

DEN INRE MISS
RÅN BÖRJAN AF 18DE ÅRH. TILL NÄRVARANDE T

DEN INRE MISSIONENS HISTORIA

UTGIFVEN

AF

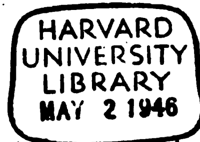
E. J. EKMAN

TREDJE DELEN

SENARE HÄLFTEN,

OMFATTANDE DE ANDLIGA RÖRELSERNA I VERMLAND OCH DALSLAND, NERIKE, SÖDERMANLAND, HELA GÖTALAND, GOTLAND OCH ÖLAND FRÅN BÖRJAN AF 1860-TALET TILL NÄRVARANDE TID SAMT KORT ÖFVERSIKT ÖFVER BAPTISTERNAS, METODISTERNAS, HELGELSEFÖRBUNDETS OCH FRÄLSNINGSARMÉNS VERKSAMHET.

E. J. EKMANS FÖRLAGSEXPEDITION
STOCKHOLM.

STOCKHOLM
SVENSKA TRYCKERIBOLAGET EKMAN & Co.,
1902.

INNEHÅLL.

TREDJE DELEN.

SENARE HÄLFTEN.

		Sid.
Åttiondetredje kapitlet.	Andliga rörelser i Vermland och Dalsland.	
I.	Södra Dalsland	1989.
II.	Norra Dalsland	1998.
III.	Evangeliska församlingar bildas	2003.
IV.	C. F. Kjellin	2004.
V.	Enoch Olsson	2007.
VI.	D. Hagström	2012.
VII.	J. Erixon	2016.
VIII.	P. Lundmark	2026.
IX.	N. Frykman	2028.
X.	K. Lundgren	2032.
XI.	Kristinehamn med omnejd	2036.
XII.	Karlstad och Älfdalen	2043.
XIII.	Brunskog med omnejd. C. J. Ellström	2049.
XIV.	Grums och Vermlandsnäs	2052.
XV.	Fria församlingar här och där i Dalsland	2055.
XVI.	F. A. Boltzius	2063.
XVII.	Statskyrkans prästerskap afgifver sin bekännelse om de andliga rörelserna	2067.
XVIII.	Väckelsernas orsaker och de stora evangeliska mötena	2075.
XIX.	Evangelii frukt	2088.
XX.	De evangeliska församlingarnas inre ordning m. m.	2093.
XXI.	En kyrklig missionsförening	2098.
Åttiondefjärde kapitlet.	Andliga rörelser i Nerike.	
I.	Banbrytarne	2101.
II.	Örebro läns ansgariiförening	2127.
III.	Örebro	2130.
IV.	Stora Mellösa, Glanshammar, Kil, Vintrosa och Knitsta	2137.
V.	Kvistbro	2142.
VI.	Kumla och Hallsberg	2146.
VII.	Lerbäck, Kräklinge och Götlunda	2154.

Sid.
VIII. Södra Nerike ... 2159.
IX. Örebro läns fria missionsförening ... 2162.
Åttiondefemte kapitlet. Andliga rörelser i Södermanland.
I. Nyköping med omnejd ... 2168.
II. Eskilstuna ... 2176.
III. Södermanlands missionsförening ... 2181.
IV. Andliga rörelser på landsbygden ... 2183.
V. Nordöstra Södermanland ... 2192.
VI. Nordöstra Södermanlands missionsförening ... 2205.
VII. Södertörn ... 2220.
Åttiondesjette kapitlet. Andliga rörelser i Östergötland.
I. Norra Östergötland ... 2233.
II. Johannes Neander ... 2241.
III. Norrköping ... 2244.
IV. A. F. Lundmark ... 2268.
V. Mellersta Östergötland ... 2275.
VI. Linköping och Söderköping ... 2281.
VII. Motala med omnejd ... 2286.
VIII. Vadstena och Skeninge ... 2290.
IX. Västra Östergötland ... 2300.
X. Södra Östergötland ... 2307.
XI. Östra Östergötland ... 2313.
XII. Östergötlands ansgariiförening ... 2317.
Åttiondesjunde kapitlet. Andliga rörelser i Västergötland.
I. Anders Pettersson ... 2326.
II. H. H. von Essen ... 2330.
III. K. O. Engström ... 2341.
IV. Mariestad med omnejd ... 2349.
V. Lidköping med omnejd ... 2354.
VI. Hjo med omnejd ... 2361.
VII. Skara, Sköfde och Falköping ... 2368.
VIII. Västergötlands missionsförening ... 2371.
IX. Södra Västergötland ... 2374.
X. Vänersborg ... 2388.
XI. Borås med omnejd, Alingsås och Ulricehamn ... 2390.
XII. Mölndal ... 2403.
XIII. Bengt Carl Rodhe ... 2410.
XIV. Göteborg ... 2416.
XV. Samuel A. Johansson ... 2427.
Åttiondeåttonde kapitlet. Andliga rörelser i Bohuslän ... 2437.
I. Norra skärgården ... 2438.
II. Södra skärgården ... 2443.
III. Fastlandet ... 2447.
IV. J. Dahlöf ... 2450.

Sid.

Åttiondeniondе kapitlet. Andliga rörelser i Halland .... 2453.
I. Präster, som predika evangelium .... 2455.
II. Enslöf .... 2457.
III. Halmstad .... 2462.
IV. Lars Johan Johansson .... 2475.
V. Snöstorp .... 2478.
VI. Breared, Tönnersjö och Eldsberga .... 2482.
VII. Laholm .... 2484.
VIII. Slättåkra och Torup .... 2484.
IX. Falkenberg och Varberg .... 2486.
X. Norra Halland .... 2487.
XI. Hallands ansgariiförening .... 2488.

Nittionde kapitlet. Andliga rörelser i Småland.

A. Jönköpings län.
I. Jönköpings missionsförening .... 2491.
II. Per August Hultman .... 2498.
III. Lärostrid om rätttärdiggörelsen .... 2506.
IV. Jönköpings stadsmissionsförening .... 2510.
V. Karl Palmberg .... 2520.
VI. Vista härad .... 2528.
VII. Norra och södra Vedbo härad .... 2531.
VIII. Östra härad .... 2535.
IX. A. G. Lindqvist .... 2541.
X. Västra härad .... 2545.
XI. Östbo härad .... 2550.
XII. Mo härad .... 2557.

B. Kronobergs län .... 2560.
I. Växjö .... 2562.
II. Konga härad .... 2563.
III. Uppvidinge och Norrvidinge härad .... 2565.
IV. Allbo härad .... 2566.
V. Sunnerbo härad .... 2570.
VI. Kronobergs läns missionsförening .... 2573.
VII. Karl Andersson .... 2574.

C. Kalmar län.
I. Östra Smålands missionsförening .... 2583.
II. Vimmerby samt socknarna Misterhult och Döderhult .... 2591.
III. Oskarshamn .... 2594.
IV. Högsby .... 2598.
V. Mönsterås .... 2610.
VI. Kalmar .... 2617.
VII. Ryssby, Åby, Ljungby, Madesjö m. fl. socknar .... 2619.
VIII. Söderåkra och Torsås .... 2627.
IX. Kalmar läns kretsförening .... 2638.

Sid.

X. A. G. Lindqvist ... 2639.

Nittiondeförsta kapitlet. Andliga rörelser i Bleking.

I. Karlskrona ... 2643.
II. Ronneby med omnejd ... 2651.
III. Östra härads missionsförening ... 2657.
IV. J. E. Rosengren ... 2682.
V. Karlshamn ... 2685.
VI. Oskar Lagerblad ... 2691.
VII. Blekinge ansgariiförening ... 2693.

Nittiondeandra kapitlet. Andliga rörelser i Skåne.

I. Kristianstads traktatsällskap ... 2695.
II. Skånes missionssällskap ... 2697.
III. Nils Månsson ... 2700.
IV. Sven Månsson ... 2702.
V. Per Svensson, Nils Bosson och Sven Johnsson ... 2705.
VI. Kristian Roslund ... 2706.
VII. N. M. Lahger ... 2711.
VIII. O. N. Thomson ... 2715.
IX. Vinslöf ... 2718.
X. J. Nilsson ... 2720.
XI. Skånes östersjökust samt städerna Simrishamn och Ystad ... 2723.
XII. Kristianstad med omnejd ... 2727.
XIII. Nordöstra Skånes missionsförening ... 2741.
XIV. P. Truedsson ... 2743.
XV. Hessleholms missionsförening ... 2747.
XVI. Hessleholms stationssamhälle ... 2748.
XVII. Västra Skånes missionsförening ... 2753.
XVIII. Bengt Nilsson och den andliga rörelsen i Brunnby ... 2756.
XIX. Nils Persson ... 2761.
XX. Helsingborg med omnejd ... 2766.
XXI. Sven Winkler ... 2771.
XXII. Landskrona ... 2777.
XXIII. K. A. Palmqvist ... 2782.
XXIV. Eslöf ... 2786.
XXV. Lund ... 2789.
XXVI. Malmö med omnejd ... 2792.
XXVII. Börringe, Heckeberga och Svedala ... 2811.
XXVIII. Trelleborg med omnejd ... 2815.
XXIX. Skanör och Falsterbo ... 2822.
XXX. Baptisternas, Helge Åkessons, metodisternas m. fl. frikyrkliga samfunds verksamhet ... 2826.

Nittiondetredje kapitlet. Andliga rörelser på Gotland och Öland.

I. Gotland ... 2831.
II. Prinsessan Eugenie ... 2847.

Sid.
III. Öland ... 2852.
Nittiondefjärde kapitlet. Kort öfversikt öfver baptisternas verksamhet ... 2860.
Nittiondefemte kapitlet. Kort öfversikt öfver metodisternas verksamhet ... 2867.
Nittiondesjette kapitlet. Kort öfversikt öfver Helgelseförbundets verksamhet 2881.
Nittiondesjunde kapitlet. Fr. Franson ... 2894.
Nittiondeåttonde kapitlet. Kort öfversikt öfver Frälsningsarméns verksamhet ... 2903.
Slutord ... 2921.

Porträtt och illustrationer i tredje delens senare hälft.

	Sid.
Gustaf Jansson i Furan	1994.
Sven Dalson	1999.
C. F. Kjellin	2005.
Enoch Olsson	2008.
D. Hagström	2013.
J. Erixon	2017.
P. Lundmark	2027.
N. Frykman	2030.
K. Lundgren	2034.
Johan Lindholm	2041.
J. Edqvist	2045.
C. J. Ellström	2051.
Nils Westman	2053.
Abel Stenborg	2056.
Alfred Berglund	2059.
F. A. Boltzius	2064.
P. Petersson, Grånäset	2090.
O. G. Hedengren	2111.
G. W. Müntzing	2119.
Anders Andersson	2132.
H. Halldin	2134.
Vasakyrkan i Örebro	2136.
C. U. Funke	2141.
Johan Jansson	2143.
A. F. Falk	2147.
G. Willén	2151.
Edvard Thermænius	2153.
D. A. Molander	2155.
P. H. Jansson	2161.
E. Ungerth	2165.
Johannes Uttke	2171.
A. W. Hellström	2175.
P. Ölander	2180.
K. J. Tillman	2189.
C. F. Nyström	2207.
J. F. Frisk	2211.
August Berglund	2213.
Gustaf Sunnberg	2216.
Nils Löfgren	2225.
A. Jonsson	2231.
P. J. Emanuelsson	2235.
E. Rudberg	2239.
Johannes Neander	2243.
P. E. Klint	2261.
Immanuelskyrkan i Norrköping	2265.
A. F. Lundmark	2273.
Linköpings missionshus	2284.
C. A. Rinnander	2288.
C. A. Carlsson	2303.
Theodor von Zeipel	2311.
A. Lundmark	2323.
H. H. von Essen	2331.
Claes Odhner	2350.
Betelkapellet i Hjo	2363.
Immanuelskyrkan i Sköfde	2369.
August Hansson	2386.

	Sid.
Andreas Pettersson	2392.
S. Nilsson	2394.
J. P. Redlund	2396.
Anton Andersson	2398.
Immanuelskyrkan i Borås	2400.
P. Lundén	2407.
Bengt Carl Rodhe	2415.
Betlehemskyrkan i Göteborg	2423.
E. Rinman	2425.
Samuel A. Johansson	2431.
J. Dahlöf	2451.
Per Larsson	2461.
Immanuelskyrkan i Halmstad	2469.
Fr. Engelke	2471.
F. L. Hansson	2473.
Lars Johan Johansson	2476.
Maria E. Kollinius	2480.
Charlotta och Hilda Kollinius	2481.
O. Söderberg	2489.
Per August Hultman	2503.
Immanuelskyrkan i Jönköping	2518.
Karl Palmberg	2524.
A. G. Lindqvist	2543.
Carl Andersson	2577.
Arvid Moberger	2609.
Carl Boberg	2615.
M. Norén	2625.
G. Strömgren	2636.
A. G. Lindqvist	2641.
Chr. Lundberg	2645.
P. M. Sandstedt	2653.
Karin Henschen	2654.
Per Svensson i Gärestad	2656.
Pastor Hjelm	2661.
Lars Rutström	2664.
Erika Cecilia Larsdotter	2666.
L. J. Holgersson	2668.
Henrik Olsson	2669.
A. L. C. Sjöberg, Ramdala	2671.
Peter Månsson i Olsäng	2673.
Peter Söderberg	2676.
Vallby missionshus	2678.
Em. Olsson i Vallby	2680.

	Sid.
J. E. Rosengren	2683.
D. R. Andersson	2687.
C. E. Paulsson	2689.
Oskar Lagerblad	2692.
Kristian Roslund	2709.
N. M. Lahger	2713.
O. N. Thomson	1716.
J. Nilsson	2721.
N. Johnsson	2729.
Vasakyrkan i Kristianstad	2731.
Annette Maria Sjödahl	2735.
Nils Jeppson i Haraberga	2738.
Bengt Nilsson i Immeln	2739.
Per Truedsson	2745.
N. Holmgren	2751.
Anders Olsson	2755.
Bengt Nilsson	2759.
Nils Persson	2763.
Konsul P. Olsson	2768.
A. Jeppson	2770.
Sven Winkler	2773.
K. A. Palmqvist	2783.
Betelkapellet i Eslöf	2787.
R. F. Berg	2795.
Betelkyrkan i Malmö	2799.
Salemskapellet	2801.
Magnus Jönsson	2806.
Henrik Ekström	2808.
P. E. P. Dalqvist	2810.
P. Ahlqvist	2841.
A. P. Wassberg	2844.
Prinsessan Eugenie	2849.
Erik Lundström	2855.
K. O. Broady	2863.
V. Witting	2871.
P. J. M. Erikson	2877.
E. M. L. Hedin	2883.
C. J. A. Kihlstedt	2887.
Nelly Hall	2891.
Fr. Franson	2897.
General Booth	2905.
Hanna Ouchterlony	2909.

ÅTTIONDETREDJE KAPITLET.

Andliga rörelser i Vermland och Dalsland.

Å sid. 1,446 o. f. i föreliggande del af detta arbete hafva vi redogjort för bildandet af Vermländska ansgariiföreningen och den frikyrkliga rörelsens första upprinnelse i Vermland. I det följande skola vi skildra utvecklingen af denna rörelse på olika platser inom de båda provinserna Vermland och Dalsland och i samband därmed meddela lefnadsteckningar öfver de personer, som hittills på ett mera verksamt sätt fått tjäna såsom redskap att leda detta Guds verk. Men, innan vi öfvergå till denna mera speciella skildring, skola vi teckna de andliga rörelser, som förekommo i Dalsland efter 1860, innan ännu den frikyrkliga rörelsen fått någon större utsträckning.

I.

Södra Dalsland.

Såsom förut å sid. 484 o. f. är berättadt, hade genom kyrkoherden Dahls väckelseord den från Krokstad i Bohuslän utgångna andliga rörelsen sträckt sig långt inåt Dalsland, där en och annan präst, såsom kyrkoherden J. Ferlin i Ferglanda, komministern A. G. Bergman i Jerbo, kyrkoherden Torsten Örtenblad samt komministrarne Helldin och J. Lindblom i Ör, sökte i

enlighet med Dahls och Schartaus metod underhålla den heliga elden. Bruksspredikanten vid Billingsfors, sedermera pastoratsadjunkten i Rölanda, G. D. Sillén, kyrkoherden Frykstrand i Åmål och pastor N. G. Clarholm förkunnade utan omsvep nådens evangelium.

De fria andliga rörelserna, som under 1850-talet dragit fram genom Vermland, voro för öfrigt vid denna tid nästan helt och hållet främmande för Dalslands folk. En dyster andlig sömn härskade öfver större delen af detta vackra landskap. Så kom mot slutet af nämnda årtionde Clarholm till Örs pastorat. Såsom vi minnas, hade denne för sin brinnande nitälskan blifvit utkastad från Gillberga. Därifrån hade han skickats till Älfdalen samt därifrån till Ör. I detta natursköna och folkrika pastorat stannade han omkring 12 år och tjänstgjorde såsom v. pastor hos T. Örtenblad, såsom adjunkt hos prosten sedermera biskopen Millén och innehade sedermera därstädes andra adjunktbefattningar. Här ingick han 1859 äktenskap med Hilda Paulin från Gillberga och fick i henne en trofast hjälp. För talrika skaror predikade Clarholm Kristi evangelium. Ibland hade han skrifvit sina predikningar, ibland talade han utan koncept, och det predikade ordet bar i mångas hjärtan frukt till rättfärdighet. Mormoner trängde vid den tiden i denna bygd på med sin villfarelse, men för den nitiske pastorns öfverbevisande ord måste dessa villoandar fly. Af en stor skara rättfärdighetssökande människor var Clarholm här afhållen såsom en sann själaherde, hvarpå han erhöll många prof. Så skref en gång till honom »en uppmärksam åhörare» en vacker tacksamhetsskrifvelse i bunden stil, hvaraf följande må anföras:

Vi mången gång predikan hört
Af eder, som oss väckt och rört;
Men den, vi senast hört, af alla
Dock bäst vi vilja gärna kalla.

Den var ej endast ren och klar,
Den full af lif och ande var;
Den var ej endast sann och ärlig,
Den idealisk var och härlig.

Den eld, som Kristus upptändt har,
Hos eder brinner ren och klar.
Må af den gudatända flamman
Vi äfven tändas — allesamman.

I maj månad 1869 flyttade Clarholm från Ör till Frendefors pastorat i södra Dalsland, där han tillträdde en nyss erhållen komministerbefattning och slog sig ned på sitt boställe Stufveryr. Det svåra andliga mörker, som i den vidsträckta slättbygden härstädes trädde honom till mötes, rörde honom ända till tårar. I närheten af sitt boställe uppförde han ett rymligt bönehus. På helgdagarna predikade han på f. m. i endera af pastoratets tre kyrkor, Frendefors, Brålanda och Ryr, på eftermiddagen i sitt bönehus och i veckan här och där ute i pastoratboarnes hem och ofta utom pastoratets gränser. Musik och sång var hans förnöjelse. I sitt bönehus spelade han själf orgel, sjöng psalmer och Ahnfelts sånger. Bönehuset kunde icke rymma allt det folk, som kom för att höra. Det var här en påträngande besökelsetid nu, och såsom den, som arbetar för att rädda drunknande, så arbetade Clarholm för att vinna människorna för Kristus.

Men hans lefnadsdag var snart förliden. En elakartad nervfeber hade utbrutit inom pastoratet. Natt och dag reste han omkring för att visa sjuka och döende till Guds son och angreps under tiden själf af sjukdomen. En afton hvilade under denna sjukdom båda makarne i ett och samma rum, där de för en stund inslumrat. Då såg husfrun i en dröm Jesus komma och lägga sin hand på hennes älskade makes hufvud, hvarvid hon vaknade och såg Clarholm upplyfta sina händer mot himmelen och hörde honom utropa: »O hvilken härlighet! Milde Jesus, ske din vilja! Jag är nöjd, om du nu vill kalla mig hädan; men vill du låta mig ännu arbeta i din vingård, så ske din vilja! Amen.» Och vid de orden: »Jesu Kristi, Guds sons, blod renar oss från all synd», inslumrade han i stor frid och stor glädje kort därefter på morgonen den 9 december förut nämnda år, endast 47 år gammal. Med Clarholm hade en af Kristi mest hängifna och trogna vänner gått öfver tidens gräns, och många begräto hans tidiga bortgång.

En af Clarholms förtrognaste vänner bland prästerna under hans vistelse i Frendefors var kontraktsprosten i grannpastoratet

Bolstad P. O. Wigelius. Denne hade sedan 1862 flyttat från Brunskog till Bolstad. Om han i Vermland en tid haft Sauli sinne, visade han i Dalsland med ord och gärning Pauli sinnelag. Mot Kristi vänner betedde han sig såsom en broder, mot fattiga, sjuka och nödställda såsom en verklig människovän. »En elakartad tyfus gick i Bolstad 1870», säger minnestecknaren, kyrkoherden J. P. Höjer, »och pastor Wigelius, aldrig van att spara sig själf, reste natt och dag omkring i sockenbud och eljest för att lugna och trösta, blef därunder själf af epidemien angripen och föll ett offer för densamma.» Hans död inträffade sålunda kort tid efter Clarholms.

Emellertid hade under dessa båda prästers senaste lefnadsår den fria andliga rörelsen börjat vinna inträde i södra Dalsland. Skolläraren Vermelin från Brunskog hade under besök hos Wigelius fått predika i pastoratets skolhus äfvensom här och där i stugorna, då prosten och hans familj voro med och med intresse deltogo i sammankomsterna. En gång under denna tid skref Wigelius till Clarholm: »O, min broder, jag har en gång till min skam och förtrytelse rest mig upp emot den andliga rörelsens vänner; men det gör jag med Guds bistånd aldrig mera. Såsom du vill äfven jag bistå de uppriktiga lekmännen i deras arbete. I dessa af nattsvarta synder fördärfvade bygder behöfva vi ganska väl deras hjälp».

Också var tillståndet i andligt afseende i södra Dalsland graflikt vid denna tid. Intill 1862 kände man här ingen, som öppet bekände Kristus såsom sin frälsare. Prästerna förde ett uppenbart världsligt lif, och en och annan bland dem var mycket mer skicklig och lämplig att vid bröllop, dop och andra gästabud tjänstgöra såsom pajas än som präst. De voro hjältar i dryckeslag och rolighetsmakare vid gästabud samt ulfvar bland fåren. Genom hypotekslån hade vid denna tid de mindre landtbrukarne för sin jords förbättring skaffat sig penningar, men dessa hamnade till stor del på krogdisken i gästgifveriet Dykällan eller i den närliggande staden Vänersborg. Vägen mellan nämnda gästgifveri och denna stad genom Rösshultsskogen var vida farligare än vägen mellan Jeriko och Jerusalem. Röfveri, slagsmål, knifhuggning och fylleri hörde där till ordningen, särskildt nattetid, och mord voro där icke sällsynta. »Folket i södra Dalsland»,

säger en med förhållandena väl förtrogen man, »lefde i grof okunnighet, besökte kyrkan på söndagsförmiddagen, men på eftermiddagen söpo de, spelade kort och slutade ofta med slagsmål. På auktioner, dansnöjen och bjudningar plägade en mängd slagskämpar infinna sig, vid lägligt tillfälle släcka ljusen och därefter obarmhärtigt begagna blydaggar på hvarandra och på eftersökta ovänner. Prästerna voro ofta de främsta i dryckenskap och råa seder.»

Så kommo 1865 två lekmän till denna landsände: den ene var metodist, den andre baptist. De uppträdde i Bolstad och Frendefors pastorat. De voro unga och i många fall obepröfvade, men de förkunnade sinnesändringens predikan åtminstone att börja med utan partisyften, och Gud gaf sin välsignelse till deras predikan.

Vid deras sammankomster satt ofta närvarande en ung man vid namn GUSTAF JANSSON, sedermera kallad Jansson i Furan, hvars föräldrar ägde ett mindre jordbruk i Gestads socken. Han var skräddare till yrket och plägade vid dansnöjen vara ortens främste spelman. Han hade ett mycket lifligt humör och god sångröst samt var till mängdens förlustelse kvick och skämtsam. Att dansa och prata, att vara rolig och lustig var honom helt naturligt och aktades af honom alls icke såsom synd. Hvad han fattat såsom orätt hade han ända från barndomen sökt att undvika men bemödat sig om att göra, hvad han trott vara Guds vilja. Vid sin konfirmation brann han af lust att lära känna Herren, grät och suckade därefter, men ingen var, som kunde föra honom till frälsaren.

Vid en af nämnda sammankomster utlade predikanten Herrens bön och anmärkte därvid: »Äfven spelmännen vid lättsinniga dansnöjen pläga bedja: 'Inled oss icke i frestelse', men gå sedan till balen och anföra med sin fiol det lättsinniga folket på vägen till helvetet. Eller månne någon med nutida dansmusik fört någon människa på vägen till Guds himmel?» Vid dessa orden gick såsom ett spjut genom den unge spelmannens själ, och han sade vid sig själf: »Nej, aldrig spelar jag mer vid dessa usla nöjen, där jag fördärfvar både mig själf och andra. Jag vill blifva en ny människa från denna dag.» Men redan före denna stund hade han gifvit löfte att spela vid en bal. Där

Gustaf Jansson
i Furan.

infann han sig ock, men i stället för att spela bad han i bevekande och allvarliga ordalag balfolket att bättra sig från sina synder och söka nåd hos Gud. Själf hade han emellertid icke ännu frid med Gud. En morgon strax efter baldagen vaknade han under stor själsångest, föll på sina knän inför nådens tron och åkallade under tårar Herrens namn. »Om det finnes nåd för mig, arme syndare», sade han, »så går jag inte upp från denna plats, förrän du förbarmar dig öfver mig, Herre Jesus.» Och i samma stunden såg han såsom i en syn Kristus på korset och hörde hans ord: »Det är fullkomnadt», samt erfor, att alla hans synder voro honom förlåtna. Då förnam han en outsäglig frid i sin själ, tog med glädje korset på sig och bekände från den stunden öppet och frimodigt Kristi namn.

Så började Jansson tala med sina sockenboar om vägen till lifvet, och inom kort hade han samlad omkring sig en stor hop människor, som ville höra vittnesbördet från hans läppar. Hela världen låg i den ondes våld, det såg han; men han trodde, att alla skulle höra och låta sig frälsas, blott de finge veta, hvad Gud uppenbarat om vår frälsning. Därför manade han alla, som kommo i hans väg, varmt och ihärdigt till omvändelse från synden och till tro på Kristus.

Men då han nu börjat predika, såg han med bedröfvelse, att honom fattades kunskap. De första grunderna till sin ofullständiga skolbildning hade han erhållit vid sin moders spinnrock. Nu tog han sig en tid ledig från sitt skrädderiyrke, läste bibeln med förklaringar af Fjellstedt, Nohrborgs postilla och andra goda böcker samt bad flitigt om vishetens och kraftens ande. Så utrustad talade han ordet till de dagligen växande skarorna, som kommo att höra. Det i andens kraft framburna vittnesbördet lade hundratals människor till Kristi fötter. Här och där i husen samlades de omvända till tacksägelse, sång och predikan, och Guds ords vänner ökades dagligen. Om dagen sysslade Jansson ihärdigt med sitt skrädderiyrke, och om aftonen predikade han, men för sitt nitiska kärleksarbete fick han mer än någon annan evangelisk banbrytare uppbära spott och hån. Från renlärigt håll mottog han bref, däri han utpekades såsom en af de falska profeter, som beskrifvas i 2 Petr. 2 kap., en bland Balaams söner, hvilka »under skrytsamt, fåfängligt tal i köttets lustar med lider-

lighet locka till sig dem, som knappt hafva undkommit de i villa vandrande, och lofva dem frihet, fastän de själfva äro fördärfvets trälar». Då Jansson emellertid icke lät sig förskräcka utan fortfor med vittnesbördet, drogo sig hans kunder i skrädderiyrket ifrån honom; men han fick då fullt upp med arbete på annat håll. Här sydde han om dagen och predikade om aftonen. På timlig lön ville han icke tänka. Husen, där folket samlades, voro fulla med åhörare; utanför plägade stå hopar af orostiftare och gyckelmakare. Men Guds nåd uppenbarade sig med frälsning för många. En och annan, som af människofruktan icke vågade sig in i samlingssalen utan stod utanför och lyssnade, greps ock af ordets kraft och fördes till Kristus. I söndagsskola och framdeles äfven i hvardagsskola undervisade Jansson med glödande nit barn och ungdom för att gifva dem kunskap för detta och det tillkommande lifvet.

Efter 7 års glädje i Herren kom han i stort andligt mörker, hvilket för honom varade 1 1/2 år. Han kände sig såsom alldeles förtappad och fördömd men kunde likväl icke tiga om Jesu namn, helst hungern efter lifvets ord oförminskadt fortfor bland folket. För ingen människa vågade han yppa denna sin belägenhet. Ofta påkom honom sjukdom och timliga motgångar, men Herren halp honom ur all hans nöd.

Prosten Wigelius och komministern Clarholm understödde med råd och dåd den nitiske predikanten, öppnade för honom skolhusen, gingo med och hörde hans predikan samt talade godt om honom inför folket. I sin vänlighet skaffade de Jansson 1869 inträde vid Fosterlandsstiftelsens missionsskola på Johannelund, där han vistades en termin, men dit han till följd af en svår kroppsskada icke vidare kunde återkomma. Äfven pastoratsadjunkten Oskar Frykman stod en tid såsom en varm vän till Jansson och andra evangelii vänner i denna bygd.

Emellertid fortsatte Jansson sitt andliga räddningsarbete i södra Dalsland. Det var hufvudsakligen i Gestads, Brålanda, Grinstads, Eriksstads, Frendefors och Ryrs socknar samt en del af Valbo härad, där han sådde ut den andliga säden. Evangelii budbärare från Ansgariiföreningen i Vermland äfvensom från Göteborg kommo med tiden hitöfver och göto olja på den andliga elden. En härlig tid inbröt nu för det rättfärdighetsälskande

folket i denna landsände. Flera nya arbetare i ordet och läran tillkommo. I enhvar af förut nämnda socknar uppstodo fria evangeliska församlingar med egna bönehus, där nådens evangelium förkunnades. Många sköna prof på tro, uthållig kärlek och okufligt tålamod omtalas rörande Kristi vänner på denna ort. Icke ringa lidanden fingo dessa utstå för sin bekännelse, hvilken gick i fri evangelisk riktning. Till en början deltogo de i statskyrkans nattvard och gingo till den kyrka, där Frykman tjänstgjorde. Då de emellertid för denna rättighet behöfde attest från vederbörande kyrkoherde, plägade de vid attestens uttagande få skarpa förebråelser för detta sitt handlingssätt. De tröttnade emellertid snart på att blifva sålunda behandlade och fingo för öfrigt förebråelser i sina samveten öfver att deltaga med uppenbart ogudaktiga människor i deras nattvard. Så skilde de sig i detta afseende från kyrkan och höllo nattvard tillsamman med kända troende vänner, därvid Jansson tjänade med utdelande af de heliga håfvorna. Detta skedde här 1877.

Kyrkoherde i Bolstad var vid denna tid O. Lindegren, en högrest, hård och härsklysten herre, hvilken på fullt allvar förföljde Herrens lärjungar. Så skilde han tvenne oförvitliga lärarinnor, Gustafva Eriksson och Matilda Skogsberg, från deras tjänstebefattningar för deras tros och fria bekännelses skull och rasade med stor bitterhet mot dem, som höllo enskild nattvard. Jansson blef af honom kallad inför kyrkorådet och där mot lag och rätt under häftiga och skräckinjagande hotelser vid 300 kronors böter eller däremot svarande fängelsestraff förbjuden att leda de fria kristnas nattvard. Beslutet upplästes från kyrkans predikstol, därifrån Lindegren under bittra tårar slungade ut sina anatemer öfver Kristi vänner, hvilka emellertid i stillhet afbidade Guds hjälp. En dag hade från kyrkoherdens ämbetsrum hörts ett doft bösskott. Man rusade in och fann honom bredvid ett skjutvapen död, badande i sitt blod. Han hade, såsom man sade, röjt sig själf ur vägen.

Därefter hade Herrens lärjungar rundt omkring i dessa bygder fred en lång tid.

II.

Norra Dalsland.

Samtidigt med den andliga rörelsens uppkomst i södra Dalsland började Guds ande blåsa äfven öfver norra Dalslands folk. I denna härliga bergsbygd, där Dalslands kanal, »Sveriges vackraste farled», drager fram, hade okunnighet, vidskepelse och andlig död tagit alldeles öfverhanden. Nästan hvarje handelsbod var ett brännvinsmagasin för 15-kannorssalning och nästan hvarje hem ett rusdrycksnäste. Dryckenskap, lättsinnig dans, kortspel, öfverdådiga gästabud, nattsvärmeri, gräl och slagsmål voro blott alltför vanliga uppenbarelser af den naturliga människans vilddjursnatur. Präster funnos äfven här, hvilka gingo i spetsen för de grofva sedernas gynnare. Tron på Guds närvaro och nådefulla ledning hade ofta gifvit vika för tron på spöken, trollkarlar och kloka gubbar eller gummor, hvilka senare vid sjukdomar, olyckor och svår tid rådfrågades. Likväl gick folket hoptals till kyrkorna, där man som oftast predikade blott om ungdomens fägring, ålderdomens bräcklighet, om döden och grafven och skilsmässan, och åhörarne gräto, ja, nästan skreko högljudt, när de hörde dessa pjunkiga predikningar. Biblar, psalmböcker och postillor funnos väl, men i blott få hem brukades dessa med något allvar.

Men Gud lät snart det lefvandegörande ordet komma till detta för öfrigt arbetssamma, gästvänliga, gladlynta och för sanningens kunskap tillgängliga folk.

I Södra Backen i Ertemarks socken bodde skräddaren Olof Olsson och hans hustru Maria Svensdotter. De hade flera barn och bland dessa sönerna Sven och Martin. Den förre tog sig tillnamnet Dalson och den senare Ehrling. Båda lärde de känna Kristus och att frambära vittnesbördet om honom, den äldre såsom lekmannapredikant, den yngre såsom präst.

SVEN DALSON föddes den 28 juli 1838. Af sin moder lärde han sig att läsa och af båda föräldrarne att bedja efter bönebok. Vid 11 års ålder lärde sig Sven att spela fiol och blef en mycket afhållen spelman så i prästgården som ute i socknen. Han var till lynnet fyndig och glad och blef den muntra ungdomens

Sven Dalson.

förklarade gunstling. Han kunde spela, svärja, skåla dryckesbröder till och var en kämpe i brottning. Det var ingen i hemorten, som härvidlag kunde mäta sig med honom. Tidigt fick han vänja sig vid arbete; han sysslade med sådant både i hembygden och i Norge. Emellertid fortsatte han att speia vid baltillställningar, och vid en af dessa hade han vid jultiden under brottning i fyllan och villan betänkligt skadat en af sina bröder. När spelmannen därefter kom till sans, utropade han: »Ack ve mig! Lefver jag till nästa jul, aldrig skall någon finna mig sådan mera.» Det började blifva nöd i hans själ, och han började bedja, läsa Linderots postilla samt kämpa emot synden men fann ingen kraft att motstå frestelserna. Då vaknade han till besinning öfver syndens förfärliga makt och höll alldeles på att förtvifla. Hans omgifning, som icke förstod saken utan trodde, att kroppslig sjukdom tärde honom, sökte bringa honom däremot svarande läkemedel. »Det blef en eld i mitt hjärta», säger han, »och hela mitt inre var såsom eldflammor, som slogo mot hjärtat. De mina koppade mig, åderläto mig flera gånger, gaf mig ångbad och satte på mig spansk fluga för att bota mig, men intet ville hjälpa». Man frågade då ett par präster till råds, men icke heller dessa förstodo saken. Den ene af dem sade blott: »Du får hoppas och tro, så går det snart öfver». Den fordom så glade och karske spelmannen var nu som alldeles tillintetgjord, tänkte hemska tankar och fann ingenstädes någon tröst för sitt hjärtas kval. I sju veckor låg han i vånda och plågor, såsom vore han halfdöd. Då kom en på Kristus troende kvinna och förde honom med till brukspredikanten Sillén på Billingsfors, hvilken i Jesu namn tillsade den nödställde hans synders förlåtelse. En outsäglig frid tillströmmade då hans själ. »Det flöt», säger han, »såsom en helande olja genom min inre människa, och i stället för brännande sår i mitt hjärta fick jag erfara öfversvinnelig fröjd. Jag kunde natten därpå icke sofva utan gick ut i det fria. Det var då vår, skogen började lysa grön, och hela naturen liksom talade till mig om Guds nåd». Dalson tog sedan till sig Kristus i ordet och stadfästades därigenom i sanningen. »Jag var vid den tiden», säger han, »så glad och stark i Herren, att jag icke kunde sofva mera än två à tre timmar på dygnet. Jag kände mig aldrig trött, huru mycket jag än arbetade.» Det var 1865. Han hade

också glädjen att snart se sina kära föräldrar och flera af sina syskon omvända till Gud.

I likhet med Paulus började Dalson att strax efter sin omvändelse vittna inför folket om Kristi nåd. Gud manade honom därtill med oemotståndlig kraft. På pastor Silléns tillstyrkan genomgick han 1867 under två terminer Lundborgs missionsskola i Grythyttan och återvände därefter till sin hembygd. Där fortsatte han nu sitt evangeliska arbete.

Under otroliga svårigheter, motstånd, umbäranden och förföljelser banade han i sina landsmäns hjärtan väg för Herren. Han drog fram i hela norra Dalsland och tillgränsande socknar i Vermland samt förkunnade här och där i husen sinnesändringens och trons ord. Hans uppträdande var i många fall egendomligt. I besittning af trons och frimodighetens ande samt en ovanligt flödande humor behöfde han blott öppna sin mun för att få folkskarorna att med intresse lyssna. Han förde ett groft språk och valde för sina tankar bilder ur hvardagslifvet ofta så fyndiga och slående, att hvar man tvingades att gifva akt på det, som sades. Af egen erfarenhet kände han syndens grufliga nöd liksom ock nådens outsägliga tröst. Hvad han själf upplefvat, delgaf han andra. Om prästernas predikan i allmänhet sade man i de dagarna:

»Saknar udd att döda,
Saknar kraft att föda»;

men Dalsons predikan hade båda dessa egenskaper i hög grad. Också välsignade Gud hans outtröttliga arbete, så att efter några år hela norra Dalsland lyssnade till evangelium, och en icke ringa skara kom till tron på Kristus. Det var i synnerhet i Ertemarks, Hesselskogs, Steneby, Eds och Tössö pastorat, Dalson höll sammankomster och förkunnade lifvets ord.

Men skörden var mycken. En enda arbetare förslog därför icke mycket på det stora skördefältet. Gud uppväckte fördenskull i dessa trakter tid efter annan flera män med tro på Gud och nit om människors frälsning eller sände dit öfver sådana. I Ertemark lefde en troende flicka vid namn Karolina Johansson, hvilken mottagit samme ande som roparne: hon angreps stundtals af konvulsiviska skakningar, blef alldeles mållös och var i vånda, såsom skulle hon dö, men såg syner, särskildt tindrande stjärnor,

som föllo på henne, och hennes ansikte blef såsom förklaradt. Så snart hon åter kom till sans, manade hon i bevekande ordalag folkskaror, samlade i hennes hem från flera socknar, att snarligen omvända sig till Gud. Dalson var en gång med vid en sådan sammankomst, hvilken varade flera dagar, och talade Guds ord. »Många», säger han, »blefvo väckta till besinning de dagarna. Människorna voro så gripna, att, när jag läste Fader vår, föllo de på sina knän på det våta och nedsmutsade golfvet och ropade högt om nåd.»

Komministern O. Norstedt i Nössemark, predikanterna J. Larsson, sänd af Fosterlandsstiftelsen, Zakarias Olsson, A. Andersson i Hesselskog, J. M. Högfeldt i Rölanda och skolläraren J. Kjellström i Billingfors gåfvo, hvar och en efter sin gåfva, folket Guds ord. Så kommo ock Ansgariiföreningens ombud, Nyvall, Kjellin, Erixon och Lundmark, det i dessa bygder efter nåd hungrande folket till hjälp och välsignelse. Det var en härlig såningstid, och ordet bar riklig frukt.

Emedan Kristi vänner äro genom tron födda till gemenskap med hvarandra, så var naturligt, att de troende äfven i dessa trakter förenade sig på de olika platserna till församlingar. Och snart fann man här och där blomstrande sådana. Dessa åter förenade sig till en stor förening, kallad *Norra Dalslands missionsförening*, utgörande två afdelningar: den ena bestående af församlingarna i Hesselskog, Svanskog, Fröskog, Ånimskog och Åmål med Hesselskog såsom centralpunkt, och den andra bestående af Ertemark, Steneby, Laxarby, Vårvik och Gustafsfors bruk med Ertemark såsom centralpunkt.

Vid kvartalssammanträdet i Sunne den 4 okt. 1871 begärde Norra Dalslands missionsförening genom skriftlig ansökan att vinna inträde i Ansgariiföreningen, hvilken ansökan med innerlig tacksägelse till Gud beviljades. »Det var med synnerlig glädje, man erfor Guds rikes framgång äfven å denna ort, så att det blifvit en möjlighet och ett behof att bilda missionsföreningar och antaga evangelii förkunnare», heter det i mötesbeslutet.

Kristi vänner i Vermland och Dalsland hade sålunda vid början af 1870-talet räckt hvarandra brodershanden för att tillsamman kämpa den härliga kampen för Kristi ära och Guds församlings uppbyggelse.

III.

Evangeliska församlingar bildas.

1870- och 1880-talen äro i Guds församlings historia af allra största betydelse. »Jag skall utgjuta af min ande öfver allt kött», säger Gud. Detta stora, för hela släktet förhoppningsfulla löfte syntes, hvad Vermland och Dalsland beträffar, vid denna tid alldeles bokstafligen gå i uppfyllelse. Kristi ord vann genom predikan, sång, muntligt vittnesbörd och anderik evangelisk litteratur en allmän och djupgående spridning. Själarna törstade allvarligt och innerligt efter Gud och hans ord, såsom man i sandöknar törstar efter friskt vatten. Sinnena öppnades för det outsägligt stora och härliga i Kristi person, efter hvars fullhet de trängtade, och för hvars glans hvarje mänskligt namn fick vika. Luther t. ex. ställdes på sin plats såsom en bland de främsta af Herrens lärjungar men måste afträda såsom »lärofader». Skrankorna mellan Kristi vänner nedbrötos, »skiljelärorna» måste lämna rum för broderskapets härliga förmåner, och högt prisade man Gud, att han gifvit Kristus och ingen annan församlingen till ett hufvud enligt evangeliet: »En är eder mästare, men I ären alla bröder» (Matt. 23: 8). På samma sätt som 16:de århundradets reformation i sin begynnelse trosfrimodigt och frigörande framträdde i Wittenberg, så gestaltade sig ock under 1870- och 1880-talen den andliga frigörelsekampen i Vermlands och Dalslands bygder. Det var Kristi församling, som här inför Gud sökte och erhöll sin frihetsförklaring.

Såsom vi minnas, hade pastor A. Fernholm under sin vistelse vid missionsskolan i Kristinehamn ofta rest omkring i Karlstads stift, förkunnat ordet och betjänat missionsföreningarna vid Herrens nattvard. Samtidigt med honom förkunnades ordet af en stor skara evangelister, bland hvilka vid denna tid flera åstundade att efter apostolisk sed medelst bön och händers påläggning afskiljas för sitt kall. Ansgariiföreningens styrelse, för hvilken denna viktiga angelägenhet anmäldes, kungjorde saken i de särskilda församlingarna, hvilka gladdes inför Gud öfver detta steg och bönföllo om hans välsignelse, hvarefter pastor Fernholm vid

kvartalsmötet i Sunne den 12 april 1871 i Kristi namn invigde C. J. Nyvall, C. J. Ellström och C. F. Kjellin till det heliga predikoämbetet. Därefter blef också för andra ordets tjänare inom Ansgariiföreningen och inom dess särskilda församlingar denna apostoliska sed tillämpad. Man ansåg denna handling vara af »stor inflytelse på så väl budbärarne själfva som församlingarna». Den — om man så vill säga — apostoliska successionen hade sålunda här vunnit tillämpning.

Det evangeliska räddnings- och frigörelsearbetet var nu i full gång i Karlstads stift. En hel skara andeuppfyllda, Gud hängifna evangelister trädde fram och göto olja på den heliga eld, som där blifvit tänd. Det var ett löftesrikt och härligt arbete. Sammanhållningspunkten i yttre afseende var Ansgariiföreningen, hvars ledande män voro besjälade af brinnande nitälskan om Kristi ära och själars väl.

C. J. Nyvall hade redan länge, om ej till namnet så dock till saken, haft föreningens ledning om hand, och vid årsmötet i Karlstad den 15 jan. 1880 valdes han till dess ordinarie ordförande, sedan han i flera år varit dess vice ordförande. Alla sågo upp till honom såsom till en Kristi apostel. Hans anderika och sunda ord, hans oförtrutna arbete, hans rena umgänge ingåfvo aktning och förtroende för hela den andliga rörelsen i denna landsände. Och hans medarbetare, af hvilka vi nu gå att uppräkna några, meddelande därvid några spridda drag ur deras lif och verksamhet, täflade med honom framgångsrikt i den heliga striden för Kristus och hans församling.

IV.

C. F. Kjellin.

Predikanten CARL FREDRIK KJELLIN föddes i Kristinehamn den 10 dec. 1835. Redan som barn hade han känt sig dragen till Kristus och hans ord. Då han i Kristinehamns kyrka vid 8 års ålder hörde en missionspredikan af d:r Fjellstedt, vaknade hos gossen en innerlig åstundan att blifva en Kristi missionär. Vid 11 års ålder fick han frid med Gud och började föra ett gudligt lefverne. Vid fyllda tjugo år vittnade han offentligt om

G. F. Kjellin.

Kristus och försoningen i hans blod. Han hade gärna önskat att få utgå till hedningarne, men, då han såg sin hembygds folk försänkt i synd och last, kände han sig i samvetet tvingad att där förkunna bättringens och trons ord. I de dagar, då han framträdde, var det andliga mörkret i Vermland fruktansvärdt och motståndet mot evangelium mäktigt. Sammankomsterna voro ofta stormiga, och fienderna sökte vid sina anlopp mot sanningen ännu skydd bakom konventikelplakatets förskansningar. Icke sällan hände, att, då den unge predikanten slutat sin predikan, kronobetjäningen stod för hans räkning med fångskjuts utanför samlingslokalen.

Kjellin var en med klart förstånd och god bibelkunskap utrustad, nitisk, allvarlig och framgångsrik predikant. Särskildt bar hans arbete i Vermland mycken frukt åt Kristus och hans församling. Då Vermlands ansgariiförening den 2 dec. 1865 valde sina tre första »kolportörer», var han en af dessa. De öfriga två voro C. J. Nyvall och J. Johansson. Enligt »kolportörsreglementet» hade hvar och en af dem i aflöning tio kronor »för hvarje vecka, han dagligen varit i verksamhet». Det var ett träget och självförsakande arbete, Kjellin i likhet med sina kamrater åtog sig. Vid den tiden voro Herrens vänner här ännu få, och hans sändebud höllos ofta såsom villoandar och farliga människor. Att få mat och härberge samt rum för andliga sammankomster var sålunda ingen lätt sak. Predikanterna måste därför icke sällan, i synnerhet på vissa orter, gå dagen lång utan mat samt till natten nöja sig med ett ingalunda inbjudande härberge. Kjellin var vid den tiden väl förtrogen med sådana förhållanden. Men det nyvaknade andliga behofvet hos folket gjorde hans arbete lätt, och man såg hans ansikte stråla af glädje, då han varseblef någon, som frågade efter tron. Vid de stora andliga väckelserna var han, såsom fiskaren om våren, ofta intill midnattstid lifligt sysselsatt med att föra människor till Herren.

I Ansgariiföreningens tjänst kvarstod han till sommaren 1888, då han mottog Svenska missionsförbundets kallelse att vara föreståndare för dess första distrikt, som då omfattade nästan hela Norrland. Under de första åren af sitt arbete innehade han Fosterlandsstiftelsens kolportörsbetyg, hvilket emellertid återkallades, då Kjellin under 1870-talet i likhet med de flesta evan-

geliska predikanterna i Vermland och Dalsland öppet bekände, att endast lefvande kristna kunna upptagas såsom medlemmar i Guds församling.

År 1874—1881 innehade han jämte verksamhet i Ansgariiföreningens tjänst predikant- och församlingsföreståndarebefattningen i Karlstads missionsförening. I Norrland var han träget sysselsatt med församlingarnas vård, men arbetsfältet var honom där alltför vidsträckt, hans arbetskrafter voro nu mindre spänstiga och de norrländska förhållandena mindre passande för hans lynne, hvarför hans arbete här icke vann samma framgång som i Karlstads stift, där han var en bland de främsta banbrytarne för den fria evangeliska verksamheten.

Kjellin var två gånger gift och hade i sitt första äktenskap tio barn. Under den sista tiden bodde han med sin familj i Hudiksvall. Efter en tids kroppslig svaghet insomnade han i frid den 18 dec. 1896, sedan han i 40 år predikat evangeliet om Kristus.

* * *

En annan vermländing, NILS WESTMAN från Magneskog, tog under senare delen af 1870- och första af 1880-talet verksam del i det evangeliska frigörelsearbetet. Lifllighet, klarhet och kraft utmärkte hans predikan. Kyrklig formalism och död renlärighet hade i honom en af sina svåraste motståndare. Antingen Kristus och hans församling eller satan och världen — ett mellantillstånd härvidlag var honom otänkbart. Man hörde hans ord gärna. Hans resliga gestalt, hans eldiga nit, hans klangfulla röst, hans lediga framställningssätt — allt bidrog att fängsla människorna vid evangeliet om syndares benådning i Kristus.

Westmans arbetsdag blef emellertid mycket kort. Han insomnade i frid den 29 maj 1885, endast 38 år gammal.

V.

Enoch Olsson.

En evangelisk predikares begåfning måste bedömas icke endast efter hans ord utan lika mycket efter hans karakter och

Enoch Olsson.

gärningar. Evangelii budbärare skola nämligen samla sig icke eftersägare utan efterföljare, såsom de själfva hafva förpliktat sig att efterfölja Kristi fotspår. Men härtill förslår icke en vältalighet i ord allena utan en vältalighet, som är ett lefvande uttryck af en åt Gud varmt hängifven, ren och svekfri personlighet. En bland dem, som på fullt allvar mottagit predikoämbetet efter denna måttstock, är resepredikanten ENOCH OLSSON från Västra Hungvik, en bland hufvudmännen för det evangeliska befrielseverket i Vermland.

Född den 11 juli 1837 i nämnda gård, där hans föräldrar voro landtbrukare, hade Enoch Olsson redan i sin barndom haft djupa intryck af Guds ande. Ehuru den andliga dödssömnen ännu hvilade öfver folket, manades han och hans syskon af sina föräldrar att på sina knän läsa morgon- och aftonbönen samt att i hvardagslifvet vakta sig för ett förargligt lefverne. Enoch och en hans yngre broder plägade rådvilla och under tårar fråga hvarandra, huru de skulle kunna göra räkenskap inför Herren på domens dag. Vid 15 års ålder stod Enoch fader- och moderlös och måste några år senare begifva sig ut att söka arbete. Hans döende faders sista ord: »Fly den farliga väg, jag själf vandrat, och fly syndens stig», ljödo nu allvarligare än någonsin i ynglingens öron. Det var i synnerhet dryckenskapen, som vid denna tid förde så många människor i olycka, och som trängt in äfven i Olssons föräldrahem.

Emellertid reste Enoch till Norge, fann där arbete och vistades där flera år. Ett bibelbud i Kristiania hade en gång ifrigt bedt honom att för Herrens skull läsa bibeln och se hvad Gud där ville säga honom. Så köpte han ett ex. nya testamentet och började läsa. En junidag 1859 mottog han hemifrån ett bref med den sorgliga underrättelsen, att hans yngre broder drunknat. Gripen af djup sorg rustade han sig genast att resa hem. Han måste då färdas på båt till Kristiania. Hindrad af hvarjehanda bestyr kom han emellertid för sent till bryggan. Då han var blott ett par hundra famnar därifrån, ropade kaptenen: »Drag in landgången!» Det var förgäfves att den gången söka komma med. Då satte sig den unge mannen vid vägkanten, öfverlämnade sig åt bedröfvelsen öfver sin älskade broders bortgång och ödsligheten i denna världen samt suckade: »Ack,

månne jag ock en gång skall komma för sent till himmelens port, då dörren är tillsluten och ingen mer kommer därin!» Efter den dagen började han att med allvar arbeta på sin egen omvändelse, men det lyckades icke att på den vägen komma lös från synden och ett ondt samvete. Det förekom honom snart lika omöjligt att sålunda omvändas som att endast med egna händer lyfta sin kropp mot skyarna.

Nu var Olsson emellertid åter i sin kära hembygd vid Glafsfjorden. Där hade nyss andliga vårvindar börjat blåsa. Fjellstedts-Johannes och Olof Olsson i Mällbyn hade rest genom trakten och ropat: »Vakna upp, du som sofver, och stå upp från de döda, så skall Kristus lysa öfver dig» (Ef. 5: 14). Man och man emellan talades nu allmänt om denna nya företeelse, om »läseriet», hvilket Enoch Olsson ännu betraktade såsom blott förvillelse och galenskap. Bibeln läste han nu endast för att därutur få vapen emot läsarne att vid disputationer kunna vederlägga deras förmenta villomeningar. Då han någon gång hörde en lekman tala ordet, satt han där endast såsom en sträng kritiker och ondgjordes bitterligen öfver hvad han hörde. Hans af naturen ljusa förstånd och klara blick voro ännu omtöcknade af självkärlekens dimmor, och han såg i ljusa dagbräckningen idel mörker.

»Men» — så berättar han själf — »då jag en julimorgon 1862 på det allvarligaste hade uttalat förkastelsedomen öfver 'läsarne' och på det bestämdaste varnat min omgifning för deras galenskap och därpå gått ut till höbärgningsarbetet, var det, såsom om en röst talat till mig och frågat: 'Kan du ock lika djärft motstå Gud på hans doms dag, som du nu motstår dem, som försvara hans ord?' Denna allvarsamma fråga räckte att svara på i hela tre timmar, så att jag den förmiddagen för öfrigt icke hann att göra mera än torka svetten ur pannan. Men därmed var min egen kraft bruten, och Guds kraft fick från den dagen börja verka i mig.»

Men ännu hade han icke fått förvissning om sina synders förlåtelse och barnaskap hos Gud. Det syntes honom tidtals alldeles omöjligt att kunna ernå ett Guds barns härliga frihet. Han läste bibeln, hörde predikan om bättring och pånyttfödelse, läste Johan Arndts »Sanna kristendom», Nohrborgs postilla, Scrivers »själaskatt» och Pietisten samt sökte vandra såsom ett ljusets

barn, men det ville icke gå, så att han med Paulus måste sucka och ropa: »Jag arma människa, hvem skall frälsa mig från denna dödens kropp?» (Rom. 7: 24).

En höstafton 1865 i solnedgången gick Olsson afsides från sina arbetskamrater för att i ensamheten få utgjuta sitt hjärta inför Gud och fråga, om det för honom vore omöjligt att blifva frälst. Och som han började bedja, genomströmmades hans själ såsom af en röst från ofvan: »I Kristi blod äro dina synder dig förlåtna. Allenast tro på honom, så varder du frälst». Och den unge mannen mottog i samma stund den helige andes gåfva, uppfylldes med outsäglig frid, prisade Gud och började strax därefter för andra vittna om det stora undret, som Jesus Kristus, vår Herre, gjort med honom.

Nu kommo flera ordets förkunnare till Hungvik, »Guds ord växte», och ordets vänner blefvo där allt flera och flera. Själf kände sig Olsson manad att gå åstad med evangelii ord och uppmanades därtill af bland andra predikanterna Johan Olsson i Stömne, C. J. Ellström i Brunskog, Olof Olsson i Mällbyn, sergeanten Löfstedt m. fl. Men då han fick närmare pröfva sig, sade han med Jeremias: »Ack, Herre, Herre! Se, jag förstår icke att predika, ty jag är för ung» (Jer. 1: 6).

Slutligen gick han emellertid åstad och under fruktan och bäfvan förkunnade ordet för sin hembygds folk. Hans brinnande kärlek till Gud och detta folk dref honom därtill. Då han en tid senare tänkte upphöra med att predika, öfverföll han af en så allvarlig sjukdom, att hans dödsstund syntes honom nära för handen. »Då gaf jag Gud», säger han, »det löftet, att, om jag blefve vid lif, ville jag gå åstad såsom hans predikant.»

Strax därefter tillfrisknade Olsson och reste på uppmaning af Ansgariiföreningens predikant Johannes Andersson från Gunnarskog och med sin troende hustrus villiga medgifvande år 1870 till Evang. fosterlandsstiftelsens kolportörsskola i Stockholm, där han genomgick en kurs. Sedan återvände han till Vermland med Stiftelsens kolportörsbetyg och ännu bättre med Kristi visdoms och krafts ande för att i hans namn föra människors barn till Gud och hans församling.

Med sitt klara, hjärtevinnande tal hänförde han alla samt lockade skaror af människor till tron på Guds son och efterföljelse i hans fotspår.

Sitt närmaste verksamhetsfält fick han sig anvisadt i sin egen socken Högerud samt grannsocknarna, såsom Stafnäs, Värmskog, Brunskog, Boda, Magneskog, Arvika, Glafva m. fl., hvarefter han sedan midten af 1880-talet varit i oförtruten verksamhet såsom Ansgariiföreningens resepredikant och en bland dess främsta ledare.

VI.

D. Hagström.

En annan af Ansgariiföreningens ledande män är DANIEL HAGSTRÖM från Arvika. Den 7:de i ordningen af 13 hel- och halfsyskon föddes han den 16 juli 1842 i hemmanet Treskog af Gunnarskogs socken, där hans föräldrar skötte landtbruk. Frisk, yster och glad från barndomen uppväxte han såsom allas älskling. Före sitt 16 år var han 3 gånger i ögonskenlig dödsfara men blef underbart räddad. I hemmet van vid lydnad, flit och arbetsamhet hängaf han sig med kraft åt sysslor, tillhörande landtbruket. Då han under gossåren i de vidsträckta skogarna vallade sin faders stora fårahjord, valde han allt som oftast en stubbe eller sten till predikstol och höll därifrån långa predikningar för sina stumma åhörare. Att blifva skollärare eller präst — däråt började hans håg att luta. En stor läslust grep honom.

Emellertid hade den andliga strömningen från Norge börjat bryta in öfver Gunnarskog. Påverkad häraf äfvensom af den andliga litteratur, han läste, samt af sin skollärares nitiska maning till omvändelse började han i tidiga år att bekymra sig om sin egen och andras frälsning. »Den dag, jag fyllde 13 år», säger han, »satte jag mig vid sjöstranden, där min faders hem låg, och grät, därför att jag var så gammal och likväl ej ännu frälst. Jag läste den tiden i andliga ämnen alla böcker, jag kom öfver. Jag kunde läsa den ena långa predikan efter den andra. Det virrvarr af lära, som förekom i dessa predikningar, hvilka än talade om omvändelsens nödvändighet, än tydde saken så, som

O. Hagström.

om vi alla vore goda kristna, gjorde mig mycket oviss och orolig med afseende på min egen andliga ställning.»

Hagström hade under tiden fått tjänst hos en hemmansägare i hembygden. En söndag — det var den 9 augusti 1863 — hade han i kyrkan åhört en predikan af v. komminister Alén, hvilken i stränga och allvarliga ordalag varnat för »läseriets» förmenta galenskaper och faror. På hemvägen från kyrkan hade den unge mannen fått i sällskap två af sina bröder samt ett par andra bekanta. Dessa kyrkbesökare förbundo sig nu med anledning af den nyss hörda predikan att aldrig blifva läsare; de skulle i alla fall med tiden blifva gudfruktiga och ordentliga män, sade de. Men Daniels samvete anklagade honom under och efter denna uppgörelse.

Nästa dag gick han i arbete tillsamman med två gudfruktiga kvinnor. Dessa samtalade med honom om omvändelsens nödvändighet men blefvo ofta motsagda. Så kom aftonrasten. Då sjöng en af dem, hans barndomskamrat, med andlig glädje sången:

Fram en suck sig smyger,
Hörd af ingen vän;
Dock likt dufvan flyger
Den mot himmelen.

— — — — — —

Allt han mig förlåter,
Som jag brutit har,
Mig förklarar åter,
Att han är min far.

Därför är jag salig
Uti Jesu namn
Och får fröjd otalig
Sist i himlens land.

Det ögonblicket var för Daniel Hagström afgörandets och omvändelsens ögonblick. Sången förde till hans hjärta den helige ande, som lärde honom att tro och att bedja samt mottaga benådning genom Jesu blod. Då hans husbonde och arbetskamrater sedan frågade honom: »Säg, Daniel, ämnar du bli läsare nu», så svarade han lugnt och bestämdt härtill: »ja».

»Den första söndagen af mitt nya lif» — så berättar han själf — »gick jag till mitt föräldrahem, där alla mina syskon voro församlade för att rådgöra om den förmenta galenskapen, som nu öfvergått mig. Jag höll då min första predikan; den var utan text. Det var troligen den bästa af alla mina predikningar. Jag hade min far, min styfmor samt 10 af mina syskon till åhörare. Min styfmor blef strax omvänd, snart de flesta af mina syskon och, innan han dog, äfven min far.»

Hagström och de få troende, som då funnos på trakten, drogo sig tillbaka från det världsliga sällskapslifvet, bestraffade ogudaktigheten och ondskan samt bekände frimodigt sin tro på Kristus. Så kom förföljelse för bekännelsens skull. Man ondgjordes för det annalkande ljusets skull, man uppdiktade, såsom vanligt i dylika fall, hvarjehanda lögnhistorier om rättfärdighetens vänner samt beredde sig att gå handgripligt till väga.

En mörk och kvalmig höstnatt, då Hagström låg ensam i en flygelbyggnad, väcktes han vid ett häftigt buller utanför, och i nästa ögonblick stod inför honom ett helt sällskap ynglingar, af hvilka några voro honom mycket nära i släkt. Ynglingarne, som kommo rusiga från en nattlig baltillställning, hade brutit sig in och stodo nu färdiga att under svordomar och skrän öfverfalla den unge bekännaren. Men i samma stund bländades deras ögon af skarpa blixtar, som genomkorsade den mörka rymden och åtföljdes af knall på knall. Ynglingarne satte sig ned såsom förstummade och förskrämda. Då talade Daniel till dem ord, så fulla med ande och kraft, att förföljarne kände sig i sina samveten öfvertygade om sin brottslighet samt ångerfulla aflägsnade sig, hvarefter bland dem och traktens öfriga ungdom utbröt en djupgående andlig väckelse till mångas omvändelse.

Alltsedan sin omvändelse hade Hagström känt sig dragen till studier och andlig verksamhet. På uppmaning och rekommendation af den nitiske predikanten P. Undén sökte och erhöll Hagström hösten 1865 inträde i pastor P. Ahlbergs missionsskola i Småland, där han vistades tre år. Han hade dock icke tänkt att blifva predikant utan skollärare. På uppmaning af pastor Ahlberg och missionsskolans 80 elever var han sålunda betänkt på att ingå i Svenska missionssällskapets tjänst och blifva kateket i Lappland. Emellertid hade han redan före sin afresa

till skolan i hembygden ledt de troendes sammankomster och erhöll under skoltiden upprepade kallelser så väl i Småland som i hembygden till predikoverksamhet. Efter inre allvarlig kamp mottog han predikoämbetet såsom från Gud och hans församling. På kallelse af Arvika, Brunskogs och Gunnarskogs missionsföreningar började han sålunda omedelbart efter slutade skolstudier sitt evangeliska arbete, hvarefter han varit i oafbruten välsignelserik verksamhet så väl inom dessa föreningar som inom andra delar af Vermland äfvensom Dalsland. Ansgariiföreningen, i hvars tjänst han stått sedan slutet af 1870-talet såsom resepredikant och sedan början af 1880-talet äfven såsom styrelseledamot, har i honom haft en nitisk och varmt intresserad arbetare.

Större delen af sitt arbete har Hagström emellertid nedlagt på vården af den fria församlingen i Arvika. År 1871 ingick han äktenskap med förut i detta arbete omnämnda missionsskollärarinnan Betty Olsson i Brunskog och har alltsedan varit bosatt i sagda köping samt under denna långa tid intill nu förestått den fria församlingen därstädes. Då Hagström började sin verksamhet i Arvika, funnos i köpingen och tillhörande landssocken 11 personer, som öppet bekände sin tro på Kristus. Nu räknar Arvika fria församling 400 medlemmar. Näst Kristus är en Kristi församling beroende af sin föreståndare. En renhjärtad, anderik och trogen herde, som enskildt och offentligt ägnar sig åt själarnas vård, är församlingens räddning; en renlärig men ointresserad herde är hjordens död. Såsom få herdar har Hagström med sina djupsinniga tankar, sin anderika humor och sin brinnande outtröttliga nitälskan om själarnas väl förstått att fostra, intressera och sammanhålla den honom anförtrodda hjorden.

VII.

J. Erixon.

Under det pågående löftesrika evangeliseringsarbetet i Karlstads stift på 1870-talet inträdde i ledet bland Herrens stridsmän därstädes en man, som med sitt klara förstånd, sin andliga begåfning, sin hofsamhet och sin utpräglade frihetskänsla i väsentlig

J. Erixon.

mån bidragit till de fria församlingarnas tillväxt, stadga och andliga mognad. Det var resepredikanten JOHAN ERIXON.

På det natursköna hemmanet Östanfalla i Viby socken, Nerike, föddes han den 26 juni 1843. Hans föräldrar Erik Andersson och hans hustru Brita Persdotter ägde där $^1/_8$ mantal och ägnade sig åt åkerbruket. De läste flitigt religiösa skrifter, voro trägna kyrkobesökare och förde ett gudligt lefverne. Modern säges härstamma från en gammal judisk prästsläkt. Bland tre syskon var Johan den andre i ordningen. Hans håg stod ända från barndomen till de eviga tingen. Hela atmosfären var i hans barndom genomträngd liksom af andlig elektricitet. »Roparnes» tid var då för handen, och uppenbarelsens ande trängde på med makt.

En ljus sommardag satt den 6-årige Johan på en stor hög sten under grenar af ekar och lindar i närheten af föräldrahemmet och bad innerligt till Gud. »Då såg jag mellan träden», har han själf sagt, »i en syn en stor oöfverskådlig skara människor. De stodo försänkta i den djupaste andakt och vände sina ansikten mot mig, och jag talade till dem evangeliet om Jesus. En öfversvinnelig känsla af glädje genomströmmade mig, och jag önskade att samma ögonblick hafva fått inträda till Gud bakom förlåten.»

Gud behagade redan tidigt visa honom, hvad han framdeles hade att utföra. Sin barndomstid ägnade Johan åt läsning och särskildt åt studiet af de evangeliska berättelserna, hvilka han till större delen lärde sig utantill. Sina föräldrar, hvilka han gärna lydde, följde han flitigt till kyrkan och förhören och hyste mycken beundran för de kyrkliga ceremonierna. Prästen betraktade han såsom Guds ombud och höll honom i stor vördnad.

Men redan i ynglingaåren inträdde härutinnan ett bestämdt omslag. Två omständigheter gåfvo anledning härtill. Pastor Berlin höll i roten husförhör, vid hvilket äfven Johan var närvarande, läste och fick beröm. Så kom turen till en soldatson, nu konstförvant, grof, stark och obändig af sig. För oskickligt uppförande hade denne en tid förut rymt från hemmet men nu återkommit. Nu borde han hafva upptuktelse för sitt dåliga uppförande, syntes prästen mena. Ynglingen läste ett helt kapitel innantill mycket väl, men han fick likväl skarpa förebråelser för okunnighet i innanläsning och på samma gång, därför att han rymt från hemmet. När förebråelserna blefvo för hårda och

obilliga, började soldatsonen försvara sig. Då slog prästen honom med bibeln i ansiktet och bjöd honom tystnad, men den förorättade ref då kragen af prästen och höll på att kasta honom ut genom närmaste fönster. Prästens obilliga beteende och den vanvördnad, han därmed skaffade sig, rubbade i betydlig mån Erixons tro på det prästerliga kallets helgd.

Så kom konfirmationstiden. Omkring 125 gossar och flickor gingo och läste i Viby kyrka för kyrkoherden därstädes. Det var på eftervintern. Genomvåta af vatten och snöslask fingo de stackars barnen sitta hela 6 timmar å rad i den kalla oeldade stenkyrkan. De fröso och skakade understundom af köld såsom asplöf. Flera gånger bådo de att få springa ut att röra sig men nekades. Sex af barnen dogo en kort tid därefter, och andra fingo allvarliga följdsjukdomar. Denna obarmhärtiga handling gjorde ytterligare till att hos Erixon undergräfva förtroendet för det prästerliga ämbetet.

Så kom han en tid efter konfirmationen ut i världen att på egen hand försörja sig. Nu vaknade hos honom hågen för kunskaper, och på egen hand studerade han under lediga stunder med all ifver historiska, naturvetenskapliga, medicinska och andra skrifter. Han var en mångfrestande yngling: ett år ägnade han sig åt jordbruksarbetet, ett annat åt handel i läder och skodon och åter en annan tid åt apoteksgöromål.

Vid 22 års ålder ingick han äktenskap med jungfrun Kristina Sofia Eriksson från Askersunds socken och bosatte sig i Läggesta därstädes. Därefter bodde han med maka och barn 8 års tid i Nysund på Nerikes-sidan och sedan i Södra Råda på gränsen till Västergötland 11 år, hvarefter han varit bosatt i Östra Emtervik, Vermland, på hvarje plats ägare till och drifvande ett mindre landtbruk. På grund af förtroende till vänner inveckIades Erixon en gång i ett osäkert sågverks- och handelsaktiebolag, därvid han förlorade nästan allt, hvad han ägde, och fick den gången på det sättet erfara »rikedomens svek».

Då han under en enda vecka blef bestulen på 7 bref i följd af brist på ordentligt egennamn, började han därefter stafva sitt namn med x och har därefter ofta fått heta »Erixon med x».

Emellertid hade Erixon, som hela barndomstiden varit hänförd af Guds ande, genom umgänge med värdsligt sinnade kamrater

förlorat friden med Gud och barnaskapets glädje. Men han började strax efter inträdet i äktenskapet att innerligt trängta tillbaka till Gud igen. Barndomens saliga minnen, läsningen af Guds ord äfvensom hans ställning såsom familjefader manade honom härtill. Så inträffade äfven en uppskakande händelse, som påskyndade hans beslut att omvända sig. I hans hem hade infunnit sig en målaregesäll, hvilken genom dryckenskap förstört sin hälsa och nu var så sjuk, att han icke orkade begifva sig af längre. Då Erixon en och annan gång varnade honom för det onda, fick han jämt till svar: »Det är för sent, det är för sent!» Då en dag Erixons hustru kom in i rummet, där drinkaren låg, ropade han till henne: »Åh, knäpp upp skjortan vid halsen; jag kväfs!» Hon efterkom genast hans begäran, men i nästa ögonblick föll han tillbaka mot bädden vid utropet: »Nu dör jag och far till helvetet», och dog i samma stund; och hela ortens befolkning slogs af häpnad öfver denne drinkares gräsliga död.

Vid midsommartiden några veckor därefter gick Erixon en söndagsmorgon ut till en äng med bibeln och skriften »Kom till Jesus» i hand. Det sved bittert i hans samvete, däröfver att han svikit sin barndoms tro och syndat mot Gud. Sedan han läst nämnda skrift, kom det för honom att slå upp Es. 53 kap., där han läste om Kristus samma ord som tillförene den etiopiske kamreraren: »Han blef sargad för våra öfvertädelser och slagen för våra missgärningar; näpsten lades uppå honom, att vi skulle hafva frid, och genom hans sår blefvo vi helade.» Då framträdde såsom en ny värld för hans syn, allt var rent, en outsäglig glädje bemäktigade sig hans själ, han kom i hänryckning och förblef så, tills solen gick ned, då han full af frid återvände hem. Han hade i sitt hjärtas djup erfarit, att Kristus af Guds nåd smakat döden till hans synds försoning, och var af idel nåd salig.

Strax därpå började han i Askersunds socken om söndagarna läsa bibeln och en förklaring ur någon postilla samt sjunga sånger ur Otto Engströms »Klangårets basun» för sitt husfolk och andra, som tillstädeskommo. Utan att vara af någon människa därom påmind samlade han grannskapets barn, undervisade dem om Jesus och hans välgärningar samt uppmuntrade dem att vandra såsom ljusets barn.

Då Erixon flyttat till Nysund, uppläts där Tivedens skolhus för söndagsskola och andra andliga sammankomster. Erixon blef där ledaren för söndagsskolan. I det stora mörkret rundt omkring var denna söndagsskola såsom en mäktigt värmande stockeld i mörka skogen under vinternatten. Till att börja med voro barnen blott några få men blefvo flera med tiden, så att deras antal uppgick till omkring 200. Många bland dessa blefvo troende på Herren och några af dem äfven evangelister. Genom denna söndagsskola började också de äldre att lyssna till Guds ord.

Stor hunger efter detta ord hade sålunda påkommit folket. Många hade drömsyner samt uppenbarelser, kände sig i sina hjärtan förkrossade och suckade efter förlossning ur syndens nöd. Man läste vid sammankomsterna, som leddes af Erixon, flerahanda postillor, såsom af Hagberg, Linderot, Retzius, Luther, Ekmansson, Sellergren m. fl., sjöng psalmer och andliga sånger samt åkallade Herrens namn. En söndag hade man medfört till sammankomsten öfver ett halft tjog postillor och ville, att Erixon skulle ur dem välja en lämplig förklaring. »Men den, jag fick fatt uti och läste», säger Erixon, »var så full af motsägelser och villolära, att jag måste rätta nästan allt, hvad jag därur läste. Då tänkte jag: Det är ju bättre att läsa bibeln samt uttyda det lästa bibelordet än att läsa förklaringar, som ofta förmörka Guds ord och i alla fall icke passa för det efter lifvets bröd hungrande folket.»

Så påminde Gud honom den syn, han sett i sin barndom, då folkskaran samlats inför honom att höra evangeliet om Jesus, och nu trädde Erixon fram, förkunnande med stor frimodighet och kraft trons och sinnesändringens ord. Gud hade bildat honom i sin egen skola och gifvit honom härliga gåfvor till syndares uppväckelse och församlingens uppbyggelse. Ryktet om den nye begåfvade predikanten gick vida omkring, och där han uppträdde, strömmade stora människoskaror samman att höra hans predikan. Sitt första arbetsfält hade han i de vidsträckta skogsbygderna på gränsen mellan Nerike, Västergötland och Vermland, såsom socknarna Askersund, Nysund, Skagershult, Bodarne, Hofva, Finnerödja, Sannerud, Undenäs, Södra Råda, Rudskoga, Visnum, Degerfors m. fl. Han hade vid denna tid alls ingen lön i penningar. Från bittida morgonstund till sen eftermiddag skötte han sitt landtbruk, hvarefter han i aftonstunden icke sällan långt

fjärran från hemmet gaf det nådehungriga folket Kristi ord. Ofta hade han till den utsatta sammankomsten 2—3 mil, då han naturligtvis måste för resan uppoffra en stor del af arbetsdagen. Gud bekände sig till hans verksamhet genom människors omvändelse från okunnighet, orättfärdighet och kyrkligt afguderi till tron på den ende medlaren mellan Gud och människor Jesus Kristus. Alla tillfällen tog han i akt för att göra Jesu namn kändt och älskadt. Under en predikoresa gick han en natt vilse i de djupa skogarna mellan Nerike och Vermland och kom först på morgonsidan fram till en stuga i villande skogen. Dit gick han in, blef vänligt mottagen, målade strax för husfolket i glödande, öfvertygande ordalag Kristi kärlek samt bjöd dem alla att låta sig med Gud försona. Husfadern och en dräng öfverlämnade sig strax åt Guds nåd. Den senare reste en tid därefter öfver till Amerika och blef om några år en duglig evangelist bland våra landsmän där.

Vi denna tid funnos många rättfärdigshetssökande människor som förde den här bekännelsen: »Vi måste ångra våra synder, öfvergifva dem och hålla budorden, om vi skola kunna tro på Kristus och blifva saliga.» Men andra bekände i likhet med apostlarne och de äldste i Jerusalem: »Vi tro, att vi genom Herren Jesu Kristi nåd blifva frälsta» (Apg. 15: 11). De förra ansågo tron och gärningarna samverka vid rättfärdiggörelsen. De senare ansågo rättfärdiga gärningar vara en omedelbar frukt af tron. Och mellan dessa båda läger stod nu såsom fordom en het kamp. Erixon förde naturligtvis det fria evangeliets talan. Så hölls i slutet på 1860-talet ett talrikt besökt missionsmöte på en stor loge i Sanneruds socken, där frågan om lagens och evangelii förhållande till hvarandra diskuterades äfvensom frågan, huruvida man i denna tiden kunde erhålla visshet om sitt barnaskap hos Gud eller icke. Erixon framställde nådens lära så klar och tydlig, att man kunde taga på den. Lagens och ovisshetens vänner voro emellertid ganska slagfärdiga och segervissa. Men helt oväntadt vände sig saken till evangelii seger, i det att en äldre man, hvars utseende och hållning ingaf aktning och förtroende, och som blifvit uppmuntrad af Erixons trosfriska ord, stack sitt hufvud fram genom en glugg till logen och med klar röst bekände: »Vid evangelii budskap träffades jag af Guds helige ande och erfor

därvid, att jag inför Gud var förtappad och förlorad, och alldeles såsom en förtappad och förlorad syndare föll jag till Jesu fötter, fick syndaförlåtelse och frid. Så blef jag af nåd Guds barn; det vet jag visst. På det sättet hafva ock alla vännerna det hemma i Undenäs. Månne icke det är rätt det?»

Det blef på ögonblicket tyst i sammankomsten; en helig bäfvan trängde sig på många, man bekände därefter i vida kretsar, dit mötesbesökarne återvände, att Kristi nåd är alldeles tillräcklig till frälsning, samt sjöng af allt hjärta:

Just som jag är — ej med ett strå
Af egen grund att bygga på;
B'ott på den grund, att du för mig
Har dött och själf oss böjd till dig,
Jag kommer, o Guds lamm.

Sedan Erixon med familj bosatt sig i Södra Råda, fortsatte han med oförminskadt nit sitt vittnesbörd, till hvilket Gud bekände sig genom syndares benådning. De, som fått genom honom mottaga andlig spis, började nu bidraga åt honom och hans familj till lekamlig sådan, hvarigenom han sattes i stånd att mera uteslutande ägna sin tid och sina krafter åt ordets förkunnelse. En ljusets och vederkvickelsens tid inbröt nu: Gud besökte sitt folk. Det var i slutet af 1860- och början af 1870-talet. Erixon predikade då i S. Råda, Finnerödja, Hofva, Bodarne, Sannerud, Lyrestad m. fl. socknar. En genomgripande väckelse utbröt då i dessa socknar och särskildt i Finnerödja. Det var, som om allt folket tänkt öfverlämna sig åt Gud och hans tjänst. Med det nya öfversvallande lifvet i Kristus följde nya tänkesätt, nya rena seder och nya andliga behof. Med tanken på den kyrkliga själavården ropade den ene till den andre: »Ack, ve oss, huru vi lefvat! Våra präster hafva gått vilse och fört oss in på lögnens stigar, och vi hafva villigt följt dem, men nu vilja vi följa Kristus allena.» Så lämnade man hoptals kyrkorna och gick till de andliga sammankomsterna här och där i husen. Herrens vänner började också snart att tvifla därpå, att Kristus gifvit otrogna och oandliga präster makt att förvalta de heliga handlingarna dop och nattvard. Det blef mången en sam-

vetssak att med afseende på dessa handlingar anlita endast Kristi vänner.

Redan i Nysund hade Erixon och en annan broder hållit nattvard tillsamman. Inom lyckta dörrar och täckta fönster höllo dessa två under fruktan och bäfvan den heliga måltiden. »Vi läste Kristi ord, lofvade Gud, bröto brödet, välsignade kalken, åto och drucko och voro i våra hjärtan saliga», säger Erixon. Därefter började många Herrens vänner inom det område, där Erixon verkade, att deltaga i den heliga nattvarden tillsamman med, så vidt man såg, endast troende. I Finnerödja hölls i en stor stuga nattvard under outsäglig glädje och hjärtlig tacksägelse till Gud.

Då Gud bekände sig till Erixons arbete genom människors omvändelse till Kristus och han däri såg ett tydligt tecken till sin kallelse af Gud, började han att på enträgen uppmaning äfven döpa. Det var för öfrigt honom omöjligt att tro, att Kristus bjudit uppenbart orättfärdiga och mot sanningen fientliga präster att förrätta dop, då mästaren själf sagt: »Gifven icke det heliga åt hundarna.» Icke heller ansåg Erixon den kyrkliga begjutningen med vatten vara detsamma som nya testamentets döpelse i vatten. Så döpte han sina egna äfvensom några vänners barn och framdeles äfven äldre personer. Han döpte i djupt, klart vatten under bön och vittnesbörd om Kristi nåd till faderns, sonens och den helige andes namn.

På detta sätt förrättade Erixon än här och än där i denna bygd det heliga dopet. Det var emellertid aldrig efter baptistisk åskådning, han döpte. Han döpte till Kristus, på det att den döpte måtte med full tillfredsställelse kunna efterfölja frälsarens fotspår och älska alla sanningens vänner, samt betonade klart och öfvertygande, att dopet icke blifvit oss gifvet till att därmed på något sätt skilja Herrens vänner åt utan fasthellre till att därigenom förena dem i tro på och kärlek till samme mästare Kristus, vår Herre.

Snart spred sig emellertid ryktet om dessa döpelser och måltider vida omkring i bygden. Prästerna och de kyrkligt sinnade blefvo utom sig af harm och ansågo Erixons gärning i detta afseende värre än helgerån. Så döpte Erixon i slutet af 1870-talet på enträgen begäran två barn i Finnerödja. Föräldrarne

till barnen voro troende, och de kunde icke låta socknens kyrkoherde, för hvilken de saknade förtroende, döpa dem. Sedan barnen sålunda blifvit döpta, anmäldes de till inskrifning i kyrkoböckerna, men kyrkoherden vägrade att inskrifva dem såsom döpta. Då ålades han emellertid af vederbörande myndighet att inskrifva dem såsom af lekman döpta. Men saken var därmed icke utagerad.

En dag — det var under hösten 1879 — ser man en ovanligt stor tingsmenighet samlad inför häradsrätten i Hofva. Erixon står där tilltalad för att hafva inträdt i annans ämbete: obehörigen hafva predikat samt förrättat dop och nattvard. Det är kyrkoherden i Finnerödja, som anmält honom till åtal. Att endast en statskyrkopräst hade rättighet att predika samt förrätta dop och nattvard, det skulle enligt motpartens mening genom denna process ådagaläggas. Inför den ingalunda religionsfrihetsvänlige domaren står där emllertid Erixon trygg och säker som en mur, vädjande till nya testamentets skrifter och kyrkolagen, hvarvid han starkt betonade, att han aldrig gifvit sig ut för att i egenskap af präst förrätta nämnda handlingar. De af Erixons motpart inkallade vittnena afgåfvo också enstämmigt samma vittnesbörd.

Emellertid dömde Hofva häradsrätt enligt utslag den 17 december sistnämnda år med tillämpning af strafflagens 22 kap. § 6 sista mom. Erixon för hvad honom lagts till last till 300 kr. böter. I behörig tid anförde då Erixon besvär hos Göta hofrätt, som fullkomligt upphäfde häradsrättens dom och alldeles frikände honom, såsom ock konungen, hos hvilken motparten besvärat sig, afkunnade samma frikännande dom.

Den evangeliska frihetens vänner i denna landsort hade under tiden tillsamman med Erixon i ihärdig bön framburit sin sak inför Guds tron och togo därför det friande utslaget såsom en härlig bönhörelse från den allsmäktige Herren och domaren i himmelen. Sanningens och rättfärdighetens vänner jublade landet rundt: grunden hade nu i medborgerligt afseende lagts till en fri kyrka i Sveriges land.

Sedan midten af 1870-talet till 1897 har Erixon varit Verml. ansgariiföreningens resepredikant samt för öfrigt förkunnat evangelium inom de flesta landskap i vårt land. Åren 1892 och 1893 besökte han våra landsmän i N. Amerika och blef dem

genom evangelii förkunnelse till mycken tröst och uppmuntran. Vid Sv. missionsförbundets konferens 1897 valdes han till distriktsföreståndare för förbundets församlingar i Jämtland och Härjedalen. I Karlstads stift har han haft glädjen att tillsamman med de öfriga ledarne af det fria evangeliska arbetet se, huru Kristi ord burit frukt till mångtusendes omvändelse och till hundratals kristna församlingars uppblomstring och mognad i Herren.

VIII.

P. Lundmark.

En annan evangelisk arbetare inom Karlstads stift är P. LUNDMARK, självuppoffrande, redbar, nitisk och trogen såsom få. Han föddes den 8 juli 1840 i Ålunda socken i Uppland, där hans föräldrar voro landtbrukare. Vid 24 års ålder försonad med Gud genom Kristi blod genomgick han 1872—1874 Fosterlandsstiftelsens predikantskola i Stockholm, i hvilken stad han förut under 4 års tid idkat spannmålshandel. Försedd med Fosterlandsstiftelsens kolportörsbetyg kallades han 1874 af den för människors omvändelse nitiskt verksamme pastorn B. W. Uhr till Järnskog, en folkrik, naturskön, ovanligt bördig och väl odlad bygd vid gränsen mot Norge, där han alltsedan haft sin hufvudstation. Då han kom dit, fann han blott några få män och kvinnor, hvilka öppet bekände Kristi namn. Dessa hade vaknat till besinning genom bland andra väckelsepredikanten hemmansägaren Nils Olsson i Nolgård, en broder till den bekante Olof Olsson i Mällbyn. Nu räknar Järnskogs missionsförening öfver 260 medlemmar.

Från Järnskog har Lundmark på kallelse utvidgat sitt arbetsfält vida omkring, såsom till socknarna Köla, Skillingmark, Eda, Elgå, Glafva, Karlanda, Östervallskog, Holmedal, Töcksmark, Blomskog, Silbodal, Sillerud och flera socknar i norra Dalsland. Före och samtidigt med honom hafva andra evangelister inom dessa socknar med glädje och frimodighet utsått bland folkskarorna lifvets ord. Lundmark har sedan med varsam och skicklig hand uppskurit och insamlat. Sådana föregångsmän voro d:r P. Fjellstedt, Johannes Andersson från Långserud, C.

P. Lundmark.

F. Kjellin, Nils Vestman, Johannes Andersson från Gunnarskog, sergeanten Leufstedt från Långserud, C. J. Nyvall, Enoch Olsson, Lidman, J. Nilsson, J. Zetterman, A. N. Hagberg m. fl. I Silbodal hafva lärarinnan Emma Hjerner genom evangelisk barnaundervisning och nämndemannen Nils Nilsson i Strand genom sina flitiga och varmhjärtade sjukbesök vändt mångas hjärtan till Kristus.

I Östervallskog bröt bl. a. hemmansägaren Karl Svensson mark för evangelii utsäde. Ett kraftigt medel till mångas omvändelse i dessa bygder har varit den evangeliska verksamhet, som på 1870-talet utfördes af de nitiska v. pastorerna O. Berggren i Karlanda, N. Bjerner i Holmedal, Hj. Fröding i Köla och Joh. Lindholm i Silbodal.

Den ordnande, ledande och vårdande verksamheten vid det andliga arbetet är af lika stor betydelse som den upplysande och väckande. Hvar och en Kristi vän har fått sin gåfva, och Lundmark har inom nyss nämnda verksamhetsområde tillsamman med andra evangeliska arbetare såsom en kärleksfull och trogen herde ordnat, vårdat och underhållit Kristi dyrt köpta hjord.

IX.

N. Frykman.

I det evangeliska missionsarbetet intager sången en framstående plats. Den är af större betydelse än krigsmusik på slagfältet. Inom Karlstads stift hafva flera strängat sin lyra till Kristi ära, såsom N. Frykman, K. Lundgren, Selma Lagerström, född Sundelius, Betty Jansson m. fl.

Nils Frykman föddes i Sunne den 20 okt. 1842. Hans fader var nämndemannen L. Larsson och hans hustru Kerstin Olsdotter. Han gjorde sig i hemmet känd såsom en tystlåten, lydig och läraktig yngling. Vid 20 års ålder blef han omvänd till Gud och tog några år därefter afgångsexamen från Karlstads folkskollärareseminarium. Sedan han haft plats såsom skollärare dels i Grums, dels i Norrköping, en kortare tid på hvarje plats, tillträdde han 1875 i sin hembygd Sunne folkskollärarebefattning,

den han innehade under 8 års tid. Där ingick han ock äktenskap, hvilket välsignades med flera barn.

Kommo så de stora väckelserna åren 1876 och 1877, då Frykman började frambära evangeliet om benådningen i Kristus. Om dagen undervisade han barnen i skolan, och om aftonen såsom ock under helgdagarna predikade han ute i bygden. Han frambar glädjebudskapet om Kristus dels genom predikan, dels genom sång. Han erfor, att sången var en stormakt vid det evangeliska arbetet. Nu började han att själf dikta sånger, till hvilka han själf komponerade musik eller från annat håll lånade god anslående sådan. Det var med ett intresse och en hänförelse af sällsynt slag, som hans sånger sjöngos och hördes vid sammankomsterna; och knappt var sammankomsten slutad, förrän tjogtals ynglingar och jungfrur på hemvägen i glad hänryckning sjöngo samma sånger och lockade därmed andra att prisa Gud med sång. Inom kort hörde man Frykmans sånger sjungas i hela Vermland och snart kring hela landet. Så sjöng man

än: O Jesus, hur ljuft är ditt namn!
Det talar om nåd och förskoning;

än: Nu är jag nöjd och glader, nu kan jag andas ut,
Nu bor jag hos min fader: min träldomstid är slut;

än: Hemåt jag ilar,
Lycklig jag hvilar
Tätt vid min Jesu hjärta hvar stund;

än: Framåt, det går igenom
Båd' ljus och mörker än!
Jag lefver ej för jorden,
Mitt mål är himmelen;

än: Min framtidsdag är ljus och lång,
Den räcker bortom tidens tvång;

än: Det lider mot den sälla tid,
Då bruden hämtas hem
Att bo i Edens ljufva frid,
I Guds Jerusalem.

N. Frykman.

»Kristus är alla människors hufvud» (Paulus) — det var Frykmans afgörande grundsats. Därför blefvo statskyrkans ordning, lagar och ceremonier honom snart alltför odrägliga. Han gjorde i allt gemensam sak med Kristi fria vänner och deltog med dem äfven i Herrens måltid. Så gjorde ock två andra af hans medlärare i Sunne. Nu reste sig motståndarne och läto genom skolrådet varna dem för »afvikelse i läran och separation från kyrkan.» Varningen stadfästes af domkapitlet men upphäfdes till all kraft och verkan af konungen. Sedan lät Frykman emellertid en lekman döpa ett af sina barn och fick då af skolrådet åter varning, som af domkapitlet stadfästes men af konungen upphäfdes. Den anklagade skulle enligt konungens dom blott hafva en vänlig föreställning. Emellertid hade dessa trakasserier blifvit den frihetsälskande sångaren tunga och besvärliga, hvarför han, ehuru han högt värderade och älskade lärarekallet, begärde och erhöll afsked af Sunne skolråd, som — berömmande vitsordade hans kristliga vandel och lärareskicklighet, en urgammal sed att strö blommor på martyrernas grafvar.

Frykman inträdde därefter 1883 i Ansgariiföreningens tjänst, reste 1888 öfver till N. Amerika, där han varit församlingslärare i Chicago, därefter i Minneapolis och sedan i Kerkhoven, Minn. »Inom Svenska missionsförbundet i Amerika intager», säger tidningen Missionsvännen, »Frykman en mycket framstående plats. Genom sitt klara förstånd, sin djupa insikt i Guds ord, sin förmåga att utreda kvistiga frågor och sitt sunda omdöme har han blifvit en af de främsta af Förbundets ledande män. Han har i flera år varit Förbundets vice ordförande. Såsom predikant utmärker han sig för lifliget och skärpa, och till följd af den djupa erfarenhet, hans predikningar innehålla, äro de af särskildt värde för de troende.» Tillsamman med A. Mellander och D. Nyvall har han för barn och ungdom utgifvit en kortfattad dogmatik, kallad Kristlig troslära, hvilken, om än behäftad med den spekulativa teologiens vanskligheter, i framställningen utmärker sig för enkelhet, klarhet och tankerikedom.

Det är den heliga poesien, som är Frykmans element. Han är en af samtidens bästa diktare i fråga om andliga sånger. Hans sånger äro naturliga och dock andliga, enkla men fulla med

kraft, fria från konstladt ordprål men rika på glad, upplyftande poesi. Det är sånger för ögonblicket och för evigheten, sånger, genom hvilka Gud äras och hans församling rikt uppbygges.

X.

K. Lundgren.

KARL LUNDGREN var en högst originell person, en skaldenatur med rik humoristisk anläggning. Så snart han vid sammankomster öppnade sin mun till tal och sång, möttes han af tindrande ögon och leende anleten. Det var, som om en elektrisk gnista af glädjefylld andekraft från hans läppar träffat allas hjärtan.

Lundgren var från Lund i Karlskoga bergslag, där han föddes 1839, och där hans föräldrar skötte jordbruk. Genom dryckenskap förslösade fadern inom kort all sin förmögenhet, och föräldrar och barn stodo sålunda på bar backe. Karl lärde sig då skrädderiyrket och ägnade sig däråt i Örebro, Filipstad, Kristinehamn m. fl. platser. Af sin far och sina kamrater lärd att förtära starka drycker höll han på att på denna väg alldeles förgås.

Väckt till besinning genom en predikan af C. J. Nyvall öfverlämnade han sig under djup ånger åt Guds nåd och framträdde därefter såsom en rättsinnig och varmhjärtad kristen. I äktenskap förenad med en Gud hängifven kvinna blef han inom några år änkeman, hvarefter människovänliga händer togo vård om hans moderlösa kära barn, till hvars underhåll han för öfrigt efter bästa förmåga bidrog.

Härefter började han hålla andliga sammankomster och mana människor till sinnesändring och tro. Han tog härvid sången till hjälp, såsom ock musiken. Emellertid använde han såsom instrument det mest primitiva, han kunde komma öfver, en enkel psalmodikon. Det var såsom en andlig komedi i god mening att se Lundgren, sittande vid bordet med handen på sin ensträngade låda inför en stor folkskara i bönehuset, med allvarlig uppsyn naivt och trohjärtadt sjungande sina enkla sånger, nickande och blinkande åt åhörarne till höger och vänster:

Stundom vid min simpla låda
Känner jag mig säll,
Och det händer, att vi båda
Höras hvarje kväll.

Det var endast »Lundgren med lådan», såsom man kallade honom, för hvilken ett sådant manér passade; en annan utan hans begåfning skulle hafva blifvit utskrattad och lämnad allena. Men Lundgren saknade aldrig åhörare, tacksamma sådana.

Han hade ringa skolunderbyggnad, men orden föllo sig likväl så väl, då han diktade, och ännu bättre, då de sjöngos af honom. Såsom af hugsvalelsens friska vind smektes bedröfvade sinnen, då han sjöng:

Arma hjärta, tryckt af smärta,
Bida litet blott!
Jesus känner sina vänner:
Gör dem alltid godt;

eller: Jag fröjdas, när jag tänker på,
Att sorg och nöd ta slut,
Och jag får hem till Jesus gå,
Hos honom hvila ut;

eller: O tänk, hvilken sällhet ändå
Att vara Guds barn här i tiden
Och sedan till himlen få gå
Och njuta den himmelska friden;

eller: Så haf nu, själ, ett muntert mod!
Nu har det ingen nöd:
Vår Gud är verkligt from och god,
Han är den armes stöd.
Han älskar oss af hjärtans grund,
Och hjälpsam är han hvarje stund.
Halleluja, ja, tack och lof,
Halleluja vår Gud;

eller: Ehvad dig möter, käre vän,
Här på din vandringsstig,
O, säg det då till frälsaren,
Nog kan han hjälpa dig.
Och det skall ske, att ho som helst,
Af Herren nåd begär,
Skall från all synd och nöd bli frälst
Och vara där han är;

K. Lundgren.

eller: O tänk, när frälsaren
Skall komma hit igen
Att hämta sina trogna
Till Gud i himmelen!

Ofta hade Lundgren någon predikant med i sällskap. Denne predikade då, och Lundgren spelade och sjöng. Den för Guds församlings uppbyggelse brinnande predikanten A. V. Petersson i Bjurkärn, sedermera Ansgariiföreningens resepredikant, följde honom ofta på hans resor, såsom genom Vermland, Västergötland och andra landskap. Formalism och död kyrklighet voro Lundgren en styggelse. Kristus och alla hans fria saliga vänner i endräktig kärlek — det var hans församlingsideal. Genom sitt vittnesbörd och sina sånger vann han hjärtan åt Gud.

Lundgren var en godhjärtad och hjälpsam man. Då han gaf de fattiga, lånade han åt Gud, det visste han. »Min far ger mig alltid hög ränta: ibland 50, ibland 100, ibland 200 procent», sade han. Då han en gång träffade en fattig behöfvande änka, gaf han henne allt hvad han medförde i penningpungen, omkring 5 kr. »Jag får igen dem af far, då jag behöfver dem», sade han. Dagen därpå träffade han en troende man och fick af honom 8 kr. Genast utropade han leende: »Jo-jo, du är dig lik, min Gud!» Detta blott ett enda exempel bland många. Sina sånger utgaf han under titeln: »Nöd och nåd», hvilka utkommit i flera upplagor.

Lundgren var en sjuklig man: han plågades under 20 års tid svårt af andtäppa, en sjukdom, som han ådragit sig under sin lefnad i otro; men under medvetenhet om Guds förlåtande nåd bar han denna börda med tålamod, sägande: »Se, jag är så väl van vid den, därför kan jag så väl med den», samt sjöng:

Om jag af nöd och sjukdom lider,
Jag har dock rättighet att vara nöjd;
Om natt och dag jag vakar, kvider,
Gör ingenting, då jag är nöjd.

Efter en hård kamp gick han 1892 öfver gränsen i frid, endast 53 år gammal.

Redan några år förut hade fröken Selma Sundelius (S. S.), sedermera fru Lagerström, låtit vermländingarne höra sina första sånger, anderika, väckande, innerliga, såsom denna:

»Jag kommer snart», så Jesus sagt.
O, ljude det ännu med makt
Till hvarje själ, som vandrar än
En främling här, en Jesu vän.

Och fröken Betty Jansson i Åmål hade i friska och upplyftande poem besjungit Kristi allt omskapande nåd.

XI.

Kristinehamn med omnejd.

I *Kristinehamn* hade trosfrimodiga män, såsom skollärarne S. J. Nilsson och G. A. Wollter, predikanterna A. Nordström och N. P. Westman, pastor A. Fernholm samt föreståndare och lärare vid stadens missionsskola med tiden framträdt som ledare för stadens troende folk, hvarjämte missionsföreningens ekonomiska angelägenheter började skötas af för Kristi sak varmhjärtade och allmänt aktade män, såsom tunnbindaren L. C. Hasselblad, handlanden C. Lalin, boktryckarne A. F. Broström och J. Petersson samt målaren F. Noring. Under ett af missionsföreningens första verksamhetsår, nämligen 1867, hade för missionsändamål influtit öfver 2,000 kr. Man ansåg icke allenast såsom en plikt utan såsom en stor ynnestbevisning att få för Guds sak bringa lekamliga gåfvor. Också ökades utgifterna för heligt bruk årligen. Då det efter Guds fria evangelium trängtande folket alltjämt ökades, stadens kyrka stängdes för de evangeliska sammankomsterna och skolsalarna blefvo alltför trånga, måste Herrens vänner se sig om efter egen lokal. Så uppförde de år 1863 ett missionshus, ett af de första sådana i Vermland, efter förhållandena mycket lämpligt och stort nog. Som de besökande folkskarorna emellertid alltjämt ökades, måste huset år efter år utvidgas men blef ändå med tiden alltför trångt. Då lät missionsföreningen uppföra på samma plats, där det gamla stått, ett nytt, rymligt missionshus. Uppförandet af detta hus står såsom ett

mäktigt prof på hänförelse och själfuppoffring hos Kristi vänner på denna plats. I början af juni månad 1879 nedrefs det gamla huset, och strax började man uppföra det nya. »När vi började bygga», säges det i årsberättelsen för sistnämnda år, »hade vi lånat penningar till inköp af materialier men hade intet till aflöningarna utom för några få dagar i början. För hvarje vecka fingo vi bedja Gud att få det, som behöfdes till veckoaflöningen. Och just så mycket, som behöfdes, inflöt och det i rätt tid. De veckor, vi behöfde mer, inflöt det mer, så att intet fattades, och de veckor, vi behöfde mindre, inflöt ock mindre, så att intet öfverflöd blef.» Den 19 oktober samma år invigdes detta hus, ljust, rymligt och inbjudande. Det hade blifvit färdigt på fyra månader. Kristi vänners kärlek är stark men ock kvick och rask i sitt verk. Vid invigningen predikade Sv. missionsförbundets föreståndare äfvensom föreståndarne för stadens baptist- och metodistförsamlingar. Missionsföreningen räknade omkring 500 varmhjärtade medlemmar, som öppet bekände Kristus såsom sin Herre, samt 600 barn, hvilka i väl ordnade söndagsskolor fördes ut på det eviga ordets friska betesmarker.» Då föreningens äldste på invigningsdagen besinnade, hvad godt Gud gjort med dem under de gångna åren, gräto de af glädje och prisade Gud. De hade från början varit blott ett par tre svaga kvinnor, nu voro de ett Guds folk. De hade i början måst under stenkastning, hån och begabberi gömma sig undan i ett och annat mörkt och trångt boningsrum för att läsa Guds ord och bedja, nu fingo de uppenbarligen inför alla vittna om Guds nåd och prisa hans namn. Då de 20 år tillförne samlades i Normans trånga sal, höllo ljusen i rummet på att slockna af brist på luft. Nu andades man fritt i ett stort, ljust och präktigt hus, dit man kunde bjuda hela stadens och ortens befolkning att mottaga Jesu Kristi evangelium. Kom då därtill, att Kristinehamns missionsförenings medlemmar kunde öppet betyga: »Vi hafva alltid fått smaka sötman af endräkt och brödrafrid», så var invigningsdagen den 19 okt. en härlig dag i denna förenings historia.

I *Ölme* socken arbetade tvenne skräddarelärlingar från Riseberga, Nils Öhrn och Karl Nilsson, åren 1859 och 1860 med mycken framgång för människors omvändelse. Den förstnämnde fortsatte här under 22 års tid sin välsignelserika verk-

samhet, hvarefter han emigrerade till N. Amerika för att äfven där förkunna Kristus. »En kraftig andens vind», säger en samtida, »blåste år 1860 fram öfver Ölmeslätterna. Gud gaf nåd till frälsning åt många, och skaran af dem, som trodde, förökades ganska fort».

Kristi vänner förenade sig här 1861 till en missionsförening, hvars medlemmar ofta utan någon särskild predikant med välsignelse uppbyggde hvarandra genom bibelläsning, bön och sång. Man samlade barn till söndagsskola, spridde evangeliska ströskrifter, besökte änkor, fattiga och sjuka samt bringade dem hjälp. För att få evangelium förkunnadt för den fattiga och i andligt afseende försummade befolkningen i norra delen af socknen byggde missionsvännerna år 1862 på den s. k. Allmänningen ett hus för evangelisk prediko- och skolverksamhet — så vidt vi veta det första missionshuset i Vermland. Guds ord växte därefter i denna socken med kraft år för år. En bland dem, som i Ölme och omnejden med visdom och nit utsått det goda Guds ord, är folkskolläraren i samma socken G. A. Wollter.

I *Väse* folkrika socken hade väckelsens och frigörelsens ord förkunnats af v. pastor N. G. Clarholm och många s. k. lekmän, såsom Johan i Trollmyra, Hedström, Segerblom, O. Engström, C. J. Nyvall, Jan Jonsson från Västanå, Anders Smedberg, Anders Eriksson från Lungsund och Karl Ferm från Storfors. Här såsom rundt om i landskapet verkade Ansgariiföreningens predikanter, missionsmöten höllos, barnrika söndagsskolor upprättades, och det utsådda ordet bar härlig frukt. Åren 1866, 1874, 1876 och 1877 frambröto här, såsom på talrika andra platser i Vermland, mäktiga väckelser, och många omvändes till Gud. Ett Guds folk trädde här fram. Den 10 dec. 1859 bildades *Väse missionsförening,* hviken snart öfvergick till en fri evangelisk församling. Bland föreningens och församlingens predikanter, hvilka välsignelserikt här arbetat, märkas i synnerhet Anders Jansson från Linde, C. F. Kjellin, A. Lundborg och Fredrik Carlsson.

En död kyrka och en lefvande sådan kunna icke trifvas tillsamman. Redan tidigt visade det sig i Väse, att den nya lifsåskådningens vänner icke funno rum inom statskyrkans murar.

Kyrkor och skolhus stängdes som oftast för dem. Därför måste det nya folket uppföra åt sig egna samlingshus. Så byggde de år 1866 missionshuset i Rud, det första af Väse missionsförenings 4 missionshus.

När i början af 1880-talet för skolväsendets utveckling och upplysningens spridande 12 nya skolhus uppfördes i *Nyed*, hade missionsvännerna tänkt, att åtminstone några af dessa skulle få stå öppna för andliga sammankomster, men kyrkoherden, en i dryckenskap afsigkommen man, och hans råd stängde för Guds fria evangelium alla dessa hus. Då byggde vännerna enigt och raskt först ett bönehus i Upperud och strax därpå ett i Acksjön samt senare ett i Bors och sist ett i Sutterhöjden, ett stort, ändamålsenligt och präktigt hus. Den dag, då missionsföreningen bildades här år 1859, utgjordes densamma af endast 10 personer; nu uppgår dess medlemsantal till nära 400. Gud har gjort det, och hans folk vill därför af allt hjärta prisa och ära honom.

Inom *Karlskoga* socken förspordes under 1860-talet allestädes en liflig hunger efter Guds fria evangelium. På missionsföreningens kallelse arbetade C. J. Nyvall oförtrutet den tid, han icke reste i andra delar af landet, och såsom hans medarbetare kallades hans nitiske svåger Olof Josefsson i Vall äfvensom A. Sjöstedt i Arfsviken. För öfrigt hade hvar och en Kristi vän såsom lagdt på sitt hjärta att med ord, umgängelse och kärleksgärningar vinna människor för Gud. Åter och åter lade vännerna hvarandra varmt på hjärtat att besöka deras hem, hvilka lefde utan Gud, samt med samtal, ströskrifter och kärleksfulla råd söka vinna deras hjärtan för Gud. Missionen inåt och utåt var ett lifsbehof hos föreningens medlemmar.

På hösten 1872 ankom på föreningens kallelse till Karlskoga f. skogvaktaren sedermera handlanden *J. Dahlin* från Nerike och tog med mycken framgång ledningen af det evangeliska arbetet om hand. Missionsföreningen, hvilken snart ombildades till en fri evangelisk församling, har sedermera utom många biträdande evangelister haft flera nitiska predikanter och föreståndare, såsom Karl Otto Andersson, Erik Nilsson, Aug. Peterson och missionären K. J. Gustafsson. Såsom ett glädjande exempel på Guds verks framgång i denna folkrika socken må

nämnas, att missionsföreningen, som år 1899 räknade öfver 500 medlemmar, sagda år uppförde sitt tionde missionshus.

* * *

Johan Lindholm.

Bland de många nitiska förkunnare af Kristi evangelium, hvilka under de senare åren på ett välsignelserikt sätt deltagit i arbetet för sanningens och ljusets seger, intager f. d. prästmannen, numera föreståndaren vid Karlskoga praktiska skola, JOHAN LINDHOLM ett bemärkt rum. Johan Lindholm är född den 25 okt. 1850 i Ör, Dalsland, där hans fader var landtbrukare. Efter att år 1873 hafva tagit studentexamen i Vänersborg aflade han i Uppsala 1875 teoretisk och praktisk prästexamen samt prästvigdes i Karlstad år 1876. Han missiverades samma år till pastorsadjunkt i Stafnäs pastorat. Sedermera tjänstgjorde han för längre eller kortare tid såsom adjunkt i Töcksmark, Högsäter, Fröskog, Silbodal och åter i Fröskog till den 1 maj 1882, då han erhöll begärdt afsked från prästämbetet i statskyrkan. Sedan dess har han på ett framgångsrikt sätt verkat såsom föreståndare vid Karlskoga praktiska skola.

Sedan Lindholm år 1876 af hjärtat lärt känna och älska Herren Kristus såsom sin frälsare, började han med varm kärlek och oskrymtad nitälskan aflägga ett lefvande vittnesbörd om Kristus såsom Guds kraft och Guds vishet. Hans frimodiga bekännelse af Herrens namn gjorde honom emellertid snart misshaglig i hans världsligt sinnade förmäns ögon. Under sin 6-åriga tjänstgöring såsom extra ordinarie präst måste han 5 särskilda gånger flytta från pastorat till pastorat samt dessutom stå till rätta inför stiftets biskop, ehuru intet annat kunnat läggas honom till last, än att han talat med sina prästerliga förmän, af hvilka två voro utbildade drinkare, om nya födelsens nödvändighet, nitälskat för människors omvändelse samt för evangelisk församlingstukt.

Under allt detta öppnades Lindholms ögon alltmera för det bibelstridiga i hela den statskyrkliga institutionen. Han uttalade äfven bestämdt och frimodigt sin öfvertygelse i detta afseende. I

Johan Lindholm.

sitt utförliga svar till de ämbetsbröder, som vid denna tid bildade en missionsförening med »kyrklig evangelisk-luthersk bekännelse», afrådde han på det bestämdaste bildandet af en sådan förening och säger: »Kristus är oss nog. Må allt gå i kvaf, han förblifver dock i evighet. Att bekänna hans ord och namn är den enda rätta bekännelsen. All kyrklig bekännelse är farlig, vilseledande, samvetsbetungande och gör oss partiska, småaktiga, världsliga, tröga, högfärdiga, fallna för människogunst och människofruktan samt vanmäktiga mot det onda. Men på bekännelsen 'Herren Kristus' segra vi öfver världen och allt ondt, hafva alltid godt mod, hafva frid inbördes med bröderna, ingå i himmelen och få skåda Gud.» Och i sin afskedsansökan till domkapitlet i Karlstad den 1 april 1882 visar han i 7 särskilda punkter, att statskyrkan till sitt väsen står i uppenbar strid mot Kristi och apostlarnes ord. »Jag har», säger han till sist, »såsom många mina medbröder i denna tid, väntat, ja, ock under bön och tårar väntat, att kyrkan skulle bortlägga sin orättfärdighet. Men förgäfves. Hon vill icke höra hvarken vänliga råd eller allvarliga varningar. Också här bekräftas då, hvad historien gifver vid handen, nämligen att en religiös inrättning, som försjunkit i lagväsende, prästvälde och världslighet, fördärfvat sig själf och kan aldrig upprättas, äfven om de bästa lagar stiftas och påbjudas. En sådan inrättning saknar förmåga att hålla dem. Men Herren Jesus tager nu själf vård om sitt folk. Han allena är lagstiftaren, mästaren, biskopen, herden, öfversteprästen, konungen. Genom honom skola vi segra. Han är oss nog och är starkare än alla».

Tillsamman med predikanten C. J. Nyvall och andra för vårt folks evangeliska upplysning och bildning intresserade personer grundade Lindholm sistnämnda år Karlskoga praktiska skola, till hvars föreståndare han genast kallades. Med varmt intresse, kraft och uthållighet har han sedan arbetat vid denna skola, som på grund af hans varma gudsfruktan och praktiska ledning tillvunnit sig ett godt och välförtjänt anseende. Det andliga uppfostringsarbete, han här utfört, har i flera afseenden varit betydelsefullt. En icke liten skara af unga män och kvinnor har under årens lopp vid denna skola erhållit goda impulser och en praktisk bildning för en gagnande verksamhet i samhället, hvar-

jämte flera unga män, som sedermera ägnat sitt lif åt evangelii tjänst i hemlandet eller hednavärlden, här fått åtnjuta en god förberedande undervisning.

Under ferietiderna har Lindholm i flera år verkat såsom Svenska missionsförbundets reseombud och därvid besökt olika delar af vårt land samt deltagit i det andliga frigörelsearbetet till Guds ära och hans församlings uppbyggelse.

XII.

Karlstad och Älfdalen.

På våren år 1860 ankom till Karlstad predikanten J. Johansen Öijerberg, en af de varmhjärtade norrmän, som genom Johannes Andersson i Långserud kommit till tron på Kristus. Ny hamn till staden anlades då, och många arbetare voro därför samlade på platsen. Till bostad åt dem hade en stor barack blifvit uppförd. Där samlades folket och hörde i stillhet det hjärterannsakande ordet. En afton hölls emellertid sammankomst inne i staden.

Vid sammankomsten voro bland .andra flera elever från folkskollärareseminariet närvarande och hörde ordet med uppmärksamhet, men utanför lokalen såsom ock i ingångarna dit hade samlats berusade, oroliga pöbelhopar, som skriade och väsnades jämmerligt. Mot slutet af sammankomsten infann sig stadsfiskalen B. R. Andersson och fick sikte på nämnda seminarister, hvilka han dagen därpå anmälde för seminariets inspektor lektor L. M. Groth, en grundligt lärd, rättänkande och Kristus tillgifven man, som såsom kyrkoherde på Hammarö där ofta plägade predika samt hålla goda s. k. bibelförklaringar. Då stadsfiskalen anmälde seminaristerna, svarade lektor Groth tillrättavisande: »Håll ni reda på era fyllhundar; jag håller nog reda på mina pojkar». Därmed hade i denna stad polisens obehöriga inblandning i andliga ting från början på tillbörligt sätt afvisats.

Genom Öijerbergs och flera andra å sid. 551 nämnda predikanters verksamhet hade sålunda Guds frigörande ord inkommit i staden. År för år växte det och bar riklig frukt. Gud hängifna arbetare uppträdde här tid efter annan, såsom C. J. Nyvall,

P. Petersson från Gränäset, Mjölnare-Johan, missionären K. J. Karlsson, P. Andersson och många andra. Bland dessa må särskildt nämnas skomakaremästaren *J. Edqvist* från Nedre Ullerud, en kunskapsälskande, begåfvad, vänlig och för det goda nitiskt verksam man, hvilken i Stockholm såsom lärling hört af Rosenius Guds fria evangelium. Sedan han i början af 1860-talet slagit sig ned såsom skomakare i staden, blef han här en lång tid en af de verksammaste ledarne för Kristi vänner samt förkunnade här och rundt omkring i provinsen med hänförelse frälsningens ord för stora skaror af människor. Såsom Evang. fosterlandsstiftelsens reseombud har han sedan år efter år med outtröttligt nit utsått Guds ord hela landet rundt.

Till att börja med samlades man, såsom förut är sagdt, här och där i husen men därefter en längre tid i förhyrda rum, såsom i Gula gården, i f. d. seminariisalen och, sedan större delen af staden 1865 genom den stora branden lagts i aska, här och där i några af de kvarblifna husen samt i ett par skolsalar, tills man genom missionsvännernas ihärdiga bemödanden inflyttade i ett 1870 af dem i Viken uppfördt missionshus och sju år senare i det nuvarande bönehuset Betlehem, hvars uppförande och restaurering kostat mellan 30- och 40,000 kr.

Bland de många Kristi vänner, som i denna stad genom nit, ihärdighet och självuppoffring bragt missionsarbetet i staden framåt, må utom de redan omtalade nämnas handlandena A. Bengtsson, L. G. Vennsten, A. Vennsten och J. Rendahl, muraren A. Andersson, skomakaren Hedlund, vaktmästaren A. Nilsson samt predikanterna N. J. Lambertz, Johansson från Näset, L. Melin från Skåre, C. F. Kjellin, A. Vikström, pastor L. E. Ungerth och E. Versén.

Redan i början af 1860-talet förenade sig några Herrens lärjungar här till gemensamt evangeliskt arbete och bildade 1861 en missionsförening, hvars första medlemmar voro skolläraren E. G. Ferm, ordförande, målaren G. Nilsson, kassaförvaltare, samt murarne A. Andersson, A. Larsson, handskmakaren S. Skog och skomakaren J. Nyvall. Man besökte sjuka, hjälpte fattiga, räddade vilsekomna och samlade barn till undervisning i Kristi lära Det var J. Edqvist, L. G. Vennsten och P. Andersson, som här började denna viktiga gren af evangelisk verksamhet. »Vi

J. Edgvist.

hafva», heter det i föreningens årsberättelse för 1877, »rika tillfällen att få höra Guds ord. Och nu hafva vi, Gud vare lof, äfven ett rymligt hus att samlas uti, och, fast det rymmer omkring 2,000 personer, så har det under hela sommaren varit uppfylldt med åhörare, synnerligast om helgdagarna. Söndagsskolan fortgår, och barnens antal har ökats till 400. Ynglingaföreningens medlemmar äro vid årets slut 46. En systerförening har under året kommit till stånd, som räknar ibland sig 38 medlemmar. Denna förenings uppgift är att besöka fattiga och i dryckenskap och hordom försänkta kvinnor, utdela skrifter samt söka att upphjälpa dem ur deras usla och eländiga lefverne. En nykterhetsförening, som kallar sig Hoppets här, har på hösten bildats, hvars antecknade medlemmar äro 41. Dessa hafva i Herrens namn afsagt sig allt njutningsförtärande af starka drycker, hvartill räknas äfven porter, öl och vin, samt vilja motverka den förfärliga nationalsynden dryckenskapen, som lik en mordängel vill fördärfva vårt lands invånare». Ett sedligt rent lif i Kristi efterföljelse — det var föreningens stora uppgift.

En half mil söder ut från Karlstad ligger i Vänern en större ö med 1,100 invånare. Det är *Hammarön*. »Ön har», säger en af öboarne, »rikligt fiske af lax, lake, gädda, gös, sik och aborre. Den bördiga jorden, det friska klimatet, det lifliga folket gör, att, vare sig man där är född eller dit inflyttat, man aldrig längtar därifrån.» I början af 1860-talet höllos på denna ö sammankomster af lekmän, såsom Smedbergs Anders, P. Petersson i Gränäset, en viss Karlsson m. fl. Ordet grep med tiden fatt i mångas sinnen, och så uppkom äfven här en församling, hvars medlemmar öppet bekände sin tro på Kristi namn. Då öns skolhus stängdes för andliga sammankomster, byggde missionsvännerna 1874 ett bönehus i Hoflanda, där de nu samlas till uppbyggelse.

Då området *Ullerud* och *Grafva* blef alltför vidsträckt för gemensam missionsverksamhet, skilde sig missionsvännerna i dessa socknar vid jultiden 1865 efter broderlig uppgörelse och delning af missionskassan och bildade hvar sin förening, hvars trosverk Gud allt framgent rikligen välsignat.

Sedan skolhusen i Grafva blifvit stängda för andliga sammankomster, har missionsföreningen därstädes, hvilken är delad

i 5 större kretsar, byggt sig 4 rymliga missionshus, af hvilka det största är beläget i Forshaga. Bland predikanter, som haft föreningens kallelse att inom dess område utdela Guds ord, nämnas L. J. Lambertz, A. G. Larsson, L. Melin, helbrägdagöraren F. A. Boltzius, nämnd såsom en af föreningens äldsta och verksammaste predikanter, tillika styrelseledamot, Erik Nilsson, G. Hagman, K. Haglund, missionären E. M. Lindh, J. Rosengren, F. Karlsson, S. Forslund, A. Forzelius och A. G. Forsgren.

Då Jansson från Frykerud 1860 här under bön och tårar manade folket till omvändelse, kallades han genom vederbörande pastors försorg inför för ändamålet utlyst extra kyrkostämma i Grafva kyrka. Här blef han själf strängeligen förbjuden att predika inom socknen, hvarje sockenbo förbjöds vid vite af 50 kr. att höra honom och vid 100 kr. böter att öppna sitt hus för andlig sammankomst. Men ingen åtlydde förbudet. Den hätske pastorn dog kort tid därefter en plötslig död, och folket strömmade härefter ännu talrikare än tillförne tillsamman att höra försoningens och frälsningens ord, framburet af lekmannapredikanterna.

Den 8 febr. 1862 sammanslöto sig Herrens vänner i *Ransäter* till en förening för inre och yttre missionsverksamhet. På denna förenings kallelse kom sommartiden samma år J. H. Thegerström hit för att verka såsom missionsskollärare och predikant. Han hade, såsom vid denna tid så mången annan evangelist, genomgått missionsskolan på Ahlsborg och brann nu af innerligt nit för denna befolknings väl. Efter 7 års ihärdigt skolarbete kallades han af sockenboarne till ordinarie skollärare. Thegerström, en frimodig, plikttrogen och i sanningens ord väl bevandrad man, har i vida kretsar spridt salighetens ord och i Ransäter i väsentlig mån brutit bygd för den fria evangeliska verksamheten.

I Ransäter hafva för öfrigt flera andra Kristus tillgifna, begåfvade skollärare arbetat och bland predikanter män sådana som G. Lundqvist, numera bosatt i Amerika, och Aug. Peterson, numera i Uppsala, m. fl. Ordet har här burit riklig frukt. I två präktiga bönehus, det ena i Gersheden, det andra vid Munkfors, samlas folket att höra frälsningens evangelium.

År 1860 bildades *Råda missionsförening*. Skolhusen i denna socken hafva från början stått öppna för evangeliska samman-

komster. Och emedan genom vederbörande pastors klokhet och tillmötesgående samt de människovänliga disponenterna Danielssons och Holmbergs åtgöranden skolhusen fortfarande stå öppna för samma ändamål, har föreningen ännu icke ansett sig behöfva uppföra för sitt behof särskild samlingslokal. Ett på 1860-talet i Västra Skymnäs uppfördt missionshus såldes omedelbart efter uppförandet till skolhus.

Det var i början af 1860-talet folket i de norra delarna af Älfdalen såg evangelii ljus uppgå. C. J. Nyvall, J. Sjöqvist, P. Petersson i Gränäset, Ola Fangnäs, Göran Öller från Kalmar m. fl. förde hit glädjebudskapet om fri nåd i Jesu namn. Med mycket oblida ögon sågo prästerna dessa mäns ankomst till dessa bygder. Kyrkoherden Almqvist i Ny ställde sig emellertid till en början såsom vän till de fria predikanterna, men, då han icke förmådde tvinga dem under de kyrkliga formernas tunga ok, framträdde han såsom de fria kristnas öppne motståndare, men dog strax därpå en hastig död.

I ett af de första hus i norra Älfdalen, där evangeliska sammankomster höllos, var mannen slaf under dryckenskap och groft ogudaktig, men hans hustru ville emellertid höra frälsningens ord. Ryktet gick, att det ofta spökade i detta hus. Predikanter, som kommo till denna trakt, fingo härberge i en kammare i samma hus, där de, såsom man sade, för mörkrets fasa och styggelser måste tillbringa mången sömnlös natt. Men för rättfärdighetens sol gåfvo spöken och allt annat ondt vika. Under mycken självförsakelse och mångahanda trångmål fingo ordets förkunnare här arbeta. Men de sparade sig icke och sparade icke heller sina åhörare i fråga om sanningens gissel. »Peterssons predikan», sade man, »blixtrade af Guds vredes glöd öfver själfrättfärdighet och synd.» Öller var en djupt gudfruktig, arbetsam och självförsakande predikant. För att samla medel för missionsarbetet satte han i gång arbetsföreningar och uppmuntrade genom sitt eget föredöme andra till offervillighet. »Alltid och allestädes», har någon sagt, »undervisade han människorna om Gud: i hemmet, i kyrkan, på vägen till och från sammankomsten, enskildt och offentligt». Under sina flitiga predikoresor tog han skada till sin hälsa och dog i tidiga år. Men hans helgade umgängelse talar ännu, ehuru han är död.

Bland de första andliga ledarne för missionsarbetet i denna bygd få icke glömmas män sådana som skolläraren J. W. Nilsson i Stöllet och mjölnaren P. Borgman i Femtå. Den förstnämnde är en bland banbrytarne för det evangeliska frigörelsearbetet i öfre Älfdalen. Hans segerrika kamp mot kyrkoherden J. A. Almqvist i Ny för samvets- och trosfrihet lefver ännu i friskt minne i denna bygd.

Sedan vägen för det fria evangeliska ordet blifvit bruten, kom en stor skara evangelister uppefter Klarälfvens stränder med nådens hälsosamma lära. Till och med kyrkorna öppnades med tiden för fria evangeliska sammankomster. Pastor O. Olsson i Sunnemo och Nyvall gjorde före den förstnämndes öfverresa till Amerika hvarje år en missionsresa genom Älfdalen, då kyrkorna stodo öppna för deras möten. Det var den andliga väckelsens och frigörelsens vårtid, som då inbrutit öfver dessa aflägsna bygder. Då man under försommaren gick utefter Klarälfven, på hvars stränder talrika, frodiga häggträd visade sin rika hvita blomsterskrud och spridde sin behagliga doft, och å hvars vattenspegel tusentals präktiga timmerblock, märkta med sina ägares namnstämpel, skyndade fram efter vattenytan, bilder, som erinra om lifvets träd i Guds paradis och om dem, som äro tecknade med Guds insegel, hörde man när och fjärran från lyckliga människor sånger sjungas till Guds pris. En af de vanliga var denna:

Jag sjunger nu om seger:
Min arma själ är frälst.
Vid korset är mitt läger,
Där bor jag allra helst...
Glöm aldrig af den stund,
Då i din hjärtegrund
Det ordet »nåde» hördes
Af Jesu söta mun. *L. Linderot.*

Inom kort bildade sig trosfriska, blomstrande fria församlingar i Ekshärad, Ny och Dalby.

XIII.

Brunskog med omnejd. C. J. Ellström.

Genom evangelisten Olof Olssons i Mellbyn verksamhet växte Guds ord med kraft i socknarna omkring Glafsfjorden, och

mången spirande andlig gåfva af stor betydelse trädde genom honom fram i ljuset. En bland dessa var skolläraren, sedermera komministern A. Vermelin, en begåfvad predikant och vid denna tid i andliga ting mycket frisinnad man, den förste ledaren af Brunskogs missionsförening, som bildades den 15 juli 1860. En annan var den varmhjärtade evangelisten Enoch Olsson, en annan åter den för människors frälsning varmt nitälskande C. J. Ellström.

Predikanten *Carl Johan Ellström* föddes den 10 mars 1829 i Sunne och konfirmerades af professor And. Fryxell därstädes. Genom läsning af Lunds missionstidning, Bibelvännen samt traktaten »Hvete och agnar» af Ryle väcktes han till intresse för andliga ting. Så kom nyårsdagen 1858. Det var på aftonen. Donatis eldkvast flammade hotande på fästet, och i den unge mannens hjärta ljöd Guds röst: »Bered dig att möta Gud!» Det var nu andlig sammankomst i Skärmnäs. Dit gick Ellström. Olsson i Mällbyn utlade där Jesu ord om nya födelsen, och lärarinnan Matilda Eriksson besjöng Guds nåds ord samt bad innerligt. Den aftonen blef afgörande för Ellström. Ehuru ännu blott yrvaken höll han dagarna därefter sammankomst och manade med brinnande ifver folket till bättring. Vid läsningen en tid därefter af Lars Linderots bok »Den saliga skammen» fick han förvissning om sina synders förlåtelse och mottog Kristi öfversvinneliga frid. På förmedling af Olsson i Mellbyn och pastor Sjöholm i Sunne erhöll han 1863 Fosterlandsstiftelsens kolportörsbetyg, det han innehade i 18 år. Det var denne man, som blef den andlige pelare, kring hvilken de evangeliska kristna i Brunskog och nejden vida omkring under en tid af 33 år till hans bortgång 1893 samlade sig.

Kort tid efter sin omvändelse började Ellström undervisa barn i Kristi lära och samtidigt med honom Anna Eriksson i Takene, hvilken genom läsningen af ett stycke i tidningen Budbäraren med rubrik: »Föd mina lamm» nödgades åstad att under 11 års tid leda de små in på ordets friska betesmarker. Matilda Eriksson undervisade om hvardagarna ihärdigt i den s. k. friskolan ett stort antal barn och efter henne Betty Olsson i Takene, sedermera fru Hagström, hvilken i likhet med den förra utbildats i fröken Ehrenborgs seminarium. Båda undervisade de med lif

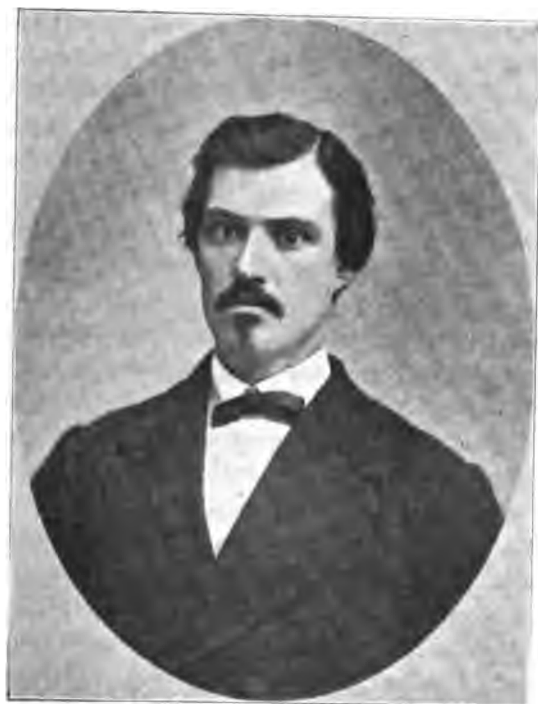
Carl Johan Ellström.

och lust barn i söndagsskolan. Genom Ellströms bemödanden kom ock 1863 till stånd Brunskogs barnhem i Lerhol, hvars iståndsättande kostat honom och hans många medintresserade öfver 17,000 kr. Då det efter 17 års verksamhet, hvarunder Ellström varit dess föreståndare, nedlades, hade där årligen fostrats och vårdats omkring 20 fattiga värnlösa barn. Det hade varit ett skönt och för Gud fruktbärande barmhärtighetsverk. Utom Betty Olsson hade där flera lärare och lärarinnor undervisat, bland dem den nitiske läraren och predikanten Zakarias Olsson. Den evangeliska pånyttfödelsens vänner i Brunskog hade lagt på sitt hjärta Luthers bekanta ord: »Den, som vill kyrkans reformation, måste börja med barnen.» Men härvid glömde man icke heller de äldre. Predikanter, sådana som P. Undén, Elof By, O. Engström, P. Sundström, D. Hagström, Enoch Olsson, M. Bergvall och Nils Vestman, förkunnade här tid efter annan Guds evangelium. Också pastorerna Hj. Fröding och M. Ehrling brunno här en tid i nitälskan för människors frälsning. Missionshus byggdes, och missionsverksamheten utvidgades till Boda och Magneskog. Hundratals människor i dessa bygder hade öfverlämnat sig åt Kristi nåd och voro färdiga att ingå i hans församling. Brunskogs fria församling har länge varit såsom ett klart tindrande ljus midt i den vermländska klippiga skogsbygden.

XIV.

Grums och Vermlandsnäs.

Till *Grums* kom väckelseord först från norska predikanter, hvarefter i början af 1860-talet predikanten Jansson från Kvistbro här höll evangeliska sammankomster. Den 19 maj 1862 kallades den bekante Olof Olsson från Mällbyn till evangelist för socknarna Grums, Värmskog, Borgvik, Ed, Segerstad och Nor, som då bildade en enda missionsförening. Genom Olssons och andra evangelisters vittnesbörd i dessa trakter öppnades mångas hjärtan för sanningen. Under v. komministern A. G. Wikstrands vistelse i Grums vid senare delen af 1870-talet fördes många människor där och i omnejden in på rättfärdighetens vägar. Kristi vänner

Nils Westman.

började med nit deltaga i arbetet för inre och yttre missionen, och inom hvar och en af förut nämnda socknar uppstodo med tiden blomstrande fria församlingar.

Från fyra socknar på *Vermlandsnäs*, nämligen Millesvik, Botilsäter, Ölserud och Eskilsäter, förenade sig 1861 det evangeliska ordets vänner till gemensamt missionsarbete. »Nu torde någon fråga», heter det i denna missionsförenings årsberättelse för år 1867, »huru Herren började sitt nådeverk ibland oss. Han började här såsom på andra ställen med sitt ord och sin helige ande. Därigenom hade några kommit till angelägenhet om sin själs frälsning. Dock blef icke fråga om någon gemensam bön eller uppbyggelse förrän 1860, då en söndagsskola började af en lärarinna från diakonissanstalten i Stockholm och fortsattes sedan en längre tid. Denna skola besöktes af barn och många äldre, hvilka, då de mottogo ordet såsom barn, blefvo träffade af detsamma. Sedan kommo efter hand flera, som offentligen talade ordet.»

Missionsarbetet, som här i första början rönte bittert motstånd och allt slags förtal, försvarades sedan öppet och understöddes med icke obetydliga penningbelopp till och med af sådana, hvilka själfva blefvo borta från sanningen. Men förföljelsen uteblef icke. »Så hände t. ex.» — heter det i förut nämnda årsberättelse — »en af de första lekmännen, som offentligen talade Guds ord, att två personer inkommo och under förfärliga svordomar befallde, att talaren skulle medfölja för att såsom passlös skickas till häktet. Och så bar det utaf först till kronofogden, därefter till länsmannen och sist till församlingsläraren, men ingen af dem vågade förklara talaren för passlös. Varnande och anmärkningsvärdt är det, att dessa tvenne personer tillika med deras hustrur för länge sedan äro borta ur tiden, en af dessa fyra genom självmord. Äfven af de mäktiga och högt uppsatta hafva vi fått röna bittert motstånd. Men Herren har uppehållit sin klena hjord.»

Missionsböner höllos regelbundet en gång i månaden i enhvar af förut nämnda socknar. Medlen för arbetet inbragtes som vanligt genom frivilliga bidrag på mångahanda sätt, såsom genom auktioner, öreinsamling, kollekter o. s. v. De viktigaste utgiftsposterna för föreningens sjette verksamhetsår rubriceras sålunda:

»Lön till lärarinna och kolportör m. m. 418 kr.; afsändt till Stiftelsen af årets kollekter 62 kr. 7 öre.»

Man gaf i kärlek för Herrens sak i dessa bygder, man arbetade i kärlek och vann därför den ena segern efter den andra för Gud och hans församling.

XV.

Fria församlingar här och där i Dalsland.

Den mäktiga andliga rörelsen, som under 1870-talet brusade fram öfver Vermland, sträckte sig äfven till Dalsland. En af de evangelister, som på ett framgångsrikt sätt öfverförde rörelsen från det förra till det senare landskapet, var *Abel Stenborg*. Född 1846 den 27 maj i Töcksmarks socken, där hans föräldrar voro jordbrukare, blef han vid 17 års ålder omvänd till Gud. Vid denna tid predikade i hans hembygd en och annan gång lekmännen Nils Olsson i Nolgård, Petersson i Gränäset, C. F. Kjellin samt norrmännen Sven Knappenäse och Hans Ananby. Med glädje hörde han ordet från deras mun men gick dessutom ofta den långa vägen af omkring 4 mil att höra de troende prästerna N. Bergsten i Järnskog och A. Nordstedt i Nössemark.

I Göteborg lärde han sig skrädderiyrket men kände sig oemotståndligt manad att för sin samtids folk bära fram vittnesbördet om Kristi nåd. För sin utbildning härtill vistades han ett år på Ahlsborg och senare en tid på Johannelund. Utrustad med ovanligt djupa tankar, brinnande kärlek till Kristus och hans folk samt förmågan af ett åskådligt och ledigt framställningssätt förkunnade han ordet i sin hembygd samt såsom Ansgariiföreningens resepredikant vida omkring i Vermland, såsom i Silbodal, Sillerud, Karlanda, Järnskog, Glafva, Elgå, Sunne, Lysvik, Östmark, Finnskogarna, Rudskoga och Nysund, samt i Dalsland, såsom i Mo, Fröskog, Ånimskog, Tisselskog, Edsleskog, Laxarby och flerstädes. Äfven i Nerike, Västmanland och i Norge särskildt i dess hufvudstad förkunnade han Kristus.

Där Stenborg predikade, strömmade ofta till så stora skaror af människor, att samlingslokalerna icke på långt när kunde

Abel Stenborg.

rymma dem alla. Icke sällan predikade han i kyrkorna. På somliga platser, såsom i Glafva, Elgå och Nysund, stannade han en längre tid och samlade där Kristi vänner till missionsarbete och uppbyggelse. Ofta predikade han flera gånger om dagen. Grundtonen i hans predikan var evangeliet om försoningen i Kristi blod, och det drog och grep folkskarorna.

Det var — för att anföra ett exempel — midsommardagen 1874. Missionsmöte var då utlyst till Gölkullen, en af de högsta fjällspetsarna i norra Dalsland. Redan bittida på morgonen syntes spridda folkskaror draga fram på gångstigarna förbi klara vattendrag, blomsterrika ängar och små grönskande åkertegar upp till samlingsplatsen. Från 14 olika socknar hade folk samlats dit till ett antal af flera tusen. En stilla allvarlig ande hvilade öfver denna stora församling. Många hungrade djupt och innerligt efter lifvets bröd. Bland predikanter såg man den bekante S. Dalson, Andreas Andersson, J. Larsson, skolläraren Kjällström och A. Stenborg, alla lifvade af Herrens ande och nitet om själarnas väl. Under Stenborgs predikan gick såsom en djup suck ur tusentals hjärtan: »Ack Herre Gud, förbarma dig öfver oss! Tillräkna oss icke våra stora synder! Låt dem vara utplånade i din sons Jesu Kristi blod! Trösta oss med din helige ande och låt oss efter förgängelsens tider få hålla högtid tillsamman i ditt rike!»

På aftonen steg folket ned från berget och fick i Edsleskogs kyrka åter samlas till Guds ords predikan. Många gömde ordet i sina hjärtan och lät det blifva fruktbärande till rättfärdighet. Det var en härlig vederkvickelsetid för norra Dalslands folk den tid, då Stenborg där förkunnade Guds evangelium, och många räkna från den tiden sitt inträde på lifvets väg. Denne begåfvade predikant måste emellertid till följd af en allvarlig hufvudsjukdom efter några års välsignelserik verksamhet nästan helt och hållet upphöra med sin predikoverksamhet och öfverlämna arbetet åt andra.

Bland dem, som fortsatt det af G. Jansson i Furan, N. G. Clarholm, S. Dalson, J. M. Högfeldt, A. Stenborg m. fl. började evangeliseringsarbetet i Dalsland, intager *Alfred Berglund* en framstående plats. En afton 1874 höll predikanten G. Jansson andlig sammankomst i Ödetorps skolhus i Bolstads socken.

Till sammankomsten strömmade många människor; en skara ynglingar, söner till arbetare och torpare vid säteriet Kvantensburg, trädde ock in, skrattande, stojande och svärjande. Bland dessa befunno sig ynglingarne Alfred Berglund och Karl Anton Andersson, hvilka båda grepos af det predikade ordet och inom kort fördes till tron på Kristus. Berglund var då 17 år. Han slöt sig strax till Kristi fria vänner och deltog i deras offentliga och enskilda sammankomster till uppbyggelse, hvarför han fick utstå mycket begabberi. Vid 20 års ålder genomgick han en kurs i Ansgariiföreningens missionsskola i Kristinehamn, hvarefter han på kallelse under 4 års tid tillsamman med sin barndomskamrat, den förut nämnde K. A. Andersson, som ock mottagit kallelsen att förkunna glädjebudskapet, genomvandrade Dalsland, i synnerhet dess norra del, predikande Kristi ord. Genom sitt okonstlade och värdiga uppträdande och sina anderika vittnesbörd utöfvade de begåfvade och nitiska evangelisterna ett mäktigt inflytande på de skaror, som samlades till deras sammankomster. De uppburo under denna tid ingen lön i penningar men välsignades af många tacksamma hjärtan, och mat och kläder fattades dem icke.

Sedan K. A. Andersson 1882 rest öfver till N. Amerika, där han sedan dess med välsignelse arbetat i vingården, öfvertog Berglund vården af den blomstrande fria församlingen i Ånimskog, som från den tiden blef centralplatsen för hans arbete, och hvarifrån han genom vidsträckta resor tillsamman med äldre och yngre predikanter utöfvat en välsignelserik verksamhet till församlingarnas i Dalsland uppbyggelse i tro och kärlek. Han var två gånger gift. Hustrun så väl i första som andra äktenskapet nitälskade med honom om Kristi ära. Hans korta arbetstid var såsom en skön sommardag. Han insomnade i frid den 10 jan. 1898.

Så hade i Dalsland vid 1880-talets början den andliga elden hunnit gripa vida omkring sig. I Steneby, Töftedal, Ed, Rölanda och Laxarby hade J. M. Högfeldt och S. Dalson banat väg och tillsamman med andra evangelister grundat fria församlingar. Till och med i den för sina råa och våldsamma seder fruktade socknen Håbol hade Guds ljus lyst in och vunnit hjärtan för sanning och rättfärdighet. Till Högsäters och Ferglanda pastorat, där efter

Alfred Berglund.

den genom pastor Dahl åstadkomna väckelsen det kyrkliga formväsendet tagit alldeles öfverhanden och nitet om »ren lära» utträngt nitet om människors frälsning, sändes genom Sv. missionsförbundet evangelisten L. F. Lundberg, hvilken, oaktadt häftigt motstånd af prästerna och deras vänner, där vunnit själar för Gud och hans församling.

I staden Åmål hade kyrkoherden Frykstrands evangeliska arbete med framgång och välsignelse fortsatts af skollärarne L. G. Fernlöf och Olof Jonasson. Den senare verkade hufvudsakligen utom staden på landsbygden, där genom hans predikan många blefvo omvända till Gud. Norra Dalslands missionsförening sände under 1870-talet inom sitt område sina predikanter, såsom de förut i detta arbete omnämnda Sven Dalson, Jonas Larsson, Andreas Andersson samt Sven Peter Gerdin, hvilka med ihärdigt nit trotsade fördomarna mot det fria evangeliet och vunno människor för Kristus.

Vid samma tid lockade i samma nejd de unga predikanterna J. Hellgren, sedermera bokhandlare i Sundsvall, och A. Wassberg, sedermera bokhandlare i Visby, med glad hänförelse skarorna till lifvets vattubrunnar.

Då Betty Jansson, den åt ädel poesi hängifna lärarinnan, dotter till talmannen i bondeståndet, Hans Jansson i Svanskog, år 1868 inflyttade till Åmåls stad, funnos där omkring 6 personer, som öppet bekände sin tro på Kristus. Deras antal ökades emellertid år för år. De plägade samlas till uppbyggelse i folkskolans lokal, men, då efter kyrkoherden Frykstrands död 1871 denna lokal stängdes för alla predikanter utom skolläraren Fernlöf, som fortfarande därstädes talade Guds ord med kraft, öppnade madam Brita Maria Bykvist sitt hus för ordets fria förkunnelse, och många räkna från sammankomsterna i detta hus sin omvändelse. Norra Dalslands missionsförening, dit Åmål hörde, hyrde emellertid vid midten af 1870-talet särskild lokal, den s. k. garfveresalen, för sammankomsterna, där vid denna tiden stora skaror samlades i synnerhet från arbetslagen vid då pågående byggnadsarbete å Bergslagernas järnväg. Den helige ande var på färde särskildt under det i andligt afseende betydelsefulla året 1877 och förde hundratals själar till stänkelseblodet. Missionsföreningen hade under tiden till samlingslokal inköpt stadens förra teaterhus,

beläget på en vacker mot sjön Vänern belägen grönklädd bergplatå, kallad Galgåsen, där fordom lifdömda brottslingar hängdes. Efter vidtagen lämplig reparation invigdes detta hus i oktober nämnda år, vid hvilken invigningshögtidlighet bland andra dåvarande v. pastorn i Gillberga, O. Berggren, och v. komministern i Fröskog, J. Lindholm, predikade. På samma berg, där brottslingar fordom aflifvades, och i samma hus, där tillförne slippriga teaterpjeser spelades, förkunnas sålunda nu nådens och rättfärdiggörelsens evangelium, hvarom Betty Jansson, som på samma berg har sitt hem, i ett af sina poem sjunger:

Du sköna Galgås med ditt hemska namn...
En härd för ljuset glöder i din famn.
Så länge Gud från berget ej vill vika,
Jag sitter trygg uti min lilla vrå
Bland dina lunder, dina klippor grå.

Det predikade ordet grep med makt omkring sig och förenade i samma ande och sinne ett ganska stort antal människor, män och kvinnor. Kristus var deras hufvud och hans ord deras lefnadsvishet. För dem blef det nu omöjligt att begå Herrens nattvard med uppenbart orättfärdiga människor, svärjare, drinkare, giriga och oandliga, såsom tillgick vid statskyrkans nattvard. Därför samlade sig året efter invigningsfesten i enskildt hus flera bland dem, som i staden och dess omnejd kände hvarandra såsom Kristi vänner, och höllo i hjärtlig glädje och tacksamhet den heliga måltiden till hans åminnelse. Bland dessa vänner voro bland andra de samvetsgranna och nitiska lärarinnorna i staden Betty Jansson och Selma Nygren. Nu reste sig emellertid motståndarne med skolrådet och dess ordförande i spetsen, utropade gästerna vid det Herrens bord, som nyss dukats i privat mans hus, för farliga villoandar samt afsatte till föräldrars och barns bestörtning nämnda allmänt afhållna lärarinnor, hvarom vi förut berättat å sid. 1582. Som vanligt vid sådana tillfällen jublade motståndarne, men Herrens vänner gladdes, att de befunnits värdiga att något lida för Kristi skull, samt tillväxte i antal och kraft dag för dag.

Året därpå var för missionsvännerna i denna stad ett pröfningens och sållningens år. En och annan bland Kristi lär-

jungar återgick till världen igen, och för andra blef en viss punkt i dopläran af så stor vikt, att de ansågo sig icke kunna öfva församlingsgemenskap med troende af annan uppfattning i samma läropunkt. De förra, hvilka med nit och skicklighet leddes af missionsföreningens dåvarande predikant S. P. Gerdin och trädgårdsmästaren A. Lundqvist, utträdde ur föreningen och bildade Åmåls nuvarande baptistförsamling.

Vården af stadens missionsförening, som 1881 i lokalt afseende konstituerades till en självständig förening, anförtroddes nu åt män, hvilka lifvades af kärlek till *alla* Jesu vänner, oafsedt deras olika uppfattning i en eller annan lärofråga, och hvilka efter hvarandra med själfuppoffring, klokhet och kraft vårdat föreningens medlemmar såsom en Guds församling, nämligen förut nämnde A. Wassberg, N. Olsson från Västra Emtervik, A. Hultkrantz, J. Wennberg och L. G. Fristedt.

* * *

Rundt omkring i Karlstads stift voro vid 1880-talets slut en stor skara andebegåfvade, trogna och nitiska evangeliska arbetare sysselsatta med det kristliga räddnings-, frigörelse- och uppbyggelseverket. I nästan hvarje socken fanns en fri evangelisk församling med föreståndare, predikanter, söndagsskollärare och andra, som ägnade särskildt sjuka, fattiga och hjälpbehöfvande sin tjänst. Utom de arbetare, som vi för denna landsdel förut omnämnt, och som vid denna tiden kvarstodo på sin post, bör med glädje och tacksamhet erinras om andra varmhjärtade, nitiska och trogna predikanter, såsom G. Harnell, J. Utter och A. Boböck i Filipstad, skolläraren S. J. Nilsson i Kristinehamn, A. Nordström från Norge och A. Andersson i Väse, Aug. Tholander i Nor, M. Olsson i Glafva, den svenska glasmusikens uppfinnare J. O. Karlström äfvensom E. M. Eriksson, båda på Hammarö, J. Frykberg i Sunne († 1896), Petrus Johansson i Brunskog, P. J. Löfven i Ekshärad, Fr. Kalén i Ny och Dalby, N. F. Båge i Ö. Emtervik, N. J. Fernström i Blomskog, F. Carlsson i Väse, K. E. Jansson i Seffle, J. Johansson i Eda, S. J. Nolén i Likenäs, Karl Schelin i Lysvik, missionären N. F. Höijer, P. Persson i Gräsmark, O. Östlund i Gunnarskog, K. Sätterman i Nyed m. fl. samt flera, begåfvade, med tro

och helig ande rikt utrustade skollärare. Lektor P. Waldenströms predikoverksamhet i Vermland under 1870-talet var rik på härliga frukter af tro, af kärlek till Guds ord samt ett rättfärdigt lefverne. Den bekante missionären F. Fransson höll talrikt besökta väckelsemöten här och hvar i Vermland, och pastor Ahlberg från Småland predikade till välsignelse en och annan gång i samma landskap. E. J. Ekman gjorde under sin vistelse vid missionsskolan i Kristinehamn vidsträckta resor inom Karlstads stift, då stora folkskaror samlades att höra Guds ord.

XVI.

Fredrik August Boltzius.

I en Guds församling, som är i sin fulla kraft, finnas icke endast herdar och missionärer samt profeter eller predikanter utan ock gåfvorna att bota sjuka, att undsätta behöfvande och att styra (jfr 1 Kor. 12: 28 samt Jak. 5: 14, 15). Jesus är de sjukas vän och frälsare, såsom han är syndares vän och frälsare. Det behjärtade Herrens vänner väl i de dagar och i de bygder, som nu äro i fråga.

Bland de många, som under 1880-talet till helbrägdagörelse lade händerna på sjuka, må i synnerhet nämnas FREDRIK AUGUST BOLTZIUS. Han föddes den 13 maj 1836 i Grafva socken vid Klarälfven. Hans farfars far innehade läkarebefattning i Tyskland. Hans farfar öfverflyttade till Sverige och bosatte sig i nämnda socken, där hans fader på sin tid var charta sigillata-ombudsman för länet och landtbrukare. Hans moder Maria Nykvist härstammade också från Tyskland. Makarne hade tillsamman 8 barn och bland dem Fredrik August.

Från barndomen utrustad med god hälsa, en välbildad och stark kroppsbyggnad blef han redan tidigt känd för sin styrka och manhaftighet men tillika för sin tillbakadragenhet och sitt saktmod. Då han gick i skola, där han erhöll en mycket knapphändig och otillräcklig undervisning, och hans kamrater ville brottas med honom, brukade han taga dem i kragen samt ledigt men sakta och försiktigt svänga dem mot marken; ingen var starkare än han. Såsom barn rönte han många prof på Guds skyddande

Fredrik August Boltzius.

omvårdnad. Han deltog i hvarjehanda jordbruks- och trädgårdsarbeten samt fick med tiden eget hem men ingick icke äktenskap.

År 1865 blef han omvänd till Gud. Några år förut hade han genom predikanters vittnesbörd blifvit vaken öfver sina synder. »Men innan jag fick frid och visshet om mitt barnaskap», berättar han, »kom jag i en så djup syndanöd, att jag var bragt till förtviflan. Denna nöd varade ett helt år. Jag försökte flera gånger att förkorta mitt lif. Vid samma tid drabbades jag af en svår motgång: jag förlorade det lilla jag ägde. Herren höll dock sin skyddande hand öfver mig, och till Guds pris fick satan afgå med skam. En dag, då jag vistades i skogen, kom den tanken för mig: Skall jag arma varelse blifva arflös både på jorden och i himmelen? Min nöd var stor. Jag kastade mig då ned på marken, där jag var, och ropade utur djupet af mitt hjärta till Herren, och han hörde min bön. Innan jag steg upp från bönen, var syndabördan aflyftad och min själ uppfylld med frid och ljus och hopp.»

Nu vaknade i hans hjärta ett oemotståndligt behof att vittna för andra om Guds nåd i Kristus. Med nit och framgång deltog han i det pågående evangeliska missionsarbetet och var en längre tid ledamot i Grafva missionsförenings styrelse. Sin särskilda verksamhet i Herrens tjänst började han på det sättet, att han, då han till sitt näringsfång gick omkring i gårdar och stugor för att uppköpa lump och järnskrot, talade med folket om syndens bitterhet och nådens behag. Glad trosvisshet, omutligt allvar i bestraffningen af synd och last, barmhärtighet och medlidsamhet mot sjuka, fattiga och nödlidande utmärkte hans framträdande. Därmed vann han hjärtan för Herren. Hans sätt att vara är obelefvadt och hans språk grof vermlandsdialekt; men det är ofta en sällspord andekraft i hans ord och liksom en magnetisk dragningskraft i hela hans väsen och framträdande.

År 1877 fick han svår värk i sin ena fot och måste gå med en ända till tårna uppskuren sko. Denna värk var honom till stort men. Då kom honom i sinnet evangeliet om Kristi makt att bota allehanda sjukdomar och krankhet bland folket samt hans bud till sina lärjungar att i hans namn göra samma gärningar. »Jag lade då mina båda händer på den sjuka foten», säger han, »och bad till Gud. Därefter tog jag på mig min

stöfvel och gick obehindradt utan att halta. Sedan dess har jag hållit på att bedja för sjuka, och Herren har bekänt sig till verket samt till sitt namns ära och pris välsignat både mig och de sjuka».

Boltzius har blifvit mycket olika bedömd. Hans mest tillgifna vänner sätta ett obegränsadt förtroende till honom såsom helbrägdagörare, hans motståndare betrakta hans »behandling» af de sjuka blott såsom grof vidskepelse, ett oförsynt charlataneri, men sanningens och rättfärdighetens vänner erkänna med glädje, att Gud i enlighet med sitt ord gifvit Boltzius i rikt mått gåfvan att bota sjuka; de medgifva tillika, att misstag och öfverdrifna uppgifter i fråga om resultatet i åtskilliga fall kunnat förekomma.

Hvad som hos fördomsfria kristna väckt intresse och förtroende för Boltzii verksamhet är i synnerhet hans fasta tillförsikt till Guds löften med afseende på de sjukas helbrägdagörelse, hans uppoffrande hjälpsamhet mot fattiga och sjuka samt frukterna af hans muntliga vittnesbörd om Kristus, nämligen människors omvändelse och helgelse.

I sin bostad i Grafva plägade han under 1880-talet mottaga sjuka. Ryktet om hans gåfva att bota hade spridt sig vida omkring. Det är — för att anföra ett exempel — en hvardagsafton på sensommaren. Vid stranden af Klarälfven ligger bostaden, en låg byggnad med tre rymliga rum och kök uti. Inne och ute finnes en stor hop människor, behäftade med olika slags sjukdomar, ja, äfven halta och blinda. De flesta äro från Sverige men en och annan äfven från Norge, Danmark och Finland, ja, t. o. m. från N. Amerika. I ett rum på vinden visas en mängd käppar, kryckor, bråckband och bindlar, hvilka de, som erkänt sig hafva blifvit hos Boltzius helbrägdagjorda, där lämnat efter sig. Inne i sjukrummet står Boltzius högrest, kraftig och forskande. »Tror du, att Gud vill göra dig frisk»? spörjer han den besökande sjuke. »Menar du, att någonting är omöjligt för Gud, äfven om du icke kan fatta det»? säger han vidare. Och för att öfva den sjuke till tro använder han hvarjehanda enkla liknelser och bilder. Så håller han fram sin tomma hand och säger: »Tror du, att jag kan ge dig ett äpple? Du ser ju alls intet sådant hos mig, men tror du ändå?» Reder sig då

den tillfrågade till att be om ett äpple, så, innan han ännu hinner uttala bönen, ligger äpplet i den bedjandes hand, hvarvid Boltzius, som med andra handen ur sitt förråd tagit fram gåfvan, leende spörjer: »Skulle då icke Gud, som är rik på barmhärtighet och makt, gifva dig din hälsa åter?» Flera härliga bibelspråk ur gamla och nya testamentets skrifter rörande helbrägdagörelse genom tron uppläsas, hvarefter Boltzius under de botades glada sång tager med sig en eller annan bland de sjuka in i nästa rum, beder under handpåläggning, smörjer med olja och tillsäger den smorde att stå upp och vara frisk. Ofta kommer den sålunda behandlade ut med glädjestrålande ansikte, prisande Gud för frid och hälsa. Andra återvända utan att hafva blifvit verkligt friska. Innan hvar och en återvänder till sitt, får han gästfritt spisa, hvad helbrägdagörarens hus förmår att bjuda på.

Boltzius får emellertid ofta göra bekantskap med människor, som för afskyvärda laster, t. ex. självbefläckelse, äro sjuka och fördärfvade. Han har en genomträngande blick, och märker han, att sådana icke vilja bekänna sina synder utan skrymta sig fram, visar han dem med stränga och förkrossande ord ifrån sig, tills de ödmjukat sig och öppet bekänt för honom sin synd, då han visar dem till benådningen genom Kristi blod. Många i synd och last bundna personer hafva sålunda blifvit frigjorda, helade och lyckliga.

I en bok, kallad »Tro, frälsning och hälsa», finnas upptagna många personer, gamla och unga, hvilka under mycken tacksamhet vittna, att de genom Boltzius blifvit botade och förblifvit friska.

Utom Boltzius hafva inom Karlstads stift flera andra troende män botat sjuka genom trons bön.

XVII.

Statskyrkans prästerskap afgifver sin bekännelse om de andliga rörelserna.

År 1858 dog den förut å sid. 581 omnämnde biskopen i Karlstads stift Adolf Agardh. Han erhöll till efterträdare den

lärde och allvarlige lektor J. A. Millén, en tid kyrkoherde i Ör, känd i synnerhet genom sitt Grekiskt-svenska handlexikon öfver nya testamentets skrifter. Den andliga rörelsen hade redan hunnit att slå djupa rötter i de vermländska bygderna, då Karlstads stifts präster sammanträdde till allmänt möte i stiftsstaden den 1—3 juli 1862. Efter predikan i domkyrkan och högtidlig procession därifrån till läroverkssalen höll biskopen därstädes inför en talrik åhörareskara och stiftets präster, bland hvilka märkas män, sådana som prostarne J. M. Malmstedt, J. Bjurstedt, K. Wahlund, A. F. Björlin, A. F. Altahr, O. Arrhenius, J. M. Freudenthal, A. Vennergren samt den fridsamme lektorn och prosten L. M. Groth, ett långt tal, däri han utförligt och intresseväckande redogjorde för de kyrkliga förhållandena i alla »kristna» land samt såsom slutsumma tillägger: »Vi hafva med tillfredsställelse funnit en allmän reaktion mot den förra indifferentismen och otron; vi hafva förnummit, att religionen öfverallt i kristenheten börjat göra sig gällande såsom en af lifvets största makter; vi hafva gladt oss, att sökandet efter Guds rike öfverallt lefver och rör sig.» Men den andliga lifsriktning, som inom stiftet trädt biskopen nära, finner långt ifrån behag inför hans ögon. Han betecknar den såsom ett olämpligt långods från reformerta kyrkan, ja, såsom en »falsk subjektivism», ett slagord, som sedermera af stiftets präster allmänt begagnats för att göra den personliga öfvertygelsen i trossaker misstänkt i allmänhetens ögon. »Mången söker», säger biskoper, »efter en fastare grund att stå på än den, hvarpå vår tids lösa andlighet synes vilja uppföra människans salighetsgrund. Omvändelsen tages nämligen af den nya andliga riktningen alltför lätt». »Då den fria tillgången till Guds oförskylda nåd i Kristus», utropar biskopen, »framställes så, att människan vid ringaste känsla af synd kan tillägna sig förlåtelsens löfte och tröst», så »skjutes bättringens allvar och nödvändighet undan och omvändelseverket tänkes alltså lätt tillvägabragt», och i ersättning härför sätter man »sina egna upprörda känslor och gudliga sinnesrörelser» samt »vissa i sig själfva likgiltiga yttre iakttagelser, som göras till måttstock för människans nådastånd... Sedan tager människan det alltför lätt med sin kristendom, och utan att hafva fått mottaga Herrens goda gåfva till sitt inre

väsendes omskapning är hon genast färdig att betrakta sig såsom ett Guds barn» ...

»Men frågar man nu» — det är förunderligt, att biskopen med sådana utgångspunkter kommer till sådant slutresultat — »frågar man, hvilka sedliga frukter en sådan andlighet frambringar ... så må ingalunda nekas, att den visat sig kunna åstadkomma rätt stora ting. Eller är det väl något ringa, att människor, som förut lefvat i syndasäkerhet och sömn, komma till bekymmer om sina själars salighet och taga sig till vara för de mest i ögonen fallande synderna och brotten? Vi hafva ju något hvar» — här vädjar biskopen till hela stiftets prästerskap — »fått förnimma, att där sådan väckelse pågått, åtskilliga grofva synder och laster, såsom dryckenskap, svordom, sabbatens ohelgande, otukt, tjufnad m. m., på ett märkbart sätt aftagit». — Men att Guds nåd kunnat hos de sålunda andligt sinnade gå djupare än så, det har biskopen icke kunnat finna — liksom vore han själf hjärterannsakaren och hade sett allt. Därför lägger han till det gjorda erkännandet denna reservation: »Men så mycket detta än må vara, så litet är det dock emot hvad Guds ande skall verka och alltid verkar i den människa, som blifvit ett Guds barn.» I hvarje fall bör kyrkan räcka den väckte »en moderlig hand till att under ordets och andens fortsatta arbete vara honom behjälplig, så att det påbegynta verket må blifva en genomgångspunkt till ett nytt lif.» De väckta kunna eljest blifva ett lättfånget rof för villoandarne, såsom baptister och mormoner, — dessa synes biskopen här likställa med hvarandra — hvilka genom att blott »blindvis väcka, röra och uppskaka sinnena» under senaste åren hade beredt sig insteg i stiftet.

Biskopen fritager sig från att hafva velat tillämpa det sagda på allt, som kommer under namn af läseri. »Det är», påminner han, »oss alla väl bekant, att de, som själfva äro blottade på all tro eller endast hålla sig till några allmänna religionsbegrepp, med detta namn stämpla hvarje andlig lifsyttring och således därunder inbegripa äfven våra allvarligaste och frommaste kristna, och på sådana kunna naturligtvis mina ord icke hafva den ringaste hänsyftning». För öfrigt har, enligt biskop Milléns mening, den ifrågavarande andliga rörelsen, hvilka fel den än må lida af, den stora förtjänsten med sig att »för kyrkans tjänare hafva varit

en kraftig påtryckning att allvarligare vinnlägga sig om Guds ords rena predikan» och för kyrkan själf »ett medel till hennes eget upplifvande».

Ehuru biskopen med mycket af det sagda gifvit lättjefulla och förföljelselystna präster vapen i händerna emot den pågående andliga rörelsens vänner samt otrogna och lastbara herdar hyende under hufvudet, så uppträder han dock till slut med eftertrycklig skärpa mot slika präster, dem han påbördar mycket af »det sjukliga i vår tids andelif», och tillägger: »Jag har således talat om denna förvillelse icke för att sätta eder i harnesk mot densamma» utan för »att gifva en ny erinran till oss alla att noga akta på vårt kall såsom ordets tjänare», på det att »de, som blifvit åt vår omvårdnad anförtrodda, må varda ett folk Gudi till egendom, det sig om goda gärningar beflitar».

Biskop Millén är en framstående typ för den stora skara af präster, hvilka väl inse det fullt berättigade i Kristi fria vänners lif och bekännelse, trots afvikelsen från det gängse tänkesättet, men som af sin kyrkliga ställning hindras att erkänna detta. Sådana människor stå i andliga ting alltid mellan tvenne eldar och måste därför för att skydda sin ställning till och med i samvetsfrågor ömsom ge med sig och ömsom reservera sig. Det är en mycket betänklig ställning denna: det är den kyrklige slafvens brydsamma och pinsamma ställning. Millén ger ena stunden full rätt åt de evangeliska lifsyttringarna inom stiftet men är i nästa ögonblick färdig att stämpla desamma eller åtminstone vissa yttringar af dem såsom villfarelse och skenhelighet. Äfven i sin 15-årsberättelse för stiftet, grundad på kontraktsprostarnes och öfriga kyrkoherdars uppgifter samt egna iakttagelser, låter biskopen vid förut nämnda möte denna sin dubbelhet framträda, en dubbelhet, som också med afseende på hans ämbetsbröders uppgifter pinsamt sticker i ögonen. »Så måste vi», säger biskopen, »jämte många otrons och gudlöshetens yttringar, som här och där ställas för våra ögon, tillika erfara, att en andelighet, som är behäftad med åtskilliga lyten, fått makt med många människor, som hafva ett sken till gudaktighet men försaka dess kraft, men att också uppriktig och allvarlig gudsfruktan förefinnes, och att således ordets utsäde icke varit fruktlöst.»

»Från alla delar af stiftet» — heter det vidare i 15-årsberättelsen — »lämnas glädjande vitsord rörande en tilltag andekärlek till Guds ord. Folket förskaffar sig allmänt biblar, renläriga andaktsböcker, såsom Luthers postillor, Arndts Sanna Kristendom, Scrivers själaskatt, Nohrborgs postilla m. fl., äfvensom en mängd nyare ströskrifter, öfver hvilkas »verkningar ifrån åtskilliga församlingar klagas». Endast från Hammarö, Råda i Älfdalen och i Amnehärad, Lekvattnet, Billingsfors, Gåsborn, Stafnäs och Rölanda pastorat hade underrättelser meddelats, att särskilda bibelförklaringar blifvit förrättade. Från många håll hade dock uttalats en liflig önskan att genom sådana förklaringar få höra Guds ord.

Öfver otukt, svordom och dryckenskap, i väsentlig mån underhållen genom »15-kannors salningen», klagas från alla håll, men i Lungsund voro, såsom det sades, dessa synder till följd af den andliga rörelsen i aftagande.

»Af edra berättelser», säger biskopen till stiftets präster, »visar sig, att kolportörs- och lekmannaverksamheten är mycket utbredd i Vermland, hvaremot Dalsland med högst få undantag är alldeles obekant härmed. Edra omdömen utfalla mycket olika rörande verkningarna och frukterna af denna verksamhet, hvilkens syfte nästan allmänt uppgifves vara att åstadkomma en kraftig väckelse.»

Prosten i Kils kontrakt säger: »Kolportörernas verksamhet synes åsyfta att väcka människor till allvarlig omtanke i andligt afseende. De hafva däri mången gång lyckats, så att deras verksamhet i allmänhet kan sägas hafva burit goda frukter.»

Kyrkoherden i Väse yttrar: »Kolportörer hafva tid efter annan infunnit sig, och man kan icke neka, att flera goda än onda frukter visat sig af deras verksamhet... Ett andligt bekymmer har blifvit väckt, som hälsosamt inverkat på folkets tankar och gärningar.»

Kyrkoherden i Nyed utbrister: »Salighetens hopp tyckes af dem nog mycket förläggas på den svaga grunden af egen helighet, och än värre — denna helighet framkallar icke sällan om sig misstanken att vara föga mera än gudaktighetens sken.»

Kyrkoherdarne i Ölme, Kristinehamn, Karlskoga, Brunskog äfvensom andra kyrkoherdar hafva visserligen funnit en behöflig väckelse framkallad genom lekmannaverksamheten men

anmärka därjämte, att enligt deras mening den verkade sedliga förbättringen för det mesta stannat vid det utvärtes väsendet, enär ofördragsamhet, kärlekslöshet och andligt högmod vittna, såsom det tyckts dem, därom, att den inre människan är lika fördärfvad.

Men andra präster hafva helt andra tankar om lekmannaverksamheten. Så yttrar v. pastorn i Älfdalen: »Kolportörerna Nyvall, Petersson i Gränäset» och Johansson, utsända af Ev. fosterlandsstiftelsen, hafva här uppträdt... Jag har med mycket nöje samt till egen andlig nytta och uppbyggelse afhört dem, emedan de på ett lefvande och kraftigt sätt framställt det gudomliga ordets sanningar i full öfverensstämmelse med vår kyrkas bekännelse. Angående följderna af deras verksamhet vågar jag på grund af egen erfarenhet påstå, att de här, liksom annorstädes, varit goda och välsignelsebringande... Öfverallt, där man behjärtat kolportörernas enkla men i andens och kraftens bevisning förkunnade vittnesbörd om den korsfäste Kristus såsom syndares ende frälsare, har jag funnit, att dessa samma människor, som förut lefvat i otro, världslikställighet och mer eller mindre uppenbara synder, börjat vämjas vid det gamla syndalifvet, öfvergifva sina afgudar och tjäna lefvande Gud.»

Kapellpredikanten i Finnskoga, som åhört tvenne norska lekmäns föredrag, »enkla, allvarliga och tilltalande vittnesbörd om de stora hufvudsakerna synd och nåd», säger: »Frukterna af lekmannaverksamheten visa sig tydligt välgörande». Ungefär enahanda vittnesbörd afgifvas från Amnehärad, Lungsund, Borgvik och Gräsmark.

Från andra håll höjes skriande klagolåt öfver kolportörerna och deras verksamhet, såsom särskildt från prosten Lignells fientliga läger: Kila, Svanskog, Långserud och Gillberga. I Kila hade, säges det sålunda, af kringresande kolportörer blifvit hållna föredrag, »som vittnade om en oerhörd grad af råhet och okunnighet samt förvillade och förvirrade flera, bragte några till bikt, några till glädje öfver en inbillad ögonblicklig omvändelse, andra till misströstan och förtviflan och tvenne, en man och en kvinna, till galenskap.» I Svanskog hade man vid 50 kr. vite förbjudit den nitiske och framgångsrike predikanten Johannes Andersson i Långserud och andra lekmän att uppträda med andliga föredrag.

Man trodde sig nämligen med visshet hafva funnit, att deras verksamhet ledde till »försummande af borgerliga samfundsplikter, andlig uppblåsning, förakt för kyrklig ordning» samt till »undergräfvande af förtroendet till församlingens prästerskap».

I Karlskoga, där annars, såsom biskopen säger, mycket hälsosamt inflytande genom kolportörer försports, skulle af verksamheten betänkliga följder hafva visat sig, i det trenne kvinnor hade blifvit vansinniga till följd af den våldsamma sinnesskakning, som framkallats genom de förskräckliga skildringarna af helvetet och dess kval, en uppgift, som emellertid stöder sig på lösa hörsagor och är fullkomligt vilseledande, enär det från fullt trovärdigt håll styrkts, att de nämnda kvinnornas sinnesrubbning hade helt andra orsaker än den uppgifna.

Från Filipstad och Gåsborn äro uppfattningarna om lekmannaverksamheten högst ogynnsamma, säger biskopen. Under vintern före prästmötet hade i Gåsborn flera kolportörer och predikanter uppträdt, af hvilka en, utsänd af Hedengren på Riseberga, hade slagit sig ned i sistnämnda socken för att i kringliggande trakter eller socknarna på gränsen af Västmanland, Dalarne och Vermland efter egen häst göra sina predikoresor. Pastorn i Gåsborn hade funnit tillständigt att på ett om ringa hederskänsla vittnande sätt beskrifva dennes och hans kamraters brinnande nitälskan för sin nästas väl. »Deras tal», heter det, »späckadt, öfverläst, svulstigt, fullt af de smaklösaste, råaste bilder, verkar på förhand på den samlade menigheten, så att, innan de öppna munnen, en stor del af åhörarne begynner att falla i skrän och veklagan, och denna musik varar stundom under hela föredraget, under det att flera kvinnor ligga afdånade. Meddelar man föreläsaren sitt bekymmer öfver sådant underligt uppträde, så svarar han, att denna rörelse är blott en verkan af anden». Kyrkoherden uppdrager sedan ytterligare ett långt syndaregister öfver det onda, som dessa predikanter skola hafva åstadkommit. Det är tydligt, att kyrkoherden i Gåsborn icke hade förmåga att om den andliga rörelsen och dess ledare fälla en rätt dom.

Biskopen sade sig till sist hafva den »sorgliga plikten att nämna, det icke mindre än 140 personer öfvergått till baptismen och 19 till mormonismen».

Vid den därpå företagna diskussionen bland stiftets präster rörande lekmannaverksamheten visade sig tydligt såsom i 15-årsberättelsen, att denna verksamhet där hade både afgjorda vänner och lika afgjorda motståndare. »Många hade», heter det i mötesprotokollet, »gjort den erfarenheten, att lekmannaverksamheten, sådan den bedrifvits, mäktigt bidragit till att väcka till lif det slumrande människosinnet, göra nådens rörelser förnimbara, motarbeta tidens mest gångbara laster och att vända människors håg bort ifrån öfverdrifvet världsliga nöjen... till det enda nödvändiga, att söka Guds rike och hans rättfärdighet.» Men pluraliteten bland prästerna, som sade sig af den hittills bedrifna lekmannaverksamheten förnummit svåra följder, såsom andligt högmod, kärlekslöshet, ofördragsamhet och förakt mot dem, som icke slutit sig till konventikeln, ville icke, att »kyrkan skulle blifva ett experimentalfält för okända och opröfvade lärare».

Mötet, hvars första och största bekymmer var lekmannaverksamheten, sökte med biskopen i spetsen att utfinna botemedel mot den genom denna verksamhet hotande faran för kyrkan. »Men», utropade biskopen, »vi äro numera hänvisade endast till andliga vapen.» Emellertid uppdrog prästerskapet åt sina blifvande riksdagsmän att, sedan det i detta afseende gagneliga konventikelplakatet nyss blifvit upphäfdt, på lagstiftningens väg å nyo åstadkomma »någon reglering och kontroll af lekmannaverksamheten», ett uppdrag, som dock aldrig från det hållet kunde realiseras. Och för samma ändamål gafs vid mötet uppslag till en kyrklig missionsförening, hvilken emellertid aldrig kom till stånd, och prästerna lades allvarligt på hjärtat att uppbjuda alla sina krafter för att i de kyrkliga formernas kärl insamla den andliga vårflodens strida vågor — ett i sanning bekymmersamt och fruktlöst arbete.

»Icke slår man nytt vin i gamla läglar, utan man slår nytt vin i nya läglar, och så blifva båda bevarade» (Matt. 9: 17).

XVIII.

Väckelsernas orsaker och de stora evangeliska mötena.

Frågar man efter de medel, Gud användt för åstadkommande af de genomgripande väckelserna i Karlstads stift, så äro dessa mångahanda. Det hufvudsakligen genom lekmän troget och flitigt framburna ordet om Kristi nåd; Evangeliska alliansens bönevecka i början af hvarje år, då rättfärdighetshungrande skaror samlades här och där i husen till läsning af Guds ord, syndabekännelse och bön om den helige andes utgjutelse; anderika och väckande ströskrifter af flera författare i hemlandet och i andra länder; af fria evangeliska grundsatser uppburna tidningsorgan, såsom Budbäraren och Väktaren till en tid, samt Pietisten, Hemlandsvännen, Förbundet, Vermlands Allehanda, Verml. ansgariiföreningens missionsblad m. fl., äfvensom Ansgariiföreningens årligen återkommande evangeliska årsfester, dit tusentals sanningsträngtande människor från stiftets alla kanter samlades samt därifrån återvände med stora glada tankar om Gud samt hans folks höga kallelse och härliga framtid; de nya friare samhällsförhållandena, som inträdt, särskildt skolväsendets tidsenliga ordnande — allt samverkade att upplysa och väcka folkmassorna samt föra sanningens och rättfärdighetens vänner till Gud.

Vid årsfesterna, som höllos i slutet af juni eller i början af juli månad skiftesvis i Kristinehamn, Karlstad, Arvika, Filipstad och Åmål och voro besökta af 3—7,000 personer, predikade, utom Ansgariiföreningens ledande män, landets främsta evangeliska predikanter, såsom pastor H. J. Lundborg från Grythyttehed, komminister G. Janzon från Värmdö, d:r P. Fjellstedt, lektor P. Waldenström, pastorerna K. Palmberg, E. Låftman och O. Berggren, lektor P. M. Elmblad, missionsföreståndaren E. J. Ekman, predikanterna C. J. Lindberg från Stockholm, Svening Johansson och Samuel Johansson från Småland m. fl. De första åren stodo för dessa festliga möten kyrkorna öppna men stängdes, så snart

det blef uppenbart, att den evangeliska rörelsens nya sjudande vin började spränga sönder de kyrkliga formernas gamla läglar.

Vid dessa möten plägade utom predikan, sång, tacksägelse och bön förekomma behandling af lärofrågor och praktiska uppbyggelsefrågor. Vid mötet i Arvika 1867 behandlades sålunda bland andra följande frågor: »Hvilka äro enligt Guds ord de säkraste kännetecknen, så väl inre som yttre, på det nya lifvet i Kristus? — Hvilken är den sanna uppfattningen af läroämbetet...?. Hvad menas med att förkunna Guds ord rent och klart? — Hvilka synder visa sig härskande i vår tid, och huru skola de kristna kraftigast motarbeta dem? — Hvad har Guds ord och erfarenheten att lära oss med afseende på missionsverksamheten?» Med Kristi ord till måttstock vederlade man under diskussionen otrons och den falska teologiens invändningar samt uppeldade det troende folket till nit om Guds ära och syndares frälsning.

År 1871 hölls årsfesten i Kristinehamn, dit »talrika skaror af mötesdeltagare hade infunnit sig», och där man, »emedan vädret var vackert, samlades ute i fria luften på en härlig, med resliga furor beväxt kulle öster om staden». Flera betydelsefulla frågor förekommo där till behandling och bland dem denna: »Hvad menas med Kristi synliga kyrka på jorden?» — I samtalet deltogo pastorerna A. Fernholm, C. N. Juhlin och N. Bergsten, lektor Waldenström, skolläraren S. J. Nilsson och missionseleven Johansson. Man påpekade till en början, att uttrycket »synlig kyrka» icke förekomme i bibeln men väl det begrepp, som med detta uttryck betecknas, och kom enligt mötesreferatet till det resultat, att »lika litet som den synliga kyrkan består af de döpta, uppenbart ogudaktiga människorna, lika litet är den en församling af idel sanna Guds barn». »Den är», heter det, »hvad själfva namnet utsäger, summan och sammanfattningen af alla dem, som *synas* vara kristna, d. v. s. dem, som i ord och gärning bekänna Herrens namn. Den är», betonas det uttryckligen, »således icke någon 'trosartikel', såsom vid något tillfälle blifvit antydt, utan den är i utvärtes måtto uppenbar och förnimbar... Genom att på detta sätt bestämma meningen med uttrycket 'Kristi synliga kyrka' utesluta vi», bekänna mötets ledande män, »därifrån många, som af de flesta räknas dit, näm-

ligen alla, som uppenbart fortlefva i otro och synd; men på samma gång innesluta vi och sammanfatta under denna benämning alla de människor, af hvad kyrkosamfund och bekännelse som helst, hvilka i ord och gärning bekänna Herrens namn».

År 1872 firades årsfesten i Arvika den 3 och 4 juli. Det var solskensklara och förhoppningsfulla dagar dessa. Från östra och västra Vermland, från Fryksdalen och Glafsfjordens stränder, ja, ända från Norges bygder hade stora skaror af mötesdeltagare infunnit sig. På järnväg, landsväg, gångstigar, båtar och ekor hade man anländt till mötesplatsen. »På Arvika gator», heter det i mötesreferatet, »annars tämligen folktomma, framskred en mängd människor med den stilla frid och glädje i sina anleten, som mer än annat tillkännagåfvo, hvilka tankar, hvilka känslor som uppfyllde och lyckliggjorde dessa människor.» Kyrkoherden S. A. Bengtsson, hvilken nyss tillträdt sin befattning i Arvika, visade då missionsvännerna stort tillmötesgående. Emedan vädret var blidt och härligt och antalet mötesdeltagare för stort att ordentligt kunna rymmas i missionshuset eller i kyrkan, så samlades man i en väster om köpingen belägen, prästgården tillhörig park, som kyrkoherden välvilligt upplåtit till samlingsplats. »I detta härliga Guds tempel under löfrika trädkronors hvalf», såsom det heter i årsberättelsen, öppnades mötet af Ansgariiföreningens dåvarande ordförande komministern L. G. Sjöholm, hvarefter lektor P. Waldenström från Umeå höll festpredikan. Därpå följde diskussion öfver uppställda frågor. Vid mötet voro närvarande 13 präster jämte den till stiftet då nyss ankomne biskopen C. H. Rundgren, »som med uppmärksamhet och intresse syntes följa diskussionen».

Vid behandlingen af frågan: »Huru skola kristna af olika uppfattning och bekännelse anse och bemöta hvarandra»? deltogo i diskussionen predikanten C. J. Nyvall, pastor Holmqvist, skollärarne Norström, Nilsson och Johansson samt lektor Waldenström. Med mycken bestämdhet, klarhet och innerlighet bestraffades här partisinnet och betonades, att alla Kristi vänner böra älska hvarandra, fördraga hvarandra och hålla ett med hvarandra. Alla af människor uppresta skiljemurar de troende emellan måste med tiden vika för Kristi lärjungars inbördes kärlek. En troende kyrkoherde hade en gång tillfrågats, hvilket han an-

såge bäst, antingen att vara en död lutheran eller en lefvande baptist. Han hade då svarat: »Jag vill hellre med den lefvande baptisten komma till himmelen än med den döde lutheranen till helvetet».

Vid diskussionen af frågan: »Äro de kristnas sammanslutning till missionsförening att anse för en tillfällig nödfallsåtgärd eller för en väsentlig yttring af det kristliga lifvet»? yttrade sig pastor N. Bergsten, predikanterna Vestman och Ellström, lektor Waldenström och skollärarne Nilsson och Johansson. De kristnas sammanslutning till missionsverksamhet vore säkert och väsentligt grundad i den af tron på Kristus födda broderliga och allmänneliga kärleken. De kristna vore genom ny födelse bröder och hade ett oafvisligt behof af förening sinsemellan samt behof af att i Kristi namn bringa frälsning till förlorade syndare. »Där nöden är», heter det, »där låter kärleken icke stilla sig. Där man ser dyrköpta själar vandra emot evigt fördärf, där är omöjligt, att icke Kristi kärlek skulle tvinga de trogna att hvar i sin mån söka verka för deras räddning. Därför böra de kristna betrakta missionsverksamheten såsom en verksamhet, hvilken bör och med Guds hjälp skall bestå, så länge trogna och otrogna gå ännu blandade om hvarandra samt uti de trogna är den broderliga kärlek, som drager dem inbördes tillsamman, samt den allmänneliga kärlek, som gör deras hjärtan brinnande för andras nöd.»

Vid årsfesten 1873, som under tvenne soliga julidagar hölls i Karlstad i parken vid Klaraborg, »där en talarestol var uppförd, omkring hvilken samlades en otalig skara människor, hvilka oaktadt trängseln iakttogo en högtidlig tystnad», diskuterades bl. a. den då brännande frågan: »Är den s. k. ny-evangeliska riktningen en sund utveckling af kristendomens heliga sanningar eller en missuppfattning och ensidighet?» Ansgariiföreningens v. ordförande C. J. Nyvall inledde frågan och upplyste därvid, att anledningen till, att denna fråga, hvilken året förut behandlats vid Karlstads stifts prästsällskapsmöte, här å nyo behandlades, icke vore stridslystnad utan behofvet att få den i de dagarna viktiga frågan utredd på ett mera tillfredsställande sätt, än hvad som skett vid nämnda prästsällskapsmöte. Utom inledaren deltogo i diskussionen skolläraren Vermelin, kyrkoherden Falk från Kumla, hr Andersson från Köpenhamn, pastor Holmqvist, skolläraren Johansson, predikanten Kjellin, pastor Låftman

och lektor Waldenström. Det var tidskriften Pietisten, redigerad af C. O. Rosenius och efter dennes död af Waldenström, som ansågs såsom hufvudorgan för den s. k. ny-evangelismen, hvilken tidskrift redan nu flitigt, med stort intresse och till mycken uppbyggelse lästes rundt om i landet och särskildt i Vermlands bygder. Med värma, klarhet och hänförelse visade talarne, att den s. k. ny-evangelismen icke förkunnade någon annan nyhet, än det gamla af Kristus, hans apostlar, särskildt Paulus, och af Luther förkunnade evangeliet, att människan rättfärdiggjordes af idel nåd genom tron på Kristus utan lagens gärningar. Om nu för den kyrkligt evangeliska riktningen, som satte bättringen, förkrosselsen under lagen, bönen m. m. dyl. såsom villkor för syndernas förlåtelse, den läran, att en människa får komma till Kristus så usel, eländig, fördömd och förtappad, hon befinner sig, eller så litet förkrossad och ödmjuk som helst, ja, just sådan hon är, blott hon kommer till honom, till honom allena för att få syndernas förlåtelse och evigt lif; om denna lära förefaller såsom ett nytt evangelium, så vore det emellertid nytt endast för dem, som icke känna Kristi evangelium, det gamla trofasta evangeliet, att Gud så älskade världen, att han utgaf sin enfödde son, på det att hvar och en, som tror på honom, icke må förgås utan hafva evigt lif (Joh. 3: 16). Visserligen vore lagen god, ty man lärde genom den känna sina synder och väcktes till åtrå efter ett heligt lefverne; men evangelium gåfve, hvad lagen fordrade: ett heligt sinne och ett rättfärdigt lefverne. Det vore detta, den s. k. ny-evangelismen förkunnade.

År 1874 hölls Ansgariiföreningens årsfest i den vackra och lummiga björkhagen öster om Sunne kyrka. Till mötesplatsen hade samlat sig »en nästan oräknelig mängd mötesdeltagare, anlända dels från Fryksta med två för tillfället hyrda ångbåtar, dels från kringliggande socknar och dels från andra orter.» Festen öppnades af den för mötet utsedde ordföranden komministern i Kristinehamn, sedermera kyrkoherden i By, N. Bergsten, hvarefter lektor P. Waldenström höll festpredikan. Predikan och evangeliska föredrag omväxlade därefter. Sedan man samtalat om »en kristens rättfärdighet», om »tidens tecken på det andliga området» och om »de troendes inbördes gemenskap», rörande hvilken Jesus enligt Joh. 17 både, att »förhållandet lärjungarne emellan måtte

blifva lika enigt och godt, som det är mellan fadern och sonen», behandlades frågan: »Huru bör en missionsverksamhet bedrifvas för att vara i biblisk mening kyrklig?» I samtalet deltogo pastorerna Juhlin, Holmqvist, Bellander och Uhr, predikanterna Kjellin, Nyvall, Hagström och Eriksson, skollärarne Johansson och Danielsson samt kandidaten Bergqvist från Norge. Frågan hade särskild vikt för Vermlands ansgariiförening, emedan den icke sällan beskylldes att drifva sin verksanhet i en mot kyrkan fientlig riktning. »Först varder då frågan om», heter det i referatet, »hvad med uttrycket kyrka i bibelns mening förstås, och sedan, huru den ursprungliga (apostoliska) kyrkan bedref sin verksamhet. Hvad uttrycket kyrka angår, finnes icke detta ord i bibeln; dock finnes ett, som skulle kunna öfversättas med ordet kyrka och betyder 'de utkorades förening', hvadan man också sagt, att kyrkan är de troendes samfund. Häraf vore då klart, att en kyrka, ett samfund, ett sällskap eller en enskild person, som vill drifva någon missionsverksamhet, måste tillhöra 'de troendes samfund' eller 'de utkorades förening', liksom det ock vore klart, att världen, som icke tillhör de troendes samfund, icke kan i biblisk mening drifva någon rätt missionsverksamhet. Fråga vi, huru de första kristna drefvo sin missionsverksamhet, så finna vi, att apostlarne, kallade af Gud och drifna af kärlek till sina medmänniskor, förkunnade Kristi evangelium, hvarhelst de foro fram, och bildade församlingar. Detsamma gjorde apostlarnes efterträdare.

När vi nu söka att rätta oss efter Guds ord och söka likna den första församlingens sätt, så är vår verksamhet kyrklig.

Således bör vår missionsverksamhet drifvas icke af mänskliga beräkningar utan af denna bevekelsegrund: 'Kristi kärlek tvingar mig så'. Ändamålet med verksamheten bör vara att föra människor från mörkret till ljuset, från satans makt till Gud. I fråga om sättet för verksamhetens bedrifvande borde vi vara 'all mänsklig ordning undergifna för Herrens skull'; hvaremot dock erinrades, att, om mänsklig ordning strede mot Guds ord, så måste man mera lyda Gud än människor.»

År 1875 hölls årsfesten i Kristinehamn vid Mellankvarn, 10 minuters väg öster om staden, i »en liten furulund, omkransad af en bäck med sakta porlande vatten». Vädret var gynn-

samt och mötesdeltagarne »flera tusental». Festen öppnades nu »såsom vid flera föregående möten af komministern i Kristinehamn N. Bergsten, hvilken riktade till mötesdeltagarne den apostoliska hälsningen: 'Nåd vare med eder och frid af Gud Fader och vår Herre Jesus Kristus, som har gifvit sig själf för våra synder, på det att han skulle uttaga oss från den närvarande onda världen, efter Guds och vår Faders vilja, hvilken vare ära i evigheters evighet! Amen'.»

Denna hälsning lämpade sig mycket väl såsom inledning till ett möte, där sådana frågor som dessa: »Hvad är Kristi evangelium? Hvad lärer skriften om ett kristligt lefverne? Hvad hafva de kristna att behjärta för att uppnåendet af missionens stora mål icke må fördröjas?» och i synnerhet frågan: »Hvad lärer skriften om syndernas förlåtelse»? komme att behandlas. Frågor, sådana som den om ett kristligt lefverne, plägade som oftast behandlas vid årsfesterna. Det var ock af behofvet påkalladt. Vissa predikanter drefvo vid denna tiden ett slags uslighetslära med innehåll: »Ju längre du vandrat med Herren, desto uslare, skröpligare, mera fördärfvad och vanmäktig till allt godt känner du dig. Ja, du lär dig ju mer och mer inse, att du intet annat kan göra än att synda». Med sådant tal ville man naturligtvis gent emot gärningslärarne lära människan känna sin egen oduglighet i fråga om det goda samt göra nåden oändligt stor och öfverflödande. Emellertid kunde en predikan med sådant innehåll icke väcka lust till och intresse för ett rent, helgadt lif; den verkade tvärt om ursäktande och förslappande i det afseendet samt gjorde nåden till en hufvudkudde för den andligen lättjefulle. Men vid årsfesterna framhöllo de evangeliska lärarne kraftigt, rent och klart, att goda gärningar väl aldrig kunna åstadkommas utan en lefvande tro på Kristus, — »det är lika stor skillnad mellan ett naturfromt lefverne och ett kristligt lefverne som mellan en konstgjord blomma och en naturlig blomma» — men ock att dessa gärningar äro nödvändiga frukter af tron på Jesus, som gör oss skickliga »att vandra, såsom han vandrade». Men »det kristliga lefvernets väsende», lärde man, »består icke däruti, att man med händerna gör den eller den gärningen, utan däruti, att man har sådant sinne, att man älskar Kristus och vill vandra evangelium värdigt.»

Rörande läran om syndernas förlåtelse förde många predikanter den vid denna tid mycket omtalade hyperevangeliska lärosatsen: »Världens synder äro borttagna i Kristi död; världen har syndernas förlåtelse.» Ja, såsom ett korollarium härtill lärde man, att »syndaren låg i helvetet med förlåtna synder». Af sådan lära alstrades mångenstädes köttslig säkerhet tillika med tvist och tvedräkt. Till mötet hade kommit många anhängare till denna osunda lärouppfattning, hvilka emellertid återvände därifrån såsom bestämda motståndare till samma läroåskådning. Guds ord och en sund logik hade gjort slag i saken.

Komminister *A. F. Holmqvist* inledde frågan.

»Vi finna», sade han, »att skriften på en del ställen talar om grunden till förlåtelsen och på andra ställen om själfva förlåtandet. Skriften säger, att Kristus har utgjutit sitt blod till syndernas förlåtelse, och att han är försoningen för hela världens synder. Detta är syndaförlåtelsens grund. I liknelsen om den stora nattvarden talas äfven om en allmän åt alla förvärfvad syndaförlåtelse. Invänder du nu, att man måste först tro, innan man får förlåtelse, så är likväl 'gödboskapen slaktad' och 'allting redo', innan du tror, ehuru du ej har någon nytta däraf, innan du också kommer och tager emot -- hvilket är den enskilda syndaförlåtelsen, hvarom skriften så talar: 'Hvar och en, som tror, skall få syndernas förlåtelse'».

Predikanten *C. J. Ellström:* I Ef. 1: 4—10, Kol. 1: 14—23 och Apg. 2: 36—47 t. ex. talas om den allmänna för alla skedda förlåtelsen och i Apg. 10: 42—47 samt Luk. 24: 45—48 t. ex. talas om tillämpningen och anammandet.

Komminister *N. Bergsten:* »Vi böra icke leka med Guds ord. Det är icke sant, att världen har syndernas förlåtelse.» — Allmän rörelse bland åhörarne, men nu lugnas sinnena åter genom predikanten C. F. Kjellin, som säger: »Äro ej världens synder förlåtna, förrän man tror, så lära de aldrig blifva förlåtna. Därför får man tro på den förlåtelse, som redan är skedd.»

Komminister *Bergsten:* »Skriften talar icke på ett enda ställe om en allmän hos Gud för alla skedd syndaförlåtelse och om en enskild för dem, som tro. Hafva alla syndernas förlåtelse, då kan ej bli tal om att få den. Sådant tal är ett nonsens,

Skriften lär om syndernas förlåtelse sålunda: hvar och en, som bekänner sina synder, han skall få sina synders förlåtelse.»

Skolföreståndaren *K. Hultkrantz:* »Gud, som icke skonat sin egen son utan utgifvit honom för oss alla, huru skulle han icke ock gifva oss allting med honom? Så har väl ock Gud gifvit alla människor nåd, förlåtelse, rättfärdighet o. s. v. Då vi mottaga dessa gåfvor, hafva vi för vår personliga del syndernas förlåtelse och äro rättfärdiggjorda.»

Skolläraren *Danielsson:* »I Herrens namn få vi säga eder, kära vänner, att, antingen I tron eller icke tron, så hafven I alla en evig förlåtelse i Jesus, ty profeten säger, att missgärningen är förlåten. Tro vi det icke, så är det likväl redan skett. Man vill lägga oss, såsom vi höra, tunga och odrägliga bördor på, som vi icke kunna bära. Men Gud vare tack: synden är förlåten!»

Hr *Möller* från Köpenhamn: »Så väl i Luthers som Rosenii skrifter finnas stöd för den meningen, att världen har syndernas förlåtelse. Äger den icke syndaförlåtelse, så kan den icke taga den.»

Hr *Andersson* från Köpenhamn: »Ehuru det icke står med klara bokstäfver i skriften taladt om en allmän förlåtelse för hela världen, så är den meningen likväl icke ett nonsens, ty Luther säger i sin större katekes i utläggningen öfver 5:te budet, att Gud har förlåtit alla synder, och i den lilla katekesen talar han om den mottagna förlåtelsen, då han säger, att Gud dagligen och mildeligen förlåter alla synder. När det i Rom. 5:te står skrifvet, att vi vordo förlikta med Gud den stund, vi ännu voro ovänner, så är det väl meningen, att alla vordo förlikta med Gud; eljest skulle man komma till den meningen, att Kristus ej dött för andra än dem, som komme att tro på honom. Så kan det likväl, icke vara. Det finnes ett allmänt barnaskap och en allmän förlåtelse, som Gud skänkt hela världen och hvar och en särskildt. Att säga, att t. ex. en rock blir min, när jag tager den, det är en teologi, som passar för tjufvar och bofvar. Hör icke rocken dig till, innan du tager den, så icke lär den blifva din, därför att du tager den.»

Komminister *Bergsten:* »Det är sant, att i Kristus finnas för hela världen frälsning och syndernas förlåtelse, men det är

icke sant, att Gud har förlåtit alla människor deras synder. Det är sant, att Kristus har försonat och borttagit alla synder, ty det står så i Guds ord; men det står ingenstädes, att världen har syndernas förlåtelse. Ingen kan bevisa det.»

På den höga talarestolen satt en man, som ännu icke yttrat sig, men alla väntade ifrigt, att han skulle säga sin mening i den brännande frågan. Det var Waldenström. Han hade nyss börjat ställa de kyrkliga dogmerna och de vedertagna läroåskådningarna till rätta inför den stora och allmänt fruktade frågan: »Hvad står det skrifvet?» Man var emellertid allmänt öfvertygad därom, att han hyllade den läran, att världen har syndernas förlåtelse. Huru skulle han annars kunna predika ett så nåderikt och härligt evangelium, menade man.

Lektor *P. Waldenström:* »Hvad det uttrycket vidkommer, att världen har syndernas förlåtelse, så måste jag bekänna, att jag icke är någon vän däraf. Och hvarför? Jo, därför att jag ser, att skriften brukar icke det uttrycket. En talare har väl sagt, att det icke betyder så mycket, att själfva uttrycket icke förekommer i skriften; men det betyder ganska mycket. Om en sak kan framställas aldrig så tydlig och riktig, så är det likväl en betänklig brist, om jag icke ock kan säga, att äfven skriften talar om den saken på samma sätt. Att tala om en allmän åt alla förvärfvad och en enskildt tillämpad syndaförlåtelse är en teologi, som skriften icke vet af. Syndernas förlåtelse är just en tillämpning af försoningen. Det blir ej en 'de tjufvars teologi', när jag lärer så, att hvar och en, som bekänner sina synder, får syndernas förlåtelse, eller så, att vi genom att tro på Jesus hafva syndernas förlåtelse.

Det är tämligen vanskligt att vilja vara uppbyggligare, än Guds ord är. Vi böra därför lägga bort sådana uttryck, som skriften icke brukar.

Man invänder, att det i Luk. 24: 47 står, att man skall predika syndernas förlåtelse för alla folk. Men där står ju också, att man skall predika bättring för alla folk. Vill man nu med anledning af detta ställe lära, att världen har syndernas förlåtelse, då måste man ju också lära, att världen har bättring, och säga människorna: I hafven allaredan bättrat eder. Men det ser man, vore orimligt. Låtom oss därför hålla det, att Gud kastat allas

våra synder på Jesus, och tillämpningen af det verket är, att Gud skänker förlåtelse åt hvar och en, som tror.

Det är illa att kalla sådant att 'lägga tunga och odrägliga bördor på människor', ty det står dock så skrifvet i Guds ord. Man frågar nu: Hvad skall man tro? Jag frågar då tillbaka: Står det i skriften, att man skall tro, att man utan tro på Kristus har syndernas förlåtelse? Nej, i Apg. 10: 43 se vi, huru det står, nämligen så: 'Honom (Kristus) bära alla profeterna vittnesbörd, att hvar och en, som tror på honom, skall få syndernas förlåtelse genom hans namn'.

Det tjänar icke till sanningens och fridens uppehållande att benämna en sak med ett annat namn, än skriften benämner den. Låtom oss därför blifva vid det, att Gud gaf sin son, och att förlåtelse är i hans blod. Det, som Gud gjort i Kristus, det kommer världen till del, därigenom att hon tror på Kristus.»

När Waldenström slutat sitt af glödande andekraft och mäktig öfverbevisning genomträngda tal, var det, som om åskan slagit ned bland den stora folkskaran, där en mängd präster, predikanter och skollärare befunno sig. Alla stodo slagna af häpnad, och den ene sade till den andre: »Hvarför sågo vi icke detta förr? Huru skulle den värld, som ännu är kvar i den ondes våld och älskar synden, hafva syndernas förlåtelse?» — Genom tidningspressen fick man strax landet rundt del af de tankar, som i dessa frågor uttalats vid mötet; och predikanterna började därefter såsom på nytt att förkunna för folket sinnesändring och syndernas förlåtelse i Kristi namn. Men somliga, och bland dem de danska bröderna, hvilka äfven vid ett enskildt samtal i sockenstugan voro med och diskuterade denna fråga, blefvo ännu åtminstone till en tid kvar i sin förut fattade mening därom, att världen i kraft af Kristi död har syndernas förlåtelse.

Utom Waldenström predikade vid detta märkliga möte hr Andersson från Köpenhamn, pastor E. Låftman och predikanten Odell från Nerike.

Ansgariiföreningens kommande årsfester blefvo, i likhet med de föregående, genom sina trosfriska och andefulla predikningar och öfverläggningar rika på välsignelse för hela Karlstads stift Många återvände från dessa evangeliska årsfester såsom nya människor, andra såsom i anden förnyade, och hos ännu flera

väcktes här det första djupare behofvet efter Gud samt glädjen och friheten i hans gemenskap.

Under 1870-talet var P. Waldenström den tongifvande personen vid dessa årsfester. På Ansgariiföreningens kallelse åtog han sig att under någon tid af sina sommarferier göra predikoresor i Vermland. Under flera år efter hvarandra gjorde han sådana kortare resor och var vid denna tid 8 år å rad närvarande vid Ansgariiföreningens årsfester. Vid det vid den tiden uppflammande kriget mot kyrklig och världslig villfarelse hördes från alla håll det af Waldenström gifna fältropet: »Hvad står skrifvet?» Striden gällde nu närmast frågorna om försoningen, rättfärdiggörelsen, församlingen och »nådemedlen». Ingen soldat har någonsin mera hörsamt lyssnat till sin öfverstes kommando, än de frihetsälskande vermländingarne lyssnade till Waldenströms framställning i dessa frågor. Men utredningen af lärofrågor var icke hufvudsaken under hans predikoresor utan förkunnelsen af det glada budskapet, att Gud oändligt och orubbligt älskar människorna, ja, äfven de mest förvillade och i synden djupast sjunkna, och att han till deras frälsning sändt sin enfödde son Jesus Kristus. Han framhöll tidt och ofta, att Kristus icke kommit för att göra Gud nådelig utan för att uppenbara Guds nåd, icke för att sättas såsom »en sköld» mot Guds vrede utan för att såsom Guds tjänare frälsa människorna från synd och död och helvete och föra dem till Gud.

Man visste intet så intressant som att höra den skriftenliga framställningen af Guds nåd. Kyrkor, hvilka ännu stodo öppna för Waldenström, och andra samlingslokaler kunde icke rymma de skaror, som samlades att höra hans predikan. Lärda och olärda, präster och lekmän gingo åstad för att höra. Det enkla, anderika och öfverbevisande talet hänförde alla. Men somliga, i synnerhet prästerna och deras anhängare, förargades grufligen och ropade:» Villfarelse, kätteri, antikrist». Men trots detta slog frågan »Hvad står det skrifvet»? fast rot i tusentals hjärtan.

När Waldenström under den s. k. försoningsstriden uteslöts från Fosterlandsstiftelsen, beslöto de vid årsfesten i Arvika den 27 och 28 juni 1877 närvarande styrelseledamöterna och talrikt församlade ombuden enhälligt att kraftigt och allvarligt uttala sig mot denna Stiftelsens åtgärd. »Hvad som i synnerhet»

— heter det i protokollet från nämnda årsfest, i hvilket protokoll äfven uttalas Ansgariiföreningens egen ställning till Stiftelsen — »föranledde uttalande af klander och ogillande, är den ståndpunkt, styrelsen (Fosterlandsstiftelsens) intagit i statskyrkligt hänseende och i förhållande till nu pågående lärostrid i vårt land, hvilken ståndpunkt ansågs oförenlig med den fria både ut- och inåtgående missionsverksamhet, Stiftelsen gjort till sin uppgift att bedrifva. Särskildt anmärkningsvärd ansåg sammanträdet den åtgärd, Stiftelsens styrelse före senaste årskonferensen företagit mot lektor P. Waldenström m. fl., hvarigenom dessa uteslutits från gemenskap med Stiftelsen. Och beslutades med hänseende till sistnämnda åtgärd, att Ansgariiföreningen genom nedannämnda kommitterade (dåvarande komministern C. Juhlin i Lysvik, predikanten C. J. Nyvall i Karlskoga, skolläraren N. Frykman i Sunne och klockaren J. Andersson i Lysvik) skulle uttala ett beklagande och ogillande af styrelsens förfarande mot P. Waldenström såsom orätt icke allenast i och för sig, då påståenden om irrlärighet ännu icke blifvit bevisade, men däremot erkännas må, att P. Waldenström är ett af Gud välsignadt redskap, som både varit och kunnat förblifva en god medarbetare i Stiftelsens verksamhet, utan äfven medförande misstroende för Stiftelsen hos en stor del af dess förra vänner och kanske äfven föranledande söndring. Men man ville dock antaga, att styrelsen handlat efter samvete och öfvertygelse och i enlighet med gällande stadgar, hvilket enligt deputerades meddelande tycktes framgå af yttranden vid årskonferensen, hvadan ändring i stadgarna ansågs nödig och önskvärd.»

Det af kommitterade till Stiftelsen ingifna förslaget till ändring af stadgar äfvensom skrifvelser med ogillande af uteslutningsåtgärden mot Waldenström föranledde emellertid ingen ändring i Fosterlandsstiftelsens nu intagna ståndpunkt. Ansgariiföreningen, missionsföreningar och församlingar började från den tiden mer och mer draga sig tillbaka från Stiftelsens missionsverksamhet. De kunde icke låta binda sig vid stadgar, som tvingade till uteslutning bröder emellan. Ansgariiföreningen, som emellertid fortfarande står i förbindelse med Fosterlandsstiftelsen, anslöt sig 1879 till det året förut bildade Svenska missionsförbundet.

XIX.

Evangelii frukt.

Det i Vermlands och Dalslands bygder rikt utsådda ordet hade emellertid börjat att bära härlig frukt. Åren 1857 och 1858 hade varit »rika på skördar för Guds rike». Åren 1876 och 1877 öfverträffade dock i samma landskap allt, hvad man hittills i detta afseende sett: det var liksom en andlig emigration ur mörker till ljus, från satans makt till Gud. Och om, såsom förr i Egypten, någon frågade: »Hvilka äro då de, som skola gå»? så svarade man såsom fordom det frihetsälskande Israel: »Vi vilja gå med våra unga och våra gamla, med våra söner och döttrar; med våra får och våra fäkreatur vilja vi gå, ty en Herrens högtid vilja vi hålla» (2 Mos. 10: 9). De troendes antal ökades dag för dag, under det att det evangeliska arbetet tog allt vidsträcktare omfattning.

Väl sökte då och då vissa präster att genom kyrkorådsförbud hindra Guds verk, men landets högsta myndighet nekade att stadfästa förbuden. »De kyrkorådsförbud» — heter det i årsberättelsen för 1880 — »som blifvit utfärdade mot våra predikanters verksamhet, och de stadgar med vitesförbud, som för ändamålet uppsatts, hafva alla af Kungl. Maj:t blifvit upphäfda. Herren har gifvit oss en öppen dörr, och ingen kan tillsluta den. Han har välsignat oss. Honom vare därför lof och tack!»

En glad offervillighet bemäktigade sig de troendes sinnen. Både för inre och yttre missionen inflöto genom syföreningar, missionsauktioner och direkta penningegåfvor ansenliga bidrag. Då kyrkor och skolsalar stängdes för ordets vänner, byggde de sig själfva kyrkor, s. k. missionshus. Här må anföras ett enda exempel på, huru oväntadt och raskt ett sådant hus kom till stånd.

Det var i Filipstad. En afton i början af 1860-talet satt handlanden Axelsson därstädes tillsamman med några vänner, som drucko starka drycker och förde ett världsligt samtal. Axelsson hade förut känt sig manad att lämna världsväsendet och efterfölja Kristi fotspår. Men saken hade för honom hittills blifvit

oafgjord. Som man är bäst inbegripen i samtalet, tillropar han sina vänner: »Nej, härefter skall Jesus blifva mitt enda glädjeämne. Farväl!» Så skyndade han strax till sitt hem och öfverlämnade sig åt Herren under brinnande böner om förlåtelse och frid; och han blef en uppriktig Herrens lärjunge.

Vid denna tiden nitälskade i Filipstad och kringliggande bergslag skolläraren Karlsson, sedermera bosatt i N. Amerika, och predikanten P. Petersson i Gränäset för människors omvändelse. Petersson, ofta omnämnd i detta arbete, var en brinnande och kraftig ande, rik på tro och andlig visdom. Han var född den 23 april 1838, blef vid 18 års ålder omvänd till Gud, ingick äktenskap 1868, verkade i flera år såsom Ansgariiföreningens resepredikant och for i tidiga år hädan i frid den 8 maj 1885. Han var en kunskapsälskande man; genom självstudier hade han vunnit en vidsträckt inblick särskildt i historien. Han sade sig ofta hafva häpnadsväckande uppenbarelser, då han såg satan i olika skepelser öfvervinnas af Kristus och hans änglar. Han hade en profetisk blick, och vid sammankomsterna voro hans ord ofta så genomträngda af andekraft, att hela folkskaran däraf kände sig rörd såsom af elektriska strömmar. Många vunnos genom hans vittnesbörd för Gud och hans församling.

Med Karlsson och Petersson trädde den nyss omvände handlanden Axelsson i beröring. Dessa och andra trogna Herrens vänner arbetade nu i denna trakt med hänförelse och framgång på människors omvändelse. En stor och kraftig missionsförening, kallad *Fernebo missionsförening,* hade här uppblomstrat. Predikanter, skriftspridare, söndagsskollärare och särskildt aflönade troende hvardagsskollärare, hvars skolor 1866 besöktes af 169 barn, voro å föreningens vägnar i trägen verksamhet. Det var en hunger efter Guds ord såsom i nödår efter bröd, och till de hungrande utdelades rikligt af de himmelska förråden.

Men man saknade hus att samlas uti vid bönestunderna. Stadens kyrka stängdes för de andliga sammankomsterna, t. o. m. då en troende präst kom för att där predika sinnesändringens och trons ord. »Jag vågar ej bryta Guds bud, som säger: 'Sex dagar skall man arbeta'», svarade kyrkoherden, då man för nämnda ändamål och för en hvardagsafton begärde stadens kyrka.

P. Petersson,
Gränäset.

Då kom handlanden Axelsson å Guds vägnar vännerna till hjälp i detta afseende. Om det icke kunde sägas såsom fordom om höfvitsmannen: »Det är han, som har byggt synagogan åt oss» (Luk. 7: 5), så bidrog dock Axelsson genom rikliga penningeunderstöd samt genom råd och uppmuntran i väsentlig mån till uppförande af förut nämnda förenings samlingshus. Ehuru det i ekonomiskt afseende var en svår tid, kom huset upp — man kan i god mening säga — hastigt och lustigt. Det gick på tre månader att få det färdigt. »Missionshusbyggnaden», heter det i föreningens årsberättelse för 1867, »har, Herren till pris, fortgått med en förvånande hastighet. Omkring midsommar nedlades de första stockarna på byggnaden, och den 1 oktober kunde missionen flytta sin skola in i det nya huset, hvilket innehåller 3 boningsrum, en rymlig skolsal och en stor bönsal med en läktare». »Hafva vi icke sett», heter det ytterligare, »huru Herren varit med oss i vår lilla förening allt sedan dess början! Synnerligast under förflutna året, hvilket i många afseenden varit ett ganska svårt år, har Herren liksom genom ett under hulpit oss, så att vi kunnat uppföra ett stort och kostbart missionshus, under det vår fattiga förening haft dryga utgifter till bön- och skollokaler samt aflöning åt skollärare och kolportörer» — utgifter till ett belopp af närmare 1,200 kr., en vid denna tiden ganska stor summa för en missionsförening.

Till det sålunda uppförda missionshuset hafva sedan den tiden år efter år skaror samlats att höra evangelii hälsosamma ord, blifvit uppväckta, tröstade och stadfästade i sanningen, och genom dess dörrar går ännu i dag ut och in ett stort antal Herrens vänner, hvilka där i Guds ord söka sin uppbyggelse.

En af de mest nitiska och själfuppoffrande predikanterna i Filipstads fria församling har varit G. Harnell från Dalsland.

Vermlands ansgariiförening var emellertid i oaflåtlig verksamhet icke allenast för den inre utan äfven för den yttre missionen, till hvilken efter missionär Karlssons död Ansgariiföreningen lämnade bidrag genom Ev. fosterlandsstiftelsen och efter 1878 hufvudsakligen genom Svenska missionsförbundet.

Ansgariiföreningens församlingar hade länge önskat att få stå i förbindelse med samt underhålla någon missionär bland hedningarne, och år 1886 sågo de denna sin önskan uppfylld, i det

de fingo åtaga sig underhållet åt Svenska missionsförbundets missionär i Kongo *Nils Westlind*. Denne begåfvade och nitiske missionär var född den 8 juni 1854 i Fryksände socken i Vermland, där fadern var hemmansägare. Efter att hafva genomgått sex klasser i h. elementarläroverket i Karlstad, i hvilken stad han genom beröring med Herrens vänner lärde känna Kristus, och en kort tid vistats vid missionsskolan i Kristinehamn, gick han år 1882 på Sv. missionsförbundets kallelse till Kongo, där han fick sin station i Mukimbungu.

Med sitt viktiga missionärskall förenade Westlind en grundlig och gagnande språkforskning. Att till det språk, som talades af det folk, bland hvilket han hade sitt arbetsfält, kunna öfverflytta Kristi evangelium, däråt ägnade han sitt största intresse och sin mesta tid. Sålunda insamlade han från folkets läppar ett betydligt ordförråd af fiotispråket, ordnade ordsamlingen och utletade lagarna för nämnda språk. Resultatet af sina språkforskningar nedlade han i det af fackmän väl vitsordade arbetet: »Grammatikaliska anmärkningar öfver Kongospråket, sådant det talas i den nedre Kongodalen», ett arbete på 400 sidor. Dessutom har han författat och utgifvit på fiotispråket en biblisk ordbok, en läsebok för skolan och en evangelisk sångbok. Men det viktigaste af hans arbeten är öfversättningen af nya testamentet på fiotispråket. »Genom dessa litterära arbeten och synnerligen genom nya testamentets öfversättning på folkets språk har», säger en hans biograf, som själf vistats på ifrågavarande missionsfält, »Westlind gjort en insats i missionsarbetet i Kongo, som är af oskattbart värde.»

Men Westlind meddelade hedningarna i Kongo icke endast skriftligt utan äfven genom varmhjärtade vittnesbörd muntligt Kristi evangelium. Westlind lefde uteslutande för sitt höga kall och var intill döden Herren trogen. Hans arbetsdag blef emellertid icke lång. Sedan han i 13 år tjänat Kristus till hedningars frälsning, insomnade han i frid den 2 mars 1895, sörjd af maka och son samt tusentals svarta och hvita vänner.

XX.

De evangeliska församlingarnas inre ordning m. m.

Det andliga befrielseverket inom Karlstads stift stod emellertid i ett lifskraftigt framåtskridande, och Herrens vänner och missionsföreningarna ökades alltfort. Ordets tjänare gjorde till sin uteslutande uppgift att samla människor till Kristus och hans församling men icke till något visst parti. Resepredikanterna hade, heter det i årsberättelsen för 1880, till sin uppgift att »genom ordets predikan göra Jesus känd för de tusentals namnkristna, som sutto i ett fullt ut lika svart och olycksbringande mörker som hedningarne i de aflägsna länder, hvarest bibeln ännu icke funnits och evangelium aldrig blifvit predikadt.»

Det hör emellertid till Kristi vänners natur att för sin uppbyggelse förena sig med hvarandra och låta de gåfvor, Gud gifvit sin församling, för detta ändamål komma i verksamhet på hvarje plats, där troende finnas. Det insåg man redan tidigt i Karlstads stift. Man såg, att enligt nya testamentets skrifter och apostoliska bekännelsen Kristi kyrka är »de heligas samfund» eller enligt augsburgska bekännelsen »de heligas och sant troendes församling», samt att sålunda statskyrkan, där otrogna, gudlösa, orättfärdiga och brottslingar icke allenast tolereras utan ock tvingas att kvarstanna, icke kan vara Kristi kyrka, därifrån »den, som är ond, skall utdrifvas». Det blef därför för många af Herrens vänner i denna landsdel ett oafvisligt behof att på hvarje plats träda tillsamman såsom en församling, inom hvilken för uppbyggelse, förmaning och vård utsågos evangelister, herdar, lärare och diakoner, och där de heliga handlingarna såsom dop och nattvard efter Kristi ord och instiftelse förrättades, samt därifrån orättfärdiga uteslötcs. Så uppstodo af missionsföreningarna fria församlingar med de apostoliska församlingarna såsom mönster.

Vid Ansgariiföreningens årsfester 1877 och 1878 var församlingsbildandet en af hufvudfrågorna. Vid den offentliga öfverläggningen yttrade sig de närvarande lärarne och predikanterna med bestämdhet för församlingsbildandet.

Redan vid slutet af 1870-talet höllo evangelii vänner i Karlstads stift den heliga nattvarden utom kyrkans dörrar antingen såsom i apostlarnes dagar »här och där i husen» eller i församlingslokalerna. De stödde sitt handlingssätt härvid dels på Kristi och hans apostlars ord och exempel, dels på Luthers ord i afhandlingen »om den utvärtes gudstjänsten»: ».... Det tredje sättet (dop, nattvard o. d.) måste icke ske så offentligen på en plats midt ibland allehanda folk, utan de, som med allvar vilja vara kristna och bekänna evangelium med hand och mun, måste med sitt namn teckna sig och i något hus samlas enskildt till bön, läsning, döpande, sakramentets utdelande och andra kristliga gärningars öfning. I en sådan ordning kunde ock de, som ej förhöllo sig kristligt, lära kännas, straffas, bättras, uteslutas eller sättas i bann efter Kristi regel» (Matt. 18: 15—17); och på samme Luthers ord till de böhmiska bröderna: »Ett annat ämbete är det helgade brödets och vinets invigning, och det är här, som dessa präster (de katolska) triumfera och härska. Men vi förkasta deras drömmar och säga, att detta ämbete är gemensamt för alla liksom för prästkasten. Och detta påstå vi icke med vår egen auktoritet utan med Kristi. Han sade nämligen vid nattvardens instiftelse: 'Detta gören till min åminnelse'. Dessa ord ställde Kristus till alla de sina, närvarande och tillkommande, hvilka skulle äta af detta bröd och dricka af denna kalk. Hvad som då anförtroddes, det anförtroddes åt alla.»

När därför i slutet af 1870-talet P. Waldenström och E. J. Ekman, kraftigt understödda af landets frisinnade kristna, ingingo till Kungl. Maj:t med en böneskrift därom, att de hinder, som svensk kyrkolag lade i vägen för de kristna att efter apostlarnes exempel, oberoende af tid och rum, samlas för att fira Jesu åminnelse, måtte undanröjas, och att »den heliga nattvardens bruk måtte blifva fritt, såsom det gudomliga ordets bruk nu genom Guds nåd är det», och för denna böneskrift samlade underskrifter, så funnos bland de öfver 22,000 undertecknarne många från vermländska bygderna. Kungl. Maj:t ansåg sig icke kunna bifalla denna bön, men Kristus hade emellertid gifvit sina vänner att fritt begå den heliga åminnelsemåltiden, och ingen kunde fråntaga dem den friheten.

Men evangelii vänner i Karlstads stift gjorde sig icke blott bruk af sina af Herren gifna rättigheter med afseende på den heliga nattvarden utan ock med afseende på dopet. Många af hans lärjungar läto efter sin omvändelse döpa sig. Somliga föräldrar läto döpa sina späda barn, andra döpte dem icke men välsignade dem i Jesu namn. Det heliga dopet finge i hvarje fall icke vara en skiljemur eller ett tvisteämne mellan Herrens vänner. Dop och nattvard vore gifna icke för att därmed söndra utan för att innerligt och trofast förena dem.

De fria kristna i Karlstads stift hafva aldrig velat på något sätt bryta borgerlig ordning utan städse villigt underkastat sig densamma. De hafva i det afseendet varit samhällets mest laglydiga medborgare; men öfver sina samveten hafva de icke kunnat tåla någon annan herre än Herren Kristus. Att oandliga och världsliga präster äro ömma samvetens svåraste plågoris — det hafva de från gammalt insett. Mot sådana präster och deras gudstjänstliga förrättningar hafva de därför haft en ofta till hänsynslöshet gränsande ovilja; icke ens vid begrafningar hafva de velat anlita dem. Det var — för att anföra ett exempel — sommaren 1885. Hemmansägaren Sone Jonsson och hans hustru i Hornnäs, Ekshärads socken, hade under sorg och tårar burit sitt genom döden hädangångna älskade barn till begrafningsplatsen å socknens kyrkogård. Efter anmälan hos v. pastorn Groth, hvilken de för detta ändamål icke velat anlita, hade de därstädes i släktingars och vänners närvaro under sång, bön och vittnesbörd ur Guds ord begraft barnet. Det hade varit en stilla, allvarlig och till rättfärdighet manande stund. Men efterräkning kom. V. pastorn relaterade strax saken till Karlstads domkapitel, genom hvars försorg konungens befallningshafvande lät genom allmänna åklagaren stämma Sone Jonsson inför häradsrätten, där han efter sedvanligt förhör såsom med en brottsling dömdes till 500 kr. böter, för det han skulle hafva insmugglat lik i kyrkogården! Sone Jonsson anförde emellertid öfver detta domslut besvär hos Svea hofrätt, som genom utslag af den 4 juli 1887 upphäfde domen samt förklarade Jonsson fri från allt ansvar, därvid det ock fick bero. — De fria kristna i Karlstads stift och för öfrigt i hela landet hade sålunda vid denna tid rättighet att icke alfe-

nast fritt få bruka Guds ord utan ock att utan straffpåföljd döpa, hålla Herrens heliga nattvard samt begrafva sina döda.

* * *

Detta andliga frigörelsearbete kunde naturligtvis ej undgå de andliga och världsliga myndigheternas uppmärksamhet. Konungens befallningshafvande i länet talar i alla sina 5-årsberättelser från 1861 till närvarande tid härom och framhåller, hurusom »de schismatiska rörelserna framkallat större lifaktighet i religiösa frågor samt i många hänseenden, särdeles i fråga om nykterhet, medfört goda verkningar.»

Biskop A. N. Sundberg, sedermera ärkebiskop, såg under sin vistelse i Karlstads stift intill början af 1870-talet ingen fara i den därstädes påbörjade andliga rörelsen utan tvärt om en god hjälp för den kristliga verksamheten. »Jag är öfvertygad» — säger han i sin ämbetsberättelse vid prästmötet 1869, sedan han uppläst några prästers häftiga utfall mot lekmannapredikanterna — »att oftanämnda lekmän gjort församlingar och prästerskap värderika tjänster... En god verksamhet bör aldrig underskattas... Låtom oss emellertid städse räcka en vänlig hand åt alla dem, som vilja hjälpa oss i vårt arbete, äfven om den af en och annan skulle kallsinnigt bortstötas.»

Biskop C. H. Rundgren kom att se saken helt annorlunda åtminstone de 20 första åren af sin ämbetsmannaverksamhet. Han kom midt in uti den väldiga andliga rörelsens centrum och hade ofantligt svårt att kunna finna sig i dess ljusa och varma luft. Det var honom nästan omöjligt att från annan sida än den självsvåldiga lagöfverträdelsens se denna märkliga företeelse. Att det var Kristus, som stod för dörren och klappade på samvetena och hjärtana för att komma därin, det mäktade han åtminstone icke under en lång tid inse. Därför äro hans ämbetsberättelser från prästmötena fulla med klander öfver och skarpa utfall mot de fria kristna och deras missionsarbete.

Emellertid synes biskop Rundgren under de senare åren hafva ställt sig i en försonligare ställning till de fria kristna inom stiftet. Deras frimodiga trosöfvertygelse, deras rena seder samt goda och sansade hållning i öfrigt synas hafva i väsentlig mån inverkat på honom i detta afseende. Sålunda var det biskop Rund-

gren, som nästan ensam vid det frihetsfientliga kyrkomötet 1893 med afseende på evangelii fria vänner förde toleransens språk. »Min ställning till de separatistiska rörelserna», utropar han vid öfverläggningen i fråga om kyrkotukten, »är, såsom jag förmodar, sedan gammalt bekant. Men jag har under senare tiden funnit inom mitt stift, att ett lugn inträdt, hvilket gjort på mig ett fördelaktigt intryck. Jag skulle därför känna mig djupt nedslagen, om jag måste återkomma till stiftet och säga: '1893 års kyrkomöte har förklarat, att I, separatister, ären att ställa lika med dem, som häda Gud och smäda det heliga'.» Och vid visitationer i stiftet under 1898 har han yttrat: »Då församlingsboarne ofta sparsamt infinna sig i kyrkorna, är det ändock glädjande, att många bland dem samlas kring Guds ord i sina bönehus».

Den ställning, biskop Rundgren sålunda numera intagit till evangelii fria vänner, länder honom själf till lika mycken heder, som det vanhedrar nämnda kyrkomöte att hafva kunnat ens sätta i fråga att ställa dem lika med människor, »som häda Gud och smäda det heliga».

Vi hafva sålunda hört konungens befallningshafvandes och biskoparnes tankar om den evangeliska rörelsens ledare och deras verksamhet; men huru ställde sig nu prästerna i öfrigt till denna rörelse?

Vi hafva redan förut påpekat detta. »Tillförne framträdde från eder sida», säger biskop Rundgren i 1893 års prästmöteshandlingar, »en viss bitterhet vid bedömande af upplösningsprocessen, under det man nu kan läsa mellan raderna en plågsam undergifvenhet, stundom likgiltighet.» Här må emellertid med glädje och tacksamhet erinras därom, att de flesta troende präster inom Karlstads stift med nit och kraft deltagit i det evangeliska arbetet. Man kommer härvid lätt ihåg de bekanta namnen: komministrarne L. G. Sjöholm i Sunne, A. F. Holmqvist i Ekshärad, C. N. Juhlin i Lysvik, O. L. Heintz i Kil, N. Bergsten i Kristinehamn, A. Nordstedt i Nössemark, v. komministern B. V. Uhr i Jernskog, kapellpredikanten O. Berggren i Gustaf Adolf, v. pastorerna Hj. Fröding i Sillerud, M. Ehrling i Steneby, komministern A. G. Nilsson i Ö. Fogelvik m. fl. Det var den förstnämnde, som under en lång följd af år innehade ordförandeskapet

i Vermländska ansgariiföreningen, och denne samt pastorerna Holmqvist, Juhlin (död den 31 aug. 1898), Heintz och O. Werme voro en längre tid medlemmar af samma förenings styrelse.

XXI.

En kyrklig missionförening.

De mäktiga andliga rörelserna i Karlstads stift hade vid 1870-talets slut hos befolkningen så väsentligt omstämt sinnelag, tänkesätt och seder, att den, som efter trettio års frånvaro återvändt dit, skulle ansett sig hafva inkommit liksom i en ny värld. Där man förut vandrat i okunnighet om Gud och ingen känt den andre såsom hans barn, där fanns nu »ett Guds folk», som såsom evangelii vänner med tacksamma hjärtan kände så väl sina härliga företrädesrättigheter som ock sina plikter. Kristi lära hade blifvit deras trosregel och församlingsordning. Efter apostoliskt mönster ordnade församlingar, i hvilka alla på Kristus troende och rättfärdiga människor upptogos såsom medlemmar samt därutur orättfärdiga efter Herrens bud uteslötos, och i hvilka dop och nattvard samt andra heliga handlingar efter Kristi ord och instiftelse förvaltades, det var för evangelii vänner i denna landsände ett så trängande behof, att det af ingen makt kunde nedtystas. Så »växte Guds ord», och här och där uppstodo blomstrande församlingar, hvars medlemmar i vanliga fall undandrogo sig den efter världsligt mönster inrättade statskyrkans bud, förordningar och ceremonier.

Här var nu skiljovägen. Att sådant skulle blifva den evangeliska rörelsens resultat, gick öfver all beräkning. Icke ens flertalet af de troende prästerna hade beräknat detta. Många af dem ledo väl vid denna tid samvetskval öfver att vid dop, nattvardsgångar och vigselförrättningar tvärt emot Kristi bud »gifva det heliga åt hundarna» och längtade ifrigt efter en evangelisk församlingsordning; men det synes, såsom om det kyrkliga ämbetets timliga fördelar kommit deras samveten att tystna, och så började man underordna sin evangeliska frihet under kyrkans ok. Prästmötet i Karlstad 1881, där kyrkotuktsfrågan behandlades, utgjorde liksom vändpunkten härvid.

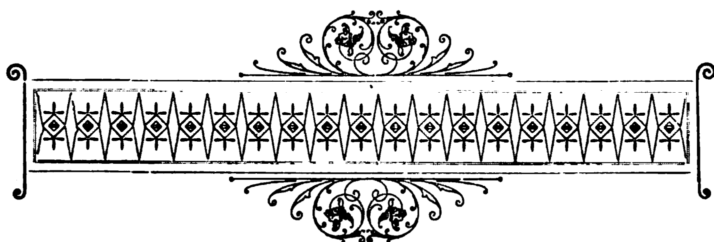
Flera bland de troende prästerna voro emellertid icke fullt nöjda med det kyrkliga maskineriets sedvanliga gång. De voro nu också långt ifrån nöjda med Vermländska ansgariiföreningens öppna och fria ställning. De ville hafva efter eget hufvud till stånd en missionsförening men »en kyrklig evangeliskt luthersk» sådan. Denna angelägenhet blef sålunda föremål för både skriftlig och muntlig öfverläggning dem emellan. Ordföranden i den år 1878 bildade »prästföreningen» för Karlstads stift kyrkoherden i Bjurkärn B. V. Uhr lät i början af 1882 till ämbetsbröder utgå en s. k. cirkulationsbok, däri han angifvit ämnet för den skriftliga öfverläggningen genom följande fråga: »Bör och kan en förening af oss präster för inre missionen, bedrifven företrädesvis genom användande af lekmannapredikanter, komma till stånd, och i så fall, huru bör en sådan verksamhet organiseras och ledas för att lända till välsignelse?»

Svar afgåfvos af pastorerna Ehrling i Brunskog, Uhr i Bjurkärn, Berggren i Gustaf Adolf, Viotti i Råda, Holmqvist i Sunnemo, Werme i Sunne, Frykman i Brålanda, Andreasson i Östmark, Norstedt i By, J. Lindholm i Fröskog m. fl. Alla utom den sistnämnde förordade med brinnande intresse den kyrkliga missionsföreningen, hvilken borde sammanhållas af de »mest lutherska stadgar», och hvars verksamhet borde bedrifvas af »lutherskt sinnade» predikanter. I strängt kyrklig riktning skulle det hela ledas. Det dröjde nu icke länge, innan nämnda missionsförening, *Vermländska kretsföreningen* kallad, konstituerats. Den ledande själen inom densamma blef från början pastor M. Ehrling. Föreningen har efter Ansgariiföreningens mönster hållit flitigt besökta möten inom stiftet samt troget vidblifvit sitt kyrkliga program och därför skördat beröm från de ledande männen inom stiftsstyrelsen. »Att Fosterlandsstiftelsen och Vermländska kretsföreningen», utropar biskop C. H. Rundgren vid prästmötet 1887, »blygsamt söka att motverka all denna rörelse (den fria evangeliska rörelsen), ställande sig vid sidan af prästerskapet, är under allt detta den enda glädjande företeelsen.»

* * *

Vid början af 1880-talet fanns emellertid inom Karlstads stift en stor hop präster, hvilka, lysta och värmda af Kristi dyra ord, under djupa samvetskval förrättade sitt kyrkliga ämbete. Att vid dop, konfirmation, nattvard, bröllop och begrafningar behandla icke troende och i många fall uppenbart orättfärdiga samt mot Kristus och hans folk hätska människor såsom hans vänner, ja, enligt kyrkohandboken, såsom »välsignade, älskliga kristna», det förekom dem såsom ett afskyvärdt skrymteri, däruti de icke utan fara för sitt andliga lif kunde förblifva. Att få kyrkan, som slöt inom sig hela hopen af icke troende människor, hvilka där genom en allsmäktig majoritet utöfvade bestämmanderätten, efter Kristi ord reformerad, det ansågo de för närvarande omöjligt. De sågo därför ingen annan utväg än att lämna sitt prästämbete och sluta sig till evangelii fria vänner. Många stodo färdiga att gå, men somliga bland dem tvekade, betänkte sig, blefvo kvar och nedtystade sina samveten; några togo steget ut och gingo. Dessa senare voro A. G. Wikstrand, J. Fryklund, J. Mellin, J. Lindholm och N. F. Graflund. Det var i början af 1880-talet, deras utträde skedde. Fryklund och Mellin ångrade sig emellertid snart samt sökte och erhöllo återinträde i prästämbetet, ehuru inom annat stift.

Emellertid har den fria andliga rörelsen inom Vermland och Dalsland varit i stadigt framåtskridande, och har denna rörelse haft till resultat uppkomsten af ett på Kristus troende fritt och självständigt folk i dessa bygder. Inom dessa två provinser finnas för närvarande omkring 150 friförsamlingar.

ÅTTIONDEFJÄRDE KAPITLET.

Andliga rörelser i Nerike.

I.

Banbrytarne.

När under mörka vinternatten molnen börja skingra sig, glänser där en och annan stjärna fram, sedan flera, och inom kort lysa från alla håll himmelens stjärnor. På samma sätt gestaltade sig de andliga företeelserna i Nerikesbygden. Det ena trosvittnet efter det andra trädde fram, tändande lifvets ljus bland dem i mörkret vandrande. En bland dessa vittnen var OLOF GABRIEL HEDENGREN.

På en långsträckt, skogbeklädd höjdplatå, omgifven på alla sidor af bördiga åkerland, ligger det historiskt ryktbara Riseberga med cisterciensernunneklostrets multnande ruiner och godsets präktiga herregårdsbyggnader. Sedan detsamma 1586 af hertig Karl blifvit skänkt till ståthållaren i Nerike Jost Kürtzel, hade det tillhört flera ägare, såsom riksrådet Ryning, landshöfdingen Jakob Fleming, hofmarskalken Gustaf Jakob Horn och

släkten von Hofsten, då det genom köp öfvergick till släkten Hedengren och i denna framdeles till brukspatronen Olof Hedengren och hans maka Agneta Charlotta Silfverstolpe.

Dessa makar hade ett enda barn, sonen Olof Gabriel, född på Riseberga den 14 januari 1812. Af föräldrarne strängt men kärleksfullt hållen till gudsfruktan och rena seder bibehöll den unge Hedengren alltfort djup vördnad för Gud och hans ord. Sedan han genomgått Örebro elementarläroverk och Strängnäs gymnasium samt i Uppsala aflagt studentexamen, afslutade han med goda betyg sina studier vid Mariebergs krigsskola och blef 1831 underlöjtnant vid Svea artilleri. Hans föräldrar voro varma, begåfvade vänner till musik och sång, och under utmärkt ledning hängaf sig Olof Gabriel med lifligaste intresse åt samma sköna konster.

Med sina föräldrars samtycke företog han en treårig resa genom England, Frankrike, Tyskland, Österrike, Italien och Schweiz, därifrån han på hösten 1838 återvände till fäderneslandet. Det var hufvudsakligen en förlustelseresa, hvarunder han, hängifvande sig uteslutande åt de världsliga nöjena, ville njuta lifvets glada dagar, öfva musik och sång. Musik studerade han, säger en af hans minnestecknare, hos »tidens musikaliska storheter, Juli Grisi, Mario, Lablache. I Paris vann den något extravagante unge svensken inträde i de förnämsta kretsar och bevistade baler i Tuilerierna uti af honom själf komponerade fantasiuniformer». I Schweiz besteg han högsta spetsen af Mont Blanc, dit ingen utom en engelsman före honom vågat uppstiga. Ute i främmande land tog han det ena glädjeruset efter det andra, och, om han under vistelsen i England ännu var ansedd såsom »en allvarlig och religiös natur», framträdde han i Frankrike såsom en uppenbar världsmänniska. »Där blef jag till slut», säger han själf, »fullkomligt andligen död, en förlorad son, som förtärde sitt himmelska arf och en god del äfven af det jordiska.» Hedengren hade nu varit borta från fäderneslandet nära tre år; permissionen från regementet led till slut, och ehuru ovilligt måste han vända kosan åter mot hemlandet. Detta tvång blef honom emellertid en hjälp i frestelsens tid. »Visserligen höll mig ännu något tillbaka», säger han, »så att jag ej kunde hejdlöst kasta mig i de afgrunder af synd och fördärf, som öppna sig för en sådan vind-

drifven själ, utan fäste, lös från det välgörande inflytande, som familjelifvet och ett verksamt lif i samhället medföra; men mitt hjärta var 'rensopadt' och ledigt från allt himmelskt godt, och hvem vet, om icke den 'starke' nu för evigt förmått upprätta sitt herravälde där, så vida ej den 'starkare' just i rätta stunden ryckt rofvet ur hans väg.»

Så stod Hedengren en mörk, regnig novemberafton 1838 bland sina gamla vänner i Stockholm, uttröttad efter att dag och natt hafva å skakande gästgifvareskjuts färdats från Malmö till hufvudstaden. Uttröttad till kropp och själ af sitt förflutna lifs förlustelser började han nu tänka allvarliga tankar och ställa sitt lif till doms inför Guds ögon.

Vid denna tid vaknade i hans hjärta kärlek till en ung flicka vid namn Maria Karolina Vigert, dotter till grosshandlanden Vigert i Stockholm. »Gud lät mig», skrifver han, »fatta kärlek till ett barn för att återföra mig till barnasinne och på den väg, som drager till lifvet». Brefven till hans unga fästmö låta oss förstå, att Guds ande börjat sitt verk i hans inre att där bereda rum för den nya människan.

Emellertid tog Hedengren 1839 afsked ur krigstjänsten och tillträdde samma år det för honom kära, fäderneärfda godset Riseberga, hvars vidsträckta jordbruk han föresatt sig att göra till en mönsterfarm för hela landet och särskildt för hans hemort Nerikesbygden. Sedan han 1841 för att studera de bästa jordbruksmetoder gjort en resa genom Skottland, England och Belgien, grep han med okuflig energi verket an och hade, om ock under svåra ekonomiska trångmål, glädjen att se arbetet krönas med framgång och jordbruksskötseln på Riseberga gifva impulsen till den svenska modernäringens uppblomstring i Nerike och i sin mån landet rundt.

Sedan han den 3 jan. 1844 ingått äktenskap med den då 17-åriga fröken Vigert, delade han sitt intresse mellan jordbruket, politiken, musiken och religionen; sin kärlek till maka och barn ägnade han dessa odelad.

Vid denna tid plägade Hedengren läsa Wallins predikningar, besöka kyrkan samt iakttaga de vanliga religiösa ceremonierna; men hans efter sanning och rättfärdighet törstande ande kunde emellertid icke länge finna sig tillfredsställd med endast den ren-

läriga kyrkogudstjänstens tomma kärl: han behöfde lifvets bröd att mätta sig med. Såsom så ofta är fallet med djupare anlagda sinnen, började vändpunkten i hans lif med djupa tvifvel på de bestående kyrkolärorna, ja, han tviflade till och med på nödvändigheten af försoningen i Kristi blod och rättfärdiggörelse genom tron på hans namn. Ofta inlät han sig vid denna tid i häftiga dispyter med präster och andra religiöst intresserade rörande andliga ting. Till och med nya testamentets skrifter föreföllo honom nu dunkla, självmotsägande och ohållbara. Hans häftiga uppbrusande sinne kom ofta ur jämvikten, och han höll på att bli en plåga både för sig själf och sin omgifning. Hans andliga bankruttmässighet gaf sig på detta sätt till känna.

Emellertid hade åren hastigt flyktat. Genom tre under senare delen af 1840-talet företagna utländska resor hade Hedengren fått ytterligare insikt i jordbruks- och boskapsskötseln och med beundransvärd skicklighet uppdrifvit denna viktiga näringsgren, men svåra missväxtår, stora odlingsomkostnader, misslyckade affärsspekulationer bragte honom i mycket bekymmersamma ekonomiska trångmål. Därtill stötte nu ock tunga familjesorger. En troende person hade vid något tillfälle under denna tid räckt Hedengren den härliga traktaten: »Kom till Jesus», hvilken han gömt i sin bordslåda men nu och då tog fram och begrundade.

Under mars månad 1852 rycktes hastigt bort de båda äldsta barnen: en 7-årig gosse och en 4-årig flicka och frampå sommaren samma år de två yngsta gossarne. Föräldrarne stodo betagna af den djupaste sorg men började längta efter den härlighet, dit de små gått. Den under lifvets mångahanda bestyr nästan döfvade hungern efter rättfärdighet och frid vaknade nu hos Hedengren på nytt och med mångdubblad kraft. Synd och nöd ville blifva honom alltför tunga och svåra. Böcker, som handlade om Jesus och hans verk, framdrogos och lästes och äfven nya testamentet. Vid denna tid hade bibelkommissionens profföfversättning kommit ut i tryck och annonser därom blifvit i dagens tidningar synliga. Med lifligt intresse längtade Hedengren att få läsa den nya öfversättningen, hvarför han vid sin nästa resa till Örebro stad köpte ett ex. af densamma. På hemresan från staden satt han på sin vagn lik fordom Kandaces kamrerare och läste boken, då den helige ande gaf honom att

stanna inför dessa ord: »Vi hålla således före, att människan rättfärdiggöres af tro utan lagens gärningar» (Rom. 3: 28). Och han trodde.

I ett nu stodo nådens hemligheter öppna och klara för den i anden fattige patronen; han erfor trons under i sitt eget hjärta, prisade Gud och kom till sitt hem full af outsäglig frid.

Det var vid Ulegryts stenar, detta nådens under skedde med Hedengren. Själf plägade han yttra om denna för honom afgörande tilldragelse: »Jag lärde nu att i ordets och andens ljus känna, hvad Paulus erfor, när han kallade sig 'den förnämligaste bland syndare', men genom Herrens nåd kunde jag snart tillägga: »Mig är barmhärtighet vederfaren, och i den tro, jag då fann, vill jag både lefva och dö.»

Den personliga tron på Kristus kan icke förhålla sig tyst; den måste tala och »med sin mun bekänna Jesus såsom Herre» (Rom. 10: 9). Så snart Hedengren mottagit Kristus i sitt hjärta, måste han säga andra, hvad han själf erfarit. För sin hustru, sina grannar och besökande främlingar förtäljde han »i tid och otid», hvad Gud gjort med honom. Syndens nöd hvilade ännu tung öfver befolkningen rundt omkring och ville taga alldeles öfverhanden bland godsets stora arbetarepersonal: skörlefnad och dryckenskap voro där allmänt rådande laster. Förgäfves hade man användt hot och varningar däremot. Då han en dag samrådde med sin hustru om medlen mot nämnda laster, fick han plötsligt ingifvelsen: »Guds ord skall hjälpa. Där är botemedlet.» Och redan samma afton samlade han sitt husfolk i stora salen, läste för dem böner ur psalmboken samt en afdelning af traktaten: »Kom till Jesus.» Om söndagarna läste han stycken ur bibeln samt en predikan ur Nohrborgs eller Luthers postilla, hvarjämte psalmer sjöngos. Ryktet om det förunderliga »läseriet», som utbrutit på Riseberga, spridde sig vida, och snart fann man vid sammankomsterna, som af utrymmesskäl måst flyttas till gårdens snickarstuga, icke allenast godsets arbetspersonal utan ock stora skaror af rättfärdighetshungrande människor från grannsocknarna, särskildt från Kvistbro och Viby. Kvarlefvan af de till evangelii frihet i nämnda socknar hunna roparne, hvilka af Otto Engström samlats, kom nu till Riseberga och fann där lifvets bröd; och nämnde evangelist följde själf i hjärtlig glädje

med dit, och Hedengren, som själf ännu icke anade, att han hade något med de illa utskrikna »läsarne» att göra, ertappade sig en vacker dag med att vara en bland deras främsta ledare. De hade förr gått sina 10 mils lång väg nedåt Västergötland för att höra Guds lefvande ord; nu funno de det nära sin egen dörr.

Det var nu 1854. Hittills hade Hedengren för folket läst andras utläggningar öfver Guds ord, men på ifrig inrådan af Otto Engström lade han nu bort postillaläsandet vid sammankomsterna samt förkunnade fritt evangelii ord, såsom han själf genom den helige ande hade funnit och erfarit det. Och såsom när man om våren öppnar dammluckorna vid fulla vattensamlingar, vattnet strömmar på med oemotståndlig kraft, så flödade från Hedengrens läppar nådens vattuflöden i andens kraft ut bland det törstande folket, väckande, renande, stärkande och vederkvickande.

Nu förde ryktet om Hedengrens omvändelse och hans mäktiga predikan skaror af människor från alla håll till Riseberga. Låt oss följa med dit vid sommartid en söndags förmiddag! På den skogklädda, långsträckta höjdplatån ligger herregården inbäddad i en lummig samling af träd, med en stor, praktfullt blommande trädgård i närheten. Rundt omkring höjdplatån ligga såsom ett haf de grönskande, långsträckta åkerfälten. På vägar och stigar kommo människor åkande och gående. Ända från Örebro stad, Västergötland och Vermland kommo människor. Det är såsom på en stor högtidsdag: en allvarlig stämning, nyhetsbegär, förkänslor af att få se och höra någonting ovanligt behärskar allas sinnen. Allt detta folk kan icke rymmas i något rum på godset. De tusentals människorna samlas på en vidsträckt mjuk gräsmatta vid sidan af en 50 fot hög och 60 fot bred gafvelvägg, den enda lämningen af det storatade byggnadsverket i götisk stil, som sedan slutet af 1100-talet till nyare tidens inbrott utgjorde det beryktade cisterciensernunneklostret på denna plats. Här och där i folkhopen höras tysta suckar efter Gud, och i ett nu ser man Hedengren i reslig gestalt, i militärisk hållning men med ödmjuk, ädel värdighet träda fram och taga plats på en upphöjning framför klostermuren. Och i nästa ögonblick blanda sig tusen röster med hans i sången:

Hela världen fröjdes Herran
Tidigt och af hjärtans grund!
Kommen ifrån orter fjärran,
I, som stån i hans förbund!
Träden fram med lust och fröjd,
Sjungen Gud i himmelshöjd!

Hedengren tackar och prisar sedan Gud samt beder om den helige andes ledning, under det folket högljudt instämmer, hvarefter han läser evangeliet: »I den tiden svarade Jesus och sade: Jag prisar dig, Fader, himmelens och jordens Herre, att du har dolt detta för visa och kloka och uppenbarat det för enfaldiga» etc. (Matt. 11: 25—30).

»Det är», säger predikanten, »öfver 600 år, sedan på denna plats Kristi namn första gången förkunnades. Utan tvifvel klappade då många hjärtan här varmt och innerligt för Guds son; men romersk villfarelse och syndens makt släckte den heliga elden på Herrens altare. Så inbröt emellertid genom Guds barmhärtighet reformationens härliga tid, och Guds ord gafs åt vårt folk såsom för första gången. Mänsklig tröghet och kyrklig lagträldom förenade dock sina krafter och bortskymde under långa tider evangelii härliga ljus för vårt folk. Men Gud tänkte å nyo på oss i barmhärtighet, och så bjuder sig nu Kristus genom evangelium åt oss alla. O, må då enhvar af eder mottaga honom! I ingen annan är frälsningen, men i honom finner du den. Gud har så sagt. Dina svidande samvetssår, din längtan efter frid, Guds andes maning — allt minner dig på, att du behöfver frälsning. Kom till Jesus, och, vore än dina synder blodröda, så utplånas de fullständigt i hans blod. I honom rättfärdiggör Gud syndare af nåd, och deras synder tillräknas dem sedan aldrig mer. Men de få frid, outsäglig frid, med Gud genom vår Herre Jesus Kristus, hvilken är död för våra synder och uppstånden till vår rättfärdighet.»

Med sådana och liknande ord betygade han innerligt och bevekande för den stora folkskaran Guds vilja och råd med afseende på människors frälsning. Så gjorde han söndag efter söndag en lång tid, och många gingo från dessa fältsammankomster, förvissade i sina hjärtan om syndernas förlåtelse och glada i Gud, sin frälsare. Och hvad de mottagit af Gud be-

kände de sedan öppet och frimodigt i sin hembygd för anhöriga, grannar, arbetskamrater och vänner. Ordet växte, bar frukt och spridde sig vida på det sättet.

Nu började fientligheterna mot Hedengren; redan första året af hans offentliga framträdande började de. Ännu härskade konventikelplakatet i all sin kraft, och man tog naturligtvis detta till anfallsbas härvid. Så infann sig en dag ortens länsman med stämning inför landskansliet. Hedengren infann sig ock där. »Jag har», sade han, där han stod inför landshöfdingen och hans medtjänare, »samlat mitt husfolk och mina underhafvande till bön och sång och läsning af anderika kristliga skrifter. Mitt eget behof och folkets andliga nöd ha drifvit mig härtill. Men under tiden strömmade folk till äfven utifrån bygderna, och jag kunde icke stänga mina dörrar för dessa många efter Guds nåd hungrande människor. Jag har ock ofta vid offentliga sammankomster talat Guds ord till dem. Så står saken ännu, och dagligen ökas behofvet att höra evangeliet om Kristi nåd. Väl är jag villig att för min öfverträdelse af konventikelplakatet underkasta mig lagligt straff, men att afstå från att gifva detta hungrande folk lifvets bröd det kan jag icke.»

Därvid läto nu vederbörande det den gången bero. Den fisken var nästan för svår för dem att fjälla.

En annan gång utspridde man ryktet, att Hedengren i sin predikan en långfredag skulle hafva förnekat nödvändigheten af Kristi död till våra synders förlåtelse. Detta rykte kom till biskop Annerstedts kännedom. Denne, som själf anade det ogrundade i nämnda rykte, kom emellertid för denna angelägenhet på besök hos Hedengren, hvilken då öppet förklarade, att han i likhet med aposteln Paulus till vår försoning icke visste »något annat än Jesus Kristus och honom korsfäst». Då Hedengren icke ville lofva att afstå från sitt offentliga vittnesbörd, uppmanade honom biskopen att blifva präst. Men detta förslag vann intet gehör. Han, som blifvit en i Herren frigjord man kunde icke underkasta sig statskyrkans tvångsband. Kristus var hans öfverhufvud.

Nu gjorde ock Hedengrens släktingar försök att vända honom från den väg, han beträdt. De fruktade, att han genom sin nya ställning skulle draga öfver sig svåra förföljelser, drifvas

i landsflykt samt bringas i ekonomisk olycka, hvilken till följd af inträffade penningkriser och missväxtår i alla händelser syntes hota. Men Hedengren lät sig icke förskräcka. Äfven andra svårigheter af allehanda slag reste sig mot honom, men han fällde icke modet. Guds allsmäktiga nåd styrkte honom. »Det låg icke», säger hans biograf, »i Hedengrens natur att lätt låta böja sig af människor. Allt detta motstånd eggade honom snarare att med mera orubblighet... trotsa alla hinder.»

Hungern efter Guds bröd visade sig nu nära och fjärran. Ryktet om Hedengrens omvändelse och frimodiga bekännelse spred sig vida, och från alla håll fick han kallelse att förkunna evangelium. Han gjorde hvarje vecka evangeliska utflykter, till städer, byar och aflägsna landsändar, såsom till närmaste grannsocknarna i Nerike, till Kopparberg, Karlskoga, Filipstad, Stockholm och mången gång äfven till vissa platser i Västergötland. Allestädes samlades stora skaror människor utur alla samhällsklasser att från hans läppar höra lifvets ord.

På Riseberga höll han i regel evangeliska sammankomster hvarje söndag. Boningsrummen där hade för längesedan blifvit för trånga att mottaga alla, som dit kommo att höra ordet, och icke vid alla tillfällen och under alla årstider kunde man samlas under bar himmel till sammankomst. Då lät Hedengren i närheten af manbyggnaden bygga ett ljust och ändamålsenligt bönehus, rymmande omkring 700 människor, samt försåg detsamma med en präktig orgel. Redan år 1855 stod detta hus färdigt. Omätlig rikedom af härlig nåd strömmade här under årens lopp ned till de många, som från nära och fjärran ort kommo hit att höra Guds ord. Utom Hedengren själf predikade här pastor Müntzing, C. O. Rosenius, lektor Elmblad, C. J. Nyvall från Karlskoga m. fl.

Vid Riseberga uppblomstrade under tiden också söndagsskolverksamheten; äfven barnen måste föras till den gode herden. Flera härliga söndagsskolfester höllos där.

Hedengren var en man, hvars hjärta stod öppet för Kristi ord. Han ville höra, hvad mästaren sade, och det var honom nog. De mångahanda »förklaringarna» voro honom i många fall vidriga. Statskyrkoskicket blef för honom på detta sätt uppenbart såsom ett storartadt skrymteri. Till det kyrkliga dopet,

barndopet, fattade han tidigt misstankar, synnerligast då med detta dop i de allra flesta fall icke förenas en lefvande fostran till tro på Kristus. Emellertid kom han genom samtal med Rosenius att lugna sig i denna fråga.

Men annorlunda blef det med nattvarden. Denna hade blifvit instiftad för Kristi vänner men icke för hans fiender — det stod klart för Hedengren. Deltagandet i den heliga måltiden är en kommunion för de troende, och de icke troende hafva däri ingen del, enär dock ingen kan tillägna sig Kristi lekamen och blod utan allenast genom tron; eller, såsom Paulus sagt: »Emedan det är ett bröd, äro vi, de många, en kropp, ty vi varda alla af det ena brödet delaktiga» (1 Kor. 10: 17). Detta var för den troende patronen klart och af honom djupt behjärtadt. Han kunde därför icke deltaga i statskyrkans »nattvardsgångar», i hvilka orättfärdiga af allehanda slag, svärjare, gudsförsmädare, våldsverkare, drinkare, lösaktiga och i bästa fall beskedliga personer, som dock intet behof ägde af Kristus till rättfärdighet och helgelse, »oförhindradt» fingo deltaga. Från sådant oskick måste Kristi verkliga vänner aflägsna sig, då kyrkan själf icke vill från sig aflägsna detsamma.

Af denna anledning bildades »nattvardsföreningen» på Riseberga. Det var år 1860. Hedengren hade fått upplefva den tid, då det förhatliga konventikelplakatet genom kungl. förordningen den 26 okt. 1858 måst gifva vika och lämna rum för Guds ords fria förkunnande. Han väntade nu inför Gud, att ock den heliga nattvarden måtte på liknande sätt få fritt utdelas bland Kristi vänner. Hittills hade hvar och en med afseende på dess begående varit bunden vid den socken, där han stått mantals- och kyrkoskrifven, men genom kungl. förordningen af den 20 sept. 1859 löstes detta s. k. sockenband, och gafs härigenom frihet att efter erhållet prästbevis taga nattvarden, i hvilken kyrka man helst ville, och af hvilken präst man helst önskade.

Det var under Karl XV:s regering. Vid ett tillfälle hedrade konungen staden Örebro med sitt besök. Hedengren var då jämte en stor del af stadens och ortens framstående personer af landshöfdingen inbjuden. Vid samtal med Hedengren yttrade konungen bland annat: »Nå, har du sett den nya förordningen om sockenbandets lösande?» Då han fick ett nekande svar,

O. G. Hedengren.

tillade konungen: »Jag tänker, där skall vara något för dig af särskildt intresse.» Det var det ock.

Enligt ordalydelsen i denna förordning hade för öfrigt nattvardsberättigad person rättighet att få anamma Herrens heliga nattvard af den kyrkans lärare, som man själf därom anmodade. I betraktande häraf var det Hedengren ansåg, att han med anordnandet af nattvardsföreningen på Riseberga icke gjort något, som strede ens mot kyrklig lag och ordning. För öfrigt ansågo Hedengren och hans många i denna sak liktänkande, att de endast på detta sätt kunde få till stånd en församling, den Herren kunde kalla sin, och där man kunde vidmakthålla en sådan ordning, som stämde öfverens med nya testamentets skrifter.

Den, som oftast i denna nattvardsförening utdelade de heliga håfvorna, var pastor Müntzing från Viby. Det var i Riseberga bönehus, Kristi vänner samlades till nattvard. Riseberga nattvardsförening var en lång följd af år det innerligaste föreningsbandet mellan ordets vänner från vidt skilda trakter i Nerike, Vermland och Västergötland samt gaf uppslag till en mångfald af nattvardsföreningar, som efter dess mönster tid efter annan här och där bildades i landet.

Hedengren var en rikt begåfvad och mångsidig man. Han hade af naturen ett morskt och häftigt sinnelag, men i Kristi gemenskap lärde han sig hjärtlig mildhet och ödmjukhet. Han sökte aldrig lysa med sin begåfning: han predikade hellre i en enkel bondstuga än i en prunkande vacker kyrka och ansåg sig icke vara kallad att predika annat än ordet om synd och nåd. Han tillväxte uppenbarligen i nåden och Kristi kunskap. Efter sin omvändelse förtärde han icke rusgifvande drycker och begagnade icke tobak under någon form. Han var en redbar, ordhållig och punktlig man; man kunde lita på honom och hans löften. För fattiga och nödlidande hade han alltid en hjälpsam hand. Efter hans död yttrade en gång en af hans söner till en troende granne: »Pappa var ändå allt mycket snäll. En fattig kvinna skulle kort före pappas frånfälle drifvas från sin stuga. Hon var skyldig 100 kr. och hade intet annat än stugan att betala med. Då gaf henne pappa 100 kr., och blef hon så räddad ur sin nöd.»

Han var lifligt intresserad af de politiska rörelserna i Europa och förde ofta samtalet in på hithörande ämnen. Hedengrens mångsidiga begåfning tillförde honom en hel mängd förtroendeuppdrag. Han var under många år ledamot af landtbruksakademien, landstingsman, ledamot i hushållningssällskapet, ordförande i kommunalstyrelsen i Edsberg samt under flera år ledamot af riksdagens andra kammare och såsom sådan 1868 ledamot af bevillningsutskottet och de två följande åren af konstitutionsutskottet. På alla dessa områden voro hans ord och inflytande ofta af afgörande betydelse.

I sin storartade och på initiativ rika landtbruksskötsel gjorde han genom missväxt och andra motgångar stora förluster. Men han bar det hela med tålamod, och Gud gaf honom i sinom tid äfven härutinnan sin välsignelse.

I sitt äktenskap, som var rikt på kärlek och frid, hade han 12 barn, af hvilka endast 6 öfverlefde honom. Hans egen lefnadsafton inbröt hastigt och oförmodadt. Vid full hälsa, säger hans biograf, och vid nästan oförminskad kraft och spänstighet till kropp och själ styrde och ordnade han till det sista i sin ekonomi, och ingen anade, huru nära han var det mål, om hvilket han så ofta utropat: »Eja, vore vi där!» Andra söndagen i adventet vandrade han för sista gången efter flydda femton år ned till det väl fyllda bönehuset för att där kl. 3 e. m. predika evangelium, såsom hans sed var. Sin anderika uttydning af Luk. 21 slutade han med Kristi härliga ord: »Upplyften edra hufvud, ty då nalkas eder förlossning», hvarvid allas hjärtan grepos af samma djupa rörelse, hvaraf hans egen själ var fattad, och nästan hvarje öga fällde tårar. På orgeln spelade han därefter de tre sista verserna af svenska ps. 498, som sluta så:

Ty med hvar dag, som går, jag vet,
Att du mig till din härlighet
Allt närmare ledsagar.

Med sin familj hade han sedan i sitt hem en outsägligt ljuflig afton inför Gud. Sedan hans äldsta dotter spelat ett par sköna »sånger utan ord» af Mendelsohn, tog han de två minsta barnen på sitt knä och språkade förtroligt med dem, läggande dem på hjärtat att aldrig öfvergifva den gode herden. »Veten

I, mina älskade små», sade han, »det är så roligt att vara Guds barn». På aftonen samt den följande dagen rörde sig hans tankar flitigt kring de öfverjordiska tingen, äfven då han måste syssla med en vidlyftig affärskorrespondens. Men vid aftonbönen sistnämnda dag märktes, att något ovanligt var för handen. Han blef matt, blek och stapplande. Sedan han för familjen och husfolket läst en betraktelse ur Luthers skrifter, föll han med de sina ned inför Gud, hvarvid han i en varm bön öfverlämnade sig, de sina, konung och folk åt Gud och hans nåds ord, hvartill han lade ett kraftigt »amen».

Därefter gick han till hvila för sista gången, med sitt hjärta hvilande vid Jesu nåd. Vid 4-tiden på morgonen dagen därefter — det var den 6 dec. 1870 — utandades han sin sista suck och for hädan i frid. Vid Hedengrens begrafning i närvaro af en oöfverskådlig människoskara å Edsbergs kyrkogård talade bland andra kyrkoherden Falk från Kumla och lektor Elmblad från Stockholm »det lefvande hoppets» evangelium, och kyrkoherden Hagberg i Edsberg deklamerade till Hedengrens minne sin dikt:

Allt, hvad med innerlig längtan och bön han, tacksam och trofast,
Så från himmelen vann, ville åt andra han ge.
Drifven af brinnande nit, som aldrig för hinder gaf vika,
Icke blef trött i sitt värf, aldrig försagd eller svag.
Tjäna för allmänt väl men främst dock för själarnas frälsning —
Sådant fördenskull blef hans varmaste trängtan och mål.

Med Hedengren hade en ädel människovän och en brinnande ande gått ur tiden, lämnande efter sig ett aktadt namn och ett rikt andligt arf.

* * *

Samtidigt med Hedengren och i samma bygd lefde och verkade i andens kraft pastor GUSTAF WILHELM MÜNTZING. Han föddes i Gellersta socken den 19 april 1817. Hans fader var kronofogde och såsom sådan en rättskaffens och plikttrogen ämbetsman. Redan såsom barn intresserade sig Gustaf Wilhelm för andlig verksamhet och författade vid 10 års ålder ett predikoutkast, som han kallade: »Försök af G. W. Müntzing». Detta intresse gaf dock under studietiden vika för kärleken till filosofi. »Af naturen utrustad med en klar och säker, ehuru något lång-

sam fattningsgåfva ville Müntzing gärna efter fullgjorda förstudier ägna sig åt de filosofiska ämnena vid akademien, hvartill hans kontemplativa och lugna med en viss grad af djupsinnighet utrustade själ väl ock skulle hafva gjort honom synnerligen skicklig», säger hans minnestecknare. Men af ekonomiska skäl måste han i likhet med så mången annan kunskapstörstig student slå in på en billigare studiikurs än den filosofiska och valde så den teologiska.

Efter aflagda teologiska examina prästvigdes Müntzing i Strängnäs den 18 juni 1841 samt erhöll först plats såsom huspredikant hos general Reutercrona på Ströö i Västmanland, hvarefter han missiverades till Lerbäck såsom pastorsadjunkt. År 1845 erhöll han fullmakt på skolmästarebefattningen därstädes. Under första tiden af sin vistelse i Lerbäck hängaf han sig åt naturfilosofiska och rationalistiska spekulationer, genom hvilka han fördes på allvarliga afvägar från sanningens och trons lära.

I nämnda socken började år 1846 de andliga rörelserna att vinna insteg. Ganska många blefvo då vunna för Gud och bekände öppet sin tro på sanningen. Men i pastoratets kyrkoherde hade de nyväckta kristna en bitter motståndare, och skolprästen Müntzing gjorde härutinnan vid den tiden med sin förman gemensam sak, ehuru, då kyrkoherden använde såsom vapen mot de kristna allt, hvad länsman, fängelse och domkapitel i det afseendet förmådde, skolprästen gjorde sig bruk uteslutande af ordets och öfvertygelsens vapen. På den vägen förmådde han ock för tillfället nästan alldeles kufva den andliga rörelsen i socknen. Men elden glimmade ännu under askan.

Så utbröt med år 1856 en mäktig väckelse i Lerbäck. Patron Hedengren besökte under den tiden flera gånger socknen och höll talrikt besökta evangeliska sammankomster. Han kom då i beröring med folkets religiösa ledare och med pastor Müntzing äfven. Denne mottog genom denna bekantskap djupa andliga intryck, men till något fullt afgörande inför Gud kom det härigenom icke. Detta skulle komma från helt annat håll.

En dag fick pastor Müntzing besök af en öfver sina synder djupt bedröfvad kvinna. Under ångest och bittra tårar utropade denna: »Ack, pastorn har ju himmelrikets nycklar! Han skall låta upp för mig, arma syndare.» Inför denna stackars

kvinnas rop om andlig hjälp stod Müntzing emellertid alldeles rådvill. Han hade väl kunskap om den andliga nyckelmakten, men att bruka den förstod han icke. I sin villrådighet böjde han nu — måhända för första gången — sina knän inför Gud och suckade om nåd för den arma kvinnan. Det var ett upprörande ögonblick. Och några dagar därefter kom kvinnan tillbaka men nu icke nedtryckt och bedröfvad utan full af tröst och frimodighet, sägande: »Ack, käre pastorn, Gud har gjort så stor barmhärtighet med mig, att jag kan det ej omtala. Hjälp mig nu att tacka honom, därför att han förlåtit mig alla mina synder!» Med stapplande tunga gjorde pastorn, såsom kvinnan bad honom. Men detta andliga underverk väckte Müntzing till tro på Guds ords sannfärdighet, och han yttrade därefter: »På Lerbäcks predikstol har jag stått i flera år och hållit predikningar om Gud, som jag själf icke trott på, och hotat med straff, under det jag själf varit den skyldige. Men Gud har genom att inför mina egna ögon benåda syndare kommit mig så nära inpå lifvet, att jag aldrig mera kan tvifla på hans heliga namn.»

Men ännu var saken icke fullt klar. I herrskapet Müntzings hem vistades tidtals en på timliga ägodelar fattig men på andliga rik kvinna. Denna skulle genom Guds vilja öppna pastorns ögon, så att han kunde se hvad Gud är och vill. Vid ett bordsamtal yttrade denna med öfvertygelsens värma: »Vi måste dock komma därhän, att vi kunna se Gud såsom vår käre fader.» Dessa ord fastnade outplånligt i Müntzings själ. Efter ett par dagars djup öfverläggning och bön inför Gud ljusnade det i den bedjandes själ, och han kunde i salig förvissning säga till Gud: »Käre fader!» Så hade den stora vändpunkten i hans lif inträdt, och därmed hade af den forne Saulus blifvit en Paulus; Kristi vänners begabbare hade blifvit deras beskyddare, deras lärare och ledare i Herren. »Lik sin mästare kunde han med sanningens vapen både sarga och läka, slå och hela, och ur sitt hjärtas goda fatabur framlade han både nytt och gammalt», säger en af hans minnestecknare. Trons och nitets eld glödde nu i hans hjärta, och han blef från denna tid en välsignelserik evangelisk predikare. »Han var i detta afseende såsom ett vattendigert moln, som å ena sidan med milda regnskurar uppfriskar

den törstande jorden, men hvilket äfven bländar ögat med sina af den luftrenande elektriciteten framkallade eldflammor.»

Intill 1860 begagnade Müntzing som oftast koncept vid sina predikningar men därefter icke. Gud gaf honom att på ett otvunget sätt meddela bröd åt de hungrande.

Ryktet om Müntzings omvändelse och om hans anderika predikan spred sig snart långt utöfver Lerbäcks gränser. Själffallet strömmade då stora skaror människor till hans kyrka att höra Guds ord. Men icke det allenast, från vidt skilda platser så inom som utom provinsen mottog han varmhjärtade uppmaningar att komma dit ut med nådens evangelium. Enskildt sökte honom ock många andligen nödställda människor för att få råd och tröst. Så långt hälsa och krafter medgåfvo, nekade han aldrig att, vare sig enskildt eller offentligt, bispringa med lifvets ord. Så besökte han Hammar, Snaflunda, Viby, Halsberg, Kumla, Riseberga, Arboga, Karlskoga samt många andra socknar och platser och detta vid flera upprepade tillfällen. För honom voro själarna allestädes lika dyra, och han brann af idel kärlek för deras väl.

Redan tidigt började de otrogna själaherdarne rundt omkring att utskrika Müntzing såsom villfarande. De hade ock ganska grundade anledningar därtill, menade de. Det var nämligen icke endast i sitt lefverne, i sin predikan och sin själavård, han var dem alldeles olik och blef dem till en dom, utan han började äfven att uppträda mot själfva kyrkans ordning, hvilken han inför Gud betraktade såsom en skamlig och olycksbringande oordning. Han ville i kyrkan hafva tillämpadt Kristi bud: »Gifven icke det heliga åt hundarna, och kasten icke edra pärlor för svinen», samt Pauli därmed öfverensstämmande påminnelse: »Drifven ut från eder den, som är ond.»

Af denna anledning började Müntzing att i Lerbäck tilllämpa kyrkolagens föreskrifter om kyrkotukten. Han sökte fördenskull genom enskilda samtal och genom de s. k. kommunionförhören utröna sockenboarnes ställning till Gud. Från nattvarden ville han sålunda hafva uteslutna alla, som lefde i uppenbara synder, såsom svordom, dryckenskap, otukt, bedrägeri, ovänskap och gäckeri samt annan i ögonen fallande ondska äfvensom bristande kunskap i Guds ord. Nämnda förhör bestodo före-

trädesvis i enskilda samtal med de personer, som önskade deltaga i nattvarden. Hann pastorn icke med att på detta sätt i kyrkan enskildt samtala med de anmälda, fingo de öfverblifna i samma ärende besöka honom på hans ämbetsrum. Med kärleksfullt nit sökte han föra enhvar till kännedom om hans egen synd och om Kristi nåd. Uppenbart ogudaktiga personer bortvisade Müntzing från nattvarden, varnade skrymtarne och tröstade de bekymrade. Många ödmjukade sig inför Gud, men ännu flera förbittrades samt uppträdde såsom fiender till den nya ordningen och dess ledare; och detta ansågo de sig så mycket lättare kunna göra, som de hade de flesta prästerna på sin sida. Müntzings närmaste förman kyrkoherden i Lerbäck trädde i spetsen för de fientliga prästerna, hvilka genom orättfärdiga klagoskrifter hos domkapitlet, sockenstämmobeslut o. d. trakasserade den i Herren brinnande troskämpen. Men intet ville hjälpa. Att förfölja sanningens vänner är blott att göra deras sak så mycket bättre känd och mångdubbla deras stridskrafter. Herren strider för dem.

Redan 1860 hade på Riseberga bildats en »nattvardsförening». Pastor Müntzing hade en dag rest åstad dit för att varna patron Hedengren och hans vänner för denna anordning, som då syntes pastorn alltför okyrklig. Men vid en allvarlig öfverläggning inför Gud i denna fråga förlorade pastorn, och patronen vann. Det var Guds ord, som öppnat Müntzings ögon, och sedan den dagen kunde han icke längre med godt samvete utdela nattvardens heliga håfvor åt orättfärdiga. Det var åt Kristi lärjungar, nattvarden stiftats, och för en kyrka, bestående af sådana, arbetade härefter Müntzing med allt nit.

En dag var han hos pastor Hofberg i Kumla för att biträda vid nattvardens utdelande. Då de sågo det oskick, som i statskyrkan förekom vid »nattvardsgången», erinrade de sig med glädje den »nattvardsförening», som bildats på Riseberga, och bådo innerligt till Gud om välsignelse öfver denna förening. De voro ock med på en evangelisk sammankomst ute i bygden. Det var den 5 mars. Därom berättar Müntzing själf: »Öfvertalad att kvarstanna öfver en bönesammankomst måste jag därvid föra ordet, ehuru alldeles oberedd och i närvaro af flera bildade personer. Sedan jag talat några inledande ord, höll Hofberg en

G. V. Müntzing.

förbön för patron Hedengren och den vid Riseberga stiftade föreningen, hvarefter en kolportör, en simpel Kumlabonde, höll en slutbön, som bland annat innefattade en förbön för Hofberg och mig, och hvad han sade utgjorde verkligen det skönaste för aftonen. Han talade så, att både jag och Hofberg kommo såsom talare i jämförelse med honom alldeles på skam men funno oss dock rätt belåtna därmed, att han med sitt lif väckte upp oss och hela hopen af bedjande till förökad lifaktighet och beredde oss en verklig njutningsstund.»

Redan vid denna tid hade Müntzing klart fattat, att statskyrkan icke är Kristi församling. Härom säger han själf:

»Jag är nu kommen till den öfvertygelsen, att hon i själfva verket icke är Kristi kyrka. Och för så vidt hon vill göra detta namn gällande och räkna sig för att vara Kristi brud, ser jag i henne en omisskännelig dotter till den stora skökan...»

Det var år 1862. Sjutton år hade Müntzing innehaft tjänst såsom pastorsadjunkt och skollärare i Lerbäck. Såsom skollärare hade han genom »stränghet och mildhet» i uppfostringskonsten utöfvat ett vidtomfattande välgörande inflytande på ungdomen och efter sin omvändelse trots förföljelse och hån fört många in på rättfärdighetens väg. Emellertid hade han vidtagit åtgärder för flyttning åt annat håll. Med glans hade han i Strängnäs bestått sitt disputationsprof till pastoralexamen, hvilken han, sedan Gud öppnat hans ögon för statskyrkans förvillelser, icke ville fullfölja. För att till fortsatt arbete stärka sin svaga hälsa hade han vistats en tid vid böhmiska badorten Karlsbad. Så hade han sökt en komministratur i Nerike men för ryktet, att han blifvit »läsare», icke erhållit en enda röst och sedan efter komminister Bulins död sökt och erhållit hans ledigblifna plats i Viby, den han 1862 tillträdde.

I Viby fortsatte pastor Müntzing sitt evangeliska arbete i samma sinne och efter samma ordning som i Lerbäck. Redan en af de första söndagarna af sin vistelse där skulle han hålla nattvard i Viby kyrka. Af denna anledning höll han i enlighet med kyrkolagens föreskrift söndagen förut kommunionförhör. Men denna tydliga föreskrift hade prästerna så alldeles försummat, att Müntzings åtgörande i denna sak betraktades såsom en sällsam nyhet. Också höllos af den nitiske pastorn dessa förhör

icke såsom en tom sedvänja utan såsom en hjärtlig, rannsakande examen inför Gud. En och en i sänder förhördes. De, som visade sig vara främmande för Gud, bjödos att afhålla sig från nattvarden, tills de blifvit omvända. Många måste på detta sätt finna sig uti att tills vidare vara uteslutna från den heliga nattvarden. Men att på det sättet få rykte om sig att icke vara en god kristen generade mången grufligt, och förbittringen mot den nye komministern blef allt större och större.

Nu inträffade en tilldragelse, som dref saken till dess spets. En sockenbo lät genom sin hustru anmäla, att han ämnade deltaga i nattvarden påföljande söndag. Pastorns tillsägelse att förut infinna sig vid kommunionförhör uraktlät han, hvarför han vid nattvardsbordet blef af pastorn alldeles förbigången. Detta förtröt emellertid kommunikanten så grufligt, att han med snaraste meddelade sig om saken med likasinnade, bland hvilka en fanjunkare åtog sig att föra de missnöjdas talan; och uppsattes så mot pastor Müntzing en klagoskrift, som öfversändes till domkapitlet, i hvilken skrift den, såsom det hette, självrådige komministerns tilltag betecknades såsom ett stort brott, då han såsom den gröfste brottsling offentligen utpekat en hederlig sockenbo och därmed kommit »allmän förargelse åstad», hvarför man påkallade lagens allvarliga näpst.

Denna anklagelse hade också till följd, att domkapitlet tvärt emot tydlig lag förbjöd Müntzing att hålla kommunionförhör. Men nattvard skulle han likväl hålla. När emellertid hans närmaste förman kyrkoherden Edström i Viby, som stod med bland de häftigaste motståndarne, pålyste om nattvard att hållas af Müntzing i Viby kyrka, nekade denne att göra det. Han kunde icke för Kristi ord och kyrkolagen, hvilka han genom ed förpliktat sig att hålla, framsläppa allehanda blandadt folk till nattvarden; de orättfärdiga hade ju ingen del däri. Därför återlyste han den af kyrkoherden påbjudna nattvarden i kyrkan men tillade samtidigt, att den, som ville blifva af honom i fråga om nattvarden betjänad, finge söka honom i komministergården Frotorp. Det var ett modigt steg detta men taget i tron på Kristus och i uppriktig kärlek till hans lärjungar. Härmed var ock på denna ort uppslaget gifvet till nattvardens hållande i enskildhet här och där i husen såsom i Guds församlings första dagar. Så hölls nattvard en tid i Frotorp samt sedan i Berga och Nalaviberg.

Det var Kristi fria, glada och modiga vänner, som på detta sätt började sin opposition mot denna världens falska gudstjänst.

Men nu reste sig domkapitelmännen i Strängnäs mot Müntzing samt kallade honom inför sig för att förhöras och dömas. Men när Müntzing inför sina öfverordnade redogjort för sin sak, blefvo dessa af hans klara och varmhjärtade framställning så öfvertygade om det rättmätiga häri, att de blott föga vågade »skrapa» honom. Hans nit och goda afsikt ville de gifva det bästa vitsord.

Och Müntzing fortsatte sitt frimodiga vittnesbörd för Kristus och hans församling.

Nu reste sig emellertid kyrkoherden Edström på fullt allvar. Müntzing måste kufvas och hans lära undertryckas. Lika allvarligt som tillförne höll nämligen denne sina kommunionförhör, berömde Kristus och hans vänner men bestraffade skrymteriet och orättfärdigheten, och den brinnande komministerns eldiga ord grep så kraftigt omkring sig, att ett ovanligt stort antal människor kommo och hörde lifvets ord, medan kyrkoherden hade kyrkan nästan folktom, då han predikade. Det ena med det andra gjorde, att Edströms hat och afund bröt ut i öppen fiendskap. »Jag går aldrig upp i Viby kyrkas predikstol, förrän jag fått Müntzing afsatt», sade han, och så anmälde han sin komminister för domkapitlet. Då infann sig biskopen, den bekante Annerstedt, på ort och ställe. Ehuru en insiktsfull och människovänlig man var han likväl ett barn af sin tid och bunden i sin kyrkas villfarelser. För enskildt samtal hade han kallat Müntzing sig till möte vid Säbylund dagen före visitationen. »Jag känner er goda vilja och ert nit», sade han, »men ni är alltför sträng i fråga om kyrkotukten; ni måste modifiera edra fordringar härutinnan. Vi äro inga hjärterannsakare». Härtill svarade Müntzing ödmjukt men bestämdt: »Jag vet, att endast Gud känner människors hjärtan. Därför har jag aldrig försökt att rannsaka hjärtan utan endast gärningarna, såsom mästaren säger: 'Af deras frukt skolen I känna dem'. Att från Herrens bord skilja de uppenbart okunniga och orättfärdiga, därifrån kan jag icke afstå, då jag genom ed förbundit mig att hålla Guds ord och kyrkans lag, hvilka båda bjuda det.» Då biskopen uttryckt sitt djupa bekymmer öfver ställningen i Viby och sade sig vara all-

deles rådvill härvid, svarade Müntzing: »Om herr biskopen finner det gagna Kristi sak, skall jag lämna mitt ämbete. Kanske vinnes frid på det sättet». Men det ville icke biskopen.

Visitationsdagen kom. En så betydelsefull visitationsakt som denna hade naturligtvis lockat stora skaror af människor till kyrkan. Prästväldet och kyrkligheten skulle denna dag här såsom fordom i Worms sammandrabba med en okuflig Kristi lärjunge. Biskopen hade gästat hos kyrkoherden Edström och där fått fullt klart för sig anklagelsepunkterna mot Müntzing. I högtidlig ornat trädde biskopen för altaret och höll, såsom en samtida berättar, ett anslående tal, därvid han fästade sig särskildt vid Kristi ord: »Det skall vara ett fårahus och en herde». Med den kyrkliga teologiens vanliga misstydningskonst tydde han dessa Kristi ord på alla, som bure det kristna namnet, bland hvilka inga söndringar borde förekomma. Präster och lekmän borde noga taga sig till vara för split och parti och de förra särskildt behjärta Jesu ord: »Låten båda växa tillsamman intill skörden!» Det vore ingen människa tillåtet att gå in i änglarnes arbete och skilja ogräset från hvetet. På kyrkans åker skulle båda växa intill skörden. Biskopen hade emellertid glömt Kristi ord: »Åkern är världen» (Matt. 13: 38), och hans bud om den troende, som blifvit orättfärdig: »Hör han icke heller församlingen, så vare han för dig såsom hedningen och publikanen» (Matt. 18: 17), samt Pauli ord: »Drifven ut ifrån eder den, som är ond» (1 Kor. 5: 13). Enligt biskopens resonemang skulle allt hvad kyrkotukt heter vara i Guds ord förbjudet; de orättfärdiga i församlingen skulle man endast med ord bestraffa och hvarken från nattvarden eller församlingen skilja. Statskyrkans nuvarande tillstånd vore sålunda mönstergilt. Biskopens tal hade behagat alla utom Müntzing och hans vänner.

Utom kyrkoherden Edström, komminister Müntzing och adjunkten Petersson voro flera präster närvarande. Petersson skulle nu predika högmässan men hade genom olyckshändelse blifvit urståndsatt att göra det. Icke var kyrkoherden beredd att predika och icke heller biskopen eller någon annan af de tolf främmande prästerna. Hvem skulle väl då göra det? Den anklagade måste nu fram och gifva sitt vittnesbörd för sanningen. Det blef Müntzing, som måste predika; och med stor frimodighet

uppträdde han nu, ehuru oförberedd. Biskopen hade utkastat stridshandsken, och Müntzing upptog den. »Bland eder måste ock partier finnas, på det att de rättsinniga må varda uppenbara bland eder» (1 Kor. 11: 19), ropade från predikstolen den djärfve pastorn, citerande Pauli ord till den i orättfärdighet fallna församlingen i Korint. Det är omöjligt, att ljus och mörker, rättfärdighet och orättfärdighet, lif och död, Kristus och Belial kunna förlikas. Endast rättfärdighetens vänner kunna förenas; de orättfärdiga måste afskiljas från Guds församling, sade pastorn.

Nu märkte man vrede och förtrytelse hos alla kyrklighetens vänner. Man förbittrades grufligen öfver, att en fattig komminister vågat motsäga den vördnadsbjudande biskopen, hvilken ock själf vid det därpå följande förhöret förhöll sig mycket reserverad mot Müntzing, afbröt honom i hans försvarstal samt snäste honom. Med skärpa i ord och hållning fordrade nu biskopen, att Müntzing måtte återkalla sina kraf med afseende på kyrkotukten, underordna sig sin förman samt enligt Pauli ord hafva frid med alla människor.

Enligt en samtida minnestecknare svarade Müntzing härtill, att han ofta och länge pröfvat denna sak. Han hade synnerligast sedan gårdagens möte med biskopen noga öfvertänkt frågan och nu såsom alltid kommit till det resultat, att han icke kunde förneka sin mästare genom att afvika från de regler, som denne gifvit honom i sitt ord. Ingen kunde väl mena, att Kristus i laglöshetens och orättfärdighetens intresse kommit för att sända frid på jorden. Själf hade han i detta afseende sagt: »Jag har icke kommit för att sända frid utan svärd» (Matt. 10: 34). Och då biskopen förehöll Müntzing vådan af att taga kastskofveln ur Guds egen hand och sätta sig till doms öfver människors hjärtan, svarade pastorn, att han aldrig velat vara någon hjärterannsakare, ej heller hade han bedårats af tanken på en ren och fläckfri församling i denna tidsålder. Han ville endast med stöd af kyrkolagen, som han besvurit, hålla kommunionförhör vid hvarje anteckning till Herrens nattvard samt därifrån utesluta alla, hvars uppenbart ogudaktiga lif sade honom, att de icke kunde äga del i Kristi nattvard. Han och hvarje annan präst inom kyrkan hade med högtidlig ed förbundit sig att göra detta, och det förundrade honom högligen, att hans ämbetsbröder och

särskildt kyrkoherden i Viby så kunde glömma denna ed, att de sällan eller aldrig höllo i öfning, hvad tydlig lag i det fallet föreskrefve. Pastorns samvete vore bundet i Kristi ord.

Då biskop Annerstedt med anledning af senare delen af Müntzings anförande öppet frågade, om kommunionförhör blifvit i laga ordning hållna i Viby, gaf kyrkoherden Edström härtill ett jakande svar, ehuru ingen i socknen visste om eller ens hört talas om, att dylika förhör hållits där förrän efter Müntzings ditflyttning. För att försvara sin orättfärdiga ställning måste sålunda kyrkoherden åter göra orätt och skydda sig med lögn. Müntzing och en bonde från Kåfalla tillbakavisade i helig förtrytelse detta skamliga tilltag, och, enär kyrkoherden icke kunde med skäl försvara sig, förändrades snart i väsentlig mån stämningen till förmån för den anklagade, och, då efter visitationen vid middagsspisningen hos Edström Müntzing var den ende bland prästerna, som blifvit förbigången, insåg enhvar, att kyrkoherden drifvits i sitt nit mot sin komminister mera af fiendskap, afund och illvilja än af intresse för kyrkans sanna bästa. Segern tillföll sanningens vänner.

Edström hade lofvat att aldrig bestiga predikstolen i Viby kyrka, förrän Müntzing blifvit afsatt. Det senare kunde icke ske; men Edström besteg efter visitationen aldrig nämnda predikstol. En svårartad sjukdom ändade inom kort hans lefnad och planer.

Rastlöst fortsatte härefter Müntzing sitt välsignelserika arbete för Gud och själarna. Efter liksom före den stormiga visitationen i Viby höll han den inslagna vägen: från det heliga vare namnkristna, orättfärdiga och skrymtare långt fjärran! Och, såsom han själf var Kristi efterföljare, vann han många till sina efterföljare så bland präster som lekmän och särskildt bland de senare. Rättfärdighetsälskande människor bland gamla och unga hörde honom gärna och fördes till sanningens kunskap. Men det gamla motståndet fortfor. Då troende personer ville deltaga i den nattvard, där Müntzing tjänade, och därför behöfde prästbetyg, gjordes därvid mångahanda svårigheter både från präster och domkapitel, och den, som för detta ändamål begärde attest, fick ofta hålla till godo med förebråelser och ovett. En flicka från Lerbäck, hvilken ville gå i Müntzings nattvardsskola,

måste, då hon för ändamålet icke fick vanlig attest, taga utflyttningsbevis och för tillfället låta skrifva sig i Viby. För präster och biskop fick Müntzing ofta stå till rätta, men ingen kunde nedtysta hans nit om Kristi ära och själarnas väl.

Det var sanningens budskap, han ville sprida ut bland allt folket. Särskildt lade han an därpå vid husförhör och nattvardsundervisning. Då kyrkoherden i Viby beröfvat Müntzing den vanliga konfirmationsundervisningen, höll denne enskild sådan. Första gången hade han blott två konfirmander, af hvilka den ene var nuvarande kyrkoherden i Lännäs C. E. Beckman. Till nattvarden ville Müntzing släppa endast dem, som voro kända såsom Kristi lärjungar.

Att de unga i Müntzing lärt känna en man, som förstod deras väl och vunnit deras hjärtan, därom vittnar bland annat den till en stor högtid i Viby vordna »nattvardsbarnens fest», hvilken emellertid efter Müntzings bortgång måst i brist på ledare upphöra.

Med den, hvars vägar behaga Gud, försonas i sin tid hans ovänner. Så ock här. Flera bland de präster, som en tid uppträdde fientligt mot Müntzing, blefvo slutligen hans uppriktiga vänner, och själfve biskop Annerstedt uppenbarade sig i sin tid såsom en verklig vän genom sin stora välvilja och uppoffrande kärlek mot Müntzing, särskildt vid hans andra Karlsbaderresa, och den nye kyrkoherden i Viby gaf sin andligt sinnade komminister i allt väsentligt rätt.

Sin sant evangeliska ståndpunkt blef han till det sista trogen, såsom han intill döden brann af kärlek till Jesus och alla hans vänner. Icke ens olika läroåskådningar, såsom baptism och metodism, kunde stänga hans vida hjärta för gemenskapen med Guds folk. I Nerike, Vermland och Västmanland tjänade han ofta vid Herrens nattvard här och där i husen; och, då man frågade honom, hvart man skulle vända sig för att härvid få hjälp, sedan han själf icke längre kunde tjäna, svarade han: »Utsen bland eder själfva män med Kristi sinne och låten dem tjäna vid det heliga bordet. Det behagar Gud väl.» Så skedde ock. Detta blef här början till de s. k. nattvardsföreningarna och fria församlingarna.

Tidigt kom för Müntzing hans hädanfärd. Han hade länge anat den. Till hans sjukbädd i Frotorp strömmade många hans vänner. Dem bad han bevekande att förblifva i Kristi frihet och för ingen del taga steg tillbaka i kyrklig riktning. Själf hade han länge tärts af önskan att få bli fri liksom de: det prästerliga oket vore ett tungt ok. Emellertid gaf honom Gud en ännu högre kallelse, och han var redo att följa. Under bön och tårar åkallade han Gud om nåd för sin hustru, sina barn och allt Guds folk samt om frälsning för alla, hvarefter han på sin 53 födelsedag den 19 april 1870 insomnade i frid. Rättfärdighetens vänner sörjde uppriktigt hans tidiga bortgång men vänta med tålamod och glädje att återse honom i de rättfärdigas uppståndelse.

II.

Örebro läns ansgariiförening.

Såsom pastor H. J. Lundborg i Grythyttan varit närmaste upphofsmannen till stiftandet af Vermländska ansgariiföreningen så ock af *Örebro läns ansgariiförening*, hvilken enligt sina stadgar har till uppgift att utgöra »ett samband mellan länets missionsvänner af evangelisk-lutherska bekännelsen och inom samma område efter den nåd, Herren gifver, genom missionsmöten, reseombud, föredrag och skrifter söka väcka ett mera lifligt deltagande för hednamissionen». Den förra föreningen grundades den 5 mars 1865, såsom vi tillförne berättat, och den senare uti lutherska bönehuset i Örebro den 22 augusti 1865.

I skilda delar af provinsen hade den andliga elden uppvärmt mångas hjärtan, hvilka brunno af lefvande nit om hednafolkens frälsning. Ansgariiföreningen blef nu för dessa ett välkommet föreningsmedel för bedrifvande af missionsverksamhet. Till ledamöter i föreningens styrelse valdes kyrkoherden Axel Per Falk i Kumla, patron Olof Hedengren på Riseberga, rådmannen C. A. Beckman i Askersund, landtbrukaren Per Henrik Liljeqvist i Örebro, pastor Hans Jakob Lundborg i Grythyttan, komminister Wilhelm Müntzing i Viby och pastor Axel Wætter

i Sköllersta. Dessa voro sålunda de första ledamöterna i föreningens styrelse.

Genom styrelsens försorg utsändes till missionsvännerna i provinsen för uppväckande af intresse för missionsarbete ett upprop, som hos dem vann mycken genklang och åstadkom stor tillslutning till föreningen. Då nu medel började inflyta, beslutade föreningen den 7 februari 1866 att kalla ett resesombud för att inom dess område predika evangelium samt väcka intresse för hednamissionen. Till reseombud kallades sålunda landtbrukaren, sedermera riksdagsmannen *Lars Fredrik Odell*, hvilken alltsedan den tiden intill nu troget verkat inom länet med vittnesbördet om Kristus, »den korsfäste».

Utom Odell hafva under de gångna åren med nit och framgång arbetat såsom reseombud flera bepröfvade män, och för närvarande kvarstå såsom föreningens reseombud kyrkoherden i Askersund August Ekstrand, f. d. riksdagsmannen L. F. Odell i Skankerud, bergsmannen Anders Jansson i Brotorp, Fosterlandsstiftelsens reseombud Johan Johansson i Örebro och landtbrukaren Israel Larsson i Järnboås.

År 1867 den 26 juni utsåg föreningen till sin missionär i Ost-Afrika *Per Erik Lager*, hvars missionsarbete, fastän blott grundläggande, blef af Gud rikt välsignadt. Ännu i dag förspörjes från de trakter af Afrika, där han arbetat, att de andliga sädeskornen, som han utsått där, spirat upp och burit frukt. De sädeskornen voro ett tåresäde, som han fick vattna med sitt eget blod. De mot Kristi sändebud förbittrade abessinierna, hvilka icke ville veta af den nya läran men förblifva i sina synder, hade beslutat Lagers död. Det trogna vittnet om Guds nåd till Abessiniens folk fick sålunda bland detta folk genom halshuggning lida martyrdöden. Detta skedde året 1876.

Vid kvartalsmöte den 17 april 1877 utsåg föreningen såsom sin missionär pastor *Lars Erik Ungerth*, hvilken redan samma höst i sällskap med missionärerna Eriksson, Edman och Danielsson utgick till Indien, där Fosterlandsstiftelsen börjat i Centralprovinserna missionsverksamhet med syfte att med evangelium nå ett af Indiens urfolk, gonderna, som bo spridda bland hindubefolkningen i dessa provinser. Såsom föreningens missionär verkade Ungerth, sedan han inlärt språket, dels med predikan, dels med

skolundervisning kraftigt och nitiskt till år 1882 hufvudsakligen i staden Sagar bland hinditalande hedningar. Efter hemkomsten 1883 nedlade pastor Ungerth, som under tiden fått sina ögon öppna för laglösheten inom statskyrkan, prästämbetet samt utträdde ur Stiftelsens äfvensom Ansgariiföreningens tjänst och ägnade sig därefter på kallelse åt evangeliskt arbete inom Svenska missionsförbundet, hvarom längre fram i detta arbete meddelas.

Vid årsmötet i Örebro den 4 juli 1883 beslöto närvarande missionsvänner och medlemmar af Ansgariiföreningen, att samma förening skulle deltaga i underhållet till en zenanamissionär i Ostindien, under förutsättning att Evangeliska fosterlandsstiftelsen pröfvade, godkände och med vanligt ansvar såsom sin missionär utsände densamma. Efter flera förslag och nödiga förberedelser kallades år 1886 till föreningens zenanamissionär fröken *Lavinia Kristiansson*, som med glädje mottog kallelsen och utgick till Indien, där hon i nio års tid under söderns glödande sol troget och ihärdigt samt till mycken välsignelse arbetade med att föra evangelium till de arma, i frustugorna inneslutna indiska hustrurna. Efter nödig vederkvickelse i hemlandet har hon återvändt till sitt kära arbetsfält i Indien.

På missionsfältet i östra Afrika arbetade någon tid Olof Larsson såsom föreningens missionär men måste för sjuklighet afbryta sin verksamhet där. Men den 25 juni 1890 föreslogs och året därpå antogs såsom föreningens missionär på nämnda missionsfält infödde abessiniern *Markus Germei.*. Efter nödiga förberedelser prästvigdes Germei i Sverige, hvarefter han i trakten af Massaua oförtrutet förkunnat evangelium bland sina svarta landsmän i Afrika. För den afrikanska missionen har Germei blifvit till mycken välsignelse. Han har verksamt deltagit i arbetet vid öfversättningen af nya testamentet till ett af Abessiniens språk, tigrinja, så att alla de, som förstå detta språk, kunna med egna ögon läsa frälsningens evangelium.

I hemlandet har föreningen vid sina års- och kvartals- samt andra missionsmöten, hvilka hållits å lutherska missionshuset i Örebro samt i synnerhet i länets kyrkor, och till hvilka kallats troende präster inom länet samt ledande män från Fosterlandsstiftelsen, äfvensom vid andliga sammankomster eljest ute i länet, hållna af föreningens resombud, medelst förkunnelsen af

evangeliet om Guds nåd i Kristus verkat för andlig uppbyggelse samt uppväckande af intresse för ett allmännare deltagande i den evangeliska missionen bland hedningarne.

Under de senare åren hafva medlemmarne i Ansgariiföreningens styrelse varit följande: kyrkoherden Emil Beckman i Lännäs, ordförande, kyrkoherden Emil Låftman i Ramsberg, v. ordförande, kassören Elof Lundblad i Örebro, kassaförvaltare, folkskolläraren Alfred Gustafsson i Hofsta, kyrkoherden Gustaf Herman Pettersson i Almby, folkskolläraren Henrik Jansson i Zinkgrufvan, kyrkoherden Axel Falk i Kumla, komministern i Vintrosa, sedermera kyrkoherden i Askersund Per August Ekstrand, fabrikören Gustafsson i Askersund och kyrkoherden i Vintrosa Axel Wætter, sekreterare.

Medel till missionens bedrifvande hafva insamlats genom kollekter och bidrag af syföreningar, jungfruföreningar och missionsföreningar med evangelisk luthersk bekännelse.

Inom Nerike finnes sedan flera år tillbaka en annan större förening, nämligen Örebro läns fria missionsförening. Men innan vi gå att redogöra för bildandet af denna förening, som är af yngre datum, skola vi först skildra den andliga rörelsens utveckling i allmänhet inom provinsen och i sammanhang därmed omnämna några af de större fria missionsföreningar och församlingar, för hvilka nämnda förening utgör en gemensam föreningspunkt, och göra då början med Örebro stad.

III.

Örebro.

I de fria evangeliska rörelsernas historia intager *Örebro* stad en framstående plats. Också har staden på alla områden under de senare årtiondena varit stadd i stark utveckling. Då invånareantalet i samma stad året 1729 uppgick endast till 2,147, året 1840 till 4,227 och året 1860 till 7,418, så uppgår det nu till 21,000. Såsom vi förut i detta arbete visat sid. 960 o. f., drogo det fria evangeliets tjänare med makt dit in under 1850-talet. Till en början predikade man Kristus till tro och sinnesändring men slog inom kort öfver till ett ensidigt döpelsepredikande.

Det var i synnerhet Segerblom, Hanner, Dalström och en predikant från Dalarne, som så predikade. »De predikade dop med blixt och dunder», sade man. Så kom till stånd Örebro baptistförsamling, som haft till ledare bl. a. Lindblom, Möllersvärd, Hamnvall, Backman och Ongman.

Emellertid förmådde icke den baptistiska rörelsen i Örebro att inom sitt område samla och behålla alla i staden efter sanning och rättfärdighet törstande människor. Så trädde fram en friare evangelisk åskådning med Luther såsom auktoritet, men äfven denna åskådning skulle snart visa sig för trång och nödgas lämna rum för en med friare och vidsträcktare andliga vyer.

Redan vid början af 1860-talet hade i staden en evangelisk luthersk missionsförening bildat sig. En broder gjorde åt en annan en nyckel och gaf honom den med de orden: »Jag vill intet hå för den; men vill du gifva något, så gif det åt Gud.» Den penning, som gafs, blef grundplåten till Örebro evangelisk lutherska missionsförenings verksamhet. Så bosatte sig i staden predikanten K. S. Hedström från Mariestad, hvilken en tid tjänade föreningen med predikan. En och annan af de kring ordet samlade började öppet bekänna sin tro, bland hvilka nämnas smeden Anders Andersson, fröken Lignell, sedermera fru Lundborg, fröken Scheffer, fru Bäckström m. fl. Dessa hyrde till samlingslokal ett rum i det s. k. Behrska huset vid hörnet af Kungs- och Nygatan. Där höllos talrikt besökta evangeliska sammankomster. Den förste, som där predikade, var patron Hedengren på Riseberga, hvars lågande tal hänförde alla. Utom Hedström och Otto Engström nämnas för öfrigt bland predikanter här C. O. Rosenius, Skager, bokhållaren Nilsson från Riseberga, pastor Müntzing, Johan Jansson från Kvistbro, Funke från Knista, C. Berggren från Askersund, missionären C. J. Carlsson från Vermland, kyrkoherden Forsell från Stora Mellösa m. fl. Mycket folk började nu att fråga efter Gud och mångas hjärtan att brinna af kärlek till Guds Son.

Den behrska lokalen blef emellertid snart för trång, och man behöfde en rymligare sådan. En bland dem, som mest intresserade sig för ny rymlig lokal, var förut nämnde kyrkoherden Forsell. Genom dennes och öfriga missionsvänners enhälliga bemödanden och ihärdiga uppoffringar uppfördes året 1862 för en

Anders Andersson.

kostnad af omkring 15,000 kr. det s. k. lutherska bönehuset vid Kungsgatan, en ljus, rymlig och präktig samlingslokal, där präster och lekmän under flera år endräktigt samverkade, och där ganska många fingo sina ögon öppna för Guds ljus samt mättades med lifvets bröd.

Bland dem, som haft om hand ledningen af lutherska missionsföreningen, nämnes i första hand landtbrukaren P. H. Liljeqvist, hvilken fortfarande har ledningen om hand. Bland pelarne där under föreningens första verksamhetsår må ock nämnas pastor Callmander, hvilken jämte Liljeqvist gifvit föreningen dess kyrkliga prägel. Äfven pastor A. P. Ahlberg, som under senare tiden af sin lefnad bodde och verkade här, tog liflig del i föreningens arbete.

Från Hidinge socken hade på 1850-talet till staden ankommit två unga män, *Anders Andersson* och dennes broder *Henrik Halldin*. Båda sysselsatte sig med smide, och den senare anlade i staden efter en resa i Tyskland den bekanta Halldins mekaniska verkstad. I det enkla hemmet i Hidinge hade bröderna hört föräldrarne läsa bibeln, sjunga psalmer och läsa böner kväll och morgon; och det hörda ordet kom med välsignelse tillbaka. När Henrik kom hem från Tyskland, tog Anders honom afsides och sade: »Vet du, Henrik, det har blifvit riktigt underligt här, sedan du reste: lekmän ha börjat samla folk, läsa för dem bibeln och predika bättring. De bedja, gråta, stå på knä och ropa högt till Gud om nåd, och patron Hedengren predikar med sådan makt, att människor falla som strå till Herrens fötter. Många ropa om villfarelse, men för min del tror jag, att läsarne ha rätt.» Och Henrik, som under sina resor hört Guds röst i sitt hjärta, svarade genast: »Ja, äfven jag tror, att de ha rätt. Låt oss gå med och höra!» Och de gingo med, och Guds ande fattade deras hjärtan. Dessa båda bröder, och i synnerhet fabrikören Halldin, togo sedan verksam och framgångsrik del i det fria evangeliska arbetet i och utom staden Örebro.

Läroriktningen i den lutherska missionsföreningen hade emellertid blifvit allt mera trång, kyrklig och partisk. Där hölls visserligen Herrens nattvard för dem, som öppet bekände sin tro på undfången nåd i Kristus, men de, som icke hade anseendet om sig att tillika vara »lutherska», utestängdes från föreningens

H. Halldin.

nattvard. Inför denna förening ansågos till och med patron Hedengren på Riseberga och pastor Müntzing samt deras vänner icke fullt renläriga. Men Kristi fria vänner i Örebro begåfvo sig då ut till Riseberga, där de tillsamman med skaror af Guds folk på sanningens friskt blomstrande betesmarker vid ordet och den heliga nattvarden njöto öfversvinnelig tröst och vederkvickelse. Och då man på närmare håll behöfde samlingslokal för det folk inom Örebro stad, som törstade endast efter Kristi evangelium, blefvo med tiden utvägar gifna äfven därtill. Af baptisterna, som under tiden uppfört åt sig en stor och ändamålsenlig kyrka, köpte de fria kristna år 1870 det förut i detta arbete omnämnda Betelkapellet, där Gud under många år gaf till mångas rättfärdiggörelse folket sitt ord. Men med tiden blef Betelkapellet för trångt för de talrika åhörare, som där samlades. Då såldes året 1889 kapellet till frälsningsarmén, som med tiden inkommit i staden, och inköptes en rymlig tomtplats vid Vasagatan, där under ledning af bland andra fabrikören H. Halldin och byggmästaren P. Eriksson en ljus, rymlig, ljudlämplig och präktig kyrka uppfördes, en af de bästa i landet. Kyrkan — Vasakyrkan kallad — byggdes af den sistnämnde och betingade i omkostnader omkring 42,000 kr., förutom hvad sedermera där införda utmärkta musikinstrument, orgel och pianino, kostat — allt glädjande prof på rik offervillighet för de ädlaste ändamål. Kyrkan invigdes med evangelii förkunnelse vid talrikt besökt sammankomst den 8 juli 1890.

Emellertid hade redan långt förut de fria kristna i staden sammanslutit sig till en friförsamling, *Örebro brödraförsamling* kallad, hvilken grundades den 11 december 1872, en af de första i vårt land. Vid 1899 års slut räknade denna församling 540 medlemmar och hade 475 söndagsskolbarn med 30 lärare och lärarinnor.

Brödraförsamlingens ordförande har från början ända till slutet af 1880-talet varit fabrikören, ordföranden i stadens drätselkammare H. Halldin, hvilken efterträddes af nuvarande ordföranden byggmästaren P. Eriksson. Med ordets predikan tjänade i församlingen till en början med hjärtlig nitälskan evangelisterna Lundell och Englund samt fabrikören Sandsten. Efter dem hafva med nit, trohet och framgång efter hvarandra tjänat församlingen

Wasakyrkan.

såsom dess föreståndare Bergström, L. J. Larsson, K. V. Gillén och A. A. Hultkrantz.

Brödraförsamlingen i Örebro hade redan under 1870-talet från Herren mottagit till sin uppbyggelse de heliga håfvorna ordet, dopet, nattvarden och den inbördes vården. Enligt uppgift i en af fabrikör H. Halldin å brödraförsamlingens vägnar till andra under bildning varande fria församlingar ställd rundskrifvelse höll brödraförsamlingen i Örebro första gången den heliga nattvarden den 30 maj 1875 kl. 8,30 e. m. Ingen statskyrkopräst var där närvarande, heter det. »Vid detta dyra bord äro», säges det i rundskrifvelsen, »rätterna vår Herre Jesu sannskyldiga lekamen och blod. Den, som genom tron däraf äter, skall hafva evigt lif. Herren vare tack för sin outsägliga gåfva!» Men i skrifvelsen förmanas bröderna tillika att ihärdigt kämpa mot allt slags ondska och orättfärdighet samt lefva ett verkligt rättfärdigt lif. »Hvad vore», heter det, »allt vårt utgående från statskyrkans hädiska missbruk, om vi ej i öfrigt bevisade oss såsom Guds tjänare!»

Denna märkliga rundskrifvelse, till hvilken fogades en liknande från hvarje mottagande församling, adresserades till följande dåvarande ledare af under bildning varande fria församlingar eller s. k. nattvardsföreningar i Nerike och närmaste omnejd; och voro adressaterna följande: H. Halldin i Örebro, Joh. Dahlin i Karlskoga, E. Elfgren i Lungsund, G. Harnell i Filipstad, C. Andersson i Öfra Ullerud, A. Pettersson i Bjurkärn, G. Lundqvist i Nyed, Aug. Carlsson i Riseberg via Vretstorp, P. J. Bergsten i Berga via Vretstorp, A. Edström i Lerbäck, C. Berggren i Askersund, Sam. Olsson i Sjöbylund via Nora, C. Rehnberg i Segås via Pålsboda, And. Olsson i Flåten via Jerle, J. Jansson i Svillinge via Fellingsbro och Joh. Andersson i Vintrosa.

IV.

Stora Mellösa, Glanshammar, Kil, Vintrosa och Knista.

Icke allenast i Örebro utan landskapet rundt brann här och där det evangeliska ordets klara ljus.

I *Stora Mellösa* uppstodo mäktiga väckelser särskildt åren 1872 och 1882. De troende kommo tillsamman här och där i husen, bådo och vittnade om Guds nåd, och så började den heliga elden brinna. Det var i synnerhet ungdom, som kom med, antändes och lifvades till tro på Guds son. Efter den senast nämnda väckelsen slöto sig några fria kristna tillsamman och höllo Herrens nattvard. Så uppkom därstädes den fria församlingen, hvars första bönehus uppfördes år 1886. »Skolhusen inom socknen», säger en samtida, »hafva varit öppna äfven för frikyrkliga predikanter, och under de senare åren hafva många gemensamma uppbyggelsemöten hållits, då kyrkoherden, baptistpredikanten, friförsamlingens predikant, skollärare och andra i all broderlighet och till mycken välsignelse deltagit. Dessa möten hafva i allmänhet varit talrikt besökta, och både troende och icke troende hafva gladt sig åt den sällsporda ande af enighet och frid, som här varit rådande.»

Den i tidiga år hädangångne kyrkoherden *Johan Gottfrid Malmkvist* vistades här tre och ett halft år till sin död den 19 december 1894. Guds ande hvilade öfver honom. »Han var», säger en meddelare, »i ädlaste mening en fridens man, som i andens skola lärt den för präster och kanske för flera så svårlärda konsten att verka *blott* för Herrens ära och själars frälsning, att umgås med de trogna, uppbyggas själf och vara andra till uppbyggelse utan att fästa sig vid deras olika uppfattning i vissa stycken. Då han bad och talade Guds ord, förnams tydligt andens närvaro. Frid öfver hans minne!»

En kraftig religiös verksamhet pågår i St. Mellösa. Baptisterna hafva där ända från J. Palmqvists dagar en blomstrande församling, och den fria församlingen räknade senast 70 medlemmar. I grannsocknarna Lännäs, Asker, Sköllersta och Norrbyås finnas större och mindre församlingar af fria kristna och baptister.

I *Glanshammar* predikade året 1858 en baptistpredikant vid namn Lundqvist från Örebro samt några år därefter äfvenledes baptistpredikanten Malm från Uppland, mot hvilken socknens kyrkoråd på våren 1862 utfärdade förbud. Banbrytaren för den fria evangeliska rörelsen i denna bygd blef emellertid fideikommissarien grefve *Fredrik Kalling* på Myrö i grannsocknen Ringkarleby. I början af 1860-talet bjöd han till sig patron

Hedengren på Riseberga, hvilken på grefvens gårdar Myrö i Ringkarleby och Skölf i Glanshammar samt här och där i stugorna förkunnade Kristi nåderika evangelium; och människor vaknade, hörde, trodde och började lefva inför Gud. En gång hade grefve Kalling anordnat ett stort gästabud, dit han bjudit ortens »ståndspersoner» och äfven patron Hedengren. Själf var han nu glad och liflig som en vårsol. Sedan middagen var spisad, sade grefven i förbindliga ord till sina gäster: »Nu få vi såsom efterrätt Guds bröd. Patron Hedengren sätter fram det åt oss.» Och så talade denne i andens kraft till de församlade, så att de aldrig tillförene hört en så hjärterannsakande predikan och så nåderika ord. Till sitt husfolk sade grefven sedan: »Nu måste de ändå höra det». Och så fröjdades han inför Gud, och Guds ord växte i dessa bygder.

Baptister byggde 1875 det första, det s. k. södra bönehuset i Glanshammar. Bönehuset vid Krogesta uppförde de fria kristna 1882 och det vid Rönö 1887.

Till socknen *Kil* kom väckelsens och frigörelsens ord genom många vittnen. En bland de första, som här såsom lekmän öppnade sin mun och talade i Jesu namn, var skräddaren Nils Nilsson från Lockenkil inom samma socken. I Kil och kringliggande socknar frambar denne ihärdigt vittnesbördet om människans synd och Guds nåd. Baptistpredikanten Malm, Erik Eriksson i Bor, patron Hedengren, J. P. Engzell, skolläraren K. Dreborg från Kumla, Södermanlands missionsförenings predikanter, såsom Tillman från Julita, Ölander och Lindqvist, predikanten, sedermera föreståndaren för Betesda missionsförening i Stockholm J. Elfström, redaktören Hedström (utgifvaren af tidningen Morgonstjärnan), Andersson d. ä. i Frötorp m. fl., hafva sedan i Kil framburit glädjebudskapet om syndares frälsning i Kristus, och ordet har burit frukt. Prästerna i socknen sågo den andliga rörelsen med oblida ögon, men Gud hade behag till den och förökade sitt folks antal. Bland socknens troende höra 140 till Kils missionsförening.

Till socknen *Vintrosa* kom väckelsens och omvändelsens ord genom bl. a. patron Hedengren, skräddaren G. Berglund från Hardemo, torparen Björklund och skogvaktaren, sedermera handlanden Joh. Dahlin. Skomakaren A. G. Engström i Tomta

samlade i början af 1870-talet de troende. Så uppstod Vintrosa missionsförening, året 1873 ombildad och kallad *Vintrosa kristna församling*. Med villigt hjärta deltogo Kristi vänner i missionsarbetet och byggde i Tomta ett missionshus, öfver hvars dörr de satt med stora bokstäfver programmet för sin mission sålunda: »Jesus ropar: 'Hvilken som törstar, han komme till mig och dricke'» (Joh. 7: 37). Anders Vallqvist lefde och verkade där vid den tiden evangelii verk. Då Kristi vänner här icke kunde längre deltaga i statskyrkan tillsamman med uppenbart orättfärdiga i den heliga nattvarden, betjänade dem vid det heliga bordet en och annan präst, såsom pastor Müntzing, lektor Elmblad, kyrkoherde Falk i Kumla och pastor Fernholm. Men inom några år höllo de troende i denna socken nattvard utan betjäning af statskyrkopräst. Två oförvitliga och aktade troende arbetare, skräddaren G. Berglund och skomakaren A. G. Engström, hvilken senare fortfarande är församlingens föreståndare, tjänade nu vid det heliga bordet. Men när kyrkoherden i Vintrosa, Thavenius, fick kännedom härom, blef han grufligt misslynt och förbittrad och lät inför domstol, där mycket nyfiket folk var tillstädes, åtala nämnda lekmän med yrkande om ansvar för »gäckeri med sakramentet». Att en skräddare och en skomakare bröto brödet och välsignade kalken, ansåg kyrkoherden för — gäckeri. Domen föll, och de åtalade — frikändes fullständigt.

Nämnde Thavenius var en mot den frikyrkliga verksamheten mycket fientlig man. Då han i kyrkan läste litanian, plägade han tillägga: »För baptisternas falska lära bevare oss, milde Herre Gud!» Denne man fick till efterträdare de människovänliga och för missionsarbetet i kyrklig riktning lifligt intresserade prästerna kyrkoherden A. Wætter och komministern P. A. Ekstrand.

Då bättringsropen började ljuda i *Knista* bergsbygd, märkte man vid sammankomsterna en kraftigt byggd ung man sitta ned och med begärlighet höra ordet. Det var *C. U. Funke*. Då han började bekymra sig om det enda nödvändiga och yppade för omgifningen sin nöd, sade man: »Slå ifrån dig sådana där grubblerier!» Men nöden blef honom då dess större, under det han förgäfves sökte i egen kraft arbeta sig till ro och frid. Så kommo på våren 1858 patron Hedengren och C. O. Rosenius

C. A. Funke.

till Knista på ett stort missionsmöte. Vid de bekanta af Rosenius anförda orden: »Sannerligen, han bar vår krankhet och lade på sig vår sveda — —, och genom hans sår blefvo vi helade» (Es. 53), trädde för den unge mannens längtande själ fram Kristi bild. Då han sedan kom till sitt hem, hörde han frälsarens röst: »Var vid godt mod, min son! Dina synder förlåtas» (Matt. 9: 2). Strax kom han till visshet om sina synders förlåtelse, fylldes af kärlek till Kristus och började icke många dagar därefter vittna vid andliga sammankomster om Herrens nåd och vardt då och framdeles gärna hörd såsom predikant. Så kom fiendskap för ordets skull och icke minst från prästernas sida. Men Gud styrkte sin tjänare och gjorde honom med tiden till en pelare i Guds församling.

I Knista missionsförening, sedan 1877 ordnad till friförsamling, har Funke, hvars egentliga yrke är jordbruk, varit ordförande och föreståndare sedan början af 1860-talet samt där och i närmaste grannsocknar till välsignelse förkunnat evangelium. Socknens kyrkoråd med prästerna i spetsen förbjöd vid 300 kr. vite Funke och hans vänner att förvalta de heliga håfvorna till församlingens uppbyggelse. Men de höllo stadigt fast vid de bud, Kristus gifvit dem, byggde missionshus, vårdade sig om hvarandra, förlorade intet och hafva i frihet fått tjäna Herren.

V.

Kvistbro.

Kvistbro folkrika socken var, såsom vi förut i detta arbete berättat, centralplatsen för roparne i Nerike. Evangelisterna K. S. Hedström och i synnerhet Otto Engström förde hit in glädjebudskapet om nåden i Kristus. Genom roparnes och evangelisternas vittnesbörd vaknade många till besinning om det enda nödvändiga, och flera af dem framträdde sedan såsom Kristi budbärare. Bland dessa senare må särskildt nämnas de bepröfvade och nitiska evangelisterna masmästarne *Jan Nilsson* och hans broder *Lars Nilsson* i Mullhyttan, *Anders Andersson* från Vinterbron, *Jakob Olsson* från Höjdåsen, *August Carlsson* från

Johan Jansson.

Bällsås (sedermera Vintrosa), *P. Larsson* i Fjugesta och *Johan Jansson* i Hemsjötorp.

Hvad den sistnämnde af dessa angår, är han en af banbrytarne för det fria evangeliska arbetet i vårt land under 19:de århundradet och har till människors frälsning verkat icke endast inom Kvistbro utan vida omkring i skilda delar af landet, ja, äfven i Norge och Ryssland.

Johan Jansson föddes den 7 mars 1829 i Hemsjötorp. Föräldrarne voro bergsmansfolk. Sin moder miste han i tidiga år, och hans styfmoder behandlade honom hårdt. Då han var 18 år gammal, hörde han Guds ord, trodde och lydde hans bud, men däraf kom mycken förföljelse. I hemmet blef han trängd, skuffad och hållen såsom mindre vetande. Han gaf sig därför af därifrån och tjänade sedan såsom dräng i Vestanby, Riseberga och Rosta. Men Gud tog honom snart i sin tjänst för förkunnelsen af sinnesändringens och trons ord. Detta arbete började han i sin egen hembygd och begaf sig därifrån af till Vermland. Då han i en soldatstuga i detta landskap skulle börja sin predikan, kom ortens länsman, fängslade honom och förde honom till Örebro slott, där han rannsakades för öfverträdelse af konventikelplakatet. Därifrån lössläppt skyndade han till patron Hedengren på Riseberga, hvarifrån han, undervisad och styrkt i tron på sanningen, skyndade åter till Vermlands bygder med Guds ord och framdeles äfven till andra delar af landet, såsom särskildt till Nerike, Dalsland, Dalarne, Västergötland och Västmanland. På kallelse af von Essen på Tidaholm höll han en tid andliga sammankomster vid Hellefors bruk och spridde goda traktater därstädes samt i omnejden. Hungern efter det skrifna evangeliska ordet blef där och på andra orter så stort, att han måste skaffa sig häst och åkdon, därå han förde ut lassvis Luthers, Fjellstedts, Rosenii och andra skrifter till försäljning. Med tiden blef han Fosterlandsstiftelsens reseombud och fick då tillträde till kyrkor här och där i landet. I Östersjöprovinserna arbetade han uteslutande bland fiskarbefolkningen.

Såsom arf efter sin moder erhöll Jansson en af gårdens skogstegar, hvilken han odlade, bebyggde och till sin död innehade. Han var af naturen tystlåten men frimodig och oförskräckt. Hans föredrag voro ofta späckade med skarpa och grofkorniga

uttryck, men, då han talade, hade han allas öra. Han vann insteg med sanningens ord icke endast hos jämlikar utan äfven hos högt stående personer. Icke sällan blef han i följd af sitt vittnesbörd om sanningen skymfad och förföljd. Efter en närgående predikan i Agen i Karlskoga — för att anföra blott ett exempel — bröt förbittringen lös mot honom. Fienderna rusade på och ville rifva sönder honom. Då gömde honom hans vänner på en vind under stolar och bakträg, och blef han på det sättet den gången räddad. — Då han en annan gång stod färdig att börja sin predikan, reste sig en stor karl från sin plats och ropade: »När börjar auktionen?» — »Jo, just nu», svarade Jansson, »och du får göra första budet». Så sjöngs en melodisk sång om Kristi nåd, hvarpå följde en brinnande bön samt predikan, och den ropande mannen vanns strax för Gud.

Då Waldenströms lära om försoningen började diskuteras, ställde sig Jansson genast på den gamla teorins sida samt blef en häftig motståndare till den nya riktningen, ja, till all frikyrklighet. Men under senaste året af sin lefnad fick han annan syn på tingen. Vid betraktelsen af all i statskyrkan förekommande ogudaktighet och ondska sade han vid samtal härom till en af sina vänner: »Ja, jag undrar icke, att du separerat från en sådan kyrka; äfven jag hade lust att göra det».

Jansson var icke gift. Vid sin död i Kristinehamn den 15 februari 1894 efterlämnade han en icke obetydlig förmögenhet, den han till olika ändamål borttestamenterat.

Kvistbro och Edsbergs socknar gränsa intill hvarandra. Under Hedengrens dagar hade Kristi vänner i dessa båda socknar ofta gemensam evangelisk verksamhet. Så var i synnerhet fallet med söndagsskolfesterna, hvilka under stor högtidlighet och hjärtans glädje besöktes af tusentals barn jämte deras anhöriga och bekanta. En bland de män, som i Kvistbro ihärdigt och frikostigt understödt det evangeliska arbetet, är nämndemannen och godsägaren P. Nilsson i Gropen. I många år intill nu har han varit såsom en pelare i Guds församling, och jämte honom flera andra nitiska män och kvinnor. Så har i denna socken, roparnes forna älsklingsplats, evangelium burit frukt. Två fria församlingar äro där grundade, missionshus uppförda och flera söndagsskolor i verksamhet.

VI.

Kumla och Hallsberg.

Till *Kumla* folkrika pastorat kom i början af 1850-talet det omskapande ordet genom Otto Engström från Norunga och något senare genom spegelfabrikören K. S. Hedström från Mariestad, senast i Örebro, samt Johan Jansson från Hemsjötorp. Samtidigt med dessa predikade där baptistpredikanten Hanner från Skåne och något senare patron Hedengren på Riseberga m. fl. Här och där vaknade nu människor inför Gud och började verka för andras andliga väl. Så uppstod redan 1861 *Kumla missionsförening*, senare kallad Kumla allmänna missionsförening; och genom Hanners verksamhet uppstod baptistförsamlingen med egen samlingslokal i södra delen af socknen. Med tiden bildades inom pastoratet äfven en metodistförsamling med eget kapell.

Genom det under årens lopp inom pastoratet utförda trägna evangeliska arbetet framträdde många frigjorda kristna, hvilka inom skilda delar af pastoratet bildade fria församlingar, såsom Kumla, Granby, Hallsbergs, Byrsta, Hörsta och Mossby med hvar sina samlingslokaler. Redan 1861 byggde missionsvännerna i Byrsta ett bönehus därstädes och strax därpå ett i Hörsta och ett i Mossby, men dessa tre bönehus såldes inom några år till skolhus för Kumla socken, hvarvid emellertid missionsvännerna förbehöllo sig rättigheten att få i samma hus hålla sina sammankomster, såsom nu ock sker. Kumla fria församling invigde åt sig under november månad 1898 i Kumla stationssamhälle en stor präktig samlingslokal, Johanniskyrkan kallad. Äfven Sanna hed, exercisplatsen, har genom missionsvännernas omsorg fått ett präktigt missionshus.

Inom Kumla pastorat, med hvilket ända till början af 1860-talet varit förenadt äfven Hallsbergs, hafva under många år lefvat och verkat kyrkoherden, d:r A. F. Falk, komministern G. Willén och flera Kristus hängifna skollärare.

A. F. Falk, född den 25 december 1821, efter fullbordade studier och förberedelser lektor i Stockholm, utnämndes den 18 sept. 1863 till kyrkoherde i Kumla, skalden Franzéns forna

A. F. Falk.

pastorat, och tillträdde den 1 maj 1865. Det är han, som tillsamman med två andra lektorer gjort den öfversättning af nya testamentet, som kallas lektorernas öfversättning. I början af 1860-talet funnos inom Kumla socken flera personer, som öppet bekände Kristi namn, bland hvilka nämnas skräddaren Johan Larsson i Byrstatorp och hemmansägaren Erik Olsson i Mossby, den senare Fosterlandsstiftelsens bokspridare i socknen. Dessa och deras likasinnade hade i tidningen Stadsmissionären, i hvilken Falk skrifvit åtskilliga goda evangeliska uppsatser, lärt känna lektorn och hans religiösa ståndpunkt, ja, lärt känna honom såsom en varm kristen. När pastoratet, som är regalt, så blef ledigt, begärde missionsvännerna, med hvilka förenat sig de flesta af sockens öfriga röstberättigade, utan Falks vetskap denne till kyrkoherde, och konungen beviljade dem deras begäran.

Då Falk kom till Kumla, slöt han sig öppet till Kristi vänner där och samarbetade med dem, ja, icke endast inom Kumla utan rundt omkring i hela Nerike, där han förkunnade evangeliet och tjänade de troende vid deras nattvard. Hans närmaste själsfränder voro Müntzing och Hedengren. Då han vid den tiden predikade i Kumla kyrka, var den alltid fullsatt.

År 1872 uppstod en omfattande väckelse, hvilken sträckte sig kring hela socknen. Många blefvo då förda från mörker till ljus. Kyrkoherden reste nu omkring i socknen, höll bibelstunder samt undervisade och förmanade de omvända att sluta sig tätt till Herren och förena sig med äldre troende till hvarandras undervisning och vård.

Samma år ombildades skolväsendet i socknen och nya lärare tillsattes. Vid valet till dessa hade kyrkoherden naturligtvis stort inflytande, och genomdref han på sex år, att inom socknen valdes lika många på Kristus troende folkskollärare, en i sanning stor vinst för det vidtomfattande uppfostringsarbetet inom socknen.

Den förste bland dessa var *C. F. Dreborg,* tillika organist i socknen, född den 21 december 1827. Redan innan han ankom till Kumla, hade han i Västerhaninge socken i Södermanland samt i Nye och kringliggande socknar i Småland med lif och lust själf förkunnat Kristi evangelium samt kallat andra anderika män att där tala ordet. I Kumla och kringliggande bygder

har han med framgång och välsignelse arbetat i vingården bland gamla och unga och i synnerhet bland de senare. De öfriga skollärarne blefvo ock, hvar inom sin rote, stödjepelare för de troende samt utsådde träget och troget sanningens ord i de ungas hjärtan. Särskildt må nämnas skolläraren J. Jansson i Byrsta, hvilken varit Kristi fria vänner i Kumla till mycken hjälp.

Då några af Kristi vänner i Kumla fingo samvete öfver att taga nattvarden tillsamman med icke troende, orättfärdiga människor, funno de i kyrkoherde Falk en likasinnad. På sitt expeditionsrum plägade han betjäna dem vid den heliga nattvarden. Offentligt och enskildt förmanade han de icke troende att afhålla sig från nattvarden, men snart höllo de troende nattvard utan präst, och kyrkoherden själf blef lämnad ensam med vanliga kyrkomänniskor, af hvilka de flesta stodo främmande för Gud. Denna ställning blef naturligtvis för en så samvetsöm man som kyrkoherde Falk pinsam, men han ansåg sig kunna freda sitt samvete härvid medelst fortsatt undervisning och förmaning till icke troende att afhålla sig från nattvarden; komme de ändå, drabbade ansvaret dem själfva, menade han. I det bekanta spörsmålet om försoningens betydelse har han sökt att intaga en medlande ställning.

Kyrkoherde Falk har gjort en god insatts i det viktiga arbetet under senare delen af 1870-talet för vinnande af större frihet i kyrkligt afseende. Han tog en liflig och verksam del i de stora predikantmötena, som då höllos i hufvudstaden, se sid. 1526 o. f., och var bland annat medlem af den kommitté, som uppsatte och till Kungl. Maj:t frambar den s. k. nattvardspetitionen och därjämte utarbetade förslag till en frikyrklig församlingsordning.

Sedan de troende i Kumla i de olika skolrotarna fått andlig undervisning och tillsamman blifvit uppbyggda i tron på sanningen, hafva de dragit sig mer och mer tillbaka från statskyrkan och inom sina egna fria församlingar mottagit de heliga håfvorna till Guds pris.

Äfven år 1877 utbröt i Kumla en stor och vidtomfattande väckelse, hvilken gaf så väl kyrkoherden Falk som lekmännen inom socknen ett viktigt arbete för de omvändas undervisning och vård.

Pastor G. WILLÉN, född den 22 juli 1841, här komminister under 1880-talet och därefter kyrkoherde i Bergunda och Öja, Småland, hvilken befattning han tillträdde den 1 maj 1893, har genom sitt vinnande, humana, frisinnade och trosfriska uppträdande kraftigt arbetat för sanningens och rättfärdighetens seger så inom som utom de pastorat, han tillhört.

I *Hallsberg* rådde stort andligt mörker till året 1877, då en kraftig väckelse här utbröt. Emellertid hade redan på 1860-talet af baptister uppförts ett bönehus, och några af deras predikanter, såsom Hallgren och Holmgren, arbetade här oförtrutet men med föga framgång. Rosenius, Fjellstedt och Hedengren sökte ock här jaga mörkret och sömnen bort, men det ville icke rätt lyckas.

År 1868 hitflyttade den bekante ingeniören EDVARD THERMÆNIUS tillika med några arbetare. Han kom från Eskilstuna. Själf hade ingeniören kommit till tron på Kristus, och flera af arbetarne voro ock troende samt brunno af nitälskan om Guds ära. Alla voro de mycket kyrkliga och besökte söndagligen den från Hallsbergs station $^3/_4$ mil aflägsna Kumla kyrka, där kyrkoherde Falk predikade. Ofta såg man om söndagsmorgonen ingeniör Thermænius åka på landsvägen mot Kumla på sin trehjuliga velociped med sin fru på »kuskbocken». Arbetarne begagnade ock trehjulig velociped som kyrkskjuts.

Men arbetarne kände sig med tiden icke fullt belåtna med sina kyrkobesök. Anden från Guds ansikte hade frigörande blåst genom deras lif. De samlade sig tillsamman med andra troende i angränsande byar såsom en Guds församling, där de genom vittnesbörd, sång, bön och tacksägelse, förmaning och inbördes vård samt åtnjutande af Herrens heliga nattvard uppbyggde sig själfva på det lefvande ordets grund. Vid deras första nattvard tjänade dem kyrkoherden Falk, hvilken kärleksgärning församlingen ännu bär i tacksamt minne. Falk och andra predikanter kallades nu hit att predika. Så bildades *Hallsbergs missionsförening*. I det boningshus, som Thermænius uppförde åt sina arbetare, inredde han äfven en bönesal, dit de troende i innerlig kärlek samlades under vittnesbörd, bön och tacksägelse. Här och där i husen samlades man ock till heliga sammankomster.

G. Willén.

Vid dessa började nu ingeniör Thermænius samt arbetaren Joh. Svedlund att uttyda Guds ord.

Så utbröt den stora väckelsen 1877. Troende kvinnor voro samlade till ett syföreningsmöte i gården Stocksäter. Svedlund läste ett stycke ur 1 Petri bref, då den helige ande såsom ett mäktigt väder föll öfver de församlade och dref dem till gråt, bekännelse af synd och vittnesbörd om förlossning. Flera blefvo den aftonen förda till Kristus. Rörelsen utbredde sig sedan till Hallsbergs stationssamhälle och byarna däromkring. Ingeniör Thermænius och arbetaren Svedlund samt några andra bröder gingo nu under en lång tid afton efter afton från by till by med vittnesbörd om frälsningen i Kristus. Och ordet bar frukt där och vida omkring. Det var en den allra skönaste tid af vederkvickelse från Guds ansikte.

På initiativ af Edvard och hans broder Emil Thermænius byggdes Hallsbergs missionshus. Medel därtill insamlades genom en för ändamålet bildad syförening. Huset invigdes hösten 1879.

Icke alla troende på platsen hade emellertid velat ha detta hus uppfördt. Några blefvo missnöjda, drogo sig tillbaka och slöto sig med tiden till de religiösa grundsatser, som äro utmärkande för plymouthbröderna.

Men missionsföreningens medlemmar fortsatte sin verksamhet, och hvar och en fick i tur och ordning kalla för söndagen en predikant. Så predikade här kyrkoherde Falk, komminister Willén m. fl. men oftast ingeniör Thermænius och arbetaren Svedlund, och först efter Thermænius' död fick föreningen stadigvarande predikant. Till denna befattning kallades missionseleven Otto Nyrén, hvilken med trohet en tid där arbetat. Men ledaren för missionsföreningen var Thermænius till sin död. Ingeniör Thermænius föddes i Torshälla den 9 jan. 1842 och afsomnade i frid den 7 november 1894. Han hade ingen flödande vältalighet men var en djupt tänkande, insiktsfull man så i andliga ting som i sitt ingeniörskall. Såsom församlingsvårdare hade han ett ömt herdesinne, såsom framgår af t. ex. hans i tryck utgifna »Ord ur en årsberättelse» samt »Himmelskt ljus öfver jordiska svårigheter». Han var en fridens man men hade en utpräglad sund läroåskådning, den han tillkämpat sig inför Gud i bön och

Edvard Thermænius.

studiet af hans ord. Till samtidens andliga ledare på det frikyrkliga området stod han i intimt vänskapsförhållande, så ock till troende präster i statskyrkan.

Då han i början af 1890-talet hade säte och stämma i riksdagen, arbetade han för bl. a. genomförandet af humana reformer i fråga om rusdryckslagstiftningen och frambar där en väl motiverad motion om brännvinsförbud, en motion, som, om än af riksdagen afslagen, vann allmänt bifall i landet.

I sitt fack var Thermænius synnerligt skicklig och har för sina uppfinningar af sädesrensningsmaskiner ofta vunnit pris. Sin familj uppmuntrade han med underhållande samtal och god musik, och var sin hustru, sina barn och sina grannar en ädel förebild i ord och vandel. Hans minne lefver i välsignelse.

I Hallsberg verka för människors frälsning utom missionsvännerna baptister, metodister och frälsningsarmén.

VII.

Lerbäck, Kräcklinge och Götlunda.

I *Lerbäck*, en socken med öfver 6,000 invånare, hade roparne med storm och buller dragit in, hvarefter Otto Engström, den inför biskop Annerstedt i Strängnäs examinerade Karl Jansson, drängen K. J. Persson, bergsmannen A. Schöllin i Norra Björnfall och pastor Müntzing m. fl. där förkunnade Kristi evangelium. Gud fick så med tiden äfven här människor, som bekände hans namn. Dessa bildade den 27 april 1860 den första missionsföreningen i Lerbäck och året därpå uppfördes i Gårdsjö dess första missionshus.

I *Kräcklinge* socken var sedan 1866 och till slutet af 1880-talet landtbrukaren D. A. MOLANDER i Skoftesta det troende folkets värd. Gästfritt mottog han ordets förkunnare, såsom Hedengren, Müntzing, C. J. Nyvall från Karlskoga, Sandsten från Örebro m. fl., och beredde åt dem rum för ordets predikan, så att äfven här en församling af Kristi vänner med tiden trädde fram. Framdeles uppstod i Torp af denna socken Helgelseförbundet, hvarom utförligare meddelas längre fram i detta arbete.

D. A. Molander.

Till *Götlunda,* den vid Hjälmarens norra strand belägna folkrika socknen, kom det omskapande ordet i början af 1850-talet. Förbidandets och längtans tid var då för handen. Man hörde rykten om Guds underliga gärningar till människors omvändelse på andra orter, och snart kommo Kristi vittnen öfver till Götlunda. J. Palmqvist från St. Mellösa predikade där första gången 1857. Han var ock den förste, som, så vidt man vet, kom dit med det fria evangeliet. Lind från Örebro och en troende man vid namn Rydberg följde i hans spår med glädjebudskapet. Bland dem, som här först vunnos för Gud, nämnas A. Larsson från Nyfallet och en ung kvinna, nu allmänt kallad »moster Johanna». Båda vaknade inför Gud genom sång, den förre genom den bekanta: »Hvad har min Jesus gjort för mig?» och den senare genom en annan evangelisk sång. Sedan Larsson fått frid med Gud genom det ordet: »Herren kastade allas våra synder uppå honom», trädde han själf fram för sockenfolket och förkunnade frälsningens ord. Och moster Johanna samlade de små inför den gode herden och ledde dem till honom. Båda dessa arbeta fortfarande för människors frälsning genom Kristus.

Omkring år 1861 kom P. Engzell hit, frisk i anden och kry i sinnet som vanligt, men ingen ville öppna rum för honom. Slutligen fick han en söndag åt sig upplåten en brunnssal, dit emellertid ungdomen samlats till dans. Då Engzell kom dit, sade han: »Jag har fått löfte att här predika; därför är bäst, att I nu sluten». Och de gjorde så. Men somliga af Engzells åhörare syntes misslynta, därför att han predikade Guds heliga ord i en danssal. Då undervisade dem Engzell och sade: »Icke behöfven I vara ängsliga för sådant. De lämnade ju icke synden kvar efter sig här; den togo de med sig, dit de gingo.» Och så talade han ordet i andens kraft. Både kyrkoherden och komministern hade varit med bland åhörarne. »Det var väl predikadt», sade de, när de gingo.

Engzell stannade kvar en längre tid i Götlunda, gjorde under dagens lopp husbesök och predikade evangelium på aftonen, och ordet bar i sin tid god frukt.

Vid denna tid blef brukspatron G. LUNDSTRÖM på Röfors bruk i Medåkers socken Fosterlandsstiftelsens ombud. Han och hans fru arbetade med ifver för spridandet af Guds kunskap i

Götlunda. För öfrigt stod deras för evangelii verk i en flygelbyggnad upplåtna stora sal en lång tid tillgänglig för så väl präster som lekmän att där predika ordet. Året 1862 predikade pastor Ratsman från Linde i denna sal; han talade, rörd af Guds ande. Två unga män från Götlunda jämte deras hustrur voro då närvarande. Två af dessa, nämligen J. E. Lindkvist och Kristina Westholm, kommo då till tron på Herren. Dessa foro sedan hem och berättade, hvad godt Gud gjort med dem, och så hörde andra, trodde och samlades till Guds folk.

Då Lindkvist en annan gång i Röfors hört hemmansägaren Erik Eriksson från Bor, bad han denne följa med till Götlunda och tala ordet. Det gjorde han ock med glädje, och många hörde hans varma vittnesbörd och blefvo förda till sanningen. Denne Erik Eriksson och P. Engzell voro i Götlunda banbrytare för det fria ordets förkunnelse.

Sedan Gud fått genom C. O. Rosenius vinna landtbrukaren Gustaf Gustafsson i Brotorp och hans hustru, blef deras hem centralplatsen för den evangeliska verksamheten i Götlunda.

Året 1863 kom fröken Gägerström i sällskap med brukspatron Lundström på Röfors till Götlunda och bildade den första syföreningen därstädes för insamlande af medel till missionsarbetets bedrifvande, och strax därefter sammanslöto sig de troende fria kristna i Götlunda med Arboga missionsförening, som då utom nämnda stad omfattade flera andra socknar, såsom Medåker, Björskog, Sätterbo, Öja och en annan närgränsande socken. Inom denna förening verkade tre predikanter, P. Berglund, L. F. Odell och Lantz samt senare C. O. Nydell och Aug. Eriksson.

I Götlunda samlades man här och där i husen samt en och annan gång i skollokalerna och i kyrkan; i den senare, då pastorerna Ahlberg, Palmberg och Falk från Kumla predikade. De troendes skara växte emellertid mer och mer, och behofvet af en gemensam samlingslokal blef allt större. Då köpte missionsvännerna det förut nämnda brunnshuset och uppförde det på en af G. Gustafsson i Brotorp skänkt lämplig plats nära kyrkan. Det nya missionshuset stod färdigt 1877. Detta var det första missionshuset här. Det andra — ursprungligen ett privat boningshus, uppfördt af den fridsamme och nitiske predikanten Z. Hällner, Fosterlandsstiftelsens kolportör, men afsedt äfven för evan-

geliska sammankomster, därtill det ock senare inköptes af Götlunda missionsförening — öppnades året 1882 för allmänna sammankomster. Hvartdera af dessa missionshus har sittplatser för omkring 300 personer.

Året 1877 uppstod i Götlunda en stor väckelse särskildt bland skolbarnen. Grufarbetaren, sedermera predikanten L. Frödin var nu Guds språkrör. Barn och äldre samlades och hörde i aftontid det af Guds ande invigda ordet. Många barn öfverlämnade sig åt Herren, och, då kort efter väckelsen några af dem insjuknade och dogo, gåfvo de ända in i det sista härliga vittnesbörd om det eviga lifvets glädje. Ryktet om barnens vittnesbörd och saliga hädanfärd spred sig rundt om i socknen och förde ännu flera till Kristi fötter.

Vid den tiden kom reseombudet Petersson från Örebro till Götlunda. Han gaf goda råd och upplysningar rörande söndagsskolverksamheten. Många väcktes till intresse för barnens undervisning och vård inför Gud. Söndagsskolbarnens och söndagsskolornas antal växte. Barnen upptändes så af brinnande nit om Herren, att de på rasterna i hvardagsskolan samlade sig till sång, bön och tacksägelse. Nu började kyrkoherden Tiselius att löpa till storms mot lärare, lärarinnor och barn i söndagsskolan. Ingen skulle få hålla söndagsskola, om han icke blifvit, efter hållen examen, godkänd af kyrkoherden. Själf började han inspektera söndagsskolorna och ville uppresa sig till lärarnes och barnens herre. Men lärarne fortsatte frimodigt sitt arbete, ty Gud hade därtill kallat dem; kyrkoherden tröttnade i sin kyrkliga strid, och nu räknar Götlunda fria församling 52 lärare och lärarinnor samt 355 barn i söndagsskolan.

Sedan kyrkoherden jämte skolrådet rasat ut, började åtskilliga bland bönderna att förfölja. De kunde icke lida, att deras anhöriga sökte Kristus till frälsning. Genom fiendskapen från kyrkoherden och de myndige inom socknen fingo emellertid de troende sina ögon öppnade för oskicket inom statskyrkan särskildt med afseende på församlingsvården och nattvarden och började mera mangrant samlas med Kristi vänner till gemensam vård och uppbyggelse. Skräddaremästaren Malmqvist från Örebro, som i dessa frågor gjort sig känd såsom en rådig man, och som äfven plägade hålla evangeliska sammankomster, tillkallades att

härvid gifva undervisning och råd. Så bildades en fri församling i Götlunda: alla, som med ord och gärning bekände Jesus såsom sin herre, skulle äga fritt tillträde till församlingen, oaktadt olika tankar i fråga om dop, nattvard, försoningslära, helgelse o. d. Genom bön och händers påläggning afskildes församlingens äldste, och efter anteckning firades tillsamman med ett tjogtal troende i fröjd och hjärtats enfald den heliga nattvarden till Kristi åminnelse. Detta skedde 1877. Nu räknar församlingen mellan 3 à 400 medlemmar.

Hat och hån från kyrkoherden och de myndige inom socknen kunde icke hindra Kristi vänner att följa mästarens fotspår.

Bland herdar i Götlunda fria församling må särskildt minnas den i frid insomnade, för Kristus och hans hjord nitiskt brinnande församlingsläraren C. O. Nydell.

Sedan hafva i vingården här arbetat med riklig välsignelse till Guds församlings uppbyggelse missionseleven, sedermera alaskamissionären Aug. Andersson, C. O. Walberg och J. E. Löfgren.

I Götlunda finns äfven en baptistförsamling.

VIII.

Södra Nerike.

I *södra Nerike*, i Askersunds stad och dess omnejd, vid Brefvens bruk, Snaflunda och andra närliggande platser, utströdde under 1860- och 1870-talen män, sådana som Otto Engström, Hedengren, Per Nylund från Tjälfvesta, J. Andersson från Riseberga, Karl Berggren i Askersund m. fl., lifvets ord, och det bar frukt till rättfärdighet. Bland banbrytarne i södra Nerike räknas K. Berggren, hvilken med mycken kraft och framgång där arbetat för människors andliga väl. På hans föranstaltande hölls i Kumla 1871 ett »kolportörsmöte», ett af de första predikantmöten i Sverige. På senare åren har Berggren blifvit strängt »kyrklig».

En bland de män, som länge och med välsignelse arbetat i det fria evangeliska ordets tjänst i södra Nerike, särskildt i Hammars socken och vid Zinkgrufvorna, är folkskolläraren P. H.

JANSSON. Han föddes i Svennevads socken i södra Nerike. »Under min barndom hade jag», såsom han själf sagt, »förkänningar af andens verk, fastän jag icke visste hvad det var». Redan såsom barn genomläste han hela bibeln. Såsom yngling hörde han Otto Engström utlägga Mark. 7: 31—37. Då fick han klart för sig sinnesändringens nödvändighet. »Jag begynte arbeta därpå», säger han, »och blef därunder än missbelåten, än självbelåten. En dag, då jag fann mig mäkta from, gick jag barfota i en ängsbacke och grälade i mitt sinne på Eva, som lät lura sig af en orm. I detsamma knäppte det till, och jag var biten i foten af en stor huggorm. I spillror föll min fromhet, och en stor ångest inträdde, men jag ropade till Herren i min nöd. Medan benet svällde, tilltog ifvern efter frälsning, och jag blef viss, att alla mina synder voro förlåtna.»

Detta skedde 1857.

Sedan uppsökte Jansson de få troende, som då funnos i Svennevad, och gjorde sällskap med dem att höra Guds ord, det de gingo att höra både nära och fjärran. Det var dem en lätt sak att gå den fyra mil långa vägen till Riseberga för att där af Hedengren och andra höra lifvets ord.

»Aldrig kunde jag», säger Jansson, »så blyg som jag var, drömma om, att jag skulle komma att predika. Men helt brådstörtadt blef jag kallad därtill. En sammankomst var utlyst och mycket folk samladt. Predikanten läste frimodigt sin text men kunde därefter säga knappt tio ord, förrän han kom af sig alldeles och måste sluta. Jag blef då framropad. Huru jag vågade mig fram, undrar jag ännu på. Nog af: jag vände ryggen åt folket och begynte tala, och det gick med en känslovärma, som jag troligen aldrig sedan ägt i så hög grad.»

Sedan blef Jansson kallad än hit och än dit att hålla sammankomster och blef en gärna hörd evangelist.

Under två år sedan 1861 vistades Jansson i pastor Ahlbergs skola och predikade under ferierna evangelium i Smålands bygder samt spridde evangeliska traktater. Efter slutad kurs hos Ahlberg kallades han till Lerbäck såsom friskollärare och predikant. Men emedan han tillhörde »Müntzings nattvardsförening», så blef han föremål för världsliga prästers bitterhet. Men Gud vände allt sin tjänare till godo. Sedan han 1869 vid Linköpings semi-

P. H. Jansson.

narium tagit folkskollärareexamen, blef han strax kallad till folkskollärare vid Zinkgrufvan, där han alltsedan haft sin verksamhet.

Jansson har genom Guds mäktiga nåd vid Zinkgrufvan och i dess omnejd tillsamman med andra Kristi vittnen därstädes utfört ett härligt omdaningsarbete bland den talrika befolkningen där. »Under denna tid har Guds ord förändrat det djupt sjunkna, svärjande och åt dryckenskapen hängifna samhället till ett gudfruktigt, nyktert och välmående sådant».

I Zinkgrufvornas fria församling finnas nu icke mindre än 217 medlemmar.

Men icke endast på de nu beskrifna platserna utan rundt om i Nerikes bygder, såsom i Hasselfors, Hidinge, Hofsta, Lännäs, Mariedam, Mosås, Röfors, Sköllersta, Snaflunda, Svartå, Täby, Viby m. fl. platser, hafva uppblomstrat fria församlingar, hvilka dagligen tillväxa.

Biskoparne hafva i sina ämbetsberättelser vid prästmötena och landshöfdingeämbetena i sina fem-årsberättelser fällt sina omdömen om de omfattande religiösa rörelserna, och om än dessa ämbetsmyndigheter från sin konservativa ståndpunkt icke kunnat gilla rörelsernas utbredning, hafva de likväl medgifvit, att det fria evangeliska arbetet i väsentlig mån bidragit till införandet af ett varmare religiöst lif och renare seder.

IX.

Örebro läns fria missionsförening.

Den andliga vakenheten i Nerike såsom i flera andra landskap har under årtiondenas lopp framträdt under flera olika former. Roparne efterträddes af de evangeliskt lutherska kristna samt af baptister och metodister, hvilka senare under 1860-talet genom pastor Witting vunno insteg i Nerike. Men ingendera af dessa former kunde tillfredsställa de Kristi vänner, som enligt nya testamentets lära ville från sin gemenskap utesluta alla världsligt sinnade men upptaga alla Kristi lärjungar.

Så framträdde de frisinnade kristna. De hade närmast inspirerats af män, sådana som O. Hedengren och Müntzing, dessa »oförskräckta troshjältar», såsom en deras samtida kallat dem, hvilka vågade inför en ljum och död »kristenhet» öppet och frimodigt lefva, lära och bekänna, såsom Kristi ande undervisat dem. Så hade de frihetsälskande kristna själfva flitigt läst nya testamentet och däri funnit, att Kristi lärjungar äro ett från världen afskildt folk, en Guds församling, hvars medlemmar på skilda platser hafva rättighet och plikt att komma samman till gemensam sång, bön, predikan, dop, nattvard och inbördes vård, äfvensom att hvar och en Kristi vän, oafsedt olika lärouppfattningar, tillhör denna församling.

Kristi vänner äro genom ny födelse skapade till samhörighet med hvarandra. De många fria kristna, som nu funnos så väl i Nerike som i andra delar af Örebro län, blefvo under senare delen af 1880-talet mer och mer medvetna härom. Behofvet af sammanslutning äfven i yttre afseende trängde sålunda på med makt. På kallelse af brödraförsamlingen i Örebro och några andra med densamma i detta syfte redan förenade församlingar företogo skolföreståndaren Joh. Lindholm i Karlskoga och distriktföreståndaren J. Erixon i Östra Emtervik sommaren 1890 en rundresa inom länet, förkunnade vid offentliga sammankomster glädjebudskapet samt sökte vid enskilda sådana utröna de fria kristnas tankar om en sammanslutning inom länet för gemensamt evangeliskt arbete. Allestädes förspordes ett lifligt intresse för en sådan sammanslutning, och man trodde, att saken var Gud behaglig.

Så samlades i Vasakyrkan i Örebro den 6 september sistnämnda år ett större antal ombud från skilda delar af länet, hvarvid efter bön om Guds nådefulla ledning samt en sakrik och liflig öfverläggning enhälligt beslutades för Örebro läns fria kristna en förening, kallad *Örebro läns fria missionsförening*, för hvilken utarbetades och antogos stadgar, hvars första paragraf har följande lydelse: »Ändamålet med Örebro läns fria missionsförening är att förena kristna missionsföreningar och församlingar i länet till gemensam uppbyggelse och missionsverksamhet.» Till ledamöter i styrelsen valdes predikanten L. J. Larsson i Örebro, ingeniören Edv. Thermænius i Hallsberg, byggmästaren

P. Eriksson i Örebro, skolläraren J. Jansson i Kumla, nämndemannen P. Nilsson i Gropen, pastor E. Ungerth, då boende i Karlstad, och gårdsägaren P. C. Österberg i Örebro.

Missionsföreståndaren E. J. Ekman predikade vid det konstituerande mötet. Vid årsmötet 1900 voro 78 församlingar (somliga af dem kallade missionsföreningar) anslutna till länsföreningen, på samma gång som äfven till Svenska missionsförbundet.

Alltsedan Örebro läns fria missionsförening grundades, har missionären pastor ERIK UNGERTH varit denna förenings ordförande och ledare.

Med kärlek, klokhet, nit och kraft har han skött denna ansvarsfulla plats, och Gud har tydligt välsignat hans kall.

Ungerth föddes i Gräfve, grannsocken till Örebro, den 8 maj 1846. Hans föräldrahem var torftigt och anspråkslöst. Vid ett bröllop på sommaren 1868 väcktes hos honom afsmak för denna världens väsen, och Gud fann väg till hans hjärta. Året därpå vann han inträde vid Fosterlandsstiftelsens missionsinstitut, därifrån han utexaminerades på våren 1876, hvarefter han samma år prästvigdes i Strängnäs. Efter predikoverksamhet i hemlandet och, såsom vi förut berättat, efter ett sexårigt träget missionsarbete i Indien nedlade han 1884 prästämbetet i statskyrkan och antog samma år kallelse till föreståndarebefattningen i Karlstads fria församling, hvilken befattning han innehade till hösten 1890, då han på kallelse af Svenska missionsförbundet mottog distriktsföreståndareplatsen för Örebro län och Södermanland och på samma gång ledningen af Örebro läns fria missionsförening.

De sex åren, pastor Ungerth vårdade den fria evangeliska församlingen i Karlstad, voro sällsynta år af vederkvickelse, utveckling och tillväxt inför Gud för denna folkrika församling. Ungerth förstod såsom få att taga vara på hvarje särskild gåfva i församlingen, väcka intresse för arbete bland sjuka, fattiga, förvillade, okunniga, åt laster och brott hemfallna, bland åldringar och barn, för de ungas undervisning och fostran, för den inre och yttre missionen, för uppbyggliga samtal, för musik och sång. Och själf gick han städse före med goda exempel. Ungerths anderika och praktiska predikningar väckte, lifvade och stärkte

E. Ungerth.

alla till hänförelse för Gud och hans vilja i Kristus. Hans missionsföredrag voro ytterst åskådliga, bevekande och till kamp för hednafolkens räddning manande. Ungerths pastoralvård står såsom ett utmärkt mönster för herdarne i Kristi fria församlingar. Inom sitt distrikt i Örebro län och Södermanland har han haft rikt tillfälle att väcka och lifva ledarne i de fria församlingarna till ett liknande välsignelserikt arbete i Kristi hjord.

Jämte Ungerth hafva inom Örebro läns missionsförenings område med nit och trohet samt till människors omvändelse och stadfästelse i sanningen arbetat såsom reseombud och såsom söndagsskolmissionärer flera bepröfvade och troskraftiga män.

Predikanten L. J. Larsson i Örebro har sedan 1894 rest såsom föreningens ombud samt under åren 1891—1893 A. G. Lindqvist, sedermera Svenska missionsförbundets distriktsföreståndare, och under åren 1891—1897 J. E. Jansson, sedermera församlingsföreståndare i Linköping. Sedan *E. Nilsson*, född i Karlskoga och en tid dess fria församlings föreståndare, under flera år nitiskt och framgångsrikt utöfvat församlingsvård på skilda platser i N. Amerika, reste han såsom länsföreningens ombud åren 1892—1897, hvarefter han öfvertog församlingsvården i Nyköpings fria församling. Sedan 1892 har *Aug. Eriksson* i Brotorp varit föreningens reseombud, äfvensom en tid *N. K. Mellström* i Kumla. *K. V. Gillén* har sedan 1898 arbetat inom föreningen såsom dess ombud. Gillén, född i Gillberga i Vermland och till sitt ursprungliga yrke snickare, har dessförinnan och efter fullbordade skolstudier i Stockholm därstädes äfvensom på flera platser i Danmark och N. Amerika samt såsom församlingsföreståndare i Örebro till mångas omvändelse och stadfästelse i nåden och sanningen förkunnat glädjebudskapet.

Bland barnen hafva inom föreningen arbetat de skickliga och nitiska skollärarne J. Jansson i Byrsta, O. F. Thegerström i Fornaboda, O. G. Engvall i Västgöthyttan, C. V. Elander i Norrbyås och K. J. Lindgren i Svartå.

Inom Örebro läns fria missionsförenings område förspörjes en liflig hunger efter Guds bröd. Unga och gamla samlas gärna

att höra ordet, och vid föreningens årsfest i Örebro uppgå de besökande till ett antal af bortåt 10,000. Intet fängslar, mättar och vederkvicker såsom Guds ord. Det folk, som däraf styrkes, går genom tidernas tåredal från kraft till kraft, tills det träder fram inför Gud på Sion (Ps. 84: 8).

ÅTTIONDEFEMTE KAPITLET.

Andliga rörelser i Södermanland.

Inom Södermanland förekom icke, så vidt kändt är, någon mera märkbar andlig lifsrörelse före år 1860. Efter denna tidpunkt har dock Herren på ett nådefullt sätt besökt äfven denna provins och på skilda platser genom evangelii predikan samlat större och mindre skaror, som sökt och funnit frälsning i Jesus Kristus. Vi skola i det följande skildra detta Guds andes nådeverk på några af de mer bemärkta platser, hvarifrån underrättelser därom kommit oss till del.

I.

Nyköping med omnejd.

Under senare hälften af 1850-talet började Guds ord för första gången förkunnas i Nyköping af lekmän. Det var Evangeliska fosterlandsstiftelsen, som vid denna tid tog det första steget i den riktningen, i det att de resepredikanter, som Stiftelsen utsände, utsträckte sina resor äfven till denna stad och där predikade frälsningens evangelium. Bland dessa predikanter nämnes särskildt *C. J. Carlsson,* som sedermera slutade sitt

korta men välsignelserika lif såsom missionär bland kunamafolket i Ost-Afrika. Sina bibelförklaringar i Nyköping höll han först i enskilda hus, men sedan öppnades för honom på åhörarnes begäran elementarskolans stora sal. Det var här liksom flerstädes vid den tiden en märkvärdig företeelse att höra en lekman predika evangelium om Jesus Kristus, då nämligen lekmanna-verksamheten på många ställen knappt var känd ens till namnet. Men Carlssons enkla och flärdfria väsen, hans brinnande kärlek och oskrymtade nit samt af Guds ande tända hänförelse för själars frälsning kunde icke undgå att göra intryck på både hög och låg. Någon mera synbar frukt af Carlssons och andra tillfälliga predikanters verksamhet i Nyköping förspordes likväl icke. Dock funnos några själar, som fröjdade sig i lefvande Gud, men de voro ännu utan någon yttre sammanhållning.

En och annan rättsinnig prästman hade ock vid denna tid tillfällig anställning i eller omkring Nyköping. I synnerhet nämnes en ung troende präst vid namn *Stenbäck,* som då verkade någon tid i staden. Men någon mera märkbar frukt kunde icke heller han till sin smärta se af sitt arbete. Han afflyttade också snart till en annan ort.

Samtidigt med pastor Stenbäck vistades i staden en om själars frälsning nitälskande lekman, sedermera gymnastikläraren *L. Elfström.* Han försökte samla och förena de få personer, som hade behof af inbördes gemenskap omkring Guds ord och nit för hans rikes utbredande, och genom hans åtgörande kom år 1861 en missionsförening till stånd, hvilken kan betraktas som fröet till *Nyköpings missionsförening.* Elfström, som med värma understödde och ledde denna förening under de första åren af dess verksamhet, afflyttade dock redan 1865 till en annan plats.

År 1862 kallade missionsföreningen från pastor Ahlbergs skola en lärare vid namn *E. A. Hvenstrand,* som om hvardagarna höll skola i en hyrd sal samt om söndagarna och stundom äfven om hvardagsaftnarna höll andaktsstunder för de äldre. Det berättas, att han ofta låg bakom en stor sten på Kråkberget och kämpade med Gud i bön för Nyköpings stads frälsning. I slutet af år 1864 afflyttade Hvenstrand från staden och reste sedermera till Amerika, där han sedan allt framgent ägnat sitt lif åt evangelii tjänst.

Under loppet af år 1865 anställdes i missionsföreningens skola en annan lärare, som hette *Erik Carlsson*. Efter hans afflyttning 1868 kallades *A. Kropp*, hvilken tjänstgjorde ungefär ett halft års tid.

Efter Elfströms och Hvenstrands flyttning från staden började verksamheten aftyna. Det begynte se alltmera bekymmersamt ut med sammanhållningen mellan de troende. Det band, som förut hållit dem så troget tillsamman, var nära att helt och hållet brista, och ett domningstillstånd inträdde. Staden hemsöktes samtidigt af svåra ekonomiska pröfningar. De mekaniska verkstäderna och mässingsbruket upphörde med sin verksamhet, och folkmängden i samhället liksom äfven medlemsantalet i missionsföreningen minskades mycket ansenligt. Dessa ekonomiska trångmål inverkade i icke oväsentlig grad äfven på missionsarbetet. Några få personer förblefvo emellertid förenade genom tron på Kristus. De samlades allt fortfarande omkring Guds ord och utgjorde sålunda ett slags missionsförening ehuru ringa och svag.

Emellertid började de tryckta tiderna så småningom upphöra, befolkningen ökades, och större lifaktighet inträdde på alla områden och äfven i missionsverksamheten. Så ingick året 1869. Missionsföreningen beslöt då att på allvar återupptaga lärare- och predikoverksamheten. För detta ändamål kallades såsom lärare och predikant *A. Lundmark*, som sedermera blef reseombud i Östergötlands ansgariiförening. I sju år stod han troget kvar på sin post samt arbetade med intresse och framgång särskildt i föreningens skola, där barnens antal tillväxte rätt betydligt.

Med år 1872 började en förändring till det bättre inträda i afseende på missionsföreningens ledning och verksamhet. Såsom medel härtill använde Herren en till staden föregående år inflyttad missionsvän, skräddaremästaren *Johannes Uttke*, som alltsedan tagit verksam del i föreningens alla arbeten. De gamla, ofullständiga stadgarna för föreningen blefvo omarbetade efter dåvarande behof och i sin nya form antagna år 1874. Mera ordning och reda infördes i fråga om föreningens ekonomi, räkenskaper o. s. v.

På våren 1876 slutade Lundmark sitt arbete i föreningens tjänst och afflyttade från staden. Under den närmast följande

Johannes Ulike.

tiden betjänades föreningen mera tillfälligtvis af flera predikanter, såsom Widlund, Falk och Nielsén. Som detta emellertid medförde mycken oregelbundenhet i verksamheten, fann man det vara nödvändigt att anställa en särskild predikant, som uteslutande skulle ägna sin tid åt föreningens tjänst, och man beslöt att därtill kalla skolläraren *A. Sundström* från Hvena i Småland, hvilken då bodde i Linköping. Sundström antog kallelsen och flyttade till Nyköping år 1877. Han tjänstgjorde sedan som föreningens predikant till år 1888, då han på grund af hög ålder och förminskad arbetskraft nedlade sitt tjänsteåliggande som predikant. Under hela sin verksamhetstid ådagalade han trohet, ödmjukhet och ett tjänande sinnelag, hvarjämte mildhet och fridsamhet voro utmärkande drag i hans karakter. Sundström afsomnade i frid den 20 maj 1894 vid en ålder af 72 år, sörjd och saknad af anförvanter och en talrik vänkrets.

Under det missionsföreningens verksamhet sålunda var stadd i ett jämt framåtskridande, uppstodo på landsbygden i stadens omnejd andliga rörelser bland folket, så att små grupper af troende bildades här och där. Äfven dessa sökte så småningom ordna sig i små missionsföreningar, som hvar och en på sin ort sökte utså Guds ords ädla säd. Det låg i sakens natur, att de i fråga om predikanter i första hand vände sig till Nyköpings missionsförening såsom varande dem närmast. Ehuru denna förening icke utan svårighet och inskränkning af sin egen predikoverksamhet i början kunde gå dessa önskningar till mötes, ville hon dock icke alldeles tillbakavisa dem. Detta gjorde, att det så småningom bildades i socknarna omkring Nyköping ett helt predikodistrikt, inom hvilket predikoverksamheten snart icke längre kunde bestridas af den ende predikant, som föreningen ägde. Redan under Sundströms verksamhetstid väcktes därför förslag om att kalla ännu en predikant, så att Sundström, som kände till förhållandena på landsbygden, mera uteslutande skulle ägna sig åt arbetet där och en nyanställd predikant verka i staden. På grund häraf kom föreningen att för en tid hafva två predikanter i sin tjänst. Det var år 1881, som beslut fattades att anställa ytterligare en arbetare i missionens tjänst. Valet föll då på predikanten i Hedemora *Aug. E. Nielsén,* som var förut

känd på platsen. Han antog kallelsen och började samma år sin verksamhet inom föreningen.

De fyra år, under hvilka Nielsén tjänstgjorde som föreningens predikant, voro i flera afseenden en brytningstid. Redan vid midten af 1870-talet hade den s. k. nattvardsfrågan äfven här blifvit väckt till lif. Man började mer och mer komma till den öfvertygelsen, att nattvarden var en af Herren Kristus uteslutande för hans lärjungar instiftad måltid, och några af föreningens medlemmar begynte att vid denna tid samlas till enskilda nattvardsgångar här och där i husen. Med anledning af de meningsskiljaktigheter, som härigenom uppstodo, beslöt missionsföreningen 1876, att inga s. k. fria nattvardsgångar finge hållas och allra minst i missionshuset, och att predikanten ej finge betjäna dem, som det oaktadt samlades för detta ändamål i husen.

Oron öfver det bibelstridiga i att fira Herrens nattvard tillsamman med de ogudaktiga tilltog emellertid alltmera, och följden däraf vardt den, att föreningen 1878 beslöt att begära Allhelgona kyrka för enskilda nattvardsgångar med prästerligt biträde. Då detta i längden visade sig medföra vissa svårigheter, inlämnade de fria vännerna till föreningens styrelse en skrifvelse med begäran, att missionshuset måtte få användas för detta ändamål. Ett yrkande om ändring af föreningens stadgar i detta syfte framställdes likaledes, och, då det inom föreningen fanns majoritet för ett dylikt beslut, blef det på ett sammanträde 1879 afgjordt, att så skulle ske. Från den stunden samlades de fria vännerna vid sina nattvardsgångar i missionshuset. Deras antal tillväxte år efter år, och slutligen ordnade de sig till en församling enligt Guds ord samt utsågo predikanten Nielsén till församlingsföreståndare. Sålunda uppkom liksom en förening inom föreningen, hvilket framkallade en viss missbelåtenhet hos en del medlemmar. I syfte att förebygga mera allvarsamma brytningar, som häraf kunnat blifva en följd, beslöt föreningen år 1886 att själf omhändertaga nådemedlens förvaltning, hvilket beslut sedermera praktiserats.

År 1884 väcktes förslag om, att föreningen skulle ansluta sig till Svenska missionsförbundet. Detta förslag rönte motstånd från flera håll, emedan åtskilliga ansågo, att man fortfarande

borde samverka med Fosterlandsstiftelsen. Det framställda förslaget blef dock af föreningen antaget samma år.

Den tid, under hvilken dessa förändringar genomfördes, var i flera afseenden för missionsföreningen en pröfningens tid, på hvilken medlemmar från denna period icke utan en viss känsla af smärta blicka tillbaka.

Efter Nielsén kallades år 1885 *G. Th. Söderqvist* från Krokek i Östergötland till predikant och församlingsföreståndare. Under hans verksamhetstid började de nya förhållandena att stadgas allt mer och mer, hvarjämte arbetet hela denna tid fortgick under gynnsamma förhållanden. Medlemsantalet i föreningen tillväxte och sammanhållningen befästes. Söderqvist innehade sin tjänst till år 1890, då han sade upp sin plats och afflyttade till Sunne i Vermland. Till hans efterträdare kallades *K. J. Johansson* på Dalarö. Han antog denna kallelse men inträdde ej i föreningens tjänst förrän på hösten 1891, hvarefter han med välsignelse verkade på denna plats till hösten 1894, då han tillträdde sin nya befattning såsom reseombud i Södermanlands missionsförening. Sedan kallades predikanten i Landskrona missionsförening *J. Nyrén*, som stod i föreningens tjänst till 1897, då han antog Lutherska missionsföreningens i Stockholm kallelse att vara predikant och församlingsföreståndare för församlingen på Söder. Samma år beslöt föreningen att kalla reseombudet i Örebro läns fria missionsförening *E. Nilsson* till predikant och församlingsföreståndare, och har han sedan dess med välsignelse verkat i föreningens tjänst.

Utom predikoverksamheten och församlingsvården har söndagsskolan varit en af föreningens mest omhuldade missionsgrenar. Bland de personer, som med kärlek och nit deltagit i denna verksamhet såsom föreståndare, må i synnerhet nämnas utom ofvannämnde Uttke skomakaren *A. P. Holm* och skolläraren *A. W. Hellström*. Dessa tre personer hafva ock på olika tider under en längre följd af år stått såsom ordförande i missionsföreningen och på ett förtjänstfullt sätt ordnat och ledt dess verksamhet. Särskildt har Hellström med varm kärlek och nitälskan befrämjat det frikyrkliga arbetet både i staden och på landsbyggden och varit den till stor välsignelse. Missionsföreningens

A. W. Hellström.

medlemmar, somvid föreningens stiftande 1861 voro 18 till antalet, uppgå för närvarande till omkring 400 personer.

Under de 13 första åren af sin tillvaro måste missionsföreningen hålla sina möten och sammanträden i hyrda lokaler. Ganska tidigt började man dock insamla medel för byggande af ett missionshus, och, sedan ej obetydliga bidrag för detta ändamål influtit äfven från andra håll, grep man sig an med detta arbete. Sedan en tomtplats 1873 blifvit inköpt vid Stallbacksgränden, tog byggnadsarbetet sin början, och med 1874 års ingång kunde föreningen begynna sin verksamhet i sitt nya missionshus, som efter en rätt betydande ombyggnad och restaurering på senare tiden fortfarande utgör dess predikolokal.

II.

Eskilstuna.

De andliga rörelser, som utgöra ämnet för vår skildring, banade sig i början af 1860-talet väg äfven till Eskilstuna. Den förste lekmannapredikant, som vid denna tid besökte staden, var den förut i detta arbete nämnde P. Engzell. En person vid namn P. Karlsson öppnade sin dörr för honom och gaf honom härberge. Engzell gick omkring i husen och på verkstäderna och vittnade om Herren. Men i stället för att hörsamma det glada budskapet om frälsning förbittrades många och sökte göra Engzells vistelse i staden så bitter som möjligt. Prosten Lundgren öppnade en skolsal i fattiggården, där Engzell förkunnade evangelii ord. Vid en sammankomst där samlades en hop vildsinta och ohyfsade personer i förstugan i afsikt att öfverfalla Engzell med hugg och slag. Men prostinnan, som hade en droska till hands, lät i den skjutsa Engzell till sin måg, en knifsmed Hofstedt, hos hvilken han den gången kom i säkerhet. Prosten öppnade icke blott nämnda skolsal utan äfven sockenstugan och kyrkan, på hvilka ställen Engzell talade för fullt hus. Genom dessa vittnesbörd blefvo flera väckta till frälsningsbekymmer, och några, som på allvar frågade efter vägen till lifvet, kommo till tron på Gud samt uppfylldes med glädje och nitälskan för sina medmänniskors frälsning.

Prosten Lundgren erhöll sedermera en adjunkt, som hette *Lönnroth*. Denne prästman såg med bedröfvelse den grofva ogudaktighet, som var rådande så väl hos höga som låga i pastoratet, och, drifven af nit för folkets väl, beslöt han hålla sammankomster med bibelförklaringar i sockenstugan. Detta fortgick en tid, men någon egentlig frukt af denna verksamhet fick pastor Lönnroth icke se. När därför hjälp erbjöds honom i lekmannapredikanterna Liljeqvist och Carlsson, antog han denna och sökte befordra deras verksamhet. Sockenstugan, fattiggården och till och med kyrkan öppnades för dem. Så väl dessa predikanter som ock pastor Lönnroth voro utsatta för mycken fiendskap från deras sida, som ansågos något betyda inom samhället. En viss kniffabrikör uppträdde vid ett tillfälle på ett mycket ohyfsadt sätt i sockenstugan mot så väl pastor Lönnroth som den då predikande brodern, och efter den dagen blef sockenstugan stängd för andliga sammankomster. En numera i tron afsomnad man vid namn *Per Eklund* iordningsställde och öppnade då en mindre sal, där Guds ord förkunnades med lif och kraft trots allt motstånd, som gjordes af sanningens fiender. Guds ande verkade genom ordets predikan, och den lilla hopen, som tagit vid tron och prisade Gud för syndaförlåtelsens nåd, tillväxte alltmera.

Dessa till Gud omvända kände ett trängande behof af att verka för flera syndares andliga frigörelse. Men för att med mera kraft kunna verka Herrens verk behöfde de svaga krafterna förenas. Den 24 febr. 1866 bildades i detta syfte *Eskilstuna missionsförening*, och stadgar för verksamheten uppsattes, hvilka undertecknades af 94 personer.

Emellertid grep Guds ord omkring sig, och allt flera samlades att höra det, hvadan den lilla Eklundska salen snart blef för trång. När därför den s. k. Björkens sal stod till buds, hyrdes den af föreningen till predikolokal. Men behofvet af en egen lokal eller missionshus blef emellertid alltmera trängande. Redan 1865 hade P. Eklund inköpt en tomt i syfte att där uppföra ett missionshus. Grundläggningsarbetet tog genast sin början, men af brist på medel kunde icke byggandet fortsättas förrän följande år, då föreningen äfven från andra håll erhöll bidrag för detta ändamål. Vid jultiden 1866 var huset så nära färdigt, att föreningen kunde samlas där vid sina sammankomster omkring

Guds ord. En fridens och kärlekens ande var vid denna tid rådande bland de troende på platsen, och föreningens verksamhet var stadd i lugn utveckling.

Under åren 1872—1877 rönte föreningen ringa framgång på grund af de strider och slitningar, som då af flera orsaker voro rådande inom densamma. Redan år 1872 ansågos föreningens stadgar tarfva en förändring, och man anmodade sedermera dels styrelsen, dels en inom föreningen utsedd kommitté att hvar för sig utarbeta förslag till nya stadgar. Då dessa båda förslag vid årsmötet 1876 framlades för föreningen, antogs det af kommittén utarbetade. Detta var mer, än styrelsen kunde fördraga, och 5 af dess ledamöter förklarade sig med dessa stadgar ej kunna kvarstå i styrelsen och lämnade alltså sin befattning. Dessa senare och några med dem liktänkande inom föreningen kunde icke fullt förlika sig med den nya ordningen, hvarför svårigheterna fortforo.

Samtidigt härmed uppstodo likaledes stridigheter om försoningens betydelse. Äfven nattvardsfrågan blef vid denna tid mycket brännande. Några af föreningens medlemmar började samlas enskildt för att fira Jesu döds åminnelse. Till en början voro dessa blott 7 till antalet, men den lilla skaran ökades efter hand alltmera, och snart voro de allra flesta medlemmarne i föreningen med därom. Några däremot sågo i allt detta en afvikelse från den »rena evangelisk-lutherska läran» och sökte på allt sätt utså split och missnöje inom föreningen. Detta allt bidrog i sin mån till föreningens omorganisation till en församling i enlighet med Guds ord. För att göra ett slut på striderna om de sist antagna stadgarna beslöts vid ett sammanträde den 23 juli 1878 enhälligt att förkasta dem. Då nu äfven styrelsen såsom sådan slutat sin funktion, beslöt man att icke vidare utse någon särskild styrelse utan skred i stället till att börja en ny ordning och valde så på föreningssammanträdet den 9 dec. till ordförande och föreståndare pastor Axel Wætter, till kassör P. Eklund och till sekreterare F. A. Hiort. Pastor Wætter skötte sin befattning med nit och intresse och kvarstod på sin post trots de många obehag, han därför utifrån fick röna, till i april 1880, då han af vissa orsaker måste afsäga sig detta uppdrag.

Under åren 1878—1880 hade föreningen att glädja sig åt en god utveckling; inbördes kärlek och förtroende gjorde sig alltmera gällande, och allt syntes lofvande. Men i mars 1880 drabbades föreningen af den svåraste pröfning, som den haft att genomgå. Några af föreningens medlemmar jämte andra satte sig då på ett otillbörligt sätt i besittning af missionshuset, under föregifvande att de utgjorde den verkliga föreningen, som på grund af 1866 års stadgar skulle hafva rättighet till en sådan kraftåtgärd. Man skulle kunnat tro, att upplösningens timme var slagen, men annorlunda hade Gud beslutat. I stället för att splittra föreningen, såsom ämnadt var, bidrog detta till att ännu mer förena dess medlemmar i kärleken samt till större nitälskan för Herrens sak. De behöfde icke heller sakna samlingslokal. Samma sal, som föreningen för 14 år sedan lämnade, stod ledig att disponera, och föreningen flyttade in i densamma under tack och lof till Herren. Guds ande var på ett kraftigt sätt verksam vid mötena, många människor blefvo frälsta, och tilloppet af åhörare blef så stort, att man började bedja Gud om en rymligare lokal. Den 31 maj 1881 beslöt föreningen i Herrens namn att bygga ett nytt missionshus. Arbetet därmed tog genast sin början och bedrefs med sådan kraft, att föreningen redan i dec. samma år kunde inviga sitt nya kapell, där Herren alltsedan rikligen välsignat föreningen, i det att många själar kommit till tron på Gud. Församlingen räknar för närvarande öfver 400 medlemmar.

Under de första åren betjänades föreningen med offentlig predikan af P. Engzell, Hedström från Örebro, Carlsson, Liljeqvist, Nyström, Stridbäck samt Jönköpings missionsförenings predikanter. Vid 1869 års början beslöt föreningen anställa en fast predikant och kallade därtill P. ÖLANDER från Kristinehamn. Han antog kallelsen och tillträdde sin befattning i febr. samma år samt verkade i föreningens tjänst till hösten 1871, då han antog kallelsen till resepredikant inom Södermanlands allmänna missionsförening. Ölander, som kan betraktas såsom en af de mera bemärkta banbrytarne för den fria evangeliska verksamheten i Södermanland, arbetade sedermera under en längre följd af år i nämnda missionsförenings tjänst, hvarefter han antog kallelsen att blifva föreståndare för friförsamlingen i Eskilstuna, hvilken

P. Ölander.

jänst han innehade till år 1892, då han begärde sitt afsked. Sedan dess har han på grund af en halsåkomma icke kunnat utöfva någon regelbunden predikoverksamhet men har dock efter måttet af sina krafter alltfort med kärlek deltagit i den andliga verksamheten.

Utom Ölander hafva för längre eller kortare tid följande predikanter tjänat föreningen: Aug. Lundin, Joh. Forsberg, Boqvist, C. Måhl, G. Söderqvist, Aug. Paulström, E. Frieman och Aug. Höglund. Den 1 jan. 1894 tillträdde föreningens nuvarande predikant G. F. Dahl predikant- och föreståndarebefattningen.

Förutom predikoverksamheten har föreningen sökt befrämja Herrens rikssak genom söndagsskolverksamhet, genom syföreningar och ungdomsföreningar samt genom evangelistverksamhet. Denna sistnämnda verksamhet erhöll år 1891 en mera fast organisation, då P. Ölander utsågs till ledare för evangelistkåren. Den räknade 1897 16 medlemmar och har sin verksamhet hufvudsakligen i socknarna omkring staden, där den verkat med välsignelse.

III.

Södermanlands missionsförening.

År 1869 hölls i Eskilstuna ett större missionsmöte, som var besökt af ett stort antal missionsvänner icke blott från skilda delar af Södermanland utan äfven från Västmanland och Nerike. Detta möte var till oberäknelig välsignelse för hela Södermanland. För att på ett mera framgångsrikt sätt kunna verka för Guds rikssak inom denna provins, där det andliga mörkret nästan allestädes vid denna tid var mycket stort, bildades nämligen vid detta tillfälle en förening med namnet *Södermanlands allmänna missionsförening* med hufvudsäte i Eskilstuna. Sedermera uppstod inom provinsen en annan större missionsförening, som antog namnet *Nordöstra Södermanlands missionsförening.* Båda dessa föreningar sökte genom sina predikanter inom skilda områden af Södermanland utbreda Kristi evangelium, och deras verksamhet blef af Gud rikt välsignad.

För att åstadkomma en allmännare och närmare sammanslutning emellan så väl dessa tvenne större som ock de mindre

missionsföreningar, som under tiden uppstått på olika platser inom provinsen, hölls den 25 mars 1889 i Valla ett större möte. Till detta möte hade ombud från alla missionsföreningar och fria kristna församlingar i Södermanland blifvit inbjudna för att deltaga i öfverläggningar och beslut rörande organisation af missionsverksamheten inom provinsen. Det närmaste resultatet af detta möte blef, att en kommitté valdes, som skulle ägna frågan en närmare utredning. Till ledamöter i denna kommitté valdes följande personer: A. Aldén, A. W. Hellström, Ernst Frieman, P. Ölander och Erik Thærmenius.

I öfverensstämmelse med af denna kommitté upprättadt förslag bildades sedermera en för hela provinsen gemensam förening med namnet *Södermanlands missionsförening.* Första paragrafen i denna förenings stadgar har följande lydelse: »Södermanlands missionsförenings ändamål är att genom Guds ords predikan utöfva missionsverksamhet dels inom biträdesföreningarna, dels på mörkare, af Guds ords förkunnare mera sällan besökta orter inom verksamhetsområdet samt att förena kristna missionsföreningar och församlingar, förnämligast inom provinsen, till gemensam uppbyggelse och missionsverksamhet.»

Södermanlands missionsförening, som endast är att betrakta såsom en ombildning af den förut nämnda Södermanlands allmänna missionsförening, har under den gångna tiden varit i en oafbruten verksamhet hufvudsakligen inom Södermanland och angränsande del af Östergötland men därjämte tidtals äfven på olika platser i Nerike, Västmanland och Dalarne. Då hon började denna sin verksamhet, såg det annorlunda ut på det andliga området inom provinsen, än det nu gör. På högst få ställen funnos då öppna dörrar för evangelii förkunnare, hvarför det mången gång var svårt att få någon lokal för andliga sammankomster. Stormiga och bullersamma uppträden vid bönestunderna hörde ofta till det vanliga. Andliga och världsliga myndigheter utfärdade sina förbud, men intet hjälpte. Guds ord predikades i anda och sanning af så väl denna förenings vittnen som andra predikanter, och några här och där i bygderna anammade ordet med glädje och blefvo troende. Under tiden hafva på många ställen, i städer och socknar, uppstått kristna friförsamlingar, som nu blomstra och sprida omkring sig en lifslukt till frälsning genom sin verk-

samhet. Åtskilliga af dessa församlingar betjänas ännu delvis af föreningens predikanter, under det andra på senare tiden hafva anställt egna predikanter.

Under de senare åren har föreningen under somrarna äfven upprätthållit predikoverksamhet å Malma lägerplats och därigenom på ett verksamt sätt understödt den år 1889 bildade »Kungl. Södermanlands regementes kristna militärförening» i dess evangeliska verksamhet bland manskapet å nämnda exercisplats.

Bland predikanter, som för längre eller kortare tid verkat i Södermanlands missionsförenings tjänst, må nämnas C. Måhl, P. Ölander, Alb. Svensson, Tillman, A. Andersson, M. Book, Th. Fält, K. M. Mattsson, A. Aldén, Karl Andersson, K. J. Johansson och N. K. Mellström.

År 1896 voro omkring 70 större och mindre missionsföreningar och friförsamlingar i Södermanland och angränsande socknar af Östergötland anslutna till Södermanlands missionsförening. På sista tiden har distriktsföreståndaren E. Ungerth varit ordförande, skolläraren A. W. Hellström sekreterare och predikanten P. Ölander kassör inom föreningen.

Vid tanken på det evighetsviktiga missionsarbete, som Södermanlands missionsförening ännu har att utföra inom denna provins, må vi väl instämma i sångarens uppmaning:

Till sådd på nytt ännu en tid
I oförtruten, helig strid
Det är vår konungs order än,
Och lika tydligt ljuder den.
Så ut hans ord
I törstig jord
Och bed om regn
Och nådeshägn
Åt hvarje, äfven minsta brodd,
Som spirar upp af ordets sådd.

IV.

Andliga rörelser på landsbygden.

I *Österåker* lefde folket i allmänhet vid midten af 1850-talet främmande för det sanna lifvet i Gud. Väl bevistades

gudstjänsterna i kyrkan ganska flitigt och äfvenså husförhören, men något bekymmer om själens frälsning förspordes ej. Hvad husförhören beträffar, så bestodo de hufvudsakligast i ett kalasande och dansande, som föga stämde öfverens med deras egentliga ändamål. På det ställe, där husförhör hölls, var alltid på aftonen anordnadt ett större kalas, då »husförhörsbrännvin» ingalunda saknades, och ungdomen hade sin särskilda dansstuga, där det stundom gick så till, att samkvämet slutade med gräl och slagsmål. En brännvinskrog, som spred förbannelse omkring sig, fanns äfven inom kommunen. Väl förmanade prästerna till ett dygdesamt lif, men det hade icke stor verkan, enär de själfva såsom herdar icke föregingo fåren med goda exempel. Det var mörkt i andligt hänseende inom socknen. Några »läsare» visste man icke om. Visserligen hade man hört, att det i grannsocknarna skulle finnas några s. k. läsare, som blifvit förvillade, men i Österåker var allt godt och väl, menade man.

Omkring år 1857 kom på vintern byggmästar Linderoth från Brukkvarn, Lennäs socken, dit i sällskap med lekmannapredikanten Hellström. Man rådslog om, huruvida man borde öppna för »läsareprästen» eller icke, och fattade det beslutet, att han icke skulle få komma in i socknen. De måste alltså återvända med oförrättadt ärende, förföljda med stenkastning och glåpord, i synnerhet af ungdomen. Österåker var tills vidare stängdt för lekmannapredikanter. Några år därefter, omkring 1861, kommo några badgäster till Katrinakällans bad- och brunnsinrättning, hvilka voro troende. De kallade en predikant, och sammankomst utlystes i St. Täppe, där de bodde. Mycket folk samlades. Man ville höra, hvilken ny lära som förkunnades, och hos några funnos möjligen äfven allvarligare tankar. Predikanten stod på ett bord ute på gården, ty stugan, där de samlats, kunde icke rymma alla. Midt under det han predikade, kommo några vilda sällar för att rycka ned honom från bordet och slå honom. Med stor möda lyckades man få in honom genom fönstret, invid hvilket han stod, samt stänga dörren och gömma honom å vinden, hvarefter han nattetid måste fly från socknen för att undkomma sina förföljare.

Efter ytterligare några år kom åter ett evangelii sändebud A. G. Lindqvist, numera distriktsföreståndare på Gotland, till Öster-

åker. Han predikade först i Hulla by, och, så vidt man vet, fanns där icke en enda troende med på sammankomsten. Allt aflopp likväl stilla och lugnt. Sedan kom han till en soldat vid Gröfsbohl för att predika. Mycket folk var samladt, så att stugan icke kunde rymma alla. En bonde föreslog därför, att man skulle gå till ett skolhus i närheten. Med Lindqvist och bonden i spetsen tågade människoskaran dit, men, när de kommo fram, var nyckeln borta, så att de icke kunde komma in. På något sätt kom den emellertid till rätta. Folket strömmade in, och sammankomsten begynte. Predikanten bad så innerligt till Gud om välsignelse och uppläste sin text. En stor, grof, mörkhyad karl stod på gången och närmade sig under föredraget allt mer och mer talaren, som hvarje ögonblick väntade att blifva öfverfallen af honom. Om en stund syntes dock stora tårar rulla ned i mannens mörka skägg, och snart fanns i hela salen icke ett öga torrt. Talaren öfverröstades af snyftningar. Från den stunden var isen bruten för evangelii predikan.

Från södra och nordvästra sidan af socknen sökte baptisterna att vinna inträde. En gång var patron Lindeberg från Labbetorp i Vesstorp och predikade. Det var på sommaren. Mycket folk var samladt. Ungdomen i trakten hade kommit öfverens om att gå och störa sammankomsten. De samlade sig utanför fönstret, hvilket stod öppet. De skulle vänta, tills predikanten hade slutat predika. När predikan var slut, stack talaren ut hufvudet genom fönstret och tackade dem, för det de varit stilla och uppmärksamma. Det vore icke alltid så med ungdomen, menade han. De blefvo nu med ens afväpnade, lyfte på sina hattar och mössor, bockade sig och gingo stilla därifrån.

År 1867 besökte skoll. Werner från Vingåker Österåker och predikade på flera ställen inom socknen. Sedan friförsamlingen blef bildad, och innan den kunde anställa egen predikant, besökte han regelbundet Österåker hvarje månad och verkade till stor välsignelse därstädes. Han uppträdde på ett enkelt, okonstladt och värdigt sätt och hade en rik erfarenhet samt djup insikt i de heliga skrifterna. Han vann allas förtroende och samlade alltid omkring sig en stor åhörareskara. En halsåkomma gjorde dock, att hans röst var svag. Werner dog 1893. Frid öfver hans minne!

På våren 1873 inflyttade till socknen en torpare från Julita, som arrenderade ett hemman i Askö. Han var »läsare». Mången tyckte, det var oförståndigt, att en sådan skulle få komma in i socknen. Det skulle icke blifva annat än elände utaf, menade man. Han och hans familj skulle nog snart komma på fattigvården o. s. v. Emellertid kom han, mottog predikanter och öppnade sitt hus för andliga sammankomster, så att där blef liksom en härd för den andliga rörelsen inom socknen.

Södermanlands allmänna missionsförenings predikanter P. Ölander, Svensson, Lindqvist, Andersson, Lundmark, Tillman, Liljeqvist m. fl. stannade på genomresa och predikade i Österåker, och, sedan friförsamlingen blifvit bildad, blef den ansluten till nämnda missionsförening, hvarefter de regelbundet besökte socknen. Dessa jämte förut nämnde skoll. Werner, en Hedström m. fl. voro de, som först fingo bryta upp den hårda marken här och beså den med evangelii utsäde.

Den väckelse, som vintern 1876—1877 gick öfver större delen af vårt land, berörde äfven ganska kraftigt Österåker. Många kommo då till sinnesändring och tro på Gud. De troende började ifrigt rannsaka de heliga skrifterna, och snart bildades en nattvardsförening. Men nu tog man för alldeles gifvet, att dess medlemmar voro från sina sinnen, hvarför man på allt sätt sökte häda och smäda dem. Men rörelsen fortgick, och många af dem, som varit mest fientliga, kommo snart, bekände sina synder och slöto sig till de troendes lilla hop.

Omkring år 1879 anslöt sig föreningen till Svenska missionsförbundet och antog namnet *Österåkers friförsamling* samt indelades i kretsar med kretsföreståndare. Till församlingsföreståndare valdes E. Eriksson, Askö, som innehade denna befattning, tills han år 1883 flyttade till Vingåker. Samma år valdes And. Persson i Blomsterhult till församlingsföreståndare och And. Andersson i Krokäng till kassaförvaltare och ordförande, och hafva de alltsedan innehaft dessa tjänster i många år.

Den andliga rörelsen fortgick, och allt flera slöto sig till församlingen. År 1885 uppstod en kraftig väckelse i socknen, och stora skaror samlades att höra Guds ord. Bondstugorna blefvo nu för små, och på församlingsmötet den 15 febr. sagda år beslöts att uppföra ett missionshus af tegel. En kommitté

tillsattes att ordna med saken. Ett lån upptogs, och en tomt inköptes. Listor utsändes, och medel för ändamålet inflöto. På vintern 1884 tog byggnadsarbetet sin början, och den 19 sept. samma år stod det trefliga och vackert belägna missionshuset färdigt och invigdes den dagen för sitt heliga ändamål till stor glädje för Kristi vänner på platsen.

År 1889 beslöt församlingen att i förening med missionsvännerna i Julita kalla *K. M. Mattsson* till stadigvarande predikant för dessa två socknar. Han antog kallelsen och bosatte sig i Julita. Mattsson var en fridens, kärlekens och bönens man samt utrustad med goda predikogåfvor. De fattiga och sjuka hade i honom en god vän. Efter 4 års verksamhet på denna plats afflyttade Mattsson på kallelse till Arbrå friförsamling i Helsingland och efterträddes af predikanten K. Mellström.

Herren har i Österåker samlat sig ett folk, som prisar hans heliga namn och glädes öfver de stora ting, han med dem gjort.

Inom *Julita* socken härskade ännu vid början af 1860-talet ett djupt andligt mörker, och följden däraf var här liksom allestädes, där sanningen ej fått rum, att befolkningen lefde, såsom köttet och sinnet lyste. Men Gud, som är rik på barmhärtighet, tänkte i nåd äfven på Julita socken.

År 1853 inflyttade hit från Uppsala en mjölnare och byggmästare vid namn P. E. Hidman, som i likhet med sin hustru fruktade Gud. De kämpade ifrigt och allvarligt i bön till Herren, att han skulle förbarma sig öfver och med sin frälsning besöka socknens ogudaktiga befolkning. De fingo likväl vänta många år, innan de sågo sin bön besvarad, men omsider slog bönhörelsens timme. Det var år 1863, som den förste lekmannapredikanten satte sin fot inom gränsen af Julita socken för att där kungöra frälsningens glada budskap. Hans namn var P. G. Karlsson från Västerås. Efter honom följde sedan flera andra fridens budbärare, och deras vittnesbörd bar frukt. Stora skaror samlades vid bönestunderna, och icke så få kommo till frid med Gud och blefvo lyckliga. Men nu gick det äfven här liksom på andra ställen, där sanningens ljus börjat lysa i mörkret. Prästerskap och kyrkoråd satte sig i rörelse för att hindra den i deras ögon förskräckliga villfarelsen. Men intet motstånd

hjälpte, ty det var Gud, som kommit för att uppsöka och frälsa sina förlorade barn.

Den heliga eld, som sålunda blifvit tänd, underhölls sedermera genom predikanter, som alltsom oftast besökte socknen, och den lilla skaran af troende tillväxte så år för år. De enskilda boningshusen kunde snart icke längre rymma alla dem, som samlades för att höra Guds ord, och man började därför rådgöra om att uppföra ett missionshus. Detta var dock ett ingalunda lätt utfördt företag, helst som evangelii vänner här, liksom oftast är händelsen, voro fattiga på jordiska ägodelar. Men de grepo verket an med god vilja och arbetade sedan därpå med lust och glädje. År 1876 tog byggnadsarbetet sin början, och i aug. följande år var missionshuset så nära färdigt, att den första predikan då kunde hållas under dess tak.

Under åren 1876—1877 inbröt en härlig skördetid för Guds rike, i det att en kraftig väckelse då gick fram öfver trakten, hvarunder många, i synnerhet bland ungdomen, kommo till tron på Gud. Predikoverksamheten upprätthölls vid denna tid hufvudsakligen af Södermanlands missionsförenings predikanter, till hvilken förening missionsvännerna i Julita voro anslutna. Men sedan man nu fått ett eget hus att samlas i, uppstod frågan att ock anställa en egen predikant, och man beslöt att därtill kalla *K. J. Tillman* från Eskilstuna. Han antog kallelsen och tillträdde platsen år 1878. Genom sitt Gud hängifna sinnelag samt en outtröttlig och praktisk verksamhet blef han de troende till mycken välsignelse. Under hans verksamhetstid, omkring år 1881, begynte de troende äfven på denna plats mera allmänt vakna upp öfver sina rättigheter och skyldigheter såsom lemmar i Kristi kropp och ordnade sig så till en kristen församling, som sedan under Guds nådefulla hägn alltmera utvecklat sig och vunnit stadga.

År 1887 afflyttade Tillman på kallelse till Nora socken i Uppland, hvarefter K. M. Mattsson, såsom förut är nämndt, kallades till predikant för församlingarna i Julita och Österåker.

I *Floda* socken begynte den fria evangeliska verksamheten i början af 1860-talet. P. Liljeqvist var den förste förkunnaren af lifvets ord på denna plats. Vid en bönestund, som då hölls, sönderslogo de larmande fienderna 7 fönsterrutor i samlings-

K. J. Tillman.

lokalen. År 1862 predikade P. Engzell i byn Ramsta. I denna by står nu ett präktigt missionshus, som tillhör Floda missionsförening. Sedermera besöktes socknen af flera andra predikanter, såsom Hedström från Örebro, Karlsson från Fernebo, Pira, skoll. Werner m. fl. Då Södermanlands allmänna missionsförening bildades, anslöt sig Floda missionsförening till densamma och besöktes af dess predikanter. Sedermera antogs soldaten Edlund till predikant för föreningen. Han efterträddes år 1889 af G. Vilander, som sedan verkat i föreningens tjänst. Under senare år har han varit nedbruten af sjukdom.

Sedan slutet af 1860-talet existerar äfven inom *Lerbo* socken en liten missionsförening, som sökt göra sitt bästa för att sprida evangelii kunskap bland befolkningen på denna ort. År 1886 ombildades denna förening till en friförsamling och har sedermera trädt i förbindelse med missionsföreningarna i Floda, Sköldinge och Björkvik och underhåller i förening med dem en gemensam predikant.

Inom *Fogdö* socken var det fullkomligt mörkt på det andliga området ända till i slutet af 1840-talet. Genom Rosenii skrifter blefvo då två unga flickor troende, som sedan började att gå tillsamman för att bedja. Genom tillfälliga besök i Stockholm kommo de i närmare beröring med den andliga verksamheten och blefvo yttermera stärkta i sin tro på Herren.

Omkring år 1849 kom baron Stjernstedt och bosatte sig på Hesslebyholms fideikommiss. I familjen tjänade en kammarjungfru, som hette Amalia. Hon var en verklig kristen, och hennes lif i Jesus var varmt och innerligt. Hennes kristliga inflytande på de öfriga tjänarne var stort, och snart hade hon vunnit så väl sina kamraters som det öfriga folkets vid gården förtroende. Flera blefvo genom henne förda till Herren, och på kvällarna samlades dessa både på gården och på åtskilliga ställen i grannskapet för att uppmuntra och styrka hvarandra i tron. De läste en betraktelse ur någon postilla samt sjöngo Ahnfelts sånger, som då utkommo. Rörelsen grep omkring sig, så att inom kort ett tjugotal hade slutit sig till dem.

Förföljelse saknades icke, utan ofta blefvo de troende på hemvägen från sammankomsterna öfverfallna med hugg och slag. Prästerna slutade söndagens gudstjänst med att uppläsa konventikel-

plakatet, och på husförhören tillfrågades folket, om någon var läsare. Somliga ropade »nej, nej», andra bekände, att de voro det.

Gud räddade dock på ett underligt sätt de sina undan fiendernas onda anslag. Därom må följande berättelse vittna. På Hallinge strax utanför Hesslebyholm bodde en troende kvinna. Under julhelgen 1849 bjöd hon till sig de troende från Fogdö. En äldre småskollärare vid namn Hellström från Tjula hade också blifvit underrättad därom, hvarför han begaf sig åstad dit. Han började mötet med att sjunga sången: »Ingen hinner fram till den eviga ron» etc. och fortsatte sedan med att läsa något ur Guds ord. Alla voro glada, och ingen anade, att deras möte var bekant, förrän en skara drängar kom inrusande i rummet. De blefvo dock stilla samt åhörde en stund lugnt, hvad som sades. Men snart kommo två druckna karlar in och frågade, hvad de gjorde. Hellström bad dem sitta ned, så skulle de få se. Men de gingo ut och drucko ännu ytterligare. Om en stund kommo de tillbaka, gingo fram till bordet, där gubben satt, togo honom i rockkragen och sade, att han nu skulle slippa sitta där längre. Somliga blefvo då förskräckta och sprungo upp i sängarna för att rädda sig. Karlarne togo den gamle mannen, ryckte honom från stolen samt släpade honom ut på gården, under det att drängarne svärjande och hånande följde efter. Utkomna tänkte de att släpa ned honom i en vak på sjön. Men på mötet var ock en skeppare närvarande, en riktig slagskämpe. Då han såg, huru de handterade Hellström, sade han: »Så vidt lifvet är er kärt, så släpp gubben.» Därmed kastade han af sig pälsen samt rusade på hopen. De kände sin man alltför väl och togo utan vidare strax till flykten.

Rörelsen utvecklades sedan alltmer, och de troende fortforo att gå tillsamman. Engzell och Rölander voro de första predikanter, som besökte platsen. Den senare stannade på trakten i sex veckor, och Guds ande verkade kraftigt på folket. Många voro dock fientliga, och, förbittrade öfver att hans besök blef så långvarigt, beslöto de att köra bort honom. En kväll hölls möte på ett ställe, som hette Hagbacken. Predikanten satt i ett hörn af rummet och talade. Då han hållit på en stund, kom en skara bönder från Relinge by. I förstugan stod en mängd galoscher. Dessa kastade de på de församlade. Sedan gingo de fram för

att öfverfalla predikanten, men de troende bildade en ring omkring honom och utsatte sig själfva därigenom för hugg och slag. En kvinna träffades så hårdt i hufvudet, att hon höll på att svimma, en man kastade de ut på gården. Omsider lämnade de huset under hotelser, att, om han icke vore därifrån andra dagen kl. 3, skulle de komma tillbaka och sätta in honom i en svinbur och skjutsa honom bort. Andra dagen kommo de tillbaka för att öfverfalla honom, men han lyckades fly undan till ett annat ställe.

Besöken af sådana, som förkunnade Guds ord, började snart blifva allmännare. Både predikanter och prästmän besökte platsen och predikade i stugorna. Många försök gjordes att få skolsalarna upplåtna för andliga sammankomster. Det nekades dock, hvarför man fortfarande måste samlas i hemmen. Till sist blefvo de troende trötta på de afviga svaren af skolråd och präster och togo i öfvervägande, om de månne icke kunde skaffa sig ett eget hus. Och fastän de voro få, beslöts dock att bygga ett missionshus. Utgifterna voro stora, men viljan var god, och snart hade de ett eget hus att samlas i. Nyårsdagen 1880 invigdes detsamma.

Sedan dess har verksamheten gått framåt. Om den icke har att omtala några mera nämnvärda segrar, så vittnar den dock om Guds bevarande nåd. Medlemsantalet i friförsamlingen uppgår för närvarande till omkring 50.

År 1885 kallades predikanten Jansson till församlingsföreståndare, och, då han 1892 afflyttade till Örebro, tillträdde predikanten P. Persson på kallelse samma befattning, som han innehade till 1895. Sedan dess har Aug. Hammarström tjänat församlingen såsom föreståndare och predikant.

V.

Nordöstra Södermanland.

Innan vi gå att berätta om den verksamhet, som utöfvats af Nordöstra Södermanlands missionsförening, skola vi söka att teckna några drag af de föregående andliga lifsyttringarna i

denna del af Södermanland, hvilka i sin tid gåfvo upphofvet till denna förening.

Redan på 1850-talet öppnades inom *Vårdinge* socken brukspatron *M. Tisells* hem, Näsby säteriegendom, för Guds ords offentliga förkunnande. Bland predikanter, som kallades dit, var den bekante frimodige maskinisten J. P. Johansson en. År 1858 predikade äfven J. P. Engzell evangelium vid Näsby. Tisell kallade en troende lärarinna, Fredrika Linnarsson, att undervisa barnen. Hon började äfven hålla söndagsskola och utöfvade sålunda jämte sin väninna Charlotte Tibell, som besökte folket i hemmen för att tala med dem om Gud, en verksamhet, som blef till välsignelse för många. Äfven Fjellstedt kallades till Näsby, och lagman Cassel torde ock vid sina besök hos brukspatron Tisell hafva utsått något frö af den oförgängliga säden. Engzell drog omkring med sin bibel och stora bokpåse på flera ställen i dessa trakter, och det berättas, att han en gång i sitt nit gick in i Katrinenäs kyrka före gudstjänstens början och lade traktater i bänkarna. Fiendskapen mot den andliga verksamheten var dock mycket stor. Så t. ex. hotades en prästson i trakten med att blifva utestängd från sitt hem om kvällen, om han vågade besöka en af Engzells »bibelförklaringar» vid Näsby. Om han däremot var ute i dryckeslag, hade han ej att frukta en sådan bestraffning.

Kapten *A. L. Sehman*, som under en flerårig vistelse i utlandet blifvit förd till tron på Herren och därjämte utvecklats till sin invärtes människa under samvaro med lifaktiga kristna, i synnerhet i Würtenberg och hos Dorotea Trudel i Mennedorf, flyttade år 1861 till Morstaberg i Vårdinge socken. Kort förut hade löjtnant *Theodor Norlin* kommit till Näsby såsom förvaltare åt brukspatron Tisell, och så uppstod snart ett varmt samarbete mellan Sehman och Norlin för Guds rikes utbredande. Till dem anslöto sig ock bröderna *Lidholm* å Nådhammar, hvilka genom Rosenii predikan kommit till sinnesändring, och så voro i början af 1860-talet tre af de större egendomarna i Vårdinge socken öppna för Guds ords offentliga predikan. Evangelii ord blef ock flitigt förkunnadt där dels af troende präster från Stockholm, såsom Beskow, Bring, Elmblad, Falk, Flyborg, Wadström och Årnström, dels ock af många vid den tiden mest kända lekmän,

såsom Ahnfelt, Hultman, Samuel Johansson, Svening Johansson, Melander, Rosenius m. fl. Mycken ädel säd blef på detta sätt utkastad på en förhoppning och har burit frukt i sin tid till rättfärdighet.

Löjtnant Norlin flyttade inom kort till Vappersta i Vårdinge grannsocken Vagnhärad, hvarigenom ordets predikan fick en större utbredning. År 1864 afflyttade äfven kapten Sehman från Morstaberg, men några år därefter inköptes egendomen af byggmästaren L. M. Elfling, och under den tid, han innehade densamma, blef Guds ord åter flitigt förkunnadt där. Såsom en synlig frukt af denna evangeliska verksamhet vid Nådhammar torde man få betrakta bland annat den samling barmhärtighetshem, som vuxit upp på denna genom Guds ord så rikt välsignade plats, nämligen trenne barnhem, ett hvilohem och ett konvalesenthem, alla öppna för lifvets ord. Den stora barnskara, som här fostras under bibelns inflytande, bön och sång, skall helt visst i sin ordning blifva ett lefvande utsäde, som åt vidt skilda håll skall utbreda evangelii surdeg. I denna nejd har det visat sig liksom i allmänhet på de platser, där Guds ord ymnigt förkunnats, att icke blott många finnas, som älska Herren, utan att ordet äfven på de icke troende utöfvat en hälsosam yttre tukt och framkallat sedernas förbättring.

Vid Hedby fideikommiss i Dillnäs socken förkunnades Guds ord redan i början af 1860-talet under landshöfding *Liljencrantz'* tid. Han samlade först själf sitt folk på söndagseftermiddagarna och läste för dem och kallade äfven präster och lekmän att predika ordet där. Hans son, grefve *Wilh. Liljencrantz,* som år 1870 blef fideikommissarie, hade i stora huset ett särskildt rum, afsedt till predikolokal, och där frambars vittnesbördet om Kristus utom af flera andra äfven af Ahnfelt, Melander, Hultman och Elmblad samt dåvarande föreståndaren för Fosterlandsstiftelsens missionsinstitut W. Rudin jämte K. Palmberg, den tiden lärare vid nämnda anstalt. Grefvinnan höll söndagsskola med barnen, och denna plägade oftast sluta med en bönestund för de äldre. Somliga predikanter kvarhöllos flera dagar, ja, veckor vid Hedby, såsom stundom var fallet med lektor Elmblad, och behofvet att höra Guds ord förde då folket tillsamman flera gånger i veckan. Då bönerummet var otillräckligt att rymma de skaror, som sam-

lades såsom vid de större mötena, ägde sammankomsterna sommartiden rum på fria fältet, eller ock begagnades spannmålsmagasinet till predikolokal. Under denna besökelsetid kommo många och frågade: Hvad skola vi göra, att vi må varda frälsta? och alla fingo det gamla bepröfvade svaret: Tro på Herren Jesus Kristus, så varder du frälst. Gud bevisade stor nåd på denna plats i synnerhet under denna tid, och hela socknen röner ännu i dag en märkbar välsignelse af det Guds ord, som så rikligen förkunnats här. År 1871 fick egendomen en troende inspektor vid namn *C. M. Westerström*, hvilken från sin i andligt afseende lifaktiga hemort i Småland medförde mycken värma för Herrens sak. Hans namn är nära förknippadt med den i orten bildade missionsföreningen, hvars ordförande han var i flera år.

De andliga rörelser, som uppstått på denna plats, och som lämnat mera synliga spår efter sig äfven i kringliggande nejder, torde till ej oväsentlig del härröra från den verksamhet, som kolportören Engqvist från Örebro län här utöfvade. Han kallades till Hedby år 1865 af landshöfdingen grefve Liljencrantz och utförde genom predikan och skriftspridning ett banbrytande arbete i Gåsinge, Dillnäs, Katrinenäs och Frustuna socknar samt till någon del äfven i Björnlunda. Bland de första, som på dessa trakter sökte öppet främja Guds verk, voro kusken Eriksson på Hedby, hvilken Herren väckte upp ur syndasömnen genom en olyckshändelse, och som sedan med ett nit som få arbetade för sina medmänniskors frälsning, orgelnisten Pettersson i Dillnäs, hemmansägaren Eriksson i Klöfsta, Katrinenäs socken, samt soldaten Ledin, hvilken den gode herden fann vintern 1863 i en kolkoja på Sjuendaskogen i Vårdinge socken, där han jämte en kamrat förströdde sig under de långa, mörka kvällarna med läsningen af inköpta kristliga traktater, bland hvilka en med titeln: »Är du född på nytt?» kom de bägge männen att på allvar göra sig denna fråga. Kamraten kallades kort tid därefter genom en olyckshändelse in, såsom vi tro, i en salig evighet. Ledin kom inom kort till frid med Gud, öppnade sitt hem för Guds ord och Guds folk, blef en af styrelseledamöterna i den framdeles bildade missionsföreningen och lefver ännu ett grånadt vittne om den Herres nåd, hvilken själf går ut i ödemarken för att uppsöka sitt vilsekomna får.

I Frustuna mottogs kolportören Engqvist af hemmansägaren J. P. Andersson i Ek och hans måg G. Andersson i Söra. Sistnämnda plats blef sedermera under många år en centralpunkt för den evangeliska verksamheten i den nejden, och det första bönehuset i orten var just beläget vid Söra. I Björnlunda fann Engqvist en öppen dörr hos bryggaren Hjelm i Önnersta, och den dörren stod sedan i Hjelms hela lifstid öppen för evangelii budbärare. En pastor R. Stenbäck, som den tiden tjänstgjorde i socknen, öppnade skolan Velandersborg för Engqvists predikan. I tre år besökte Engqvist med vissa mellantider de nämnda socknarna.

På 1860-talet sände Herren pastorsadjunkten *J. Sahlin,* nu kyrkoherde i Sköllersta, till Gåsinge och Dillnäs socknar. Han predikade Kristus i andens och kraftens bevisning, ådagalade stort nit för själars frälsning och blef fördenskull mycket föraktad af världen. Hans verksamhet på denna plats blef kort men lämnade dock varaktiga spår efter sig, hvarom flera ännu lefvande troende med glädje vittna. På våren 1867 höll han en sammankomst i Hedby, vid hvilket tillfälle Anna Nyström, som sedan 1889 verkat i evangelii tjänst i Kaukasien och Ost-Turkestan, blef så kraftigt påverkad af det talade ordet, att hon från den stunden öppnade sitt hjärta för Kristi kärlek, hvilken alltsedan drifvit henne att söka vinna själar för Herren. Vid ett besök i sitt föräldrahem Karlshamn i Björnlunda bekände hon kort därefter med ödmjukhet och glädje sin frälsare och omtalade, att i Hedby-trakten, hvarest hon hade tjänst, flera personer hade fått ett förändradt sinne och bland dem en, som förut svurit på, att han aldrig skulle »bli läsare». Vid afskedet från hemmet bad Anna sin moder om förlåtelse för allt, hvad hon som dotter felat, och uppmanade med bevekande ömhet sin broder *C. F. Nyström,* att han ej skulle glömma Gud. Detta allt rörde så broderns hjärta, att han efter afskedet från sin syster grät som ett barn och önskade innerligt, att han ej längre såsom oomvänd skulle behöfva bedröfva sin kära syster. En maskinist vid namn Hedman från Tumba pappersbruk började vid denna tid resa till Söra i Frustuna och talade den 7 juli 1867 därstädes öfver texten i Luk. 15 kap. om den förlorade sonen. Vid detta tillfälle var Nyström med och blef då så mäktigt gripen af evangelii san-

ning, att han af hjärtat började ropa till Herren om frälsning och blef bönhörd. Åtta dagar därefter kunde han gå till sin syster Anna och förtälja den glada nyheten, att äfven han genom Herrens nåd fått ett nytt sinne. Samtidigt med Nyström blefvo flera i ofvannämnda socknar förda till Herren, och Guds ord började förkunnas där af nya vittnen, såsom småskolläraren Söderberg från Majtorp i Åker, den förut nämnde orgelnisten Pettersson i Dillnäs by samt en vermländing Magnusson, hvilken var den förste lekman, som predikade i Turinge socken hos torparen J. O. Andersson i Löfnäsberg, hvars dotter blef en förstlingskärfve för Guds rike i den nejden.

År 1865 kommo några andra vermländingar till Ånhammars gods i Gryts socken för att verkställa nyodlingar vid godset. De voro, i synnerhet förmannen Backlund från Östra Emtervik, nyodlare äfven i andligt hänseende, men Backlund var ock en såningsman, hvilken, eldad af Kristi kärlek, läste bibeln för folket i sin nya omgifning och samtalade med dem om det eviga goda, såsom det redan under förflutna dagar hade skett i hans fosterbygd. En rättare Lindmark från Gatstugan, en skogvaktare Skeppstedt vid Ånhammar, en korporal Blomqvist m. fl. vaknade upp ur syndens sömn och kommo till tron på Kristus. Den sistnämnde öppnade först sitt hem för predikande lekmän, som kommo till socknen. Han fick därför röna mycken fiendskap särskildt från prästens sida, hvilken bland annat uppläste från predikstolen det redan upphäfda konventikelplakatet för att därigenom injaga skräck hos sockenboarne för de förmenta villoandarne.

Samma vermländingar flyttade sedan med sitt jordiska och andliga odlingsarbete till Skepsta i Gåsinge, och Backlund, full af tro och visdom, förkunnade Kristus, så att många därvid fingo ett styng i sina hjärtan. Bland dem voro mamsell Nyman vid Skepsta, skräddaren Gustaf Löth och soldaten J. Frisk. Mamsell Nyman har sitt namn ännu efter sin död förknippadt med den framväxande missionsföreningen, till hvilken hon skänkte 1,000 kronor mot ränta under sin och en anhörigs lifstid. Soldat Frisk blef i många afseenden en vägbrytare för missionsverksamheten och var i många år föreningens predikant, hvarom mera längre fram.

Ett hem i denna ort, hvarest de troende hafva uppsändt många gemensamma böner och mången evangelii förkunnare blifvit hjärtligt välkomnad, öppnades genom Herrens direkta ingripande på följande märkliga sätt, som tydligt ådagalägger sanningen af Herrens löfte i Hes. 34: 11: »Se, jag vill själf uppsöka mina får.» Husfadern var vid nu åsyftade tid anställd som arbetare vid ett brännvinsbränneri och fick just på denna plats sin uppväckelse ur syndasömnen genom förskräckliga syner, hvarvid den onde upprepade gånger visade sig för honom och för hvarje tillfälle kom honom allt närmare. I förskräckelsen sökte den olycklige mannen beröfva sig lifvet men hindrades af Herrens hand. Slutligen fick han den fasansfulla förvissningen i sitt inre, att den onde anden skulle taga honom lefvande med sig, och den förtviflade mannen kunde ej annat än ropa till Gud. I sitt djupa andliga mörker kunde han dock icke ännu framstamma någon annan bön till Gud, än att ingen måtte få se, när denna fasansfulla händelse skulle inträffa. Men den sista natten förut, det var den 23 sept. 1872, bad Besk — så hette mannen — till Jesus och frågade, om det icke kunde finnas nåd och frälsning äfven för honom. Och Herren hörde enligt sina löften samt lät en allt klarare stråle af nådens ljus lysa in i mannens själ, tills allt äfven omkring honom, där han låg i sin bädd, syntes honom vara idel ljus och han tyckte sig ligga vid Jesu fötter, uppfylld af den ljufvaste frid däröfver, att Jesus dött för hans synder. Sedan blef Besk för alltid fri från den onda synen och går ännu kvar på jorden med visshet om syndernas förlåtelse och hopp om arfvedel i det fullkomliga ljusets rike. Genom denna märkliga nåd utkorade Herren denne man till en modig stridsman för sin rikssak, och han har fått lida ej ringa hån och försmädelse för sin frimodiga bekännelse af Jesu namn så väl i hemorten som vid Malmköping, där han liksom Frisk hade att som soldat göra sina möten. Den missionsverksamhet, som numera årligen bedrifves på nämnda exercisplats, torde hafva sin första upprinnelse i de böner, som af dessa och andra troende soldater blifvit uppsända till Gud i skogsbackarna bredvid lägret. Okunnigheten om andliga ting var den tiden så stor i Besks hemort, att folket fullt och fast trodde honom vara från förståndet, då han samtalade med dem om de himmelska tingen, och bön-

derna i somliga gårdar gjorde sig ej samvete af att uppmana sina drängar att kasta sten efter den frimodige mannen. En i samhället mera bemärkt man, som fann, att Besk i de lekamliga sysslorna hade sitt goda förstånd i behåll, uttryckte sig sålunda: »Du *är* tokig, fastän du *inte är* tokig». Ett stort omslag har dock genom Guds ords flitiga begagnande numera inträdt på orten, och »nu för tiden», säger den gamle troskämpen, »se människorna, att det verkligen är det rätta att tro på Gud».

Genom Frisks och Besks vittnesbörd fördes skomakaren Grindlund i Gåsinge till tron på Kristus. Han blef sedermera en stödjepelare för den blifvande missionsföreningen.

Före de nu beskrifna andliga rörelserna i denna ort hade man hört talas om en skräddare i Gåsinge och tvenne flickor i Dillnäs, som brukade bedja till Gud i knäböjande ställning, men vidskepelsen trodde, att de därvid »gingo genom karmstolar».

Från det ofvannämnda Söra i Frustuna spred sig den evangeliska verksamheten i slutet af 1860-talet till Ehrendal, Gransjö, Buddbohl m. fl. ställen. Genom pastor Ekstrands kärleksfulla umgängelse och vittnesbörd, hvarom vi längre fram få tala något mera, blefvo flera af de sålunda påverkade hemmen öppnade till stor välsignelse för evangelii sak i denna nejd. Husfadern i Buddbohl återfinna vi längre fram som offentlig förkunnare af Guds ord, alla hans barn blefvo förda till Herren, och en af sönerna, som ännu lefver, har i sin ordning öppnat hus och hem till gästfritt mottagande af Herrens vittnen samt är en stödjepelare för det andliga arbetet på sin ort i Gåsinge. Det fridfulla hemmet Gransjö i skogen och det närbelägna Betseläng hafva blifvit verkliga hållpunkter för Guds ord, och lägger man härtill Storgården i Axala, så hafva vi här tre »befästa städer», som varit och äro till stor välsignelse för missionen. Många missionsmöten hafva hållits på dessa platser, och den, som bor i närheten af ett missionshus, som alltid står i ordning att mottaga åhörare och predikanter, kan knappast föreställa sig, hvilket drygt kärleksarbete som utföres på sådana »utstationer», som vi nu beskrifva, då predikanter skola skjutsas fram och åter en lång väg, folket sammanringas utan klocka vid de oregelmässiga mötena, hemmen förvandlas till bönesalar och logarna smyckas med grönt samt tillfälligt inredas för missionsmötena.

Men så veta ock många bekväma kristna, som blott gå och fordra en god predikan i ett förut ordnadt missionshus, föga af den glädje, som ett sådant uppoffrande kärleksarbete skänker. Men den som haft glädjen att se solljuset i ofvan beskrifna fridfulla missionshus, han förstår, att Herren med särskild välsignelse lönar de uppoffringar, som göras för hans sak. För Nordöstra Södermanlands missionsförening hafva dessa nu nämnda hem haft en stor betydelse, och glädjande att omtala vandra äfven barnen i föräldrarnes fotspår samt deltaga med glädje i det evangeliska arbetet. Till Herrens pris må ock omnämnas, att husfadern i ett af dessa missionshem, f. d. korporalen Lifgren, såsom styrelseledamot i missionsföreningen i många år tagit verksam del i arbetet för evangelii sak. Han och hans i tron hemgångna maka, syster till mor Tunholm i Gransjö, hafva gifvit exempel på, huru trofasta vi alla borde vara att omhulda den verksamhet, som Herren gifvit oss att utföra. Må han gifva oss mycket af samma för missionens sak själfuppoffrande sinnelag.

På tal om sådana gärningar må här ock nämnas arrendatorn G. Eriksson vid Långnäs nära Trosa, där missionsföreningen och den evangeliska verksamheten haft en fast stödjepunkt. G. Eriksson var mycket förlåtet, — han hade varit djupt sjunken i dryckenskapslasten — därför älskade han mycket. Hans hem har alltid på det mest hjärtliga sätt stått öppet för Guds ords förkunnare. Själf har han under de senare åren anordnat ej så få missionsmöten i Trosa och därvid med sin »missionshäst» — så kunde den i sanning kallas — i ur och skur fortskaffat evangelii vittnen under deras resor långa vägar fram och åter. Om vi gärna åt ett kommande släkte vilja bevara minnet af de personer, som troget utsått den goda säden, så må vi icke heller förgäta dem, som med stor själfuppoffring på detta sätt befordrat och möjliggjort denna deras verksamhet. Herren allena vet, till hvilket gagn sådana »fasta punkter», som de nu omtalade, varit och äro i striden mot mörkrets makter.

Den heliga elden spred sig äfven till Lästringe, där en hustru i Grömsta länge var ensam i att öppna sitt hem, en liten stuga, för Guds ords predikan. Fjärdingsmannen Nilsson i Grömsta har länge varit en verksam missionsvän, som i tron gjort sitt hus till ett Herrens tempel. Många andra i socknen voro nog villiga

att öppna sina hem för Guds ord, men ägaren till större delen af socknen, fideikommissarien på Gärdesta, ställde sig hindrande i vägen. Men fingo hans underhafvande ej öppna lokaler för predikan, så kunde de dock mottaga predikanter som sina gäster, och äfven därigenom spred sig evangelii surdeg. I slutet af 1880-talet besökte Herren denna socken på ett kraftigt sätt med sin ande, en missionsförening bildades då, och ett missionshus blef byggdt.

Den förut omnämnde löjtnant Norlin, sedermera bosatt å Vappersta i Vagnhärad, predikade en gång sommaren 1868 i Söra och väckte vid detta tillfälle förslag om att bilda en missionsförening för orten. Allt det myckna vägbrytande arbete på det andliga området, hvaraf vi här ofvan skildrat det mest i ögonen fallande, hade nu så förberedt sinnena, att förslaget genast mottogs med glädje, och under Norlins ledning bildades samma dag en förening, som kallades *Daga missionsförening*, emedan den då förnämligast omfattade häradet af samma namn med socknarna Frustuna, Katrinenäs, Dillnäs, Gåsinge, Björnlunda och Gryt samt Vårdinge m. fl. i andra härad.

Vid samma tid började *P. Österberg* från Sorunda besöka trakten och predika Guds ord. Sedan han genomgått en kortare kurs vid Fosterlandsstiftelsens kolportörsskola, kallades han till föreningens predikant. Detta skedde vid ett sammanträde i Klöfsta i Katrinenäs, som vid den tiden var en af centralpunkterna för den evangeliska verksamheten. Österbergs val förordades varmt af en hemmansägare från Sorunda, fader till Svenska Morgonbladets nuvarande redaktör P. Ollén, som i ännu vidsträcktare kretsar på ett framgångsrikt sätt fört lekmannaverksamhetens talan. Föreningen inköpte vid Söra en lägenhet, där Österberg fick sin bostad, och en vidbyggd f. d. handelsbod inreddes till bönesal, som blef föreningens första och enda bönehus till år 1878, då lägenheten, sedan det nya missionshuset vid Gnesta hunnit uppföras, blef försåld.

Efter 4 års troget och mödosamt arbete afflyttade Österberg till annan plats och efterträddes af predikanten *Johansson*, äfven han utgången ur Stiftelsens skola. »Han var», säger en af hans forne åhörare, »särskildt en lagpredikant, hvilket nog var behöfligt för att väcka upp de sofvande». Efter honom kom små-

skolläraren Lundin från Eskilstuna, hvilken dock på grund af bristande begåfning som predikant på föreningens tillrådan år 1874 ägnade sig åt annan sysselsättning.

På våren 1871 kom pastor *P. A. Ekstrand* flyttande från Turinge till Katrinenäs och höll inträdespredikan i Katrinenäs och Frustuna socknar öfver 1 Kor. 9: 26 och tillade därvid: »utan jag har ett *visst* mål före, som är att föra själar till Kristus». För närvarande bosatt i Vintrosa i Nerike har han varit och är ännu på sin post i den heliga striden trogen detta sitt ingångsspråk. Under sju år verkade han med stort nit och mycken flit och trohet som en allvarlig förkunnare af Guds frälsning i Kristus och utöfvade genom sin varma gudsfruktan och sina kärleksgärningar ett djupt och varaktigt inflytande på många, som genom honom erhöllo intryck till frälsning, och många hem öppnades genom hans inflytande för missionen. Det var förnämligast genom Ekstrands verksamhet, som de ofvannämnda hemmen i Gransjö-trakten öppnade sina dörrar till ett så gästfritt mottagande af Herrens vittnen. Vid Betseläng bodde den tiden en troende statdräng, som Ekstrand plägade besöka. Han hette Ek och blef sedermera för en tid traktatspridare inom missionsföreningen och brukade äfven offentligt tala Guds ord. Ekstrand predikade åtskilliga gånger vid Hedby i Dillnäs, vid Sjuenda skolhus i Vårdinge, hvarest en troende lärarinna ända intill dessa dagar hållit Guds ords lykta brinnande, samt gjorde för öfrigt predikobesök på vidt skilda platser inom pastoratet, såsom vid Ehrendals skola nära gränsen till Torsåker och Lästringe, vid Betseläng nära Björnlunda och äfven i självfva Gnesta, där han ännu lefver i kärt minne.

Ett hem, som från denna tid varit och ännu är en hållpunkt för missionsverksamheten på denna plats, öppnade Herren genom Ekstrands vittnesbörd på följande sätt. En ung kvinna, som gått hårdt nedtryckt under en tung syndabörda och lagens förbannelse, vandrade en söndag förbi sockenkyrkan till Kattnäs för att höra Guds ord. Här fick hon höra evangelii ord af den allvarlige Ekstrand, och under vandringen tillbaka mot hemmet kände hon sig genom tron på Jesus i ett ögonblick frigjord från alla sina synder; de voro så långt borta från henne, som öster är från väster. Då predikanten Nyström sedermera passerade

Gnesta, berättade hon för honom sin saliga erfarenhet och frågade, om det väl gått rätt till, då hon numera icke kände någon synd trycka på sitt samvete. »Var icke orolig för det», tröstade henne predikanten; »Guds lamm har tagit bort dem». Kvinnans innerligaste önskan var nu att få öppna sitt hem för det Guds ord, som medfört hennes andliga frigörelse, men hennes man var icke ännu vunnen för Herren, och hon vågade därför ej begära tillåtelse därtill. Emellertid sände Nyström utan att känna till förhållandet bud till henne, att han om en månad skulle komma till hennes hem och tala Guds ord. Tiden förflöt, och dagen för Nyströms ankomst var inne, utan att hon vågat framställa sin begäran. Det var en svår nöd för den ännu obefästade hustrun, och hon ropade ifrigt till Herren om hjälp, där hon sysslade med sitt arbete i köket. Just som hon så kämpade med Gud i bön, gick Nyström förbi huset och blef observerad af mannen. Denne gläntade då på dörren och sade: »Nyström går förbi; skall du icke bedja honom gå in?» Från den stunden har hans dörr alltid stått öppen för Guds ord. I detta hem bildades i närvaro af trädgårdsmästaren Sjölander, skräddaren Nyström och ofvannämnde Lifgren den första friförsamlingsgruppen i Gnesta, och där samlades barn till söndagsskola, som hölls af Sjölander och Berglund. Sjölander var en flitig och trogen Herrens tjänare och tog från första dagen liflig del i Guds verk vid Gnesta. Då missionsföreningen kommit till stånd och Gnesta missionshus blifvit färdigt, drog han försorg om, att en regelbunden predikoverksamhet uppehölls på denna plats.

I en af grannsocknarna till Gnesta kom Guds ord in på en större egendom på följande sätt. En troende tjänarinna önskade innerligt, att en till orten kommen lekmannapredikant skulle få predika vid egendomen. Ägarens lilla dotter sade då: »Gå du in till pappa och begär lof därtill. Under tiden stannar jag utanför och beder till Gud, så kan pappa ej neka». Den lilla flickans tro kom ej på skam. Fadern, som haft för afsikt att neka, kunde ej annat än framstamma ett *ja*. På denna gård har Guds ord sedan blifvit rikligen förkunnadt. Så kan Herren öppna väg för sin frälsning.

År 1872 kom patron *Claes Löfgren* till Torpesta i Ludgo. Vid sin ankomst till socknen sporde han, om det där fanns någon,

»som trodde på Gud.» Det göra vi väl alla, blef svaret. När han sedan förändrade sin fråga till: »Finnes här någon läsare?» så nämndes såsom en sådan »Mormor i Smedsbohl», men, tillades det, »hon är visst mormon». Det behöfver knappt sägas, att gumman var ett lefvande och för sin tid ovanligt frigjordt Guds barn, en riktig »moder i Herren». Sedan Löfgren bosatt sig på Torpesta år 1875, kom en dag en gammal båtsman vid namn Ekström från Settersta och bad om ett samtal mellan fyra ögon. När de två männen blifvit ensamma, steg Ekström upp, fixerade Löfgren skarpt och frågade, om det ryktet vore sant, som kommit till hans öron, att Löfgren älskade Gud och hans folk. Svaret gladde honom så storligen, att han började högljudt lofva Gud. När han så före sitt afsked frågade Löfgren, om han hade mod och lust att öppna sitt hus för predikan om den korsfäste och svaret äfven på denna fråga blifvit jakande, så dröjde det icke länge, förrän den gamle gudsmannen Söderberg från Söra anlände och i andens och kraftens bevisning började predika Guds frälsning i Kristus Jesus. Gud bekände sig till sitt ord, och många förlorade syndare anammade evangelii budskap till själens helbrägdagörelse.

Detta sålunda öppnade hem mottog sedan gästfritt de i distriktet kringresande predikanterna, och husfadern själf plägade skjutsa dem omkring i bygderna och gladde sig öfver att få evangelium predikadt och se dess kraft på de i andligt afseende mest mörka platser. Dessa resor aflupo icke utan äfventyr, och mörkrets furste rasade ofta väldeligen »dock blott mot mina hästar, selar och åkdon», säger den gamle missionsvännen, »men», tillägger han, »på oss fick han genom Guds nåd ej kröka ett hår».

På tal om dessa predikoresor må här omtalas, huru Guds ords predikan vann insteg vid Axala i Björnlunda. Den förut omnämnde predikanten soldaten Frisk led mycket hån och mycken förföljelse under mötena på Malmköpings exercisplats. Efter en sådan dust från sina soldatkamraters sida föreslog någon, att, om Frisk tillätes predika sina galenskaper hos någon soldat, borde denne få »kompanistryk». Detta hot stack soldat Ax' manhaftiga sinne, så att han sade sig vilja visa, det han för sin del ej fruktade att låta Frisk predika i sitt hus. Då Frisk efter

mötets slut påyrkade, att Ax skulle stå vid sitt ord, fanns för denne ingen annan råd än att öppna sitt hem för en sammankomst och att — om såsom försvårande eller förmildrande omständighet, det är ej kändt — tillkalla »patron på Torpesta» — Löfgren. Frisk och den sistnämnde reste så en höstafton till Axala och funno alla rotebönderna samt mycket folk på platsen. Sammankomsten började, fortgick och slutade under synbar välsignelse. Huru många, som den aftonen fingo ett styng i sina hjärtan, vet Herren allena, men visst är, att från den stunden var isen bruten i den byn, och Guds ord har sedan dess städse blifvit förkunnadt i den trakten. Ja, »Storgården» i Axala blef snart en medelpunkt för missionsverksamheten här, och dess dörrar stå alltid gästfritt öppna för Herrens vittnen. Där hållas årliga missionsmöten, där samlas en liten skara troende till enskild uppbyggelse, och svårligen träffar man i dessa bygder mera trofasta och uppoffrande missionsvänner än här. Husfadern har varit en nitisk befrämjare af predikanternas verksamhet och såsom mångårig styrelseledamot af missionsföreningen tagit verksam del i alla dess angelägenheter.

VI.

Nordöstra Södermanlands missionsförening.

Genom den här ofvan i strödda drag tecknade evangeliska verksamheten och på andra sätt, som ej i detalj kunnat inrymmas i denna teckning, hade missionsintresset under årens lopp vunnit en allt större utbredning. På ett kvartalsmöte i Hedby den 1 febr. 1874 beslöts därför, att, sedan missionsföreningsdistriktet blifvit så utvidgadt, att Daga härad numera utgjorde den minsta delen däraf, denna mission hädanefter skulle benämnas *Nordöstra Södermanlands missionsförening*. Denna förening omfattade nu icke mindre än 20 socknar, nämligen Frustuna, Katrinenäs, Gåsinge, Dillnäs, Björnlunda, Gryt, Vårdinge, Vagnhärad, Tystberga, Bälinge, Lästringe, Settersta, Bogsta, Trosa, Mörkö, Turinge, Åker, Mariefred, Kernbo och Jerna. Nya stadgar antogos, som angåfvo föreningens hufvudsyfte vara »att med den nåd, Gud gifver, i evangelisk-luthersk anda verka för Guds rikes utbredande så väl

genom Guds ord och bön som genom gåfvobidrag». En styrelse af 12 personer tillsattes, och en uppbördsman valdes för hvarje socken för att uppbära de frivilligt tecknade bidragen, som vid hvarje kvartalsmöte skulle öfverlämnas till skattmästaren. Denne uppbördsman hade att i sin socken ombesörja månadssammankomst till gemensam uppmuntran, betraktelse af Guds ord och uppbärande af de tecknade månadsbidragen.

På samma möte i Hedby beslöt man försöka, om ej någon af föreningens egna medlemmar kunde användas såsom ordets förkunnare, och kallade därför till predikanter och husbesökare för en profresa genom distriktet soldaten *J. F. Frisk*, Skepsta, Gåsinge socken, skräddare *C. F. Nyström* från Karlshamn i Björnlunda samt muraren E. Fors från Morstaberg i Vårdinge. Den sistnämnde afslutade sin egentliga predikoverksamhet med sin profresa, de bägge andra åter arbetade med stort nit inom föreningen, tills de sedermera afflyttade till andra platser.

Lönen för dessa predikanter var den tiden 25 kr. i månaden. Resorna skedde vanligen till fots; och verksamheten var därför mycket ansträngande. Under Nyströms första predikoresa var det blott patron H. A. Lidholm å Nådhammar, som bestod skjuts till Vagnhärad, och huru tacksam än Nyström var för att blifva så hedrad, undrade han dock, om det kunde vara riktigt gudfruktigt att åka så fint, ty den tanken gjorde sig då för tiden mycket gällande, att det var mera likt Kristus och hans apostlar att gå än att åka på missionsresor.

Inom det nämnda vidsträckta missionsområdet arbetade vid denna tid, år 1874, endast en syförening, som höll årsmöte i samband med missionsföreningens möten här och där i socknarna, vid hvilka tillfällen de skänkta och förfärdigade sakerna såldes på auktion. Sådana årsmöten höllos en gång i Turinge, där pastor Hultén, som var en varm missionsvän, t. o. m. öppnade kyrkan för mötet, vidare flera gånger vid Hedby, Nådhammar, Söra och Morstaberg, tills slutligen Gnesta blef föreningens centralpunkt och gemensamma mötesplats. En gammal missionsvän har sagt: »Den tiden gingo vi under högtiderna upp till Hedby och Nådhammar såsom fordom israeliterna till Jerusalem». Och i ett protokoll från år 1877 heter det: »Mötet vid Nådhammar afslutades med bön och sång, och den talrika försam-

C. F. Nyström.

lingen åtskildes, förvissad att Guds ord icke skall återkomma fåfängt, i ty att han utsänder det.»

Föreningens predikanter fingo, såsom vi redan förut något antydt, stundom rätt bittert erfara världens fiendskap i synnerhet under sina första resor. Till en del berodde nog denna fiendskap på den fullkomliga okunnighet, som på somliga orter rådde, rörande denna verksamhet, men den gamla fiendskapen mot evangelium trädde nog ock tydligt i dagen. Vid ett husbesök i Västerljung blef Nyström utmotad af värden på stället. I Tystberga kallades han till prosten i församlingen och fick af denne mera ovett, än han fått uppbära af någon annan människa. Nyström uppmanades att draga bort från trakten, eljest skulle man en morgon passa på och taga hans kläder och nattsäck, där han gästade, och föra dem till Lästringe socken att där ställas i något dike eller ock på bryggan vid Helge för att kastas i sjön. Hvad som vederfors Nyström fingo äfven andra och särskildt Frisk erfara. De svartaste lögner utspriddes om ordets förkunnare, men under tiden vakade Gud öfver sitt ord till mångas frälsning.

Prästen i Gryt klandrade predikanterna och sade, att de foro omkring och förvillade folket men ville ej besöka honom. Frisk och Nyström beslöto därför att en dag aflägga ett besök på pastorsexpeditionen, men både pastorn och hans fru tillsade dem på det allvarligaste att genast gå, ja, de gingo emot dem och sköto på med händerna för att så fort som möjligt blifva dem kvitt. I Taxinge infann sig prästen efter en afslutad sammankomst och förbjöd Nyström att stanna nästa dag, hvarför en redan utsatt sammankomst måste återlysas. I Turinge däremot var den ofvan omtalade pastor Hultén behjälplig vid verksamheten. Några arbetskarlar förenade sig emellertid där för att öfverfalla predikanten, men, under det att de genom öldrickande skulle stärka sig för öfverfallet, räddade Herren sin tjänare undan deras händer.

Ehuru hjärtan och dörrar öppnades för Kristus och hans evangelium rundt omkring i bygden, var dock Gnesta ännu tillbommadt för Guds ord, fastän evangelisk verksamhet i flera år bedrifvits vid Söra blott en dryg fjärdedels mil därifrån. Predikanterna måste därför med suckan draga igenom denna plats

utan att där offentligen få vittna om Gud. Men Herren hör äfven suckarna och sände hjälpen på sin underliga väg. Snickaren Åkerblom i Gnesta var på den tiden en allmänt känd drinkare. Men just hans hjärta böjdes af Herren, så att han öppnade sitt hus för Guds ord. Det var den 13 jan. 1877, och själf var han äfven vid detta tillfälle drucken. Men frälsningen är från Gud, och därför var denne arme man redan inom ett år ett omvändt Guds barn. Det vill synas, som om den starke ogärna skulle hafva tillåtit att en bresch blef skjuten i hans förskansning vid Gnesta, ty Nyström, som vid detta tillfälle skulle predika, hade genom en oroande dröm blifvit drifven till sitt hem, hvarest han fann sin dröm besannad. Endast genom att mot sin vana skaffa sig skjuts kunde han i rätt tid hinna fram för att i den öfverfyllda lokalen predika öfver 1 Tim. 1: 15. Från denna dag har det aldrig varit tyst om Gud i Gnesta. Flera hem slogo upp sina dörrar på vid gafvel för evangelii budbärare. Det var den tiden stor hunger efter Guds ord, och folket samlades talrikt för att höra. Ordet bar frukt, och en för alla märkbar hjärteförändring inträffade med många. En man återlämnade offentligt till en handelsbod där stulet gods, och flera gärningar, som tillhörde bättringen, bevisade sanningens kraft.

Verksamheten utvecklade sig från denna ringa begynnelse hastigt i Gnesta under medverkan af Frisk, Nyström, trädgårdsmästaren Sjölander och Berglund, hvilka bägge sistnämnda genom söndagsskola, bönemöten och offentligt vittnande om Herren i flera år med stor trohet tjänat evangelii sak. Till följd häraf och på grund af platsens centrala läge började man se sig om efter tomt för ett missionshus i Gnesta. Redan nyssnämnda år 1877 blef genom H. A. Lidholms å Nådhammar försorg »plan till ett bönehus» vid Gnesta inköpt för 1,000 kr. Listor utfärdades för insamling af medel, enhvar missionsvän frambar sin offergåfva, och »höfdingarne» lämnade ganska ansenliga belopp till »tempelbyggnaden». På det ofvan nämnda Torpesta i Ludgo uppfördes med från egendomens skog skänkt timmer stommen till bönehuset, och på senvintern 1877—1878 nedforslades till Gnesta dessa väggar, inom hvilka under alla följande år sedan så stora skaror samlats omkring Guds ord, och där många själar vunnits för Herren samt mången trött sionsvandrare fått sina

slappa händer stärkta. Huset byggdes af en viss Nyström från Högsby i Småland, en frimodig man af gamla stammen. Han timrade och vittnade, inredde och sjöng samt vann säkert mer än en kärfve för den himmelska ladan, innan den jordiska hann blifva färdig. Fienderna begabbade byggandet och spådde, att huset aldrig skulle få behålla en enda hel fönsterruta. Men Herren har i stället så hägnat om detta hus, att ända intill denna dag, så vidt kändt är, icke en enda ruta ens af våda blifvit krossad i detsamma. Den 16 och 17 juni 1878 hölls första årsmötet i det nya missionshuset, som erhöll namnet *Betesda.*

Redan förut hade predikanten Nyström afflyttat från trakten. Hans krafter voro uttömda af den på den tiden ännu mera än nu ansträngande resepredikantverksamheten, som medförde förkylningar genom predikande i små öfverfyllda lokaler och illa uppvärmda natthärbergen. Därtill kommo ock familjesorger m. m., som gjorde, att Nyström ehuru med saknad beslöt att skiljas från sina predikobröder och den missionsförening, som hade ett så stort rum i hans hjärta. Han mottog i stället kallelse att vara stationerad predikant i Södertälje, hvilken befattning han senare utbytte mot sin nuvarande tjänst såsom distriktsföreståndare inom Svenska missionsförbundet.

I april 1879 antogs handelsbiträdet *Aug. Berglund* till resepredikant inom missionsföreningen. Hans person är med starka kärleksband fäst särskildt vid de äldre troende inom föreningen. Denne Herrens tjänare fann år 1870 under vistelsen på Norbergs lasarett frid med Gud efter en allvarlig själskamp, under hvilken en troende sköterska kom honom till hjälp med goda böcker. Liknelsen om den förlorade sonen gaf Berglund mod att gå fram till den himmelske fadern, och, då synderna syntes honom för stora att kunna förlåtas, omslöt Herren honom »såsom med en räddningslina» med dessa ord: »Herre, till hvem skola vi gå? Du har det eviga lifvets ord.» Den starka gudomliga handen, som fattat honom, drog honom sålunda upp ur misströstans dy. En natt såg han något så skönt och härligt — om vaken eller sofvande visste han ej — att den pinsamma fruktan försvann, och att han kunde tro, att Kristus vore hans.

Berglund reste eller kanske rättare vandrade såsom föreningens predikant från 1879 till 1888, då han flyttade till Kö-

J. F. Frisk.

ping, där han verkade till år 1891. Sistnämnda år återkom han på kallelse af Gnesta—Trosa krets inom Nordöstra Södermanlands missionsförening till sin gamla verkningskrets inom Södermanland och arbetade där till år 1896, då han för andra gången flyttade till Köping, där missionsvännerna då saknade predikant. Han älskas och saknas fortfarande i sitt gamla södermanländska distrikt, där han utan att äga stora naturgåfvor fått vara till stor välsignelse genom att bära lammen och föda fåren. I det obemärkta har han uppsökt de sjuka och döende, samtalat och bedt med dem och äfven utdelat lekamliga håfvor utan att därvid låta den vänstra handen veta, hvad den högra gjort. Hans innerliga böner så väl i kammaren som ej minst ute i Guds fria natur, där han upprest många bönealtare på berg och kullar, hafva helt visst neddragit mycken välsignelse öfver de hus och hem, där han gästat, samt öfver det verksamhetsfält, som han så många gånger och ofta med trötta fjät genomvandrat. Berglund hör till den sorten af predikanter, som utbedja sig något af Gud att säga med ord, som anden gifver, och som hellre tiga än taga förlegade varor ur eget förråd, till dem, som söka att äfven i det yttre genom försakelse och köttets kufvande följa Kristus utan att låta sig ledas bort från den smala vägen genom att inveckla sig i sådana bestyr, som hindra ordets fria förkunnelse. Grundtonen i hans predikan är hemlängtan, och talet om Jesu kärlek, som kan förliknas vid en moders till sitt spāda barn, har ett stort rum i hans föredrag.

I juni år 1879, ett år alltså efter första årsmötet i Gnesta missionshus, kallades *Gustaf Sunnberg* från Vermland, hvilken förut genomgått missionsskolan i Kristinehamn, att verka inom föreningen. Han räknar sig därför såsom nästan jämnårig med den ordnade missionsverksamheten i Gnesta och har från den tiden mer än någon annan med högst sällsynt mått af självuppoffrande nit och trohet i nöd och lust tagit del i den från denna plats utgående verksamheten. Mer än de flesta har han pröfvat på de mödor och försakelser, som en predikant har att utstå. Att år efter år predika om hvardagarna en och om söndagarna två gånger samt dessutom med kappsäcken i hand mestadels vandra de långa vägarna till fots, det undergräfver i vanliga fall hälsa och krafter, och på grund häraf nödgades Sunnberg slutligen

August Berglund.

ägna sig åt annan kallelse, ehuru han dock ännu i mån af tid fortsätter att äfven offentligen vittna om Herren. Utgången ur Svenska missionsförbundets missionsskola är Sunnberg en varm vän af Missionsförbundet och hyllar af varm öfvertygelse alla dess grundprinciper. Missionsföreningen, som i sin upprinnelse fått kraftiga impulser från Fosterlandsstiftelsen, anslöt sig år 1875 till detta sällskap, men redan i dec. 1880 beslöts, att föreningen skulle ansluta sig till Missionsförbundet. Det är gifvet, att den frikyrkliga principen i och med Sunnbergs tillträde till predikantbefattningen skulle alltmera tillämpas, och de enskilda nattvardsgångarna, som först kommo i bruk vid Skepsta i soldatstugan hos Frisk, började sedan på Nyströms uppmaning att hållas äfven i Gnesta. Man samlades där första gången hos gårdsägaren Jonas Larsson, då trädgårdsmästaren Sjölander betjänade de församlade och en liten friförsamlingsgrupp af troende antecknade sina namn. De enskilda nattvardsgångarna blefvo nu alltmera allmänna inom hela distriktet, och det torde icke vara för mycket påstått, om man säger, att i denna tid begreppet missionsförening, i det allra närmaste sammanfaller med begreppet friförsamling.

År 1884 gjorde predikanten *G. E. Larsson* från Småland nu bosatt i Sorunda, en predikoresa genom distriktet och blef jämte Frisk, Berglund och Sunnberg antagen till ordinarie predikant. Beträffande ställningen inom missionsdistriktet vid denna tid må nämnas, att i Vagnhärad hade efter löjtnant Norlins afflyttning från orten en ny predikostation uppstått vid Nygård hos änkefru Strömberg. I *Trosa* stad stod guldsmed Sunnberg i spetsen för missionsverksamheten, och fröken Tibell hade där uppslagit sina bopålar. I *Tystberga* hade Guds ord förkunnats några år i Uttre. Sedan utsträcktes verksamheten nedåt socknen, och en son till den ofvan omtalade »Mormor i Smedsbohl» i Ludgo öppnade sitt hem för evangelii ljus i den mörka skärgårdstrakten. Frisk besökte orten och förkunnade frimodigt bättringens och trons ord, och folket sade: »Ingen farlig villfarelse, kunde vi blott rätta oss efter hvad han säger». Prästen i socknen och ägaren till de flesta hemmanen där förbjödo underhafvande att öppna sina hem för predikanterna, men Herren, som själf vakar öfver sitt ord, hade placerat ett par frimodiga båtsmän där nere, hvilka slogo upp dörrarna till sina låga tjäll för Guds ord. Där tände Gud

den heliga elden, där frälstes många själar, ehuru utrymmet var så trångt, att de för åhörarne afsedda bräderna och bockarna stundom måste plockas ut vid sammankomsterna och åhörarne stå packade sida vid sida under predikan. Då äfven båtsmännen i sin tur ställdes till ansvar inför de maktägande inom socknen, därför att de öppnade sina hem för predikan af lekmän, svarade den ene: »Det står i min krigsmansinstruktion, att jag skall hafva en oskrymtad tro och en sann gudsfruktan, därefter får jag hålla mig och kan ej stänga».

Äfven i *Spelvik* uppstod hunger efter Guds ord. Många ville höra, men ingen ville öppna sitt hus för lekmannapredikan. Slutligen uppläts under vackert väder en skogsbacke ute i det fria till samlingsplats för en predikan af Sunnberg, som af en missionsvän Lindberg från Bogsta skjutsades dit. Många af socknens hemmansägare voro närvarande. En stor sten tjänade till predikstol i detta Herrens tempel. Många fördomar mot lekmannaverksamheten ramlade den dagen i Spelvik, och en väckelse utbröt sedermera inom socknen. Just på den plats, där den stora predikstolsstenen låg, står nu ett missionshus, vid hvars invigning predikanten på stenen inbjöds att närvara. Så kan Herren genomföra sin sak till seger.

I *Taxinge* hade predikanterna en station vid Lilla Rysjön. Dottern i det huset är nu husmoder vid Bondekeby i Dillnäs, och hon fortsätter här, hvad hon lärde i föräldrahemmet, att hålla sitt eget hem öppet för Guds ord och Guds folk. I *Mariefred* bodde en hustru, som var född i Klöfsta i Kattnäs och där lärt känna sanningen. Hon mottog predikanter i sitt hem, och hennes dotter och måg, bokbindaren Paulson, äro ännu stödjepelare för den evangeliska verksamheten i Mariefred. Skolläraren Boman, som en tid var ordförande i Nordöstra Södermanlands missionsförening, har uppoffrat icke så litet för Herrens sak i denna stad. Denne Boman redigerade en tid för nämnda förening en tidning, som dock 1875 nedlades, utträngd af flera större uppbyggelsetidningar.

I *Malmköping* bodde ett fromt par, snickaren Eriksson och hans fru. Han var en bönens man och har nog nedkallat mycken andlig välsignelse öfver detta samhälle. Skräddaremästaren Malm fick tjäna såsom medel i Herrens hand att föra in Guds ords

Gustaf Sunnberg.

predikan i köpingen. Genom detta ord tillväxte antalet missionsvänner så väl i Malmköping som i *Dunker* och *Lilla Malma,* så att de från år 1883 önskade få regelbundna besök af föreningens predikanter. Redan år 1877 ingick från nuvarande kyrkoherden G. Willén, då tjänstgörande i Ytter Enhörna, anhållan, att missionsvännerna i denna socken måtte få blifva anslutna till missionsföreningen och få besök af dess predikanter.

I den trakt af Gåsinge, där predikanten Frisk bodde, samlades man länge till möten i dennes soldatstuga, men, då behofvet af en större samlingslokal gjorde sig gällande, började man under Frisks ledning uppföra ett bönehus vid Blacksta. Gästgifvaren därstädes var en varm missionsvän, som i likhet med sin ofvannämnda syster från sitt hem i Klöfsta i Kattnäs medfört något af evangelii surdeg. Denne man var ej blott en gästgifvare för penningar utan skjutsade mången gång utan betalning evangelii förkunnare omkring i bygden. Genom hans och öfriga missionsvänners gemensamma ansträngningar uppfördes nyssnämnda missionshus, som år 1883 öfverläts till Nordöstra Södermanlands missionsförening, mot villkor att föreningen skulle ikläda sig därå hvilande skuld.

Kort förut hade baptisterna börjat verksamhet i dessa trakter. Dopfrågan blef därför nu bland alla troende på denna trakt mycket brännande. Flera och bland dem äfven Frisk togo dopet, hvarefter han själf uppträdde som dopförrättare, ehuru hans uppfattning i denna fråga »ej öfverensstämde med föreningens och styrelsens vilja och medgifvande». Under denna tid utkämpades här och där i dessa trakter för denna så vanliga tvistefrågas skull icke så få köttsliga strider, men man kan eljest säga, att föreningen i stort taget inom sitt område blifvit skonad från sönderslitande partistrider. En följd häraf blef dock, att många, som vid föreningens början hörde till dess mera verksamma medlemmar, nu tillhöra baptistsamfundet. I samband därmed må nämnas, att missionshuset i Blacksta, hvilket den 14 juli 1883 på vissa villkor öfverlämnades till Carl Andersson i Blacksta, sedermera genom köp öfvergick i baptistförsamlingens ägo, hvarför de troende på trakten, som ej anslöto sig till nämnda församling, hade att ännu en gång söka upp Frisks lilla soldatstuga för sina uppbyggelsemöten.

Redan år 1879 hade det visat sig omöjligt att längre sammanhålla den ursprungliga för hela föreningen gemensamma syföreningen med sina likaledes gemensamma auktioner, och därför beslöt man, att två eller tre socknar skulle slå sig tillsamman i fråga om syföreningsverksamheten. Äfven i andra hänseenden växte och utvecklade sig verksamheten, så att tanken på den stora och tungskötta föreningens indelning i mindre distrikt började uppstå. Uppslaget därtill gafs i slutet af år 1884, då missionsvännerna i Ludgo, Ripsa och Lid erbjödo sig att aflöna en af föreningens fyra predikanter, med villkor att denne blefve stationerad och finge sin verksamhet företrädesvis inom dessa socknar såsom ett distrikt inom föreningen. Föreningen i sin helhet biföll denna framställning, och till predikant för det nybildade distriktet valdes föreningens sist antagne predikant G. E. Larsson. Samtidigt hemställdes till de öfriga missionsvännerna, att de på liknande sätt borde sammansluta sig distriktvis. I april följande år hade denna sak så utvecklat sig, att de ofvan nämnda socknarna Ludgo, Ripsa och Lid inkommo med begäran att jämte Settersta, Spelvik och Tystberga få förena sig till ett distrikt med namnet *Ripsa-Lästringekretsen* med Larsson som predikant. Likaledes inkom från missionsvännerna i Frustuna, Vårdinge, Vagnhärad och Trosa anhållan att få bilda *Trosa-Frustunakretsen* med den inom området boende G. Sunnberg till predikant. Vid midsommarsmötet 1885 tillkännagåfvo tillstädeskomna ombud, att Björnlunda, Gåsinge och Taxinge tillsamman med Dillnäs, Enhörna och Turinge önskade sammansluta sig till en krets med J. Frisk som predikant. Likaså ville Dunker, Länna, Malma, Åsila, Åker och Gryt sammansluta sig med Aug. Berglund som predikant. Båda dessa förslag biföllos, och den förstnämnda af dessa tvenne kretsar kallades *Björnlunda-Gåsingekretsen* och den sistnämnda *Malmköping-Åkerskretsen*.

Under de senare åren har patron *J. Hedengren* på Skepsta, Björnlunda socken, varit ordförande inom Nordöstra Södermanlands missionsförening. Han är son till den bekante banbrytaren för den evangeliska verksamheten i Nerike, patron O. G. Hedengren på Riseberga, och är i likhet med sin trosfrimodige fader en varmhjärtad missionsvän, som, drifven af Kristi kärlek, tager verksam del i arbetet för Guds stora rikssak på jorden.

Härmed hafva vi kommit fram till den tidpunkt, då den gamla mera vidsträckta Nordöstra Södermanlands missionsförening hade uppfyllt sin uppgift att förena ortens missionsvänner för det gemensamma grundläggande missionsarbetet. Ännu fortlefvande till namnet på grund däraf, att missionens egendom vid Gnesta är infastad i föreningens namn, hafva i själfva verket alla kretsar utom den närmaste vid Gnesta så småningom fallit af från det gemensamma stamträdet samt i sin ordning gifvit upphof till missionsföreningar eller friförsamlingar, hvilka hvar och en på sin ort på ett fullständigare sätt upptagit det af den gamla föreningen grundlagda missionsarbetet för att bringa det till fullbordan.

Vi vilja till sist uppdraga en liten jämförelse, ägnad att visa, att Herren begagnat den verksamhet, vi här ofvan i spridda drag tecknat, för att utföra ett betydelsefullt arbete. Vi tro, att inom denna yttre ram genom det Guds ord, som rikligen blifvit förkunnadt, icke så få själar blifvit vunna för Kristus. För ungefär ett halft århundrade sedan drog P. Engzell, då den ende lekmannapredikanten i dessa trakter, fram genom nordöstra Södermanlands nejder med sin bibel och bokväska, ofta misskänd, hånad och förföljd. Ända till år 1878 fanns blott ett missions- eller bönehus inom hela distriktet. Nu finnas inom detta distrikt följande missionsföreningar eller friförsamlingar: Dunker och Lilla Malma missionsförening, Guds församling i Gryt, Gåsinge och Dillnäs missionsförening, Lids kristna församling, Ludgo kristna församling, Lästringe missionsförening, Mariefreds missionsförening, Ripsa kristna församling, Spelviks kristna församling, Settersta friförsamling, Taxinge friförsamling, Turinge friförsamling, Tystberga missionsförening, Västerljungs missionsförening, hvilka jämte Nordöstra Södermanlands missionsförening äro anslutna till Svenska missionsförbundet. Missionshus finnas nu i Vårdinge, Frustuna, Malmköping, Gryt, Gåsinge, Dillnäs, Lästringe, Mariefred, Spelvik, Tystberga och Björnlunda.

VII.

Södertörn.

Inom den del af Södermanland, som benämnes Södertörn, härskade ännu vid midten af 1850-talet allestädes ett mycket djupt andligt mörker. Människorna sofvo lugnt och tungt den andliga dödens hemska sömn. Ingen enda af befolkningen tycktes fråga efter något annat än detta: Hvad skola vi äta, hvad skola vi dricka, och hvad skola vi kläda oss med? Vid bröllop, graföl och andra högtidliga tillfällen tömdes den ena brännvinsbägaren efter den andra, och följden däraf blef ett lif i sus och dus med larm och oväsen samt galenskaper och syndiga upptåg af alla slag. Prästerna voro i allmänhet af det slags lärare, som omtalas i Joh. 10: 12, 13. De lefde i samma synder och dårskaper som befolkningen för öfrigt och voro obekymrade om så väl sin egen som sina åhörares frälsning. Vid bjudningarna på prästgårdarna serverades spirituosa af flera slag, hvarjämte man sökte sin förnöjelse i kortspel, dans o. s. v. Det var en mörk och dyster natt, och först så småningom började en svag gryning till en annalkande dag att visa sig.

År 1855 ankom till *Österhaninge* socken en vice kommi- nister vid namn *A. W. Wadström.* Han var en Johannesröst i öknen och framkallade genom sin allvarliga bättringspredikan mycket mummel bland folket. Några vaknade ock upp till verkligt bekymmer om själens frälsning. Bland dessa nämnes särskildt socknens skollärare och klockare *C. E. Melin,* som förut varit mycket begifven på rusdrycker. För öfrigt förspordes dock ej någon mera djupgående väckelse efter Wadströms verksamhet. Emellertid började domkapitlet i Strängnäs att ana oråd, och Wadström blef därför år 1856 missiverad såsom pastorsadjunkt till Turinge. Följande år erhöll han i förening med prästerlig tjänstgöring anställning som pedagog i Trosa, hvarefter han år 1863 blef kyrkoherde i Mosås och Täby, där han afsomnade på sommaren 1869.

I början af 1858 ankom den förut i detta arbete många gånger omnämnde predikanten J. P. Engzell till Österhaninge.

Han tog då in och bodde hos skolläraren Melin några dagar, hvarunder han vandrade omkring i socknen och spridde andliga skrifter samt vittnade för folket om honom, som kom i världen att frälsa syndare. Den evangeliska verksamhet, som sålunda tog sin början inom denna socken, har sedermera under årens lopp blifvit fortsatt af många andra evangelii vittnen och burit frukt till många själars andliga frigörelse.

Då Engzell år 1858 slutat sin ofvannämnda verksamhet i Österhaninge, begaf han sig därifrån till *Västerhaninge* socken. Skolläraren Melin skref nämligen ett bref till skolläraren *C. J. Dreborg*, som år 1854 inflyttat till denna socken, med förfrågan, om Engzell kunde få bo hos honom någon kort tid för att sålunda blifva i tillfälle att äfven i Västerhaninge sprida skrifter och vittna om Herren. Dreborg, som mycket åstundat att få göra närmare bekantskap med en s. k. läsare, svarade genast, att han vore välkommen. Munter, liflig och glad ankom så Engzell med sin bokväska på ryggen en söndagsafton till Dreborgs bostad, hvilken just då hade anordnat en ungdomsbjudning i sitt hem. Vid Engzells inträde i huset voro alla sysselsatta med lekar och nöjen, men på detta blef det nu genast slut. De församlade togo afsked och gingo hvar och en till sitt, och genom Guds nåd blef detta den sista bjudningen af sådant slag i Dreborgs hem. Engzell stannade sedan kvar hos Dreborg flera dagar ifrigt sysselsatt med att sprida skrifter och samtala med folket utomkring i socknen. En och annan bemötte honom med vänlighet, men i allmänhet fick han röna motstånd och bitter fiendskap. Dreborg själf var ännu främmande för Gud. Men Engzells vänlighet och i alla afseenden kärleksfulla beteende blef för honom den mest vältaliga, kraftiga och gripande predikan, och efter dennes afresa kom han i allvarligt bekymmer om sin själs frälsning. Genom läsning af »Scrivers själaskatt» fann han sedan »den kostliga pärlan», »skatten i åkern», Jesus själf. Han blef lycklig och glad i Gud och började att inför sina forna vänner i synden aflägga ett frimodigt vittnesbörd om Guds kärlek i Kristus Jesus.

Vid denna tid bodde på Välsta i Västerhaninge en ung änkefru vid namn Elfrida Stenberg. Dreborg blef en dag inbjuden till hennes hem och föreläste då för de inbjudna ett stycke

ur Pietisten om »änkan i Sarpat». Genom det hörda ordet blef fru Stenberg väckt till frälsningsbekymmer och kom till frid med Gud. Hon deltog sedan med varmt intresse i arbetet för själars frälsning och blef genom sin frimodiga bekännelse till mycken välsignelse. Socknen besöktes sedermera af flera evangelii vittnen, såsom J. N. Holmgren, F. A. Schyberg, N. Rosén, P. H. Liljeqvist, Vennersten, G. Palmqvist m. fl., och evangeliska sammankomster höllos dels i skolsalen vid kyrkan, dels i fru Stenbergs hem. Många försök gjordes att förhindra det påbegynta andliga röjningsarbetet, men Gud gjorde fiendernas anslag om intet. Snart fingo de troende i frid samlas omkring Guds ord, och detta ord bar frukt i sin tid till rättfärdighet.

Vid början af 1870-talet hade baron Löwen på Häringe en troende tjänarinna, som var en varmhjärtad Herrens lärjunginna. Genom sitt gudfruktiga lif vann hon ett odeladt förtroende hos friherrinnan Löwen och erhöll trots prästerskapets och andra myndiga personers motstånd tillåtelse att kalla predikanter till Häringe. Själfva härden för den religiösa verksamheten inom socknen vid den tiden var i inspektor Janssons hem på Ektorp och hos familjen Hammarborg vid Sadelmakartorp, hvilka båda familjer voro mycket uppoffrande för missionens sak. År 1885 bildades *Västerhaninge missionsförening*, som sedermera i förening med evangelii vänner i Österhaninge och på Dalarö anställde och aflönade egen predikant, och 1897 byggdes ett missionshus inom socknen.

Från Västerhaninge spridde sig den andliga rörelsen till den 1/2 mil från fastlandet belägna *Muskön*. Denna ö, som vid början af 1880-talet tillhörde tvenne godsägare, hade ända intill denna tid varit helt och hållet afstängd för evangelii predikan af lekmän. Vid nämnda tid blef den ene af godsägarne sjuk, och pastor G. E. Beskow i Stockholm blef då tillkallad att samtala med honom. Detta samtal blef fruktbärande så väl för den döende som för hans syster. Efter broderns död vände hon sig därför till en af friförsamlingens i Västerhaninge medlemmar med förfrågan, om icke någon af dess predikanter skulle kunna besöka Muskö. Hon erhöll löfte om att få denna önskan uppfylld, om rum för sammankomsterna kunde erhållas. Därpå svarades: »De kunna få komma hit.» Sålunda öppnades, något som man

allra minst hade väntat, dörrarna till just detta hus för ordets predikan. Det var omkring år 1886. Sedan den tiden har ett lefvande Guds ord blifvit förkunnadt på Muskö af flera predikanter. Evangelii utsäde har burit härlig frukt, och en till Svenska missionsförbundet ansluten missionsförening finnes numera på denna ö.

Till *Sorunda* socken ankom år 1855 från Lycksele en skollärare vid namn *Karlsson.* Där fanns då en på Herren troende skollärarinna, som mottog honom. Karlsson begynte predika Guds ord och göra husbesök men måste sedermera lämna socknen på grund af den mot sanningen fientligt sinnade grefve Ankarsvärds åtgörande, hvilken förbjöd all andlig verksamhet på sitt gods. En tändande gnista af den heliga elden hade emellertid blifvit utkastad, och med tiden flammade den upp till en eld, som sedan spridde sig vidare så väl inom Sorunda som ock till Ösmo, Västerhaninge och Grödinge. De troende inom dessa socknar slöto sig sedan tillsamman och bildade år 1865 en förening samt kallade och aflönade predikanten *Lundqvist,* som sedan verkade där i två år.

Sedermera kallades dåvarande eleven vid Fosterlandsstiftelsens kolportörsskola vid Johannesberg *Nils Löfgren,* som vid julen år 1870 började sin verksamhet i nämnda förenings tjänst. Föreningen hade sin hufvudstation vid Tumba, på hvilken plats liksom ock i Sorunda icke så få troende funnos vid den tiden. Några större missionsmöten kunde då ej hållas så ofta som nu, emedan lämpliga lokaler saknades, men de större möten, som en och annan gång kunde anordnas, voro däremot så mycket mera efterlängtade af de troende, som då samlades från alla håll och genom sina sånger och böner gjorde dem väckande och anderika. I regeln hölls ett sådant möte vid nyårstiden hvarje år vid Tumba, då den stora banksalen fick användas för detta ändamål med bruksförvaltarens tillåtelse, hos hvilken liksom ock hos brukets styresmän för öfrigt de troende stodo i godt anseende för sin ordentlighet och plikttrohet. Under vintertiden kunde man ock få använda ett och annat skolhus för ett sådant möte, i synnerhet om någon prästman kunde erhållas, som predikade med vid mötet. De vanliga bönestunderna, som höllos här och där i hemmen, då endast lekmän predikade, voro däremot mindre tal-

rikt besökta. Allehanda galenskaper och vilda lögner om villfarelse och svärmeri utspriddes för att skrämma folket för de enskilda andaktsstunderna, och predikanten måste därför ofta själf först skaffa sig lokal och sedan gå ut och inbjuda folket till predikan. Men under tiden gick Herrens verk framåt, hus och hjärtan öppnades för Guds ord så småningom, och folket började mera självmant besöka sammankomsterna.

I Sorunda voro de lokala förhållandena vid den tiden i allmänhet bättre, ty där funnos rätt många s. k. nattstugor, som kunde rymma hundratals åhörare. Ehuru fördomarna mot lekmannaverksamheten, som sagdt, alltmera började vika, var dock ogudaktigheten och råheten ännu mångenstädes mycket stor bland befolkningen, och det hände därför ej sällan, att predikanterna blefvo utsatta för sten- och smutskastning, då de färdades till och från sammankomsterna. Detta var icke heller så underligt, då prästerskapet och delvis äfven skollärarne voro fientligt sinnade mot den andliga verksamheten och icke blygdes för att uppträda störande vid bönestunderna. Såsom exempel därpå må nämnas, att, då den gamle predikanten Engzell på aftonen en påskdag predikade i Sorunda, socknens klockare började högt okväda honom midt under föredraget. Men Engzell, som varit med om slika uppträden förr, förlorade icke fattningen utan stannade i sin predikan och ropade: »Finns det vatten, så skynda fort hit med det, ty här är någon, som mår illa». Man kom då fram med ett glas vatten, och Engzell ropade: »Hvem var det, som mådde så illa?» Men alla tego, äfven klockarefar, och Engzell fortsatte därpå sin predikan.

De predikanter, som vid den tiden innehade Fosterlandsstiftelsens kolportörsbetyg, voro enligt dem ålagda att besöka prästerna i de socknar, dit de kommo, för att om möjligt träda i förbindelse med dem vid sin verksamhet. Trogen denna förpliktelse besökte Löfgren en dag socknens vice pastor, men, sorgligt att säga, den gången var han icke välkommen. Innan Löfgren hann säga något, utropade pastorn: »Jag vet, hvem du är!» Därpå sprang han i vildt raseri emot honom och kastade ned honom utför husets trappa. Nedkommen på gården öfverföll han Löfgren å nyo samt ropade åt ett par af gårdens drängar att komma honom till hjälp. Men då dessa nöjde sig med att

Nils Löfgren.

höja ett trefaldigt hurrarop för Löfgren, skyndade pastorn bort till hundkojan och lössläppte den där bundna hunden, som dock i stället för att deltaga i förföljandet sprang sin väg, glad öfver sin korta frihet. Då Löfgren sedan hos kyrkovärden något hämtat sig efter det ogästvänliga mottagandet i prästgården, besökte han pastorn ännu en gång och fick nu sitta ned en stund och samtala med honom i stillhet.

Understundom hade dock Löfgren glädjen att blifva mera kärleksfullt mottagen af prästerna. I Västerhaninge, där verksamheten fortgick mera lugnt och ostördt, var prästen en gammal välvillig man, som med vänlighet mottog Löfgren, då han vid ett tillfälle besökte honom. På samma sätt var det ock i Österhaninge. Då Löfgren en dag besökte prosten i sistnämnda socken, blef han af denne mycket hjärtligt mottagen och fick på aftonen hålla aftonbön med hans husfolk och de närmaste grannarna. Då bönestunden var slut, lade prosten sina händer på Löfgrens hufvud och sade: »I Herrens namn bjuder jag dig: predika ordet, håll på i tid och otid, truga, straffa och förmana», hvarefter han läste den apostoliska välsignelsen öfver honom. Sålunda fick Löfgren äfven lämna en prästgård med ett godt och ljufligt minne.

Från Sorunda spridde sig den evangeliska verksamheten vid denna tid till *Ösmo*. En person från denna socken kom till Sorunda och bad Löfgren att om möjligt göra ett predikobesök där. I sällskap med en äldre troende man begaf sig alltså Löfgren åstad för att äfven i Ösmo förkunna det glada budskapet. De ställde sin färd till prästgården och fingo ett samtal med pastorn där. Han log åt deras enfald men lofvade, att Löfgren skulle få predika i sockenstugan följande dag, »men tänk», sade han, »om ni får stryk». Löfgren bad honom då att komma med på bönestunden, enär folket nog skulle hålla sig lugna, då de sågo honom vara närvarande. Han infann sig ock på sammankomsten i sällskap med organisten, och allt aflopp lugnt. Visserligen kom en myndig bonde in med en stor piska i handen och menade, att han skulle lära predikanten annat, men, då han såg både prästen och klockaren på mötet, tystnade han, och Löfgren fick ostördt fortsätta sin predikan. Då den var slut, sade bonden: »Du talade sant; jag vill aldrig mer störa edra möten».

Härmed var början gjord. Herren välsignade den sålunda påbegynta verksamheten, och snart öppnades alla skolhusen i socknen för sammankomster omkring Guds ord.

På bemedling af en i Herren frimodig yngling i Sorunda, sedermera riksdagsmannen Per Larsson i Berga erhöll Löfgren tillåtelse af baronen på det stora godset Nynäs i Ösmo att predika i dennes kapell på nämnda gods, sedan han af pastorn i socknen erhållit intyg om, att han var en god lutheran. Efter Löfgrens första predikan i Nynäs kapell blef han inbjuden till baronen, som då bad honom att ordna sin verksamhet så, att han kunde predika 3 söndagar hvarje månad i kapellet — den fjärde söndagen hölls predikan där af pastorn — samt för öfrigt göra besök på godset. Löfgren började sålunda att göra husbesök samt att hålla offentliga sammankomster här och där i hemmen. Det blef nu mycket »buller om den vägen», i det somliga sade: »han är god», andra: »han är ond och förförer folket». Äfven här trakterades Löfgren understundom med stryk och blef icke sällan visad på dörren vid sina husbesök. Den, som i synnerhet utmärkte sig såsom en bitter motståndare, var godsets skollärare. En afton skulle Löfgren predika hos en torpare, hvilken lofvat öppna sitt hem samt själf kalla folket till sammankomsten. Löfgren förnam en inre aning om, att något ledsamt förestod honom den aftonen. Ingen af de få troende, som funnos på godset, kunde följa med till bönestunden, ty det fanns där då endast några gudfruktiga tjänarinnor vid gården. Emellertid erbjöd sig gårdens trädgårdsmästare, en icke troende man, att göra honom sällskap. Framkomna till huset, där sammankomsten skulle hållas, funno de mycket folk samladt. Men intet ljus var tändt i rummet, utan alla sutto i mörkret. På Löfgrens fråga, om de ej hade några ljus, svarades nej. För säkerhetens skull hade Löfgren köpt med sig ett paket ljus, hvadan den saken nu blef afhjälpt, och han fick så börja att tala Guds ord till de församlade. Men i ett nu på en gifven signal släcktes alla ljusen, och ett kraftigt slag af en stor knölpåk riktades mot Löfgrens hufvud. Herren afvände dock faran, så att slaget i stället träffade bibeln, som han höll i handen, och det så kraftigt, att en stor skråma uppstod på pärmen. I sin ifver rusade Löfgren fram, fick tag i den, som utdelat slaget, och fann, — man tänke

sig hans förvåning — att det var den nämnde skolläraren, hvilken nu vid lifvets förlust förbjöd honom att predika vidare, ty det vore han (skolläraren), som skulle undervisa folket. Emellertid hade trädgårdsmästaren åter tändt ljusen, och med hans tillhjälp lyckades Löfgren sedan leda ut den oregerlige skolmästaren samt stänga dörren, där trädgårdmästaren sedan höll vakt, medan Löfgren fortsatte sin predikan. Saken kom snart till baronens vetskap, och Löfgren fick såsom att ojäfaktigt bevis på hvad som skett visa honom sin sönderslagna bibel. Skolläraren erhöll afsked med pension, men Löfgren fick fortfarande verka på godset till hösten 1873, då han slutade sitt arbete i föreningens tjänst och afflyttade till Kalmar.

Den evangeliska verksamheten fortsattes sedermera af predikanterna Forsberg, Bergström m. fl., och lifvets ord bar rik och härlig frukt. År 1878 bildades *Ösmo missionsförening*, som år 1883 anslöt sig till Svenska missionsförbundet.

I Sorunda, där redan under Löfgrens verksamhetstid en kraftig väckelse uppstod, då många kommo till tron på Gud, byggdes år 1874 ett missionshus, det första i Södertörn. Under senare delen af 1870-talet bildades *Sorunda missionsförening*, som 1882 blef ansluten till Svenska missionsförbundet. År 1884 kallade föreningen predikanten E. Nilsson, som sedan verkade en kort tid dess tjänst. Samma år byggdes det andra missionshuset inom socknen. Föreningens nuvarande predikant är G. Larsson. Enär prosten O. Setréus varit vänligt stämd mot den fria evangeliska verksamheten, så har föreningen, som nu räknar omkring 130 medlemmar, under de senare åren utan något motstånd från prästerskapets sida ostördt fått fortsätta sitt arbete till de troendes uppbyggelse och själars frälsning.

Äfven i *Södertälje* stad hade under 1860- och 1870-talet det goda budskapet om Guds eviga frälsningsråd blifvit framburet af flera evangelii vittnen. Den lilla skara af troende, som utgjorde frukten af denna verksamhet, bildade vid midten af sistnämnda årtionde en missionsförening. Den ledande personen i de troendes krets inom staden vid denna tid var den för evangelii sak varmhjärtade och nitiske f. d. fotografen *A. Jonsson,* hvilken dels genom att själf offentligen vittna om Herren, dels genom att tillkalla predikanter från andra håll varit den egentlige ban-

brytaren för den evangeliska verksamheten så väl inom staden som i dess närmaste omnejd. Genom hans verksamma åtgörande uppfördes ock vid ofvannämnda tid ett missionshus i staden. Efter att förut hafva betjänats af mera tillfälliga predikanter kallade föreningen *C. F. Nyström*, som förut verkat i Nordöstra Södermanlands missionsförening, till stadigvarande predikant på platsen. Han antog kallelsen och började sin verksamhet i föreningens tjänst på nyåret 1878.

Redan vid den tiden hade några bland de troende börjat samlas för att enskildt fira Jesu döds åminnelse. De flesta af föreningens medlemmar deltogo dock ännu i statskyrkans nattvardsgångar. Trots prästerskapets bemödande att söka förhindra det enskilda nattvardsfirandet tillväxte emellertid antalet af nattvardsföreningens medlemmar allt mer och mer, och snart nog kände de behof af att ordna sig till en friförsamling enligt Guds ord. Beslut därom fattades år 1879, då stadgar med friare tendenser uppsattes och antogos inom föreningen. Tvenne troende familjer begärde af denna anledning utträde ur föreningen, och deltagandet i de enskilda nattvardsgångarna var ännu långt ifrån allmänt bland de troende på platsen, men så småningom kommo de till insikt om, hvar de hade sin rätta plats i detta afseende, och efter någon tid voro alla föreningens medlemmar med i friförsamlingen.

År 1880 ägde en mindre väckelse rum i staden, och på nyåret 1882 uppstod en mycket djupgående och kraftig andlig lifsrörelse. Den tog sin början under böneveckan. Friförsamlingen och baptisterna anordnade då gemensamma bönemöten, som åtföljdes af mycken välsignelse. Stora skaror samlades på mötena, Guds ande verkade på ett kraftigt sätt, och många blefvo förda ifrån mörkret till ljuset, ifrån satans makt till Gud. Allt syntes löftesrikt, och de troende gladdes och prisade Gud, som uppenbarade sin nåd till frälsning. Emellertid började en för den andliga rörelsen fördärflig partivind att blåsa, i det att baptisterna lade särskildt an på att draga så många som möjligt af de nyomvända öfver till sitt samfund. Äfven predikanten Nyström blef på ett för honom själf oförklarligt sätt fattad af denna vind, så att han, ehuru först efter mycken inre nöd och trots det varma kärleksband, hvarmed han kände sig förenad med de troende i

friförsamlingen, öfvergick till baptistsamfundet. Detta skedde i juni 1882.

Under de närmast följande åren verkade Nyström i egenskap af baptistsamfundets predikant på flera olika platser, såsom i Nyköping, Södertälje, Mariefred och Åker, Tumba, Västerhaninge, Tuna, Vrena, Qvarsebo, m. fl., och fick äfven under denna verksamhetstid tjäna såsom ett medel i Guds hand till att leda icke så få själar in på lifvets väg. Ehuru Nyström inom baptistsamfundet fick röna Guds välsignelse och blef bemött med kärlek af dess medlemmar, kunde han dock icke blifva en »riktig» baptist. Han var icke öfverens med dessa vänner om den slutna kommunionen, och, då han för öfrigt i sin öfvertygelse skilde sig från vissa af detta samfunds grundprinciper, så beslöt han år 1886, ehuru ej utan strid, att utträda ur baptistsamfundet. Efter att sedan hafva verkat en kort tid på Vaxholm kallades han till resepredikant och distriktsföreståndare inom Svenska missionsförbundet, hvilken befattning han fortfarande innehar.

Efter Nyströms öfvergång till baptistsamfundet kallade Södertälje friförsamling, som numera under namnet *Brödraföreningen i Södertälje* är ansluten till Svenska missionsförbundet, den fridsamme och för Kristus och hans församling nitiske predikanten *A. Karlsson* till föreståndare. Han flyttade till staden och började sin verksamhet där på hösten 1882. Sedermera kallades ock predikanten *E. Nilsson,* numera föreståndare för friförsamlingen i Nyköping, med särskildt uppdrag att hufvudsakligen verka på landsbygden i stadens omnejd. Han arbetade sedan vid pass ett års tid på denna plats.

Då Karlsson ankom till Södertälje, hade friförsamlingen därstädes på grund af de föregående partistriderna mycket smält tillsamman och var nära nog stadd i ett upplösningstillstånd. Men nu inträdde åter en blomstringstid. I synnerhet under de två första åren uppstodo djupgående och för Guds församling fruktbringande väckelser så väl i själfva staden som ock på den angränsande landsbygden. Många kommo till en lefvande tro på Gud, och församlingen vann icke blott inre stadga utan tillväxte äfven mycket ansenligt i fråga om mängden af medlemmar, hvilkas antal blef mer än fördubbladt. Efter ett i alla afseenden välsignelserikt arbete i Södertälje afflyttade Karlsson

A. Jonsson.

på erhållen kallelse hösten 1888 till Stockholm, där han sedan verkat såsom predikant och församlingsföreståndare inom Lutherska missionsföreningen.

Till Karlssons efterträdare i Södertälje kallades predikanten *G. F. Dahl.* Under hans verksamhetstid på denna plats uppfördes i stället för det gamla bönehuset, som redan länge visat sig otillräckligt för sitt ändamål, ett nytt, mycket trefligt och ändamålsenligt missionshus, beläget vid stora torget i staden. Detta hus, hvars uppförande kräfde ett rätt ansenligt kapital, är nu i det närmaste skuldfritt, ett glädjande bevis på en stor offervillighet hos evangelii vänner på platsen.

Den 1 jan. 1894 afflyttade Dahl från staden för att öfvertaga predikant- och föreståndarebefattningen inom Eskilstuna missionsförening och erhöll till efterträdare predikanten *O. N. Thomson,* och, då denne sedermera antog kallelse såsom distriktsföreståndare inom Svenska missionsförbundet, kallades predikanten *O. W. Genander* till föreståndare för Brödraföreningen i Södertälje, hvilken befattning han sedan dess innehaft.

Södermanlands missionsförening, som redan år 1872 genom sina resepredikanter började verka i Södertörn, utöfvar fortfarande evangelisk verksamhet där och utgör sålunda det yttre föreningsbandet mellan de troende så väl i Södertörn som ock inom den större delen af denna provins för öfrigt.

Ett betydelsefullt andligt såningsarbete har under årens lopp blifvit utfördt inom Södermanland, och den förstlingskärfve af troende, som i denna landsände redan blifvit inbärgad, är en glädjande underpant på en rik och härlig skörd för Guds rike under dagar, som stunda.

Inom Södermanland finnas för närvarande omkr. 60 friförsamlingar.

ÅTTIONDESJETTE KAPITLET.

Andliga rörelser i Östergötland.

I.

Norra Östergötland.

Den banbrytande evangeliska verksamhet, som under 1850-talet blef påbegynt i norra Östergötland af J. P. Nyrén, Anders Nilsson i Sjölunda, Lars Magnus Larsson i Barketorp m. fl., bar rika frukter, och evangelii verk har sedan dess vunnit en allt vidsträcktare utbredning så väl i denna landsände som ock inom provinsen i sin helhet.

I *Hällestads* socken, som utgör själfva centrum för denna del af provinsen, var den för Herrens sak varmt nitälskande d:r P. J. EMANUELSSON kyrkoherde under 1840—1870-talet. Han mottog gärna evangelii vittnen i sitt hem, där det tydligt förnams, att kärlekens och fridens ande blifvit en härskande makt. Skolhusen stodo öppna för lekmannapredikanter, och det var icke ovanligt, att kyrkoherden äfven öppnade den gamla korsbyggda kyrkan för deras sammankomster omkring Guds ord. Han var en fridens man, som fick lida begabberi af sina ämbetsbröder, för att han med välvilja befordrade lekmannaverksamheten, som på den

tiden var synnerligen förhatlig. Men lugnt och stilla fördrog han sådant. Han har nu sedan många år tillbaka gått till hvila för att i frid förbida uppståndelsens härliga dag och erhållit till efterträdare en af sina mågar, kyrkoherden *A. L. Nyström*, hvilken besjälas af samma fridens ande, som ledde hans svärfader.

Vid det inom denna socken belägna Sontorps bruk bedrifves en mycket liflig evangelisk verksamhet. Hvad som i icke ringa grad bidragit till den andliga lifaktigheten på denna plats, är en sång- och musikförening, som där finnes och står under ledning af en musikaliskt begåfvad smed vid namn Abr. Hellman. Ett mycket godt förhållande råder emellan bruksägaren och folket, mellan styrande och underordnade, och Herrens ord röner framgång och vinner seger.

Till *Risinge* stora och folkrika socken ankommo år 1860 från en grannsocken tvenne kvinnor, som voro s. k. ropare. De föllo i dvala och predikade vid uppvaknandet med öfvernaturlig kraft dom och förbannelse öfver orättfärdigheten samt manade människorna till sinnesändring. Folket samlades i stora skaror för att se och höra dem. Många fingo ett styng i sina hjärtan och omvände sig till Herren. Åtskilliga af dem, som blifvit fattade af den andliga rörelsen, vände visserligen sedan åter till världen, men icke så få blefvo bevarade i nåden. Någon tid därefter kom en troende prästman vid namn Ahlsson till socknen. Han förkunnade frälsningens ord för folket så väl i kyrkan som i bondstugorna, men någon märkbar väckelse förspordes icke efter hans verksamhet. Under denna tidsperiod gjorde predikanterna J. P. Nyrén från Hellestad, Anders Nilsson i Sjölunda, Lars Magnus Larsson i Barketorp, A. F. Lundmark från Norrköping och något senare äfven Axel Nystedt från Hellestad ofta besök i Risinge och framburo vittnesbördet om Guds frälsning i bondstugor, skolhus och stundom, då större möten höllos, på logar och i skogsdungar. I synnerhet var hemmansägaren A. Anderssons i Skäftesfall hem vid denna tid ett stamhåll så väl för predikanter som de troende för öfrigt. Omkring midten af 1860-talet slöto sig evangelii vänner inom socknen tillsamman och bildade *Risinge missionsförening*, som sedermera erhöll predikobesök af Jönköpings missionsförening, Södermanlands missionsförenings och Östergötlands ansgariiförenings predikanter.

P. J. Emanuelsson.

År 1868 inbröt för denna socken en särskild besökelsetid, då många kommo till lif i Gud. Det synliga medlet därtill var dåvarande pastorsadjunkten, sedermera kyrkoherden D. A. Ärnström, som då tjänstgjorde där en kort tid. Med ande och kraft frambar han det glada budskapet i kyrkan, i skolhusen och i enskilda hus. Talrika skaror samlades att höra ordet, och många blefvo frälsta. Då pastor Ärnström sedermera afflyttade till annan plats, drog han försorg om, att predikanterna Wikholm från Oskarshamn och Sandgren gjorde besök i Risinge och fortsatte det andliga såningsarbetet där.

Under pastor Ärnströms verksamhetstid inom socknen stodo skolhusen genom hans åtgörande öppna för Guds ords predikan, men efter hans afflyttning blefvo de genast stängda, och de evangeliska sammankomsterna måste sedan hållas i de enskilda boningshusen. Emellertid tillväxte hungern att få höra Guds ord alltmera, hvadan behofvet af en större och mera ändamålsenlig samlingslokal blef mycket kännbart. Genom de troendes endräktiga samarbete uppfördes därför för en kostnad af 6,000 kr. ett missionshus, som invigdes år 1877. Under de följande åren byggdes ytterligare tre andra missionshus inom socknen.

År 1877 uppstod en större väckelse, då många kommo till tron på Gud. Bland dem, som då blefvo vunna för Herren, voro ett par skollärare och två hemmansägare, hvilka sedermera intill närvarande tid jämte sin jordiska kallelse offentligen vittnat om Herren och varit ledare för den andliga verksamheten. Vid slutet af 1870-talet började några bland de troende hysa samvetsbetänkligheter för att deltaga i statskyrkans nattvardsgångar och samlades sedan enskildt för att fira Jesu döds åminnelse. Prästerskapet sökte till en början förhindra detta, men numera få de troende, som så önska, i frid och ro enskildt samlas omkring Herrens bord till inbördes uppbyggelse och stadfästelse i Kristi nåd.

År 1884 upplöstes förbindelsen med Jönköpings missionsförening, och Risinge missionsförening antog då nuvarande predikanten i Östergötlands ansgariiförening P. J. Jonsson i sin tjänst. Förbindelsen med Östergötlands ansgariiförening och Södermanlands missionsförening äger däremot ännu bestånd, och dessa

föreningars predikanter göra fortfarande regelbundna besök i Risinge.

Under de senare åren har socknen haft förmånen af att äga troende och för Herrens sak nitälskande prästmän. Bland dem må särskildt nämnas den för missionens och evangelii sak i allmänhet varmhjärtade kyrkoherden J. Neander. En kort lefnadsteckning öfver honom meddelas här nedan.

Risinge missionsförening, som i många år varit ansluten till Svenska missionsförbundet, räknar för närvarande omkring 300 medlemmar.

Inom Risinge socken ligger det bekanta Finspångs kanonbruk. Vid detta bruk bodde för flera år sedan en troende man vid namn Holmgren. Han och hans hustru voro, så vidt kändt är, på denna plats de första, som hade lärt känna Gud i sanning. Holmgren tillkallade predikanter, och sammankomster höllos här och där i arbetarnes bostäder. Guds ord har burit riklig frukt, så att icke så få troende finnas där, hvilka slutit sig tillsamman i en missionsförening. Vid Lotorps bruk har likaledes en missionsförening uppstått, hvarförutom en baptist- och en metodistförsamling finnas på denna sistnämnda plats. Äfven Frälsningsarmén har börjat verksamhet inom socknen. En liflig söndagsskolverksamhet bedrifves af de olika föreningarna, hvarjämte flera kristliga nykterhets- och ungdomsföreningar arbeta för det godas framgång och seger.

Inom *Vånga* socken härskade en grof ogudaktighet vid den tid, då Anders Nilsson i Sjölunda och Lars Magnus Larsson i Barketorp började förkunna Guds ord där. Vid den gamla kyrkan bedrefs om söndagarna öppen marknad; man sålde stenkärl, liar och andra handelsartiklar. I kyrkobyn, ja, till och med i själfva sockenstugan idkades krogrörelse, och det hände icke sällan, att kyrkobesökarne glömde sig kvar där till långt fram i veckan. Men han, som kom i världen att uppsöka och frälsa det förtappade, tänkte i nåd äfven på denna socken och drog in där i sin tid med nådens evangelium.

Utom de ofvannämnda predikanterna, genom hvilka Herren först tände frälsningens ljus i Vånga, hafva äfven andra evangelii vittnen under årens lopp verkat där. Dessutom har det funnits troende präster inom socknen, och missionsmöten hafva under-

stundom hållits i den nybyggda kyrkan. Prosten *E. Rudberg*, som på senare tiden varit tjänstgörande kyrkoherde i socknen, har genom sin verksamhet i många år förhärligat Herrens namn i Östergötland. Han är en fridens man och fullkomligt ett med de troende så väl i sin egen socken som annorstädes.

År 1866 byggdes i Vånga ett missionshus, som sedermera betydligt utvidgats.

Väster om Hällestad ligga socknarna *Tjällmo* och *Godegård*. Äfven till dessa socknar spred sig den eld, som Herren hade tändt i Hällestad. Redan i början af 1860-talet var det där en mycket liflig rörelse på det andliga området. År 1863 byggdes och invigdes ett missionshus i Tjellmo. Redan från första början visade det sig för litet att kunna rymma alla dem, som vid större möten samlades för att lyssna till evangelii predikan, och numera kan det icke rymma mer än en liten bråkdel af de talrika skaror, som besöka de sedvanliga årsmötena, hvilka anordnas där vid midsommartiden hvarje år. Samma år som detta missionshus byggdes, ankom en predikant vid namn A. J. Holmvall från pastor Ahlbergs skola i Småland till Godegård för att där verka med ordets predikan och såsom skollärare. Genom hans verksamhet uppstod då en så allmän väckelse inom socknen, att det tycktes, som om hela dess befolkning skulle låta sig frälsas. Äfven predikanten K. Berggren från Askersund företog vid den tiden predikoresor då och då i denna del af Östergötland och bidrog därigenom till spridningen af sanningens kunskap i dessa bygder.

Äfven till *Regna* och *Skedevi*, som äro de nordligaste socknarna i Östergötland, spridde sig evangelii ljus allra först från Hällestad. Sedermera kommo predikanter äfven från andra orter, i synnerhet från Södermanland, och förkunnade det glada budskapet för befolkningen i dessa skogsbygder. Vid midten af 1890-talet uppstod en mycket kraftig andlig lifsrörelse bland ungdomen i Regna. Ganska många blefvo då lagda som segerbyte till Kristi fötter. I Skedevi har Herren i många år haft en liten skara af tillgifna lärjungar, synnerligast i trakten af sjön Tisnaren. Äfven vid Reijmyre glasbruk, beläget inom sistnämnda socken, finnes en liten blomstrande församling af troende.

Simonstorps och *Kvarsebo* socknar synas hafva varit mycket vanlottade i andligt afseende. I Simonstorp tjänstgjorde i många

E. Rudberg.

år en komminister, som beständigt lärde och lefde helt annorlunda, än Guds ord lärer, och ohelgade sålunda Guds namn mera, än ogudaktiga präster i allmänhet göra. Han blygdes icke ens för att ligga drucken bland rusiga järnvägsarbetare, då järnvägen, som går fram genom socknen, byggdes.

Någon tid senare inträffade, att en flicka där i socknen fick »predikosjuka», och folket samlades i stora skaror för att se och höra henne tala. Den för Herrens sak verksamme prästmannen *Augustinsson*, som då var kyrkoherde i Qvillinge, reste så vid ett tillfälle till det ställe, där flickan var, vid den tid på dagen, då hon plägade falla i dvala och predika. Den allvarlige kyrkoherden bjöd flickan att sitta ned bredvid honom och befallde henne att icke falla i sömn eller tala något. Folket kom, och kyrkoherden begynte läsa Guds ord och tala till de församlade. De tycktes emellertid icke hafva lust att höra på utan väntade blott, att flickan skulle falla i dvala och börja predika. Då reste sig kyrkoherden och sade: »I dag vill jag predika för eder, och det stackars sjuka barnet kommer icke att predika vidare». Därpå fortsatte han att tala öfver den upplästa texten och upplöste sedan sammankomsten. Därmed var ock flickan botad från predikosjukan.

Ett ställe, som heter Nyckelmåsen, i Simonstorp har under de senare åren varit öppet för Guds ords förkunnare, och i den trakten finnas några få troende.

Kvarsebo socken har varit mycket besökt af Herren. Till och med troende präster hafva verkat där, men det förkunnade ordet synes i likhet med den säd, som föll på den hårdt tilltrampade vägen och bortplockades af fåglarna, hafva blifvit utan frukt. Dock finns nu där en och annan troende.

Emellan Simonstorp och Kvarsebo är *Krokeks* socken belägen. Äfven där har ett djupt andligt mörker härskat ända intill sista tiden. Endast i trakten nedåt Bråviken har en ljusning inträdt under de senare åren. Både baptister, metodister och andra frikyrkliga hafva där i god sämja bedrifvit missionsverksamhet. För några år sedan uppbyggdes och invigdes därstädes ett missionshus vid Sandviken.

I *Qvillinge* socken har det däremot varit ganska lifaktigt på det andliga området sedan den tid, då den ofvannämnde präst-

mannen Augustinsson var kyrkoherde där. Han upplät kyrkan för missionsmöten, öppnade skolsalarna för evangeliska sammankomster och såg gärna de troende samlade i prästgården, ehuru han icke för egen del kom till full trosvisshet och glädje i Gud förrän på dödsbädden. Då järnvägen byggdes i dessa trakter, var det flera troende järnvägsarbetare, som med lif och lust verkade för evangelii sak. De voro icke själfva predikanter, men de tillkallade Guds ords förkunnare från andra platser och anskaffade predikolokaler åt dem. Predikanten A. F. Lundmark i Norrköping m. fl. besökte socknen vid denna tid flera gånger och förkunnade sinnesändringens och trons ord. Det var då understundom lifsfarligt att färdas fram på vägarna i trakten, där järnvägsarbetarne uppehöllo sig, men så väl bland dessa vilda sällar som ock bland befolkningen för öfrigt vann Herren ett och annat segerbyte för sig och sitt rike.

Vid Kvarntorp i Qvillinge socken finnes numera ett missionshus, där bönestunder och missionsmöten hållas af både baptister och andra frikyrkliga troende. Äfven vid Hults och Stens bruk finnas grupper af troende, och evangeliska sammankomster äga rum där emellanåt. Predikanter erhålla de i allmänhet från Norrköping. På senare tiden hafva evangelister från Helgelseförbundet verkat ibland dem.

II.

Johannes Neander.

JOHANNES NEANDER var född den 16 oktober 1846 i Vånga socken i Östergötland. Hans far var en af vårt lands mer kända lekmannavittnen, torparen Anders Nilsson. Hemmet var ej rikt på jordiska skatter men så mycket mer på andliga. Hans far var ett verksamt redskap att bringa evangelii hemlighet till människorna både i sin hemtrakt och på andra orter. Tidigt utsåddes därför den ädla säden i ynglingens själ, och han lefde ett stilla innerligt troslif med sin Gud. Till en början sysselsatte Johannes sig med vanliga landtmannagöromål. Då han var omkring 14 år, frågade fadern sina söner, hvad de ämnade blifva, och på

faderns fråga till Johannes svarade han kort och bestämdt: präst. Fadern såg sig dock ingen utväg att kunna bereda sin son tillfälle att få sin önskan uppfylld. Men den dåvarande vice pastorn Dahlberger, som hade fäst sig vid gossens begåfning, meddelade honom enskild undervisning, och vid 18 års ålder vann han inträde vid Linköpings allmänna läroverk. Där vistades han dock endast en. kort tid. Sedan han som informator hade uppehållit sig omkring ett år, sökte han och erhöll inträde vid Norrköpings allmänna läroverk. Med kraft idkade ynglingen därstädes sina studier, så att han 1868 kunde aflägga studentexamen, hvarefter han inskrefs som student vid Uppsala universitet. Till en början ägnade han sig åt filosofiska studier och aflade filosofie kandidatexamen. Men därvid ämnade han icke stanna. Hans håg drogs åt de teologiska studierna, och hans afsikt var att taga teologie kandidatexamen, då han helt plötsligt fick kallelsen till missionsföreståndarebefattningen vid Johannelund. Han afbröt då sina tillämnade studier i Uppsala och aflade prästexamen, och, sedan han blifvit prästvigd, öfvertog han på hösten 1876 missionsföreståndarebefattningen. Med stort intresse ägnade han sig åt skötandet af sitt maktpåliggande ämbete. Han gladde sig åt att få arbeta i en kallelse, som hade Herrens särskilda löften. Och under de brytningar, som på denna tid ägde rum bland missionsvännerna, manade han till enighet, påminnande om Jesu ord i sin öfversteprästerliga förbön, att de alla må vara ett. Då han år 18[illegible] öfvertog redigeringen af Fosterlandsstiftelsens missionstidnin[illegible], skref han till missionens vänner följande hälsning: »Herren vare [illegible]d eder — med sin ande och sitt ord, med sin nåd och sin tr[illegible]t, sin tuktan och sin upprättelse, sin makt och sin kärlek!» Och h[illegible]n tillropar Herrens folk: »Bort — med käbbel och gräl — ti[illegible]n är ju kort: Må vapnen smidas och hvässas men icke mot [illegible]öder utan mot fiender. Bröder behöfva hålla tillsamman, i syn[illegible] het som kampen snart kan blifva svår och striden gå hårdt uppå. Låtom oss då med blicken på det stora gemensamma målet hand i hand gå framåt till arbete och strid för att sist vinna seger och frid. Ja, ske alltså! Och nu vare kärlekens och fridens, kraftens och hugsvalelsens Gud med oss, och välsigne han oss med sin bästa välsignelse!»

Johannes Neander.

En sak, som synnerligast bekymrade Neander, var, att det syntes honom, som om krafterna splittrades till skada för missionen, på samma gång han dock icke kunde annat än glädja sig åt det tilltagande missionsintresset.

I 12 år skötte han missionsföreståndarebefattningen vid Johannelund, och, då han den 13 juni 1888 lämnade denna plats för att tillträda kyrkoherdebefattningen i Risinge pastorat af Linköpings stift, talade han till de vid missionsfesten å Johannelund samlade missionsvännerna några afskedsord, hvari han framför allt upphöjde och prisade Guds barmhärtighet.

I sin nya ställning arbetade han med ifver och kärlek för själars frälsning och synes i olikhet med många af sina ämbetsbröder hafva haft ett vidgadt hjärta för med honom olika tänkande. Hans arbete som kyrkoherde torde ock just därigenom hafva varit mer välsignadt än andras, ty partisinnet är mäktigt att fördärfva äfven den skönaste plantering. Men hans arbetsdag blef icke lång. Han hade vid ett tillfälle uttalat den önskan, att det skulle vara ljufligt att få dö midt i sin verksamhet och att få en god bråddöd. Denna hans önskan gick ock i fullbordan. Han predikade som vanligt i högmässan fastlagssöndagen den 24 februari 1895. Men under natten till måndagen besvärades han af dålig sömn och vaknade med svår hufvudvärk. Framåt middagen kände han en häftig smärta i bröstet, och på aftonen samma dag slutade helt hastigt hans lif. För många syntes hans bortgång oväntad, men själf tillhörde han dem, som beständigt vänta sin Herre.

III.

Norrköping.

Vi hafva förut i detta arbete sid. 1000 o. f. i korthet redogjort för den andliga rörelsens uppkomst och första utveckling i staden Norrköping under 1850-talet och vilja nu fortsätta skildringen af den evangeliska verksamheten därstädes, som sedan den tiden under årens lopp fått en allt större utsträckning och burit rika frukter.

I början af år 1860 ankom på kallelse af missionsvännerna i Norrköping dåvarande vikarierande skolläraren *A. F. Lundmark* från Jerfsö socken i Helsingland till staden och upprättade där en privatskola för barn och en aftonskola för ungdom. Det visade sig snart, att en sådan privatskola var behöflig på den tiden, ty inom kort tillströmmade så många barn, att Lundmark måste skaffa sig biträde vid undervisningen i skolan. Äfven aftonskolan besöktes af många unga män och kvinnor, som aldrig haft tillfälle att gå i någon skola. Jämte denna skolverksamhet höll Lundmark hvarje onsdagsafton samt kl. 6 f. m. och kl. 5 e. m. alla sön- och högtidsdagar bönestunder i den vid Gamla Rådstugatan förhyrda bönesalen, där maskinisten J. P. Johansson fortfarande predikade hvarje fredagskväll. Att bönestunderna utsattes så tidigt på söndagsmorgnarna, berodde därpå, att de troende vid den tiden ännu voro mycket kyrkligt sinnade och fruktade att komma i kollision med gudstjänsterna i statskyrkan. Ehuru sammankomsterna på söndagarna ägde rum så tidigt på morgonen, var tillströmningen af åhörare likväl så stor, att den rymliga bönesalen och förstugan fylldes af frälsningssökande skaror, som med begärlighet mottogo evangelii ord. Det var en ljuflig vårtid i andligt afseende då i denna stad liksom flerstädes i hela vårt land. De troende, som då så ofta sammanträffade och lärde känna hvarandra på bönesalen, älskade hvarandra storligen, och det kan med all rätt sägas, att i hela den lilla skaran, ännu trängd af yttre fiender, var ett hjärta och en själ. I yttre afseende var det ännu en ganska bullersam tid, och sammankomsterna blefvo ofta störda af halfrusiga personer, som togo plats i förstugan eller strax innanför dörren i samlingslokalen och förde oljud. Man nödgades därför påkalla hjälp af polisen för att upprätthålla ordningen, och, som stadens polismästare var en missionsvän, så drog han försorg om, att fridstörarne aflägsnades. Det dröjde dock icke så lång tid, förrän polishandräckningen blef öfverflödig.

Efter någon tid väckte Lundmark förslag om, att de troende borde sluta sig tillsamman i en organiserad missionsförening, men detta förslag gick ej igenom, emedan de mera inflytelserika missionsvännerna fruktade, att det kunde leda till separation från kyrkan. Ett liknande försök hade redan år 1857 blifvit

gjordt, i det att man då beslöt bilda en missionsförening, för hvilken stadgar uppsattes och antogos i sept. sagda år, men den påtänkta föreningen kom ej till stånd. Enär det icke torde sakna sitt intresse att lära känna den kyrkliga ståndpunkt, på hvilken de troende i allmänhet inom staden stodo vid den tiden, vilja vi för att visa detta anföra några paragrafer af nämnda stadgar. Den första § lyder sålunda:

»I en tid af mycken väckelse och rörelse till andligt lif men ock af söndringar och villfarelser från den rena evangeliska tro, hvilken vår kyrka förmedelst Guds heliga ord och sakrament bekänner och försvarar, har man till den salighetssökande hopens sammanhållning i andens enhet samt inbördes bistånd i andlig och lekamlig nöd härmed velat stifta en förening, kallad 'Den evangeliskt lutherska brödraföreningen i Norrköping'.»

Med dessa »söndringar» och »villfarelser» åsyftas den mission, som baptister och mormoner börjat i staden vid tiden för den andliga rörelsens uppkomst.

Fjärde § i Brödraföreningens stadgar hade följande lydelse:

»Då föreningens hufvuduppgift är hvad § 1 angifver, skall all omsorg blifva ospard 1:o) att med kristlig vishet och kärlek genom undervisningar, förmaningar och uppmuntringar befordra endräkt i kyrkans rena lära, upplifva och stärka hvarandra i inbördes kärlek och alla andra kristliga dygder samt 2:o) i mån af kassans tillgångar sträcka sin verksamhet utom sig förmedelst bibel- och skriftspridning; 3:o) att för kommitténs ordförande eller någon dess ledamot genast anmäla till staden ankommande skriftspridare eller andra, som erbjuda sig att hålla andaktsstunder, då det skall åligga kommittén att omsorgsfullt pröfva, om de äro kyrkans rena bekännelse trogna, och föreningens medlemmar skola vakta sig för att hvarken sjålfva åhöra eller upplåta sina hus till föredrag af andra än dem, som äro af kommittén pröfvade och godkända; 4:o) att förmedelst föreningens kassa bispringa den eller dem af dess medlemmar, som af sjukdom eller andra olycksfall blifvit urståndsatta att sig och de sina på kristligt sätt försörja, uppfostra sina barn, begrafva sina döda, med hvad mera af nöden göres behof; 5:o) att bistå främmande, till staden ankommande medellösa ev. lutherska kristna, betala skälig er-

sättning för deras härbergerande och underhåll, helst att betinga ett gifvet rum, hvilket skriftspridare och andra kunna anvisas, samt torftigt underhåll åt de mest behöfvande den korta tid, kommittén pröfvar nödig för deras härvaro.»

Af denna § kan man se, huru Brödraföreningen ämnade bevara enheten inom sig själf, befordra den då började missionsverksamheten samt äfven lekamligen bistå sina medlemmar. På grund af denna § bildades den s. k. *Brödralådan,* som gått i arf till Norrköpings stadsmissionsförening, och som af denna förenings styrelse ännu efter bästa förstånd förvaltas såsom en fattigkassa, för hvilken kollekter upptagas, och ur hvilken rätt ofta hjälp för lekamligt nödlidande utdelas.

För att visa, huru nämnda förening ämnade utöfva församlingstukt, vilja vi äfven anföra stadgarnas femte §, som lyder så:

»Enär vår kyrka, ty värr, saknar en tillbörlig kyrkotukt, vill föreningen inom sig söka upprätthålla en sträng tukt och ordning, till följd hvaraf varder stadgadt: 1:o) Om ledamot affaller från kyrkans rena tro och lära antingen till köttslig otro och förargelseväckande lefverne eller till något religionsparti, af hvad namn det vara må, eller bevistar han något partis andaktsöfningar, eller inlåter han sig i ordaträtor till något partis försvar eller läser deras skrifter m. m., som kan lända honom till förvillelse, eller beträdes han med skrymteri, högmod och ett ovisligt förhållande mot andra vare sig inom eller utom föreningen, så är han underkastad hvilken ledamots som helst kristliga tillrättavisning; och skall det vara kommitténs synnerliga bemödande att söka återföra den villfarande. Men låter han icke rätta sig, så uteslutes han från föreningen och har förlorat all rätt till kassan och föreningens deltagande. 2:o) Flyttar ledamot från samhället med bibehållen tro och oförvitlighet, pröfve kommittén, om skäl äro för handen att bistå honom med något understöd af kassan.»

Såsom synes af det anförda, voro de troende af den lutherska bekännelsen i Norrköping vid denna tid ännu strängt kyrkligt sinnade och kunde icke hålla några andra för sanna kristna och Guds barn än dem, som trodde och lärde i öfverensstämmelse med den gängse kyrkoläran. Predikanten Lundmark, som före

sin ankomst till staden varit tillsamman med troende af olika samfund och lärt känna dem som bröder i Kristus, var däremot mindre partisinnad gent emot de baptister, som då funnos i staden. Af denna anledning fruktade de lutherska vännerna, att han var anstucken af baptismen, ja, att han var fullt separatistiskt sinnad, hvadan han af de mera framstående ofta blef förmanad och varnad för de farliga afvägarna till okyrklighet. Såsom exempel på, huru ömtålig man i detta afseende var, må nämnas, att, då Lundmark, som ännu icke anade, att högkyrkligheten var så stor bland de ledande, vid ett tillfälle tog upp och sjöng en af Ahnfelts sånger efter en predikan af maskinisten Johansson i bönesalen, detta upptogs så illa af Johansson med flera, att det drog om en längre tid, innan missnöjet fullt dog bort. Ahnfelt var då föreståndare för en liten friförsamling, och därför ansågos hans sånger vara mycket farliga. Endast psalmer ur svenska psalmboken fingo då sjungas vid de offentliga bönestunderna. Emellertid fortgick det evangeliska arbetet i frid och endräkt, i synnerhet som det visade sig, att Lundmark icke var så okyrklig, som åtskilliga menade. Han bibehöll dock alltid sitt föresatta mål i sikte, därvid tänkande på Jakobs ord till Esau: »Min herre vet, att barnen äro späda, och att jag har med mig både får och kor, som gifva di; och drifver man dem en hel dag, så dör hela hjorden. Må därför min herre fara före sin tjänare, så vill jag följa efter i sakta mak, eftersom boskapen, som är framför mig, och barnen orka att gå» (1 Mos. 33: 13, 14).

På Lundmarks initiativ bildades år 1860 en bibelklass af några bland de troende, hvilka samlades en kväll hvarje vecka i bönesalen för att medelst bibelsamtal uppbygga hvarandra på sin allra heligaste tro. Dessa bibelsamtal lände de troende till mycken välsignelse och omfattades med sådant intresse, att flera bibelklasser sedermera bildades med hvar sin ledare, hvarvid man kom tillsamman här och där i hemmen. Samtidigt med bildandet af den första bibelklassen började äfven söndagsskola anordnas i bönesalen. Redan år 1857 hade »mamsell Ekman» börjat hålla en alltmera talrikt besökt söndagsskola i sin bostad. Hon vågade dock icke förena sig med de vänner, som nu började samma verksamhet i bönesalen, emedan de ansågos vara alltför mycket frikyrkliga, men flera unga män och kvinnor hade nu kommit

till tron på Herren och kände sig manade att börja arbeta bland de små. Under Lundmarks ledning började man alltså i nämnda sal en söndagsskola, som sedan den tiden vunnit en mycket stor utveckling, i det att allt flera söndagsskolor under årens lopp uppstått både inom staden och i dess närmaste grannskap. Barnens antal i Norrköpings stadsmissions söndagsskolor uppgår för närvarande till något öfver 1,000. Äfven baptisterna, metodisterna och de kyrkligt sinnade hafva numera talrikt besökta söndagsskolor i staden.

Den vid Gamla Rådstugatan förhyrda missionssalen började snart blifva alldeles för liten att kunna rymma alla dem, som samlades vid bönestunderna, och evangelii vänner kände därför ett trängande behof af att få ett eget mera rymligt missionshus. Emellertid såg det omöjligt ut att kunna bygga ett sådant, emedan ingen organiserad missionsförening fanns och de troende dessutom i allmänhet voro mindre bemedlade. Men emedan det hus, hvari den hyrda salen fanns, försåldes, måste likväl något göras för saken, om ej den påbörjade verksamheten åter skulle nedläggas. Man grep därför verket an i förtröstan på Herrens hjälp. J. Dahlgren och E. Liljeqvist, som hyrt den hittills använda bönesalen, trädde i spetsen för byggnadsföretaget, och byggmästaren C. Malm, som uppförde huset, förskotterade den större delen af utgifterna därtill. Det nya missionshuset byggdes i hörnet af Östra Kyrkogatan och Handtverkaregatan och var färdigt, så att det kunde invigas Kristi himmelsfärdsdag år 1862, samma dag som den för evangelii sak varmhjärtade pastor Hanner (se sid. 1003) fick ingå i sin Herres eviga hvila och glädje. Ehuru den nya missionssalen var kall — eldstad fanns ej i densamma till en början — och bristfällig, behagade dock Herren att på ett glädjande sätt välsigna det ord, som där förkunnades. Många kommo till lif i Gud, och hopen af troende förökades beständigt.

Någon missionsförening hade ännu icke blifvit bildad. Den närmaste anledningen därtill, att en sådan nu kom till stånd, var ett förslag, som framställdes af pastor G. E. Beskow vid Fosterlandsstiftelsens årsmöte år 1863, att de på Jesus troende i städerna borde sluta sig tillsamman i missionsföreningar för att med större kraft kunna utöfva kristlig missionsverksamhet i städerna och i deras närmaste omgifningar. Dessa föreningar i städerna borde

kalla sig stadsmissionsföreningar till skillnad från de missionsföreningar, som redan uppstått här och där på landsbygden, samt träda i närmare förbindelse för att inbördes bistå hvarandra. Detta förslag vann genklang hos Guds ords vänner på flera ställen i landet, och möten höllos i Norrköping, Jönköping och Örebro för dess förverkligande. På det sistnämnda mötet visade det sig emellertid, att intresset för en närmare förbindelse emellan missionsföreningarna i städerna icke var så allmänt. Därför blef ock mötet i Örebro det sista i sitt slag. Stadsmissionsföreningar bildades dock vid den tiden i några af de större städerna och hafva sedan ägt bestånd, ehuru de i fråga om organisation under tidens lopp undergått väsentliga förändringar.

I Norrköping dröjde det likväl ännu en tid, innan någon stadsmissionsförening kom till stånd, emedan de troende där i allmänhet voro, såsom nämndt är, mycket kyrkligt sinnade, och enligt dessas öfvertygelse var det icke nödvändigt att stifta en särskild förening med uppgift att verka för den *inre* missionen. Däremot ansåg man bildandet af en förening för den *yttre* missionens befrämjande vara en god och behöflig sak. Därför bildades i augusti 1863 en sådan förening med namnet *Norrköpings missionsförening*. Första § i föreningens stadgar hade följande lydelse: »Ledamot af föreningen är hvar och en inom staden och orten, vare sig man eller kvinna, som, tvingad af Kristi kärlek, halfårligen erlägger till föreningens kassa: mankön 75 öre och kvinnkön 50 öre eller därutöfver». Någon närmare sammanslutning förefanns ej mellan medlemmarne i denna förening, men en god början var gjord för att få till stånd en mera fullständigt organiserad missionsförening. Detta skedde i sept. 1865, då *Norrköpings stadsmissionsförening* bildades. Emedan den förut omnämnda föreningen fortfarande ägde bestånd och verkade för den yttre missionen, blef det den nu bildade Stadsmissionsföreningens uteslutande uppgift att arbeta för den inre missionen i och omkring staden medelst Guds ords förkunnande, traktatspridning, söndagsskolor, sjukbesök, afhjälpande af lekamlig nöd, där så kunde ske, o. s. v. Denna förening, för hvilken en styrelse af 12 personer stod i spetsen, fick en stor omfattning och indelades i särskilda kretsar med hvar sin föreståndare, som hade frihet att deltaga i öfverläggningarna vid styrelsens samman-

tråden. Då Stadsmissionsföreningen blifvit bildad, öfverlämnade Dahlgren och Liljeqvist missionshuset med dess tillgångar och skulder till densamma.

Under årens lopp hade en ej så obetydlig skara unga män kommit till tron på Gud. Dessa kände behof af att sluta sig tillsamman i en ynglingaförening dels för att taga broderlig vård om hvarandra, dels för att söka vinna andra unga män för Herren. Denna förening bildades år 1866. Tre särskilda föreningar hade nu sålunda på en kort tid kommit till stånd, och många af de troende tillhörde åtminstone till en början alla tre föreningarna såsom medlemmar.

Då Stadsmissionsföreningen blifvit bildad, gjorde sig behofvet gällande att få en särskild stadsmissionär anställd för att kunna förverkliga ändamålet med föreningens tillvaro. Men icke förrän 1871 kunde en för denna verksamhet lämplig person kallas och tillsättas. Till denna tjänst kallades dåvarande eleven vid Fosterlandsstiftelsens kolportörsskola *Lars Erik Lundvall*, bördig från Dalarne. Han antog kallelsen och började sin verksamhet på sommaren sagda år. Lundvall ägde i hög grad den för dalkarlarne utmärkande fyndigheten, som i förening med den kristliga kärleken och en ovanlig godmodighet gjorde honom synnerligen lämplig för denna maktpåliggande och mycket tålamodspröfvande verksamhet. Dessa egenskaper blefvo ock i synnerhet under den första tiden ofta utsatta för allvarsamma prof. Då Lundvall — för att anföra ett exempel bland de många — vid ett tillfälle inträdde genom dörren till ett rum, där några dryckesbröder voro samlade vid brännvinsglasen, slungade en af drinkarne en brännvinsbutelj mot hans hufvud. Lyckligtvis träffade ej buteljen sitt åsyftade mål utan flög ut på gården och gick i kras. Lundvall låtsade emellertid ej förstå attentatet utan inträdde helt lugnt och sade till den, som kastade buteljen: »Ja, så» — nämligen kasta bort brännvinsbuteljen — »skulle du ha gjort för länge sedan, så vore du nu en bättre man, än hvad du är». Mannen och hans kamrater, som kommit öfverens om att »knäcka läsaren», blefvo vid detta tilltal alldeles afväpnade, och Lundvall fick i frid samtala med dem om frälsningens väg. Många dörrar voro ock rent af stängda för honom, då han gjorde sina husbesök, och understundom blef han mottagen med slag af

sopkvasten, eldtången, disktrasan eller något annat »fruntimmersvapen» eller ock i bokstaflig mening utsparkad. Men han kom snart igen lugn och glad, som om ingenting ledsamt hade händt, för att förkunna det glada budskapet om frälsning af oförskyld nåd. Mången gång blef han ock bemött med skymford och smädelser, och ofta gick det så, som han sade till en gumma, som frågade, huru hon skulle få titulera honom: »Å jo, det är inte så kinkigt. En del kalla mig fähund eller rackare, och andra kalla mig lathund och dagdrifvare, eller också kan jag få heta den förb. läsareprästen o. s. v. Men mitt rätta namn är helt enkelt Lundvall.» Då han vid ett tillfälle blef utsparkad från sjukhuset af sysslomannen, vände han sig om, lyfte på mössan och sade: »Jag tackar ödmjukast». Efter några dagar kom han åter för att besöka de sjuka, alldeles som om ingenting ovanligt händt, men då var sysslomannen vänlig och förrådde blygsel öfver sitt förra beteende. En förändring inträdde dock efter någon tid. Lundvall blef snart väl känd, vann förtroende allestädes inom samhället och erhöll till och med befattning såsom tillsyningsman vid folkskolan för ett distrikt inom staden med uppgift att tillse, det alla barn, som voro i skolåldern, ordentligt besökte stadens skolor.

Under denna sistnämnda verksamhet lärde Lundvall känna en hel skara vanartiga gossar. Han ömmade för deras väl och arbetade mycket för att få till stånd ett räddningshem för sådana gossar, hvilka af brist på uppfostran voro liksom förvildade. Det lyckades honom ock omsider, men efter några års mödosamt och, såsom det tycktes, fruktlöst arbete måste hemmet upplösas. Det förvandlades sedan till ett s. k. »helbrägdagörelsehem», där sjuka behandlades med händers påläggning, bön och smörjande med olja i Jesu namn. Men äfven detta hem måste snart nog efter stora ekonomiska uppoffringar af enskilda välmenande troende upphöra med sin verksamhet. Slutligen förvandlades hemmet till S:t Johannes' sockens fattigstuga. Men regelmässiga andaktsstunder hållas fortfarande där af »Immanuelskyrkans ynglingaklass», och hemmet har ännu kvar sitt ursprungliga namn *Betesda*. Det är ock ett barmhärtighetens hus, ty en och annan af fattighjonen där har lärt känna Guds barmhärtighet till frälsning.

Då Lundvalls hem för vanartiga gossar kommit till stånd, upprättades af några troende fruntimmer äfven ett räddningshem för fallna kvinnor, som kommo och under tårar bådo om att blifva räddade. En duglig diakonissa blef utsedd till föreståndarinna för detta hem, och det såg till en början ut, som om de därstädes intagna skyddslingarna skulle blifva räddade från lastens väg och vunna för Herren. Men emedan hemmet var beläget inom staden, så blefvo de upptagna unga kvinnorna, ty värr, utsatta för nedriga lockelser af sina förförare, hvilka, sorgligt att säga, genom bref lyckades träda i förbindelse med sina offer, och från den stunden voro dessa liksom förhäxade af syndens onda makter, hvadan man, ehuru med blödande hjärta, måste uppgifva detta försök till deras räddning. Hemmet flyttades sedermera till landet, där en liten hemmansdel inköptes och ett par boningshus uppfördes. I detta nya hem, som erhöll namnet *Mamre*, upptogos endast yngre flickor, som stodo i fara att blifva fördärfvade, om de ej erhölle kristlig vård. Sedan dess hvilade Herrens välsignelse öfver hemmet, och man har fått bevittna flera glädjande exempel på, huru Gud genom sin frälsande nåd kan skänka seger öfver världens lockelser och rädda från ett lif i synd och nöd. Hemmet Mamre har sedermera kommit under en annan styrelse och är nu förändradt till ett hem för obotligt sjuka barn.

Vid slutet af 1860-talet hördes det macedoniska ropet: »Kom hit öfver och hjälp oss!» från alla håll. Lundmark och Lundvall kunde därför icke med bästa vilja uppfylla alla framställda önskningar om bönestunders hållande i och utom staden. Men då det nu emellertid fanns rätt många troende män, som visade sig äga gåfvan att offentligt vittna om Herren, så anordnade de en predikantskola af allra enklaste slag med predikoöfningar. De bröder, som härvid befunnos lämpliga att med bibehållande af sin jordiska kallelse användas såsom evangelii vittnen, blefvo sedan utsända som evangelister, och sålunda bildades i början af 1870-talet *Norrköpings evangelistkår*. Denna kår räknar för närvarande omkring 12 medlemmar, som på söndagarna regelmässigt besöka mer än 20 olika platser, där de förkunna det glada budskapet om Kristi nåd.

Mot slutet af 1860-talet tillkom en ny samlingslokal för den evangeliska verksamheten i staden, i det att rådmannen *Joh. Wellenius* då inköpte ett ganska stort ridhus, som stod öde, och inredde det till ett bönehus. Det erhöll namnet *Betlehemskrubban* men kallades sedermera vanligen endast »Krubban». Vid invigningsfesten predikade dåvarande kyrkoherden i Törnevalla, sedermera biskopen i Linköping C. W. Charleville. Det var en högtidlig stund. Mycket folk var samladt, och Guds andes närvaro förspordes. »Krubban» var till en början liksom ett annex till »missionshuset på öster», såsom det förut nämnda missionshuset nu gemenligen kallades till skillnad från »Krubban» och ett af baptisterna byggdt kapell med namnet Elim.

Efter någon tid framträdde den s. k. hyperevangeliska riktningen äfven här mera bjärt och utvecklade sig sedermera till sina yttersta konsekvenser. Af denna anledning uppstod snart en brytning mellan verksamheten i »Krubban» och den i missionshuset. Lundmark ansågs vara alltför lagisk och kyrklig, ehuru han alltfort af de högkyrkliga betraktades såsom separatistiskt sinnad och för mycket evangelisk. Den förut omtalade ynglingaföreningen började ock vid denna tid alltmera luta åt den nyevangeliska riktningen. Flera bland predikanterna lade an på att blifva riktigt öfverevangeliska och späckade sina föredrag med skrattretande uttryck och berättelser. Den andliga lifaktigheten, som till en början syntes blifva mycket stor i »Krubban», började emellertid snart aftyna, och tilloppet af åhörare upphörde så småningom nästan helt och hållet. Några af den nyevangeliska riktningens anhängare, hvilka gingo längst i ytterlighet, separerade till och med från de andra och hyrde sig en särskild samlingslokal, en f. d. smedja, som de gåfvo det betecknande namnet »*Fattigstugan*». Själfva kallade de sig »de utfattiga i fattigstugan» och ville därmed gifva till känna, att de alls icke voro egenrättfärdiga eller kunde drabbas af Herrens förebråelse i Upp. 3: 17, som däremot enligt deras mening så mycket mera gällde de andra och i synnerhet dem, som samlades i östra missionshuset.

Att emellertid »de utfattiga i fattigstugan» i själfva verket voro »rysligt» fattiga, visade sig ganska snart. Sedan de hade uppbränt Rosenii och Waldenströms skrifter samt Ahnfelts sånger

m. m. såsom icke varande fullt evangeliska, begynte de äfven anse bönen för en lagens gärning och upphörde därför med att bedja och talade föraktligt om bönen. Bibeln läste de någon gång för ro skull, såsom en af de mest framstående bland dem sade. De lärde, att Gud en gång för alla har uppgjort allt för hela världen med världens ställföreträdare Kristus, som fullgjort allt i allas ställe: fullbordat lagen för alla, ångrat, gråtit och bedt i allas ställe och slutligen lidit syndens straff eller den andliga, lekamliga och eviga döden i allas ställe. Nu behöfdes därför intet mer, än att världen fick veta detta, och så vore hon frälst och salig utan något vidare. Ty Jesus hade sagt: »Det är fullkomnadt», och till det, som är fullkomnadt, skall ingenting vidare göras, ty därmed gör man hela evangelium om den en gång för alla skedda frälsningen till en osanning och Gud till ljugare o. s. v.

Men denna galenskap bar fröet till sin upplösning i sig själf, hvilket ock blef uppenbart efter en mycket kort tid. Några dogo, andra afflyttade till annan ort, och det visade sig, att de voro så fattiga, att de till sist saknade anden, hjärtats tro till Gud och kärleken till Guds folk. Emellertid fick denna sorgliga missriktning i sin mån medverka därtill, att de, som voro ärliga i anden, vaknade upp och började med allvar uppmärksamma den vid denna tid väckta hälsosamma frågan: »Huru står det skrifvet»? Man begynte med allvar rannsaka de heliga skrifterna för att se, hvad Guds ord lärer så väl i ofvan antydda lärofråga som ock, beträffande försoningen, nattvarden, dopet m. m., och många förut hyllade läromeningar befunnos af många ohållbara i ordets ljus. Dock funnos icke så få, som härvid höllo så hårdt på den förut gängse uppfattningen i läran, som om den varit en direkt uppenbarelse af Gud, och dessa uppträdde nu med stor kraft mot det förmenta kätteriet, som uppstått. Det blef en allvarsam strid, som med tiden ledde därtill, att de olika partierna de »rent evangeliskt lutherska» och »kättarne», d. v. s. de frikyrkligt sinnade, i yttre måtto skildes åt, hvarefter stormen så småningom stillade sig och det hårda och kärlekslösa dömandet började dö bort till ömsesidig båtnad.

Emedan de predikanter, som vanligtvis predikade i »Krubban», voro frikyrkligt sinnade, så fick den frikyrkliga rörelsen

inom staden sin första upprinnelse bland de troende, som samlades i denna predikolokal, under det att Stadsmissionsföreningen ännu till en tid stod kvar på sin förra ståndpunkt i kyrkligt afseende. Några bland de förstnämnda vännerna, hvilka icke längre för sitt samvetes skull kunde deltaga i statskyrkans nattvardsfirande, bildade sålunda år 1876 en s. k. nattvardsförening. Ibland dem, som tillhörde denna förening, funnos ock några, som på grund af samvetsbetänkligheter icke heller kunde låta sina barn döpas af statskyrkans prästerskap. Fäderna döpte därför själfva sina barn eller ock anmodade de föreståndaren för nattvardsföreningen *C. J. Jansson* att göra det. Med anledning af allt detta blef nu Jansson efter föregående varning af kontraktsprosten m. m. B. Liljeblad den 27 juni 1879 kallad till förhör inför kyrkorådet, som sedan hänsköt saken till Linköpings domkapitel, hvarefter en långvarig, för kyrkan och prästerskapet föga hedrande rättegång anhängiggjordes mot Jansson för hans enligt vederbörandes mening okristliga och lagstridiga tilltag. Ärendet blef nämligen af domkapitlet öfverlämnadt till konungens befallningshafvande, som genom offentlig stämning kallade Jansson till förhör inför rådhusrätten i Norrköping den 17 april 1880 »med påstående om ansvar, för det han utan nödfall förrättat dop af barn till föräldrar, tillhörande svenska statskyrkan, och obehörigen utdelat H. h. nattvard». Genom rådhusrättens utslag i målet den 12 juni samma år dömdes Jansson till 200 kr. böter för sitt förmenta brott. Enär nämnda utslag innehåller i sammandrag de mera viktiga detaljerna i denna märkliga process, vilja vi till sakens belysning meddela detsamma. Det har följande lydelse:

»Af tilltalade stentryckaren Carl Johan Jansson, tillhörande S:t Olai församling här i staden, är upplyst och erkändt samt genom den i målet hållna undersökning bekräftadt, att Jansson, tvärt emot erhållen enskild varning af nämnda församlings kyrkoherde, herr kungl. hofpredikanten och kontraktsprosten Bengt Liljeblad, den 21 juni nästlidet år 1879 uti sin egen bostad, själf, 'till faderns, sonens och den helige andes namn' döpt sin med hustrun Aurora Charlotta Jansson sammanaflade, den 7 i samma månad födde son, hvilken därvid gifvits namnen Johannes Emanuel; att därvid så tillgått, att Jansson inledt sitt förehafvande med psalmsång, hvari åtskilliga såsom vittnen tillkallade och närvarande personer instämt, samt genom uppläsande af några bibelställen, öfver hvilka

de närvarande samtalat, och hvilka betraktelser Jansson sammanfattat genom uppläsande af hela sjette kapitlet af Pauli bref till de Romare, hvarefter några verser af psalmen n:r 66 i svenska psalmboken afsjungits samt själfva döpelseakten slutligen förrättats på det sätt, att barnet nedsänkts till halsen uti ett med vatten fylldt badkar samt barnets hufvud af Jansson begjutits tre gånger, hvarpå hållits en bön med välsignelse öfver barnet; att Jansson, som, ehuru icke utträdd ur lutherska församlingen, tillhör en af lekmän bildad så kallad nattvardsförening och är af dess medlemmar utsedd till föreningens föreståndare, den 27 i nyssnämnda juni månad varit jämte andra, till samma förening hörande medlemmar, kallad till församlingens kyrkoråd och blifvit af detsamma varnad och förbjuden att vidare befatta sig med sakramentens utöfning eller annan prästämbetet tillhörande verksamhet, men att Jansson icke dess mindre vid ett föreningens sammanträde söndagen den 26 oktober sagda år döpt ytterligare tvenne barn, nämligen det ena skomakaren Petrus Törnqvists och hans hustrus son, det andra skomakaren Pehr Johan Larssons och hans hustrus son, äfvensom att Jansson därefter söndagen den 26 påföljande december eller annandag jul döpt en skomakaren Anders Fredrik Eriksson och hans hustru tillhörig dotter, vid hvilka förrättningar, med obetydlig och oväsentlig skiljaktighet, tillgått på samma sätt som vid Janssons egen sons döpelse samt namn likaledes gifvits åt de döpta; att samtliga förenämnda barn varit friska och ej i behof af nöddop, hvarför ock barnens föräldrar vägrat att låta de sålunda verkställda dopen af ordinerad prästman bekräftas; att vid de af förenämnda förening hållna och af Jansson i egenskap af föreningens föreståndare ledda sammanträden för nattvardens begåenden, hvilka äga rum uti en åt föreningen upplåten lokal här i staden, hvarje söndag skiftesvis klockan half elfva förmiddagen och klockan sju eftermiddagen så tillgått, att nattvardsbordet alltid står dukadt med tillhörande håfvor, bestående af svenskt bärvin och obrutna kakor af osyradt bröd, samt att vid själfva kommunionen föreståndaren läser instiftelseorden ur Mattei evangelium kapitlet 26, välsignar brödet och vinet samt bryter brödet, som, inlagdt i en skål, gifves af hvar och en till sin granne med några ord eller med ett bibelspråk, däri utsäges, att detta är Kristi lekamen, hvarefter vinbägaren går omkring, äfvensom att beredelsen till denna handling sker medelst sång, bön och bibelläsning; samt att efter kommunionen alla falla på knä och bedja högt, den ene efter den andre, efter lust och ingifvelse, hvarefter följer en sång och däruppå 'diskussion' öfver något andligt ämne, hvarefter de närvarande åtskiljas.

Detta med hvad mera i denna sak förekommit har rådhusrätten behörigen öfvervägt; och alldenstund hvarken i gällande kyrkolag eller andra dithörande författningar förekommer något stadgande, som med undantag af det om nöddop, hvarom här ej är fråga, medgifver, att döpelsens eller altarets sakrament må af annan än vederbörligen invigd prästman förvaltas, äfvensom den ritual, som därvid må begagnas, är till

sin lydelse behörigen fastställd; men tilltalade Jansson, både före och efter det han inför församlingens kyrkoråd blifvit varnad, på sätt förberördt är, företagit sig icke blott att till kristna döpa barn utan äfven att inom en förening af lekmän deltaga i begående af Herrens nattvard och att i egenskap af föreningens föreståndare leda densammas förhandlingar medelst sång, böner, läsning af bibelställen, däribland instiftelse-orden till nattvarden, och brödets brytande m. m., vid hvilka tillfällen den i gällande kyrkohandbok föreskrifna ritual för barndop och nattvardsgångar icke efterföljts, äfvensom Jansson ej gittat förneka sig hafva deltagit uti de vid nämnda förrättningar förekommande 'diskussioner' eller betraktelser och utläggningar öfver andliga ämnen, hvilket allt rådhusrätten anser vara att hänföra till sådan verksamhet, som i kungl. förordningen den 11 december 1868 afses; fördenskull och då Jansson, hvilken icke är präst eller enligt kyrkolagen berättigad att offentligen predika, emot kyrkorådets förbud och varning så väl genom obehörigt förvaltande af de heliga sakramenten som genom ledning af och deltagande uti de inom en så kallad nattvardsförening i öfrigt plägade andaktsöfningar uppträdt som lärare på ett sätt, som ostridigt leder till söndring i kyrkligt hänseende och förakt för den allmänna gudstjänsten eller eljest till undergräfvande af religionens helgd, pröfvar rådhusrätten med tillämpning af ofvan åberopade kungl. förordning rättvist döma honom, Jansson, att böta två hundra kronor till kronan.»

Häröfver anförde Jansson besvär hos Göta hofrätt, som upphäfde rådhusrättens dom genom följande den 4 juli 1881 afkunnade utslag:

»Kungl. hofrätten har tagit handlingarnas innehåll i öfvervägande; och som klaganden icke, så vidt visadt blifvit, gifvit sig ut för prästerlig ämbets- eller tjänsteman, samt vid sådant förhållande det klaganden tillvitade förfarandet att hafva förrättat dop och utdelat den heliga nattvarden icke är ansvar underkastadt; alltså och då klaganden icke heller är förvunnen att hafva i strid mot vederbörande kyrkoråds förbud utöfvat sådan lärareverksamhet, som omförmäles i kungl. förordningen den 11 december 1868, pröfvar kungl. hofrätten lagligt att, med upphäfvande af rådhusrättens utslag, ogilla åtalet.»

Kungl. Maj:t, till hvars pröfning målet sedan hänsköts, stadfäste hofrättens frikännande utslag, hvarigenom prästerskapets försök att beröfva de troende deras i Guds ord gifna rättigheter och förmåner blef omintetgjordt till stor glädje för religionsfrihetens vänner landet rundt.

Det andliga behof, som fick sitt uttryck i den ofvannämnda nattvardsföreningen, gjorde sig snart gällande äfven hos många af Stadsmissionsföreningens medlemmar, hvilka, under det att föreningen såsom sådan ännu en tid, som sagdt är, behöll en viss kyrklig prägel, i hemlighet anslöto sig till nattvardsföreningen. Den frikyrkliga rörelsen började emellertid tränga på med makt, och det visade sig vara lika omöjligt att hämma den som att hindra islossningen och vårfloden, då vårsolen och vårregnet utföra sin mission. Det inträdde en allvarlig brytningstid. Predikanten Lundmark, som sökte lugna sinnena och stifta frid mellan de i kyrkliga frågor olika tänkande, fann sin ställning såsom Stadsmissionsföreningens ordförande och föreståndare svår och brydsam. Han antog därför kallelse af Uppsala stads missionsförening, inom hvilken en frikyrklig reform då till en god del blifvit genomförd, och afflyttade i juni 1880 till Uppsala. Efter honom kallades *J. Elfström* från Torsåker till Norrköping såsom predikant och började sin verksamhet där på hösten samma år. Han var en fullt utbildad frikyrkoman. Nu visade sig ock rätta tiden vara inne för en ombildning, och Stadsmissionsföreningen omorganiserades då till en friförsamling med bibehållande af sitt gamla namn och, med en obetydlig förändring, äfven sina gamla stadgar. Inom denna förening eller friförsamling har sedan enskildt nattvardsfirande ägt rum, hvarjämte man sökt utöfva en biblisk församlingsvård men för öfrigt lämnat full frihet åt de enskilda medlemmarne att i fråga om nattvard, dop o. s. v. handla efter sin tro och öfvertygelse.

I juni 1883 afflyttade Elfström på kallelse till Stockholm, hvarefter *Nils Löfgren* från Kalmar kallades till hans efterträdare. Under hans verksamhet i föreningens tjänst kom Immanuelskyrkan till stånd, hvarom mera längre fram. Enär predikanten Lundvall vid denna tid flyttade till Malmö och Löfgren sålunda blef ensam predikant, kallade föreningen *F. Hansson* från Gefle till predikant jämte honom. När sedermera Löfgren afflyttade till Linköping och Hansson erhöll och antog kallelse som distriktsföreståndare inom Svenska missionsförbundet, hvilken befattning han tillträdde på hösten 1889, så återkallade föreningen sin forne predikant Lundmark, som förut under en mångårig verksamhet offrat sin ungdomskraft i föreningens tjänst. Han antog denna

kallelse och flyttade tillbaka till Norrköping på hösten sistnämnda år. Till hans medarbetare utsåg föreningen genom enhällig kallelse predikanten *Per Erik Klint*, som i många år tillhört föreningen, med det varmaste intresse deltagit i dess verksamhet och på sista tiden efter Hanssons afflyttning varit tillförordnad församlingsföreståndare.

Sedan Stadsmissionsföreningen blifvit ombildad till friförsamling, upplöstes den förut nämnda ynglingaföreningen, och dess medlemmar anslöto sig till densamma. De troende ynglingar och jungfrur, som tillhörde denna församling, bildade sedermera en ynglinga- och en jungfruklass såsom afdelningar af församlingen för att i dessa klasser få mera tillfälle att uppbygga och taga vård om hvarandra samt åfven utöfva verksamhet bland den ungdom, som ännu lefde främmande för Herren.* Deras arbete har ock blifvit krönt med välsignelse, i det att en ej obetydlig skara af ungdom blifvit vunnen som segerbyte åt Herren. Så småningom bildades ock inom staden afdelningar af »K. F. U. M.» och »K F. U. K.», som under de senare åren utöfvat en ganska liflig verksamhet.

Gång efter annan hafva under årens lopp i Norrköping och dess omnejd kraftiga väckelser uppstått, hvarunder många vaknat till besinning och fått frid med Gud. Vid midten af 1870-talet började en mycket lifaktig nykterhetsverksamhet inom staden. Bland mycket annat, som då gjordes för nykterhetssaken, hyrde man ock en särskild lokal för en s. k. »nykterhetsklubb.» Där bereddes tillfälle för dem, som annars togo sin tillflykt till krogen, att fritt få läsa goda tidningar och böcker, som anskaffades för detta ändamål. En gammal skräddare vid namn Säfstrand, som förut varit en stor drinkare, men som genom Guds nåd blifvit frälst från dryckenskapen och andra synder, blef anställd som vaktmästare där. Nykterhetsklubben blef snart känd och fylldes om kvällarna med gamla krogkunder. Säfstrand höll nykterhetsföredrag och predikade evangelium för sina gäster, och, då han icke kunde göra detta själf hvarje kväll, anmodade han andra troende att hjälpa till vid detta arbete. Det gick snart så, att alla, som trodde sig hafva någon gåfva att vittna om Herren,

* »Ynglingaklassen» kallar sig nu »Immanuelskyrkans ynglingaförbund».

P. E. Klint.

ansågo det både såsom sin rättighet och skyldighet att gå till nykterhetsklubben för att samtala med gubbarne därstädes. Sålunda uppstod en mycket underbar rörelse, som vid den tiden var något alldeles nytt i Norrköping. Man predikade, samtalade och bad med och för dem, som samlades på nykterhetsklubben om kvällarna, och mången, som kanske mera liksom af nyfikenhet infann sig där och vid inträdet först kände sig benägen att genast vända om eller stiga in för att hålla ordning, blef själf gripen af rörelsen och började att i likhet med Saul och hans sändebud profetera (1 Sam. 19: 20—24). Äfven i missionshuset på öster och i »Krubban» begynte samtidigt en liknande rörelse förspörjas. S. k. eftermöten, som vid den tiden voro alldeles okända i Norrköping, med enskilda samtal och bön uppstodo liksom af sig själfva efter predikningarnas slut och åtföljdes af synbar välsignelse.

Vid början af 1880-talet kände några af de troende ett trängande behof af att komma tillsamman för att bedja Gud om ett särskildt andedop, och de beslöto att för detta ändamål afskilja »tio dagar i tro och bön till Gud». De fingo härunder på ett mera förnimbart sätt erfara Guds andes närvaro och verksamhet. Flera af de personer, som deltogo i bönemötena de där dagarna, gingo understundom hem från sammankomsterna liksom druckna af Guds hus' rika håfvor. Det såg ut, som om befolkningen i hela staden hade förnummit något af Guds andes kraft, och flera blefvo under denna rörelse förda in på vägen till evigt lif.

Någon tid därefter kom missionär F. Fransson till staden och höll möten där. Ofantligt stora skaror strömmade till sammankomsterna, och en mäktig rörelse uppstod bland folket. En dag hölls möte i »Krubban». Fransson hade slutat sin predikan, och eftermötet hade just börjat. Men då steg kyrkoherden J. P. Fogelqvist vid Hedvigs församling upp på en bänk och ropade med hög röst: »Att frälsas går visst icke till på detta sätt.» Han hann icke att säga mer, förrän ett förfärligt oväsen uppstod. En skara pöbel, som samlat sig bakom honom vid dörren, bröt ut i vildt raseri, hvilket, såsom man kan föreställa sig det, mycket liknade det, som uppstod i Efesus, då folkmassan där skriade: »Stor är efesiernas Diana». Någon af de troende, som stodo kyrkoherden närmast, sade till honom: »Nu ändtligen föll skrym-

tarekåpan af, efter det att prosten en tid har velat föreställa kristen. Det var ju väl». Oväsendet tilltog alltmera, och ingen kunde stilla det, förrän ingeniör Wellenius reste sig och ropade: »Jag får i egenskap af värd för detta hus befalla hvarenda en att aflägsna sig, och den, som icke gör det, måste ställas till ansvar för uppträdet här». Detta hade god verkan. Folkskaran strömmade ut, gasen släcktes, men Fransson jämte några bröder stannade kvar i mörkret på läktaren, till dess bullret utanför på gatan tystnat af. Följande dag hölls möte i missionshuset på öster. Men redan före den för sammankomstens början utsatta tiden var huset fullpackadt af åhörare, och på gården samt en del af den utanför liggande Handtverkaregatan var så fullt af folk, att det var svårt att komma fram. Trots den stora folkskockningen aflopp dock allt nu tämligen stilla, emedan ingen tände upprorsfacklan, utan alla rättsinniga samverkade för att upprätthålla ordningen. Emellertid måste dock Fransson efter predikan föras ut ur huset genom en bakport till en annan gata, och den på Handtverkaregatan samlade hopen, som vid utgåendet tänkte öfverfalla honom, fick alltså vänta förgäfves. För det yttre lugnets återställande måste Fransson följande dag lämna staden. Kyrkoherden ångrade sedan sitt ovisliga uppträdande, hvartill han blifvit eggad af andra, som »nitälskade» för kyrkan och den »rena läran». Det har sedermera visat sig, att dylika sorgliga uppträden kunna undvikas, om vederbörande myndigheter äro förståndiga nog att hålla sig stilla och låta de troende själfva taga ledningen om hand af de pågående andliga rörelserna.

Under det att dessa nu nämnda andliga lifsrörelser pågingo i själfva staden, uppstodo likartade väckelser äfven på den närmast liggande landsbygden i synnerhet i socknarna söder ut. Det var en underbar och härlig skördetid för Guds rike, då många vände om från synden och världen samt började på allvar söka det, som är ofvan, där Kristus är sittande på Guds högra sida.

Under årens lopp hade Stadsmissionsföreningen sålunda växt till ju mer och mer. Behofvet att få höra Guds ord blef ock med tiden allt större och mera allmänt, och missionshuset på öster kunde snart icke längre rymma alla, som samlades för att lyssna till förkunnelsen af detta ord. Det blef därför en

trängande nödvändighet att anskaffa en mera rymlig prediko-lokal. Det gamla missionshuset blef af denna anledning försåldt, och genom fabrikör A. Hedenströms särskilda åtgörande inköptes en vid Rådstugatan belägen större byggnad, som ombyggdes och inreddes till missionshus. Det innehåller en stor, treflig och ända-målsenlig kyrkosal med två läktare samt dessutom 4 större och mindre samlingslokaler, som användas vid sammanträden, mindre sammankomster o. s. v. Den nya kyrkan, som är en af de största samlingslokalerna i Norrköping, invigdes för sitt blifvande ända-mål fjärdedag jul 1884 och erhöll namnet *Immanuelskyrkan.* In-vigningstalet hölls af Stadsmissionsföreningens förste predikant A. F. Lundmark, som därvid med ledning af Neh. 12: 27—47 tolkade missionsvännernas glädje och tacksamhet till Gud för hans mångfaldiga nåd. Vid samma tillfälle predikade dessutom tvenne af statskyrkans prästmän, hvarigenom den församling, som äger denna kyrka, önskade visa, att hon icke ville ställa sig fientlig mot statskyrkan och dess prästerskap utan endast med ord och handling protestera mot det, som står i uppenbar strid mot Guds uppenbarade ord och ett sant kristligt lif. Sedan Stadsmissionsföreningen flyttade in i sin nya kyrka, har före-ningen vanligen fått heta *Immanuelskyrkans församling.*

Redan på 1850-talet började baptisterna verksamhet i Norr-köping, och vid slutet af nämnda årtionde fanns där en liten baptistförsamling, som då hyrde en liten samlingslokal vid Norra Plankgatan. Men så ankom vid den tiden till staden en målare vid namn Sjödin, som genom sin farliga syndfrihetslära åstadkom en sådan villervalla inom baptistförsamlingen, att den helt och hållet blef upplöst. Efter några år blomstrade den dock åter upp igen, byggde ett litet kapell med namnet *Elim* samt kallade egen lärare och församlingsföreståndare. För några år sedan uppförde denna församling i hörnet af Norra Kungsgatan och Vattengatan ett stort och trefligt församlingshus, benämndt *Taber-naklet.* Äfven efter den sorgliga oredan, som framkallades af Sjödin, hafva understundom stormar gått fram inom baptistvän-nernas krets, men under de senare åren har lugn och frid varit rådande bland dem, och deras församling synes fortfarande tillväxa.

Från början af 1870-talet hafva metodisterna utöfvat verk-samhet i staden. Deras första uppträdande var då för de flesta

Interiör af Immanuelskyrkan i Norrköping.

något alldeles nytt och väckte därför mycket uppseende. Vid den tiden hade den hyperevangeliska riktningen i mer eller mindre mån gripit nästan alla troende, och läran om helgelsen var mindre beaktad, men nu uppträdde metodisterna och betonade med kraft denna lära och de kristnas fullkomlighet, hvilket var nästan raka motsatsen till nyevangelismen, som lärer, att de troende äro »förbannade syndare» med hjärtan, som likna ormbon, samt att deras rättfärdighet sitter på faderns högra sida i himmelen. Att strid nu uppstod mellan dessa motsatta riktningar, var helt naturligt, i synnerhet som de metodister, hvilka först predikade i staden, voro icke så litet ensidiga. Men i samma mån som nyevangelismen tillbakaträngdes af den viktiga frågan: »Huru står det skrifvet»? upphörde dessa strider, och båda parterna kommo så småningom till insikt om, att de å ömse sidor hade något att lära af hvarandra. Metodisterna bildade snart nog en församling och hafva numera två predikolokaler i staden samt tvenne egna pastorer, som förkunna ordet.

Ungefär vid midten af 1870-talet började predikanterna Lundmark och Lundvall att i sina föredrag mera, än hvad förut i allmänhet skett, tala om Kristi andra tillkommelse och de yttersta tingen. Detta ämne intresserade många af de troende, och den önskan uttalades, att denna lärofråga måtte blifva föremål för en mera utförlig behandling. Man beslöt därför att för detta ändamål afskilja en bestämd dag, då föredrag och samtal skulle äga rum rörande detta ämne. Den apostoliskt katolska kyrkans predikant Wernqvist, som erhöll kännedom härom, infann sig på dessa möten och deltog i diskussionerna. Han begagnade sig af tillfället och började missionera för denna kyrka, hvars sändebud han var. Sedermera ankom till staden från Danmark en viss Tomson och höll samtalsmöten i samma syfte. Följden häraf blef, att en *apostoliskt katolsk församling* bildades i Norrköping vid början af 1880-talet, och den s. k. »Krubban» inreddes då till kyrka för denna församling. Medlemmarne af den apostoliskt katolska kyrkan göra ingenting för att vinna de ogudaktiga för Herren. De lära nämligen, att alla döpta genom dopet blifvit födda på nytt och äro Guds barn. De medgifva visserligen, att dessa barn kunna vara borta från fadershuset och behöfva vända om och komma tillbaka dit, men det andliga lif, som de undfingo

i dopet, hafva de kvar, huru undertryckt det än kan vara. Att i ett kristet land predika om ny födelse och frälsning anse de såsom en hädelse mot de heliga sakramenten, som därigenom enligt deras mening beröfvas sin betydelse. Friförsamlingarna äro inga rätta Jesu Kristi församlingar, ty de hafva inga ordentliga ämbeten. Ingen är där »beseglad» och kan därför icke heller blifva upptagen Herren till mötes i skyarna, då han kommer, såsom det skall ske med dem. Denna församling har så småningom förökats på grund af den ifriga agitation, som bedrifvits bland de troende för att bland dem vinna medlemmar för densamma. Dock är den icke stor.

Sedan år 1884 har Frälsningsarmén utöfvat verksamhet i Norrköping. Äfven Sprängbataljonen har gjort sitt intåg i staden, hvarjämte Sjundedags-adventisterna i flera år arbetat där för att vinna anhängare ehuru med ringa framgång.

På det rent kyrkliga området har Norrköping under de senare åren varit mycket lyckligt lottadt. Vid slutet af 1880- och början af 1890-talet funnos där samtidigt fem troende, varmhjärtade och frisinnade prästmän, som trifdes godt tillsamman med »Guds allmoge» och understundom till och med uppträdde i förtroliga kretsar på de olika samlingslokalerna och vittnade om Herren. Dessa präster bildade af sådana troende, som icke velat ansluta sig till någon af de frikyrkliga församlingarna, en förening, som haft gemensam samlingslokal med de nyevangeliska, vanligen kallade »de nordöstra smäländingarne».

Vi finna således, att Norrköping är väl representeradt af de olika evangeliska samfunden. Där finnas för närvarande omkring 14 större och mindre samlingslokaler, i hvilka Guds ord offentligen förkunnas, och i vanliga fall äro de ganska talrikt besökta. Trots all den ogudaktighet, som ännu är rådande, kan det dock med all rätt sägas, att den evangeliska verksamheten under de senare fyrtio åren i många afseenden omgestaltat förhållandena i denna stad till det bättre. Guds ord har burit härlig frukt till själars frälsning och samhällets sanna båtnad.

IV.

A. F. Lundmark.

Predikanten A. F. LUNDMARK föddes i Tuna socken af Uppsala län den 2 febr. 1836. Hans föräldrar voro sockenskräddaren M. Lundmark och hans hustru Kristina. Vid den tiden fanns det ingen i den trakten, som var känd för att frukta Herren i anda och sanning, utan alla lefde, såsom köttet och sinnet lyste. Familjen Lundmark var dock icke alldeles oberörd af Guds ande, och modern, ehuru ännu icke lycklig och glad i Gud, grät ofta öfver sin och sina medmänniskors synd samt talade på det mest kärleksfulla sätt med sina 8 barn, af hvilka Lundmark var den yngste, om nödvändigheten att fly det onda och hålla sig till Herren. Hennes förmaningar blefvo icke utan frukt. Redan vid 8 års ålder var den unge Lundmark kraftigt berörd af Guds ande och kände sig öfvertygad om nödvändigheten af en hel omvändelse till Gud, och äfven vid sin konfirmation erfor han en allvarlig maning i sitt inre att beträda vägen till lifvet, men icke heller nu blef det någon verklig öfvergång från döden till lifvet.

Vid 16 års ålder kom Lundmark till Uppsala såsom lärling i det yrke, som han börjat öfva hos sin fader. Han besökte då de evangeliska sammankomster, som vid den tiden höllos i den s. k. Henschens sal i staden. Här fick han nu för första gången i sitt lif höra det goda budskapet om återlösningen i Kristus Jesus lefvande och klart förkunnas af den gamle kakelugnsmakaren Dahlén. Den muntliga förkunnelsen af evangelium, de brinnande bönerna, den gripande sången, allt detta var för honom något nytt och underbart. Han kände sig mäktigt gripen och tyckte sig liksom förflyttad till himmelens förgårdar. Lundmark fortsatte sedermera att besöka så väl gudstjänsterna i kyrkan som sammankomsterna på Henschens sal, grät ofta öfver sina synder men meddelade sig icke rörande sina inre erfarenheter med någon, icke ens med sin i staden bosatte morbroder Johan Holmgren, som var en troende man. Hans bekanta ansågo ho-

nom vara en snäll och gudfruktig yngling, och snart började han äfven själf tro detsamma. Emellertid blef hans gudsfruktan snart satt på ett behöfligt prof, och i pröfningens stund visade den sig icke vara af det rätta slaget. Lundmark började få lida försmädelse af sina ogudaktiga arbetskamrater för sitt »läseri», och genom deras lockelser blef han steg för steg indragen på orättfärdighetens väg, så att han begynte visa förakt för Guds ord och religionen samt deltaga i deras syndiga samkväm och dryckeslag. Men Herrens ande lämnade honom icke. Han lät visserligen ynglingen sålunda komma ut i synden men endast för att sedan i sin tid kunna träffa hans hjärta med sin väckande nåd. Detta skedde i juni månad 1854.

Såsom medel härvid använde Herren en bondhustru, som själf icke ännu var i sanning omvänd, ehuru kraftigt dragen till Gud. Hon berättade vid ett tillfälle för Lundmark, att en yngling, som var hans och hennes söners gode vän, hade kommit i så djupt själsbekymmer, att han icke kunde arbeta. Vid denna underrättelse var det, som om en blixt från en klar himmel slagit ned i Lundmarks hjärta. Han tänkte: Har det gått så med honom, som alltid varit snäll, from och gudfruktig, huru skall det då gå med mig, som blifvit så förfärligt ogudaktig? Han kom i den djupaste själsångest öfver sin synd och egenrättfärdighet, och en allvarlig bättringskamp började, som sedan räckte i tio månader. Under denna tid kom äfven hans moder i djupt själsbekymmer men fick snart frid med Gud och gick så i sin stora glädje in till staden för att omtala för sin son, hvad som skett. Nästa gång de träffades, kunde både moder och son med jubel mötas vid korsets fot och gemensamt tacka Gud för återlösningen i Kristi blod. Det var under påskhögtiden 1855, som den döde och uppståndne världsförsonaren uppenbarade sig med frälsning för Lundmarks syndbetungade själ, och glad och lycklig i sin Gud kunde han nu af hjärtat sjunga:

Guds barn jag är!
Ack saliga ro och glädje!
Guds barn jag är!
För hvem skall jag säga min glädje?

Lundmark började genast efter sin omvändelse att inför sin omgifning vittna om Herren. Flera gånger begaf han sig från Uppsala, med Johan Arndts »Sanna kristendom» under armen, till sitt föräldrahem, kallade tillsamman grannarne och läste för dem ur nämnda bok. Men detta tycktes icke röra någon mer än prästen, som vid ett tillfälle sände ut länsmannen för att fängsla föreläsaren och sålunda göra slut på dessa sammankomster. Men då han kom, hade Lundmark redan återvändt till Uppsala, och därvid fick det för den gången bero.

En kort tid därefter begaf sig Lundmark till Gefle, där han erhållit kondition hos en troende skräddaremästare. Under resan dit gjorde han ett besök i Vendels socken, emedan han hört, att det där skulle finnas några, som trodde på Herren. Han sammanträffade ock där med några varmhjärtade Kristi vänner, som voro såsom får i öknen utan herde och lärare. De höllo alltsom oftast små sammankomster, då de läste Pietisten samt bådo med och för hvarandra. Lundmark blef snart känd bland dessa vänner, och på enträgen uppmaning började han att läsa någon bibeltext samt tala däröfver vid deras sammankomster. Härmed var sålunda början gjord till hans mångåriga och välsignelserika verksamhet som predikant.

I Gefle fick han nu genomgå en allvarlig tuktan och pröfning i andens skola. Den första öfversvallande glädjen i Gud tog slut, och han kom i ett djupt andligt mörker. Han trodde sig vara förkastad både af Gud och hans barn. I denna svåra anfäktning kände han sig frestad att kasta all religiositet öfver bord. Men under det han så vred sig som en mask i den djupaste själsångest, troende, att Guds nåd för honom tagit slut för evigt, omslöt dock Herren honom med sina starka fadersarmar och lät ljus åter uppgå i mörkret. En söndag kom så Rosenius till Hille kyrka för att predika där. Stora folkskaror från Gefle tågade dit för att höra honom. Alla voro glada och lyckliga, men Lundmark, som äfven var med i sällskapet, tyckte, att vägen skulle sjunka under honom för tyngden af den syndabörda, som tryckte hans inre. I den text, hvaröfver Rosenius predikade vid detta tillfälle, förekommo de bekanta orden: »Människosonen har kommit för att uppsöka och frälsa det, som var förtappadt». Då han i sin utläggning kom till dessa ord, sade han bland annat:

»Det torde finnas någon arm och eländig själ här, som har svårt för att tro, att den oförskyllda nåden gäller just honom. Du kanske tänker, att, om blott ditt namn stode där, så skulle du våga tro, att det gäller äfven för dig. Men huru skall jag nu, tänker du, kunna våga det? Nu väl! Här står också verkligen ditt namn. Hör! *Det, som var förtappadt.* Är icke detta ditt rätta namn? Om det nu stode ett vanligt namn, såsom Anders eller Johan eller något annat sådant, så skulle du lätt kunna tänka: 'Ja, det där gäller den och den Anders och Johan, som är nog botfärdig, som kan ångra sin synd riktigt, som är rätt omvänd, och som kan tro, men mig kan det icke gälla'. Men när det nu står: *det, som var förtappadt,* så träffar det så helt in på dig, att du icke gärna kan tänka, att det gäller någon annan, emedan du dömer dig själf såsom en riktigt förtappad och fördömd människa». Lundmark lyssnade med förvåning och slukade hvarje ord. Banden brusto; han blef glad och fri, kände sig innesluten i Guds fadersarmar och tryckt intill hans kärleksvarma hjärta och återvände till hemmet, jublande i sin ande öfver Guds nåd och frälsning.

Tidigt på våren 1856 återvände Lundmark från Gefle. Under sin vandring till Uppsala uppsökte han de få troende, som funnos förströdda här och där i backstugorna och bondgårdarna, samt började på uppmaning att läsa Guds ord och offentligt vittna om Herren. I Tierp m. fl. socknar hölls sedan den ena sammankomsten efter den andra. Folket strömmade tillsamman i stora skaror, kraftiga väckelser uppstodo, synnerligast bland ungdomen, och hela byalag tycktes gifva sanningen rätt och öfverlämna sig åt Guds nåd. Men så uppstodo ock ganska allvarsamma förföljelser. Sanningens motståndare uppträdde ofta på ett våldsamt och mycket störande sätt vid sammankomsterna, larm och oväsen hörde nära nog till ordningen för dagen vid många möten, och mer än en gång måste Lundmark genom flykten söka sin räddning undan de rasande förföljarne. Vi hafva förut i detta arbete sid. 915 o. f. i korthet skildrat den banbrytande evangeliska verksamhet, som Lundmark m. fl. vid den tiden utöfvade i denna del af Uppland, och inskränka oss därför till att i detta sammanhang endast antydningsvis erinar därom.

På hösten sistnämnda år sökte och vann Lundmark inträde såsom elev vid folkskollärareseminariet i Uppsala. Samtidigt med honom började äfven två andra troende ynglingar sina studier där. Till en början deltogo de alla tre, ehuru med ondt samvete, med de öfriga eleverna i skämt och upptåg utan att afgifva något klart vittnesbörd om Herren. Ehuru de sålunda i sitt yttre uppträdande föga skilde sig från sina icke troende kamrater, blef det dock för dessa snart kändt, att de voro »läsare», och att Lundmark skulle vara den värste bland dem. En morgon före lektionens början togo ock de öfriga eleverna på allvar i tu med dessa tre för att bringa klarhet i saken och sade till dem: »Ären I läsare»? Då de nu bekände, att de trots all skröplighet likväl ville af hjärtat höra Herren till, så började deras kamrater traktera dem med knytnäfslag. En bland dem grep så Lundmark i håret, släpade honom utefter golfvet, reste därpå upp honom mot väggen, sparkade honom och sade: »Ni ska vara läsare och Guds barn och säger icke ett varnande ord till oss, som äro djäfvulens barn! Tycker ni, att det är rätt? Nej, hycklare ären I och ingenting annat.» — »Af hela mitt hjärta», svarade Lundmark, »får jag tacka dig för din predikan för mig, som var väl behöflig. Jag får bedja dig och alla de öfriga om förlåtelse, därför att vi, ty värr, varit fega nog och icke hvarken med ord eller handling öppet bekänt den Herre, som vi dock af hjärtat vilja tillhöra och tjäna. Jag hoppas, att det med Guds nåd skall blifva annorlunda hädanefter.» Från den stunden blef det en helt annan stämning inom hela seminariet.

Kometen Donatis visade det året sin flammande eldkvast på himlahvalfvet och uppväckte allestädes dystra aningar. Äfven några af seminarieeleverna grepos af den allmänna fruktan, troende, att den yttersta domen nu skulle komma, och, ehuru de förut varit med om den nämnda stormlöpningen mot läsarne, kommo de nu på kvällen före den fruktade dagen upp till Lundmark och bådo på det bevekligaste att få stanna hos honom öfver natten, som enligt deras mening skulle blifva den sista. »Mycket gärna», sade Lundmark, »fån I stanna hos mig i natt, men jag kan icke frälsa eder; det kan Jesus allena. Flyn till honom, ty det behöfven I under alla omständigheter. Men det kan jag säga er, att denna natt ingalunda varder den sista, ty

A. F. Lundmark.

ännu hafva vi ouppfyllda profetior, som först måste gå i fullbordan. Därför kunnen I i detta afseende vara lugna. Jag skall nu gå och lägga mig för att sofva lugnt tills i morgon bittida, då vi som vanligt samlas i seminariet.» Lugnade häraf aflägsnade de sig sedan, och det visade nu som alltid, att endast den sanna friden i Gud skänker verklig trygghet och ro, då faror och död hota.

År 1858 blef Lundmark antagen till vikarierande folkskollärare i Jerfsö socken i Helsingland, ehuru han ännu hade en termin kvar af sin lärokurs vid seminariet. I Jerfsö liksom flerstädes i vårt land var det ännu vid denna tid ytterst klent beställdt med folkundervisningen, och det fanns därför i vissa delar af socknen många fullvuxna personer, som icke ens kunde läsa innantill i bok. Lundmark erhöll därför både äldre och yngre lärjungar och blef så i tillfälle att utöfva en i flera afseenden välsignelserik skolverksamhet. Inom socknen funnos redan då rätt många troende, som han lärde känna och älska, då han var ute i bygden för att besöka sina skolbarn.

Efter en termins förlopp begärde och erhöll han afsked från skollärarebefattningen i Jerfsö och begaf sig därifrån till Söderhamn för att uppehålla sig där under den följande ferietiden. Där blef han nu anmodad att jämte den älsklige komminister Norell, som för Lundmark blef en faderlig vän och rådgifvare, turvis predika om söndagskvällarna först i den stora folkskolesalen och sedan i det nya bönehuset, som vid den tiden uppfördes i staden. Äfven på den närmast liggande landsbdygen utöfvade han då en ej obetydlig predikoverksamhet, som åtföljdes af Guds välsignelse.

Att det är från Gud och icke från det mänskliga redskapet, som välsignelsen kommer vid den andliga verksamheten, därom erhöll Lundmark en kraftig påminnelse genom en tilldragelse, som timade i grannskapet just vid denna tid. En dag ankom en predikant från en af grannsocknarna till den norr om Söderhamn belägna socknen Norrala för att predika där. Han kom så i sällskap med den bekante smeden Norin och sade då till honom: »Om det nu bara komme mycket folk!» — »Ja, måtte Herren framför allt vara med», svarade Norin. Någon tid därefter kom samme predikant tillbaka och frågade då Norin: »Har det varit

någon rörelse, sedan jag var här sist?» — »Ja», sade Norin, »det har icke varit utan. En hel familj här i grannskapet har blifvit frälst». — »Hvem har fått vara medlet därtill?» frågade predikanten. »Åjo», svarade Norin, »Gud sände dit en kattuggla här om dagen. Hon flög in i förstugan och skrek: 'Klä hvitt! klä hvitt!' och folket blef förskräckt och tänkte: 'Det är alldeles säkert, att någon af oss kommer att dö snart'. Och enhvar tänkte: 'Det gäller mig'. De togo ned från skåpet den gamla neddammade bibeln för att läsa, och, emedan de då kommo under fund med, att de behöfde någon, som undervisade dem, så kommo de till mig, och jag har talat med dem om det, som hörer till deras eviga frid. Jag har ock nu det hoppet, att de lefva i Gud.» Predikanten fick icke glädja sig öfver, att *han* varit medel till någons uppväckelse, men han fick höra, att *Gud* kunde använda till och med en uggla såsom väckelsepredikant.

Lundmark återvände sedan till seminariet i Uppsala, där han tog skollärareexamen vid höstterminens slut 1859. I början af det följande året reste han, såsom förut är sagdt, på kallelse till Norrköping, i hvilken stad han alltsedan — med undantag af åren 1880—1889, då han var predikant i Uppsala — under en lång och rikt välsignad arbetsdag med kärlek, nit och trohet tjänat sin himmelske mästare och hans församling.

V.

Mellersta Östergötland.

Strax utanför staden Norrköping ligga de två socknarna *Östra Eneby* och *Borg*. På grund af sitt läge hafva dessa socknar rönt inflytande af den andliga lifsrörelse, som under årens lopp ägt rum i själfva staden. Under 1860-talet höllos evangeliska sammankomster därstädes i de enskilda hemmen, men vid den tiden kom blott en och annan gubbe och gumma med för att lyssna till evangelii förkunnelse, som då under en längre tid tycktes blifva utan all frukt. Omsider inträdde dock en tid af större lifaktighet på det andliga området. Bönestunder begynte då

hållas dels vid herregården Ringstad, dels i bondgårdarna i närheten af kyrkan, hvarjämte skolsalarna öppnades för andliga sammankomster. Under den pågående reparationen af kyrkan lät den fromme kyrkoherden Sjögren kalla predikanten Lundmark i Norrköping för att predika vid de söndagliga gudstjänsterna, som då anordnades i skolsalen vid kyrkan. Vid slutet af 1870-talet uppförde missionsvännerna i närheten af kyrkan ett ganska rymligt missionshus, där sedermera under årens lopp talrikt besökta och lifaktiga missionsmöten hafva hållits. Den troende ungdomen inom socknen har utöfvat en mycket liflig verksamhet för att vinna sina jämnåriga för Herren.

I *Kimstads* socken har den evangeliska verksamheten utvecklat sig på samma sätt som i Eneby. År 1888 byggdes där ett mycket trefligt missionshus. Äfven baptisterna hafva utöfvat verksamhet i denna socken.

Emellan Kimstad och Vånga är *Kullerstads* socken belägen. Där ligga i närheten af hvarandra pappersbruken Ljusfors och Skärblacka hvarest numera en ganska talrik befolkning bor, så att platsen liknar en köping. För några årtionden sedan var det nära nog lifsfarligt att färdas vägen fram förbi detta bruk på grund af de vilda våldsbragder, som då under rusdryckernas inflytande föröfvades af bruksarbetarne. Nu har dessa naturskönt belägna platser vid Motala ström äfven fått del af den andliga skönhet, som är en frukt af en lefvande kristendom. Den förste mera verksamme banbrytaren för den andliga lifsrörelsen i denna socken var dåvarande pastorsadjunkten C. Meurling. År 1875 byggdes på Ljusfors ägor i närheten af Skärblacka ett missionshus, i hvilket sedan evangelii frälsande sanning år efter år blifvit förkunnad af Kullerstads missionsförening predikanter, bland hvilka må nämnas nuvarande distriktsföreståndaren A. G. Lindqvist, N. Borgqvist, numera bosatt i Katrineholm, samt K. Öberg, som för närvarande är föreningens predikant. Baptisterna och Frälsningsarmén hafva ock upptagit verksamhet inom Kullerstad.

I *Skärkinds* socken bodde på 1860-talet en major vid namn Möllersvärd, till börden finne. I sina yngre år hade han deltagit i flera blodiga slaktningar, men nu hade han nedlagt de köttsliga vapnen och var i stället en kämpe i Herrens här. Han var visserligen icke själf predikant, men han tillkallade evangelii

budbärare från andra håll och upplät sitt hus för dem. Sedan öppnades så småningom äfven andra hem i socknen för evangeliska sammankomster, och, då bondstugorna med tiden blefvo för små för att kunna rymma de efter Guds bröd hungrande folkskarorna, så byggde evangelii vänner år 1879 ett missionshus. Där hafva sedan många stora och dyrbara missionsmöten hållits, och Guds ord har burit frukt till rättfärdighet.

Inom *Gistads* socken uppstodo under 1870-talet ganska omfattande andliga rörelser, och år 1876 byggdes där ett missionshus, beläget ett stycke ifrån kyrkan. Men under 1880-talet uppkom inom socknen en mycket egendomlig andlig läroåskådning, som omfattades af åtskilliga bland de troende. Dessa lärde bland annat, att man icke behöfver eller bör bedja Gud om något, enär han redan gifvit oss allt i och med Kristus. Man har därför endast att taga emot samt tacka och lofva Gud. Ingen anledning förefinnes att gå suckande och betungad, utan man bör jublande gå sin väg fram genom lifvet. Deras sammankomster äro därför ock idel jubelmöten. Detta parti, hvars medlemmar kännetecknats af partiväsendets vanliga egenskaper att nämligen anse sig själfva vara de enda rättsinniga och alla andra troende mer eller mindre villfarande, blomstrade till en början hastigt upp, men under de senare åren har den första hänförelsen betydligt svalnat af. De öfriga missionsvännerna fortsätta med kärlek och trohet sitt evangeliska arbete, ehuru den andliga lifaktigheten icke heller ibland dem är så stor som förr. På sista tiden har en ung, älsklig och frisinnad prästman, som tjänstgjort inom socknen, stått i spetsen för missionsarbetet där.

Redan under 1850-talet hade den heliga elden blifvit tänd i *Törnevalla* socken, hvarom vi förut i detta arbete sid. 1017 o. f. hafva berättat. År 1867 uppfördes ett litet missionshus i närheten af kyrkan. Där höllos sedermera andliga sammankomster rätt ofta, och socknens dåvarande kyrkoherde C. W. Charleville plägade vanligen anordna »bibelsamtal» där en gång i veckan. Det var en ljuflig blomstringstid då på det andliga området i denna socken, och friska andliga vårvindar utgingo vid den tiden därifrån icke blott öfver grannsocknarna utan ock rundt omkring öfver större delen af provinsen. Men liksom hvarje vår har sina frostnätter, så drogo ock sedermera kyliga och förhärjande parti-

vindar fram öfver dessa bygder. Herrens lilla plantering har dock ägt bestånd samt vuxit till och burit frukt.

I sydost från Törnevalla ligger *Örtomta* socken. Där är herregodset Ekenäs beläget vid stranden af sjön Teden. Där bodde under 1860- och 1870-talet den fromme och gladlynte baron Banér. Hans friherrinna var en mycket varmhjärtad och älsklig Kristi lärjunginna. Örtomta är patronellt, och, emedan Banér var patronus, kallade han fångpredikanten *P. Kallander* i Linköping till komminister i socknen, då denna plats blef ledig. Kallander var en sann Jesu Kristi tjänare och en ovanligt rikt begåfvad predikant. Han förkunnade evangelium icke blott vid de söndagliga gudstjänsterna i kyrkan utan äfven i den stora slottssalen på Ekenäs och för öfrigt på flera ställen i grannsocknarna. Ekenäs var den tiden som en Herrens lustgård. Det besöktes då alltsom oftast af kyrkoherde Charleville, af flera andra unga troende prästmän, såsom Rudberg, Meurling, Ottander m. fl., samt äfven af lekmannapredikanter. Vid sådana tillfällen anordnades uppbyggliga bibelsamtal, och på kvällarna höllos predikningar för allmogen. Dessa möten, då stundom flera predikanter samtidigt voro närvarande, voro liksom ljufliga hvilostunder vid en oas i öknen. Under de senare åren har Örtomta haft förmånen af att äga tvenne troende, verksamma och rikt begåfvade präster, nämligen kyrkoherdarne *F. Hammarsten* och *Hasselberg*. De predikade icke allenast i kyrkan utan äfven i det år 1890 inom socknen uppförda missionshuset. En ej obetydlig verksamhet utöfvas där fortfarande äfven af lekmannapredikanter.

Inom *Björsäters* socken ligger på andra sidan af sjön Teden midt emot Ekenäs herregodset Ekhult. Denna gård ägdes och beboddes från år 1866 och sedan en längre tid af den bekante generaldirektören *Magnus Huss* och hans fru, hvilka båda voro hjärtevarma Kristi lärjungar. De uppläto ofta sina egna boningsrum för andliga sammankomster, hvarvid troende präster eller lekmän förkunnade evangelii ord. Ekhult var vid den tiden en klart lysande fyrbåk, hvarifrån frälsningens ljus utstrålade i trakterna rundt omkring och det icke blott genom den nämnda predikoverksamheten utan äfven genom herrskapets stilla, fridsamma och gudfruktiga umgängelse samt det goda inflytande, som ut-

öfvades af de troende tjänare och tjänarinnor, hvilka de anställde i sin tjänst vid gården. Under någon tid har Ekhult tillhört en i Stockholm bosatt troende man, och gården har stått under ledning af en för evangelii sak varmt nitälskande förvaltare, som i fortsättningen sökt befrämja den evangeliska verksamheten på denna plats.

I *Åtvidabergs* socken var det mycket mörkt på det andliga området ända till år 1868, då en troende skollärare vid namn *J. P. Ahlsén* inflyttade dit. Det följande året började han att samla några sockenboar omkring sig i sitt hem och föreläste därvid stycken ur tidskriften Pietisten. Dessa sammankomster besöktes gärna, och sedermera höllos sådana äfven i bondstugorna utomkring i socknen. Slutligen tog Ahlsén dristigheten till sig och öppnade skolsalen för evangeliska sammankomster vid sådana tillfällen, då det lyckades honom att anskaffa någon predikant. För detta tilltag blef han kallad inför kyrkorådet, men förhöret där aflopp så, att han gick fri från näpst, och sammankomsterna fingo sedan fortgå. Då Ahlsén sedermera afflyttade till Grebo, fortsatte han där sitt arbete i Herrens tjänst på samma sätt. Och emedan han alltid framträdde stilla och ödmjukt och ådagalade en sann gudsfruktan, som äfven de ogudaktiga måste gifva sitt erkännande, så gjorde Gud hans väg lyckosam, ehuru den mången gång var törnbeströdd och måste fuktas med tårar under det oumbärliga korset.

Inom *Grebo* socken ligger herresätet Dala. Under den tid, då Ahlsén var skollärare i denna socken, förvaltades detta gods, som blifvit skänkt såsom faddergåfva till en af grefve Ad. Stackelbergs döttrar, af en f. d. skollärare vid namn *Jonsson.* Han hade förut varit skollärare på en utgård, som tillhörde grefve Stackelberg, och reste under denna tid ofta omkring i bygden och predikade Guds ord.

Under en af dessa resor besökte Jonsson äfven Gamleby i närheten af Västervik i Småland. Vid tiden för detta besök var det där ännu ganska mörkt i andligt afseende. Dock funnos därstädes några få troende, som voro angelägna om sin egen och andras frälsning, hvadan de kallat dit Jonsson att vittna om Herren. Då han nu anländt, sade hans värd till honom: »Du måste gå upp till kyrkoherden, ty han har sagt, att han fordrar

det af dem, som komma hit för att läsa Guds ord.» — »Ja», sade Jonsson, »visst kan jag gå upp till honom, men ingalunda känner jag mig förpliktad att fråga en ogudaktig präst, om jag får förkunna Guds ord, ty därtill har jag både Guds och eder kallelse. Dock går jag icke till prästen med mindre, än att två bröder följa med mig dit». Tvenne troende män följde då med Jonsson upp till kyrkoherden. Efter en stunds samtal förbjöd kyrkoherden Jonsson att uppträda och predika inom Gamleby område. Jonsson sade då: »Jag har ej kommit hit upp för att fråga, om jag skulle få läsa Guds ord för folket här, ty därtill är jag ordentligt kallad, och icke heller tänker jag resa härifrån med oförrättadt ärende, utan nu som alltid ämnar jag göra det, som är min oafvisliga plikt». Då svor kyrkoherden, röt och sade: »Detta är *min* församling, och såsom varande kyrkoherde här förbjuder jag er att här uppträda». — »Om människorna här äro 'kyrkherrns' församling eller Herren Jesu hjord, det skall nog snart blifva uppenbart», svarade Jonsson och räckte prosten sin hand för att taga farväl. Men denne drog i förbittringen sin hand tillbaka, och de besökande aflägsnade sig. Emellertid hunno de icke utom grinden till prästgården, förrän kyrkoherden, som kastat sig ned i en soffa, dog af vrede. Sanningens fiender sökte sedermera beskylla Jonsson för att hafva mördat prästen, men de tvenne vittnena kunde intyga, att han icke ens fick taga honom i hand till afsked.

Efter sin ankomst till Dala var Jonsson icke blott en förvaltare af detta gods utan ock en präst i sitt hus och för sitt folk. Han höll offentliga bönestunder vid herregården och företog äfven predikoresor till många andra platser, då hans tid och krafter medgåfvo det.

Äfven de öfriga socknarna inom denna del af Östergötland hafva i mer eller mindre mån varit berörda af den evangeliska rörelsen, och detta gäller i synnerhet socknen *Vist.* Där bodde i många år en troende skollärare och organist vid namn Hansson. Han var en allvarlig kristen och på samma gång en varm missionsvän samt verkade med nit och framgång för att få Guds ord förkunnadt i sin hembygd. Redan på 1870-talet hade de troende inom socknen bildat en missionsförening, som sedan arbetade för evangelii saks framgång.

VI.

Linköping och Söderköping.

Ehuru staden *Linköping* såsom stifts- och residensstad bildar centrum för Östergötland i kyrkligt och administrativt hänseende, kan den dock ej sägas hafva utgjort medelpunkten för den andliga rörelsens uppkomst och första utbredning inom provinsen. Snarare är det så, att de andliga lifsvågorna från alla håll så småningom trängt fram till denna stad för att sedan genom den därstädes bildade Östergötlands ansgariiförening åter gå ut öfver landskapet med ny kraft.

Under senare hälften af 1850-talet började de första evangeliska sammankomsterna hållas i Linköping, och år 1858 bildades *Linköpings stads missionsförening*, hvars medlemsantal då uppgick till omkring 10 personer. En mycket bristfällig vind i ett uthus, hvars tak utgjordes af några lösa bräder, måste i brist på annan lämplig lokal användas som samlingsrum vid de bönestunder, som då höllos. Åtskilliga af dem, som besökte dessa möten, gingo långa omvägar för att icke blifva misstänkta och utpekade som läsare. Vid ett tillfälle under den första tiden ankom den förr nämnde predikanten Anders Nilsson från Sjölunda i Vånga till staden för att predika där. Men under den sammankomst, som då ägde rum, kom polisen in och grep Nilsson för att föra honom till rådhuset. En af de församlade försökte hindra detta, men polisen blef naturligtvis för den gången segrare, och Anders Nilsson insattes i finkan. Sedan tillkallades domprosten Laurelius för att examinera honom. Efter ett långt förhör med Nilsson förklarade domprosten, att han icke fann något straffvärdt hos den mannen, hvarför han blef lössläppt utan vidare näpst.

Under förra hälften af 1860-talet öppnade ett troende fruntimmer en större sal, där flera sanningens budbärare allt emellanåt förkunnade Guds ord för folket. Detta ställe var allmänt kändt under namnet »läsarnes gästgifvaregård». Huru väl stadsboarne hade reda på de få läsarne, som då funnos i staden, och deras samlingslokal, framgår af följande historia, som förmäles

från den tiden. En troende man, som icke förut varit i Linköping, stod i begrepp att resa dit och frågade då en bekant, som mycket väl kände till förhållandena i staden, hvart han skulle vända sig för att där träffa några vänner. Denne svarade: »Åk, tills du kommer ned på stora torget, och fråga då någon, helst en polis, hvar mamsell T. bor, och, om man icke vet det, så fråga, hvar läsarnes gästgifvaregård är, ty det veta alla i staden». Mannen gjorde så och frågade vid framkomsten en person efter den nämnda mamsellens bostad. Detta visste emellertid icke den tillfrågade, men hvar läsarnes gästgifvaregård var, det hade han mycket väl reda på.

Vid ofvannämnda tid inflyttade till staden från Norrköping en troende skräddaremästare vid namn W. Harling, som brann af nitälskan för evangelii sak. Han fick sig upplåten en stor brunnssalong belägen på stranden af Stångån, och tillkallade så vid ett tillfälle predikanten Lundmark från Norrköping att tala Guds ord en söndagsafton i denna salong. Mycket folk var samladt, och Lundmark stod just i begrepp att börja sin predikan. Men då inträffade en händelse, som må anföras såsom exempel på, huru stor fiendskapen vid den tiden var mot den evangeliska verksamheten äfven på denna plats. En skara ynglingar, som roade sig med skridskoåkning på den utanför liggande Stångån, samlade sig nämligen och stormade i vildt raseri fram emot huset. Vildar kunna icke gärna fara fram med större vildhet, än dessa gjorde, och, ehuru deras mössor vittnade om, att de snart skulle komma att räknas bland de »bildade», ansågo de det ej opassande att såsom en rasande pöbelhop störa dem, som i stillhet voro samlade omkring Guds ord. Sammankomsten måste upplösas, men Harlings och hans medbröders tro och hopp om en ljusare framtid för Linköping blef fördenskull ej om intet.

Emellertid tillväxte den lilla hopen af dem, som togo vid tron, alltmera, och därför blefvo de små salarna, som hittills användts vid bönestunderna, alldeles otillräckliga såsom predikolokaler. Men då byggde en troende man i staden år 1866 ett tvåvåningshus af sten och upplät den öfre våningen af detta hus till missionssal. Där förkunnades sedan det goda budskapet af flera troende seminarister, som vid den tiden funnos i staden,

och äfven af andra lekmannapredikanter, såsom O. Ahnfelt m. fl. Den evangeliska verksamheten fortgick sedan på denna sal i 10 år, och deras antal, som där smakat det goda Guds ord och den tillkommande världens kraft till frälsning, är ej obetydligt. Den käre mannen, som i sitt hus upplät denna missionssal, fick snart fara hädan i frid, men dessförinnan testamenterade han salen till missionsföreningen.

Under denna tidsperiod verkade den förut omnämnde bokhållaren Jonsson på Dala såsom predikant i staden några år omedelbart före sin död. Under de senare åren af sitt lif var han mycket frikyrklig och måhända äfven något ensidig i detta stycke. Han hade haft mycket att skaffa med ogudaktiga präster, och, genomärlig och rättfram som han var till sin karakter, afskydde han deras döda formväsende. Han förkunnade Guds ord med ande och kraft ända från sin ungdom, tills han vid en ganska hög ålder fick ingå i den eviga hvilan, och är att anse såsom en af de mera bemärkta banbrytarne för evangelii verk i nordöstra Småland och angränsande trakter af Östergötland.

I allmänhet betjänades missionsföreningen vid denna tid med ordets predikan af Ansgariiföreningens resepredikanter, som då och då besökte staden. Dessutom fanns det åtskilliga troende präster i staden och på den angränsande landsbygden, hvilka i andens och kraftens bevisning förkunnade evangelium med mycken välsignelse därstädes. De troendes antal förökades därför ju mer och mer, och tilloppet af åhörare i allmänhet blef snart så stort, att den gamla missionssalen icke längre kunde rymma de skaror, som samlades vid bönestunderna. Evangelii vänner måste därför tänka på att få till stånd en större samlingslokal, och så började år 1875 byggnadsarbetet på missionsföreningens nuvarande missionshus, som blef färdigt och invigdes på hösten följande år. Nu hade de troende fått ett rymligt och ändamålsenligt bönehus, mycket folk samlades sedan vid bönestunderna, och många förlorade söner och döttrar blefvo förda ifrån mörkret till Guds underbara ljus. Den egentlige predikanten på platsen vid den tiden var *J. P. Johansson*, numera predikant inom Lutherska missionsföreningen i Stockholm.

År 1882 uppstod en kraftig väckelse i staden. Många blefvo då frälsta, och de troendes hop förökades ej obetydligt. Det

Linköpings Missionshus.

följande året beslöt missionsföreningen att anställa egen predikant och kallade då till denna tjänst *N. Sjöqvist*, sedermera tandläkare i Stockholm. Något ordnadt församlingslif hade icke under den då förflutna tiden öfvats inom föreningen, utan hvar och en, som erlade en viss årsafgift, ansågs såsom medlem af densamma. Men under Sjöqvists verksamhetstid började man med mera allvar arbeta på införandet af en biblisk församlingsordning. Detta framkallade många strider och slitningar emellan de troende, men Herrens högra hand, som allting kan förvandla, helade refvorna och läkte såren.

År 1885 nedlade Sjöqvist sin befattning som föreningens predikant. Under de närmast följande åren till 1888 uppehölls predikoverksamheten dels af mera tillfälliga predikanter, dels af åtskilliga bröder inom föreningen, hvilka ägde gåfvan att tjäna med ordets predikan. Sistnämnda år kallades *N. Löfgren* från Norrköping till predikant och föreståndare för föreningen. Han arbetade sedan med kärlek och trohet i föreningens tjänst i 9 år, hvarefter han på grund af sjukdom måste nedlägga detta kall. Sedan år 1897 har *E. Jansson* tjänat Linköpings stads missionsförening i egenskap af predikant och församlingsföreståndare, och genom denne rikt begåfvade mans nitiska arbete har den evangeliska verksamheten, som under den närmast föregående tiden var liksom förlamad, åter blomstrat upp och burit rika frukter.

I *Söderköping* har det aldrig varit någon större lifaktighet på det andliga området. Herren har dock äfven där under några årtionden haft en liten skara af sanna och rätta tillbedjare. I denna stad tjänstgjorde d:r *Petrelli* såsom kyrkoherde under en längre tid. Han var en mycket from och älsklig man, som lefde i förening med Herren och nitälskade för själars frälsning. Rätt ofta höll han bibelförklaringar i skolsalen, där han kunde göra sig bättre hörd än i den stora kyrkan, och öppnade äfven samma sal för lekmannapredikanter. Lundmark i Norrköping jämte flera andra predikanter förkunnade där vid många tillfällen lifvets ord. Ehuru den evangeliska verksamheten icke rönt någon större framgång i Söderköping, finnas dock där små grupper af både baptister, metodister och andra frikyrkliga vänner. Icke någon

af dessa grupper äger ännu egen samlingslokal. Däremot hafva de kyrkliga vännerna i staden en »missionshydda», där Guds ord förkunnas och missionsmöten hållas.

VII.

Motala med omnejd.

Redan på 1850-talet började frälsningens budskap förkunnas i Motala af flera evangelii sändebud, och en ganska liflig andlig rörelse uppstod då i och omkring köpingen, hvarom vi förut å sid. 978 o. f. hafva berättat. Vid samma tid begynte baptisterna och längre fram äfven metodisterna utöfva verksamhet på platsen, hvilket framkallade åtskilliga strider och slitningar emellan de troende. Till en början ägde icke någon af de olika samfundsgrupperna någon särskild samlingslokal, utan de höllo sina sammankomster här och där i de enskilda boningshusen. Detta visade sig dock i längden vara omöjligt, då bönestunderna med tiden blefvo alltmera talrikt besökta. Den äldsta missionsföreningen på platsen, »Motala ev. luth. missionssällskap», som bildades år 1855, uppförde därför år 1864 ett bönehus i närheten af den mekaniska verkstaden. I detta hus höll nämnda förening sedan icke blott offentliga predikosammankomster utan anordnade där äfven en privatskola för barn under ledning af en troende lärare. I själfva köpingen, som numera är stad, användes en större snickareverkstad till samlingslokal. År 1874 försåldes det ofvannämnda bönehuset, och ett nytt, mera ändamålsenligt missionshus uppfördes då inom stadens område. Bland de personer, som vid den tiden stodo i spetsen för och ledde den evangeliska verksamheten på platsen, må särskildt nämnas ingeniören *Carl Ljungqvist* och kronolänsmannen *C. A. Rinnander*. Det må väl betraktas såsom ett säreget förhållande och ett glädjande bevis på den förändring, som numera inträdt såsom en frukt af evangelii predikan, att, under det länsmannen var missionssällskapets ordförande, tjänstgjorde fjärdingsmannen såsom detta sällskaps predikant. Rinnander har under en lång följd af år tagit en mycket verksam del i arbetet för Herrens rikssak först i Motala och sedermera

i Hällestad, dit han för flera år sedan afflyttade, och lefver ännu, en pelare i Guds församling.

Vid slutet af 1870-talet antog missionssällskapet dåvarande eleven vid missionsskolan i Kristinehamn *L. Larsson* till predikant. Han verkade sedan med mycken välsignelse så väl i Motala som ock i vida kretsar däromkring. Det var ock under de åren en underbar besökelsetid, då Guds ande på ett kraftigt sätt var verksam till själars frälsning nästan allestädes i hela landet. Emedan det macedoniska ropet: »Kom hit öfver och hjälp oss!» då hördes från alla håll, kallade missionssällskapet ännu en predikant, på det att den ene skulle få göra predikoresor utomkring i socknarna, under det den andre verkade inom staden. Det var en härlig skördetid då för Guds rike, och många af de ännu lefvande troende räkna sin andliga födelsedag från den tiden. Emellertid började själafienden, som icke kunde lida denna välsignelserika samverkan mellan predikanterna, att utså frön till meningsskiljaktigheter i vissa frågor dem emellan. Följden däraf blef ock, att samma skiljaktigheter begynte visa sig äfven emellan de öfriga troende, till sorg och smärta för dem, som älskade den sanna friden. Efter åtskilliga öfverläggningar om hvad som borde göras för att åvägabringa endräkt afflyttade Larsson på erhållen kallelse till Örebro, och den andre predikanten blef någon tid därefter pastor inom metodistsamfundet, hvarefter kärleken åter helade det söndrade.

Under årens lopp hade de olika religiösa samfunden inom Motala så tillväxt, att de hvar för sig kunde uppföra ganska rymliga och trefliga samlingslokaler. Det partisinne, som i synnerhet under den första tiden gjorde sig gällande dem emellan, började så småningom alltmera gifva vika för kärlekens och fridens ande. Ehuru de nu hade olika predikolokaler, ägde dock en viss samverkan rum i det gemensamma arbetet för själars frälsning, i det att predikanterna emellanåt predikade på hvarandras lokaler, hvarjämte större gemensamma möten då och då anordnades. Så t. ex. hölls vid ett tillfälle ett större söndagsskolmöte, som tog sin början i baptisternas kapell och sedan fortsattes i missionssällskapets bönehus. I detta möte deltogo äfven stadens två troende skollärare, af hvilka den ene valdes till ordförande och den andre till sekreterare vid mötet. Emellertid kom detta till vederbörande pastors

C. A. Rinnander.

kännedom, och han kallade så till sig de båda skollärarne och förehöll dem det enligt hans mening vådliga däri, att de aktivt deltagit i det af de olika religionspartierna anordnade mötet. Men då nu skollärarne öppet och frimodigt bekände, att de icke alls hyste några betänkligheter i detta afseende utan trodde sig hafva handlat i öfverensstämmelse med det heliga kärleksbudet, och på samma gång betonade, att icke de yttre formerna utan hjärtats trosgemenskap med Gud genom Jesus Kristus är den sanna kristendomen, så blef resultatet af samtalet det, att kärleksbandet mellan pastorn och skollärarne blef ännu innerligare än förut. Samme pastor visade sig ock sedan såsom kyrkoherde vara en bland dem, om hvilka det kan sägas, att de lefva med och för Gud.

Under predikanten *E. J. Bergströms* verksamhetstid i Motala ankommo den bekante d:r Lee och hans fru till staden och framkallade genom sin verksamhet så väl där som ock på flera andra platser inom provinsen stor skada och förvirring bland de troende. Efter någon tids förlopp återvände han till Amerika, och ovädret började sedan så småningom stilla sig. De af hjärtat uppriktiga kommo åter till andlig nykterhet, andliga vårvindar begynte å nyo förspörjas, och strålarna af rättfärdighetens sol bröto fram och uppvärmde på nytt den i andligt afseende kyliga atmosfären.

Under de sista åren har ett mycket godt förhållande ägt rum i Motala på det andliga området, i det att frid och endräkt varit rådande emellan de troende därstädes. Ibland de frikyrkliga vännerna hafva predikanterna *C. J. Fridström* och *J. Fröding* genom evangelii förkunnelse sökt förhärliga Herrens namn, och Guds välsignelse har äfven åtföljt de öfriga religiösa samfundens verksamhet inom samhället. Missionssällskapet, som numera bär namnet *Motala ev. luth. missionsförsamling*, äger sedan några år tillbaka ett nytt missionshus. Dess förra samlingslokal har öfvertagits af Frälsningsarmén, som på sista tiden upptagit verksamhet i staden. Missionsförsamlingens nuvarande föreståndare och predikant är *C. Ax. Hjertqvist.*

VIII.

Vadstena och Skeninge.

Inom den lilla staden *Vadstena,* som i synnerhet genom den heliga Birgittas därstädes under 1300-talet grundlagda kloster fått en viss historisk ryktbarhet, härskade ännu vid början af 1870-talet ett djupt andligt mörker. Ute i socknen fanns det visserligen vid den tiden en och annan troende, men de voro ytterst få och nödgades då gå långa vägar för att få höra ett lefvande Guds ord förkunnas. År 1875 inflyttade tre på Herren troende tjänarinnor till staden. Genom det varma missionssinne, som besjälade dem, lyckades de snart för Herren vinna en annan tjänarinna, hvilken, så vidt kändt är, var förstlingen af dem, som vid den tiden i Vadstena blefvo förda ifrån mörkret till Guds underbara ljus. Dessa fyra unga kvinnor gjorde nu allt, hvad de kunde, för att få någon predikant till staden. De vände sig därför till Jönköpings missionsförenings predikanter samt äfven andra och erhöllo löfte om besök. Men hvar skulle de nu få någon samlingslokal? Efter många fruktlösa försök lyckades det dem slutligen att få hyra en gammal målareverkstad för tvenne gånger, och sedan erhöllo de ett annat mindre rum i staden för ett par andra bönestunder. Sedermera öppnades rum frivilligt för predikanter från så väl Jönköpings missionsförening som Östergötlands ansgariiförening. I början brydde man sig föga om fyra läsareflickor, men nu, då den heliga elden, tänd genom evangelii predikan, begynte brinna, så blefvo vederbörande myndigheter bekymrade och frågade med oro, hvad som borde göras för att hindra det uppkomna »läseriet». Andra åter voro mera lugna och sade: »Det är ingenting att göra vid; de tröttna nog snart.» För en tid såg det ock ut, som om dessa skulle hafva rätt, ty tre af de fyra troende flickorna afflyttade från staden, och missionsverksamheten afstannade.

År 1877 inflyttade till Vadstena en troende lärarinna vid namn *Hulda Sandberg,* som blef anställd vid en af fru Dickson på Kylleberg nyss förut upprättad friskola i staden. Hon var en varmhjärtad Jesu Kristi lärjunginna, full af tro och kärlek

samt drifven af Kristi ande till att med nit, kraft och visdom arbeta för evangelii sak. Rikt begåfvad och frimodig i tron vittnade hon med värma och kärlek om Herren Jesus inför alla, som hon kom i beröring med. Hon upprättade en söndagsskola, där hon samlade omkring sig en skara af de små, som hon undervisade om barnens bäste vän Jesus. Men icke blott barnen utan äfven deras föräldrar och äldre syskon hade fritt tillträde till denna söndagsskola, ja, äfven åtskilliga andra smögo sig med in där. Många drefvos därtill sannolikt blott af nyfikenhet, men det Guds ord, som de där fingo höra, berörde kraftigt mångens hjärta, och Guds välsignelse åtföljde denna verksamhet på ett märkbart sätt.

Följden af detta arbete i kärlekens tjänst blef nu liksom alltid tvåfaldig. Somliga gåfvo sanningen rätt och sade, att fröken Sandberg var god och lärde Guds väg rätt, andra åter, som förblefvo fiender och motståndare till evangelium, sade, att hon förförde folket, åstadkom villervalla och söndringar i deras goda, lugna stad och därför måste aflägsnas därifrån. Dessa sistnämnda åvägabragte ock ett förbud mot alla fröken Sandbergs sammankomster så väl för barn som äldre, och därjämte genomdrefvo de hennes afskedande från lärarinneplatsen. Efter någon tid erhöll hon plats i Göteborg och lämnade så Vadstena, anbefallande dess invånare, både vänner och fiender, åt Guds barmhärtighet. Hvad sanningens fiender närmast åsyftat, nämligen att förkväfva det andliga lif, som genom fröken Sandbergs verksamhet blifvit väckt hos icke så få så väl män som kvinnor i staden, det vunno de dock icke. Det påbegynta verket var af Gud och kunde icke göras om intet, ehuru hon undanträngdes, ja, nära nog jagades bort.

Guds ords vänner i staden voro nu så många, att de kunde hyra en särskild sal, som rymde omkring 200 personer, till samlingslokal vid bönestunderna. I denna sal, där redan fröken Sandberg före sin afflyttning hållit sammankomster, förkunnades sedan det goda budskapet af predikanter från Jönköpings missionsförening och Östergötlands ansgariiförening. De troende voro vid denna tid endräktiga och ihärdiga i bön till Gud om en rik utgjutelse af hans ande öfver sig själfva och öfver stadens befolkning i allmänhet, och så uppstod såsom ett svar på deras

böner på våren 1877 en stor väckelse, hvarunder många vaknade upp och kommo till lif i Gud. Den hyrda bönesalen blef nu snart alldeles otillräcklig för att kunna rymma de stora skaror, som nästan hvarje kväll strömmade dit för att höra evangelii ord, hvarför en större sal måste hyras. Denna sal, som numera användes af Frälsningsarmén, var belägen vid Storgatan nästan midt i staden. Det var nu, då sammankomster höllos på dessa salar, en härlig besökelsetid, Guds ande verkade på ett kraftigt sätt, och det såg ut, som om nästan hela stadens befolkning skulle blifva vunnen för Herren. Det skedde dock, ty värr, icke så, ty det visade sig sedermera, att alltför många hade förhindrat Guds andes nådeverk hos sig självfva, hvarför de sedan åter insomnade i självbelåtenhetens och egenrättfärdighetens sömn eller ock läto sig fångas af syndens och bedrägeriets lustar.

År 1881 byggde evangelii vänner i Vadstena ett missionshus, som ännu står såsom en fyrbåk, hvarifrån evangelii himmelska ljus strålar ut öfver staden och dess omnejd. Följande år bildades *Vadstena missionsförening*. Sedermera ombildades den till en friförsamling, som år 1888 anslöt sig till Svenska missionsförbundet. Under de senare åren har ingen större väckelse ägt rum i staden, men den gode herden har dock alltfort förökat samt troget vårdat och bevarat den lilla hjord, som han här vunnit genom sitt eget blod.

Den lilla staden *Skeninge*, belägen på den s. k. Östgötaslätten vid ett af Svartåns tillflöden, var fordom en af rikets större köpstäder men är numera sedan många år tillbaka högst obetydlig, i det att affärsverksamheten dragit sig alltmera till det icke långt därifrån belägna Mjölby. Den sista tidens första andliga lifsrörelser i Skeninge började på 1860-talet. I staden bodde då en änkefru vid namn *Matilda Karlsson*, som hade lärt känna Gud och den han sändt, Jesus Kristus. Drifven af Kristi kärlek började hon år 1863 att besöka fattighuset och läste stycken ur Pietisten för fattighjonen där. Året därpå inrättade hon på egen bekostnad en privatskola för flickor, i hvilken hon som medhjälparinna anställde en troende lärarinna, och sökte sålunda inplanta Guds ord i de ungas hjärtan. Samtidigt började äfven en söndagsskola. När denna verksamhet begynte omtalas, undrade mången, hvad som skulle förehafvas i den skolan, ty något sådant

som att samla barnen från gatan på söndagseftermiddagarna för att bedja, sjunga och samtala med dem om Jesus hade man aldrig hört talas om förut. Fru Karlsson besökte ock de fattiga här och där i staden. Hon hade då vanligen med sig någon kaka bröd och delade så ut både andlig och lekamlig spis vid sina besök i armodets boningar. Då hunger efter Guds ord började förspörjas i staden, tillkallade hon predikanter från Jönköpings missionsförening, hvilka då höllo sammankomster här och där i husen. Antalet af besökare vid dessa bönestunder, som till en början var mycket obetydligt, tillväxte allt mer och mer, och snart kunde de största enskilda rum, som upplätos för detta ändamål, icke längre rymma den efter lifvets bröd hungrande skaran. En änkefru Ågren, som ägde en större salong, öppnade nu denna till predikolokal. Därjämte upprättade hon ett barnhem, som dock efter en tids välsignelserik verksamhet måste upplösas före stiftarinnans död. Däremot donerade hon 8,000 kronor till en mindre flickskola, för hvilken hon utsåg en särskild styrelse.

Under tiden hade den lilla skaran af troende så tillväxt, att de vågade hyra en ganska stor sal, som vanligen användes till teater- och danssalong, till predikolokal. En hyra af fem kronor erlades för hvarje gång, den användes. När sedermera Östergötlands ansgariiförening blifvit bildad, besöktes Skeninge af denna förenings predikanter, och den evangeliska verksamheten var då rätt liflig i staden. År 1874 inträdde en ännu större lifaktighet på det andliga området därstädes. Medlet därtill var dels en ung målare, som förkunnade det goda budskapet med lif och värma, dels en troende prästman vid namn *Per Karlsson*, hvilken tjänstgjorde en tid som pastorsadjunkt i staden. Han predikade Guds evangelium både i och utom kyrkan, och rätt många blefvo genom hans verksamhet vunna för Herren. När den andliga lifsrörelsen sålunda började gripa omkring sig och allt flera lämnade det syndiga världsväsendet och slöto sig till den lilla föraktade läsarehopen, så begynte de, som trodde sig hafva makten i sina händer, att betrakta detta med oblida ögon och utfärdade därför förbud mot de religiösa sammankomsterna i de privata lokalerna. Men Guds påbegynta nådeverk kunde icke förhindras.

För att åvägabringa en kraftigare samverkan vid det evangeliska arbetet inom staden och i dess närmaste grannskap bildades år 1876 på pastor Karlssons inrådan *Skeninge evangelisk-lutherska missionsförening*. Den nybildade föreningen inköpte nu en nedlagd vagnfabrik, som sedan inreddes till predikolokal. Det nya huset, som visserligen i fråga om dess inre form var mindre prydligt, och som därför af fienderna på spe kallades »Sirapstratten», blef dock tills vidare användbart för sitt nya ändamål. Många fingo där smaka det goda Guds ord, om hvilket David säger, att det är sötare än honung, ja, än renaste honung (Ps. 19: 11). Den andliga rörelsen, som vederbörande sökte förhindra, kunde ej hämmas. Den s. k. »Sirapstratten» blef snart för trång, ty skaran af dem, som hungrade efter Kristi evangelium, ökades alltjämt. Därför beslöt nu missionsföreningens styrelse att i förening med styrelsen för fru Karlssons flickskola gemensamt bygga ett skol- och missionshus. Insamlingslistor för detta ändamål utsändes, medel inflöto, missionsföreningens kassör S. Lindberg skänkte tomtplats för det nya huset, och allt såg lofvande ut. Men af vissa orsaker uppstod en söndring emellan de två nämnda styrelserna, så att det påtänkta samarbetet blef om intet. Af de insamlade medlen erhöll nu missionsföreningen endast en mindre del, hvarförutom skolstyrelsen behöll den för husbygget skänkta tomten. Detta var nu mycket ledsamt. Men missionsföreningen, som hellre ville lida än strida, lät det blifva vid hvad som skett och beslöt att i stället rifva sin gamla predikolokal för att på samma tomt uppföra ett större och ändamålsenligare missionshus. Stadens myndigheter sökte visserligen på allt sätt förhindra detta byggnadsföretag, men det oaktadt fortgick arbetet, och år 1877 kunde det nya huset öppnas för sammankomster omkring Guds ord. Trots allt motstånd gick missionsarbetet sedan stilla men säkert framåt. Herren var när de sina och gaf dem den ena segern efter den andra.

År 1882 besökte missionär F. Fransson Skeninge och predikade där den 7 mars nämnda år. Hvad som i sammanhang därmed tilldrog sig må väl anses förtjäna att något mera utförligt meddelas.

Sedan stadens kyrkoherde F. E. Metzén erhållit underrättelse om att Fransson skulle predika, förbjöd han missionsföre-

ningens styrelse att upplåta missionshuset för honom. Men detta förbud ansåg sig sagda styrelse icke böra efterkomma och delgaf kyrkoherden denna sin mening samt inbjöd honom att komma med på sammankomsten för att åhöra Franssons predikan och då göra de anmärkningar, som möjligen kunde anses nödiga. Uppbyggelsestunden började kl. 6 e. m. med afsjungande af ps. 50: 1, 2 i svenska psalmboken, och Fransson beträdde talarestolen. Han bad och uppläste som text Apg. kap. 26 samt karakteriserade sedan de fyra männen Festus, Felix, Agrippa och Paulus, som omtalas i denna berättelse. Sedan följde en enkel och träffande tillämpning af det sagda, hvari icke ett ord förekom, som kunde »anses leda till söndring i kyrkligt hänseende», så framt icke denna söndring uppkommer genom sann omvändelse, bättring, tro och helgelse, ty detta predikades. Efter föredragets slut följde »eftermötet». Fransson uppmanade då de bekymrade, som kände behof af frälsning, att komma fram, så skulle de troende bedja med dem, hvarefter han bad dem, som ej ville deltaga häri, att aflägsna sig. Men det oaktadt stannade de flesta kvar för att se, »hvad underligt nu skulle hända». Bland dem voro ock kyrkorådet med kyrkoherden samt polismyndigheten jämte stadsfiskalen. Folket, som till trängsel uppfyllde det ganska stora missionshuset, förhöll sig stilla och lugnt, men de, som skulle anses som ordningens upprätthållare, kunde icke den konsten. Att de genom högljudda speord och svordomar störde det hela, sårade många af de församlade ganska djupt, och yttranden sådana som detta: »Hela tillställningen är en förbannad galenskap», voro föga uppbyggliga och ingåfvo ringa aktning för den, som uttalade dem. En del af de församlade tyckte, att ett sådant uppträdande »kunde anses leda till kyrklig söndring» och därför böra beifras.

Emellertid aflopp allt tämligen lugnt den kvällen, och dagen därpå kunde man märka, att det förkunnade ordet haft en god och kraftig verkan, ty här och där på torget och gatorna stodo grupper af personer, som samtalade allvarligt om gårdagens predikan i missionshuset. Men de som icke voro belåtna, det var kyrkoherden och hans kyrkoråd, hvarför de höllo råd om, huru de skulle kunna förhindra denna mission. Samma dag uppkallades missionsföreningens ordförande på rådhuset, där stads-

fiskalen med myndig ton tillsade honom att icke vidare upplåta missionshuset för något föredrag af Fransson. Då ordföranden gjorde invändningar däremot, fick han endast det till svar, att fiskalen uppläste för honom Strafflagens 10 kap. 14 §.*

Vid kyrkorådets sammanträde och rådplägning den 8 mars 1882 uppsattes följande protokoll:

S. D. Efter åhörande af ett s. k. andligt föredrag i härvarande bönehus förliden gårdags afton, hållet af en kringresande lekmannapredikant vid namn Fransson, sammanträdde i dag på morgonen å pastorsexpeditionen härstädes Skeninge kyrkoråd för att öfverlägga och besluta med anledning af förbemälda föredrag, och, enär kyrkorådets medlemmar ansågo föredrag af dylik art som det af hr Fransson i går afton hållna ovillkorligen leda till söndring i kyrkligt hänseende och förakt för den allmänna gudstjänsten samt för öfrigt på ett högst betänkligt sätt lända till undergräfvande af religionens helgd, så beslöts enhälligt, med stöd af kungl. förordn. den 11 dec. 1868, att det skulle för predikanten Fransson, vid det ansvar samma k. förordn. stadgar, förbjudas vidare inom denna församling såsom andlig talare uppträda, om hvilket beslut magistraten härstädes oförtöfvadt underrättas för vidtagande af alla de åtgärder detta beslut oundgängligen kräfver. — Protokollet justeras genast.

In fidem F. E. Metzén.

Justeradt: C. H. Nerén. S. F. Samuelsson.

Till kl. 3 på e. m. var en sammankomst utlyst för Fransson, men den måste inställas på grund af kyrkorådsförbudet. De många, som då infunno sig för att höra evangelii ord, blefvo sålunda gäckade och måste återvända hem. Men kl. 6 på aftonen öppnades dock missionshuset för offentligt möte, då en annan broder fick i uppdrag att förkunna ordet, hvarefter ett bönemöte skulle hållas. Under tiden mellan kl. 3 och 6 på eftermiddagen kommo några vänner upp till Franssons värdinna. Ibland dem var ock ett yngre fruntimmer, som klagade öfver sin andliga nöd och anhöll, att de troende skulle bedja för henne, att hon måtte få nåd att kunna tro på Jesus och så vinna frid med Gud.

* Nämnda lagparagraf lyder sålunda: »Sammankommer menighet å landet eller i stad till öfverläggning om allmänt eller menigheten särskildt rörande ärende; då må tillträde till sammankomsten ej offentlig myndighet förvägras. Ej må sammankomsten af myndigheten upplösas, så framt därvid ej företages något, som mot lag stridande är eller eljest allmän ordning störer. Den, som underlåter att hörsamma myndighetens bud i ty fall, straffas med böter från och med tio till och med två hundra riksdaler».

Af denna anledning knäföllo de församlade inför Herren och med dem Fransson, som ledde i bön. Då han slutat, bad äfven en lärarinna, hvars elev den bedröfvade flickan hade varit. Midt under hennes bön inträdde stadsfiskalen, åtföljd af en polisbetjänt, bjöd tystnad och uppmanade Fransson och de öfriga att genast aflägsna sig, hvarom icke skulle de genast blifva utkastade och därjämte få böta. »Ut, ut!» ljöd ropet med barsk ton. Då framträdde värdinnan inför stadsfiskalen och sade saktmodigt men allvarsamt: »Lokalen är mitt hem, och de församlade äro mina kända vänner. Jag äger väl full rättighet att behålla dem hos mig». Men därpå svarade fiskalen: »Om de här församlade icke lyda min tillsägelse, så går jag efter flera poliser för att kasta ut dem. Och äro icke dörrarna öppna, när jag kommer, så spränger jag upp dem och kastar ut de innevarande». Därefter aflägsnade sig fiskalen jämte polisbetjänten. Värdinnan och hennes vänner blefvo stilla. Med en viss oro förbidade de, hvad som skulle komma. Under tiden sändes bud till missionsföreningens ordförande, som var ägare till huset, hvari det störda sällskapet befann sig hos en där boende hyresgäst. Han kom och lugnade de uppskrämda, men fiskalen med sina poliser infann sig ej. Ute på gatan posterade dock tvenne poliskonstaplar, men äfven de aflägsnade sig omsider, då polismästaren icke syntes till.

Kl. 6 var mycket folk samladt i missionshuset. Ordföranden trädde då fram och tillkännagaf, att de församlade till följd af ett mot Fransson utfärdadt kyrkorådsförbud icke kunde få höra honom predika nu, men att en annan predikant skulle läsa något Guds ord för dem, hvarefter ett bönemöte skulle äga rum, i hvilket enhvar utan hinder kunde deltaga genom att högt åkalla Herrens namn, ty detta kunde hvarken kyrkorådet eller någon annan myndighet förbjuda. Sedan predikanten talat en stund, började bönemötet, såsom bestämdt var. Fyra personer hunno uttala sitt hjärtas önskningar i bön till Gud, och sedan började Fransson bedja. Men han hann icke säga många ord, förrän stadsfiskalen afbröt honom och »i Hans Majestät konung Oscar II:s namn upplöste sammankomsten». Då han tillkännagifvit detta, skrek han: »Ut, ut!» och befallde den uniformerade polisen att hjälpa till med att få ut folket. Poliserna sökte efter-

komma kommandot genom att gå till väga på samma våldsamma sätt, som de voro vana vid i stadens Backitempel. Men här lyckades det icke att med våld utdrifva ett stilla, nyktert och Gud tillbedjande folk. Då nödgades stadsfiskalen säga till ordföranden, att han skulle befalla folket att aflägsna sig. Men denne »befallde» dem icke utan bad dem vänligt att för fridens skull aflägsna sig, och då begynte hela hopen att röra på sig, ehuru det icke gick så fort för den stora skaran, som uppgick till cirka 1,500 personer, att komma ut.

Följande dag blef Fransson instämd inför rådhusrätten, därför att han i strid mot kyrkorådsförbudet hade uppträdt »såsom lärare med andligt föredrag, som ansågs leda till söndring i kyrkligt hänseende, förakt för den allmänna gudstjänsten och undergräfvande af religionens helgd». Fransson inställde sig inför rätten. En stor folkskara hade ock kommit tillstädes för att höra, huru detta märkliga mål skulle aflöpa. Sedan Fransson efter uppmaning på sedvanligt sätt redogjort för sin härkomst, sitt lifs historia och sitt nuvarande hemvist samt framvisat sitt amerikanska pass, började rannsakningen och vittnesförhöret. Tre af vittnena voro troende och ville icke aflägga ed, men på domarens vänliga uppmaning att såsom sant evangeliskt lutherska kristna göra det, så efterkommo de hans önskan. De intygade nu, att Fransson icke hade hållit något föredrag i Skeninge, sedan han erhållit kyrkorådsförbud, utan endast bedt några ord, hvarvid han blef nedtystad. Då blef det fråga om, huru han hade bedt. Borgmästaren sade: »Då man beder, så läser man väl böner ur någon bönebok?» Då svarade Fransson: »Att läsa en bön ur en bok anse vi icke vara att verkligen bedja». — »Ni läser väl då», sade domaren, »bönerna utantill»? Fransson svarade: »Ingen i anda och sanning bedjande kristen gör det. Han talar med Gud utur hjärtats djup. Men emedan det synes vara svårt att fatta, hvad vi mena med bön, torde det tillåtas mig att här få bedja, så att domstolen må få klart för sig, hvad vi mena med bön.» Denna anhållan beviljades, och Fransson bad nu, stående inför sina domare, varmt och innerligt just om det, som nu särskildt låg honom om hjärtat. Borgmästaren tyckte, att bönen blef något för lång, och sade därför flera gånger: »Tyst; nu är det nog.» Men Fransson lät sig ej afbrytas, förr-

än han fått uttala sitt hjärtas begär inför Gud. Därefter frågade borgmästaren ett af vittnena, om det var på detta sätt, som Fransson plägade bedja. Vittnet svarade: »Ja, han nämnde Jesus många gånger, men jag tänkte på någonting annat och vet ej riktigt, hvad han sade». Ett annat vittne sade, att en yngling, icke Fransson, hade bedt Gud för kyrkorådet, och det tyckte vittnet vara otillbörligt. Men då svarade borgmästaren, att det kunde man icke tillvita honom för utan tvärt om. Det vore icke allenast tillåtet utan till och med påbjudet att bedja för all öfverhet och alltså äfven för kyrkorådet.

Då intet vidare förekom, utrymdes salen, och efter en kort öfverläggning afsade rätten sin dom, hvari Fransson frikändes från allt ansvar. Kyrkorådsförbudet öfverklagades och upphäfdes sedermera vid högsta rätt.

Äfven här besannades Pauli ord: »För dem, som älska Gud, samverkar allt till det bästa» (Rom. 8: 28). De, som ställde till allt detta trakasseri, ledo själfva ett skamligt nederlag, men Guds rikssak vann därigenom en härlig seger. Många, som förut gått halfverande mellan Gud och världen, togo nu steget ut och öfverlämnade sig helt åt Guds nåd, och flera andra blefvo förda ifrån döden till lif i Guds sons tro. Så t. ex. blefvo i ett hus 5 personer frälsta.

Stormen var stillad, och lugn inträdde, men det följande året utbröt ett stormväder, som var af långt svårare art. Under den första tiden var man ej så noggrann vid intagningen af nya medlemmar i missionsföreningen. Endast genom att erlägga en frivillig årsafgift kunde en person blifva medlem i densamma och ägde rösträtt vid öfverläggningar och besluts fattande. Till följd häraf blef det möjligt för den förut nämnde d:r Lee, som vid den tiden besökte staden, att få hålla föredrag i missionshuset. Många af missionsföreningen medlemmar blefvo fattade af förvillelsen, och det var nära, att »leeanerna» hade tagit missionshuset. Men genom Guds nåd var styrelsen vaken, och vid årsmötet upplöste den föreningen. Sedan måste de, som önskade ingå i föreningen, först anmäla sig därtill för att sedan vid styrelsesammanträde intagas och erhålla medlemskort. Man blef sålunda i tillfälle att samtala med dessa om deras hjärtas ställning till Gud, hvilket visade sig vara godt och nödvändigt. Men att så intagas i före-

ningen och mottaga medlemskort, det sade sedan leeanerna vara att »taga vilddjurets vedertecken». Detta kunde de naturligtvis icke göra, och så blef man dem kvitt tämligen lätt, ehuru de äfven sedan förorsakade föreningen många ledsamheter.

Genom denna storm rensades den troende församlingen, i det att sådana personer blefvo afskilda från densamma, hvilka i hjärtat voro främmande för Gud, hvilket ock snart nog blef uppenbart, därigenom att de återgingo till världen och började lefva efter köttet. Men å andra sidan var det glädjande att se, hurusom de verkligt gudfruktiga, ehuru de för en tid blefvo förvillade, sedan kommo och erkände sina förvillelser samt med glädje och tacksamhet till Gud åter blefvo upptagna i föreningen. De hade haft att genomgå en svår strid, innan de åter kunnat finna hvila hos Herren och stilla sitt hjärta vid Guds ord.

Något år senare, sedan denna storm gått öfver, skedde en annan utbrytning ur missionsföreningen. Genom baptisternas verksamhet hade nämligen i staden en baptistförsamling uppstått, till hvilken flera af missionsföreningens medlemmar öfvergingo, och sedan sökte äfven dessa göra anspråk på rätten till missionshuset. Med anledning af dessa beklagansvärda partistrider såg det ganska sorgligt ut i Skeninge en tid i andligt afseende. Det präktiga missionshuset stod där nästan öde. Sällan höllos där några bönestunder eller möten. Till Guds pris hafva under de senare åren bättre tider inträdt. Det har visat sig, att Herren icke öfvergifvit sin lilla bedjande och kämpande församling där utan fört den framåt till seger. För närvarande verkar predikanten *Th. Lundmark* i Skeninge missionsförsamlings tjänst. Dessutom besökes staden af Östergötlands ansgariiförenings predikanter, och Herrens nåd är väldig öfver dem, som frukta honom.

IX.

Västra Östergötland.

Sedan vi här ofvan skildrat de andliga lifsrörelserna i städerna inom västra Östergötland, skola vi nu vidare taga en kort öfverblick af den religiösa rörelsens utveckling inom åtskilliga

af de socknar, som äro belägna i denna del af provinsen, och göra då början med *Rappestad.* Inom denna socken ligger den stora exercisplatsen Malmslätt. På denna liksom andra mötesplatser i landet rådde ännu för ett par årtionden sedan en grof ogudaktighet och ett syndigt lefverne under mötestiderna. En förändring till det bättre har dock äfven här inträdt på sista tiden. Vid exercisfältet finnes numera ett missionshus, där Kristi evangelium predikas för soldaterna och beväringen, och där dessa få läsa goda böcker och tidningar samt hafva bönemöten och bibelsamtal. Det ursprungliga syftet var, att huset skulle stå under en frisinnad styrelse, men sedan vände sig saken, så att det kom under prästerligt öfverinseende, hvadan inga andra än fullt kyrkligt sinnade predikanter numera få uppträda såsom talare därstädes. Om nu blott frälsningens evangelium blifver förkunnadt i anda och sanning för dem, som där samlas, så är ju detta i alla händelser en sak, för hvilken man må glädjas och prisa Gud.

I *Västerlösa* socken började redan på 1850-talet en andlig daggryning förspörjas, under det att en mörk natt ännu härskade i trakterna rundt omkring. Vid början af 1860-talet byggdes ett missionshus inom socknen, och där inrättades då äfven ett barnhem. Efter att förut en mera lagisk riktning gjort sig gällande bland de troende, kom nu evangelii frigörande sanning, som medförde sann frihet och glädje i Gud, och rätt många lyckliga och glada Kristi lärjungar funnos vid den tiden i socknen, hvilka nitälskade om sin egen och sina medmänniskors frälsning. Under den för hela vår land härliga besökelsetiden vid slutet af 1870-talet tjänstgjorde nuvarande kyrkoherden Fr. Hammarsten såsom pastorsadjunkt inom socknen. Då var det en underbar väckelsetid, och det såg ut, som om socknens hela befolkning skulle vilja på fullt allvar vända sig till Herren. Efter Hammarstens afflyttning började visserligen den andliga lifaktigheten märkbart aftyna, men den utsådda ädla säden har dock frambringat varaktiga frukter Gud till ära genom Jesus Kristus.

Inom *Normlösa* socken finnes sedan flera år tillbaka en liten skara af troende, af hvilka dock flertalet tillhör baptistsamfundet. Sedan år 1886 har denna socken haft förmånen att äga en troende och för evangelii sak verksam kyrkoherde vid namn

C. A. Carlsson, som med nit och trohet icke blott arbetat för Guds ords framgång inom sitt pastorat utan äfven dels i egenskap af styrelsemedlem, dels såsom ombud för Östergötlands ansgariiförening tagit verksam del i det evangeliska arbetet inom provinsen i dess helhet. Drifven af kärlek till sanningen uppträdde han år 1900 på ett allvarligt och frimodigt sätt emot det inom statskyrkan rådande slentrianmässiga konfirmationsväsendet, i det han vägrade att på sedvanligt sätt konfirmera och till nattvarden admittera de barn, som han under året undervisat i den s. k. nattvardsskolan, sedan han rörande deras sinnesbeskaffenhet och lefverne efter moget öfvervägande kommit till den vissheten, att deras konfirmation och nattvardsgång skulle bli ett offentligt hyckleri och en andelös ceremoni. Förloppet af hans tillvägagående härvid och den konflikt, hvari han af denna anledning råkade med domkapitlet i Linköping, var i korthet följande. Den 25 maj sagda år höll Carlsson med de barn, som under året bevistat nattvardsskolan, offentligt kristendomsförhör, som dock icke hade någon officiell karakter. Efter förhöret förklarade han, att någon konfirmation icke utsattes, förrän något eller några af barnen själfva sådant begärde och han inhämtat kunskap och vittnesbörd om, att de till sinne och lefverne kunde anses motsvara, hvad konfirmationsfrågorna hafva att innebära. Därvid erinrade han om predikarens ord: »Bättre är, att du icke lofvar, än att du lofvar och ej håller» (Pred. 5: 4). Den 18 aug. anmäldes saken i Linköpings domkapitel, som infordrade förklaring af Carlsson rörande hans underlåtenhet att konfirmera barnen. I sin förklaring försvarade han på ofvan anförda grunder sitt förfarande. Emellertid blef Carlsson af domkapitlet ålagd »att utsätta dag till förhör och konfirmation och därefter lagligen förfara». Den 11 nov. utlyste han förhör och konfirmation till den 25 i samma månad med alla de konfirmander af årets klass, hvilka före sistnämnda dag genom personlig inställelse hos honom ådagalade, att de till konfirmation, aflösning och sin första nattvardsgång voro berättigade. Enär icke något af barnen anmälde sig och Carlsson sålunda af sitt samvete fann sig förhindrad att fullgöra åläggandet »att lagligen förfara», aflyste han förrättningen den 25 nov. och uppläste därvid ur kyrkolagens 8:de kap. § 2 följande: »De som första resan vilja gå till aflösning

C. A. Carlsson.

och Guds bord... skola intet tillåtas förr, än de hos kyrkoherden sig angifvit och han dem uti deras kristendom förhört samt inhämtat kunskap och vittnesbörd om deras lefverne.» Därjämte tillkännagaf han, att konfirmation fortfarande stode öppen för dem, som därtill anmälde sig och befunnes kompetenta. Den 12 dec. infordrade domkapitlet underrättelse, om och på hvad sätt Carlsson fullgjort dess åläggande. Sedan han lämnat upplysning därom, höll domkapitlet sammanträde, hvarvid biskopen anmodades att anställa visitation i Normlösa rörande Carlssons tillvägagående. Gång efter annan erhöll sålunda Carlsson af de kyrkliga myndigheterna påstötning om att konfirmera sina nattvardsbarn, ehuru de själfva genom sin tystnad förklarat sig oberättigade till konfirmation. Man sökte icke öfverbevisa honom om, att han tagit fel eller handlat i strid med gällande lag, hvilket icke heller torde kunna bevisas. Nej, man befallde honom att konfirmera. Då nu emellertid Carlsson trots alla intriger och den fiendskap, som han härigenom ådrog sig från statskyrkligt håll, stod fast vid sitt en gång fattade beslut, funno de kyrkliga myndigheterna på en annan utväg, som ledde till det önskade resultatet; man sökte upp en prästman, mindre nogräknad än kyrkoherde Carlsson. Efter anmodan af stiftets biskop och vederbörande kontraktsprost förklarade sig nämligen komministern K. P. Fröst i Herrberga villig att förrätta konfirmation, och den 29 dec. ofvannämnda år hölls sålunda konfirmation och följande dag nattvardsgång med årets konfirmander i Normlösa. I början af 1901 hölls den beramade visitationen. Om den kommer att medföra någon förändring i förhållandena, skall framtiden utvisa.

Det är emellertid glädjande att se en prästman för sanningens skull våga i ord och handling opponera sig mot ett kyrkobruk, som i en betänklig grad lägger hyende under vanekristendomen.

I *Ekebyborna* socken, som ligger i närheten af sjön Boren, och äfvenså i *Västra Stenby* uppförde därvarande missionsvänner under förra hälften af 1860-talet bönehus, hvilka då äfven användes till lokaler för privatskolor, som upprättades för de troendes barn, emedan de på grund af sina föräldrars gudsfruktan blefvo hatade och förföljda i de vanliga folkskolorna. Vid den tiden inflyttade till Västra Stenby en man vid namn Karl Persson,

som genast invigde sitt hus till ett Herrens tempel. Hans hustru gaf sig ingen ro, då hon såg det djupa andliga mörker, som var rådande öfverallt i socknen, utan arbetade med all ifver för att få evangelium predikadt där. Med sin mans medgifvande tillkallade hon därför skolläraren J. P. Nyrén från Hällestad. Så väl han som ock sadelmakaren Andersson i Viby förkunnade sedan frälsningens budskap i Västra Stenby, och efter någon tid började äfven predikanter från Jönköpings missionsförening och Östergötlands ansgariiförening att besöka socknen. Guds ords ädla säd blef sålunda rikligen utsådd och bar frukt i sin tid till rättfärdighet. Under de senare åren hafva dessa socknar haft troende präster, som predikat Guds ord till frälsning för syndare.

Inom *Hvarfs* socken har skomakaren *A. Johansson,* som är en rikt begåfvad predikant, under en längre följd af år utöfvat en välsignelserik evangelisk verksamhet. Men icke blott där utan ock i grannsocknarna rundt omkring har han med framgång förkunnat Guds evangelium. På sista tiden hafva flera missionsföreningar i dessa socknar slutit sig tillsamman och bildat en brödraförening, som kallat nämnde Johansson till stadigvarande predikant. Af denna anledning har han numera nedlagt sitt ursprungliga yrke för att uteslutande ägna sig åt evangelii tjänst.

Vid början af 1870-talet var dåvarande studeranden Karl Hultkrantz, sedermera föreståndare för missionsskolan i Kristinehamn, anställd som predikobiträde i *Sya* socken. Han predikade flitigt nådens evangelium i kyrkorna och i hemmen, och genom hans verksamhet så väl i Sya som i flera andra socknar utförde Gud stora ting.

I *Mjölby* socken fanns det vid slutet af 1860-talet några få troende, som då slöto sig tillsamman till en liten missionsförening. De samlades ofta här och där i husen och hade dyrbara stunder tillsamman, då de medelst bön och sång samt läsning af någon uppbyggelseskrift och något stycke ur bibeln uppbyggde hvarandra på sin allra heligaste tro. Den lilla skaran tillväxte så småningom, och, när någon af predikanterna från Jönköping besökte orten, började åhörarne blifva för många för att kunna inrymmas i de enskilda boningshusen. Man begärde då och erhöll tillåtelse att få samlas i socknens skolhus. Snart

stängdes dock skolhusen för de troendes sammankomster, och därför måste de tänka på att få ett missionshus uppbyggdt. Ehuru detta företag syntes nästan omöjligt, emedan evangelii vänner i allmänhet voro fattiga, grepo de dock verket an i förtröstan på Guds hjälp, och på eftersommaren 1877 hade de glädjen att för första gången få samlas omkring Guds ord i sitt nya missionshus.

Sistnämnda år begynte några af de troende att enskildt fira Jesu döds åminnelse. Till en början voro dessa ganska få, men snart nog började man mera allmänt inom föreningen inse behofvet af en mera biblisk ordning, som man ock sedan sökte införa, hvarjämte föreningen antog namnet »Mjölby evangeliskt lutherska missionsförening», som dock längre fram förändrades till *Mjölby fria missionsförsamling.*

År 1879 bildades en baptistförsamling inom socknen. Emellertid begynte efter hand åtskilliga af de mera erfarna kristna, icke minst bland baptisterna, att inse, att det icke var öfverensstämmande med Guds ord att för dopets skull stå söndrade i särskilda grupper. Sedan man under ett par år arbetat på en närmare förening de troende emellan, sammanslöto sig baptisterna och missionsföreningens medlemmar i början af år 1883 till en enda kristen församling. Några af de såsom äldre döpta, hvilka icke kunde finna sig i att fira Herrens måltid tillsamman med de öfriga troende, skilde sig dock snart och bildade en ny baptistförsamling.

Den lilla skaran af troende har sedan dess under årens lopp växt till ju mer och mer. Den evangeliska verksamheten har numera sin medelpunkt inom Mjölby stationssamhälle, som på sista tiden vunnit en så stor utveckling, att det nära nog liknar en liten stad. För några år sedan nedflyttade missionsförsamlingen till stationssamhället sitt missionshus, som förut låg en half timmes väg från denna plats. Under de senare åren har församlingen ock haft egen predikant.

I dessa nu nämnda trakter, där pastor Ahlberg i början af sin verksamhet fann den andliga jordmånen hård och ofruktbar, blef hans utsäde sedan rikligt vattnadt af evangelii dagg, så att det blomstrade och bar härlig frukt. Under 1860- och 1870-talet gjorde O. Ahnfelt m. fl. evangelii vittnen flera predikoresor i

denna bygd, hvilka åtföljdes af mycken andlig välsignelse, och hela denna stora del af Östgötaslätten liknade då i andligt afseende en blomstrande örtagård. Men sedermera inträdde en svår sållningstid, och ett förödande stormväder drog fram öfver denna Herrens plantering. Den förut flera gånger omnämnde d:r Lee, som härstammar från dessa trakter, ankom till orten och började förkunna sin af sanning och lögn sammanväfda lära. Predikanterna hade förut litet eller intet talat om Kristi andra tillkommelse och de yttersta tingen, men, när nu d:r Lee kom, behandlade han företrädesvis dessa ämnen och tolkade dithörande profetior på ett alldeles förvändt och vilseledande sätt. De okunniga blefvo hänförda häraf och helt och hållet bortförda från enfaldigheten i Kristus. Och sedan Lee dragit fram öfver Östgötaslätten, såg det ut, som om frukterna af evangelii predikan skulle hafva blifvit bortsopade med förödelsens kvast. Här och där stodo missionshusen öfvergifna och förfallna såsom sorgliga minnesmärken efter en svunnen blomstringstid. Det var en sorglig syn, som icke annat kunde än framkalla tårar af smärta. Genom Guds stora barmhärtighet har dock evangelii sanning åter fått rotfäste i dessa bygder efter detta svåra oväder, och lifvets ord har å nyo börjat bära frukt till Guds förhärligande och själars frälsning.

X.

Södra Östergötland.

I *Horns* socken fanns det i början af 1860-talet en liten grupp af troende, som då slöto sig tillsamman till en missionsförening. Vid samma tid byggdes där ock ett missionshus, som tillika inreddes till skolrum för en kristlig privatskola. Detta var då af nöden, enär skolväsendet vid den tiden icke var på långt när så utveckladt som nu. Endast den dåvarande organisten höll skola i socknen. Missionsföreningen kallade nu en predikant, som på samma gång skulle tjänstgöra som skollärare. Han kom, och skolan tog sin början samt fortgick sedan i flera år under missionsskollärarens ledning till mycken välsignelse.

Sund och *Asby* socknar ligga öster om Horn och Hycklinge, söder om sjön Sommen. Äfven i dessa socknar och trakterna däromkring började den andliga rörelsen vinna insteg på 1860-talet. Prosten *Bergvall* i Sund verkade då där med mycken välsignelse. Han var en i flera afseenden frisinnad och älsklig man. I Asby byggdes då ett missionshus, beläget på en hög kulle med vackra omgifningar. Icke blott de troende utan äfven öfriga sockenboar bidrogo till detta byggnadsföretag. Den sålunda påbegynta missionsverksamheten har sedan fortgått med välsignelse under årens lopp, och många frisinnade kristna finnas för närvarande i dessa bygder.

Inom denna del af Östergötland ligger det stora brukssamhället *Boxholm,* beläget till en del inom Ekeby och till en del inom Åsbo socknar, som gränsa intill Jönköpings län. Till detta bruk ankom år 1868 apotekare *Theodor von Zeipel.* Han var en varm kristen, som kände ett innerligt behof af gemenskap med trosbröder och brann af längtan, att äfven andra måtte få del af evangelii frälsning, hvars sötma han själf fått smaka. Zeipel sammankallade de troende till gemensamma uppbyggelsestunder, och genom sin rikare begåfning blef han osökt deras egentlige ledare, innan ännu någon organiserad missionsförening blifvit bildad på platsen. Han uppträdde icke själf som predikant, men han tillkallade sådana från Jönköpings missionsförening, bekostade deras resor och ombesörjde, att skolhusen öppnades för Guds ords predikan. Dessutom spridde han flitigt Pietisten och andra goda religiösa skrifter.

År 1869 fick Zeipel en god medhjälpare vid sitt missionsarbete i ingeniören *Borgstedt,* som då inflyttade till bruket. Äfven han var en varmhjärtad Kristi tjänare och anslöt sig till den lilla troende skaran. Han förkunnade med glädje frälsningens evangelium i sitt eget hem för dem, som ville samlas för att lyssna till denna förkunnelse. Följande år uppstod på bruket en större väckelse, hvarunder många blefvo förda ifrån döden till lifvet, hvilka ock sedan blefvo beståndande i nåden och växte till i Jesu Kristi kunskap. Emellertid kunde icke sanningens fiender lugnt åse den andliga lifsrörelse, som uppstått, utan reste sig för att om möjligt undertrycka den, och följden blef nu, att vederbörande stängde skolhuset för evangeliska sammankomster

för att, såsom de menade, förhindra eller åtminstone icke befordra de skadliga »villfarelserna». I saknad af särskild predikolokal samlades nu Guds ords vänner vid sina andaktsstunder här och där i skogsbackarna, och äfven där var Herren med och stämde deras hjärtan till jubel. Då hösten kom och den lilla fattiga hopen af Kristi lärjungar, som icke ännu kunde tänka på att bygga något bönehus, icke längre kunde hålla sina möten i naturens stora tempel, gaf Herren apotekare Zeipel i hjärtat att inreda apoteksvinden till en bönesal. I detta lilla tabernakel höll nu den lilla troende skaran med glädje sitt intåg, och därifrån uppstego sedan deras jubelsånger icke blott till taket, som var tämligen lågt, utan upp till alla himlars himmel inför Guds och lammets tron.

På vintern 1871 inträdde en ny besökelsetid för Boxholm och trakten däromkring, och icke så få blefvo då lagda som segerbyte till Kristi fötter. De troende voro uppfyllda af en brinnande nitälskan för evangelii framgång och afgåfvo enskildt och offentligt med stor frimodighet ett kraftigt vittnesbörd om Guds frälsning i Kristus Jesus. Nu började man ock att med mera allvar tänka på barnens uppfostan för Guds rike, hvarför en söndagsskola bildades. *Karl Widing* och *August Gustafsson*, hvilka sedermera verkade såsom evangelii vittnen i Amerika, voro de första, som började med denna verksamhet.

Emedan de troendes antal och hungern efter Guds ord alltmera tillväxte, så blef den lilla bönesalen på apoteksvinden snart nog alltför trång, och missionsvännerna funno det alldeles nödvändigt att försöka skaffa sig en egen större samlingslokal. De vände sig därför till brukets dåvarande ägare C. P. af Burén med begäran om en lämplig tomtplats för ett missionshus. Han gaf löfte om en sådan plats, men, sedan han rådgjort med socknens präster om denna sak, återtog han sitt löfte. Herren tänkte dock i nåd på sitt folks behof. År 1875 blef ett aktiebolag ägare af bruket, och då inlämnade de troende en petition till bolagsstyrelsen med anhållan om plats för det tilltänkta bönehuset. Denna begäran beviljades, tomtplats blef upplåten på vissa villkor, och den 20 okt. 1876 stod det ganska rymliga, vackert belägna missionshuset färdigt att invigas. D:r P. Fjellstedt höll invigningstalet på denna för evangelii vänner i Boxholm

mycket glädjerika högtidsdag. Sedan dess har Guds ord flitigt förkunnats i detta hus, sammankomsterna hafva varit talrikt besökta, och tid efter annan hafva större och mindre väckelser ägt rum, som tillfört Guds församling nya medlemmar.

År 1877 upprättade bruket egen folkskola. Då begärde de troende, att folkskolläraren *Karl Blomstrand,* hvilken var känd såsom en gudfruktig och begåfvad man, skulle blifva anställd som lärare, och denna begäran beviljades. Då Blomstrand tillträdde denna plats, slöt han sig till de troende, och på hans uppmaning bildade de då en missionsförening. Sedan kallades han till predikant för den nybildade föreningen och verkade sedan i denna egenskap några år, jämte det att han skötte sin befattning såsom skollärare. Emellertid hade några af de troende redan år 1876 börjat samlas enskildt för att fira Herrens nattvard. Dessa enskilda nattvardsgångar, som till en början höllos mera hemligt inom lyckta dörrar för att icke framkalla onödig oro hvarken bland vänner eller fiender, vunno så småningom allt större tillslutning bland missionsföreningens medlemmar, och slutligen önskade det stora flertalet inom densamma, att fria nattvardsgångar skulle anordnas i missionshuset. Men då drogo sig Zeipel och Blomstrand tillbaka, och missionsföreningen blef sålunda utan både ordförande och predikant. Blomstrand blef sedan mycket kyrkligt sinnad. Men så inflyttade vid den tiden en troende man vid namn *J. P. Mellqvist* från Vermland till Boxholm. Han ägde gåfvan att tjäna föreningen med ordets predikan, och därjämte besökte Norrköpings stadsmissionsförenings evangelister då och då bruket. Herren afhjälpte på detta sätt den svårighet, som uppstått, och förökade beständigt församlingen med dem, som blefvo frälsta, så att den tillväxte i antal, ehuru många af dess medlemmar afreste till Amerika och andra fingo ingå i den eviga hvilan. År 1883 beslöt missionsföreningen att anställa en egen predikant och kallade så *E. G. Wengelin* till denna tjänst. Han antog kallelsen och verkade i föreningens tjänst under flera år med icke ringa välsignelse.

Efter Wengelin kallade föreningen *O. Gustafsson* till predikant. Han började sin verksamhet på platsen hösten 1888. Med den heliga kärlekens brinnande nitälskan grep han verket

Theodor von Zeipel.

an, och Gud välsignade det, så att flera större väckelser uppstodo i synnerhet under de första åren. Med ett rätt herdesinne sökte Gustafsson vårda Kristi hjord. Han samlade de troende, som bodde i socknarna omkring Boxholm och bildade kretsar här och där med särskilda kretstjänare eller äldste. Dessa kretsar anslöto sig till Boxholms missionsförening och bildade särskilda afdelningar af densamma. Sådana kretsar finnas numera i Hammarskog, Rinna, Hogstad, Åsbo och Malexander. För att kunna betjäna de troende på dessa olika platser med ordets predikan och församlingsvård bildades en evangelistkår, hvars medlemmar verksamt understödde Gustafsson vid hans ansträngande och maktpåliggande arbete såsom hela föreningens föreståndare och ledare. Gustafsson, hvars kroppshydda icke var så stark, dukade snart under af ansträngning vid detta trägna arbete, men Gud förbarmade sig öfver honom, så att han efter en tids hvila kunde antaga kallelse från Katrineholm, dit han afflyttade i juni månad 1894, och där han sedan fortsatte sin verksamhet såsom en trogen Jesu Kristi stridsman, tills han afflyttade till Hudiksvall.

Efter Gustafssons afflyttning antog missionsföreningen *E. L. Palmqvist* till predikant. Helt nyligen har han öfvertagit predikant- och föreståndarebefattningen för Kumla friförsamling och fått till efterträdare predikanten *K. E. Lindell,* som för närvarande är föreståndare för Boxholms kristna missionsförening, öfver hvars verksamhet Guds välsignelse hvilat äfven under de sist flydda åren.

År 1875 började metodisterna utöfva verksamhet vid Boxholm, och efter någon tid bildades därstädes en metodistförsamling, som år 1884 erhöll sin förste lokalpredikant och numera äger ett eget kapell på platsen. Sedan början af 1880-talet finnes här äfven en baptistförsamling med eget kapell och särskildt anställd predikant.

Under de senare åren hafva, ty värr, åtskilliga söndringar uppstått emellan de troende i södra Östergötland icke blott genom baptisterna, som skyndat att bland de nyväckta framhålla sina åsikter om dop och församling, utan äfven genom ett egendomligt ultraevangeliskt och mycket partisinnadt missionssällskap, hvars medlemmar vanligen kallas »de nordöstra smålänningarne», hvilka icke kunna gilla några andra troende än sig

själfva. Friförsamlingar hafva på senare tider bildats på flera platser i dessa trakter. Efter de föregående svåra brytningarna verka numera de olika samfunden bredvid hvarandra i någorlunda god endräkt.

XI.

Östra Östergötland.

Den östra delen af Östergötland omfattar Vikbolandet, beläget emellan Bråviken och Slätbaken, samt Hammarkinds härad, som ligger söder om Slätbaken och i söder gränsar intill Kalmar län.

På Vikbolandet begynte redan på 1850-talet en andlig lifsrörelse förspörjas. I Skränga by i *Östra Husby* socken bodde vid den tiden trenne med hvarandra nära besläktade familjer, som hade öppnat sina hjärtan och sina hem för evangelium. Där höllos då evangeliska sammankomster, och allt emellanåt anordnades stora och talrikt besökta missionsmöten. Genom dessa troende familjers åtgörande, hvilka åtnjöto allmän aktning inom socknen, öppnades understundom till och med den stora sockenkyrkan vid större missionsmöten, ehuru hufvudsakligen endast lekmannapredikanter därvid uppträdde såsom talare. Äfven sockenstugan fick användas för sammankomster omkring Guds ord.

Om man från Östra Husby tager vägen öfver Bråvalla hed, så kommer man till *Häradshammars* socken. Där tjänstgjorde för flera årtionden sedan en d:r Stenhammar som kyrkoherde. En af hans döttrar var troende och verkade med varmt intresse för evangelii spridning i dessa trakter i synnerhet under 1860- och 1870-talet. En tid bodde hon vid Färgstaden vid Bråviken i Östra Husby och tillkallade då ofta predikanter och anordnade på somrarna större missionsmöten, till hvilka många missionsvänner från Norrköping plägade fara ut med ångbåt. De senare åren var fröken Stenhammar bosatt i Häradshammar, där hon lät bygga sig ett hus, i hvilket hon inredde ett särskildt rum till bönesal, där de troende sedan hade många sköna vederkvickelsestunder omkring ordets källa. Stället kallade hon Klippan till en beständig påminnelse om den eviga frälsningsklippan,

på hvilken hon själf funnit hvila, och dit hon önskade föra så många som möjligt.

Den evangeliska verksamheten fortgick sålunda stilla och med välsignelse i dessa socknar till år 1876, då en förföljelsestorm utbröt mot baptistpredikanten C. V. Palmblad, hvarom vi förut å sid. 1571 i detta arbete hafva berättat.

Jonsbergs socken badar sina stränder i Östersjöns och Bråvikens vatten, som här äro förenade genom ett sund, benämndt Arkösundet. I dess omedelbara närhet ligger Vikbolandets järnvägs ändstation med samma namn. Utanför nämnda sund höja sig Arkö och flera andra öar ur Östersjöns vågor. Där ligger en större lotsstation, hvarest flera lotsfamiljer äro bosatta. Bland dessa familjer och deras grannar har det glada budskapet om återlösningen i Kristus Jesus vunnit inträde de senare åren, och äfven på fastlandssidan har evangelii sanning slagit rot och burit frukt. I närheten af järnvägsstationen har ett ganska stort och trefligt missionshus blifvit uppbyggdt, som invigdes på hösten 1896. De frisinnade troende på denna plats hafva bildat en förening med namnet *Arkösunds missionförening,* som är ansluten till Svenska missionsförbundet.

I *Östra Ny* socken uppblomstrade för flera årtionden sedan en mycket liflig evangelisk verksamhet. En snickare vid namn *K. Löfdahl,* bördig från denna trakt, hade under en tids vistelse i Norrköping blifvit vunnen för Herren och återvände sedan till Östra Ny, där han då började predikoverksamhet. Han tillkallade äfven andra predikanter, och många dörrar öppnades för andliga sammankomster. Den fromme kyrkoherden *Ehn* upplät äfven ganska gärna kyrkan för missionsmöten, hvilka ock voro talrikt besökta. Sedan Löfdahl genomgått en kurs i missionsskolan vid Grythyttehed, öppnade han en privatskola på gränsen mellan Östra Ny och Å socknar. Denna skola blef af vederbörande omfattad med förtroende, och han fortsatte sedan sin verksamhet både såsom skollärare och predikant. Löfdahl, som af naturen är rikt begåfvad men har ett något hårdt och härsklystet sinnelag, var till en början mycket frisinnad men slog sedan af obekant anledning om och blef strängt kyrkligt sinnad. Under den bekanta striden om försoningen uppträdde han med mycken hänsynslöshet till försvar för »den rena läran» och tve-

kade ej att skarpt förkättra dem, som icke trodde och lärde på samma sätt som han. I denna riktning har hans verksamhet sedan fortgått i många år, och, emedan han varit »kyrkligt renlärig», har han ock vunnit ett synnerligt anseende bland det högre och lägre prästerskapet inom stiftet och erhållit tillåtelse att predika i kyrkorna. Såsom ordförande för *Vikbolandets evangelisk-lutherska missionsförening,* som stiftades för några årtionden sedan och på sista tiden fått en mycket högkyrklig prägel, har han ock utöfvat ett ej ringa inflytande både bland präster och lekmän. Ehuru hans nit om Gud icke kan sägas vara så visligt, torde man dock få hoppas, att hans arbete icke skall befinnas hafva varit utan all frukt, då den dagen kommer, som uppenbaras med eld, och elden skall pröfva, hurudant hvars och ens verk är (1 Kor. 3: 13).

Inom *Styrestads* socken, som äfven kan räknas till Vikbolandet, ehuru den ligger i närheten af Norrköping, hafva förhållandena på det andliga området utvecklat sig något annorlunda än inom de öfriga socknarna i denna del af provinsen, i det att en frisinnad lekmannaverksamhet en längre tid bedrifvits där till föga glädje för socknens pastor. För många år sedan inflyttade till Styrestads kyrkoby från Hällestads socken en bonde, som vanligen kallades »Nilsson i Styrestad». Både han och hans hustru voro troende. De öppnade genast sitt hem för andliga sammankomster och tillkallade predikanter från Norrköping och andra håll. I deras hus hafva många själar för första gången böjt knä vid nådastolen och låtit försona sig med Gud. Äfven i Sörby, Malm m. fl. byar hafva under de senare åren flera hus öppnats för evangelii predikan, och Kristi församling har för hvarje år förökats med sådana, som öfvergått från döden till lifvet. För några år sedan byggde evangelii vänner i Styrestad ett litet, mycket trefligt och vackert beläget missionshus.

Inom Hammarkinds härad har den andliga rörelsen utvecklat sig på ungefär enahanda sätt som på Vikbolandet. Under 1870-talet var nuvarande kyrkoherden *O. Kjörling* vice pastor i Mogata och sedan komminister i Börrum. I båda dessa socknar verkade han då med mycken välsignelse, och därifrån spridde sig vid den tiden tändande gnistor af den heliga elden äfven till angränsande socknar. I *Valdemarsvik* hafva meto-

disterna utöfvat evangelisk verksamhet, som till en början var rätt liflig. Den religiösa lifaktigheten har dock på grund af vissa andliga brytningar icke varit synnerligen stor på denna plats. Till *Skällvik* ankommo för flera år sedan några kvinnliga evangelister, tillhörande Helgelseförbundet. Genom deras verksamhet uppstodo då inom socknen rätt stora väckelser, något som ej förekommit i dessa trakter på många år. Men äfven här hafva brytningar uppstått emellan de troende till skada för evangelii sak.

Vid betraktandet af det nuvarande andliga tillståndet och den evangeliska verksamheten på Vikbolandet och inom hela Hammarkinds härad kan man icke annat än tänka på aposteln Pauli ord: »Hvad mer? Kristus varder dock förkunnad på hvarje sätt, det må vara för skens skull eller i sanning, och däröfver gläder jag mig, ja, jag skall ock glädja mig» (Fil. 1: 18). Guds fasta grund består dock och har detta insegel: »Herren känner de sina». Han fäller det rätta omdömet om allt och skall äfven själf utföra den slutliga, afgörande domen.

Den 9 och 10 december 1899 höllo de frisinnade missionsvännerna inom östra Östergötland i Arkösunds missionshus ett större gemensamt möte med det hufvudsakliga syftet att bilda en missionsförening, som skulle omfatta Vikbolandet och Hammarkinds härad. Härvid ägde en konferens rum, bestående af 18 personer från skilda håll inom denna del af provinsen. Under förhandlingarna, som leddes af distriktsföreståndaren C. M. Johansson, framhöllos behofvet och önskvärdheten af en sådan förening för åstadkommandet af en mera kraftig och ordnad frisinnad missionsverksamhet i dessa bygder. Resultatet blef, att en förening med namnet *Östra Östergötlands missionsförening* bildades, hvarjämte en interimsstyrelse af sju personer och två suppleanter valdes. Till predikant för föreningen kallades *K. Schelin* från Norrköping, som ock mottog detta uppdrag. Den 19 och 20 januari 1901 hölls å nyo ett möte, där ordinarie styrelse samt sockenombud valdes.

Den nybildade föreningen har, såsom synes af det föregående, en maktpåliggande uppgift att fylla i denna landsände, där den frisinnade evangeliska verksamheten är mycket misskänd och röner starkare motstånd från deras sida, som mena sig verka Herrens

verk, än från de uppenbart ogudaktiga. Men visst är, att, om hon vid sin verksamhet fasthåller vid sitt ursprungliga syftemål att icke arbeta för något visst parti utan för själars frälsning, icke sökande sitt eget utan offrande sig uteslutande för Kristi sak, så skola ock i fortsättningen allt flera dörrar och hjärtan öppnas för att mottaga den sannskyldiga friheten i Kristus Jesus.

XII.

Östergötlands ansgariiförening.

Ehuru den andliga rörelsen vid midten af 1860-talet vunnit en ej obetydlig utbredning inom Östergötland, fanns det dock vid den tiden ännu mörka trakter, där evangelium icke blifvit förkunnadt i anda och sanning hvarken af präster eller lekmän. Missionens vänner började därför rådgöra om hvad som kunde och borde göras för att bringa evangelium till sådana i andligt afseende mörka orter samt att för öfrigt med lifvets bröd mätta och vederkvicka de hungrande nådebarnen. Efter ett par förberedande möten utfärdades fördenskull kallelsebref till enskilda personer inom provinsen, både präster och lekmän, som voro kända såsom lefvande kristna, med inbjudning till ett gemensamt möte, som hölls i Linköping år 1868. Där bildades då efter mönstret af redan befintliga ansgariiföreningar i landet *Östergötlands ansgariiförening*. Denna förenings första styrelse utgjordes af följande personer: Dåvarande kyrkoherden, sedermera biskopen C. W. Charleville, pastorerna S. A. Lindblom, P. N. Kallander och André, skollärarne A. F. Lundmark, J. Danielsson, J. P. Nyrén och Hansson, fabrikör Wellenius, direktör Hazelius, skräddaremästaren Harling och bokhållaren Jonsson på Dala. Kyrkoherde Charleville valdes till föreningens ordförande och innehade sedan denna befattning till år 1878. Sedan dess hafva flera personer, såsom A. Norbäck, J. P. Johansson, D. Willén, N. J. Olsson, under flera eller färre år beklädt denna förtroendepost. Fabrikör Wellenius valdes till kassaförvaltare, hvilket uppdrag han skötte till år 1884, då han efterträddes af tandläkaren C. O. Koch.

De första lekmän, som verkade i Ansgariiföreningens tjänst, voro skollärarne Danielsson och Sundström i Västerlösa samt Lundmark i Norrköping och Nyrén i Hällestad, hvilka förnämligast under sina fritider reste omkring och vittnade om Herren. År 1869 antog föreningen J. Werngren i Norrköping såsom sitt första reseombud. Under den följande tiden hafva många andra reseombud och predikanter för längre eller kortare tid arbetat i föreningens tjänst, såsom sadelmakaren Andersson, f. d. skolläraren Engström, Nils Hansson i Vånga, skolläraren Lundqvist i Oppeby, klädesväfvaren Stålberg, f. d. skolläraren A. J. Holmvall, L. E. Bergström, skolläraren Widlund, Landström, P. M. Thelander, Svensson, A. Lundmark, P. Lundqvist, Palmqvist, J. L. Norman, J. P. Jonsson, C. J. Karlsson och Joh. Eriksson.

Under de första åren af Ansgariiföreningens verksamhet var det andliga mörkret ännu mångenstädes mycket stort, mäktiga fördomar härskade mot lekmannaverksamheten, och predikanterna bemöttes med mycket misstroende och icke så sällan af bitter fiendskap. Inom de troendes lilla krets var det däremot den tiden ett hjärta och en själ. De älskade hvarandra varmt och innerligt. Partier och lärostrider voro i det närmaste alldeles okända. Så kom under åren 1875—1879 en ljuflig blomstringstid, då Guds verk gick framåt med makt. Stora skaror vaknade upp ur syndasömnen, kommo till lif i Gud, och i de rättfärdigas hyddor hördes frälsningens jubel. Präster och lekmän samverkade i frid och kärlek. Inga missljud förspordes bland dem, som förkunnade ordet, ty alla talade ett. Men så inträdde en tid, då striderna om försoningen, nattvarden, dopet, helgelsen m. m. upprörde sinnena. Det var en allvarlig brytningstid men blef genom Guds nåd på samma gång en tid för andlig uppfostran, då frukterna af evangelii predikan blefvo tillvaratagna och bragta till mera mognad genom ett ordnadt bibliskt församlingslif, hvarefter en lugnare och mera sansad hållning inträdt bland de troende och i deras verksamhet.

Redan innan Ansgariiföreningen blifvit bildad, hade de utefter Vättern belägna socknarna i västra Östergötland en tid blifvit besökta af predikanter från Jönköpings missionsförening. Efter år 1870 började de båda föreningarna i kärlek och endräkt till en del verka på hvarandras områden. Sålunda hafva

Ansgariiföreningens predikanter under årens lopp besökt ganska många platser i norra Småland. Inom norra Östergötland har ock en dylik växelverkan ägt rum emellan Östergötlands ansgariiförenings och Södermanlands missionsförenings predikanter.

Då Ansgariiföreningen började sin verksamhet, fanns det 13 missionshus inom provinsen. Under åren 1875—1879 byggdes icke mindre än 34 nya, och deras antal har sedan dess ytterligare växt till rätt ansenligt. För närvarande äro omkring 150 missionsföreningar och friförsamlingar, fördelade i 8 distrikt, anslutna till föreningen.

Ansgariiföreningen har från början af sin tillvaro gjort till sin uppgift att verka icke blott för den inre utan äfven för den yttre missionen. Till en början sändes de till den yttre missionen insamlade medlen till Fosterlandsstiftelsen. Men år 1886 beslöt föreningen att börja en egen hednamission och utsände därför sagda år missionär *Emil Hedenström* till östra Afrika, där han verkat i Vitulandet, ett område, som gränsar till det sydligast boende gallafolket. Dessutom har föreningen särskildt understödt Svenska missionsförbundets mission i Kina och Kongo.

Beträffande förhållandena på det rent statskyrkliga området må slutligen nämnas, att Östergötland i många år haft icke så få troende och för själars frälsning varmt nitälskande prästmän, och för närvarande är antalet af de präster, som kunna räknas med bland Kristi stridsmän, icke obetydligt. På 1870-talet plägade några af de yngre, troende präster, som tjänstgjorde i närheten af Norrköping, samlas en gång i månaden hos predikanten A. F. Lundmark i nämnda stad för att samtala öfver predikotexterna för de närmast följande söndagarna samt för att gemensamt bedja till Gud, att hans ande och kraft måtte åtfölja det ord, de skulle förkunna. Dylika möten hållas fortfarande af de troende prästerna inom stiftet, men redan vid slutet af sistnämnda årtionde blefvo lekmän afskilda från dem. Vid den tiden begynte pastor A. Berggren i Norrköping verka för bildandet af en kyrklig förening, som ock kom till stånd och benämndes »Kyrkans vänner». Sedan sökte pastor G. Edmark bland prästerna stifta en förening, som skulle arbeta för bevarandet af »den rena läran», men denna förening rönte föga framgång. Då nu emellertid Ansgariiföreningen under de senare

åren fått en alltmera frikyrklig karakter, så hafva alla de troende prästerna inom stiftet dels af egen öfvertygelse, del på grund af påtryckning från ämbetsbröders sida funnit sig föranlåtna att draga sig tillbaka från ett aktivt deltagande i dess verksamhet och bildade så för flera år sedan en kyrklig missionsförening, bestående af präster och kyrkligt sinnade lekmän.

På grund däraf att man upprepade gånger påstått, att Ansgariiföreningen från sin verksamhet utestängt de troende prästerna, hvilka af denna anledning skulle hafva bildat nyssnämnda förening, och att de skulle vara villiga att mottaga en uträckt brodershand till samverkan i missionsarbetet, beslöt Ansgariiföreningens styrelse vid ett sammanträde på hösten 1896 att inbjuda de troende prästerna inom Östergötland till ett möte i Linköping för att höra deras tankar rörande denna sak. Rätt många antogo denna inbjudning och bland dem äfven stiftets biskop. Kontraktsprosten E. Rudberg från Vånga, som af mötet valdes till ordförande, inledde öfverläggningarna med ett tal, hvari han klart och tydligt redogjorde för Ansgariiföreningens verksamhetssätt. Sedan därefter kyrkoherden C. A. Carlsson i Normlösa kraftigt betonat samma sak, begärde kyrkoherden A. Johansson i Vist ordet och förklarade under bifallsyttringar från flera af de närvarande prästernas sida, att han icke kunde begripa, huru en prästman skulle kunna samverka med en förening, som gick så långt i frikyrklighet, att den vid sina års- och kvartalsmöten anordnade predikan under samma tid, som det var officiell gudstjänst i statskyrkan, och som tillät sina predikanter att deltaga i enskilda nattvardsgångar. Tillika försäkrade han, att, om Ansgariiföreningen ej ville ändra sig härutinnan, så hade hon fortfarande ej annat att vänta och måste finna sig däri, att den ena missionsföreningen efter den andra lämnade henne för att, enligt talarens underförstådda mening, sluta sig till den af prästerna stiftade föreningen.

Ordföranden bemötte detta yttande i ett kraftfullt anförande, hvari han betonade, att äfven en prästman måste följa med sin tid, och att det, som blifvit klandradt i Ansgariiföreningens handlingssätt, icke vore af sådan vikt, att det borde få utgöra en skiljemur emellan bröder, hvarjämte han påvisade, att både han

och andra präster för öfrigt i vissa stycken toge sig friheter, som, strängt taget, voro stridande mot gällande kyrkolag. Sedan begärdes ordet af en styrelseledamot, som tillkännagaf, att man vid utfärdandet af inbjudningen till mötet på grund af gjorda antydningar hyst större förhoppning om tillmötesgående från de troende prästernas sida, än hvad nu visade sig vara fallet. Därjämte upplyste han till svar på kyrkoherde Johanssons yttrande därom, att icke någon förening under de senare åren begärt utträde ur Ansgariiföreningen, men att däremot flera nya föreningar begärt anslutning till densamma. Under förhandenvarande förhållanden ansåg han dock det vara bäst, att hvardera föreningen ginge sin egen väg.

Under den fortsatta diskussionen uttalades den meningen, att, om Ansgariiföreningen ville förbjuda sina predikanter att deltaga i de enskilda nattvardsgångarna, så skulle de flesta af de troende prästerna vilja deltaga i föreningens verksamhet. Något medgifvande i denna riktning gjordes dock ej ifrån föreningens sida, ty de flesta styrelseledamöterna jämte predikanterna, som voro närvarande, vägrade bestämdt att bifalla det.

Detta möte blef i visst afseende af större betydelse, än man från början kunnat ana, ty under den förda diskussionen blef det tydligt, hvad som egentligen låg under det utspridda och af många trodda talet om enhet i verksamheten. Kontraktsprosten Rudberg och kyrkoherden Carlsson, hvilka vid nämnda möte med kraft och värma försvarade Ansgariiföreningens verksamhet, hafva sedermera, sannolikt genom påtryckning från ämbetsbröders sida, intagit en mera reserverad ställning till föreningen. Carlsson, som förut i flera år varit medlem af styrelsen, har ej mottagit omval, och Rudberg, som sedermera blef invald i styrelsen, mottog ej detta uppdrag utan inträdde i stället i den kyrkliga föreningens styrelse. De intaga dock fortfarande i likhet med flera andra troende prästmän inom stiftet en vänskaplig ställning till Ansgariiföreningen och mottaga gärna dess predikanter.

Emellertid har Östergötlands ansgariiförening äfven under de senare åren växt till både i inre fasthet och yttre omfattning. Det kan ock såsom något glädjande sägas, att förhållandet

emellan de kyrkliga och de frikyrkliga i allmänhet är rätt godt inom provinsen. Kärlekens och endräktens ande får ofta segra öfver teorierna och de yttre formerna, Gud till ära.

* * *

A. Lundmark.

En af de äldsta af Östergötlands ansgariiförenings predikanter är A. LUNDMARK, som under en längre följd af år tagit en mycket verksam del i det evangeliska arbetet i synnerhet inom Södermanland och Östergötland. Han är född den 23 sept. 1842 i Östra Tollstads socken af Östergötland. Sina första barndomsår tillbringade han i föräldrahemmet. Fadern var sträng och arbetsam men hemfallen under dryckenskapslasten, hvadan fattigdom, nöd och svårigheter af flera slag gästade det torftiga hemmet. Ehuru främmande för Herren var dock fadern en flitig bibelläsare och förmanade ofta och allvarligt sina barn att läsa bibeln och i sitt lif rätta sig efter dess lära. Sön- och helgdagar måste de antingen besöka kyrkan eller ock läsa predikotexterna i hemmet samt därjämte åhöra de predikningar af Luther m. fl. författare, som då plägade föreläsas. Ehuru allt detta endast var ett tomt formväsende, gjorde dock det hörda och lästa ordet ofta djupt intryck på den unge Lundmarks sinne, och Guds ande verkade mången gång genom bibelordet mycket kraftigt på hans hjärta. Under tiden för sin konfirmationsläsning var han djupt berörd af Guds helige ande, ehuru prästen, för hvilken han läste, var mycket ogudaktig, och vid konfirmationen kunde han icke på grund af samvetsoro besvara konfirmationsfrågorna utan teg därvid. Då hans kamrater vid den därpå följande första nattvardsgången trädde fram till altarrunden, satt han kvar i bänken, emedan han kände sig vara en ovärdig nattvardsgäst, och, ehuru prästen vinkade åt honom att komma fram, satt han dock gråtande kvar på sin plats, tills fadern kom och tog honom i armen och förde honom fram till altaret.

Efter att under åren 1857—1865 hafva tjänat såsom dräng på åtskilliga ställen i Östergötland afflyttade Lundmark på hösten sistnämnda år till Stockholm, där han sedan vistades ett års tid.

A. Lundmark.

Detta år var fullt af pröfningar men blef ock för honom ett frälsningens år, från hvilket han fick räkna början af ett nytt lif med Kristus i Gud. Han var en flitig åhörare vid de predikningar, som höllos af pastorerna A. Lindström och G. E. Beskow samt C. O. Rosenius, och, då han en söndag i slutet af sept. 1866 i Betlehemskyrkan åhörde en predikan af Rosenius öfver Gal. 4: 6—11, behagade det Herren att öppna hans hjärta för evangelii nåd, så att han vågade tro sina synders förlåtelse och erhöll visshet om barnaskap hos Gud.

Lundmark kände nu ett oafvisligt behof af att inför andra vittna om Guds stora godhet, hvars sötma han själf fått smaka, och började därför att så väl i sitt föräldrahem som ock annorstädes i sin hembygd hålla sammankomster, hvarvid han föreläste stycken ur Pietisten samt bad och sjöng andliga sånger. På hösten samma år sökte och vann Lundmark inträde i pastor Ahlbergs skola i Hvetlanda, där han sedan vistades till vårterminens slut 1869, då han tog sin afgångsexamen med goda betyg. Vid samma tid erhöll han kallelse af missionsföreningen i Nyköping att blifva lärare vid en där upprättad missionsskola för barn och på samma gång verka såsom nämnda förenings predikant. Lundmark antog denna kallelse och verkade sedan i Nyköping till den 1 april 1876. Under de tre första åren arbetade han dels såsom barnalärare, dels såsom predikant, men de senare åren fick han uteslutande ägna sin tid åt ordets förkunnande i föreningens tjänst. Herren krönte hans verksamhet på denna plats med välsignelse. Antalet af missionsföreningens medlemmar tillväxte ej obetydligt under dessa år, en bättre ordning för verksamhetens bedrifvande infördes, nya stadgar för föreningen blefvo uppsatta och antagna, missionshus uppfördes o. s. v.

Från år 1876 till 1881 verkade Lundmark såsom resepredikant inom Södermanlands allmänna missionsförening och fick vid detta arbete bevittna många härliga under genom uppenbarelsen af Guds nåd till frälsning för syndare. Under denna tid var han bosatt i Norrköping, där han då ock rätt ofta förkunnade Guds ord i den bekanta samlingslokalen »Krubban». År 1881 antog han kallelse att verka såsom resepredikant i Östergötlands ansgariiförenings tjänst, hvilken befattning han

fortfarande innehar, och är sedan flera år tillbaka bosatt i Linköping.

De erfarenheter, som Lundmark under denna mångåriga verksamhet i evangelii tjänst fått göra, hafva lärt honom att ju mer och mer akta på och behjärta vikten och betydelsen af aposteln Pauli förmaning: »Mina älskade bröder, varen fasta, orubbliga, öfverflödande i Herrens verk alltid, vetande, att edert arbete icke är fåfängt i Herren» (1 Kor. 15: 58).

ÅTTIONDESJUNDE KAPITLET.

Andliga rörelser i Västergötland.

Inom Västergötland bedrefs det banbrytande evangeliska arbete, som på 1850-talet tagit sin början, under den närmast följande tiden med rik framgång af flera nitiska evangelii vittnen, öfver hvilkas lif och verksamhet vi nu först gå att meddela en teckning för att sedan taga en öfverblick af den andliga rörelsens utveckling inom provinsen i dess helhet.

I.

Anders Pettersson.

Kyrkobyggmästaren ANDERS PETTERSSON i Versås (se sid. 1039) fortsatte rastlöst sitt evangeliska nedbrytnings- och uppbyggelsearbete. Här och där i landet byggde han kyrkor och predikade evangelium. Kyrkorna Tiveden, Versås, Sventorp, Trästena, Häggum, Färglanda, Malma, Kvänum, Venköl, Västra Ryd, Vernamo, Nissafors, Rogberga, Snartorp, Vånga, Nykyrke och i Jönköping Sofiakyrkan byggde han. Elementarläroverkshuset i Sköfde och Mössebergs stora badhus byggde han också. Han bad, byggde, predikade och vann människor för Gud.

Byggnadsarbetet började och slutades hvarje dag med sång bön och predikan. Utom arbetarne samlades mycket folk utifrån socknarna till bönestunden. Väckelsens och nådens ande besökte därvid mångas hjärtan.

Så snart en kyrkobyggnad fullbordats, var byggmästaren den förste, som invigde den. På den utsatta »invigningsdagen» samlades till kyrkan stora massor människor. »Då predikade han väldeligen», säger hans minnestecknare, »och uppsände till himmelens Gud med brinnande ifver Salomos tempelinvigningsbön». På åtskilliga ställen protesterade prästerna mot denna i deras tycke själftagna och egenmäktiga invigningsfest, men byggmästaren svarade då: »Jag råder öfver kyrkan, till dess den blir kontraktsmässigt afsynad och godkänd.» »Från dessa invigningsfester», säger samme minnestecknare, »daterar sig många själars frigörelse ur syndens slafveri».

Byggmästaren Pettersson ägde såsom predikant icke några ovanligt stora gåfvor och någon vidsträcktare kunskap, men hans brinnande nit, hans djupa allvar, hans frikostiga och hjärtevarma uppoffringar för Guds sak, den allvarlige och mäktige anden i hans böner — allt detta utöfvade en mäktig verkan på människorna och uppvägde vida, hvad som fattades i form och textutredning i hans predikningar.

Under flera års tid efter sin omvändelse läste Pettersson jämte bibeln flitigt Luthers och Rosenii skrifter. Men i en handvändning fick han en dag för sig, att alla s. k. uppbyggelseskrifter utom bibeln vore onyttiga och tjänade endast till att »fördunkla» Guds klara ord. Han stod sålunda en dag färdig att till makulatur försälja hela sitt stora förråd af uppbyggelseskrifter men vaknade vid en god väns påminnelse till besinning i detta afseende och behöll kvar böckerna till sin egen och andras uppbyggelse.

Under senare åren af sin lefnad kom den nitiske byggmästaren-predikanten i flerahanda pröfningar och lidanden: hans barn ville icke vandra på rättfärdighetens vägar, hans ekonomi blef mindre god, och hans hälsa började vackla. Så flyttade han 1873 från Versås till det vackra Sund i Småland. Ombytet gaf liksom ny vind i seglen. I Småland såsom i Västergötland frambar han sålunda i trons kraft och med godt mod vittnesbördet

om Kristus, och Gud välsignade hans arbete med rik framgång, så att många togo vid tron.

Under sina resor hade byggmästaren gjort bekantskap med en med Guds ande utrustad ung präst vid namn Axel Bergh. Då komministerstjänsten i hans hemsocken Jersnäs blef ledig, förmådde han Bergh att söka platsen och sockenboarne att välja honom. Nu inbröt en härlig väckelsetid för denna bygd, och, då pastoratets kyrkoherde vid samma tid sökte och erhöll plats å annan ort, kom i hans ställe till Jersnäs pastor Sv. Henriks såsom v. pastor. Denne man gaf Gud nåd att gjuta ny olja på den heliga elden. »Det är omöjligt», säger ett ögonvittne, »att beskrifva den härliga andliga rörelse, som nu följde. Hvarenda människa inom socknen med undantag af några få, som förhärdade sina hjärtan, stod på sin egen grund osäker såsom på ett gungfly. Men de, som af allt hjärta togo vid tron, voro mellan 4 och 5 hundra personer».

Vid denna tid uppförde byggmästaren Pettersson ett präktigt missionshus, beläget på hans egendom och med den härligaste utsikt öfver närliggande sjö. Tomtplatsen skänkte han infastad till missionsföreningen och tog intet för byggnadsarbetet, som han utfört. Sund blef nu centralplatsen för den andliga rörelsen på platsen och byggmästarens hem liksom ett nytt Betania för Jesus och hans lärjungar.

Oaktadt Gud välsignade Petterssons andliga arbete i Sund, kände han sig tvingad att äfven på andra platser predika evangeliet. »Jag måste ut», sade han, »till småstugorna och kojorna, ty det ser ut, som Gud hade lättare att få fatt på själarna där.» Och så lastade han under vinterkvällarna kvarnskrindor och andra enkla åkdon fulla med folk och reste in i skogarna och höll bönestunder här och där i stugorna. Under färden fram och åter genljödo skogarna af tack och lofsånger. »Jag var ofta med på dessa färder», säger förut nämnda ögonvittne, »och fick bevittna förunderliga ting. Understundom föllo själarna i vanmakt af ordets verkan, lågo afsvimmade en lång stund, och vid uppvaknandet sågo de ut såsom hänryckta, slogo ihop händerna och jublade af all makt öfver undfången förlåtelse och frälsning.»

Emellertid kommo pröfningens stunder äfven i Sund. Sedan Petterssons troende maka hastigt gått bort ur tiden, skiftade han den jämförelsevis ringa kvarlåtenskapen mellan sina barn och började såsom på nytt att bygga bo. År 1881 ingick han nytt gifte med en gudfruktig och rik änka Sofia Tomasson i Fridhem. Genom godtrogenhet i fråga om borgensförbindelser och sin för öfrigt kända hjälpsamhet kom han snart i nya ekonomiska trångmål. Mellan 20 och 30 tusen kronor hade på denna väg gått ur boet, och konkurs syntes oundviklig. Nu kom förebråendets, misstroendets och kallsinnighetens tid. Under denna tid liknade han sig ofta vid Job och kände sig väl igen i dennes lefnadsteckning. I sin läroåskådning höll han strängt fast vid den gamla läran om Kristi ställföreträdareskap och kom därvid en och annan gång i strid med sina bröder predikanterna. Efter ett och annat nytt byggnadsföretag, hvilket i ekonomiskt afseende icke ville lyckas väl, upphörde han med att åtaga sig större byggnadsarbete men upphörde icke med vittnesbördet om Kristus, och vänners och folkets förtroende hade han nu såsom tillförne. Att vittna om Kristus och vinna människor för hans namn var hans lust. Då en af hans vänner sade, att det föreföll honom underligt, att byggmästaren så gärna predikade, svarade denne med uppspärrade ögon: »Så du talar! Jag tycker, det är så stort, så stort, att Gud i sin kärlek vill begagna mig, arma stoft och mull, att bära fram Kristi outgrundliga rikedomar om frälsning för fallna syndare, att jag gärna ville krypa på knä dit, han kallar mig.»

Sedan Pettersson en tid bott i Jönköping, flyttade han till Eksjö, där han sysselsatte sig med kyrkobyggnadsarbete. På våren 1889 företog han en predikoresa till en viss trakt af Småland. Sedan han där förkunnat ordet om Kristus, återvände han hem, där han den 19 maj samma år insomnade i frid. Han var »ett brinnande och skinande ljus», och många hade genom honom förts till Kristus.

II.

H. H. von Essen.

Samtidigt med kyrkobyggmästaren Pettersson lefde och verkade baronen HANS HENRIK VON ESSEN. »Icke många ädlingar äro kallade», säger Paulus. Att så var, var ett historiskt faktum, icke ett gudomligt rådslut med afseende på apostelns samtida. Gud vill alla människors frälsning och sålunda äfven ädlingarnes, och många sådana hafva redan inträdt i Kristi led, och ännu flera skola framdeles göra det. Von Essen var en bland ädlingarne. Han föddes den 9 mars 1820 på godset Kaflås, där hans föräldrar generalmajoren m. m. baron F. U. von Essen och hans maka Anna Sofia Gyllenhaal bodde.

Vid sexton års ålder blef von Essen volontär vid sin fars husarregemente och vid aderton år officer. »Jag var ovanligt starkt byggd, och min enda håg låg åt krigsbragder», säger han. Intet i världen fruktade han men lefde en tygellös ynglings vilda lif. Två ting bragte honom emellertid på allvarligare tankar. Det ena var hans föräldrars bestämda bud: »Den kvinna, hvilken du älskar så högt, som ditt eget lif, måste du för alltid försaka»; och det andra professor Huss' utlåtande: »Unge man, ni har hjärtlidande. Vill ni öfverlefva vintern, så res till ett sydligare klimat». Nu köpte den unge baronen bibeln och begynte läsa, men samtidigt fick han fatt äfven i Rousseau's skrifter och kom så med sitt lif och sina tankar att sväfva såsom mellan himmel och jord. Oro och bekymmer kvalde ynglingen, och hans lif begynte få en dystert allvarlig prägel såsom under lagens tunga ok.

För att rädda sitt lif måste han emellertid efter läkarens anvisning begifva sig af mot sydligare klimat. I början af november 1841 gick han så i Göteborg om bord på korvetten Karlskrona med destinationsort Medelhafvet. Fjorton officerare och 140 matroser medföljde krigsskeppet. Von Essen hade kungligt tillstånd att såsom passagerare medfölja. Efter en dundrande bal med dryckjom och skåltal rodde de balklädda officerarne och bland dem von Essen vid midnattstid i rankiga båtar under storm och snöyra ut till korvetten. Efter många vedervärdig-

H. H. von Essen.

heter hade man ändtligen hunnit ut på Atlantiska hafvets vida vågor. Aftonen den 12 november var klar och hoppgifvande. Ingen anade någon fara; men Gud ville lära den unge von Essen, att vårt lif är i hans hand, och att vi hvilken stund som helst böra vara beredda att dö. Härom berättar han själf i sin »Några tilldragelser» sålunda: »Knappt hade en half timme gått (sedan vi samtalat om det härliga, förhoppningsfulla vädret), då det hemska ropet 'alla man på däck' hördes ljuda. Hvar och en rusade upp, mer eller mindre klädd.

Jag hade likväl lyckats att i hast få tag i min lifpäls, som jag menade skulle blifva utmärkt att ha i den kalla natten. Snart fick jag likväl erfara motsatsen, ty, då jag hann väl uppför trappan af halfdäck, dit löjtnant Panzarhjelm vänligt ledde mig, kom en väldig våg och tog oss båda öfver bord. Panzarhjelm fattade dock i ett af vanten och räddade sig därigenom, men jag kastades så våldsamt mot relingen, att min klocka krossades, och jag for hufvudstupa i hafvet.

Hvad som nu tilldrog sig, kan ej beskrifvas. Enligt människoförnuft skulle jag ju genast blifva efter skeppet, som med fulla segel fördes fram af den rysliga orkanen med en fart af 18 knop i timmen, hvilket är lika med tre svenska mil, som det sades. Men jag var kastad på Guds barmhärtighet, såsom David säger, 'allt ifrån moderlifvet', och det skulle jag äfven nu få erfara.

Atlantiska hafvet skulle ej blifva den oomvände ynglingens graf. Osynliga änglahänder förde mig så nära skeppets sida, att — då en hög våg kom och böjde ned masterna, så att de nästan doppades i hafvet — sänktes en reservstång, som var fäst vid skeppets sida, så djupt ned i vattnet, att jag med mina frusna händer kunde fatta uti den; men huru jag under sådana förhållanden kunde hålla fast i stången, är ännu för mig ett under. Allt, som var trä, och tågvirket på fartyget var genom kölden glaseradt. Ingen ombord hade tid att tänka på mig, ty alla fruktade med fulla skäl, att orkanen skulle komma fartyget att kantra med hvarje våg.

Uppkommen kröp jag öfver däck och satte mig på en kanon, där jag satt i två och en half timme utan att ändå blifva

förkyld, trots att jag var genomvåt. Så starkt värmande var tanken på en oundviklig död, som hvarje stund syntes förestå.

Flera matroser föllo ned från masterna och bröto af armar och ben; vinden tjöt i tackel och tåg så vildt, att de skadades jämmerrop ej kunde höras.»

Efter två och en half timme var genom Guds underbara skickelse faran förbi, och fartyget hade åter intagit sin vanliga kurs; men dessa timmar lämnade i von Essens själ djupa intryck af Guds underbara barmhärtighet.

Sedan han under sin långa resa besökt många land och städer, såsom Marocko, Gibraltar, Malta, Konstantinopel, Smyrna, Neapel, Schweiz och Tyskland, återvände han hem igen, väl stärkt till sin kropp men ännu i saknad af Guds frid i sin själ.

Det var genom en fruktansvärd tilldragelse, Gud skulle väcka och omvända honom.

En intim vän till hans fader hade inbjudit den unge baronen att deltaga i en fågeljakt i Älfsborgs län. Allt var för ändamålet väl ordnadt. »Jakten fortgick», säger von Essen, »särdeles trefligt första dagen och morgonen af den andra i det vackraste augustiväder. Värden var så vänlig och följde mig, och de andra herrarne gingo för sig. Då vi skulle ladda våra gevär vid middagstiden, bad han mig taga af sin ammunition. Jag tyckte det vara en ovanlig begäran men gjorde efter hans önskan. Kort därefter satte jag mig i den starka solhettan att hvila i skuggan af en tallbuske och lade bössan öfver mina knän. Då min vän såg, att det var skugga vid sidan något bakom mig, satte han sig där och utropade: 'Här är en skön skugga och godt att sitta!' — I samma ögonblick fick min hund se något föremål och gjorde ett häftigt språng öfver mina ben, hvarvid hans fot trampade på bössans hane, och skottet aflossades rätt in i bröstet på min vän, som föll liksom död i min famn.»

Baronen föll genast i djup ångest och förtviflan och dömde sig själf såsom mördare, och det var endast Guds skyddande försyn, som gjorde, att han icke bar hand på sig själf. Under det att den sårade döende vännen med knäppta händer och djupt allvar bad »Fader vår», kom Guds röst till von Essen: »Om du än är en mördare, så är min nåd ock till äfven för dem... Min älskade son dog äfven för mördare, dog för dig. Jag, jag

utstryker dina missgärningar för min skull och kommer icke mer ihåg dina synder». Så tillförsäkrade Gud den unge mannen i detta nödens ögonblick om sin nåd. Den döende mannen hade under tiden omgifvits af ankommen läkare samt omkring 50 personer, hvilka alla visade den sörjande ädlingen »omilda blickar».

»Då utropade», säger baronen, »min vän helt svagt men tydligt: 'Hvar är baron Essen?' Jag närmade mig. Då vände han sitt döende anlete till folket och sade: 'Jag tager eder alla till vittne, att baron Essen icke har någon del i min hastiga död'. Därefter gjorde han en stark ansträngning att omfamna mig och sade: 'Gud välsigne er!' samt kysste mig med sina blödande läppar och dog i mina armar.»

»Dessa dyrbara afskedsord», säger von Essen, »blefvo icke allenast friande för mig vid det urtima ting, som detta skott framkallade, utan i all framtid ett oändligt skönt minne, som förtagit kalken dess bitterhet.»

Von Essen hade nu blifvit en ny människa, och Jesus var hans frid; men bland hans närmaste omgifning fanns ingen med honom likasinnad. Prästerna lefde i allmänhet främmande för Gud; endast med de s. k. roparne kunde han få dela andliga gåfvor.

År 1846 köpte han med sin far godset Tidaholm, dit han flyttade, och där han ägnade sig åt landtbruket. Egendomen hade varit bortarrenderad till brännvinsbrännare, som på platsen afyttrat sin farliga vara. Man lefde där i dryckenskap och alla andra däraf följande laster. Till denna mörka plats fördes nu genom von Essens bemedling Kristi evangelium.

Emellertid vistades han vid denna tid ofta i Stockholm. »Jag hade där icke bekantskap med några Jesu vänner», säger han. »Betlehemskyrkan stod på den tiden stängd, och Rosenii namn var ännu så obemärkt i den umgängeskrets jag lefde, att jag minnes mig ej hafva hört det ens nämnas på 1840-talet. Min lust för musik förde mig tillsamman med Jenny Lind, hvilkens sång hänförde mig.» Men teater och dans afskydde han. »Jag förstod», säger han, »att man ej kan hafva roligt på teatern utan att först glömma, att Gud är närvarande. *Guds ande* lärde mig, att förhållandet är sammalunda med dans; ty ingen män-

niska kände jag, som varnade mig därför. Det var ju den tiden ganska vanligt att få se de mest beprisade Stockholmsprästerna dricka, spela kort och dansa, till och med äfven på söndagarna».

Nu fick von Essen ryktet om sig att vara »underlig och tråkig», och en af hans egna systrar kom till Tidaholm med uppdraget att säga honom rätt i ansiktet: »Så fort du hälsar på på Kaflås (familjens hufvudsäte), så blir det tråkigt».

Bland saker, som gjorde hans anhöriga förtret, var äfven den, att han alls icke ville höra Wallins och Hagbergs predikningar, hvilka de själfva rätt flitigt plägade läsa. »Men då de sade», skrifver han, »att jag kom med nya läror, så blef det mig en ofantlig hjälp att i Kaflås bibliotek finna våra förfäders namn i de gamla, mycket slitna böckerna af Luther, Scriver, Baxter, Pontoppidan, Rambach och Nohrborg. Nu sade jag: 'Se här, mina dyra föräldrar, den nya lära, jag vill hålla fram'. Och nu slapp jag att vidare höra sådana anmärkningar. I stället fick jag någon gång förnöjelsen att föreläsa en predikan ur de nämnda böckerna».

Såsom förut är sagdt, var det andliga mörkret omkring Tidaholm stort och grufligt. Brännvinsfloden bragte många i timlig och evig olycka. Året före Essens ditkomst begingos tre själfmord. Flera oäkta barn föddes nämnda år i omnejden af Tidaholm, och många stölder föröfvades. »Om söndagarna var det folkets vana», säger von Essen, »att dansa på den stora bron öfver Tidaån samt spela kort och röka cigarr i ladorna.» »Då jag», fortsätter han, »sedan jag öfvertagit bruket efter den förre förvaltaren, ville införa någon ordning och afgjordt satte mig emot det liderliga lefnadssättet, gjordes flera försök att förgöra mig. I mörkret sattes stänger öfver vägen att därigenom fälla min ridhäst, och i skogen försökte en man att strypa mig; en annan lyfte yxan mot mitt hufvud. Men Herren Gud, som omger oss med änglavakt, gjorde deras anslag om intet.»

Men Kristi evangelium, det baron Essen och andra af honom tillkallade ordets tjänare började förkunna på Tidaholm och i omnejden, bjöd mörkret vika och framkallade en ny tingens ordning på denna ort; ordets frukter började allestädes visa sig. Se här blott ett par exempel. Baronens mejerska hade förut på den plats, hvarifrån hon kom, ansetts som »ett mönster af är-

lighet». Men nu, sedan Herren Jesus fått rum i hennes hjärta, kom hon en dag till sin husbonde med 100 kr., sägande: »Jag har aldrig stulit mer mjölk åt gången än för 12 öre; dock har jag gjort det så lång tid, att mitt samvete inte blir lugnt med mindre, än denna summa blir återställd.»

Skogvaktaren i Tidaholms aflägsna skogar var känd såsom en oärlig och tjufaktig man. Blott ett par gånger om året kunde baronen besöka dessa skogar och plägade då finna, att skogvaktaren förskingrat det, han skulle vårda; hans hustru hjälpte honom då att med osanna berättelser urskulda brottet. Osnyggt och otrefligt var det i och omkring deras stuga, och det var pinsamt att vistas där inne. En vinterdag kom baronen på besök dit, men han kände då knappt igen sig; så snyggt, trefligt och gladt var det nu i detta hem, och hustrun hälsade med vänlig röst: »Välkommen, käre husbonde!» Allt hade där blifvit såsom nytt, sedan baronen var där sist. Och en åttaårig gosse hade Gud användt för att åstadkomma denna förändring. Gossen var enda barnet i hemmet. Han plägade gå i en en half mil därifrån belägen skola, där han fått lära känna Jesus. En afton kom han hem sent och såg betryckt ut. »Jag vill lägga mig, jag är sjuk», sade han. »Snart får jag dö och se Jesus, som jag längtar efter. Men mamma känner icke honom, icke heller pappa, därför är jag ledsen.» Och så började han gråta. Sedan hans mamma och pappa tillkallats och, om än motvilligt, knäböjt vid sängen, bad gossen innerligt om deras frälsning, och att de måtte få mötas i himmelen. »Mamma, kom efter till Jesus, dit jag nu går», sade gossen och insomnade sedan i frid. Nu vredgades modern på Gud, som tagit hennes enda tröst bort, och ansåg sig lika rättfärdig som hvilken annan som helst: hon hade ju läst Guds ord, gått i kyrkan och gjort det bästa, hon förmått. Men Guds ande vände allt till synd för henne; och såsom en förlorad varelse hade hon flytt till sin älskade gosses frälsare och i hans blod funnit nåd inför Gud. Det var detta, som åstadkommit den stora förändringen. Nu hade hennes hjärta och hennes hem blifvit såsom en Guds boning, och ärlighet, renhet och rättrådighet lyste allestädes både inom och utom hus. I sin tid kom äfven skogvaktaren till tro på Guds son och blef ett sant ljusets barn. »Då greps jag», säger von Essen »mäktigt

af Guds underfulla verk och kunde icke annat än fälla glädjetårar.»

En varm, Gud hängifven ande glödde i von Essens själ. Då han allestädes såg människor vara såsom får utan herde, måste han i likhet med vår mästare varkunna sig öfver dem samt med ord och gärning bringa dem undsättning. I hemmen, på vägar och gärden nödgade han människor till Guds son. Hans högresta vördiga gestalt, hans ädla allvarliga anletsdrag, hans värmande, hjärtevinnande ord, hans kända rättrådighet och hjälpsamhet mot fattiga nödlidande tillika med hans höga samhällsställning gåfvo åt hans vittnesbörd förtroende och respekt. Redan på 1860-talet hörde man honom hålla korta kärnfriska evangeliska predikningar. I privata hus, i missionshus och kyrkor utdelade han lifvets ord, och tilloppet af åhörare var ofta ganska stort. Det var ett i god mening frisinnadt evangelium, han förkunnade: Kristi död till människors försoning med Gud och med hvarandra inbördes var dess hufvudinnehåll. På många orter i vårt land förkunnade han Guds ord men i synnerhet i sin hembygd och dess grannsocknar. Det af honom ägda Hellefors bruk i Västmanland var en af dessa orter såsom ock Stockholms stad, men Tidaholm, den sedermera blomstrande köpingen, som »ligger i en bördig trakt och är omgifven af en folkrik landsbygd», var hufvudorten för hans evangeliska arbete. Dit kallade han också ofta begåfvade Kristi vittnen att förkunna hans evangelium; en bland dessa var den bekante Johannes Andersson i Långserud. Där uppfördes ock ett rymligt missionshus för Guds ords vänner.

Det sådda ordet bar i sin tid härlig frukt. Den 1875 timade stora eldsvådan vid köpingens tändsticksfabrik, därvid 45 unga flickor funno en hastig död i lågorna, väckte många sofvande att höra evangelium till frälsning. »Ingen skall neka», säger von Essens minnestecknare, »att baron Essen varit ett af de första och allra förnämsta medlen i Herrens hand till den varmare och liffullare andliga strömning, som under 1860—1880-talen trängde fram på den orten och vida däromkring. Och för visso skall gamle baronen länge ihågkommas både i Västergötlands och norra Smålands bygder såsom en evangelii trogne budbärare

till många trötta, sjuka själar, och hans namn skall välsignas intill barnabarn.»

Känd såsom en varmhjärtad och nitisk förkämpe för evangelisk frihet och endräkt hade han många viktiga förtroendeuppdrag att i detta afseende utföra. Så var han en lång tid Evangeliska alliansens ombud i Sverige. I denna egenskap besökte han 1863 tillsamman med andra alliansens representanter från olika land, såsom Monod, Noville, Steen, Cappadoce, Portalis, Bersier m. fl., Spanien för att hos drottning Isabella II söka utverka frihet åt omkring 30 evangelii vänner i detta rike. Dessa hade nämligen redan i fyra år suttit inspärrade i Granadas osunda fängelsehvalf, därför att de icke kunnat afstå från att läsa bibeln. Domen gällde 9 år på galererna. Genom Guds underfulla hjälp frigåfvos under de troende medlarnes vistelse i Madrid de 30 galerslafvarne, dock icke genom de utsändas böneskrift hos drottningen utan genom deras brinnande böner inför Guds tron. Gud hade friat sina förtryckta.

En annan gång — det var år 1871 — var von Essen jämte sådana män, som doktor Gladstone från England, professorerna Tischendorff från Tyskland, Sahaff från norra Amerika, doktor E. Nyström från Sverige m. fl., medlem i den af Evang. alliansen utsedda deputationen, som hade att inför Rysslands kejsare begära religionsfrihet för detta rikes protestantiska undersåtar, hvarvid kejsarens ombud, furst Gortschakoff, efter kraftiga trosvarma framställningar af de deputerade formulerade Rysslands ställning i denna fråga sålunda: »Hans kejserliga majestät är angelägen, att hans rike må i denna ädla sak gå jämna steg med England, Amerika, Holland och Schweiz, i spetsen för nationerna.»

Von Essen hade genomrest många land, såsom särskildt Tyskland och England, och lärt känna och värdera många af dessa lands ädlaste, lärdaste, varmaste och mest frisinnade kristna, hvilkas umgänge vidgat hans blick och hjärta för alla rättfärdigas gemensamma goda, Gud, Kristus, försoningen i hans blod, barnaskapet genom anden, brödrakärleken och det eviga lifvets härlighet.

Så i tal som skrift har von Essen afgifvit en fulltonig, klar evangelisk bekännelse. I fråga om Kristi verk i oss bekänner

han i boken »Tilldragelser»: »I nya födelsen 'blifver allt nytt' (2 Kor. 5: 17). Mitt hjärta känner sig liksom få en ny Gud. Förr var jag rädd för Gud; jag kände honom ej, jag älskade honom ej, jag längtade ej komma till honom, han var ej min himmel. Nu däremot ser jag i honom min fader, min broder, min brudgum, min frälsare, min nödhjälpare, min bäste vän; han är min frid, min glädje, min salighet; där han är, där är min himmel... jag har *själf* i nya födelsen blifvit *ny*, — ja, alldeles ny. Förut lefde jag *utan* Gud i världen; nu är jag hans kära barn, jag har fått barmhärtighet! Hans ande vittnar med min ande därom. Jag är viss på, att mina synder äro förlåtna. 'Guds lamm har burit dem alla' (Joh. 1: 29)... Jag har fått en alldeles ny kärlek och en ganska *innerlig* kärlek till min Jesu vänner. De må ha sina fel, de som jag; men jag kan ej annat än älska dem storligen, endast därför att de älska min Jesus... Jorden och hela skapelsen har blifvit ny; förut såg jag, att den var skön, men jag såg ej min skapare däri. Det var ej, som nu, min förtjusning att se hans mästarehand i allt det *sköna*, hans storhet i fullkomligheten af hvarje blomma eller det minsta af hans verk...»

Med afseende på sin ställning till det kyrkliga bekänner han i boken »Tilldragelser» oförtäckt och frimodigt: »Jag älskar den sanna kyrkan, de heligas samfund, alla äkta Guds barn. Hvad angår vår kära evangeliskt lutherska kyrka, så vill jag aldrig öfvergifva henne utan skall med Guds makt förblifva henne trogen till min död. Ty jag älskar och skattar högt hennes rena evangeliska lära och hennes välsignade sakramenter.

Så ser jag ock med tillgifvenhet upp till hennes många verkligt troende, omvända präster... Deras goda vittnesbörd om Kristi evangelium vill jag gärna höra... Likaså vill jag, hvar så behöfves, frimodigt försvara vår evangeliska tro mot anfall af fritänkare och villoandar samt troget bruka Guds ord och min frälsares heliga nattvard.

Detta slags kyrklighet anser jag vara den rätta. Men fordrar man, att jag för att få heta 'fullt kyrklig' skall räkna äfven oomvända prelater och präster såsom sanna 'Kristi tjänare', då kan jag icke vara med. Och om man vill, att jag skall anse *alla döpta*, äfven uppenbart otrogna och oomvända, för rätta

kristna, de där på grund af sin pånyttfödelse i dopet såsom barn 'ännu hafva kvar något af sitt andliga lif', och att de sålunda icke, såsom skriften säger, blifvit 'andligen döda' genom sin otro utan ännu 'i viss mån' och 'på visst sätt' äro andligt lefvande kristna, fastän de *icke* af hjärtat tro på Kristus, — då kan jag icke vara med. Lika litet är jag kyrklig i den meningen, att jag skulle trifvas bättre med oomvända lutheraner än med troende, varmhjärtade 'separatister'. Nej, jag vill älska alla sanna kristna, Guds barn, som tillhöra Kristi andliga lekamen, äfven om de icke i allt kunna tänka lika med oss och vår kära lutherska kyrka.»

»Men», säger von Essen, »medan vi tala om detta ämne, må jag nämna något om en sak, som nu på senare tider ofta storligen bedröfvat och smärtat mig. Det är det sorgliga faktum, att många Guds barn, som förr 'voro rättsligen undsluppna', särskildt många förr hjärtevarma präster, nu åter 'bevefvat sig i världens orenhet' och 'öfvergifvit sin första kärlek' — just genom s. k. kyrklighet. Förr förstodo de att klart skilja mellan ljus och mörker; nu är deras öga vordet skumt, om ej rent af förblindadt. Förr älskade de Guds folk och trifdes bättre bland dem än bland oomvända 'ämbetsbröder'; nu sky och fly de 'läsarne' men trifvas godt bland oomvända präster. De åhöra lugnt deras ständiga domar och 'kält' på trogna bekännande kristna, ja, de instämma understundom i klandret — allt af idel 'kyrklighet'. Det ordet har numera blifvit deras 'schibbolet' i stället för det heliga namn, som förr så var. — Hvart går man på denna väg? Dessa m. fl. äro sorgliga och för oss alla varnande exempel...»

Baron Essen var två gånger gift, först med Charlotta von Essen och efter hennes bortgång med lady Mary Lambart, samt hade i dessa äktenskap aderton barn.

Den 2 juli 1894 gick han hädan i frid med den kort förut aflagda trygga bekännelsen: »Jag tviflar ingalunda på, att jag hvilar på klippan Kristus».

III.

K. O. Engström.

En dagsled sydväst om Tidaholm ligger vid Ulricehamnsbanan i Dalums socken Vedåsla östergård. Vid vårtiden 1840 hörde man en yngling från en skogbevuxen bergshöjd å denna egendom högljudt åkalla och prisa Herrens namn. Hans röst hördes vida omkring i nejden. Af vördnad och undran stannade åkermännen sina hästar och oxar, blottade sina hufvuden och lyssnade till den unga rösten, som så ifrigt nalkades Guds tron. Det var den 18-årige KARL OTTO ENGSTRÖM, som på detta sätt gjorde sitt inträde i världen såsom en Guds tjänare. Nyss försonad med Gud genom Kristi blod samt delaktiggjord af hans andes kraft hängaf han sig sålunda åt den eviges lof samt erfor härunder hans utomordentliga kallelse till evangelii ämbete. Det var för sina lekkamrater, hvilka han bjudit till sammankomst under bar himmel på förut nämnda berg, han första gången förkunnade det glada budskapet; och ryktet om den förunderlige ynglingen började sprida sig vida omkring. Det var i roparnes tid, han framträdde.

Karl Otto Engström, son till garfvaren Sven Engström och dennes fromma hustru Maria Larsdotter, föddes i Bjurbäcks socken den 2 april 1823, och var det 2:dra barnet bland 8 syskon. Under sin uppväxttid vistades han på sin faders egendom Vedåsla östergård, där han mottog den utomordentliga kallelsen till predikoämbetet. Under sina barnaår utmärkte han sig för äfventyrslystnad och ett härsklystet sinnelag, hvars makt särskildt syskon och kamrater fingo erfara; och med bekymmer frågade sig hans föräldrar, hvad det månde blifva af detta barnet.

Redan under konfirmationstiden vaknade han emellertid till besinning, förskräcktes öfver sina synder samt började motstå dem men fick först vid 18 års ålder frid med Gud. En oemotståndlig längtan dref honom från den stunden åstad att predika evangelium. Icke allenast sina förra kamrater utan allt folket kallade han till sammankomst och förkunnade med brinnande nitälskan Guds ord för dem alla.

Det var en utomordentligt mäktig andekraft, som glödde i Engströms hjärta. Delaktiggjord af samma kärlek, som tvang Kristus att offra sig till världens försoning, manades han att kalla så många, han kunde, till frälsningens öppna brunnar. Men i likhet med sin mästare bjöd han först sin hembygds folk och sedan människor på andra håll till samma frälsnings brunnar. De flesta andra ordets förkunnare, som vid denna tid trädde fram inom hans område, förde lagens ord på sin tunga; men Engström kom med nådens öppna, glada och frigörande evangelium. Under bön, begrundelse och självpröfning hade han lärt det såsom vid Kristi fötter. Och såsom direkt från hans egen mun hade han tagit den stora befallningen till apostlarne: »Gån och prediken och sägen: Himmelriket är nära. Boten sjuka, gören spetälska rena, uppväcken döda, utdrifven onda andar. I hafven fått för intet; gifven för intet» etc. (Matt. 10: 7—42).

Från Jönköpingstrakten bröt han upp och företog sina resor genom norra Västergötland, Nerike och Vermland, ett område större än Kanans land, det Jesus genomvandrade. Många färder till fots företog han mellan städerna Jönköping, Örebro, Filipstad, Karlstad, Kristinehamn och Stockholm. Och allestädes var han såsom magneten bland järnfilspån: här samlade sig hundratals och där hundratals frälsningssökande själar kring honom, hörde ordet, upptogo genom det Kristus i sina hjärtan, framträdde såsom nya människor och prisade Gud; men fienderna stodo på afstånd och begabbade.

Så snart Engström blifvit myndig, ingick han äktenskap med en fattig troende flicka. De båda bosatte sig då på ett torpställe. Men den unga hustrun var sjuklig och gick efter blott ett års äktenskap barnlös hän öfver tidens gräns. Därefter trädde han år 1849 i äktenskap med en burgen troende hemmansägaredotter från Fagerlid i Tiveds socken, där han nu bosatte sig. Det var ett mycket lyckligt äktenskap; men, då mannen nästan ständigt var stadd på resa, måste hustrun ensam sköta gård och hemman, det hon emellertid gjorde på ett framgångsrikt och hedrande sätt. Men boningsplats bytte dessa makar ofta om. Likt Israel i öknen flyttade de ifrån den ena lägerplatsen till den andra, och Herrens moln- och eldstod följde dem. Redan 1851 flyttade de från Fagerlid till Häggryda i Kärråkra socken, köpte

där och odlade ètt medelstort landtbruk. År 1853 flyttade de till Skomakartorp och 1855 till Stugängen i Tiveds socken, 1857 till Anderstorp i Elgarås, 1868 till Lilla Långared i Norunga pastorat samt 1871 till Hool nära Alingsås, den sista »lägerplatsen», på hvarje plats skötande åkerbruk och hållande sina dörrar öppna för evangelii vänner.

Ryktet om den ovanligt begåfvade predikanten spridde sig vida kring, och snart fäste landets ledande andliga män sin uppmärksamhet vid honom. Så kallade honom d:r P. Fjellstedt år 1855 till bibel- och traktatspridare enligt följande fullmakt:

»Sällskapet till befrämjande af kristlig upplysning, som i synnerhet genom den heliga skrifts spridning och anvisning till dess rätta begagnande vill söka verka för detta ändamål, utsänder och bemyndigar härmedelst hemmansägaren Karl Otto Engström från Västergötland att å nämnda sällskaps vägnar sprida bibeln och Luthers skrifter och att, då han härtill af någon husfader blifver uppmanad, genom föreläsande ur dessa böcker och genom samtal söka befrämja Guds ords bruk och sann gudaktighet i vår svenska kyrka och tillönskar honom i detta arbete Guds nåd och välsignelse.

Stockholm den 17 okt. 1855.

P. Fjellstedt.»
(Sigill).

Och genom patron O. G. Hedengrens å Riseberga bemedling kallades han 1856 af Evang. fosterlandsstiftelsen till dess kolportör.

Emellertid stod Engström uteslutande i Kristi tjänst och lät sig icke binda af mänskliga regler eller partiska samfundsskrankor. Att vinna människorna för Kristus och vandringen i hans efterföljelse det var uteslutande hans ögonmärke. Och på alla möjliga vägar sökte han vinna detta mål: i tal, i skrift, genom självförsakelse, kärleksbevisningar, lidande för sanningen och uthålligt, kärleksfullt tålamod.

Hans första verksamhetstid sammanföll med konveltikelplakatets sista dagar. Det var klart, att kyrkor och skolhus och andra offentliga samlingslokaler då höllos stängda för honom, och att man med konventikellagen till hjälp sökte nedtysta hans

predikan vid sammankomsterna i privata hus. För förföljelser och trakasserier i sistnämnda afseende var han ofta utsatt. På åtskilliga orter var befolkningen så fientligt sinnad mot det fria ordets förkunnelse, att mat och härberge icke kunde ens erhållas för penningar. Engström måste då för fjorton dagar i sänder medtaga mat hemifrån samt, då årstiden det tillät, söka härberge under bar himmel eller i någon aflägset liggande lada. Under sin verksamhet i Nerike blef han af vederbörande länsman tre gånger gripen och förd till Örebro länsfängelse, där han dock kvarhölls blott natten öfver. Så snart han undergått kansliförhör, blef han alltid försatt på fri fot igen. Hans milda, ödmjuka sinnelag gjorde honom olämplig för långvariga förföljelser.

Vid sammankomsterna förekommo ofta stormiga uppträden. Berusade män och hädande ynglingar öfveröste predikanten med grofva ord och afskyvärda tillmälen; men Engström upptog saken godmodigt och lugnt och lät ibland fridstörarne rasa, tills de själfva blygdes och tröttnade. För öfrigt var det icke lätt att motstå den andekraft, som vid dessa sammankomster härskade. Icke så få vildbasar ångrade sina synder samt försonades med Gud och hans vänner. Ibland sökte fienderna gripa och fängsla Engström, under det han predikade, men sansade män och kvinnor, ja, gubbar och gummor togo då hans parti, gräto, tiggde om rättvisa och afvärjde angriparnes anfall. Någon gång såg det ut, som om satan varit söndrad emot sig själf. Då Engström en afton gick förbi en herrgård, möttes han vid vägen af inspektoren, som under grof djäfvulstillbedjan hotade honom med hugg och slag för hans läseri. Men i samma ögonblick stiger fram en för sin ogudaktighet och våldsamhet känd och afskydd slagskämpe, hvilken med ifver tog Engströms parti, bannar och svärjer: »Om du inte låter den här beskedlige kolportören gå i fred, så skall jag på ögonblicket se ditt rena hjärteblod rinna». Inspektoren tog genast till fötterna, och predikanten gick fri. Vid en predikan å gästgifvaregården i Lyrestads socken fördes i förstugan och nere vid dörren ett hiskligt oväsen, så att man hörde intet annat än oljud. Då ropade Engström högt: »Tag ljus och lys där nere, skall man få se, hur mörkrets ande flyr!» Och i samma ögonblick blef det tyst såsom i grafven; man hörde endast predikanten högt förkunna: O, låten försona eder med

Gud! Kristus har smakat döden för oss alla.» En och annan gång hörde man skarpa bösskott aflossas utanför det hus, där Engström predikade, men ingen skadades. Då han en gång blifvit af vederbörande länsman gripen och bunden med handklofvar samt fördes på väg till fängelse genom en stad, där många evangelii vänner funnos, kom hela staden i rörelse, och gammal och ung ropade under tårar om hvarandra: »Hvad ondt har då denne gjort? Är han inte den ende här, som visat oss vägen till lifvet? Vill man då fängsla den oskyldige och låta alla Belials män gå fria? Ack, gif honom lös! Gud vill det!» Och man var färdig att i nästa ögonblick rycka den älskade läraren ned af fångkärran och fria honom från de nesliga banden, men man hejdade sig strax vid tanken därpå, att Gud själf snart skulle försätta sin tjänare i frihet, såsom ock skedde.

Engström var det fria evangeliska ordets apostel i Västergötland. Ett fritt, rättfärdigt och helgadt folk inför Gud, det var hans lust att skåda, och för detta folk bad han, kämpade i evangelium, offrade gods, ära och egen bekvämlighet, ja, hela sin kraft. Att på en viss plats se en del af detta folk samladt i ett hus, enkom byggdt för Herrens vänner, det intresserade honom mycket. Under sin vistelse i Elgarås uppförde han sålunda år 1860 å sitt hemman därstädes på egen bekostnad en sammankomstlokal, så vidt man vet, det första missionshus i Västergötland, rymmande omkring 200 personer.

I närheten af den plats å Tiveden, där under medeltidens första hälft konung Valdemar och hans bröder möttes i blodig drabbning, stämde nu evangelii vänner möte, hörde och mottogo försoningens ord. Det var en upplyftande syn att se folkskarorna här samlade såsom inför Gud. Må vi följa med dit på en sammankomst!

Vårarbetet är nyss fullbordadt, och hvilodagen är inne. På förmiddagen har ett fåtal personer besökt sockenkyrkan, men på aftonen strömma massor af människor till missionshuset. Nyss har fallit ett härligt vårregn, hafrebrodden skjuter tätt ur åkrarna i skogsbrynet, ängsbackarna grönska, och björkens späda blad titta fram här och där ur granskogen. Inne i missionshuset är hvarje sittplats upptagen, gången tillika, och flockar af människor skocka sig utanför dörrar och fönster. Smädare, som

ock infunnit sig, hålla emellertid inne med sina speglosor, och folket sitter och står där i längtansfull förbidan. Framme vid talarestolen sitta tre ordets tjänare: den vänlige och nitiske pastorn i Elgarås A. A. Fischer, predikanterna Lars Olsson, sedermera Västkustmissionsföreningens bepröfvade evangelist, och K. O. Engström. Den sistnämnde föreslår nu en sång, nämligen sången 78 i Sions harpa, en sångbok, hvars kärnfriska, anderika sånger han själf samlat och några år förut från trycket utgifvit. Många känna den föreslagna sången utantill, och andra sjunga den ur sin sångbok, sjunga med hänförelse i andens kraft:

Med Gud och hans vänskap, hans ande och ord
Samt bröders gemenskap och nådenes bord, etc.

Sedan pastor Fischer i en varm bön fört folket fram såsom inför Guds tron och Lars Olsson i sin predikan med många öfvertygande ord manat de församlade till sinnesändring och tro sjöngs sången 18 i förut nämnda sångbok:

Här en källa rinner; etc.

Då sången är slut, står Engström i predikstolen. Män och kvinnor icke endast från Västergötland utan äfven från Vermland och Nerike hafva letat sig fram genom Tivedens skogar till Engströms missionshus. Alla vänta att få höra honom, och alla rikta sina ögon på honom. Han är, såsom en af hans närmaste beskrifvit honom, en man »af medelmåttig kroppsstorlek med nästan utpräglad sydländskt utseende: svart, lockigt hår, hög panna, rödbrunt skägg, mörkbruna uttrycksfulla ögon, stundom mildt leende, stundom blixtrande skarpa, hvarför de ock vid hans misshag mot någon talade, så att ord nästan voro öfverflödiga. Mången sade i sin enfald: 'Han kan se rakt igenom människan'. Uppträdandet var i sin helhet stilla och anspråkslöst men vördnadsbjudande.»

Efter innerlig tacksägelse och bön, hvartill alla troende i djupa suckar sade sitt hjärtliga amen, läste predikanten Pauli ord: »Af nåden ären I frälsta genom tron, och det icke af eder, Guds gåfva är det» etc. (Ef. 2: 8—10). De upplästa orden utlades därefter med sådan visdom, människokännedom, andedjup och innerlighet, att hvarje hjärta kände sig däraf träffadt. Människonaturens

ondskefulla rum blottades, och nådens hemligheter uppenbarades så påtagligt, att man kunde liksom se allt detta framför sig. Ingen kunde här se sig själf rättfärdig, men många bäfvade i sina hjärtan, suckande efter nåd; och, innan ännu sammankomsten var slut, hade mer än en låtit sig i Kristi blod med Gud försona.

Efter tacksägelsen och sången aflägsnade sig den ena skaran efter den andra, och med gökens och trastens sång i furuskogen hörde man glada människoröster blanda sig:

Den skönaste ros har jag funnit,
Som än ibland törnen upprunnit,
Min Jesus — utkorad bland alla —
Som syndares vän vill sig kalla.

Många långväga ordets vänner stannade kvar i Elgarås öfver natten. Nu såsom vanligt stod Engstöms gästfria hus öppet för dem. Ända till midnatt samtalade man där under bön och sång om stycken, som tillhöra Guds rike, och, när nästa dag kom, samlades man å nyo i missionshuset med folket att höra evangelii ord. Det var en härlig vårtid här inför Gud.

Bland de många ordets tjänare, som tillhörde Engströms närmaste vänkrets, och som samtidigt med honom kungjorde Guds vittnesbörd till väckelse och rättfärdiggörelse, må särskildt nämnas *Johannes Johansson* i Mosshult, vanligen kallad »Jon på Mon», *Anders Svensson* i Hofva, *Johan Jansson* i Kvistbro, förut nämnde *Lars Olsson,* pastor J. O. Hoofs klockare, den kvicke och originelle *Peter Topp, Anders Peter* i Ljurs kvarn, *C. J. Nyvall* i Karlskoga m. fl. När den sistnämnde kom till Engstöms hem, blef det riktigt glädjefest där, i synnerhet för barnen, såsom en af sönerna i huset sedermera berättat. »Då Nyvall, som med familj någon gång hälsade på oss i Elgarås», säger han, »kom resande som, såsom vi barn tyckte, en riktig herre med grann häst och vagn, voro dessa besök för oss riktiga högtider.»

De präster, hvilka med välvilja omfattade Engströms evangeliska arbete, voro kyrkoherdarne S. R. Alsterlund i Vermland, F. Tengstrand i Tived, H. Yllander, A. A. Fischer i Elgarås och G. V. Müntzing i Nerike.

Utom Sions harpa har Engström utgifvit två mindre sångböcker med från olika författare samladt innehåll äfvensom en traktat af Chr. Scriver.

Men stunden för Engströms hädanfärd var inne. Hans arbetsdag blef kort men rikt välsignad. I klart väder liksom i regn- och yrväder hade han på vidsträckta områden bjudit ut lifvets bröd. Goda evangeliska skrifter hade han sålt i stort antal och därunder icke så sällan förlyftat sig på bokbördorna. Ofta genomvåt hade han fått predika i kvafva och osunda lokaler samt ganska ofta legat i kalla sängkläder och i oeldadt rum, hvarigenom hans hälsa tidigt brutits. Hans sjuksäng varade ganska länge, och därunder blef hans kroppshydda så aftärd, att, såsom en af hans närmaste sagt, »huden tycktes vara fasttorkad vid hans ben». Under hans sjukdom besökte honom socknens kyrkoherde, som frågade, om han icke ångrade sin prediko- och bokspridareverksamhet, men Engström svarade: »Jag ångrar endast, att jag icke varit många gånger trognare och trägnare i min frälsares tjänst». Och ofta bad han: »Herre, gå icke till doms med din tjänare!» Nu och då hörde man honom sjunga denna eller liknande sångverser ur Sions harpa:

O, hvad sällhet, o, hvad fröjd
Att i härlighetens höjd
Guds lamm betrakta få! etc.

Till sin vän predikanten Lars Olsson, som besökte honom på dödsbädden, sade han: »Visste jag icke af skriften och egen öfvertygelse, att helvetet finnes till, skulle jag tro, att det endast funnes himmel och salighet, ty för egen del känner jag ingen nöd och ingen sjukdom utan får gå såsom alldeles sund och frisk hem till Gud.»

Så insomnade han i frid den 17 april 1871, endast 48 år gammal. På grafvården å Hools kyrkogård, där hans stoft begrafdes, stå de bekanta orden: »Saliga äro de döda, som i Herren dö härefter. Ja, säger Anden, de skola hvila sig ifrån sitt arbete, ty deras gärningar följa dem efter» (Upp. 14: 13).

Under hans lifstid hade ovännerna, som sett Engströms vidsträckta gästvänlighet och hans personliga offer för Herrens sak, ofta ömkat sig öfver hans maka och barn samt spått: »Vi få dem snart på fattigvården». Men dessa spåmän kommo grundligt på skam. »Guds välsignelse hvilade öfver oss», har en af sönerna sagt, »så att min moders framtid är i ekonomiskt hän-

seende betryggad. „Alla mina syskon äro välbergade och, hvad bättre är, lefva i förening med Herren Jesus, utom en, hvilken — så är vårt hopp — snart också skall bli hans.» En af hans söner blef skicklig läkare, en annan en framgångsrik skollärare.

En talrik skara andliga barn välsignar Gud för Engströms skull; han var ett mildt och troget Kristi vittne.

IV.

Mariestad med omnejd.

Mariestad, den lilla staden vid Tidan, har länge varit en kraftig härd för evangelisk upplysning och frihet. I midten af 1850-talet uppförde byggmästaren Anders Pettersson från Versås åt handlanden Gustaf Larsson och hans hustru Kristina Kron på deras bekostnad en större handelsbyggnad i staden. Under tiden förkunnade han som vanligt i andens kraft sinnesändringens och trons ord med den påföljd, att dessa makar jämte andra togo vid tron och samlades under bön och åkallan kring Guds ord. Den heliga elden flammade sålunda upp och lyste vida omkring i den bygden. Makarne Larsson voro kärleksvarma, själfuppoffrande kristna, och deras gästfria hem var en lång tid härberge för ordets tjänare, som därifrån utgingo med evangelium till det kringboende folket.

Så mottog dåvarande handelsbokhållaren, sedermera rådmannen CLÆS ODHNER kondition i makarne Larssons handelsaffär och blef snart bofast i staden. Därmed inträdde såsom en ny tid för det troende folket i Mariestad. Odhner, hvars fader en lång följd af år innehade klockarebefattningen i Öglunda socken af Varnhems pastorat, föddes därstädes den 25 dec. 1836. Sedan han under några år haft plats i Skara dels såsom kypare, dels såsom handelsbokhållare och under den stora väckelsen bland därvarande skolungdom efter mycken andlig nöd och bedröfvelse funnit ro vid Kristi hjärta, flyttade han 1858 till staden vid Tidan. Den af Guds outsägliga frid uppfyllde unge mannen gaf i frisk andlig sång, brinnande böner och enkla, hjärtevarma, öfverbevisande vittnesbörd tillkänna sin tro på Guds son; och, då han fram-

Claes Odhner.

deles grundade egen affär och bildade eget hem, blef detta ett nytt Betania, dit Herrens lärjungar gärna församlades. Sin allvarliga törst efter djupgående kunskaper har han släckt genom ihärdiga studier i samtidens bästa teologiska arbeten, och finner man så i honom en tänkande, varmt evangelisk teolog. På detta sätt har han blifvit beredd att mönstergillt, klokt och välsignelsebringande vårda Kristi hjord i denna stad. Hans omutliga rättrådighet, brinnande nit och frimodiga bekännelse hafva vunnit mångas hjärtan för Gud. Hans välsignelserika arbete i vingården visar, huru en därtill af Gud utrustad person kan med maktpåliggande medborgerliga sysslor förena verksamheten för Kristus och hans församling.

Jämte Odhner hafva i denna stad flera andliga gåfvor varit i verksamhet för att bibringa folket Guds kunskap. Fröken *Carolina Norberg* från Stockholm, hvilken en tid innehaft plats såsom lärarinna i Hofva och där i den andliga islossningens morgongryning så väl i hvardags- som söndagsskola utstrött lifvets ord, har med få afbrott sedan 1861 vistats i Mariestad och där till rik välsignelse utöfvat samma verksamhet som i Hofva. Året 1864 tjänstgjorde här v. pastor Helén, då den andliga väckelsens krafter voro i verksamhet bland folket så väl inne i staden som i dess omnejd.

Från Mariestad utgick ock väckelsepredikanten *Karl Sigfrid Hedström,* son af källarmästaren och rådmannen därstädes med samma namn. Född den 15 febr. 1822 hade han valt till lefnadskall snickerifabrikation samt ingått äktenskap med domprosten Knös' fosterdotter Kristina Olbers i Skara, en varm kristen och god evangelisk lärarinna. Pinad och plågad genom mycken andlig nöd nödgades han att förkrossad tigga om nåd vid Herrens fötter. Benådad framträdde han såsom en kraftig väckelsepredikant och blef såsom sådan mycket beryktad särdeles i Vermland och Nerike, hvarom vi förut i detta arbete berättat. Under en predikoresa i Vermland i slutet af 1850-talet blef han vid Storfors bruk i Lungsund för sin frimodiga predikan af vederbörande kronobetjänt häktad samt på fångkärra förd till Mariestads cellfängelse, därifrån han emellertid genom bemedling af statsrådet Wærn, hvilken ömmade för Kristi vänners trångmål, snart lössläpptes. Han bodde vid den tiden i Lyrestads

socken, där hans hustru innehade plats såsom lärarinna. Senare bodde makarne i Örebro, därifrån mannen efter hustruns död öfverflyttade till en i Finland boende dotter.

Fru Danielsson, född Wærn, utöfvade ock vid denna tid ett välsignelserikt evangeliskt arbete bland folket i Mariestads-trakten.

Emellertid fortsattes i Mariestad det evangeliska uppbyggelsearbetet. På de troendes kallelse kommo ordets tjänare dit från flera håll och särskildt från Jönköpings missionsförening, såsom Svening Johansson, C. J. Lindberg, Hultman m. fl. En och annan af dem fick uppträda i stadens kyrka och skolhus, men, så snart prästerna anade, att det nya vinet icke kunde rymmas i de gamla läglarna, visade de sig obenägna att för de evangeliska lekmännen öppna de allmänna lokalerna. Då de vanliga boningsrummen blefvo för trånga, höllos därför sammankomsterna i handlanden Larssons spannmålsmagasin, och köptes år 1874 för samma ändamål af den nämnda år bildade lutherska missionsföreningen ett större sådant, hvilket inreddes till samlingslokal och därtill vid ett stort missionsmöte påföljande år invigdes.

År 1875 började flera Kristi vänner, djupt kränkta i sina samveten af oskicket vid de kyrkliga nattvardsgångarna, att såsom i apostlarnes dagar här och där i husen fira Herrens måltid. Öfversvallande stor var glädjen och brödrakärleken i den lilla lärjungahopen, som år efter år ökades. Den 14 aug. 1882 bekände sig dessa Kristi vänner såsom en Guds församling, och rådman Odhner afskildes att såsom herde vårda densamma. Predikanten *Zakarias Olsson* från Vermland tillbragte här sina sista lefnadsår såsom ordets tjänare.

Under de senare tiotalen har fru *Ester Degerholm* genom sin varma hängifvenhet för Herren och sin uppoffrande verksamhet icke så litet bidragit till den andliga rörelsens framgång och befästande i Mariestad. Synnerligen har hon offrat tid, krafter och medel för att för länsfängelsets olyckliga invånare peka på Guds lamm, som borttager världens synd. Genom sitt milda och deltagande sätt har hon öppnat mången olyckligs hårdt tillslutna hjärta för evangelii nåd, som sedermera utgått ur fängelset såsom en helt omskapad och ny människa. Frukterna af

denna verksamhet i det fördolda skola först blifva fullkomligt uppenbara på den dagen, som skall göra allt klart.

Makarne Degerholms hem har ock varit ett ljufligt Betania, där kärleken rådt, den kärlek, som har sin lust att utgifva sig för andra, och som således växt upp ur Guds kärlek. I det hemmet hafva många ordets förkunnare blifvit vederkvickta både andligen och lekamligen.

Genom Otto Engströms och hans medarbetares nitiska bekännelse uppväckte Gud mångenstädes män, hvilka i sin tid framträdde såsom evangelii budbärare. Så nämnas särskildt i Undenäs Johannes och Karl Jonsson såsom sådana. De arbetade strängt om dagen i smedjan, och om aftnarna gingo de miltals lång väg utåt bygderna och inför talrika skaror förkunnade glädjebudskapet om Guds fria nåd i Kristus. Bönder och militärer buro likaledes ut Guds ord. Och ordet bar frukt. Omkring 1870 bildades *Undenäs missionsförening*, som vid samma tid byggde det första af socknens fem missionshus, och barnen samlades i söndagsskolor att höra Jesu ord. Sju år senare förenade sig fyra bröder till en friförsamling och höllo, skilda från världens väsen, Kristi heliga nattvard. Den stora natursköna socknen liksom öfversållades med lifvets ord. I *Forsvik* vanns med tiden ingeniören J. O. Landberg för Kristus och blef en pelare för det troende folket därstädes.

Äfven i flera andra socknar inom denna del af provinsen har evangelii verk under de senare årtiondena vunnit en glädjande framgång. Jönköpings och Västergötlands missionsföreningars samt Vermländska ansgariiföreningens resepredikanter hafva liksom räckt hvarandra handen till endräktigt evangeliskt samarbete i denna landsände. Blomstrande friförsamlingar och missionsföreningar hafva ock under årens lopp uppstått flerstädes i dessa bygder, såsom i Ullervad, Töreboda, Sjötorp, Torsö, Amnehärad, Finnerödja m. fl., hvilka anslutit sig till Svenska missionsförbundet. Finnerödja och Amnehärads missionsföreningar äro dessutom i fråga om verksamheten sedan flera år tillbaka anslutna till Vermländska ansgariiföreningen.

V.

Lidköping med omnejd.

Den vid Lidan belägna lilla staden Lidköping hemsöktes år 1853 af en svår koleraepidemi, hvarunder ganska många barn blefvo föräldralösa. Flera af dessa barn blefvo då upptagna i i ett af fröken Charlotta Påhlman vid den tiden upprättadt barnhem i staden. Från Diakonissanstalten i Stockholm erhöll hon troende lärarinnor, som undervisade barnen, hvarjämte de hvarje söndags eftermiddag föreläste predikningar och betraktelser af Luther, Rambach och Johan Arndt samt sjöngo Ahnfelts sånger vid de sammankomster, som anordnades på barnhemmet. Så väl genom fröken Påhlmans som hennes gudfruktiga diakonissors åtgörande besöktes ock barnhemmet emellanåt af troende präster, som höllo bibelförklaringar därstädes. Denna verksamhet fortgick i flera år och bar frukt till rättfärdighet. Bland andra, som under denna tid blefvo vunna för Herren och deltogo i det påbegynta evangeliska arbetet, må särskildt nämnas *Johan Odhner*, en broder till den förut omtalade rådmannen C. Odhner i Mariestad. Vid påsken år 1863 ankom på kallelse af Odhner folkskolläraren S. Andersson från Göteborg till staden och förkunnade under påskhelgdagarna det goda budskapet i Odhners bostad under stor tillströmning af åhörare. Han var den förste lekman, som predikade Guds ord i Lidköping. Vid midsommar samma år gjorde Andersson ett nytt besök i Lidköping och predikade då både i självfva staden samt äfven på flera ställen å den angränsande landsbygden. Vid detta tillfälle lyckades Odhner utverka tillåtelse att få använda stadens folkskolesal till samlingslokal, och självfva midsommardagen höll Andersson i denna lokal en bönestund, som var så talrikt besökt, att icke blott självfva skolsalen utan äfven gården och den angränsande gatan voro fyllda af lyssnande åhörare. Efter den tiden började Lidköping besökas växelvis af predikanter från Jönköpings missionsförening och Fosterlandsstiftelsen, och Guds ord rönte med tiden allt större framgång.

Då Jönköpings missionsförening år 1865 höll sitt årsmöte i Jönköping, afsände Odhner telegram till mötet med anhållan, att föreningens predikanter skulle besöka Lidköping, enär säden vore mycken men arbetarne få. Af denna anledning beslöt Jönköpings missionsförening, att dess predikanter vid sina besök i staden skulle kvarstanna där flera dagar. I okt. 1867 besöktes sålunda Lidköping af dåvarande predikanten W. Mårdberg, som hade i uppdrag att stanna kvar och verka med Guds ords predikan, så länge de troende på platsen så önskade. Genom hans verksamhet i staden och på den angränsande landsbygden, i synnerhet i Sunnersberg och på Kållandsö, kommo då många till tron på Gud, af hvilka icke så få ännu lefva och med glädje och tacksamhet minnas denna tid. Under hela 1870-talet och de första åren af 1880-talet höllos sammankomsterna omkring Guds ord dels i privata hus, dels i folkskolan och gymnastiklokalen, och någon gång öppnades äfven elementarskolans sal för detta ändamål. Men år 1883 inköptes tomtplats för ett missionshus, och midsommaraftonen år 1885 stod det nya huset, som erhöll namnet *Immanuelskyrkan*, färdigt att invigas. Missionsföreståndaren E. J. Ekman höll invigningstalet på denna för evangelii vänner i Lidköping mycket glädjerika högtidsdag, då många tacksägelser och böner om välsignelse uppstego till nådens tron. Under de senare åren hafva de troende i socknarna utomkring staden flerstädes uppfört missionshus, såsom i Skalunda, Gösslunda, Sunnersberg, Mellby, Västerplana, Broby, Källby, Skelfvum, Hasslösa och Händene.

På ett den 28 mars 1883 hållet sammanträde läto 35 personer af de troende i staden anteckna sig såsom medlemmar i en blifvande missionsförening eller friförsamling, men först den 31 jan. 1884, då medlemskort utdelades, började denna förening, som antog namnet *Immanuelsförsamlingen*, sin egentliga verksamhet. Det var då en härlig besökelsetid för denna stad. Herrens ande var kraftigt verksam, och många syndare bekände sina öfverträdelser samt mottogo nåd och förlåtelse i Jesu namn. Många af församlingens medlemmar räkna sitt andliga lifs födelsedag från denna tid. Det må ock nämnas, att tvenne af denna församlings medlemmar, nämligen K. F. Andreæ och Elisabeth Karlsson, offrat sina lif i Kongomissionens tjänst.

Under de första åren kunde Immanuelsförsamlingen af ekonomiska skäl icke anställa särskildt aflönad predikant utan betjänades då med Guds ords predikan af åtskilliga bröder inom sin egen krets, hvarjämte predikanter från Jönköpings och Västergötlands missionsföreningar regelbundet besökte staden några gånger hvarje år. Men år 1891 beslöt församlingen att gemensamt med flera andra missionsföreningar och friförsamlingar i stadens omnejd kalla och anställa predikanten *K. J. Wester* med uppdrag att verka, dels i staden och dels på olika platser i dess närmaste grannskap. År 1892 kallades till hans medarbetare predikanten *C. J. Bergqvist,* och, då han sedermera afflyttade för att genomgå missionsskolan i Stockholm, antogs *C. J. Borgqvist* i hans ställe. Hamnfogden *Aug. Hemberg,* som under en längre följd af år med nit och värma deltagit i det evangeliska arbetet i staden, är för närvarande friförsamlingens ordförande, och *K. Lönnerberg* verkar såsom dess predikant.

Herren har under årens lopp rikligen välsignat dessa bröders verksamhet i evangelii tjänst till själars frälsning och Kristi församlings uppbyggelse och stadfästelse i nåden. Några svårare slitningar och partistrider hafva ej förekommit bland de troende på denna plats. Fridens och kärlekens ande har fått regera så väl inom friförsamlingen som ock mellan dess medlemmar och de metodist- och baptistvänner, som finnas i staden, Gud till ära och till fromma för hans stora rikssak.

På det för sina härliga och vidsträckta utsikter, sin naturskönhet och yppiga växtvärld beprisade *Kinnekulle* var det ännu år 1860 mycket mörkt i andligt afseende. Väl fanns det en och annan, som genom yttre fromhet och dagligt bruk af Guds ord skilde sig från den stora mängden, men de andliga lifsrörelser, som vid den tiden förspordes i andra delar af landet, voro dock här ännu alldeles okända. I Fridene bodde vid ofvannämnda tid en troende snickare vid namn *Flodin,* som emellanåt predikade Guds ord i sin hembygd. Han hade nyligen genom döden förlorat sin hustru och var betänkt på att från Kinnekulle anskaffa en grafvård för hennes graf. Han sammanträffade då med en i Häggum boende troende man, som hette *Johannes Larsson,* och det beslöts, att de båda skulle göra sällskap till Kinnekulle för att beställa grafvården och på samma gång för-

kunna evangelium där. I Eggby samanträffade de med en gudfruktig man vid namn *K. Karlman,* som sedan åtföljde Flodin på hans resa. De ankommo sålunda en lördagsafton till Västerplana, beställde grafvården men tillkännagåfvo likaledes, att de ville kvarstanna öfver söndagen, och att Flodin önskade hålla en predikan denna dag. Detta beviljades, bud därom utsändes i gårdarna, och mycket folk samlades vid den utsatta tiden på söndagen för att åhöra den nye predikanten. Herrens ande var nära, och evangelii ord utöfvade en märkbar verkan på de församlade. Detta var, så vidt kändt är, den första upprinnelsen till den senare tidens fria evangeliska verksamhet på Kinnekulle. Något senare samma år ankommo, sannolikt genom ofvannämnde J. Larssons åtgörande, kristliga tidningar och tidskrifter i korsband till flera personer på orten. Detta fortgick några år, och den goda säden blef sålunda äfven på detta sätt utsådd och bar frukt i sin tid. Efter någon tids förlopp gjorde Karlman och Flodin ett nytt besök i Västerplana för att afhämta den beställda grafvården. De besökte nu egendomen Råbäck. Det var vid pingsthögtiden, och denna gång önskade de två varmhjärtade missionsvännerna att få stanna kvar två dagar, de båda pingstdagarna, för att predika Guds ord. »Ja, nog fån I», svarades det, »mycket gärna stanna kvar dessa dagar, men någon predikan kan det icke blifva, ty vi hafva bjudit hit alla våra släktingar». — »Jaså, men det passar ju då att predika för dem», sade våra resenärer, och det skedde så. Predikan rörde sig icke om nykterhetssaken, men från den dagen voro rusdryckerna bannlysta från detta hem.

På initiativ af J. Larsson och K. Karlman började sedermera Jönköpings missionsförenings predikanter att regelbundet besöka dessa bygder. Väg hade blifvit banad för evangelii sanning, hem och hjärtan öppades för Guds ord, och nådens budskap bar hos en del af folket frukt i en helgad vandel och en frimodig bekännelse af Herrens namn.

År 1865 ankom en ung troende prästman vid namn *A. O. E. Sylvén* (se sid. 1038 i detta arbete) som pastorsadjunkt till Medelplana. Enär han själf erfarit, hvad det innebär att hafva blifvit öfverförd från döden till lifvet, så voro ock hans predikningar fulla af ande och lif. De få troende, som nu funnos i

denna bygd, erhöllo sålunda näring för sitt andliga lif. Sanningens fiender förargades öfver det uppkomna läseriet, men under tiden gick Guds rikssak segrande framåt. Sylvén verkade inom detta pastorat till år 1867.

Så småningom begynte trakten besökas äfven af andra predikanter än Jönköpings missionsförenings, såsom A. G. Viktorin, B. Källander, Ringström, W. Mårdberg m. fl. från Västergötlands missionsförening. Äfven evangelii vänner i Lidköping ägnade en synnerlig omsorg åt det påbegynta missionsarbetet på Kinnekulle. Under de första åren af 1870-talet började detta arbete bedrifvas med större kraft och på ett mera ordnadt sätt än förut. Söndagsskolor upprättades, en arbetsförening bildades, och en förening med namnet *Kinnekulle missionsförening* stiftades, för hvilken stadgar upprättades och antogos den 14 juli 1875. År 1877 uppförde föreningen ett missionshus för en kostnad af 7,000 kronor. Under den närmast följande tiden hade föreningen att kämpa med ekonomiska svårigheter på grund af skuldsättning för missionshusets byggande, men genom missionsvännernas offervillighet har denna svårighet blifvit afhjälpt, så att föreningen år 1900 icke häftade i större skuld än 50 kronor.

Några större och mera omfattande väckelser hafva icke någon gång förekommit på Kinnekulle, men de troendes hop har dock alltfort förökats med nya medlemmar, som då och då vunnits för Herren. De lärostrider, som äfven här under årens lopp förekommit, hafva icke stört friden och endräkten inom föreningen. Genom broderlig öfverenskommelse och på grund af lokala förhållanden hafva dock på den senare tiden medlemmar af den äldre föreningen utgått och bildat nya föreningar, såsom Kinnekulle östra missionsförening, Källby missionsförening m. fl.

Inom Kinnekulle missionsförening, som år 1894 blef ansluten till Svenska missionsförbundet, har friförsamling bildats, som söker att öfva ett bibliskt församlingslif. K. J. Wester, J. A. Bergqvist, N. Borgqvist, O. L. Jacobsson, Fr. Johansson m. fl. hafva under de senare åren verkat såsom lokalpredikanter inom föreningen.

På den utanför Lidköping belägna *Kållandsö* var fri evangelisk verksamhet föga känd före år 1870. Befolkningen framlefde sitt lif i synd och orättfärdighet, och den ena bal och

danstillställningen med dryckenskap och slagsmål aflöste den andra. Men äfven här ville Gud inhösta en skörd för sitt rike. År 1871 inflyttade till ön från Gösslunda en på Herren troende familj, genom hvars åtgörande Jönköpings missionsförenings predikanter började besöka orten. Dessa predikobesök, som endast voro fyra för hvarje år och därjämte mycket korta, medförde dock icke någon mera märkbar frukt. Detta fortgick till år 1876, men då inträdde en särskild besökelsetid för befolkningen i denna bygd. Midsommaraftonen sagda år ankom nämligen predikanten A. G. Andersson, sedan anställd i Västergötlands missionsförenings tjänst, till ön för att stanna där ett par dagar och förkunna Guds ord. Hans sammankomster blefvo utlysta i kyrkan, hvilket hade den verkan, att mycket folk samlades för att åhöra hans predikningar. Redan vid första bönestunden förspordes en kraftig rörelse bland de församlade, och en väckelse uppstod, som sedan tillväxte i styrka dag för dag. Andersson måste stanna kvar längre, än tänkt var. Den andliga lifsrörelse, som sålunda uppstått, fortfor sedan under hela den återstående delen af sommaren, allt större skaror samlades för att höra evangelii ord, och det var icke alls ovanligt att få se nästan hela byalag lämna sitt arbete midt under den brådaste skördetiden för att bevista de sammankomster, som allt emellanåt ägde rum. Detta var begynnelsen till en väckelse, som sedan fortgick omkring tre års tid. Vintertiden höllos sammankomsterna i en stor sal å egendomen Berg, och under somrarna samlades man på en större loge eller, då väderleken tillät det, ute i fria naturen. Då ingen särskild predikant fanns, som höll offentlig predikan, samlades man till bönemöten, hvarvid stycken ur Rosenii och Waldenströms skrifter eller en predikan af någon känd författare, såsom Luther, Linderot eller Hoof, förelästes. Nästan hela öns befolkning blef under denna tid mer eller mindre kraftigt berörd af sanningen, och många vaknade upp ur syndasömnen och kommo till tron på Gud.

Då det nu befanns nödvändigt att uppföra ett missionshus, så förenade sig de troende och bildade år 1878 *Kållandsö missionsförening*. År 1879 uppförde denna förening ett missionshus, som sedermera för bättre utrymmes skull måste tillbyggas. Men så uppstod natten mellan den 5 och 6 jan. år 1900 en elds-

våda, hvarvid huset nedbrann till grunden. Redan samma år började Guds ords vänner på platsen bygga ett nytt, större och trefligare missionshus, som invigdes den 6 jan. 1901. Invigningstalet hölls af distriktsföreståndaren Aug. Hansson, som därvid tolkade missionsvännernas glädje och deras tacksamhet till Gud och de personer, som genom sin offervillighet bidragit därtill, att huset redan denna dag var skuldfritt.

Vid slutet af 1870-talet började några af de troende att inse det obibliska i att deltaga i statskyrkans nattvardsfirande. De samlades första gången i en liten kammare i en torparestuga för att enskildt fira Jesu döds åminnelse. Deras antal förökades emellertid mer och mer, och så bildades den 23 okt. 1882 en friförsamling, som sedan dess haft ledningen af den evangeliska verksamheten om hand.

År 1896 uppstod en större väckelse inom en särskild del af föreningens verksamhetsområde, belägen på det angränsande fastlandet, hvarest några troende, som tillhörde föreningen, voro bosatta. Efter denna väckelse bildades där en fristående förening med namnet Gerdsvikens missionsförening, som sistnämnda år byggde ett eget missionshus. Vid Ullrebro, där Kållandsö missionsförening i många år underhållit predikoverksamhet, har en år 1896 omvänd fiskhandlare trädt i spetsen för den fria verksamheten. Före sin omvändelse var han genom sitt vilda och ogudaktiga lefverne en fasa och skräck för hela samhället, men nu arbetar han med glädje och rik välsignelse för evangelii sak. En af de största väckelser, som ägt rum på Kållandsö sedan år 1876, inträffade under åren 1898—1899, då många, i synnerhet bland ungdomen, blefvo vunna för Herren och förenade sig med Kristi församling på denna plats.

Predikoverksamheten på Kållandsö uppehålles för närvarande af här ofvan nämnda predikanter, som verka i Kinnekulle missionsförenings tjänst. Dessutom finnas tvenne medlemmar af friförsamlingen på platsen, hvilka äga gåfvan att offentligt vittna om Herren. Sammankomsterna, omkring Guds ord äro talrikt besökta, frid och endräkt råder emellan de troende, och den fria evangeliska verksamheten har vunnit förtroende bland befolkningen och röner framgång.

VI.

Hjo med omnejd.

Redan på 1850-talet förspordes i staden Hjo och trakten däromkring de första yttringarna af en andlig lifsrörelse genom de s. k. roparnes verksamhet. De efterföljdes sedan af flera nitiska och varmhjärtade evangelii vittnen, bland hvilka särskildt må hugfästas namnen på män, sådana som den bekante Johannes Andersson från Långserud, Peter Topp samt Gustaf Andersson i Slätten och Lars Johan i Baståsen, hvilka två sistnämnda kunna betraktas såsom de egentliga banbrytarne för den andliga rörelsen i synnerhet inom Norra och Södra Fogelås' socknar. Under sina predikoresor besökte de äfven en och annan gång Hjo. De få troende, som vid den tiden funnos i staden, hade sina sammankomster dels hos en sämskmakare vid namn Almegren, dels i en verkstad, som tillhörde målaren P. Sandholm. Sedermera besöktes staden och orten af flera andra predikanter, såsom Svening Johansson, som då reste omkring såsom nykterhetstalare (se sid. 1044 o. f.), C. J. Lindberg, dåvarande skolläraren i Grefbäcks socken Sven Andersson, P. A. Hultman m. fl. Äfven prästmännen A. A. Fischer och Strand afgåfvo tid efter annan kraftiga vittnesbörd om Guds nåd i Kristus Jesus.

En järnhandlare i staden vid namn Synnergren öppnade sedermera sin bostad för sammankomster omkring Guds ord, men, då nu behofvet af en större samlingslokal blef alltmera trängande, föranstaltade några evangelii vänner en insamling för byggandet af en särskild predikolokal, och år 1863 stod ett rymligt och ganska trefligt missionshus färdigt. Från denna tid fick det evangeliska arbetet en mera ordnad prägel. Jönköpings missionsförenings predikanter gjorde regelbundna besök på platsen, söndagsskolverksamhet började bedrifvas af en särskildt för detta ändamål bildad förening, och en lifskraftig andlig rörelse förspordes bland befolkningen. Under senare delen af 1870-talet inträdde en härlig blomstringstid för Guds rike, då nådens ande på ett kraftigt sätt var verksam till själars frälsning. I synnerhet gäller detta våren och sommaren 1876, då studeranden Aug.

Skogsbergh, numera pastor i Norra Amerika, verkade i staden och dess omnejd. Stora åhörareskaror samlades vid bönestunderna, som då höllos dels i missionshuset, dels under bar himmel, många började med allvar fråga efter vägen till lifvet, och flertalet af de nuvarande äldre troende på platsen räkna från denna tid början af sitt andliga lif. I synnerhet äro sammankomsterna under vårmarknaden i Hjo sagda år, vid hvilket tillfälle läsarne beskylldes för att helt och hållet hafva förstört affärerna, samt mötet i »krögarns hage», då en kollekt upptogs, som uppgick till 80 kronor, ett efter dåvarande förhållanden ovanligt stort belopp, ännu i friskt minne hos många.

De lärostrider rörande försoningen, nattvarden m. m., som sedermera uppstodo i landet och upprörde mångas sinnen, framträngde äfven till Hjo och uppväckte där svåra meningsstrider och ett häftigt partinit, hvarigenom det lyckades själafienden att framkalla en splittring ibland de troende, hvilket medförde en fullständig schism, hvars verkningar ännu äro märkbara. De mest inflytelserika af det parti, hvilket, utan tvifvel i de bästa afsikter att såmedelst försvara »den rena läran», förfäktade den s. k. gamla åskådningen, gjorde slag i saken genom att efter någon tids förlopp fullständigt utestänga de troende af den friare åskådningen från den gemensamma samlingslokalen, allt med stöd af förut antagna stadgar, hvilka till kraft och verkan syntes hafva lika stor om ej större auktöritet än Guds eget ord. Detta skedde år 1882.

De troende, som sålunda blifvit utestängda, förenade sig nu till en friförsamling med namnet *Hjo kristna brödraförening* och hyrde sig samlingslokal i ett privat hus. Denna lokal visade sig emellertid otillräcklig, hvadan behofvet af en större sal rätt ofta gjorde sig kännbart, men någon sådan stod ej till buds. Men när så en af de förmögnare medlemmarne, en änkefru Ström, skänkt 1,000 kronor såsom grundplåt till ett nytt missionshus och denna summa sedermera förstärktes dels genom andra medlemmars bidrag, dels genom en ytterligare gåfva af 1,000 kronor, som nämnda änkefru vid sin död testamenterade till samma ändamål, så kunde det påtänkta huset uppföras. Denna nya samlingslokal, som bär namnet *Betelkapellet* och invigdes i nov. 1885, är byggd af tegel och synes i alla afseenden motsvara sitt ändamål.

Betelkapellet i Hjo.

I det gamla missionshuset, där endast Fosterlandsstiftelsens och Nordöstra Smålands missionsförenings predikanter få uppträda, har verksamheten, som bedrifves i mera statskyrklig riktning, nästan uteslutande uppehållits genom en enda persons, rådmannen J. Petterssons frikostiga bidrag. Denna verksamhet är ock numera baserad på en god ekonomisk grund, i det att den under lifstiden så frikostige rådmannen Pettersson vid sin år 1900 timade död testamenterade ett så ansenligt belopp till detta missionshus, att dess innehafvare, som äro sammanslutna i en förening med namnet *Evang. luth. missionsföreningen,* därigenom utan väsentliga bidrag kunna i fortsättningen så väl aflöna lokalpredikant som ock underhålla huset.

Ehuru nu nämnda partistrider framkallade en stiltje i den andliga lifaktigheten på platsen, så hafva dock äfven under de senare åren åtskilliga väckelsevindar dragit fram öfver staden och orten, och den offervillighet, som i synnerhet de frikyrkliga vännerna visat, vittnar om ett varmt intresse för framgången af Guds stora rikssak. Genom denna offervillighet har det ock varit möjligt för Hjo kristna brödraförening, som endast räknar ett knappt hundratal medlemmar, att under en följd af år underhålla egen predikant på platsen. Söndagsskolverksamheten, som numera ensamt bedrifves af sistnämnda förening, är rätt omfattande, och flera söndagsskolor finnas både i och utom staden.

Den evangeliska verksamheten inom samhället har äfven i det yttre framkallat en märkbar förändring, som visar sig icke minst däri, att en större vördnad för allt heligt och ett mera allmänt erkännande åt sanningen förspörjes på denna plats än kanhända på de flesta andra orter i vårt land. Därtill torde ock i ej oväsentlig mån den omständigheten hafva bidragit, att den andliga rörelsen bland sina målsmän räknat flera af stadens rådmän samt andra inflytelserika personer i samhället.

Den förut omtalade kyrkobyggmästaren Pettersson, som i många år var bosatt i Versås, utsträckte sin andliga verksamhet därifrån till Kyrkefalla, Fröjered, Korsberga med flera omkringliggande socknar. Öfverallt arbetade han nitiskt för folkets upplysning och själars frälsning. På åtskilliga platser var den andliga jordmånen något bearbetad af de s. k. roparne, men i allmänhet fick han utföra ett banbrytande röjningsarbete. Därefter började

Jönköpings missionsförenings predikanter, synnerligast Svening Johansson och C. J. Lindberg, att växelvis genomresa dessa bygder med evangelii vittnesbörd, som bar riklig och härlig frukt.

Beträffande den andliga rörelsens uppkomst och utveckling i de olika socknarna inom denna del af provinsen inskränka vi oss för öfrigt till att blott mera exempelvis i korthet meddela några spridda drag däraf inom Kyrkefalla, Sventorps och Varola socknar.

Inom *Kyrkefalla* fanns det redan år 1860 en liten grupp af troende. Bland dem var det fyra personer, som ägde gåfvan att offentligt vittna om Herren, och en af dessa, nämligen skomakaren G. Garp, lefver ännu och verkar såsom församlingsföreståndare och predikant på platsen. Det evangeliska arbetet i denna socken har under årens lopp gått framåt utan afbrott och utan svårare strider samt blifvit krönt med välsignelse.

I *Sventorps* socken var det länge och är det delvis ännu en hårdarbetad jordmån i andligt afseende, hvilket till god del torde hafva sin grund däri, att den schartauanska läroåskådningen varit förhärskande inom socknen. Under det evangelii verk gick framåt i socknarna rundt omkring Sventorp, tycktes alla i denna socken hafva enat sig om att tillsluta sina hjärtan och dörrar för sanningen. Under förra hälften af 1870-talet började visserligen åtskilliga predikanter dels från Kyrkefalla, dels från Jönköpings missionsförening besöka socknen, men deras predikningar åhördes med den största likgiltighet. Detta fortgick till år 1876, då en mycket kraftig väckelse uppstod, som bröt den gamla likgiltigheten för Guds ord. Stora skaror samlades vid bönestunderna, och många anammade det goda budskapet till frälsning. Då de enskilda boningshusen numera visade sig otillräckliga såsom samlingslokaler, så uppförde ordets vänner vid samma tid inom socknen ett präktigt missionshus, det första i denna trakt. De, som förut synts vara de yttersta, blefvo nu de främsta och det äfven däri, att dessa troende togo det första steget till fria nattvardsgångar och församlingsbildande, hvarjämte de anordnade egen skola för sina barn. I den nybildade församlingen var ett hjärta och en själ, och Guds verk gick framåt och bar frukt till rättfärdighet. När emellertid sedermera en af de ledande personerna afflyttat för att upptaga prediko-

verksamhet på annan plats och flera af församlingens medlemmar afrest till Amerika samt socknen vid samma tid fått en ny kyrkoherde, som var en mycket nitisk fiende till den fria verksamheten, så inträdde för de troende på denna plats en allvarlig pröfningstid, hvarunder de haft att kämpa med stora svårigheter. De underhålla dock fortfarande egen predikant och stå fasta i den frihet, de vunnit i Kristus. Äfven på dem torde därför detta Herrens ord kunna tillämpas: »Se, jag har gifvit inför dig en upplåten dörr, hvilken ingen kan tillsluta, ty du har ringa makt, och du har hållit mitt ord och icke förnekat mitt namn» (Upp. 3: 18).

I *Varola* socken bodde mot slutet af 1850-talet en f. d. nämndeman vid namn Lars Eriksson, hvilken, så vidt kändt är, var den förste, som där började arbeta för andras frälsning genom att tillkalla lekmannapredikanter. En hans son med namnet L. J. Hallander, som ägnade sig åt studier, hade under sin vistelse vid läroverket blifvit kraftigt berörd af Guds helige ande och verkade nitiskt för själars frälsning genom sång, samtal och predikan. Han dog redan år 1859, men fadern fortsatte med att tillkalla evangelii vittnen från andra håll, och den gnista af den heliga elden, som sålunda blifvit tänd i denna bygd, erhöll därigenom ny näring. År 1860 inflyttade prosten och riksdagsmannen Jakob Otterström till socknen. Han var en frisinnad man och af princip en varm vän till den fria andliga verksamheten, hvarför han både själf mottog lekmannapredikanter samt äfven höll skolhus och kyrkor inom pastoratet öppna för sammankomster omkring Guds ord. Under de tider, då han vistades vid riksdagen, sköttes pastorssysslan af vice pastorer. Bland dem må särskildt nämnas nuvarande kyrkoherden i Väster-Åker Fredrik Sandberg, hvilken år 1863 tjänstgjorde som vice pastor i socknen. Han predikade evangelium i andens och kraftens bevisning, och många i synnerhet af hans nattvardsbarn fingo då så djupa intryck af sanningen, att de sedermera helt öfverlämnade sig åt Kristi nåd.

Efter någon tids förlopp sammanslöto sig Guds ords vänner inom socknen i en missionsförening, för hvilken ofvannämnde Lars Eriksson blef ordförande. Såsom synnerligen nitiska missionsvänner vid denna tid nämnas äfven snickaren Lars Kristof-

fersson samt Erik Eriksson och Lars Eriksson i Lanna. År 1870 uppstod en mycket liflig andlig rörelse inom socknen. Hemmansägaren Jakob Karlsson från Skattegården och Johannes från Molyckan, »Molycken» kallad, framburo då med stor andekraft och synbar välsignelse frälsningens budskap här och där i bondstugorna. En ny besökelsetid inbröt år 1876, då den förut nämnde Aug. Skogsbergh fick tjäna såsom medel i Herrens hand till mångas uppväckelse och frälsning. De flesta äldre troende i den nuvarande friförsamlingen på platsen räkna från denna tid början af sitt lif i Gud. Samma år började ofvannämnde Lars Eriksson samt friförsamlingens nuvarande föreståndare Aug. Svensson att hålla söndagsskola. I detta arbete tog äfven prosten Otterström verksam del dels genom att uppmana föräldrarne att sända sina barn till söndagsskolan, dels genom att då och då anordna små fester för barnen.

År 1882 begynte några bland de troende att samlas enskildt för att fira Jesu döds åminnelse, och blef detta första upprinnelsen till den nuvarande friförsamlingen på platsen. Detta steg framkallade emellertid en så stor ovilja hos socknens dåvarande vice pastor, att han trots prostens lifliga protester stängde skolhusen för de frikyrkliga vännernas predikanter. De nödgades därför gripa sig an med att uppföra ett eget hus. År 1885 tog byggnadsarbetet sin början, och snart nog kunde de frisinnade troende på platsen med glädje och tacksägelse samlas i sitt nya missionshus, där de sedan i frid och endräkt haft många oförgätliga stunder tillsamman omkring Gud och hans ord.

Vid Djursätra hälsobrunn, belägen i Versås socken, har doktor E. W. Wretlind under en lång följd af år dels själf, dels genom anderika predikanter till rik välsignelse kungjort Kristi evangelium bland de talrika badgästerna från skilda delar af landet.

Under 1880-talet började de troende äfven på andra platser i denna landsände, såsom i Fröjered, Karlsborg, Tidaholm, Versås m. fl. socknar, att sammansluta sig i kristna församlingar, som sedermera hafva anslutit sig till Svenska missionsförbundet.

VII.

Skara, Sköfde och Falköping.

I stiftstaden *Skara* hade genom pastor Carl Gustaf Almqvists verksamhet på 1850-talet (se sid. 1038) det lefvandegörande ordet vunnit insteg bland den studerande ungdomen. Den, som emellertid i denna stad tog det afgörande steget till ett fritt evangeliskt arbete, var bryggaren *J. Andersson* därstädes. I söndagsskolan samlade han barnen omkring Herrens ord och i sammankomster de äldre till evangelii frälsningsbrunnar. Söndagsskola höll han själf men kallade från olika håll anderika män, som vid mötena predikade evangelium. Fosterlandsstiftelsens samt Jönköpings och Västergötlands missionsföreningars predikanter hafva ofta besökt staden. Sammankomsterna höllos till en början i privata hus och tidtals i ett källarloft, men år 1873 uppfördes genom de evangeliska vännernas energiska bemödanden stadens missionshus, hvilket samma år under glädje och tacksägelse invigdes. Ett par år förut hade här gått fram en kraftig andlig väckelse, hvarunder bland andra två prästmän med brinnande nit deltogo i missionsarbetet. Den 23 mars 1881 bildades *Skara missionsförening* med fri evangelisk församlingsordning. Dess medlemsantal uppgick då endast till tio personer, men påföljande år utbröt å nyo en djupgående andlig lifsrörelse, då föreningen fick en ganska stor tillökning så väl i medlemsantal som ock i andlig kraft.

Inom staden *Sköfde* begynte de första märkbara yttringarna af den senare tidens andliga rörelser att förspörjas på 1850-talet. Dessa andliga lifstecken voro en frukt dels af de s. k. roparnes verksamhet, dels af studeranden S. Stalins allvarliga väckelsepredikningar. Mot slutet af nämnda årtionde anordnade byggmästaren A. P. Larsson och major Brandt evangeliska sammankomster i en gästgifverisal i staden. Reseombudet C. J. Lindberg var den förste lekmannapredikant, som vid denna tid besökte Sköfde. Många lyssnade med stor undran och förvåning till förkunnelsen om synd och nåd, andra åter lade i dagen en bitter fiendskap mot sanningen, men några mottogo evangelii budskap till fräls-

Immanuelskyrkan i Sköfde.

ning. Därefter gjorde predikanterna Svening Johansson, P. A. Hultman m. fl. ordets tjänare upprepade besök i staden och dess omnejd. Efter någon tids förlopp hyrdes en särskild sal till samlingslokal, och mot slutet af 1860-talet bildades *Sköfde missionsförening*. Vid och närmast efter den tiden besöktes staden af många sanningsvittnen, såsom kyrkoherdarne Svalander och Sjögren, pastor C. W. Törnqvist, Johannes Andersson från Långserud, baron Essen på Tidaholm m. fl. Evangelii verk rönte framgång, en söndagsskola bildades, och den lilla skaran af troende tillväxte under årens lopp allt mer och mer. År 1872 uppfördes stadens missionshus. På grund af sitt mörka och otrefliga läge försåldes detta hus år 1893, hvarefter man började uppföra ett nytt missionshus, som blef färdigt på hösten 1897. Denna nya samlingslokal, som bär namnet *Immanuelskyrkan*, är uppförd af sten och kostar med tomt 25,000 kronor.

Under 1870-talet uppehölls predikoverksamheten i staden hufvudsakligen af Jönköpings missionsförenings predikanter, som gjorde regelbundna predikobesök därstädes. Under studeranden Aug. Skogsberghs besök 1876 uppstod en ganska omfattande väckelse, och äfven på 1880-talet inträffade en särskild besökelsetid. Båda dessa väckelser medförde rika frukter för Guds rike.

Närmast såsom en följd af de under 1870-talet pågående lärostriderna rörande försoningen, nattvarden och dopet bildades år 1874 i staden en nattvardsförening, som sedermera organiserats till en kristen församling. Vid samma tid kom äfven en baptistförsamling till stånd på platsen.

Bland predikanter, som under de senare åren för längre eller kortare tid arbetat i missionsföreningens tjänst, må här nämnas Albert Andersson, Fr. Engelke, C. J. Karlstedt, löjtnant Th. Norlin och Fritz Peterson, af hvilka den sistnämnde för närvarande är föreningens föreståndare och predikant.

Den friare andliga verksamheten i staden *Falköping* daterar sig från den tid, då prosten G. Linnarsson kallade C. J. Lindberg att verka härstädes (se sid. 1048 o. f.). Bibelförklaringar höllos då af Lindberg så väl i kyrkan som skolan. Det var under åren 1852—1858. Många åhörare samlades, och flera fingo erfara Guds frälsande nåd. Emellertid utbröt en rätt allvarsam fiendskap mot Lindberg, och det var nätt och jämt, att han und-

gick att blifva öfverfallen. Svening Johansson, O. Ahnfelt m. fl. började äfven tidigt verksamhet i staden. Söndagsskola började hållas redan 1854.

Under 1860-talet uppstod emellertid hinder för skolhusets upplåtande för ordets predikan, hvarför de troende samlades i snickare Hultings, glasmästare Larssons m. fl:s hem. Tanken på att få ett eget samlingshus vaknade nu till lif, och på tillrådan af fröken Mina Ander skänkte garfvare Lindgren tomtplats år 1871, då missionsföreningen bildades och huset började byggas. Året därpå kunde man använda det för predikan, ehuru det dröjde flera år, innan det blef fullt färdigt.

I den nybildade föreningen ingingo till en början endast manliga medlemmar. De voro vid pass 8 personer. Ordförande för föreningen blef snickare Hulting. Omkring år 1876 valdes därtill förre skolläraren A. J. Holmblad, som ännu innehar detta uppdrag.

År 1876, då kraftiga väckelser förspordes vida omkring, var det äfven här lifligt på det andliga området. Prosten N. J. Linnarsson, som under flera år ledde söndagsskolan i missionshuset, öppnade då kyrkan för ett missionsmöte, ty det fans ej på långt när plats i missionshuset för alla, som ville höra. Carl Andersson från Vaxholm samt E. A. Skogsbergh besökte staden flera gånger vid denna tid, och dessutom hafva Jönköpings och Västergötlands missionsföreningars predikanter utöfvat verksamhet här.

Föreningen är numera ansluten till Svenska missionsförbundet och började öfva församlingslif. Föreningen har tidtals haft egen predikant tillsamman med Mössebergs missionsförening, men för närvarande uppehålles verksamheten af de ofvannämnde större föreningarnes predikanter samt några närboende troende män, som offentligt frambära vittnesbördet om Herren.

VIII.

Västergötlands missionsförening.

Såsom en frukt af den banbrytande evangeliska verksamhet, som under 1860- och förra hälften af 1870-talet utöfvats

inom norra Västergötland, hade, såsom i det föregående blifvit visadt, flerstädes inom denna del af provinsen under dessa år större och mindre missionsföreningar uppstått, hvilka dock icke trädt i någon närmare förbindelse med hvarandra i fråga om samarbete för den inre och yttre missionens sak. Emellertid kände de troende på många platser ett trängande behof af att oftare och mera regelbundet få höra Guds ord, än de voro i tillfälle till under de mera tillfälliga predikobesök, som dåvarande resepredikanter emellanåt gjorde på olika platser. Dessutom besjälades de i allmänhet af ett varmt intresse för andras frälsning och längtade innerligt efter att få till stånd en gemensam länsförening för att sålunda med större kraft och rikare framgång kunna bedrifva arbetet för missionens heliga sak. När därför evangelii vänner i Sköfde och trakten däromkring utfärdade en inbjudning att i mars 1877 hålla ett möte i denna stad för att gemensamt öfverlägga och fatta beslut om stiftandet af en sådan förening, så vann detta liflig genklang hos de troende flerstädes inom provinsen. Att intresset för en större provinsförening var stort, visade sig däraf, att mycket öfver 100 missionsvänner från olika delar af nordöstra hälften af landskapet infunno sig på detta möte. Till och med stiftets biskop och stadens kyrkoherde samt flera andra prästmän befunno sig bland mötesdeltagarne och deltogo med ifver i förhandlingarna.

Under den vid mötet förda diskussionen visade det sig, att meningarna vore mycket delade i fråga om den påtänkta föreningens ställning till kyrkan och dess prästerskap. Den allmänt vördade biskop Beckman och åtskilliga af de närvarande prästerna ansågo det vara godt och nyttigt, att föreningen komme att verka i samförstånd med statskyrkan och ställdes under kyrkligt kontroll, i hvilket fall de ville deltaga i och understödja dess verksamhet. Någon framhöll ock den meningen, att en fullt broderlig samverkan mellan alla på Kristus troende borde äga rum inom föreningen utan afseende på olika åsikter och uppfattningar i mera oväsentliga lärofrågor. Det stora flertalet af mötesdeltagare uttalade sig emellertid för en fri evangelisk verksamhet. Dessa olika meningar bröto sig ganska skarpt emot hvarandra under öfverläggningarna, men resultatet blef dock det, att en förening med Jönköpings missionsförening som mönster

bildades med namnet *Västergötlands missionsförening.* Det var den 28 mars 1877, som denna förening konstituerades, en dag, som ännu kvarstår såsom ett kärt och dyrbart minne hos alla dem, som deltogo i detta möte. Till ordförande inom den nybildade föreningen valdes den gamle och aktade bryggaren *J. Andersson* i Skara, hvilken dock rätt snart öfverlämnade detta förtroendeuppdrag till byggmästaren *A. P. Larsson* i Sköfde. Efter honom öfvertog kapten *Iwan Bratt,* då bosatt å Karlsborg, ordförandeskapet inom föreningen, och, då han år 1889 vid sin afflyttning till Göteborg afsade sig denna befattning, så erhöll han till efterträdare föreningens nuvarande ordförande pastor *J. Anjou,* hvilken före denna tid under åtskilliga år verkat i norra Amerika dels såsom präst inom Ansgariisynoden, dels såsom lärare vid denna förenings skola, Ansgarii College, i Knoxville, Illinois. Dessutom har han både före och efter sin vistelse i Amerika verkat på åtskilliga ställen i hemlandet, såsom t. ex. i Norrunga, där han var brödraförsamlingens predikant i flera år.

Västergötlands missionsförening har så småningom vunnit tillslutning af allt flera bland de lokalföreningar, som vid dess bildande funnos eller sedan uppstått inom Skaraborgs län, som kan betraktas såsom denna förenings egentliga verksamhetsområde. Så t. ex. anslöt sig Mariestads missionsförening vid slutet af 1870-talet till föreningen, och på samma gång inträdde denna förenings båda predikanter A. G. Andersson och Aug. Sjöberg i länsföreningens tjänst. Sedermera antog föreningen ytterligare predikanterna Zakarias Olsson, Abrahamsson, Lundgren och Magnusson. Dessutom hafva flera troende folkskollärare under den tid, de varit lediga från sitt skolarbete, på föreningens uppdrag rest omkring och förkunnat evangelii ord samt därjämte sökt väcka och underhålla missionsvännernas intresse för söndagsskolverksamheten. Föreningens nuvarande predikanter äro A. G. Andersson, A. G. Johansson, L. M. Lundgren, O. A. Magnusson, K. J. Wester och A. Hansson i Wersås.

Föreningen håller årligen i mars månad sin årskonferens i staden Sköfde, hvilken plats genom sitt centrala läge inom föreningens verksamhetskrets befunnits synnerligen lämplig för detta ändamål. För öfrigt hafva efter aftal inom styrelsen större möten anordnats under årens lopp på olika platser inom länet.

Föreningens resepredikanter hafva bemödat sig om att, så vidt möjligt är, undvika kyrkliga tvistefrågor och i stället satt såsom mål vid sin verksamhet att genom evangelii predikan vinna själar för Kristus. En rik välsignelse har ock åtföljt deras arbete. Många förlorade söner och döttrar hafva genom deras vittnesbörd blifvit förda ifrån mörkret till Guds underbara ljus, och de troende hafva blifvit vederkvickta och uppmuntrade till att fortsätta vandringen på lifvets väg.

Västergötlands missionsförening anslöt sig till Svenska missionsförbundet år 1900.

IX.

Södra Västergötland.

I södra Västergötland liksom på de flesta andra platser i vårt land härskade vid midten af förra århundradet allestädes försoffning och andlig död, i det att befolkningen låg försänkt i allehanda synder och laster utan någon omsorg om själens frälsning. Svordom och dryckenskap med åtföljande ovänskap och slagsmål hörde till ordningen för dagen. Statskyrkans präster, som skulle vara bärare af evangelii ljus och sanning i detta djupa andliga mörker, voro i de flesta fall själfva främmande för lifvet i Guds sons tro. Ett och annat väckelserop förspordes visserligen, men det rörde sig nästan uteslutande omkring syndens fördärf och Guds dom öfver synd och orättfärdighet. Genom dessa väckelserop, som voro genljud dels af de s. k. roparne i norra Västergötland, dels af pastor Hoofs i Svenljunga väldiga väckelsepredikningar, förbereddes dock mångas hjärtan för mottagande af Guds nåd i Kristus Jesus. I det följande skola vi taga en öfverblick af det andliga frigörelsearbete, som Gud under den följande tiden utfört i vissa socknar inom denna del af provinsen, där evangelii verk rönt en något större framgång.

Öfver *Norunga* socken hvilade vid ofvannämnda tid ett djupt och hopträngdt andligt mörker. Alla syntes vandra efter den fursten, som är verksam i otrons barn. Man vet ej om mer än tvenne gamla gummor, som vid den tiden visade något tecken att vilja utgöra ett undantag ifrån denna regel. Bland de på

orten mest gängse syndavanorna var dryckenskapen förhärskande. Så länge det var i öfverensstämmelse med landets lagar att idka s. k. »husbehofsbränning», gjorde befolkningen bruk af denna rättighet i den största utsträckning, och, sedan husbehofsbränningen blef skattbelagd, idkades »smygbränning». Huru allmänt denna brottsliga handtering var utbredd, kan man förstå däraf, att en länstidning från år 1852 förtäljer, att kronobetjäningen blott under ett enda år inom Norunga lagt beslag på icke mindre än 18 brännvinsredskap. Det är klart, att under sådana förhållanden, då nästan alla skogar i sig gömde »brännvinshötter» och nära nog hvarje hem var ett utskänkningsställe, dryckenskapen skulle erhålla en förfärande utsträckning, och man vet därför icke heller om från denna tid mer än en enda yngling inom Norunga, hvilken icke smakade rusdrycker.

Men när brännvinet gick in, gick vettet ut. Så t. ex. hände sig så sent som år 1872, att, då kronobetjäningen vid ett tillfälle infann sig för att göra beslag på olofliga brännvinsredskap hos en af ortens mest inbitna smygbrännare, det föll några till supgille i en närbelägen stuga församlade män och ynglingar in att med smygbrännaren i spetsen öfva öppet våld emot rättvisans handhafvare. Upprymda som de voro af de olycksbringande starka dryckerna, var det deras fulla allvar att »tukta till länsmannen». Försedda med påkar och bössor trängde de honom hårdt in på lifvet. Men sedan den starke och modige länsmannen gifvit en af upprorsmännen ett kraftigt slag med en bösskolf, stillades deras raseri något, och de beslöto nu att blott återtaga brännvinsredskapen och så låta kronobetjäningen fara. Detta äfventyr fick sitt sorgliga efterspel vid domstol. Men icke nog med det. Länets höfding fann nödigt att för stäfjande af den betänkliga upprorsandan i Norunga för en längre tid låta inkvartera soldater därstädes.

Trots ett sådant bärsärkarlif voro norungaboarne mycket kyrksamma. Sedan de inmundigat »kyrksupen», antingen i hemmet eller på något ställe under vägen, infunno de sig mangrant i kyrkan, där de med stor kraft och lifligbet deltogo i kyrkosången, hvarvid många gånger en täflan att utmärka sig spelade hufvudrollen. Om de manliga kyrkobesökarne nöjde sig med en eller två supar före »mässan», så kräfde dock de törstiga

struparna oftast många sådana efter »gudstjänsten». Kyrkobesökarne bildade dryckeslag i vissa utefter vägen belägna krogställen, och där festade man nu hela söndagen och mången gång äfven hela den därpå följande natten. Att därpå kunde följa äfven en »frimåndag» i sus och dus, hörde alls icke till sällsyntheterna. Trots denna råhet i seder måste man dock rättvisligen erkänna, att en viss vördnad för det, som ansågs heligt, behärskade folkmassan. Att visa lättsinne under Guds ords läsande förekom ej gärna, och att gäckas med det heliga och slå omkring sig med fritänkerifraser, såsom man så ofta kan få höra nu för tiden, förspordes ej på den tiden i dessa bygder. S. k. husandakt öfvades i åtskilliga hem, i det att man regelmässigt läste ur någon postilla af Hoof, Luther, Linderot eller Scriver m. fl., eller ock läste och sjöng man dagligen några psalmer ur psalmboken.

Men Herrens barmhärtighet är stor. Det löftet, att han skall varda funnen af dem, som icke känna honom, gick här i härlig fullbordan. Ibland ortens mest ihärdiga och listiga smygbrännare behagade Herren utvälja den, som först skulle höja väckelsens rop ibland de i synden sofvande. Hans namn var *Anders Petter Andersson* vid Ljurs kvarn. Just som han en natt höll på som allra ifrigast med att idka sin olofliga handtering i en under boningshuset belägen jordkula, träffades han af en väckelsens pil ifrån ofvan. Det stod med ens klart för honom, att han var på väg till fördömelsen. Han sprang förskräckt upp ur det usla kyffet, väckte sin hustru och svärmoder samt ropade utom sig af förtviflan, att han var förlorad. Genom andens ljus såg han nu icke allenast sig själf i den största själafara utan hela församlingen sofvande i synden.

Försedd med psalmbok och katekes gick han nu från hus till hus och ropade an de sofvande. En bäfvan intog mångas hjärtan, och snart fick man höra ett gny i de döda benen. Inga hus voro nu rymliga nog för de skaror, som samlades för att höra »Ljurskamjölnarens» eldiga väckelserop. Denna morgongryning till en bättre dag begynte visa sig år 1858. År 1862 gjorde ett par af Fosterlandsstiftelsens kolportörer, *O. Engström* och *L. Olsson*, sitt första besök i Norunga, och under så väl detta som under några följande besök tog den genom botpredi-

kanten A. P. Andersson uppväckta rörelsen en ännu större utsträckning. Dessutom tog väckelsen en mera sund riktning, i det att något af evangelii ljus äfven tillfördes densamma.

Bland dem, som vid denna tid sökte och funno frid med Gud, var äfven en 20-årig yngling vid namn *Kasper Andersson* från Hjulsered i Ljurs socken. Redan 1865 finna vi honom på enträgna uppmaningar uppträda och hålla »bibelsamtal» här och där i husen. Som han hämtade sin andliga uppbyggelse näst bibeln i C. O. Rosenii Pietist, gingo hans bibelsamtal i en sund evangelisk riktning, och var det mången arbetande och betungad, som nu begynte andas lättare. Under tiden hade ock den förut nämnde Andersson blifvit omstrålad af evangelii ljus, hvadan »soluppgången» begynte visa sig litet hvarstädes genom det tack och lof till Gud, som uppstämdes af frälsta och frigjorda själar.

År 1865 slog förlossningens timme för en annan yngling, studeranden *G. F. Nordqvist* från St. Bögared i Norska Skogsbygds socken, och år 1868 finna vi honom sysselsatt med att för allmänheten föreläsa ur Luthers och Rosenii skrifter. Och då *»Norunga missionsförening»* bildades år 1869, blef nämnde yngling utsedd till föreningens ordförande, kassör och sekreterare, hvilka förtroendeuppdrag han ännu efter mer än 30 års förlopp innehar.

Sedan de troende sammanslutit sig för ett kraftigare bedrifvande af missionsverksamhet och föreningens medlemmar enhälligt beslutat att träda i närmare förbindelse med Jönköpings missionsförening, kom rörelsen alltmer in i en evangelisk riktning. Rosenii Pietist blef nu en kär uppbyggelseskrift för mången, och den spriddes under många år i hundratals exemplar årligen.

Som nämndt är, bildades Norunga missionsförening år 1869 med 150 medlemmar. Sedan en kraftig väckelsevind å nyo gått fram öfver trakten under åren 1870—1871 och många under denna tid funnit frid med Gud och ibland dessa flera af dem, som voro med i det förut omnämnda tumultet emot kronobetjäningen, uppstod behofvet af en ännu innerligare sammanslutning emellan de evangeliskt sinnade troende, och så uppkom år 1874 *Norunga brödraförbund* i Norunga missionsförenings ställe. Den lilla planteringen utvecklade sig nu under några år

på ett mycket välsignelserikt sätt; den största endräkt rådde emellan Brödraförbundets medlemmar, och uppmaningen: »Låtom oss akta på hvarandra till uppväckande af kärlek och goda gärningar, icke öfvergifvande våra särskilda sammankomster» etc. beaktades med allt allvar.

Hos dem, som icke ville böja sig till lydnad för sanningen, tilltog däremot ondskan i förfärande grad. Förföljelseandan var i liflig rörelse, och riktiga ligaband af våldsmän bildades. Men så inbröt väckelsen af år 1877, en väckelse, som i omfattning och djup torde vara enastående. Såsom bevis för den framsusande vindens mäktiga kraft må nämnas, att Brödraförbundet, som vid slutet af 1876 räknade vid pass 300 medlemmar, på föga mer än ett år sprang upp till öfver 700.

Klart är, att under sådana förhållanden ej tillräcklig pröfning kunde ägnas åt hvar och en, som med stor enträgenhet under denna tid bad om en plats inom Brödraförbundet. Hos mången visade det sig, ty värr, snart nog ej hafva varit nog djup jordmån för den ädla säden.

Allt sedan den frireligiösa rörelsens första uppkomst hade den blifvit bemött med misstro och kyla af församlingens prästerskap. Ett angenämt undantag utgjorde dock en vice pastor *E. G. Tengstrand.* Själf en på Herren sant troende såg han med glädje, att församlingsboarne omvände sig till Gud, och i Brödraförbundets verksamhet deltog han med intresse. Han tillträdde dock inom kort en komministratur i en annan församling, till stor saknad för de troende inom Norunga.

År 1877 begynte s. k. fria nattvardsgångar att firas inom Norunga. Till detta steg manades de troende af flera skäl. Ett af dessa var den sorgliga omständigheten, att församlingens kyrkoherde äfven var församligens mest ökände drinkare. Efter ett ifrigt rannsakande i skriften rörande denna sak beslutade sig ett 20-tal af Brödraförbundets medlemmar att taga steget ut, och inom mindre än ett halft år hade alla de öfriga förbundsmedlemmarne anslutit sig till denna rörelse.

En annan omständighet, som manade till handling härutinnan, var, att Brödraförbundet, som i sitt trångmål vändt sig till stiftets biskop med en ödmjuk anhållan om »en sant troende

vice pastor», icke syntes hafva något att hoppas ifrån detta håll, oaktadt biskopen lofvat att härutinnan göra sitt bästa.

Som kyrkoherden visade sig alltmer såsom en ovärdig ämbetsinnehafvare, och då klagomål rörande hans förargelseväckande uppförande ingått till domkapitlet, blef han ålagd att hålla vice pastor. Så kom då vice pastor A. Nyrén till församlingen år 1878, och i och med detsamma inbröt en allvarsam sållningstid för den fria missionens vänner. Den nykomne vice pastorn ansåg det höra till hans ämbetsplikt såsom statskyrkans tjänare att göra allt för att undertrycka den pågående andliga rörelsen inom församlingen. Han kallade Brödraförbundets ordförande inför kyrkorådet; han höll kyrkostämmor i syfte att få lagstadgadt förbud för förbundets allmänna sammankomster; han arbetade på att få ut ur kyrko- och skolrådet de troende, som där utgjorde mer än halfva antalet af ledamöter; han arbetade för att få bort tvenne af församlingens troende småskollärarinnor; han sökte undertrycka söndagsskolverksamheten genom att t. ex. själf utlysa söndagsskola på samma dag, ställe och timme, som förbundets söndagsskollärare bestämdt att hålla skola; han predikade emot och varnade oförtrutet, offentligt och enskildt, för den »antikristliga waldenströmska villfarelsen» o. s. v. Begåfvad som han var och dessutom genomglödgad ett aldrig slocknande nit mäktade han åstadkomma en ej ringa förvirring ibland de många ännu obefästade. Men just som han höll som bäst på med att söka utfärda förbud för en af Jönköpings missionsförenings predikanter att uppträda inom församlingen, rycktes han genom döden helt hastigt bort från sitt tvetydiga missionsarbete. Om ock sedan dess motståndet hos församlingens prästerskap ej varit så intensivt som under pastor Nyréns tid, kan dock som ett totalomdöme sägas, att de frireligiösa aldrig funnit nåd inför dess ögon.

Lekmannadopen togo sin början inom Norunga år 1882. Det var den ovärdige statskyrkotjänaren, som indirekt manade fram äfven denna rörelse. Sedan de troende en och annan gång försport, huru den officierande prästen vid dopförrättningen raglade fram till dopbäckenet och där till och med begynte den heliga akten med att läsa bönen vid en kvinnas kyrkotagning öfver barnet, så frågade sig med häpnad många bland de tro-

ende, om det kan vara Kristi mening, att detta heliga sakrament skall handhafvas af sådana personer, och resultatet blef — de fria lekmannadopen.

År 1883 antog Brödraförbundet en något förändrad organisation, i det man sökte vid tanken på öfvande af församlingslif komma bibelns praxis så nära som möjligt. Sedan dess bär Brödraförbundet namnet *Brödraförsamling*. Ända ifrån år 1869, då de troende först sammanslöto sig till en missionsförening, hafva missionens vänner stått i särskild förbindelse med Jönköpings missionsförening. Föreningen stod ock under flera år nära ansluten till Göteborgs missionsförening, och, då Västkustens missionsförening bildades, ställde sig Norunga missionsförening i närmare förbindelse äfven med denna nya korporation. År 1890 sökte och erhöll Norunga Brödraförsamling inträde i Svenska missionsförbundet. Kära samt efterlängtade äro de besök, som dessa föreningars reseombud och predikanter då och då göra inom Norunga.

Brödraförsamlingen har haft och har ännu förmånen att äga inom sitt sköte flera »infödda» evangelii vittnen. I 33 års tid har förut nämnde Kasper Andersson, sedan flera år tillbaka anställd såsom en af Västkustens missionsförenings ordinarie predikanter, troget tjänat församlingen med sin gåfva, så långt tiden medgifvit sådant. Med få afbrott har ock Brödraförsamlingens ordförande allt sedan 1868 sökt att ockra med sitt pund äfven såsom predikant. I nära 20 år har ordets säd dessutom utsåtts af muraren *Karl Johansson* från Bäckaskog, helt nyligen hemförlofvad efter ett troget arbete i Herrens vingård, snickaren *Johannes Äspelin* från Äkrun, hemmansägaren *Johan Karlsson* i Näfverhult, folkskolläraren *C. A. Engström* m. fl.

I sex år tjänade pastor *J. Anjou*, numera bosatt å Trollebo i Hudened, Brödraförsamlingen i egenskap af dess lokalpredikant, hvilken befattning ofvannämnde Kaper Andersson nu innehar, på samma gång han sköter en halfårspredikantsyssla inom Västkustföreningen.

Som ett synnerligen glädjande sakförhållande torde böra påpekas den ostörda endräkt, som under de sista 30 åren alltjämt varit rådande inom den troende hopen inom Norunga. Visserligen hafva »främmande lärdomsväder» och skarpa menings-

brytningar vid olika tillfällen sökt uppväcka söndringens ande äfven här, men den broderliga sammanhållningen har dock förmått vid hvarje sådant angrepp näpsa stormen, innan partilidelsernas slam blifvit upprördt. Därför höra den dag, som i dag är, »alla de, som med allvar vilja vara kristna samt med hand och mun bekänna evangelium» (Luther), till en enda kristen hop, till Norunga brödraförsamling, om man undantager trenne baptistbröder, hvilka slagit ned sina bopålar inom Brödraförsamlingens område.

På flera sätt har den på Kristus troende hopen i Norunga sökt verka Herrens verk. I dec. 1872 bildades *Norunga bibel- och traktatsällskap* med syfte att »ibland ortens befolkning dels gratis, dels till nedsatt pris sprida goda uppbyggelseskrifter och främst ibland dessa bibeln». Detta sällskap arbetade oförtrutet under en lång följd af år, hvarvid flera hundra biblar samt dessutom böcker af Luther och Rosenius i stor mängd blefvo spridda inom Norunga och äfven i angränsande socknar.

Nästan samtidigt med missionsföreningens uppkomst bildades flera syföreningar, och missionsauktioner hållas alltfort regelmässigt hvarje år på flera särskilda ställen inom Brödraförsamlingens område.

I den mån, den andliga rörelsen vunnit utbredning, har behofvet af särskilda samlingslokaler gjort sig gällande, och så hafva under årens lopp tre missionshus uppstått, ett inom Norska Skogsbygd och två inom Norunga socken. Det inom Ljur, hvilket är det äldsta missionshuset i dessa trakter, är ej här medtaget i räkningen, alldenstund Ljurs missionskrets redan år 1879 fann sig för lokala förhållandens skull föranlåten att skilja sig ifrån Norunga missionsförening och bilda en särskild sådan för sig själf.

Inom *Stora Lundby* socken hade under 1860-talet en väckelsepredikant vid namn Nordström genom sina predikningar framkallat oro i mångas sinnen. Den rörelse, som genom hans verksamhet uppstått, befordrades kraftigt genom den nitiske kyrkoherden Torbjörnsons allvarliga predikan om synd och nåd. På vintern 1869 voro trenne ynglingar i socknen en dag tillsamman och kommo då att samtala med hvarandra om de eviga tingen. När de så en efter annan omtalat sina erfarenheter och hjärtats

känslor, blef det dem klart, att de voro fördömelsevärda syndare och stadda på vägen till förtappelse. De kommo då öfverens om att börja lefva ett heligt lif och föllo genast ned på sina knän och anropade Gud om hjälp och frälsning. Herren hörde och besvarade inom kort deras bön.

På hösten föregående år hade till socknen inflyttat en dräng från Norunga, hvilken mottagit djupa intryck af den där pågående andliga rörelsen. Han bad nu sin nye husbonde att därifrån få tillkalla en ung man, som predikade Guds ord. Löfte härtill gafs, och på våren 1869 ankom Kasper Andersson, så var den unge norungamannens namn, till Stora Lundby och begynte där förkunna sinnesändringens och trons ord. Andersson fick då höra talas om de tre ofvannämnda ynglingarne, uppsökte en af dem och fann honom vara en i sanning frälsningssökande själ. Från detta predikobesök daterar sig en vidtomfattande och välsignelserik evangelisk verksamhet, som genom kraftiga väckelser fått allt större fasthet och utsträckning. Den största af dessa väckelser var den, som uppstod år 1870, då hela familjer lämnade sig åt Herren och frälsningens jubel hördes i nästan hvarje by. Hos hemmansägaren Hans Persson i Kullen kommo 6 af barnen till tron på Kristus, och på Krongården fick man bevittna liknande nådesunder. Af nämnde Hans Perssons söner hafva tre sedermera gjort sig kända i vidsträckta kretsar såsom nitiska och verksamma Jesu vittnen. De äro *Aug. Hansson,* numera distriktsföreståndare inom Svenska missionsförbundet, *Peter Lundén,* sedan flera år tillbaka kyrkoherde i Göteborg, och *Olaus Lundén,* skolföreståndare i Göteborg. Denna andliga lifsrörelse medförde djupgående förändringar i samlifvet, som efter att förut hafva kännetecknats af synder och råa utsväfningar nu helgades genom Guds ord, bön och sång.

År 1870 slöto sig de troende inom socknen tillsamman i en missionsförening och inköpte samma år en större stuga, som inreddes till bönehus. I detta hus förkunnades sedermera evangelii ord af Kasper Andersson, Håkan Bengtsson samt öfriga Göteborgs missionsförenings predikanter. Därjämte började Jönköpings missionsförenings predikanter vid denna tid besöka socknen äfvensom prästmännen K. Torin från Jonsered, Osterman från Göteborg och senare äfven P. Lundén. År 1874 ombyggdes

och utvidgades detta första bönehus, och år 1878 uppfördes i en centralt belägen del af socknen föreningens nuvarande stora missionshus, i hvilket sedan den tiden talrika skaror söndagligen fått höra lifvets ord.

Under den första tiden bevistade de troende allmänt och träget nattvardsgångarna i statskyrkan men blefvo därvid både i skriftermålen och predikningarna af prästerna ständigt bestraffade och utpekade såsom villoandar. Enär deras erfarenheter vittnade tvärt emot det, som de sålunda fingo höra, och deras heligaste känslor häraf blefvo djupt kränkta, drogo de sig så småningom ifrån kyrkan och hennes nattvardsgångar och beslöto i Herrens namn att samlas enskildt till firande af Jesu döds åminnelse. Under ledning af Teofil Torbjörnson, en son till förut nämnde kyrkoherde Torbjörnson, samlades sålunda en del af de troende år 1876 till enskild nattvardsgång. Inom kort voro alla troende i socknen med härom, och missionsföreningen omgestaltades så till en friförsamling. Såsom en glädjande omständighet må nämnas, att inga lärostrider under årens lopp åstadkommit någon splittring bland de troende i Stora Lundby. De hafva blifvit bevarade i en yttre enhet, som är synlig äfven för världen. Detta goda förhållande har säkerligen till väsentlig del sin grund i den visliga och manliga ledning, som föreningen ända hittills haft förmånen att äga.

Från Stora Lundby har missionär S. A. Flodén utgått, hvilken fått bidraga till spridningen af Kristi evangelium på missionsfältet i Kongo.

Väster om Stora Lundby ligger socknen *Bergjum*, hvars befolkning till sinnelag och samlif är mycket besläktad med folket i Lundby. Sedan den evangeliska verksamheten tagit sin början i Stora Lundby, utbredde den sig inom kort därifrån äfven till Bergjum, hvarest en liten skara då blef vunnen för Herren. Trots en riklig förkunnelse af Guds ord visade sig dock den andliga jordmånen hård och ofruktbar i denna socken ända till år 1880, då en kraftig nådevind började blåsa där. Många bland dem, som då väcktes till besinning, hade att under bön och tårar utkämpa en hård kamp, innan de erhöllo visshet om sin frälsning. Rätt många sådana, som i rusdrycker sökte hjälp och kraft att kunna motstå den mäktigt påträngande rörelsen, vardt

Herren genom sin frälsarekärlek för stark, så att de såsom ett saligt segerbyte blefvo lagda till Jesu fötter. Från denna tid räkna de flesta af de nuvarande troende i Bergjum begynnelsen af sitt andliga lif. Hvad organisationen af den evangeliska verksamheten inom denna socken beträffar, så har den troget följt den andliga utvecklingen i Stora Lundby.

I *Angereds* socken, belägen väster om Bergjum, hafva Västkustens missionsförenings predikanter under de senare åren utfört ett godt arbete för Herren, och flera familjer finnas nu där, som hafva sin glädje i Gud och hans ord.

Vid Surte glasbruk hafva predikanter från Göteborg och Västkustens missionsförening gemensamt predikat Kristus till rätt mångas frälsning.

Vid Jonsered har den förut nämnde pastor *Kristian Torin* verkat med välsignelse i många år. Bland den stora arbetarebefolkningen där hafva många i anda och sanning lämnat sig åt Herren. Bruksstyrelsen har ock i allmänhet visat sig vänligt stämd mot den fria evangeliska verksamheten samt öppnat brukets skolhus för lekmannapredikanter.

Kyrkoherden K. Torin, broder till predikanten Nils Torin, föddes den 25 juni 1837 i Snöstorps socken i Halland. Han blef vid 15 års ålder omvänd till Gud, hvarefter det blef hans högsta önskan att få blifva präst och få förkunna frälsningens evangelium för sina medmänniskor. Redan innan han tagit studentexamen, predikade han ofta i Enslöf och socknarna däromkring i Halland, och, sedan han blef präst och fick anställning på annat håll, har han ofta vittnat om Herren äfven i sin hembygd, då han besökt sina vänner och anhöriga där.

Inom *Östads* socken har det sedan 1870 funnits en liten skara troende, hvilka där bedrifvit en god andlig verksamhet. Omkring år 1890 uppstod i denna socken en rätt omfattande väckelse, hvarunder icke så få togo vid tron. Kyrkoherde K. Torin, som för några år sedan tillträdde detta pastorat, har alltsedan kraftigt understödt och ledt det evangeliska arbetet i fråga om missions- och predikoverksamhet, men däremot har den frikyrkliga rörelsen aftagit inom socknen efter hans ankomst dit.

Öster om Stora Lundby ligga socknarna *Lerum* och *Skallsjö.* Ehuru den andliga verksamheten inom dessa socknar icke

medfört så stora och glädjande resultat som i Stora Lundby och Bergjum, så hafva dock äfven här små friförsamlingar och föreningar uppstått, hvilkas medlemmar i ord och lif söka förhärliga sin himmelske mästare.

* * *

August Hansson.

Predikanten Aug. Hansson föddes den 17 augusti 1844 å hemmanet Olofstorp i Stora Lundby socken. Föräldrarne, ehuru icke i sann mening troende, voro dock på sitt sätt gudfruktiga, hvarför de tillhöllo sina barn att läsa Guds ord och bedja samt vandra på Herrens vägar. Redan i barndomen var Hansson flera gånger kraftigt påverkad af Guds helige ande, och, då han på något svårare sätt försyndat sig, kände han allvarliga samvetsförebråelser. Vid 15 års ålder blef han för första gången i tillfälle att höra en lekmannapredikan, hvaraf han erfor ett mycket djupt intryck. Vid samma tid gick han i konfirmationsskola för den genom sin allvarliga gudsfruktan i vida kretsar kände prosten Joh. Torbjörnson och blef därunder kraftigt berörd af Guds ords sanningar. På grund häraf gjorde han nu allvarliga försök att aflägga synden och ändra sitt sinne men misslyckades i dessa bemödanden samt började så småningom tröttna vid detta fruktlösa arbete och uppgifva hoppet om att kunna komma till en sann omvändelse. Så följde nu en tid af ett ystert och muntert världslif, hvarunder han dock understundom kände sig mycket olycklig och grät ofta i sin ensamhet men fann det på grund af sin förra erfarenhet lönlöst att tänka på omvändelse och var nära att anse sig såsom själfskrifven till förtappelse.

År 1863 började Hanssons hembygd besökas af lekmän, hvilkas predikan var af mera evangelisk natur. Han besökte sammankomsterna, och genom evangelii ord väcktes hos honom hoppet om möjligheten att vinna frälsning. De yttre omständigheterna voro nu ock mera gynnsamma, i det att han vid denna tid ingått äktenskap med en kvinna, som äfven i fråga om det andliga blef honom till mycken hjälp. Under den djupa smärta, som han nu erfor vid tanken på sitt förflutna lif i synden, förbarmade sig Herren öfver honom, så att han fick syn på Jesus

August Hansson.

såsom sin frälsare samt nåd att tro sina synders förlåtelse i kraft af återlösningen genom Kristi dyra blod, hvilket medförde glädje och frid för själen samt visshet om barnaskap hos Gud. Den förändring, som sålunda försiggått med Hansson, blef snart allmänt känd. De få troende, som då funnos på orten, gladdes öfver det som skett, men många af hans forna vänner i synden och bland dem äfven hans syskon blefvo bekymrade, och de, som för något räknade voro, tyckte det vara skada, att den unge, förhoppningsfulle mannen blifvit så förvillad.

Hansson började nu deltaga i det evangeliska arbetet bland annat genom att föreläsa vid de troendes sammankomster och kom sålunda ehuru nästan omedvetet att intaga en ledande ställning bland dem. På fleras uppmaning begynte han år 1874 att offentligt vittna om Herren i sin hembygd. Enär han ej tyckte sig äga gåfvan att predika, var det endast med stor tvekan, som han började sin verksamhet som ordets tjänare, men han följde det oaktadt maningen att ägna sig åt evangelii tjänst. Ar 1876 erhöll han kallelse af Göteborgs missionsförening att verka såsom dess resepredikant, hvilken kallelse han antog med det villkor att arbeta i föreningens tjänst endast den tid, som hans jordiska kallelse medgaf, utan att förbinda sig till en oafbruten predikoverksamhet. För att erhålla större ledighet som ordets förkunnare nedlade han nu den affärsverksamhet, som han förut under några år bedrifvit. År 1879, då Göteborgs missionsförenings resepredikantverksamhet upptogs af den då bildade Västkustens missionsförening, antog han ej erhållen kallelse att verka såsom resepredikant inom sistnämnda förening utan ägnade sig under den närmast följande tiden åt det evangeliska arbetet inom Stora Lundby och omkringliggande socknar. Detta fortgick till år 1889, då han jämte denna verksamhet antog kallelse som halfårspredikant inom Västkustens missionsförening. Vid årsmötet 1894 valdes han till ordförande för denna förening, hvilken plats han ännu innehar. Den 1 okt. 1896 började han sin nuvarande verksamhet som distriktsföreståndare inom Svenska missionsförbundet. Han har utan tvifvel fått vara ett kraftigt redskap i Herrens hand att ordna den andliga verksamheten på dessa trakter, åt hvilken han hängifvit sig med kristligt allvar och nit.

X.

Vänersborg.

Under de senare åren af 1860-talet banade sig evangelii fria predikan väg till staden Vänersborg. Bland de första lekmanna-predikanter, som vid den tiden besökte staden, nämnas Hagman från Göteborg, C. J. Lindberg från Stockholm, Lindqvist från Örebro och G. Jansson från Dalsland. Sammankomsterna, som då höllos i privata hus, voro i allmänhet fåtaligt besökta, men det visade sig likväl, att evangelii utsäde åtminstone till någon del fallit i en god jordmån. Någon rikare frukt af arbetet för själars frälsning kunde dock ej spåras förrän under åren 1874—1875, då ganska många väcktes till besinning och kommo till en lefvande tro på Kristus. Från och med nämnda år började Göteborgs missionsförenings predikanter besöka staden, och vid samma tid begynte ock en mera regelbunden evangelisk verksamhet bedrifvas därstädes. Hungern efter lifvets bröd hade nu så tillväxt, att de lägenheter, som hittills tjänat som samlingslokaler, visade sig för små att kunna rymma alla, som samlades vid bönestunderna. Man beslöt då att vända sig till stadens kyrkoherde, R. Warholm, med begäran att få använda folkskolan som samlingslokal, hvilket ock på vissa villkor beviljades. Bland annat fordrade kyrkoherden, att de besökande predikanterna skulle inställa sig hos honom för att upplysningsvis höras rörande sin tro och lära. I synnerhet vid denna tid var kyrkoherden mycket tillmötesgående och visade sig äga öppen blick för det berättigade i lekmannaverksamheten. Af obekant anledning fann han sig dock sedermera föranlåten att med återtagande af sitt gifna löfte för alltid stänga folkskolan för evangeliska sammankomster, och Guds ords vänner nödgades därför ännu en gång betjäna sig af privata samlingsrum vid sina möten. Emellertid bidrog detta tillvägagående af kyrkans målsmän i ej oväsentlig mån därtill, att missionsvännernas länge närda önskan att få ett eget hus att samlas i snart blef förverkligad.

Behofvet af en närmare sammanslutning de troende emellan för bedrifvandet af en mera ordnad verksamhet hade länge gjort

sig gällande, och under ledning af exekutor A. Kullgren i Göteborg bildades sålunda den 5 nov. 1876 »Evangelisk-lutherska missionsföreningen i Vänersborg», hvilket namn numera är ändradt till *Vänersborgs friförsamling.* Stadgar för föreningen antogos, hvilka med några smärre förändringar ännu äro gällande. Till styrelseledamöter valdes fabrikören W. Andersson, handl. A. J. Olsson, skräddaren J. Malm, skomakaren W. Andersson, alla bosatta i Vänersborg, samt hemmansägarne P. Månsson i Lerdalen, F. Samuelsson i Helgestorp och rättaren P. Svensson i Vassända. Redan den 17 i samma månad erhöll ofvannämnde A. J. Olsson i uppdrag af styrelsen att för föreningens räkning inköpa tomtplats för det påtänkta missionshuset, och i nov. 1877 var det nya huset så nära färdigt, att föreningen kunde hålla sina sammankomster därstädes. Det invigdes sedermera trettondedag jul nästföljande år. Sedan åtskilliga ombyggnadsarbeten och förbättringar, som befunnits nödvändiga, under de senare åren blifvit utförda, är huset numera i det skick, att det i fråga om bekvämlighet och prydlighet fyller sitt ändamål såsom predikolokal.

Vänersborgs missionsförening, som från början var ansluten till Göteborgs missionsförening, erhöll under en längre följd af år predikobesök af denna förenings dåvarande resepredikanter P. Larsson, A. G. Viktorin, J. Andersson, K. Eriksson, K. Andersson, A. Lindqvist och Fr. Andersson. Utan all gensägelse hafva de genom sin verksamhet gjort en betydelsefull insats i det evangeliska arbetet i Vänersborg i synnerhet under den första tiden. År 1884 kallade föreningen såsom sin förste predikant Edv. Pohl, hvilken, drifven af den kärlek, som icke söker sitt, verkade inom föreningen, tills han 1887 afreste till Norra Amerika. Sedan den tiden hafva flera andra predikanter, såsom K. J. Wester, S. Oldin, J. Wennberg m. fl., för längre eller kortare tid verkat i föreningens tjänst. Föreningens nuvarande predikanter äro skolläraren A. Sölvén från Göteborg, H. Carlsson från Herrljunga och G. Jansson från Dalsland, hvilka turvis predika i staden en söndag i månaden hvardera året om.

Sedan år 1888 har Vänersborgs missionsförening varit ansluten till Vermlands ansgariiförening samt sedan 1891 äfven till Svenska missionsförbundet.

Bland öfriga grenar af det evangeliska arbetet må nämnas söndagsskolverksamheten, som fortgått från tiden för föreningens stiftande, och som under rätt många år med varm och uthållig kärlek leddes af fyra troende kvinnor: fru Hammarstrand, fröken Märtha Pallin, fru Kristina Åberg och Kristina Lind, tills missionsföreningen slutligen helt öfvertog ledningen af denna verksamhet. Likaledes har en syförening, som stiftades redan före missionsföreningens tillkomst, under årens lopp arbetat för missionens sak. År 1888 aflöstes denna förening af en då bildad »jungfruförening». Denna förening uppgick sedermera i den år 1892 stiftade »Kristliga kvinnoföreningen», hvilken sedan dess haft denna verksamhetsgren om hand.

Vänersborgs missionsförening har i likhet med flera andra haft att kämpa med åtskilliga svårigheter och inre strider, men Herren har fört sitt verk segrande framåt, och hans löften äro en säker borgen därför, att Kristi evangelium skall vinna ännu större segrar äfven i denna stad under dagar, som stunda.

XI.

Borås med omnejd, Alingsås och Ulricehamn.

Den fria andliga verksamheten i staden *Borås* och dess omnejd daterar sig från pastor J. O. Hoofs tid. Denna verksamhet vidmakthölls och utvecklades sedermera genom åtskilliga personer, som tid efter annan kommo till sinnesändring och tro på Gud. Dessa första sanningsvittnen, hvilka, brinnande i anden och nitälskande för sina medmänniskors frälsning, vandrade omkring från by till by och delade ut lifvets bröd åt nådehungrande själar, voro skinande ljus i den tidens mörka natt. Äfven genom de s. k. roparnes verksamhet öppnades hjärtan för sanningens ord.

I Borås funnos på 1850-talet dock icke så många, som i det uppenbara ville sälla sig till »läsarne». Bland dem nämnes en major *Stjernfeldt,* hvilken höll söndagsskola och äfven offentligt vittnade om Herren. Han tillkallade ock andra ordets tjänare, såsom O. Ahnfelt, hvilken år 1851 besökte staden. Vid denna tid verkade en af pastor Hoofs lärjungar, den förut i detta ar-

bete omnämnde Peter Topp, i staden och dess omnejd med bokspridning och hållande af små bönestunder. Under åren 1856—1858 öppnade tvenne systrar Bredahl och Anna Tranberg sina hus i staden för lekmän. Anna Tranbergs lilla hem var vid denna tid för öfrigt ett Betania för besökande predikanter. Sedermera kommo »Andreas i Remma», bröderna Palmqvist och skolläraren Bexell från Yxebäck, hvilka med stort allvar förkunnade Guds ord. Herren hade således redan vid denna tid en liten hop tillgifna lärjungar, och lifvets ädla säd utsåddes af en liten men försakande och uthållig skara såningsmän.

Mot slutet af 1850-talet ankom till staden en gudfruktig diakonissa vid namn *Anna Pettersson,* som blef anställd såsom lärarinna vid »Mariastiftelsen». Denna välgörenhetsanstalt, som har till uppgift att vara ett räddningshem för vanartiga flickor, existerar ännu. Hon började genast hålla söndagsskola med de små och samlade äfven de få troende, som då funnos, till bönemöten, då hon föreläste ur någon uppbyggelsebok, hvarjämte Linderots och Sions sånger sjöngos.

I Torpa socken, inom hvars område Borås ligger, bodde vid denna tid bröderna *Andreas Pettersson* i Ödegärdet och *Johannes Pettersson* i Klippås. De hade en troende moder, som genom pastor Hoofs verksamhet kommit till lif i Gud. Genom hennes åtgörande öppnades deras hem för predikan af lekmän, bland hvilka må särskildt nämnas *»blinde Håke»*, *»Lars i Korslid»*, Berghems socken, och soldaten *Böhm,* hvilken sistnämnde af sitt befäl mer än en gång ådömdes spöstraff, därför att han gick omkring och predikade Guds ord. Lars i Korslid ägde ett högst ovanligt minne och kunde återgifva många af Hoofs predikningar, som sedermera utgåfvos i tryck. Han författade äfven många sånger. År 1860 kom ofvannämnde Andreas Pettersson i Ödegärdet till frid med Gud och intog sedan genom sin gudsfruktan och frimodiga bekännelse af Herrens namn en framstående plats som ledare för missionsverksamheten i sin hembygd.

År 1862 kom den bekante kyrkobyggmästaren Anders Pettersson från Versås till Borås och byggde ett tekniskt läroverkshus. Han var en gudfruktig man, och brinnande af nitälskan för andras frälsning predikade han mot det rådande syndafördärfvet. Den andliga dödssömnen var hos den stora mängden

Andreas Pettersson.

vid denna tid mycket djup, och dryckenskap mer åtföljande synder och laster florerade. En och annan började dock genom byggmästare Petterssons verksamhet vakna upp och med allvar fråga efter frälsningens väg. Men som pastor Hoofs och hans lärjungars predikan var mera lagisk än evangelisk, så voro dessa troende ännu bundna i mycken lagträldom. Såsom exempel därpå må nämnas, att, då Jönköpings missionsförenings predikanter Andersson och Stridbäck vid ett tillfälle okallade kommo till Borås och äfven lyckades få predika där, sade nämnda läsare, att de förkunnat ett alltför löst evangelium, hvadan de trodde, att Jönköpings missionsförenings predikanter voro fruktansvärda villoandar.

I början af år 1872 tillträddes den ordinarie folkskollärarebefattningen i Torpa östra folkskola af en gudfruktig och genom frälsningens nåd frigjord man vid namn *S. Nilsson.* I förening med de nämnda bröderna Andreas och Johannes Pettersson, hvilka äfven kommit till en större evangelisk frihet, började han med kraft arbeta för att få ett lifgifvande evangelium predikadt i Borås och omkringliggande bygder. Nu afsändes en skrifvelse till Jönköpings missionsförening med begäran om predikobesök, som ock bifölls. Något senare begynte äfven Göteborgs missionsförenings predikanter besöka Borås. Sålunda blef nådens budskap förkunnadt både i Torpa östra skolhus och hos Andreas Pettersson i Ödegärdet samt hos en skräddare Tholin, som öppnade sitt hem för Guds ord.

År 1873 började en Herrens pingstvind blåsa igenom Torpa socken, då många kommo till frid med Gud. De privata boningshusen blefvo nu för små till samlingslokaler, och så byggdes år 1877 på initiativ af Andreas Pettersson Viareds missionshus. Samma år bildades af några evangelii vänner i Borås, Torpa och Seglora en syförening, som var det första fröet till ett ordnadt samarbete för missionens sak. De troende började vid denna tid allt mer och mer känna behofvet af en närmare sammanslutning för ett mera kraftigt bedrifvande af den evangeliska verksamheten, och den 14 aug. 1878 bildades sålunda *Borås evangelisk-lutherska missionsförening,* hvars första styrelse bestod af skolläraren S. Nilsson, ordf., skräddaremästaren C. T. Tholin, Andreas Pettersson i Ödegärdet, Aug. Andersson i Daltorp och

S. Nilsson.

Joh. Andersson i Sandbäcken. Den nybildade föreningen inköpte nu en tomtplats för ett missionshus, Andreas Pettersson ledde byggnadsarbetet, och vid jultiden samma år kunde det nya missionshuset invigas.

Vid denna tid hade den frikyrkliga rörelsen börjat vinna insteg bland missionsföreningens medlemmar, hvilket medförde, att föreningen, för att det alltmera framträdande behofvet af ett bibliskt församlingslif måtte blifva bättre tillgodosedt, sedermera omorganiserades i detta syfte, hvarvid föreningens namn ändrades till *Borås missionsförening*. De kyrkligt sinnade missionsvännerna bildade nu en särskild förening, som antog den ursprungliga missionsföreningens namn och blef ansluten till Fosterlandsstiftelsen, som den fortfarande tillhör. År 1883 uppförde sistnämnda förening i stadens norra del ett eget missionshus. Föreningen, som räknar omkring 80 medlemmar och fortfarande utöfvar en lifskraftig verksamhet, antog år 1885 *J. P. Redlund* till predikant, hvilken alltsedan med trohet och nit verkat i föreningens tjänst både i och utom staden. Sedan år 1894 har Fosterlandsstiftelsens reseombud *E. Öblom* varit stationerad i Borås och biträdt Redlund i det evangeliska arbetet.

Borås missionsförening, som numera är ansluten till Svenska missionsförbundet, kallade år 1889 *Anton Andersson*, som förut verkat inom Västkustens missionsförening, till ordinarie predikant. Han antog kallelsen och tjänade sedan föreningen till år 1896, då han uppsade sin plats. Under hans verksamhetstid tillväxte föreningen i yttre hänseende ganska ansenligt. Från år 1895 till 1898 var *M. Pedersen* från Norge föreningens predikant. Under denna tid visade det sig, att det förut tillräckligt stora missionshuset icke längre kunde rymma de skaror, som samlades vid de offentliga sammankomsterna, hvadan röster höjdes inom föreningen, att åtgärder borde vidtagas för att få en större samlingslokal. När därför föreningens nuvarande predikant *A. G. Bergh* på hösten 1898 tillträdde sin plats i föreningens tjänst, började man på allvar arbeta för realiserandet af denna plan. Sedan föreningen då inköpt en centralt belägen tomt, tog byggnadsarbetet sin början, och den 3 dec. 1899 invigdes det nya, rymliga missionshuset, som bär namnet *Immanuelskyrkan*.

J. P. Redlund.

Borås missionsförening räknar för närvarande omkring 260 medlemmar. Dess nuvarande ordförande är den för evangelii sak nitiskt verksamme trädgårdsmästaren *Sv. Andersson.* Flera af stadens folkskollärare hafva med välsignelse deltagit i föreningens verksamhet. *C. J. Wisborg, Joh. Rydén, J. F. Benjaminsson* m. fl. hafva sålunda gjort en god insats i det evangeliska arbetet dels genom sin verksamhet i söndagsskolan, dels såsom predikanter. Några mera svåra partistrider hafva icke förekommit i Borås. Frid och endräkt hafva i de flesta fall varit rådande emellan de troende. Icke heller har någon nämnvärd förföljelsestorm från världens sida öfvergått Guds lilla plantering på denna plats.

Sedan år 1885 hafva baptisterna utöfvat verksamhet i Borås. Under de första åren hade de ingen särskild samlingslokal, men sedermera inköpte de Fristads församlings missionshus, som flyttades till staden. År 1890 såldes detta hus, och ett nytt, ändamålsenligt kapell uppfördes då på det gamla husets tomt. Medlemsantalet inom deras församling uppgår för närvarande till omkring 150 personer. På sista tiden hafva äfven metodisterna upptagit evangelisk verksamhet i staden.

I socknarna utomkring Borås hade, såsom förut är nämndt, på 1850-talet en banbrytande evangelisk verksamhet börjat bedrifvas af Peter Topp, soldaten Böhm m. fl. Omkring år 1860 ankommo till trakten predikanten *Jonas Larsson* och en kvinna, känd under namnet »Stig Maja», hvilka genom sina predikningar framkallade kraftiga väckelser. Genom Larssons åtgörande besöktes ock orten vid denna tid af Fosterlandsstiftelsens predikanter Lars Olsson och Otto Engström. Deras predikan åtföljdes af mycken välsignelse. Intill denna tid hade verksamhet gått i kyrklig riktning, och de troende voro i allmänhet mycket fästade vid kyrkan och dess prästerskap. Först senare, då O. Ahnfelt, bröderna Palmqvist och sjömannen Nilssón, hvilka voro besjälade af en friare åskådning, började besöka denna bygd, fick den andliga rörelsen en mera frikyrklig karakter. Detta gäller i synnerhet socknarna Fristad och Gingri.

På kallelse af tvenne troende hemmansägare, *Aug. Olofsson* i Sventorp och *Aug. Johansson* i Sibbarp, begynte Jönköpings missionsförenings predikanter sedermera göra predikobesök i

Anton Andersson.

Fristad. År 1867 uppförde de troende i denna socken i närheten af Fristads exercisfält ett missionshus, som sedermera blef en kär samlingsplats för Guds ords vänner på trakten. Trots mycken försmädelse och fiendskap från de ogudaktigas sida rönte evangelii verk framgång, och hopen af de troende tillväxte så småningom allt mer och mer. Vid denna tid kallades predikanter från Göteborgs missionsförening att besöka Fristad, och, då nu behofvet af ett bibliskt församlingslif börjat göra sig gällande bland de kristna inom socknen, så bildades nu under ledning af predikanten A. G. Viktorin en förening, som anordnade enskilda nattvardsgångar.

Sedan verksamheten sålunda fortgått med välsignelse en tid bortåt, inbröt en svår pröfningstid för evangelii vänner på denna plats. Några af de ledande männen inom föreningen råkade i ekonomiska svårigheter och afreste sedermera till Amerika. De få troende, som nu voro kvar, blefvo nedstämda och modlösa, och slutligen gick det därhän, att missionshuset, såsom förut är sagdt, försåldes till baptistförsamlingen i Borås. Ordets vänner i Fristad måste nu åter för en tid hålla sina sammankomster i de vanliga boningshusen. Emellertid fortsatte Jönköpings och Västkustens missionsföreningars predikanter att besöka trakten, och dessutom deltog en varm missionsvän vid namn J. Pettersson i Mölarp med trohet i predikoverksamheten och arbetet i söndagsskolan.

Efter någon tids förlopp började både manliga och kvinnliga predikanter från Helgelseförbundet besöka Fristad och öfriga socknar omkring Borås. De mottogos med glädje af de få troende, som nu funnos i bygden, mycket folk samlades vid bönestunderna, och en kraftig andlig rörelse uppstod på flera ställen. Som de enskilda hemmen nu blefvo otillräckliga såsom samlingslokaler, blef det nödvändigt att uppföra ett nytt missionshus. Den vid Borås missionsförening anställde predikanten Anton Andersson, som med sin familj vid denna tid flyttat till Mölarp, och en på denna plats bosatt landtbrukare Anders Persson trädde i spetsen för byggnadsföretaget, och genom deras energiska bemödande uppfördes då ett missionshus vid Fristads järnvägsstation. För att tillgodose det stora behofvet af Guds ords predikan vid den inom socknen belägna exercisplatsen för Älfsborgs

Immanuelskyrkan i Borås.

regemente uppfördes på Anton Anderssons initiativ år 1898 å denna plats ett stort och vackert missionshus, i hvilket Guds ord sedermera blifvit förkunnadt för de talrika skaror, som särskildt under mötestiderna äro samlade där. Denna fria evangeliska verksamhet har sedan dess fortgått med välsignelse trots de försök, som gjorts i synnerhet af regementspastorn att bringa missionshuset och verksamheten där under kyrklig kontroll.

Äfven inom Seglora, där den nuvarande kyrkoherden i Angereds pastorat *Bengt Högrell* för flera år sedan verkade en tid med rik välsignelse, samt Torarps och Brämhults socknar finnas numera små grupper af missionsvänner, hvilka verka för spridningen af Kristi evangelium, som är en Guds kraft till frälsning för hvar och en, som tror.

Söder om Borås ligger *Kinds* härad. Det omfattar 35 socknar, fördelade i 8 pastorat, med en folkmängd af omkring 28,000 personer. Residensplatsen för häradets tjänstemän m. m. är Svenljunga. På denna plats, där pastor Hoofs väldiga väckelsestämma en gång ljöd så kraftigt, är det ännu ganska mörkt i andligt hänseende. Den fria missionsverksamheten har dock på sista tiden börjat vinna insteg i denna bygd, så att en förening med namnet *Kinds missionsförening* blifvit bildad, till hvilken flera biträdesföreningar äro anslutna. Föreningen har haft två aflönade predikanter, som arbetat för spridningen af evangelii ljus i dessa socknar. Jönköpings missionsförening har lämnat ett årligt bidrag till verksamheten här, hvarjämte Västkustens missionsförenings predikanter emellanåt besökt en del platser inom detta härad.

Den senare tidens andliga lifsrörelser inom staden *Alingsås* togo sin början vid midten af 1860-talet. Predikanterna K. O. Engström och L. Olsson besökte staden vid denna tid med evangelii vittnesbörd, och under de följande åren fortsattes det sålunda påbegynta fria evangeliska arbetet af Jönköpings och Göteborgs missionsföreningars predikanter jämte flera andra ordets tjänare, som allt emellanåt gjorde predikobesök därstädes. En troende prästman vid namn P. O. Landén, som vid den tiden tjänstgjorde i staden, deltog ock med framgång och välsignelse i den andliga verksamheten. Under de första åren af 1870-talet begynte en större lifaktighet förspörjas på det andliga området.

År 1872 bildades i staden en syförening, som sedan dess oafbrutet arbetat för missionens befrämjande, och år 1874 inköptes tomtplats för ett missionshus. Enär stadens myndigheter med all makt sökte förhindra byggandet af ett sådant hus, måste plats för huset först inköpas af en enskild person, som sedermera öfverlämnade densamma till Alingsås missionsförening, som vid denna tid blifvit bildad. År 1876 var missionshuset färdigt och invigdes då för sitt blifvande ändamål. Bland de personer, genom hvilkas uppoffringar och nitiska arbete detta hus kom till stånd, må särskildt nämnas handlanden Aug. Velin.

Vid nämnda tid inflyttade till staden predikanten A. G. Viktorin, hvilken sedermera jämte sin verksamhet såsom resepredikant här utförde ett godt evangeliskt arbete, till dess han i slutet af maj 1883 fick ingå i den eviga hvilan. De andliga pingstvindar, som under åren 1877—1878 genomsusade vårt land, förnummos äfven i Alingsås, och icke så få blefvo då förda ifrån mörkret till Guds underbara ljus. År 1878 hölls den första enskilda nattvardsgång i staden, i det att några få Jesu vänner där då samlades för att i största obemärkthet gemensamt fira Jesu döds åminnelse. Efter någon tids förlopp voro nästan alla troende med om det enskilda nattvardsfirandet, och sålunda började så småningom ett bibliskt församlingslif öfvas inom missionsföreningen, utan att några svårare strider och slitningar emellan dess medlemmar därigenom framkallades. År 1894 anslöt sig Alingsås missionsförening till Svenska missionsförbundet, och genom denna förbindelse har ett lifligare intresse i synnerhet för hednamissionen blifvit väckt bland evangelii vänner äfven på denna plats.

I staden *Ulricehamn* och trakten däromkring började på 1850-talet (se sid. 1046 o. f.) en fri evangelisk verksamhet. Predikanterna Svening Johansson, C. J. Lindberg m. fl. besökte vid denna tid orten flera gånger med evangelii vittnesbörd. Vid midten af 1870-talet fanns det en liten grupp af troende i staden, hvilka slöto sig tillsamman i en missionsförening. År 1877 byggdes stadens missionshus, i hvilket sedan den tiden Jönköpings och Västergötlands missionsföreningars predikanter växelvis förkunnat evangelii ord, hvarjämte äfven andra ordets tjänare, som tillfälligtvis blifvit kallade, där framburit budskapet om frälsning för

syndare. Ehuru den andliga jordmånen varit hårdarbetad på denna plats, har dock ordets utsäde äfven här burit frukt till rättfärdighet. Ulricehamns missionsförening, som är ansluten till Svenska missionsförbundet, räknar för närvarande omkring 50 medlemmar. Dessutom finnes i staden en liten baptistförsamling som vid slutet af 1880-talet uppförde en egen predikolokal.

XII.

Mölndal.

Inom det i Fässbergs socken belägna brukssamhället *Mölndal* hade redan på 1850-talet en banbrytande evangelisk verksamhet blifvit börjad af dåvarande fabriksarbetaren, sedermera skolföreståndaren B. C. Rodhe, öfver hvilkens lif och verksamhet vi längre fram skola meddela en teckning.

Då Rodhe år 1860 aflyttade till Göteborg, såg det mycket bekymmersamt ut för den lilla troende skaran i Mölndal, men Herren höll sin skyddande hand öfver densamma. Rodhe, som under den sista tiden skött undervisningen i folkskolan på platsen, erhöll till efterträdare en troende skollärare vid namn Andersson, och, då han sedermera afflyttade, sände Herren ett par andra skollärare dit, som under kortare tider verkade på platsen samt blefvo de troende till hjälp och stöd. Dessutom besöktes Mölndal ofta på denna tid af dåvarande domprosten i Göteborg P. Wieselgren. Vid sina besök predikade han icke blott i kyrkan utan äfven i skolhusen och under sommartiden ofta under bar himmel. Dessa domprostens besök voro verkliga högtidsstunder för evangelii vänner, som för öfrigt hade få tillfällen att få höra Guds ord.

Wieselgren lade sig ock vinning om att, så vidt möjligt var, förse Fässberg, som var hans prebendeförsamling, med nitiska och gudfruktiga pastorsadjunkter. En af dessa var nuvarande kyrkoherden i Angered B. Högrell. På den plats, där han förut tjänstgjort, hade han genom sitt lefvande vittnesbörd om sanningen vunnit många vänner, hvilka, ehuru vägen var mycket lång, ofta i stort antal infunno sig i Fässberg om sön-

dagarna för att åhöra hans predikningar. Äfven af befolkningen i pastoratet samlades stora åhörareskaror i de olika kyrkorna, då han predikade. Det var hunger efter lifvets bröd den tiden, och många mottogo med beredvillighet evangelii ord. Vid samma tid besöktes ock orten några gånger af K. Palmberg, hvars varma och hjärtevinnande vittnesbörd om Kristus ännu är i kärt minne hos åtskilliga af de äldre troende i Mölndal från den tiden. Äfven flera andra prästmän verkade sedan där tid efter annan, hvilka voro välvilligt stämda mot evangelii vänner. Den heliga elden fortfor sålunda att brinna, ehuru nog försök gjordes af sanningens motståndare att utsläcka densamma.

I slutet af 1860- och början af 1870-talet begynte predikanter från Göteborgs missionsförening besöka Mölndal. Håkan Bengtsson, Lars Olsson och Kasper Andersson förkunnade därstädes allt emellanåt det glada budskapet om frälsning. Sammankomsterna höllos vid denna tid vanligtvis i skolhusen eller ock i enskilda hem. Behofvet af en särskild samlingslokal gjorde sig nu alltmera gällande, och år 1868 började man tänka på uppförandet af ett missionshus. De troende slöto sig därför tillsamman i ett slags förening för att samla medel för detta ändamål, men det dröjde ännu 7 år, innan planen kunde realiseras. Vid samma tid bildades äfven en syförening i syfte att arbeta för missionens befrämjande.

Juldagen 1874 kan betraktas såsom en särskild bemärkelsedag i Mölndals missionshistoria. Den dagen höll nämligen pastor *P. Lundén*, som nyss förut blifvit prästvigd och missiverad till Fässberg, sin första predikan i denna församlings kyrka. Ryktet, att en ny präst denna dag skulle predika i Fässbergs kyrka, hade lockat dit en stor skara åhörare. Många minnas ännu med glädje och tacksamhet till Gud denna predikan, som kom såsom ett svalkande sommarregn med vederkvickelse för alla försmäktande och efter frid längtande hjärtan. Vårt land genomsusades vid denna tid af kraftiga nådevindar. Guds ords omskapande kraft uppenbarade sig i all sin storhet. Lundén, som några år förut blifvit omvänd till Gud, hvarvid hans två äldre bröder, som förut voro troende, fingo tjäna som medel, hade redan under sin uppsalatid med lif och lust deltagit i den andliga verksamheten samt flitigt predikat så väl i Uppsala som

ock på flera andra platser i vårt land. Ung, varmhjärtad samt synnerligen sympatisk till sitt väsende gjorde hans predikan, som var full af tro och helig ande, kraftigt intryck på hans åhörare öfverallt, där han uppträdde. Därjämte var han begåfvad med en ovanligt god sångröst, som han då och sedermera flitigt användt i sin himmelske mästares tjänst.

Då Lundén på hösten 1874 efter afslutade studier anmälde sig hos biskop Björck i Göteborg för prästvigning, drog denne i betänkande att bevilja denna begäran, enär han hört, att Lundén uppträdde med predikan på missionssalar. Sedermera invigde han dock Lundén i prästämbetet, men såsom ett ytterligare bevis på biskopens afvoghet mot den fria verksamheten må här nämnas, att, då den för evangelii sak nitiskt verksamme Edv. Osterman anmälde sig för att blifva prästvigd, nekade biskopen att bevilja detta under förklaring, att han haft tillräckligt mycken sorg af Lundén. Osterman måste därför söka inträde i Skara stift.

Lundén gjorde sig genast känd bland de troende i Mölndal såsom en man efter Guds hjärta. De ogudaktiga erkände, att en riktig »läsarepräst» nu kommit till socknen, ja, en del förmenade, att han var »galen». Att han icke hade den »rätta läran», var då tydligt och klart åtminstone för en del s. k. schartauaner, hvilkas hela gudsfruktan bestod i att på söndagen höra »redliga lärare», men som för öfrigt kunde lefva världen lik. Emellertid blef hans predikan det allmänna samtalsämnet. Alla skulle höra den nye prästen, och stora skaror af åhörare strömmade till kyrkan, då han predikade. Guds ande verkade vid denna tid med makt på människorna. Unga och gamla grepos af ordets kraft, och många kommo till sinnesändring och lefvande tro på Gud. Vid arbetet i fabrikerna, på verkstäderna och i hemmen samtalade man om Guds underbara godhet och nåd, och lofsånger uppstämdes till Guds pris. Denna rörelse omfattade icke blott Mölndal med dess 400 invånare utan utsträckte sig ock till andra delar af socknen äfvensom till de öfriga socknarna i pastoratet. Varmhjärtad, som Lundén var, uppsökte han dem, som voro i frälsningsbekymmer, och ingöt genom nådens evangelium ljus och frid i deras hjärtan. Dessutom var han outtröttligt verksam i att besöka de sjuka och fattiga, för hvilka han

med innerligt deltagande vittnade om Guds rika barmhärtighet på ett sätt, som var ägnadt att skingra sorgens dimmor och lätta lidandets och armodets tunga börda.

Lundén fortsatte denna välsignelserika verksamhet i Fässberg till år 1882. Vid inom socknen sagda år förrättadt prästval var det ganska många församlingsboar, som ifrigt åstundade, att han skulle blifva kallad till fjärde profpredikant, men genom de kyrkliga myndigheternas och andra motståndares åtgörande blefvo deras bemödanden och förhoppningar i denna del gäckade. Lundén afflyttade därpå till Göteborg, där han förordnades till adjunkt vid Johanneskyrkan. Såsom sådan erhöll han ingen lön, hvadan det i ekonomiskt afseende såg mörkt ut för honom, men Herren fyllde på ett förunderligt sätt de nödvändiga behofven. Under denna tid gjorde han flitigt predikoresor till olika platser, och domkapitlet, som icke »vågat» sända ut honom i stiftet, fann snart, att »den sista villan blifvit värre än den första». För att emellertid råda bot härför förordnades han till konsistorienotarie i Göteborg. Därefter erhöll han komministertjänsten i Masthuggsförsamlingen i nämnda stad, och, då sedermera vid prosten Lindskogs död, som varit en bitter fiende till Lundén, kyrkoherdebefattningen i Carl Johans församling i Majorna blef ledig, sökte han denna och erhöll vid valet stor röstmajoritet. I Majorna har Lundén utom sin egentliga prästerliga verksamhet arbetat med stor framgång och välsignelse för nykterhetssakens främjande bland församlingens talrika arbetarebefolkning.

På grund af det under pastor Lundéns första verksamhetstid i Mölndal alltmera växande behofvet efter Guds ord framträdde ock ett allt allvarligare kraf att få en större samlingslokal därstädes. Redan år 1868 hade, som sagdt är, ett slags förening blifvit stiftad i syfte att samla medel för detta ändamål. Nu beslöt man att sätta denna plan i verket, och sålunda bildades en förening med namnet *Mölndals ev. luth. missionsförening,* för hvilken stadgar utarbetades och antogos. Därpå inköptes en tomtplats, hvarefter byggnadsarbetet tog sin början. Unga och gamla biträdde med lust och glädje vid detta arbete, och på hösten 1875 stod missionshuset färdigt och invigdes i början af november samma år. Då huset uppfördes, trodde många, att det skulle blifva för stort, men det visade sig snart vara alltför litet

P. Lundén.

för att kunna rymma de skaror, som strömmade till för att höra Guds ord. En utvidgning af huset blef därför nödvändig, och följande år verkställdes en tillbyggnad, så att det nu rymmer omkring 500 personer. Kostnaden för huset uppgick till öfver 12,000 kronor. Att anskaffa denna summa var en ingalunda lätt sak för en liten skara fattiga arbetare, men Herren, som börjat sitt verk i mångas hjärtan, öppnade gifmilda händer, så att rikliga bidrag inflöto äfven från oväntadt håll, ja, stundom från alldeles okända gifvare, hvadan skulden icke blef så tryckande.

I detta hus blef Guds ord sedermera flitigt förkunnadt dels af Lundén och andra troende prästmän, dels af lekmannapredikanter, och verksamheten fortgick sålunda utan något afbrott under Lundéns hela tjänstetid på platsen. Den värma och innerlighet, som utmärkte de troende under de första åren, började emellertid i någon mån aftaga ett par år före hans afflyttning till Göteborg. En sållningstid inträdde efter den första ljufliga vårtiden, då turturdufvans röst låtit höra sig i denna bygd. Åtskilliga tecken till inre stridigheter började framträda inom föreningen, och det visade sig, att åtskilliga af medlemmarne icke längre stodo i sann förening med Gud. Det blef därför nödvändigt att verkställa en mera genomgripande reorganisation af föreningen för att åstadkomma en rensning och fastare ordning inom densamma. I början af 1882 framställdes således förslag om stadgarnas omarbetning, hvilket ock skedde. De nya stadgarna antogos på ett möte i augusti samma år, och föreningens namn ändrades till *Mölndals missionsförening*. Den af flera bland de troende länge närda önskan, att en ny inskrifning af medlemmar i föreningen skulle företagas, blef genomförd år 1883, då 127 personer antecknades som föreningsmedlemmar. Det blef nu tydligt, att många, som under den första väckelsetiden mottagit ordet med glädje, tröttnat i loppet och vändt åter till världen. En rik skörd hade dock under denna tid vunnits för Kristi rike, som var ägnad att stämma hjärtat till tacksamhet mot Gud för hans underbara nåd. En stor skara andliga barn hade blifvit född icke blott i Mölndal utan äfven i andra delar af socknen. Guds ord hade inom samhället åstadkommit en märkbar förändring i det sedliga tillståndet, som i hög grad för-

bättrats. Två missionsföreningar hade bildats inom socknen, och två missionshus hade byggts, nämligen i Mölndal och Balltorp. Dessutom hade en missionsförening uppstått i Kollered, där ett missionshus uppfördes i början af 1880-talet, och äfven vid Mölnlycke fabriker i Råda socken hade en löftesrik Herrens plantering uppblomstrat.

De lärostrider rörande försoningen, helgelsen m. m., hvilka under 1870-talet pågingo i vårt land, berörde äfven de troende i Mölndal dock utan att där framkalla någon bitterhet eller söndring mellan ordets vänner.

Redan under den sista tiden af pastor Lundéns verksamhet i Fässberg började några bland de troende därstädes hysa betänkligheter mot att taga nattvarden i statskyrkan tillsamman med uppenbart ogudaktiga, och efter hans afflyttning blef behofvet af enskildt nattvardsfirande ännu mera trängande. Dessa samvetsömma vänner slöto sig då tillsamman och beslöto i Herrens namn att själfva förvalta de gåfvor, som han gifvit sina lärjungar. Åtskilliga af de troende fortforo dock att taga nattvarden i kyrkan. Någon särskild påtryckning till förmån för den frikyrkliga rörelsen ägde icke rum, utan det lämnades fritt åt hvar och en att i detta stycke handla efter sitt samvete. Emellertid har skaran af dem, som enskildt samlas att fira nattvard, mer och mer ökats under årens lopp.

Under vintern 1883—1884 uppstod i Mölndal ännu en gång en genomgripande väckelse, som tillförde Guds församling på platsen nya medlemmar och ny lifskraft. Åtskilliga af dessa nyomvända vände dock, sorgligt nog, efter någon tid åter till världen, och, då sedermera rätt många af de troende på grund af en ekonomisk kris, som uppstod inom samhället, afflyttade till andra platser, så sjönk därigenom medlemsantalat inom föreningen icke så obetydligt. Emellertid har den lilla troende skaran under det sista årtiondet så småningom åter ökats och växt till i inre fasthet. Åtskilliga meningsskiljaktigheter rörande ordningen inom föreningen och dess verksamhet särskildt i fråga om arbetet för nykterhetssaken framkallade visserligen för en tid en viss oro, men efter denna stormil hafva frid och endräkt varit rådande inom densamma.

Under de senare åren hafva åtskilliga i synnerhet bland ungdomen blifvit vunna för Herren. För att komma dessa unga till hjälp och om möjligt vinna ännu flera för Guds rike bildades för något år sedan en ungdomsförening, som med stor ifver arbetar för Herrens sak.

Mölndals missionsförening har sedan 1879 varit ansluten till Västkustens missionsförening och står sedan några år tillbaka äfven i förbindelse med Svenska missionsförbundet. Föreningens nuvarande predikant är J. A. Lindberg, som tillika under en del af året verkar inom Västkustens missionsförening.

XIII.

Bengt Carl Rohde.

Å det magra men natursköna Ögärdet i Gunnarps socken af Halland föddes den 14 mars 1834 en man, som vunnit ett aktadt och vördadt namn i så väl den svenska folkundervisningens som den inre missionens historia. Det var BENGT CARL ROHDE. Hans fader var landtbrukaren Peter Olof Rohde och modern hemmadottern Sara Svensson. Deras äktenskap var rikt välsignadt med barn, af hvilka Bengt Carl var det nionde och yngsta. Redan vid sex års ålder förlorade han sin moder, och hans uppfostran blef till följd däraf mycket försummad. Den läsfärdighet, som kräfdes för deltagandet i nattvardsundervisningen, fick han inhämta under ledning af en af sina äldre bröder. Räkning och skrifning blefvo icke ens allvarligt ifrågasatta. Men lille Carl lärde sig snart både det ena och det andra. Skrifkonsten lärde han sig, såsom han själf berättar, genom att efterapa bokstäfverna i en sin systers bref. Skrifbläck tillverkade han af saften från »ekäpplen», och litet papper bytte han sig till af en kringvandrande lumpsamlare. När detta emellertid snart nog tog slut, visste Carl ingen annan råd än att tvätta bort, hvad han skrifvit, och så använda papperet ännu en gång. Omsider fick han höra talas om, att det fanns taflor af ett slags sten, som man kunde skrifva på. Hans ifriga åstundan att få en dylik uppfylldes snart nog, i det att han af en vänlig resande erhöll

som gåfva jämt så många skilling, som behöfdes för att köpa en griffeltafla, och sedan fingo skriföfningarna riktig fart. Räknekonstens första grunder inhämtade han såsom dränggosse, då en hans husbondes son under vinterkvällarna roade sig med att vara lärare för sin faders vetgirige dräng.

Om det sålunda var mödosamt för den unge Carl att få de första behofven af bokligt vetande tillfredsställda, så var det ännu svårare i fråga om de rent kroppsliga. Hemmet var fattigt, och redan vid tio års ålder måste Carl ut i världen för att försöka att själf förtjäna sitt bröd. Först blef han vallgosse. Sedermera kom han i skomakarelära men var ännu alltför klen för detta yrke. Därefter var han skräddarelärling i tre års tid och tog sedan tjänst såsom dräng mot en halfårslön af sex riksdaler och ett skålpund ull. Efter att sedermera hafva tjänat en tid som dräng hos en bonde i trakten af Göteborg öfvergaf han det landtliga arbetet, som föga tilltalade hans lifliga sinne, och sökte plats som bodbetjänt i Göteborg, hvilket försök dock icke lyckades. Därefter begaf han sig till det en half mil söder om Göteborg belägna Mölndal, där han vid 19 års ålder erhöll anställning som arbetare vid ett pappersbruk. Mölndal var vid denna tid vida beryktadt för befolkningens ogudaktiga lif. Dryckenskap, svordom och liderlighet hörde till ordningen för dagen. Till och med mord och rån förekommo i trakten. Äfven de unga voro djupt sjunkna i sedefördärf. »Aldrig förr ej heller sedan», skrifver Rodhe, »har jag påträffat en så fördärfvad ungdom som här. Den satte sin ära i de skamligaste ord och laster. Rusdryckerna, som ymnigt flödade från en tjugotal lofliga och olofliga krogar inom samhället, gjorde sitt till att öka eländet.» Men Rohde, som i sitt hem lärt sig åtminstone aktning för Gud och hans ord, afskydde denna gudlöshet och motstod de fruktansvärda frestelser, för hvilka han här utsattes.

Utrustad med ett godt hufvud och en skarp iakttagelseförmåga fann Rohde på denna fabriksort mycket att lära. Han försummade icke heller att begagna sig däraf, och inom kort hade han gjort sig bemärkt så väl bland kamrater som förmän för sin begåfning och sitt exemplariska uppförande. Genom bemedling af tvenne engelska ingeniörer, som under hans vistelse i Mölndal fäst sin uppmärksamhet vid honom, kom han år 1855

till Motala, där han erhöll anställning som maskinist vid Dufdals bruk. På denna nya plats lärde Rodhe känna ett underligt folk, som kallades »läsare». Genom denna bekantskap, som för honom blef af den största betydelse, kom han att kasta sina blickar tillbaka på sitt förflutna lif, och de upptäckter, han därvid gjorde, voro för honom allt annat än glädjande. Han kom i allvarligt frälsningsbekymmer och fann sig vara en förtappad syndare, värd att af Gud bortkastas. Syndbetungad, söndersliten af samvetsoro och förgäfves sökande upprätta sin egen rättfärdighet stod honom ingen annan räddning åter än att i likhet med den förlorade sonen återvända till fadershuset. På självfva julafton sagda år inträngde nådesolens första strålar i hans af förtviflans mörker omtöcknade själ. Under läsningen af en predikan af Luther öfver Joh. 3: 16 öppnades nämligen Rodhes ögon därför, att frälsningen i Kristus gällde honom personligen. Han trodde och erhöll visshet om sina synders förlåtelse och barnaskap hos Gud. »Han var», säger en minnestecknare, »öfvermåttan lycklig i tron på sin frälsare och började strax vittna om sin lycka både enskildt och offentligt.» Sin första andliga verksamhet utöfvade han i en af några troende på platsen ett par år förut upprättad söndagsskola, hvarjämte han lefde i en förtrolig umgängelse med sina kära trosfränder på denna plats, om hvilka han ända in i de senare åren hördes med glädje berätta.

Rodhes vistelse i Motala blef emellertid icke långvarig. Redan på våren 1856 afflyttade han därifrån och återvände till Mölndal, där han erhållit plats som maskinförare vid Korndals fabriker. Det var icke utan en viss bäfvan, han sent en afton i april åter gjorde sitt inträde i Mölndal. »Bekänn genast den Gud, som du nu vill tjäna, annars varder du förlorad... Den minsta eftergift af blygsel för din frälsare kan medföra döden; 'den som blyges vid mig, för honom skall ock jag och min faders änglar blygas', så ljöd det», berättar han, »oaflåtligen i min själ vid inträdet bland denna i alla upptänkliga laster sjunkna arbetarebefolkning». Rodhe blef välvilligt mottagen i en bekant familj, och snart uppstod ett samtal om det enda nödvändiga. Hans värdfolk hade med förundran lagt märke till, att han bad Gud välsigna den mat, som man satt fram åt honom, och, när han sedan på sina knän tackade Gud för den flydda dagen och

anbefallde sig i hans beskydd, stegrades deras förvåning ännu mer. Detta var något, som man aldrig sett förut. Husmodern började gråta, och husfadern utbrast förvånad: »Har du blifvit från dina sinnen»! Isen var nu bruten, och ett samtal uppstod, som fortgick långt in på natten. Med blixtens snabbhet spridde sig inom det lilla samhället det ryktet, att Rodhe blifvit »mormon», »sinnesförvirrad», »förvillad» o. s. v., och, när han följande morgon anmälde sin ankomst på fabrikskontoret, blef han föremål för nyfiken uppmärksamhet; hvar och en ville se, huru »mormonen» tog sig ut. Rodhe begagnade sig af den allmänna nyfikenheten och började aflägga vittnesbörd om sin frälsare inför unga och gamla och i synnerhet inför sina gamla vänner och kamrater, »hvilka», såsom han säger, »begagnade första lägliga tillfälle att af mig personligen få veta, huru det stod till med min hjärna». På Rodhes förslag började dessa läsa bibeln och Luthers skrifter tillsamman med honom. Flera af dem kommo till sinnesändring och tro på Kristus, och så uppstod snart nog på platsen en liten grupp af troende, som, förenade i »stor brödrakärlek», gemensamt fröjdades öfver Guds nåd trots den förföljelse, som uppstod för att göra slut på den förmenta villfarelsen.

Rodhe beslöt nu att upptaga söndagsskolverksamhet på platsen och begärde tillåtelse af fabriksdisponenten att för detta ändamål få använda en större sal, som var upplåten till dans- och festlokal för arbetarne. Denna begäran beviljades efter samråd med församlingens pastor under villkor, att ingenting förehades, som stod i strid mot konventikelplakatet. Icke heller finge salen så upptagas, att arbetarnes förlustelser därigenom hindrades. Följande söndag kunde skolan taga sin början. Lockade af den nyfikenhet, som framkallats af det utspridda ryktet, att en söndagsskola skulle öppnas, infunno sig vid utsatt tid rätt många åhörare så väl barn som äldre i danslokalen, och Rodhe började sålunda i Herrens namn ett missionsarbete af allra största betydelse. Denna verksamhet fortgick nu en tid tämligen ostördt. Tilloppet af åhörare snarare till- än aftog. Guds ord uppenbarade sin kraft på gamla och unga, och många kommo i allvarligt frälsningsbekymmer. Emellertid uppstod ett kraftigt motstånd från sanningens fiender, hvilka hade ett godt stöd hos prästerskapet i trakten. De kunde icke i denna rörelse se något annat än villfarelse och sökte göra allt för

att förkväfva den. Rodhe blef anklagad för sin verksamhet inför dåvarande domprosten i Göteborg J. H. Thomander, till hvars prebende, Fässberg, Mölndal hörde, och erhöll kallelse från denne att på bestämd tid infinna sig hos honom. Rodhe inställde sig. Domprosten framställde de klagomål, man anfört, hvilka i hufvudsak gingo ut därpå, att Rodhe handlat i strid mot konventikelplakatet och därigenom brutit mot borgerlig ordning, och att han gifvit sig ut för att vara ofelbar i sin undervisning o. s. v. Rodhe förklarade, att tillståndet i Mölndal var sådant, att han icke med likgiltighet kunde åse det. Han skulle dock med glädje draga sig tillbaka, om prästerskapet i stället ville gripa in; han ville gärna blifva lärjunge i stället för lärare. »Kan ni», frågade domprosten, »fela uti något och taga miste, då ni talar till folket om andliga ting»? — »Ja visserligen», svarade Rodhe, »om icke Herren bevarar mig». — »Ni har», fortsatte domprosten, »blifvit anklagad att utgifva er som ofelbar i edra lärdomar. Ni vet, hvad aposteln säger: 'Den, som icke felar på ett ord, är en fullkommen man'. Ni erkänner alltså, att det kan hända er att taga miste»? Rodhe bejakade detta villigt. »Har ni», sade domprosten, »kännedom därom, att ni kan fela och taga miste, så bed Gud leda och lära eder». Härmed var förhöret slut. När Rodhe skulle gå, räckte domprosten honom handen och sade: »Vill du lyda råd?» — »Ja, gärna», blef svaret. »Läs då för folket där uppe Markus' evangelium först. Det är lättast att fatta för unga bibelläsare. Håll dig för öfrigt strängt till ödmjukheten och bed enligt aposteln Jakob om visdom, så får du henne. Fortsätt gärna, behofvet är stort. Jag har intet mot verksamheten. Jag har å ämbetets vägnar blifvit nödgad att kalla dig. Gud välsigne och bevare dig. Farväl!» Då nu motståndarne sålunda hvarken hos allmänne åklagaren eller domprosten funno medhåll, afstannade förföljelsen tills vidare.

Rodhe var vid denna tid betänkt på att blifva präst och att i detta syfte genomgå Fjellstedtska skolan. Emellertid ådrog han sig vid samma tid en sjukdom, som en längre tid fängslade honom vid sjukbädden, och åter tillfrisknad hade han uppgifvit denna plan. Under tiden hade hans plats vid fabriken upptagits af en annan person, och han måste nu söka arbete på annan ort. Han erhöll då en fördelaktig anställning såsom före-

Bengt Carl Rohde.

ståndare vid ett pappersbruk i Kristiania, där han kvarstannade till våren 1858, då han återvände till Mölndal i hopp att erhålla plats där men blef besviken. Nu stod han åter utan anställning. Han beslöt då att begagna den ofrivilliga ledigheten till att skaffa sig kunskaper i de vanliga skolämnena och erhöll därvid handledning gratis af den välvillige stadskateketen J. Colliander i Göteborg. Emellertid hade under Rodhes vistelse i Norge domprosten Thomander blifvit utnämnd till biskop i Lund och år 1857 efterträdts såsom domprost i Göteborg af P. Wieselgren. Denne märklige man, hvilken, såsom det heter om honom, »såg uti den kristliga folk- och söndagsskolan gryningen till en ljus dag för vårt lands ungdom», fick höra talas om Rodhe och lärde snart i honom känna en man med ovanliga läraregåfvor och glödande nit för själars frälsning. Just en sådan person var det, Wieselgren behöfde för fabriksskolan i Mölndal, som för tillfället saknade lärare. Han lyckades ock ordna saken så, att Rodhe blef antagen till att undervisa i densamma. Detta inträffade i slutet af år 1858.

Utan att äga några synnerliga förkunskaper skulle Rodhe nu börja lärareverksamhet med en ungdom så förvildad och fördärfvad, som Mölndals den tiden var. Det var en svår uppgift, men han redde sig förträffligt. Han var född lärare: hans naturliga fyndighet och klara förstånd ersatte, hvad som fattades honom i undervisningskonstens anvisningar. Söndagsskolverksamheten upptogs nu ock på nytt, och barnantalet ökades alltjämt. Detta gjorde, att de äldre, som ock besökte skolan, sedermera i regeln måste utestängas. För dem anordnades då särskilda andaktsstunder på söndagsaftnarna. Emellertid förorsakade söndagsskolan Rodhe stora bekymmer. Barnen voro vilda och ostyriga och förde, då de aflägsnade sig från skolan, trots alla förmaningar ett sådant larm och oväsen, att han slutligen ehuru med smärta såg sig tvungen att aflysa söndagsskolan. Detta beslut blef dock icke genomfördt. Det blef nu nämligen uppenbart, att flera af barnen kommit i allvarligt frälsningsbekymmer och några till en lefvande tro på Kristus, och dessa kommo nu till Rodhe och bönföllo med tårar i ögonen, att han skulle fortsätta söndagsskolan, hvilket han ock gjorde. Rodhes af brinnande nitälskan besjälade verksamhet hade sålunda icke blifvit

utan frukt. Den bland barnen uppkomna andliga rörelsen spred sig från dem till de äldre. Bönemöten höllos, understundom flera gånger om dagen. »Det blef», säger en minnestecknare, »ett så kraftigt andligt uppvaknande i det ogudaktiga fabrikssamhället, att man aldrig skådat något liknande.» I samma mån växte ock fiendskapen ifrån motståndarnes sida. I synnerhet blef förbittringen stor hos de talrika krögarne på platsen, hvilkas handtering och anseende ledo stort afbräck. De gjorde därför allt för att motverka den förmenta villfarelsen. Uppbyggelsemötena blefvo störda, hat och bitterhet uppstod mot »läsarne», och framför allt riktades fiendskapen mot Rodhe såsom den egentlige upphofsmannen till den andliga rörelsen. Till och med flera särskilda mordplaner mot honom voro å bane, ehuru de alla genom Guds trofasta beskydd misslyckades. Slutligen lyckades fienderna uppreta fabriksamhällets dåvarande disponent D. O. Franke emot Rodhe. Högeligen förbittrad skickade denne sålunda bud till Rodhe, att han ögonblickligen skulle infinna sig på brukskontoret. Rodhe skyndade att inställa sig. Knappt hade han kommit inom kontorsdörren, förrän den förbittrade disponenten utbrast: »Jag hör, ni är läsare. Som det är ett folk, hvilket jag på inga villkor kan fördraga, har ni att genast gå från platsen. Ni är portförbjuden och får ej träda inom områdets gränser, och ingen får härbergera er på platsen. Gå, gå utan att säga ett ord»! Rodhe vände sig nu i sina bekymmer till domprosten Wieselgren, och denne lyckades ordna saken så, att Rodhe omedelbart återfick sin verksamhet. Sedan dess gjordes inga allvarligare försök till förföljelse. Den andliga rörelsen utvecklade sig sedan i all stillhet. Domprosten, som med glädje såg detta sakernas tillstånd, besökte ofta platsen och skänkte verksamheten sitt kraftiga understöd.

Sedan Rodhe år 1860 genomgått Göteborgs folkskollärareseminarium, erhöll han genom domprosten Wieselgrens inflytande en förmånlig lärareplats i Göteborg. I förening med evangelii vänner i denna stad började han här dels såsom barnalärare, dels såsom predikant en rikt välsignad evangelisk verksamhet, hvarom vi i det följande skola berätta. Men äfven till andra orter utsträckte han under den följande tiden sitt evangeliska arbete och företog emellanåt predikoresor åt flera olika håll. I synner-

het intresserade han sig för den bohusländska skärgårdsbefolkningen, som vid denna tid var i hög grad rå och vildsint, och tvifvelsutan kan han betraktas såsom en af de mest verksamma och framgångsrika banbrytarne för den välsignelserika verksamhet, som numera bedrifves i Göteborgs skärgård af Bohusläns missionsförening.

Den betydelsefulla insats, som Rodhe gjort för folkskolans lyftning i vårt land dels såsom lärare, dels genom sina utgifna läroböcker för småskolan, måste vi här lämna oberörd, såsom icke egentligen hörande till vårt ämne.

Under sina sista lefnadsår uppträdde Rodhe mera sällan såsom predikant. Därtill bidrog sannolikt i icke så ringa grad den mera frisinnade åskådning i vissa kyrkliga frågor, som under de senare åren gjort sig gällande inom missionsföreningen. I synnerhet i försoningsläran fasthöll han vid den s. k. gamla åskådningen och ansåg, att läran om Kristi ställföreträdande lydnad var bibelenlig och betydelsefull i fråga om människans frälsning. Dessa skiljaktigheter i uppfattning vållade emellertid icke någon egentlig brytning emellan honom och de mera frisinnade troende. Han kvarstod under hela sitt lif i missionsföreningen, ehuru han närmast anslöt sig till den läroåskådning, som representeras af Fosterlandsstiftelsen, hvars provinsombud han var sedan år 1887.

Rodhes verksamma lefnadsdag började emellertid lida mot sitt slut. Efter en svårartad influensasjukdom under de sista åren var han aldrig rätt stark, och år 1896 angreps han af en plågsam kräftsjukdom, som oväntadt hastigt ändade den förut så kraftfulle mannens lif. Han afsomnade i frid den 9 jan. 1897 och ingick i den eviga sabbatshvilan för att afbida de rättfärdigas uppståndelse.

XIV.

Göteborg.

I Göteborg, Sveriges andra stad, rik, mäktig och blomstrande, hade redan på 1850-talet en andlig lifsrörelse begynt förspörjas, hvarom vi förut å sid. 1055 o. f. berättat. Vid början af 1860-

talet fanns det därför en liten skara troende i staden. Evangeliska sammankomster höllos vid den tiden i en skolsal å Hagaheden, där dock endast B. C. Rodhe, som år 1860 från Mölndal inflyttat till staden, fick leda andaktsstunderna, och, när sedermera denna lokal blef för trång, hyrdes en större sal i Pustervik. Domprosten Wieselgren, som med kärlek och nit befordrade den fria andliga verksamheten, invigde denna nya predikolokal. Äfven den dåvarande adjunkten vid tyska kyrkan Colliander verkade med välsignelse för evangelii sak. Bland dem, som utan att vara predikanter då flitigt deltogo i det evangeliska arbetet, må nämnas handlanden Winbull och en dräng vid namn J. Andersson, hvilka tjänade å den s. k. Brödrasalen. Emellertid blef det yttre lugnet snart stördt. Åtskilliga präster och äfven andra personer upptändes af nit för den »rena läran» och begynte fälla hårda och kärlekslösa domar öfver den nya och i deras tycke obehöriga verksamheten. Herren förde dock sin sak segrande framåt.

De vänner, som sålunda några år samverkat för evangelii predikan och Guds ords spridning inom staden, bildade den 4 dec. 1861 »Göteborgs ev. luth. missionsförening», hvilket namn längre fram i tiden ändrades till *Evangeliska missionsföreningen i Göteborg*. B. C. Rodhe valdes till ordförande för föreningen och innehade sedan detta uppdrag till och med år 1867. Sedan dess hafva kapten K. Kollinius, d:r E. W. Wretlind och direktör E. Rinman under flera eller färre år med nit och trohet skött denna syssla. Föreningens nuvarande ordförande är skolföreståndaren Olaus Lundén. År 1863 kallades och aflönades såsom predikanter maskinisten *Mellgren* från Halmstad och skolläraren *G. Thörn* från Hvetlanda. Såsom samlingslokaler användes under den närmast följande tiden Pusterviksalen och sedan den s. k. Bloms sal samt mindre lokaler i Redbergslid, Majorna, Galgkrokarne, Mölndal och Lindholmen. Den genom domprosten Wieselgrens energi förmedelst frivilliga medel uppförda Johanneskyrkan vid Stigbergsliden öppnades äfven för föreningens predikanter mot slutet af år 1866. Trots jordmånens hårdhet hade föreningen stadigt utvecklat sig under dessa år, så att man i dec. 1866 kunde väcka förslag om att få ett eget missionshus, där äfven ett mindre barnhem skulle inrymmas. Redan i jan.

1867 inköptes i Haga ett hus, som inreddes för detta ändamål. Huset invigdes af domprosten Wieselgren den 17 okt. samma år, vid hvilket tillfälle äfven d:r P. Fjellstedt och missionär Traasdal predikade. Sedan föreningen nu erhållit en egen samlingslokal, kunde verksamheten bedrifvas med större kraft och framgång.

Då predikanten Thörn på grund af sjukdom icke längre kunde offentligen förkunna Guds ord, kallades ofvannämnde *Traasdal* till predikant i föreningen. Han verkade i denna egenskap med mycken välsignelse från slutet af år 1866 till i maj 1869, då han återvände till Norge. Dessutom betjänades föreningen med ordets predikan af flera enskilda personer, som ägde gåfvan att offentligt vittna om Herren. För öfrigt besöktes staden i många år regelbundet en gång hvarje kvartal af Jönköpings missionsförenings predikanter.

Alltsedan år 1863 hade predikande bröder och skriftspridare från staden besökt de närmast liggande orterna äfvensom Trollhättan, Vänersborg, Alingsås m. fl. mera aflägsna platser. År 1868 förenade sig evangelii vänner på dessa och flera andra platser i denna del af provinsen med Göteborgs missionsförening för att erhålla mera regelbundna predikobesök och lämnade i mån af förmåga penningebidrag därför till föreningen. Efter hand kallade ock missionsföreningen allt flera aflönade predikanter, och år 1874 uppgingo de till ett antal af icke mindre än 9. Från dec. 1868 till 1875 verkade *Håkan Bengtsson* från Skåne såsom predikant i föreningens tjänst hufvudsakligen inom själfva staden. S. m. kandidaten *Edv. Osterman* predikade äfven mycket flitigt så väl i missionshuset som ock i Johanneskyrkan under åren 1873—1876, tills han sistnämnda år prästvigdes och blef anställd såsom predikant vid kapellet å Klippan. I sept. 1874 antog föreningen studeranden *Anton Ljunggren* såsom fast anställd predikant i staden, hvilken befattning han innehade till juli 1891. Genom sin predikan, sin tjänstvillighet, sitt vänliga och kärleksfulla väsende verkade han under denna långa period till ej ringa välsignelse och tillvann sig mångas kärlek. Under de senare åren blef dock, ty värr, detta goda förhållande mer och mer stördt på grund af hans vacklande hållning i vissa lärofrågor. Under åren 1880—1882 verkade *J. Holmgren* såsom aflönad predikant

i staden. På hösten 1883 kallade missionsföreningen *Sam. A. Johansson*, Jönköpings missionsförenings mångårige och välkände predikant. Han antog denna kallelse och inflyttade till staden i okt. 1884, där han sedan verkat med rik välsignelse i föreningens tjänst. En lefnadsteckning öfver honom meddelas längre fram. Många frisinnade troende prästmän samt lekmannapredikanter från andra orter hafva dessutom under årens lopp rätt ofta förkunnat evangelii ord så väl i missionshuset i Haga som ock i föreningens nya stora missionshus. Detta hus, som bär namnet *Betlehemskyrkan* och invigdes den 16 okt. 1884, är en af de frikyrkliga missionsvännernas största och dyrbaraste predikolokaler i landet. Så småningom hafva dock de troende prästerna numera dragit sig tillbaka från samverkan med de frikyrkliga.

Från och med år 1880 inträdde en väsentlig förändring i missionsföreningens ställning i fråga om verksamheten på utom staden liggande orter. Sagda år bildade nämligen de frisinnade troende i Göteborg i förening med de närboende landsortsvännerna *Västkustens missionsförening* i syfte att till gemensam verksamhet förena Guds ords vänner i denna landsände, hvilka i lefvande tro på Jesus Kristus ville där arbeta för evangelii utbredande.

Beträffande förhållandet inom Göteborgs missionsförening och bland de troende för öfrigt inom staden i fråga om olika läromeningar, hvarigenom deras stadga i Herren och deras rotfäste i hans ord pröfvats, så hafva nog äfven här tid efter annan åtskilliga slitningar förekommit, ehuru dock kanhända mindre än på de flesta andra platser i landet. Så t. ex. framkallade visserligen den på 1870-talet uppkomna striden om försoningens betydelse mycken rörelse äfven i Göteborg och dess omnejd, men den åstadkom icke någon egentlig splittring ibland de troende. Vid samma tid började ett flitigt rannsakande i Guds ord rörande de troendes förhållande till världen i fråga om nattvardsfirande och församlingsgemenskap. Några af föreningens medlemmar jämte åtskilliga andra troende slöto sig sålunda utan mycket uppseende tillsamman och bildade på vintern 1875—1876 en friförsamling samt hyrde sig en särskild samlingssal vid Vallgatan. Emellertid blef det enskilda nattvardsfirandet snart ett trängande hjärtebehof för allt flera bland de troende, hvilka utan att skilja sig från föreningen kommo tillsamman för detta ända-

mål likaledes till en början i en egen sal, belägen vid Sillgatan. Snart nog blef deras antal så stort, att denna fråga utan fara för splittring kunde öppet diskuteras i föreningen, hvarefter missionssalen i Haga användes vid enskilda nattvardsgångar. Då nu efter hand allt flera af föreningens medlemmar började deltaga i nattvardsfirandet där, så ledde detta därtill, att föreningen år 1880 ombildades till en kristen församling. Samtidigt förenade sig med den nybildade församlingen de vänner, som förut brukat samlas å Skolgatesalen eller f. d. Vallgatesalen.

Vid ungefär samma tid blefvo Boardmans skrifter öfversatta till svenskan och började blifva kända i vårt land. I synnerhet väckte hans bok »Glädjen i Jesus» stort intresse hos många bland Guds folk. Hittills hade bibelns lära om helgelsen fått träda mycket i skuggan för andra viktiga lärofrågor. Nu framhölls af Boardman m. fl. vikten af helgelse, hvarjämte en särskild tonvikt fästes vid en stadigvarande och kännbar glädje och segerkraft i Jesus. Men härvid märkte man icke faran af att kunna råka in i den öfverdriften att tro sig redan här på jorden kunna nå den högsta fullkomlighet. Man *arbetade* för att få hvila och glädje och råkade därigenom in under ett nytt träldomsok. År 1882 började äfven den danske predikanten Kringelback å särskild lokal i staden med mycken värma och stort nit framhålla helgelsens nödvändighet. Men då han icke stannade vid att hänvisa till andens seger öfver köttet, hvilket utgjorde grundtonen i Boardmans predikan, utan lärde, att de troende icke kunde vara bekväma för Guds rike och dö saliga, förrän synden hos dem var fullkomligt uppryckt med rötterna och de sålunda kunde bekänna, att de intet »kött» vidare hade, så framkallade denna predikan mycken ledsnad och bedröfvelse hos flertalet af de troende, helst som rätt många, sorgligt nog, började omfatta dessa villomeningar.

Under denna period blef nog mycken ädel säd utsådd, men, »medan folket sof, sådde ovännen ogräs bland hvetet.» Den gamle Boardman, som genom bref fick kännedom om, att den eld, han tändt, genom nya obibliska läror hotade att blifva en »vådeld», blef häröfver bekymrad och skref ett varnande och upplysande bref till sina vänner i Göteborg, men de ifrigaste anhängarne af denna läromening ville ej lyssna till den gamle lärarens

Betlehemskyrkan i Göteborg.

röst. Somliga af dem, som käckast bekände fullkomlig syndfrihet, blefvo under de närmast följande åren anhängare till den sorgligt ryktbare d:r Lee, andra till Svedenborgs lära, under det andra återvände till världen.

Den förut nämnde predikanten Ljunggren, som en tid var en ifrig förkämpe för nämnda obibliska helgelselära, slog sedan om och förfäktade nu den s. k. betalningsteorien, hvarigenom en ny partistrid upplågade, som hotade att framkalla splittring inom missionsföreningen. För att om möjligt förebygga denna fara och emedan föreningens ekonomi icke längre tillät aflönandet af mer än en predikant, blef Ljunggren uppsagd i egenskap af aflönad predikant. Emellertid bildades af honom och hans liktänkande vänner i januari 1891 en ny förening med namnet *Ev. lutherska missionsföreningen*, som sedan hyrde en predikolokal i närheten af stora salutorget och anslöt sig till Fosterlandsstiftelsen. Det bör ock anmärkas, att genom predikanterna Bergegrens, Virséns och Neiglicks verksamhet en söndring uppstod för flera år sedan inom Majornas missionsförening, så att en ny förening där bildades, som tog sig namnet »A och O». Denna förening har hållit sina möten i f. d. familjeföreningens lokal.

Att under allt detta vågsvall den Evangeliska missionsföreningen gått framåt i stadga, så att den kommit dit, där den nu är, därtill har Herren i icke ringa mån begagnat E. Rinman som under sitt ordförandeskap med mycken visdom och varmt herdasinne skötte sitt kall.

Sedan Betlehemskyrkan blifvit uppförd, bildade evangeli vänner i Majorna och i Redbergslid, de alldeles motsatta delarna af staden, på grund af lokala förhållanden egna föreningar samt byggde egna missionshus.

I Majorna hade missionsverksamheten i flera år uppehållits på det sätt, att missionsföreningen i staden sände en predikant som höll sammankomst hvarje tisdags afton i en småbarnsskolesal därstädes. Denna verksamhet ansågs dock icke motsvara behofvet af Guds ord inom denna stadsdel, där många tusen invånare funnos. Med anledning häraf hölls den 19 mars 1883 ett sammanträde för att öfverlägga om hvad som kunde och borde göras för att få till stånd en kraftigare och mera liflig missionsverksamhet i Majorna, och sålunda bildades då en förening med

E. Rinman.

namnet *Majornas missionsförening*. Pastor Edv. Osterman valde till ordförande för föreningen och kvarstod på denna post ti den 16 mars 1885, då han efterträddes af folkskolläraren K. Rosén. År 1892 skedde nytt ordförandeombyte inom föreninger i det att handlanden B. Olsson erhöll detta förtroendeuppdrag som han sedan dess innehaft.

En af den nybildade föreningens första åtgärder var at skaffa sig en särskild predikolokal. För detta ändamål had under föregående år medel insamlats och en byggnadsfond bildats som nu togs i anspråk. Den 17 sept. 1884 började uppförande af Majornas missionshus, och arbetet bedrefs sedan med såda raskhet, att huset var färdigt redan den 24 mars 1885. Sto var föreningsmedlemmarnes glädje och tacksamhet till Gud fö att nu äga ett eget rymligt missionshus. Sistnämnda år genom fördes en viktig organisationsförändring inom Majornas missions förening, i det att den ombildades till en församling med biblisk församlingsvård. Visserligen har äfven denna församling fåt genomlefva vissa kritiska tider, men i stort sedt har Guds väl signelse i rikt mått hvilat öfver densamma. I synnerhet unde vintern 1893—1894, då en nådevind från Herren blåste inor Majorna och många lämnade sig åt Gud, förökades hennes med lemsantal ej obetydligt. Inom församlingen finnes en talrikt be sökt söndagsskola samt en ungdomsförening, hvars medlemma nitiskt arbeta för evangelii framgång. Äfven hednamissionen om fattas med varmt intresse både af församlingen och ungdomsföre ningen, som gemensamt underhålla tre evangelister i Kongo.

Vid ett den 9 nov. 1884 anordnadt sammanträde för mis sionsvännerna i Gamlestaden och Redbergslid gjordes hemställa därom, att de troende i denna sistnämnda stadsdel skulle sam mansluta sig till en missionsförening i syfte att åstadkomma e mera ordnad evangelisk verksamhet därstädes. Efter mycke bön och flera öfverläggningar rörande denna angelägenhet bil dades den 16 i samma månad *Redbergslids missionsförening* Den nya föreningens förste ordförande blef bildhuggaren J. An dersson, som innehade detta uppdrag till den 15 sept. 1886. Före ningens nuvarande ordförande är öfverläraren J. A. Jarlén.

Redan vid föreningens bildande satte hon på sitt progran att bygga ett eget missionshus å Olskroken. Beslut därom fatta

des den 26 nov. 1884, och, sedan tomtplats blifvit inköpt, lades den 3 febr. 1885 under bön och sång grundstenen till det nya huset. Detta missionshus, hvars uppförande kostat omkring 85,000 kronor, invigdes för sitt blifvande ändamål den 11 nästföljande oktober. Det innehåller utom en treflig predikolokal med en rad läktare ett predikantrum samt 25 bostadslägenheter.

Sedan föreningen i några år haft flitiga besök af moderförsamlingens predikanter, har hon under de senare åren i fråga om predikoverksamheten hufvudsakligen betjänats af predikande bröder inom sin egen krets. Därjämte har hon fått mer eller mindre regelbundna predikobesök af flera ordets tjänare från skilda föreningar. Det lugn, som ständigt präglat denna förenings utveckling, har hon ännu att glädja sig åt.

Dessa två nu nämnda föreningar stå emellertid fortfarande i broderlig samverkan med den äldre och större missionsföreningen i staden. Icke så få af de tre föreningarnas medlemmar äga gåfvan att offentligen vittna om Herren och deltaga i predikoverksamheten på en del mindre samlingslokaler så väl inom staden som ock i dess närmaste grannskap. Inom staden bedrifves likaledes en stor och betydelsefull söndagsskolverksamhet, hvarjämte ett flitigt arbete utföres i flera grenar för hednamissionen och sjömansmissionen.

För öfrigt har den fria andliga verksamheten i Göteborg synnerligast under de senare 20 åren fått en större och mera mångsidig utgrening än under den första tiden. Ty dels hafva metodisterna och baptisterna under dessa år utöfvat en framgångsrik verksamhet inom samhället, dels hafva en del andra små föreningar arbetat sig fram, hvarjämte sedan början af 1880-talet flera begåfvade troende prästmän efter hand blifvit anställda vid stadens kyrkor.

XV.

Samuel A. Johansson.

I Östra härad af Jönköpings län i Småland ligger en socken, som heter Bexheda. I denna socken föddes den 14 maj 1837 den för sin begåfning och mångåriga, trogna och välsignelserika

verksamhet för Guds rikssak inom vårt fädernesland väl kände predikanten SAMUEL A. JOHANSSON. Hans föräldrahem var ett fattigt bondhem, som i synnerhet under hans uppväxttid endast genom sparsamhet och umbäranden kunde hålla sig uppe. I religiöst hänseende liknade det den tidens hem i allmänhet. Hans fader ehuru som andra begifven på dryckenskap, hade dock yttre aktning för Guds ord. Han var ingen svärjare, och i sitt inre var han medveten om behof af sinnesändring, om allt skulle blifva väl till sist. Hans moder var i jämförelse med sin tids människor en from kvinna, som innerligt älskade sina barn, och, så lång hon förstod, sökte hon deras välfärd för både tid och evighet.

Namnet »läsare» var i Johanssons barndom nätt och jämt känd i hans föräldrahem, men icke med förakt, ty man förstod därmed en, som ville frukta Gud med annat allvar, än som vanligt var ehuru ännu ingen i hemmet var »läsare». Dock öfvades Guds ord i hemmet genom läsande af morgon- och aftonböner och om söndagarna, utom de reguliera kyrkobesöken, läsande af någon predikan i någon postilla.

År 1849 kom till pastoratet en troende präst, C. M. Svensson hvilken med allvarligt nit och värma verkade till mycken väl signelse, hvilket hade till följd att 4 af Johanssons äldre syskon blefvo omvända, fadern blef nykter och tillika med modern så kraftigt påverkad af ordet, att de efter några år fingo frid med Gud. Från denna tid hade vår Johansson aldrig någon glädje i synden, icke ens i barndomslekarna, hvilka, om än i sig själfva oskyldiga, dock af honom höllos för syndiga. Hans äldste broder talade ofta med honom om Herren. Socknens skollärare, som ock blifvit omvänd, älskade honom mycket. Denne anförtrodde honom ofta att sköta skolan dels hela och dels halfva dagar, när han af en eller annan anledning var förhindrad att göra det själf. Äfven denne talade ofta och allvarligt med honom om Herren. Genom den kunskap, Johansson inhämtat i den schartauanska salighetsordningen, visste han enligt denna ordning, huru omvändelsen skulle ske, och i öfver 10 år bad han, att Gud skulle omvända honom enligt denna ordning.

Under vistelsen i folkskolan blef Johanssons rika begåfning å hufvudets vägnar känd, och man sade, att han borde »läsa till präst». Detta gjorde, att hans föräldrar började tänka på, att

han borde taga skollärareexamen. Emedan de voro fattiga, vågade de icke låta honom studera till präst. Ungefär under ett års tid mottog han en gång i veckan af församlingens pastor, Svensson, undervisning i svenska språket, historia, geografi och räkning. Äfven af denne, som var en troende man, fick han höra månget kärleksfullt ord om Herren. Därigenom att Johansson på detta sätt kom i beröring med troende, blef han från ungdomen räddad från ett gröfre lif i synden och dragen till en efter nåd och frälsning sökande ställning. Ofta bad han Gud med uppriktighet om en rätt syndakännedom men tyckte sig dock alltid förblifva densamme. Många gånger tänkte han: Ack, om jag vore ett Guds barn! Ack, om jag hade frid och visshet! Tänk, hvad de äro lyckliga, som äro Guds barn! De behöfva hvarken frukta Gud, döden eller evigheten. Men allt detta bar han inom sig själf. Han önskade att kunna öppna sitt hjärta, men, när han försökte det, var hans mun genom blygsel liksom fastlåst. Gud höll dock sin bevarande hand öfver honom, så att synden ej fick taga herraväldet. Under Guds tålamod bevarades han till den tro, som skulle uppenbaras.

På vintern 1856 sökte och erhöll Johansson inträde på Växjö seminarium. Han var då på sitt 19:de år men hade aldrig varit längre än 2 mil borta från hemmet. Någon stad hade han ännu icke sett. Det var sträng vinter, och Johansson, som var klent försedd med varma kläder, fick frysa rätt duktigt under resan. Alla hans kläder voro gamla och omsydda, förut begagnade af hans äldre bröder. Under de tre terminer, som han vistades på seminariet, köpte han intet mål lagad mat utan lefde af den torrmat, som han medfört från hemmet, samt sill och potatis, som han själf lagade. En och annan middag köptes en tallrik soppa. Dricka och mjölk, när sådan kunde erhållas, utgjorde jämte kaffe supanmaten. Med tillhjälp af 125 kronors stipendier var Johansson genom denna för vår tid lärorika sparsamhet och enkelhet skuldfri, då han slutade sin kurs på seminariet.

De flesta af Johanssons kamrater älskade starka drycker, hvarför de i synnerhet första maj anordnade dryckesgillen. Ehuru de visste, att han icke drack, ville de dock hafva honom med i sällskapet, och, sedan de erfarit hans afsky för starka drycker,

frestade de honom aldrig. Deras vänskap och aktning fick han ändå alltid behålla.

Då och då fick man på den tiden höra omtalas en och annan lekmannapredikant, hvilken så väl i allmänna tidningar som i det allmänna omdömet bland folket ansågs som en högmodig galning. Äfven omtalades en och annan skollärare, »som börjat predika», såsom det hette. För sådant varnade seminarieföreståndaren eleverna, emedan de därigenom skulle göra sig löjliga och föraktade.

»Efter en sådan varning kommo vi», så berättar Johansson, »en gång sex à sju af eleverna tillsamman hos en kamrat. Såsom vanligt upptogs tiden med skämt och prat. Plötsligt afbröts skämtet, i det en af kamraterna föreslog, att vi skulle komma öfverens om att aldrig predika. En allvarlig tystnad inträdde. Omsider bröts tystnaden af en kamrat, hvilken med allvar men mycket vänligt sade: 'Nej, bröder, låt oss icke binda oss på ett sådant sätt. Det är icke godt att säga, hvad framtiden har med sig. Därför vill åtminstone icke jag gifva ett sådant löfte'. Detta svar lyftade bördan ifrån alla öfriga, och vi instämde med honom. Denne, som så talade, var annars den störste och lättsinnigaste skämtaren ibland oss alla och hade en synnerlig förmåga att göra det muntert. Nu började skämtet åter men blandadt med allvar. Samme kamrat sade nämligen: 'Vi hafva nog en ibland oss, som kommer att blifva predikant, och kunnen I gissa, hvem han är'? Alla svarade vi 'nej'. Då pekade han på mig och sade: 'Där sitter predikanten'. Med hjärtats fulla mening svarade jag då: 'Nu tar du fel'. Men han sade åter 'Vi få se, om icke mina ord sannas'.»

Johansson hatade icke lekmannapredikanter utan beundrade dem för deras mod, självförsakelse samt för det lidande och den försmädelse, som de kunde utstå. Men det var dock hans mening då att aldrig blifva predikant, ty att predika utan att vara präst det ansåg han såsom otillbörligt. Så bedömdes Johansson at andra vintern 1857 rörande sin framtida kallelse, och så dömde han själf om denna sak.

Vid midsommartiden 1857 lämnade Johansson seminariet med ganska goda betyg och, hvad ännu bättre var, med en ofördärfvad moralisk karakter. Det, som mycket bidrog till att hålla

Samuel A. Johansson.

honom vaken och fruktande, var, att han emellanåt fick mottaga kärleksfullt varnande och förmanande bref ifrån sin äldste broder. Genom Guds andes ständiga klappande var han den tiden mycket känslig för sanningen och rädd för att blifva en sedefördärfvad människa. Broderns bref bidrogo ock till att underhålla denna känslighet och fruktan. Till denna räddning undan moraliskt fördärf bidrog ock i väsentlig grad, att Johansson från början absolut flydde det onda samt ägde mod att af dåliga kamrater bära namnet »en rädd stackare», därför att han fruktade för glaset, för krogen och för ett syndigt tal och umgänge.

År 1857 var ett år af allra största betydelse för Johansson både för tid och evighet. Genom större delen af vårt land gick nämligen då en nådevind, hvilken äfven sträckte sig till Östra härad, och Bexheda socken blef mycket kraftigt berörd af densamma.

Till Nye socken hade kommit en komminister, som hette Magni. Han hade en djup och klar blick i evangelium, goda predikogåfvor och brann i andens nitälskan för själars frälsning. Under sommartiden predikade han i kyrkan två gånger hvarje söndag, och på söckendagarna reste han omkring och predikade i bond- och torparstugor icke blott i Nye utan äfven i Bexheda och närgränsande församlingar. Själar, både yngre och äldre, blefvo troende och i sin ande frigjorda, så att de kunde tacka Gud för syndernas förlåtelse och visshet om barnaskap.

Väckelsen var så märkbar, att t. ex. på Hvetlanda marknad i augusti den troende ungdomen med andliga samtal angrep sina forna ungdomsvänner i synden. Öfverallt på marknadsplatsen stodo här och där grupper af människor, som samtalade om behofvet af att få sina själar frälsta. Den andra marknadsdagen hölls på aftonen en sammankomst i en gård i Bexheda, som heter Stora Snärla. Ingen predikade på den sammankomsten. Men en äldre broder till Johansson läste ett kapitel i bibeln och bad, att Gud med sin andes närvaro skulle välsigna sammankomsten. Sedan fortgick den under sång och samtal. Slutligen delade sig folket i flockar, och i hvarje flock fanns någon öfver sina synder bedröfvad, som de samtalade med. Mången yngling, som varit Johanssons kamrat i folkskolan, kom nu och sade till honom: »Käre Samuel, nu äro vi bröder i Herren, men förlåt

mig för det, att jag icke var snäll mot dig i skolan, därför att du trodde på Jesus». Johansson var nämligen af mången ansedd såsom läsare ifrån sin barndom, emedan han genom det andens verk, som pågick i hans själ, var förhindrad att lefva ett uppenbart syndalif. Sådana ord genomträngde honom såsom pilar, och han kunde intet svara därtill. Så kom en änka, som närmare kände honom, och sade till honom: »Huru länge skall du gå så här och halfvera utan att vara något visst? Tag steget helt ut och skrymta icke längre!»

»Ehuru jag», säger Johansson, »gärna velat svara på detta tilltal, hade ock varit skyldig därtill, kunde jag dock icke, ty min mun var såsom låst, och mitt hjärta kändes, som ville det brista. Emellertid kunde jag icke mycket sofva den natten. Jag ville gråta, jag ville ångra min synd, jag ville öppna mitt hjärta och min mun, men intetdera kunde jag. Följande dag måste jag gå ett par mil för att i en gård i Näsby socken hålla skola ett par dagar för skolläraren där, som bedt mig därom. Under denna vandring böjde jag knä många gånger och bad Gud såsom vanligt om själfkännedom och ett förkrossadt hjärta. Ju mera jag bad, desto hårdare och syndigare kände jag mig. Att detta var bönhörelse, kunde jag ej då förstå. Icke tänkte jag, att syndakännedom och hjärteförkrosselse förnams på det sättet. Jag kände otro och hädelse emot Gud. Jag tyckte, att han var orättvis, i det att han ej hörde min bön och gjorde mig till sitt barn, då jag i så många år bedt honom därom. Andra, som gått alldeles sorglösa, dem omvände han men icke mig. Dessa hade lika litet som jag gjort sig förtjänta af Guds nåd. Dock hörde han dem, men mig lämnade han. Det blef slutligen så hemskt för min själ, att jag ej kan beskrifva det.»

Då Johansson på middagsrasten följande dag kom in i rummet, fick han där se första årgången af Pietisten. Han läste då däri ett stycke om »lagen, dess rätta bruk och verkan». Vid läsningen häraf började det ljusna för hans hjärta, och han förstod, att han hade en sådan syndakännedom, som enligt hans tanke berättigade honom att tro på Jesus, sådan han var. Han erfor en viss glädje däröfver, ty nu fick han ju börja tro på Jesus. Han försökte ock att tro, men ack, det ville icke gå, ty, huru han än försökte, blef han ändå icke sådan, som han före-

ställde sig, att en troende skulle vara; han förstod ännu ic[l] gudaktighetens hemlighet i *andens* ljus. På så sätt arbeta[d] han under mycken kamp och strid i tre månader med att tro.

En dag några veckor före jul predikade pastor Magni Bexheda. »Under det jag», berättar Johansson, »då satt och hörd[e] fick jag genom *anden* ljus i gudaktighetens hemlighet. Jag fö[r]stod, att sådan jag var, var jag Kristi tillhörighet oberoende min trosförmåga, syndakärlek eller syndahat etc. Ja, hur jag [d]såg det och ännu ser det, kan jag icke säga, så att den först[å]det, som icke själf *i andens ljus* förstår gudaktighetens hemligh[et] Hvem kan beskrifva lifvet och de andliga ögon, som kunna *Kristus* se *sin egen* frälsning»? Så var då ändtligen den timn[] slagen, då han af hjärtat kunde sjunga:

Halleluja!
Nu skapelsens råd jag har funnit.
Guds barn jag är,
Försoningens mening jag funnit,
Förlorade barn har han vunnit.
Halleluja!
Nu målet för lifvet jag vunnit.

För Johanssons framtida kallelse var början af år 1858 [a] stor betydelse. Hans plan var att så fort som möjligt ta[g] organistexamen för att sedan söka en förenad organist- och sko[l]lärarebefattning, men, emedan penningar härtill saknades, tänk[te] han först söka plats som vikarierande skollärare och sålunda fö[r]tjäna något för att sedan utan alltför stor skuldsättning kun[na] taga organistexamen. En sådan plats erbjöds honom i Elghul[t] hvarest Thelander, sedermera kontraktsprost, då var vice pasto[r] Till sitt natursätt var denne en synnerligen behaglig och snä[ll] man. Dessutom var han sant troende och ägde en stor begå[f]ning men var mycket kyrklig, tillhörande den gamla pietistisk[a] skolan samt en lärjunge af Sellergren. I medvetandet af si[n] ungdomliga omogenhet ansåg Johansson det såsom en stor Gu[ds] nåd att få komma under denne mans andliga ledning och v[a]r därför mycket glad åt denna plats. Dagen för afresan kom, al[lt] var i ordning, och Johansson stod resfärdig. Men så kom i sist[a] ögonblicket ett bref från en skollärare i Korsberga. Det inn[]

höll ett erbjudande för Johansson att blifva dennes vikarie och att om några dagar få tillträda platsen. Johanssons bestämda beslut var likväl att resa till Elghult. Hvarken hans faders eller syskons, ja, icke ens hans nu på dödsbädden liggande troende moders tårar och böner kunde ändra hans beslut. Men då sade en hans svåger, som ock var närvarande, till honom: »Tig, pojke! Du får icke resa! Du måste lyda dina föräldrar! Därför stannar du hemma.» Därpå gick han ut och tog in hans reskoffert. Johansson löstes nu från alla betänkligheter, stannade hemma och antog det från Korsberga erbjudna vikariatet såsom en gåfva af Gud.

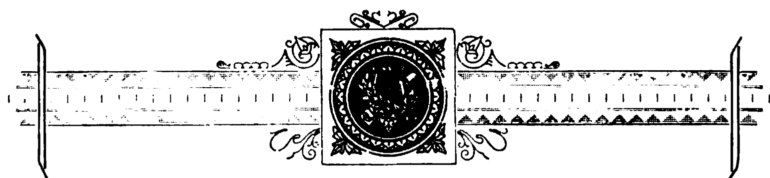
Johansson såg sedan i denna händelse en underbar ledning af Gud, hvarigenom hans väg från denna stund förde honom mer och mer i en riktning, som tillintetgjorde alla hans egna framtidsplaner. Hade han kommit under Thelanders ledning, hade nog, såsom han själf säger, hans åskådning i både läran och det kyrkliga blifvit densamma som dennes. Lekmannapredikant hade han säkerligen aldrig blifvit. Han beundrade visserligen lekmannapredikanterna för deras mod och stora själfförsakelse, men själf ville han aldrig blifva en sådan, ty han kände sig oförmögen att göra offret. Därigenom att han stannade hemma, blef han mera lämnad åt sig själf att oberoende af yttre påtryckning studera Guds ord. På hemorten blåste då en mera fri evangelisk vind: läroåskådningen var mera evangelisk och riktningen i kyrkligt afseende mera frisinnad. Att detta utöfvade ett mäktigt inflytande på bildandet och utvecklingen af hans kristliga karakter, är helt naturligt. Så småningom nödgade man honom att hålla söndagsskola med sina egna skolbarn och att 3 gånger under 1859 offentligt tala för äldre. Men 1860, då hans vikarietid var slut, drogs han mer och mer ut att predika.

På hösten samma år bildades Hvetlanda traktatsällskap, som antog Johansson som sin predikant med en lön af 150 riksdaler om året. På denna lön kunde han ju icke existera, men hans klena kassa vann någon förstärkning genom bokförsäljning, som på den tiden mycket praktiserades af predikanterna, som då kallades kolportörer just därför, att de kolporterade ut böcker och smärre skrifter. Johansson var ingen affärsman, hvadan han ej talade något för sina böcker utan lade helt enkelt

fram dem, så att hvar och en, som det ville, kunde få köpa. Emellertid välsignade Gud detta så, att han ordentligt kunde betala sina räkningar och hjälpa sig fram utan skuldsättning. Under åren 1862—1865 verkade han halfva året i Söderåkra, på mörka platser i nordöstra Bleking samt i Karlskrona.

År 1866 ombildades Hvetlanda traktatsällskap och antog namn af Östra härads missionsförening. Denna förening anslöt sig såsom biträdesförening till Jönköpings missionsförening, hvilket hade till följd, att Johansson vid nyåret 1867 blef antagen såsom nämnda förenings predikant. I 18 år arbetade han i denna sin kallelse med trohet och nit och har under denna välsignelserika verksamhet utsått lifvets ord ej blott inom de småländska bygderna utan ock inom de närgränsande provinserna. På kallelse af Göteborgs evangeliska missionsförening tillträdde han hösten 1884 sin tjänst såsom dess predikant, hvilken befattning han ännu innehar.

I Johanssons lilla, bräckliga stofthydda har bott en liflig, kraftig och varm ande, som säkerligen icke så litet medverkat till, att tälthyddan hållit ihop, så länge som den gjort. Hans starka sida har varit i talarestolen, men under årens lopp och genom de därunder samlade erfarenheterna har han mer och mer förstått betydelsen och välsignelsen af ett kristligt församlingslif. En varm missionsvän har han varit, hvarför ock Svenska missionsförbundets konferens vid årsmötet 1886 invalde honom till ledamot af styrelsen, i hvilken egenskap han ännu fungerar, därvid med värma arbetande för allt, som han anser vara till fromma för missionens välsignelserika framgång.

ÅTTIONDEÅTTONDE KAPITLET.

Andliga rörelser i Bohuslän.

Vid början af 1860-talet härskade i Bohuslän ett djupt andligt mörker. De, som skulle vara folkets andliga ledare, voro själfva blinda och kunde till följd däraf icke vägleda andra. Folket lefde i allehanda synder och laster och gjorde, hvad köttet och sinnet lyste. Väl fanns det här och där en och annan mera allvarlig och efter frälsning längtande själ, men, emedan Kristi evangelium aldrig blef förkunnadt i anda och sanning, så kommo dessa personer icke till någon andlig frigörelse. De skaffade sig i allmänhet de bästa uppbyggelseböcker, som då funnos att få, såsom t. ex. Luthers, Nohrborgs, Schartaus m. fl:s postillor, och läste samt reste till ställen, där de hörde, att det fanns mera gudfruktiga och allvarliga präster, för att höra dem dock utan att finna den ro och frid, hvarefter deras hjärtan trängtade. Härtill kom, att de präster inom denna provins, hvilka visat någon nitälskan i andliga ting, varit stränga schartauaner och såsom sådana ifriga motståndare till all fri evangelisk verksamhet. Detta allt i förening har gjort, att befolkningen i Bohuslän ända intill sista tiden med få undantag varit nästan oberörd af de andliga rörelser, som under senare hälften af 1800-talet gått fram öfver

vårt land. Vi skola nu meddela en kort teckning af de enstaka andliga lifsyttringar, som under de sista årtiondena försports i denna provins.

I.

Norra skärgården.

I början af 1860-talet hade en bonde i Valla socken å *Tjörn* varit i Marstrand och där fått höra C. J. Nyvall predika. Han blef däraf så intagen, att han öfvertalade Nyvall att följa med till sitt hem. Predikan blef utsatt, och folk samlades från flera närbelägna gårdar. Ibland åhörarne befann sig äfven en bonde från Kollekärrs gästgifvaregård. Denne begärde, att Nyvall skulle predika hos honom följande dag, hvilket han ock gjorde. Samma dag spred sig ryktet till Klöfvedal, att en person hade kommit från Marstrand, som kunde predika utantill utan koncept; han blott läste upp en text ur nya testamentet, och så lade han ihop det och ställde sig att predika. Detta var någonting oerhördt, och mycket folk samlades att höra den ovanlige predikanten.

Sedan förekom ingen lekmannapredikan på Tjörn förrän 1866, då en byggmästare Svensson från Göteborg var där för att utföra reparationsarbete å en kyrkobyggnad. Han och en hans kamrat voro troende, och de höllo då sammankomster på flera ställen, dit de blefvo kallade. De voro de första, som predikade inom Klöfvedals socken, och mycket folk samlades för att höra dem. Någon egentlig väckelse eller frukt visade sig dock icke hvarken efter deras eller Nyvalls verksamhet.

År 1869 kom en urmakare O. Larsson från Göteborg till Tjörn i sällskap med en predikant vid namn Mellgren. Larsson hade förut varit bosatt på Tjörn och var personligen bekant med flera personer där. På grund häraf blef predikan utsatt för Mellgren så väl i Klöfvedal som ock i Stenkyrka och Valla socknar. Alltmera folk samlades för hvarje gång vid sammankomsterna. Gud verkade genom sin ande, så att flera personer vaknade till besinning, och från denna tid kan man räkna den egentliga missionsverksamhetens början på Tjörn.

Då Mellgren efter en tids verksamhet afreste, ankom predikanten Karl Eriksson, och kort därpå återkom Mellgren för andra gången. Åhörareskarorna ökades nu, så att boningshusen blefvo för små att samlas i. Den person, hos hvilken predikanterna bodde, begärde då, att kyrkan och skolhusen skulle öppnas. Detta skedde äfven, och Mellgren predikade där några gånger för fullt hus. Äfven Eriksson predikade en gång i kyrkan. Emellertid blef kyrkan snart nog stängd, ty ett stort gny begynte försporjas bland folket, och prästen fruktade, att hans åhörare skulle blifva »förvillade». Nu uppstod en brytning. De, som kommit till frid med Gud, slöto sig till predikanterna. De öfriga, som blifvit påverkade af sanningen, drogo sig tillbaka, då prästen, som ju måste förstå det rätta, satte sig emot verksamheten.

Sedan kommo P. Larsson och J. A. Stening till trakten. Nu började den heliga elden sprida sig i allt vidsträcktare kretsar, och hopen af dem, som blefvo troende, förökade sig. Den största skörden för Guds rike gjordes under vintrarna 1876—1877, då många kommo till frid med Gud vid sammankomsterna. Behofvet af en närmare sammanslutning började då göra sig gällande bland de troende, och så bildades år 1878 en missionsförening. Söndagsskola begynte ock hållas samma år. Några af de äldre troende, hvilkas ögon börjat öppnas för det obibliska i statskyrkans nattvardsväsende, kände äfven ett trängande behof att enskildt få fira Herrens nattvard. Till en början samlades de för detta ändamål i största hemlighet inom lyckta dörrar, af fruktan att någon skulle få se det. Men det blef snart kunnigt inom brödrakretsen, och så började den ene efter den andre förena sig med dem, och inom kort var hela församlingen af troende med därom.

Verksamheten fortgick så en tid utan något hinder till sommaren 1879, då den dåvarande kyrkoherden fick en adjunkt vid namn Johansson. Denne försökte på allt sätt göra slut på »ofoget» och lyckades inverka på den annars neutrale kyrkoherden, så att han sammankallade kyrkorådet för att utfärda förbud och sålunda förhindra »villfarelsen», som börjat gripa omkring sig, ja, som till och med kommit in på hans ägor hos en af hans torpare, hos hvilken sammankomster höllos. Torparen hotades med vräkning, ifall han fortsatte att upplåta sitt hus för pre-

dikanter. Till följd däraf att en bland de troende, som börjat offentligt vittna om Herren, icke på kallelse inställt sig för kyrkorådet, blef ofvannämnda kyrkorådssammanträde utlyst. Därvid beslöts förbjuda rotebåtsmannen Johan Svartholm att framgent utöfva verksamhet medelst offentlig predikan eller betjänande vid nattvardens begående. Vidare beslöts, att ingen skulle få hålla andliga föredrag, förrän han inför biskop, kontraktsprost eller pastor i församlingen styrkt sig äga därtill tillräcklig kunskap. Kyrkorådets medlemmar åtogo sig att vaka öfver, att dessa beslut blefvo efterlefda, samt att i motsatt fall göra anmälan hos vederbörande.

Då nu emellertid kyrkorådsledamöterna ogärna ville gå dit, där de troende samlades, dels emedan de fruktade att blifva smittade af villfarelsen, och dels därför att de skämdes, då det ju var allmänt kändt, i hvilken afsikt de kommo, så gick det dåligt med öfvervakandet. En af dem var dock dristig nog att en gång vara närvarande, då de troende voro samlade att fira Jesu döds åminnelse, för att se efter, huru de buro sig åt, men han hade just ingenting att anmärka, och förbudet blef sålunda utan åsyftad verkan. I stället började Guds ords vänner i Klöfvedal umgås med tanken att bygga missionshus, emedan boningshusen voro för små och olämpliga. Sedan tomtplats efter åtskilliga intriger från prästerskapets sida blifvit upplåten för detta ändamål af en gymnasieåbo, tog arbetet med husets uppförande sin början, och år 1880 stod det färdigt för sitt ändamål. Under de år, som sedan dess förflutit, har missionshuset varit begagnadt för offentliga predikningar, söndagsskola samt enskilda uppbyggelse- och församlingsmöten. Guds ord har rikligen blifvit förkunnadt där och burit frukt, så att församlingsmedlemmarnes antal under årens lopp fördubblats, ehuru inga större väckelser hafva inträffat. Under tiden har ock församlingslifvet så väl bland de troende i Klöfvedal som ock i de öfriga socknarna å Tjörn utvecklat sig alltmera, i det att de i mer eller mindre grad intagit sina rättigheter såsom en Guds församling, ehuru icke alla medlemmarne hunnit lika långt i frihet från gamla vanor och stadgar, i synnerhet när det gäller dop och konfirmation. Trots olika uppfattningar och praxis i dessa stycken har dock

kärlek och förtroende samt fördragsamhet varit rådande mellan Kristi vänner.

På Tjörn finnas för närvarande 4 missionshus och mellan 3 à 400 verksamma missionsvänner.

På ön *Orust* däremot han ingen regelbunden missionsverksamhet bedrifvits, och ön har för öfrigt mycket sällan blifvit besökt af evangelii vittnen från andra trakter. Detsamma gäller ock de många stora fisklägen, som ligga väster och nordväst om denna ö. På dem har ingen nämnvärd evangelisk verksamhet bedrifvits. Befolkningen på dessa platser är dock i allmänhet ingalunda otillgänglig för sanningen, hvilket visat sig vid de tillfälliga besök, som en och annan predikant gjort där.

Ön *Smögen* bildar numera en liten andlig ljuspunkt midt i det för öfrigt mörka Bohuslän. På denna vid själfva hafsbandet belägna klippö bor en befolkning af omkring 1,400 personer, som uteslutande hafva sin näring från hafvet. Här härskade ganska länge mycken dryckenskap i förening med många andra synder, och en lefvande kristendom var en nästan helt och hållet okänd sak. Men i slutet af 1860-talet hitkom en troende lärarinna, fröken Kullgren från Göteborg. Hon började att hålla söndagsskola, som äfven besöktes af många äldre, och detta blef begynnelsen till ett stort och härligt Guds verk. Den förste, som blef omvänd genom fröken Kullgrens vittnesbörd, var en fiskare vid namn Edv. Andersson, hvilken efter en trettioårig vandring med Herren fick gå hem i frid. De första lekmannapredikanter, som besökte Smögen, sedan behof af Guds ord sålunda blifvit väckt där, voro Mellgren, Kasper Andersson m. fl. ordets tjänare inom Göteborgs missionsförening. År 1880 invigdes missionshuset på Smögen och samma år skulle missionsföreningen på platsen hafva sitt första missionsmöte. Några af föreningens medlemmar seglade då med tvenne däckade båtar den 12 mil långa vägen till Göteborg i hopp om att få en hel skara predikanter och missionsvänner därifrån med sig hem till mötet. Men döm om deras missräkning, när ingen hade tid och lust att följa med! På en verkstad träffade de emellertid en handtverkare, som emellanåt brukade tala Guds ord. Honom kunde de öfvertala att följa med men ingen mer. På återvägen lade de till

vid Björkö och lyckades förmå den förut nämnde magister B. C. Rohde, som uppehöll sig där som badgäst, att följa med jämte några andra missionsvänner. Alla voro modlösa och undrade, huru detta länge efterlängtade möte skulle aflöpa, då man icke lyckats få flera predikanter. Redan på söndagen märktes dock en ovanlig andekraft, och på måndagen utbröt en stor väckelse, då omkring trettio personer blefvo frälsta, af hvilka de flesta ännu lefva i tron på Herren. Det var ett af Gud rikt välsignadt missionsmöte, som sent skall glömmas. Flera andra väckelser hafva sedan dess gått fram öfver Smögen, hvilka medfört förnyad andlig kraft och nya medlemmar för Kristi församling här, som för närvarande räknar något öfver 100 medlemmar.

Bland mera verksamma och för Bohusläns evangelisering nitälskande missionsvänner på denna plats må särskildt nämnas *Johan Samuelsson.* Redan vid 15 års ålder blef han vid en väckelse, som då ägde rum på Smögen, förd ifrån mörkret till Guds underbara ljus. Sedan dess har han lefvat i tron på Gud och med ord och gärning sökt förhärliga hans namn. Vid början af 1880-talet begynte han mera offentligt vittna om Jesu kärlek till syndare, och har han alltsedan, då tid och tillfälle gifvits, förkunnat evangelium för befolkningen i sin hembygd.

År 1884 bildades på Smögen *Bohusläns missionsförening,* som för närvarande har 4 ordinarie predikanter i sin tjänst. En af dem är bosatt på Smögen och verkar på samma gång som lokalpredikant därstädes. Nämnda förening har alltsedan dess bildande hvarje sommar här hållit sina årsmöten, som alltid varit dyrbara högtider för missionsvännerna i Bohuslän.

Från Smögen har evangelium spridt sig till *Lysekil,* där en liten grupp af troende finnes, som bildat en missionsförening och uppfört ett bönehus. På denna sistnämnda plats har äfven en baptistförsamling uppstått. Från Smögen har den heliga elden vidare utbredt sig till *Tången,* där de troende byggt ett missionshus, samt till Vägern och Grafvarne. På hvar och en af dessa sistnämnda ställen finnas numera grupper af troende, som anslutit sig till församlingen på Smögen. Äfven på Hannebostrand finnas några, som älska sanningen och vandra i ljuset. Men för öfrigt äro här många öar och fisklägen, där ingen evan-

gelisk verksamhet ännu utöfvats. I Fjällbacka hafva baptistvännerna köpt ett magasin, som de inredt till predikolokal.

I *Grebbestad* finnes en liten missionsförening, som äger ett bönehus, men af brist på predikanter är den verksamhet, som här bedrifves, högst obetydlig. Mellan Grebbestad och Strömstad ligga många större och mindre öar med ett rätt stort invånareantal, som hitintills varit nästan helt och hållet i saknad af evangelii predikan. De få troende, som där finnas, äro därför sällan i tillfälle att få höra Guds ord. På Kosteröarna och Ramsö, som vid sillfisket om vintrarna besökas af fiskare från nästan hela Bohuslän, finnas några få troende, hvilka hafva anslutit sig till Strömstads missionsförening.

II.

Södra skärgården.

I södra delen af Bohuslän mellan Göteborg och Marstrand ligger en ögrupp, gemenligen känd under namnet »Norra skärgården». Öarna äro tio till antalet och utgöra en socken med kyrka på Öckerö. Som dessa öar i andligt afseende intaga ett framstående rum i Bohuslän, så må särskildt några drag rörande den andliga rörelsens uppkomst där meddelas. Ett ögonvittne lämnar följande skildring från denna tid: »Öckerö kyrka med sina hvitrappade murar, omgifven af grafvar med anspråkslösa vårdar, huru lifligt står hon icke för min inre syn! Fastän omkring 30 år förflutit, ser jag tydligt de väderbitna fiskarena, iklädda sina högtidskläder, vandra upp till denna kyrka. Deras steg voro tunga och afmätta, och de sågo ut, som om de skulle fullgöra en viktig plikt. Flera generationer hafva vandrat denna väg hvarje söndag med samma tankar, samma lifsåskådning och hört samma andefattiga predikningar många, många gånger. Slutligen hade släktled efter släktled samlats till sina fäder utanför kyrkomuren. Men denna sommar inträffade någonting riktigt märkvärdigt. En stadsfamilj flyttade ut till en af öarna. Öboarne betraktade den med misstänksamma blickar och intogo en mycket reserverad hållning, ty de kände, att främmande element

trängde sig på dem. Denne inkräktare var skolföreståndaren B. C. Rohde, en af banbrytarne för den frireligiösa verksamheten i Göteborg och dess omnejd. Så hände sig, att han en söndagseftermiddag började predika under öppen himmel för öns befolkning. Men att predika och icke bära kappa och krage och till på köpet utom kyrkan det var ju något oerhördt! Öboarne höllo sig därför på behörigt afstånd från talaren till en början. Men huru det nu var, så kunde de klyftigaste af dem icke upptäcka någon 'villfarelse', hvadan åhörareskaran med hvarje söndag blef allt större, och så utbröt en andlig väckelse. Men den som nu upptäckte 'villfarelsen', det var kyrkoherden. Han höll den förut åsyftade söndagen efter högmässogudstjänsten en extra predikan öfver falsk lära, strängeligen förmanande hvar och en att icke höra lekmannen, ty han var icke behörigen kallad. På eftermiddagen höll emellertid magistern, som han kallades, sitt sedvanliga föredrag nere vid hafsstranden för en mycket större åhörareskara än någonsin, ty kyrkoherden hade mot sin vilja väckt nyfikenheten till lif. Talaren höll också ett extra anförande efter föredragets slut, bevisande med bibeln, att Guds ord får predikas hvar som helst, och att mänsklig kallelse och invigning till predikoämbetet saknar stöd i de heliga skrifterna. Ja, hvem skulle man nu tro, prästen eller lekmannen? Det lyckliga inträffade att man började tro Guds ord, och så var sekelgammal fördom bruten».

Så predikades af nämnde lekman flera somrar å rad ute på öarna, dels ute på klipporna, dels på logar, då man ej kunde vara ute, och skaran förökades af dem, som blefvo frälsta. Äfven andra predikanter började sedan besöka öarna. Emellanåt färdades stora skaror på båtar upp till Göteborg för att höra Guds ord, och det var ofta förenadt med stora svårigheter att komma tillbaka i mörker och storm. Men o, huru lätt går icke allt, när Gud får röra hjärtat! Behofvet af ett särskildt hus att samlas i blef allt större, och år 1883 invigdes missionshuset på *Björkö* som nu blef centralpunkten för missionsverksamheten i denna del af skärgården. Ledarne för verksamheten där blefvo troende under den första väckelsetiden. Där icke syndens bojor brutits har likväl de gamla fördomarnas band numera lossnat, och skärgårdsbon i våra dagar har en helt annan lifsåskådning än i förra

tider. Den kyrkliga auktoritetstron är ej längre förhärskande. Här besannas äfven den gamla sanningen, att, när sann kristendom får insteg bland folket, höjes människan äfven i socialt afseende.

Flera genomgripande väckelser hafva sedan gått fram både på Björkö och äfven på några af de andra öarna. Utom på Björkö finnas nu missionshus både på Hönö och Öckerö. På *Hönö*, som har en befolkning af omkring 800 personer, började fri evangelisk verksamhet år 1876. Motståndet och fiendskapen var större där än på någon af de andra öarna. Det inträffade icke så sällan, att predikanterna blefvo jagade med stenkastning ända ned till ångbåtsbryggan, men under tiden frälste Gud en och annan. År 1889 inköptes ett gammalt boningshus, som omändrades till missionshus. Såsom bevis på de ogudaktigas fiendskap kan nämnas, att icke mindre än 40 fönsterrutor i detta hus blefvo inslagna det första året. År 1890 utbröt en större väckelse, då flera af de värsta motståndarne blefvo lagda till Kristi fötter. Huset blef snart för litet, och man måste rifva ned det och uppbygga ett annat, som är mer än dubbelt så stort. Där samlas man nu söndagligen till Guds ords betraktande. Det hör numera till sällsyntheten, att störande uppträden förekomma vid mötena.

Långön är en af Bohusläns många öar, belägen ungefär en half mil söder om Marstrand. Den är en af de minsta öarna, som äro bebyggda. För närvarande bygga och bo endast fem familjer där, och egendomligt nog äro alla familjefäderna sjökaptener. Ön har ett trefligt läge; hemtrefligt kännes det ock att komma i land där, och detta gäller både inom- och utomhus. Såsom något karakteristiskt för denna ö må anföras, att, då under en ångbåtsresa en herre frågade en annan, hvem som bodde där, och hvad de hade för sysselsättning, svarade denne: »De, som bo där, idka skeppsfart, småfiske och läseri.» Detta låter sålunda väl förena sig. Många minnen, som föra tanken till Sodoms och Sidons historia, äro förknippade med denna ö från en hänsvunnen tid, men numera finnas här sedan många år tillbaka personer, som af allt hjärta vilja tillhöra Herren. Den bekante C. J. Nyvall predikade evangelium här i trakten för omkring 30 år sedan, och för omkring 20 år sedan förkunnade

missionär N. Westlind nådens budskap på Långön. Numera ock, glädjande nog, antalet af de troende här jämförelsevis stör än på de flesta andra öar i denna skärgård.

Frid och kärlek råder mellan de troende, som utgöra enda grupp på alla öarna. Missionsföreningarna på både Björk Öckerö och Hönö äro anslutna till Bohusläns missionsförenin som i sin tur är ansluten till Svenska missionsförbundet. af nämnda missionsförenings predikanter L. Östergren bor Björkö och ägnar större delen af sin tid åt verksamheten h Dessutom besökas öarna emellanåt af predikanter från Götebor

Ett par mil längre söder ut ligger en annan ögrupp af ung får lika många öar, som pläga benämnas »Södra skärgårder De höra egentligen till Västergötland, men såsom tillhöran Göteborgs och Bohuslän vilja vi i detta sammanhang medde något om missionsverksamheten där. På *Donsö* och *Sty* började lekmannaverksamheten år 1874. De evangelii vittne som först predikade där, voro Karl Eriksson, Viktorin och S ning, alla tre tillhörande och utsända af Ev. luth. missionsfö ningen i Göteborg. En fiskare vid namn Olof Eriksson var d förste, som Gud fick frälsa. Han blef med tiden vald till f samlingens föreståndare, hvilken plats han ännu bekläder. Någ större väckelser hafva icke gått fram på dessa öar, men det p dikade ordet har dock burit frukt till icke så få själars frälsni År 1878 började församlingen, som då bestod af 10 medlemm att samlas till gemensamt nattvardsfirande, som alltsedan fo gått, och nu har medlemsantalet stigit till omkring 80. Omkri år 1880 inträffade en slitning inom församlingen genom de s. plymouthbröderna, som då började verka där och vunno någ anhängare. De hafva fortfarande egen verksamhet på Don Men lugn har nu åter inträdt efter denna storm. År 1882 byggd ett missionshus på Donsö af några troende fiskarefamiljer, s därtill anslogo en viss del af sin inkomst från hafvet, och ut vare sig kollekter eller bidrag på annat sätt stod huset sn skuldfritt. År 1883 började en söndagsskola, som besökes omkring 100 barn. Den har alltid varit en församlingens ang lägenhet.

Bröder från Göteborg samt Bohusläns missionsförenin predikanter besöka dessa öar. En på Donsö boende skollära

som är medlem af de troendes församling, har varit och är fortfarande till mycken hjälp i missionsarbetet där ute på hafvets öar. På Styrsö finnas tvenne predikolokaler samt ett tjugotal missionsvänner, som fira Herrens måltid tillsamman med vännerna på Donsö.

Hvarken några större väckelser ej heller affall hafva försports på dessa öar, men Guds verk går lugnt och stadigt framåt.

III.

Fastlandet.

Bland fastlandets många socknar är det egentligen blott Romelanda, Norum, Ödsmål, Ucklum, Ljung och Forshälla, som äro öppna för fri evangelisk verksamhet. Åtskilliga af de andra socknarna hafva väl blifvit besökta af evangelii vittnen, och flera predikningar hafva tillfälligtvis hållits där, utan att man dock lyckats få fast fot någonstädes. I *Romelanda* frambar C. J. Nyvall det goda budskapet för omkring 40 år sedan. Den förste, som blef omvänd genom hans verksamhet, var en yngling vid namn Andreas Eliasson, hvilken sedan i sin tur, ehuru icke egentligen predikant, fått vara till välsignelse för många. Där finnes nu en rätt stor missionsförening, som har eget missionshus i byn Bua i närheten af Göta älf.

Ungefär en mil därifrån ligger den lilla staden *Kungälf*. Äfven där har evangelium förkunnats ungefär lika länge som i Romelanda, men framgången har icke varit stor, ty befolkningen är i allmänhet mycket schartauanskt sinnad och full af fördomar mot den fria verksamheten. Några missionsvänner finnas dock på platsen, hvilka hittills saknat egen lokal för sina möten, men nu har en enskild person skänkt föreningen ett hus, som håller på att inredas till missionshus.

I socknarna Jörlanda och Solberga finnas åtskilliga missionsvänner, men någon predikolokal finnes icke, förrän man kommer till den 3 mil från Kungälf belägna *Ödsmåls* socken, hvarest Inlands västra missionsförening har ett litet missionshus.

I socknen *Ucklum*, ungefär 1 mil från den först nämnda, finnes ett 30-tal troende, som förr tillhörde Inlands västra missions-

förening, men som numera föı afståndets skull skilt sig frå denna och bildat en egen förening med namnet Inlands östr missionsförening. Denna förening har en predikolokal, som ä byggd och upplåten af en enskild person. Att missionsvännern bo vidt åtskilda i dessa trakter, kan man förstå däraf, att, d man först samlades att fira Herrens måltid, kunde 11 sockna vara representerade på en gång.

Utom af Bohusläns missionsförenings predikanter besöka nämnda föreningar jämte Tjörn af västkustförenings predikante som brutit fältet på nämnda platser.

I *Norums* socken har evangelium förkunnats sedan fle årtionden tillbaka i det gamla missionshemmet Åker, där al familjemedlemmarne äro på Herren troende. Detta hem ka liknas vid en fyrbåk i natten.

I *Ljungs* socken har vittnesbördet om Kristi nåd seda lång tid tillbaka framburits hos sjökapten A. Samuelsson, so äfven är friförsamlingens på orten föreståndare. På badorte Lyckorna invid Ljungskile har Bohusläns missionsförening e predikolokal, som blifvit skänkt af en enskild person i Götebor Där predikas Guds ord alltsom oftast, fastän evangelii vänner trakten äro ovanligt få.

För omkring 20 år sedan började lekmannapredikanter be söka *Forshälla* socken. En kvinna där hade någon tid för blifvit omvänd till Herren, och nu önskade hon, att äfven andr måtte få höra det fria vittnesbördet om Kristus. Hon had under många år varit en sökande själ och gått långa vägar fö att höra ryktbara präster utan att dock finna ro till sin själ. D hon en gång i sin nöd enskildt vände sig till en prästman oc han fick reda på, hvar hon bodde, svarade han henne: »Du til hör icke mina församlingsboar, gå till den präst, där du är hen ma!» Detta var den tröst, hon fick. Men Herren fann hon ti slut och blef lycklig. Sedan fick hon blifva ett ljus i mörkre men detta väckte mer än vanligt uppseende och förbittring. Fle gånger blefvo predikanterna, då de skulle fara dit och predik öfverfallna på vägen och tvingade att vända om, och verkl misshandel föröfvades emot ett par af dem äfvensom mot nämnd kvinna såsom varande upphofvet, som man sade, till det ond Flera fridstörare måste lagföras och fingo plikta ansenliga summo

Sedan dess har ingen med våld sökt hindra missionsverksamheten. Någon särskild predikolokal finnes icke ännu i denna socken, utan man samlas i hemmen till Guds ords betraktande. Nog är mörkret fortfarande stort, men Guds ord skall ändock behålla segern. Den lilla församligen där uppe i fjällen är ändå en stad på berget, ett salt i den andliga förruttnelsen.

I *Uddevalla* stad, som ligger ungefär en mil från Forshälla, har Gud en liten skara troende. Missionsverksamheten har dock gått mycket sakta framåt här liksom på andra platser i Bohuslän. I slutet af 1700-talet fanns här en af grefve Zinzendorf stiftad »brödraförsamling», som enligt efterlämnade beskrifningar ägde en stor fastighet i staden, där en större predikolokal var inredd. Enligt en gammal urkund testamenterades i början af 1800-talet större summor af rika medlemmar till nämnda förening, som i ekonomiskt afseende synes hafva varit väl betryggad. Rörande det andliga tillståndet för öfrigt på den tiden finnes ingen uppgift. Troligtvis hafva lifskraftiga rörelser gått öfver Uddevalla i den tiden. Den sista medlemmen af »brödraförsamlingen» dog år 1876. Deras fastighet såldes af myndigheterna; en del af de erhållna medlen anslogs till fattigvården i staden, och en del insattes i bank att förvaras, i händelse en brödraförsamling i framtiden å nyo skulle bildas i staden.

Den sid. 341 o. f. i detta arbete omnämnde landskanslisten J. H. Landén bodde i Uddevalla och verkade där och i trakten däromkring på 1830- och 1840-talet, men hans mun tystnade sedan till följd af syndafall. Han dog i Uddevalla vid hög ålder, och man har det hoppet, att han blef upprättad och gick hem till Gud. Under de senare årtiondena har evangelium predikats allt emellanåt på en hyrd lokal, men som denna lokal var liten och obekväm, försökte ordets vänner, som voro för få att själfva bygga, att genom upprop i tidningar och genom utsända listor samla medel till ett eget missionshus, hvilket äfven lyckades, så att ett missionshus kunde uppföras, som invigdes 1895. De kallade sedan till sin predikant förre skolläraren G. A. Wollter från Vermland, som sedan dess bott och verkat där; men fiendskapen är fortfarande mycket stor emot den fria evangeliska missionsverksamheten. En liten baptistförsamling har de senare åren blifvit bildad, som äfven byggdt ett eget samlingshus. Fräls-

ningsarmén har äfven verkat i Uddevalla sedan några år tillbaka men utan någon egentlig framgång. En liten grupp af s. k. plymouthbröder, som afsöndrat sig från missionsvännerna, finnes äfven i staden.

I norra delen af Bohuslän har Vermlands ansgariiförening under de sista åren genom sina resepredikanter verksamt deltagit i det evangeliska arbetet, som där bedrifvits. Dessutom har Svenska missionsförbundet på sista tiden lämnat understöd för missionsarbetet i denna provins.

Fördomarna mot den fria verksamheten äro visserligen ännu ganska stora i Bohuslän. Skollärare och präster förbjuda barnen att gå i söndagsskolan, ehuru de icke alls känna till den verksamhet, som där bedrifves. Men en stor förändring har dock inträdt under de sist flydda 30 åren. En ljusning till det bättre börjar visa sig äfven här på många orter. Ljuset är starkare än mörkret i andens rike, ehuru det icke alltid ser så ut. För närvarande finnas i denna provins omkring 30 missionshus, hvilka äro ett vittnesbörd om evangelii framgång. Ja, vissa platser såsom Tjörn och Smögen kunna väl jämföras med de s. k. ljusa platserna på andra orter. Guds välsignelse har följt de sanningens budbärare i spåren, hvilka här för många år sedan bröto upp den hårda marken och sådde ut den ädla säden.

IV.

J. Dahlöf.

En af de män, som fått göra en god insats i missionsarbetet i Bohuslän, är numera aflidne predikanten J. DAHLÖF. Under väckelsetiderna på Tjörn år 1876—1877 verkade han vissa tider där till stor välsignelse, och som predikant i Bohusläns missionsförening fick han sedan vara med och sprida evangelium till de flesta platser, som nu äro öppna därför. Några meddelanden om hans lif torde därför vara af intresse. Dahlöf föddes i Stala socken på ön Orust år 1846. Först ägnade han sig åt målareyrket, hvilket han lämnade vid omkring 30 års ålder för att helt ägna sig åt predikoverksamhet. Han blef omvänd till

J. Dahlöf.

Gud år 1872 på Sahlgrenska sjukhuset i Göteborg, där han vårdades för en åkomma i den ena foten.

Strax efter sin omvändelse blef han husbesökare i Göteborg och talade äfven Guds ord offentligt emellanåt. År 1877 flyttade han till Långareds socken i Västergötland och verkade efter den tiden dels i Västergötland, dels tidvis i Halland och Bohuslän. År 1881 kallades han till resepredikant på Dalsland, då han särskildt verkade i socknarna Ånimskog, Fröskog, Tye, Tösse, Ertemark, Laxarby och Steneby. År 1884 antog han kallelse som predikant i Fredrikshall i Norge, där han stannade till 1886, då han mottog kallelse från Bohusläns missionsförening att blifva dess predikant.

Folket i denna provins, där han själf var född, låg honom varmt om hjärtat. Han bosatte sig till en början på Smögen, där han bodde till 1888. Under sin vistelse på denna plats började han verka i Lysekil, hvars befolkning då låg ganska djupt nedsjunken i mörker. Genom sina ifriga bemödanden och de varmhjärtade missionsvännernas i Smögen ekonomiska bistånd fick han 1888 ett missionshus till stånd därstädes, hvarefter han äfven själf flyttade dit för att bättre kunna leda den nybörjade verksamheten där. På denna plats fick han sedan kvarstanna till sin död 1891. Bohusläns missionsförening skaffade honom en mindre däckad segelbåt, med hvilken han seglade från plats till plats och förkunnade evangelium. I augusti månad nämnda år var han ute på en missionsresa till en plats, som heter Hjälmedalen, och på resa därifrån till Lysekil drunknade han på natten. Han efterlämnade änka och fyra barn, hvaraf det yngsta, tio år gammalt, åtföljde honom på hans sista resa.

Mänskligt att tala var förlusten af honom oersättlig för Bohuslän, men Gud vet, hvad han gör. Utom en ovanligt god talförmåga hade predikanten Dahlöf mycket lätt att taga sig fram öfverallt och kunde finna sig i alla omständigheter. Han var djärf och ihärdig, men sällan kunde någon förargas på honom. Hans plötsliga bortgång framkallade djup förstämning hos både troende och ogudaktiga. »Ja, de rättfärdiga togos bort från olyckans åsyn, de ingingo i fridens land för att hvila på sina hviloläger, de som redligt vandrade.»

——— ———

ÅTTIONDENIONDE KAPITLET.

Andliga rörelser i Halland.

Halland, ett af Sveriges mindre landskap, gränsar i väster till Kattegatt, i norr och öster till Västergötland och Småland samt i söder till Skåne. Bland de många vattendrag, som genomskära landskapet, märkas de fyra från höglandet söder om Vättern kommande åarna Viskan, Ätran, Nissan och Lagan, kända för sitt rika laxfiske. Halland har till följd af sitt läge vid hafvet ett mildt klimat, hvars behag dock aftager mot östra gränsen, i hvars bergstrakt dystra kärr- och mossmarker omväxla med magra hedar och torftiga barrskogar. Kust- och slättlandet utmärker sig för bördiga åkerfält, omkransade af vackra ek- och boklundar. Vid början af medeltiden tillhörde landskapet Danmark samt lydde sedan omväxlande under Danmark och Sverige. Under de första århundradena af den nyare tiden var det en tummelplats för de dansk-svenska krigen, hvarunder land och folk ledo mycket. Genom freden i Brömsebro 1645 blef denna provins svensk besittning.

Inom Halland förspordes högst få tecken på andligt lif före år 1860. Öfverallt tycktes ung och gammal, rik och fattig hafva inslumrat djupt i den andliga dödens sömn. Man må likväl icke tro, att kyrkorna stodo tomma. Hvarje söndag och vid andra

tillfällen, då allmän gudstjänst förrättades, voro de öfverfyllda af människor, som tycktes med andakt läsa, bedja och sjunga. Vid hvarje nattvardsgång såg man hela skaror af män och kvinnor hasta till altaret för att begå nattvarden. Prästerna försummade aldrig att fullgöra sina åligganden såsom statskyrkans tjänare. Men oaktadt allt detta sökte man förgäfves något spår af en allvarlig gudsfruktan, för så vidt denna kan skönjas af lefvernet. Detta sorgliga förhållande hade till väsentlig del sin grund däri, att prästerna i allmänhet skötte sitt kall endast såsom ett vinstgifvande handtverk. Det arma folket, insnärjdt i formkristendomens olycksbringande nät, betraktade icke heller prästens kall annorlunda än såsom ett yrke, hvilket han måste troget sköta för att icke gå miste om sitt lefvebröd och för att »kristlig ordning» måtte bestå. Men detta samma folk trodde dock, att flitiga kyrkobesök och några gånger om året upprepadt nattvardsbegående vore det, som hufvudsakligen fordrades för att täckas Gud. Något allvarligt sträfvande efter viljans och lefvernets omskapning och hjärtats helgelse förspordes icke. Här kunde med största skäl tillämpas Herrens ord: »Detta folket nalkas mig med sin mun och ärar mig med sina läppar, men dess hjärta är fjärran ifrån mig» (Es. 29: 13). Högst få voro de, som aktade på det budet: »Söken först Guds rike och hans rättfärdighet, så skall allt detta därjämte tillfalla eder» (Matt. 6: 33).

Att denna skildring af det andliga tillståndet inom Halland på 1850-talet icke är för mörk, bekräftas af hvad en professor säger i ett bref af den 28 juli 1858, däri han rörande detta landskap bland annat skrifver: »I denna provins synes en allmän andlig död härska utom ett och annat sällsynt undantag. I går (den 27 juli) hörde jag kyrkoherde B., som nyligen blifvit installerad i —s, predika om 'den andliga blindheten', hvarvid han bland annat sökte bevisa, att det icke vore en lekman tillåtet att från den andliga blindheten söka befria sina medmänniskor; icke heller har en sådan rättighet att läsa någon annan bok än bibeln. — Detta oaktadt tyckes han vara en allvarlig man och en ibland de få på denna ort, hos hvilka tecken till andligt lif visar sig.»

Om än Halland alltid varit och ännu i dag på det hela taget är en ödemark, där det andliga mörkret är större än på de flesta andra platser i vårt fosterland, så har dock Herren icke

varit alldeles utan vittnesbörd i denna provins. Redan i början af 1800-talet fanns här en och annan »ropande röst», som pekade på Guds lamm. Bland dessa må nämnas komminister Engman i Drängsered och adjunkten Lars Linderot i Enslöf. Att dessa troende prästmäns verksamhet burit goda frukter för evigheten, är alldeles visst.

Inom Halland har emellertid den trångbröstade schartauanismen, beklagligt nog, vunnit mer och mer terräng, och den dag, som i dag är, kan man knappast påträffa en präst inom detta landskap, som icke är schartauan. Under hela det 19:de århundradet har det därför beträffande statskyrkan i allmänhet varit så, att öfver dess tempelportar rätteligen dessa ord bort stå inristade: »Hvi söken I den lefvande bland den döda?» De flesta s. k. herdar hafva visserligen ett sken af gudaktighet och ett visst religiöst nit, men de vilja dock icke veta af honom — Kristus — »de vilja icke, att *denne* skall råda öfver dem». Med sina ord och handlingar ropa de utan att låta störa sig af något hanens galande: »Vi känna icke den mannen».

I.

Präster, som predikade evangelium.

I början på 1860-talet, då den andliga rörelsen egentligen började inom Halland, deltogo några troende präster uti missionsarbetet därstädes till själars frälsning och Guds folks uppbyggelse och stadfästande i nåden. Åtskilliga af dessa prästmän gåfvo emellertid snart efter för sina ämbetsbröders och förmäns påtryckningar eller andra inflytelser och öfvergåfvo så Herren och hans folk. Bland dessa präster må nämnas dåvarande komminister *Haddis* i Färgaryd, nu kyrkoherde i Villstad. Haddis var en troende och varmhjärtad kristen, som under flera år predikade till stor välsignelse. Troende personer ända ned från Enslöf gingo ofta den långa vägen upp till Färgaryd för att få höra honom predika. Så beslöto missionsvännerna att kalla honom ned till Halland för att predika. Han efterkom denna kallelse och förkunnade några år evangelii ord flera gånger i Enslöf och

Halmstad m. fl. platser. Han invigde ock Halmstads första missionshus. Emellertid gick det med Haddis som med många andra af vårt lands troende präster, han kunde icke blifva beståndande. Han besökte en ämbetsbroder, Hultin i Söndrum, och denne omvände honom till — schartauanismen. Söndagen därefter förklarade han för den förvånade församlingen i Färgaryd, att han hade varit inne på en orätt väg, och att han nu ämnade med Guds hjälp afhålla sig från den villfarelse, som han förut befordrat. Att detta tillvägagående skulle hämma den andliga rörelsen åtminstone för en tid, är helt naturligt; många gingo tillbaka till synden och världen och vandrade icke längre med Herren. Från denna stund var komminister Haddis en bitter motståndare till de troende, och han är det ännu in i sena åldern.

En annan af dessa troende prästmän var komminister *Karlén* i Veinge, hvilken under flera år verkade till stor välsignelse. Många människor strömmade till för att höra Guds ord. Den andliga lifaktigheten och offervilligheten var ganska stor vid denna tid. En missionsauktion i Veinge inbringade icke mindre än 800 kr., hvilket, om man besinnar, att det var inom en liten landtkommun bland några få troende, vittnar om stort intresse för Herrens sak. Karlén var mycket frisinnad och klandrade ofta statskyrkan och dess prästerskap. En gång, då han skulle predika i Enslöfs missionshus tillsamman med kyrkoherde Torin, bad han denne taga af sig prästkragen. »Vi predika lika bra utan sådant onödigt påhäng», förklarade Karlén. År 1869 erhöll han 2 års permission för att resa till Amerika, och, då han återkom därifrån, var han fientligt sinnad mot de troende. Efter åtskilligt trassel med församlingsboarne tog han afsked från statskyrkan och blef — katolik.

Vidare har kyrkoherde *Svensson* i Femsjö utfört ett godt evangeliskt arbete i Halland. Han var en mycket begåfvad och gärna hörd talare, och, hvarhelst han uppträdde, samlades mycket folk för att höra honom. Svensson har för många år sedan fått nedlägga vandringsstafven för att hvila ut hos Herren, men han lefver ännu i friskt och kärt minne bland de gamle, som voro med på den tiden, då han verkade här. Hans efterlämnade maka, född Rappe, var under år 1899 värdinna å K. F. U. M:s

lokal i Halmstad. En af hans söner är präst och kallar sig Holge. Han är en troende och älsklig kristen och träder sålunda i faderns fotspår.

II.

Enslöf.

Den andliga rörelsen i Halland tog först sin början i Enslöfs socken. Redan under pastor Linderots verksamhet därstädes blefvo flera personer omvända till Gud, hvilka ännu långt efter hans afflyttning samlades här och där i husen för att läsa bibeln och sjunga Sions och Linderots sånger. Detta misshagade kyrkoherden i församlingen, hvilken en gång på hösten 1820 skickade bud till dessa personer, att, om de icke upphörde med att gå tillsamman och läsa och sjunga, skulle han kalla dem inför kyrkorådet, och sedan skulle de få sitta på »skampallen» i kyrkan. En af de troende kvinnorna lät emellertid hälsa kyrkoherden, att de ej ämnade upphöra med att läsa Guds ord och sjunga hans pris, äfven om kyrkoherden satte sin hotelse i verkställighet, i hvilket fall hon skulle taga sin bibel med sig, så att allmänheten kunde se, hvarför hon satt där. Denna kvinna var moder till tvenne bland missionsvännerna i Halland väl kända och älskade män, nämligen kyrkoherde Kristian Torin i Östad och predikant Nils Torin i Enslöf.

Först 1859 besöktes Enslöf af kolportörer, och den förste, som predikade där, var Jonsson i Högsered. Han vittnade om Herren äfven på flera bondställen, nämligen i Josbo, Kragared och Boalt.

År 1861 började *Lars Rutström* — »Måra Larsson» kallad — också predika där. Han gick omkring i husen, utdelade traktater och sålde böcker. Under denna tid blefvo flera personer omvända till Gud.

År 1863 byggdes Enslöfs missionshus. De troende bönderna släppte till litet timmer hvardera och hjälptes åt med byggnadsarbetet. I huset inreddes ock en bostadslägenhet, som uppläts åt en predikant vid namn *Magnus Nilsson*, hvilken bodde där och tjänade med ordets predikan i tre års tid. Under denna tid

började *Jonas Ahnström* från Slätthög i Småland också verka i Halland. Han reste omkring i flera år såsom ordets tjänare. År 1885 bosatte Ahnström sig i Enslöf, där han utan någon föregående sjukdom år 1893 afled i tron på sin frälsare.

De troendes antal tillväxte alltmera, hvaröfver kyrkoherde Johanson blef mer och mer orolig. Han ansåg sig slutligen böra ingripa för att stäfja den nya rörelsen. Först sökte han genom vänlighet och list vinna sitt mål. Han erbjöd sig att köpa missionshuset till skollokal och lofvade, att missionsvännerna likväl skulle få använda detsamma för sina sammankomster, hvilket erbjudande dessa, förståndigt nog, afslogo. Kort därefter hölls i missionshuset ett möte, till hvilket kyrkoherde Johanson infann sig. Han begärde nu att få predika, hvilket han ock fick tillåtelse till. Då han slutat sitt föredrag, sade han: »Nu skall jag komma hit och predika en gång i månaden, om I ären nöjda med min predikan, men då få inga kolportörer uppträda här.»

Härpå ville de troende emellertid icke gå in. En af dem, Sven Svensson, reste sig upp och tillkännagaf, att, om folket ville stanna, skulle en närvarande predikant fortsätta att predika. Då uppmanade kyrkoherden folket att gå hem, men de flesta stannade kvar och afhörde predikan.

Från denna stund var det slut med prästens tålamod och vänlighet; han ville nu försöka andra medel. I februari månad 1866 inkallade han predikanterna Nilsson och Ahnström samt landtbrukarne Sven Svensson och Per Persson samt fröken Eva Bånge att stå till rätta inför kyrkorådet. En söndag efter gudstjänsten tog kyrkorådet plats framför altaret, och i hela församlingens närvaro framkallades nu ofvannämnda personer. Just som kyrkoherden skulle börja sin straffpredikan, inträffade ett ganska egendomligt intermesso. Nere i kyrkan reste sig en kvinna — hon var ej troende — och ropade: »Kyrkoherden skall låta läsarne vara i fred!» Häröfver blef kyrkoherden ganska vred och befallde, att kvinnan skulle köras ut, men det var ingen, som ville verkställa hans befallning. Så höll han ett långt förmaningstal, som slutade med följande kläm: »Jag förbjuder eder, Ahnström och Nilsson, att predika inom denna kommun, och jag förbjuder eder, Svensson, Persson och Bånge, att kalla hit eller mottaga dessa predikanter.» Då ville någon af de in-

kallade svara men afbröts af kyrkoherden, som ropade: »Tyst! inga orationer här.» Därefter reste han sig upp, sträckte händerna mot höjden och ropade: »Jag har fått mitt kyrkoherdekall af Kungl. Maj:t, och, så länge jag lefver, få inga läsare finnas inom socknen. Nu är det tyst! inga orationer här. Vill ni något, så få vi talas vid inför domkapitlet.»

Ofvannämnda Persson och Svensson öfverklagade kyrkorådets beslut, hvilket blef af domkapitlet upphäfdt.

När de troende i Enslöf sedermera började hålla enskilda nattvardsgångar, försökte kyrkoherde Johanson att på åtskilliga vägar förhindra äfven detta. Först afsatte han en småskollärarinna, därför att hon åhörde lekmannapredikanters föredrag. Icke nöjd därmed instämde han henne inför häradsrätten för att hafva *utdelat* nattvarden. Stämningen bevisades emellertid vara falsk, enär kvinnan endast två gånger deltagit i enskild nattvardsgång, hvilket af häradsrätten ej ansågs olagligt. Hon blef sålunda till de troendes glädje fullt frikänd. Ett annat försök gjordes af kyrkoherden, då han vägrade lysning för ett par, emedan den ene kontrahenten en gång deltagit i enskild nattvardsgång. Då inga föreställningar hjälpte, måste man hos domkapitlet söka rättelse i kyrkoherdens lagstridiga tillvägagående.

Kyrkoherde Johanson fortsatte ända till sin död, som inträffade i slutet på 1880-talet, att rasa mot de troende, men trots hans bannlysning och förbud utbredde sig den andliga rörelsen i Enslöf så, att, då kyrkoherde Johansons tunga förstummades, de troendes antal där uppgick till omkring 300. Hvem som varit det största medlet till dessa människors omvändelse, är svårt att säga, men det väsentligaste arbetet på detta åkerfält är utfördt af predikanterna Per Larsson, L. J. Johansson och Nils Torin, för hvilkas lif och verksamhet redogöres längre ned.

I Enslöf finnas numera två missionsföreningar. Den äldsta, som bildades på 1860-talet, räknar omkring 200 medlemmar och håller sina möten i Holsbo missionshus, hvilket, sedan det 1896 ombyggdes, rymmer omkring 400 personer. Den andra missionsföreningen, som bildades 1899, räknar omkring 60 medlemmar och håller sina möten i en af mjölnaren Aron Bengtson i Sennan fritt upplåten samlingssal, som rymmer cirka 100 personer. Båda föreningarna äro anslutna till Svenska missionsförbundet. Prediko-

verksamheten uppehålles för närvarande af Nils Torin och predikant S. Lager, hvarjämte Hallands ansgariiförenings och Västra Smålands missionsförenings predikanter rätt ofta besöka denna plats.

* * *

Per Larsson.

Predikanten *Per Larsson* föddes i Fogelås socken nära Hjo den 17 sept. 1820. Hans föräldrar voro gudfruktiga och sökte uppfostra sina barn i Herrens fruktan. Många goda intryck fick han mottaga i sitt hem, hvilka intryck medförde mycken välsignelse för hans framtida andliga utveckling. Vid 21 års ålder lämnade han hemmet men var ej då omvänd. Af åtskilliga botpredikningar, som han åhörde, fick han djupa intryck och var under det första skedet af sin andliga utveckling en lagträl. Först år 1851 fick Herren frigöra honom från denna träldom. Redskapet till hans omvändelse var predikant C. J. Lindberg från Bjurbäck. Nästan samtidigt med honom kom hans broder Johannes till tron på Gud. Under många år gjorde denne sig känd såsom en ifrig befrämjare af Guds rikes utbredande i Västergötland, tills han år 1868 fick ingå i sin Herres glädje.

Snart efter sin omvändelse började Larsson tillsamman med några andra troende uppbygga sig medelst läsning af bibelordet. Småningom blef han ledare i dessa små kretsar, och då och då talade han äfven något till uppbyggelse. Sedermera flyttade Larsson till Horla socken i Älfsborgs län och antogs 1870 såsom resepredikant af Göteborgs missionsförening. Under denna tid blef hans verksamhet till välsignelse för många i Göteborgs och Bohus samt Älfsborgs län. År 1875 kallades han af Halmstads missionsförening, i hvars tjänst han arbetade till sin död.

Under sin verksamhet visade sig Larsson outtröttlig i sitt nit för Herrens sak. En gång sade någon till honom, då han gått en mils väg i svårt väder: »Det är svårt att gå så långt i regn och storm». Då svarade Larsson gladt och hjärtligt: »Då man har Jesus i hjärtat, går det lätt.» Ofta kunde han midt under pågående arbete på åkern — Larsson hade ett litet landtställe i Enslöf — utbrista: »Nej, här kan jag ej gå längre och

Per Larsson.

gräfva i jorden, då tusentals själar hålla på att förgås.» Så fortsatte han ända in i sitt 73 år att arbeta för Herren.

Larsson var en älsklig och öfverallt afhållen predikant. Han var enkel och anspråkslös i allt sitt uppträdande och hade själf ringa tanke om sin begåfning. Han brukade ofta säga: »Hvad är det med mig!» En troende prästman sade en gång med afseende på honom: »Om Larsson skulle försöka hålla ett vackert, formfulländadt tal, blefve han bet, men det gör han ej, han talar helst och bäst om *Guds nåd.*» Ofta, då Larsson talat godt och innerligt om Guds kärlek och nåd, brukade han fråga: »Hvad tycker du? Sådan är Herren Gud; tycker du om honom?»

De många själar, för hvilka Larsson fått vara till välsignelse, äro dock ett talande bevis för, att Gud kan använda en ringa men ödmjuk tjänare till redskap för stora ting. På hans sista predikoresa i Småland, då han innerligt bedt Gud om en enda själs frälsning, fick han se frukt af sin predikan genom en ung kvinnas omvändelse, hvaröfver han gladdes.

Under en af sina predikoturer, då han vandrade till fots en lång väg i strömmande regn, ådrog han sig en förkylning, som orsakade hans död. På morgonen af sin dödsdag kände han sig särdeles glad och sjöng:

En morgon utan synd jag vakna får etc.

Han afsomnade i frid den 26 okt. 1893.

III.

Halmstad.

I Halmstad tog den fria evangeliska verksamheten sin början vid midten af 1860-talet under ledning af gymnastikläraren *A. L. Elfström*, som från Nyköping år 1865 inflyttade till staden. Han uppsökte de få troende, som funnos där, och bildade tillsamman med dem och andra intresserade en missionsförening. Villkoret för medlemskap i denna förening var luthersk bekännelse och en årlig afgift af minst 2 kronor. Visserligen voro åtskilliga af medlemmarne oomvända, men hufvudsaken var ju ej heller annat än

att få medel till en inre mission. Föreningen anslöt sig tidigt till Fosterlandsstiftelsen, och några af dess kolportörer vittnade om Herren ej blott i Halmstad utan äfven i kringliggande socknar. Elfström var full af tro och kärlek, och flera kommo genom hans personliga vittnesbörd till Herren. Genom en rik handlandes hjälp blef Elfström i stånd att inköpa en trädgård, i hvilken en danslokal snart förvandlades till en bönesal. I denna lilla lokal aflade Håkan Bengtsson, Mellgren, O. Ahnfelt m. fl. vittnesbörd om Herren. Men endast få personer vågade trotsa varningarna för villfarelsen och gå dit och höra. På den tiden var man glad, om 20 personer ville gå för att höra ordet.

Vid denna tid ansågo de troende det vara orätt att hafva sammankomster samtidigt med högmässogudstjänsten; flera voro till och med flitiga kyrkobesökare, som oftare än andra begingo Herrens nattvard. Det gick dock icke i längden att kalla läsarne mormoner, men man ansåg dem likväl vara öfverdrifna människor, som voro nog högfärdiga att anse sig bättre än andra. De fingo alltså uppbära försmädelse just för sin gudsfruktans skull.

Emellertid tyckte sig evangelii vänner i staden och den omkringliggande landsbygden nu snart kunna gemensamt aflöna en predikant, som hette *Sven Johansson*. Han besökte regelbundet några predikoplatser öster och söder om Halmstad, och flera vunnos för sanningen. Den ofvannämnde predikanten Per Larsson, som förut verkat i Göteborg och omnejd, besökte ock Halmstad och blef genast kallad att verka där. Denne varmhjärtade, trogne arbetare fick vara medel i Herrens hand att öppna många nya platser och vinna många själar för Herren.

Söndagsskola hölls i Halmstad af fröken Bånge och sedermera af Elfström. Frukter af söndagsskolan från denna tid spåras också. Men från och med 1875, då *L. J. Johansson* antogs till predikant i stället för Sven Johansson, kan man säga, att verksamheten blef först rätt kraftig. Nu först blef missionssalen för trång. Så många samlades att höra den nye predikanten. En väckelse började, och antalet af dem, som trodde på Herren, förökades. Då blef det för Guds folk en viktig angelägenhet att få ett nytt missionshus. Genom en rik och gudfruktig handlandes gåfva af 18,000 kronor kunde också det nya missionshuset uppföras på samma tomt som det gamla. A. L. Elfström

stod då skrifven för tomten och missionshuset, och först fem år senare blef det såsom gåfva öfverlåtet till missionsföreningen. Under hela den tid, Elfström stod såsom ägare, betraktade han sig endast såsom en förvaltare, och aldrig utfördes någon reparation å huset utan på grund af styrelsens beslut. Men för framtiden var det nödvändigt, att missionsföreningen tillförsäkrades äganderätten.

Sedan Johansson och Larsson tillsamman verkat för själars frälsning i Halland en tid, blef det af vikt, att föreningslifvet blef mera ordnadt. Härvid har Johansson inlagt stor förtjänst. Redan nu blef det en hufvudsak att i föreningen intaga endast verkligt troende och att bland dem öfva en kristlig vård enligt Matt. 18 kap. Följden häraf blef ock en större endräkt och ett varmare intresse för missionssaken. Många tvister mellan enskilda troende bilades af den förståndige Johansson, som tycktes vara behöflig öfverallt för att leda och ordna verksamheten.

I början af 1876 ditflyttade ritlärare *Fr. Engelke* från Stockholm, och under vintern samma år uppstod en så kraftig väckelse, att man måste hafva dagliga böne- och uppbyggelsemöten. Men nu vaknade ock fiendskapen hos världen. Alla möjliga osanningar utspriddes om de troende, prästerna varnade från predikstolen, men ingenting kunde hejda Guds andes verk.

I Eldsberga socken t. ex. tog sig en v. pastor dristighet att vid ett tillfälle uppläsa det gamla konventikelplakatet, hvarvid han dock ändrade datum och konungens namn, så att det var Oscar II, som fick gälla för lagens upphofsman. Halmstads missionsförenings styrelse sände då en deputation till v. pastorn och förelade honom att återtaga och annullera den gjorda uppläsningen, i annat fall skulle han anmälas för förfalskningsbrott. Prästen blef rädd och kungjorde följande söndag, att det förut upplästa plakatet längesedan upphört att gälla. Detta bidrog i hög grad att stärka förtroendet för lekmännens verksamhet i dessa trakter. Det, som var afsedt att skada, fick lända Guds sak till fromma.

Vid denna tid började den s. k. nya lärouppfattningen bana sig väg till Halmstad. Det förorsakade dock inga lärostrider hvarken inom Halmstad eller Enslöf, och sannolikt hade det äfven söder om Halmstad förblifvit lugnt, om ej predikanter från Varalöf och lilla Hjersås kommit dit och varnat för den nya läran. Johans-

son inlät sig aldrig i lärostrider, och icke ens motståndarne kunde ur hans predikningar framdraga något, som var orätt. De sade då: »Det är så fint, att det icke syns; men det är lika farligt ändå.» Waldenströms villolära var det stående ämnet i deras predikningar. Följden blef, att de flesta missionsvännerna söder ut söndrade sig från förbindelsen med Halmstads förening och ville icke ens erkänna något broderskap med de troende där. Sorgligt att säga blefvo sedermera evangelii vänner därstädes ännu mer sönderslitna genom andra partiandar, såsom helgeanister, adventister, syndfrihetslärare o. s. v., så att det kännes såsom en Guds nåd, att några små grupper här och där dock blifvit beståndande i sanningen.

Emellertid började en annan fråga blifva viktig för de troende i Halmstad, nämligen nattvardsfrågan. En liten nattvardsförening bildades då, men predikanterna deltogo ej till en början i dess möten. Detta gaf dock anledning till ett flitigt rannsakande i Guds ord, och mer och mer uppgick ljuset för de troende, så att de flesta mot slutet af 1870-talet deltogo i dessa fria nattvardsgångar. Det visade sig dock snart nödvändigt att företaga en rensning och ombilda missionsföreningen till en friförsamling, och detta skedde 1880, då den ombildade föreningen äfven antog stadgar och fick mottaga missionshustomten såsom gåfva. Ett fåtal af missionsföreningens medlemmar gick från den tiden till kyrkan och tycktes sedermera ej i något afseende skilja sig från världen. Det visade sig, att det fordrades andlig kraft för att göra denna brytning, och de bland föreningens medlemmar, som ej ägde detta, gingo längre tillbaka i världslighet. Det blef sålunda en hälsosam rensning.

Vid denna tid började metodisterna verksamhet i staden af följande anledning. En broder, som gärna ville något vara, blef missnöjd med missionsföreningen och inkallade en metodistpastor. Denne, som var en verkligt gudfruktig man, blef medel till någras omvändelse, hvarjämte några medlemmar från missionsföreningen öfvergingo till metodisterna. Metodistsamfundet har i Halmstad icke verkat annat än godt, ehuruväl ett par af dess pastorer ej varit lämpliga för sitt kall. Det är dock med glädje, man kan gifva det erkännande, att flera personer genom

de öfriga pastorerna blifvit frälsta, och att deras verksamhet bland de små har varit till välsignelse.

Utan motstånd från prästerskapets sida fingo ej förhållandena så utveckla sig. Engelke blef sålunda inkallad till förhör inför stadens pastor. Denne trodde väl icke, att utgången skulle blifva den, att Engelke bevisade det berättigade uti det enskilda nattvardsfirandet både enligt Guds ord och kyrkans handbok, hvilka förutsätta, att endast Jesu lärjungar skola deltaga i nattvarden, hvarjämte han påvisade, att kyrkolagens föreskrifter om kyrkotukt ej följdes. Resultatet blef sålunda, att de troende endast erhöllo bekräftelse på rättmätigheten af det steg, som de tagit. Något vidare försök gjordes ej heller i Halmstad att förhindra enskilda nattvardsgångar.

Vid denna tidpunkt anslöt sig Halmstads missionsförening till det då nybildade Missionsförbundet. Det ansågs då oförenligt med missionsföreningens ståndpunkt att vidare kvarstå i förbindelse med Fosterlandsstiftelsen, hvarför den utgick därur.

Predikanterna O. Söderberg och J. M. Ahnström verkade vid denna tid tillsamman med Larsson och Johansson i Halland och västra Småland. I sistnämnda provins bröto de ny mark, hvarjämte de ock utsträckte sina resor till Kinds härad i Västergötland. Det var sålunda ett icke litet fält att beså och vattna.

Under 1880-talet var det just inga väckelser i Halmstad, men antalet medlemmar i församlingen tillväxte till ungefär 200; samma antal är det ock nu (1900). Men ett enskildt missionsföretag började då, nämligen sjömansmissionen. Fru Maria Engelke kan anses såsom den missionens stiftarinna. Hon och hennes man kallade bibelkvinnan Betty Andersson — för några år sedan hemgången till Herren — dit att förestå det år 1885, och hennes verksamhet blef till mycken välsignelse för sjömännen. Det lilla läsrummet var ofta öfverfylldt vid de möten, som höllos, och icke sällan stannade bekymrade kvar för att bedja och erhålla bönhörelse. Denna mission öfvertogs omkr. år 1891 af missionsföreningen och har sedan varit en del af dess verksamhet.

Missionsföreningens söndagsskola utvecklades från en ringa början, så att den besöktes af omkr. 375 barn, stundom flera.

Man sökte upp försummade och mörka platser, såsom östra förstaden och det s. k. Furet, hvarest söndagsskolan blef till välsignelse för barnen. Med denna verksamhet förenades ock en social mission, nämligen beklädnad af fattiga söndagsskolbarn och spridning af barnskrifter och barntidningar.

Mer och mer visade sig behofvet för Halmstad att få en lokalpredikant, som ägnade hela sin tid åt verksamheten i staden, och på denna grund kallades L. J. Johansson till Halmstads predikant. På landsbygden verkade P. Larsson, N. P. Torin och J. A. Ahnström, hvilken sistnämnde snart nog flyttade till Amerika. Verksamheten på landet kunde därför icke utvidgas utan blef snarare något mindre. Dessutom hindrades man genom brist på medel att kalla flera arbetare. För missionsföreningens ledning blef nu L. J. Johansson rätte mannen genom sin visdom och kraft. En kort lefnadsteckning öfver honom följer här nedan.

Predikanten *J. A. Ahnström,* född år 1856 i Slätthögs socken i Småland och son till predikanten Jonas Ahnström, började vid 20 års ålder predikoverksamhet inom Halmstads och Enslöfs missionsföreningar. Efter några års verksamhet här vistades han någon tid vid Kristinehamns missionsskola, hvarefter han år 1886 afreste till Amerika, där han sedan varit bosatt.

Predikanten *Nils Torin* föddes å hemmanet Teppakull i Snöstorps socken den 26 febr. 1833. Från barndomen ägnade han sig åt jordbruksarbete men började redan 1862 predika Guds ord en och annan gång, då han blef uppmanad därtill. Allt sedan 1878 har han uteslutande ägnat sig åt predikoverksamhet, hufvudsakligen inom Enslöfs socken. Torin, som lefver ogift, arbetar nästan utan lön. Han är utrustad med ett godt förstånd och äger ovanligt stor bibelkunskap. Ehuru han icke egentligen är någon »stortalare», är han likväl gärna hörd, ty han talar såsom Guds ord, och man känner, att han byggt på den fasta klippan Kristus. Under sin snart 25-åriga verksamhet har Torin otvifvelaktigt varit till stor välsignelse för de troende inom Halland, hvilka äro honom tack skyldiga för hans självuppoffrande och ihärdiga arbete.

Till dess ny predikant efter Johanssons död hann tillsättas, verkade *Herman Karlsson* från Herrljunga i Halmstad. Han var

en gärna hörd predikant, och flera kommo till tron genom hans verksamhet.

Redan medan Johansson lefde, började det visa sig, att det gamla missionshuset vid många tillfällen var alldeles för litet, och man talade redan då om dess utvidgning eller ombyggnad, men först 1898 vågade föreningen besluta sälja det gamla missionshuset och bygga ett nytt. Den församlingsmedlem, som 1875 satte församlingen i tillfälle att bygga det första missionshuset, lämnade också nu ett synnerligen frikostigt bidrag till det nya missionshuset, hvilket kostar något öfver 80,000 kr. Dessutom hafva församlingens öfriga medlemmar hvar för sig bidragit efter råd och lägenhet. Så tog man itu med byggandet på våren 1899, och i mars 1900 invigdes huset, som fått namnet *Immanuels-kyrkan,* af missionsföreståndaren E. J. Ekman. Vid invigningen upplästes följande af Fr. Engelke författade verser:

Du, som tronar där i ljuset
Ibland änglars kor,
Du bland oss i detta huset
Nådefullt dock bor.
Här vi samlas dig att prisa,
Sjunga Guds och lammets visa,
Vilja låta oss bespisa
Af din kärlek stor.

Här ditt lof vi vilja sjunga,
Du all världens Gud,
Här de gamla med de unga
Höja bönens ljud.
Här ditt ord skall oss förklaras
Och din kärlek uppenbaras,
Här hvar bönens suck besvaras
Af en trofast Gud.

Därför helgas denna kyrka
Åt Immanuel;
Honom tjäna vi och dyrka
Med vår sång, vårt spel.
Låt de torra benen röras,
Fångna ut till frihet föras,
Syndare här saliggöras
Af Immanuel.

Immanuelskyrkan i Halmstad.

När Guds folk du sist skall samla
I din faders hus,
Då skall jordens storverk ramla,
Tempel gå i grus,
Men det ord, vi här fått höra,
Ingen världsbrand kan förstöra,
Det var mäktigt att oss föra
In i faderns hus.

Efter Johanssons död valdes Fr. Engelke till församlingens föreståndare, hvilket uppdrag han innehade till 1898, då föreningens nuvarande predikant och föreståndare F. L. Hansson tillträdde sin plats. Hvad Engelke varit för missionsvännerna och verksamheten i Halmstad och Halland kan ej öfverskattas. Redan från sitt första inträde här har han oförtröttadt verkat med ordets predikan, med ledningen af söndagsskolan samt med arbete bland sjömän och ungdom — alltid utan lön. Men han har icke allenast tjänat på detta sätt. Han har ock under alla åren, han vistats i Halmstad, varit medlem af missionsföreningens styrelse och i denna egenskap tagit verksam del äfven i föreningens administrativa angelägenheter.

I det förut nämnda hemmet för sjömän predikade han nästan hvarje vecka. Denna verksamhet har utan tvifvel varit till stor välsignelse för många hafvets söner, hvilka här fått sina blickar riktade mot den lugna hamnen och den säkra ankarplatsen vid Jesu kärleksfulla hjärta. År 1890 bildade han Halmstads K. F. U. M., hvilken också under de år, som flytt, sedan den bildades, varit till nytta och välsignelse för icke så få unge män.

Utom all denna frivilliga verksamhet jämte fullgörandet af sitt egentliga tjänsteåliggande vid Halmstads läroverk har Engelke utöfvat en ej ringa skriftställareverksamhet så väl i egenskap af andlig sångdiktare som författare af uppbyggelseartiklar i flera religiösa tidningar, där han skrifver under det välkända märket »Fr. E.».

Engelke har äfven hedrats med förtroendeuppdrag af Svenska missionsförbundet, vid hvars konferenser han åtskilliga gånger representerat Halmstads missionsförening. Han är ledamot i kommittén för söndagsskolverksamheten och har ofta rest och missionerat för denna sak.

Fr. Engelke.

Under sin vistelse i Halmstad har han ofta brukat besöka församlingsmedlemmarne i deras hem, då han alltid haft några hjärtliga och deltagande ord att säga dem. Han har ock genom sitt ovanligt kärleksfulla väsen vunnit allas hjärtan.

Såsom vi redan nämnt, efterträddes Engelke af *F. L. Hansson*, som år 1898 valdes till församlingsföreståndare och predikant. Han är född den 17 nov. 1849 i Vists socken af Linköpings län. Under sin vistelse i Norrköping år 1867 blef han under de kraftiga nådevindar, som då gingo fram öfver denna stad, vid 18 års ålder fattad af Herrens ande och omvänd till Gud. Han kände sig nu manad att ägna sitt lif åt evangelii tjänst bland hedningarne och sökte därför samt vann inträde den 1 sept. 1870 vid Fosterlandsstiftelsens missionsinstitut å Johannelund, där han sedan vistades till år 1876. De första åren af sin studietid verkade han under jul- och sommarferierna först i Östergötland och sedan dels i Söderhamn, dels i Söderala socken vid de stora bruken Ljusne, Ala, Sandarne och Askesta, där Herrens ord då hade en härlig framgång och många kommo till en lefvande tro på Herren Jesus. Under de senare åren af sin vistelse vid missionsinstitutet tillbringade han en stor del af sommarferierna i Gefle, där han då predikade dels i missionshuset i staden, dels i sjömanskapellet.

Enär Hansson sedermera vid afslutade studier på grund af samvetsbetänkligheter vägrade att förbinda sig till den augsburgska bekännelsen och aflägga prästeden, nödgades han lämna Fosterlandsstiftelsen, som af denna orsak ej ansåg sig kunna använda honom i missionens tjänst. Emellertid öppnades för honom samma dag, som han erhöll afsked från Fosterlandsstiftelsen, en annan dörr för verksamhet i evangelii tjänst, i det han den 7 nov. 1876 erhöll kallelse att blifva predikant inom Gefle missionsförening, hvilken kallelse han, viss om Herrens ledning, med glädje antog. I midten af nov. månad flyttade han alltså till Gefle, där han genom sin föregående verksamhet vunnit många vänner. »Jag glömmer aldrig», säger han själf, »när jag den första aftonen knäböjde i mitt lilla rum och bad Gud gifva mig något ord till hjälp och tröst, då jag nu skulle börja mitt viktiga arbete i hans vingård på denna plats, och mina ögon, då jag så slog upp min bibel, föllo på dessa ord i 1 Kor. 4: 9: 'såsom till

F. L. Hansson.

döden dömda'. Det gick en rysning genom hela min varelse, och jag tänkte: O Gud, skall detta vara mig till tröst! Men när sedermera några ledsamheter och svårigheter kommo i min väg, blef detta i början så afskräckande ord mig till mycken hjälp att hålla ut och vara stilla inför Herren, tills det onda gick öfver».

Redan före julen samma år inträdde en härlig besökelsetid för Gefle och dess omnejd. En andlig rörelse uppstod, som år 1877 blef ännu kraftigare och sedan fortfor äfven de närmast följande åren, hvarunder hundratals personer blefvo omvända till Kristus. Lektor P. Waldenström, den nitiske P. Kjällström och Hansson samverkade i frid och endräkt vid denna tid inom Gefle missionsförening, som under dessa år storligen tillväxte. Såsom exempel därpå må nämnas, att vid ett enda tillfälle upptogos i föreningens gemenskap icke mindre 105 personer. Föreningens medlemmar, som år 1876 voro omkring 200, uppgingo vid Hanssons afflyttning från staden 1887 till omkring 1,200. Af Gefle missionsförening fick Hansson åtnjuta mycken kärlek och stor välvilja. Bland annat betalade föreningen med 500 kronor årligen i sex år för hans räkning till Fosterlandsstiftelsen 3,000 kronor, som Stiftelsen fordrade såsom godtgörelse för hans vistelse vid institutet.

Efter att sålunda i något öfver 11 år med rik välsignelse hafva deltagit i det evangeliska arbetet i Gefle antog Hansson kallelse att verka som församlingsföreståndare och predikant vid Immanuelskyrkan i Norrköping, dit han afflyttade i slutet af år 1887. Hans verksamhetstid på denna plats blef dock icke så lång, ty år 1889 erhöll och antog han kallelse som distriktsföreståndare inom Svenska missionsförbundet. Detta maktpåliggande uppdrag innehade han sedan omkring 9 år, men, då han började känna sina krafter otillräckliga för denna verksamhet på det sig alltjämt vidgande arbetsfältet, begärde han afsked från denna befattning och afflyttade från Stockholm, där han varit bosatt under tiden för sin distriktsföreståndareverksamhet, till Halmstad. I egenskap af predikant och församlingsföreståndare för Halmstads missionsförening har han sedan med kärlek och nit så väl tjänat Guds församling på denna plats som ock för öfrigt verksamt bidragit till spridningen af evangelii ljus inom det i

andligt afseende ännu till stor del mörka Halland. Särskildt för den vackra Immanuelskyrkans byggande har han ådagalagt ett varmt intresse.

IV.

Lars Johan Johansson.

Bland det fria evangeliets förkunnare inom Halland under de sist flydda åren intager LARS JOHAN JOHANSSON en mera bemärkt plats. Han föddes i Borgunda socken i Västergötland den 30 maj 1844. Redan tidigt uppenbarade sig hos honom Guds andes makt på sinne och hjärta. Tidigt visade sig ock hos honom en synnerlig läslust och törst efter Guds ords sanning, som han sökte tillfredsställa genom de få andaktsböcker, som på den tiden funnos. Men så kom en annan tid, då dessa nåderörelser dogo bort och världssinnet intog deras plats i hjärtat. Såsom yngling var därför Johansson främmande för den Gud, som nalkats honom under barndomstiden.

Emellertid började de andliga lifsrörelser, som under 1860-talet framträdde med allt större kraft i vårt land, att framtränga äfven till Borgunda. Kraftiga väckelser kommo då ock för ungdomen i denna bygd, och bland dem, som då vunnos för sanningen, var äfven Johansson. Enär hans naturliga begåfning förlänade honom ett särskildt inflytande öfver dem, som han kom i beröring med, så blef han en osökt ledare för de unga och snart äfven för de äldre troende, hos hvilka utan något band af stadgar eller regler ett varmt missions- och församlingssinne utvecklade sig. Hufvudsaken för dem var att stadigt förblifva i Guds nåd.

Emedan Jönköpings missionsförenings predikanter nära nog voro de enda lekmän, som vid den tiden besökte Borgunda, så kunde det alltjämt växande behofvet efter Guds ord icke tillfredsställas genom deras mera tillfälliga predikobesök därstädes. Då tänkte mången: »Lars Johan skall predika för oss», och så utsattes bönestunder för honom utan hans vetskap. Han infann sig såsom åhörare men måste i stället blifva lärare. Dessa första

Lars Johan Johansson.

predikningar förorsakade honom mycken samvetsnöd, enär han tyckte sig sakna både gåfva och kallelse att predika. Snart blefvo dock kallelserna så enträgna, att Johansson nödgades uppträda på flera olika platser med föredrag. Ryktet om den unge predikanten nådde så evangelii vänner i Göteborg, och en af dem, den kraftfulle och verksamme kapten K. Kollinius, föreslog då för Halmstads missionsförening att kalla Johansson till predikant. Han antog sedan den af nämnda förening erhållna kallelsen och flyttade till Halmstad år 1874. Redan förut hade de troende i Halmstad, Enslöf, Eldsberga och Veinge förenat sig om att gemensamt aflöna predikanten P. Larsson från Västergötland. Johansson och Larsson erhöllo sålunda samma arbetsfält, och båda fingo åtnjuta den sällsporda förmånen att under hela sin verksamhetstid få stanna på samma plats under växande förtroende från Guds folks sida.

År 1878 ingick Johansson äktenskap med Anna Sofia Ågren från Tjärby. Efter den tiden var det mindre lätt för honom att företaga längre predikoresor. Han stannade därför hemma längre tider än förr och kunde sålunda mer ägna sig åt de troendes vård på platsen, för hvilket kall han ägde många förutsättningar. Den gåfva, som i särskildt mått blifvit honom förlänad, var att tjäna såsom lärare och ledare. Detta gjorde ock, att han såsom sådan kunde fylla sin plats äfven under svåra förhållanden. Vid mer än ett tillfälle sattes hans duglighet och kärlek på allvarsamma prof. Men han visste att leda utan att vilja härska och förstod att lugna sinnena, då storm och oväder hotade att utbryta.

Johansson hade ej genomgått någon predikantskola. Den skolbildning, som han erhållit, utgjorde folkskolans minimum. Det oaktadt hade han genom att flitigt använda lediga stunder till bildande läsning förvärfvat sig ett ej obetydligt mått af bokligt vetande. Han förstod ock att göra ett godt bruk af hvad han sålunda inhämtat och hade därvid mycken hjälp af sitt goda minne. En sund omdömesförmåga i förening med ett godt förstånd satte honom i stånd att bedöma både skrifter och personer. Han såg guldet äfven under en skroflig yta, på samma gång som han ej lätt bedrogs af skenet. Därför gällde ock hans utlåtande mycket vid rekommendation af predikanter. Utom den

välsignelserika predikoverksamhet, som han utöfvade, har han ock kraftigt bidragit till församlingslifvets ordnande efter Guds ord så väl i Halmstad och omnejd som ock inom det område af Småland, som han regelbundet besökte.

Vid början af år 1896 begynte Johanssons hälsa blifva vacklande genom rätt ofta påkommande krämpor, som dock voro af lindrigare art. Mot slutet af sommaren samma år försämrades emellertid hans kroppsliga tillstånd alltmera, och den 9 sept. fick han sluta sin jordiska arbetsdag och ingå i den sabbatshvila, som står Guds folk tillbaka. Vi afsluta denna korta minnesteckning öfver den trogne missionsarbetaren med följande af den kända signaturen Fr. E. vid dödsbudet författade verser:

Och snart skall jord och himmel brinna,
Hvad mänskor gjort skall helt försvinna,
Men Herrens makt och trofasthet
Skall prisas i all evighet.

O, säll är den, som då får vara
Bland lammets hvita bröllopsskara,
Som då får möta äfven dem,
Som räknat himlen som sitt hem!

Du var oss kär, men bättre fick du,
När hembud kom — till Jesus gick du;
Ej dig vi kunna återfå,
Men liksom du vi målet nå.

V.

Snöstorp.

Inom *Snöstorp* socken fanns det redan på 1860-talet en öppen dörr för evangelii budbärare på ett torp under godset Skedala. Här bodde en torpare, hvars son Per af en ovanlig anledning blifvit omvänd till Gud. En smed och den unge Per sutto nämligen vid ett tillfälle och samtalade om hvarjehanda likgiltiga ting, då ett ovanligt häftigt oväder utbröt. De båda männen trodde fullt och fast, att den yttersta dagen nu skulle

inbryta; de blefvo alldeles förtviflade och ropade till Gud om förlåtelse för sina synder. Ovädret gick snart öfver, men Per var fortfarande orolig och nedstämd. Då uppmanade smeden honom att vara glad igen. »Du ser ju, att faran är öfver», sade han. »Ja», svarade Per, »faran är visserligen öfver, men ämnet till vår oro står kvar: vi lefva ännu i våra synder och veta ej, när döden kommer, därför behöfva vi frälsas». Så fortsatte han att ropa till Gud om nåd och frälsning och blef bönhörd; han blef frälst och lycklig. Från denna stund fingo kolportörerna predika i hans hem.

Vid för sjöfarande farliga kuster uppsättas ofta fyrtorn, hvilka kasta sitt vägledande sken vida omkring. Dessa fyrtorn hafva för tusentals sjömän varit till obeskriflig nytta och välsignelse, enär många dem förutan annars skulle finna sin graf bland hafvets vilda bränningar. På det andliga området står människan ofta i fara att taga orätt kurs på lifvets stormupprörda haf, och man kan därför med skäl kalla de institutioner, som hafva till uppgift att leda de oerfarna och i synnerhet de unga in på den rätta, den lefvande vägen, för andliga fyrtorn. Så skulle man kunna benämna det nuvarande barnhemmet *Lyckan* i Snöstorps socken.

År 1858 bosatte sig här trenne systrar, fröknarna Kollinius från Göteborg, hvilka inrättade ett helpensionat för flickor. Här mottogos barn ej blott från Halmstad och andra delar af Halland utan äfven från Göteborg och flera andra platser i vårt land, ja, t. o. m. ända upp från Norge. Då denna verksamhet år 1877 nedlades, hade mer än 100 unga döttrar ur de förmögnare hemmen fått sin uppfostran i detta gudfruktiga hem. Många af dessa flickor blefvo under sin vistelse på Lyckan omvända till Gud. Flera af dem äro nu gifta med framstående personer.

I februari 1878 förändrades fröknarna Kollinius' verksamhet helt och hållet, i det att Lyckan omändrades till ett barnhem för fattiga barn och underhölls genom frivilliga gåfvor. Då hemmet öppnades, utgjorde barnantalet 6. Detta antal ökades snart till 36. Under de sist flydda 22 år, som hemmet funnits till, hafva mellan ett à två hundra barn erhållit vård och undervisning där. För närvarande finnas endast tre kvar i hemmet.

Maria E. Kollinius.

Charlotta Kollinius.

Hilda Kollinius.

Dessa barn, hvaraf många blifvit troende på Herren, äro nu vidt spridda och innehafva olika samhällsställning.

Men icke allenast på detta sätt hafva dessa vänner befordrat Guds rikes utbredande. De öppnade äfven sitt hus för offentlig predikan, och under många år förkunnade Halmstads predikanter där regelbundet evangelii ord hvarannan söndag. Uti detta fridfulla hem hafva många funnit den sanna lyckan, frid med Gud. Bland dessa må nämnas rektor C. Persson i Kristinehamn, som vid den tiden var präst i Snöstorp, samt hans svåger lektor Ekman.

Fröknarna Kollinius äro födda i Istorp: Maria Elisabet år 1820, Charlotta 1821 och Hilda Margreta 1824. De äro döttrar till den troende kyrkoherden A. Kollinius i Istorp, på sin tid Göteborgs stifts mets framstående prästman, och hans maka, född Kronberg.

Fröknarna Kollinius äro systrar till den bland vårt lands missionsvänner kände och älskade kapten K. Kollinius i Göteborg. År 1881 fick Maria Elisabet nedlägga vandringsstafven för att för evigt hvila ut hos Herren. Fröknarna Kollinius äro mycket älskliga och varmhjärtade kristna. Då man träder in i deras hem, känner man: »Detta är ett heligt rum, här bor visserligen Gud».

VI.

Breared, Tönnersjö och Eldsberga.

I *Breareds* socken fanns det i början på 1880-talet en enda troende familj, i hvars hem Halmstads predikanter ofta predikade under 5 à 6 års tid. Men så erhöll mannen förtroende och kommunala uppdrag, och för denna »smakrätt» sålde han sin »förstfödslorätt», sitt barnaskap hos Gud, och så stängdes den dörr inom denna kommun, som hittills stått öppen för evangelii förkunnare. Under de senaste 15 åren har det icke varit möjligt för lekmannapredikanter att kunna intränga i nämnda socken. År 1899 förhyrde emellertid några troende i Halmstad vid Skallinge järnvägsstation ett hus, innehållande 3 rum, hvilket fritt uppläts till predikolokal för Hallands ansgariiförenings predikanter, hvilka

också flera gånger förkunnade Guds ord där under ett års tid, men denna lokal är numera icke tillgänglig för ifrågavarande ändamål, hvadan verksamheten inom Breared åter måst inställas.

I början på 1860-talet begynte den andliga rörelsen i *Tönnersjö* och *Eldsberga* socknar. De första, som predikade där, voro Kristian Torin och kyrkoherde Svensson i Femsjö. I slutet af samma årtionde besöktes ock dessa platser af Varalöfs predikanter. På 1870-talet upptogs evangeliskt arbete där af predikanterna P. Larsson, L. J. Johansson och J. M. Ahnström. Under åren 1876—1878 uppstodo större väckelser i dessa bygder, då många blefvo omvända till Gud. Dessa personer ingingo som medlemmar i Elestorps missionsförening, hvilken då leddes af Varalöfs predikanter. Dessa började emellertid redan 1878 att varna folket för Waldenström och Halmstads predikanter, hvilka uteständgdes från Elestorps missionshus. Följden häraf blef den, att många begärde utträde ur föreningen. Samma år bildade predikanten Dahlöf från Bohuslän, hvilken en längre tid verkade i Tönnersjö, en ny missionsförening, som då räknade omkring 70 medlemmar.

Efter den tiden hade den lilla församlingen lugn och ro till 1882. Men då började ett par baptistpredikanter verka bland de troende på platsen, hvilka de med all makt sökte öfvertyga om nödvändigheten af att låta omdöpa sig. Slutligen öfvergick ungefär halfva församlingen till baptistsamfundet. Men därmed blef det icke slut på strid och splittring. Omkring år 1883 ankom Helge Åkesson till platsen och sprängde i sin ordning den lilla baptistförsamlingen. Vid samma tid återkom ock en af baptistförsamlingens forna medlemmar från Amerika, där han vistats någon tid. Nu var han adventist och började värfva proselyter än bland missionsföreningens medlemmar, än bland baptisterna och än bland Helge Åkessons anhängare, hvadan villervallan nu blef ännu större än förut; människorna visste icke själfva hvad de skulle tro. För närvarande uppgår missionsföreningens medlemsantal till något öfver 20.

VII.

Laholm.

Staden *Laholm* är en i andligt afseende mycket hårdarbetad plats. För omkring 28 år sedan bosatte sig här en troende landtbrukare vid namn N. P. Andersson från Skåne, hvilken föranstaltade om, att predikanter från Varalöf och Halmstad m. fl. platser började verka därstädes. Under dessa 28 år har Guds ord flitigt förkunnats här men utan något nämnvärdt resultat. Det har alltid varit svårt att få en lämplig predikolokal, och till följd däraf hafva sammankomsterna icke alltid varit så talrikt besökta, som önskligt hade varit. Denna olägenhet har emellertid nu blifvit afhjälpt, sedan stationskarlsförmannen N. T. Servin — en son till predikanten Nils Månsson i Skåne — inredt en ganska rymlig lokal i sitt nybyggda hus, hvilken lokal för moderat pris uthyres till föreningen. Vid midten af 1890-talet bildades *Laholms missionsförening*, hvilken för närvarande består af omkring 18 medlemmar.

Så väl i Laholm som i Halmstad och kringliggande socknar har skolläraren *P. O. Svensson* i Skummeslöf verkat ganska mycket. Under flera år har han på några troende vänners i Amerika uppmaning och bekostnad vissa dagar i månaden rest till Veinge och predikat Guds ord. Svensson är född 1846 i Dalsland och blef omvänd under sin studietid vid Karlstads seminarium år 1868. Han är en gärna hörd talare, som genom sitt logiska och originella framställningssätt rycker åhörarne med sig.

VIII.

Slättåkra och Torup.

Cirka 2 mil norr om Halmstad ligger *Slättåkra* socken. Där har det å hemmanen Kullagården, Gräsås och Johannesfors samt vid fabrikssamhället Oskarström under de senaste 25 åren funnits en och annan troende familj, hos hvilken Halmstads och

Enslöfs predikanter fått förkunna Guds ord. Den förste lekman, som predikade inom denna kommun, var O. Söderberg. Kyrkoherden i socknen var emellertid mycket fientlig mot den nya rörelsen och sammankallade församlingen till ett möte i sockenstugan, hvarvid han förbjöd, att någon finge öppna sitt hus för lekmän. Då reste sig en bonde — han var ej troende — och förklarade, att Söderberg finge predika hos honom, när han ville, ty han predikade bättre än prästen.

Kort därefter predikade Söderberg hos nämnde bonde, och, då han slutat sitt föredrag, bjöd bonden honom i all välmening en sup brännvin att styrka sig med. Människorna här på denna trakt äro alldeles främmande för allt hvad lefvande kristendom heter; de kunna nästan icke fatta, att de behöfva lefva ett annat lif än det gamla syndalifvet. Nästa gång Söderberg skulle predika där, hade några bönder kommit öfverens om, att de skulle piska honom. En gumma, som trodde, att detta skulle glädja kyrkoherden, gick och berättade det för honom, men han blef förskräckt öfver denna nyhet och beordrade sockenpolisen att skydda predikanten för öfverfall. Med undantag af i Oskarström äro sammankomsterna här i allmänhet mycket fåtaligt besökta. Kyrkoherden i Slättåkra är sträng schartauan och gör allt för att afhålla folket från de frireligiösas möten. Sedan jutefabriken blef byggd i Oskarström, har en mera ordnad verksamhet upptagits därstädes. En församling, som anslutit sig till Svenska missionsförbundet, är bildad och räknar cirka 20 medlemmar. På hösten 1900 byggde denna friförsamling ett nytt missionshus, som rymmer omkring 300 personer. Denna plats besökes ofta af Halmstads och Enslöfs samt Ansgariiföreningens predikanter. Mycket folk besöker mötena. Skörden är mycken, men arbetarne äro alltför få.

I *Torup* har det sedan många år tillbaka funnits några troende familjer i en liten by, som heter Moshult. De tillhörde Enslöfs missionsförening ända tills för några år sedan, då de bildade egen förening med namnet *Fröslida missionsförening,* hvilken räknar ett 20-tal medlemmar. Verksamheten på denna plats uppehålles af Halmstads och Enslöfs predikanter. På senare tiden har det också blifvit en öppen dörr för evangelii

vittnen vid fabrikssamhället Brännö, beläget i samma socken. Båda dessa ställen besökas nu af Hallands ansgariiförenings predikanter.

IX.

Falkenberg och Varberg.

Den lilla staden *Falkenberg* hör icke heller till de i andligt afseende ljusa punkterna i Halland. På 1870-talet inflyttade till staden från Halmstad en troende toffelmakare vid namn Bengtsson, som kan betraktas såsom upphofsmannen till den fria verksamheten här. År 1879 ditkallade han predikanten O. Söderberg, hvilken sålunda, så vidt kändt är, var den förste lekman, som förkunnade det goda budskapet i Falkenberg. Vid denna tid blef en handlande, som hette O. V. Isberg, omvänd till Gud. Han har varit nästan den ende där på platsen, som under de gångna åren kunnat göra något för missionsverksamhetens befrämjande. Under flera år betalade han ensam hyran för en mindre lägenhet, som användes till predikolokal. Vidare har han mottagit och härbergerat predikanter och bekostat deras resor. På denna plats hafva ock de förut nämnda predikanterna Johansson och Larsson rikligen utsått lifvets ord, hvilket nog i sin tid skall bära frukt.

För några år sedan började pastor N. G. Nilsson och predikant Eriksson från Vermland insamla medel till ett missionshus i Falkenberg, hvilket lyckades så väl, att ett hus nu är byggdt, som invigdes den 8 juni 1900 och rymmer omkring 150 personer. Å detta hus, som öfverlämnats åt Hallands ansgariiförening, hvilar visserligen en skuld på cirka 1,200 kr., men i huset är inredt ett par bostadslägenheter, som kunna hyras bort. Härigenom får föreningen medel till amortering af skulden, som sålunda snart nog torde vara betald, hvarefter hyresinkomsten kan användas som hjälp till aflöning af en predikant.

I *Varberg* började den frireligiösa verksamheten för omkring 30 år sedan, då bland andra pastor Truvé från Göteborg predikade där en och annan gång.

År 1885 bildades *Varbergs kristna missionsförening* af 7 personer, hvilka alla inflyttat till staden från andra orter. Denna förening, som år 1888 anslöt sig till Svenska missionsförbundet, räknar för närvarande 30 medlemmar och äger ett litet missionshus, som rymmer omkring 100 personer. Inom staden har aldrig någon väckelse eller synlig frukt af verksamheten försports, utan de få troende, som finnas där, hafva inflyttat från andra orter, hvilket visar, att befolkningen där liksom på de flesta andra platser i Halland är mycket otillgänglig för Guds ord. Men om sålunda den evangeliska verksamheten i Varberg endast haft det till följd, att de troende, som slagit sig ned där, blifvit bevarade i nåden och tron på Gud, så är dock redan detta ett stort verk, för hvilket Gud bör hafva ära och pris.

Någon stationerad predikant har aldrig funnits i Varberg, utan predikoverksamheten där har uppehållits af Halmstads och Enslöfs predikanter, L. J. Johansson, P. Larsson och N. Torin, hvarjämte E. Rydberg från Borås och L. J. Ljung från Göteborg tidtals verkat där.

Äfven metodisterna hafva försökt att upptaga verksamhet i Varberg ehuru utan framgång. Redan år 1871 uppträdde metodistpredikanten Johannes Nilsson med evangeliska föredrag i staden, men detta ådrog honom genast kyrkorådsförbud, och, då han det oaktadt fortsatte sin verksamhet, så blef han den 27 dec. 1871 af stadens rådhusrätt dömd till 100 kronors böter. Äfven sedermera hafva metodisterna gjort ytterligare försök att få fast fot för sin verksamhet i staden, men alla dessa bemödanden hafva strandat, och de hafva af brist på framgång för flera år sedan nödgats nedlägga sitt påbegynta arbete på denna plats.

X.

Norra Halland.

I socknarna Lindome, Veddige och Elfsåker, belägna i norra Halland, samt Backa, som ligger inom den angränsande delen af Västergötland, hafva sedan några år tillbaka predikanter dels från Göteborg, dels från Halmstad förkunnat sinnesändringens och trons ord. Predikanten N. P. Pettersson, som under några

år erhöll understöd af Svenska missionsförbundet, har verkat ganska flitigt så väl i dessa socknar som i Varberg. Under denna tid insamlade Pettersson medel till Backa missionshus, som rymmer omkring 200 personer. På denna plats finnes numera en liten missionsförening, som räknar 6 medlemmar. Denna förening har nu beslutat öfverlämna nämnda missionshus med inventarier till Svenska missionsförbundet.

I *Veddige* socken predikade för några år sedan rätt ofta tvenne troende prästkandidater Hagberg och Björkman. Hagberg är numera kyrkoherde i Småland och Björkman, som hade sitt föräldrahem i Veddige, var sedan en tid präst i Göteborg men är nu hemma hos Herren. Dessa båda insamlade medel och föranstaltade om att ett missionshus blef byggdt i Veddige, hvilket rymmer omkring 150 personer. Till detta missionshus bidrog en enda person i Halmstad med 1,200 kr.

XI.

Hallands ansgariiförening.

Vid ett möte i Halmstad med ombud från de olika föreningarna inom Halland bildades *Hallands ansgariiförening* den 18 sept. 1898. Hittills har föreningen endast kunnat anställa en predikant, nämligen O. Söderberg, hvilken oafbrutet verkat i föreningens tjänst sedan den 1 maj 1899. Dessutom hafva landtbrukaren Otto Pettersson i Hunsstad i norra Halland, skolläraren A. Sölvén från Göteborg, predikanten Svensson från Limhamn och Daniel Benjaminsson från Småland verkat kortare tider för Ansgariiföreningens räkning.

Från Svenska missionsförbundet erhåller föreningen ett årligt anslag af 800 kr., hvarförutan dess verksamhet icke för närvarande kunde uppehållas. De få och små föreningar, som äro anslutna till Ansgariiföreningen, kunna nämligen icke lämna något afsevärdt bidrag, då de på de flesta platserna knappast kunna komma ut med att betala hyra för församlingslokal samt respengar till predikanterna.

Ansgariiföreningens predikant *O. Söderberg* är född den 16 dec. 1850 i Söderhamn. Redan i barndomen kände han sig

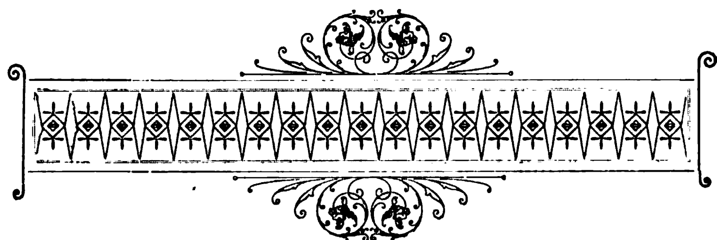

O. Söderberg.

kraftigt manad att lämna sitt hjärta åt Gud, men genom umgänget med dåliga kamrater fördes han ut i världen och synden. Vid 20 års ålder drabbades han af en svår sjukdom, på grund af hvilken han i åratal fick vistas på sjukhus i Sundsvall, Hernösand och Stockholm. Under dessa långa smärtsamma sjukdomsdagar talade Herren åter till hans hjärta. Han gaf ock Gud det löftet, att, om han blefve frisk, skulle han börja ett annat lif. Det blef emellertid icke så. Då han kom ut från lasarettet, råkade han åter sina gamla kamrater, och då hade han ej mod att bekänna Jesus. År 1879 bosatte han sig i Halmstad för att drifva skrädderiyrke. Samma år blef han omvänd till Gud och började nästan strax därefter predika dels i Halmstad och dels på landet däromkring. År 1881 antogs han till predikant för Halmstads och Enslöfs missionsföreningar, i hvars tjänst han verkade till 1883, då han mottog kallelse såsom predikant för Bohusläns missionsförening. Här deltog han med synnerlig framgång i det evangeliska arbetet omkring 3 år. Under åren 1888—1895 hade han anställning som predikant på olika platser i Norge och åren 1896—1899 i Norrland. Den 1 maj sistnämnda år tillträdde han sin plats som Hallands ansgariiförenings predikant.

Söderberg, som är en begåfvad väckelsepredikant, är känd med förhållandena och befolkningen i Halland, och, då han därjämte är en gärna hörd talare, har Ansgariiföreningen säkerligen gjort ett godt val, då hon kallade honom till sin predikant.

Till Hallands län räknas 91 kommuner, men endast 12 äro öppna för lekmannapredikanter. Länets befolkning uppgår till cirka 140,000 personer, hvaraf endast omkring 1,200 tillhöra de frireligiösa församlingarna, inklusive baptister, metodister och frälsningsarmén. Häraf framgår, att det icke är någon öfverdrift, då man säger, att Halland är en i andligt afseende ovanligt mörk provins, som väl behöfver att blifva ihågkommen af de troende på andra platser så väl med predikokrafter som förböner och pekuniärt understöd för den evangeliska verksamheten.

NITTIONDE KAPITLET.

Andliga rörelser i Småland.

A. *Jönköpings län.*

I

Jönköpings missionsförening.

Som redan (sid. 1079) blifvit nämndt, bildades den 1 juni 1853 en förening i Jönköping med namnet *Jönköpings traktatsällskap* på föranledning af dåvarande kollegan K. W. Almqvist och v. häradshöfdingen T. H. Odencrantz. Det var en verklig missionsförening, ehuru det namnet ej ännu användes, ty redan vid stiftandet kallades C. J. Lindberg att verka som resepredikant i hennes tjänst och strax därefter (1 mars 1854) Svening Johansson, hvartill kom (år 1859) uppförandet af ett missionshus i staden för föreningens räkning. Namnet traktatsällskap användes dels för att väcka mindre uppseende, dels emedan stor vikt lades på skrifters spridande jämte predikoverksamheten, som dock redan nu var hufvudsaken. Huru K. W. Almqvist om några år afgick som ordförande, af fruktan att de predikande lekmännen gingo för långt, samt huru Odencrantz därefter blef den outtröttlige och nitälskande ledaren, är äfven nämndt på anförda ställe.

Då missionshuset — Jönköpings nuvarande gamla missionshus — år 1860 blifvit färdigt och verksamheten tagit ett stort

steg framåt genom de kraftiga väckelser, som uppstodo genom de första vittnesbörden därstädes, förnams behofvet att utvidga och stadga verksamheten. Därför samlades gamla styrelsen jämte åtskilliga missionsvänner den 22 september 1860 och antog stadgar för föreningen, hvilken nu erhöll namnet *Jönköpings missionsförening*. Dessa stadgar blefvo aldrig tryckta utan blott protokollerade. Enligt detta protokoll kunde den blifva medlem i föreningen, som »bekände sig till vår evangeliskt lutherska lära, var känd för en aktningsvärd vandel och årligen till föreningens kassa erlade minst en riksdaler riksmynt.» Styrelsen, som bestod af nio ledamöter, ägde rättighet att efter utlottning af två ledamöter komplettera sig själf. Till styrelseledamot kunde ingen inväljas, som icke »gjort sig känd för ett allvarligt kristligt lefverne, nitälskande för Guds rikes tillväxt och själars frälsning samt stod på rent evangeliskt luthersk grund». I missionshuset fingo inga andra uppträda med föredrag än sådana, »som i möjligaste mån med visshet ådagalagt, att de intet annat sökte än själars omvändelse från syndens och otrons mörker till Guds älsklige sons rike, och hvilka alltså i hela sitt förhållande visat, att de ville blott verka till sann uppbyggelse, icke åstadkomma kyrklig söndring och strid». Ingen predikant fick tala i missionshuset, så framt icke *samtliga* styrelsemedlemmarne gåfvo bifall därtill, hvarjämte tre styrelseledamöter borde vara tillstädes vid hvarje sammankomst för att tillse, att allting tillgick ordentligt och skickligt. De första styrelsemedlemmarne blefvo: häradshöfding Odencrantz, urfabrikören S. Engström, skomakaren J. Ljungqvist, skräddaren J. Blomgren, smedsmästaren C. Blomgren, alla dessa i Jönköping, samt gästgifvaren J. Magnusson i Dröspshult, landtbrukarne L. P. Andersson och Anders Jonsson i Bårarp samt skomakaren C. Ljungberg i Ljungarum. Som predikanter i föreningen bibehöllos C. J. Lindberg och Svening Johansson. Sådan var begynnelsen och omgestaltningen af denna vårt lands äldsta och af Gud rikt välsignade missionsförening.

Nästa steg till föreningens utbildning var, att en särskild missionskommitté tillsattes af personer inom eller utom styrelsen. Äfven yttre missionen låg nämligen tungt på ordförandens hjärta. Han hade redan trädt i breflig förbindelse med waldenserkyrkan i Italien och kort därpå med pastor F. Fliedner i Spanien samt

med Brödraförsamlingens ledare i Herrnhut och åtskilliga af hennes missionärer. Denna missionskärlek gaf färg icke blott åt föreningens sammankomster och årsberättelser utan äfven åt hela det andliga lifvet i norra Småland. Missionskommittén hade att ordna och leda detta missionsintresse. Dess första protokoll är af den 14 maj 1864. K. W. Almqvist, som hittills varit en verksam medlem af kommittén, hade nu flyttat till sitt pastorat Linneryd. I hans ställe invaldes styrelseledamoten J. Ljungqvist. Dessutom utgjordes kommittén af Odencrantz, pastor I. Strandh i Habo, C. J. Lindberg, Svening Johansson, J. Blomgren och den år 1861 till predikant invalde P. A. Hultman. Kommittén fortfor till år 1868, då den icke mera ansågs behöflig.

År 1863 synas de rikt välsignade och ännu fortgående föreningens kvartalsmöten i Jönköping hafva börjat. I synnerhet i början, då ännu inga missionsföreningar med möten uppstått i orterna kring Jönköping, voro dessa möten riktiga vallfärdssammankomster, ej olika dem i Jerusalem. Inga särskilda mötespredikanter kallades, utan infunno sig troende präster och lekmän frivilligt ofta långt ifrån och aflade jämte föreningens predikanter kraftiga och eldiga vittnesbörd om Guds kärlek i Kristus. I trakten var det icke ovanligt att beräkna tiden så långt före eller så långt efter »Jönköpingsmötet», och både troende och icke troende tjänare plägade vid städjandet betinga sig att få gå till de fyra mötena i Jönköping.

År 1864 utkom föreningens första årsberättelse under benämning »Meddelanden angående Jönköpings förening för inre och yttre missionen.» Om dem är redan taladt (sid. 1094). Liksom i en brännpunkt samlades i dem det bästa Odencrantz, som sammanskref dem, visste om missionen. De tjänade till verklig uppbyggelse men i synnerhet till att väcka och underhålla missionsintresset. De utkomma ännu under samma namn, och är den i år utkomna den 38:de i ordningen.

Föreningens predikanter ökades städse i antal, i regel med en eller två årligen. De voro *folkvittnen* i egentligaste mening, ofta utan annan boklig bildning än den, som inhämtades i folkskolorna, dock af Guds ande lärda och vanligen originellt begåfvade. Deras inväljande i föreningen tillgick så, att den ifrågasatte först, ofta flera år, vittnade på sammankomsterna i hem-

orten och där vann förtroende, hvarpå han i petitioner därifrån anbefalldes åt föreningen. Nu inkallades han att predika, vanligen vid ett af kvartalsmötena, hvarpå ärendet efter mycket betänkande och samtal med honom och flitig bön företogs till afgörande. Vanligen var begäran om hans intagande så moget öfvervägd, att den icke behöfde afslås. Den valde intogs med handslag af samtliga styrelsemedlemmarne.

Det arfvode, som bestods predikanterna, var ännu ytterst ringa. Så invaldes *P. A. Malm* år 1865 till ordinarie predikant mot ett årligt arfvode af 300 kr. En tredjedel af året skulle han verka i Dalarne, därifrån trägna böner om besök ingått, den öfriga tiden i Småland. Samma år invaldes *Johannes Johansson*, Svening Johanssons broder, mot ett arfvode af 400 kr. och med skyldighet att 3 månader af året verka i Dalarne. År 1866 invaldes skomakaren *J. Andersson* från Jönköping mot ett arfvode af 200 kr. Den 12 jan. 1866 intogs *Samuel A. Johansson* från Bexheda mot ett arfvode af i början allenast 150 kr. Samma år invaldes teol. studeranden *W. Mårdberg* på grund af begäran från Mariestads missionsförening. Året därpå intogs smeden *K. P. Toll* till predikant och husbesökare. Det anmärktes därvid, att han med samtal och förböner redan blifvit många till omvändelse.

Föreningen hade nu erhållit en betydlig tillväxt. Så anmärkes i protokollet den 27 dec. 1865, att begäran ingått från 7 olika län om besök af föreningens predikanter. Den 12 jan. 1866 förenade sig Hvetlanda eller Östra härads missionsförening jämte sin predikant, ofvannämnde Sam. A. Johansson, med föreningen, och den 8 aug. samma år Kristdala missionsförening. Den 10 nov. samma år hade begäran om besök af predikanterna ingått från föreningar i Göteborg, Växjö, Eksjö och Motala. Den 27 febr. 1867 anslöt sig en söder om Värnamo i socknarna Hvittaryd, Dörarp, Berga, Rydaholm och Ryssby bildad förening jämte sin predikant *Sven Mattsson* till föreningen samt den 24 maj samma år en förening i Broddetorp i Västergötland och en i Sandsjö i Småland. Den 29 maj samma år anslöt sig Eskilstuna missionsförening på det sättet till Jönköpings missionsförening, att f. faktorismeden därstädes *S. A. Stridbäck* invaldes till predikant i sist-

nämnda förening med uppdrag att tills vidare verka vissa tider i Eskilstuna. Föreningens predikanter voro nu *elfva*, nämligen de ofvan namngifna 10 samt *P. Jonsson*, som redan omkring 1861 invalts i föreningen. Lika arfvode bestämdes nu för alla predikanterna: 600 kr. för gifta och 500 kr. för ogifta. En och annan ny predikant intogs väl härefter, dock icke så ofta som förut. Så invaldes landtbrukaren *S. Smedberg* från Börstig år 1869 i föreningen och år 1871 den redan nu för sina goda predikogåfvor kände och af många rekommenderade *August Pohl*, maskinförman på Stensholm vid Huskvarna, och 1872 *J. A. Wigoff*, sadelmakare från Winnerstad nära Motala, samt 1877 faktorismeden vid Huskvarna *A. Palmqvist*.

Men predikanter icke blott invaldes i föreningen utan äfven utkallades därifrån till verksamhet i andra missionföreningar. Så hade C. J. Lindberg redan 1867 kallats till Betlehemskyrkan i Stockholm att efterträda C. O. Rosenius, och P. A. Hultman år 1873 till Lutherska missionsföreningen likaledes i Stockholm. År 1884 afgick Svening Johansson för att kort därefter antaga kallelse som predikant och föreståndare för den i Jönköping bildade Jönköpings stadsmissionsförening och samma år antog Sam. A. Johansson kallelse till predikant vid Betlehemskyrkan i Göteborg. Äfven hade Aug. Pohl af särskild anledning afgått ur föreningen och öfverflyttade om någon tid till Amerika.

Vi nämnde Jönköpings stadsmissionsförening. Denna hade redan år 1879 blifvit bildad för att tillmötesgå ett inom staden förefintligt behof. Under de kraftiga väckelserna 1877 och 1878 hade de troendes hop i Jönköping betydligt ökats. En närmare sammanslutning, än som kunde ske genom Jönköpings missionsförening, som ju var en provinsförening, blef nu nödvändig. Härtill bidrog en annan gynnsam omständighet. Jönköpings missionsförening hade år 1876 åt sig uppfört ett nytt missionshus, det nu s. k. Stora missionshuset, sedan det gamla icke längre kunde rymma de skaror, som samlades i synnerhet vid kvartalsmötena. Det gamla, som icke längre var behöfligt för föreningen, inköptes nu af stadsmissionsföreningen, som sedan haft sina sammankomster där, tills år 1900 Immanuelskyrkan på Förstaden blifvit färdig.

Men vi återvända till Jönköpings missionsförening. Denna gick vid den tidpunkt, till hvilken vi nu hunnit, en allvarlig kris till mötes. Frågan *hvad står det skrifvet?* hade trängt igenom de troendes kretsar. Föreningens ordförande, som ju på visst sätt här betydde föreningen själf, kunde icke inse det berättigade i den strid om försoningen, som blef en följd häraf, utan kvarstod vid sin förra uppfattning. Därtill hade ett oafvisligt behof uppstått mångenstädes på föreningens fält att närmare sammansluta sig särskildt för att mera bibliskt, än det kunde ske i kyrkan, få fira Jesu åminnelse i nattvarden. Äfven denna rörelse hade föreningens ordförande svårt att förstå. Vidare var föreningen otidsenligt organiserad, i det att styrelsen kompletterade sig själf och afgjorde äfven de viktigaste frågor utan biträdesföreningarnas hörande. Då nu ordföranden i dessa punkter hade många biträdesföreningar och äfven somliga af styrelsemedlemmarne mot sig och hans krafter därtill icke mera förslogo för arbetet, måste en förändring inträda. Med bekymmer motsågs denna af de troende, ty ordföranden var mycket älskad för sin djupa gudsfruktan och för det nit, hvarmed han offrat sig för föreningens verksamhet. Därför ville man gå till väga med yttersta försiktighet, för att, så vidt möjligt, strid och söndring måtte undvikas.

Så samlade sig styrelsen jämte ombud från biträdesföreningarna i Jönköping den 5 okt. 1884 till rådslag om hvad som var att göra. Ärendet hade blifvit så mycket allvarligare, som skäl var att förmoda, det ordförandens hälsa icke tillät honom att längre kvarstå. Efter lång öfverläggning kom man, på förslag af predikanten Sam. Johansson, till följande beslut: 1:o »så länge nuvarande ordföranden fortfar med sin befattning, vidtages ingen ändring i föreningens organisation; 2:o såsom sitt önskningsmål uttalade närvarande deputerade, att efter nuvarande ordförandens afgång följande förändringar må vidtagas i Jönköpings missionsförening: a) att samtliga nu till föreningen anslutna biträdes- och arbetsföreningar må tillfrågas, huruvida de vilja kvarstå i föreningen; b) att Jönköpings missionsförening för framtiden kommer att utgöras af endast de biträdes- och arbetsföreningar, som jakande besvara den i mom. a. omnämnda frågan; c) att styrelsen för föreningen väljes af biträdes- och arbetsföre-

ningarnas deputerade; d) att antagandet af nya predikanter i föreningen må ske genom val af styrelsen och deputerade; e) att efter föreningens omorganisering de närvarande predikanternas kvarstående i föreningen göres till föremål för ompröfning af styrelsen och de deputerade; f) uppdrages åt styrelsen att upprätta förslag till nödiga ändringar i föreningens nuvarande stadgar, hvilket förslag sedan förelägges inkallade deputerade till antagande.»

Då föreningens ordförande, som icke var närvarande vid sammanträdet, fått del af detta beslut, delgaf han, då han fortfarande var hindrad af sjukdom, styrelsen sina tankar i en skrifvelse af den 16 dec. 1885. Det hufvudsakligaste däri var, att han äfven för sin del medgaf en omorganisering af föreningen, så till vida att deputerade, såsom föreslagits, måtte inkallas för att deltaga i styrelse- och predikantval samt i öfriga viktigare beslut.

Så stod ärendet, då ordföranden på grund af tilltagande sjukdom i början af jan. 1886 afsade sig befattningen som föreningens ordförande och ledare och kort därefter (den 2 febr.) i en salig död hemförlofvades.

Hvad var nu att göra? Visserligen stod vägen nu öppen för den omorganisation, som allmänt begärdes, men å andra sidan var man van vid och föreningen behöfde en erfaren och kraftfull ledare i synnerhet för att genomföra omorganisationen.

Men Gud, som gör allt väl, gjorde så äfven nu. Pastor *Karl Palmberg,* som sedan sin prästvigning 1874 verkat i norra Småland, däraf fyra år i en socken omedelbart intill staden, och som genom besök på missionsmötena i staden och ute på fältet deltagit i ledningen af de andliga rörelserna och var känd som en sansad men verkligt frisinnad man, kallades nu att öfvertaga föreningens ledning. Efter mycket betänkande gjorde han detta.

Nu sammankallades (i mars 1886) en konferens af ombud från de biträdesföreningar, som fortfarande ville tillhöra föreningen. Ombud infunno sig från 240 biträdesföreningar, och på ett par undantag när förklarade sig samtliga öfriga föreningar genom skrifvelser vilja tillhöra föreningen. Gripande var den endräkt och den trons glädje, som rådde å konferensen. Nu omorganiserades föreningen i hufvudsaklig öfverensstämmelse

med ofvan anförda förslag. I de nya stadgarna inskränkte man sig till nödiga ordningsföreskrifter för konferenserna, för styrelseval, för predikanternas antagande o. s. v. Sedan två af de gamla styrelsemedlemmarne frivilligt afgått, kvarstodo 16. Vid detta antal behölls den nya styrelsen. Predikanterna, hvilkas antal var 11, bibehöllos alla vid sin befattning.

Allmän var glädjen å fältet öfver denna utgång. Föreningens organisation var nu i full öfverensstämmelse med tidens kraf, på samma gång man genom klokt tillmötesgående i underordnade frågor förekommit en fördärflig splittring. Föreningens uppgift ansåg man vara att praktiskt verka för Guds rikes framgång, hvarför lärofrågor mindre betonades, utan fick hvar och en inför Gud söka klarhet i dessa. Predikanterna hade att efter bästa förstånd predika Kristus såsom korsfäst och uppstånden. Till den pågående verksamheten genom Svenska missionsförbundet för Guds barns afskiljande från världen borde de förhålla sig vänligt. De fingo deltaga i de troendes nattvardsgångar och hjälpa till med ordnandet i föreningar. Dock ville man, att deras hufvudsakliga uppgift skulle vara att predika.

Efter dessa grunder har föreningen ledts till närvarande stund och åtnjutit frid och endräkt och städse förökats. För hvarje af de 14 år, som förflutit efter föreningens omorganisation, har en ny predikant kunnat intagas, och är deras antal nu 17. Biträdesföreningarna äro för närvarande 730, belägna i Småland, Västergötland och södra delen af Östergötland. För yttre missionen har föreningen liksom förut varit verksam dels genom underhållandet af särskilda missionärer i utlandet, dels genom bidrag till åtskilliga missionsföretag i in- och utlandet.

II.

Per August Hultman.

I Askeryds socken af Småland föddes den 2 maj 1818 en man, hvars ädla lifsgärning burit rika och goda frukter för evigheten. Det var predikanten PER AUGUST HULTMAN.

Under de första lefnadsåren åtnjöt den unge Per August lyckan att vårdas af en öm och from moder, men redan i hans

tionde år kallades hon från make och barn ur detta främlingslandet, och kort därefter upplöstes hemmet. Fadern tyckes ej hafva vårdat sig synnerligen om barnen, särskildt sedan han några år efter hustruns död inträdt i nytt äktenskap. Lidanden och pröfningar af många slag föllo tidigt på gossens lott. Redan tvenne år före moderns död hade han börjat lida af svår värk i benen, och detta onda fortfor i tre hela år och gjorde honom till krympling för lifvet. Den långa tid, som han sålunda fick tillbringa på sjukbädden, blef de första läroåren i den skola, hvari Herren danade honom för hans framtida kall. Af sin kärleksfulla moder fick han lära sig läsa, och dag efter dag påträffades han sedan vid bibeln, utom psalmboken den enda bok, som fanns i det fattiga hemmet. Drifven, visserligen icke af något djupare religiöst behof utan af en brinnande lust att lära, hade den rikt begåfvade gossen alltmer inträngt i den heliga skrift och där förvärfvat en kunskap, som blef af största betydelse. Månget frö af eviga lifvets ord hade därvid nedlagts i barnahjärtat för att, när tiden var inne, uppspira och bära välsignad frukt. Den inblick, som Hultman sålunda tidigt fick i Guds ord, gjorde ock, att han redan från barnaåren kände sig öfvertygad därom, att han ej utan omvändelse kunde varda salig. Stundom greps han så häftigt af denna öfvertygelse, att han under tårar ropade till Gud om att blifva omvänd, hvarvid han i sin ifver till och med tog träd och stenar till vittnen på sina bönerop.

Efter faderns andra giftermål var Hultman, ännu blott tolfårig, hänvisad till att själf förskaffa sig sitt bröd. Sedan han år 1833 blifvit konfirmerad, begaf han sig ut på en vandring, som räckte två hela år, under hvilka den ofärdige ynglingen på sina kryckor färdades omkring ej allenast i de tre småländska länen utan äfven i Västergötland. Sedan han efter återkomsten till hemorten någon tid försörjt sig bland annat med fiske och genom att spela fiol i ungdomens lekstugor, beslöt han år 1836 att söka bli byskollärare och begaf sig därför till en pastor Norlander vid Huskvarna för att hos honom lära den s. k. växelundervisningsmetoden. Efter slutad lärokurs började han vid 18 års ålder sin bana såsom skollärare. Från den stunden hade han till sin stora glädje genom eget arbete sin nödtorftiga bärgning, flyttande sin lilla skola omkring från by till by.

År 1840 inträffade en för tid och evighet betydelsefull vändning i den unge Hultmans lif, och det var åter en svår sjukdom, som fick tjäna såsom medel därtill. Herrens ande verkade under denna sjukdom synnerligen kraftigt på hans själ, och, när han kort före jul återvunnit hälsan, var det honom omöjligt att såsom förut deltaga i ungdomens förlustelser. Julottan bevistade han gudstjänsten i kyrkan. Då den sköna julpsalmen: »Var hälsad sköna morgonstund» etc. uppstämdes, blef han så mäktigt gripen af psalmens härliga innehåll, att han ej kunde deltaga i sången. Han glömde allt omkring sig för tanken på honom, hvars födelsefest denna dag firades, och genomgick i minnet profeternas förkunnelser om Messias samt fann såsom aldrig tillförne, att alla dessa profetior fått sin uppfyllelse i Jesus af Nasaret. Han erfor sanningen däraf, att hvarje människosjäl får komma till denne gudasände världsförsonare, att frid och hopp af honom bjudes åt alla förvillade och elända, att himmelen genom honom öppnats för förlorade syndare. Nådens sol omstrålade den botfärdige ynglingen, som kände sitt hjärta klappa af fröjd vid tanken därpå, att äfven han finge tillhöra dem, om hvilka det sjöngs, att de »i friden af Guds rike en gång varda honom like». Hemkommen från kyrkan skyndade Hultman att uppsöka en enslig plats, där han i brinnande bön, i jublande lof till sin Gud kunde utgjuta sitt hjärta. Den dagen vardt det glädje inför Guds änglar öfver en syndare, som fått del af frälsningen i Kristus Jesus.

Med denna dag inträdde ett nytt skede i Hultmans lif. Han kände sig nu manad att för andra förkunna det glada budskapet om frälsning, hvilket gjort honom själf så lycklig, och, innan den julhögtid, under hvilken det nya lifvet blifvit tändt i hans själ, gått till ända, började han offentligt vittna om Guds nåd. Därmed beträdde han den bana, som var honom förelagd, och på hvilken han sedan fick vandra i fyra årtionden. Arbetet som skollärare lämnade han emellertid icke ännu utan skötte om dagarna sin skola samt begaf sig om aftnarna efter slutadt arbete åstad för att predika. Ofta höllos sammankomsterna på en half mils afstånd från skolan, och den ofärdige predikanten sågs då på sina kryckor vandra fram den långa vägen, stundom i djup snö, för att sedan till sent på kvällen i trånga rum för en talrik åhörareskara förkunna evangelii ord.

Efter en två-årig verksamhet på detta sätt i Gersnäs och Barkeryds socknar kallades Hultman år 1843 såsom småskollärare till Nässjö, där han genom sin rika begåfning både såsom lärare och predikant väckte allt större uppmärksamhet. Här började han på vänners inrådan tänka på att för sin vidare utbildning som skollärare få genomgå ett seminarium, och i början af år 1846 finna vi honom på väg till Stockholm för att söka inträde i därvarande seminarium. Matsäck och reskassa voro ej större, än att, när vandraren får hufvudstaden i sikte, återstår af den förra intet och af den senare — en tjugofyraskilling, och med denna ringa penning skall han nu göra sitt inträde såsom lärjunge vid ett seminarium i den för honom alldeles obekanta staden. Han kände dock honom, som sagt: »Bedjen, och I skolen få», och till honom vände sig den fattige vandraren. Vid Liljeholmsbron utanför Hornstull föll han ned och framlade i brinnande bön alla sina behof inför den himmelske fadern, hvilken alltid lyssnar till böneropet från det troende barnahjärtat. När Hultman ett halft år senare lämnade Stockholm för att återvända till sin skola i Nässjö, kunde han icke allenast vid blicken tillbaka på den gångna vintern utropa: »Mig har intet fattats», utan han medförde äfven utom en af vänner skänkt ny beklädnad en kassa af icke mindre än 70 kronor. Sedan han på hösten samma år å nyo deltagit i undervisningen vid seminariet, återvände han med särdeles vackra betyg till sitt arbete i Småland.

Hultman var redan nu en känd och högt värderad predikant, men hans predikan kännetecknades vid denna tid af ett strängt lagiskt innehåll. Den ljufliga fröjd öfver undfången syndaförlåtelse och den kännbara förnimmelse af Herrens närvaro, som gjort honom så lycklig under första tiden efter hans omvändelse, hade snart nog efterföljts af tidtals påkommande mörker och anfäktningar. Evangelii ljuflighet hade förtagits af lagens stränghet, och hans allvarliga sträfvan att fullgöra lagens bud visade sig alltid vara fruktlös. Slutligen blef honom denna tröstlösa kamp för svår, och, då han år 1848 fick höra, att det i Käfsjö fanns en kyrkoherde vid namn Pettersson, som genom sin predikan fört många syndare till frid, så skyndade han åstad den 10 mil långa vägen för att höra honom. När nu Hultman fick lyssna till det ljufliga fridens evangelium, som förkunnades af

denne, skingrades det töcken, som varit lagradt öfver hans själ. Rättfärdighetens sol med salighet under sina vingar strålade på nytt emot honom, och han såg klarare än någonsin förr, att frälsningen är ett verk af Guds fria nåd utan all mänsklig förtjänst eller värdighet. Rikligen vederkvickt till sin själ upptog Hultman nu liksom med nya krafter sin predikoverksamhet. Genom Herrens nåd blef han sedermera alltmera fostrad till att rätt dela sanningens ord, och Herrens välsignelse åtföljde hans arbete.

En kort tid efter denna viktiga förändring i Hultmans inre lif lämnade han Nässjö och flyttade till Herrestad. Dessförinnan hade han trädt i äktenskap med Margret Rydberg, som sedermera stod vid hans sida såsom en trofast hjälp under lifvets alla växlande skiften. Sedan han på denna nya plats först verkat någon tid dels såsom skollärare, dels såsom predikant, fick han uppdrag att upprätthålla predikoverksamheten i missionshuset vid Herrestad. Under tio år verkade Hultman vid Herrestad, men, sedan fru Petersén i början af år 1859 slutat sitt verksamma lif och i samband därmed åtskilliga förändringar inträdt på platsen, beslöt han lämna orten och slog sig ned i trakten af Jönköping, där han bland den då för sitt vilda sinnelag kända befolkningen vid Huskvarna faktori och trakten däromkring genom Guds nåd fick blifva medel till mångas omvändelse och till uppspirandet af en skön Herrens plantering, som ännu i dag bär välsignelserika frukter.

En ännu vidsträcktare verksamhet öppnades för Hultman, då han den 1 okt. 1861 trädde i tjänst hos Jönköpings missionsförening. Inom denna förening arbetade han sedan i 12 år, under hvilken tid han nästan ständigt var ute på predikoresor i olika delar af Småland samt Öster- och Västergötland. På många af de orter, han besökte, uppstodo kraftiga väckelser, och stora skaror kommo till tron på Gud. Ett par exempel må här anföras, som visa, hurusom Herrens ande på ett kraftigt sätt var närvarande vid sammankomsterna och verkade genom det förkunnade ordet.

Vid en marknad i Jönköping en sommar samlades stora människoskaror att höra Guds ord, och, då vid denna tid inga större samlingsrum funnos, höllos sammankomsterna ute i det

Per August Hultman.

fria. Hultman, som var krympling, placerades uppe på ett bord, hvarpå en stol blifvit ställd. Vid ett dylikt tillfälle hände det under predikan, att Guds ande var så mäktigt närvarande, att, då en del människor högljudt ropade till Gud om sina synders förlåtelse, andra lofvade Gud med hög röst. När nu sorlet blef för högljudt, stannade predikanten i sin predikan och sade: »Vi skola nu vara tysta och låta den helige ande predika». Det var nu en ovanlig syn att se dessa stora skaror nästan allmänt så mäktigt gripna af ordets kraft. En ung hustru, som föll till marken af sinnesrörelse, blef af sin man inburen i ett närliggande rum, och, då han gick förbi platsen, där Hultman satt, sade han: »Herre Jesus Kristus, har du tagit min hustru, så tag mig med». »Amen! ske alltså»! sade då Hultman.

Då Hultman en gång under en resa i södra Sverige blef anmodad att predika en afton i en nära socknens prästgård belägen by och detta blef bekant, bad en tjänarinna hos prosten sin fru att få gå till sammankomsten. Detta ville frun icke lofva, utan prosten måste tillfrågas. Han ansåg det mycket vågadt och ville icke, att någon skulle besöka konventiklar utan gå i kyrkan, där Guds ord lärdes rent. Men flickan var envis och bad att för en gång få gå med, och så fick hon då »för denna gång» lof att gå »med förmaning och varning». Hultman hade denna afton till text Ps. 84: »Huru lustiga äro dina boningar, Herre Gud Sebaot» etc. Mot slutet af föredraget anförde han, att det skall blifva »ett lustigt väsende på Guds högra hand evinnerligen». Många blefvo denna afton uppmuntrade, och de få troende gladdes mycket. Flickan från prästgården var också glad och kom hem alldeles upprymd och sade, att »det var det bästa, hon varit med om.» Men hon blef genast inkallad för prosten och svarade på hans förhör, att »det var riktigt lustigt». — »Var det *lustigt?*» frågade prosten. »Hvad sade predikanten?» — »Jo, han sade, att det är lustigt och blir ännu lustigare.» — »Ack», sade prosten, »annat vill det till! Sade jag icke, att det är förfärligt att gå på sådana möten och råka ut för villfarelse, då vi ha Guds ord i kyrkan».

År 1873 kallades Hultman till predikant vid Lutherska missionsföreningen i Stockholm. Under Herrens synbara välsignelse fortsatte han sitt evangeliska arbete i hufvudstaden åren

1874—1877. Någon märkbar förminskning i hälsa och krafter hade han dittills ej erfarit, men julen sistnämnda år kände han sig trött af det myckna predikandet, och på nyårsaftonen inträffade en händelse, hvilken kan betraktas såsom första länken i den kedja af sjukdom och bekymmer, som upptog den gamle lärarens sista lefnadstid. Ett svårt fall i en trappa sistnämnda dag lade honom på sjukbädden, och sedan dess led han nästan beständigt af hufvudvärk, som ofta hindrade honom att predika. På våren 1879 köpte han ett litet landtställe vid Sundbyberg utanför Stockholm, där han till en början fann sig särdeles väl och kände sig något bättre till hälsan. Men på eftersommaren samma år träffades han af ett slaganfall, som gjorde honom lam i högra sidan och handen, hvilket hade till följd, att han ej kunde föra kryckan.

Under de två därpå följande åren hade Hultman att genomgå den sista mycket svåra klassen af lidandets skola på jorden. Var större delen af hans föregående lif, då han fick stå såsom en af de kraftigaste kämparne på den inre missionens stridsfält, en nästan oaflåtlig predikan för andra, så var det sista skedet af hans lefnad en lika oafbruten predikan för honom själf. Det var, såsom hade Herren velat någon tid tala i enrum med sin tjänare, innan han bjöd honom ingå i sin glädje, och visa honom hela skröpligheten hos det lerkäril, som under så lång tid fått frambära de himmelska håfvorna. Under denna bittra pröfningstid var Guds ord honom till mycken vederkvickelse, och midt under det svåra kroppsliga lidandet och svagheten kunde han stundom utbrista i lof till sin Gud samt fröjdas i hoppet om den härlighet, i hvilken han snart skulle inträda. Den 12 maj 1881 slog för honom förlossningens stund, då den från det skröpliga lekamliga omhöljet frigjorde anden fick ingå i ljusets rike för att vara när Herren evinnerligen.

Att Hultman under sin tidigare verksamhet lät sig hänföras till vissa öfverdrifter vid frambärandet af sanningar, som blifvit dyrbara för hans hjärta, kan ej förnekas, men detta försvann alltmera under de senare åren. I sina föredrag och samtal gaf han stundom luft åt sin medfödda humor, som dock ofta fick tjäna såsom omklädnad för någon beaktansvärd lärdom. Då en af hans vänner t. ex. vid ett tillfälle beklagade, att han hade så

ondt i sitt ben, svarade han: »Ja, alla se de det sjuka benet, men ingen ser det friska». Hultman ägde en klar inblick i och en självständig uppfattning af den heliga skrifts sanningar samt en mindre vanlig förmåga att kläda sina tankar i ord. En hög grad af originalitet var ock utmärkande för hans föredrag, hvilket gjorde, att hans tal aldrig föreföll enformigt. Han var i ordets skönaste mening en folktalare.

III.

Lärostrid om rättfärdiggörelsen.

År 1860 kom O. Ahnfelt till Jönköping på ett missionsmöte. Man hade aldrig förut vid dylika tillfällen haft någon diskussion i andliga ting och var därför icke van vid dylikt, hvadan man icke heller önskade, att någon sådan skulle hållas. Men Ahnfelt var ifrig att få uppställa en enda fråga, som han ville, att man skulle diskutera vid detta möte. Frågan var denna: »*Är det skriftenligt att säga: Världen är i Kristus rättfärdig*»? Denna fråga hade varit föremål för många strider i Stockholm, ehuru i mera slutna sällskap. Rosenius kunde ej gilla detta uttryck såsom bibliskt, att världen var rättfärdig. Men Ahnfelt ansåg detta vara själfva kärnan af bibelns lära och den förnämsta frukten af Kristi död. Han hade äfven genom sin verksamhet fört många in i samma uppfattning. Då Rosenius och Ahnfelt icke kunde blifva eniga i detta stycke, så fruktade Ahnfelt, att Rosenius hade bortsett något från själfva kärnan af evangelium.

Emellertid skulle denna fråga nu blifva diskuterad vid detta möte. Vid behandlingen däraf uppstod en allvarlig strid. Det var tvenne kämpar, som förde striden, nämligen O. Ahnfelt och K. W. Almqvist. Ahnfelt ville bevisa, att det var sant, att världen var i Kristus rättfärdig, hvaremot Almqvist sökte bevisa, att detta icke var sanning, så länge världen icke var omvänd och trodde på Jesus.

Ahnfelt betonade, att Kristus så tog all världens synd på sig, att Gud såg ingen synd i hela världen utan blott på sin son, ty »Herren kastade alla våra synder på honom», och »han

blef gjord till synd för oss». Han led det straff, vi hade förtjänt att lida, och han uppfyllde alla de fordringar, som Gud enligt sin heliga lag hade på världen, och därigenom blef Gud försonad, lagen uppfylld och all världen rättfärdig i Kristus, men märk! *i Kristus.*

Almqvist sade: »Det är en sanning, att Kristus burit all världens synd och lidit straffet i vårt ställe, försonat Gud och förvärfvat oss rättfärdighet. Men ehuru han gjort allt detta för hela släktet, för alla människor, är dock hvarje enskild människa i sina synder, så länge hon icke tror på Jesus. Världen är orättfärdig, så länge hon ej har kommit till Jesus och tror på honom och genom tron tagit emot den förvärfvade rättfärdigheten. Först då, när hon tager emot den, blir den hennes tillhörighet».

Ahnfelt: »Om en rock är sydd åt mig och gifven åt mig, är det då icke min rock, förrän jag tager den på mig? Om jag låge i en snödrifva och fröse ihjäl, så vore det väl min rock i alla fall, men han kunde icke frälsa mitt lif, därför att jag icke hade den på mig, utan den hängde på väggen för min räkning. Kan en rock, som icke är min förut, blifva min därigenom, att jag tager den på mig, då kan hvem som helst gå ut och taga andras rockar och säga: Det blef min rock, när jag tog den på mig; det var icke min förut. Men sådant kalla vi att stjäla, och det kan väl icke vara rätt».

Almqvist: »Jag kunde aldrig tro, att jag skulle blifva så missförstådd. Jag har hvarken påstått, icke heller skall jag göra det, att icke Kristus har skaffat världen rättfärdighet, ty världen har i Kristus en förvärfvad rättfärdighet. Men man kan dock aldrig säga, att *världen* är rättfärdig. Ty öfverallt i skriften heter det, att man varder rättfärdig genom tron. Abraham *trodde* Gud, och det vardt honom räknadt till rättfärdighet. Jag kan icke tro, att världen är rättfärdig, ty hon är i sina synder. Därom vittnar den heliga skrift på många ställen. Man säger, att hon är rättfärdig *i Kristus*, men icke kan man säga, att världen är *i Kristus.* Vore hon i Kristus, så vore hon rättfärdig, och då *trodde* hon på Jesus. Men hon är *i sina synder,* och synd är orättfärdighet.»

Ahnfelt: »Kan Gud vara försonad med en orättfärdig värld? Då Kristus tagit bort världens synder och genom stt lidande i

världens ställe försonat Gud, skulle man då kunna neka till den sanning, som är självfva kärnan i Jesu evangelium, att Gud ser världen i Kristus rättfärdig? Att världen är i sina synder och behöfver vända om till Gud och komma till tron på Jesus, det hör till omvändelseläran. Att hon behöfver rättfärdiggöras, det är sant, men huru skall hon kunna rättfärdiggöras, om ingen rättfärdighet finnes för hennes räkning? Vi kunna och vilja icke släppa den tröstliga sanningen, att världen är i Kristus, men märk! *i Kristus* rättfärdig».

Almqvist ansåg, att en sådan lära skulle förorsaka stor skada, ty vore världen rättfärdig, så behöfde hon icke blifva det. Icke behöfver hon blifva det, som hon redan är. Men hon är icke rättfärdig, så länge hon icke tror på Jesus. Ty det är den heliga skrifts ordning att ångra och bekänna synden, tro på Jesus och varda rättfärdig. »Jag kan ej», sade Almqvist, »för min del tro, att världen är rättfärdig, ty hon är icke i Kristus och tror icke på Kristus.»

Ahnfelt: »Det är en hemlighet, som icke hvar och en kan fatta. Men det vore ganska illa att bortkasta evangelii kärna, därför att det har funnits och ännu finnas personer, som icke kunna fatta eller förstå evangelii hemlighet.»

Sådant var innehållet af denna diskussion. Så började den strid om olika lärouppfattningar, hvilken sedan oafbrutet fortgått bland de kristna och delat dem, som borde vara vänner, i olika grupper.

Striden fortgick flera timmar under mötet och slutade på det sätt, att båda kämparne behöllo sin öfvertygelse utan att kunna förenas i detta lärostycke. Många voro närvarande och åhörde den strid, som utkämpades. Alla lyssnade med stor uppmärksamhet. Det väckte en allmän förundran och mycket bekymmer, att dessa två icke hade samma lära utan stodo i strid mot hvarandra.

Ahnfelt hade flera gånger besökt Jönköping. Hans predikan och sång hade varit till stor välsignelse, och han hade vunnit ett stort förtroende bland Guds barn. De trodde därför i allmänhet, att Ahnfelt hade rätt. Rosenius hade rekommenderat honom, och därför var man öfvertygad, att Ahnfelt hade den rena rätta läran att förkunna bland folket.

Almqvist hade varit med och stiftat Jönköpings traktatsällskap men af vissa betänkligheter gått ur styrelsen för detta sällskap. Han hade under tiden både i sina predikningar och en utgifven skrift bekämpat både Rosenius och Hedberg såsom villfarande. Hufvudsakligen var det deras framställning af läran om rättfärdiggörelsen, som han trodde ej vara bibelenlig. Han var därför rädd för denna nya lära.

Både Almqvist och Ahnfelt åtnjöto ett stort förtroende bland dem, som trodde på Herren. Ahnfelt var mera en folkets man, ty han hade varit mera i umgängelse med folket i allmänhet. Almqvist hade mera förtroende bland dem, som stodo något högre. Han var en ärlig, uppriktig och kraftig man, som icke ville eller kunde antaga någonting utan att förut hafva blifvit öfvertygad om, att det var i öfverensstämmelse med Guds ord.

Denna strid blef en orsak till många ledsamheter. Största delen af dem, som voro närvarande, kunde ej fatta stridens verkliga innebörd. Det blef en allvarlig fråga, hvad man skulle tro, och hvilken af dessa två hade rätt. Somliga trodde, att Ahnfelt hade rätt, och däröfver voro de glada, ty de hade fått klart för sig, att världen var rättfärdig i Kristus, och att detta var evangelii hemlighet. Nu hade denna hemlighet blifvit klar för dem, och däröfver gladdes de. Andra åter voro öfvertygade, att Almqvist hade rätt, ty det stod klart för dem, att världen var stadd i sina synder, och att hon icke var rättfärdig utan blefve rättfärdig först då, när hon kom till Jesus och trodde på honom. Många troende, som lefvat i kärlek och frid med hvarandra, började nu strida om den rena läran. Och detta blef till stor skada för Guds sak och den broderliga sammanlefnaden.

Några skrefvo till Rosenius och frågade honom, om det vore sanning, att världen var rättfärdig i Kristus, eller om hon vore i sina synder. Han svarade i ett öppet bref i Pietisten, att så väl det ena som det andra vore en sanning, både att världen var rättfärdig i Kristus, och att hon var i sina synder. Han medgaf, att något sådant uttryck som det, att världen är rättfärdig i Kristus, icke förekommer i den heliga skrift, och han anförde exempel på huru illa det vore, om ett sådant uttryck begagnades ovarsamt utan god förklaring. Han uppmanade alla

att vandra i kärlek och gudsfruktan, och denna uppmaning tjänade till stor nytta och välsignelse.

Denna tro och bekännelse, att världen var rättfärdig i Kristus, blef sedan ett tecken, hvarpå man kände igen, hvilken som hade den rena läran. Det var ock för många en stor tröst att veta sig hafva sin rättfärdighet utom sig i Kristus. Rättfärdiga voro de alltså alla stunder, ty Jesus hade gjort allt i deras ställe. Med en sådan tro och öfvertygelse var det ej så noga med en kristlig vandel, ty de ansågo egenrättfärdigheten vara farligare än orättfärdigheten. Hvarje människa hade ett ondt hjärta och var full af synd, och hos de kristna kunde man intet annat vänta än fel och skröpligheter. Dock var det många, som af hjärtat trodde på Jesus och vandrade i sanningen. Emellertid hade diskussionen i Jönköping, såsom det syntes, för tillfället ledsamma följder äfven för de troende på landsbygden, ehuru det nog i själfva verket alltid blir en vinst för Herrens sak att rannsaka de heliga skifterna.

IV.

Jönköpings stadsmissionsförening.

I detta arbete (sid. 1073 o. f.) är förut taladt om de andliga rörelsernas uppkomst i Jönköping. Dessa började, såsom i allmänhet plägar vara fallet, bland det ringare folket men utvecklade sig så småningom och drogo därvid människor ur alla samhällsklasser med i verksamheten. Guds frälsande ord förkunnades af både präster och lekmän och bar frukt till mångas frälsning. Motståndet från världens sida var stort, men ingenting kunde hindra den mäktiga rörelsen. Trots kraftiga ansatser från så väl andliga som världsliga myndigheters sida att hindra verket bröt frälsningsfloden fram och drog skaror med sig.

Ganska snart började äfven de troende sammansluta sig i föreningar för att bättre kunna bedrifva verksamheten. Sålunda funno de troende en föreningspunkt i Jönköpings traktatsällskap, hvilket sedan ersattes af och uppgick i Jönköpings missionsförening för inre och yttre missionen, bildad 1861. Vid samma tid

sammanslöto sig äfven några troende unga män till en förening under namn af *Jönköpings kristna ynglingaförening*, hvars verksamhet burit rika frukter för Guds rike.

I Jönköpings missionsförenings tjänst verkade många gudfruktiga och rikt begåfvade män, om hvilka förut är taladt. Dessa uppehöllo predikoverksamheten på Gamla missionshuset, som invigts för sitt ändamål 1860. Men då detta visade sig vara alldeles otillräckligt för de stora skaror, som i synnerhet vid föreningens kvartalsmöten sammankomma, uppfördes senare en större lokal, som numera kallas *Stora missionshuset*.

Det var en öfvermåttan ljuflig tid, om hvilken »de gamle» tala med glädje och hänförelse. Evangelium förkunnades i anda och kraft, och mäktiga nådevindar susade fram bland folket. På grund häraf samt genom många troendes inflyttning från landsbygden, där äfven kraftiga väckelser pågingo, ökades antalet af Guds folk i Jönköping. Dessa hämtade sin andliga näring vid bönestunderna i de förut nämnda missionshusen, men snart började behofvet af en särskild verksamhet inom staden samt af en närmare sammanslutning bland de troende för öfvande af bibliskt församlingslif att göra sig gällande. Och såsom rörelsen först börjat bland det ringare folket, så var det nu äfven bland dessa, som detta behof först framträdde.

Sedan sammankomsten i missionshuset på söndagseftermiddagen var slut, hände det, att några likasinnade troende samlades i någon broders hem för att ytterligare uppbygga sig genom bibelsamtal och sång. Till en början tillfälliga höllos dessa sammankomster snart regelmässigt och fingo namnet »gubbstugor», emedan det i regeln blott var de äldre männen, som samlades. Dessa gubbstugor voro upprinnelsen till det församlingslif, som sedan uppblomstrat bland de troende i Jönköping, och ur dem har Jönköpings stadsmissionsförening utvecklat sig som frukten ur blomman.

Snart blef antalet deltagare så stort, att de ej kunde rymmas i privata bostäder, hvadan en särskild lokal hyrdes i n:o 4 Klostergatan på Förstaden. Sammankomsterna där leddes ofta af den från Amerika hemkomne predikanten Bodin, som allvarligt betonade vikten af en närmare sammanslutning af de troende

inom staden. Många af dessa voro äfven af samma mening, och i bakgrunden skymtade nattvardsfrågan fram.

En afton i början af år 1880 hölls i ofvannämnda lokal en sammankomst, vid hvilken flera »utomstående» så väl från Gamla staden som äfven från Dunkehallar voro närvarande. Särskildt märktes flera af Jönköpings missionsförenings styrelseledamöter, såsom skomakaren J. Ljungqvist och skräddaren J. Blomgren samt mätaren G. Pettersson. Hufvudämnet för aftonens samtal var dagens brännande fråga, huruvida en missionsförening borde bildas inom staden. Af de närvarande voro de flesta på förhand varmt intresserade för förslaget, men några gåfvo sitt bifall till planens förverkligande, för så vidt meningen icke vore att bilda en nattvardsförening. Med största spänning motsågs Ljungqvists och Blomgrens anföranden, hvilka för sin gudsfruktans och goda kristliga karakters skull åtnjöto ett berättigadt anseende. Och då dessa oförbehållsamt yttrade sig för förslaget, bröts de tveksammas motstånd, hvadan denna sammankomst blef af allra största betydelse för frågans vidare utveckling. Efter flera förberedande möten, af hvilka särskildt ett, som hölls hos bokhandelsföreståndaren nuvarande disponenten i H. Halls bolag, J. Peterson, bevistades af missionsföreståndaren E. J. Ekman, sammanträdde för saken intresserade i Gamla missionshuset den 7 febr. 1880 för att om möjligt söka förverkliga den länge påtänkta planen. Detta möte leddes af dåvarande komministern i Sanseryd, pastor Karl Palmberg. Inseende frågans vikt och varmt intresserad för verksamheten äfven inom staden tillrådde Palmberg bildandet af en stadsmissionsförening. Nu föllo de sista betänkligheterna, och mötet beslöt enhälligt att taga detta steg. Meningsskiljaktigheter funnos dock rörande sättet, på hvilket man därvid skulle gå till väga. Slutligen enades man om att välja 15 bröder, som sedan hade rätt att inbjuda enhvar, hvilka alla tillsamman på utsatt tid skulle sammanträda och bilda den nya föreningen. Omedelbart därpå företogs valet, hvarefter pastor Palmberg, med bild lånad från sättet att stöpa ljus på landet, yttrade: »Nu äro vekarna bildade med syfte att samla omkring sig så många troende som möjligt. Och må det lyckas att samla många lefvande Guds barn, så att den nya föreningens medlemmar må kunna räknas

i tusental.» Under djup rörelse nedkallades därefter öfver de utsedda Guds välsignelse.

Nu var det första steget taget. Men för enhetens bevarande bland de troende beslöto bröderna att, innan den nya föreningen formligen bildades, så långt det var möjligt, på förhand klargöra dess ställning till Jönköpings missionsförening, hvars styrelse hittills haft hela ledningen af missionsverksamheten så väl inom staden som på landsbygden om hand. En skrifvelse uppsattes och inlämnades till nämnda styrelse, hvari den blifvande föreningens verksamhetssätt och organisation så noggrant som möjligt klargjordes, hvarjämte begärdes ett sammanträde med styrelsen för rådplägning i detta ärende. Ett sådant sammanträde kom äfven till stånd och leddes af häradshöfding Odencrantz. Ej inseende nödvändigheten och behofvet af en närmare sammanslutning bland de troende ansågo de flesta af Jönköpings missionsförenings styrelseledamöter, att någon särskild förening inom staden ej vore af nöden. Ställningen var således kritisk, och svårigheter hade lätt kunnat uppstå, men genom ordförandens vislighet och hänsynsfulla uppträdande fick frågan en efter förhållandena lycklig lösning. Sålunda enades man slutligen om, att den blifvande föreningens styrelse skulle äga säte och stämma vid Jönköpings missionsförenings styrelsesammanträden, samt att Gamla missionshuset skulle upplåtas för den blifvande föreningens sammankomster på särskildt stadgade villkor, men att blott af den gamla styrelsen godkända predikanter där fingo uppträda. Klart är, att denna öfverenskommelse i sig inneslöt frön till framtida svårigheter i verksamheten. Och de uteblefvo ej heller.

När således allt var väl förberedt, sammanträdde de vid mötet den 7 febr. valda bröderna jämte öfriga af dem inbjudna, tillsamman 23 personer, hos målaren A. M. Thorell den 23 mars 1880. Predikanten P. Jonsson läste något Guds ord och ledde i bön, hvarpå de närvarande enhälligt förklarade *Jönköpings stadsmissionsförening* bildad. »Ögonblicket var gripande», säger en af de närvarande. Alla kände stundens djupa allvar och stora betydelse, och under varma böner öfverlämnades den späda planteringens kommande öden i Herrens hand.

Vid sammanträdet beslöts äfven bland annat, att dessa, som nu bildat föreningen, skulle kvarstå som dess ledare, tills 100

medlemmar anmält sig, då styrelse skulle väljas, hvilket skedde den 4 okt. sagda år.

Nu var steget efter mycken bön och många förberedande åtgärder taget. Inkörsporten var trång, och naturligt var äfven, att allvarsamma svårigheter af mångahanda slag ej kunde uteblifva. Föreningen omfattades dock redan från början med stort förtroende, så att medlemsantalet vid dess första årsmöte i mars 1881 uppgick till 148.

Under den första tiden betjänades föreningen vid sina möten och sammankomster dels af Jönköpings missionsförenings predikanter och dels af tillfälligt kallade sådana. Men snart framträdde behofvet af en ordinarie föreståndare, som kunde ägna hela sin tid åt verksamheten. Den åldrige predikanten *P. Jonsson* uppehöll till en början denna tjänst och erhöll i okt. 1882 ordinarie kallelse. Han tjänade med trohet till sin snart därefter inträffade död, hvarefter föreningen åter hade att fylla den för hennes utveckling så viktiga föreståndareplatsen. Valet föll på dåvarande predikanten i Jönköpings missionsförening, nu sedan många år i Göteborg anställde Sam. A. Johansson, hvilken emellertid, fullt medveten om de svårigheter, som med en sådan kallelses antagande voro förknippade, afböjde densamma. Föreningens ställning var nu mycket bekymmersam. Och svårigheterna ökades däraf, att olika meningar i lärofrågor började uppröra sinnena. Dopfrågan var mångenstädes bland de troende vid denna tid brännande, och dyningar af striden förnummos äfven i Jönköping. Några af föreningens medlemmar togo å nyo dopet, hvilket vållade stor oro. Svårare slitningar afvärjdes dock, därigenom att föreningen vid ett af sina möten i juni 1882 beslöt, att hvar och en i detta stycke skulle äga frihet att följa sitt samvetes öfvertygelse. Genom detta besluts fattande beträdde föreningen den rätta kristliga fördragsamhetens och broderlighetens väg. Och dessa grundsatser har hon sedan alltjämt förblifvit trogen.

En fara var sålunda afvärjd, men svårare strider förestodo. En öfverdrifven och i vissa delar obiblisk lära om helgelsen och om det högre kristliga lifvet hade vid denna tid af fröken Nelly Hall predikats äfven i Jönköping, hvarigenom sinnena bragts i en viss spänning. Marken kunde därför sägas vara förberedd, då den sorgligt bekante doktor Lee snart därefter anlände. Några

af Stadsmissionsföreningens medlemmar omfattade hans läror och uppväckte genom sitt köttsliga nit svåra slitningar inom föreningen. Det var en brydsam period i Jönköpings stadsmissionsförenings historia, om hvilken många ännu tala med vemod. Flera lämnade äfven under denna tid föreningen.

Det var nu ej fråga om olika uppfattningar af Herrens ord, hvilket alltid måste fördragas bland Guds folk, emedan vi här se endels, utan här hade hos flera en afvikelse från den rätta trosgrunden ägt rum. Och när dessa ej kunde återföras dit, nödgades föreningen, fastän det skedde under djup smärta, från sin gemenskap utesluta dem, hvarefter lugnet snart återställdes. Ett godt stöd under denna tid erhöll föreningen i nuvarande rektorn vid Kristinehamns praktiska skola, pastor Carl Pehrsson, hvilken inflyttat till staden. Någon tid därefter erhöll han äfven föreningens kallelse att blifva dess ordinarie föreståndare och predikant, hvilken kallelse han dock afböjde.

Under alla förhållanden gick dock föreningen stadigt framåt. Medlemsantalet ökades alltjämt. Stormarna endast liksom rensade luften och stadgade medlemmarne alltmera i tron.

Ett stort hinder för föreningens vidare utveckling var dock det, att hon ej ägde egen predikolokal. Den 13 augusti 1883 väcktes af banktjänstemannen O. Bång förslag om att inköpa Gamla missionshuset. Efter många underhandlingar med Jönköpings missionsförenings styrelse blef äfven detta förslag förverkligadt, då föreningen den 7 april 1884 för ett pris af 9,312 kronor inköpte nämnda missionshus. Nu kunde föreningens medlemmar samlas under eget tak, och glädjen däröfver var stor. Men därmed framträdde behofvet af egen predikant och föreståndare alltmera kännbart. Underhandlingar öppnades äfven kort därefter med predikanten Svening Johansson, som nu verkade i Versås, och kallelse utfärdades till honom. Genom sin verksamhet i Jönköpings missionsförenings tjänst väl förtrogen med de svårigheter, som föreståndareplatsen inom Stadsmissionsföreningen erbjöd, tvekade han dock länge och svarade slutligen nekande. · Men då kort därefter kallelsen förnyades, tvekade han ej längre utan svarade till föreningens stora glädje jakande samt tillträdde sin nya befattning på nyåret 1885. Det var en stor och värdefull gåfva, som Gud härmed skänkte Jönköpings stads-

missionsförening. Den rätte mannen hade nu kommit på den rätta platsen. Med orubbliga grundsatser och fast vilja samt klar blick på, hvad förhållandena kräfde, tog han ledningen af verksamheten i sina händer och ledde snart genom Herrens nåd och hjälp föreningen till en Guds församlings ståndpunkt i nytestamentlig mening. Nattvarden, som förut firats blott gruppvis i hemmen, till hvilka sammankomster särskildt kort af dem, som önskade deltaga, måste hos ledaren afhämtas, blef nu i enlighet med dess väsen en församlingsmåltid. Ordning och församlingstukt i biblisk mening tillämpades, och välsignelsen af allt detta uteblef ej. Andens nådevindar susade genom församlingen, som oupphörligt förökades, så att medlemsantalet vid Svening Johanssons död den 14 april 1898 uppgick till 850. Länge skall den aktade församlingsföreståndarens minne lefva i tacksam hågkomst bland de troende i Jönköping.

Förut är omtaladt, att Stadsmissionsföreningen inköpt det Gamla missonshuset. Behofvet af egen samlingslokal var sålunda afhjälpt, men snart tillstötte en annan svårighet, nämligen ordnandet af predikoverksamheten därstädes. Jönköpings missionsförenings predikanter hade förut hufvudsakligen uppehållit denna verksamhet äfven på Gamla missionshuset, men, då Stadsmissionsföreningen erhöll egen predikant, beslöts, att denne utan inblandning från någon annan förenings sida skulle ombestyra och uppehålla verksamheten i föreningens egen lokal. Men då predikningar samtidigt af Jönköpings missionsförenings resepredikanter höllos i Stora missionshuset, ansågo många, att denna anordning var olämplig och opassande. De båda föreningarnas styrelser sammanträdde därför den 13 april 1891, hvarvid beslöts, att predikningar skulle hållas 2 söndagar i månaden på Stora missionshuset af Jönköpings missionsförenings predikanter samt de andra båda söndagarna i månaden på Gamla missionshuset af Svening Johansson. Detta beslut visade sig dock omöjligt att tillämpa i praktiken. Ty stundom infunno sig ej resepredikanterna, då möte för dem var utlyst, hvaremot de stundom kommo och predikade då, när Svening Johansson var annonserad.

Klart är, att enheten emellan föreningarna ej på ett sådant sätt befordrades, och att den ytterst punktlige och ordningsälskande Sv. Johansson led mycket af denna anordning. På

hans bestämda yrkande återupptog därför Stadsmissionsföreningen helt verksamheten i sin lokal. Många ansågo denna åtgärd mindre välbetänkt och fruktade, att svåra rubbningar däraf skulle blifva följden. Men erfarenheten har tydligt visat, att Johanssons taktik var den rätta. Det goda förhållandet återställdes så småningom, och för närvarande är harmonien den bästa.

Med den utveckling, som Stadsmissionsföreningens verksamhet nu uppnått, framträdde behofvet af en större och tidsenligare samlingslokal mer och mer. Därtill kom, att större delen af föreningens medlemmar bodde på den i snabb utveckling stadda Förstaden, hvarest intet missionshus fanns. Till en början hyrdes en sal vid Kungsgatan, hvilken dock ej i något afseende kunde fylla behofvet. I januari 1896 väcktes därför af P. J. Isaksson förslag om uppförandet af ett nytt missionshus inom sagda stadsdel. Förslaget omfattades med stort intresse och remitterades till styrelsen för vidare utredning, hvarefter redan den 25 mars sagda år föreningen på styrelsens förslag beslöt att för 8,000 kronor inköpa en för ett blifvande missionshus mycket välbelägen tomt i hörnet af Oxtorgs- och Fabriksgatorna. Den 31 mars tillsattes en byggnadskommitté, bestående af handlandena A. W. Larsson, J. A. Björk och N. A. Svensson samt disponenten J. Peterson, byggmästaren Joh. Pettersson och målaremästaren V. Lilja, hvilken kommitté erhöll uppdrag att gå i författning om medels insamlande och husets uppförande. Sedan därefter en af stadsarkitekten Fr. Sundberg uppgjord ritning för sin olämplighets skull förkastats, beslöt föreningen den 31 maj 1898, att huset skulle byggas efter en af byggnadskommittén anskaffad ritning, utförd af arkitekten P. A. Petersson i Versås. Arbetet med grundens läggande tog därefter omedelbart sin början, och byggnadsarbetet kunde sedan fortgå i oafbruten följd, så att det nya huset, som erhållit namnet *Immanuelskyrkan,* kunde invigas för sitt ändamål söndagen den 6 okt. 1900. Invigningshögtidligheterna pågingo i 3 dagar, hvarunder predikningar och föredrag höllos af missionsföreståndaren E. J. Ekman, pastor K. Palmberg, red. Carl Boberg, distriktsföreståndaren C. M. Johansson och föreningens nye föreståndare A. Ohldén.

Immanuelskyrkan, som i uppförande kostat nära 62,000 kronor, har omkring 1,400 sittplatser, är för sitt ändamål syn-

Immanuelskyrkan.

nerligen lämplig samt en af de trefligaste frikyrkolokaler i Sverige.

Offervilligheten för kyrkans byggande har varit mycket stor, hvilket synes däraf, att skulden vid hennes invigning blott uppgick till något öfver 17,000 kronor. Sedermera hafva ytterligare 5,000 kr. afbetalts, så att skulden den 1 juli 1901 utgjorde 12,000.

En viktig gren af Stadsmissionsföreningens verksamhet är arbetet bland fattiga och sjuka. För tillgodoseendet af behofven på detta område anställdes redan den 5 juli 1881 bibelkvinnan Anna Nyström, numera fru Mässror, i föreningens tjänst. Efter några år efterträddes hon af fröken Matilda Nordström, som ännu tjänar föreningen som dess bibelkvinna. Under vintrarna anordnas flera fattigbjudningar, hvarjämte till julen under en följd af år omkring 300 fattiga barn erhållit skor o. s. v. Och har föreningen till sådan verksamhet under årens lopp insamlat rätt afsevärda belopp.

Under den första tiden af sin tillvaro utöfvade ej Stadsmissionsföreningen någon söndagsskolverksamhet, hvilken uteslutande bedrefs af en inom staden varande söndagsskolförening. Men på hösten 1890 upptog äfven Stadsmissionsföreningen sådan verksamhet, hvilken alltsedan fortgått samt utvecklat sig till den största i Jönköping.

I det yttre missionsarbetet har äfven Jönköpings stadsmissionsförening tagit verksam del. Sedan den 7 juli 1884 är hon ansluten till Svenska missionsförbundet, hvars styrelse predikanten Svening Johansson i flera år tillhörde. Till nämnda missionsförbunds verksamhet har föreningen under årens lopp bidragit med omkring 20,000 kronor.

Föreningen bedrifver äfven sedan någon tid en särskild verksamhet bland ungdomen. En ungdomsklass inrättades 1896, till hvilken anslutningen dock varit ringa. Ungdomsmöten hafva dock ofta hållits, och en arbetsförening, som verkar för insamlandet af medel för söndagsskolan samt till underhåll af en evangelist i Kongo, har länge varit i verksamhet. För att bättre tillgodose denna viktiga gren af verksamheten bildades den 30 sept. år 1901 en ungdomsförening, som omfattats med stort förtroende och vid sitt första möte erhöll 81 medlemmar.

Bibelskola hölls af Svening Johansson under hans första verksamhetstid inom föreningen men nedlades efter att hafva fortgått några år. Vid församlingsmöte på våren 1901 fattades dock enhälligt beslut att åter upptaga denna verksamhet.

Sedan Svening Johansson i april 1898 aflidit, beslöts vid församlingsmötet den 4 maj sagda år att till hans efterträdare kalla kongomissionären W. Sjöholm. Men på grund af sin ställning som Svenska missionsförbundets missionär kunde han ej antaga denna kallelse. I oktober samma år utfärdades därför kallelse till predikanten *A. Ohldén* i Arboga, hvilken dock på grund af förhandenvarande förhållanden afböjde densamma. Sedan därefter ytterligare underhandlingar inledts med Sjöholm och styrelsen för Svenska missionsförbundet, hvilka underhandlingar dock ej ledde till något resultat, utfärdades i augusti 1899 förnyad kallelse till Ohldén, som efter hemkomsten från sin resa i Norra Amerika i februari 1900 antog densamma samt tillträdde sin nya befattning som Jönköpings stadsmissionsförenings föreståndare och predikant den 15 september sagda år.

Från en ringa begynnelse har Jönköpings stadsmissionsförening sålunda utvecklat sig allt mer och mer. Medlemmarnes antal uppgår för närvarande till öfver 1,000. Värdet af föreningens fastigheter uppgår till 78,978 kronor, hvarå hvilar en skuld af kr. 12,000. Från föreningens början har för verksamheten insamlats öfver 160,000 kronor. Äran för allt tillkomme Herren allena. Ty den är intet, som planterar, ej heller den, som vattnar, utan Gud, som gifver växten.

V.

Karl Palmberg.

I Östra härad i Småland, i Skede socken ligger enstaka hemmanet Slättaberg. Vid den tid, hvarom här är fråga, ägdes och beboddes det af en man vid namn Anders Svensson och hans hustru. Åt dessa makar föddes — den tredje af sex syskon — KARL JOHAN PALMBERG den 1 december 1842. Fadern var en begåfvad och i allt, som försiggick omkring honom, varmt intres-

serad man. Stor vördnad hyste han för Guds ord och läste det gärna. Särskildt förtrogen var han med då brukliga postillor, och om Anders Elfving, P. L. Sellergren och andra beryktade lärare talade han med hela sin själs intresse. På Lunds missionstidning och Bibelvännen, den tidens enda religiösa tidningar, var han prenumerant, och högt i tak stod glädjen, då barnen vid hans hemkomst från kyrkan sågo någon af dessa tidningar sticka upp ur rockfickan. Modern var en vek och ömhjärtad kvinna. Ehuru årsbarn med folkskolestadgan fick gossen icke bevista någon skola. Detta afhjälptes dock hos honom genom en snabb uppfattningsgåfva och en brinnande lust att läsa. Bokstäfverna bad han fadern lära sig, och sedan satte han själf ihop dem till ord och läste. Med bibeln var han vid 8 à 10 års ålder väl förtrogen och snart äfven med Luthers, Nohrborgs, Linderots och andra postillor. Berättelser, resebeskrifningar, geografi och i synnerhet lefvernesbeskrifningar voro en riktig läckerhet, så ofta de kunde öfverkommas.

Första intrycket af Guds helige ande erfor gossen vid 8 à 9 års ålder på ett husförhör. Då han inför den troende läraren upprepat orden: »Se, jag står vid dörren och klappar; om någon hör min röst och upplåter dörren» o. s. v., frågade denne honom direkt: »Har du, lille gosse, ännu öppnat för Jesus?» En ström af tårar blef svaret. Sedan begynte en ej ringa kamp. Självskrifven ledare af grannbarnens lekar och förströelser drogs han mera utåt. Dock tystnade aldrig helt i hans inre: »Jesus bör äga dig; för honom bör du lefva» o. s. v.

Så fortgick det till vintern 1856, då han nyss fyllt 13 år. Större delen af befolkningen i Östra härad var då uppskakad ur syndasömnen och omfattade innerligt budskapet från Golgata, förkunnadt just i Skede med kraft och stor begåfning af dåvarande komministern Per Petersson. I Karls föräldrahem lästes vanligen högt om kvällarna stycken ur bibeln, för den kväll, hvarom här är fråga, ett stycke ur Mackabeernas böcker. Gripen af en inre maning bad han den äldre brodern, som föreläste, att få låna bibeln. Då han erhållit den, föll genast upp Matt. 25 kap. om *den yttersta domen*. Dessa ord gåfvo honom ett styng, som ej mer lämnade honom någon ro. »Gör räkenskap; se, domaren står för dörren!» Egendomligt och betecknande för väc-

kelsens äkta halt var, att han nu icke ville få med någon annan än Gud att göra. De väckta skyndade i regeln till pastor Petersson; men han icke så. Ensam genomgick han i 3 långa månader den förtviflans kamp mellan lagens andliga kraf och köttets vanmakt, som beskrifves i Rom. 7 kap. Djup och förfärlig var striden. Föga ro gafs att äta och dricka och sofva för bekymret om att blifva frälst. Ändtligen på aftonen annandag pingst satt han jämte andra i en trädgård, åhörande en bibelförklaring af nämnde pastor Petersson öfver Apg. 10 kap. Budskapet om frälsning tog nu lika djupt som domsorden förut tagit. Obeskriflig blef fröjden, då den stackars hopplöse, af folket för det djupa själsbekymret kände och beklagade gossen kunde tro sina synders förlåtelse. Berg, dalar, skogar, marker — allt sjöng i samklang med hans inre: »Min vän är min, och jag är hans.» Det gamla *var* förgånget. Se, allt var vordet nytt. Andens verk i hans inre fördjupades och stadgades sedan i synnerhet genom den goda konfirmationsundervisningen af nämnde pastor Petersson och delaktigblifvandet af Jesu heliga måltid. Med denne lärare trädde han i liflig förbindelse, så ock med den skara troende, som samlades kring och uppbyggdes af honom.

En ny kamp begynte nu ehuru af annan art. En oemotståndlig kallelse förnams att vittna om den frälsare, som gjort honom så mycket godt och vunnit hans hjärta. Helst hade han sökt inträde i någon missionsskola, om någon sådan funnits. Till att uppträda som lekmannapredikant var han ännu för ung; därtill betraktades denna verksamhet med stort misstroende af hans nämnde andlige ledare samt af de troende, med hvilka han umgicks. Alltså riktades tankarna åt att få *studera*. Men fadern, som icke hade råd att bekosta skolgången och därtill ansåg det som en hederssak, att alla hans barn stannade i hans eget stånd, satte sig på det bestämdaste däremot. Dock, när kampen mellan lydnaden för faderns vilja och den inre kallelsen blef så stark, att gossens hälsa allvarligt hotades, måste fadern gifva efter. Så inskrefs han i Eksjö elementarskola hösten 1861, hvarvid han antog namnet Palmberg till minne af fädernegården. Lifvet i skolan var ofta svårt för anden, så mycket mer som bland de omkring hundra kamraterna ingen var fullt likasinnad med honom. Bristen i detta afseende ersattes dock af det flitiga umgänget

med de troende i staden och omnejden. Få voro väl de söndagar under de tre år, han vistades i Eksjö, som han icke var med om någon andlig sammankomst eller läste och samtalade med någon äldre troende i andliga ämnen. Häraf utbildades gåfvan att tala i dylika ämnen. Helt naturligt var därför, att, när han midsommardagen 1864 fått löfte att predika i Skede kyrka men måst lofva att på förhand skrifva sin predikan, han, uppkommen på talarestolen, stoppade predikan i bakfickan på rocken och talade fritt ur sitt hjärta.

Vid denna tidpunkt hade Fjellstedtska skolan öppnats i Uppsala, med angifvet syfte att utbilda sina elever så väl för missions- som prästkallet. Palmberg, hvilkens håg var att predika Kristus, kände sig kraftigt dragen dit, sedan 5-klassiga skolan i Eksjö genomgåtts. Också begaf han sig till Uppsala och intogs i Fjellstedtska skolan sagda år. Äfven i Uppsala deltog han jämte åtskilliga af kamraterna flitigt i de troendes sammankomster. Samma var ock förhållandet, då han följande året i följd af bruten hälsa vistades i Hjorted i norra Småland och följande höst (1866) vid det då bekanta, numera upphörda Stockholms lyceum, där han tillbragte två läsår och 1868 blef student. I Stockholm öppnade sig ett nytt andligt område för honom. »Näst den stund» — meddelar han — »då jag fann min frälsare, minnes jag den söndagsmiddag, då jag med längtan men ock bäfvan trängde mig in i Betlehemskyrkan och en af de ädla damerna, som voro Rosenii ständiga åhörarinnor, bjöd mig, allvarlige men mycket tungsinte yngling, en plats i sin stol och Rosenii stora och lockiga hufvud visade sig i dörren till predikstolen och han begynte bedja och tala om den gode herden. Min själ vardt öfverfull af Jesu herdetrohet, och jag gaf honom mitt hjärtas tro å nyo. Efter den stunden tillbragte jag hvardagarna på lyceum, söndagsmiddagarna i regeln i Betlehemskyrkan och söndagsaftnarna på någon mindre sammankomst med de troende ute i staden. Här voro vi som syskon, ty vi hade god reda på hvarandra, och en ljuflig, enfaldig ande var rådande».

Under akademitiden i Uppsala från hösten 1868 till våren 1870 utvecklade sig umgänget med de troende till egentlig yttre verksamhet. Jämte numera kontraktsprosten K. F. Lindblom i Askeby och numera kyrkoherden K. G. Sandberg i Sjögesta

Karl Palmberg.

m. fl. ledde han sammankomsterna i den s. k. Prinsens skola och i barnhemssalen, hvarjämte de då och då talade i Trefaldighetskyrkan. Den kyrkligt frisinnade riktning, som då var rådande bland ett stort antal troende studenter i Uppsala, tillhörde han med fast och orubblig öfvertygelse. Denna hade vunnits hufvudsakligen genom Rosenii inflytande och genom samtal och brefväxling med den begåfvade predikanten Gustaf Thörn i Göteborg samt genom åhörandet af och samtalen med domprosten Wieselgren, i hvilkens prebendeförsamling Fässberg han tillbringade ett par somrar. Under en del af Uppsalatiden var han ansluten till den bekanta friförsamlingen vid Svartbäcksgatan under K. J. Widmans ledning. Med sådana åsikter och med sin vana att öppet försvara dem kunde han naturligtvis icke komma öfverens med flertalet af kamraterna. Där de satte kyrkan, ville han i flesta fall sätta Kristus. Äfven med en och annan lärare inträffade då och då en liten ordväxling, särskildt i läran om Jesu nattvard, den han ansåg vara stiftad uteslutande för de troende. Dock hindrade icke detta, att han våren 1870 lämnade Uppsala med mycket goda betyg efter aflagd teoretisk och praktisk prästexamen.

Nu stodo de öfriga kamraterna vid målet för sin sträfvan och sågo hän mot sin prästvigning såsom mot en stor högtid. Palmberg åter kände sin väg riktigt trång. Öfvertygad att den fria andliga rörelsen var ett verk af Gud och en bärarinna af stor andlig välsignelse, ville han helst ägna sig åt den inre missionens tjänst. Prästvigas ville han icke, emedan han fruktade att då komma under hindrande band och icke odeladt få ägna sig åt Kristi sak. När han därför på våren 1870 erbjöds af grefve Stackelberg att blifva brukspredikant vid Öfverum, trodde han sig böra afslå detta, då kallet förutsatte prästvigning. I stället ingick han i Fosterlandsstiftelsens tjänst såsom medlärare vid kolportörsskolan på Johannesberg under numera kyrkoherden D. A. Ärnströms ledning och såsom reseombud under ferietiden. Det var då, han lärde känna missionsvännerna ute i landet och begynte uppträda vid missionsmötena.

Denna verksamhet stämde öfverens med hans inre böjelse, och med glädje skulle han hafva fortgått där, därest icke hinder mött i försvagad hälsa. Denna var dock nu så bruten, att han

år 1873 måste upphöra med all verksamhet. Efter åtskilliga försök att här hemma få den återställd begaf han sig på hösten samma år till utlandet, där han vistades öfver vintern i Meran i Tyrolen och på våren gjorde en resa söder ut, därvid trädande i förbindelse med åtskilliga af waldenserkyrkans ledare i dalarna och ute på missionsfältet i det öfriga Italien. Återkommen 1874 utan synnerlig förbättring trodde han sig ändtligen nödsakad att taga det steg, som han så länge bäfvat för, eller att ingå i prästämbetet. Det skedde först, sedan läkarne bestämdt förklarat, att hälsotillståndet icke medgåfve att verka som resepredikant. Med fast beslut att äfven som präst verka i frisinnad riktning, och sedan detta beslut blifvit kändt för biskopen genom flera samtal och en särskild skrifvelse, prästvigdes han i Växjö den 2 okt. 1874 och sändes som vice komminister till Hagshult, beläget norr om och ej långt från Värnamo.

Här var marken beredd af Gud. De mera omfattande väckelserna hade visserligen ej ännu begynt, men den andliga atmosfären var liksom uppfylld af syndasorg, nyfödelse, tro, hugsvalelse, hopp, bön o. s. v. Man kunde knappt tala om dessa stycken, förrän tårar, suckar eller utrop af glädje blefvo svaret. Gud hade ock ordnat det så, att tre unga, villiga krafter jämte Palmberg ställde sig till den andliga rörelsens tjänst, nämligen de kort efter honom prästvigda Svening Henriks och Nils Sandblad samt den redan 1867 prästvigde Axel Bergh. Dessa fyra stodo nu jämte åtskilliga andra troende präster och särskildt Jönköpings missionsförenings predikanter i spetsen för verksamheten. Så långt egna tjänsteåligganden det medgåfvo, reste de från ort till ort, vittnande om synden och om nåden i kyrkorna, i skolhusen, i stugorna och i de få missionshus, som då funnos. Icke minst gagnades rörelsen genom deras enskilda samtal med de bekymrade i prästgårdarna, där de voro anställda. Naturligtvis fingo de röna motstånd och måste lida. Så t. ex. förklarade en kontraktsprost barskt för en af de unga pastorerna vid dennes besök: »Du har ingen rätt att bry dig om själarna i mitt pastorat, förrän hvarje själ i din egen socken är omvänd.» Detsamma var ock att vänta, då det efter lifvets ord hungrande folket i en socken med kyrkovärdarne i spetsen öppnat sin kyrka och nästan tvungit en af de nämnda pastorerna, som var på

besök, att predika för dem. Naturligtvis följde anmälan, förklaring m. m. Denna rörelse utbredde sig vida i norra Småland, mest i Jönköpingstrakten, från år 1874 till inemot 1890. Det var en vederkvickelsens tid ifrån Herrens ansikte såsom väl aldrig förut och icke sedan i dessa trakter.

För pastor Palmberg har det ordet uppfyllts: »Som din dag är, så skall din kraft vara». Mycket har han ju arbetat och väl icke så litet lidit synnerligen under de nio första åren efter prästvigningen, då han skickades från den ena verksamhetsplatsen till den andra. Ljufligast och fridfullast för honom var tiden som v. pastor i Sanseryd nära Jönköping från 1876 till 1880. Det var hufvudsakligen under dessa år, den troende församlingen i staden uppkom. Nära förbunden har han sedan varit med de troende därstädes. Såsom komminister i Månsarp sedan 1883 är han fästad vid orten och bor sedan 1896 i Smålands Taberg 13 kilometer söder om Jönköping. Ännu mer fästad blef han vid de troende grupperna, då han år 1886 kallades till ordförande och ledare af Jönköpings missionsförening efter häradshöfding Odencrantz, som då aflidit. I denna verksamhet har han ett godt stöd i sin begåfvade maka Hilli Thelander, född Braune, med hvilken han ingick äktenskap 1896. För öfrigt kan det sägas om honom, att han trots sin ställning som präst och i motsats till de flesta af sina ämbetsbröder intagit en vänlig och broderlig ställning till den frikyrkliga rörelsen, äfven då det gällt att försaka och lida för densamma. Detta har icke varit utan betydelse för den lugna utvecklingen af de andliga förhållandena i norra Småland. Här har han vetat sig vara ställd af Herren. Åtskilliga gånger har han varit kallad att verka å andra orter, såsom då han ett par gånger kallats att aflägga prof för prästerlig beställning i Karlskrona och såsom fjärde profpredikant för kyrkoherdebefattningen i Mönsterås (1893) och i Vinslöf (1896). Men han har dock afböjt dessa kallelser, emedan han ansett sig i sin nuvarande ställning bättre kunna tjäna Herrens sak och vara till nytta för Guds församling.

Pastor Palmberg åtnjuter inom hela vårt land ett berättigadt anseende som predikant. Han är originell och bildrik i sitt framställningssätt och söker gärna i sina predikningar framkomma med nya synpunkter, hvadan de i mycket skilja sig från de van-

liga föredragen. Detta gör, att han rycker sina åhörare med sig och väcker intresse hos många af dem.

Dessa egenskaper i förening med en varm gudsfruktan och en rik andlig erfarenhet hafva gjort, att Palmberg på särskild kallelse under en längre följd af år med välsignelse deltagit i de stora missionsmötena, som årligen hållas i skilda delar af landet. Må Herren fortfarande göra honom till välsignelse i evangelii tjänst.

VI.

Vista härad.

Åren 1848—1850 var en ung, älsklig och mycket gudfruktig prästman vid namn Josua Colliander anställd som informator hos grefve Hammilton å Lyckås. Han predikade i både Skärstad, Ölmstad och Grenna samt höll dessutom bibelförklaringar i husen hos de vänner, som ville mottaga honom, och var de få troende, som funnos på orten, till mycken välsignelse. Men någon egentlig väckelse förspordes ej förrän 1855, då den nådevind, som uppstått året förut i Jönköping och trakten väster ut, spred sig äfven åt öster.

Under åren 1854—1855 var den förut i detta arbete nämnde pastor A. A. Fischer anställd som v. komminister i Habo. Han predikade godt »om den käre gode Guden», och många af dem, som längtade efter att få höra ett fritt evangelium, reste öfver Vättern i små fiskarbåtar och ansågo sig rikligen ersatta af det goda Guds ord, de fått höra.

På våren 1855 kallades de i Jönköpingstrakten redan då verkande predikanterna till Vista härad. Den förste lekmannapredikant, som besökte Skärstad, var O. Ahnfelt. En troende hemmansägare, Isak Magnusson i Lekarebo, hade nog mod att mottaga honom i sitt hus. Och strax därpå kommo C. J. Lindberg och Svening Johansson och predikade på många ställen i både Skärstads och Ölmstads socknar. En märklig rörelse uppstod; i synnerhet genom Sv. Johanssons eldiga och frimodiga uppträdande, särskildt med väckelsens gåfva, slogs larm i det sofvande lägret. Där blef ett gny, där blef gråt och bekännelse af synd, men där blef ock förlossning, frid och fröjd i många

hjärtan, både unga och gamla; där blef glädje, tack och lof samt sång, såsom man förr aldrig hört. Så var den heliga elden tänd, och den underhölls dels genom förnyade besök af de redan nämnda jämte andra predikanter, dels, och kanske icke minst, därigenom att de troende nu började samlas för att uppbygga sig inbördes genom läsning af Guds ord och andra goda skrifter, särskildt Rosenii Pietist, och genom bön, sång och samtal.

Åren 1856—1857 var en pastor Forssander vice pastor i Ölmstad. Han predikade frimodigt evangelium och ådrog sig därigenom icke ringa förföljelse af sina öfverordnade.

År 1857 ankom Håkan Sjögren som komminister till Visingsö, och, som han predikade enfaldigt ett godt evangelium, så blef det att åter begagna de små fiskarbåtarna för att göra färder från fastlandet öfver Vättern till den väna ön.

År 1860 flyttade predikanten P. A. Hultman till Skärstad. En arrendator vid namn Sven Andersson i Krakarp upplät bostad åt honom i omkring $2^1/_2$ år. Under denna tid uppstod en andra väckelse. De enskilda husen visade sig nu vara för trånga för sammankomsterna, och därför beslöts uppförandet af ett missionshus. Det var år 1861, och detta missionshus var det första på landsbygden i dessa trakter. Den nyss nämnde Sven Andersson, som var en kraftfull, orädd man, hade före sin omvändelse varit brännvinsbrännare och supare. Sedan han i den första väckelsen blifvit frigjord ur syndabojorna, lämnade han sitt bränneri som ett bidrag till missionshusets uppförande. Jämte honom arbetade f. d. nämndemannen Johannes Johannesson i Brunstorp, sedermera i Säby, kraftigt för husets fulländande. Lekmannaverksamheten hade i honom en god främjare, däruti att han mottog och härbergerade de kringresande predikanterna. Samtidigt med missionshusets byggande bildades en missionsförening, som sedermera anslöt sig som biträdesförening till Jönköpings missionsförening Äfvenså uppstod en arbetsförening, genom hvars verksamhet medel samlades så väl till yttre missionen som till bestridande af utgifterna för missionshuset m. m. År 1862 blef af patronus kallad till komminister i Skärstad ofvan nämnde pastor H. Sjögren. Han verkade därstädes till stor välsignelse i 10 år. Han inskränkte ej sin verksamhet till predikstolen i kyrkan utan deltog med lif och lust i de troendes

sammankomster så väl i missionshuset som annorstädes. Synnerligt gladdes han öfver de väckelser, som åren 1871 och 1873 uppstodo i Skärstad. Dessa väckelser, »väckelserna i Bosgård», voro de kraftigaste, som öfvergått Skärstad.

Omkring 1864 ankom till Ölmstad kyrkoherde C. J. Svalander. Denna originelle man samlade kring sig stora åhörareskaror så väl från Ölmstad som de kringliggande socknarna. Den lilla åldriga sockenkyrkan förmådde ofta ej rymma dem alla.

Sjögren fick till efterträdare i Skärstad komminister *E. M. Bursell.* Af naturen en god och älsklig man ägde han stora predikogåfvor, och, då han efter några år genomgått en sann omvändelse, fick han med sina gåfvor blifva till stor välsignelse. År 1875 kom Fr. Beskow som kyrkoherde till Skärstad. Äfven han deltog, särskildt i sina kraftigare år, med lif i verksamheten för Guds rike genom anställande af möten och kallande af prepikanter, både präster och lekmän. Ungefär samtidigt som Beskow kom till Skärstad, efterträdde P. A. Petersson Svalander i Ölmstad. Petersson var en stilla, fridälskande man, som trifdes godt i de troendes krets och med sina enkla, goda predikningar fick bidraga till deras uppbyggelse i tron.

Vid denna tid kom äfven till Grenna en ung troende komminister vid namn *Fr. Hagström.* Alla tre socknarna, Skärstad, Ölmstad och Grenna, ägde nu och en tid bortåt troende präster, hvilkas nitiska arbete för själarna burit rika frukter.

Till dessa prästmän hör äfven *Arvid Rydén,* som var komminister i Skärstad från 1882 till sin död 1897. Genom sitt helgade lif och umgänge samt sina kraftiga, praktiska predikningar fick han under de 15 år, hans arbetstid i Skärstad varade, verka ett välsignadt Guds verk. Han har ock lämnat dyrbara minnen efter sig. Särskildt minnas honom fattiga, sjuka och ålderstigna med tacksamhet för hans kärleksfulla omvårdnad om dem. Hans bibelförklaringar i missionshuset på torsdagskvällarna voro särdeles dyrbara stunder.

År 1878 byggdes i södra delen af Skärstad ännu ett missionshus, och äfven där uppstod en missionsförening med samma syften och verksamhetssätt som den första, som nu blef kallad Skärstads Norra missionsförening. Inom den södra föreningen

bildades på 1880-talet en liten friförsamling, som anslöt sig till Svenska missionsförbundet.

I Ölmstad byggdes intet missionshus förrän i senare tider, emedan kyrkan där stod öppen för lekmannapredikanter.

Bland de ledande männen i den andliga verksamheten i Ölmstad må nämnas organisten C. A. Rendahl, som allt ifrån början tog liflig del däri. Föreningar för kristlig verksamhet, såsom ynglinga- och jungfruföreningar, uppstodo i Skärstad efter väckelserna på 1870-talet.

VII.

Norra och södra Vedbo härad.

Inom Småland hafva tid efter annan vidtomfattande religiösa väckelser och rörelser försports. Vi vilja här påpeka en sådan af ganska märkvärdig beskaffenhet, hvilken uppstod i slutet af 1850-talet. Medelpunkten för denna rörelse är att söka på landsbygden mellan sjöarna Vättern och Sommen i Bälaryds och Lommaryds socknar. Den utgrenade sig sedermera äfven till Flisby, Solberga, Vireda, Haurida, Adelöfs och Linderås socknar.

Den väckelse, som uppstod i Bälaryd och sedermera därifrån utbredde sig, medförde det resultat, att många kommo till lif i Guds sons tro. Rörelsen pågick under flera år, men i början af år 1864 synes det i dessa trakter hafva varit tyst och stilla. Inga väckelser förspordes, inga sammankomster höllos. Herren verkade dock uti det tysta, och vid midsommartiden sammanslöto sig de kristna i Bälaryd, Flisby, Solberga och Lommaryd samt bildade en missionsförening. På hösten samma år fick denna förening stor anslutning. Sammankomster höllos här och där i byarna, ett stort begär efter Guds ord förspordes, och människor började att med allvar fråga: »Hvad skall jag göra för att få evigt lif?»

I början af år 1865 tog denna rörelse en särskildt egendomlig gestalt i Lommaryds socken. En stilla och gudfruktig man satt en afton strax efter trettondag jul i sitt hem, där han ledde husandakten bland sitt folk. Under bönen yttrade han följande: »Jag har fem barn, och du har fem sår, Herre Jesus.

Tag du och göm ett af mina barn i hvart och ett af dina sår.» Strax efter sedan fadern hade uttalat dessa ord, föll ett af barnen, en 16 à 17 års gosse, vanmäktig ned till golfvet och började högljudt ropa till Gud. Den äldre systern, som såg detta, föll likaledes till golfvet och började också att ropa till Gud. Båda barnen voro gripna af djup oro och förskräckelse, och redan följande dag hade de kommit till frid och voro hjärtligt nöjda och glada.

Ryktet om denna märkliga tilldragelse gick som en löpeld genom hela orten, och redan följande afton samlades en stor skara af människor i det ofvannämnda hemmet. Man sysselsatte sig med läsning, sång och bön. Under denna afton upprepades åter igen, hvad som hade tilldragit sig under den föregående, och åtskilliga »föllo» äfven nu. Bland dessa var en 70-årig man, som låg och grät på golfvet. Sammankomsten fortsattes ända till kl. 6 på morgonen. Man omväxlade med läsning, samtal och sång, och ej mindre än 14 à 15 personer blefvo under natten fattade af Herrens ande, och större delen af dessa kom sedan till frid. Under följande aftnar höll man sammankomster, hvilka aflupo ungefär på samma sätt. En af denna rörelses ledare säger: »Den skarpa väckelsen och det stora behofvet af tröst och upplysning för de väckta gjorde det nödvändigt att så länge och så ihärdigt som möjligt hålla på med ordet och bönen.» Hvad som i synnerhet utmärkte dessa sammankomster var det samtalande, som jämte det muntliga föredraget samt sång, bön och läsning af Guds ord plägade förekomma vid desamma. Detta samtalande bestod däri, att de uppväckta och troende gingo omkring och talade med de ogudaktiga, som hade infunnit sig vid sammankomsten, och uppmanade dem att vända sig till Herren. Därvid plägade man oafsiktligt ordna sig efter ålder och kön. Barn samtalade ofta med barn, äldre med äldre. Understundom träffade man någon, som kraftigt opponerade sig mot hela denna rörelse. »Ni är tokig; ni är galen! Ja, du är vackert ett Guds barn, du! Vi veta nog, hurudan du varit!» Dylika yttranden hördes från de ogudaktigas läppar. Men då plägade de troende samla sig just omkring en sådan för att öfverbevisa honom om hans olyckliga tillstånd. »Du är alldeles förskräcklig», sade de, »du går

ju uppenbart på satans vägar; stå ej längre emot Guds nåd, du blir förtappad för evigt. Ser du icke, att du redan vandrar på afgrundsbranten? Vänd om, förhärda dig icke längre. Gud vill söka och frälsa dig.» Var det någon, som blef slagen och djupt bedröfvad öfver sina synder, så samlades man omkring honom, uppmuntrande honom att sätta tro till Guds barmhärtighet, hvarvid man anförde en mängd bibelspråk, där det talas om Guds rika nåd och om det blod, som förmår borttaga världens synder. På ett annat ställe inom samlingsrummet kunde det finnas någon, som hade kommit till tron på Herren och i sin glädje utbrast, sägande: Tack, käre Jesus, att du frälst mig och gjort mig så salig! Gud ske lof, nu är jag bärgad! Jag är ryckt som en brand ur elden, lofva Herren, min själ. Man kunde få se en fader och en moder sitta tillsamman och barnen klänga omkring deras hals, gråtande och bedjande: »Pappa eller mamma, vänd om, vänd om, gå icke längre på den breda vägen, trampa icke längre Jesu blod under edra fötter utan skynda eder att göra bättring och fly till Guds nåd och barmhärtighet.»

Detta må tjäna som exempel på denna andliga rörelses art och beskaffenhet. Snart utbredde sig väckelsen ifrån Lommaryd till Linderås, Bälaryd, Flisby och Solberga. Det var liksom en skogseld, som gick framåt, dit vinden blåste. Man berättar, att tre veckor efter väckelsens början icke mindre är 197 personer hade kommit till lif i Guds sons tro. Hela familjer hade blifvit omvända. Ja, man påstår t. o. m., att i de socknar, där väckelsen kraftigast gick fram, knappt någon fanns, som icke i någon mån blifvit berörd af densamma.

Inom Lommaryd hade sedan längre tid tillbaka funnits ett litet antal baptister. Dessa grepos allesamman af den nya rörelsen och anslöto sig till densamma.

Efter någon tids förlopp antogo dessa sammankomster en mer lugn och stilla karakter, och de började att hållas om dagen och icke om natten. Det är ock märkvärdigt, hurusom man än i dag i dessa socknar kan hålla sammankomster nästan hvilken tid på dagen som helst, och talrika skaror samlas det oaktadt till ordets hörande. Ehuru denna andliga rörelse uppenbarade sig på ett högst egendomligt sätt, särskildt genom det s. k. »fallandet», har den dock utan tvifvel varit ett Herrens verk till

mångas omvändelse och frälsning. Herren är icke i sitt arbete bunden vid bestämda former, utan dessa gestalta sig mången gång ganska olika till följd af den olika karakter, som är utmärkande för befolkningen i olika provinser.

Såsom den nämnda rörelsen begynte i Bälaryd och Lommaryd, så har Guds helige ande äfven sedan märkbart hvilat öfver dessa trakter, särskildt öfver Bälaryd. Där har förblifvit en härd för den heliga elden. Så småningom hafva nya härdar födts utöfver häradet. Verktyg härtill hafva varit så väl präster som lekmän; af de förra kyrkoherden N. P. Kallander i Adelöf, nu i Säby; kyrkoherden Erik Rudberg i Frinnaryd, nu i Vånga; efter honom kyrkoherden Axel Hallberg i Frinnaryd; komministern J. Nylén i Bälaryd, nu kyrkoherde i Frödinge m. fl. I samförstånd med dessa men i regeln själfva och af egen drift hafva de troende ordnat en god och kraftig verksamhet, kallat resepredikanter, uppfört missionshus, begynt öfva skriftenlig församlingsgemenskap o. s. v.

Den märkbaraste af dessa nya härdar har Tranås stationssamhälle i Säby socken varit. Länge var allmänna tonen där, att man borde vara troende. Nu har det med samhällets snabba tillväxt ju blifvit annorlunda. Fortfarande är där en liflig och särdeles praktisk andlig verksamhet. Hittills har predikoverksamheten i missionshuset och i de öfriga frikyrkliga lokalerna varit nog för folkets behof. Nu vill man få till stånd äfven en statskyrklig verksamhet och kämpar där som annorstädes för uppförande af kyrka m. m.

I Linderås socken och åtskilliga angränsande trakter har rörelsen haft mera svårt att lugnt utveckla sig. Somliga af de troende togo här omkring 1880 och längre fram den innerliga längtan i hvarje Guds barns hjärta efter syndens fulla dödande i köttet för ett verkligt sådant dödande, innan det i verkligheten var det, och fingo därför göra svåra och bittra erfarenheter. Dels uppstodo strider och söndringar, och dels ledde det därhän, att mången, som en tid förde en hög och glad bekännelse, om en tid upphörde att föra någon bekännelse alls utan slutade i synden. Nu äro förhållandena i detta afseende bättre, och verksamheten har begynt stadga och ordna sig.

Äfven dessa härad höra till Jönköpings missionsförenings verksamhetsområde, hvarjämte å flera orter församlingar bildats, som anslutit sig till Svenska missionsförbundet.

VIII.

Östra härad.

Vid början af 1860-talet hade evangelii vänner på flera ställen i vårt land begynt sammansluta sig i föreningar för att sålunda mera kraftigt kunna verka för missionens sak. Man gaf då i allmänhet dessa föreningar namnet traktatsällskap, emedan en stor del af deras verksamhet bestod i bok- och traktatspridning. Guds ords predikan var väl hufvudsyftet, men till följd af de då rådande fördomarna mot den fria lekmannaverksamheten skulle bokspridningen synas utgöra deras närmaste ändamål. De personer, som stodo i dessa traktatsällskaps tjänst för ordets spridning, kallades därför kolportörer. Behofvet af kristlig litteratur var då ock synnerligen stort, ty i månget hem funnos inga andra böcker än psalmboken och katekesen samt möjligen nya testamentet.

På initiativ af O. Ahnfelt, som vid denna tid ofta besökte Östra härad, bildades sålunda *Hvetlanda traktatsällskap* den 10 okt. 1860. Dess syfte var att genom predikan och spridning af skrifter med sant evangeliskt innehåll verka för själars omvändelse och heliggörelse utan att blanda sig i några kyrkliga lärostrider. *Samuel A. Johansson* från Bexheda blef enhälligt vald till traktatsällskapets kolportör. Kvartalsmöten höllos sedermera regelbundet på olika platser. Dessa möten, vid hvilka både troende präster och lekmän i broderlig endräkt framburo vittnesbördet om Kristi frälsningsnåd, voro riktiga festhögtider för de troende och besöktes af långt mera folk från skilda orter, än de små samlingslokalerna kunde rymma. Något missionshus fanns nämligen ännu icke på orten. Den rymligaste och mest lämpliga samlingslokal, som var tillgänglig för större andliga sammankomster, var Joh. Samuelssons i Flugeby brunns- och badinrättning, där ett särskildt hus var uppfördt för detta ändamål. Så

väl denna lokal som ock hans eget hem stodo med den största gästfrihet öppna för evangelii förkunnare och sammankomster omkring Guds ord.

Samtidigt med Hvetlanda traktatsällskap bildades ett annat sådant, som omfattade Rydaholm, Gällaryd med flera socknar i Östbo härad samt Mistelås, Slätthög, Moheda och Anneboda i Kronobergs län. Baron Rappe på Tagel var detta sällskaps ordförande och S. Mattsson dess predikant.

Alla troende på orten, hvilka kände sig solidariska med verksamheten, voro medlemmar i dessa sällskap. Styrelsen kompletterade sig själf men handlade efter uppsatta stadgar. Gud bekände sig till verksamheten, och den sanningen, att förening ger styrka, uppenbarade sig på ett ganska märkbart sätt, ty genom dessa sammanslutningar växte den inre missionen till i styrka alltmera utan att omhändertagas af statskyrkliga myndigheter, och i denna riktning har den ock alltsedan ju mer och mer utvecklat sig.

Genom pastor Ahlbergs åtgörande, hvilken nu blifvit ägare af Flugeby brunn och bosatt sig där, och som besjälades af en mera strängt kyrklig åskådning, blef nämnda brunnssalong omkring år 1862 stängd för O. Ahnfelt och Hvetlanda traktatsällskap. Den mera afvoga ställning, som Ahlberg intog gent emot den förutvarande fria missionsverksamheten på orten, hade emellertid det goda med sig, att de frisinnade troende slöto sig närmare tillsamman och uppväcktes till mera uppoffrande verksamhetsnit. Den länge närda tanken att i Hvetlanda uppföra ett missionshus blef nu förverkligad, och redan vid midsommartiden följande år var detta nya hus till de fria missionsvännernas stora glädje så nära färdigt, att traktatsällskapet då kunde hålla sitt möte i detsamma. Ehuru enkelt och anspråkslöst blef detta hus till stor nytta för den evangeliska verksamheten inom hela Östra härad. Vid de missionsmöten, som där höllos, samlades folk icke blott från detta härad utan äfven från ännu mera aflägsna orter. Det här förkunnade ordet bar frukt till mångas omvändelse bland befolkningen på platsen och bidrog äfven i väsentlig mån därtill, att på många orter, som förut varit otillgängliga för evangelii predikan, många dörrar öppnades för lekmannapredikanter.

Vid denna tid blef en man i Hvetlanda socken omvänd till Herren, hvilkens omvändelse väckte ett stort och berättigadt uppseende. Hans namn var *Gustaf Thörn*. Han var före sin omvändelse ledaren på de flesta af ortens syndiga nöjen och danstillställningar. Därjämte kunde han roa folket med kvickt men rått och syndigt skämt, hvari en begåfning uppenbarade sig, som var ämnad för något bättre. Han blef sedermera småskollärare inom socknen, och, drifven af Kristi kärlek och nitälskan för själars frälsning, började han ock snart nog offentligt vittna om Herren. Efter någon tid blef han kallad som predikant till Göteborg, där han sedan med välsignelse deltog i det evangeliska arbetet.

Under förra hälften af 1860-talet blef i denna bygd en annan person af högre samhällsställning vunnen för Herren, hvilken sedan på ett mycket älskligt sätt arbetade för evangelii sak. Denne man var kronofogden *Gustaf Thunberg*. Hans fader var kronofogde i Östra härad, och vid hans död blef sonen, då ännu helt ung, utnämnd till faderns efterträdare. En lysande framtidsbana tycktes nu ligga öppen för Thunberg. Han var ung, begåfvad, och allt syntes löftesrikt. Hans hem, umgängeskrets och hela lif var i öfverensstämmelse med den s. k. fina och bildade världens smak och bruk. Emellertid fick han snart göra den upptäckten, att hans ekonomiska ställning icke tillstadde ett sådant lif, och oförutsedda ekonomiska bekymmer och trångmål fingo i Herrens hand tjäna såsom medel till hans omvändelse. Härigenom krossades, såsom han själf sedan berättat, hans högmod och lysande framtidsutsikter, och, när han en dag tänkte på, hvart han skulle vända sig för att få hjälp, och alla vägar syntes stängda, hörde han en röst innerst i själen: »Vänd dig till Gud, hos honom är hjälpen för både tid och evighet. Vänden eder till mig, så varden I saliga alla världens ändar, ty jag är Gud och ingen mer». Det blef nu mer och mer visst för Thunberg, att ingen annan utväg fanns, och från denna tid började han böja sina knän i bön, i hemmet bruka Guds ord samt bevista de troendes sammankomster för att lyssna till evangelii ord. Han fick tröst och frid till sin själ, och det dröjde icke länge, förrän andens synliga frukter vittnade om, att han var i sanning född af Gud. Den frid och glädje, som vissheten om syndernas

förlåtelse skänker, framstrålade sedan ur hans eldiga blick. Hans kärlek till Guds folk, vare sig fattig eller rik, hög eller låg, framträdde ren och oskrymtad, och så väl hans lefverne som hans frimodiga bekännelse af Herrens namn gaf en otvetydig färg åt hela hans lif och vittnade om den ande, som tagit sin bostad hos honom. Genom den kärlekens rättrådighet, som han lade i dagen vid fullgörandet af sina plikter som kronofogde, och genom sitt nitiska deltagande i det fria evangeliska arbetet utöfvade Thunberg en välsignelserik verksamhet, hvars verkningar omfattade hela hans fögderi.

På våren 1865 höll Hvetlanda traktatsällskap i Bexheda socken ett talrikt besökt möte för att rådgöra om vissa förändringar i sällskapets verksamhet. Förslag framställdes nu därom, att namnet Östra härads missionsförening skulle antagas i stället för Hvetlanda traktatsällskap, att alla frikyrkliga skulle utgå ur styrelsen och endast kyrkligt sinnade inväljas, att nya stadgar, öfverensstämmande med föreningens grundsatser, skulle uppsättas, och att förut nämnde S. Mattsson skulle anställas såsom föreningens predikant i stället för den frikyrkligt sinnade Samuel A. Johansson. Rörande denna sistnämnda förändring kunde emellertid ingen enighet vinnas, och följden häraf blef, att Hvetlanda traktatsällskap vid detta möte upplöstes, utan att någon ny förening kom till stånd. Efter någon tids förlopp blef Johansson erbjuden att ingå som predikant i Jönköpings missionsförening, hvilket anbud han med glädje antog, hvarjämte denna förenings styrelse uttalade den önskan, att evangelii vänner i Östra härad skulle ordna sig såsom en biträdesförening till Jönköpings missionsförening. Detta förslag vann allmänt bifall bland missionsvännerna i Östra härad, och af denna anledning sammankallade kronofogde Thunberg ett möte med ombud från alla socknar inom häradet. Vid detta möte, som hölls den 2 jan. 1866, bildades *Hvetlanda missionsförening*. Thunberg valdes till ordförande för den nybildade föreningen, och en skrifvelse till Jönköpings missionsförening uppsattes med begäran, att Hvetlanda missionsförening skulle få ingå som biträdesförening i Jönköpings missionsförening, hvilken begäran blef beviljad. Från denna tid började en större lifligbet förspörjas i det evangeliska arbetet inom Östra härad. Sammankomsterna omkring Guds

ord blefvo mera talrikt besökta, missionshus uppfördes, och syföreningar bildades på flera platser. Ett varmt intresse för missionens sak väcktes till lif, frid och endräkt inträdde bland de troende, och lifgifvande nådevindar började blåsa, hvarunder många blefvo förda ifrån mörkret till Guds underbara ljus.

Kronofogde Thunbergs verksamhet såsom Hvetlanda missionsförenings ordförande blef icke långvarig. Efter ett nitiskt och rikt välsignadt arbete i Herrens tjänst afsomnade han i frid den 10 maj 1867. Uppfylld af en oskrymtad kärlek till Herren Jesus och besjälad af en varm nitälskan för evangelii framgång efterlämnade han ett stort tomrum bland de troende i dessa bygder, för hvilka han genom lära och lefverne varit ett skönt föredöme i tro och rättfärdighet.

Under den närmast följande tiden började så småningom det behofvet alltmera göra sig gällande att få till stånd en bättre ordning och större fasthet och reda i det evangeliska missionsföreningsväsendet. När Hvetlanda traktatsällskap bildades, valdes visserligen en styrelse af för saken nitälskande personer, men i fortsättningen kompletterade denna styrelse sig själf. Så skedde äfven då, när sällskapet ombildats under namn af Hvetlanda missionsförening. Så var ock förhållandet med alla de traktatsällskap och missionsföreningar, som hittills uppstått på olika platser i södra Sverige. Alla dessa föreningar hade väl sin styrelse, och väl funnos utom styrelsen för missionens sak verksamma personer, som kände sig solidariska med styrelsen, men föreningarna hade inga antecknade medlemmar, som på något sätt förbundit sig att vara medansvariga med styrelsen. Hvetlanda missionsförenings styrelse började ock inse behofvet af en förändring i nu antydda riktning, hvilket hade till följd en omorganisation af föreningen, som genomfördes den 11 febr. 1878. Då antogos stadgar, som bestämde föreningens syfte, villkoren för medlemsskap, medlemmarnes plikter och rättigheter, huru styrelsen skulle väljas samt dennas uppgift m. m. Den paragraf i stadgarna, som innehöll villkoren för medlemsskap i föreningen, hade följande lydelse: »Såsom medlem i denna förening upptages hvar och en, man eller kvinna, ung eller gammal, blott med det villkor, att han (hon) af Guds barn är känd såsom en utaf dem, som i lära och lefverne bekänna sig vilja tillhöra Herren

Jesus». Den apostoliska tron utgjorde enligt stadgarna denna förenings bekännelse, och föreningens anderiktning i tro och lefverne uttrycktes genom åtskilliga i stadgarna intagna bibelspråk. Det hela afslutades med följande löfte: »Detta vilja vi i lif och död fasthålla och bekänna. Vi vilja mer och mer i Jesu namn efter den nåd, Gud gifver, visa hvars andes barn vi äro, gå ut från världen och fly allt, som ondt synes, och bedja Gud om nåd att vittna om Jesus, vår dyre frälsare, som gaf sitt lif i döden för oss. Härtill förhjälpe oss Gud i sin stora nåd och barmhärtighet genom Jesus Kristus». Vid årets slut uppgick föreningens medlemsantal till 178 personer, hvilka till största delen voro bosatta inom Hvetlanda och Bexheda socknar. Att ett mer eller mindre medvetet behof af ett nytestamentligt församlingslif framträdde i denna förenings bildning, torde ej kunna förnekas, men det var dock först längre fram, som detta behof så småningom blifvit på ett mera tillfredsställande sätt tillgodosedt.

Sedan sammanslutningen mellan Hvetlanda och Jönköpings missionsföreningar ägt rum, bildades, som sagdt är, i socknarna af Östra härad sy- och arbetsföreningar i syfte att verka för den inre och yttre missionen. På det att dessa föreningar måtte behållas i endräktig samverkan, sammanslöto de sig på initiativ af Hvetlanda missionsförenings styrelse i mars månad 1874 till en förening med namnet *Östra härads missionsförening.* Till ordförande för densamma valdes dåvarande folkskolläraren, sedermera distriktsföreståndaren *A. G. Lindqvist,* öfver hvilkens lif och verksamhet en kort teckning meddelas längre fram.

På grund af de andliga lifsrörelser, som uppstodo på 1870-talet, blef behofvet af evangelii predikan allt större, i det att dörrar då öppnades för Guds ord på många platser, där förut vantrons och otrons mörker varit rådande. Jönköpings missionsförenings predikanter kunde till följd af sin vidsträckta verksamhet endast till en ringa del tillgodose detta behof Östra härads missionsförening kallade därför år 1877 *J. A. Björklund* att 9 månader om året utöfva predikoverksamhet i Östra och Västra samt Vedbo härader äfvensom i angränsande socknar af Kalmar och Kronobergs län. Denna verksamhet fortsatte han till år 1882, då han afreste till Amerika.

Enär hungern efter Guds ord under denna tid alltmera tillväxte, fattade Östra härads missionsförening det beslut att kalla troende präster och skollärare samt gudfruktiga lekmän, som gjort sig kända för gåfvan att förkunna Guds ord, för att mot en skälig ersättning utöfva predikoverksamhet på ofvannämnda orter de tider, det var dem möjligt. Icke mindre än fyra präster, fyra skollärare, fem landtbrukare, en snickare och en skräddare jämte andra antogo kallelse till sådan verksamhet, och alla dessa arbetade i endräktig kärlek och med synnerlig välsignelse för evangelii sak i dessa bygder. Liksom Herren under de sist flydda årtiondena rikligen välsignat denna ort med all andlig välsignelse, så utgör ock hans trofasta kärlek en borgen därför, att predikan om den korsfäste Kristus äfven under dagar, som stunda, skall ljuda här och bära allt rikare frukter till rättfärdighet och evigt lif.

IX.

A. G. Lindqvist.

Skolläraren och predikanten A. G. LINDQVIST föddes den 5 maj 1834 i Korsberga socken i Småland. Hans fader, sadelmakaren Lindqvist, var känd för sin allvarliga gudsfruktan och sin kristliga karakter och intog en ganska framstående plats bland de troende inom socknen. Föräldrarne tillhörde den tyska s. k. pietistiska skolan. De voro mycket kyrkliga och hyste en viss fördom mot lekmannaverksamheten. I deras hem öfvades alltid husandakt, och de bemödade sig allvarligt om att uppfostra sina barn i tukt och Herrens förmaning. Lindqvist säger själf om sitt föräldrahem: »Jag var den äldste bland 7 syskon. Vi uppfostrades vid att hafva små behof och hurtigt arbete. Varm och allvarlig tukt kom oss till del. Våra föräldrar fruktade Gud, läste Guds ord flitigt, praktiserade dess sanningar i lifvet samt uppfostrade oss vid Guds ord och bön. Jag fick då djupa intryck af sanningen, men, ty värr, förbleknade de snart. Tidigt och flitigt läste jag i bibeln; i synnerhet de historiska böckerna form-

ligen slukades. Men trots allt detta växte jag upp främmande för mitt lifs Gud. Dock hade jag aldrig ro i synden».

Drifven af lust att studera och begåfvad med musikaliska anlag sökte Lindqvist inträde vid Växjö seminarium, där han tog skollärareexamen 1853 och organistexamen 1854. År 1856 blef han skollärare i Linderås, hvilken syssla han innehade till år 1872, då han sökte och erhöll skollärare- och organistbefattningen i Nye socken.

Före sin omvändelse lefde Lindqvist visserligen världen lik. Men för Guds ord hade han alltid aktning, och Guds folk kunde han aldrig smäda. I början af 1860-talet ägde stora andliga väckelser rum i Linderås och dess omnejd. »Jag gick någon gång», så berättar han själf, »och hörde en och annan lekman men fick ej något varaktigt intryck däraf. Men en söndag på våren 1863 begick jag Herrens nattvard i kyrkan. Jag hade alltid haft svårt att under dessa stunder vara riktigt andäktig, och den dagen var det alldeles omöjligt. Då tänkte jag: Måtte jag aldrig komma hit i ett sådant sinne mer. Jag kom under veckans lopp i gruflig nöd, önskade att få frid med Gud, men det såg alldeles förtvifladt ut. Så fick jag på lördagskvällen tag i ett häfte af Pietisten och läste Rosenii utläggning af Rom. 8: 17, och då gick ljus upp för min själ. Jag blef så lycklig, att jag för glädjes skull ej kunde sofva den natten. Dagarna därefter fick jag höra predikanten Hultman och stadfästades däraf alltmera i sanningen. Jag slöt mig genast till de troende på trakten, och de mottogo mig med öppna armar och stor glädje. Vi tillbringade saliga stunder tillsamman på våra sammankomster».

På våren 1865 utbröt en större väckelse i Linderås socken. Lindqvist började då på de troendes enträgna begäran ehuru under stor tvekan, ångest och bön att offentligt predika Guds ord. Mången hård kamp hade han att genomgå, innan han blef viss om, att Gud hade kallat honom till detta ämbete. Han skref till C. O. Rosenius och rådfrågade honom rörande denna sak. Rosenius svarade med Matt. 5: 42: »Gif den, som beder dig, och vänd dig icke bort ifrån den, som vill låna af dig», samt tillade sedan: »Så enkel är den saken». Sedan han väl börjat vittna om Herrens nåd, erhöll han den ena kallelsen efter den

A. G. Lindqvist.

andra från socknarna rundt omkring, och hela den tid, som han var ledig från skolarbetet, togs sålunda i anspråk för hållandet af sammankomster inför talrikt församlade åhörareskaror. Han var till en början nära nog den ende predikanten på trakten. Verksamheten utbredde sig till nästan hela häradet. Ända från början bekände sig Gud till och välsignade den på ett härligt sätt, och märkligt är, att af de personer, som under dessa väckelser fingo lif och frid med Gud, blefvo de flesta beståndande i sanningen.

Samma år som Lindqvist blef skollärare i Linderås, ingick han äktenskap med Regina Tengblad från Stenberga, hvilken sedan samtidigt med honom själf kom till tron på Herren. Detta äktenskap var barnlöst och upplöstes genom hustruns död sommaren 1872. På hösten 1873 ingick han nytt äktenskap med en på Herren troende kvinna från Linderås vid namn Sofie Eriksson. Med henne hade han sonen Silas, som ägnat sig åt medicinska studier.

På grund af den frisinnade ståndpunkt, som Lindqvist intog redan från första stunden efter sin omvändelse, var det naturligt, att de frikyrkliga rörelserna, som pågingo under 1870- och 1880-talet, icke voro något för honom främmande. I sitt inre var han redan förberedd därpå, hvarför han ock af full öfvertygelse var frikyrklig, ehuru alltid med nykter sans och besinning. Han ägde en synnerlig gåfva att sätta i gång samt ordna och leda verksamheten för Guds rikssak. Icke blott under vistelsen i Linderås utan ännu mer i Nye var han i detta afseende till mycken välsignelse för hela Östra härad. Detta allt gjorde, att han med stort förtroende blef vald till distriktsföreståndare inom Svenska missionsförbundet år 1889, då han efter ett 33-årigt troget arbete i folkskolans tjänst nedlade sin befattning som skollärare. Sin kallelse såsom distriktsföreståndare utöfvade han med gudsfruktan, trohet, omsorg och flit till sin död. Under de första åren var han bosatt i Jönköping men flyttade år 1894 för sin sons studiers skull till Uppsala.

Lindqvist var en för det troende folket synnerligen lämplig uppbyggelsepredikant. Hans predikan liknade de stilla, digra regnskurar, som med en beundransvärd makt efter en lång torka vattna jorden och göra henne fruktbärande. Så väl hans person som hans predikan var genomsyrad af en sund evangelisk ande,

så att man erfor, att han själf sammansmält med det evangelium, han predikade. Han ägde ock en icke så ringa begåfning såsom författare af goda uppbyggelseartiklar och ännu mer såsom andlig sångdiktare. I allt hans författareskap uppenbarades den lugna, evangeliskt gifvande, fridälskande, fridstiftande och för de nödlidande deltagande anden. I umgänget utöfvade han aldrig något tryck, tvång eller bundenhet, såsom en del personer med större begåfning ofta kunna göra. Själf älskade han höfvisk frihet och ledighet i umgängelsen, hvarför han med sin älskliga personlighet, sin sång och• musik bidrog till att göra sammanvaron uppbygglig och angenäm.

Under sina sista lefnadsår led Lindqvist af sockersjuka, en sjukdom, som icke gärna släpper sina offer, förrän den lagt dem i grafven, och efter några dagars föregående sjukdom fick han den 11 nov. 1897, trött och mätt af jordlifvets mångahanda mödor, genom en salig död ingå i den eviga hvilan. Hans död var en död i Herren. I salig gemenskap med sin frälsare bidar nu hans frigjorde ande uppståndelsens nya dag, då alla Guds frälsningsplaner i Kristus skola fullbordas och det närvarande tillståndet af synd med alla dess följder skall upphäfvas och efterträdas af ett tillstånd, hvari rättfärdighet, frid och oförgänglighet skola härska för evigt.

X.

Västra härad.

Den mellersta delen åt söder af Jönköpings län utgöres af Västra härad. Det har på sin östra sida Östra härad och på sin västra Östbo härad. Det är mycket vidsträckt, innefattande ej mindre än 19 socknar. Stambanan söder ut från Nässjö klyfver häradet nästan midt i tu. Reser man med banan från Nässjö till Alfvestad, har man på högra handen socknarna Almesåkra, Malmbäck, Ödestuga, Svenarum, Nydala, Vrigstad, Bringetofta, Hylletofta, Ljunga, Hjälmseryd och Stockaryd och på den vänstra Sandsjö, Vallsjö, Hjärtlanda, Skepperstad, Hultsjö, Fröderyd, Bäckaby och Ramkvilla. Det är gammal odalbygd med rika

fornminnen. Så ligger på en ö i en liten sjö i Vallsjö socken ruinen af stureslottet Eksjö hofgård, och i Nydala var ett af våra äldsta och ej minst berömda kloster. På gården Långserum i Svenarums socken bodde omkring 1230 stamfadern för en af Sveriges mest lysande ätter, ätten Oxenstjerna.

Skönast är dock, att Gud redan tidigt utmärkt denna trakt genom sin helige andes verksamhet till väckelser. I detta fall kan ingen ort i Jönköpings län jämföras med Västra härad, utom möjligen Östbo.

I synnerhet tre härdar kunna särskiljas i Västra härad för den heliga elden. På dessa underhölls han och utspriddes därifrån öfver häradet genom troende prästers och lekmäns förenade verksamhet.

Den äldsta härden uppstod i häradets sydöstra hörn, i Fröderyds socken. År 1829 hade den bekante Jonas Sandell (se sid. 1108 o. f.) blifvit kyrkoherde därstädes. Dels till följd af sinnets djuphet och inåtvändhet, dels till följd af tidsförhållandena var hans verksamhet mera stilla och obemärkt, inskränkt hufvudsakligen till pastoratets tre socknar. Men här var han ett af de trognaste Kristi vittnen, som vårt land haft att uppvisa. Oförtrutet och med en tilldragande älsklighet utsådde han lifvets säd i kyrkan och ute i socknen på de af honom införda bibelförklaringarna samt ej minst vid de förr så vanliga enskilda samtalen på ämbetsrummet. Så föddes och fostrades likt fältets dagg en förstlingsskara af frälsta själar midt i det rådande mörkret.

Efter prosten Sandells död år 1858 bibehöll verksamheten inom Fröderyds, Bäckaby och Ramkvilla socknar sig, ehuru mera fördoldt, till omkring 1870, då hon fick ny näring. Nästan samtidigt hade en ung troende prästman, J. A. Linér, kallats som komminister till Bäckaby, och den i redogörelsen om Östbo härad nämnde Per Petersson blifvit kyrkoherde i Fröderyd. Dessa fortsatte verksamheten ungefär i den af Sandell inledda riktningen. Aldrig blef denna riktning lekmannavänlig. Därför har i synnerhet Fröderyds socken haft svårare än andra socknar i häradet att tillgodogöra sig verksamheten genom lekmän. Svårare har det ock varit för denna verksamhet att här ordna och stadga sig. Dock finnas här många troende. I allra senaste tiden har ställningen äfven i Fröderyd påverkats till godo af den unge,

oförskräckte och oaflåtligt verksamme kyrkoherden F. O. Karlberg i Hultsjö, som är grannsocken till Fröderyd. Genom honom och lekmännen i förening har den forna andliga härden i Fröderyd utvidgats och verksamheten fått en friare och mera tidsenlig riktning.

Den andra långt betydelsefullare härden uppstod i det motsatta södra hörnet af häradet, i Hjälmseryds vidsträckta och folkrika socken. Folket i denna socken, som gränsar intill Kronobergs län, var af ålder kändt för grof ogudaktighet. Men här sannades orden: »Hvarest synden öfverflödade, där öfverflödade nåden ännu mer.» Vid skildringen af Östbo härad kommer kyrkoherden Håkan Sjögrens i Tofteryd lif och verksamhet att utförligare vidröras. I yngre åren och såsom nyss omvänd till Gud tjänstgjorde han såsom v. pastor i Hjälmseryd några af åren mellan 1842 och 1854. I den första kärlekens värma och med det honom egna sinnet att helt gå upp i verksamheten verkade han här såsom en sannskyldig missionär med predikan, enskilda samtal och förböner för de i grof synd och okunnighet nedsjunkna människorna. Det var ett riktigt vägröjningsarbete.

Ett sådant blef det ock i verkligheten. Ty efter honom kom en af stiftets mest begåfvade och verksammaste troende präster, Johan Fredrik Hörberg, född år 1828 i Bexheda socken nära Västra härads gräns. Han ägde stor logisk skärpa i sina föredrag samt synnerlig frimodighet och förmåga att utan skonsamhet och därtill mycket träffande kunna ställa syndaren hans synder under ögonen. De äldre troende minnas dessa år — mellan 1855 och 1860 — såsom en enda pingsttid med nådesunder på nådesunder. Det räknades t. ex. förut knappt såsom synd, att folket i Hjälmseryd köpte järn af smederna vid ett närbeläget järnbruk, hvilket dessa där orätt bekommit. Men härpå blef snart slut. Gripna i samvetet genom Hörbergs bättringspredikan måste många resa dit och inför tjänstemännen bekänna, hvad de gjort, och bedja om förlåtelse, hvilket hade till följd, att en kraftig väckelse uppstod äfven bland smederna vid det antydda bruket.

Hörberg ägde en ovanlig förmåga att för Kristi skull kunna foga sig efter folkets vanor och föreställningar för att vinna några. Så kunde man få se den bildade mannen sitta med for-

bonden på hans lass för att få tala med honom om hans själ. Eller kunde man få se en större vagn eller släde komma till sammankomsterna, fullastad med folk, och ofta var pastorn en af dessa. Under dessa färder sjöngos flitigt de kraftiga och anderika sångerna ur Rosenii Pietist eller Ahnfelts första sånghäften, omväxlande med samtal om frälsningens väg. Så skedde ock vid sammankomsterna.

Denna folklighet i rörelsen hade en särskild betydelsefull följd. Lekmannaverksamheten fick härigenom ett starkt fäste i dessa trakter i motsats till förhållandet i Fröderyd. Hörberg liknade en fiskare, som ser fiskstimmet vilja fly undan och därför ropar andra till hjälp, äfven om de icke skulle råka vara fiskare till yrket. Lekmannaverksamheten uppkom helt naturligt, här som annorstädes, dels genom nödvändigheten hos de troende att få beprisa den barmhärtighet, som vederfarits dem, och dels genom kärlekens tvingande fordran att föra andra till samma saliga förmån. Åtskilliga af våra äldre predikanter fingo icke blott sin första väckelse i Hjälmseryd utan äfven den första maningen att träda fram med vittnesbördet om Kristus.

Äfven sedan Hörberg år 1860 lämnat Hjälmseryd, fortgick verksamheten. Dels begynte lekmannapredikanter besöka trakten och dels uppträdde en prästman i närmaste grannsocknen, Nydala, såsom ett vittne för Kristus. Det var Per August Petersson, sedan 1854 komminister i Nydala. Omkring år 1861 hade han kommit till omvändelse och full klarhet i frälsningen. Detta skedde genom åhörandet af ett föredrag genom en af Jönköpings missionsförenings predikanter. Pastor Petersson — hvilken icke är att förväxla med Per Petersson, som sist blef kyrkoherde i Fröderyd -- var sålunda genom självfva den andliga födelsen en lekmannavän. De troende från Hörbergs tid i Hjälmseryd igenkände därför genast denna nya herderöst och började samlas i Nydala eller Vrigstad, där Petersson äfven predikade. Kanske fingo de till och med något mera genom honom, än de kunnat få genom Hörberg. Dennes predikan var full af kraft och mera väckande. Peterssons åter var stilla och ljuflig som ett mildt sommarregn, synnerligen ägnad att föra de väckta till trons visshet och stadfästelse i nåden. Petersson gjorde

en mycket liten affär af sig i det yttre, men Gud gjorde icke därför mindre affär genom hans predikan i åhörarnes hjärtan.

Icke ens då Petersson år 1875 flyttade från Nydala till Ölmstad, skulle den andliga härden i Hjälmseryd och grannsocknarna behöfva sakna en troende lärare. Ungefär samtidigt med Peterssons bortflyttning hade den här nedan i skildringen af Östbo härad omnämnde Nils Sandblad sändts som v. pastor till själfva Hjälmseryd. Man kan säga, att hvad Hörberg verkat till väckelse och Petersson till stadfästelse i nåden, det fullföljde Sandblad genom sitt brinnande nit och sin klara skriftutläggning. I fullt samförstånd verkade han ock med den till mera själfständighet nu komna lekmannaverksamheten. Han stannade här till 1877, då han som komminister flyttade till grannsocknen Rydaholm i Östbo härad.

I Hjälmseryd har verksamheten sedan fortgått och fortgår ännu. Det lär finnas icke mindre än sju missionshus inom socknen. Verksamheten behöfde dock här som annorstädes i Småland ordnas bättre i föreningar eller lokalförsamlingar. Detta sker ju ock så småningom.

Den tredje verksamhetshärden inom häradet uppstod längre norr ut, i Bringetofta, Hylletofta och Ljunga socknar. Äfven här skedde det genom en troende prästman i förening med Oskar Ahnfelt och andra lekmannapredikanter. Det var den från föregående del (sid. 1115) kände Carl Johan Svalander. Från 1838 till 1857 var han komminister i Hylletofta och Ljunga och sedan — från 1857 till 1865 — kyrkoherde i Bringetofta. Omkring år 1852 hade han kommit till lif i Guds son, hvarefter han ställde sig helt på de troendes sida. Så var han år 1854 redo att samverka med och försvara den utskrikne och hatade Oskar Ahnfelt, då denne angreps af prosten Bergqvist i Vrigstad, trots detta medförde rätt svår förföljelse från domkapitlets och biskop Heurlins sida. Om Svalander är det för litet att säga, att han var *vän* till lekmannaverksamheten. Fasthellre hade prästen och lekmannen i honom själf ingått den innerligaste förening, så att han kunde sägas vara hälften af hvardera. Han var en folkets man, en landtpräst i god mening, alltid tillgänglig, glad, fryntlig och meddelsam. Hastigt kunde han brusa upp, såsom alla som lätt taga intryck, men allt var snart godt igen, då han

var en i botten barnsligt ödmjuk man med sin enda berömmelse i Kristus. Han var fyndig på sitt vis, såsom då han en gång vid ett missionsmöte i Stockholm begynte sin predikan med orden: »*brister, brast, brister icke*»; d. v. s. det *brister* städse hos oss, men Jesu hjärta *brast* i döden för oss, och nu *brister det icke* i Guds fadersomsorg om oss.

Att en sådan man skulle blifva medlet för en större andlig rörelse, är självsagdt, i synnerhet som han i känslan af sin egen brist alltid gladdes öfver äfven den ringaste broders medverkan. På mötena, som höllos i kyrkorna, i skolsalarna, i husen, på logar och i lador samt längre fram i missionshusen, var Svalander såsom en af kolportörerna, såsom predikanterna då kallades. Vanligtvis ville han själf dröja med att tala, tills någon eller några aflagt sitt vittnesbörd. Hade han då »fått något», såsom han plägade uttrycka sig, helst något om Jesu kärlek och om försoningen, så lyste det grofbildade ansiktet upp och han var genast redo att uppträda. Genom detta broderliga samarbete med lekmän var han dels dessa till rik uppmuntran, och dels lärde folket sig att med fullt förtroende höra dem. Han ödde icke, likt sina öfriga ämbetsbröder, bort tiden med att strida om det berättigade eller oberättigade i lekmäns arbete för Kristus, utan han mottog det med glädje och prisade Gud därför. På detta sätt lades en fast grund för missionsarbetet i dessa trakter ända in i våra dagar. Det har ock fortgått och fortgår ännu med välsignelse. Blott att det icke såsom förr fortgår i en eller några socknar utan nu är utbredt ungefär lika till hvarje socken i hela häradet.

XI.

Östbo härad.

Rakt söder om Jönköping, något öfver en mil därifrån, nära Tabergs bergsknut upprinner floden Lagan och fortsätter nästan rakt i söder förbi Skillingaryds exercisfält och Hörle gods samt Värnamo köping, där hon för en tid förlorar sig i sjön Vidöstern. Här, på ömse sidor om Lagan, ligger Östbo härad i Jönköpings

län, innefattande socknarna — norr ifrån räknadt — Byarum, Tofteryd, Åker, Käfsjö, Hagshult, Fryeled, Värnamo, Tånnö, Voxtorp, Gällaryd, Rydaholm, Kärda och Hånger. I hjärtat af Småland ligger häradet, och äkta småländskt är det till sin natur: berg, backar, sandmoar, skogar, små ängar, åkrar, små sjöar o. s. v. Här liksom i Tveta härad, hvilket ligger omedelbart norr om Östbo och omsluter Jönköping, begynte tidigt den småländska andliga rörelsen och fortgår ännu.

Rörelsen fick sin upprinnelse i sydvästra hörnet af häradet, i Kärda socken. Den ursprungliga anledningen var, förunderligt att säga, Napoleon den stores vilda framfart i vår världsdel. År 1813 hade denna nått den stora handelsstaden Hamburg. Där bodde då den rike handelsmannen J. F. Petersén med sin unga, sköna och rikt begåfvade maka Emelie Eckhart. Som hennes äldre syster redan var i Sverige, gift med en ryttmästare Rappe, beslöto makarne Petersén att låta svågern här inköpa ett gods, där de kunde slå sig ned. Till deras stora öfverraskning men säkert i enlighet med Guds vilja inköpte han det aflägset och i en ytterst mager trakt liggande Herrestad i Kärda socken. Här tänkte de stanna, blott till dess det politiska ovädret rasat ut i deras tyska hemland. Men annorlunda blef det. Deras stora förmögenhet, som kvarlämnats i Hamburg, hade förstörts under kriget; de hade nu blott Herrestad kvar. De måste sålunda stanna i Sverige, i början till sin förtviflan men, såsom de sedan insågo, till sin stora lycka, ty de lärde här i nöden och ensamheten känna Herren Jesus, som först gjorde dem själfva så lyckliga, och för hvilken de sedan med glädje lefde och verkade. Petersén hemkallades redan 1835, hvarför han sällan nämnes i förening med verksamheten. Fru Petersén åter, eller »mormor på Herrestad», som hon allmänt kallades, lefde till 1859 och var ända till slutet oaflåtligt verksam i sin mästares tjänst.

Här är hvarken rum eller afsikt att närmare beskrifva denna verksamhet, hvilken därtill förut beskrifvits (se sid. 349 o. f.). Den var Kristuslik i så måtto, att den afsåg hjälp för både kroppen och själen. Huru stor fattigdomen då var i dessa trakter, bevisas bäst af ett kändt yttrande en sakkunnig man rörande vatten- och brödstraffet. »Om man tager en torpare från Västbo eller Östbo härad och sätter honom i fängelse på vatten och bröd i Jönköping, så är

det kalas för honom, ty han får rågbröd.» Hafrebröd var nämligen det enda, som förekom äfven på de förmögnares bord, och de fattiga fingo ofta uppblanda det med agnar eller bark. Kött och äfven sill var en riktig lyx, som förekom blott som högtidskost. I detta armod och den därmed följande förkommenheten försökte »mormor» bringa hjälp, dock icke blott genom gåfvor för stunden utan genom inrättandet af sy- och arbetsföreningar, där kvinnorna fingo sy och spinna och sålunda själfva förtjäna något och äfven fattiga män fingo arbete jämte råd och uppmuntran och lekamlig hjälp. Särskildt lade »mormor», likt missionärerna i hednavärlden, vikt på, att barnen måtte få skolundervisning. Därför inrättade hon en särskild skola vid godset och ett barnhem för de allra eländaste.

Hufvudsaken var dock att bringa folket Guds ord. Sant insåg hon, såsom en hennes biograf yttrar, att »all blott lekamlig hjälp är otillräcklig och medför stor fara, när den ej beledsagas af Guds ord. En bibelspridares ränsel har nyckeln till ett konungarike, ty den, som sätter bibeln i handen på ett barn eller en äldre människa, gifver åt henne mer än ett konungarike, ty bibeln är nyckeln till himmelriket». En stor sak var vid hennes bemödande att sprida Guds ord, att hon var sant *frisinnad.* Hon anställde sålunda, ehuru under konventikelplakatets gyllene dagar, två kolportörer, som skulle ägna sig åt skrifters spridande och äfven ordets förkunnande, jämte det Herrestad var en samlingspunkt för de troende prästerna i trakten, hvilka vid de af henne anordnade s. k. missionsbönerna utlade Guds ord för det rikt tillströmmande folket. Herrestad var sålunda icke blott självt en stad på berget utan därtill en plantskola för den verksamhet genom präster och lekmän, som Gud till så rik välsignelse sedan uppväckte i dessa trakter. Att det kunde få fortgå på det sättet, särskildt hvad lekmännens verksamhet beträffar, berodde till stor del därpå, att hon förmått intressera först konung Karl Johan och sedan konung Oskar I jämte länets höfding för sin verksamhet. Det var ej godt att under sådana förhållanden angripa henne.

En af de päster, som flitigast besökte missionsbönerna på Herrestad och oftast frambar ordet därstädes, var pastor Per Petersson. Han hade blifvit prästvigd 1837 och kort därpå efter

en svår sjukdom omvänd till Gud. Han ägde rik begåfning och ett brinnande eldsnit och därtill god insikt i evangeliets hemligheter. Ännu obefordrad skickades han från plats till plats och städse med samma resultat: väldiga åhörareskaror och kraftiga väckelser. Om hans vistelse i Barkeryd i Tveta härad ej långt ifrån Jönköping omkring år 1845 säger hans biograf: »Här öppnades för honom en stor och kraftig dörr. Omkring den unge pastorn i Barkeryd samlade sig en åhörarekrets, som på grund af sin storlek var något ovanligt, ja, underbart. Allt hvad efter Gud frågande själar hette inom norra Småland på den tiden drogs såsom af magnetisk kraft till Barkeryd. Från Tveta, Vista, Norra Vedbo, Södra Vedbo, Östra, Västra, Östbo och Mo härader samlades människor till Barkeryds kyrka, då Petersson predikade där. De, som minnas den tiden, omtala, huru människorna från de skilda orterna kommo vandrande liksom i små karavaner. Ju närmare de kommo målet, dess större blefvo dessa karavaner. Någon har liknat dessa vandrande skaror vid Israels stammar på väg upp till högtiderna i Jerusalem. De, som kommo långväga ifrån, voro vanligen försedda med reskost, och, när de funno det behöfligt, slogo de sig ned på någon lämplig plats, där de intogo sin enkla måltid och njöto någon stunds hvila. De samtal, som fördes under dessa vandringar och på dessa hviloställen, voro för mången sökande själ oförgätliga — och sedan minnena från Barkeryds kyrka!»

År 1848 tillträdde Petersson Käfsjö komministratur i Östbo i närheten af Herrestad. De bägge, »mormor på Herrestad» och Petersson i Käfsjö, voro, hvad verksamheten beträffar, som skapade för hvarandra. Samma nit om Kristi ära och samma praktiska blick var i bägge. Därför var han självskrifven vid högtiderna på Herrestad kring ordet. Detta var ock till gagn för honom själf, ty här sammanträffade han rätt ofta med mera bevandrade Kristi vittnen, såsom doktor P. Fjellstedt och lektor P. M. Elmblad. Genom dem erhöll han en mer vidgad blick på verksamheten i öfriga delar af landet. Särskildt blef han innerligt förbunden med Elmblad, hvilken i regeln årligen besökte Herrestad och eljest stod i brefväxling med »mormor» och pastor Petersson. Härifrån spridde sig lifvets frön och funno god jordmån i socknarna omkring. Så föddes ock i kretsen af dessa vid-

hjärtade och i anden uppvärmda personer idéen till den sedan mer vidgade verksamheten i Småland. År 1851 flyttade Petersson från Käfsjö till Skede i Östra härad. Denna förflyttning blef på visst sätt af gagn för verksamhetens vidare utveckling i Östbo. Ty ehuru fylld af helig nitälskan kunde han icke fullt gilla lekmännens uppträdande som predikanter. Hade han stannat kvar, så hade verksamheten icke gärna kunnat få den fria och lekmannavänliga riktning, som hon nu fick.

Det nämndes, att »mormor» använde två lekmän att sprida skrifter och äfven utlägga Guds ord för folket. Dessa voro den såsom slöjdlärare på Herrestad anställde snickaren Sven Mattsson samt barnaläraren därstädes P. A. Hultman, hvartill sedan kom skolläraren i Kärda, P. Jonssson. Stödda af den nu åldriga och allmänt vördade »mormor» samt dragna af folkets stora hunger efter Guds ord verkade dessa i allt vidsträcktare kretsar. Snart bildade sig sålunda i en annan del af Östbo på andra sidan om Vidöstern, i Voxtorps, Rydaholms och Tånnö socknar, en liten missionsförening, hvilken i sin tjänst antog den nämnde Mattsson. Denna förening fortgick till år 1867, då hon ingick såsom biträdesförening i Jönköpings missionsförening och Mattsson intogs såsom predikant i denna.

Af ännu större betydelse för verksamhetens utveckling blefvo de besök, häradshöfding T. H. Odencrantz tid efter annan gjorde på Herrestad. Där erhöll han den praktiska och vidsträckta blick på Kristi rike i sin helhet, som han annars ej gärna kunnat få, och särskildt den brinnande nitälskan för missionen, som alltid utmärkte honom. Där lärde han ock inse vikten af de troendes sammanslutning i föreningar. Detta blef af afgörande vikt för bildandet af Jönköpings missionsförening. På Herrestad lärde han ock känna de nämnda bröderna Mattson, Hultman och Jonsson. Detta hade till följd, att de sedermera intogos i Jönköpings missionsförening, i hvilken de jämte Lindberg, Svening Johansson och Samuel Johansson blefvo de förnämsta grundpelarne.

Längre fram, eller omkring 1870, uppstod en härd för evangelisk verksamhet i en annan del af häradet, i den norra, i Tofteryds och Byarums socknar. Den för sin varma nitälskan, sin heliga trosenfald och sitt rika bönelif kände komministern Håkan Sjögren hade då flyttat från Skärstad i Vista härad till Tofteryd

såsom kyrkoherde. Hvarhelst någon i socknarna däromkring hungrade efter lifvets ord, drogs han nu till Tofteryd, hvarigenom alltjämt nya väckelser uppstodo och verksamheten utvidgades. Hans hem stod städse öppet för predikanterna, med hvilka han samverkade med fast öfvertygelse och innerlig glädje på missionsmötena i hans egna kyrkor och grannkyrkorna, i skolhusen samt i de få missionshus, som vid den tiden uppförts. Rikt uppmuntrade och stadfästade i tron voro predikanterna efter hvarje besök i Tofteryds prästgård. De hade fått djupare inblickar i ordets förstånd, och de hade hört omtalas många bevis på små nådesunder i det enskilda lifvet. Om dessa ämnen talade Sjögren städse helst och mest. Detta var i sanning den bästa predikantskola, som kunde gifvas.

Men ännu alltjämt nya härdar för verksamheten uppstodo. Så kom pastor Karl Palmberg i slutet af år 1874, då nyss prästvigd, såsom vice komminister till Håkan Sjögrens grannsocken Hagshult. Genom C. O. Rosenius samt genom sin verksamhet inom Fosterlandsstiftelsen, där han varit reseombud och lärare vid dess predikantskola, var han väl förberedd att genast träda i samverkan med de hittills inom orten verkande krafterna. Viss i sitt sinne, att den verksamhet, han här mötte, var af Gud, och bäfvande för intet så mycket som för att blifva orsak till slitning bland de troende gaf han sig med hela sin person åt arbetet. Skaror började sammanströmma i det lilla Hagshult och i Fryeled, där han äfven vissa söndagar predikade, men i synnerhet till de missionsmöten i grannkyrkorna och missionshusen, som nu begynte höra nästan till ordningen för dagen. Det var en väckelsens och vederkvickelsens tid i dessa trakter, hvilken ingen, som var med därom, kan förgäta. Med den förutnämnde Håkan Sjögren trädde han i den innerligaste förbindelse, likaså med Jönköpings missionsförenings predikanter och med de troende präster, som ofta besökte Tofteryds prästgård. Umgänget där var en riktig skola för det andliga lifvet. Man återvände därifrån mer styrkt att tala ordet och ännu mera förvissad, att Gud skulle som svar på trons bön lägga nya skaror till Kristi fötter, samt ännu mer redobogen att offra sig för Kristus om än under svåra lidanden.

Kyrkoherden Sjögren och pastor Palmberg voro själen i verksamheten. Till dem sällade sig tre andra af Kristi kärlek itända yngre präster. De voro komministern i Kärda och Hånger Axel Bergh och komministern i Rydaholm Nils Sandblad samt den på gränsen till Östbo, i Gnosjö, en tid verkande v. komministern Svening Henriks. Dessa fem — eller riktigare fyra, ty Sjögren var ju icke i tillfälle att resa omkring så mycket — hade i regeln 4 à 5 eller flera söndagar i veckan. Ty jämte den söndagliga tjänstgöringen i sina sockenkyrkor reste de ofta 3 à 4 dagar i veckan från kyrka till kyrka och från missionshus till missionshus, predikande och vittnande, att människorna måtte omvända sig, samt samtalande med de bekymrade och — i synnerhet gäller detta Palmberg — ordnande verksamheten på de orter, de besökte. Ofta hade de en eller flera af Jönköpings missionsförenings predikanter i sällskap, och sålunda stärktes än ytterligare den fridsamma och vänliga förbindelsen mellan troende präster och lekmän, som förefanns och ännu förefinnes i dessa trakter.

Naturligtvis kunde en sådan verksamhet icke aflöpa utan svåra mothugg och lidanden. Det rådde en den innerligaste endräkt mellan de troende arbetarne, vare sig de voro lekmän eller präster. Men prästerna i allmänhet hatade här som annorstädes denna endräkt och ville, att det skulle vara endräkt mellan alla präster, vare sig de voro oomvända eller omvända, och tvedräkt mellan å ena sidan alla präster och å andra sidan alla lekmän. Om de strider, som uppkommo häraf mellan präster och präster, och om de hårda tillvitelser, som de nämnda resande bröderna fingo uppbära af sina s. k. ämbetsbröder, kunde skrifvas en hel liten bok. Men här är icke rum därför. I stället må sägas, att verksamheten gick framåt med nya väckelser och nya grupper af troende. Så fortgick det från omkring 1875 till 1885 och längre. Det var en helig pingsttid. De skaror af frälsta själar och de små missionsföreningar, som finnas i dessa trakter, äro en frukt hufvudsakligen af denna sköna väckelse- och besökelsetid.

Efter denna större väckelsetid hafva rörelserna utvecklat sig mera jämt och stilla. Flera gånger hafva väckelser förnummits, väl i hvarje socken af häradet, särskildt i Byarum. Verk-

samhet med predikan, söndagsskolor, syföreningar o. s. v. är ordnad i anslutning till Jönköpings missionsförening i hvarje socken på flera ställen. Äfven andra föreningars predikanter öfva verksamhet. Äfven har behofvet af ordnadt församlingslif framträdt. Flera församlingar äro sålunda ordnade inom häradet, såsom synes af Svenska missionsförbundets matrikel. Denna särskilda verksamhet har här försiggått och försiggår i största frid och endräkt. För rifningar och slitningar är här icke synnerlig jordmån. Måtte det alltid så förblifva och Guds helige ande här städse finna sin hvila.

XII.

Mo härad.

Mo härad utgör den nordvästra kanten mot Västergötland af Jönköpings län. Dess norra ände ligger strax väster om Jönköping. Liksom Östbo härad utgöres af Lagans floddal, så utgöres Mo härad af Nissans dalföre. Det är en lång skogsträcka, genomfluten från norr till söder af Nissan. Utmed denna, oftast intill flodbrädden, löper den förr så mycket omtalade »Nissastigen», en bred, pråktig landsväg, långa sträckor utan en enda stigning. Här ligga häradets 11 socknar, räknade från norr till söder: Bottnaryd, Mulseryd, Angerdshestra, Norra Unnaryd, Bondstorp, Stengårdshult, Valdshult, Öreryd, Norra Hestra, Källeryd och Åsenhöga. Kanske voro dessa trakter förr något undangömda, om man jämför dem med öfriga delar af länet. Nu äro de icke så. Och hos vår trofaste fader i himmelen, som lofvat ljus just öfver det »mörka landet», kommo de tidigt i åminnelse med nådefulla väckelser.

Om de äldre rörelserna genom den märkvärdige lekmannen Arvid i Sunnerbo och väckelsepredikanten pastor Jakob Otto Hoof i Svenljunga icke medräknas, så blefvo den kände Svening Johansson och hans broder Johannes Johansson de första verktygen. De föddes och uppväxte på torpet Säldeberget i Stengårdshults socken. Deras fader, Johannes Jansson, var en mycket gudfruktig gubbe, som dock så småningom under samtal med

sina söner, för hvilka lifvets ljus tidigt uppgått, måste låta sina gamla tankebyggnader ramla. Snart kunde han af hjärtat tacka Gud därför. I detta ringa hem blef nu en härd för den andliga elden. De unga bröderna, i synnerhet den rikt begåfvade Svening, följde oförfärade andens och det nya lifvets drift och behof att göra grannarne bekanta med den dyra skatt, de själfva mottagit. Så voro sammankomsterna genast i gång och därmed väckelser och förlossning ur syndabanden. Hvilket förfärligt motstånd dessa rörelser skulle möta, kan man ana af ett fullt trovärdigt yttrande, som en förståndig prästman i orten fällde, när han fick höra, att Johannes på Säldeberget blifvit omvänd: »Det var stor skada, att han blifvit läsare, ty han har förut gjort så bra vagnar, men nu är det slut därmed.» Emellertid gick rörelsen kraftigt framåt, ja, begynte genomtränga hela häradet. Detta var mellan åren 1854 och 1858.

Ett nytt redskap hade nu tillkommit. Från det längre norr ut och utom Mo härad belägna Habo hade en ung, i anden brinnande pastorsadjunkt *Anders Adolf Fischer*, född 1825, sändts till Stengårdshult. Med helig eld och tydlig hunger efter själars frälsning predikade han Kristus. Stengårdshults gamla träkyrka, skönt belägen på en höjd med hänförande utsikt öfver den skogomkransade sjön nedanför, höll på att alldeles trängas i sär genom de väldiga skaror, som samlades, hvar gång det var adjunktens tur att predika. Äldre personer berätta ännu såsom sina heligaste minnen, hurusom han icke nöjde sig med att blott från predikstolen vädja till åhörarne att gifva sina hjärtan åt Kristus utan plägade efter gudstjänsten gå ned i koret och på gången och bedja och nödga dem därtill. Och »detta» — pläga de tillägga — »tog alltid bättre, ty nu förstod man, att han icke predikade blott af plikt utan gjorde detta extra, emedan han icke kunde tåla, att själarna förgingos».

Genom hans välsignade verksamhet utplanterades så småningom kärntrupper öfver hela häradet, ur hvilka bärare af rörelsen sedan framgingo. Sådana mera bemärkta ledare voro: I Stengårdshult Johannes på Säldeberget, Daniel Blad i Styrshult och efter honom Josef Johansson i Kolabo. I Unnaryd var det Josef Magnusson i Portesbo, garfvaren K. F. Engström i Unnaryds storgård och skolläraren P. Gustafsson i Unnaryd. I Öreryd

Johan Jansson på Kullen och Josef Gustafsson i Fagerberg samt skolläraren Isaksson i Öreryd. Då denne sedan flyttade till Aspås i Hestra socken, utbredde sig rörelsen äfven dit. I Åsenhöga befordrades rörelsen hufvudsakligen genom Johan Petersson i Hult. I Källeryd i synnerhet genom Anders Petersson i Öd och Josef Magnusson i Mjohult. I Valdshult genom Johannes Hallgren i Mörkevik och »Svening på Bygget». I Bondstorp genom Johannes Andreasson i Buddebo och efter honom genom sonen Sven m. fl. Men det skulle föra oss för långt att uppräkna dem alla, dessa ofta för världen oansenliga vittnen, bärande något af de här så vanliga namnen Sven, Johannes, Anders, Jonas o. s. v. Somliga af dem hafva redan ingått i hvilan; andra äro ännu på jorden — nu i allmänhet åldriga, ty rörelsen är, som sades, tämligen gammal i dessa trakter. Allmänt minnes man dem som uppoffrande och oböjliga Kristi vittnen i sin hemsocken eller längre bort. De gjorde hvad de kunde, tvingade af Kristi kärlek, och härliga äro ännu frukterna af deras vittnesbörd och vandel.

Närmare våra dagar har rörelsen här som annorstädes fått ett mera ordnadt skick. Så hafva inom häradets elfva socknar uppförts sjutton missionshus, och några förberedas eller hålla på att uppföras. Af redan uppförda äro tre förlagda i Åsenhöga, tre i Bottnaryd, två i Stengårdshult, två i Källeryd, ett i Unnaryd, ett i Öreryd, ett i Hestra o. s. v. Predikoverksamheten i dessa besörjes förnämligast af Jönköpings missionsförenings predikanter, som här hafva sina ordinarie turer, men äfven af andra, ty en god fridens ande råder och folket hör gärna Guds ord i missionshusen, i synnerhet sedan kyrkorna alltmera sällan besökas. På senare tiden hafva de troende trängt sig mera tillsamman i små grupper eller församlingar med ordnadt församlingsskick, firandet af Jesu nattvard o. s. v. En och annan äldre troende kan visserligen icke vara med härom utan finner det förra sättet att hufvudsakligen blott höra eller tillsamman läsa Guds ord bättre och mera fruktbringande. Dock ordnar sig församlingslifvet så småningom i frid här som annorstädes.

B. *Kronobergs län.*

Inom större delen af Kronobergs län hafva ända intill den sista tiden andligt mörker, synd och ogudaktighet i hög grad varit härskande. Detta är ett beaktansvärdt sakförhållande, då man betänker, att detta län närmast före och vid den tid, då de större andliga rörelserna togo sin början i vårt land, var bättre lottadt med troende präster än någon annan del af Växjö stift. I detta län verkade då P. L. Sellergren och efter honom Thelander, Per Nyman, Andersson i Hofmanstorp, J. Ekdahl, Fofvelin, Karlsson m. fl. Alla dessa präster hade en viss glansperiod, då väckelser uppstodo genom deras verksamhet. Men någon ny andlig lifsrörelse har icke uppstått såsom frukt af dessa väckelser, utan råhet och ogudaktighet hafva behållit valplatsen. Nog har efter dessa rörelser en och annan person funnits kvar, som haft behof af att umgås med Gud i ordet och bönen, men sådant har då skett i ensamhet. De hafva hållit sig för sig själfva och varit så ytterst rädda för villfarelse, att de till och med betraktat de troendes sammankomster omkring Guds ord för gemensam uppbyggelse såsom farliga afvägar därtill. Att tala med andra om vikten af själens frälsning hafva de ansett såsom ett otillbörligt ingripande i prästernas ämbete. Därför hafva de lämnat de ogudaktiga ostörda i sina synder och därjämte varnat dem för villfarelse, liksom om de icke själfva varit förvillade.

Att denna rädsla för villfarelse inplantades hos dem af deras andliga ledare, kan icke förnekas. Då de andliga rörelserna togo sin början i vårt land, ställde sig dessa förut nämnda präster mer eller mindre såsom uppenbara motståndare till desamma och bespisade sina åhörare nästan söndagligen med varningar för villfarelse och för den »lätta läran». Det lyckades dem ock att i detta afseende inprägla en sådan fruktan hos folket, att man ansåg det såsom en Gud behaglig gärning att icke blott undfly utan till och med använda våld för att hålla evangelii fria predikan på vederbörligt afstånd. Häri har man att söka grunden till de olagligheter och våldsamma förföljelser, som på vissa platser inom Kronobergs län ända intill den sista tiden uppstått mot evangelii vittnen.

Såsom exempel på denna bitterhet och fiendskap mot lekmannaverksamheten må här erinras om den förföljelsestorm, som år 1894 uppstod inom Urshults och Skatelöfs socknar mot predikanterna M. Bäcklund och G. Raquette, hvilka då på uppdrag af Svenska missionsförbundet en tid verkade i dessa trakter. I ett bref af den 20 augusti sagda år skrifver Raquette rörande denna sak bland annat följande: »Här i Urshult har stormen nu börjat bryta lös. I går, då vi hade möte utsatt, kom en deputation af 4 stycken rusthållare, som å allmänhetens vägnar anhöllo, att vi skulle sluta upp med verksamheten här, i annat fall läto de oss förstå, att det skulle blifva — kraftåtgärder. I tisdags blef vår värdinna öfverfallen af några karlar, då hon var borta till en granngård i ett ärende. Hon fick sin hatt och schal sönderskurna och blef upprepade gånger kullkastad och sparkad. Slutligen lyckades hon fly in i en stuga i närheten och upp på vinden. En af männen gick sedan vakt med bössa omkring huset och bedyrade, att hon ej skulle komma därifrån med lifvet. En annan person, som lyckades narra våldsverkaren afsides för en stund, beredde därigenom den förföljda tillfälle att fly undan till sitt hem, men knappt hemkommen hörde hon förföljarnes skrän efter sig i skogen. Vi hade att genast bereda oss på belägringstillstånd. Bäcklund och jag ämnade taga vår tillflykt upp på vinden. Vi kunde ej undgå att tänka på Wikholm och Johansson i Sungpu. Emellertid hindrades de af tillstädeskommande personer, och vi sluppo undan för den gången. Få se, huru länge det går. Vi äro beslutna att ej lämna vår post. 'Lefva vi, så lefva vi för Herren, och dö vi, så dö vi för Herren. Ehvad vi lefva eller dö, höra vi Herren till'.»

Under det inom vissa delar af Kronobergs län, i synnerhet de socknar, som gränsa intill Jönköpings län och Skåne, evangelisk verksamhet bedrifvits ända sedan 1850-talet, så gifves det åter många socknar, där lekmannaverksamhet först under det sist flydda årtiondet börjat bedrifvas. Dessutom är det en ganska stor del af länet, som ännu är en ödemark i andligt afseende. Denna del, känd under namnet »Det mörkaste Småland», består af omkring 30 socknar, inom hvilka ingen missionsförening ännu finnes. Befolkningen är försänkt i allehanda synder och dårskaper och berömmer sig däraf. Man är förskräckt för nyläseri,

anser det som en olycka, om en s. k. kolportör reser genom socknen, och på nyårsdagen tacka prästerna Gud i kyrkan, att deras församlingar blifvit befriade från nyläseri och kolportörsverksamhet.

I.

Växjö.

I stifts- och residensstaden Växjö hade före 1865 ingen fri evangelisk verksamhet bedrifvits. En liten grupp af sant troende Guds barn fanns dock i staden vid den tiden, men de voro ytterst få till antalet. Bland dem nämnes särskildt en fröken Sofi Sjöberg, som var en varmhjärtad och verksam Herrens tjänarinna. Vid ofvannämnda tid inflyttade till Växjö en kristen vagnfabrikör vid namn A. Stille och hans broder, och vid jultiden sagda år kommo ock några troende seminarister till staden. En liten lokal för andliga sammankomster hyrdes då, och där samlades man sedan för gemensam uppbyggelse på söndags- och onsdagsaftnarna. Om icke någon predikant var tillstädes, så hölls bibelsamtal eller ock förelästes någon predikan. I den s. k. Sjögrenska skolan fick man ock samlas några gånger, men denna lokal blef snart af prästerskapet stängd för evangeliska sammankomster.

Bland de män, som under denna första tid kraftigt deltogo i missionsarbetet i Växjö, nämnas särskildt pastor K. Palmberg och nuvarande kyrkoherden D. A. Årnström, hvilka då tillfälligtvis vistades i staden.

Den 11 juli 1872 bildades *Växjö ev. lutherska missionsförening*. År 1877 uppförde denna förening ett stort och rymligt missionshus, där sedermera under årens lopp många evangelii tjänare från skilda platser framburit vittnesbördet om frälsningsnåden i Jesus Kristus.

Den fria evangeliska verksamheten i Växjö har haft att kämpa mot ett starkt motstånd i synnerhet från prästerskapets sida. Huru stor fiendskapen mot lekmannaverksamheten varit hos folkets andliga ledare, kan man förstå af yttranden sådana

som dessa: »Det behöfves icke mer för att varda evigt fördömd än att träda inom det husets (missionshusets) väggar. Jag ser hellre, att folket går på krogen och kommer raglande ut därifrån, än att de gå på missionshuset.» Med sådant tal varnade och förmanade prästerna folket och hotade med ansvar på domens dag, om man ej lydde dem. Ett annat exempel, som vittnar om en sorglig andlig blindhet hos upplysningens representanter, må ock anföras. Det var två män, som voro supbröder och lefde i sus och dus. Så sjuknade den ene och dog i fyllerigalenskap. Sedermera blef ock hans stallbroder sjuk. Gripen af fruktan för döden och en annalkande dom sände han bud efter prästen, och, när denne kom, frågade han honom, huru det gått med hans kamrat. Prästen svarade då: »Det är icke farligt. Det gick nog väl. Han har icke varit på missionshuset.»

Sedan Växjö missionsförening blifvit bildad, betjänades hon vid ordets predikan under många år af tillfälliga predikanter dels från Fosterlandsstiftelsen, dels från Jönköpings missionsförening. På hösten 1896 inflyttade f. d. lappmissionären *K. J. Gustafsson* till staden, och har han sedan dess med trohet och nit verkat som missionsföreningens predikant.

II.

Konga härad.

Inom Konga härad är det företrädesvis Ljuders och Linneryds socknar, som varit berörda af den senare tidens andliga rörelser. I dessa bygder torde ej fullkomlig dödstystnad hafva härskat på det andliga området sedan den tid, då den s. k. åkianismen mot slutet af 1700-talet (se sid. 203 o. f.) framkallade en allvarlig oro i mångas sinnen, men det var dock först på 1860-talet, som några mera märkbara andliga lifsyttringar begynte förspörjas här. Den första, som inom Ljuders socken tillkallade lekmannapredikanter, var en änka vid namn Anna Kajsa i Kråksjö. Sedermera började Sven Pettersson i Åkerby med uthållig kärlek och stor frimodighet verka för evangelii framgång i denna socken. I hans hem har Guds ord under många år blifvit rikligen för-

kunnadt. Under vid pass tio års tid var han den ende på trakten, som tillkallade och husbergerade evangelii vittnen. Genom att kraftigt understödja dem i deras verksamhet och skjutsa dem fram och åter understundom ganska långa vägar har han för evangelii sak i denna bygd utfört ett arbete, som säkert skall medföra en rik lön i de rättfärdigas uppståndelse. Folket sade om honom, att han förstörde allt, hvad han hade, på kolportörer, men ännu vid en hög ålder sitter han under eget tak, tackande Gud för hans barmhärtighet och godhet.

Under den första tiden synes hungern efter Guds ord hafva varit mycket stor. Det berättas, att, då rummen på nedra botten i Sven Petterssons stuga vid sammankomsterna blifvit till trängsel fyllda af åhörare, stego några upp i andra våningen och lade sig på golfvet för att lyssna till predikantens ord. Men äfven fiendskap och motstånd mot evangelium trädde i dagen vid denna tid, helst som konventikelplakatet ännu icke var väl jordadt. Vid ett tillfälle, för att anföra ett exempel, då sammankomst hölls i Tjugesjö by i Ljuders socken, sände prosten Karlstedt dit länsmannen för att häkta predikanten. Då steg en bonde fram, utsträckte sina händer och sade: »Vill ni häkta någon, så häkta mig». Länsmannen drog sig då tillbaka, och någon häktning blef icke af.

Såsom banbrytare för den fria evangeliska verksamheten i dessa trakter kunna nämnas kyrkoherdarne *K. F. Rosengren* och *K. W. Almqvist* samt skolläraren *M. Norén*. Kyrkoherde Rosengren var bosatt i Långasjö, där han ock fick sluta sin jordiska arbetsdag, och så väl i denna socken som Ljuder, som ock tillhörde hans pastorat, utförde han ett godt evangeliskt arbete. Om kyrkoherde Almqvists verksamhet i denna bygd hafva vi förut sid. 1087 o. f. berättat. M. Norén, som i många år tjänstgjorde såsom skollärare i Algutsboda, frambar då med rik välsignelse vittnesbördet om Guds nåd icke blott i Algutsboda och Elghult utan äfven i Ljuder, Linneryd m. fl. socknar.

På senare tiden hafva inom Ljuders socken nämndemannen Sven Samuelsson i Åkerby och kyrkovärden Gustaf Johannesson i Vide m. fl. hållit sina hem öppna för Guds ords predikan och för öfrigt verksamt deltagit i arbetet för missionens sak. Så småningom har ock i dessa trakter en ljusare tid inträdt på det

andliga området, djupgående väckelser hafva på olika tider gått fram öfver denna bygd, och de troende, värmda af Kristi kärlek, hafva med glädje deltagit i arbetet för själars frälsning.

III.

Uppvidinge och Norrvidinge härad.

Lekmannaverksamheten inom Uppvidinge och Norrvidinge härad är icke alls gammal. Visserligen synas några få troende hafva funnits på en och annan plats under 1860-talet, men deras antal har nog varit högst obetydligt. Den fria verksamheten här har börjats af Jönköpings missionsförening, Kalmar läns kretsförening, Östra härads missionsförening och omsider af Kronobergs läns missionsförening. Dessa föreningar hafva hvar för sig sändt sina predikanter att tränga sig fram här med evangelii budskap, och det trägna arbetet har lyckats, så att ordets predikan icke blifvit utan frukt. Numera finnas tre missionshus i Åseda socken och två i Sjösås. De äro alla byggda under de senare åren utom det ena i Sjösås, hvilket uppfördes omkring år 1876, då en större väckelse ägde rum i denna trakt.

Inom Aneboda socken, belägen till en del i Norrvidinge och till en del i Allbo härad, finnes det numera åtskilliga personer, som vunnits för Herren. Då lektor P. Waldenström i början af 1860-talet tjänstgjorde som adjunkt vid elementarläroverket i Växjö, bodde han här om somrarna och förkunnade då nådens budskap för befolkningen på orten. Evangelii vänner inom denna socken äga nu i närheten af kyrkan ett litet missionshus, som dock för närvarande mycket litet användes. Vid den inom socknen belägna järnvägsstationen Lamhult finnes däremot ett nybyggdt och trefligt missionshus, där Guds ord ofta förkunnas.

IV.

Allbo härad.

Då lekmannapredikanter från Jönköpings län på 1850-talet började besöka Sunnerbo härad, blefvo de mottagna på ett och annat ställe äfven i Allbo. Å egendomen Tagel inom Mistelås socken af sistnämnda härad bodde vid den tiden majoren friherre *W. Rappe,* hvilken mycket nitälskade för Guds rikssak och höll sina dörrar öppna för Herrens vittnen. Doktor P. Fjellstedt, O. Ahnfelt, »blinde Hans» m. fl. brukade uppehålla sig längre tider å Tagel och predika Guds ord för stora skaror, som beredvilligt lyssnade till frälsningens budskap. En väckelse uppstod då bland detta folk, som förut lefvat i andligt mörker och blindhet. Efter denna andliga lifsrörelse blef det åter dödt och kallt igen, och frukten af den väckelse, som gått fram öfver trakten, var en skara, som räknade sig till de s. k. gammalläsarne, hvilka utmärkte sig genom sina långa vandringar för att höra pastorerna Hoof och Per Nyman samt genom sin mörka klädedräkt. De fördömde strängt all annan klädsel än mörkblå eller svart.

Omkring år 1860 kom pastor *Sjöqvist* till Slätthögs socken. Han var en troende och nitisk prästman och därjämte så frisinnad, att han började samverka med predikanterna C. Ahnström och Johan Johannesson från Klasenstorp, hvilka vid den tiden börjat hålla andliga sammankomster. Genom denna verksamhet uppstodo genomgripande och tämligen vidtomfattande väckelser. Under denna tid kom predikanten Carl Andersson till omvändelse och lif i tron på Guds son. Sedan han någon kort tid vittnat om den nåd, Gud bevisat honom, flyttade han till Vrigstad och strax därefter till Stockholm, dit äfven C. Ahnström afflyttade. Ingen tog sedan vård om dem, som under väckelsetiden blifvit förda till ljuset, hvadan de flesta gingo bort, enär de voro såsom får utan herde. Mot slutet af 1860-talet blef en mjölnaredräng i Slätthög vid namn J. Nilsson omvänd till Gud och begynte verka tillsamman med ofvannämnda pastor Sjöqvist och J. Johannesson. Han har sedan troget arbetat i Herrens vingård och fortsätter därmed ännu.

År 1875 kom C. Andersson på besök till Allbo och predikade då med rik välsignelse Kristi evangelium för stora skaror, som samlades för att höra honom. Äfven de s. k. gammalläsarne kommo då med, ty så väl d:r Fjellstedt som blinde Hans gjorde också vid denna tid förnyade besök, och, emedan gammalläsarne om dem trodde, att de icke låtit förvilla sig genom predikan om Guds för alla människor frälsande nåd, så drogos de med i den andliga lifsrörelsen, och många af dem blefvo förda till evangelii frihet. Carl Andersson utsträckte sina resor äfven till Moheda, där han erhöll kyrkorådsförbud, hvarom vi förut (se sid. 1566 o. f.) hafva berättat.

Under åren 1874—1876 uppstodo väckelser i Rydaholm af Jönköpings län, hvarvid den heliga elden spridde sig öfver länsgränsen till Mistelås och Slätthög. Därefter började en mera ordnad verksamhet, i det att de troende slöto sig tillsamman i föreningar och kallade predikanter först från Jönköpings missionsförening och sedermera från Kronobergs läns missionsförening.

Sedan pastor Sjöqvist blifvit missiverad till annan ort och andra präster kommit till Slätthög, blef sockenstugan stängd för evangeliska sammankomster, och de troende beslöto då att bygga missionshus. Det första missionshuset i socknen, beläget icke långt från kyrkan, uppfördes år 1880 i en by, som heter Berg. Strax därefter byggdes det andra i Österhult och under de senare åren ett tredje i Lyåsa.

Organisten och skolläraren *J. P. Bergman* i Slätthög blef redan tidigt vunnen för Herren och befordrade sedan med varmt intresse evangelii vittnen. Härför fick han lida mycket, blef trakasserad och omsider nästan tvungen att lämna så väl skollärare-tjänsten som organistbefattningen, ehuru han enligt domkapitlets utslag hade rättighet att kvarstå som organist. Här liksom på de flesta andra trakter har dock prästernas nit mot den andliga verksamheten varit det, som mest befordrat densamma.

Ungefär samtidigt med byggandet af Slätthögs första missionshus uppfördes två sådana äfven i Moheda socken, ett vid Torps bruk af detta bruks dåvarande ägare, bröderna Eriksson, samt ett i närheten af Moheda station. För detta senare arbetade förnämligast bokbindare Kranström. Under resor i landet samlade han medel, och sålunda blef det honom möjligt att börja

och fullborda arbetet. Förbittringen hos befolkningen mot läseriet var emellertid mycket stor. Såsom exempel därpå må nämnas, att Kranström och hans fader, hvilken hjälpte till med byggnadsarbetet, en dag vid arbetets början blefvo öfverfallna, slagna och mycket misshandlade af traktens beväring, som varit inställd till mönstring. Kranströms fader misshandlades utom på andra sätt äfven så, att man ryckte af honom hans skägg. I denna våldsbragd deltog äfven den fjärdingsman, som hade tillsyn öfver beväringsgruppen.

Icke långt från Moheda station ligger i Lekaryds socken exercisfältet Kronobergs hed. På denna plats finnes sedan några år tillbaka ett mycket trefligt och ändamålsenligt soldathem med namnet *Betania*, uppfördt på initiativ af den för missionsarbetet på Kronobergs hed varmhjärtade Carl Andersson. Huset har ett vackert läge och utmärker sig vid jämförelse med de vanliga småländska missionshusbyggnaderna för sin fina byggnadsstil. Själfva samlingssalen är ljus och rymlig samt inredd efter de allra nyaste krafven på en samlingslokal. I det likaledes rymliga läse- och skrifrummet är allt på bästa sätt ordnadt till nytta och bekvämlighet för Carl Anderssons kära smålandssoldater.

Till belysning af det varma missionsintresse, som Carl Andersson hyste för sin hembygd och i synnerhet för Kronobergs hed, vilja vi i detta sammanhang anföra en händelse, som tilldrog sig år 1876 vid hans ofvannämnda besök i Moheda. Bland folket på orten benämndes Andersson vid den tiden gemenligen med sitt gamla hvardagsnamn från krögaretiden »Calle på källarn.» Under den tid, då han före sin omvändelse höll krog, hade han för sed — om med eller utan rättighet är icke kändt — att till den plats, hvarest en auktion eller någon annan folksamling ägde rum, köra ett lass rusdrycker, brännvin, konjak o. s. v. Så tog han på stället ett sofflock och ett par stolar, gjorde däraf en krogdisk, och så gick handeln undan, och slutet blef ofta de vildaste uppträden.

Vid Carl Anderssons nämnda besök i Moheda fick han under järnvägsresan dit från Växjö vid en station till reskamrat en f. d. fanjunkare, som på gammalt knektmanér späckade sitt tal med ed på ed, den ena gröfre än den andra, allt för att därmed krydda sitt tal. Knappt hade han tagit plats i kupén, förrän han rusade

upp, sprang fram till Andersson, slog honom på axeln, sägande: »Åh, är det inte du, din gamle...», därvid brummande ett groft ord.

»Nej, hvad ser jag! Är det icke du? Nå tack för sist!» var Anderssons svar, och så började ett det mest hjärtliga samtal, såsom det alltid plägar ske, när två verkligt goda vänner träffas efter en lång skilsmässa.

Sedan de ännu en gång riktigt klappat om hvarandra, fortfor den svärjande gamle knekten: »Du hederliga själ! Hvad du kunde göra det trefligt hos oss på Kronobergs hed! Aldrig har det varit så roligt där, som när du hade hand om dropparna. Men i hvilket helvete har du sedan dess hållit hus? — det går allt framemot en 20 år, sedan du var handlande öfver flaskorna här nere på heden. Hvad det var lustigt att se dig ännu en gång! Men du ser litet grå ut. Har du ej haft det så gladt sedan?»

Sedan den belåtne krigaren utan uppehåll utgjutit sig om allt möjligt, allt i den »glada» stilen, inföll Andersson: »Och jag märker, att du är densamme, som då vi sist råkades», hvilket gaf f. d. fanjunkaren anledning att litet draga sig till minnes, hvarpå han i ett nu »skiftade hamn», sägande: »Det var sant; nu minnes jag det — du blef ju läsare -- ja, det kunde *du* behöfva, ty större syndare än du var, det har väl aldrig Guds gröna jord burit.»

»Det har du rätt i», var Anderssons lugna svar, »jag behöfde verkligen frälsas. Men huru är det med dig»?

Den gamle vännen mådde nu som ormen i myrstacken, såg sig om efter någon undflykt men fann ingen, och så började han sitt sjäfförsvar sålunda: »Jag var alls icke den värste; det vet du väl. Att jag kan Luthers katekes, det kan du lita på; och mina böner läser jag på bestämda tider.»

Andersson fick nu ett godt tag och inföll då: »Ja, Luthers katekes är en öfvermåttan god bok; den börjar med de viktiga grundläggande orden: 'Vi skola öfver allting frukta och älska Gud'. Hur är det — gör du det?»

Finnande marken litet osäker här inföll den katekesälskande knekten: »Men vi få inte bara hålla oss till lagen, trosartiklarna äro viktigast», hvilket gaf Andersson anledning att utveckla

först uttrycket: »Jag tror på Gud *fader*» samt att sedan fortsätta med andra artikeln om, att »Jesus Kristus frälsar förtappade och fördömda människor».

Under samtalets gång hade tåget ilat förbi Kronobergs hed, och nu gafs signal för Moheda. Den vid resans början några minuter förut svärjande gamle knekten bekände nu sina synder och sin olyckliga belägenhet, lofvade bedja Gud om ett pånyttfödt hjärta och bad till och med Andersson, att han skulle besöka honom, om han finge sina vägar åt den bygden, hvarefter de gamla vännerna skildes åt.

V.

Sunnerbo härad.

I religiöst afseende utgör Sunnerbo härad i allmänhet ett glädjande undantag från det för öfrigt mörka Kronobergs län, i det att den fria andliga verksamheten inom detta härad utvecklat sig på ett sätt, som mycket påminner om Jönköpings län. Men så hafva ock andliga väckelser i fri evangelisk riktning sedan en längre tid tillbaka ägt rum inom detta härad. Genom *Sunnerbo traktatsällskap* har det under många år haft en ordnad lekmannaverksamhet. Styrelsen för detta sällskap bestod under en ganska lång tid endast af bönder och torpare med *Gustaf Eriksson* i Stafhult till ordförande. Han var en synnerligen kraftfull man, utrustad med ovanliga styrelsegåfvor. Inom detta härad har en ganska allvarsam strid utkämpats emellan lefvande evangelisk kristendom och död formkristendom och det med mycket glädjande resultat.

Strax norr om Ljungby köping ligger den stora socknen Berga, som i förening med de mindre socknarna Dörarp och Hvittaryd utgör ett pastorat. Inom dessa socknar, hvilka här i fråga om den andliga rörelsen inom Sunnerbo härad mera exempelvis nämnas, tog lekmannaverksamheten sin början redan omkring år 1863. En bonde, vanligen kallad *Erik i Koppar-måla*, var den förste lekman, som frambar evangelii vittnesbörd i denna trakt. Sistnämnda år predikade han i södra delen af

Berga socken med den påföljd, att ett allmänt frälsningsbekymmer uppkom bland befolkningen där. Pastoratets kyrkoherde, prosten *Karl Fredrik Nilsson* i Hvittaryd, en man med nit om Gud och en stor vän af folkupplysning och framåtskridande, fick höra talas om den rörelse, som uppstått. Han tog då den likasinnade komministern *Karl Fredrik Rosengren* i Dörarp med sig och for dit för att på nära håll få se, huru saken förhöll sig. Resultatet af mötet med »Erik i Kopparmåla» vardt, att prosten Nilsson från denna tid öppnade socknens kyrka och skolhus för lekmannapredikanter, ja, att han själf kallade sådana till sitt pastorat. Komminister Rosengren blef genom sitt umgänge med samme man frigjord till sin själ och verkade sedan såsom en kraftig befordrare af evangelii sak. Han husbergerade predikanterna i sitt hem, följde dem från den ena änden af pastoratet till den andra och frambar med dem lifvets ord till nådehungrande själar.

Komministern i Berga, Sven Stenvall, var däremot af ett annat sinnelag. Då två af de första lekmannapredikanterna i orten, nämligen S. Mattsson från Kärda, sedermera predikant i Jönköpings missionsförening, samt den numera hemgångne veteranen Carl Andersson, då nyligen omvänd till Gud, under sina predikoresor kommo till Åby by i Berga socken, stämde Stenvall möte med dem där och förehöll dem det enligt hans mening orätta i att sålunda uppträda som lärare utan att vara »lagligen kallade».

Bland evangelii första vittnen i dessa bygder må för öfrigt nämnas en kolportör vid namn *Nils Persson* från Skåne, hvilken reste omkring efter egen häst för att sprida evangeliska skrifter.

Snart började regelbundna predikobesök göras på trakten af predikanter i synnerhet från Sunnerbo och Jönköpings missionsföreningar.

Det första större missionsmötet i orten hölls år 1865 i Åby. Folk från vidt skilda platser strömmade dit, och många kommo i bekymmer öfver sina synder. Då somliga af dessa i denna sin själsnöd vände sig till de förut nämnda prästmännen Nilsson och Rosengren, svarade dessa: »Gån till kolportörerna. De förstå den saken bättre än vi.»

Herrens verk utvecklade sig sålunda allt mer och mer. De troende höllo sig stadigt till Guds ord, älskade hvarandra varmt och innerligt och sökte äfven på mellantider, då inga predikanter besökte dem, att uppbygga sig själfva på sin allra heligaste tro. Så t. ex. lade några tillsamman penningar och köpte på en gång tolf årgångar af Pietisten, hvilka sedan gingo i lån från den ene till den andre och fingo tjäna till icke liten välsignelse.

År 1876 utbröt en kraftig väckelse i Berga. Det synliga redskapet i Herrens hand härvid var predikanten C. P. Toll i Jönköpings missionsförening. Möten höllos i kyrkan 2 à 3 gånger i veckan hela vintern, understundom hvarje dag, och den rymliga kyrkan var nästan alltid fullpackad med folk. De flesta af dem, som då blefvo omvända, äro ännu bevarade i förening med Herren. Under striden om försoningens betydelse på 1870-talet slöt sig större delen af de troende till den s. k. nya uppfattningen. I början af 1880-talet vaknade åtskilliga af Guds folk upp öfver det orätta i att taga nattvarden i statskyrkan tillsamman med uppenbart ogudaktiga. Den första enskilda nattvardsgången i Berga socken hölls, så vidt kändt är, i Åby år 1884. Numera finnas inom pastoratet flera missionsföreningar och friförsamlingar, såsom Hvittaryd, Dörarp, Hörda, Fallnaveka, Domaryd, Ingelstad och Åby. Den sistnämnda har anslutit sig till Svenska missionsförbundet. För öfrigt hafva Jönköpings och Kronobergs läns missionsföreningar predikostationer på flera ställen inom pastoratet i samband med missionsföreningarna på platsen.

Utom ofvannämnda ordets tjänare hafva åtskilliga andra troende och för Herrens sak nitiska prästmän verkat i dessa bygder. Bland dem må nämnas nuvarande kyrkoherden i Svarttorp, *S. Henriks,* kyrkoherden *C. A. Andersson* i Karlskrona samt nuvarande komministern i Dörarp, *Severin Arvidsson.* Kyrkor och skolhus stå alltfort öppna för lekmän. Detta har gjort, att missionshus hitintills ej behöft byggas. Endast i Hörda finnes ett sådant, byggdt år 1882.

Söndagsskolverksamheten har under längre tid omfattats med intresse. Särskildt verkade förut nämnde pastor Henriks

med nit härför, och genom hans åtgörande inrättades söndagsskolor i, snart sagdt, hvarje by. Åtskilliga af dessa hafva sedan nedlagts, men flera fortgå ännu med välsignelse.

VI.

Kronobergs läns missionsförening.

Den 14 febr. 1886 hölls i Ljungby köping ett möte af missionsvänner från skilda delar af Kronobergs län. Ändamålet med detta möte var att åvägabringa en närmare sammanslutning mellan Guds ords vänner inom länet för ett mera kraftigt samarbete för evangelii framgång därstädes. Vid detta tillfälle och i nämnda syfte bildades *Kronobergs läns missionsförening*, till hvilken allt flera missionsföreningar inom länet sedermera under årens lopp hafva anslutit sig. *C. A. Johansson,* numera predikant vid Sundbyberg, valdes till ordförande för länsföreningen och kallades på samma gång att verka såsom dess förste predikant. Vid början af 1890-talet förde föreningen en mycket tynande tillvaro, men år 1892 blomstrade den åter upp liksom till nytt lif. Den, som mycket verksamt bidrog därtill, var predikanten Carl Andersson från Vaxholm, hvilken, född i Kronobergs län, vid den tiden återvände dit för att i sin födelsebygd afbörda sig sin skuld såsom evangelii tjänare. Riksdagsmannen *G. Jönsson* i Ryssby, kyrkoherden *G. Willén* i Bergunda och fabrikör *J. P. Jönsson* i Växjö hafva under årens lopp för längre eller kortare tid tjänat såsom ordförande inom länsföreningen. Den sistnämnde innehar för närvarande detta förtroendeuppdrag. Föreningen har numera 4 ordinarie predikanter, nämligen K. F. Kaldén, J. Rosengren, C. O. Svensson och K. A. Morén. Dessutom verka predikanterna A. Hurtig och Noak Nilsson mera tillfälligtvis i föreningens tjänst.

Liksom det inom Kronobergs län numera finnas icke så få missionsföreningar, af hvilka många äro anslutna till länsföreningen, så hafva ock på sista tiden ynglinga- och jungfruföreningar här och där uppstått, hvilka likaledes till största delen äro sammanslutna i en större förening med namnet *Kronobergs*

läns ungdomsförening. Denna förenings styrelse har sitt säte i Växjö, i hvilken stad föreningen ock hvarje sommar håller sitt årsmöte. Utom den verksamhet, som ungdomsföreningen bedrifver i hembygden, underhåller hon ock en infödd evangelist i Kongo.

VII.

Carl Andersson.

Omkring en half mil från Moheda järnvägsstation i Hjortsberga socken af Kronobergs län ligger en by, som heter Elofstorp. I denna by föddes den 23 dec. 1830 predikanten CARL ANDERSSON. Fadern var hemmansägare, men, som hemmet ingalunda var förmöget, fingo de uppväxande piltarne ofta nog pröfva sina friska tänder på den hårda hafrebrödskakan. Men hvarken tänder eller kroppskrafter ledo däraf någon skada. Både Calle och hans bröder växte upp till friska, starka och härdade ynglingar. Fadern var, ehuru icke troende, en man med sedligt allvar och af stor bestämdhet. »I den stugan har jag fått mycken mat och mycket stryk», yttrade Carl Andersson om sitt föräldrahem ännu i sitt sjuttionde år. Modern var en bedjande, på gammaldags vis from kvinna. Säkerligen utsådde hon i sina barns hjärtan månget ädelt frö, som, vattnadt af hennes tårar, sökte spira upp i god brodd. Väl behöfdes ock både faderns hasselpåk och moderns tårar för att hålla barnen i tukt. Ty bångstyriga voro Anders' i Elofstorp »luar» (gossar). Mer än en natt kunde de taga faderns häst ur stallet och rida den hvitlöddrig för att i rätt tid hinna fram till en aflägsen lekstuga.

Om en mindre vanlig tilltagsenhet vittnade det, att Calle i Elofstorp i sin ungdom slog in på en för de fäderneärfda traditionerna och den vanliga sedvänjan alldeles främmande lefnadsbana. Han blef nämligen »handlande» och slog sig såsom sådan ned i den en fjärdedels mil från fädernehemmet belägna byn Uråsa. Det hus, som han här bebodde, var uppfördt på en ovanligt hög, murad källare, på grund hvaraf Carl Andersson erhöll vedernamnet »Calle på källarn», under hvilket namn han ända in i ålderdomen var känd bland folket i allmänhet i sin

hembygd. »Calle på källarn» var en med ovanligt affärsgeni begåfvad natur, och bland andra handelsvaror sålde han äfven brännvin. Den närbelägna Kronobergs hed utgjorde under mötestiderna en god afsättningsort för hans »våtvaror», en sak, som han med bitter grämelse erinrade sig i senare år. Tanken på den skada, som han sålunda åstadkommit bland länets soldater och beväring, blef för honom i sena ålderdomen en kraftig sporre att med en alla hinder trotsande energi arbeta för uppförandet af det förut nämnda soldathemmet på denna lägerplats.

För att på ett mera lagenligt sätt kunna bedrifva sin handtering flyttade han sedan till det i grannsocknen Slätthög belägna Hösjö, hvars gästgifvaregård han öfvertog. Som gästgifvare i Hösjö lefde han ett efter världens åskådningssätt lustigt lif. Hans förråd af potatisnektar var i synnerhet vid auktions- och marknadstillfällen en begärlig handelsvara, och hans rika fond af oförfalskad småländsk humor gjorde honom till en eftersökt rolighetsmakare, som förstod konsten att omkring sin »disk» samla täta flockar af kunder, hvilka skakade af skratt och värmdes af sprit.

Under denna tid hade nog Carl Andersson icke ofta Gud i hågen, och icke heller besökte han då sådana ställen, där han kunde blifva påmind om evighetens allvar. Dock var den oförarglige skämtaren icke alltid själf glad. Tomheten i det lif, som han sålunda lefde, grep honom understundom så, att han önskade sig vara lik det oskäliga djur, som drog honom hem från marknadsplatsen, eller det träd, som växte bredvid vägen. Herrens ande grep efter det redskap, som han utkorat till sitt vittne.

Denna olyckliga tid, som Carl Andersson sedan ansåg höra till »förlustkontot», skulle dock få sitt slut. En dag frågade en man honom, huru han skulle handla, om han visste, att han på den ena marknaden skulle vinna 50 kronor och på den andra 1,000, och till hvilken han då skulle resa. Carl Andersson svarade, att han naturligtvis skulle begifva sig till det ställe, där han förtjänade mest. Då bjöd samme man honom att följa med till Tolgs kyrka den dag, då det skulle predikas öfver texten om den yttersta domen. Han antog anbudet, och hvad han hörde under denna resa lärde honom mycket. Sedan var han sig icke lik. Det märkte äfven de ogudaktiga. När han sedan en gång

kort därefter gick för att höra pastor Sjöqvist, frågade man honom hånande: »Du vill väl icke bli läsare, Carl Andersson?» »Jo», svarade han, »nu vill jag öfvergifva djäfvulen och sällskapet». Han höll sitt ord, och hans omvändelse, som inträffade vintern 1858—1859, visade sig ock vara grundlig. Från allmän borgerlig synpunkt ansågs Carl Andersson redbar äfven före sin omvändelse, men, när Gud fått omskapa honom, ansåg han sig skyldig att återbetala till sådana, som han här och där kunde anses hafva bedragit vid sin handel, och de summor, han af denna anledning utbetalt, torde nog uppgå till ett icke så obetydligt belopp.

Vid sin omvändelse hade Carl Andersson ett ringa mått af kunskaper. Bokligt lärd blef han heller aldrig. Men han blef lärd af Gud och upptändes strax af ett brinnande nit för själars frälsning. Hade han förut i djäfvulens tjänst hjälpt till att fördärfva själar, så ville han nu söka föra syndare till Kristus. Därmed började han genast, och för den saken arbetade han sedan ända till sin död vid något öfver 70 års ålder. Som handelsbiträde i Vrigstad, som stadsmissionär i Stockholm, som predikant i Vaxholm och sist som evangelist i Kronobergs län ägnade han all sin tid och alla sina krafter åt själars vinnande för Gud. Alla hans tankar, ord och sträfvanden voro riktade på ett enda mål: missionen.

När han vid ett tillfälle strax efter sin omvändelse skulle resa bort, sade han, då han satte sig på lasset och sedan, sjungande en sång, reste åstad: »Nu skall jag omvända många, medan jag är borta». Återkommen tillfrågades han, huru det gått. Då svarade han: »Kan du tänka, nu tror ingen människa mig». Herren hade dock kallat och utkorat honom till sitt redskap, och få af vårt lands nu lefvande predikanter torde hafva fått vara medel till så många stora väckelser som Carl Andersson. I Stockholm, i Vaxholm, i Uppsala samt i flera andra städer och mångenstädes på landsbygden har han predikat Kristi evangelium till mångas frälsning.

Carl Anderssons verksamhetstid var hufvudsakligen delad mellan Stockholm, Vaxholm och Kronobergs län. I början af 1860-talet kom kan upp till Stockholm, där han då verkade någon tid som stadsmissionär. År 1866 kom han första gången

Carl Andersson.

som predikant till Vaxholm. I denna stad hade han sedan under mer än 20 år sin hufvudstation, hvarför han var mest känd under namnet »Carl Andersson från Vaxholm». Den 27 augusti 1877 antog han kallelse af Lutherska missionsföreningen i Stockholm, i hvars tjänst han verkade till 1880, då han delvis af hälsoskäl återvände till Vaxholm, där han stannade till början af 1890-talet. Då flyttade han ned till Växjö för att mera uteslutande kunna verka i Kronobergs län. För detta län, sin födelsebygd, »det hedniska Galileen», som han brukade kalla detsamma, nitälskade han tidigt och sent. De sista 10 åren af sin lefnad ägnade han företrädesvis åt missionsarbetet här. Det förut nämnda soldathemmet Betania på Kronobergs hed är, mänskligt taladt, hans verk, hvarjämte han kraftigt medverkat till upplifvandet af Kronobergs läns missionsförening. Båda utgöra minnesvårdar af hans outtröttliga energi i arbetet för evangelium.

Att en person, som genom Guds nåd tillfogat djäfvulens rike så stort afbräck, som Carl Andersson gjort, skulle blifva utsatt för förföljelse, är ju icke alls underligt. Vi hafva förut i detta arbete (se sid. 1566 o. f.) berättat om, huru han år 1876 blef instämd inför Allbo häradsrätt i Alfvestad, emedan han öfverträdt Moheda kyrkoråds predikoförbud och åstadkommit »kyrklig söndring» i den ditintills i andlig dödssömn försänkta församlingen. Men detta tillfälle var icke det enda, då han fick lida för sin nitälskan för människors eviga väl. Vid sin verksamhet som husbesökare i Stockholm blef han mer än en gång bokstafligen utsparkad. Men blef han utkörd den ena dagen, kom han igen den andra, och stundom öppnades till slut både dörrar och hjärtan för honom. Under sin verksamhet på Vaxholm hade han äfven där i början bittra motståndare, men han vann seger genom kärlek. Ett enda exempel bland flera härpå må anföras. En apotekare, som under Carl Anderssons första verksamhetstid på Vaxholm gick efter hans argaste och var en bitter motståndare, gaf honom längre fram de amplaste vitsord för hans oegennyttiga verksamhet och sade bland annat: »Om alla läsare vore som Carl Andersson, så skulle det se annorlunda ut, än hvad det gör. Finns det något himmelrike, så är då Carl Andersson självskrifven dit».

I allmänhet vann Carl Andersson lätt deras förtroende, med

hvilka han kom i beröring. Hans glada frimodighet och soljusa blick gåfvo det intrycket, att man hade framför sig en rätt israelit utan allt svek. Af hög och låg åtnjöt han därför mycket förtroende. Generaldirektör Wieselgren gaf honom skriftlig fullmakt att besöka rikets alla fängelser, och ett par stifts biskopar rekommenderade honom hos sina respektiva stifts prästerskap, att han vid lämpliga tillfällen skulle få uppträda i kyrkorna. En nästan underbar förmåga ägde han ock som folktalare. Genom sitt varma hjärta, sitt fyndiga, humoristiska tal kunde han få människor att lyssna till, då han talade, samt bringa dem att gråta eller le vid tillfällen, då andra predikanter skulle hafva blifvit nedtystade. Stundom tycktes han kunna säga hvad som helst och upprepa samma uttryck eller bibelord huru många gånger som helst, utan att åhörarne tröttnade att höra eller förargades på honom.

Vid ungdomsmöten var ingen mera välkommen och gärna hörd än Carl Andersson. Hans ungdomliga, nästan barnsliga glädtighet och ofta humoristiska tal tyckte de unga mycket om. Det märktes ej heller, att de hade en 60- eller 70-åring ibland sig, då han var med. Han besvärade dem icke alls genom sin ålder, utan de kunde samlas omkring honom, se på och le mot honom, som om de haft en älskad jämnårig i sin krets. Han fick ock gärna säga dem, hvad han ville, ja, äfven det mest allvarliga, utan att någon skugga af ålderdomens främmandeskap kunde märkas på deras anleten. Härtill bidrog icke blott Carl Anderssons särskilda naturbegåfning utan ännu mer hans innerliga och glada gudsfruktan. Hos honom besannades det ordet: »Sann gudsfruktan är glad som dagen».

Af den förut nämnda tillåtelsen att besöka fängelserna gjorde Carl Andersson flitigt bruk. Många af vårt lands fängelser besökte han upprepade gånger, och för de olyckliga, som hamnat inom deras murar, fick han blifva till mycken välsignelse. I synnerhet var han angelägen om att alltid bringa budskapet om »långfredagskärleken» till de dödsdömdas celler. Alftamördarens, Glimmingemördarens m. fl.:s exempel visa ock, att den varmhjärtade lekmannens kärleksfulla vittnesbörd förmådde hitta vägen till hjärtan, som af andra ansågos hopplöst förhärdade. Hans sista längre resa gällde massmördaren Nordlund, och på den

resan ådrog han sig en förkylning, som bröt den sista återstoden af hans redan förut medtagna krafter.

Men Carl Andersson var icke blott själf rastlöst verksam i sin mästares tjänst, utan han förstod äfven att uppväcka andra till arbete och frikostiga uppoffringar för missionens heliga sak. Ännu i ålderdomen hade han omkring sig en liten grupp af missionsarbetare, som han fått från verkstaden, Frälsningsarmén eller fältet. Under de senare resorna följde honom en sångare, som han sade sig hafva bedt om i 25 år. Han var ock framför mången annan en »stortiggare» för missionen, och man gaf honom villigt, ty han bad aldrig om något för egen räkning. Stora penningsummor gingo genom hans händer till välgörande ändamål. Men han bad icke allenast af människor utan äfven och framför allt af Gud. Carl Andersson var en bönens man. Då omsider den höga åldern och de nedsatta krafterna påminde honom om, att det led emot aftonen af hans lefnads- och arbetsdag, hade han gärna sett, att han ännu haft 25 år kvar att lefva och verka för Gud på jorden, och, när detta icke var möjligt, bad han ifrigt och som för lifvet: »Gud, välsigna mina minuter! Välsigna mina minuter, som jag har kvar», o. s. v.

Vid Kronobergs läns missionsförenings årsmöte i början af febr. 1901 var Carl Andersson sista gången i Växjö. Han var då klen och kunde icke predika så mycket. Men hans nit och kärlek för länet, ungdomen, tidningen »Hemmets vän» m. m. voro desamma som förr, och vid ungdomsmötet på aftonen var han ännu med, stod upp i bänken och talade med sådan ifver till ungdomen om nödvändigheten af att tjäna Gud, att man kunde frukta, det hans svaga hjärtverksamhet skulle afstanna strax. Någon liknade honom då vid en gammal nummerhäst, som, då han hör musiken, börjar röra sig efter den gamla takten.

Många gånger hade han önskat, att han skulle slippa sitta i en vrå som en gammal undantagsman i overksamhet under en dyster lefnadskväll, och denna hans önskan uppfylldes. Då hans sista sjukdom omsider blef så svår, att han icke kunde predika, höll han på med att bedja för syndares frälsning och särskildt för Kronobergs län, som låg tungt på hans hjärta. Mest rörde sig hans tankar omkring andliga och eviga ting. Därom vittna hans sista ord, af hvilka några, som här må anföras, lyda så:

»Herre Jesus, hjälp, skrif in ditt ord med eldstil i hjärtat, hvad som är sant och hvad som är rätt, och välsigna allt folket. Amen.

Jesus, du är en hjälpare för dem, som ingen hjälpare hafva.

Jesus, fräls folket häromkring. Jesus, fräls oss från hvarje synd, två oss, att vi må bli hvitare än snö. Amen.

Jesus, Jesus, lös min ande. Amen, amen. Jesus, Jesus, fräls mycket folk. Amen.

Nu skall jag sofva, tills Herren själf stiger upp ur sitt segerrum.»

Det var på sitt lilla landtställe Bäckarslöf i Slätthögs socken, där han bott de senare åren, som Carl Andersson den 16 april 1901 fick sluta sin rikt välsignade arbetsdag på jorden för att ingå i den sabbatshvila, som står åter för Guds folk.

Vi afsluta denna korta teckning af Carl Anderssons lif och verksamhet med följande poem af C. B—g, som upplästes vid hans graf:

Här är rummet för hans hvila,
Allas vår Carl Andersson.
Hit i dag vi andligt ila,
Om ock kroppsligt långt ifrån.
På hans bår vi vilja fästa
Bland de andra sångens krans.
Ack, han ville allas bästa,
Nu vårt bästa vare hans!

Sjutti år han hade inne,
Men hvem tänkte väl därpå,
Då med ungt och lifligt sinne
Han var van att bland oss gå?
Ack, vi glömde räkna åren,
Glömde se, hur han blef böjd,
Ty i ögat lyste våren,
Och hans själ var full af fröjd.

Han är borta — nej, det ordet
Passar ej att nämna här.
Han är *hemma;* allt är vordet
Nytt och skönt för honom där.

Men hans bild i tusen sinnen
Välbekant och älskad står,
Och i landet blomstra minnen
Från hans gångna arbetsår.

Han var vänlig, han var solig
Och gick raka vägar fram.
Uti sällskap var han rolig
Men på djupet allvarsam.
Skämtets pil hans båge hade,
Löjet lekte kring hans mun,
Men det låg i hvad han sade
Droppar från Guds vishets brunn.

Ty som blomster ibland gräsen
Och som rosor ur sin knopp
Växte humorn ur hans väsen
Frisk, naturlig, helgad opp.
Där fanns intet sökt och lånadt
I hans tal, i sätt och skick,
Därför blef det mindre hånadt,
Hvad som af hans läppar gick.

Alla kände, att i talet
Slog ett hjärta ömt och godt.
Vid hans kvarn enhvar fick malet,
Om man ville sanning blott.
Men mot lögn och sken och villa
Spelte skarpt hans batteri,
Och med mörkret for han illa;
Där var ingen sympati.

Många trogna hjärtan sucka
Vid det trogna vittnets graf:
Hvem skall fylla nu den lucka,
Som hans död i ledet gaf?
Hvem skall utså ordets säde
Lika troget, som han sått?
Hvem skall plöja på det träde,
Där hans plog så länge gått?

Sof, du trogne vän och broder,
I din gömma; njut din ro.
Jorden var din hyddas moder;
Barnen bäst hos modern bo.

Men din frälste ande svingar
Mot Guds ljusa paradis,
Där de sällas lofsång klingar
Högt till Guds och lammets pris.

Tack för gångna år och dagar,
Tack för allt, du gamle vän!
När det så vår Gud behagar,
Få vi åter ses igen.
I den bygd du hvilar stilla,
Där din barndoms vagga stått —
Just när vårens lärkor drilla
Kring de tegar, du besått.

C. *Kalmar län.*

I.

Östra Smålands missionsförening.

Inom östra Småland hade redan på 1850-talet bildats en mängd missionsföreningar genom den nitiske pastor P. A. Ahlbergs bemödanden. Dessa slöto sig tillsamman under en gemensam centralstyrelse och höllo ett årligt möte. Man ville på detta sätt genom enighet kraftigt understödja hednamissionen. Mot slutet af 1860-talet började styrelsen för nämnda föreningar att utsända kolportörer. Ahlberg var från början ordförande inom styrelsen, men, sedan han hade afsagt sig denna befattning, valdes grefve A. Stackelberg därtill på ett möte i Vimmerby den 29 juni 1869. Dessa sammanslutna föreningar antogo nu namnet *Nordöstra Smålands missionsförening* och utsände flera predikanter och anordnade missionsmöten här och där. På ett kvartalsmöte i Hvena den 14 oktober 1869 antogs som nämnda förenings predikant bland andra under en tid af 6 månader skolläraren *O. A. Welin* i Västervik. På ett kvartalsmöte i Oskarshamn den 28 april 1870 kallades *S. J. Wirsén* i Misterhult att på prof åtfölja Welin under en två månaders predikoresa. Från och med 1871 anställdes han som ordinarie predikant.

Dessa tvenne personer blefvo genom den nya lära, de förde å bane, anledning till mycken söndring och förargelse inom före-

ningarna. Synnerligen synes Wirsén genom sin djärfhet och hänsynslöshet hafva varit den, som mest befordrade de bibelstridiga lärorna, och snart öfverträffade han sin mästare Welin.

Vi vilja i korthet anföra några drag af den lära, som dessa tvenne personer drefvo, på det att hvar och en må kunna bedöma deras lärosätt. Så t. ex. yttrade predikanten Welin bland annat: »All vår synd är borttagen i honom (Kristus), och rättfärdigheten är framhafd i honom för hela världen. Vi komma således öfver 1800 år för sent med att söka borttaga något ondt till vår frihet eller framhafva något godt till vår fullkomlighet inför Gud. Lika visst som för en synds skull fördömelse kom öfver alla människor, så har ock genom en rättfärdighet lifvets rättfärdiggörelse kommit öfver alla människor. Vi hafva således icke blott en rättfärdiggörare i Kristus, utan vi hafva ock *en redan verkställd rättfärdiggörelse i honom*, ty lifvets rättfärdiggörelse har i honom *kommit öfver alla människor.*» Och åter: »Synden, hvad har du med den att göra? Den är begrafven i Kristi graf.» Vid ett föredrag i Högsby missionshus 1876 yttrade predikanten Wirsén följande: »Den *otrogne* har syndernas förlåtelse, är *rättfärdig*, ren och *salig i Jesus*, och detta får han *njuta* genom tron och blir så en troende. Tror du icke på så sätt, så går du till helvetet med all din inbillade tro på Kristus. Den *otrogne* är äfven lika *behaglig* och *täck för Gud* som den trogne.»

»En kristen är liksom den otrogne till sin person *fördömd*. Han är till sin person *ogudaktig*, *falsk*, *egenrättfärdig* och *en skrymtare*, men *som sådan* är han *rättfärdig i Kristus* och tror det. Har du en annan erfarenhet, så att du blifvit from och bättre i dig själf, så vet, att du far till helvetet med all din fromhet.» Och åter: »Du väntar, att upprättelsen ur Adamsfallet skall ske i dig. Märk, den har en gång för alla skett i Kristus och *sker därför aldrig i dig. Guds beläte upprättas icke i människan*, utan vi äro nya skapelser *i Kristus*. Allt i mig är *förbannadt*, allt i Kristus fullkomligt. Alla människor, äfven de genom tron pånyttfödda, äro *till sina personer ogudaktiga* och hafva sin rätta beskrifning i Rom. 3: 10—18. Ja, du och jag äro icke bättre, än *att vi, om vi hade Gud här för oss, skulle sätta en knif i honom, om vi kunde det*, ty så *hata* vi Gud.»

Och åter: »*Alla människor äro icke blott renade från synden utan ock rättfärdiggjorda i Kristi död* och äro därför *inför Gud rättfärdiga, täcka* och *saliga i Kristus.* Märk, 'i hans död min synd försvann, så är jag salig vorden'. Guds lamm har borttagit världens synder. Det återstår blott, att människorna genom förkunnelsen härom *njuta* detta genom tron. Då skriften talar om rättfärdiggörelse genom tron, så afser den endast *åtnjutande* däraf, att man *som otrogen redan är inför Gud rättfärdig i Kristus,* som erlagt *full betalning till Gud för synden* och tillfyllestgjort allt för oss genom sin död i vårt ställe och genom sitt fullgörande af lagen i människornas ställe.» Och åter: »*Alla* människor äro gjorda lefvande samt med Kristus och samt med honom uppväckta och samt med honom insatta i det himmelska väsendet i Kristus Jesus. Ja, *alla* människor *äro redan i Kristus sittande på majestätets högra sida i höjden,* och *alla äro i Kristus arfvingar.*» Och åter: »Den *otrogne* är *till sin person orättfärdig, död, förlorad, förtappad, förbannad* och *fördömd* men *i Kristus inför Gud rättfärdig, lefvande, täck, välsignad och salig.* Orättfärdig och fördömd är han endast i det afseendet, att han icke *njuter,* hvad han är i Kristus. *Den genom tron pånyttfödde är till sin person orättfärdig, död, förlorad, förtappad* och *fördömd* men i Kristus inför Gud rättfärdig, lefvande, täck, välsignad och salig och njuter detta genom tron.»

Öfver 2 Kor. 5: 14 yttrade vid ett tillfälle Wirsén följande: »*Gud,* som skapat allt, *förlorade sitt lif* på korset. Det har något att betyda, att *Gud själf dog.* Hvem var det, som dödade Kristus? Månne människor? Nej, det var *fadern själf.* Det bevisas äfven däraf, att i Getsemane, där Jesus svettades blod, var ingen människa med honom. Där började *Guds slag på sonen,* och det slutade icke förrän på korset med hans död. *Han led syndastraffet* och *betalade* Gud, hvad han icke röfvat hade. Hvem dog han för? Jo, han smakade döden för alla, och följden blef, att alla äro döda.... Således, alla människor äro i den meningen döda, men märk! i Kristus. Alla äro i Kristus döda från synden. Ja, *i Kristus* äro *alla* människor rena från synden till kropp, själ och ande. I honom hafva alla lidit för sina synder, i honom hafva alla lagens fullbordan, och detta hafva vi att *genom tron*

njuta. Då tror du rätt, men annars kan du tro på Kristus, så att du far till helvetet».

Af dessa korta anföranden finna vi, att de förlade hela frälsningen till Kristi dödsdag, ty då blef faktiskt hela världen frälst, men ingen *njuter* denna frälsning med mindre, än att han genom tron antager den, hvadan de ock lärde, att *i helvetet ligga människor med förlåtna synder.* Hvarje tal om människans omskapelse genom Guds andes verk i människan ansågo de vara egenrättfärdighet, för hvilken man med all ifver borde akta sig. Hela frälsningen var någonting utom människan. Det är klart, att verkningarna af en sådan predikan skulle hos många blifva ganska förskräckliga. En ifrig anhängare af östra småländska lärosättet sade en gång följande: »Säg det värsta du vet om någon människa.» Den tilltalade svarade: »Tjuf, horkarl, drinkare, afgudadyrkare, skrymtare, död i öfverträdelser och synder». Därpå svarade han: »Jag är allt detta, och visste människorna, hvad jag gör om dagarna, och huru jag är, så skulle de nog få andra tankar om mig, än de hafva, *men det duger, att Kristus har uppfyllt lagen i mitt ställe,* därför har jag inför Gud lag-uppfyllelse i honom, *så förbannad, svart och död jag är,* ja, som den förnämligaste bland syndare.» En annan anhängare, som understundom påträffades liggande öfverlastad af rusdrycker, uttryckte sin kristliga lifsåskådning på följande sätt: »Det må ni icke tro, att Gud nu mer bryr sig om synden, sedan han fått full betalning därför af Kristus, som han plågade och straffade till det yttersta i vårt ställe... Visserligen känner man sig stundom orolig, när man finner med sig, att man är svart och förbannad till hela sitt väsende och icke gör annat än ondt, men man måste dock åter och åter höra evangelium, hvari man påminnes därom, att *världens synder äro inför Gud borttagna,* och att Guds heliga vrede är i blodet släckt, på det att själafienden icke må röfva bort samvetsfriden.»

När en gång en anhängare af nämnda läroriktning påträffades af en bekant ganska berusad och denne sade till honom: »Huru kan du, som ger dig ut för att vara ett Guds barn, förnedra dig på detta sätt», svarade han: »Ja, käre du, köttet är svagt, men *det är godt att hafva syndernas förlåtelse på en fast och orubblig grund.* Jag har icke någon rättfärdighet i mig,

utan min rättfärdighet är i Kristus, ty han har betalat mina synder.»

Vilja vi sammanfatta det östra småländska lärosättet i några hufvudpunkter, så blifva de följande: a) »Den otrogne är rättfärdig inför Gud i Kristus. Tron är endast sättet, hvarpå man njuter, hvad man som otrogen redan är i Kristus. b) Den otrogne är lika behaglig och täck inför Gud som den troende. c) Den troende är liksom den otrogne till sin person förbannad och fördömd. d) Upprättelsen sker aldrig i människan utan har en gång för alla skett i Kristus. Guds beläte återställes icke i människan utan i Kristus, och i honom äro vi genom tron skapade till nya människor. Såsom människa är det därför ingen åtskillnad mellan den rättfärdige och den ogudaktige.»

Att en sådan lärouppfattning skulle sönderslita de kristna missionsföreningarna på denna trakt, är klart, men denna andliga sköfling hade måhända kunnat undvikas, om Nordöstra Smålands missionsförening hade fått behålla sin nitiske och allvarlige ordförande grefve Stackelberg. Men han hemkallades den 22 februari 1871, således just vid begynnandet af Welins och Wirséns andliga verksamhet.

Till Stackelbergs efterträdare valdes dåvarande brukspredikanten Hjelm. Men emedan han till sitt väsende var något vek och obeslutsam, så saknade han den kraft, som behöfdes för att motstå Welin och hans djärfva anhängare. Den s. k. »welinska förbannelseläran», så kallad, emedan den hufvudsakligen betonade, att de troende äro till sina personer eller i sig själfva förbannade, utbredde sig ganska väldigt ända till år 1874, då genom en uppsats på omslaget af tidningen Pietisten ej så få väcktes till andlig nykterhet och besinning. Kärntruppen fortsatte emellertid med ännu mera nit att utbreda sin lära och benämnde uppsatsen på nämnda omslag för »det kalla omslaget».

På ett kvartalsmöte i Västervik den 12 och 13 januari 1875 afsatte helt enkelt de närvarande kolportörerna jämte de få styrelseledamöterna, som infunnit sig, hela styrelsen och valde en ny sådan, bestående af dem själfva och några andra personer. Vid detta tillfälle invaldes provinsialläkaren Arvid Moberger i Högsby i styrelsen, en åtgärd, hvarigenom man trodde sig kunna upphjälpa ställningen. Mot ett sådant tillvägagående

protesterade Moberger och föreslog, att både de nyvalda och de gamla ledamöterna skulle tillhöra styrelsen.

Till följd af sjuklighet afsade sig pastor Hjelm ordförandeskapet, och vid ett sammanträde i Mönsterås den 7 och 8 juli 1875 förändrades föreningens namn till *Östra Smålands missionsförening,* och vid styrelsens första sammanträde valdes nämnde Moberger till ordförande. Snart insåg dock den nye ordföranden welinska lärosystemets förvillelser, hvadan han ansåg det såsom sin plikt att draga sig ifrån en sådan verksamhet och var betänkt på att nedlägga ordförandeskapet. I maj 1876 skref han därför till vice ordföranden i styrelsen, pastor J. Östberg i Hjorted, ett bref, hvari han framlägger sin tanke beträffande lärosättet inom föreningen. I detta bref säger han bland annat: »Wirsén uttrycker detta tydligast, i det han lärer: 'Den otrogne är i Kristus rättfärdig, lefvande, täck, välsignad och salig. Blir man detta genom tron? Nej, men man njuter det, när man tror'.» Vid årsmötet i Mönsterås den 28 och 29 juni 1876 anmälde äfven Östberg sig vara förhindrad att kvarstå i styrelsen och utträdde därifrån. Moberger omvaldes dock till ordförande och pastor E. Längkvist i Mönsterås till vice ordförande. De hyste förhoppning om att kunna på ett förståndigt sätt afleda den omkring sig gripande osunda läroriktningen. Men efter en predikoresa, som Wirsén företog, blef han både i Högsby, Mobergers hemvist, och annorstädes förbjuden att vidare uppträda med föredrag. Och vid ett sammanträde i november 1876 mellan ordföranden, vice ordföranden samt styrelseledamöterna inspektoren P. M. Cedergren å Kronobäck, landtbrukaren Karl Nilsson i södra Fagerhult och apotekaren E. T. Sandstedt i Högsby beslöts, att dessa enhälligt vid årets slut skulle afgå ur styrelsen för Östra Smålands missionsförening.

Om detta beslut underrättades komminister O. A. Ottander i Hessleby, som äfven var ledamot i styrelsen och redaktör för föreningens tidning »Östra Smålands missionsblad». Ottander underrättades ock om, att ordföranden ämnade skicka alla handlingar, som tillhörde Östra Smålands missionsförening, till honom, och att han nu hade att sammankalla de öfriga ledamöterna i styrelsen för att besluta, huru de ämnade förfara. I skrifvelsen till Ottander säga de afgående ledamöterna: »Det steg, som

däri uppenbaras, är icke taget af lättsinne utan under bön till Gud och moget bepröfvande af det ord, som visst är och lära kan.»

Därefter valdes Ottander till ordförande, hvilken befattning han innehade under flera år, tills han afflyttade till Norrköping, då predikanten O. A. Welin i Västervik utsågs så väl till ordförande som till redaktör af Östra Smålands missionsblad. Vid hans frånfälle valdes predikanten Isaksson till ordförande, och redaktörskapet af missionsbladet öfverläts åt änkefru Louise Welin.

Sedan dyningarna tämligen lagt sig efter de svåra brytningar i slutet af 1870-talet inom Östra Småland, hvilka medförde, att många missionsföreningar stängde sina missionshus för Östra Smålands missionsförenings resepredikanter, har denna förenings verksamhet alltjämt fortgått ehuru mångenstädes med tynande lif. Men nästan i hvarje socken, där föreningen hade fått fotfäste, finnes ännu i dag en liten grupp af anhängare, hvilka utmärkas däraf, att de lefva i ett utprägladt partiväsende och i allmänhet icke umgås med andra troende och icke vilja höra några andra predikanter än deras egna. Dessutom fortfara de med att förakta och döma dem, som hålla på den evangeliskt lutherska läran om rättfärdiggörelsen genom tron på Kristus, ehuru de icke framträda med den djärfhet och bitterhet, som utmärkte dem för ett fjärdedels århundrade tillbaka. Men oaktadt den fortgående förminskningen af deras anhängare kan föreningen ännu underhålla sex resepredikanter, som fara vida omkring, såsom till Stockholm, Göteborg, Skåne m. fl. aflägsna platser. Detta har sin grund däri, att anhängarne äro ovanligt ifriga i att samla medel till föreningen, och de offra nästan alla sina missionsinkomster på denna verksamhet. Härtill drifvas de af ett verkligt behof af att få höra om världens rättfärdiggörelse i Kristus, ty denna förkunnelse medför en tids lugn för deras invärtes människa. Därför säga de ofta: »Vi måste höra våra egna predikanter, ty vi få annars aldrig höra sådana lugnande predikningar hvarken i kyrkor eller missionshus.»

En annan omständighet, som väsentligt bidragit till, att denna förening kunnat så länge hålla sig uppe, är, att dess predikanter på ett bemärkt sätt »friat» till statskyrkans präster och samlingshus, hvarigenom det lyckats dem att i den delen af

Kalmar län, som tillhör Linköpings stift, mångenstädes få hålla sina missionsmöten i kyrkorna. Dessutom söka predikanterna icke sällan att höja sina och föreningens aktier genom att i sina föredrag banna oliktänkande troende och särskildt dem af frikyrklig riktning.

Man må icke tänka, att predikanterna vid missionsmötena öppet framställa sina mot den evangeliskt lutherska läran stridiga läror rörande rättfärdiggörelsen, nyfödelsen och helgelsen, nej visst icke, ty de hafva stor ackommodationsförmåga, så att de vid dylika tillfällen och äfven annars, då någon framstående åhörares kända ståndpunkt synes kräfva det, kunna predika tämligen renlärigt, ehuru ganska tvetydigt, men vid andra tillfällen, när utpräglade partivänner behöfva lugnas, tveka de icke att läsa upp det väl kända systemet i all sin prydnad, och de få till belöning härför se leende ansikten, som uttrycka bifall och godkännande.

Äfven med Evangeliska fosterlandsstiftelsen vill Östra Smålands missionsförening synas stå på god fot, men detta hindrar ej, att dess partivänner flerstädes hafva svårt att fördraga Stiftelsens predikanter och reseombud. Den har på vissa platser ingått förening med Stiftelsen i att få någon af dess predikanter anställd i deras missionshus. Men detta medför vanligen icke i längden ömsesidig belåtenhet. Så har t. ex. Stiftelsens predikant P. O. Sjöberg under flera år varit anställd i Oskarshamn vid det Östra småländska missionshuset, hvilket blifvit öfverlåtet åt Stiftelsen, men, som han är en fridsam man, hvilken håller strängt på den evangeliskt lutherska bekännelsen, så önskade man blifva utaf med honom, hvarför han blef vid sistlidna årsmöte afsatt, men denna kraftåtgärd vann ej Stiftelsens godkännande, och därför är han fortfarande kvar på sin plats.

För att så långt möjligt är behålla det yttre skenet af renlärighet är det flerstädes, som anhängarne af Östra Smålands missionsförening kalla sitt missionshus »det evangeliskt lutherska bönehuset».

II.

Vimmerby samt socknarna Misterhult och Döderhult.

De första spåren af den fria missionsverksamheten i *Vimmerby* skönjas från år 1869, då medel började insamlas för uppförandet af ett missionshus i staden. År 1872 förhyrdes tingslokalen och användes för andliga sammankomster till år 1882, då ett missionshus med namnet *Salemskapellet* uppfördes. Föreningen, som ägde detta hus, hette *Salems missionsförening*. De ledande personerna inom föreningen voro en vimmerbybo vid namn Gustaf Kry samt en från Dalarne inflyttad hårarbetare B. E. Olsson, vanligen benämnd »Dal-Erik». Efter Gustaf Krys död hade Dal-Erik ledningen af missionens angelägenheter om hand, tills han i början af 1890-talet afsomnade i Herren.

Samtidigt med byggandet af Salemskapellet uppförde baptisterna, som förut i förhyrd lokal utöfvat verksamhet i staden, ett missionshus, som erhöll namnet *Elimskapellet*.

Under åren 1870—1875 verkade en predikant vid namn Sven Larsson i Vimmerby och dess omnejd. Dessutom besöktes staden vid den tiden af Östra Smålands missionsförenings predikanter. Då nu emellertid denna förening mer och mer afvek från sin ursprungliga riktning i läran, uppstod en schism, som i början af 1890-talet utmynnade i en process mellan förut nämnde Dal-Erik och »nordöstringarne» i Vimmerby. Dessa sistnämnda ville nämligen på sidan om Salemsföreningen tillvälla sig äganderätten till Salemskapellet, hvilket dock misslyckades, och följden blef, att salen från den tiden blef stängd för nämnda förenings predikanter, hvilka numera såsom »trogna vänner» till kyrkan hafva fått en af skolsalarna upplåten för sin verksamhet.

Baptisterna hafva tid efter annan haft fast predikant anställd i staden. Någon nämnvärd tillslutning har detta samfund icke rönt på platsen, ett omdöme, som för öfrigt gäller missionsverksamheten i allmänhet i Vimmerby. De försök, som gjorts för en mera kraftig och ihärdig verksamhet inom Salemsföreningen,

hafva hittills strandat, hvilket förnämligast torde hafva berott därpå, att nödig enhet och sammanhållning saknats i föreningens verksamhet. Föreningen erhåller predikobesök af Kalmar läns kretsförenings och Jönköpings missionsförenings predikanter.

Inom socknarna *Misterhult* och *Döderhult* uppstod redan år 1842 en liflig andlig rörelse genom prästmannen doktor *A. P. Lunells* verksamhet, hvilken vid den tiden tjänstgjorde som vice pastor i Döderhult och sedermera blef kyrkoherde i Långlöt på Öland. Icke blott från Misterhult utan äfven från angränsande socknar samlades folk understundom i så stora skaror för att åhöra hans predikningar, att den stora kyrkan icke kunde rymma dem alla, utan fönstren måste tagas ut, på det att de utomstående måtte kunna höra det ord, som förkunnades. Hans predikan var mera lagisk än evangelisk, men många vaknade upp ur syndasömnen, och den eld, som då blef tänd i denna bygd, har sedan dess ej varit utsläckt.

Den förste lekman, hvilken, så vidt kändt är, verkade Herrens verk i dessa socknar, var *K. Lundh,* som till en början var skollärare i Döderhults socken. På 1840-talet flyttade han till Misterhult, där han verkade såsom privat skollärare. Hans djupt allvarliga religionssamtal med barnen lockade äfven många äldre personer att åhöra hans undervisning i skolan, och flera fingo därvid ett styng i sina hjärtan till frälsning. Emedan det vid den tiden icke var tillåtet för en lekman att tala Guds ord till en blandad skara åhörare, blef han af ortens länsman förbjuden att fortsätta denna verksamhet. Då nu emellertid många äldre det oaktadt besökte hans skola för att höra honom, så infann sig länsmannen vid ett tillfälle och dref ut de äldre ur lokalen, hvarefter han ämnade fängsla Lundh, men Herren gjorde denna plan om intet. Den följande dagens morgon träffades nämligen länsmannen vid frukostbordet af slag och nedföll död till golfvet. Lundh fick sedan ostördt fortsätta sin verksamhet.

Samtidigt med eller kort efter Lundh verkade en predikant vid namn Enström från Östergötland på trakten, och under 1860-talet besöktes orten ofta af elever från pastor Ahlbergs skola. I början af 1870-talet tjänstgjorde tvenne troende prästmän, Lagerblom och Edmark, en kort tid hvardera såsom vice pastorer i socknen. De voro båda nitiska för själars frälsning, och deras

verksamhet blef icke utan frukt. År 1874 ankom till socknen såsom vice pastor *A. P. Westenius,* numera kyrkoherde i Rumskulla och Hesselby. Så vidt människor kunna döma, kröntes hans nitiska verksamhet för Herrens sak med mycken välsignelse. Han icke blott predikade i kyrkan utan var outtröttligt verksam i att frambära vittnesbördet om Guds nåd i bondstugorna och torpen utomkring i hela socknen. Det finnes säkerligen icke en enda by i hela den stora socknen med mer än 6,000 invånare, där icke under de 14 år, som han tjänstgjorde här, hans kraftiga stämma ljudit, manande människorna till sinnesändring och tro på Gud. Hans arbete för Herren bar frukt till rättfärdighet, och många troende, som ännu lefva, minnas med glädje och tacksamhet till Gud denna tid. Mot den mera frikyrkliga verksamheten intog han en vänskaplig ställning och samverkade i endräkt med denna riktnings representanter. Bland lekmannapredikanter under denna tid må särskildt nämnas en vid namn Johansson, som genom sitt vittnesbörd om Herren fick blifva medel till rätt omfattande väckelser.

På 1880-talet började predikanter från Kalmar läns kretsförening besöka dessa socknar, och genom deras verksamhet uppstodo då flera stora väckelser, hvarunder icke så få blefvo vunna för Herren. Äfven Jönköpings missionsförenings predikanter deltogo här under denna tidsperiod med välsignelse i det evangeliska arbetet. Båda dessa föreningars predikanter utöfva fortfarande verksamhet i denna bygd. För närvarande tjänstgöra inom pastoratet tvenne troende prästmän, nämligen kyrkoherde O. Kjörling och komminister C. A. Höglander, hvilka ock med intresse deltaga i arbetet för missionens sak.

År 1889 bildades den s. k. *Kustens missionsförening,* som omfattar Döderhults, Misterhults och Hjorteds socknar. Genom den verksamhet, som denna förenings predikanter utöfvat, hafva under de sist flydda åren mycket djupgående väckelser uppstått. De flesta predikolokalerna finnas inom Misterhults socken, som, om man medräknar Figeholm, för närvarande äger icke mindre än 12 missionshus. Dessutom hålles predikan i nästan hvarje by, där missionshus ej finnes. Guds ord har utöfvat ett djupt inflytande på befolkningen här och uppenbarat sin kraft till mångas frälsning.

På 1860-talet upptogo baptisterna verksamhet i Misterhult. Deras första vittne här var den ännu lefvande fabrikör Holmgren från Östergötland. Genom hans verksamhet framkallades en kraftig andlig rörelse bland befolkningen, men sedan uppstod en häftig brytning emellan de troende på grund af dopfrågan. Några af dem togo dopet och bildade en egen församling. Efter Holmgren hafva Edenholm från Västervik och f. d. skolläraren Lundqvist verkat såsom denna församlings predikanter. Baptisternas verksamhet inom socknen har rönt framgång. De hafva bildat två särskilda lokalförsamlingar och äga för närvarande tre missionshus.

Äfven Östra Smålands missionsförenings predikanter verka inom socknen. Centralpunkten för deras verksamhet är Figeholm. I dessa vänners därvarande missionshus, som förr stod öppet för alla evangelii vittnen, få emellertid endast predikanter från deras egen förening samt från Fosterlandsstiftelse nnumera uppträda.

III.

Oskarshamn.

Den, som fick vara medlet i Herrens hand till att börja den inre missionen i staden Oskarshamn, var en fattig kvinna, om hvilken samtiden i allmänhet endast visste det, att hon i likhet med kvinnan i fariséen Simons hus var en synderska. Några förstodo dock, att hon såsom denna gråtit vid Jesu fötter och mottagit hans försäkran om syndernas förlåtelse. Hennes namn var *Maja Lena.* Hon var från Misterhults socken men bodde en tid i Oskarshamn, där hon gjorde sig känd för varm gudsfruktan. Hon bildade en syförening i staden, i det att hon samlade omkring sig några liktänkande kvinnor, hvilka under hennes ledning kommo tillsamman dels i staden, dels i närliggande gårdar och torp en eftermiddag hvarje vecka med spinnrockar och kardor m. m. för att arbeta för missionen. Denna verksamhet tog sin början omkring år 1858. Vid denna tid började ock kringresande lekmän besöka staden, och bönestunder höllos här och där i husen.

Då Maja Lena efter några år afflyttade till en annan plats, upptogs hennes mantel af fru *Charlotta Cronström*, känd för en varm och allvarlig gudsfruktan samt begåfvad med en frimodig ande, när det gällde att bekänna Herrens namn. Sedan hon i åtskilliga år stått i spetsen för syföreningen och för öfrigt efter bästa förmåga arbetat för missionsverksamhetens bestånd och utveckling, lämnade hon ledningen däraf åt yngre personer, som Gud genom sin nåd kallat och fostrat därför. Uppfylld af glädje och tacksamhet mot Gud för det verk, han under årens lopp utförde här, lefde hon ända till år 1899, då hon vid 81 års ålder fick ingå i Guds barns sabbatshvila. Hon var en mycket hjälpsam och välvillig kristinna, som delade med åt behöfvande, så länge hon ägde något. Hon lämnade ett skönt minne efter sig.

År 1862 kallades *C. J. Sandén* till predikant i Oskarshamn. Man började nu arbeta för utförandet af det redan några år förut fattade beslutet att bygga ett missionshus. De ekonomiska bekymren för de i allmänhet fattiga missionsvännerna vid detta företag lättades, därigenom att handlanden *P. A. Petersson*, som blef vunnen för Herren och hans sak, skänkte större delen af det för husets uppförande erforderliga beloppet. Äfven under de följande åren lämnade han allt emellanåt större bidrag till missionsverksamhetens befrämjande och befordrade med varmt intresse missionens sak, tills han år 1890 vid 77 års ålder afsomnade i frid. Missionshuset blef färdigt på hösten 1864, då det invigdes af den älsklige och varmt gudfruktige grefve A. Stackelberg, som därvid höll en förträfflig predikan med Es. 55 kap. till text.

Vid denna tid började Jönköpings missionsförenings predikanter besöka staden och verkade genom sina goda vittnesbörd om den ende frälsaren Jesus Kristus till mycken välsignelse både då och sedan allt framgent. En bland de ordets tjänare, genom hvilkas verksamhet en större väckelse omkring år 1863 uppstod dels i staden, dels i dess omnejd, var dåvarande eleven vid pastor Ahlbergs skola på Ahlsborg, *J. M. Sandgren* från Skeda. Han bekymrade sig mest af allt om Guds ära och själars frälsning, och hans namn lefver ännu i kärt minne hos alla dem, som lärde känna honom. Efter någon tids förlopp blef han kallad till predikant för en missionsförening af svenskar i Chicago och har

nu för flera år sedan genom en salig död ingått i den eviga hvilan. Vermländingen Lars Petersson, som under några år bodde i närheten af staden, utförde ock här och i trakten vidt omkring samt på Öland ett arbete, som burit goda frukter för Guds rike.

Bland de personer, som mera verksamt deltagit i det evangeliska arbetet i Oskarshamn, förtjänar i synnerhet *Karl Johan Wikholm* att särskildt nämnas. Han var född i närheten af staden och blef, sedan han en tid vistats vid skolan på Ahlsborg, småskollärare i Döderhult och höll då åtskilliga terminer privat skola i staden. Sedan han år 1870 tagit skollärareexamen vid seminariet i Växjö, blef han ordinarie skollärare i Oskarshamn. Han var rikt utrustad med både naturens och andens gåfvor, utmärkte sig för en allvarlig och innerlig gudsfruktan och verkade med brinnande nit för Herrens ära och människors frälsning icke blott i staden och dess närmaste omnejd utan äfven i en stor del af det öfriga Småland. Såsom barnalärare vann han sina förmäns synnerliga förtroende samt föräldrarnes och barnens varma kärlek och aktning. Hans jordiska arbetsdag blef dock kort, ty redan i mars 1873 fick han, endast 29 år gammal, ingå i den eviga hvilan.

Från år 1874 och allt sedan har Oskarshamns missionsförening haft särskildt anställd predikant. De ekonomiska behofven för missionsverksamheten hafva hufvudsakligen blifvit tillgodosedda genom den gamla syföreningen, som utan afbrott fortsatt sin verksamhet intill närvarande tid, samt den för något öfver 20 år sedan stiftade jungfruföreningen. Då frågan väcktes om att bilda denna sistnämnda förening, fruktade åtskilliga af den äldre föreningens medlemmar, att slitningar och strider härigenom skulle föranledas. Men med stor glädje har man fått bevittna, att frid och endräkt i detta hänseende alltid varit rådande och i ständig tillväxt.

Två särskilda gånger har missionsföreningen haft att utkämpa rätt svåra lärostrider. Den första gällde den obibliska lärouppfattning, som Östra Smålands missionsförenings predikanter så tvärsäkert och hänsynslöst drifvit, och hvarom vi förut berättat. Enär nämnda predikanter och deras meningsfränder inom missionsföreningen ifrigt fasthöllo vid sin uppfatt-

ning, blef en skilsmässa i fråga om ordets predikan oundviklig. Några af de troende, hvilka delade de sistnämndas mening, gingo då självmant ut ur missionsföreningen och bildade en egen sådan. Då de sedermera gjorde anspråk på andel i den gamla föreningens missionshus, ehuru de högst obetydligt bidragit till den verksamhet, som där bedrifvits, visade den gamla föreningen härvid mycken eftergifvenhet, i det hon öfverlämnade till dem 1,500 kronor, som de sedan använde till ett nytt bönehus.

Den andra lärostriden föranleddes af den bekanta frågan: »Hvar står det skrifvet?» och de läromeningar, som i samband därmed framställdes. De troende undgingo dock lyckligt härvid att genom ett hårdt och kärlekslöst dömande skada sig själfva och andra och fingo under tiden så småningom sina ögon öppnade öfver hvad frågan egentligen innebar och känna sig nu glada och trygga vid den sanningen, att den heliga skrifts egen förklaring öfver ändamålet med Guds gärningar till vår frälsning är den fullständigaste och bästa. Äfven frågan om en biblisk församlingsvård trängde sig i sin tid fram hit och medförde, att flertalet af missionsföreningens medlemmar äfven i hithörande stycken sökt ordna sig efter Guds ord.

En af missionsföreningens medlemmar under de senare åren, hvilkens minne är aktadt och kärt inom densamma, var e. o. kammarskrifvaren *Richard Palm*. Ehuru till lefnadsåren endast en yngling utvecklades han hastigt och skönt till en andlig mannaålders mognad. Hans gudsfruktan var allvarlig och varm. I ord och gärning ådagalade han, att han i allt var helt med Herren. Troget och nitiskt arbetade han under flera år för Herrens sak inom föreningen på det sätt han kunde. Bland annat bildade han härvarande ynglingaförening, som fortfarande existerar och äfven på sista tiden vunnit tillslutning. Hans tid på jorden blef dock kort, ty redan i febr. 1899 fick han vid endast 28 års ålder afsomna i Herren. Hans hädanfärd var fridfull och skön.

Handlanden *Fredrik Lindström*, som under många år såsom ordförande ledt missionsföreningens förhandlingar och arbetat för dess bästa, förtjänar ock att omnämnas såsom en man, den där icke sparat sin tid och kraft utan trofast hållit ut på sin post. Folkskolläraren *S. A. Granér* har ock ända sedan Wikholms

dagar intresserat sig för Herrens sak och verk och gjort föreningen många tjänster. Äfven *C. J. Löfgren* har troget handhaft och vårdat föreningens ekonomi, äfvenså har skomakare Jonsson arbetat i söndagsskolan. För närvarande är *H. Boman* föreningens predikant.

IV.

Högsby.

Under de senare åren af 1850-talet arbetade pastor A. P. Ahlberg, såsom förut är sagdt, med stor ifver för att uppväcka intresse för missionsverksamheten i östra Småland, där han då ofta reste omkring och predikade samt uppmanade folket att bilda inre missionsföreningar. Genom hans åtgörande stiftades sålunda i juli 1856 *Högsby inre missionsförening* med uppgift att medelst Guds heliga ord verka för den sanna kristendomens utbredande bland folket inom socknen liksom ock i hednavärlden. Missionsarbetet skulle bedrifvas genom inrättandet af söndagsskolor, månatliga missionsbönestunder, Guds ords spridning bland fattiga samt äfven utdelande af lekamlig hjälp, där behofvet sådant påkallade. Till ordförande i föreningen utsågs komminister *A. P. Lunell* och till vice ordförande socknens dåvarande ende folkskollärare Johannes Nilsson, hvilken likväl redan det följande året drog sig tillbaka, emedan han, såsom det visade sig, helst ville verka ensam genom predikande, hvarmed han träget fortfor under de följande 20 åren. Hans predikan var mycket lagisk. Han var rädd för att visa syndare direkt till Kristus, hvarjämte han ådagalade mycken djärfhet i att inprägla hos sina talrika vänner misstroende för all missionsverksamhet, synnerligast af lekmän. I hans ställe utsågs pastor Wahlström till föreningens vice ordförande. Bönestunder höllos på olika ställen inom socknen en gång i månaden, och dessutom anordnades söndagsskolor flerstädes i byarna. Till medlemmar i missionsföreningen upptogos alla, som ville tillhöra densamma och erlade en frivillig årsafgift. Vid medlemmarnes förhållande till Gud fästes icke något afseende,

hvilket ock sedermera ledde därtill, att denna plantering upprycktes med rötterna.

Emellertid fortsattes verksamheten. Uppenbara världsmänniskor fingo heta missionsvänner. Penningar inflöto icke obetydligt till missionskassan. Missionsangelägenheterna behandlades i offentliga sammankomster till december 1858, då en missionsstyrelse af 12 personer utsågs. Vid samma tillfälle beslöts att bygga ett barnhem, hvartill grunden lades i maj 1859, och vid årets slut stod det nya huset under tak.

Hittills hade en ovanlig medgång följt Högsby inre missionsförening, men den hade icke ännu bestått sitt prof. År 1860 inträffade emellertid en händelse, som nästan i ett enda drag bortblåste föreningen liksom agnar för vinden och gjorde största delen af de s. k. missionsvännerna till uppenbara fiender till icke blott arbetet på det påbörjade barnhemmet utan ock till självfva missionsverksamheten. Socknen fick nämligen den 1 maj sagda år en ny kyrkoherde, Nils Löfgren, som ansågs vara en »redlig lärare». Han var emellertid fientligt sinnad mot missionsverksamheten inom socknen, hvilket han ock snart visade äfven däruti, att han tillkallade en annan s. k. »redlig lärare», pastor Fogelin från Växjö stift, för att predika i kyrkan. Denne man utfor i köttsligt nit mot missionsverksamhet och uppförande af missionshus, hvilket han sade vara af djäfvulen. Detta var dödsstöten för Högsby inre missionsförening, och den träffade så grundligt, att föreningen genast upplöstes. Ordföranden drog sig tillbaka och upphörde att utlysa de sedvanliga månadssammanträdena, hvilka därför upphörde, och evangelii sak i Högsby syntes vara förlorad. De få troende i föreningen, hvilka ville lyda Gud mer än människor, blefvo emellertid nu befriade från det främmande ok, hvari de dragit med världen, och kommo därigenom på sin rätta plats. Under dessa brydsamma omständigheter framdrog Gud en man, som under de följande tio åren fick mer än någon annan verka för Kristi rikssak inom Högsby samhälle. Det var numera aflidne mjölnaren *A. P. Nyström* i Frövi. Han fullbordade nästan ensam inredningen af barnhemmet och nedlade därpå större delen af sin lilla förmögenhet. Dessutom läste han söndagligen Guds ord dels i barnhemmet, dels å andra ställen, dit han kallades. Sammankomsterna på det föraktade barnhemmet

voro emellertid mycket fåtaligt besökta, och han själf blef genom sitt frimodiga förhållande under denna brytningstid föremål för mycket misstroende och förtal i synnerhet af dem, som varit medlemmar i den upplösta missionsföreningen. Ehuru denna förening var af denna världen och därför icke kunde äga bestånd längre, än den uppehölls af världslig makt, ära och anseende, så fick den dock genom Guds ledning tjäna evangelii sak genom att påbörja uppförandet af barnhemmet, som under den följande tiden varit en kär samlingsplats för de få troende på denna ort, och där äfven många värnlösa flickor fått sin uppfostran.

Emellertid hade denna missionsförening medfört den skada, att människorna i allmänhet intogos af stort misstroende och förakt för all missionsverksamhet. I den upplösta föreningens minnesbok finnas inskrifna följande betecknande slutord: »Gud förbarme sig nådeligen; här i Högsby ser så ut, som det heter: 'Jerusalem är öde, och dess präster äro döde'».

Mot slutet af år 1862 ankom till socknen doktor *Arvid Moberger* och tillträdde provinsialläkaretjänsten i Högsby distrikt. Han hade år 1856 under sin tjänstgöringstid i Stockholm genom umgänge med sin kusin lektor Axel Falk och genom deltagande i de rosenianska konventiklarna blifvit omvänd till Gud och genast ställt sig frimodigt på de troendes sida.

På föranstaltande af honom bildades i mars 1863 en styrelse för barnhemmet, hvars ändamål var att meddela kristlig uppfostran åt fattiga, värnlösa flickor. Han blef ordförande i styrelsen. På hans kallelse sammanträdde den 27 juni 1863 de få missionsvännerna i socknen och bildade *Högsby missionsförening* med ändamål »att utgöra ett föreningsband emellan dem, som hafva Guds ord kärt, samt till gemensam uppbyggelse och inbördes uppmuntran i tro, hopp och kärlek och till befrämjande af Guds rikes utbredande och tillväxt.» Härvid begicks dock åter samma misstag som vid den förra missionsföreningens bildande, nämligen att hvilken världsmänniska som helst lämnades frihet att ingå i föreningen, hvilket förhållande nödvändigt måste motverka dess ändamål. I stadgarna föreskrefs härom: »Inträde i missionsföreningen står fritt för hvar och en, som det önskar; ingen nekas och ingen inbjudes, men hvarje medlem erlägger en årlig frivillig afgift». Vådan häraf blef likväl nu mindre, däri-

genom att omständigheterna så förändrats, att det numera allmänt ansågs såsom någonting föraktligt att tillhöra en missionsförening, emedan »vördig prosten» och de s. k. »gamla kristna» — så benämndes de, som varit medlemmar i den gamla missionsföreningen — äfvensom de ogudaktiga i allmänhet voro emot saken. Missionsföreningen förde alltjämt ett tynande lif, hvilket man kan finna däraf, att den vid utgången af år 1872 räknade endast 19 medlemmar.

Vid missionsföreningens bildande valdes till ordförande mjölnaren *A. P. Nyström*, hvilken efterträddes år 1867 af folkskolläraren *Adolf Nilsson*, som vid sin afflyttning till Kalmar år 1870 fick till efterträdare komminister *A. P. Lunell*. Men som denne visade föga intresse för föreningens verksamhet och icke höll de bestämda månadssammanträdena, så nödgade föreningen d:r Arvid Moberger att i januari 1873 åtaga sig ordförandeskapet, hvilken förtroendepost han alltsedan innehaft och ännu innehar inom föreningen, som år 1886 antog namnet *Högsby friförsamling*.

Från nämnda tid började en större lifaktighet förspörjas i föreningens verksamhet, och medlemsantalet tillväxte alltmera. I januari 1875 kompletterades föreningens stadgar i syfte att större noggrannhet skulle iakttagas vid intagning af medlemmar. Under detta och nästföljande året förlamades emellertid föreningens verksamhet ganska mycket genom lärostrider, men, sedan föreningen i dec. 1876 utträdt ur Östra Smålands missionsförening, hvars predikanter genom sin obibliska lära om rättfärdiggörelsen och helgelsen m. m. framkallat mycken oro och förvirring inom föreningen, har den fått åtnjuta mycken frid och endräkt. Sedan dess har ock en rikare välsignelse åtföljt det evangeliska arbetet. Flera af bröderna började nu i Herrens fruktan att offentligt vittna om Kristus och frälsningen genom honom, hvartill Gud bekände sig genom andens utgjutande, så att redan vid ingången af år 1877 en väckelse uppstod, som alltmera tilltog i omfång. Det sedan gammalt föraktade barnhemmet kunde nu icke längre rymma alla, som samlades för att afhöra ordets predikan, hvadan föreningen lät betydligt utvidga den vanliga samlingslokalen. Under detta år intogos 34 personer i föreningen, som vid årets slut räknade 90 medlemmar.

Med afseende på nattvardsfirandet hade visserligen en och annan af missionsföreningens medlemmar redan före denna tid hyst betänkligheter vid att taga nattvarden i statskyrkan bland uppenbart ogudaktiga människor, men något allmännare uppvaknande öfver det orätta däri skedde icke förrän på hösten 1876. Vid den tiden ingick föreningen till pastorsämbetet i socknen med begäran, att den måtte få hålla Herrens nattvard i kyrkan på särskild tid med biträde af komminister Lunell. Detta beviljades till föreningens synnerliga glädje, och dylik nattvardsgång ägde sedan rum några gånger i kyrkan, hvarvid föreningens ordförande fick bestämma, hvilka som skulle berättigas att deltaga däri. Detta förhållande i förening med det andliga uppvaknandet af många under den då pågående väckelsen satte emellertid de kyrkliga ifrarne i rörelse. Som stor fara af nämnda anledning ansågs hota samhället, kallades kyrkorådet i maj 1877 till sammanträde för att enligt den offentligt upplästa kungörelsens innehåll »vidtaga åtgärder mot den religiösa rörelse, som alltmera griper omkring sig i samhället». Kyrkorådet sade sig icke kunna tillåta missionsföreningen att fira nattvarden enskildt i kyrkan men ville tills vidare icke vidtaga någon åtgärd däremot utan begärde blott, att föreningen själfmant måtte afstå därifrån och hädanefter fira nattvarden med den allmänna församlingen, i hvilket fall den i öfrigt skulle erhålla alla möjliga friheter. Härtill svarade föreningens ordförande, som då äfven var kyrkorådsledamot, att föreningen vore villig därtill, om nattvarden i kyrkan hölles i öfverensstämmelse med Guds ord och svensk kyrkolag och alltså alla de, som framhärda i uppenbara synder såsom svordom och dylikt, afskiljas från nattvarden, till dess de bättra sig. Häremot invände kammarherre H. af Harmens, som begärt kyrkorådssammanträdet: »Framställandet af ett dylikt villkor är rent af dåraktigt, ty jag känner Högsby församling och är öfvertygad, att af 100 personer äro 99 svärjare, och äfven jag själf svärjer, när jag blir ond. Skulle då alla svärjare afhållas från nattvarden, så blefve det endast doktorn och några få likasinnade, som blefvo nattvardsgäster här i Högsby. Det är ett verkligt spektakel att komma fram med ett sådant förslag». Härvid iakttogs af de öfriga ledamöterna en betydelsefull tystnad, och endast ordföranden yttrade: »Jag anser, att kyrkorådet ej

kan afstänga svärjare från Herrens nattvard», och härmed var saken afgjord.

I juli 1877 hölls en ganska ovanlig kyrkovisitation i Högsby af biskop Sjöbring i Kalmar. Vid den offentliga visitationsstämman i kyrkan tillfrågade han de närvarande, om något fanns att anmärka i kyrkligt hänseende. Härvid begärdes genast ordet af missionsföreningens ordförande, som yttrade: »Här i Högsby är det, som konung David sade på sin tid: 'De heliga äro förminskade, och de trogna äro få bland människors barn'. Här finnas många bland så väl herrar som bönder, hvilka öppet bedja satan taga sig, andra lefva i dryckenskap, otukt, hat och fiendskap med flera synder. Nu är det min och några med mig liktänkandes anhållan, att herr biskopen ville ombesörja, att Herrens nattvard måtte här i församlingen firas i öfverensstämmelse med apostolisk kristlig sed och den svenska kyrkolagen, ty, om kyrkans lagar här trampas under fötterna och den kristliga kyrkotukten fortfarande åsidosättes, så kunna vi ej deltaga i de allmänna nattvardsgångarna. Jag anhåller därför, att rättelse härutinnan måtte ske, så att uppenbara syndare afskiljas från Herrens nattvard». Härvid utropade den gamle prosten N. Löfgren under högljudda snyftningar: »Det är förfärligt, att d:r Moberger skall vid detta högtidliga tillfälle så skämma ut denna församling, men jag vädjar till er, mina ämbetsbröder, I mån säga, om det är bättre i edra församlingar». Då ingen af dessa svarade, utan alla lutade sig ned, så tog biskopen under synbar rörelse till ordet och sade: »Det är bedröfligt, att tillståndet är sådant i denna församling, ty, då ingen motsäger d:r Moberger, måste jag anse, att han talat sanning. Det är alldeles riktigt, att kyrkolagen stadgar, att de, som framhärda i synder, skola afstängas från Herrens nattvard, till dess de bättra sig, och jag ålägger prästerskapet att följa kyrkolagens tydliga föreskrift i detta hänseende, och skulle detta för framtiden underlåtas, så äger församlingen att ingå till domkapitlet med anmälan härom». I sammanhang härmed blefvo missionsföreningens enskilda nattvardsgångar i kyrkan förbjudna.

Missionsföreningen ansåg det nu vara bäst att afvakta, om pastorsämbetet skulle vidtaga några åtgärder i nämnda syfte, men, som ingenting förspordes därom, så gjorde föreningens ord-

förande hos prosten hemställan om denna sak. Härpå lämnade han ifrigt det bestämda besked, att han hvarken kunde eller ville företaga någon åtgärd uti ifrågavarande hänseende, ty »han hade nu», sade han, »fått reda på, att, om man stänger någon från nattvarden, så kan man få en rättegång, som varar i två år, och jag vill dessutom ej stöta mig med någon».

Det blef nu klart för en stor del af missionsföreningens medlemmar, att ett kristligt nattvardsfirande icke kan äga rum i statskyrkan, och att därför intet annat återstod än att antingen undvara Herrens nådemåltid eller ock fira den enligt Kristi instiftelse i de troendes krets utan biträde af statskyrkopräst. Af fruktan att genom enskildt nattvardsfirande framkalla ännu större förbittring hos den stora mängden, som redan förut var ganska fientlig mot föreningen och dess verksamhet, uthärdade flera föreningsmedlemmar under ännu några månader försakelsen af Herrens nattvard, men längre än till början af år 1878 vågade de icke göra detta, och därför ingingo de då till föreningen med begäran att få begagna dess lokal vid nattvardsfirande utan prästerligt biträde. Detta beviljades enhälligt, hvarefter en del af föreningsmedlemmarne för första gången där samlades för att enskildt fira Jesu döds åminnelse. Det var en oförgätlig stund, hvarunder de församlade på ett särskildt sätt fingo erfara Herrens närvaro och välsignelse. Sedermera började allt flera af föreningens medlemmar deltaga i det enskilda nattvardsfirandet, och i oktober samma år antogs enhälligt styrelsens förslag, att missionsföreningen skulle såsom en kristen församling fira Herrens nattvard utan biträde af statskyrkans prästerskap.

Ehuru missionsföreningen fått röna mycken fiendskap efter nämnda kyrkovisitation och för dess firande af Herrens nattvard i missionshuset, så blef dock motståndet mot dess verksamhet ännu häftigare efter 1884 genom den nye kyrkoherden C. G. Herlin, hvilken då ankom till socknen.

Visserligen var den gamle prosten Nils Löfgren afvogt stämd mot inre missionsverksamhet och lefvande kristendom, hvilket uppenbarade sig äfven däri, att han nekade sådana prästmän som Ch. Meurling, C. A. Carlsson, A. Bodorff, E. Långqvist och A. P. Westenius att predika i kyrkan, men han var af ett godmodigt och fridsamt sinnelag, hvarför han i längden

stod emot de ogudaktigas förnyade uppmaningar att offentligt i predikstolen angripa de troende. Men slutligen omkring två år före sin död lät han förmå sig därtill i en juldagsotta, men den predikan blef hans sista, ty några dagar därefter angreps han af obotlig förlamning i tungan.

Helt annat blef det, sedan Högsby socken fått sin nye kyrkoherde, hvilken icke blott i sin profpredikan angrep de troende på ett hänsynslöst sätt utan blef vald på programmet: »Högsby-läseriets utrotande inom två år». Denne dröjde icke att med all ifver offentligt å pastoratets predikstolar och vid husförhören äfvensom enskildt försmäda och banna de troende såsom separatister från Kristi kyrka, allas vår moder, samt att prisa och berömma de oomvända, därför att de ej låtit förvilla sig utan blifvit trogna vid kyrkans lära och sakrament.

Lång tid hade ej förflutit efter hans tillträde af pastoratet, förrän han begärde och erhöll skriftlig förbindelse af hemmansägarne i Fogelfors annexsocken att aldrig emottaga eller höra någon lekmannapredikant utan hans samtycke. Endast en af dem vägrade sin namnunderskrift.

I Högsby samhälle blef genom kyrkoherdens åtgöranden en märklig rörelse, och separatismen från statskyrkan fick full vind i seglen, så att missionsföreningen fick snart sitt medlemsantal fördubbladt. På flera trakter utbröto väckelser under de följande åren. I Mjösebo stora by fanns då en småskollärarinna vid namn *Antoinette Ljungström,* som ditkallade predikanter, genom hvilkas verksamhet många af ungdomen blefvo omvända till Gud. Detta upprörde så kyrkoherden, att han hos skolrådet genomdref hennes afsättning och dessutom tillsände husfäderna i roten en skrifvelse, hvarigenom han fick allt efter sin vilja. Sammankomsterna därstädes kring Guds ord upphörde genast, och befolkningen i denna trakt har alltsedan utmärkt sig genom dryckenskap, blodiga slagsmål och annan ogudaktighet. Den omnämnda skrifvelsen, som är ganska karakteristisk, har följande lydelse:

Till husfäderna i Mjösebo rote!

Som jag blifvit underrättad om, att härvarande separatister ifrigt arbeta för att få edra hus öppnade för främmande predikanter,

så ber jag, att I viljen visa mig det förtroendet att icke upplåta edra hus för någon lekmannapredikant, förrän I hafven förvissat eder om, huruvida personen är kyrkligt sinnad eller icke. I veten, hvilka strider vi präster hafva med det gamla religionspartiet i Högsby. Detta parti arbetar på att nedbryta vår kyrka. Hvar och en, som hyllar det partiet, hjälper till att nedbryta vår svenska kyrka. Då nu församlingens kyrkoråd och skolråd kämpa mot separatisterna, så vore det bedröfligt, om församlingens hemmansägare och husfäder gynnade dem och motarbetade församlingens styrelse. Låtom oss i stället vara eniga och försvara vår svenska kyrka gent emot villoandarne och sektmakarne. Ty att dessa främmande lärare affallit från vår kyrkas lära, det är ju uppenbart, då de aldrig besöka våra kyrkor utan alltid motverka prästerna. Ju trognare dessa äro mot vår kyrka, desto förhatligare äro de för separatisterna. Hvad jag lider för deras skull, vet Gud. Men jag tackar Gud, att jag är född, döpt och uppfostrad i den lutherska kyrkan, och beder, att Herren af nåd måtte låta mig dö i den kyrkan. Ty där är Guds ord rent och klart, och där hafva vi Herrens sanna sakramenter. Där hafva vi en rätt försoningslära, rättfärdiggörelselära och helgelselära. Där hafva vi en rätt bättringspredikan, ett rätt delande af sanningens ord. Om allt detta vittna vår kyrkas gamla lärares skrifter: Luthers, Arndts, Scrivers, Nohrborgs, Elfvings, Murbäcks med fleras skrifter, så ock söndagligen den predikan, som vi förkunna, ehuru vi präster äro svaga och skröpliga. Men vår lära är dock rätt.

Jag beder alltså, att I icke tron hvar och en ande, som talar, utan att I pröfven andarne, om de äro af Gud, om deras profetia är ens med tron, det är med vår bekännelse och lära. Annars är det vår och allas eder skyldighet att icke hafva någon delaktighet i deras arbete. »Vakten eder för de falska profeterna, som komma till eder i fårakläder, men invärtes äro de glupande ulfvar».

Högsby den 1 april 1889.

Eder med Guds nåd trogne kyrkoherde
C. G. Herlin.
(Sigill)

Innan filosofie kandidaten Emanuel Olsson afreste såsom missionär till Kina, verkade han någon tid i Högsby med stor välsignelse, så att många genom hans predikningar blefvo omvända till Gud. Detta förtröt så statskyrkoprästerskapet, att kyrkorådsförbud utfärdades mot Olsson och hans medhjälpare A. J. Andersson. På friförsamlingens bekostnad anfördes besvär häröfver hos domkapitlet i Kalmar, som likväl stadfästade förbudet. Det blef emellertid upphäfdt af konungen, emedan de dömda ej varit inkallade inför kyrkorådet.

Kyrkovisitation hölls i Högsby den 5 och 6 sept. 1896 af prosten Ringberg i Ålem, hvilken vid det gemensamma kyrko- och skolrådssammanträdet ställde en uppmaning till kyrkoherden att ej strida med separatisterna utan räcka dem handen. Härpå genmälde han häftigt med höjd knuten hand: »Skall jag räcka separatisterna handen? Jag är öfvertygad om, att de ej äro rätta i tron och aldrig kunna få någon förlåtelse, så länge de fortsätta afsöndringen från kyrkan. Skall jag räcka sådana människor handen? Aldrig!» Härpå svarade visitator vinkande med högra handen: »Icke så, icke så, herr kyrkoherde».

Vid samma tillfälle hemställde friförsamlingens föreståndare, som var ledamot af skolrådet, om det ej vore skäl att införa den kyrkotukt, som han påyrkade vid kyrkovisitationen i juli 1877. Härpå svarade kyrkoherden, att han nu lofvar att införa kyrkotukt i Högsby församling, men att den förste, som skall bli föremål härför, är d:r Moberger för hans separation från kyrkan. Då denne härvid invände, att han vore en lika fullmyndig medlem af svenska statskyrkan som någon annan, och begärde upplysning om, hvilken gällande kyrkoförfattning han öfverträdt, så kunde ej något svar lämnas. Något försök till utöfvande af kyrkotukt i Högsby socken har emellertid hittills (år 1901) icke försports.

Under år 1886 hade friförsamlingen att genomgå en mycket svår pröfning. Utifrån häftiga angrepp af det fientliga prästerskapet och världen samt inom dess eget område en bedröflig söndring till följd af dopfrågan. Men sedan församlingen medgifvit, att en dopbasäng fick muras i missionshuset, och att pastor Johan Lindholm skulle tillkallas för att döpa flera församlings-

medlemmar, hvilket han ock gjorde, så återkom församlingen ganska snart på den kristliga frihetens ståndpunkt.

Sedan den tiden har Högsby friförsamling med framgång och rik välsignelse verkat för det, som hon enligt § 1 i sina den 1 febr. 1880 antagna nya stadgar satt såsom sitt mål, nämligen »att i öfverensstämmelse med den heliga skrift förena till ett i Herren de troende inom denna ort, på det att de såsom lemmar i en kropp, som är församlingen, hvars hufvud är Kristus, må genom inbördes gemenskap och förmaning växa i nåden och vår Herres och frälsares Jesu Kristi kunskap samt i hans kraft tjäna hvarandra inbördes och gemensamt verka för den inre och yttre missionen».

Församlingen ledes af en föreståndare och 10 äldste men har ej haft någon ständigt aflönad predikant, utan uppehålles predikoverksamheten i missionshusen af föreståndaren och flera af bröderna, hvilka genom bön och händers påläggning blifvit afskilda till att utöfva sådan verksamhet inom församlingens område. Bland dessa må omnämnas följande personer, som verkat med välsignelse: Folkskolläraren Samuel Eriksson, sadelmakaren H. F. Nordström, f. arrendatorn Olaus Abrahamsson och arbetaren L. P. Andersson. Äfven kvinnor få i församlingen profetera, men de äga ej talan och rösträtt vid församlingsmötena.

Friförsamlingen har nära 300 medlemmar och är således den största inom Kalmar län. Den äger 3 missionshus, hvaraf ett i närheten af Fogelfors kyrka. Numera är den ansluten till Kalmar läns kretsförening, Jönköpings missionsförening och Svenska missionsförbundet, hvarför den erhåller besök af dessa föreningars resepredikanter och ombud.

* * *

Arvid Moberger.

För fullständighetens skull tillägga vi här några data af den mans lif, hvilken i egenskap af ordförande så väl för Högsby

Arvid Moberger.

missionsförening som Kalmar läns kretsförening under en längre följd af år med frimodighet, nit och rik välsignelse verkat såsom ledare af den fria evangeliska rörelsen inom denna del af Småland. Hans namn är ARVID FREDRIK TEODOR MOBERGER. Han föddes den 18 juli 1835 på Södra Vi pastorsboställe. Föräldrarne voro kontraktsprosten, teologie licentiaten och doktorn J. A. Moberger och hans maka Fredrika Charlotta Lundvall, dotter af kontraktsprosten F. Lundvall i Mörlunda. Efter att hafva genomgått Vimmerby lägre och Linköpings högre elementarläroverk blef Moberger student i Uppsala 1854 och med. filos. kandidat 1856. Sistnämnda år studerade han anatomi vid Karolinska institutet i Stockholm, blef med. kandidat i Uppsala 1860, med. licentiat 1862 och förordnades samma år till extra provinsialläkare i Högsby distrikt samt erhöll 1866 fullmakt såsom ordinarie provinsialläkare därstädes, hvilken befattning han innehade till den 1 augusti 1895, då han erhöll afsked med pension och bosatte sig på egendomen Virstad i Högsby socken.

Under sin studietid i Stockholm år 1856 kom Moberger på enträgen uppmaning af sin kusin, dåvarande lektorn vid Nya elementarskolan, numera kyrkoherden i Kumla Axel Falk att afhöra några af C. O. Rosenii bibelförklaringar och blef därigenom påskdagen den 23 mars sagda år omvänd till Gud. Den 5 jan. 1873 blef han vald till ordförande för Högsby missionsförening, hvilken tjänst han ännu innehar såsom föreståndare för Högsby friförsamling. Om hans verksamhet i evangelii tjänst för öfrigt på denna plats hafva vi berättat i det föregående. I maj 1877 valdes han till ordförande i styrelsen för den på hans initiativ då bildade Kalmar läns kretsförening och bekläder alltfort denna förtroendepost.

V.

Mönsterås.

I Mönsterås hade redan på 1850-talet, såsom vi förut i detta arbete (se sid. 1156 o. f.) berättat, en fruktbärande evangelisk

verksamhet tagit sin början. Evangelii vänner på platsen hade slutit sig tillsamman i en missionsförening, och redan år 1857 hade de uppfört ett missionshus i samband med barnhem i köpingen. Under 1860-talet fortgick det sålunda påbegynta evangeliska arbetet med välsignelse under den för människors frälsning varmt nitälskande kantor P. A. Sandstedts ledning. Den man, som på 1870-talet kanske mer än någon annan verksamt bidrog till den inre missionens framgång i Mönsterås, var pedagogen *Em. Längqvist,* sedermera utnämnd kyrkoherde i Fliseryd. Han var en fridens man, som med oförtrutet nit och på ett hjärtevinnande sätt både i kyrka och missionshus förkunnade Guds ord. Många äro de, som genom hans predikan blefvo förda från mörker till ljus, och som nu välsigna hans minne.

Hittills hade verksamheten bedrifvits mera fritt och ryckvis. Då och då kom en af Jönköpings resepredikanter till platsen och predikade antingen i kyrkan eller missionshuset och for sin väg. Om söndagseftermiddagarna talade vanligen pastor Längqvist i missionshuset. Folket gick och hörde gärna; men då det icke var någon vidare sammanhållning i föreningsväg, så blefvo de troende icke alltid kända för hvarandra. Man träffades på predikan eller »bönen», som det hette, men detta var ofta allt — undantagandes i själfva köpingen, där de troende, som voro personliga vänner till pastor Längqvist, i honom hade en föreningspunkt och samlades här och där i husen.

Skolläraren L. P. Nilsson m. fl. verkade dock Herrens verk i socknen, där flera bönder öppnat hjärta och hem för Herrens ord. Skolhusen stodo ock vanligen öppna för Guds ords predikan. År 1877 gick en nådevind fram, och många vaknade till nitälskan om sin själs frälsning.

Pastor Längqvist blef emellertid alltmera klen och sjuk, och man måste tänka på att få någon att förestå och leda verksamheten. Gamle Sandstedt hvitnade också till skörd, fast hans sinne var ovanligt kraftigt och varmt för missionsverksamheten.

År 1880 på sommaren hölls ett missionsmöte i köpingen. Efter dettas slut voro några vänner samlade i nämndeman Jonas

Carlssons trädgård. Missionsföreståndaren E. J. Ekman var närvarande äfvensom gamle kantor Sandstedt, J. Eklund, sedermera riksdagsman, m. fl. Då kom frågan om att fira nattvarden i en sluten krets af troende på tal. Många hade börjat tänka på det obibliska uti de statskyrkliga nattvardsgångarna och längtade till en mera biblisk ordning härutinnan. Då samtalet var slut, sade Eklund med anspelning på den etiopiske kamreraren: »Här är en sal och bröd och vin — hvad hindrar, att vi fira nattvard?» Ekman och alla svarade: Intet! — och så bildades i Mönsterås den första nattvardsföreningen, som befanns bestå af 12 medlemmar, hvilket gaf anledning till bön och hjärterannsakning. Nästa gång, som inträffade en månad därefter, voro medlemmarne 18. Då ledde den unge C. Boberg sammanvaron; men då han återvände till missionsskolan, tog Sandstedt ledningen. Pastor Längqvist var då sjuk, men, när han stod och såg från sitt fönster i skolhuset, huru vännerna samlades att fira Jesu döds åminnelse i det bredvid liggande missionshuset, tårades hans ögon, och han sade: »Gud välsigne er! Det är rätt, att Guds folk tar vara på sig och sitt.»

Ur denna naturliga början växte Mönsterås nya missionsförening fram. Allt gick stilla och lugnt. Skaran växte tyst som gräset. Men så blef kyrkoherde Ch. Strömberg 1881 församlingens herde. Han var varm i hågen för kyrkan och beslöt att utrota separatister och »waldenströmare» på 5 år. Detta beslut fattade han högt, så det kom ut bland folket. Han begagnade ock predikstolen såsom den position, hvarifrån han lät sina batterier spela. Följden vardt, att de troende, som ännu älskade kyrkan och af gammal vana gingo dit på söndagsförmiddagen, blefvo ledsna och togo anstöt och — gingo öfver till friförsamlingen, som växte med hvarje vecka. Aldrig har någon präst hjälpt till att ordna en friförsamling på ett mera fruktbärande sätt! Kyrkoherde Strömberg var dock ingen Guds ords fiende. Tvärt om. Han hade varit missionär på Guldkusten flera år och var en varm vän till missionen, den han sökte befordra i tal och skrift. Men han ställde sig i vägen för en utveckling, som lik en vårflod växte med hvar dag. Detta blef honom för svårt. Han som många andra förlyfte sig på en omöjlig uppgift. En tid var ock striden både skarp och allvarlig; men i den mån kyrkoherden

insåg det gagnlösa i sina försök att återföra de separerade till kyrkan och därför upphörde med att polemisera mot dem, blef stämningen dem emellan god. Ja, han t. o. m. öppnade kyrkan för deras möten, och deras predikant fick predika både där och i skolhusen. Kyrkoherde Strömberg är nu död, lämnande minnet af en ärlig och välmenande man efter sig.

Den, som utom gamle kantor Sandstedt och Boberg, som var föreningens predikant från 1881 till 1890, bidrog på ett verksamt sätt att ordna föreningens verksamhet både inåt och utåt, var skolläraren *J. A. Karlberg*, sedermera predikant i Helsingfors, Finland. Hans vistelse i samhället blef dock kort, ty han tog afsked från skolan för att odeladt få ägna sig åt missionsverksamheten, den han älskade med varmt hjärta. Metodistförsamlingen i Mönsterås blomstrade också ganska kraftigt synnerligen under predikanten Lindströms tid. Ofta höllos gemensamma samtals- och bibelmöten, som voro både uppbyggliga och talrikt besökta. Det var en skön och andligt lifaktig tid, då många själar blefvo frälsta.

År 1890 flyttade Boberg till Stockholm och öfvertog redigerandet af tidningen Sanningsvittnet. Efter honom blef *O. N. Thomson* föreningens predikant en tid. Därunder refs det gamla och uppbyggdes det nya missionshuset. Efter Thomson kom *O. Frank,* som tillika med sin hustru varmt arbetade, icke minst bland de unga. Båda dessa män äro nu distriktsföreståndare inom Missionsförbundet. För närvarande är *P. Wincentius* predikant i Mönsterås missionsförening, som intagit ett ganska bemärkt rum i den fria andliga rörelsen längs kusten vid Kalmar sund.

Prästerskapet har på senare år intagit en tolerant och frisinnad hållning. Detta kanske till en del beror därpå, att de s. k. separatisterna varit både många och inflytelserika, så att de vid val ofta dominerat och bestämt utgången, synnerligen i socknen.

Utom i självfva köpingen äger Mönsterås missionsförening nu missionshus i byarna Berg — en plats, där Guds ord länge varit älskadt — Hammarglo och Grimhult. Ordförande har under en lång följd af år handlanden *O. L. Burström* varit, och räknar

föreningen, som är ansluten till Svenska missionsförbundet, 210 medlemmar. Måtte Guds nåd och välbehag alltfort hvila öfver dess medlemmar och deras arbete i Herren.

* * *

Carl Boberg.

Carl Boberg föddes i Mönsterås köping den 16 augusti 1859 och blef omvänd till Herren våren 1878. Efter sin omvändelse kände han sig manad att för sina medmänniskor predika det evangelium, hvarigenom han själf blifvit frigjord. Fördenskull sökte han inträde vid missionsskolan i Kristinehamn, som han ock genomgick åren 1879—1881. Utrustad af naturen med ej vanliga gåfvor, som nu blifvit helgade af nåden, var han synnerligen skickad för det kall, hvarefter hans inre trådde. Hans hembygd, där han redan gjort sig känd och värderad, skyndade ock att fästa honom vid sig, så snart han genomgått missionsskolan. Han kallades därför genast till predikant i Mönsterås, hvilken befattning han ock antog. Där arbetade han från 1881 till hösten 1889. Det var en brytningens tid, hvarunder han fick tjäna med sina gåfvor och blifva till rik välsignelse för den troende skaran på platsen, hvars odelade förtroende han hade.

Men Boberg hade ej allenast gåfvan att predika ordet utan ock att i skrift bära fram både nytt och gammalt ur nådens rike. När därför »Sanningsvittnets» grundläggare och redaktör P. A. Palmer i frid slutat sin jordiska arbetsdag, erbjöds Boberg att öfvertaga redaktörskapet af sagda tidning, hvadan han, till saknad för vänkretsen i Mönsterås, afflyttade till Stockholm. Detta skedde på hösten 1889.

Här yppade sig nu för Bobergs verksamme ande ett vidsträcktare arbetsfält, i det att han genom det vidt spridda Sanningsvittnet fick tala till tiotusentals människor i deras olika andliga lägen, på samma gång han, känd öfver landet genom denna och annan skriftställareverksamhet, erhöll kallelser än hit, än dit för att muntligen predika ordet.

Carl Boberg.

En annan sak, som väsentligen bidrog att göra honom känd och värderad landet rundt, var hans poetiska skrifter. Bobergs förnämsta gåfva är utan tvifvel den poetiska. Då man läser hans poetiska alster, känner man, att man ej har att göra med en vanlig »versmakare» utan en poetisk ande, som, hämtande sitt stoff antingen ur Guds härliga natur eller ur nådens rika och djupa källa, förmår att draga andra andar med sig på sin flykt mot ljuset.

Hans första diktsamling var »I moll och dur», som utkom i nov. 1892, och hvaraf en ny upplaga utkom 1894. Den andra diktsamlingen »Bilder och drömmar» utkom till julen 1895. Hans sista hittills utgifna diktsamling »Aftonskyar» utkom till julen 1900 och skall utgå i en andra upplaga till julen 1901.

Dessutom har han utgifvit »Husandakten», betraktelser för hvar dag i året med bidrag af en mängd författare, samt en del mindre ungdomsskrifter, hvaraf en: »Hvad skall man bli?» hittills utgått i fem ganska stora upplagor.

Genom hela sin anläggning och ej minst genom sin poetiska gåfva, som ju ock gifvit färg åt hans andliga föredrag, har han varit mycket använd såsom talare för ungdom och gärna hörd af dem. Det är ock en icke ringa mission: ungdomsmissionen.

Att Boberg genom sin verksamhet vunnit förtroende inom Svenska missionsförbundets talrika församlingar framgår däraf, att han, ehuru rätt ung, invaldes vid årsmötet 1897 i Svenska missionsförbundets styrelse såsom efterträdare till den då hemgångne veteranen Svening Johansson. Förut hade Boberg varit både suppleant och ordinarie ledamot af styrelsen för missionsskolan.

Ännu i sin krafts dagar fortsätter han sina arbeten både på det ena och andra området, hvilka, såsom vi hoppas, fortfarande skola blifva till rik välsignelse både för unga och gamla.

VI.

Kalmar.

I staden Kalmar fanns det vid slutet af 1850-talet, såsom vi förut (se sid. 1175) berättat, några få troende vänner, som där börjat verka för spridningen af frälsningens kunskap. Under de första åren af 1860-talet förkunnade maskinisten J. P. Johansson, sedermera bosatt i Stockholm, bättringens och trons ord i staden, då han vid sina resor allt emellanåt besökte densamma.. År 1867 bosatte sig i staden en kolportör vid namn Ahlberg, hvilken ock vid den tiden därstädes frambar vittnesbördet om Guds nåd. Genom denna verksamhet hade under årens lopp allt flera personer blifvit vunna för Herren. Behofvet af en särskild samlingslokal blef nu rätt kännbart, och på fabrikör Sörensens initiativ uppförde evangelii vänner i staden år 1868 ett missionshus, som blef färdigt och invigdes för sitt ändamål samma år. På grund af ekonomiska svårigheter, uppkomna genom skuldsättning vid husets byggande, måste det emellertid sedermera försäljas. Det inköptes af en fröken, som upplät det predikolokal åt metodisterna, hvilka fortfarande använda detsamma och utöfva en rätt stor verksamhet i staden. De missionsvänner, som sålunda blifvit utan samlinglokal, hyrde nu en särskild lokal, där de under den närmast följande tiden fortsatte sin verksamhet. Dessutom öppnade en fröken Fryxell, som hade pensionsskola för flickor, sin lokal för åtskilliga predikanter, som där förkunnade Guds ord.

Efter någon tids förlopp blef emellertid behofvet af en större samlingslokal mycket trängande. Man började därför tänka på att uppföra ett nytt hus för detta ändamål, och år 1872 byggdes sålunda vid Fiskaregatan ett missionshus, som erhöll namnet *Betlehem*. Vid samma tid bildades ock en förening med namnet *Betlehems missionsförening*, hvilken på hösten 1873 kallade *Nils Löfgren* till sin predikant. Under det följande året uppstodo svåra lärostrider och meningsskiljaktigheter inom föreningen, hvilket ledde därtill, att styrelsen afskedade Löfgren från sin tjänst såsom föreningens predikant. Detta styrelsens beslut

klandrades af många bland föreningens medlemmar, hvilka inlämnade till styrelsen en af 35 personer undertecknad protestskrifvelse, hvari styrelsen beskylldes för att hafva öfverskridit sin befogenhet och handlat i strid mot föreningens stadgar, hvarjämte begäran framställdes, att Löfgren fortfarande skulle få verka som föreningens predikant. Vid ett därefter hållet sammanträde blef emellertid styrelsens beslut godkändt af föreningen, och Löfgren måste afgå från sin befattning. Betlehems missionsförening, som under årens lopp haft att kämpa med många svårigheter, utöfvar fortfarande verksamhet i staden och erhåller allt emellanåt besök af predikanter från Fosterlandsstiftelsen och Östra Smålands missionsförening.

Då predikanten Löfgren blef afskedad från Betlehems missionsförening, utgingo af denna anledning åtskilliga af hans vänner ur nämnda förening och upptogo under hans ledning verksamhet i en mindre förhyrd lokal. Den 8 nov. 1875 bildade de en förening med namnet *Betesda missionsförening*, för hvilken Otto Pettersson från Rinkaby valdes till ordförande. År 1876 inköpte denna förening ett hus, hvari hon sedan en tid höll sina sammankomster. När föreningen sedermera sökte lagfart å huset, vägrade rådhusrätten bevilja detta, enär det icke vore lagligt styrkt, att föreningens medlemmar hvar för sig voro berättigade att i riket förvärfva fast egendom. Föreningen sålde då lägenheten till Löfgren, som lät infasta den i sitt namn. Under dessa år förekommo inom föreningen svåra meningsstrider, framkallade dels genom den då pågående striden om försoningens betydelse, dels genom de obibliska lärosatser, som förfäktades af Östra Smålands predikanter. År 1878 började några af föreningens medlemmar att samlas enskildt för att fira Jesu åminnelsemåltid och hyrde för detta ändamål ett mindre rum i Löfgrens gård. Den 4 nov. samma år beslöt föreningen att låta uppföra ett eget missionshus, och, sedan tomtplats m. m. blifvit inköpt, tog byggnadsarbetet i augusti följande år sin början. Midsommardagen år 1880 invigdes detta hus, som erhöll namnet *Betesda*.

På hösten 1883 afflyttade predikanten Löfgren till Norrköping och erhöll till efterträdare predikanten *Lars Johansson*, som sedan verkade i föreningens tjänst från nyåret 1884 till hösten 1888, då han flyttade till Karlskrona. Sedan den numera

hemgångne predikanten *A. Lundmark* i Linköping därefter tjänat föreningen en kort tid, antogs *C. A. Johansson* från Moheda till föreningens predikant, hvilken befattning han sedan innehade till den 1 juni 1896. Till hans efterträdare kallades föreningens nuvarande predikant *J. P. Henriksson*, som förut verkat på Gotland.

Trots en tryckande skuldbörda, uppkommen genom missionshusets byggande, har Betesda missionsförening så småningom alltmera växt till. Herren har hulpit år för år, fyllt dess medlemmars hjärtan med en uppoffrande kärlek för missionens sak och krönt deras arbete med välsignelse.

VII.

Ryssby, Åby, Ljungby, Madesjö m. fl. socknar.

I socknarna närmast omkring Kalmar har det i allmänhet varit mycket mörkt på det andliga området. På ett och annat ställe hafva visserligen hem och hjärtan öppnats för evangelii predikan, men i somliga socknar har den fria lekmannaverksamheten icke kunnat intränga och vinna någon framgång. I *Ryssby* socken har hemmansägaren Nils Jonsson i Kannemåla hållit sitt hus öppet för Guds ord och tillkallat predikanter, som framburit vittnesbördet om Kristi nåd. I *Åby* socken, som länge var stängd för fri evangelisk verksamhet, har på sista tiden en man vid namn Krusenstjerna, som är gift med en rysk furstedotter och har inflyttat hit på grund af religionstvånget i Ryssland, upplåtit sitt hem för Guds ords predikan af lekmän. Inom den halfannan mil väster om Kalmar belägna *Ljungby* socken ligger vid Emmaboda—Kalmar järnväg stationen Trekanten. Här finnes en liten missionsförening, som äger ett ganska trefligt missionshus. På denna plats har en fabrikör Fogelberg, som för några år sedan afsomnade i tron på sin frälsare, fått vara ett verksamt medel i Guds hand till att befordra evangelii sak. Den andliga jordmånen är här liksom nästan allestädes i Kalmar län mycket hårdarbetad, och sammankomsterna omkring Guds ord äro fåtaligt besökta. Föreningen äger icke någon stationerad predikant, utan prediko-

verksamheten uppehålles af predikanter dels från Nybro och Kalmar, dels från Kretsföreningen.

I den 3 mil väster om Kalmar belägna *Madesjö* stora socken samt Elghults och Helleberga socknar af Kronobergs län har det sedan lång tillbaka funnits en liten skara troende, som räknade begynnelsen af sitt andliga lif från den tid, då pastor P. L. Sellergren lefde och verkade i den sistnämnda af dessa socknar. Men efter Sellergrens år 1843 timade död gingo dessa troende såsom får utan herde och utan någon ledare, till hvilken de kunde blicka upp med förtroende. Visserligen uppehöllos några genom den store öfverherdens trofasta omvårdnad vid lif, men många förgingos nog i »misströstans dy» eller somnade in på världslikställighetens förtrollade mark. I samma mån som ekot af de anderika och kraftiga predikningarna i Helleberga gamla träkyrka försvagades, inslumrade människorna åter i syndasäkerhet och förakt för Guds ord. Dock uppväckte Herren tid efter annan män, hvilka, om än i svaghet, upptogo den vördade lärarens mantel och bidrogo därtill, att elden på Herrens altare ej alldeles slocknade. Sådana män voro hemmansägaren Jonas Carlsson från Linneryd, skolläraren Andrén samt den ännu lefvande predikanten L. Rutström.

Den evangeliska verksamheten inom Madesjö har haft sin medelpunkt i den inom denna socken belägna köpingen Nybro. Under åren 1865—1872 höllos sammankomsterna på denna plats i den s. k. Mattsonska salen, efter att de enskilda hemmen före denna tid fått tjäna som samlingslokaler. Nu inträdde en blomstringstid på det andliga området. En stor och genomgripande väckelse uppstod, som hade till följd, att många hem och hjärtan öppnades för Guds ord; allt såg lofvande ut. Det verktyg, som Gud använde för framkallandet af denna rörelse, var den ofvannämnde *Jonas Carlsson,* hvilken vid denna tid inflyttade och bodde ett år i Nybro och ett år i Brånahult. Den dåvarande gamle prosten och jubeldoktorn A. Sandberg i Madesjö, till hvars beröm kan sägas, att han gärna tolererade, att lekmän samlade folket omkring Guds ord, öppnade för honom icke blott skolhus utan till och med själfva kyrkan. Men efter denna sköna blomstringstid kom snart nog en kall höst med storm och oväder öfver den späda planteringen. Under doktor Sandbergs

långvariga vistelse vid riksdagen tjänstgjorde nämligen en vice pastor vid namn Rundkrantz inom socknen. Denne pästman öfverträffade, såsom det tycktes, alla sina ämbetsbröder i hätskhet mot de frireligiösa. Han utslungade från predikstolen de grufligaste förbannelser öfver alla, som vågade åhöra en lekmannapredikant, ja, det säges, att han till och med nekade att samtala med dem, som i samvetsnöd vände sig till honom. Underligt nog måste han mot slutet af sin lefnad bekväma sig till att låta sig vårdas och skötas som ett barn just af troende diakonissor vid ett sjukhus, som är en frukt af den fria verksamheten, och det är att hoppas, att han sålunda, hårdt tuktad af Herren, kom till besinning.

Emellertid var en eld tänd, som icke kunde släckas hvarken af prästerlig fanatism eller världens fiendskap i allmänhet. Tvärt om hade förföljelsen det goda med sig, att de troende slöto sig närmare tillsamman, och sålunda bildades år 1872 *Nybro missionsförening*.

Sedan de troende på platsen en tid varit i saknad af särskild samlingslokal, invigdes på hösten 1874 en bönesal i handlanden P. A. Jonssons hus. Under verksamheten på denna sal utbröt åter en större väckelse, som var af mera evangelisk natur än de föregående, hvadan den ock medförde mera andlig välsignelse icke blott för de nyomvända utan äfven för de äldre kristna. Den predikant, som härvid fick vara medlet i Guds hand, var den gamle veteranen *H. Olsson* från Bleking, hvilken så väl i Madesjö som angränsande socknar verkat med mycken välsignelse. Beträffande verksamheten stod Nybro vid denna tid såsom en filial till Betesda missionsförening i Kalmar och besöktes ofta af denna förenings dåvarande predikant N. Löfgren äfvensom af Östra Smålands missionsförenings predikanter. Bland andra evangelii vittnen under den tiden må särskildt nämnas den gamle, numera aflidne *David Israelsson* i Skallebo, hvilken i älsklig enfald förkunnade Guds dråpliga verk både i Nybro och för öfrigt vida omkring i dessa bygder.

Som behofvet af en stationerad predikant blef alltmera kännbart, så kallades år 1883 den då pensionerade skolläraren *M. Norén* från Algutsboda, känd för ett gudfruktigt sinne och väl bevandrad i de heliga skrifterna, till föreningens predikant. Han

hade många år förut af prosten Sandberg erhållit ett slags venia att hvar som helst i hela socknen predika Guds ord, hvilket han ock gjorde och det icke blott i Madesjö utan äfven i Elghult och Algutsboda. Behofvet af en större samlingslokal i Nybro blef nu mycket trängande, och man beslöt därför att uppföra ett missionshus, som blef färdigt och invigdes i december år 1885. Fyra år efter denna för evangelii vänner i Nybro så glädjefulla dag hemkallades genom en plötslig död föreningens högt aktade och innerligt älskade lärare Norén. Han afsomnade i tron på sin frälsare den 29 juli 1889 efter att med trohet och välsignelse hafva tjänat sin himmelske mästare i 6 år på denna plats. En kort lefnadsteckning öfver Norén följer här nedan.

Efter Noréns frånfälle kallade föreningen *K. Lönnerberg* från Lönnberga till predikant, och, då han på erhållen kallelse år 1896 afflyttade till Lidköping, antog föreningen *Aug. Oldin* från Bleking till församlingsföreståndare och predikant, hvilka befattningar han ännu innehar och förvaltar till Guds ära och hans församlings uppbyggelse. Dessutom har Nybro för närvarande förmånen af att i sitt sköte äga så väl distriktsföreståndaren A. G. Lindqvist som resepredikanten Palmér från Kråkshult, hvarjämte bokhandlaren S. Ljungdahl med varmt intresse deltager i predikoverksamheten samt arbetet i söndagsskolan.

På 1870-talet upptogo metodisterna verksamhet i Nybro, men, som medlemmarne af deras församling på platsen voro få och en del pastorers lefverne ej alltid stod i samklang med deras lära, så afstannade deras verksamhet så småningom. De få metodister, som tagit evangelii sak på fullt allvar, slöto sig då till missionsföreningen, i hvilken några af dem ännu kvarstå och äro till välsignelse.

* * *

M. Norén.

Den ofvannämnde f. d. folkskolläraren och predikanten *Magnus Norén* föddes af fattiga föräldrar i Gårdsby socken af Kronobergs län den 3 juli 1822. Vid 5 års ålder flyttade han med sina föräldrar till Linneryds socken, där han redan vid 9

års ålder måste börja att försörja sig själf genom att valla får. Efter att vid 15 års ålder hafva blifvit konfirmerad, vid hvilken tid hans moder bortgick genom döden, kom han i målarelära, åt hvilket yrke han ägnade sig i 12 år.

Vid den tiden, då Norén var 25 år gammal, hörde han mycket och ofta talas om de nyinrättade seminarierna samt därom, att den ene efter den andre begaf sig dit för att studera till skollärare. Äfven Norén blef tillrådd att blifva skollärare; »du läser så bra», sades det. Lärd att läsa vid moderns spinnrock var dock hans bokliga kunskap ganska ringa, och sanna förhållandet var, såsom han själf säger, att han vid den tiden aldrig läste något, så framt icke en roman af Per Thomasson kom i hans händer. Han afböjde därför förslaget om studier den ena gången efter den andra. Dessutom förekom det honom så tråkigt att gå i en skola och ständigt höra barnskriket. En af hans barndomskamrater började studera till präst, men icke heller det, tyckte han, skulle någonsin falla honom i sinnet. Emellertid skulle det äfven för Norén komma därtill att börja studera, ehuru icke af egen drift eller inre håg utan, såsom han bekänner, endast för att vinna ett brödstycke. Han begaf sig alltså i sällskap med en annan kamrat till en skollärare för att inhämta de kunskaper, som voro nödvändiga för att vinna inträde vid seminariet i Växjö, och därmed började en ny afdelning af hans lefnadshistoria.

»Så snart jag kom inom skolans väggar», så berättar han själf, »och började afhöra den nämnde skollärarens katekesförklaringar, hvilka han höll hvarje eftermiddag för sina barn, kom mitt hittills hårda hjärta i oro. Under hela mitt förra lif vet jag ej mer än en gång, då Herren på ett märkbarare sätt sökte min själ, och det var ungefär 3 år förut under läsningen af Bunyans »Den himmelske löparen». Hade jag fått någon kristendomskunskap i min barndom, torde jag väl ej så ohejdadt fått rusa fram på fördärfvets väg. Den trofaste anden skulle väl icke hafva försummat att emellanåt klappa äfven på mitt hjärta, men nu hade han ingenting att åberopa sig på. Därför fick jag under hela denna tid vara nästan alldeles oberörd af Guds ande. Under denna tid hade jag ingen tanke på döden eller domen, ingen fruktan för någon synd, så framt jag ej såg, att jag därmed

skulle ådraga mig skam eller skada inför människor, ty på Gud och hans heliga misshag till synden tänkte jag icke. Jag rusade därför fram i den vildaste fart på syndens bedrägliga väg utan att frukta ett ögonblick för helvetet, och jag kan icke nog prisa Guds fördolda, bevarande hand, som höll mig tillbaka, att jag icke kastade mig in uti sådana synder, där den världsliga lagens arm kunnat straffa mig».

Nämnde skollärare, som var ungefär jämnårig med Norén, hade nyligen blifvit väckt till besinning om sin själs frälsning och brann därför af nit för barnens eviga väl. Det Guds ord, han talade till dem, träffade Norén redan första dagen, han var i skolan. Han kom i djup nöd icke blott öfver någon viss synd utan öfver hela sitt förhållande under sitt förflutna lif. Han fann sig icke hafva gjort något godt utan blott ondt, mycket ondt, allt ondt. Aldrig hade han hört eller sett någon bedja. »Men hemkommen till mitt kvarter», säger han, »kastade jag mig genast på knä och bad — ja, jag vet icke allt, men det, som mest och nästan beständigt låg för mig, var, att Jesus måtte ikläda mig sin förvärfvade rättfärdighet. Det dröjde icke mycket öfver 8 dagar, förrän jag var lycklig och glad i min frälsare. Hela läkedomen lade han in blott i en liten sångvers. Ack, så lycklig jag var! Jag instämmer fullkomligt med sångaren: 'Den stund går aldrig ur min håg, då först jag Jesus såg'».

Under sin studietid fick Norén göra många erfarenheter af både ljuft och ledt, men genom Guds beskyddande nåd blef han bevarad från att falla för de mångskiftande frestelserna under skoltiden. Efter slutad kurs vid seminariet tillträdde han samma år folkskollärarebefattningen i Algutsboda socken. Han började genast att för barnen i skolan vittna om Kristi nåd, och på lördagseftermiddagarna höll han för dem enkla bibelförklaringar öfver den följande dagens evangelium. Barnen gingo hem och omtalade detta, och följden blef, att äfven barnens föräldrar infunno sig i skolan vid dessa tillfällen för att åhöra undervisningen. Norén var dock ännu af den öfvertygelsen, att han ej borde sträcka sin undervisning längre än till barnen inom skolan, men annorlunda hade Gud bestämt. Dels genom läsningen af Rosenii skrifter och dels genom uppmuntran af troende präster skingrades så småningom denna betänklighet, och, då han sedermera

M. Norén.

t. o. m. uppmanades af den dåvarande prosten A. Sandberg i Madesjö att förkunna frälsningens budskap, så kunde hán icke annat än häruti spåra en fingervisning af Gud att verka såsom ordets tjänare. Under de många år, som han sedan verkade såsom skollärare, kallades han än hit och än dit för att tala Guds ord, och, när missionsföreningen i Nybro samma år, som han blef pensionsmässig, kallade honom till sin predikant, antog han utan tvekan denna kallelse, i hvilken han plikttroget höll ut till sin död.

Norén var ej, säger en hans minnestecknare, hvad man skulle kunna kalla en *stor* predikant. Han ringde ej så mycket med »stormklockan» eller sökte att uppjaga känslorna utan sökte fastmera att på öfvertygelsens väg förmå syndare att komma till Jesus. Han liknade barnet, som, samlande blommor, springer omkring på ängen och för hvarje skön blomma, det finner, klappar i händerna och ropar till kamraterna: Kom och se! Så vandrade han omkring i Guds ords örtagård, och, när han genom Guds nåd fick syn på något nytt blomster, så ville han ej ensam njuta af dess doft och fägring utan skyndade att visa det för andra. Grundtonen i alla hans föredrag var, att »vi varda rättfärdigade utan förskyllan, af Guds nåd, genom återlösningen i Kristus Jesus.»

Vid 25 års ålder ingick Norén äktenskap med sin efterlefvande maka Helena Johansdotter från Vissefjärda. I detta äktenskap hade han 12 barn, af hvilka dock 6 efter en kortare lefnad hemförlofvades. Ehuru han sålunda hade en stor familj att försörja och i början endast hade 300 kronor i lön som skollärare, såg han sig dock ofta i stånd att kunna bispringa hjälpbehöfvande bröder med penningelån, för hvilka han dock aldrig ville mottaga någon ränta. Rörande var det att höra honom tala om, huru lycklig och rik han kände sig, då han hade en tillförsäkrad årlig inkomst af 300 kronor. Denna summa, som torde anses otillräcklig för mången ogift person i samma ställning, räckte godt till för Norén med en stor familj. I synnerhet under åren 1868—1869, då hungersnöden härjade i större delen af Småland, arbetade han på allt sätt för att lindra nöden bland de många fattiga familjerna i socknen, som saknade bröd. Därjämte var han en varm och nitisk missionsvän och deltog äfven med

all ifver i det pågående arbetet för nykterheten. Enkel, öppenhjärtig, vänfast, för sjuka och nödlidande deltagande vann han allas kärlek, hvadan ock hans bortgång hos många framkallade sorg och saknad.

Vid missionsmötet i Nybro den 20 och 21 juli 1889 frambar Norén för sista gången offentligen vittnesbördet om Guds nåd. Redan under mötesdagarna kände han sig illamående, och dagen efter nämnda möte måste han af sjukdom intaga sängen. Han förklarade sig vara fullkomligt nöjd med Guds vilja, sägande: »Kan Gud ej längre använda mig här nere, så är jag nöjd med att gå hem.» Vid ett annat tillfälle yttrade han: »Jag känner ingen ofrid, såsom stundom förr har händt, utan hvilar trygg vid klippan Kristus». Den 29 i samma månad afsomnade han stilla och fridfullt i en ålder af något öfver 67 år.

VIII.

Söderåkra och Torsås.

I Söderåkra socken tjänstgjorde under 1820-talet för en tid en troende pastorsadjunkt med namnet *Granlund.* Han var en väldig väckelsepredikant, och många kommo genom hans verksamhet till besinning af hvad deras eviga frid tillhörde. Lördags- och söndagsaftnar infann han sig ofta på dans- och supgillen och predikade där bot och bättring för folket. Genom sitt nit för sanningen ådrog han sig mycken fiendskap och förföljelse från den råa och i dryckenskap försjunkna befolkningens sida, som därvid hade ett godt stöd i socknens dåvarande kyrkoherde Aurelius. Då Granlund sedermera sökte den ledigblifna kommministersysslan, erhöll han en son till kyrkoherde Aurelius till medsökande. På valdagen utbars i prästgården mat och brännvin åt de röstberättigade, som läto detta sig väl smaka, och följden blef, att den unge Aurelius segrade vid valet, ehuru han i afseende på begåfning och tjänstenit var Granlund mycket underlägsen.

I början af 1850-talet verkade tvenne adjunkter, *C. Skjöllberg* och *P. Jonsson,* en tid hvardera i Söderåkra. De voro båda väckelsepredikanter men saknade en lefvande kunskap i Pauli

lära om rättfärdiggörelsen genom tron på honom, som gör den ogudaktige rättfärdig. Genom deras verksamhet blefvo de personer, som under pastor Granlunds tid kommit till andligt lif, förda in i egenrättfärdighet och lagträldom. Bibeln och Luthers skrifter lästes ej utan endast kyrkoherde Murbäcks och med honom liktänkande lärares predikningar. Om bibeln sade man, att den förstode endast prästerna. När sedermera evangelium om en fri och oförskylld nåd började förkunnas samt Luthers skrifter och Pietisten begynte läsas och medförde andlig frigörelse, lif och frid, misstänktes detta af många för att vara en alltför lätt väg till frälsning, och allvarliga varningsrop höjdes ofta i predikningar däremot.

Omkring år 1855 började lekmän uppträda och förkunna Guds ord i dessa trakter. Bland dem nämnes en skollärare P. Pettersson i Torsås samt en annan, känd under namnet Pettersson från Gripenberg. Den sistnämnde, som sedermera flyttade till Hoby i Bleking, utöfvade en ganska vidsträckt predikoverksamhet, men på grund af hans vacklande hållning och delvis skefva framställning af Guds ords sanningar synes hans arbete hafva mera skadat än gagnat evangelii sak. En skollärare vid namn Andrén i Arby var en af Guds nåd rikt upplyst man, som genom sitt vittnesbörd om Herren under sin korta lefnadsdag utförde ett godt arbete i sanningens tjänst.

År 1854 hade en ny kyrkoherde vid namn Lundgren kommit till Söderåkra. Han var en stor älskare af starka drycker och började snart nog klandra och förfölja de troende, som han beskyllde för att drifva en orätt lära. Till följd af den fiendskap, det misstroende och de lögnaktiga beskyllningar, som Guds ords vänner enskildt och offentligt blefvo utsatta för från hans sida, vaknade de alltmera upp öfver den osanning och det skrymteri, som förefanns inom statskyrkan, och som företrädesvis trädde i dagen vid nattvardsfirandet inom densamma, i det att äfven de mest ogudaktiga personer benämndes välsignade kristne, ägde fritt tillträde till nattvardsbordet och där erhöllo försäkran om, att Jesu Kristi lekamen och blod skulle bevara dem till evinnerligt lif. Några af de troende fortsatte det oaktadt ännu en tid att taga nattvarden i statskyrkan, men det blef dem alltmera tydligt, att det icke kunde gå så i längden.

Vid denna tid spridde sig underrättelsen, att O. Ahnfelt skulle predika på ett ställe i Bleking nära den småländska gränsen. Trots de rykten om irrlärighet, som voro i omlopp om Ahnfelt, reste ett mycket stort antal af de troende i Söderåkra dit för att höra honom, och från den stunden blef det för många bland dem fullt klart, hvilken ställning de såsom Kristi lärjungar borde intaga i fråga om nattvardsfirande och församlingslif. Ahnfelt var vid den tiden föreståndare för friförsamlingen i Karlshamn och hade af pastor Lammers i Norge genom bön och händers påläggning blifvit afskild för denna tjänst. Ahnfelt kom nu till Söderåkra och predikade där. Under hans ledning slöto sig åtskilliga af de troende tillsamman och bildade pingstdagen år 1860 en friförsamling. Till föreståndare för denna församling valdes *G. Strömgren* i Söderåkra, hvilken af Ahnfelt genom bön och händers påläggning afskildes för detta kall.

Kyrkoherde Lundgrens superi trädde alltmera bjärt i dagen och väckte stor förargelse, helst som han därjämte gjorde sig skyldig till flera ämbetsfel. Åtskilliga af de bönder, som ifrat för hans val, blefvo häröfver förtretade och infunno sig hos kyrkoherden för att varna honom. Men han förstod att skickligt vända deras missnöje ifrån sig och på de frikyrkliga vännerna. Det vore svårt för honom, sade han, att vid barndop, bröllop, begrafningar och andra bjudningar neka att dricka ett glas, ty det kunde då synas, som om han försmådde den vänlighet, som visades honom. Emellertid skulle de ej behöfva hysa bekymmer för honom. Men det funnes ett annat bekymmer, som borde ligga både honom och dem om hjärtat. Det hade nämligen, såsom de själfva visste, inkommit villfarande lära i församlingen, och, om den oförhindradt finge utbreda sig, skulle hela församlingen blifva förvillad. För att motverka detta onda hade han tänkt att hålla särskilda predikningar först i kyrkan och sedan i skolhusen för att vederlägga villfarelsen. Bönderna tyckte detta vara bra, funno sin kyrkoherdes nit berömvärdt och ursäktade hans fel. Han började nu i offentliga predikningar angripa den förmenta villfarelsen och upphetsade därigenom folket ända till våldsgärningar emot de troende, om hvilka han sade, att de förkastade bättringen, hade utgått ur kyrkan, drucko sig druckna vid sina nattvardsgångar och förbjödo läsningen af de gamla

redlige lärarnes skrifter. Därjämte pådiktade han dem en hel mängd villfarelser, som kyrkohistorien förmäler från den äldsta kristna tiden, och som han uppläste ur en af pastor Hedberg utgifven bok. En söndagseftermiddag höll han ett sådant föredrag i ett af socknens skolhus. Några personer, som i den närbelägna gästgifvaregården druckit sig rusiga, infunno sig i skolhuset för att åhöra hans predikan och sökte då att öfva våld mot dem, som de visste, att kyrkoherden ansåg för villfarande. Men en vänligt sinnad fjärdingsman hindrade våldsverkarne att fullborda sitt uppsåt och förde de närvarande troende in i en närbelägen stuga, där han sedan höll vakt, tills dryckeskämparne slutligen aflägsnade sig. Folket var så upphetsadt, att det var förenadt med fara för de troende att visa sig utomhus, sedan skymningen inträdt. I synnerhet i grannsocknen Torsås ägde ofta störande uppträden rum vid sammankomsterna. Barn och tjänare utskickades af föräldrar och husbönder för att slå med stakar och stenar i väggarna, där samlingar höllos, och de äldre försökte tränga sig in i rummet och draga ut predikanten. Skulle predikanten gå eller åka något stycke väg efter sammankomstens slut, måste han ofta uppskjuta affärden, ty våldsverkarne stodo på vakt för att på lägligt ställe öfverfalla och slå honom, eller ock lade de stora stenar, grindar m. m. i vägen, där skjutsen skulle färdas fram, på det att de åkande i mörkret skulle köra omkull och skada sig. Seldon, fotsackar och vagnsäten blefvo söderskurna för läsarne vid sådana tillfällen, och en gång uppgick lagningen för ett sålunda ramponeradt åkdon till 45 kronor. Hade det blifvit inköpt och förvaradt i ett museum, skulle det, såsom kyrkoherde Sabelström i Torsås sade vid en kyrkostämma, hvarom mera här nedan, kunnat tjäna såsom ett märkligt bevis på församlingsboarnes trosnit mot den falska läran.

Omkring år 1862 tillträdde ofvannämnde Sabelström kyrkoherdebefattningen i Torsås. Han var en gyckelmakare, ägde en synnerlig förmåga att genom sitt tal tjusa och uppröra känslorna hos sina åhörare och kunde lofva att få kvinnorna att gråta, när helst han ville. Emellertid var han mycket begifven på dryckenskap, och redan före sin ankomst till Torsås hade han gjort sig känd som en flitig källarekund. På grund af sitt förargelseväckande lefverne samt förskingring af anförtrodda gåfvomedel,

skänkta för de hjälpbehöfvandes räkning under nödåren 1867—1869, blef han af domkapitlet förklarad afsatt men frikändes i hofrätten, emedan de klagande försummade att fullfölja sin talan. Så väl han som kyrkoherde Lundgren hade för sed att, innan de gingo till kyrkan att predika, taga sig en och annan sup, på det att tankarna skulle blifva lifliga och klara och predikan gå ledigt, ty de kunde båda två hålla extemporerade predikningar.

Söndagen den 30 april 1876 höll kyrkoherde Sabelström en kyrkostämma, vid hvilken beslut skulle fattas om åtgärders vidtagande för att förhindra lekmän att predika i Torsås socken: Stämman hölls på aftonen i kyrkan och bevistades af ett stort antal församlingsboar. Stående framför altaret höll kyrkoherden nu ett långt tal, hvari han bland annat berättade om Jesuiterordens stiftande 1540, att jesuiternas valspråk var: ändamålet helgar medlet, att deras ögonfägnad var guldet o. s. v., och tilllämpade detta på den nutida lekmannaverksamheten. Vidare läste han upp ur en bok berättelser om, huru vederdöparne foro fram på Luthers tid, att de äfven kommo öfver till Sverige och Stockholm och där ställde till oväsen, hvilket nu hade fått ett motstycke i dem, som skilde sig från kyrkan. Efter dessa och likartade anföranden ur kyrkohistorien vände han sig till folket och frågade, om han icke talat rätt. Alla tego. Därpå vände han sig till komministern och sporde, om han icke citerat rätt, men äfven han teg. Då fortsatte kyrkoherden sitt tal och sade bland annat, att, då folket störde de villfarandes sammankomster, ådagalade det sitt trosnit mot deras verksamhet och falska lära, men här, där den rätta läran förkunnades, förekomme däremot aldrig något sådant, hvarjämte han anförde Jesu ord: Hvar två eller tre äro församlade i mitt namn, där är jag midt ibland dem, hvadan det ej behöfdes, att hvarken tio eller femtio voro församlade. Har du tron, sade han, så haf den när dig själf, sköt ditt jordiska kall och håll munnen på dig. Slutligen betygade han vid Gud och sin sista stund, att hvad han sagt vore sant, och att en sådan ära aldrig vederfarits honom under de 14 år, han varit församlingens själasörjare, som denna dag, då han fått stå i gapet mot Kristi fiender och försvara hans sak. Då några af de röstberättigade begärde ordet, förvägrades dem det af kyrkoherden, som sade, att vid denna stämma var det han ensam, som

hade ordet. När det då anmärktes, att stämman, som var lagligen utlyst, äfven borde i laglig ordning hållas med ärendets pröfning, besluts fattande, protokolls förande m. m., så nekade han att bifalla detta samt gick in i sakristian, hvarefter några af de röstberättigade genast uppsatte protokoll öfver det väsentligaste af det, som vid stämman förekommit. Det fanns i kyrkan åtskilliga personer, som genom kyrkoherdens tal blifvit så uppviglade, att de visade tecken till att vilja öfverfalla och slå dem, som begärde, att stämman skulle hållas i laga ordning, men blefvo af andra hindrade att fullborda sitt uppsåt.

Under de senare åren har en ung man från Kristvalla socken i Kalmar län farit omkring i dessa bygder och predikat en lära, hvars hufvuddrag finnas angifna i en af honom utgifven skrift med titeln: »Guds sista budskap till det himmelska bröllopet». Han gifver sig ut för att vara Elias, ja, en ännu större person, uttalar förskräckliga domar öfver de troende och i synnerhet de frikyrkliga och har lyckats samla omkring sig stora skaror af åhörare. Såsom exempel på innehållet af hans lära må följande profbit anföras ur den nämnda boken. Han skrifver: »En stor djäfvulens profet är utgången, som förkunnar hans lära och har stor talförmåga öfver alla andra. Han är utgången af draken, och alla, som tala ordet efter hans lära, äro hans medhjälpare. Han har låtit trycka många böcker för att därmed bedraga människor, och han har därigenom fått många anhängare. Det kan af kristna ej nog beklagas, att han och hans medhjälpare så grufligt förvändt den heliga skrift och den rena tron. Djäfvulen har ingifvit honom listighet i ord och predikan, att Herren väl må kalla honom för en falsk profet, som har förvändt den rena salighetsläran. Jag har själf hört honom i den så kallade Immanuelskyrkan i Stockholm, hvilken kyrka jag dock å Herrens vägnar betygar vara djäfvulens kapell. Denne falske profet har varit en Herrens tjänare och luthersk präst, men djäfvulen kom och störtade honom i andligt högmod, så att han ej längre kunde predika i de gamla kyrkorna. Nu har han blifvit en djäfvulens profet, och troligen är det denne, som Gud kommer att kasta lefvande med vilddjuret i den brinnande sjön, hvarom Uppenbarelseboken vittnar».

Dessa galenskaper och vanvettiga råheter äro dock endast att betrakta såsom grofva uttryck för hvad en hel del präster vid konfirmationsundervisningen, i predikningar och vid andra tillfällen talat och lärt, och som den unge mannen insupit och sedan i högmod och vilseledt nit utkolporterat för att därigenom ställa till rätta, hvad som enligt hans mening kommit på orätt spår inom kyrkan. Motstycken härtill saknas icke heller bland dem, som räknas för lärda och betrodda män inom henne. Vid den sista kyrkovisitationen i Söderåkra, som hölls af domprosten Warholm under biskop Sjöbrings senare lefnad, uppträdde visitator med brinnande nitälskan mot dem, som icke underkastade sig kyrkans ordning och deltogo i hennes nattvardsfirande. Han uttalade öfver dem allt ondt och elakt, som kunde sägas. Deras tilltag hade sin källa i högmod och trots mot Gud och kyrklig ordning. Det vore en ren inbillning, att de hade dop och nattvard, då de saknade nådemedelsämbetets välsignelse. De vore ingenting annat än ett upproriskt parti mot Gud och hans kyrka m. m. sådant. Åtskilliga församlingsboar visade sig rent af förlägna öfver visitators råhet och hårda domar, men kyrkoherden var af samma åsikt och mening som denne.

På ett helt annat sätt gick doktor Sandberg i Madesjö till väga, då han omkring 1870 förrättade kyrkovisitation i Söderåkra. På hans fråga, om några funnos inom socknen, som afhöllo sig från nattvarden, svarades, att det funnes sådana. Då han vidare sporde, af hvad orsak de icke gingo till nattvarden, svarade en prästman, att det var af samvetsbetänkligheter, som de afhöllo sig därifrån. Han begärde då att få veta, huru de uppförde sig, och fick till svar, att deras uppförande var alldeles oklanderligt. Då sade visitatorn, att man borde lämna dem i fred och icke oroa dem.

Men vi återgå nu till att i korthet visa, huru den år 1860 bildade friförsamlingen utvecklat sig under årens lopp. Af det redan sagda framgår, att hon på grund af det andliga mörker, som härskat öfver så väl präster som befolkning i allmänhet, varit utsatt för mycken fiendskap och förföljelse. Till dessa yttre svårigheter hafva ock kommit åtskilliga strider och söndringar inom dess eget sköte. År 1868 öfvergick omkring hälften at friförsamlingens medlemmar till baptistsamfundet, och äfven seder-

mera hafva några lämnat församlingen och förenat sig med baptisterna. Den egentliga orsaken härtill torde vara att söka däri, att den evangeliska alliansens grundsatser öfvades inom församlingen, på grund hvaraf äfven baptistpredikanter fingo uppträda vid de gemensamma sammankomsterna. Förut funnos inga baptister på orten, och ingen mer än friförsamlingens medlemmar mottog baptistpredikanter. Dessa missbrukade emellertid friförsamlingens frisinthet och började hos dess medlemmar väcka misstankar, att de icke utgjorde någon rätt kristen församling, därför att de ej blifvit döpta såsom äldre. Ehuru tiden och sättet för dopet inom friförsamlingen betraktades såsom en öppen fråga och det stod enhvar fritt att taga dopet som äldre, så gillades icke detta af baptistpredikanterna, hvilka ej ville fira nattvard tillsamman med sådana troende, som blott voro döpta som barn. Slutligen hade de drifvit det därhän, att, då församlingsföreståndaren efter en tids bortovaro åter kom hem, var skilsmässan genomförd och själf blef han bannlyst, därför att han försvarade barndopet; de ville ej öfva församlingsgemenskap med honom och hans meningsfränder. Äfven predikanter från Östra Smålands missionsförening hafva tid efter efter annan besökt orten och genom sina obibliska läror framkallat slitningar emellan de troende.

Efter den svåra brytningen år 1868 har friförsamlingen alltmera växt till, och medlemsantalet af både äldre och yngre personer har under årens lopp mångdubblats. Enighet och frid har härskat bland medlemmarne, ehuru försök af än en och än en annan orsak gjorts för att störa endräkten. Församlingen är indelad i kretsar med hvar sin äldste samt en gemensam föreståndare för alla kretsarna. Söndagsskolor hållas inom hvarje krets, och syföreningar äro i verksamhet för missionens sak. Bland flera andra ordets tjänare, som i dessa bygder för längre eller kortare tid framburit det goda budskapet, må särskildt nämnas skolläraren Jonsson från Mortorp, hvilken alltsedan 1860-talet här varit ett troget vittne för evangelii sanning. Guds ord har uppenbarat sin kraft till mångas frälsning och äfven i yttre måtto medfört en förändring till det bättre. Ungdomen har upphört med sina stormiga uppträden vid sammankomsterna och ingifver nu genom sitt intresse för ungdomsfesterna ljusare förhoppningar för fram-

tiden. Äfven prästerna äro mera fördragsamma mot evangelii vänner än förr, och man må hoppas, att deras uppförande blir ännu mera sansadt, när de se, att deras försök att stäfja den andliga rörelsen icke hafva åsyftad verkan, och att de troende endast ledas af Kristi sinne, ord och ande vid sitt arbete i sanningens tjänst.

* * *

Gustaf Strömgren.

Den för evangelii sak inom Söderåkra och omnejd under många år nitiskt verksamme *Gustaf Strömgren* föddes den 9 juli 1829 i Asarums socken nära Karlshamn i Bleking. Enär det under hans barndom icke fanns någon folkskola i hans hembygd, sattes han i en privatskola, där han fick lära sig läsa, hvarjämte han af fadern erhöll handledning vid inhämtandet af de första grunderna i räkning och skrifning m. m. Då han skulle beredas till sin första nattvardsgång, hade han förmånen att få mottaga undervisning af prosten Holm i Lösen, hvilken några år förut blifvit troende och brann af nitälskan att bibringa sina nattvardsbarn en lefvande kunskap i Guds ord. Härunder erfor Strömgren ett djupt och allvarligt intryck af evangelii sanning och förmanade sina kamrater att upphöra med sitt vilda och syndiga lefverne och ändra sitt sinne. Det nådens verk, som Herrens ande sålunda börjat i hans själ, blef dock ännu en tid ofullbordadt.

Sedermera kom Strömgren i bagarelära i Karlskrona. Han kände nu ett trängande behof af att läsa i bibeln, och, då hans tid om hvardagarna var mycket upptagen af arbete, plägade han stiga upp en timme före arbetets början på morgnarna för att studera sin bibel. Det dröjde ännu nära två år, innan han lärde känna någon, som fruktade Gud. Dessa troende voro emellertid mycket lagiska, och, emedan han ej kunde uppfylla alla de villkor, som enligt deras uppfattning gällde för att få nåd hos Gud, så framlefde han sitt lif i ovisshet om, huruvida han var stadd på den breda eller den smala vägen. Härtill kommo äfven tvifvel på den bibliska historiens trovärdighet. Vid aktgifvande på det

G. Strömgren.

upphöjda, rena, sig själf bekräftande innehållet i den heliga skrift i motsats till å ena sidan den otro, olydnad och det hedniska väsende, som ofta trädde i dagén hos det israelitiska folket, och å andra sidan det vidunderliga och självmotsägande i de hedniska religionslärorna kom han dock till den slutsatsen, att personer med ett oheligt sinnelag ej kunna hafva uppdiktat och författat den heliga skrifts böcker, utan att de måste hafva nedskrifvits af män, som mottagit uppenbarelser från Gud och stått under inverkan af hans ande. Härigenom löstes hans tvifvel, och han blef fullt viss därom, att den bibliska historien är en sann historia.

År 1852 flyttade Strömgren till Söderåkra socken, där han blef sin egen och inträdde i äktenskap. Emellertid fick han snart göra den erfarenheten, att det var lättare att öfvervinna tviflen på den bibliska historiens trovärdighet än att tro, det Jesus Kristus kommit i världen att frälsa syndare och det just honom. Han kom härvid i djup nöd öfver sin synd och öfver sin otacksamhet mot Gud för all hans godhet. Allt hopp om frälsning syntes honom vara ute, och han såg sig gå en evig förtappelse till mötes. Men oväntadt och underbart uppgick ljus för hans själ genom läsningen af en predikan af Luther öfver Jesu födelse. Han räddades så undan förtviflan, kom till en lefvande tro på Kristus samt erhöll visshet om sina synders förlåtelse och barnaskap hos Gud. Nu förstod han, hvad det innebär, att vi varda rättfärdigade utan förskyllan, af Guds nåd, genom återlösningen i Kristus Jesus. Bibeln blef för honom liksom en ny bok, och det syntes honom, som om Gud hade blifvit helt annorlunda än förr, ehuru den stora förändringen hade försiggått just hos honom själf.

Strömgren började nu vittna om den barmhärtighet, som vederfarits honom, i synnerhet inför dem, hvilka hittills lefvat i samma andliga tillstånd som han. Somliga af dessa kommo därigenom till frid med Gud, andra åter misstänkte, att det var en själftagen tro och andligt högmod att bekänna sig hafva syndernas förlåtelse och vara ett Guds barn endast genom tron på Jesus. Trots allt motstånd och all fiendskap, som uppstod mot den andliga rörelsen från prästerskapets och de ogudaktigas sida gick emellertid Herrens verk framåt, och år 1860 bildades, såsom

förut är berättadt, i Söderåkra en friförsamling, för hvilken Strömgren valdes till föreståndare, ett förtroendeuppdrag, som han alltsedan innehaft och förvaltat till Guds församlings båtnad och välsignelse.

IX.

Kalmar läns kretsförening.

I midten af 1870-talet rådde mycken söndring och svåra slitningar bland de troende i östra Småland till följd af de skriftstridiga och besynnerliga läror, som till ytterlighet drefvos af Östra Smålands missionsförenings resepredikanter, rörande rättfärdiggörelsen, hvarom det lärdes, att »den, som icke tror på Kristus, är rättfärdig och salig i honom, ja, täck och behaglig inför Gud i Kristus, samt att Guds barn äro till sina personer förbannade».

Med anledning häraf afgingo vid slutet af år 1876 några missionsföreningar ur nämnda förening och äfvenså ur dess styrelse ordföranden provinsialläkaren Arvid Moberger i Högsby och vice ordföranden pastor Em. Långqvist i Mönsterås jämte inspektoren P. M. Cedergren i Kronobäck, landtbrukaren Carl Nilsson i Södra Fagerhult och apotekaren E. T. Sandstedt i Högsby.

På inbjudning af doktor Arvid Moberger sammanträdde å läkarebostaden i Högsby den 2 maj 1877 några troende präster och lekmän för att rådgöra om bildandet af en missionsförening på Guds ords grund och i öfverensstämmelse med den evangeliskt lutherska läran. De, som med inbjudaren deltogo i detta sammanträde, voro kyrkoherden Chr. Meurling i Kristdala, komminister C. A. Carlsson i Mörlunda, pastorerna Em. Långqvist i Mönsterås och A. P. Westenius i Misterhult äfvensom apotekaren E. T. Sandstedt i Högsby, handlanden P. A. Petersson i Oskarshamn, inspektoren P. M. Cedergren i Kronobäck och landtbrukaren Carl Nilsson i Södra Fagerhult. Härvid beslöts bildandet af *Kalmar läns kretsförening* med ändamål att »utgöra ett samband emellan Guds ords vänner genom anordnande af missions-

möten för gemensam uppbyggelse äfvensom att befrämja Kristi rikes tillväxt genom utsändande af predikanter».

Vid missionsmöteskonferensen i Högsby den 26 juni samma år konstituerades föreningen och antogos stadgar, hvarjämte till ledamöter i styrelsen valdes ofvannämnda personer tillika med folkskolläraren S. A. Granér i Oskarshamn, landtbrukaren G. Nejligk i Virserum och skolläraren C. M. Lord i Döderhult. Till ordförande valdes A. Moberger, till vice ordförande Chr. Meurling och till kassaförvaltare E. T. Sandstedt.

Sedan den tiden har Kretsföreningen alltjämt utvidgat sin verksamhet, så att den omfattat ända till 130 kretsar, belägna inom Kalmar, Jönköpings och Kronobergs län samt Öland. Dess årsmöten hafva alltid hållits i Högsby och varit de talrikast besökta missionsmöten i hela Kalmar län. Ordförande i styrelsen har under hela tiden varit och är ännu d:r A. Moberger, hvilken äfven sedan år 1889, då apotekare Sandstedt flyttade till Jönköping, varit föreningens kassaförvaltare.

Vid årsmötet den 5 juli 1881 afgingo ur styrelsen på egen begäran kyrkoherden Meurling, komminister Carlsson och pastor Westenius, emedan de »önskade för sitt ämbetes skull stå fria i förhållande till de på orten bildade fria missionsföreningarna».

Såsom resepredikanter i Kretsföreningen hafva följande män gjort sig mera bemärkta genom en välsignelserik verksamhet: L. P. Nilsson från Mönsterås, som under nästan hela tiden tjänstgjort och fortfar därmed ännu, P. A. Svensson från Målilla åren 1880—1887, Aug. Karlsson från Rumskulla 1885—1887, K. J. Petersson från Lönneberga 1885—1889, A. J. Andersson från Risinge 1890—1892, J. A. L. Cederqvist från Högsby 1890—1897 och Karl Vingren från Högsby 1899 och fortfar ännu.

X.

A. G. Lindqvist.

Predikanten A. G. LINDQVIST föddes den 31 juli 1841 i Lerbäcks socken af Örebro län. Föräldrarne voro redbara och på sitt sätt gudfruktiga människor, hvarför de tidigt tillhöllo

sina barn att läsa sina morgon- och aftonböner samt på söndagsförmiddagen dagens evangeliitext och några psalmer. Vid 8 à 9 års ålder började den unge gossen flitigt läsa i hemmets gamla bibel. Herrens ande klappade därvid på hans hjärta, så att han ofta kände sig orolig för själens frälsning. Mången gång måste han på grund af inre oro skynda bort från sina jämnårigas lekar för att i ensamheten riktigt kunna gråta ut och högljudt ropa till Gud om nåd och förbarmande. Han vågade dock icke uppenbara sin nöd för någon af sina närmaste, och icke heller trodde han, att någon skulle kunna förstå honom. Under konfirmationstiden blef han ännu kraftigare sökt af Herren, och, då han vid sin första nattvardsgång skulle träda fram till altarrunden, kände han sig gripen af den djupaste ångest och grät våldsamt, emedan han trodde, att denna måltid icke var för honom utan för dem, som voro gudfruktiga och fromma.

På vintern 1860 gick en mäktig nådevind fram öfver Lindqvists hembygd, och många väcktes då till allvarligt frälsningsbekymmer. Själf kom han nu i den djupaste nöd och oro öfver sin synd. Han gjorde allvarliga försök att bättra sitt lefverne och döda alla onda böjelser, ty, förrän detta skett, kunde han ju icke få tro på Jesus. Under dessa bemödanden fick han alltmera erfara sin egen andliga vanmakt, och, då alla försök att blifva helig och ren alldeles misslyckades, började han slutligen nästan tro sig vara bestämd till förtappelse. Härigenom afslappades hans bemödanden om bättring, men han kunde dock aldrig blifva lugn utan kände ständig samvetsoro. Efter omkring 4 års fruktlös kamp och strid fick han en annandag påsk höra en predikan om den fria nåden i Kristus Jesus, att Gud förbarmar sig öfver de förlorade, och att det går an att tro på honom, som gör den ogudaktige rättfärdig. Härigenom skingrades tviflets dimmor, och nådens ljus började så småningom lysa in i hans själ. Vid samma tid skaffade han sig ock Luthers kyrkopostilla och Pietisten, och ur dessa skrifter hämtade han mycken andlig välsignelse.

Efter någon tid började Lindqvist på de troendes uppmaning att en och annan gång bedja offentligen vid deras gemensamma sammankomster. Han erfor ock en inre maning att offentligt vittna om sin frälsare och bad Gud om visshet i

A. G. Lindqvist.

denna sak. Vid ett tillfälle blef han särskildt uppmanad af en mycket gudfruktig arbetskamrat, som om söndagarna plägade samla folket omkring Guds ord, att vid en bönestund tala något till de församlade. Han efterkom uppmaningen, men, då detta första predikoförsök alldeles misslyckades, trodde han sig däraf finna, att Gud icke ville använda honom som predikant. Emellertid hade Herren annorlunda bestämt. Efter någon tid begynte nämligen Lindqvist på grund af inre drift och de troendes uppmaning att förkunna Guds ord och måste sedan söndag efter söndag fortsätta därmed så väl i sin hemsocken som ock i de närmaste grannsocknarna.

År 1871 erhöll och antog Lindqvist kallelse att under en månad verka som resepredikant i Södermanland, och därmed tog hans mera offentliga verksamhet som ordets tjänare sin början. Sedermera mottog han erhållen kallelse att verka som resepredikant inom Södermanlands missionsförening, i hvars tjänst han kvarstod till våren 1891, då han antog samma befattning inom Örebro läns fria missionsförening samt bosatte sig i Örebro. År 1891 afflyttade han på kallelse till Visby och mottog på samma gång uppdraget att verka som distriktsföreståndare på Gotland, hvilken befattning han innehade till år 1895, då Gotland förenades med Kalmar och Kronobergs län såsom ett distrikt. Lindqvist kallades då af Svenska missionsförbundet till distriktsföreståndare för nämnda distrikt, hvilket förtroendeuppdrag han fortfarande innehar, och har sedan varit bosatt i Nybro.

NITTIONDEFÖRSTA KAPITLET.

Andliga rörelser i Bleking.

Vi hafva förut i detta arbete i korthet redogjort för den evangeliska verksamhet, som utöfvades i Bleking och synnerligast i staden Karlskrona under 1700-talet af de troende prästmännen Anders Hilleström (se sid. 20 o. f.) och Anders Elfving (se sid. 198 o. f.), samt för det andliga tillståndet i allmänhet inom denna provins vid midten af förra århundradet (se sid. 1186) och gå nu att skildra den senare tidens andliga rörelser inom detta landskap.

I.

Karlskrona.

Den första begynnelsen till sådana religiösa rörelser, som under senare hälften af 1800-talet utbredt sig öfver nästan hela vårt land, synas hafva inträffat i Karlskrona åren 1851—1854. Där fanns då, så vidt man känner, ingen evangelii förkunnare och några troende visste man knappt om. Några funnos där dock. Dessa jämte några »sökande» gingo stundom tillsamman för att uppbygga hvarandra med läsning och sjungande af »Mose och Lambsens visor». Åren 1853 och 1854 hade staden besök

af Oskar Ahnfelt, som inom lyckta dörrar förkunnade fridens evangelium och sjöng sina härliga sånger med den påföljd, att några personer, som gått tryckta af sina synder, blefvo frigjorda och kommo till lif i tron på Guds son.

Hösten 1855 kan betecknas såsom den tidpunkt, då ordnad missionsverksamhet började bedrifvas i staden. Då bosatte sig där en man, som utöfvat ganska mycken verksamhet i detta fall. Det var skräddaremästaren *Chr. Lundberg*. Född i Stiby socken i Skåne 1826 hade han genom åhörande af en predikan allhelgonadag 1849 i Simrishamns kyrka blifvit vunnen för Herren, och under sin vistelse i Stockholm 1853 och 1854 hade han lärt känna den där pågående lekmannaverksamheten, som han omfattade med lifligt intresse.

I hans och hans unga makas bostad började den fria verksamheten. Predikan hölls hvarje söndag och stundom äfven på söckendagarna. Redskapen, som framburo Guds ord, voro jämte Lundberg en skomakare Edman, en snickare Viberg och en underofficer Offerman m. fl. Folk samlades, så att lokalen, som bestod af en stor sal och tvenne mindre rum, blef till trängsel fylld. Sedermera hyrdes en större sal, men, då icke heller denna kunde rymma de alltjämt växande åhörareskarorna, skaffade man sig tillåtelse att hafva sammankomsterna i en stor gymnastiksal. Verksamheten organiserades, stadgar antogos och *Evangelisk lutherska missionsföreningen* bildades år 1860, till hvars ordförande utsågs kapten Söderhjelm. Man började nu kalla predikanter från andra orter. Här predikade Ahnfelt, Samuel Johansson och flera af Kristianstads traktatsällskaps predikanter.

Vid samma tid började baptisterna sin verksamhet i Karlskrona. De utförde sitt arbete i all stillhet och vållade ingen söndring inom den lutherska föreningen. Den 28 juli 1860 bildades stadens baptistförsamling af en dansk baptistpredikant Ryding från Bornholm.

Snart spordes det, att Ahnfelt blifvit frikyrklig. Han och äfven Samuel Johansson blefvo därför förbjudna att predika i gymnastiksalen. Lundberg upplät då å nyo sin bostad för sammankomsterna. Den kunde dock ej rymma de många besökande, ehuru både kök och trappor jämte boningsrummen togos i anspråk. Kapten Söderhjelm och några präster började i nit om

Chr. Lundberg.

den »rena läran» en strid mot lekmannapredikandet, och de fortsatte därmed, tills hela verksamheten höll på att dö ut. Så illa gick det dock icke. Lundberg, en murmästare Bomqvist och någon broder därtill arbetade i tro och under bön för Herrens sak. I Bomqvists trädgård byggde de tre ett missionshus år 1862. Ater kunde de glädja sig öfver sina bemödandens framgång. Ahnfelt, Samuel Johansson och andra fridens budbärare fingo obehindradt förkunna det eviga lifvets ord.

Men lugnet varade icke längre än till 1865. Från Amerika ankom då till Karlskrona en metodistpastor vid namn Hedström, som verkade med sådan framgång för sin lära, att hela den lutherska föreningen utom Lundberg och Bomqvist gingo öfver till metodismen och bildade församling 1869. Sin kyrka byggde de 1870.

De två igenblifna gåfvo dock ej hoppet förloradt. De fortsatte att verka. I stället för dem, som lämnat föreningen, kommo andra. Redan 1871 kunde de bygga ett kapell, större än det Bomqvistska. Det nya kapellet byggdes på den s. k. Möllebacken. Det har senare blifvit utvidgadt och begagnas alltfort af den lutherska föreningen. Här fortgick verksamheten några år med välsignelse, mest uppehållen af Kristianstads traktatsällskaps predikanter.

Men i senare hälften af 1870-talet uppkom icke liten oro genom frågan: »Hvar står det skrifvet?» Lundberg, som i flera år tillhört föreningens styrelse, hade jämte några andra föreningsmedlemmar börjat rannsaka i Guds ord och därigenom fått annan syn på åtskilligt, än flertalet ägde. De omfattade den bibliska framställningen om försoningen, och den nytestamentliga läran om kyrka, läroämbete och nattvard klarnade alltmer för dem. I följd häraf ville de ej understödja missbruket inom kyrkan genom att deltaga däri. Några präster voro då så tillmötesgående, att de i kyrkan anordnade särskilda nattvardsgångar för de samvetsömma troende. Men så hände det sig, att en af dessa präster »skriftade» dem för okyrklighet. Nästa steg blef, att de anordnade enskilda nattvardsgångar i privata hus, vid hvilka tillfällen en gudfruktig bataljonspastor vid namn Sjöström betjänade den lilla gruppen. Litet senare togo de steget fullt ut och bildade

en nattvardsförening med omkring 18 personer, män och kvinnor. Detta skedde 1877.

Vid samma tid hade de mera frisinnade inom evangelisk lutherska föreningen bildat en ynglingaförening med särskild bestyrelse. Denna förening bedref missionsverksamhet jämte den lutherska föreningen i ett intill Möllebackskapellet beläget, missionsföreningen tillhörigt boningshus. Därunder förkunnades de bibliska läror, som nu med makt trängde fram öfver, snart sagdt, allt Sveriges land. Allt flera af missionsföreningens medlemmar började sluta sig till den lilla ynglingaföreningen.

Men detta var mer, än evangelisk lutherska missionsföreningens bestyrelse kunde tåla. Hennes ordförande var skollärare i Karlskrona P. M. Karlsson, en strängt högkyrklig man, såsom det följande i någon mån kommer att visa. Han tyckes hafva tagit mest illa vid sig, att de nya lärorna spriddes och det till och med i föreningens egen lokal. Därför blef ynglingaföreningen uppsagd att afflytta den 1 april 1878. I följd häraf inlämnade dennas bestyrelse till ev. lutherska missionsföreningens bestyrelse följande skrifvelse:

I anledning af att ynglingaföreningen från missionsföreningens bestyrelse mottagit en uppsägelse till afflyttning den 1 april nästa år från den lokal, den för närvarande begagnar, så hade nämnda ynglingaförenings bestyrelse sammanträde och beslöts då att, som ynglingaföreningen är en gren af lutherska missionsföreningen och tillhörande densamma, tillkännagifva, att den dag, den nuvarande lokalen inte mer är tillgänglig, ynglingaföreningen flyttar med sina sammankomster i vårt kapell, hvartill vi såsom delägare hafva obestridlig rättighet att samlas, så ofta som vi finna det vara behöfligt, för att uppbygga oss och draga flera till Herren Jesus, hvilket ju är ynglingaföreningens uppgift, och önska vi härpå ett skriftligt svar.

Bestyrelsen.

Härpå aflät missionsföreningens bestyrelse den 28 december 1877 följande svar:

Oaktadt missionsföreningens bestyrelse icke ansåg en sådan skrifvelse som ofvanstående från ynglingaföreningens bestyrelse aflåtna vara förtjänt af något svar,, vill dock bestyrelsen såsom svar därå endast hänvisa till bestämmelsen i § 3 mom. 2 i de för härvarande evangelisk lutherska missionsförening gällande stadgar — — — —.

Justeras den 29 jan. 1878.
P. M. Karlsson. *C. G. Lagerman.*

Ynglingaföreningen hade å nyo inlämnat en begäran om härberge för sina möten, hvarpå den af evangelisk lutherska missionsföreningens bestyrelse, som tyckes hafva varit tämligen allenarådande, erhöll följande svar enligt protokoll vid styrelsens sammanträde den 26 febr. 1878:

Den från sista kvartalsmötet med evangelisk lutherska missionsföreningen den 15 febr. 1878 till bestyrelsen enligt stadgarna hänskjutna skrifvelsen från ynglingaföreningen angående öppnandet af lutherska kapellet 2:ne gånger i veckan för nämnda ynglingaförenings sammankomster upplästes, hvarefter bestyrelsen enhälligt fattade ett nekande beslut, emedan denna förening numera icke kan anses utgöra en gren af lutherska missionsföreningen, sedan dess bestyrelse utlämnat inbjudningskort med förändradt namn, som lämnar rum för olika bekännelser att vara där, och hufvudledarne arbeta för att söka utsprida den w:ska försoningsläran, som ju strider mot Guds ord och den evangelisk lutherska läran, samt i anledning däraf icke verka i öfverensstämmelse med evangelisk lutherska missionsföreningen utan i stället till söndring inom densamma, hvilket också på sista kvartalsmötet ådagalades.

Några dagar senare erhöll evangelisk lutherska missionsföreningens bestyrelse en skrifvelse, som hade följande lydelse:

Till bestyrelsen etc. Som det visar sig, att Herren Gud välsignat predikanterna S. Månssons, J. Johnssons, Qvants och N. Månssons verksamhet här i staden uti lutherska missionshuset, så anhålla nedanstående missionsföreningsmedlemmar, att bestyrelsen hädanefter kallar ofvannämnda predikanter. Skulle detta ej medgifvas, torde det tillåtas, att vi själfva kalla dem, och att missionshuset för dessa m. fl. predikanter öppnas minst 2 gånger i veckan till ordets förkunnande, och anhålla vi, att bestyrelsen sammankallar ett extra möte, att svar härå må kunna erhållas inom denna månads utgång.

Karlskrona den 1 mars 1878.

(Tjugoåtta underskrifter).

Vid styrelsens sammanträde den 30 april gafs följande svar:

Denna skrifvelse kunde af bestyrelsen icke bifallas, emedan ofvannämnda kolportörer öfvergifvit lutherska läran samt antagit waldenströmska.

Så hade den evangelisk lutherska missionsföreningens lokaler blifvit rensade från »villfarelsens predikare». Nu återstod att skuffa ut deras vänner, och då bar man sig åt på följande sätt. I ett protokoll den 29 jan. 1878 heter det:

Med anledning af en från åtskilliga medlemmar af föreningen till bestyrelsen inlämnad skrifvelse, hvaruti skräddaren Chr. Lundberg an-

gifvits hafva öfverträdt stadgarnas 1 och 4 §§, därigenom att han anordnat enskilda nattvardsgångar, beslutade bestyrelsen att sammanträda fredagen den 8 d:s kl. 5 e. m., då ordföranden åtog sig att anmana Lundberg att sig inställa för förklarings afgifvande.

I protokoll öfver styrelsesammanträdet den 8 februari heter det:

Lundberg förklarade, dels att hvad uti omförmälda skrifvelse upptages är med sanna förhållandet öfverensstämmande, dels ock att han för sin del af sitt samvete ansåg sig förhindrad att med omnämnda förhållande upphöra utom i det fall, att därom anmodad prästman kunde och ville i enskild lokal till de vänner, som sådant önska, utdela H. H. nattvard... På tillfrågan om Lundberg vill uppgifva de personer, som deltagit i nattvardens utdelande, svarade Lundberg nekande.

Den 3 maj 1878 höll missionsföreningen kvartalsmöte. Det var nog litet stormigt vid det tillfället. Lundberg, som genom rykten var förberedd, inlämnade en skriftlig protest emot att ur en kristen förening utesluta någon medlem utom för uppenbara synder. Vid denna skrifvelse fästes dock intet afseende. Sinnena voro alltför upprörda för att med lugn och sans kunna bedöma hans handlingssätt. »Vi hafva stadgar, och efter dem skall han utdrifvas från synagogan», hette det. Då någon sade: »Käre bröder, sluten icke ut vår broder utan handlen i kärlek», svarade ordföranden: »Här kommer intet i fråga om kärlek, när det är fråga om läran», och en annan sade: »Ut med honom, och hälsen honom icke på vägen!» I protokollet redogöres för ärendet på följande sätt:

Det uppstod en längre diskussion, hvarefter öfverenskoms om proposition: den, som vill, att Lundberg skall formligen uteslutas, svarar ja, den, det icke vill, svarar nej. Vinner nej, kvarstår Lundberg tills vidare men utan rösträtt och utan rätt att vara i bestyrelsen. Detta antogs, och ordföranden framställde följande proposition: Vill föreningen, att Lundberg skall formligen utstrykas? Härvid svarades öfvervägande ja.

§ 6. Som vaktmästare J. Holmberg, färgare N. Klingvall, sjukvaktare O. Rydell, kopparslagare H. Dahlqvist och bagare P. Andersson under någon tid gjort sig kända för att verka för söndring och splittring inom föreningen genom den emot evangelisk lutherska läran stridande waldenströmska läran, så beslöt föreningen, att nämnda personer icke skulle äga någon rösträtt tills vidare, så länge de hade stadgarnas 4 § emot sig.

Dessa beslut, som afsågo att stoppa till munnen på de frisinnade bröderna, verkade ingalunda förlamande på dem. Det

andliga lifvets kraft kan ej omintetgöras genom bannlysning och beröfvande af rösträtten inom en förening. Det borde åtminstone ordföranden vetat. Visar icke historien, att förföljare och inkvisitorer just genom sina fientliga åtgärder satt en helgongloria på sina offer? Och dessa hafva ofta funnit utvägar. Så gick det ock här. De ur evangelisk lutherska missionsföreningen uteslutna jämte några andra likasinnade män organiserade sig till en ny missionsförening, som, emedan den bestod af endast män, kallade sig *Brödraföreningen* och utsåg Chr. Lundberg till ordförande. Den hyrde sig lokaler än här, än där i staden och verkade några år genom tillfälligt kallade predikanter, till dess *O. N. Thomson* från Vinslöf år 1882 blef kallad till hennes förste ordinarie predikant.

Hittills hade nattvardsföreningen och Brödraföreningen ägt bestånd bredvid hvarandra, ehuru de hufvudsakligen bestått af samma medlemmar. Thomson sammankallade båda föreningarnas medlemmar till ett gemensamt möte, då förslag väcktes om att sammanslå dem. Det framhölls, att, om dessa båda föreningar, som ju hade samma intressen i det hela taget, förenade sina krafter, kunde deras arbete lämna bättre resultat. Efter en kort diskussion beslöt man, att nattvardsföreningen skulle uppgå i Brödraföreningen och ombildas till en kristen församling med bibehållande af den senares namn. Brödraföreningens förste ordförande blef lasarettsvaktmästaren J. Holmberg.

Med lågande nit grep Thomson verket an i Karlskrona. De hyrda lokalerna blefvo snart för trånga. Man började därför tänka på att bygga sig ett eget församlingshus. Efter många möten med långa diskussioner beslöt man på våren 1886 att bygga ett kapell. Arbetet bedrefs med fart. Den 9 okt. året därpå invigdes det nya huset, som erhöll namnet *Betelkapellet.* Thomson hade då redan lämnat Karlskrona. Han hade af Skånes missionssällskap blifvit kallad till verksamhet på mörka orter inom provinsen.

Holmberg hade ett par år förut afgått från ordförandeskapet inom Brödraföreningen. I hans ställe valdes *A. Andersson,* som ännu innehar denna befattning. En stilla och praktisk man, som han är, var han mycket lämplig att ordna med tomt-

köp och husbyggnaden, att leda bestyrelse- och kommittésammanträden m. m. Då huset var färdigt, kostade det 12,000 kronor.

Sedan den tiden hafva flera predikanter varit anställda i Brödraföreningen, bland dem *L. Johansson,* en anspråkslös och innerligt gudfruktig man, som från Karlskrona flyttade till Skara.

År 1898 bildades inom Brödraföreningen en ungdomsförening, som dels genom arbetsmöten samlar medel till underhåll af en evangelist i Kongo m. m. och dels genom uppbyggelsemöten söker vinna själar för Herren. Äfven finnes en större sångförening, som vid fester och högtider förhöjer stämningen genom sina sköna sånger.

Sedan fängelsedirektören U. Leander blifvit medlem i Brödraföreningen och den unge, nitiske predikanten *Otto Nyrén* för någon tid sedan tillträdde befattningen, har verksamheten utsträckts dels till öarna i skärgården och dels till obrutna trakter i socknarna nordväst om staden.

II.

Ronneby med omnejd.

Den lekmannaverksamhet, som bedrifvits i Ronneby och dess omnejd, har alltjämt haft en annan prägel än den i Karlskrona. Den har gått fram stilla och lugnt som en sakta susning och varit förskonad för de våldsamma splittringar, som så ofta stört den lugna utvecklingen af verksamheten i Karlskrona. Icke desto mindre eller kanske just i följd däraf har, som det synes, ett godt resultat vunnits.

Omkring år 1860 funnos i dåvarande köpingen och landsförsamlingen några personer, som i all stillhet verkade för att göra Herren känd bland sina medmänniskor. Kantor *P. M. Sandstedt* i köpingen var en af dessa. Skollärarne N. J. Holmgren i Risanäs och H. P. Sandén i Möljeryd plägade liksom han samla folket omkring Herrens ord, och privatlärarinnan mamsell *Karin Henschen,* som var en ädel och gudfruktig kvinna, samlade söndagligen de små omkring den store barnavännen, och med denna mission höll hon ut i många år. Därjämte öppnade hon sitt hus för

Ahnfelt och andra Guds ords förkunnare. Hos henne samlades de kristna, när viktigare gemensamma angelägenheter skulle afgöras. Många af hennes lärjungar hafva genom hennes undervisning och helgade umgängelse blifvit förda från mörkret till ljuset.

År 1864 erhöll den lilla truppen förstärkning. Från Ysane i västra Bleking hitflyttade då en omkring 30-årig man, som 5 år förut blifvit omvänd till Herren, *Per Svensson.* Hans och hans innerligt gudfruktiga makas hus i Gärestad, beläget i Edestads socken öster om Ronneby, blef från den tiden en ny samlingsplats för missionens vänner. Snart nog märkte dessa, att de borde arbeta i sluten trupp för att kunna utföra ett kraftigare arbete. Den 17 mars 1866 voro de samlade hos mamsell Henschen. Då bildades *Ronneby och Edestads missionsförening* med kantor P. M. Sandstedt till ordförande. Bland styrelsemedlemmarne märkas vice ordföranden Per Svensson i Gärestad, Jöns Mattsson i Kulleberga, hvilken i flera år öppnade sitt hus för Guds ords predikare, samt bruksarbetaren Sven Hansson i Kalleberga, hvilken arbetade energiskt för att få ett missionshus därstädes. Hans sträfvan kröntes också omsider med framgång.

Med åren växte antalet af troende. Snart kände man behof af en större samlingslokal. Vid middagsrasten under mötet den 26 juni 1869 inledde ordföranden samtal om anskaffande af ett missionshus. Genast uppdrogs åt bestyrelsen att taga saken om hand. Den 4 därpå följande januari beslöt man att bygga ett missionshus i Ronneby. Genast tecknades 300 kronor för ändamålet, och den 2 juli samma år kunde man inviga huset. Missionsvännerna, som då af hjärtat gladdes öfver att liksom »sparfven hafva funnit ett hus», kunde ej beräkna, af hvilken vidsträckt betydelse denna byggnad månde blifva. Huru många sjuklingar, som vid Ronneby hälsobrunn sökt sin kropps hälsa, hafva ej, uttröttade och betungade, gått in i missionshuset för att afhöra en predikan och där fått höra det evangelium, som är en Guds kraft till frälsning för hvar och en, som tror det! De hafva sedan i sina hembygder här och där inom fosterlandets gränser omtalat den nåd, dem vederfarits, och därigenom fått blifva till välsignelse för otaliga själar.

Året därpå valdes Per Svensson i Gärestad till föreningens ordförande, och denna befattning innehar han ännu. Ungefär

P. M. Sandstedt.

Karin Henschen.

vid samma tid började Karl Julius Petersson i Dragsnäs deltaga i missionsverksamheten. Han håller ännu på därmed. Han har alltid hållit sitt hus öppet för Guds ords förkunnare, och intill senaste tid har han hållit söndagsskola.

Föreningens missionsverksamhet utöfvades dels genom predikande och dels genom bokspridning. Hennes förste predikant var Måns Månsson i Öfraryd, Glimåkra socken, och den förste bokspridaren var skomakaren Rundqvist från Kalleberga.

Men föreningen bedref äfven en yttre mission: en gång i hvarje månad hölls ett möte, som benämndes missionsbön. Detta möte cirkulerade från plats till plats. Vid hvarje möte upptogs en kollekt i en sparbössa, hvars innehåll afsändes till Evangeliska fosterlandsstiftelsen för att befrämja dess hednamission. På en plats inom föreningen fortfara dessa missionsböner ännu.

Föreningen har aldrig varit utsatt för några svårare inre brytningar. Då frågan om försoningen upprörde sinnena öfver nästan hela landet och stundom bittra strider ägde rum, var det här jämförelsevis lugnt. När ordföranden fått saken klar för sig, samtalade han och läste bibeln enskildt än med den ene och än med den andre. De flesta öfvergingo på hans sida; endast två medlemmar utgingo ur föreningen.

Den 10 okt. 1881 bildades »Ronneby med flera socknars nattvardsförening», som till en början bestod af ett 10-tal medlemmar. Denna förening är under namn af *Ronneby kristna församling* ansluten till Svenska missionsförbundet. Sedermera hafva församlingar bildats inom föreningens aflägsnare delar, såsom Bökevik, Kalleberga och Listerby.

Allt eftersom missionsvännernas antal förökats, har behofvet af samlingsplatser gjort sig gällande än här, än där. Så hafva under årens lopp det ena missionshuset uppstått efter det andra, såsom i Kalleberga 1875, i Listerby 1881, i Kuggaboda 1896 och i Dragsnäs 1899. I Bökevik erhöll föreningen ett hus till skänks af en gammal missionsvän 1882.

Ehuru föreningen varit skonad för lärostrider medlemmarne emellan, har hon icke dess mindre haft åtskilliga svårigheter att utstå af andra frikyrkliga grupper. För några år sedan försökte metodisterna att intaga fältet, men, då de ej vunno något nämnvärdt resultat, slutade de upp. Baptisterna hafva däremot allt emel-

Per Svensson i Gärestad.

lanåt oroat föreningen. Någon vidare splittring har dock ej därigenom skett, utan verksamheten har i det hela taget alltjämt gått stadigt framåt.

Predikoverksamheten har uppehållits genom predikanter, som i allmänhet blifvit kallade blott på kortare tid. Under den tid, brunnsdrickningen vid hälsobrunnen pågår, vill föreningen gärna hålla någon sådan predikant, som har en viss ryktbarhet, på det brunnsgästerna däraf må föranledas att besöka missionshuset.

Söndagsskolan har inom föreningen haft varma vänner. I Ronneby har efter mamsell Henschens hemgång söndagsskolan under femton års tid haft till föreståndare flaggunderofficer Edvard Björk. I Binga vid Gärestad verkade i många år ordförandens broder, Helge Svensson. Efter hans död fortsatte föreningsordföranden arbetet, och skolan fortgår på samma sätt som förut.

III.

Östra härads missionsförening.

Ungefär vid den tid, då husbehofsbränningen upphörde inom landet, skönjas de första strimmorna af andlig ljusning inom östra Blekings bygder. Ogudaktighetens spira var då utsträckt öfver dessa trakter. Dryckenskap, slagsmål, osedlighet och andra yttringar af sedligt förfall voro vanliga. Orenlighet och oblyghet jämte råhet i talet voro så inrotade, att de ännu efter 50 års civilisationsarbete ej äro bortnötta. Åtskilliga häfdvunna oseder fortfara ännu. Tron, att vissa personer kunna genom vidskepelse röja hemligheter eller genom »läsning» bota »fisteln» och andra sjukdomar, är icke alldeles utdöd, och många, äfven verkliga kristna, tro, att den eller den olyckan, som någon råkar uti, »är utsedd», d. v. s. förutbestämd i Guds rådslut.

Bland ännu kvarlefvande oseder må här nämnas bruket att »skjuta ut det gamla året». Nyårsafton börja ynglingar och pojkar redan i dagningen att skjuta med pistoler. På eftermiddagen samla de sig i grupper och gå från hus till hus, och, hvart de komma, gifva de salut. Då de små grupperna sammanträffa,

förena de sig, så att de kunna uppgå till 20 à 30 personer. Hela tillställningen är egentligen icke annat än ett häfdvunnet brännvinstiggeri. Blifva skyttarne ej inbjudna på traktering, tycka de illa därom. Det har händt, att de vid sådana tillfällen satt pistolen för nyckelhålet i förstugudörren och lösskjutit låset. I vanliga fall höllos i de flesta bondhusen borden dukade med hvarjehanda läckerheter och brännvin. En »gök» (en kopp kaffe med brännvin eller konjak uti) var det vanligaste, man trakterade med. När skyttarne efter den myckna trakteringen blefvo druckna, handterade de sina vapen ovarsamt, och många olyckor skedde. Äfven under dessa mörka tider fanns det dock några, som suckade med David: »Fräls, Herre, ty de fromma äro borta, de trogna äro försvunna ifrån människors barn» (Ps. 12: 1). Måhända sågo ej dessa bedjare den ljusa strimma, som förebådade den nya dagens inbrytande. Gud hade dock hört deras suckan. Den nya dagen, frälsningens dag, var nära.

Såsom vid èn skogseld gnistor samtidigt kunna antända flera ställen, började inom de socknar, hvilka Östra härads missionsförening omfattar, andliga lifsrörelser nästan samtidigt på skilda platser och med så att säga helt olika ursprung. Man måste därför redan från början tala hvar för sig om de olika områdena: Kristianopel, Ramdala och Söderåkra såsom de egentliga härdarna för den nutida missionsverksamheten.

Omkring 1845 skulle enligt den tre år förut utkomna nådiga skolstadgan en skollärare anställas i hvarje församling. Kristianopels förste ordinarie skollärare blef *N. Petersson,* som härstammade från trakten nordväst om Kalmar. Han var en varm kristen och utöfvade jämte skolarbetet någon missionsverksamhet inom socknen. Om lördagarna höll han kristendomsförhör, till hvilka äfven äldre personer fingo tillträde. Han satte synderna under människornas ögon och förkunnade med brinnande ifver Guds vrede öfver synden, men han erbjöd också nåd i Jesus Kristus. En väckelse uppstod, och en och annan af åhörarne kom till frid i tron på Guds son. Men snart blef det oro. Kyrkoherde Elmlund hade öppnat kyrkan för dessa förhör. En anmälan hade ingått till kontraktsprosten Thornberg i Ramdala. Han kom och förbjöd förhören i kyrkan. Efter någon tid flyttade

Petersson till Torsås socken i Kalmar län, där han sedan vistades till sin för några år sedan timade död.

På 1850-talet började andra lekmän förkunna Guds ord här och där i socknarna. Petersson från Silpinge i Hoby socken, skollärare Eriksson från Nybro, Peter Månsson i Horsaryd och Magnus Svensson från Angerum talade emellanåt. De voro nästan utan undantag stränga lagpredikanter och därför rädda för och fientliga emot evangelium och tron på Kristus.

År 1855 kom godsägaren *A. Nilsson* till Vinberga i Ramdala socken. Han började samla folket omkring Herrens ord om söndagarna och kallade 1856 Ahnfelt jämte andra predikanter att tala Guds ord. Nu uppstod förföljelse. Fönstren inslogos, selar blefvo sönderskurna och vagnarna fördärfvades för mötesbesökare. Prosten Thornberg sökte också att hindra den påbörjade verksamheten. I september 1857 var ett möte utsatt i Vinberga för en ung man* från Skåne. Då kom prosten i sällskap med länsman Bolling för att förhindra mötet och måhända häkta predikanten. »Jag skulle vara Nilsson mycket förbunden», sade prosten, »om han ville upphöra med dessa möten». — »Det hade varit bättre», sade Nilsson, »om prosten sökt hindra danstillställningen i Vallby i söndags, då de slogos, så att blodet rann». Talaren fick emellertid predika, och, då han slutat, uppmanade han prosten att bedja till Gud. »Det har jag redan gjort tyst för mig själf», svarade han, och till folket sade han: »I hafven hört goda sanningar, men I fån höra Guds ord i kyrkan hvarje söndag». Länsmannen sade: »Detta här tyckte jag var bra alltihop». — Någon häktning kom ej i fråga.

Hemmansägaren *Håkan Bondesson* i Björkelycke, Kristianopels socken, var vid denna tid en sommar i Ronneby för att vid hälsobrunnen återvinna förlorad hälsa Han kom där i umgänge med kantor Sandstedt, som förut omnämnts. I följd häraf kommo lekmän snart att besöka Björkelycke. Den förste, som där predikade, var sannolikt O. Lindegren. Något senare kommo Ahnfelt och sedan Samuel Johansson, som verkade här rätt länge med välsignelse. Björkelycke, beläget nära den historiskt be-

* Den unge mannen eller »drängen», som Nilsson benämnde honom, hette då Josef Petersson, är nu kyrkoherde i Skåne och heter Kruse.

kanta Brömsebäck, var en tid centralpunkten för lekmannaverksamheten i östra Bleking. Där samlades Strömgren och hans vänner från smålandssocknarna, dit kommo Nilsson och hans vänner från Ramdala, och folk från de kringliggande byarna infann sig i myckenhet.

Trots allt motstånd gick evangelii sak framåt. De kristna förbundos sinsemellan allt innerligare. För den ene efter den andre gick upp ljus öfver missförhållandena i kyrkan. När de en gång kommo att talas vid, voro flera af dem frikyrkligt sinnade. Vid pingsten 1859 hade de samlats i Björkelycke hos Håkan Bondesson för att på de första kristnas sätt fira Herrens måltid. Det torde vara en af de äldsta friförsamlingar i Sverige, som då bildades. Af de 14 personer, som deltogo däri, lefva ännu tre, nämligen G. Strömgren i Söderåkra, som vid tillfället fungerade som ledare, hemmansägaren Hans Petersson i Skubbeboda och Antoinette Elmlund, dotter till den förutnämnde kyrkoherden och gift med en broder till Håkan Bondesson. Det var nog den ljufvaste pingst, dessa kristna firat.

I Ramdala socken hade mötena i Vinberga fortgått, och antalet af de kristna blef alltjämt förökadt; den ene motståndaren efter den andre föll som segerbyte till Jesu fötter. År 1863 kan betecknas som den tidpunkt, då det värsta motståndet var brutet. Den nuvarande kyrkoherden prosten Amilon var vänligare stämd mot de kristna än företrädaren Thornberg, och många reste rätt långt för att höra hans goda predikningar. Ett stycke söder om Ramdala kyrka ligga hemmanen Säby och Möcklö vid hafsstranden. Där bodde några troende. Omkring 1862 voro några Guds ords vänner samlade hos en gudfruktig änka Ingrid Maria Larsdotter i Säby. Det var några karlskronaboar, som rest ut för att höra prosten Amilon. De blefvo om natten öfverfallna och misshandlade af några onyktra män, som ej kunde tåla »läsarne».

Omkring midten af 1860-talet blef det ny fart i de andliga rörelserna i Ramdala. Pastorsadjunkten *Hjelm,* en nitisk och verksam förkunnare af Guds evangelium, kom vid denna tid till socknen. Han blef under några år själen i den andliga verksamheten. Stora skaror samlades för att höra den lille spenslige mannen i kyrkan, i bondgårdarna och ute på fältet, och många

Pastor Hjelm.

blefvo vunna för Herren. Han vistades i församlingen till omkring 1870. Under denna tid började Kristianstads traktatsällskaps predikanter att verka i trakten, nämligen Jöns Jonsson, Sven Månsson, N. Lindström och Nils Månsson m. fl. De gamla lagpredikanterna Peter Månsson i Horsaryd, Petersson i Silpinge och andra motsade det fria evangelium, som de förstnämnda talarne bjödo på, men det visade sig här som öfverallt, att »det är en Guds kraft till frälsning för hvar och en, som tror det».

Skulle man icke äfven inom Östra härad kunna göra något för att få ordnad predikoverksamhet? Skulle man icke här såsom på andra orter kunna göra något äfven för yttre missionen? Kunde man icke genom enig samverkan uppnå ett bättre resultat än det, som nu vinnes? Dessa frågor blefvo för missionsvännerna allt viktigare. Svaret på dem lämnar en berättelse af kantor J. Tobiasson å Aspö, då skollärare i Kristianopel. Han skrifver: »I januari 1867 sammanträdde i Björkelycke efter inbjudning flera vänner i ändamål att bilda en s. k. arbetsförening, hvars uppgift skulle vara att verka för så väl inre som yttre mission. Till medlemmar af denna förening, som fick namnet *Kristianopels arbetsförening*, antecknade sig genast 37 personer, män och kvinnor, hvilket antal snart ökades till 50. Föreningen beslöt att månatligen hålla ett sammanträde, kalladt arbetsförening, i förening med missionsbön. En föreståndarinna valdes jämte sekreterare, hvilka hade att redovisa för de medel, som inflöto till föreningen.» Den 5 oktober samma år hölls ett missionssammanträde i Kråkerum, beläget ett par kilometer norr om Jemjö kyrka. Då fördes ett protokoll, hvarur följande må återgifvas: »Sedan förhandlingarna öppnats med bön och sång, inledde ordföranden mötet med några upplysande ord och framställde till de närvarande den frågan, om de ansågo en missionsförenings bildande nödvändigt, hvilken fråga besvarades med ja.

Härefter invaldes ledamöter i styrelsen, hvilka voro: O. Lindegren, Hans Petersson i Skubbeboda, Peter Månsson i Olsäng, J. Petersson i Kråkerum, Håkan Bondesson i Björkelycke, Salomon Hamn i Orranäs, J. Tobiasson, A. Nilsson i Vinberga. Af dessa valdes till ordförande O. Lindegren, skattmästare H. Bondesson, v. sekr. J. Tobiasson.

Efter en stunds diskussion höll ordföranden ett föredrag, hvarefter Guds välsignelse nedkallades öfver den nu bildade föreningen».

Så bildades på Evangeliska alliansens grundsatser *Östra härads missionsförening*, som sedan under 33 år verkat med mycken välsignelse till själars frälsning och bevarande i nåden. Ett par månader senare valdes en person till husbesökare, och såsom föreningens predikant verkade ordföranden skolläraren Lindegren i Törnåkra, Jemjö socken, jämte kolportör L. Rutström.

Olof Leonard Lindegren, som varit till mycken välsignelse för missionsverksamheten i både Skåne och Bleking, föddes i Karlskrona 1830. Omvänd vid 13 års ålder började han redan tidigt verka för Herren. Efter det han 1852 tagit folkskollärareexamen i Lund, började han efter kallelse af en kyrkoherde Danielsson och af Kristianstads traktatsällskap redan 1854 ägna sig åt predikoverksamhet, hvarmed han nästan uteslutande sysselsatte sig under flera år. Såsom ordförande i missionsföreningen kvarstod han till 1873, då han erhöll transport till en skola i Mörrum. Rörande Lindegrens första verksamhet som predikant hänvisa vi till sid. 1211 o. f., där hans porträtt är infördt.

Lars Rutström föddes i Unnaryds socken, Jönköpings län, 1828 af fattiga föräldrar. Redan vid 8 och ett halft års ålder måste han lämna föräldrahemmet för att som vallgosse själf förtjäna sitt uppehälle dels i Småland och dels i Halland. Senare kom han till Skåne, där han tjänade som dräng i öfver 8 år. Vid 25 års ålder stannade han för Herren, men i brist på evangelii predikan kom han ej till frid på 4 år. På uppmaning af pastor Haddes började han predika och verkade i flera år såsom Fosterlandsstiftelsens kolportör i Enslöf och Halmstad och trakterna däromkring. Hans arbete välsignades till själars frälsning. Efter att hafva tjänat Östra härads missionsförening i sex månader verkade han några år i nordöstra Småland men tillhörde från 1874 Östra härads förening oafbrutet i 10 år. Äfven sedan har han af denna förening varit kallad några månader hvarje år.

Den fredliga utveckling, som föreningen nu hoppades gå till mötes, blef snart störd. Till Karlskrona kom på senhösten 1867 en ny baptistpredikant, Olof Bergström. Han verkade med

Lars Rutström.

mycken framgång för sin sak både i staden och på landsbygden. År 1868 började hans verksamhet utsträckas till Kristianopel. Han blef där mottagen af de frikyrkliga missionsvännerna. Följden blef den, att samma år bildades en baptistförsamling i Björkelycke. Den bestod då af blott fem personer, men dessa fem voro förut friförsamlingsmedlemmar. Bergström hade en öfvertygande talgåfva, ett godt utförande och ett ståtligt utseende. Han sparade ej på domar öfver dem, som tänkte annorlunda, än han lärde, och, då han, såsom det syntes, med heligt nit kämpade för baptismen, vann han allt större tillslutning. Men friförsamlingen och missionsföreningen glesnade i samma mån. Det visade sig sedan, att mannen var en skrymtare. Han reste sedan till Amerika. Vid samma tid kom Helge Åkesson till Kristianopel. Om hans specialitet »helgeanismen» då var färdig, lämnas osagdt. Senare oroade han baptistförsamlingen med sina gammaltestamentliga bud.

Friförsamlingens kvarvarande medlemmar måste nu, sedan de blifvit utestängda från Björkelycke och af Bergström »bannlysta», flytta till Applerum i Torsås, där vid den tiden missionshuset blef byggdt, den äldsta af sådana byggnader inom missionsföreningens område. I Applerum hade Gud välsignat Strömgrens och hans vänners arbete, så att där redan 1857 blifvit några kristna, och i Påboda vid Söderåkra hade en väckelse framgått ett par år förut.

År 1866 hade Herren frälst en kvinna, som vid slutet af 1860-talet började utöfva stort inflytande på missionsverksamheten. Det var änkan *Cecilia Larsdotter*, vanligen kallad »mamma i Tornby». I början af 1866 förlorade hon sin make. Hennes troende broder Olaus Larsson i Vinberga besökte då sin sörjande syster och läste den sköna berättelsen om »den förlorade sonen». Den lyssnande unga änkan kände sig nu dubbelt olycklig. I känslan af sin synd började hon högljudt ropa, att för henne ej fanns förlåtelse. Hennes lille gosse blef då rädd och sprang ut. Det gick med den bedröfvade änkan som med den förlorade sonen: hon fick af den himmelske fadern förlåtelsens kyss, och, då gossen om en stund kom in, förkunnade hon med glädjestrålande ögon, att Gud förlåtit henne alla hennes synder. Från den dagen stod alltid hennes hus öppet för evangelii förkunnare.

Erika Cecilia Larsdotter.

Stora möten anordnades där flera gånger omkring 1870, och det hände ibland, att »mamma» bjöd samtliga mötesbesökare på middag. Gud hade gifvit henne mycket af jordiska ägodelar, och hon delade med sig och hjälpte, där hon fann behof vara för handen. Hon liknade icke fariséerna, ty hon gaf i tysthet. I november 1898 afsomnade hon i tron på sin frälsare.

Hennes svärson, hemmansägaren *Lars Holgersson* i Tornby, var också en sant gudfruktig man, som genom pastor Hjelms predikan blef vunnen för Herren. Han var mycket gästfri. Vid de stora mötena på nyåret och vid midsommar plägade han härbergera samtliga predikanter och många andra. Han var då outtröttlig i att tjäna och göra vistelsen i hemmet så behaglig som möjligt. Den Gud hängifne mannen afled efter en operation på länslasarettet i Karlskrona ett och ett halft år före svärmodern.

Ett par år efter baptisternas ofvannämnda verksamhet förde grosshandlanden Oskar Kringelbach metodismen till Kristianopel. Dels predikade han själf, dels verkade Raabe och Kihlström. Församling bildades, och en kyrka byggdes i köpingens norra ände. Verksamheten tyckes i någon mån hafva liknat en stormil, som snart går öfver. Med Kringelbachs krasch tog verksamheten slut. För närvarande torde i Kristianopel ej finnas mer än en kvinna kvar af metodistförsamlingen.

Vid samma tid höll Herren på att dana en tjänare för Östra härads missionsförening. Det var *Henrik Olsson*. Han föddes 1841 i Olsäng i Kristianopels socken. En tid hade han ett litet hemman, men det ville ej lyckas. Herren hade ett annat lefnadsmål för honom. Sedan han en längre tid varit påverkad af Guds ande, kom han genom samtal med bataljonspastor Sjöström i Karlskrona till förvissning om allvaret i Guds löften om syndaförlåtelse. Det var särskildt genom Esaias 43: 25, som pastorn påpekade.

Ett par år därefter eller 1871 blef Olsson vald till småskollärare i Ramdala och Jemjö pastorats skogsbygd. Han började då hålla söndagsskola. Det var något nytt. Äldre personer samlades äfven för att höra på. De kommo i allt större mängd. Genom dessa söndagsskollektioner hade Olsson blifvit uppmärksammad såsom en person, den där ägde förmågan att

L. J. Holgersson.

Henrik Olsson.

predika, och 1875 fick han missionsföreningens kallelse att verka som hennes predikant. Samma sommar utbröt omkring Jemjö en stor väckelse. Det såg ut, som skulle hela befolkningen blifva frälst. I synnerhet kom gästgifvaren i olycka, icke öfver sina synder utan däröfver att hans »lofliga näringsgren» höll på att gå om intet. Han uppgaf, att han förlorade 5 kr. för hvarje dag, och han säges hafva betalat 2,000 kr. för att bli löst från kontraktet. Skalden Maximilian Axelsson i Lyckeby uppeggades af vissa fientliga personer att arbeta emot, hvarför han i någon Karlskronatidning införde den ena smädeskriften efter den andra mot Henrik Olsson och läseriets grasserande. Till slut uppträdde dåvarande kyrkoherden *A. L. C. Sjöberg* i Ramdala emot skrifverierna och försvarade så väl Olsson som andra kristna. Kyrkoherden tog vid denna tid verksam del i det pågående evangeliska arbetet genom att predika i skolhus och annorstädes. Men Olsson var utsatt äfven för annan förföljelse än tidningsartiklar. En gång hade han predikat nära smålandsgränsen i Ramdala skogsbygd. Ett par illasinnade personer hade lagt sig i försåt för honom för att mörda honom. Men Olsson blef öfvertalad att stanna kvar på stället öfver natten. Han gjorde så och blef bevarad. En liten tid efteråt bekände den ene af fienderna sitt onda uppsåt för honom och bad om förlåtelse. En annan gång, då han predikade i en gård i närheten men inom Torsås socken, »visade en hop ynglingar sitt nit om den rena läran» med att genom den öppna dörren inkasta mot predikanten kvastar, snöbollar och andra tillhyggen. Vid ett annat tillfälle hade ett 30-tal ynglingar samlats utanför dörren för att, när predikanten gick ut, öfverfalla honom. De tyckas hafva blifvit slagna med blindhet, ty, huru noga de än vaktade, sågo de honom ej, ehuru han gick midt igenom hopen. Gud hade varit en borg omkring honom och bevarat sin tjänare.

Ungefär vid samma tid som väckelsen pågick i Jemjö, utbröt en dylik i Davidsmåla, en half mil väster om Torsås kyrka. Den omfattade äfven delar af Gullabo socken. Där uppblomstrade en lifaktig församlingsgrupp. Själen i denna var nämndemannen Anders Magnusson, som sedan flyttat till Applerum.

Till Lindegrens efterträdare såsom ordförande inom Östra härads missionsförening valdes hemmansägaren *Peter Månsson* i

Kyrkoherde A. L. C. Sjöberg,
Ramdala.

Olsäng. Sedan han vid midten af 1860-talet blifvit omvänd från sina vägars villa, tog han kristendomen på allvar. Alltsedan föreningens stiftelse har han varit med i bestyrelsen och har med sin gåfva verkat mycket för Herrens sak. Han har föreläst, spridt traktater, uppoffrat tid, krafter och penningar för att på hvarje sätt kungöra hans dygder, som »kallat honom från mörkret till sitt underbara ljus». Den 76-årige mannen tar ännu verksam del i missionsverksamheten och följer den med mycket intresse. Hans innerligt gudfruktiga maka, en syster till »mamma i Tornby», fick för några år sedan gå in i sin Herres glädje.

Efter den omfattande väckelsen 1875 och 1876, då många unga män och kvinnor blefvo omvända, sammanslöto sig ynglingarne och jungfrurna till hvar sin förening med namnet »Ramdala och Jemjö kristliga ynglingaförening». Denna förening afsåg egentligen inbördes stöd och uppbyggelse medelst läsning af Guds ord, samtal, bön och sång men afsåg äfven att draga till gemenskap med Herren sådana, som under väckelsen blifvit påverkade af Guds ord men ej helt gått öfver på Herrens sida. Ordförande var nuvarande riksdagsmannen August Larsson i Säby. När ynglingarne omsider blefvo familjefäder, upphörde föreningen; hennes medlemmar togo nu del i moderföreningens missionsarbete.

Östra härads missionsförening var nu både vidsträckt och talrik. Hon omfattade inom Bleking Ramdala, Jemjö, Kristianopels, Torhamns, Sturkö, Tvings och Fridlefstads socknar och i Småland Söderåkra, Torsås, Gullabo, Mortorps, Oskars samt delar af Ljuders och Linneryds socknar. Vid midsommartiden höll den sina möten vid Jemjö kyrka. Vanligen öppnades mötet i kyrkan af någon prästman, hvarefter det fortsattes ute i en löfdunge i närheten. Mycket folk samlades då, och af dem, som besökte dessa möten, framhållas de såsom välsignelserika högtider. Kyrkoherde Sjöberg var då alltid med.

För att kunna tillgodose de andliga behofven på de olika orterna måste flera predikanter anställas, och vid val af sådana var föreningen nog lycklig att få nitiska och gudfruktiga män i sin tjänst. En sådan var *Johan Elof Rosengren,* öfver hvilken en kort lefnadsteckning meddelas längre fram. Han var en nitisk och outtröttlig man, som verkade inom föreningen i 17 år, tills

Peter Månsson i Olsäng.

han i början på 1890-talet flyttade till Vislanda. Under de första åren af hans verksamhet i nämnda förenings tjänst användes han hufvudsakligen såsom evangelist; under senare tiden var han utsedd att såsom herde vårda sig om församlingarna.

I gårdarna kring Jemjö kyrka voro några särdeles gudfruktiga personer, som ansågos såsom de öfrigas ledare. Den mest framstående af dem hette Holger Olsson, vanligen kallad »Holger skräddare», som för många år sedan fick gå hem i frid. Då frågan: »Hvar står det skrifvet?» blef brännande på orten, skedde, ty värr, en söndring i de troendes krets. Holger skräddare, som efter en tids ovisshet eller vacklande blef afgjordt högkyrklig, fick en del på sin sida, under det de öfriga innerligare förenade sig till nattvardsföreningar. De lutherska anordnade fortfarande möten vid Jemjö kyrka, under det de frikyrkliga hade sina möten på åtskilliga ställen i gårdarna.

Torhamns socken består af den landtunga, som utgör Blekings sydöstra hörn, jämte öarna utanför, nämligen Långören, Ungskär, Utlängan, Stenshamn, Inlängan och Västra Hästholmen med Ytterön. Här fanns det en och annan kristen, långt innan missionsföreningen bildades, såsom båtsmannen Salomon Hamn i Orranäs, en af de första söndagsskollärarne i norra delen af Torhamn, hemmansägaren Holger Petersson i Gräbbegården i sydvästra delen af socknen, hvilken särskildt vinnlade sig om, att Guds ord blef predikadt i trakten, och Anders Nilsson på Hästholmen, en gladlynt man, som samlade barnen i söndagsskolan. På öarna, hvars befolkning nästan uteslutande lefver af fiske, och i fiskarbyarna på den östra kusten fördes ett dåligt lif. En gammal man, som besökte Ungskär omkring 1840, har beskrifvit platsen såsom det vederstyggligaste ställe, han någonsin sett. Trettio år därefter var han där på ett missionsmöte. Då voro gatorna rensopade, befolkningen välklädd och ren, en matta låg på själfva missionshustrappan. Mannen kunde knappt återhålla sina tårar af glädje öfver de tydliga spåren af Guds verk därstädes. Något liknande var förhållandet på de öfriga öarna. Kraftiga nådevindar hade gått fram, och en stor del af befolkningen hade efter att hafva kringkastats af syndens svallvågor ankrat vid Jesu hjärta.

På ön Senoren, som tillhör Ramdala socken, har hemmansägaren Måns Nilsson tagit verksam del i missionsarbetet genom att hålla söndagsskola, buda till sammankomster, mottaga och »segla öfver» med predikanter o. s. v. Väckelserna på ön hafva mest uppstått i följd af, att de kristna samlats till bön och inbördes uppbyggelse kring Guds ord. För många år sedan hade ett par illasinnade män beslutit att under böneveckan störa de kristna. Dessa, som fingo kännedom om deras onda rådslag, bådo Gud afvärja faran. Männen seglade till Karlskrona för att köpa brännvin, så att de skulle få mod att utföra sina onda planer. På hemvägen från staden drunknade de, och de kristnas bönevecka blef ostörd.

På Senoren bor Östra härads missionsförenings yngste predikant P. O. Mårtensson, som efter att hafva blifvit frälst i början af 1880-talet sedan 1885 varit föreningens predikant med undantag af ett par år, då han tjänade en annan förening. Mårtensson är en kraftfull och gärna hörd predikant.

I norra delen af Torhamns socken föddes omkring 1840 af fattiga föräldrar en gosse, som vid dopet erhöll namnet Peter. Han förlorade tidigt sin fader. Efter att hafva vuxit upp tjänade han först som bonddräng, blef därpå kronobåtsman men tog snart afsked. Vid denna tid af sitt lif sysselsatte han sig emellanåt med »vrakning» eller strömmingfiske. Vid denna tid verkade Guds ande på hans hjärta. Han ryste för det ogudaktiga lifvet på vrak-ekorna och i hamnen, han kämpade emot men saknade kraft att öfvervinna det onda. Snart löste dock Herren de band, som fängslade honom, bindeln togs bort från hans ögon, och han såg Guds kärlek uppenbarad i Jesus Kristus.

Nu började för mannen ett nytt lif. Han önskade lefva för Herren. Han tog tjänst som timmerman å missionsskeppet Ansgarius. Efter hemkomsten från dess ena långresa blef han alltmer uppmärksammad såsom en person, hvilken ägde litet mer än vanlig begåfning. Vid de kristnas sammankomster ledde han ofta bönen, och med sin klangfulla vibrerande stämma tog han äfven ledningen af sången. Snart nog fick *Peter Söderberg*, så var hans namn, kallelse att predika. Han nekade länge, ty han ansåg sig oduglig därtill. Mycket tillbakadragen samt medveten om sina brister och sin okunnighet ville han icke uppträda som en offentlig

Peter Söderberg.

ordets förkunnare. Men motståndet tjänade till intet. Den 7 juli 1878 kallades han af Östra härads missionsförening som dess predikant. Sedan dess har han med blott ett eller två års afbrott, då han stod i Ronneby och Edestads missionsförenings tjänst, oafbrutet tillhört densamma och verkade ända till sin död i början af januari 1900 med välsignelse till många själars frälsning och bevarande i nåden.

Söderberg var evangelist. Guds kärlek var grundtemat i alla hans predikningar. Ofta belyste han sin framställning med bilder och berättelser ur familj- och sjömanslifvet. Vid de tillfällen, då han var mer än vanligt inspirerad, voro hans föredrag hänförande.

De sista åren af hans lif förlamades hans kraft af hjärtsjukdom och ägghvitsjuka. Vid julen 1899 var han på länslasarettet i Karlskrona för att opereras för en karbunkel. Han var nästan återställd, då predikanten Bodin, som under en tid uppehöll sig i Karlskrona såsom Brödraföreningens predikant, besökte honom. Under det Söderberg talade om, att han skulle å nyo ut och förkunna evangelium, föll han i Bodins famn. Lifsgnistan var släckt. En hjärtförlamning hade ändat hans lif.

Vid den tid, då Söderberg kallades till predikant, var det icke liten oro i de kristna kretsarna. Kyrkoherde Sjöberg gjorde hvad han kunde för att få behålla dem. Han anordnade möten, då den nya och gamla lärans förkunnare hade att redogöra för hvar sitt lärosätt, eller då det diskuterades om Herrens nattvard i och utom kyrkan. De kristna, som varit med vid de stora diskussionsmötena i Stockholm 1877 och 1878, hade där fått sina begrepp så klarade, att de ej af sofismer läto leda sig. Kyrkoherden var emellertid så tillmötesgående, att han i kyrkan anställde enskilda nattvardsgångar för de troende. Dessa nattvardsgångar fortforo troligen i flera år i Ramdala kyrka.

Det blef i längden för svårt att ambulera med de stora mötena. Inga hus voro tillräckliga att rymma folkskarorna. Behofvet af ett större samlingshus blef alltmer trängande. På sommaren 1878 beslöt föreningen att bygga ett missionshus, och i oktober samma år bestämde man husets storlek och form. Detta hus, som bär namnet *Vallby missionshus,* anses lämna sittplats för mer än 1,000 personer. Beläget på en höjd synes det vidt

Wallby missionshus.

omkring. Såsom i fordom tid Israel drog upp till Jerusalem för att hålla högtid inför Herren, så samlas de kristna från vidt skilda håll för att här gemensamt tacka och prisa Herren. När man på afstånd får se huset på berget, kommer så gärna sångarens ord i åtanke: »Jag lyfter mina ögon upp till bergen, hvarifrån min hjälp kommer».

Samma dag föreningen beslöt att bygga Vallby missionshus, valdes hemmansägaren *Emanuel Olsson* i Vallby till ordförande. Omvänd i den stora väckelsen 1875 hade han fört en helgad umgängelse och därigenom vunnit de kristnas förtroende. Ännu kvarstår den ödmjuke och gudfruktige mannen såsom föreningens ledare. Till mycken hjälp i synnerhet vid byggandet voro hans svågrar *Johan* och *Sven Åkesson* i Dufverum äfvensom föreningens mångårige skattmästare *Ola Olsson* i Gängletorp, en gudfruktig man, som varit med från början.

Redan förut hade ett missionshus blifvit af Strömgren och missionsvänner i Torsås byggdt i Applerum, Torsås socken, och 1876 byggde Peter Månsson i Olsäng ett i Kristianopel. Vid 19:de århundradets slut finnas inom föreningen inalles 17 missionshus jämte andra lokaler, som brukas enkom för Guds ords predikan. Den äldsta af dessa torde vara den af Hans Petersson i Skubbeboda upplåtna, som användts för sådant ändamål i öfver 40 år.

Utmed landsvägen midtför köpingen Bergkvara har de senare årtiondena uppväxt ett litet samhälle vid namn Gökalund, till det mesta bestående af handlande, handtverkare och sjöfolk. De flesta lefde i synd och ogudaktighet, men där fanns äfven gudfruktigt folk, såsom Karl Månsson och hans gudfruktiga hustru, »moster Barbara», hvilka båda fått gå in i sin Herres glädje. Till Gökalund kom för omkring 20 år sedan en bagare Weinhardt och en arbetare Frans Jonsson. De började träffa anstalter för Guds ords predikan. Omkring 1887 utbröt en väckelse, många kommo till frid i tro på Guds son, och en lifaktig församlingsgrupp uppstod. Den går alltjämt framåt. Konkurrensen af en senare bildad luthersk förening, som byggde ett stort missionshus 1898, tyckes ej göra dem någon afbräck. Ledaren på platsen är mössmakaren C. A. Ederström.

Em. Olsson i Wallby.

Äfven i Resbymåla i Arby socken har hufvudsakligen genom Strömgrens arbete växt upp en liten kristen församlingsgrupp. Ehuru den mest består af torpare och annat fattigt folk, har den dock skaffat sig ett missionshus. Missionsvännerna där äro varma och ihärdiga. Denna plats utgör för närvarande Östra härads missionsförenings yttersta gräns i norr.

Söndagsskolverksamhet har sedan lång tid tillbaka fortgått på olika platser inom föreningen. O. Lindegren var måhända den förste söndagsskolläraren i Östra härad. Salomon Hamn i Orranäs höll söndagsskola omkring 1865, och Hans Petersson i Skubbeboda, nära Bröms, vid samma tid. För närvarande äro ungefär 15 söndagsskolor i gång inom föreningen.

Friförsamlingsidén har utbredt sig inom hela föreningen under de sista 15 à 20 åren. Icke mindre än 14 friförsamlingar äro anslutna till Svenska missionsförbundet. De flesta låta dock kyrkans präster döpa sina barn, men några låta lekmän förrätta dopet.

Den 8 december 1900 voro ombud från olika trakter af Östra härads missionsförenings område samlade vid Jemjöslätt för att samråda om missionsverksamheten för framtiden. Det beslöts, att missionsföreningen skulle delas i 4 kretsar, och att 2:ne nya predikanter skola anställas.

Större väckelser hafva äfven på sista tiden ägt rum emellanåt, och Herren frälsar än en, än en annan, så att församlingarna snarare ökas än minskas i medlemsantal. År 1885 uppstod i Kristianopels skogsbygd en väckelse. Det synliga redskapet för den var distriktsföreståndaren O. N. Thomson, som vid den tiden var predikant i Karlskrona men gjort utbyte med en af Östra härads predikanter en månad. På öarna har det senare varit stora väckelser, och i Jemjö skogsbygd var det äfven en märkvärdig susning genom H. Olssons verksamhet där omkring 1893.

Några söndringar eller partistrider pågå ej vid sekelskiftet. Herren har gjort stora ting i dessa bygder, och många finnas nu där, som prisa Gud för hans barmhärtighet och nåd.

IV.

J. E. Rosengren.

Predikanten J. E. ROSENGREN föddes år 1847 i Ljuders socken af Kronobergs län. Han var den äldste af 8 syskon. Redan vid sex års ålder väcktes i den unge gossens hjärta bekymmer om själens frälsning genom detta Herrens ord: »Jag utsträcker mina händer hela dagen till ett ohörsamt folk» etc. Då han sedan läste de bibliska berättelserna om Josefs gudsfruktan och Daniels frimodighet i att tjäna Gud, så riktigt törstade han efter att kunna likna dem i gudaktighet och heligt trosmod. Men härmed inträdde en tung träldom under lagen, ty han trodde det vara den enda vägen till lycka och sällhet att hålla lagen och göra hvad Gud bjuder. I 12 långa år kämpade han mot synden, bad och grät men syndade och var nära att förtvifla om frälsning för sin själ. Vid 18 års ålder lyste omsider nådens sol in i hans mörka själ. Han fick göra den saliga erfarenheten, att den himmelske faders hjärta, som han trott vara tillslutet i vrede, stod för honom öppet och var uppfylldt af en brinnande kärlek, som i Jesu blod och död gifvit försoning för hans otro och synd. Dörren till Gud, himmel och salighet stod öppen för hans blickar. I Jesus, som för honom förut varit endast en ny sedelärare, såg han nu sin försonare, och därmed flödade himmelsk frid in i hans själ.

Vid 23 års ålder sökte och erhöll Rosengren inträde i Fosterlandsstiftelsens predikantskola vid Johannesberg. Då han vistats där 3 veckor, blef han jämte en äldre broder sänd till Brännkyrka fattigstuga, där han då höll sin första predikan. Under det han här talade till de församlade, föll Guds ande så kraftigt öfver honom, att han slutade sitt föredrag och uppmanade de närvarande att böja knä i bön till Gud, och efter hvad med visshet är kändt, blefvo två framstående män den stunden omvända till Gud. Nu tänkte Rosengren: Om jag än aldrig blir predikant, så är jag nöjd, blott jag får vinna själar åt Gud, och såsom själavinnare åt Gud har han sedan dess nu verkat i 30 år.

Johan Elof Rosengren.

Under vistelsen vid skolan och i synnerhet under ferietiderna verkade han dels såsom husbesökare i Stockholm, dels såsom predikant flerstädes i socknarna på den närliggande landsbygden. Vid denna verksamhet bemöttes han ofta af mycken fiendskap från de otrognas sida men fick under allt detta röna rik välvignelse af Gud. Några exempel därpå må här anföras. Under de första julferierna besökte han Svartsjölandet för att göra husbesök och sprida böcker. Den första dagens afton styrde han sina steg till prästgården för att där visa sina betyg och bedja om härberge för natten. Till svar på denna hans bön pekade kontraktsprosten på ett hus, beläget på en höjd, och sade: »Där skola sådana personer ha härberge». Då Rosengren kom dit, fick han se och höra, att det var fattighuset, och, då han omtalade, att han blifvit visad dit af prosten för att få härberge för natten, blefvo fattighjonen förskräckta; de kunde icke hysa honom. Klockan var då 9 på kvällen, och Rosengren måste ut i mörker, snö och köld för att söka hus på annat håll. Det var hans första dag på denna resa. Följande dag gjorde han många husbesök, och på aftonen erhöll han löfte om bostad för natten i ett hus, där man förde ett mycket ruskigt lif. Några ord, som Rosengren yttrade till husfolket, gåfvo emellertid anledning därtill, att en tjänare kom in till honom, sedan han lagt sig till hvila, och frågade, om han icke ville predika för dem. Snart var hans sängkammare förvandlad till en predikolokal. Omkring 20 personer voro samlade, och mötet räckte i flera timmar på natten. På ett liknande sätt fortgick verksamheten de närmast följande dagarna. Trots mycken fiendskap i synnerhet från prästerskapets sida och yttre umbäranden af många slag kände sig Rosengren glad och lycklig i sin Gud. Han stannade kvar på trakten i 6 veckor, och en kraftig andlig rörelse, som i mer eller mindre grad berörde 4 olika socknar, blef den närmaste frukten af denna verksamhet.

Under de följande skolferierna blef Rosengren sänd till Seminghundra i Uppland. Där var befolkningen mera vänligt stämd mot lekmannaverksamheten, och Rosengren vann där många tillgifna vänner. Efter slutad skolkurs verkade han här som predikant i 2 år.

På våren 1875 kom Rosengren till Bleking och började såsom förut är nämndt, sin evangeliska verksamhet i Östra härad, där Guds kraft då uppenbarades till mångas frälsning. Kraftiga nådevindar genomsusade vid denna tid många socknar så väl i Bleking som angränsande delar af Kalmar län. I synnerhet uppstod en liflig andlig rörelse i de småländska socknarna Elghult, Lenhofda, Granhult, Sjösås och Dödesjö under ett predikobesök, som Rosengren gjorde där 1876. I Bleking, där Rosengren verkade tillsamman med predikanten H. Olsson, vaknade många under dessa år upp ur syndasömnen, och skaran af troende tillväxte nära nog för hvarje dag.

Efter ett mångårigt, rikt välsignadt arbete i evangelii tjänst inom Östra härad i Bleking afflyttade Rosengren år 1892 från detta landskap till Vislanda i Småland, som sedan dess utgjort medelpunkten för hans verksamhet.

V.

Karlshamn.

Före 1850-talet funnos i Karlshamn några få »läsare» af den gamla skolan. En evangelisk gryning hade begynt genom fröken *Amelie von Braun* (syster till den bekante skalden Vilh. v. Braun), som redan på 1840-talet börjat en söndagsskola efter engelskt mönster, ej osannolikt den första söndagsskolan i Sverige. Fröken v. Braun predikade också Guds ord både i Karlshamn och på kringliggande landsbygd samt andra platser i vårt land. Hon talade, säger en minnestecknare, inspireradt både väckelsens och hugsvalelsens ord till *mångas* eviga gagn. I Karlshamn utförde hon ett välsignelsebringande arbete bland stadens fattiga och sjuka. Hon var modig nog att till och med besöka krogarna, där hon med ödmjukhet och stor frimodighet manade de närvarande af öfvergifva syndens usla stigar.

Den förste lekmannen, som predikade här, var *»blinde Hans»*, hvilken emottogs och understöddes af stadens kyrkoherde, prosten *C. M. Westdahl,* som äfven själf var en evangelii sanne förkunnare.

År 1851 gjorde en af »läsarne» från Karlshamn, målaremästaren *A. Lagerblad,* ett besök i Stockholm, där han genom bekantskap med Rosenius och Ahnfelt kom till evangelii frihet, och vid sin hemkomst blef han en banbrytare för den fria evangeliska riktningen. Under utöfvandet af sitt yrke höll Lagerblad också, synnerligen på landsbygden så väl i Småland som Skåne, andliga sammankomster, och han var den förste lekman, som i det bekanta Vanneberga i Skåne predikade evangelium till flera af de sedan ledande männens omvändelse.

Lagerblad kallade 1851 *O. Ahnfelt* till Karlshamn, där han i Lagerblads hem en längre tid hade sin bostad, och där samlades folket omkring Guds ord. Ahnfelt bosatte sig sedan för alltid i Karlshamn. Efter någon tid anordnades af Ahnfelt i ett af honom inköpt hus en predikosal, det s. k. Gamla missionshuset, hvarest så väl predikan som söndagsskola hölls i många år. Under denna tid bildade Ahnfelt en liten friförsamling, till hvilken dock endast några få fruntimmer anslöto sig. De öfriga troende drogo sig tillbaka, så att endast ett litet fåtal besökte sammankomsterna.

Efter hand började behofvet af en sammanslutning mellan de troende göra sig gällande. Första impulsen till en missionsförenings bildande gafs af stadens dåvarande kyrkoherde, teol. d:r *N. J. Cervin-Stéenhoff,* och vid sammanträde med några för saken intresserade den 9 mars 1867 beslöts bildandet af *Missionsföreningen i Karlshamn,* med — enligt stadgarna — »ändamål att, i öfverensstämmelse med vår evangeliskt lutherska kyrkas bekännelse, i sin ringa mån och efter den nåd, Gud gifver, medverka till Guds rikes framgång, till stärkande af brödrakärlekens band och till afhjälpande af medmänniskors andliga och lekamliga behof». Till föreningens ordförande valdes skeppsbyggmästaren *D. R. Andersson,* hvilken kvarstod i denna befattning till 1881, då han efterträddes af boktryckaren *Oskar Lagerblad,* som fortfarande innehar densamma. Af den först valda styrelsen kvarstår numera blott en ledamot, sjökaptenen *C. E. Paulsson,* som nu är v. ordf. och kassör. De flesta af föreningens dåvarande medlemmar äro nu döda.

Enligt stadgarna hölls af föreningen en uppbyggelsestund å missionshuset en gång i månaden. Senare beslöt föreningen,

D. R. Andersson.

»efter diskussion med någon pluralitet», att tillåta medlemmarne att samlas dessutom »en lördagsafton midt i månaden till betraktelse och bön, dock ej på missionshuset utan i en viss medlems hem». Efter någon tid började man kalla predikanter från Skånes missionssällskap, hvilka anställdes för månad.

År 1868 kom till Karlshamn en baptistpredikant O. Bergström, genom hvilken en allmän väckelse uppstod. Han predikade i en enskild persons hem och blef tvenne gånger bötfälld på grund af kyrkorådsförbud. Tilloppet af åhörare tilltog äfven å missionshuset, så att detta blef för litet, och fråga uppstod om byggandet af ett större. Vid sammanträde den 9 mars 1869 väcktes förslag att bygga, och den 8 april fattades beslut därom, hvarefter 1,050 kr. tecknades för ändamålet och byggnadsstyrelse utsågs. Den 10 sept. samma år var huset färdigt och invigdes den 12 sept. med predikan af bataljonspredikanten i Karlskrona, *Carl Sjöström,* bördig från Karlshamn. Vid samma tid antogs kolportör *L. Rutström* till föreningens predikant för ett år mot en lön af 400 kr. »i ett för allt». Därefter inträdde en ständig predikoverksamhet dels af Skånes predikanter, dels af predikanter från andra trakter. Samma år byggdes af baptistförsamlingen ett bönehus i staden, och vid samma tid började metodisterna utöfva predikoverksamhet i enskild förhyrd lokal. De inköpte senare af Ahnfelt »Gamla missionshuset» men hafva därefter uppfört eget kapell. Den andliga verksamheten var nu under en följd af år mycket liflig och grep omkring sig inom alla samhällsklasser.

Den 22 augusti 1872 hölls i Karlshamn det första *missionsmötet,* hvilket af d:r Stéenhoff inleddes å missionshuset, och under hvilket äfven predikan hölls i kyrkan.*

År 1876 bildades i Karlshamn en kristlig ynglingaförening, hvilken 1879 förenade sig med missionsföreningen och verkställde en tillbyggnad till missionshuset, hvarigenom en mindre samlingssal samt bostad för vaktmästare och predikant erhöllos.

---

* Stadens senare präster, nuv. biskop Rodhe och afl. hofpred. Hannerz, hafva däremot icke kunnat samverka med missionsföreningen, som de anse stå i opposition mot kyrkan.

C. F. Paulsson.

Under striderna om försoningsläran m. m. intog missionsföreningen en lugn och medlande ståndpunkt. Flertalet medlemmar omfattade den s. k. nya åskådningen, men predikanter af båda riktningarna kallades att predika. Småningom drogo sig dock en del medlemmar tillbaka och samlades af fru Clara Ahnfelt till sammankomster i hennes enskilda arbetsföreningslokal. År 1883 hyrde de egen lokal och bildade sedan en »evangelisk luthersk missionsförening», som nu har egen verksamhet.

I församlingsfrågan intog missionsföreningen till en början en negativ ståndpunkt. Vid sidan om henne har en friförsamling uppstått, som tillgodosett behofvet af församlingsgemenskap. Redan 1876 började några familjer att samlas till firande af Herrens nattvard, och, sedan allt flera funno behof häraf, beslöts den 9 nov. 1878 bildandet af *Karlshamns kristna friförsamling,* i hvilken då 35 medlemmar förenade sig. Till föreståndare utvaldes och invigdes boktryckaren Oskar Lagerblad, hvilken ännu innehar denna post. Församlingen har sina möten å missionshuset, och flertalet af föreningens ledamöter äro anslutna till församlingen. År 1881 beslöt församlingen att ansluta sig till Svenska missionsförbundet.

År 1901 beslöt missionsföreningen anställa egen predikant och valde härtill *Axel Bülow,* som samma år genomgått Svenska missionsförbundets skola. Vid missionsföreningens årssammanträde i december samma år väcktes af ordföranden förslag, att missionsföreningen och friförsamlingen skulle sammanslutas till en förening, hvilket enhälligt antogs, hvarefter en kommitté tillsattes för utarbetande af härför nödiga förändringar i föreningens stadgar.

Genom dessa åtgärder torde föreningens verksamhet få mera fasthet och vinna större anslutning. Missionshuset har under sista åren undergått en grundlig reparation så väl in- som utvändigt och är nu synnerligen trefligt och inbjudande.

Föreningens förste ordförande, byggmästaren *D. P. Andersson,* ägnade sig med stort intresse och kraft åt föreningens verksamhet men ställde sig afvisande mot församlingssaken. Han afled 19 mars 1889 i sitt 70:de år. Om föreningens nuvarande ordförande meddela vi här nedan en kort lefnadsteckning. Föreningens äldste ledamot och en af dess grundläggare, sjökapten

C. E. Paulsson, har alltifrån sin ungdom varit en varm missionsvän. Såsom befälhafvare på flera passagerarebåtar under många år har han gjort sig känd i vida kretsar. Sedan han nu »lagt upp», ägnar han större delen af sin tid och sina krafter åt missionens sak. Ehuru snart 75 år gammal bibehåller han fortfarande goda så väl kropps- som själskrafter och deltager med intresse i sammankomsterna, där han äfven stundom aflägger vittnesbörd om, »huru god Gud är».

VI.

Oskar Lagerblad.

Boktryckaren och redaktören OSKAR LAGERBLAD föddes den 9 december 1848 i Karlshamn af troende föräldrar, målaremästaren A. Lagerblad och hans maka Margareta Katarina Plantin. Han har haft den ovanliga lyckan att hela sitt lif utan afbrott få vistas i samma hem, som sett honom födas. Uppfostad i ett ett kristligt hem fick Lagerblad tidigt religiösa intryck, varaktiga för hela lifvet. Utan att någonsin hafva i vanlig mening kommit ut i synden fattades han vid 21 års ålder af den helige andes kraftiga maning att gifva sitt hjärta åt Herren och fick förvissning om barnaskap hos Gud. Han ställde sig genast i de troendes led och ingick 1871 i missionsföreningen, där han 1875 invaldes i styrelsen, 1878 till sekreterare och kassör samt 1881 till ordförande. Inseende vikten af de troendes enhet tog Lagerblad initiativet till bildandet af Karlshamns kristna friförsamling, hvilken, sedan man förut samlats enskildt här och där i husen till nattvardens firande, 1878 kom till stånd och under de första åren hade sina möten i hans hem.

År 1876 ställde Lagerblad sig i spetsen för bildandet af en kristlig ynglingaförening, för hvilken han var ordförande, och hvilken under en följd af år utöfvade en välsignelserik verksamhet bland de unga. Den upphörde emellertid sedermera, då andra ungdomsföreningar stiftades, och 1897 bildades Kristliga föreningen af unge män, i hvars styrelse Lagerblad ock är medlem. Under många år ledde han söndagsskolverksamheten i ynglinga- och

Oskar Lagerblad.

missionsföreningarna men nödgades sedan af sjukdom lämna detta arbete i andra händer.

För sammanslutning mellan missionsvännerna i Blekinge län har Lagerblad alltjämt varit intresserad och väckt flera förslag därom. Saken har dock rönt åtskilligt motstånd. En ansgariiförening, omfattande hela länet, har emellertid bildats och verkat några år, hvarom mera här nedan. Lagerblad var med bland stiftarne i Blekinge läns nykterhetsförbund, hvars förste ordförande var prins Bernadotte, och var under flera år en verksam ledamot af dess styrelse.

Lagerblads gåfvor som talare hafva tagits i anspråk så väl inom missionsföreningen och församlingen som å andra platser, dit han kallats att predika. I kommunala värf har han genom sin förmåga och begåfning varit mycket anlitad. Han innehar också fortfarande flera förtroendeposter, såsom stadsfullmäktig m. m., vid hvilka han gjort sitt inflytande i nykterhets- och andra humanitära frågor gällande. Vid flera riksdagsmannaval har han uppställts som de frisinnades kandidat, ehuru hans meningsfränder inom valkretsen ej nått pluralitet vid valen.

Genom äktenskap förenades Lagerblad 1875 med en älsklig maka, *Anna Charlotta Bergh*, dotter till majoren C. F. Bergh, hvilken troget stått vid hans sida äfven i arbetet för missionens sak. I de vänliga makarnes gästfria hem hafva vänner och predikanter ständigt rönt ett hjärtligt mottagande. Alltför snart mänskligt sedt, rycktes makan och modern från make och barn, då Herren 1899 kallade henne till hemmet där ofvan.

VII.

Blekinge ansgariiförening.

Den närmaste tiden efter de stora väckelserna på 1870-talet måste missionsföreningarna använda det mesta af sin kraft på att bevara dem, som genom Guds nåd kommit till ljus och frid. Därjämte rannsakade man i skrifterna för att kunna bedöma, huru det förhöll sig i afseende på det, som lärdes om försoningen genom Kristus, om Guds församling och om Herrens måltid. Följ-

den blef, att de kristna afskilde sig från världen och sammanslöto sig till församlingar. I följd däraf saknade man tid och krafter att ägna åt deras omvändelse, som stodo utanför föreningarnas gränsområden. Men framemot slutet af 1880-talet, då omsorgerna om inre organisation i viss mån kunde lämnas å sido, började missionsarbetet å nyo. I synnerhet låg det Per Svensson i Gärestad tungt på hjärtat, att stora trakter i norra och mellersta delarna af Bleking ännu voro alldeles oberörda af evangelium. Han framlade saken på möten i östra och västra Bleking. Efter en tids ihärdigt förarbete sammanträdde ombud från länets olika trakter till ett möte i Ronneby den 30 januari 1891. Där konstituerades då *Blekinge ansgariiförening* i syfte att genom skriftspridning, husbesök och predikan tränga in i de socknar af landskapet, där evangelium aldrig blifvit predikadt af frisinnade lekmän. Föreningen vill bedrifva en opartisk verksamhet.

Genom frivilliga bidrag af missionsvänner inom provinsen underhållas en à två personer för sådan verksamhet under vintermånaderna. Arbetet har så till vida redan burit frukt, att dörrar på flera ställen öpppnats för evangelium, och icke så få personer, som förut lefde utan Gud och utan hopp, hafva genom denna verksamhet blifvit medborgare med det heliga och Guds husfolk.

Per Svensson har alltsedan föreningens stiftelse varit dess ordförande, styrelseledamöterna väljas bland missionsvännerna inom länets olika föreningar.

NITTIONDEANDRA KAPITLET.

Andliga rörelser i Skåne.

I.

Kristianstads traktatsällskap.

Den 3 januari år 1855 stiftades, såsom vi förut omnämnt å sid. 1230, 1265 o. f., *Kristianstads traktatsällskap*. Kyrkoherde H. B. Hammar var sällskapets ordförande ända till sin död 1862. Till hans efterträdare valdes kyrkoherde P. P. Welinder. Under tiden för hans ordförandeskap började striden om försoningens betydelse med makt tränga sig fram äfven i Skåne både bland predikanterna och andra troende. Flera af predikanterna kunde nu icke längre lära, att Kristus genom sitt lidande och sin död betalat Gud för världens syndaskuld, att världens synd därigenom var borttagen och världen sålunda rättfärdig och salig. Detta väckte oro och bekymmer hos många, som i denna lära sågo själfva kärnan i evangelium. De vidunderligaste rykten voro i omlopp om att predikanterna förnekade försoningen genom Kristi död samt lärde, att Kristi blod hade intet som helst värde inför Gud. Det predikades och skrefs både för och mot den förmenta villfarelsen. Det blef ett flitigt rannsakande efter hvad som stod skrifvet. Flera af traktatsällskapets

styrelseledamöter hade ock genom rannsakande af den heliga skrift kommit till insikt om det ohållbara i mycket af det, som hittills blifvit lärdt och trodt såsom gudomlig sanning. Detta väckte hos vederbörande inom traktatsällskapet oro och bekymmer. Något måste göras för att motverka »villfarelsen».

Till årsmötet i Vanneberga 1877 förbereddes saken. Osökt anledning att kraftigt ingripa gafs ock, därigenom att en af styrelsen kallat lektor P. Waldenström till nämnda möte. Han infann sig äfven och tilläts verkligen predika den första dagen, men, då styrelsen vägrade att låta honom uppträda mera under mötet, föranstaltade några vänner från Kristianstad, att han fick predika i därvarande missionshus. Han reste dit andra mötesdagen, och omkring 2 à 3,000 af mötesdeltagarne följde med.

Emellertid blefvo flera af predikanterna inkallade till förhör inför styrelsen, och, då två af dem icke kunde för densamma nöjaktigt redogöra för sin trosbekännelse, blefvo de utan vidare afskedade. Dessa voro Nils Månsson och J. Kvant. Utur styrelsen uteslötos handl. Sv. Johnsson i Vinslöf och landtbr. Per Jönsson i Klårod. Detta senare lyckades, därigenom att röstsedlar i förväg skrifvits och utdelats bland dem, som ansågos bekännelsetrogna, och därigenom att en hel mängd röstsedlar kasserades på grund af förmenta formfel. Vid nästföljande halfårs- och årsmöte afskedades af samma orsak ytterligare 5 predikanter, nämligen Sven Månsson, Nils Mårtensson, Sven Mårtensson, skollärare O. Lindegren och bokspridare P. Svensson samt på egen begäran Jöns Johnsson.

Den inre svaghet, hvaraf traktatsällskapet kände sig lida genom nyssnämnda uteslutning, har det sökt afhjälpa genom att med sig förena en annan förening i Skåne, nämligen *Gärds härads missionsförening,* bildad vid samma tid som traktatsällskapet, i hvars styrelse endast lekmän sutto. Äfven denna förening hade sina egna predikanter. Dess förste ordförande var *John Andersson,* Gärds Köpinge. Ehuru denna förening var alldeles fristående, skulle dock dess predikanter hafva intyg från traktatsällskapets ordförande. Efter någon tids förlopp träffades ock öfverenskommelse emellan traktatsällskapet och nämnda förening, att denna senare skulle helt och hållet uppgå i traktatsällskapet med det villkor, att detta skulle öfvertaga alla dess pre-

dikanter såsom sina. Föreningen skulle dock i så måtto äga bestånd, att den skulle hafva en styrelse, hvars ordförande på samma gång skulle vara vice ordförande i traktatsällskapet. På så sätt fick detta en lekman till vice ordförande, hvilken plats hittills alltid innehafts af en prästman. Ofvannämnde John Andersson är numera äfven traktatsällskapets ordförande och dess vice ordförande kyrkoherde L. E. Lagerroth, Köpinge.

Sällskapet har för närvarande 20 predikanter i sin tjänst, hvilka verka i östra och norra Skåne samt Bleking. Det har nu anslutit sig till Ev. fosterlandsstiftelsen och har egen tidning, *Ev. Luth. Missionsvän.* Det verkar fortfarande i kyrklig riktning, och, ehuru flera af dess predikanter numera intaga en mera försonlig ståndpunkt gent emot andra troende, äro deras predikningar fortfarande präglade af mer eller mindre bittra utfall emot förment villfarelse i läran.

II.

Skånes missionssällskap.

Efter traktatsällskapets årsmöte 1877 samlades några missionsvänner i Vinslöf, bland dem de ofvannämnda från sällskapet uteslutna styrelseledamöterna, för att öfverlägga om, hvilka åtgärder som borde vidtagas för att bereda verksamhet åt de tvenne afskedade bröderna, hvilka åtnjöto de kristnas allmänna förtroende och voro gärna hörda af folket. Ryktet om sammanträdet hade spridt sig, och begäran inkom från 7 à 8 socknar att få vara med. Nu uppstod tanken på att bilda ett nytt missionssällskap. Efter flera sammanträden och mycken bön om Guds ledning och hjälp beslöts i augusti 1877 att bilda *Skånes fria missions- och söndagsskolsällskap,* såsom det först kallades. I själfva namnet angafs, att det hade till uppgift att äfven verka för söndagsskolan. En styrelse af 12 personer tillsattes med skollärare J. Nilsson, Vinslöf, såsom ordförande, hvilken befattning han ännu (1902) innehar. Stadgar antogos, hvars 1 § hade följande lydelse: »Sällskapets uppgift är att på *Guds ords grund* och såsom det höfves fria lutherska protestanter söka genom den nåd, Gud gifver, samt med de krafter, som stå detsamma till

buds, utbreda evangelium bland medmänniskor och sålunda bidraga till att göra Jesus, den korsfäste och uppståndne frälsaren, känd och anammad».

I § 2 heter det: »I sitt förhållande till och umgänge med olika tänkande kristna vill sällskapet följa den evangeliska alliansens grundsatser».

Innan sällskapet blef bildadt, hade ofvannämnda bröder, Nils Månsson och J. Kvant, blifvit kallade, den förre till Trelleborg af därvarande missionsförening, den senare af Malmö luth. missionssällskap, i hvilka föreningars tjänst de troget verkade under några år, tills de invaldes i Skånes missionssällskap. Sällskapets första predikanter blefvo missionseleverna *P. E. Dahlqvist* och *O. Leander*. Dessa hade under 3 år bevistat missionsskolan i Vinslöf, hvilken under kyrkoherde C. A. Bergmans ledning såsom föreståndare underhölls af några missionsvänner i trakten och var afsedd att vara förberedande för Johannelund. Ofvannämnda bröder hade dock vägrats sökt inträde där på grund af, att de ej i allt kunde gilla eller lofva att lära i öfverensstämmelse med augsb. bekännelsen. Då skolan sedermera år 1877 tills vidare inställdes, invaldes i Sällskapet af eleverna ytterligare två, nämligen P. Norborg och O. N. Thomson, den senare, som det hette i hans betyg, med särskildt uppdrag att verka för söndagsskolan. Senare invaldes äfven Sven Månsson, Jöns Johnsson, Nils Mårtensson, Sven Mårtensson och O. Lindegren.

Under tiden hade *Hessleholms missionssällskap* afskedat Kr. Roslund och ett annat likaledes Måns Månsson, hvilka båda äfven invaldes i Sällskapet. Dessutom verkade W. Skoglund och P. G. Ekström en tid såsom Sällskapets predikanter. Dess verksamhet hade således på blott ett par år utvidgats, så att det hade i sin tjänst 12 à 15 predikanter och kunde ändå icke fylla de predikobehof, som gjorde sig gällande. Sedan dess har Sällskapet alltjämt utvidgats och omfattar nu i det närmaste hela Skåne, västra Bleking och en del af södra Halland och Småland. Det har i sin tjänst 24 ordinarie och 2 extra predikanter. Det har egen tidning, *Skånes missionssällskaps tidning,* som utkommer en gång i månaden och redigeras af Sällskapets ordförande J. Nilsson.

Missionssällskapet har, alltsedan det bildades, haft sin expedition och sitt hufvudsäte i Vinslöf. Dess årsmöten, de s. k. Vannebergamötena, som årligen hållas vid midsommar, äro vidt bekanta. Till dessa möten samlas årligen 8 à 10,000 personer. Rika strömmar af andlig välsignelse hafva af mötesbesökarne hemförts härifrån.

Oaktadt Skånes missionssällskap såsom sällskap icke kan befatta sig med kyrkliga frågor såsom församlingsbildande, dop m. m., hafva dock dess predikanter icke förhindrats att häruttinnan bistå de troende med råd och hjälp. Sålunda hafva under åren jämte de förut omnämnda fria församlingarna, som ännu på många ställen äga bestånd, uppstått nya sådana. Några af dessa hafva sina egna stationerade predikanter, andra betjänas af resepredikanterna.

Under sista årtiondet hafva flera församlingar begärt och erhållit predikanter af Skånes missionssällskap på längre tid, och en omorganisation af Sällskapets verksamhet af dess ursprungliga plan sålunda inträdt.

I samband med ordnandet af församlingarna uppstod hos många troende på 1880-talet bekymmer med anledning af frågan om deras barns konfirmation. Det ansågs med rätta som oegentligt att sända sina barn till en lärare, som lärde dem att betrakta som villfarelse och galenskap det, som för deras föräldrars hjärtan var dyrbarast af allt. Det beslöts därför att inrätta s. k. bibelskolor för ungdom. Den första bibelskolan i Skåne hölls i Vinslöf vintern 1888 och leddes af O. N. Thomson. Den besöktes af emellan 20 à 30 yngre och äldre barn. De flesta af dem blefvo under tiden vunna för Herren och förenade sig sedan med de kristna församlingarna på de olika platserna. Sedan dess hafva årligen sådana skolor hållits. Efter O. N. Thomsons flyttning från Vinslöf har J. Nilsson varit lärare. Äfven på andra platser hafva sedan dylika skolor upprättats. Mycken välsignelse har vunnits genom denna verksamhet, som mer, än hittills skett, borde allvarligt beaktas af de kristna inom vårt land.

III.

Nils Månsson.

Bland banbrytarne i Skåne på det andliga området var NILS MÅNSSON, som förut i detta arbete blifvit omnämnd, se sid. 1223, där hans porträtt är infördt. Han föddes i Glimåkra socken i Skåne den 11 januari 1827. Hans föräldrar ägde där ett torp, beläget omkring en fjärdedels mil från Glimåkra kyrka. Fadern var äfven timmerman. Utom Nils ägde föräldrarne fyra barn, de tre yngre än han. Fadern brukade ofta säga, att Nils skulle blifva präst. I stället för studier måste han dock snart ägna sig åt hårdt arbete, ty fadern dog, då Nils var endast 10 år. Tillgångarna i hemmet började blifva små, och det ena efter det andra af barnen måste ut från hemmet för att hjälpa till att försörja sig själf och sina små syskon. Nils kom sålunda i skräddarelära och sysselsatte sig med detta yrke, tills han fyllt 16 år, då han tog tjänst hos en landtbrukare. Modern var en sant troende kvinna, som ofta bad med och för sina barn och förmanade dem att vara snälla och gudfruktiga. Ända in i det sista mindes Nils Månsson, huru hon bad: »Herre Jesus, låt ej något af mina barn gå förloradt utan fräls dem alla till ditt himmelska rike». Flera af hennes barn äro ock kända såsom troende och gudfruktiga män och kvinnor. Ofta klappade Guds ande på den unge Nils' hjärta, så att han rördes till tårar. Den tiden tänkte dock ingen på att taga hand om sådana sökande själar och föra dem till Herren. De få troende, som funnos, och bland dem hans egen moder voro mer rädda, att han skulle »tro för snart», än att det skulle blifva för sent. Så fortgick det några år omväxlande af oro och nöd och ett lif i syndens dårskaper.

År 1851 ingick Nils Månsson äktenskap med Nilla Olsdotter, med hvilken han lefde tillsamman till kort före hans död 1901. Båda voro vid äktenskapets ingående främmande för Gud. Men i sin trofasthet och nåd uppsökte och fann Gud sina förlorade barn. Söndagen före jul 1853 var för Nils Månsson en minnesrik dag. Genom läsning af bibeln och Luthers postilla blef hans synd och fördömelse uppenbar. Begäret efter frälsning

var sålunda väckt. Han skyndade från kyrka till kyrka i tanke att finna frid men utan resultat. Han läste, grät och bad natt och dag. En dag tog han ned Nohrborgs postilla, hvarest han läste: »Du säger, att du vill ha större syndasorg, men den är ej lika stor för alla. Allt beror på, att du lämnar ditt hjärta åt Jesus, som har skapat allt af intet. Han vill ock skapa uti dig ett nytt hjärta». Hans blick var nu riktad till Jesus. Det var som en röst hade sagt honom: »Du beder om det, du redan har. Din synd är dig förlåten. Tro det och var glad». Ljus uppgick i mörkret, och han prisade storligen Herren.

Nils Månsson mindes med glädje den 11 jan. 1854 såsom sin andra födelsedag. Året efter sedan han fått frid med Gud, d. ä. 1855, mottog han kallelse af Brorstorps arbetsförening att verka såsom husbesökare och bokspridare. Gud bekände sig till hans vittnesbörd, så att några blefvo därigenom vunna för Herren.

År 1856 kallades han att såsom bokspridare verka inom några socknar i V. Göinge härad, hvarmed han fortsatte till 1860, då han kallades af Kristianstads traktatsällskap, i hvars tjänst han kvarstod till år 1877. Frågan: »Hvar står det skrifvet?» hade drifvit äfven Nils Månsson att forska ännu noggrannare i Guds ord. Länge hade det varit svårt för honom att få den gängse läran om försoningen, rättfärdiggörelsen m. m. att stämma öfverens med Guds ord. Nu klarnade det alltmer och mer för honom, och, då han 1877 ställdes inför styrelsen att redogöra för sin tro i vissa lärofrågor, blef han utan vidare afskedad. Åren 1877—1879 verkade han i Trelleborgs missionsförening, hvarefter han kallades af Skånes missionssällskap och 1882 af Svenska missionsförbundet först såsom reseombud och sedan såsom distriktsföreståndare, tills han på egen begäran i följd af försvagad hälsa erhöll sitt afsked hösten 1898. Samtidigt invaldes han åter i Skånes missionssällskap, där han kvarstod, tills han i frid afsomnade i sitt hem i Maglehult, Näflinge, den 9 maj 1901. Kort förut hade hans åldriga maka gått hädan.

Nils Månsson var en gärna hörd predikant, och man tröttnade ej att om igen höra hans med öfvertygelse och värma framförda predikningar. Många hafva också genom hans verksamhet blifvit vunna för Herren.

Frid öfver hans minne!

IV.

Sven Månsson.

En af dem, som mycket verkat i missionens tjänst i nordöstra Skåne och Bleking under fyra decennier, var predikanten SVEN MÅNSSON i Vanneberga. Hans porträtt återfinnes å sid. 1222.

Sven Månsson föddes i Brönnestads kyrkoby en mil söder om Hessleholm den 3 maj 1831. Redan under barnaåren visade gossen sig hafva goda anlag för läsning och fick nummer 1 på kyrkgolfvet vid konfirmationen. Under sina barnalekar brukade han kläda sig till präst med förkläde på ryggen och så predika för syskon och kamrater. Efter konfirmationen gaf han sig i skräddarelära, och, då han blifvit utlärd, kom han att arbeta hos skräddaren Sven Johnsson i Vinslöf för en veckopenning af 24 skilling. På så sätt kom han att flytta till Vinslöfs socken, där han sedan bodde hela sitt lif. Där verkade då pastor P. P. Welinder (se sid. 1237 o. f.). Redan då var Welinder känd för varm gudsfruktan, och en väckelse började i socknen, hvarunder äfven lekmän började verka. Den första konventikel, Sven Månsson öfvervar, skildrar han själf sålunda: »Vi voro och arbetade hos gubben Per Svensson i Vanneberga, han, som sedan förvandlade sitt bränneri till bönesal. På lördagsaftonen vid solnedgången kom fosterdottern på stället och befallde oss samla ihop våra arbeten, emedan där skulle komma främmande, och drängarne började bära in bräder och lägga på stolar och packor. 'Aha', tänkte jag, 'här skall bli läsemöte! Det skall bli trefligt! Nu skall stolen fram, som de kalla trånga porten, och genom den skola de krypa nakna. Sedan skola de dansa ängladansen. Det skall bli en treflig lördagsafton att få se de galningarne dansa nakna'. Bäst som det var, kom far i huset åkande hem med en stor, ful gubbe, som var målare till yrket och hemma i Karlshamn. Snart voro alla sittplatserna i stugan upptagna, och den store målaren kom in ur kammaren och satte sig vid bordsänden, och far i huset satte sig vid hans sida. Så började de sjunga Rutströms sånger med lif och lust; bön gjordes, och en text upplästes, öfver hvilken målaren talade med värma och icke

som de skriftlärde. Det slog an i mitt inre, så att jag glömde tänka på stol och ängladans. Så mycket blef mig visst: 'Han I rätt, så äro jag och många med mig på villoväg'. Hade de bara icke berömt sig af att vara Guds barn, men det gjorde de, och det var då villfarelse, så nog var jag rädd för dem alltid.»

Som ofvanstående visar den allmänna uppfattningen om läseriet i Skåne vid den tiden, det var 1852, så hafva vi velat bevara det för eftervärlden. Den 20-årige ynglingen hade börjat lyssna till ordet men var ännu icke väckt ur syndasömnen enligt hans egen uppfattning. Härom skrifver han själf: »I mars samma vinter voro vi i ett hus och arbetade. Gumman där och en gammal piga voro på Herren troende. Det var en måndag. Sven Johnsson och de båda nämnda gummorna skulle återgifva gårdagens predikan af pastor Welinder. Men jag tyckte: 'Ack, sådana läsare I ären! Om jag vågade, skulle jag låsa munnen på kärringarna och repetera det väsentliga af predikan'. Och jag tänkte: 'Ack, om min husbonde bara ville gå till Vinslöf, så skulle jag ge mig i samtal med gummorna!' Och det skedde så. Han gick, och vi voro snart i samtal. Men det blef kort, och jag vet icke något intill den dagen, som jag ångrade så mycket, som att jag kunde vara så dum och få munnen låst af tvenne gamla gummor. På natten blef jag väckt. Herren vare evigt lof därför! Om morgonen, när min husbonde kom hem, mötte de honom jublande och utropade: 'Här har skett ett stort under i natt! Din dräng är kommen till besinning!' Jag kunde ingenting annat än bara gråta. Då sade min husbonde: 'Gå ut för dig själf en stund och tala med Gud'.

Jag har många gånger förundrat mig öfver, att han, som icke själf ännu var omvänd, kunde behandla mig med sådan visdom, som han gjorde. Icke långt därefter blef äfven han väckt och kom till frid med Gud flera månader före mig. Det var mig omöjligt att tro, att Gud kunde förlåta en så stor syndare, som jag såg och kände mig vara, utan att jag kunde bättra mig och i någon mån göra mig nåden värdig. Men Gud vare lof! Det lyckades icke för mig att nå det mål, jag sträfvade efter. Den 24 augusti 1852 gick ljus upp för mig, och det blef mig klart, att vägen till frälsning var denna: 'Tro på honom, som gör den ogudaktige rättfärdig'.»

Hans andliga fostran tillgick sedan så, att han om söckendagarna fortsatte som skräddaregesäll och om söndagarna jämte några andra troende gick 2 mil till Esphults kyrka och efter predikan hade en timmes samtal med prästen på hans kammare, hvarefter de vid en lyktas sken vandrade hem igen.

Efter några år fick han en ögonsjukdom, som hindrade honom att fortsätta som skräddare. Då erhöll han en packe böcker af Sven Johnsson, som nu öfvergifvit skrädderiet och blifvit handlande i Vinslöf och tog hem böcker från P. Palmqvists förlag i Stockholm, och vandrade med dessa från trakt till trakt som bokspridare och husbesökare. Om aftnarna fick han stundom läsa för folket ur sina böcker och sjunga Rutströms och Ahnfelts sånger. Han hade ingen annan lön än 10 procent på sin bokhandel. Om somrarna var han stundom stilla hos bonden Per Svensson i Vanneberga och fick hos honom fritt logi samt sätta en skäppa potatis mot det, att han hjälpte till med utarbete. Den rikedom, han samlade, blef ingen annan, än att han blef väl förtrogen med Luthers, Arndts, Scrivers, Rosenii m. fl:s skrifter och kunde sedan i all sin tid uppläsa långa citat af dem utantill i sina predikningar. Krummachers och Nohrborgs skrifter glömdes icke heller.

Sedan han i 5 år varit bokspridare, blef han af en religiös förening i Vinslöf, benämnd Häradsföreningen, som ännu existerar, kallad till predikant med en årslön af 60 kronor. »O, hvilken inkomst jag tyckte mig hafva», skrifver han själf härom.

Efter 3 år blef han vald till stiftspredikant och fick i aflöning 150 kronor om året för 8 månaders verksamhet. Då trodde han, att han snart skulle blifva rik, men Gud bevarade honom för den snaran.

År 1862 gifte han sig och blef ifrån den tiden bofast i Vanneberga af Vinslöfs socken. Hans ständiga sysselsättning blef nu att resa om dagarna och predika om aftnarna. Icke sällan talade han 2 timmar och kunde ändå före och efter predikan sjunga flera sånger, ty han var god sångare och som sådan gärna hörd. Hans föredrag voro icke torra teologiska utredningar, utan han var en folktalare i ordets bästa bemärkelse och kryddade ofta framställningen med berättelser om nytt och gammalt, och därför hade han ofta en talrik åhörareskara, hvar han uppträdde.

När försoningsstriden började, omfattade Sven Månsson den s. k. nya åskådningen och blef därför utesluten från traktatsällskapet. Så bildades Skånes missionssällskap 1877, och Sven Månsson blef anställd där med en månadspenning af 50 kronor. Med åren höjdes den till 60 kronor. Sven Månsson fortsatte med att resa, predika och sjunga, medverka vid missionsmöten och missionsauktioner, där han oftast utropade sakerna, hvilket han med sin stora fyndighet skötte på ett mycket lifligt sätt.

För ungefär 10 år sedan började Sven Månssons hälsa att vackla. Han kunde dock fortsätta att verka tills 14 dagar före sin död, som inträffade den 14 februari 1896.

Sin sista predikan höll han i Vanneberga missionshus en af de sista dagarna i januari. Han hade allvarligt påyrkat, att en fattigbjudning skulle hållas. Det blef så, och han talade vid den öfver Es. 55: 1, 2: »Nu väl, alla I, som törsten, kommen efter vatten, och I, som icke hafven penningar, kommen, köpen säd och äten, kommen, köpen säd utan penningar och för intet både vin och mjölk» etc.

Att säga, hvad Sven Månsson genom sin verksamhet uträttat, tilltro vi oss icke. Men många träffas här och hvar i Skåne och Bleking, som säga sig vara vunna för Herren genom honom. Vi tro också, att han på den stora dagen skall hafva en stor skara, som genom hans verksamhet kommit till frid med Gud.

V.

Per Svensson, Nils Bosson och Sven Johnsson.

Vi vilja i detta sammanhang göra ett litet tillägg till det, som i andra delen af detta arbete blifvit berättadt om några bland de första banbrytarne på lekmannaverksamhetens område i Skåne, nämligen *Per Svensson* i Vanneberga (se sid. 1219 o. f.), *Nils Bosson* och *Sven Johnsson* i Vinslöf (se sid. 1221 o. f.).

Per Svensson hade icke några barn i sitt äktenskap och tjänade därför missionen mycket med sina timliga gåfvor, så länge han lefde, och testamenterade återstoden af sin förmögenhet att efter hans död tillfalla »Vanneberga kristliga syskonförening»•

Per Svensson dog 1889, och för hans testamentsmedel, 5,000 kr., byggdes ett vackert missionshus i Vanneberga.

Landtbrukaren Nils Bosson var nyligen kommen till frid med Gud, då han gifte sig 1852. Då hade Brödraförsamlingens predikanter börjat resa i Skåne. En af dessa var med på bröllopet. Ett fönster uttogs, och han ställde sig vid fönstret och predikade för bröllopsgästerna i rummen och de talrika åskådarne i trädgården. Vid samma bröllop upptogs enligt tidens sed »brudpengar», men brudparet förklarade, att de afstode dem för att få användas som respengar, när de nämnda predikanterna kommo på besök. Detta var det första sammanskott, man vet om i Skåne och Bleking, till missisionsverksamheten. Nils Bosson dog palmsöndagen 1900 och hans änka den 20 april 1901.

Sven Johnsson i Vinslöf blef handl. i Vinslöf och slog sig till sist nästan uteslutande på spannmålshandel, hvilken han till en tid dref med god vinst, så att han kunde mycket tjäna missionen med penningeunderstöd samt skjutsa och härbergera predikanter. Rikedomarna förlorade han till större delen men afslutade sin affärsverksamhet i rätt tid, så att alla kunde få sin rätt och han ändå sin bergning. På så sätt behöll han allmänhetens förtroende och är ännu vid hög ålder ordförande i Vinslöfs och Näflinge sparbank. Han var i flera år styrelseledamot i Svenska missionsförbundet, och alla tre de sistnämnda hafva varit styrelseledamöter i Skånes missionssällskap.

VI.

Kristian Roslund.

Predikanten Kristian Roslund föddes den 5 nov. 1836 i Riseberga socken, Kristianstads län i Skåne. Hans föräldrar voro torparen Simon Olsson och hans hustru Sisela Olsdotter. Själf var han det åttonde af deras tolf barn. Riseberga och Färingtofta socknar räknas ännu till de mörka orterna i Skåne, och ännu mindre gudsfruktan fanns det där vid den tid, då Roslund föddes och växte upp. Hans föräldrar voro icke heller troende. Vissa somrar brukade de under mötestiderna hålla mar-

ketenteri på Ljungby hed, och dessutom höllo de vid auktionstillfällen krog på ett vidsträckt område i hembygden, men för öfrigt arbetade de som hyggliga människor för att försörja sig och sina många barn. Detta oaktadt sökte de att gifva sina barn en god uppfostran. De bjödo dem mycket allvarligt att aldrig ljuga eller svärja eller missbruka Guds namn och förmanade dem att, då de blefvo stora och kommo ut i världen, afhålla sig från ett rått och syndigt lefverne samt vara ärliga och trogna mot sitt husbondefolk. Någon skola fingo Roslund och hans syskon ej bevista, men föräldrarne, som satte en ära i, att deras barn kunde läsa bra på husförhören och i nattvardsskolan, lärde dem tidigt i barndomen att läsa. Någon undervisning i räkning och skrifning förekom dock ej. Katekesen måste de tidigt lära sig utantill, och bibeln användes flitigt som läsebok. Under denna läsning erfor Roslund djupa intryck af sanningen och var alltifrån barndomen medveten om, att han var stadd på vägen mot en osalig evighet.

Som föräldrarne voro fattiga, måste de många barnen snart nog ut i världen för att genom arbete bidraga till sin och familjens underhåll. Vid 9 års ålder tog Roslund tjänst som vallgosse om somrarna. Då han var 12 år gammal, kom han i skräddarelära, och detta blef sedan hans egentliga yrke, ehuru han vid 18 års ålder en kort tid deltog i jordbruksarbete. Som han hade en synnerligt stor läslust, fortsatte han under hela denna tid att flitigt läsa i bibeln, som han alltid betraktade som ett Guds ord till människorna, samt katekesen och psalmboken. I synnerhet läste han med förtjusning de gamla Sions sånger och kände sig i sitt dåvarande själstillstånd mycket tilltalad af sånger sådana som denna:

Arma själ, som ligger säker
Uti lustans djupa bädd,
Du dig uti afgrund vräker.
Är du ej för döden rädd?
Se, du vågar alltför nog',
Ty, om du på stunden dog,
Säkert du till kulan drog.

Mången gång gick han i enrum och bad, att Gud måtte frälsa honom, men därvid kom den tanken oftast för honom, att

han aldrig skulle kunna blifva frälst. Någon troende fanns då ej på orten, och han meddelade sig därför icke heller med någon rörande sina inre erfarenheter. Trots allt detta var han den mest lefnadsglade yngling och besökte flitigt ungdomens nöjen och danstillställningar, där han var gärna sedd och ofta uppträdde som ledare för de andra. Det var en neslig träldomstid, då syndens onda makter höllo honom fjättrad i sina bojor, under det att Guds ande likväl arbetade på hans frälsning.

Då han var 20 år gammal, tog han värfning som soldat vid Norra Skånes infanteriregemente. Nu blef arbetsförtjänsten större, men allt, som på ett eller annat sätt förtjänades, förspilldes i sällskapslifvet bland likasinnade kamrater. Ehuru Roslund, såsom han själf bekänner, under de sju första tjänsteåren som soldat var en af de vildaste vid kompaniet, var han dock äfven under denna tid kraftigt sökt af Gud, och stundom skyndade han bort från de larmande kamraterna för att allvarligt anropa Gud om sin själs frälsning. År 1868 var han ute på två månaders kommendering vid Herrevads kloster. Bland hans kamrater funnos då två män, som voro helt olika de andra. De uppförde sig mycket stilla, hvarjämte de flitigt läste andliga skrifter. Roslund lade märke till detta, och en söndag, då de voro fria från exercis, vände han sig till den ene af dem och bad denne visa honom, huru han skulle kunna blifva såsom de och komma in på den väg, som leder till det eviga lifvet. Denne förklarade då för honom, huru fruktlöst det vore att genom egna föresatser blifva fri från syndens och satans tyranniska öfvervälde, samt visade honom till den på korsets stam upphöjde frälsaren, som stod färdig att sluta äfven honom i sin famn och leda honom till en sann och verklig frihet. Detta räknar Roslund såsom det första evangelium, han fick höra, och detta såsom den första gången, då tillfälle bereddes honom att få höra frälsningens budskap. Någon lekmannapredikant hade nämligen vid den tiden icke ännu besökt hans hembygd, och icke heller någon annan troende fanns där, som kunde meddela honom vägledning i andliga ting.

Kort efter återkomsten till hemmet erhöll Roslund underrättelse om, att predikanten Sven Persson på kallelse af en kvinna, som nyligen blifvit omvänd till Gud, skulle komma till hennes

Kristian Roslund.

hem för att predika. Det var den 20 febr. 1864. Lycklig och glad öfver att hafva fått upplefva den dag, då han skulle få höra en predikan af en »läsare», om hvilka han trots de förklenande rykten, som voro i omlopp om dem, dock trodde, att de hade sin sak rätt med Gud, besökte han nu den första andliga sammankomsten på orten. Det evangelium, som han här fick höra, gaf honom visshet om, att Gud *ville* frälsa hans själ, och ett par dagar därefter slog ändtligen förlossningens timme för hans så länge efter frälsning törstande ande, i det att han genom tron kunde mottaga sin frälsare och höra hans försäkran: »Mitt blod är utgjutet till syndernas förlåtelse». Syndens tunga börda föll af, hjärtats sår läktes, och hans själ uppfylldes af glädje, lof och tack för Guds outsägliga gåfva.

Lika ifrig som Roslund förut varit såsom ledare vid ungdomens nöjen, lika verksam blef han efter sin omvändelse att inför sina forna umgängesvänner bekänna Herrens namn och vittna om den nåd, som vederfarits honom. Efter någon tid började han hålla söndagsskola, hvilket vid denna tid var något ovanligt i synnerhet i hans hembygd. Snart nog blef han ock bekant med åtskilliga troende på närliggande orter, med hvilka han emellanåt sammanträffade vid gemensamma böne- och samtalsmöten, som för honom och dem voro riktiga högtidsstunder. Därjämte tillkallade han då och då någon predikant från annat håll. År 1868 flyttade han till Färingtofta socken, där han sedan haft sitt hem. Efter ankomsten dit började han på de troendes uppmaning att tjäna som föreläsare vid bönemöten och äfven att offentligt vittna om Herren samt anslöt sig efter någon tid till friförsamlingen i Hessleholm.

Sedan Roslund sålunda under några år med varmt intresse tagit del i det pågående evangeliska arbetet och därunder bevistat de stora missionsmötena i Vanneberga och Hessleholm samt blifvit känd för de ledande personerna bland missionsvännerna, erhöll han i april 1874, då Hessleholms missionssällskap höll ett större missionsmöte, enhällig kallelse att verka som predikant i detta sällskaps tjänst. Roslund antog denna kallelse ehuru under stor bäfvan såsom en kallelse från Gud att tjäna evangelii sak. Han stod ännu kvar såsom soldat vid regementet, men, ehuru han erhöll skriftlig permission att resa omkring inom ett visst

område, skulle dock detta i längden blifva hinderligt för hans nya verksamhet. Emellertid hade han något år förut under exercisen råkat vricka sig i högra handen, hvilket hade till följd, att han från den dagen blef oduglig att bära vapen. Af denna anledning erhöll han år 1876 afsked från krigstjänsten med ett visst årligt underhåll för den lidna skadan. Så var nu Roslund ändtligen »präst», hvilket han som gosse så högligen åstundat att blifva. Studierna hade varit underliga, men i hvad som skett kunde han icke annat än se en ledning af Gud, som sålunda satt honom i det höga ämbetet att verka i evangelii tjänst.

Sedan Roslund därefter en tid med synbar välsignelse verkat som predikant, upplågade den bekanta striden om försoningens betydelse. Härvid ställde han sig på deras sida, som omfattade den s. k. nya åskådningen, hvilket hade till följd, att han i april 1878 efter föregående varning af missionssällskapets styrelse blef afskedad från sin predikantbefattning inom Hessleholms missionssällskap, som han då tjänat i fyra år. Emellertid erhöll och antog han genast kallelse af Skånes missionssällskap, i hvilket sällskaps tjänst han alltsedan troget verkat. Roslund, som under barnaåren icke var i tillfälle att få tillfredsställa sin törst efter kunskaper, har såsom predikant genom ett flitigt självstudium förvärfvat sig ett visst mått af allmännyttigt vetande. I synnerhet har han med lefvande intresse studerat det heliga bibelordet. Detta studium har han gjort fruktbärande icke blott vid sin predikoverksamhet utan äfven såsom författare, i det han utgifvit ett arbete med titeln »Bibelns män och kvinnor», hvilket har ett särskildt värde för alla, som älska att på ett fruktbärande sätt fördjupa sig i studiet af lifvets ord, och har han sålunda troget ockrat med det pund, som blifvit honom gifvet, till Guds ära och själars frälsning.

VII.

N. M. Lahger.

Predikanten N. M. LAHGER är född den 23 okt. 1858 i Vinslöfs socken i Skåne. Sina barndoms- och ungdomsår tillbringade han i föräldrahemmet. Hans föräldrar, landtbrukaren Måns Bengtsson

och hans hustru Anna Åkesdotter, ägnade honom och hans tvenne systrar den ömmaste vård och uppfostran. Ehuru fadern var främmande för Herren, bad han likväl sonen mången gång under tårar att icke smaka rusdrycker och använda sin ungdomstid bättre, än han själf gjort. Detta gjorde ett mäktigt intryck på den unge gossens sinne. Modern, som var en from och exemplarisk kvinna, vakade noga öfver sina barn och i synnerhet öfver sonen. Hvarje söndag fick han läsa en predikan af Luther eller Johan Arndt samt måste ofta på kvällarna redogöra för, i hurudant sällskap han varit, och hvilket tidsfördrif de öfvat.

Redan i Lahgers tidiga barndom stod den tanken lifligt för honom, att han skulle blifva en ordets förkunnare. Under tiden för hans konfirmationsläsning var han mycket allvarligt berörd af Guds helige ande, och under djup glädje öfver att vara Guds barn gick han vid sin första nattvardsgång fram till altarrunden. Det dröjde dock icke länge, förrän han blef tjust och bedragen af synden. De yrande ungdomsnöjena syntes honom lockande och oskyldiga, och så bar det ut på det sluttande planet allt längre och längre bort ifrån Gud. Under allt detta kände han sig söndersliten i sitt inre, och hans ande försmäktade. Herren släppte honom icke; hans hand hvilade tungt på honom både dag och natt. På sommaren 1876 förnam han Guds andes röst så kraftigt, att han icke längre vågade fortsätta att söka släcka sin törst i världens usla brunnar. Det var dock först i november månad sagda år, som försoningens och fridens ord medförde förlossning för hans själ från syndens bojor och hvila för hans ande i tron på Jesus.

Nu kände han ett oafvisligt behof att inför andra få vittna om Guds stora godhet, hvars sötma han fått smaka, och därför började han att i sällskap med en annan yngling, som förut kommit till tron på Herren, gå omkring i husen och läsa bibeln för folket samt bedja och sjunga andliga sånger. Härvid blefvo de ofta bemötta med hån och motsägelse, men Herren skänkte dem frimodighet att fortsätta verksamheten, och, då de icke kunde tala till människorna, så gräto och bådo de till Gud för deras frälsning. På vintern 1877 uppstod en så kraftig väckelse, att nästan alla både gamla och unga gåfvo sanningen rätt, och många öfverlämnade sig helt åt Guds nåd. På uppmaning af

N. M. Langer.

de äldre troende deltog Lahger vid denna tid äfven i söndagsskolverksamheten och fick därvid röna mycken välsignelse. Under tiden kände han en allt innerligare och varmare längtan att få utgå på missionsfältet, och, ehuru förhållandena i hemmet till en början tycktes lägga hinder i vägen för denna önskan, beredde dock Gud honom tillfälle att på ett mera odeladt sätt än förut få ägna sig åt evangelii tjänst. På hösten 1882 sökte och erhöll han inträde i missionsskolan i Vinslöf, där han vistades till vårterminens slut 1884. Vid samma tid erhöll han kallelse af missionsföreningen i Kristianstad att verka såsom dess predikant i denna stad och dess omnejd. På denna plats kvarstod han ett år, rikt på andlig välsignelse för honom själf och de öfriga troende. På grund af försvagad hälsa nödgades han nu uppgifva tanken på den yttre missionen och antog kallelse som resepredikant i Skånes missionssällskap. Under denna verksamhet har han med glädje fått bevittna, hurusom Gud på ett härligt sätt uppenbarat sin nåd till frälsning för syndare och utvidgat sitt rikes gränser. De senare åren har han mera uteslutande verkat på folkrikare platser inom provinsen och i större församlingar, i det att han år 1896 erhöll kallelse som predikant och föreståndare för friförsamlingarna i Hessleholm och Ousby. På grund af de djupt rotade och mäktiga fördomarna mot den fria verksamheten på dessa platser antog han denna kallelse med mycken bäfvan. Men Herren har bekänt sig till verksamheten här och fört sin sak framåt till seger. I dec. 1900 hade evangelii vänner i Ousby glädjen att på denna plats få inviga ett nytt missionshus, där nu många samlas för att lyssna till korsets predikan.

Djupt medveten därom, att hvarken den är något, som planterar, eller den, som vattnar, utan Gud, som gifver växten, har äfven Lahger sålunda fått smaka glädjen af att aktas värdig att vara med bland fridens budbärare.

VIII.

O. N. Thomson.

Predikanten O. N. THOMSON föddes i Boahult, Matteröds socken i Skåne, den 18 juni 1852. Hans fader, torparen Niklas Tufvesson, hade redan i början af 1840-talet lärt känna Herren. Han läste med förkärlek Luthers skrifter, men redan ifrån början af Pietistens utgifvande hade denna tidskrift letat sig väg dit. Den lästes och förelästes flitigt. Redan i slutet af 1840-talet höllos sammankomster i hemmet, och evangelii förkunnare voro där kärkomna gäster. Vid samma tid började Tufvesson en söndagsskola, som hölls dels i hemmet, dels i granngårdarna. Denna söndagsskola var säkerligen en af de första i södra Sverige. Lille Olof fick följa med sina syskon dit redan vid 3 à 4 års ålder och stundom sitta på en äldre systers knä, under det fadern läste och samtalade med dem om barnavännen. Vid sin faders knä fick han också lära att läsa, och redan vid 4 års ålder kunde han »läsa rent». Bibeln var under första tiden hans enda läsebok, och vid 7 års ålder hade han redan genomläst den några gånger. Senare tillkommo Scrivers Själaskatt, Arndts Sanna Kristendom m. fl. Först vid 10 års ålder kom gossen i skola, hvilken han dock endast under vintrarna fick besöka. Under somrarna måste han vara fadern behjälplig vid arbetet. Redan vid 8 års ålder måste han »stå på logen och tröska» med slaga, tills grödan var aftröskad. Endast på mellanstunderna kunde han få tillfredsställa sitt begär efter kunskap. Under skoltiden begagnade han sig af fristunderna att ur böcker, lånade af kamraterna, lära sina läxor och kunde på detta sätt hålla jämna steg med de kamrater, som besökte skolan äfven om sommaren. Vid 15 års ålder fick han plats såsom småskollärare i sin födelsesocken. Denna befattning innehade han i två år. Hans begäran att inkomma på läroverket Kristianstad blef af fadern afslagen, likaså hans anhållan att få söka inträde vid seminariet i Lund. Då beslöt den ännu icke 17-årige ynglingen att resa öfver till

O. N. Thomson.

Amerika och där förtjäna penningar för att blifva iståndsatt att tillfredsställa sin kunskapstörst. Fadern lämnade bifall och respengar.

Efter en långsam resa anlände han till Chicago, gaf sig genast ut på landet och fick arbete hos en engelsk farmare. Somrarna arbetade han, vintrarna besökte han skolan. Han trifdes så väl i sitt nya hemland, att han nästan förlorade hågen att återvända. Härtill bidrog äfven det umgänge, han kom uti. Otroslärare utöfva sin mission med kraft. Genom deras inverkan kom Thomson allt längre in i otroshvirflarna. Men Herrens hand var öfver honom, och faderns förböner skulle ej vara förgäfves. Efter nära 7 års vistelse i Amerika greps han af en oemotståndlig hemlängtan. Efter en äfventyrlig färd kom han hem dagarna efter jul 1875.

I hembygden pågick då en kraftig andlig väckelse. Det var hufvudsakligen missionseleverna från Vinslöf, som Gud begagnade såsom redskap vid detta tillfälle. Äfven Thomson träffades af sanningens ord, och hans otrosfästen skakades i sina grundvalar. Efter en hård inre strid fann han slutligen frid med Gud och fröjdade sig öfver Guds nåd. Det, som i synnerhet bidrog till hans frälsning, var minnet af faderns helgade umgängelse. Denne hade nämligen under sonens vistelse i Amerika afsomnat i tron.

Under barndomen hade Thomson genom läsning af Missionstidningen och Pietisten m. fl. skrifter lärt känna missionen bland hedningarne och beslöt redan då att blifva missionär. Nu återuppväcktes barndomsbeslutet. Han ville ej resa till Amerika utan ägna sitt lif och sina krafter åt Herrens tjänst och förnyade sitt beslut att blifva hednamissionär. Han sökte därför inträde vid Vinslöfs missionsskola, som han bevistade åren 1876—1878. Under tiden hade frågan: »Hvar står det skrifvet?» förorsakat oro i mångas sinnen och kommit flera att forska efter sanningen. Äfven eleverna vid missionsskolan berördes däraf, och följden blef, att Evangeliska fosterlandsstiftelsen vägrade dem inträde vid Johannelund.

År 1877 hade Skånes missionssällskap bildats, och Thomson jämte ett par andra elever voro dess första predikanter. Då han ännu hoppades få utgå som missionär, antog han kallelse endast tills vidare. Åren 1879 och 1880 idkade han privata

studier för att, när tillfälle yppades, vara redo att utgå. Så väl härunder som under hans resor i Skåne hade emellertid hans kroppskrafter nedbrutits, så att han måste uppgifva tanken därpå. Sedan Thomson därefter, såsom förut är nämndt, under några år verkat såsom predikant dels i Karlskrona och Mönsterås, dels inom Skånes missionssällskap, antog han år 1894 kallelse som predikant och föreståndare för Brödraföreningen i Södertälje. På denna plats verkade han sedermera, tills han erhöll och antog kallelse såsom distriktsföreståndare inom Svenska missionsförbundet, hvilken befattning han fortfarande innehar. I denna sin nya ställning har han ådagalagdt mycket praktiskt förstånd och ett allvarligt kristligt nit.

IX.

Vinslöf.

Vinslöfs socken har länge varit känd såsom härden och medelpunkten för den fria andliga verksamheten i Skåne. Här hafva också sådana prästmän verkat som kyrkoherdarne C. A. Bergman, P. P. Welinder m. fl., som städse och kraftigt verkade för sann kristendom äfven under friare former. Här hafva ock sådana lekmän varit bosatta som hemmansägarne Per Svensson och Nils Bosson i Vanneberga, handlanden Sven Johnsson i Vinslöf m. fl. samt åtskilliga lekmannapredikanter såsom Sven Månsson, Jöns Johnsson och andra, som med uppoffring af lekamliga medel och personliga krafter hvar i sin mån sökt befrämja Herrens sak både på denna plats och annorstädes. Deras arbete i Herren har icke heller varit fåfängt. Det är dock en öfverdrifven föreställning om Vinslöf, som många på afstånd hysa, då de mena, att i Vinslöf är nog folket »läsare allesamman». Beklagligen äro de, som taga kristendomen på allvar, äfven här det minsta antalet; dock kan det icke nekas, att kristendomen satt en viss prägel på folket, så att flera vid sina bröllop, begrafningar och andra tillfällen och samkväm icke alls bjuda på starka drycker utan i stället gärna hafva något Guds ord före, sjunga andliga sånger o. s. v.

Redan på 1860-talet hade många af de troende skilt sig från statskyrkans nattvardsgångar och bildat nattvardsföreningar, därvid pastorn i församlingen, en troende älsklig man, länge betjänade dem vid firandet af Herrens nattvard. Pastorn blef missiverad till annan ort, och hans efterträdare hade icke håg och sinne att på så sätt tillfredsställa »läsarnes nycker» utan uppmanade dem att åter mottaga nattvarden i kyrkan. Flera följde rådet och gjorde försök därmed. Men deras gång till nattvarden i kyrkan kändes, som om de skulle gå till stupstocken, andra afhöllo sig för en tid helt och hållet från nattvarden. Några få samlades då i enskildt hus och firade under lekmans ledning nattvarden tillsamman.

När det så fortgått en tid, samlades många af de troende till enskild öfverläggning och bildade under bön till Gud tvenne friförsamlingar, den ena i Vinslöf och den andra i Vanneberga. Något senare bildades ytterligare en friförsamling i Åraslöf. Allt detta skedde med hänsyn till, att dessa tre större byar inom socknen äro tämligen aflägsna från hvarandra. Dessa tre församlingar arbeta hvar för sig i all broderlig endräkt att främja sin Herres rikssak med egen föreståndare och ekonomi. De äro alla tre anslutna till Svenska missionsförbundet. Predikoverksamheten inom dem bedrifves förnämligast genom Skånes missionssällskaps predikanter. Sedan Skånes missionssällskap bildades, är det nästan uteslutande detta sällskap, som utöfvar verksamhet inom socknen, och den omfattas med förtroende. Kristianstads traktatsällskaps predikanter, som förr öfvade missionsverksamheten här, besöka sällan eller aldrig åtminstone de större byarna. Baptister af flera grupper, kvinnopredikanter och Frälsningsarmén hafva här funnit en hård jordmån.

Söndagsskolorna hafva af de troende och folket i allmänhet omfattats med kärlek och länge fortgått. Barnen besöka dem flitigt. Nyligen hade Vinslöfs söndagsskola den glädjen att af husägaren Jöns Jönsson och hans hustru Kersti Jönsson i Vinslöf mottaga en gåfva af 2,000 kronor, hvaraf räntan årligen användes för denna skolas bästa.

En annan skola af stor betydelse för de unga har länge pågått i Vinslöf, nämligen den s. k. bibelskolan. Här hafva de unga till ett antal af 20 à 30 årligen samlats till Guds ords läs-

ning, bön och sång. Gud har under hela tiden hvarje år så välsignat den unga skaran, att de flesta lämnat skolan, medvetna om barnaskap hos Gud. Skolan har de sista nio åren ledts af skollärare J. Nilsson därstädes.

Inom socknen finnas en blåbandsförening och tvenne goodtemplarloger, som särskildt verka för nykterhetens befrämjande. Mycket är redan gjordt både för den religiösa verksamheten och för nykterhetens befrämjande, men mycket återstår än att göra. Dessutom finnes inom socknen en icke så obetydlig kristlig ungdomsförening, som söker verka för de ungas väl.

X.

J. Nilsson.

En af de ledande männen för den fria missionsverksamheten i Vinslöf är skollärare J. Nilsson. Han är född den 16 aug. 1838 i Burlöfs socken i närheten af Malmö af fattiga föräldrar. Sin första undervisning mottog han af sin moder, samtidigt med det hon trampade spinnrocken. Sedan, då enligt 1842 års skolstadga en folkskola blifvit upprättad i socknen, sändes han dit. Utrustad med goda läsgåfvor och af ett stilla sinne blef han snart skollärarens gunstling, ehuru denne annars var en hård man, som ofta agade barnen utan måtta. Gossen, som redan såsom skolpilt hyste den önskan att, då han blef vuxen, blifva skollärare, tänkte ofta, när barnen blefvo hårdt agade: »när jag blir skollärare, så skall jag icke göra så. Jag skall blifva mild och kärleksrik mot dem och därigenom väcka lust hos dem att blifva snälla och flitiga». Så fortgingo åren. Om vintern vistades han i skolan, om sommaren tjänade han som vallgosse, tills tiden för konfirmationen var inne. I konfirmationsläsningen deltog han med lif och lust, men, då konfirmationslöftena aflades, gick genom ynglingens hjärta en rysning, som stegrades till sin höjd, då han tillsamman med sina kamrater och »församlingen» för första gången begick den heliga nattvarden. Han kände, att han icke var sådan, han borde vara för att fira Herrens nattvard till välsignelse. Men att ej gå fram vågade han icke.

J. Nilsson.

Detta var år 1853. Vid konfirmationen hade han af syskon och föräldrar fått en bibel. I föräldrahemmet fanns ej en sådan. När gossen förut ville läsa i bibeln, och detta var ända från tidiga år hans lust, måste han gå till grannarne, som ägde sådan, och läsa i den där. Då han nu fick en egen bibel, begagnade han den också ganska flitigt. Hans älsklingstanke att blifva skollärare tycktes dock af brist på medel icke kunna förverkligas. Han kom därför i skomakarelära. Vid slutet af lärotiden kom helt oväntadt bud från en läskamrat, att rätta tiden vore inne att insända inträdesansökan till seminariet i Lund. Kamraten studerade till präst i samma stad. Både mästare och föräldrar lämnade bifall till ynglingens begäran att få söka inträde vid seminariet, och ansökan blef bifallen. Med en kassa på 1 kr. 50 öre och en duktig matsäck från hemmet inträdde ynglingen vid början af 1858 såsom elev vid Lunds folkskollärareseminarium. Genom förnyade matförråd från hemmet, tillfälliga mindre lån af goda vänner, eget arbete under feriema och 20 à 25 kronors stipendier hvarje termin genomgicks seminariet, och Nilsson utexaminerades såsom skollärare den 16 dec. 1859 med tillsamman trettio betyg. Så obemärkt och utan att han själf kunde säga stund eller rum hade han nu blifvit öfverförd från död till lif och var medveten om barnaskap hos Gud.

År 1861 sökte och erhöll han plats såsom ordinarie folkskollärare i Vinslöf, hvilken tjänst han sedan innehade, tills han 1893 tog afsked med pension. Den 16 dec. sagda år var hans sista dag såsom ordinarie skollärare.

Strax efter sin ankomst till Vinslöf kom han med uti de andliga rörelserna, som där pågingo, och har sedan dess ständigt deltagit i den fria missionsverksamheten. I Kristianstads traktatsällskap var han kassör i tolf år, men, då brytningen 1877 mellan gammalt och nytt uppstod, slöt han sig till den hopen, som bildade Skånes missionssällskap, och blef detta sällskaps ordförande, hvilken befattning han ännu innehar.

Till följd af sina frikyrkliga åsikter och sitt deltagande i fria nattvardsgångar samt i gemenskap af föreståndare för friförsamlingen på platsen har han varit utsatt för åtskilliga trakasserier af en och annan bland skolinspektörerna, hvilket dock slutat så,

att han fått behålla platsen, tills han ofvan sagda år erhöll afsked.

Då handl. Sven Johnsson i Vinslöf till följd af hög ålder och försvagad syn afsade sig platsen som ledamot i Svenska missionsförbundets styrelse, blef Nilsson invald i hans ställe och kvarstår såsom sådan, då detta skrifves.

XI.

Skånes östersjökust samt städerna Simrishamn och Ystad.

Redan under lekmannaverksamhetens första dagar fanns det några personer på trakten mellan Åhus och Ystad, som genom Guds ord och andens öfverbevisning fått erfara, att de voro syndare och kände sig behöfva en frälsare. Dessa voro flitiga kyrkogångare men kände äfven behofvet af att få samlas här och hvar i hemmen för att uppbyggas på sin allra heligaste tro.

En och annan hade äfven fått ögonen upp öfver villfarelsen däri, att en blind leder en blind. Luthers förklaring öfver första bönen: »Hvilken som annorlunda lärer och lefver, än Guds ord lärer» etc., började påaktas, och som en följd däraf miste många af de gamla lärarne sitt forna förtroende. Fåren, som lefde, behöfde föda. Prästerskapet, hvilket man med skäl kunde tillskrifva samma egenskaper, som tilläggas Israels herdar i Hes. 34, blefvo uppfyllda af bitterhet emot dem, som i Herrens namn gingo ut med lifvets ord. Till och med sådana, af hvilka man kunnat vänta sig bättre, såsom t. ex. den å sid. 275 o. f. omnämnde kyrkoherden Per Nyman, utforo i de förskräckligaste tillvitelser mot »villfarelsen». Under en predikan i Gladsax kyrka kallade han Pietisten för »plättar, lös mat, som icke dugde att lefva på», och Ahnfelts sånger »karameller, doppade i helvetets förgift». Han tog därvid Gud till vittne och sade, att tungan skulle förlamas i hans mun och han själf, där han stod, sjunka lefvande ned i helvetet, därest hans omdöme om lekmannapredikanterna och deras lärdomar icke vore sann. »Då blef jag rädd», säger vår

meddelare, »och kröp genom fönstret ut ur den öfverfulla kyrkan och gick aldrig sedan och hörde honom.»

Detta omtalas såsom en illustration till Nymans ställning under senare tid. Det motstånd, som den friare verksamheten rönt, t. ex. i Urshult i Kronobergs län, där Nyman verkade under slutet af sin lefnad, får därigenom sin naturliga förklaring. Ännu finnes i östra Skåne en och annan s. k. nymansläsare, som troget bevarat hans lärdomar och däribland äfven den att noga vakta sig för att komma inom hörhåll för en lekmans predikningar.

Men trots varningar och tillämpningar af konventikelförbud m. m. gick dock Herrens verk stadigt framåt. Allt flera kommo till den hop, som samlad är. Vid början af 1860-talet märktes det för ett andligt öga och öra, att Guds ord var lefvande och kraftigt och gjorde människorna uppmärksamma på sig själfva och på hvarandra till uppväckande af kärlek och goda gärningar. Att folket törstade efter Guds ord, märktes tydligt, ty husen blefvo öfverfyllda af folk, icke blott då någon främmande predikant var närvarande, utan äfven då några samlades enskildt till bönemöte.

Behofven af särskilda samlingslokaler gjorde sig sålunda gällande. Redan 1864 blef det beslutadt, att missionshus skulle byggas på *Kiviks* fiskläge, beläget mellan Åhus och Simrishamn. Huset blef färdigt att upplåtas till predikolokal den 1 oktober samma år. Det gick dock icke utan strid äfven på detta område, där frid och kärlek bort råda, hvarför en nu afliden syster i sitt hjärtas enfald författade och inlämnade till missionshusstyrelsen ett litet hjärtekväde, hvari förhållandet något tecknas. Sången anföres här:

Om Herren vill, så vilja vi
En liten hydda göra,
Där ordet må förkunnadt bli
Och vi hans vilja höra.
Men framför allt vi bedja nu:
Ack, dyre Herre Jesus, du,
Kom själf, var midt ibland oss.

Se'n många år i fordom tid
Du stod ibland de dina.
Din första hälsning var då »frid».
Ack — hjärtat kan förtvina —
När vi betänka förr och nu;
Här äro kif och tvedräkt; du
Ser det ju ock med smärta.

O Jesus, lär oss akta på
Det gamla bud, du gifvit,
»Att oss inbördes älska», då
I dig vi funnit lifvet.
Så kom och var oss alla när
Och röj ur vägen allt, som här
Förringa kan din lära.

Med anledning af striden mellan Hjersås lilla sällskapet (de s. k. separatisterna) och Kristianstads traktatsällskap beslöts, att inga, som hyste från statskyrkans lära afvikande uppfattning af dopet, skulle få predika i huset.

Emellertid fortgick verksamheten. Hvarje månad besöktes trakten af någon af bröderna N. Månsson och Sven Månsson, Lindegren, Faier Svensson, Mårten Karlsson m. fl. Visst försökte världen vid flerfaldiga tillfällen sätta sig till motstånd, men detta bragte de troende endast närmare Herren för att tillgodogöra sig hans dyrbara löften. Så kom en tid af lugn utifrån, då köld på det andliga området så småningom inträdde.

Åren 1875—1877 blåste Herrens nådevindar fram på trakten. Bröderna Thomson och Leander verkade här till stor välsignelse särskildt bland ungdomen, och många räkna från denna tid sin pånyttfödelse. Nu uppenbarade sig fiendskapen från ett annat håll. I liknelsen om den förlorade och hemmavarande sonen kunde man tydligt igenkänna förhållandena. Många af de äldre troende togo anstöt af Herrens verk.

Frågan: »Hvar står det skrifvet?» väckte icke så litet rumor äfven vid Kivik. Kanske har icke mångenstädes partilidelsernas vågor hvälft sig så högt som här. Sjömansbefolkningen vid våra fisklägen är af ett lifligt och hetsigt temperament, lätt upprördt liksom det element, hvarifrån den har sin utkomst. Emellertid resulterade striden i att missionsföreningen

delade sig i två, och skulle båda äga rätt begagna sig af det befintliga missionshuset emot det, att hvardera föreningen betalade hälften af afgiften för tomten till huset, som står på ofri grund. Predikanter från Kristianstads traktatsällskap och Skånes missionssällskap hafva sedan omväxlande predikat i detsamma. De senare åren hafva till och med baptister fått predika där. En söndagsskola påbörjades i Kivik 1877 och fortgår ännu. Den besökes af omkring 150 barn.

Vid *Viks* fiskläge strax söder om Kivik finnes sedan ett tiotal år tillbaka ett missionshus, öppet för predikanter från Kristianstads traktatsällskap.

Vid *Baskemölla* fiskläge mellan Vik och Simrishamn byggdes 1890 ett missionshus, som hålles öppet för predikanter af olika åskådningar. Året förut hade en nådevind blåst öfver läget, då många blefvo förda från mörker till Guds underbara ljus och Guds barn blefvo upplifvade och stärkta. Äfven här voro dock åtskilliga, som blefvo upptända i sitt sinne emot denna rörelse.

I Baskemölla liksom i ett söder om Simrishamn beläget fiskläge *Brantevik*, har verksamheten öfvertagits af Skånes missionssällskap och ledt till bildande af små friförsamlingar.

I staden *Simrishamn* har lekmannaverksamheten ännu icke rönt någon synnerlig framgång. En missionsförening, som varit ansluten till Kristianstads traktatsällskap, har väl existerat i staden några år, men till följd af ledarnes slarfviga och klandervärda lefverne har dess verksamhet lidit afbräck. Äfven baptisterna hafva utöfvat verksamhet här men utan nämnvärdt resultat.

För kort tid sedan har den varmhjärtade och frisinnade missionsvännen P. Rosander i Malmö i staden inköpt ett hus, hvari en missionssal finnes, och man må hoppas, att en tid med större andlig lifaktighet så småningom skall inträda äfven här.

I *Ystad* har lekmannaverksamheten ända intill närvarande tid varit högst obetydlig. Visserligen har det sedan många år tillbaka här funnits en missionsförening, som ägt ett missionshus, och som äfven en tid bortåt hade predikant från Fosterlandsstiftelsen, men denna verksamhet bar föga frukt. Numera har denna förening en och annan gång besök af Centralföreningens predikanter.

En liten församling af s. k. helgeaner finnes ock på platsen. Den äger dock icke någon särskild predikolokal utan håller sina församlingsmöten och bönestunder i privata hus.

Sedan år 1892 har en liten friförsamling existerat i staden. Dess verksamhet har varit mycket förlamad och föga fruktbärande på grund af inre strider och tvister rörande predikoverksamheten m. m. Församlingen har dock uppfört ett stort och präktigt missionshus, men tilloppet af åhörare vid sammankomsterna är obetydligt, och församlingsmedlemmarnes antal är icke heller synnerligen stort. På sista tiden har församlingen haft besök af predikanter från Helgelseförbundet samt från Ev. lutherska missionsföreningen i Malmö.

XII.

Kristianstad med omnejd.

År 1874 började några troende i Kristianstad öfverlägga om att vidtaga åtgärder för uppförande af ett bönehus därstädes. Staden hade förut besökts af flera predikanter såsom O. Ahnfelt, Sam. Johansson m. fl. Sammankomsterna hade då hållits dels i hemmen, dels i Frimurarlogens hörsal, som hyrts för tillfället, och stundom i elementarskolans hyrda lokal, som ägdes af en snickare Hallberg. Där höll äfven den andra sedan någon tid tillbaka bildade baptistförsamlingen sina möten. En syförening hade under någon tid arbetat för inre och yttre missionen. Denna hade årligen afsatt en del medel för ett missionshus och hade således en liten grundfond. År 1875 bildades *Kristianstads missionsförening,* styrelse valdes och stadgar antogos i öfverensstämmelse med Evangeliska alliansens grundsatser. Den, som arbetat mest för missionsföreningens tillkomst, var en järnhandlare *N. Johnsson.* Han blef också dess förste ordförande, hvilken befattning han innehade till 1882. N. Johnsson föddes år 1841 i Ingelstads socken af Malmöhus län. Han blef omvänd år 1863, flyttade till Kristianstad 1870 och har allt ifrån sin omvändelse tagit liflig del i missionsverksamheten. För närvarande är han föreståndare för församlingen och ledare af söndagsskolan. Medlem i före-

ningen blef hvar och en, som ville verka i föreningens syfte och erlade en årsafgift af minst 1 kr. eller ock på en gång minst 5 kr., då han erhöll aktiebref och blef ständig medlem. Ledningen af föreningens verksamhet och förvaltningen af dess blifvande egendom lades helt och hållet i styrelsens händer. Det gällde således att vid årsmötena invälja en styrelse, som verkade i öfverensstämmelse med föreningens syftemål.

En fastighet köptes, och där uppfördes ett stort och ändamålsenligt missionshus, som invigdes hösten 1875. Det var för missionsvännerna i Kristianstad en högtidsdag, som sent glömmes. Kyrkoherde P. P. Welinder höll invigningstalet öfver orden: »Mitt hus skall kallas ett *bönehus för alla folk*». Utur många af de närvarandes hjärtan uppsteg därunder bönen: »Måtte aldrig frälsarens ord näst efter de anförda få sin tillämpning på detta hus». Det var, som om de haft en aning om hvad som senare skulle inträffa. Emellertid välsignade Herren verksamheten, och i synnerhet under åren 1877 och 1878 gingo mäktiga nådevindar fram öfver staden och trakten däromkring. Då vännerna icke hade någon predikant, föreläste någon af bröderna ur någon god bok, oftast Pietisten. Samtidigt uppstod hos många af de troende behof af en innerligare sammanslutning för inbördes vård och gemenskap, och flera af dem hade dessutom af samvetsskäl länge icke kunnat deltaga i de statskyrkliga nattvardsgångarna. Den 12 april 1878 samlades några af missionsföreningens medlemmar i missionshuset, och efter en stunds allvarlig öfverläggning och innerlig bön beslöts enhälligt att bilda *Kristianstads friförsamling*. Till densamma slöto sig efter hand allt flera af missionsföreningens medlemmar, och de samlades nu i frid och kärlek till inbördes uppbyggelse. Föreningens ordförande blef tillika församlingens föreståndare. Huset stod öppet för alla Herrens kända vittnen.

Ännu hade föreningen ingen stadigvarande predikant, men hösten 1881 beslöt styrelsen att kalla predikanten O. N. Thomson, som då stod i Skånes missionssällskaps tjänst. Under de första månaderna af år 1882 höllos möten nästan dagligen, och i synnerhet på söndagarna voro dessa så talrikt besökta, att många fingo vända om af brist på utrymme. Andens vind blåste öfver folket, och många blefvo omvända till Herren. Hos styrelsen i Skånes missionssällskap framställdes nu begäran att tills vidare få be-

N. Johnsson.

hålla Thomson i staden, men denna anhållan afslogs. Thomson togs därifrån och sändes till annan plats. Styrelsen ansåg, att det icke var nyttigt hvarken för folket eller predikanterna, att dessa stannade länge på samma plats. De kunde då lätt blifva för mycket fästade vid hvarandra till ömsesidig skada. Detta hade dock oberäkneliga följder för den fria verksamheten i Kristianstad. Då det ej lyckades styrelsen att få behålla Thomson och ingen annan stod att få, vände styrelsen sig till Ev. fosterlandsstiftelsen och fick besök af dess reseombud. Bland andra kom reseombudet Törnquist att verka där några månader, och därunder blefvo ett par af styrelsens medlemmar öfvertygade därom, att den s. k. »nya försoningsläran» var i »grund och botten falsk», och att den med all makt borde motarbetas såsom en skadlig villfarelse. I tysthet förbereddes också saken, och efter nästföljande årsmöte kom det af en tillfällighet i dagen, att en af nämnda styrelseledamöter köpt 100 aktier i missionshuset, utdelat dem tillsamman med skrifna röstsedlar till personer i och utom staden, hvilka ansågos vara trogna den s. k. »rena läran», och en styrelse valdes, som vid första sammanträdet beslöt förbjuda friförsamlingen att hålla sina möten i huset, och att inga andra predikanter skulle få uppträda där än sådana, som i allt hyllade den förut allmänt gängse uppfattningen i försoningsläran m. m. Ordföranden jämte flera andra blefvo sålunda uteslutna, och de missionsvänner, som till största delen bidragit till husets uppförande, blefvo tvärt i strid med föreningens stadgar utestängda därifrån. Genom vaksamhet å missionsvännernas sida hade allt kunnat förebyggas och många bittra strider undvikas.

Församlingen hyrde nu ett ridstall, som inreddes till bönesal, och den 10 nov. 1882 kunde de för första gången samlas däri. Under 2 års tid verkade nu Thomson halfva tiden i Kristianstad och andra halfva tiden i Karlskrona. Dessutom hade församlingen tillfälliga besök af Skånes missionssällskaps predikanter m. fl. Kraftiga väckelser gingo fram den tiden, och församlingen förökades till omkring 200 medlemmar.

Omkring år 1885 kom Frälsningsarmén till staden. Till en början upplät församlingen sin lokal för dess möten. Snart bildades en kår, och flera af församlingens medlemmar slöto sig

Wasakyrkan.

till densamma. Andra öfvergingo till baptistförsamlingen, enär inga församlingsmöten höllos och verksamheten i öfrigt var så godt som nedlagd. Då slutligen hyreskontraktet på lokalen skulle förnyas, hade Frälsningsarmén hyrt den på 15 år, och församlingen var för andra gången utträngd från sin lokal, som den anskaffat med rätt stora kostnader. Sedan 1897 har nu verksamheten bedrifvits i Goodtemplarsalen, som förhyrts 2 dagar i veckan.

År 1898 flyttade distriktsföreståndare O. N. Thomson till staden, och de tider, då han varit hemma från sina resor inom distriktet, har han deltagit i verksamheten och ledningen af församlingen. Nya stadgar antogos i början af 1899, då en förut bildad missionsförening och friförsamlingen sammanslogos till en församling under namn *Kristianstads fria missionsförening*, som samma år anslöt sig till Svenska missionsförbundet. Församlingen har åter vunnit stadga och förtroende, hvilket bland annat framgår dels däraf, att den nära fördubblats under de sista två åren, och dels af offervilligheten för missionsverksamheten. N. Johnsson är fortfarande församlingens ordförande och föreståndare.

Under år 1901 uppförde församlingen å en förut inköpt tomt ett ändamålsenligt missionshus, beläget i en ny stadsdel, och söndagen den 26 jan. 1902 kunde församlingen för första gången samlas i sitt nybyggda hus, *Vasakyrkan*. Sedan distriktsföreståndare O. N. Thomson nedkallat Guds välsignelse öfver mötet och verksamheten i det nya huset, hälsat de församlade välkomna och i korthet redogjort för husets tillkomst och syftemålet med dess uppförande, hölls invigningstalet af missionsföreståndaren E. J. Ekman öfver Ps. 115: 1: »*Icke åt oss, Herre, icke åt oss utan åt ditt namn gif äran för din nåds, för din sannings skull*».

Talaren uttalade den önskan, att *Guds frälsande nåd* och *sanning* måtte blifva det ämne, omkring hvilket alla predikningar, som komme att hållas i det nya huset, måtte röra sig, och drifkraften i den verksamhet, som där kommer att bedrifvas.

Så väl själfva invigningsdagen som ock de följande mötesdagarna, hvarunder Guds kraft uppenbarade sig till själars frälsning, voro för Kristianstads fria missionsförening en glädjehögtid, som sent skall glömmas.

Den gamla missionsföreningen har nu helt anslutit sig till Ev. fosterlandsstiftelsen, och ett af dess reseombud är stationeradt här. Äfven baptistförsamlingen har sedan några år tillbaka eget hus, *Betelkapellet,* och stationerad predikant.

Dessutom finnes en baptistförsamling af Helge Åkessons anhängare äfvensom några af plymouthbröderna. Metodisterna försökte för några år sedan upptaga verksamhet i staden, som då besöktes af pastorn i församlingen i Karlshamn. De rönte dock så ringa framgång, att besöken efter hand upphörde.

Omkring en mil väster ut från Kristianstad i Gärds härad ligger *Träne* socken. Större delen däraf utgöres af Ovesholms herregård, som för närvarande äges af grefve Roul Hamilton. Byarna Venestad och Salskog ägdes dock på 1850- och 1860-talet till största delen af bönder. I dessa byar började Guds ord predikas af lekmän redan på 1850-talet. Bland de första, som uppträdde där med predikan, var en baptistpredikant Sven Trulsson. Genom hans verksamhet uppstod en omfattande andlig rörelse, som sträckte sig öfver hela socknen och delvis äfven till angränsande socknar. Det såg en tid ut, som skulle alla gripas af hans enkla och väckande predikan. Påskafton 1856 döpte han öfver 60 personer. Många hade dock följt med strömmen utan att öfverväga bekostnaden, och dagarna efter påsk gingo flera af dem till församlingens kyrkoherde, bekände sitt »affall» från den lutherska läran och bådo honom om förlåtelse för det skedda. Bland dessa var en urmakare Nils Petter Johansson. Han förblef dock beståndande i tron på Herren under flera år och blef en tid ett slags ledare för de troende på platsen. Samma år började han en söndagsskola, som sedan fortgick under några år.

År 1857 utfärdades kyrkorådsförbud för Sv. Trulsson. Kyrkoherde Holmqvist sände därjämte några af kyrkorådsledamöterna att föra honom till länsmannen att af honom häktas. Sv. Trulsson hade sammankomst hos ladufogden på Venestads gård, då de utsända kommo för att gripa honom. Husmodern räddade genom en list Sv. Trulsson undan förföljarne. Hon svepte en stor schal om honom, knöt en hufvudduk om hans hufvud och ledsagade honom så utstyrd genom folkhopen tätt förbi de intet ondt anande kyrkorådsledamöterna, hvarför

dessa måste återvända till prästgården med oförrättadt ärende. Fågeln hade undkommit snaran till deras och prästens stora förtret.

En annan baptistpredikant, som hette Ola Hansson, uppträdde senare inom socknen och åstadkom stor rörelse bland folket. Äfven han ådrog sig vederbörandes hat och förföljelse. Kyrkoherden sammankallade kyrkorådets ledamöter och utsände dem med fullmakt att gripa honom. Ingen af dem ville gärna åtaga sig det kinkiga uppdraget. Slutligen tog en ogudaktig bonde emot »bullan», och man tågade sålunda utrustad åstad till den gård, där Ola Hansson predikade. Detta gjorde han också så, att de utskickade glömde att uträtta sitt ärende. En af kyrkorådsledamöterna var troende och frågade nu, om de ej skulle gripa Hansson, men fick till svar: »Aldrig har någon predikat som den mannen! Prästen får själf ta honom, för inte gör jag det.»

Bland predikanter, som senare uppträdde här, må endast nämnas den vidt bekante Möllersvärd, Hanner, blinde Nils Håkansson, Nils Månsson, Sven Månsson m. fl.

År 1866 började åter söndagsskola hållas här af fröken *Annette Marie Sjödahl* i Venestad. Hon tog sedan verksam del i den andliga verksamheten på platsen. Utrustad med stora gåfvor och ett klart förstånd rannsakade hon flitigt i Guds ord och kom mycket snart till den öfvertygelsen, att icke allt, som den tiden talades och skrefs i försonings- och rättfärdiggörelsefrågorna, var öfverensstämmande med bibelns enkla lära i dessa frågor. Ofta kom hon därför i diskussion med predikanterna härom.

Hennes vänner samlades gärna omkring henne och minnas ännu de lärorika samtal, som då fördes. Särskildt minnas de, med hvilken hänförelse hon föreläste för dem P. Waldenströms bekanta predikan på 20:de sönd. efter tref., hvarefter hon yttrade: »Nu hören I, att här finnas flera lika villfarande som jag», och tillade: »Har han fått ögonen öppnade i denna sak, skall nog Gud gifva honom ljus äfven i andra stycken, så att han kommer att inse, att icke heller världen är försonad eller rättfärdig.»

Ehuru en afgjord motståndare till allt kvinnopredikande nödgades hon rätt ofta att leda de troendes sammankomster och tala eller föreläsa. I en ungdomsförening, som bildades, tog hon

Annette Marie Sjödahl.

verksam del och höll ofta föredrag för de unga. De äldre funno då för godt att inskrifva sig som medlemmar i ungdomsföreningen, och snart fylldes skolhuset af »ungdom». Under striden om försoningen skref hon flera bref i Svenska Posten och Nya Posten under signaturen: »Ruth, en kvinna ur folket», och yttrade därom skämtsamt, att hon i likhet med Ruth endast plockade axen, som skördemännen lämnat kvar. En del af hennes uppsatser och bref utgafs i en bok med titeln: »Har Gud någonsin varit vred på människan?» Dessutom författade hon flera sånger, af hvilka några återfinnas i våra sångböcker. År 1872 byggde hon ett hus för den privatskola, som hon höll, och detta öppnades nu äfven för andlig verksamhet. Vid sin död 1878 testamenterade hon huset till missionen, och det är nu missionshus.

Omkring 1866 började de troende här att samlas enskildt för firande af Herrens nattvard. Därvid betjänades de till en början af pastor P. Thulin i Vinslöf. Sedan han flyttade från trakten och ingen annan präst kunde erhållas, valde de ibland sig en broder att betjäna dem. Äfven på 1870-talet gick en nådevind öfver socknen. Missionseleverna från Vinslöf voro därunder de synliga redskapen, och i synnerhet deltogo P. E. Dahlqvist, N. Leander och O. N. Thomson m. fl. i denna verksamhet.

Under de senare åren har verksamheten inom socknen haft sitt hufvudsäte på Ovesholms herregård. Grefvinnan Hamilton är en troende, för Herrens sak varmt nitälskande kvinna. I söndagsskolan tager hon verksam del och tillhör jämte största delen af tjänstepersonalen på gården den lilla friförsamlingen där.

Två mil norr om Kristianstad ligga *Hjersås* och *Knislinge*. Inom dessa socknar med omnejd tog lekmannaverksamheten sin början omkring år 1854. En andens pingstvind blåste då fram öfver denna bygd, och några, som börjat tro på Gud i anda och sanning, kommo vid den tiden öfverens om att i Hjersås lilla köpa en danslokal och inreda den till missionshus. Detta hus, som sedermera tillbyggdes, är numera en rätt rymlig samlingslokal. Under den första tiden var det ej ovanligt, att fienderna öfverföllo de troende med stenkastning vid sammankomsterna. I nämnda missionshus sjöng O. Ahnfelt fordom ofta

sina kärnfriska sånger för stora skaror, hvarvid mångens ögon fylldes med tårar. Nordöstra Skånes missionsförening har här hållit tvenne större möten hvarje år till rik uppbyggelse för många. Omkring år 1860 bildade missionsvännerna här en nattvardsförening och fingo därför lida mycken försmädelse och förföljelse.

Då striden om försoningens betydelse i början af 1870-talet upplågade, framkallades däraf mycken oro bland evangelii vänner äfven på denna plats. Några gladdes samt tackade och lofvade Gud för hans oföränderliga kärlek till de fallna människobarnen. Andra åter blefvo rädda för den s. k. nya läran, som de ansågo vara en villfarelse, och striden om nämnda lärofråga blef ganska het.

De ledande männen inom den frisinnade gruppen af troende på platsen voro från första början *N. Jeppson* i Haraberga och *B. Nilsson* i Immeln. N. Jeppson är född i Haraberga, Hjersås socken, den 12 okt. 1845. Hans moder var troende och bad enträget till Gud om sina barns frälsning. Jeppson blef ock tidigt berörd af Herrens ande, men först år 1865 kom han till en lefvande tro på Gud. Ända från början har han varit ordförande inom friförsamlingen på denna plats och ledare af söndagsskolan. I styrelsen för Skånes missionssällskap har han varit ledamot, alltsedan detta sällskap år 1877 bildades.

År 1875 hölls i Hjersås lilla ett större missionsmöte, som äfven besöktes af tvenne frisinnade predikanter från annat håll. Emellertid blefvo dessa förvägrade att under mötet predika i missonshuset, och, då det genom N. Jeppsons åtgörande bereddes dem tillfälle att på en annan plats förkunna frälsningens evangelium för ett icke ringa antal af mötesbesökarne, af hvilka många gärna ville höra dem, väckte detta stor förbittring hos de s. k. renläriga. Dessas ledare på platsen uppmanade sedermera sina anhängare både enskildt och offentligt att sky och fly den nya åskådningens predikanter och vänner, som utpekades såsom villoandar. Trots allt motstånd höll den lilla gruppen af frisinnade troende ut. Gud fröjdade deras hjärtan. De läste flitigt de skrifter i försoningsfrågan, som utkommo, men i synnerhet rannsakade de ifrigt och allvarligt sin bibel, och, då de funno sin nyvunna öfvertygelse vara grundad på Guds ord, kunde de icke för den yttre fridens

Nils Jeppson i Haraberga.

Bengt Nilsson i Immeln.

skull släppa den eller bekänna något annat, än hvad de trodde. De började nu bedrifva en självständig verksamhet och tillkallade från andra håll liktänkande predikanter, som bland dem utdelade Herrens ord. Hopen förökades under tiden af dem, som kommo till tron, och i synnerhet åren 1876—1877 var det många, som öfverlämnade sig åt Guds nåd.

Vid denna tid besöktes Haraberga och Knislinge två gånger i månaden af elever från missionsskolan i Vinslöf. Stora skaror samlades vid dessa tillfällen för att höra Guds ord. Det var en ljuflig besökelsetid, som många af de äldre troende ännu minnas med glädje. Till en början fingo eleverna predika i missionshuset, men snart nog stängdes detta för dem, och sammankomsterna måste sedan hållas här och där i de trånga bondstugorna. Hemmansägaren A. Persson i Bränskulla jämte flera andra öppnade nu sitt hem för predikan och söndagsskola. Han och hans hustru, hvilken redan fått ingå i den eviga sabbatshvilan, voro varma missionsvänner. För bättre utrymmes skull vid bönestunderna byggde han för några år sedan en särskild missionssal. Sedan den tiden, då Skånes missionssällskap bildades, hafva detta sällskaps predikanter regelbundet besökt orten.

År 1880 bildades *Hjersås och Knislinge friförsamling*, som då bestod af 7 personer. Numera är den ansluten till Svenska missionsförbundet och räknar för närvarande omkring 80 medlemmar.

År 1895 byggdes i Knislinge ett missionshus, som är beläget på en naturskön plats vid Helgeån. En syförening har varit i verksamhet inom socknen i många år, och flera för evangelii sak varmt nitälskande personer hafva där trots motstånd och andra svårigheter med uthållig kärlek bedrifvit söndagsskolverksamhet sedan 30 år tillbaka. År 1897 kommo rätt många bland ungdomen inom socknen till tron på Gud och förenade sig med friförsamlingen. De bildade år 1900 en ungdomsförening, som fortfarande utöfvar en god verksamhet.

XIII.

Nordöstra Skånes missionsförening.

Åren 1856 och 1857 bildades s. k. arbets- eller syföreningar på flera ställen inom östra Göinge och Villands härader för att underhålla den pågående lekmannaverksamheten. Några af dessa föreningar kallade äfven lämpliga personer till att utöfva s. k. husbesökareverksamhet, d. v. s. att gå omkring i byarna för att samtala med människorna om deras själstillstånd och frälsningens väg, sprida biblar och andra goda skrifter, förnämligast Luthers och Rosenii, samt, då tillfälle därtill gafs, föreläsa ur dem och påpeka deras innehåll. Herren välsignade deras verksamhet, i det att många genom deras samtal vaknade till bekymmer för sin själ och andra åter, som redan voro i bekymmer, kommo till lif och frid genom det ord, de förkunnade, eller genom de stycken, de föreläste ur sina skrifter.

Samtliga arbetsföreningarna stodo till en början såsom underordnade Kristianstads traktatsällskap, och ombud från dem bevistade de månatliga sammanträdena i Vinslöf, men, då traktatsällskapet på sitt årsmöte vägrade antaga de husbesökare och predikanter, som af föreningarna blifvit satta i tjänstgöring — måhända särskildt på grund däraf, att några af dem misstänktes för att hysa frikyrkliga åsikter, som på den tiden redan börjat framträda — så beslöts vid ett möte i Knislinge den 31 juli 1858 att bilda en egen förening under namn af *Östra Göinge och Villands häraders arbetsförening*. Man kunde nämligen icke tro, att det var i enlighet med Herrens vilja att upphöra med en verksamhet, som han så underbart välsignat till många själars väckelse och andliga frigörelse, och att afskeda de husbesökare och predikanter, hvilka Gud uppenbarligen begagnat som sina redskap.

Till ordförande i den nybildade föreningen utsågs *M. Nilsson* i Hässlekärr, Fjelkestads socken. Redan under första årets verksamhetstid voro som predikanter anställda J. Pettersson, N. Håkansson och N. Ekdahl. Som husbesökare voro dessutom

N. Nilsson, N. Persson, P. Larsson med flera anställda. Föreningens inkomster uppgingo första året till 675 kr., och predikanternas lön utgick i medeltal med 75 kr. till hvardera för året. De fingo därför hufvudsakligen försörja sig med sina händers arbete.

Predikanterna fingo i allmänhet själfva till fots förskaffa sig från den ena platsen till den andra, och, då de platser, å hvilka sammankomster höllos, stundom lågo 1 à 2, ja, till och med 3 mil från hvarandra, var verksamheten för dem förenad med mödor och försakelser. De utsända bröderna tillhöllos allvarligt att endast framhålla Guds ord och i sitt umgänge med människor och under utöfningen af sin verksamhet, vare sig enskildt eller offentligt, lära och förmana i full öfverensstämmelse med kyrkans konfession och i det syfte, att bättring tro och helgelse måtte framkallas bland folket. »Föreningens ändamål», heter det i stadgarna, »är att befordra lefvande kristendom, så att Jesus Kristus, den korsfäste, måtte blifva känd och genom en sann och lefvande tro i verkligheten anammad». Och i § 1 af samma stadgar bestämmes, att så väl personernas bekännelse som skrifternas innehåll, hvilka spridas af dem, skola vara i full öfverensstämmelse med vår evangeliskt lutherska lära, särskildt rörande lagen och evangelii lära om Jesu Kristi ställföreträdareskap, försoningen, rättfärdiggörelsen och helgelsen.

Föreningen fortsatte så i all stillhet sin verksamhet ej blott inom de nämnda häradena utan ock enligt uppmaningar i angränsande och särskildt i Sunnerbo härad i Småland, där dock år 1860 en själfständig förening bildades. Äfven inåt Bleking utsträcktes verksamheten. Föreningen höll från sin första början 4 möten om året. De två första åren höllos de på olika ställen inom föreningen men sedermera under en följd af år i Hjersås lilla missionshus. Årsmötet hölls vid midsommartiden, då O. Ahnfelt ofta var med och främjade uppbyggelsen genom sin predikan och sång. År 1873 flyttades de kvartalsmöten, som höllos höst och vår, till Hästveda, hvarest ett rymligt missionshus blifvit uppfördt. Men sedan äfven i Näsum ett rymligt missionshus blifvit uppbyggdt, flyttades vårmötet dit 1880. År 1875 utbyttes föreningens gamla namn mot *Nordöstra Skånes missionsförening* såsom mera betecknande för dess verksamhetsom-

råde. Den först valde ordföranden kvarstod till år 1867, då *P. Truedsson* från Haganäs, Broby socken, öfvertog ordförandeskapet och beklädde sedan denna plats i 20 år. Efter honom valdes predikanten *J. J. Wittander* från Ousby till ordförande år 1887 och innehar ännu detta förtroendeuppdrag. Allvarliga förslag väcktes 1866 och 1867 att sammanslå Kristianstads traktatsällskap och Nordöstra Skånes missionsförening men kommo icke till verkställighet.

Från föreningens början hafva öfver 50 olika personer varit anställda i dess tjänst som predikanter och husbesökare. För närvarande har föreningen 32 predikanter och husbesökare, af hvilka dock 6 äfven tillhöra andra föreningar. Fyra af dem äro folkskollärare, de öfriga handtverkare eller jordbrukare. Föreningens årliga inkomster och utgifter uppgå för närvarande till omkring 5,100 kronor, och predikanterna hafva under de senare åren bekommit 30 till 48 kr. för verksamhetsmånad i aflöning.

Flera missionshus äro under åren uppförda inom föreningens verksamhetsområde. I somliga af dem förkunnas Guds ord af föreningens predikanter hvarje söndag och helgdag, i andra åter blott två söndagar i månaden. Föreningen är dessutom indelad i 4 s. k. kretsar, som besökas månatligen under 8 månader om året. För öfrigt hållas, särskildt under sommarmånaderna, ett 40-tal s. k. uppbyggelsemöten på skilda platser inom Skåne och Bleking.

Några af föreningens predikanter hafva på kallelse från Danmark verkat på så väl Bornholm som Jylland och Själland. Utom den sålunda ordnade verksamheten göras af föreningens predikanter på kallelse fria predikoturer så väl inom som utom föreningens område.

XIV.

P. Truedsson.

Predikanten och f. d. riksdagsmannen P. TRUEDSSON föddes på Bifvaröds säteri i Knislinge socken af Kristianstads län den 11 okt. 1832. Hans fader Trued Persson var ladufogde hos godsets ägare grefve Wachtmeister och innehade denna tjänst i

11 år. Sedan flyttade han till Västra Göinge härad, där han arrenderade egendomen Råröd, som också ägdes af grefve Wachtmeister. På denna plats tillbringade Truedsson sedan sina barndoms- och ynglingaår, tills han vid 21 års ålder sökte inträde i en landtbruksskola i södra Sverige. Efter slutad kurs därstädes 1856 blef han ladufogde först på en egendom i Östra Göinge härad, och 1858 tillträdde han samma befattning på hufvudgården för Råbelöfs stora gods, beläget i Villands härad en half mil norr om Kristianstad.

Kraftiga andliga väckelser ägde vid denna tid rum i Villands och Östra Göinge härad, och den första sommaren, Truedsson vistades på Råbelöf, blef genom Guds nåd en brytningstid i hans andliga lif, som medförde en öfvergång från döden till lifvet, från satans makt till Gud. På hösten samma år ingick han äktenskap med byggmästaredottern Anna Tjederqvist från Knislinge, hvilken samtidigt med honom hade kommit till frid med Gud. Till en början fingo de båda makarne röna mycken fiendskap och försmädelse för sin gudsfruktans skull af sina forna umgängesvänner i världen, af föräldrar och i synnerhet af dåvarande förvaltaren på godset. Det oaktadt innehade Truedsson sin tjänst som ladufogde där till den 24 okt. 1860, men då nödgades han för sin tros skull på Herren lämna sin plats, emedan, såsom det sades, hans läseri smittade den öfriga betjäningen och folket. Glädjande nog voro ock många af godsets befolkning på Herren troende. Såsom ladufogde erhöll Truedsson ett godt vitsord och erkändes allmänt för att vara en duglig jordbrukare, men hans läseri kunde man icke tåla. Man önskade behålla honom i tjänsten men endast på det villkor, att han afsade sig allt umgänge med läsarne, ginge i kyrkan och fruktade Gud på gammalt svenskt manér. Då Truedsson icke kunde lofva detta, måste han, som sagdt, lämna sin plats och flyttade då till sin svärmoder i Knislinge. På våren 1861 inköpte han Haganäs egendom i Broby socken.

Efter någon tid inträffade en yttre förändring på Råbelöf, i det att dess gamla ägarinna afled, hvarefter godset, som var fideikommiss, tillföll major Kennedy. Den gamla betjäningen och godsets förre förvaltare, som icke ägde majorens fulla förtroende, fingo nu afflytta. Som han själf hade mindre insikt i

Per Truedsson.

jordbrukets rätta skötsel, anställde han förfrågningar för att finna en duglig, praktisk och ärlig ladufogde. Man gaf honom då anvisning på Truedsson, som var allmänt känd såsom en ytterst ärlig och på samma gång duglig man samt skicklig jordbrukare. Han hade blott ett fel, på grund af hvilket han ock förut måst lämna denna plats; han var en sträng läsare. Den mannen vill jag om möjligt ha, tänkte majoren. Han må läsa, så mycket han vill, om han blott är en duglig ladufogde. Truedsson antog den erbjudna platsen och tillträdde sålunda åter sin förra tjänst på Råbelöf. Det var år 1865. Han skötte sedan ladufogdesysslan där till år 1868, då han flyttade tillbaka till Haganäs, som han under tiden skött genom tjänare. Där har han sedan dess haft sitt hem.

Under de första åren, som Truedsson bodde i Haganäs, var det ännu i andligt afseende mycket mörkt inom Broby socken. Man var rädd för läseriet och betraktade det såsom en farlig villfarelse. Utom i Haganäs, där 5 gudfruktiga familjer bodde en längre tid, fanns det inom socknen ytterst få troende, och den lilla rättfärdighetsälskande hopen var mycket föraktad af den öfriga befolkningen. Emellertid inträdde med tiden ett omslag i det allmänna tänkesättet. Genom sin duglighet och redbarhet vann Truedsson ett berättigadt anseende, hvilket framgår af de många förtroendeuppdrag, som han under de senare åren innehaft. Han har i 8 år varit kommunalman samt medlem af skol- och kyrkorådet. År 1885 invaldes han till riksdagsman i andra kammaren för Östra Göinge härad och representerade sedan denna valkrets i riksdagen till år 1896. Sedan 30 år tillbaka har han varit och är fortfarande ordförande i ett sjöförsäkringsbolag och innehar ännu förtroendeuppdraget att tjäna som skiftesgodeman.

Under hela tiden, sedan Truedsson kom till tron på Gud, har han tagit en liflig och verksam del i det evangeliska arbetet i sin hembygd. Så invaldes han år 1861 till ledamot i Nordöstra Skånes missionsförening, blef följande år vice samt år 1867 ordinarie ordförande inom densamma och beklädde sedan, som förut är sagdt, denna förtroendepost i 20 år till 1887. År 1870 kallades han till predikant i föreningen. Efter att för några år sedan hafva bortarrenderat större delen af sin egendom, hvari-

genom han vunnit större ledighet från jordiska bestyr än förut, använder han nu, ehuru redan 70-årig, sin mesta tid att resa omkring på den inre missionens fält och förkunna det glada budskapet om den korsfäste och uppståndne Kristus till frälsning för syndare.

XV.

Hessleholms missionsförening.

Redan år 1860 bildades *Hessleholms missionsföreni··g*. Den har alltsedan genom predikan, skriftspridning och husbesök med trohet sökt sprida Herrens ord, som förblifver evinnerligen. Föreningens verksamhetsområde har under årens lopp utvidgats allt mer och mer, och det andliga såningsarbetet har burit rik och härlig frukt. Exempelvis må här nämnas Vinslöfs socken, där en kraftig nådevind gick fram under åren 1884—1885. Icke så få både män och kvinnor blefvo då troende kristna, af hvilka flera ännu lefva kvar i den stridande församlingen, under det andra redan fått ingå i Guds folks sabbatshvila. Äfven de sist flydda åren hafva några där kommit till tron på Gud.

I Oderljunga socken har evangelium under de tre sista årtiondena rönt en rik och glädjande framgång. Bland andra personer, som härvid fått tjäna som medel i Herrens hand, må särskildt nämnas en kvinna, hvilken på 1870-talet blef fattad af Gud. Trots mycken fiendskap och försmädelse dels af församlingens dåvarande pastor, dels af de ogudaktiga i allmänhet öppnade hon sitt fina och rika hem för sammankomster omkring Guds ord och förblef oviklig och rik i Herrens verk ända till sin död.

Sedermera blef O. Pfaff vice pastor i socknen. Efter någon tid började äfven han besöka de troendes sammankomster och kom snart nog till insikt om, att det ord, som där förkunnades, icke var villfarelse. Sedan öppnade han kyrkan för missionsmöten, och föreningen höll där sedermera under hans återstående tjänstetid flera större möten. I sin afskedspredikan yttrade han bland annat, att han aldrig kunde glömma denna församling, som

han räknade såsom sin andliga födelsebygd. Numera hafva evangelii vänner i denna socken tre stora och rymliga missionshus där Hessleholms missionsförenings predikanter ofta förkunna ordet. På särskild kallelse besökes socknen då och då äfven af predikanter från Västra Skånes, Nordöstra Skånes samt Sunnerbo härads missionsföreningar, hvilka föreningar sedan en längre tid tillbaka i viss mening utöfvat en gemensam verksamhet, i det att de flesta predikanterna tillhöra somliga två andra tre af dessa föreningar. Huru mycken andlig välsignelse dessa föreningar så väl hvar och en för sig som ock gemensamt genom sin verksamhet fått nåd att utsprida under nu snart ett halft århundrade, det kan först i evighetens ljus blifva fullt uppskattadt.

Hessleholms missionsförening bedrifver för närvarande predikoverksamhet i förening med skriftspridning och husbesök uti 42 socknar, belägna i mellersta Skåne, södra Småland och södra Halland. Några af föreningens predikanter hafva dessutom på särskild kallelse för längre eller kortare tid verkat på flera olika platser äfven utom föreningens område, såsom i Karlskrona, i Danmark, i Norge, ja, till och med i Tyskland.

XVI.

Hessleholms stationssamhälle.

Redan för 40 à 45 år sedan var Hessleholm skådeplatsen för en mäktig andlig rörelse. De redskap, som Herren därvid använde, voro Möllersvärd, Segerström och Karlsson m. fl. Mycken välsignelse åtföljde dessa bröders verksamhet, och talrika skaror fördes genom deras vittnesbörd till tron på Kristus. Men mycket lidande fingo de ock utstå för sin herre och frälsare och för vittnesbördet om hans namn. De två förstnämnda tröttnade därför ock samt drogo sig af en eller annan orsak tillbaka, men Herren hade andra villiga redskap att sända för det dyrbara och viktiga arbetet. Såsom en kär och ständig påminnelse om denna andliga vårtid står det »gamla missionshuset», som troligen är en bland de första samlingslokalerna i Skåne. Det äges och disponeras fortfarande af fyra missionssällskap,

nämligen Kristianstads traktatsällskap, Skånes missionssällskap, Hessleholms missionsförening och baptistförsamlingen, hvilka med broderlig sämja fördela tiden och nyttjanderätten så lika och rättvist som möjligt. Det är dock hufvudsakligen Hessleholms missionsförening och Hessleholms friförsamling, som numera hafva ordnad och regelbunden predikoverksamhet här. Baptistförsamlingen har för några år sedan anskaffat egen lokal, och har det visat sig vara till mycken välsignelse med afseende på dess verksamhet både bland ungdomen och i söndagsskolan.

Angående söndagsskolverksamheten må tilläggas, att den från och med missionshusets uppförande haft ett framstående rum i verksamheten. Bland de första söndagsskollärarne må nämnas de båda i Herrens tjänst grånade männen, handl. N. Holmgren och sadelm. O. Winberg, hvilka, fastän de i söndagsskolan lämnat rum för yngre krafter, ännu deltaga med lust och glädje i missionsverksamheten. Från början och ända till den tid, då baptisterna anskaffade egen lokal, var söndagsskolverksamheten en fullständig alliansverksamhet, hvarunder de troende från de ofvannämnda olika lägren i kärlek och frid utsådde ordets säd bland den talrika barnskaran. Numera bedrifva baptisterna en liflig söndagsskolverksamhet på platsen. Friförsamlingen har en söndagsskola med ett 100-tal barn, som undervisas af ett 10-tal lärare.

Skånes missionssällskaps verksamhet på platsen har i allmänhet inskränkt sig till, att dess reseombud stannat en eller två gånger i månaden och talat Guds ord. Men allt eftersom de troende kände behof af att sammansluta sig och öfva församlingsgemenskap, blef det ock ett trängande behof att få en mera regelbunden och ordnad verksamhet. På hösten 1896 blef därför predikanten N. M. Lahger i Vinslöf kallad af Hessleholms och Ousby friförsamlingar till predikant och föreståndare, en befattning som han fortfarande innehar. Under tiden hafva friförsamlingens medlemmar mer än fördubblats i antal, hvadan deras behof af en egen samlingslokal mer och mer gör sig gällande. Hessleholm är visserligen genom »sönderskärelsen» och den å andra sidan rådande allmänna likgiltigheten en jämförelsevis hårdarbetad plats; men Gud har lofvat, att hans ord icke skall återkomma fåfängt, och att på tåresådd skall följa glädjeskörd en gång.

* * *

N. Holmgren.

Handlanden N. HOLMGREN, Hessleholm, är en af de män, som verksamt deltagit uti de andliga rörelsernas befrämjande i Skåne de sista 40 à 50 åren. Det är icke genom sin begåfning som talare, han gjort sig bemärkt, så att han genom öfverbevisande ord vid offentliga möten vunnit anseende och blifvit en af de ledande männen för den fria missionsverksamheten, utan det är hans älskliga och milda väsende, hans fasta karakter, hans sunda omdömesförmåga samt uppoffrande kärlek, som gjort honom aktad och älskad icke blott bland vänner och liksinnade utan äfven bland motståndare.

N. Holmgren föddes i Lörup af Brönnestads socken den 16 februari 1830 på en torplägenhet, lydande under Hofdala säteri, där hans fader var timmerman eller byggmästare, hvilket yrke Nils Holmgren också lärde och en tid utöfvade. Godset innehades vid denna tid af ryttmästaren C. A. Ehrenborg. På enträgen uppmaning af denne öfvertog Holmgren vid 17 års ålder efter sin faders död torpet och allt byggnadsarbetet vid gården. Såsom byggmästare var han af ryttmästaren mycket aktad och afhållen. Med sin maka Johanna Persson, som städse stått trogen vid sin makes sida, ingick han äktenskap den 12 maj 1850. Äktenskapet har varit välsignadt med flera barn, af hvilka 5 ännu lefva, och alla tyckas vandra uti föräldrarnes fotspår på vägen till lifvet.

Vid midten af 1850-talet härskade ännu andlig död bland ortens befolkning, synnerligen var dryckenskapen allmän. Icke heller Holmgren skilde sig häri från andra. Men Guds andes vingslag började förnimmas äfven här. Lekmän, sådana som Hanner, P. Nymansson, sedermera kyrkoherde i Skepparslöf, O. Ahnfelt och Samuel Johansson, hvilken af Ahnfelt ofta kallades »den lille mannen med det stora evangeliet», besökte dessa bygder. Om icke för annat än att se dessa underliga människor, som kunde predika, fastän de ej voro präster, skulle folk ut att se och höra dem. Holmgren kom så med. Han blef i likhet med många andra väckt till allvarligt frälsningsbekymmer.

N. Holmgren.

Efter mycken nöd och strid fick hans hjärta fäste uti vår frälsares ord i Joh. 15: 9: »Såsom fadern har älskat mig, så har ock jag älskat eder» etc. Han blef frälst och började sedan vittna om den stora nåd, som blifvit honom vederfaren. Vid sin omvändelse hade han i sitt hus en ankare brännvin. Det blef nu ett af hans första göromål att tömma brännvinet på jorden, fastän flera af hans närmaste hellre sett, att det blifvit öfverlämnadt åt dem. Dessa minnesrika händelser inträffade år 1857.

Holmgrens omvändelse blef snart känd för herrskapet på gården, och de gjorde kraftiga försök att vända honom tillbaka till det gamla lifvet. Så skickades informatorn, som på samma gång var vice pastor i församlingen, gång på gång att samtala med honom. Men alla hans försök voro fåfänga. Tvärt om började pastorns egen andliga ställning blifva vacklande, så att han en gång yttrade: »Är det så, som Holmgren säger, då är jag på orätt väg». Han fann därför bäst att icke vidare besöka Holmgren i sådant syfte.

När detta försök misslyckats, uttänkte ryttmästaren en annan plan att fånga och binda Holmgren. Han kallade honom fördenskull till sig, förelade honom ett nytt arrendekontrakt, hvari var inryckt, det Holmgren skulle förbinda sig att icke umgås med läsare eller härbergera »villoandar» i sitt hem samt att utföra allt timmerarbetet i bränneriet. Då Holmgren icke kunde gå in på någon af dessa punkter, blef han uppsagd till flyttning, trots »hennes nåds» förböner. Holmgren och hans hustru afflyttade med gladt om än svidande hjärta i medvetande af att hafva handlat efter samvetets bud och Herrens ord. Sådant har alltid välsignelse med sig, så ock för dessa ännu unga makar.

Missionsvännerna började nu ordna sig till missions- och arbetsföreningar, och Holmgren blef en af de ledande männen uti Hessleholms missionsförening, som i slutet af 1850-talet bildades under namn af »N. Sandby arbetsförening». I denna förening var han länge styrelseledamot och kassör. Men då i midten af 1870-talet den frågan: »Hvar står det skrifvet?» började blifva viktig, ansågs Holmgren icke vara nog renlärig, hvarför han genom intriger blef utröstad ur styrelsen. Han afsade sig då också kassörskapet, vid hvilket man velat behålla honom.

Då Skånes missionssällskap bildades, blef Holmgren invald i styrelsen och har sedan dess kvarstått i densamma och alltid blifvit återvald med stor röstpluralitet. Vid årsmötet 1901 anhöll han att till följd af hög ålder få utgå ur styrelsen men lät sig dock förmås af konferensen att antaga val till styrelsemedlem för ytterligare fyra år.

I Holmgrens hem har städse varit godt utrymme för Herrens vänner och vittnen. Gifve Herren honom och hans maka vid arbetsdagens slut en rik ingång uti sitt eviga rike.

XVII.

Västra Skånes missionsförening.

Västra Skånes missionsförening, som bildades år 1860 (se sid. 1278) och egentligen var en reorganisation af det år 1856 stiftade Helsingborgs traktatsällskap, har under årens lopp gjort en god insats i arbetet att väcka och vidmakthålla andligt lif i Skåne. Landtbr. och f. riksdagsmannen *Anders Olsson* i Höganäs har under flera tiotal af år varit föreningens ordförande. Genom sin rika erfarenhet i andens skola och sitt för Herrens sak nitälskande sinne har han fått vara till stor välsignelse. Föreningens verksamhetsfält har ock betydligt utvidgats och sträcker sig å ena sidan till Trelleborg och å andra sidan till Båstad i Bjäre härad. Denna förenings predikanter och Nordöstra Skånes och Hessleholms föreningars predikanter bruka en och annan gång byta om och resa än i den ena, än i den andra föreningens tjänst. Tillsamman med Kristianstads traktatsällskap hafva de under de senare åren haft en missionsskola i Helsingborg med skolföreståndaren A. Åberg som lärare. I denna skola hafva åtskilliga elever utbildats för husbesökare- och predikantkallet. De tre förstnämnda missionsföreningarna hafva förlagsrätten till en tidning vid namn *Skånes missionsblad*, som utgifves af redaktör Ekelund i Engelholm. Denna tidning sprides hufvudsakligen bland medlemmar af dessa tre föreningar och delvis inom Sunnerbo missionsförening i Småland. Kristianstads traktatsällskap har sin egen mis-

sionstidning. De nämnda tre föreningarna utgöras af ett litet antal frikyrkliga personer och ett stort antal statskyrkliga.

De flesta af predikanterna i dessa föreningar gå till nattvarden i statskyrkan, endast några deltaga i nattvardsfirandet i friförsamlingar. Ett fåtal friförsamlingar med ringa medlemsantal finnes i Malmöhus län. I Kristianstads län finnas större friförsamlingar med flera medlemmar, som tillhöra nämnda tre föreningar och deltaga i deras verksamhet. I friförsamlingarna öfvas noggrann församlingstukt.

I Kullasocknarna jämte angränsande socknar fanns på 1860-talet under en längre följd af år en afdelning af Evangeliska alliansen, som årligen höll på skilda ställen fyra möten, i hvilka stats- och frikyrkliga troende samt äfven baptister deltogo. Dessa möten, som numera uppgått i andra uppbyggelsemöten, hafva haft den frukten med sig, att det väsentliga i kristendomen, lifvet och föreningen med Kristus, intagit den främsta platsen och olika uppfattningar i kyrkliga frågor en underordnad. Många hafva lärt, att det är skillnad på att pröfva och döma öfver läror och att döma öfver människors inre lif och själstillstånd. Att äfven sådana finnas, som döma djärft öfver andra religiösas tillstånd, kan icke förnekas. Detta är ofta en följd af själfviskhet och självförtroende och har fått näring af ledare, som inträngt från andra håll och vunnit personer här och där såsom eftersägare och anhängare.

Hvad läran beträffar, hålla nämnda tre föreningars predikanter och medlemmar fast vid, att »Gud blef försonad i Kristi död» i den bemärkelsen, att hans rättvisa kraf utfördes och tillfredsställdes, att världens syndaskuld är betald, att Kristus fullbordat lagen oss till rättfärdighet, att en allmän frälsning är skedd, och att syndernas förlåtelse och rättfärdighet är förvärfvad åt alla. Kristi görande och lidande lydnad är den rättfärdighet, som tron har att omfatta, och med hvilken man kan bestå inför Gud. Uttrycket »världen i Kristus rättfärdig är vorden» godkännes, men man vill icke inlägga däri någon annan mening än den, att han förvärfvat rättfärdighet åt alla. Dock framhålla de kraftigt, att den enskilda personen för att blifva »räknad rättfärdig» af Gud eller iklädd rättfärdigheten måste med hjärtats tro mottaga gåfvan, då han af anden kallas genom evangelium.

Anders Olsson.

Hvad Kristus verkat i oss gäller icke som rättfärdighet inför Gud. Men Gud har dock behag i sitt verk, och trons anammande af Kristi rättfärdighet åtföljes alltid af en »sinnets rättfärdighet», som uppenbarar sig i helgelse och goda gärningar. Den enda trösten mot synden och lagens domar hafva vi i Kristi lydnad och försoning. Den tröst, vi kunna hämta af andens verk och frukter, tjänar oss i frestelser och anfäktningar rörande trons verklighet och sanning i våra hjärtan. Bättring och omvändelse predikas för världen samt förmaningar för de troende. Den, hvilkens tro icke visar sig i ett heligt lefverne, erkännes icke för att vara en sann kristen. Omnämnda läror hålla de så hårdt på, att predikanterna säga, att den, som icke har kommit eller kommer till nämnda tro och uppfattning, icke heller kan rätt tillväxa i nåden och Jesu Kristi kunskap.

Den religiösa litteratur, som brukas både vid enskild och gemensam uppbyggelse, är hufvudsakligen Rosenii och Luthers skrifter, därjämte läsa somliga något i Krummachers, Bessers, Rambacks m. fl:s. Schartaus och andras skrifter af den skolan äro mycket litet kända och brukade.

Endast i fråga om kolportörsskolan hafva de trädt i någon förbindelse med Kristianstads traktatsällskap, emedan nämnda sällskap betraktar dem för okyrkliga eller alltför frikyrkliga.

XVIII.

Bengt Nilsson och den andliga rörelsen i Brunnby.

Bland de personer, som under en längre följd af år nitiskt deltagit i det evangeliska arbetet inom Brunnby socken och på samma gång kraftigt befordrat den verksamhet, som utöfvats af Västra Skånes missionsförening, intager folkskolläraren BENGT NILSSON en mera bemärkt plats. Han föddes i Ingelstad den 12 augusti 1819. Sedan han tagit skollärareexamen, blef han år 1845 anställd som lärare i Sandby. År 1850 flyttade han till Brunnby, där han innehade skollärarebefattningen, tills han mot slutet af sin lefnad genom sjukdom hindrades därifrån. Redan under sin vistelse i Sandby gjorde han sig känd för

gudsfruktan samt ett nitiskt och välsignelserikt arbete i folkskolans tjänst. Huruvida hans fromhet vid denna tid var en frukt af en lefvande kännedom om Kristus och af tro på honom, är icke med visshet kändt. Den torde hafva varit af mera lagisk än evangelisk natur. Något särskildt meddelande om hans omvändelse till Herren Jesus kan icke heller här anföras.

Tiden för lekmannaverksamhetens början i Brunnby socken kan icke fullt exakt angifvas. Att den inom denna socken började några år senare än inom åtskilliga andra af Kullasocknarna, är dock bevisligt. Af ett i en tidning mot slutet af 1850-talet infördt bref, dateradt den 22 april 1858, finner man, när den första lekmannapredikan hölls i Mölle fiskläge. Predikanten, som själf till tidningen lämnat meddelandet, säger däri: »På ett fiskläge, Mölle, nära Kulla berg talade jag tvenne gånger för ganska mycket folk. Där hade aldrig förr några sammankomster varit hållna, hvarför många kanske endast af nyfikenhet strömmade till för att höra. En kustvakt begärde att få se mitt pass, emedan jag var alldeles okänd där. Jag hade endast prästbetyg med mig, hvilket jag lämnade honom. Detta behöll han, sägande, att han skulle sända det till länsmannen, så att jag måste resa därifrån till Bjäre härad utan prästbetyg. Ingen ledsamhet inträffade.» På grund af detta meddelande är det antagligt, att sammankomster hållits vid samma tid äfven på andra ställen inom socknen.

Några af Nilsson skrifna bref, som ännu finnas kvar, visa, att han vid nämnda tid var en på Jesus troende själ med varmt intresse för själars frälsning och de troendes uppbyggelse. Så t. ex. skrifver han i ett bref från dec. 1860 bland annat följande: »Om någon människa har att föra strid mot både kött, värld och djäfvul, så har jag det. Men Herren har ödmjukat mig, så att hans kraft är mäktig i min svaghet. Jag får dagligen se, känna och erfara, huru Jesus med sin ande gläder mig i bedröfvelsen, tröstar mig i motgångar och gifver mig kraft och styrka att tåligt bära och uthärda, då korset trycker hårdast, ja, att jag midt under detta tryck af både inre och yttre kors kan blifva så uppfylld af himmelsk glädje och fröjd öfver och uti min Jesus, att, om det stode i min förmåga, jag fore upp till honom för att nedfalla vid hans fötter. Men jag får blifva här,

vandra i tron och se honom icke, tills han behagar gifva mig lof eller andra order.»

Nilsson var mycket nitisk i att sprida goda religiösa böcker och tidskrifter samt att tillkalla lekmannapredikanter för att hålla föredrag på de ställen inom socknen, som öppnades för sådana. Bland andra ordets tjänare, som under den första tiden besökte Brunnby och predikade där, voro äfven O. Ahnfelt och C. Möllersvärd. Den förstnämnde predikade där första gången den 14 febr. 1860. Det hade icke lyckats Nilsson att vid detta tillfälle anskaffa någon annan lokal för sammankomsten än tvenne rum i en bondgård, där ungdomen natten förut varit samlad till dans. Inför en tätt packad människomassa i de af kall och fuktig luft fyllda rummen höll Ahnfelt nu en gripande predikan öfver liknelsen om den förlorade sonen i Luk. 15 kap.

Vid samma tid började äfven baptistiska läromeningar utbredas inom socknen. Nilsson ägde dock härvid nog insikt och fördragsamhet, så att han icke intalade evangelii vänner att stänga sina hus för sådana, som visade sig verka opartiskt och med det enda syftet att utbreda Kristi evangelium och vinna själar för Herren. Däremot beklagade han och drog sig undan sådana, som arbetade i den afsikten att vinna anhängare för egna meningar och det baptistiska samfundet.

Vittnesbördet om Herren och hans nåd, framburet af predikande lekmän, i förening med de mindre böne- och uppbyggelsemöten, som höllos, blef icke utan frukt. Rörande denna sak säger Nilsson i ett bref af år 1866: »Genom Wahlstedt har mycken ädel säd blifvit utsådd. Större rop efter att få höra ordet har jag aldrig hört. Hyddor och gårdar öppnas för sammankomster. Mera och allmännare gny, rop och suckan har jag icke heller hört. Wahlstedt har predikat, så att af dem, som varit hans åhörare, somliga hafva häpnat, andra gråtit och en del fröjdat sig. Måtte nu sädens Herre så välsigna sin säd, att han må få en rik skörd från våra bygder.»

Då de troende samlades till bön och bibelsamtal, var Nilsson vanligtvis den, som fick öppna och leda sammankomsten, hvarjämte han genom läsning af goda böcker, samtal m. m. tjänade den inom socknen vid denna tid stiftade syföreningen. För Västra Skånes missionsförening, som under den första tiden

Bengt Nilsson.

hade endast ett ringa fåtal predikanter, lade han i dagen ett verksamt intresse. Så skref han i febr. 1867 bland annat till denna förenings ordförande: »Jag för min del jämte alla vännerna härstädes hafva alla en önskan, att vi med det snaraste måtte få en eller två kolportörer till dem, vi redan hafva i missionsföreningens tjänst. Vi äro icke för, att någon nykristen inväljes. Nils Persson den äldre och Nils Persson den yngre hafva vi förtroende för såsom för Herrens sak utrustade och nitälskande män. Vännerna lofva att bidraga till deras underhåll. Båda dessa bröder blefvo sedan invalda som predikanter i föreningen och verkade i dess tjänst till sin död.

En gudfruktig sjökapten vid namn *Christiansson,* som under fleråriga resor till sjös förvärfvat sig en betydlig förmögenhet, var Nilssons umgängesvän och medarbetare för Guds ords spridning. Denne testamenterade det mesta af sina samlade medel till missionens befrämjande i hemlandet och i hednavärlden. Han älskade Rosenii skrifter, och vid ett tillfälle rekvirerade han på en gång för 1,000 kronor af dessa skrifter, som han delade ut gratis till folket inom Brunnby socken. På så sätt blef både genom det muntliga vittnesbördet och goda skrifter evangelii ädla säd utsådd.

Dessa båda vänner uppgjorde äfven förslag om byggandet af ett missonshus inom socknen. I sept. 1866 skref Nilsson härom följande: »Beträffande missionshuset härstädes så vet man icke ännu, huru det kommer att gå. Ständigt hafva vi samtal om lämplig plats för detsamma. Gifvaren af 2,000 kronor gör nog hvad han kan, för att det må blifva öppet för alla, som opartiskt verka för Guds rikes befrämjande». År 1870 blef huset uppbyggdt och färdigt till begagnande. Sedan dess hafva ytterligare tvenne missionshus blifvit uppförda i Brunnby socken.

Som skollärare var Nilsson omtyckt och värderad af många. En lärarinna inom samma socken har rörande hans verksamhet bland barnen uttryckt sig sålunda: »Mitt hjärtas önskan är, att ett enda af mina skolbarn måtte få så goda och outplånliga intryck af sanningen, som många af Nilssons fingo.»

År 1868 måste Nilsson på grund af sjukdom och svaghet nedlägga sin skollärarebefattning. Följande utdrag ur ett bref, skrifvet år 1867 till en af hans döttrar, som då vistades vid

Ramlösa hälsobrunn, gifver oss en inblick i hans inre erfarenheter under denna lidandestid. Han säger däri bland annat: »Jag har legat sjuk under några dagar. Nu är jag så matt, att jag med möda kan vara uppe. Jag ville så gärna gå hem för att blifva fullkomligt frisk. Här blir jag det aldrig. Må Gud råda och jag vara stilla under hans ledning och uppfostran. Jag har ett nödvändigt ärende till min Jesus, och det är, att jag i evighet vill tacka honom, för det han lät sin fader kasta alla mina synder på sig, och att han sedan på korset betalt allt och gjort mig fri, evigt fri. Här har jag ej mitt hem; 'nej, jag längtar, nej, jag längtar till Guds stad.' Jag lämnar dig här nere, mor och de andra barnen också, men jag väntar eder på den stora samlingsdagen. Lycklig den, som kommer med! Lycklig den, som har frälsaren till sin vän! Men olycklig den, som icke känner vännen Jesus och får gå in genom portarna i staden! Blif vid evangelium, tvifla icke, var trogen i all din svaghet och låt Jesus dagligen rena dig, så får du gå in genom de portar klara, där ingen gråter mer.»

Efter en längre tids alltmera tilltagande sjuklighet nalkades dagen för Nilssons hemförlofning. Den 10 juli 1873 förlossades han genom en salig död från synd, lidande och tryckande bekymmer för att evigt vara hemma hos Herren.

XIX.

Nils Persson.

Den genom en mångårig nitisk verksamhet inom Västra Skånes missionsförening kände predikanten NILS PERSSON från Varalöf föddes den 9 febr. 1831 i Fjelkestads socken i östra Skåne. Som hans föräldrar voro fattiga, måste han tidigt lämna hemmet för att själf förtjäna sitt dagliga bröd, hvarför hans undervisning blef mycket försummad. När han var omkring 15 år, dog hans moder. Han nödgades då taga årstjänst hos en landtbrukare. Vid denna tid lefde han ännu främmande för Herren i otro och säkerhet. Följande år tog han tjänst hos en husbonde, som var känd såsom en gudfruktig man. Åtskilliga

tecken tyda på, att Herrens ande redan vid denna tid börjat sitt frälsningsverk i den unge Nils Perssons hjärta. Han ville icke längre umgås med sådana personer, som lefde ett fräckt lif i synd och orättfärdighet, och påträffades ofta bedjande till Gud. På kallelse af hans husbonde kom O. Ahnfelt till orten och utöfvade där en evangelisk verksamhet, som utan tvifvel blef Nils Persson och andra frälsningssökande själar till välsignelse. Det medel, som Herren använde för att göra honom fullt vaken öfver hans andliga tillstånd, var läsningen af betraktelsen i Pietisten: »Den hemliga döden under namn och skepnad af lif». Härom har han själf berättat, att han under läsningen flera gånger lade boken ifrån sig och tog den åter, under det han kände sig dömd som en torr gren i vinträdet och en fåvitsk jungfru med en på olja tom lampa, ehuru han nu lefde ett fromt lif. Snart uppgick emellertid ljus för hans själ, i det han lärde känna och tro den rättfärdighet, som gäller inför Gud. Med hjärtat trodde han nu till rättfärdighet, och med munnen bekände han till frälsning (Rom. 10: 10). Han var omkring 20 år, då denna genomgripande förändring skedde hos honom enligt en egenhändig anteckning af honom, hvari han säger, att han »1851 begynte något litet andas i hvad Jesus gjort för honom».

Från denna stund kunde han icke längre med likgiltighet åse det andliga mörker och den ogudaktighet, hvari befolkningen på orten lefde, utan begagnade alla lediga stunder att besöka och samtala med människor om deras själars frälsning och läsa i Pietisten eller någon annan god bok för dem, som voro villiga att lyssna därtill. Såsom en följd af de andliga rörelser, som vid den tiden pågingo i nämnda del af provinsen, uppstodo flera traktatsällskap eller föreningar, hvilka genom spridande af goda böcker, genom predikningar och husbesök sökte verka för evangelii framgång. Den unge, liflige, varmhjärtade och begåfvade Nils Persson gjorde sig snart känd såsom en lämplig bokspridare och husbesökare och erhöll kallelse att verka i denna egenskap. Han vågade icke heller undandraga sig detta uppdrag, och få torde de vara, som med så mycken trohet, nit och självförsakelse som han utöfvat denna oansenliga men viktiga verksamhet. Med sin djupa insikt i evangelium, sin människokärlek och sitt

Nils Persson.

vänliga sätt var han synnerligen lämplig att tjäna dem, som voro i frälsningsbekymmer, hvarjämte han med kärleksfullt allvar förehöll dem, som lefde i orättfärdighet eller självfromhet, vådan af att vandra främmande för evangelii nåd. Han var en outtröttlig såningsman, som med sin bokväska trädde in i både de rikas och fattigas boningar. Stor var hans glädje, då det lyckats honom förmå någon i huset att mottaga t. ex. en årgång af Pietisten. Han hoppades då frukt, ty han menade, att, om det talade ordet icke bure frukt, så skulle den goda boken göra det.

På uppmaning af Guds ords vänner började Nils Persson efter någon tid leda andliga sammankomster och blef sedan kallad af en missionsförening i Småland att verka som resepredikant där. Drifven af nit för Herren och hans sak färdades han utan att sky mödor och uppoffringar från den ena platsen till den andra i den jämförelsevis glest befolkade trakten och förkunnade evangelii ord med klarhet och värma. På samma gång Gud välsignade hans verksamhet, så att många genom hans vittnesbörd blefvo förda till en lefvande kunskap i Guds eviga frälsningsråd, uppstod ock mycken fiendskap mot honom från den otrogna världens sida. Flera gånger uppgjordes planer att hindra hans verksamhet, men Herren vakade beskyddande öfver honom, och fiendernas planer korsades.

Sommaren 1866 gjorde Nils Persson ett besök i nordvästra Skåne på uppmaning af evangelii vänner därstädes. Han tillvann sig då mångas kärlek och förtroende samt erhöll följande år kallelse af Västra Skånes missionsförening att verka såsom denna förenings predikant. Han antog denna kallelse och flyttade samma år med sin familj till Stöfvelstorp. I 18 år kvarstod han sedan i denna förenings tjänst och ockrade troget ända till sin död med de pund, Herren förlänat honom. Det kan ock utan tvekan sägas, att hans verksamhet burit lika så riklig frukt som många andra predikanters, hvilka tillvunnit sig ett ännu större anseende än han. Väl vann han ej den stora hopens bifall, sökte ej heller detta, men trogen mot honom, som utkorat honom till sitt redskap, predikade han med klarhet och kraft sinnesändringens och trons ord till syndares frälsning. Särskildt tjänade han Guds folk genom sitt deltagande i samtalen vid missions-

och uppbyggelsemöten. Han ägde en fasthet i öfvertygelsen, som icke rubbades af dagens skiftande läromeningar, och, under det han själf höll fast vid sanningen, sådan han lärt känna densamma genom skriften samt Luthers och Rosenii skrifter, tjänade han många tvekande själar till befästande i sanningen, hvarför ock många vid hans bortgång djupt saknade honom och den herdevård, han utöfvade. Om sig själf hade han ringa tankar och hördes ofta klaga inför Gud och människor, att han var »en onyttig tjänare». Själf sökte han näring af det evangelium, han så rikligt framhöll för andra, och tog för egen del till hjärtat det förmaningens ord, hvarmed hans predikningar städse voro saltade.

Under de sista lefnadsåren var Nils Perssons hälsa klen, och kroppskrafterna aftoga ganska hastigt. Den 26 nov. 1885 insjuknade han i feber, men blef efteråt så pass återställd, att han kunde besöka missionsmötet den 27 dec. i Stöfvelstorps missionshus, där han deltog i samtalet öfver frågan: »Hvaraf kan man veta, om man är en fruktbärande eller en ofruktbar gren i det sanna vinträdet?» Följande dag insjuknade han på nytt. Sjukdomen tilltog hastigt, och det visade sig, att hans förlossningsstund var nära. På tillfrågan, om han icke fruktade, att hans hopp om evigt lif skulle komma att svikta i hans sista stund, svarade han: »Nej, det fruktar jag icke, ty med all min brist och ofullkomlighet vet jag intet annat mig till tröst och rättfärdighet än Herren Jesus, hvilken jag länge och särskildt under den senare tiden haft min sak ihop med.» Den stora nåden var hans hjärtetröst, hvarför han ock kunde motse döden och evigheten med största lugn. På självfva nyårsaftonen den 31 dec. 1885 fick han sluta sin eländes tid för att börja ett godt nytt år hos den frälsare, på hvilken han trott, och som han älskat och tjänat på jorden.

Vid underrättelsen om Nils Perssons död skref en af hans många vänner rörande honom bl. a. följande: »Han var en evangelii härold, hvars basun ej gaf ett ovisst ljud. Fast i bekännelsen som få och hafvande ett varmt hjärta och ett ödmjukt sinne lämnar han efter sig ett tomrum, som ej lätt fylles af någon annan.»

XX.

Helsingborg med omnejd.

De andliga lifsrörelser, som uppstodo i vårt land vid midten af förra århundradet, blefvo ganska snart märkbara äfven i Helsingborg och trakten däromkring. Så bildades redan i början af 1860-talet i staden en liten baptistförsamling, hvilken utgjorde begynnelsen till den nuvarande, och denna lilla anspråkslösa skara samlades här och där i kojorna till bön och bibelläsning.

Ungefär vid samma tid började en af de ledande männen i samhället, konsul *P. Olsson,* att samla människor omkring Guds ord i sitt eget hus, i hvilket en sal fritt uppläts för bönestunder, vid hvilka lekmän och troende präster omväxlande predikade. Konsul Olsson tog själf verksam del i dessa möten dels genom uppoffringar af medel för verksamhetens bedrifvande, dels genom att predika Guds ord, då tillfälle därtill gafs. Under flera år fortsattes ett välsignelserikt arbete på nämnda sal, och många människor fördes därigenom till andligt lif och frid med Gud.

Konsul Olsson har utan tvifvel utöfvat en banbrytande verksamhet både i staden Helsingborg och dess omnejd, och under sin krafts dagar var han i riksdagen en förkämpe för religionsfriheten.

Det första större missionsmötet på platsen lär hafva hållits på en restauration, tillhörig hälsobrunnen »Hälsan», som förhyrts för detta ändamål. En gammal man, som var närvarande vid detta missionsmöte, berättar bl. a., att under mötets gång kom en del vilda sällar in för att störa och möjligen äfven i syfte att misshandla de troende. Sagesmannen blef vid åsynen af dessa förstnämnda så förskräckt, att han lämnade lokalen för att undkomma dem. Men då han kommit ett stycke på vägen, kom han att tänka på hvad Herren i sitt ord säger om de fega, att de skola få sin del med de otrogna, och gripen af detta ord vände han tillbaka och gick in igen. Emellertid hade fridstörarne ingen makt

att göra något ondt mot Guds folk den gången. I samma mån som intresset växte och antalet af besökande vid bönestunderna ökades, blef behofvet af ett bönehus mera kännbart. Genom gemensamma ansträngningar och synnerligen genom konsul Olssons frikostighet blef det också möjligt för den lilla kretsen af intresserade att uppföra ett sådant å en central plats i staden år 1877.

Här fortsattes nu en evangelisk verksamhet med ökad kraft till stor välsignelse för många. Emellertid blef det i början af 1880-talet en brytning mellan de troende, och efter att en tid bortåt hafva haft sina möten på olika tider i det förut omtalade missionshuset, numera kalladt »Gamla missionshuset», slöto sig några få af dem tillsamman och bildade *Helsingborgs betania-förening,* hvilken till en början benämndes »Helsingborgs kristna brödraförsamling». Bland dessa få var en handlande J. Lundstedt, hvilken både då och alltsedan kraftigt understödt föreningens verksamhet. Denne tillika med en annan troende förhyrde en ganska stor sal inne i staden för församlingens räkning, men, då denna i längden ej visade sig lämplig, öppnades en mindre sal i södra stadsdelen.

Den lilla församlingen bestod allra först endast af 7 medlemmar, men snart anslöto sig ännu 10, så att antalet uppgick till 17. Efter något år hade den emellertid redan tillväxt så mycket, att den bestod af 50 medlemmar.

Till predikant och föreståndare kallades *J. Svensson,* hvilken sedan i flera år med nit och trohet arbetade i församlingen för evangelii spridning. Äfven upptogs regelbundet arbete på flera platser utomkring staden genom predikan och bönemöten i husen, där dessa upplätos, samt genom att besöka människorna i deras hem. Många blefvo härigenom förda till den frälsande Guden.

Efter ett par års förlopp inköpte församlingen en fastighet, bestående af ett gammalt ridhus och några mindre byggnader. Ridhuset inreddes till kapell och användes ännu för detta ändamål under namn af *Betaniakapellet.* Lokalen har sittplatser för cirka 500 personer. Församlingens medlemsantal har nu växt till omkring 160. Under större delen af tiden för församlingens tillvaro har den haft till ordförande fabrikör *O. Lindberg,* hvilken

Konsul P. Olsson.

både genom predikan och annat arbete samt en vis ledning tjänat församlingens intressen.

Den i början nämnda baptistförsamlingen har äfven utöfvat en god verksamhet och växt till i både inre och yttre afseende. Likaså en metodistförsamling, som senare bildats och för närvarande består af omkring 100 medlemmar.

En half mil söder om Helsingborg ligger *Råå* samhälle med cirka 2,300 invånare. Befolkningen lefver mest af handel och sjöfart. Förr idkades här mycket fiske, men nu har denna handtering betydligt förminskats. För omkring 40 år sedan härskade härstädes ett djupt andligt mörker. Folket lefde i dryckenskap och andra synder, och det var förenadt med fara att nattetid färdas förbi denna plats. Till följd af samhällets läge midt emot Helsingör vid Öresund, som här är endast 6 à 7 km. bredt, bedrefs här en stor smuggleriverksamhet. Män och gossar på 12 à 17 år deltogo däri nattetid.

Sådant var tillståndet i Råå, då konsul P. Olsson i Helsingborg år 1866 hyrde ett hus här, i hvilket dels hölls skola af en troende fröken, som hette Elise Ekensteen, dels predikades Guds ord af konsuln själf m. fl. En jungfru vid namn Maria Hillerström, som underhölls af konsul Olsson, hade uppdraget att gå omkring från hus till hus och buda till »läsemötena». På dessa sina vandringar blef hon ofta mottagen med skällsord, och mången ropade: »Stäng dörren!» då hon kom. Det gick dock här som på många andra platser: Guds ord vann seger, syndare blefvo frälsta. Snart uppstod behofvet af en större samlingslokal, och år 1870 byggdes ett missionshus, som numera bär namnet »Gamla missionshuset». Vid denna tid började äfven metodisterna verksamhet inom samhället. De hafva nu eget kapell. På 1880-talet byggdes ett nytt missionshus med namnet *Betel*, där friförsamlingen på platsen utöfvar verksamhet. Dessutom har Frälsningsarmén kår och egen samlingslokal här.

Af senapskornet har blifvit ett träd. I regeln komma många att höra Guds ord, och vid sammankomsterna är folket nu stilla och uppmärksamt. Icke så få höra Gud till i anda och sanning och äro medlemmar inom någon af de olika föreningarna på platsen.

A. Jeppson.

Under de senare åren har en af Skånes missionssällskaps predikanter, A. Jeppson, varit boende på platsen och genom sitt varma nit och sin erfarenhet varit de troende därstädes till mycken välsignelse.

* * *

A. Jeppson.

Predikanten A. JEPPSON är född i Hjerslås socken i Skåne den 27 febr. 1852. Hans moder var på Herren troende. Under barndomstiden och vid sin konfirmation var Jeppson kraftigt sökt af Guds ande, men erhöll ingen verksam vägledning i andliga ting af de troende. Han blef därför alltmera likgiltig för sin själs frälsning. Dock hade han härunder ingen ro i världen. Under de andliga väckelser, som åren 1875—1876 pågingo i hans hembygd, blef han väckt till besinning, men först på våren 1876 kom han till frid med Gud.

Jeppsons första evangeliska verksamhet bestod i att hålla söndagsskola på olika platser. Med detta arbete, som blef honom alltmera kärt, fortsatte han sedan i 8 år. Under denna tid plägade han ofta på uppmaning föreläsa vid bönemöten och äfven en och annan gång tala öfver en bibeltext, hvarjämte han deltog i den andliga verksamheten för öfrigt. På många troendes uppmaning och manad af Guds ande sökte han år 1884 inträde vid missionsskolan i Vinslöf. År 1886 antog han kallelse till predikant i Skånes missionssällskap. Under en följd af år har han varit ledamot i styrelsen och vice ordförande inom detta sällskap, hvilken befattning han ock för närvarande innehar. De sista fem åren har han varit stationerad i Råå men har dock under tiden kvarstått som predikant i nämnda sällskaps tjänst.

XXI.

Sven Winkler.

Af de lekmannapredikanter, som under de sista årtiondena verkat i Skåne, torde högst få hafva blifvit så allmänt kända och af så många värderade som SVEN WINKLER. Det var ock

i icke mindre än 40 år, som han genom Guds ords predikan utöfvade offentlig verksamhet, och helt visst äro de icke få, som genom hans evangeliska vittnesbörd blifvit förda in och vägledda på lifvets väg.

Winkler föddes den 10 okt. 1834 i Ignaberga socken af Kristianstads län. Redan tidigt måste han lämna sitt torftiga föräldrahem för att söka på egen hand försörja sig. Strax efter faderns död kom den unge Sven vid 14 års ålder i snickarelära i Vanneberga. Därefter vistades han en tid i Kristianstad för att ytterligare utbilda sig i sitt yrke. Ehuru han åtnjutit en god och allvarlig konfirmationsundervisning af d:r Bergman, var han dock vid den tiden till sitt sinne främmande för Gud och obekymrad om sin själs frälsning samt deltog som ungdomen i allmänhet i syndiga nöjen och danstillställningar. På en bjudning, där han jämte några andra jämnåriga var som vanligt uppsluppen och munter, befann sig äfven en troende yngling, hvilken, sedan han en stund betraktat honom med kärlek, gick bort till honom, lade sin arm om hans hals och sade honom några vänliga ord därom, att han vore för god att tjäna synden och gå evigt förlorad m. m. Detta gjorde ett djupt intryck på honom, och han började sedan besöka de ställen, där Guds ord predikades eller lästes. Efter åtskilliga inre strider erhöll han ock genom evangelium frid med Gud. Han räknade den 28 okt. 1852 såsom sin andliga födelsedag.

Winkler hade alltså såsom helt ung (18 år gammal) kommit till trons lif och frid, men det dröjde ej länge, förrän han på de troendes uppmaning då och då aflade vittnesbörd om den frälsare, som blifvit dyr och kär för hans hjärta. Han hade nämligen flyttat till en snickare, som själf brukade tala Guds ord, och jämte denne började han offentligen vittna om Herren vid sammankomsterna. Då Winkler någon tid därefter började drifva sitt handtverk för egen räkning, reste han emellanåt ut till andra platser för att arbeta och samlade då äfven understundom om aftnarna flera eller färre af de närboende till läsning af Guds ord samt samtal och bön.

Som bekant är, fanns det på den tiden utom konventikelplakatet en förordning, den s. k. passlagen, enligt hvilken ingen utan att riskera att blifva häktad ägde rättighet att resa utom

Sven Winkler.

häradet utan att vara försedd med landshöfdingeämbetets pass. Detta stadgande lade ett svårt hinder i vägen för resepredikanterna och tillämpades måhända skarpast på dem. En gång voro Winkler och en annan handtverkare i sällskap ute i ett annat härad och predikade, då vid en sammankomst två länsmän infunno sig för att häkta dem. Emellertid uppstod ett häftigt åskväder på aftonen, den ena blixten efter den andra upplyste samlingsrummet. De troende voro frimodiga och lofvade Gud, men länsmännen blefvo bleka af förskräckelse, underläto häktandet och reste därifrån, sedan ovädret stillat sig, sedan de dock förut affordrat predikanterna deras pass under löfte att återlämna dem följande dag. Detta löfte blef dock ej uppfylldt, och Winkler måste därför utan pass fortsätta resan till en annan plats, där predikan var utlyst till den följande aftonen. Äfven dit kom en länsman, och, då Winkler nu var passlös, blef han utan skonsmål häktad och med fångskjuts förd till Nöbbelöfs tingshus, där han skulle insättas. Det var emellertid under pågående ting, och, just som skjutsen kom in på tingshusgården, mötte den nämnden, som skulle gå att äta middag. En af nämnden var bekant med Winkler och frågade honom: »Hvarför är du här?» Winkler svarade, i det han pekade på länsmannen: »Jo, den go' vännen har tagit mig och skjutsat mig hit.» Då sade nämndemannen till länsmannen: »Den här tager jag på mitt ansvar.» Därpå bjöd han både länsmannen och Winkler på middag i sällskap med nämnden, och så fingo länsmannen och fången sitta till bords tillsamman.

På kallelse af Guds ords vänner kom Winkler sedermera att allt mer och mer ägna sin tid åt religiös verksamhet dels såsom husbesökare, dels såsom predikant, och Guds välsignelse åtföljde hans arbete i evangelii tjänst. Flera gånger var han i synnerhet under den första tiden utsatt för fiendernas raseri och förföljelse, men Herren höll sin skyddande hand öfver honom och gjorde motståndarnes anslag om intet.

Sedan Winkler några år bott å Kjellstorp, där han hade ett mindre landtbruk, flyttade han till Hessleholm, hvarest han sedan bodde, till dess han år 1877 flyttade till Helsingborg. Redan år 1858 hade han formligen blifvit vald till resepredikant af »Sandby och Tormestorps arbetsförening», som var begynnel-

sen till Hessleholms missionsförening. Ett par år senare invaldes han som ledamot i denna förenings styrelse. Men det dröjde ej länge, förrän han blef känd och efterfrågad som predikant äfven på andra orter.

Inom Västra Skånes missionsförening och särskildt i Kullen blef Winkler känd år 1866, då han deltog i några evangeliska möten därstädes. Vid flera tillfällen gjorde han sedan på vänners kallelse besök på olika platser inom nämnda förening, och dess styrelse beslöt därför år 1868 att kalla honom till regelbunden verksamhet inom denna förening. Vid årsmötet 1869 erhöll han föreningens kallelse att såsom dess tjänare verka med predikan m. m., så långt hans tid det medgåfve. Det var dock af flera skäl endast under en kort tid af året, som Winkler kunde ägna sig åt denna del af arbetsfältet. Den förening, som först kallat honom, hade ju närmaste rätten till honom, och från olika håll blef han ombedd att göra längre eller kortare predikoresor. Dock betraktade han de två missionsföreningarna Hessleholms och Västra Skånes såsom sitt egentliga verksamhetsfält. Vid den tiden, då han begynte verka inom den sistnämnda föreningen, voro visserligen de andliga rörelserna där ej så i ögonen fallande, som de varit några år förut, men de hade icke därför upphört, och utan tvifvel skall evigheten göra det klart, hurusom Herren med väckelse till lif välsignat icke så få genom Winklers verksamhet. Under de första åren af 1870-talet gjorde han på särskild kallelse flera gånger längre predikobesök äfven i Danmark och Norge.

Så vidt kändt är, predikade Winkler den 27 april 1872 för första gången på »konsul Olssons sal» i Helsingborg, och föga anade han väl då, att han oftare än någon före honom skulle komma att predika lifvets ord i denna stad. Så skedde dock. År 1876 erhöll han kallelse af Guds ords och den fria verksamhetens vänner i Helsingborg att regelbundet verka såsom predikant där, och efter samråd med förtrogna vänner inom de missionsföreningar, han tillhörde, gaf han den 1 sept. samma år jakande svar på denna kallelse. Till en början hade han fortfarande sitt hem i Hessleholm, men i oktober 1877 flyttade han med sin familj till den stad, där han af Herren fått sig en tjugo-

årig tjänst anvisad, och hvarifrån han skulle få göra den saliga flyttningen »högre upp».

Ehuru i viss mening nu kommen i ro var Winkler ingalunda sysslolös i Helsingborg. Förutom den regelbundna predikoverksamheten ägnade han sin tid åt sjukbesök, arbetsföreningsmöten, bibelsamtal, bönemöten, söndagsskolverksamhet o. s. v. På några platser i stadens omnejd gjorde han under en följd af år månatliga predikobesök. I »Arbetsföreningen för inre mission» var han under alla åren styrelsemedlem och föreläsare, och i »Arbetsföreningen för yttre mission» var han det under de 10 sista åren. I »Helsingborgs kristliga ynglingaförening», som bildades år 1876, var han alltifrån början medlem, tog städse aktiv del i dess verksamhet samt var sedan 1878 medlem i dess styrelse. Hans varma intresse för söndagsskolverksamheten visade sig bland annat i hans kraftiga medverkan vid bildandet af »Skånes söndagsskolförening» och lifliga deltagande i denna förenings möten på olika platser inom provinsen. Det vid flera möten framställda förslaget att få till stånd en utbildningsanstalt för lekmannapredikanter omfattades med värma af Winkler, och, då slutligen »Skånes predikantskoleförening år 1886 bildades och en s. k. predikantskola inrättades, var han en af de ledande personerna äfven i denna förening. Likaledes var han en af de första, som planlade för åstadkommande af en religiös tidning såsom organ för de sedan många år tillbaka med hvarandra förbundna tre missionsföreningarna i Skåne, hvilken plan omsider förverkligades genom tillkomsten af »Skånes missionsblad».

Då Winkler tillträdde sin plats i Helsingborg, afsade han sig kallelsen som predikant inom Västra Skånes missionsförening. Inom Hessleholms missionsförening däremot kvarstod han såsom predikant och ordförande till sin död, och, ehuru det endast var vid ett och annat tillfälle, som han kunde taga mera direkt del i predikoverksamheten, var han dock genom sin ledande gåfva till stort gagn särskildt vid ordnandet af föreningens angelägenheter.

Under de senare åren kände sig Winkler trött och längtade efter hvila. Egentlig ålderdomssvaghet slapp han dock att dragas med, men Herren lät yttre och inre omständigheter så gestalta sig för honom, att han i likhet med de gamla patriarkerna blef

»mätt af lefvande». Den 12 juni 1896 hemkom han trött och illamående från ett möte i Örkelljunga och måste följande dag intaga sjuksängen. Sjukdomen tilltog alltmera, och den 28 i samma månad fick denne trogne Herrens tjänare genom en salig död ingå i den eviga hvilan.

XXII.

Landskrona.

Den förste person, som började någon missionsverksamhet i Landskrona, var den bekante, för Guds sak så nitälskande maskinisten J. P. Johansson, sedermera föreståndare i »Hemmet för de elända» i Stockholm. Då han i början på 1860-talet landade med sin »Transit», gick han på lediga stunder upp i staden för att missionera. De första fröna utströdde han i själfva kyrkan, där dörrarna för tillfället stodo öppna, i det att han, då kyrkan var folktom, utlade en liten tyst predikant här och hvar i bänkarna i form af en traktat. Sedan gick han vidare omkring och kom ut till en förstad, där han genom fönstret såg in i en liten stuga och fann en gumma sitta och läsa i en stor bok. Han gick då in och såg, att det var bibeln, som gumman läste. Han blef mycket glad öfver detta fynd och inlät sig i ett samtal med gumman, hvilket resulterade däri, att han fick hålla sammankomst i den lilla stugan. Detta väckte naturligtvis mycket uppseende. En del bråkmakare ställde till oväsen med stenkastning o. dyl. Gumman blef sedan uppkallad inför ordningsmaktens högste representant och tillfrågad, huru hon vågade ställa till konventiklar i sitt hus. Hennes svar blef helt logiskt detta: »Då andra ha lof att ställa till supgillen med kortspel och slagsmål, måtte jag väl få lof att läsa bibeln i mitt hem.» Borgmästaren, som kände gummans argument något besvärande, slog då an en annan ton och sade: »Nå ja, om nu mor har några särskilda synder på samvetet, så tala med prästen om den saken utan att befatta er med sådana där vinkelpredikanter.»

En annan banbrytande person på det religiösa området var en fru Bäckman, änka efter en missionär Bäckman. Sedan hon

blef bosatt i staden, lärde hon känna en troende skolyngling, Peterson-Tretow, numera kyrkoherde i Karlshamn. Med hans tillhjälp jämte sergeanten Ax. Bergh uppsökte hon några få, som väntade efter Israels tröst, och anordnade möten i sin egen bostad. De första predikanter, som kallades till dessa möten, voro kyrkoherdarne Gustafsson och Colliander jämte konsul P. Olsson i Helsingborg.

Sedan bildades en liten syförening, och en särskild lokal förhyrdes i den s. k. Bäckmanska gården. Då ingen predikant bodde på platsen, fick man en längre tid nöja sig med att vid sammankomsterna föreläsa ur Luthers och Rosenii skrifter. Vid vissa tillfällen, s. k. månadsturer, fick man besök af predikanter från Varalöfs eller Nordvästra Skånes missionssällskap.

I början af 1870-talet organiserade de troende sig till en missionsförening med särskilda stadgar. Nu hade äfven predikanter från Kristianstads traktatsällskap börjat verka här. Sådana voro de hemgångna veteranerna Sven och Nils Månsson, J. Kvant, den ännu lefvande Jöns Johnsson, Nils Håkansson m. fl. De nämnda sällskapen, hvilkas predikanter besökte staden, representerade olika riktningar. Varalöfs sällskap är ett s. k. gammalseparatistiskt sällskap, under det Kristianstads traktatsällskap stod mera på kyrklig grund och hade troende präster till sina ledare. Dessa olika riktningar hade nu också fått sina meningsfränder inom den lilla föreningen, hvadan det hade sig något svårt att ena de olika meningarnas representanter om samma stadgar. Då ett förslag till stadgar af ordföranden blifvit upprättadt och kringsändt bland medlemmarne, att de skulle göra sina anmärkningar och tillägg, ville flera af de varalöfska meningsfränderna helt och hållet förkasta allt slags stadgar. En hade t. ex. skrifvit följande utlåtande i marginalen: »Jag vill blifva vid den frihet, hvarmed Kristus mig friat hafver, så ock den frihet, som landets lagar gifva, och ej låta mig besnärjas af dessa vedertorftiga stadgar, ty litet surdeg genomsyrar hela degen». Detta utlåtande hade vunnit flera, som instämde däri. Ehuru man sålunda från visst håll fruktade stadgar med däraf följande ordning i verksamheten, blefvo de icke dess mindre antagna med några smärre förändringar. Enligt dessa stadgar, som äro dagtecknade den 27 nov. 1875, utgjordes den första

styrelsen af följande personer: Skollärare K. A. Palmqvist, ordf., J. R. Petersson, handl. O. Albrecktsson, urmakare O. Trobeck och Sven Wiktor. Andra bröder, som tjänat föreningen i egenskap af ordförande, äro sergeanten Axel Bergh samt urmakaren I. W. Olsson, hvilken fortfarande tjänstgör.

Varalöfssällskapet har utöfvat ett visst inflytande på den religiösa verksamheten i västra Skåne. Då detta sällskap, som nämndt är, utgör ett i visst afseende separatistiskt sällskap, skulle man hafva väntat, att den nyvaknade frikyrkliga rörelsen, som under sista tiotalen uppstått, hos dem skulle hafva vunnit anklang. Men detta har alldeles icke varit händelsen. Tvärt om hafva dess predikanter till följd af deras stränga vidhållande af den gamla betalningsteorien, Kristi ställföreträdareskap m. m. arbetat på att göra den frikyrkliga rörelsen och dess målsmän misskända. Ja, de hafva till och med ingått ett slags låtsad allians med statskyrkopräster för att bättre vinna sitt syfte.

Det andra missionssällskapet, hvars predikanter också hade sina månadsturer i Landskrona, var, som nämndt är, Kristianstads traktatsällskap. Om detta sällskap må sägas, att det här utöfvat en fridsam och i allo välsignelserik verksamhet, äfven sedan den stora utbrytningen genom försoningsfrågan skedde, då flertalet af Kristianstads traktatsällskaps medlemmar uppgick i Skånes missionssällskap.

Utom af predikanter från de nämnda skånska missionssällskapen besöktes staden ibland af Jönköpings predikanter. Dessa besök voro riktiga högtidsstunder. För öfrigt förelästes Luthers och Rosenii skrifter och senare äfven Waldenströms. Småningom utvecklades dock behofvet att få Guds ord offentligt predikadt särskildt om söndagarna. Ordföranden fick då själf predika eller skaffa någon från grannstäderna, såsom J. Pålsson från Malmö m. fl. Under kortare tider gjordes försök att hålla stationerad predikant. Sådana voro Nils Persson och Bengt Petersson samt bröder från Skånes missionssällskap. Småningom hade föreningen utvecklat sig så, att den vågade kalla en ständig predikant. Den förste, som kallades härtill, var predikanten i Skånes missionssällskap *Janne Nyrén,* som med välsignelse verkade här i 6 år. Han arbetade äfven med framgång inom några biträdesföreningar såsom Eslöf, Billesholm, Borstahusen m. fl. Sedan

Nyrén flyttat till Nyköping, verkade *August Liljenberg* som stationerad predikant här omkring två år. Äfven han utförde en god evangelisk förkunnares verk till själarnas undervisning och uppbyggelse. Sedan han blifvit kallad till Boston i Norra Amerika, tjänstgjorde *Mikael Pederson* någon tid inom församlingen. Från början af 1902 verkar *Karl Isaksson* från Skånes missionssällskap som predikant i Landskrona.

Såsom redan är nämndt, användes i början förhyrda lokaler, tre bristfälliga rum i den s. k. Bäckmanska gården. Rummen voro dessutom belägna i första våningen midt emot artillerikasernen, hvarför ofta störande uppträden af artillerister och deras sällskap förekommo. De mest oblyga kommo till och med in i lokalen och förde oljud. Sedan ordföranden anmält ett par fridstörare under olika tider, hvilka sedan blefvo dömda vid rådstufverätten till böter, som förvandlades till fängelsestraff, iakttogo de mera försiktighet.

Allt detta framkallade helt naturligt tanken på att få ett eget missionshus, där man kunde hålla fridstörarne mera på afstånd och göra det hela mera inbjudande för dem, som ville höra Guds ord. Sedan saken blifvit framlagd för Herren och byggnadsfrågan diskuterad på många möten, randades omsider den dag, då föreningen fick ett eget hus. Det säger sig själft, att många lof- och tackoffer framburos till Herren för den nåd, han härigenom bevisat föreningen för dess framtida verksamhet. Då emellertid med det nya missionshuset följde ett gammalt boningshus på samma tomt, som endast verkade ekonomiskt tyngande för föreningen, sålde hon alltsamman och byggde ett nytt på alldeles fri tomt.

Glädjen öfver de vunna framgångarna fick dock ej länge vara ogrumlad, ty snart nog utbröt striden om försoningsfrågan. Trots allvarliga bemödanden från styrelsens och föreningens sida att kunna sammanhålla de olika tänkande, medförde dock den häftiga striden om denna lärofråga den sorgliga frukten, att en del medlemmar utgick ur föreningen. Af styrelsen blefvo alla kvar utom en. Afven af föreningsmedlemmarne stannade det stora flertalet kvar.

Så sorgliga dessa strider med sin skilsmässa än voro, så synes det, som om ett slags reningsprocess därigenom hade öfver-

gått föreningen, ty aldrig har en sådan andlig lifaktighet visat sig inom densamma som efter denna brytningstid både med afseende på den inbördes kärleken och nitet för själars frälsning som också med hänsyn därtill, att Herren förökade församlingen med dem, som blefvo frälsta.

Ehuru, som nämndt är, flertalet både inom styrelsen och föreningen stannade kvar, gjorde likväl mindretalet, som drog sig undan, kraftiga anspråk på att få taga missionshuset i besittning. I detta syfte sökte de i första hand att störta ordföranden inom föreningen, och, enär han var skollärare, sökte både predikanter och andra af den s. k. gamla uppfattningen att bringa honom i misskredit hos prästerna. Han blef därför flera gånger inkallad till förhör inför kyrkoherden för att besvara de anklagelser, som framställdes mot honom.

Ehuru föreningen icke hade hvarken juridisk eller moralisk skyldighet till någon återbetalning af de bidrag, som af det utgående fåtalet lämnats till missionshusbyggnadsfonden, gjordes likväl en sådan återbetalning för att nedtysta den beskyllningen, att den nuvarande föreningen på något orättmätigt sätt hade skaffat sig äganderätt till missionshuset.

Äfven inom Landskrona missionsförening gjorde sig snart behofvet gällande att få sammansluta sig till en biblisk församling och efter Kristi anvisning bruka hans heliga nattvard. Det kändes godt att veta sig stå på Guds ords fasta mark äfven hvad församlingsfrågan beträffar.

Om några år började åter kalla partivindar blåsa. Inom församlingen bildades en baptistförsamling, som nu icke längre kunde fira nattvard tillsamman med nådesyskonen inom friförsamlingen. Snart nog upplöstes emellertid den lilla baptistförsamlingen, och dess medlemmar gingo in i olika baptistförsamlingar i grannskapet, men ändå stodo de kvar som medlemmar i Landskrona missionsförening. Villervallan var således ganska stor. Enär missionshuset var infastadt i den gamla missionsföreningens namn och dessutom några få medlemmar ännu hörde till föreningen, måste detta namn bibehållas. Men i missionsföreningen fanns en friförsamling, i friförsamlingen en baptistförsamling, men dess medlemmar stodo dock kvar i missionsföreningen, t. o. m. sedan deras församling upplösts. Då detta oefter-

rättlighetstillstånd varat omkr. 10 år och flera försök hade blifvit gjorda att åvägabringa någon ordning utan att komma till något resultat, lyckades det dock genom missionsföreståndaren E. J. Ekmans bemedling att få saken ordnad så, att namnet missionsförening af ofvan angifna skäl bibehölls, men att församlingslif och församlingstukt skulle öfvas inom föreningen. Baptisterna utträdde nu ur föreningen och bildade för andra gången en baptistförsamling med egen verksamhet.

XXIII.

K. A. Palmqvist.

Folkskolläraren och predikanten K. A. PALMQVIST föddes i Eke socken på Gotland den 24 dec. 1839. Föräldrarne voro fältväbeln Anders Palmqvist och hans hustru Anna Catharina. Tillsamman med 8 syskon fick han tidigt nog deltaga i arbetet på åker och äng för att aflocka den karga jorden ett nödtorftigt bröd för de många munnarna i hemmet.

Under senare hälften af 1850-talet uppstodo mycket omfattande andliga väckelser i södra delen af Gotland. I Eke socken samlades då stora skaror för att bedja och sjunga »Mose och Lambsens visor», och det såg ut, som om hela traktens befolkning skulle vilja öfverlämna sig åt Kristus. En och annan gång besöktes orten vid den tiden af en timmerman, som hette Hjorter, och en bonde från Suders i Hamra vid namn Jakobsson hvilka, ehuru deras kunskapsmått var högst ringa, blefvo af Gud använda som redskap till mångas andliga uppväckelse och lif. Till följd af dessa andliga rörelser erfor den unge Palmqvist en kraftig maning att rannsaka sig själf och förstod, att han icke stod i en rätt ställning till Gud, och att en förändring måste ske hos honom, om han skulle kunna dö salig. Han drogs dock allt fortfarande ut i ungdomens nöjen, ehuru han stundom, när glädjen stod högt i taket, på grund af inre oro i all tysthet måste aflägsna sig från det glada sällskapet.

Endast för att göra sina systrar sällskap, såsom han tyckte, reste han en afton med till en sammankomst, som hölls af den

K. A. Palmqvist.

ofvan nämnde Jakobsson. De allvarliga sanningar, han vid detta tillfälle fick höra, grepo honom djupt, och från den stunden beslöt han att bryta med världen och helt öfvergå på Herrens sida. Sedan han först i ensamheten och därefter tillsamman med andra troende i sin nöd åkallat Herrens namn, blef han genom berättelsen om den förlorade sonen (Luk. 15) lockad till den öppna fadersfamnen med den bekännelsen: »Fader, jag har syndat mot himmelen och inför dig». Och nu dröjde det icke länge, förrän han kunde sjunga: »Min kropp och själ jubla mot lefvande Gud».

Under den nämnda väckelsen vederfors Palmqvists hem stor barmhärtighet, i det alla hans syskon samt hans moder blefvo vunna för Herren.

Sedan Palmqvist kommit till tron på Gud, kände han ett innerligt behof af att förvärfva någon större kunskap, och detta så mycket mer som den folkskoleundervisning, han i barndomen erhållit, var ytterst bristfällig. Bland andra hinder, som härvid stodo honom i vägen, var äfven den uppfattningen, att högfärd skulle kunna anses vara driffjädern att söka få inhämta ett något rikare mått af vetande. Sedan han af fruktan härför under flera år hållits tillbaka, fick han i pastor Ahlbergs missionstidning läsa en till troende ynglingar ställd uppmuntran att komma till hans skola. Palmqvist tog detta såsom en vink från Gud. Skruplerna om högfärd häfdes, och år 1865 begaf han sig till pastor Ahlbergs skola på Ahlsborg i Småland, lämnande åt Herren att bestämma den lefnadsbana, han sedan skulle välja.

Ehuru kursen vid skolan på Ahlsborg var två-årig, stannade ej Palmqvist kvar där mer än ett år utan begaf sig det följande året, 1866, till Linköpings seminarium för att där fortsätta sina studier och taga skollärareexamen. Han ansåg nämligen, att han såsom skollärare ändå skulle blifva i tillfälle att verka som predikant utan att dock därvid i ekonomiskt afseende behöfva bero af denna verksamhet. Efter aflagd skollärareexamen erhöll Palmqvist först plats som extra ordinarie folkskollärare i Norrköping. Efter ett års förlopp skulle en ordinarie lärare tillsättas. Palmqvist sökte då platsen och erhöll första förslagsrummet. Det oaktadt blef han vid valet förbigången, emedan skolrådet, som på grund af Palmqvists predikoverksamhet

lärt känna honom såsom läsare, fruktade, såsom det synes, att få ännu en sådan bland skollärarne. Där fanns nämligen en troende lärare förut, som hette Widerström. Emellertid voro äfven de två andra på förslaget uppförda lärarne troende, ehuru skolrådet icke visste något därom. Den i andra förslagsrummet uppförde erhöll platsen, och det var den bekante predikanten och sångdiktaren N. Frykman från Sunne i Vermland, numera predikant i Amerika.

Sedan Palmqvist därefter tjänstgjort några månader såsom lärare vid Ljungstedtska skolan, erhöll han på initiativ af dåvarande kyrkoherden i Landskrona kallelse till skollärarebefattningen i nämnda stad. Denne hade nämligen varit i Norrköping för att studera skolväsendet vid tiden för Palmqvists vistelse där och då åhört hans proflektion. Utan att Palmqvist visste något därom, fick han alltså vid detta tillfälle egentligen aflägga prof för plats som skollärare i Landskrona. När sedermera Palmqvist vid platsens tillträdande i Landskrona besökte skolrådets ordförande, frågade honom denne, om han visste, huru han lärt känna honom, och, då Palmqvist nekande besvarade denna fråga, fortsatte han: »Jag hörde edert prof i Norrköping, och det tyckte jag om. Jag vet också, att herrn är 'läsare', men jag anser det folket bäst kunna fostra våra barn». Detta bådade ju godt för framtiden. Kyrkoherden visade ock i fortsättningen Palmqvist mycken välvilja och förskaffade honom anställning som lärare vid ett småskollärareseminarium, där han utom andra ämnen äfven undervisade i kristendom, hvilket visar, att han af kyrkoherden ansågs renlärig. Emellertid inträdde snart andra tider. Staden erhöll en ny kyrkoherde, och han jämte skolrådets flertal hade en annan uppfattning om den saken. Följden blef, att Palmqvist på grund af sin förmenta irrlärighet blef utsatt för en hätsk förföljelse från skolrådets sida. Om dessa trakasserier hafva vi förut i detta arbete berättat, se sid. 1586—1594.

Då Palmqvist kom till Landskrona, slöt han sig till de få troende, som då funnos där. En missionsförening bildades, hvars förste ordförande han blef. Därjämte förestod han söndagsskolan en längre tid. Enär föreningen vid den tiden icke hade någon stationerad predikant, tjänade han ock ofta vid ordets predikan. Under de senare åren, då missionsföreningen haft särskildt an-

ställd predikant, har Palmqvist rest omkring och predikat på andra platser samt verkat för söndagsskolan. I några år var han ock redaktör för Skånes missionssällskaps tidning, Sydsvenska Veckobladet.

XXIV.

Eslöf.

Eslöfs köping jämte angränsande municipalsamhälle med samma namn räknar för närvarande 3,500 invånare. Den ligger 34 km. norr om Malmö utmed södra stambanan. Dessutom utgå därifrån järnvägar till Landskrona och Helsingborg, till Klippan, Kristianstad och Ystad.

Den första missionsverksamheten började här 1866. Konsul P. Olsson i Helsingborg byggde då ett spannmålsmagasin och började spannmåls- och mjölhandel på platsen. Föreståndaren för affären var en troende ung man, som brann af nit för sin Herres sak. Med konsul Olssons tillåtelse användes magasinet som »kyrka». En kullstjälpt sädesrensare fick tjäna som predikstol, spannmålssäckar användes dels som bänkar dels till underlag för dylika, och så var »kyrkan» färdig. Bland de första predikanter, som uppträdde här, var Mellgren från Halland. Sedan besöktes platsen af predikanter från så väl Kristianstads traktatsällskap som Jönköpings missionsförening.

Redan 1867 började missionsvännerna tänka på att skaffa sig eget hus. Förut nämnde bokhållare verkade kraftigt därför, medel insamlades, och husbygget påbörjades. Genom felaktiga beräkningar och brist på ledning blef emellertid kostnaden betydligt större, än beräknadt var, och hela företaget hade säkerligen strandat, om icke konsul Olsson trädt emellan och betalat alltsamman.

Här bedrefs nu missionsverksamhet under 20 års tid till välsignelse för många så väl inom stationssamhället som i trakten däromkring. Under striden om försoningen splittrades vänkretsen här liksom på så många andra ställen, och hårda strider utkämpades. I synnerhet utmärkte sig härunder Möller från Bornholm

Bethelkapellet i Eslöf.

och O. Ahnfelt. Här skref den förre sin i hela södra Sverige välkända bok: »Antingen — Eller», som i Skåne erhöll rätt stor spridning och åstadkom genom sin bittra ande mycket ondt.

Omsider började en del af missionsvännerna tröttna på striden, och 1878 samlades några af dessa och beslöto bilda *Eslöfs missionsförening*. Redan samma dag inskrefvos 45 medlemmar. En försäljning för missionsverksamheten anordnades och inbringade 388 kr. Ur föreningens stadgar, som då antogos, må följande anföras:

»Föreningens ändamål är att på bibelns och den Ev. alliansens grund verka för, att Guds ord blir kändt så väl bland barn som äldre. Joh. 17: 3.

§ 2. Medlem af föreningen är hvar och en, som är känd att föra en kristlig vandel, och som nitälskar för Guds rikes utbredande samt låter anteckna sig för ett årligt bidrag till föreningen.»

En styrelse af 5 personer valdes, och till ordförande utsågs handl. N. Johnsson, hvilken befattning han ännu innehar.

I början af 1880-talet började några af de troende att enskildt fira Herrens nattvard. Som icke alla medlemmarne i missionsföreningen kunde vara med därom, bildade de förra bredvid föreningen en friförsamling. Största delen voro emellertid medlemmar i båda föreningarna. Flera af bröderna insågo dock det otillbörliga och för verksamheten skadliga att vara så söndrade, och 1895 sammanslötos de båda föreningarna till en under namnet *Missionsföreningen Betel, Eslöf*. Den ordnades såsom en församling med församlingsäldste m. m. Ordförande i styrelsen, som har ekonomien om hand, blef missionsföreningens ordförande N. Johnsson, och äldste blefvo friförsamlingens äldste, snickaren A. Olsson och trädgårdsmästaren D. Andersson.

Ar 1896 byggde missionsföreningen eget kapell, *Betel-kapellet*, som invigdes den 9 aug. samma år med predikan af dåvarande distriktsföreståndaren N. Månsson. Huset äges af ett aktiebolag, hvari dock missionsföreningen har de flesta aktierna. Missionsföreningen har numera egen predikant. För närvarande innehar E. Nyberg denna tjänst.

Under de senare åren hafva flera väckelser gått fram öfver samhället och medfört en ökning af församlingens medlemmar.

De utgöra nu omkring 100. En kraftig ungdomsförening deltager lifligt i verksamheten. Söndagsskola har hållits här sedan början på 1870-talet.

De kyrkligt sinnade missionsvännerna hafva ock på senare åren sammanslutit sig i en förening, som anslutit sig till Fosterlandsstiftelsen.

XXV.

Lund.

Den andliga rörelsen i Lund började mycket ringa. Visserligen hade en och annan af de troende prästerna gjort några ansatser för att väcka andligt intresse bland folket, men, enligt hvad som synes, tyckte deras icke troende ämbetsbröder, att Guds ord borde predikas endast i kyrkorna, och att det icke var tillbörligt för en Herrens tjänare att förkunna ordet annorstädes.

År 1857 kom en troende byggmästare Österlund från Norge för att hälsa på sin i Lund bosatte broder. Genom hans vittnesbörd blef brodern förd till tron. Denne började genast att efterforska, om det icke fanns några flera, som bekände sig till »den vägen», och han fann då några och bland dessa äfven sådana, som studerade vid universitetet. Han inbjöd dem till sitt hem, där de samlades till bönemöte. Men då de icke voro nöjda med att endast själfva blifva uppbyggda utan äfven önskade med evangelii predikan nå dem, som vandrade i mörkret, vände de sig till professor Skarstedt och bådo om hans råd och hjälp. Genom hans bemedling blef gamla seminariet öppnadt för lekmannapredikanter dock endast för sådana, som godkändes af prästerskapet. I regeln predikades där endast af de troende studenterna samt af en och annan prästman.

På ett missionsmöte, som hölls här omkring år 1860 af Lunds missionssällskap, väckte den kände missionsvännen kyrkoherde Bergman i Vinslöf förslag om att bygga ett missionshus i Lund. Han sade sig veta, att vännerna i Vinslöf och omkringliggande socknar voro mycket intresserade af, att ett sådant

hus skulle komma till stånd i stiftstaden. Förslaget antogs, och en kommitté tillsattes att ordna saken. Dessutom förordades, att kollekter skulle upptagas på de platser inom stiftet, där någon andlig lifaktighet var rådande. Huset byggdes af en tegelmästare Jönsson under öfverinseende af kommittéens ordförande biskop Thomander. I detta missionshus predikades hufvudsakligast af präster, men det var öppet äfven för lekmän.

Efter några år, då så väl tegelmästare Jönsson som många af de ledande personerna dött eller flyttat från staden, tyckte en måg till förutnämnde Jönsson, pastor Ljunghoff, som hade mest att säga i fråga om huset, att folket hade nog af att gå i kyrkan för att där höra prästerna, hvarför han stängde dess dörrar både för lekmannapredikanterna och folket. Kort därefter såldes huset till staden och utgör nu småskollärarinneseminarium.

Samtidigt med att huset stängdes, sammanslöto sig några af de troende till en liten förening under namn af *Lunds evang. luth. missionsförening* samt hyrde sig en lokal, bestående af 2 små rum, vid Trädgårdsgatan. Denna låg dock mycket aflägset och var dessutom i alla hänseenden olämplig, hvarför försök snart gjordes att få en bättre lokal. År 1877 fattades beslut om inköp af en gård vid St. Södergatan, och, sedan några bröder iklädt sig ansvarsskyldighet för de erforderliga penningmedlen, upptogos lån, och ifrågavarande gård inköptes. En sal inreddes till predikolokal, och predikanter kallades dels från Skånes missionssällskap och dels från Ev. luth. missionssällskapet i Malmö. Verksamheten såg under en kort tid lofvande ut, men, emedan föreningens skulder på huset blefvo uppsagda till betalning och det syntes omöjligt att få dem omsatta på annat håll, nödgades föreningen sälja sin egendom den 24 febr. 1879.

Den för predikan iordningsställda salen hyrdes af föreningen, och verksamheten fortsattes som förut. Men dessutom öppnades den på begäran af några, som hade baptistiska åsikter, för baptistpredikanten Vingren från Malmö, hvilket hade till följd, att en slitning uppstod. För att förhindra föreningens fullkomliga upplösning tillgreps åtgärden att stänga salen för baptisterna. Dock skulle den nybildade baptistförsamlingen, om den själf bekostade resor och underhåll för sina predikanter, få hafva sina

möten på salen, för så vidt icke dessa sammanföllo med föreningens egna möten.

Så fortgick verksamheten en tid under skiftande erfarenheter till våren 1881, då ett försök gjordes att kalla och underhålla egen predikant. På förslag af missionsföreståndaren E. J. Ekman kallades predikanten *K. J. Berg* från Gotland på ett år. Föreningen ombildades samtidigt till friförsamling. Berg antog kallelsen och hitflyttade på hösten nämnda år. Men till följd af sjukdom och ekonomiska svårigheter flyttade han redan följande höst. Många af de mera verksamma medlemmarne dels flyttade och dels skilde sig från församlingen, emedan de ansågo, att den tagit för stort afstånd från statskyrkan. Följden blef, att verksamheten nästan upphörde under en följd af år.

Då Lunds ev. luth. missionsförening ombildades, antog den namnet »Lunds kristna friförsamling». Detta namn ändrades, då församlingen 1900 infastade sin inköpta egendom vid Laboratoriigatan 4, till *Lunds betaniaförening*.

I juni 1891 rekonstituerades församlingen med ett medlemsantal af 23 medlemmar. Pred. *L. E. Lundvall* valdes till församlingsföreståndare, och predikanter kallades från skilda håll till uppehållande af verksamheten. Pred. Lundvall måste dock till följd af vissa förhållanden i Malmö snart afsäga sig ledningen af församlingen i Lund, och badmästaren *D. Hasselgren* valdes då till församlingsföreståndare, hvilken plats han ännu innehar.

Ett önskemål för den lilla församlingen var att få ett eget hus att samlas uti, men, som det knappast fanns någon af dess medlemmar, som ägde mera än sin nödtorftiga utkomst, syntes det nästan omöjligt. En liten byggnadskassa samlades af församlingen, på samma gång ett upprop om hjälp sändes till landets missionsvänner. År 1897 inköpte byggmästare Rosander från Malmö för församlingens räkning en tomt samt byggde så väl ett boningshus som ett missionshus. Det sistnämnda invigdes, fastän icke fullt färdigt, till Herrens tjänst den 9 oktober 1898. Boningshuset färdigbyggdes följande året, och, sedan allt var färdigt, öfverlämnades egendomen till församlingen, utan att Rosander tillgodoräknade sig någon förtjänst eller ersättning för sina besvär. Egendomen, på hvilken ännu hvilar 29,000 kronors skuld, kan dock genom hyrorna i det närmaste lämna missions-

huset fritt åt församlingen. Församlingen består af omkring 70 medlemmar. Den är ansluten till Svenska missionsförbundet.

De vänner, som skilde sig från församlingen, emedan de ansågo, att den icke hade en bekännelsetrogen kyrklig ståndpunkt, sammanslöto sig till en självständig förening och anslöto sig till Ev. fosterlandsstiftelsen. En tegelmästare Jönsson, broder till den förut nämnde, öppnade en samlingslokal i sin gård vid Bredgatan, där nämnda förening ännu verkar medelst predikanter från Skånes centralförening och Fosterlandsstiftelsen.

Metodisterna hafva ock församling med stationerad predikant. De hafva likväl ingen kyrka utan hyra lokal. Baptisterna hafva anslutit sig till baptistförsamlingen i Malmö, hvarifrån de erhålla predikanter. Sammankomsterna hållas å goodtemplarsalen.

XXVI.

Malmö med omnejd.[1]

I Malmö lefde under förra hälften af 1800-talet en ansedd köpman vid namn *Emanuel Bager.* Hans lefnadsdag inföll mellan åren 1788—1866. Han var en nitisk arbetare för själars förande till besinning och tro på Guds son. Detta skedde hufvudsakligen genom spridning af goda kristliga böcker och tidskrifter, hvilka han dels sålde, dels gratis utdelade. Hans stora arbetsrum, dit fattig och rik hade lika fri tillgång, såg ut som en ordnad bokhandel, och ingen, som kom dit, gick därifrån utan att först hafva fått med sig hem någon skrift samt den hjärtligaste uppmaning att komma till Jesus.

För sin varma gudsfruktan och rika kristliga verksamhet fick han så väl i staden som på landet bära namnet »den helige Bager», och med ära bar han detta namn.

I Guds hand var Bager det redskap, hvarigenom grunden lades till en fri evangelisk verksamhet i Malmö.

Under åren 1851—1863 verkade hans son *Ephraim Bager* såsom vice pastor i Karoli församling, och denna tid synes hafva varit en ljuspunkt för den andliga verksamheten i staden.

Fostrad i Kristiansfeldt var han besjälad af en lefvande ande, som Gud brukade för att väcka och fostra andligt lif. Kring honom samlades de troende på den tiden, och ur hans ynglingaförening, som bildades år 1860 och fortgick några år under hans ledning, utgingo män, som, då bland kyrkans män i Malmö ej mera fanns någon, som förstod dem, blefvo de fria missionsföreningarnas ledande män.

Under vintermånaderna år 1861 verkade maskinisterna Johansson och Forsell genom bibelläsning och bönemötens hållande här och där i husen med mycken välsignelse och framgång. Missionsintresset växte mer och mer, och åtgärder vidtogos för ordets offentliga förkunnelse, hvarför lekmän tillkallades.

Fiskaren *Jonas Larsson* från Bleking var bland de första lekmän, som uppträdde med offentlig predikan i staden. Hans kraftiga väckelserop samlade öfverfulla hus, och många trodde frälsningens ord. Det tilläts äfven Larsson att uppträda i stadens folkskolelokaler, men dessa möten följdes och öfvervakades noga af någon af stadens prästmän. Länge dröjde det dock icke, förrän skolorna åter stängdes. De stora folksamlingarna, de djupa, allvarliga behof af frälsning, som visade sig vid dessa möten, ansågos vara af sådan beskaffenhet, att skolsalarna måste stängas för lekmän.

De troende nödgades nu börja självständig fri verksamhet och förhyrde en danssal, den s. k. Sjöholmska salen, till predikolokal. Där predikades lifvets ord i andens och kraftens bevisning af så väl präster som lekmän. Nämnas må d:r P. Fjellstedt, O. Ahnfelt, fiskaren Jonas Larsson m. fl. predikanter, bland dem juden Lands, som senare blef missionsföreningens förste predikant.

Oaktadt någon ordnad verksamhet ännu ej kommit till stånd, började dock de troende nu tänka på att arbeta för något bestämdt mål. Deras första gemensamma arbete var bildandet af *Malmö barnhem,* för hvilket ändamål den första missionsauktionen hölls år 1865. Följande år började detta hem sin verksamhet.

Samma år, 1866, bildades äfven *Malmö missionsförening.* En efter den tidens kraf lämplig lokal, den s. k. Nohrborgska salen vid Östergatan, förhyrdes för verksamhetens bedrifvande,

stadgar antogos, och till ordförande valdes målaren A. Norling och till predikant juden Lands, hvilken efter endast ett års verksamhet måste lämna platsen. Predikoverksamheten inom föreningen uppehölls nu dels af tillfälliga predikanter från Kristianstads traktatsällskap och från Jönköpings missionsförening, dels af sådana som någon längre tid uppehöllo sig i staden.

År 1870 beslöt missionsföreningen i samråd med från närliggande orter inbjudna ombud att utsträcka verksamheten äfven till den närliggande landsbygden. Vid sidan af den egentliga stadsmissionen bildades nu för detta ändamål *Sydvästra Skånes missionssällskap* med sin egen styrelse. Sällskapet hade i sin tjänst flera dels fast anställda, dels under viss tid af året inom detsamma verkande predikanter och utöfvade under åren 1872—1876 en ganska vidsträckt verksamhet i sydvästra Skåne hufvudsakligen längs kusten från Helsingborg ända till Ystad. Predikanter i detta sällskaps tjänst voro: P. O. Pettersson, Magnus Jönsson — en lefnadsteckning öfver honom följer här nedan — J. Westin och studeranden Sv. Pålsson.

På allmänt sammanträde den 19 juli 1876 upplöstes detta sällskap och beslöts, att Malmö missionsförening skulle under namn af *Ev. luth. missionssällskapet i Malmö* upptaga hela denna verksamhet, som afsåg att omfatta både Skåne, Bleking och någon del af Småland. Till resepredikant på detta stora arbetsfält hade styrelsen redan kallat folkskolläraren J. Pålsson från Kastberga och predikanten J. Kvant samt som husbesökare f. d. slottskonstapeln H. Ekström. En kort teckning af den sistnämndes lif och verksamhet meddelas längre fram.

Sällskapets verksamhet i staden flyttades hösten 1877 från missionssalen vid Fabriksgatan, där den bedrifvits sedan hösten 1873, till den nyligen inköpta rymliga salen vid Gasverkstorget, hvilken ännu begagnas af samma sällskap.

Den vidtomfattande landtmissionen måste Ev. luth. missionssällskapet så småningom lämna af brist på så väl penningemedel som ock resepredikanter, men däremot utvidgades verksamheten i staden dess mera. Icke blott ett djupare behof af andligt lif väcktes utan äfven intresset att arbeta ibland barnen. Större missionsmöten anordnades för de äldre och söndagsskolverksamhet för barn. Alliansmöten höllos å Novilla, en danssal, som nu

R. F. Berg.

hyrdes. Vid dessa möten uppstod en kraftig andlig väckelse, så att många syndare blefvo frälsta.

År 1878 valdes ingeniör *R. F. Berg* till sällskapets ordförande. Antalet medlemmar ökades äfven inom missionssällskapet, och behofvet af en stationerad predikant gjorde sig tydligt gällande. Sällskapet beslöt därför på förslag af styrelsen att kalla predikanten vid Skånes missionssällskap P. E. Persson Dalqvist till predikant inom sällskapet. Kallelsen antogs af Dalqvist, som ock samma år, 1880, i juli flyttade dit. En kort lefnadsteckning öfver honom följer längre fram. De flesta af missionssällskapets medlemmar slöto sig samman för öfvandet af församlingsgemenskap, firandet af Herrens nattvard m. m. Detta skedde i sept. 1880. I slutet af samma år anslöt sig Ev. luth. missionssällskapet till Svenska missionsförbundet efter att från 1872 hafva tillhört Ev. fosterlandsstiftelsen. Detta hade till följd, att några medlemmar utgingo ur Sällskapet och började så småningom en egen missionsverksamhet. Och den 27 juni 1882 bildades *Malmö gamla ev. luth. missionsförening*. Dess ordförande var handl. A. Svensson, därefter fabrikör P. Dahlström, så öfverlärare Nordström samt sedan handl. Th. Dahl, som ännu är styrelsens ordförande. Predikolokal hyrdes på åtskilliga platser, till dess föreningens eget kapell, *Betania,* den 6 maj år 1894 invigdes och togs i bruk. Till en början hade föreningen tillfälliga predikanter. Som stationerade hafva tjänstgjort: O. Rangström, V. Svanholm, A. Sandell samt A. Nilsson. Alltifrån föreningens tillkomst har den tillhört Skånes centralförening. Anslutning till Fosterlandsstiftelsen skedde i sept. 1886.

Verksamheten inom förut nämnda Ev. luth. missionssällskapet fortgick under de mest gynnsamma förhållanden. Brödrakärleken och andens välsignelse räknades såsom det dyrbaraste inom församlingen. Den tid kom dock, då detta goda förhållande på ett sorgligt sätt förändrades. År 1885 uppkom nämligen genom Nelly Halls verksamhet en söndring inom församlingen. Flera försök att förekomma en delning af medlemmarne gjordes men misslyckades. Särskildt må här anföras några rader ur den skrifvelse, som af ing. R. F. Berg inlämnades till Ev. luth. missionssällskapet: »Mitt råd till föreningen, hvilket jag redan för en tid sedan skriftligt meddelat styrelsen, är, att densamma själf

måste utan all diskussion med slutna sedlar besluta att under innevarande verksamhetsår af kärleksfull hänsyn till dem, som anse offentlig kvinnopredikan bibelstridig, ej medgifva kvinna att å dess missionshus för äldre personer offentligt uppträda samt att välja en styrelse, som uti denna fråga är fullt enig, så att förtroendefull samverkan kan åstadkommas.» Häruti instämde flera bröder. Då beslut härom i föreningen skulle fattas, visade det sig, att halfva medlemsantalet var för detta förslag och halfva emot. Då förhållandet så var, och då enig samverkan inom föreningen var otänkbar, ansåg man det vara bättre att föreningen delades, på det att striden måtte upphöra. Härvid anfördes följande ord af Abraham till Lot: »Käre, låt icke vara träta emellan mig och dig och emellan mina och dina herdar, ty vi äro bröder. Står icke hela landet öppet för dig? Käre, skilj dig ifrån mig! Vill du åt den vänstra sidan, så går jag åt den högra, eller vill du till den högra, så går jag åt den vänstra.»

Efter vänlig skriftlig öfverenskommelse utgingo nu 130 medlemmar ur Ev. luth. missionssällskapet och bildade *Evangeliska missionsföreningen* den 16 maj 1885, och, sedan stadgar antagits och styrelse valts, utsågs till ordförande ingeniör R. F. Berg och till predikant och församlingsföreståndare P. E. Dalqvist, till predikanter J. Pålsson och Magnus Jönsson, den senare särskildt för landtmissionen, och till bokspridare och husbesökare H. Ekström, f. d. slottskonstapel. En goodtemplarsal i Rörsjöstaden hyrdes för mötens hållande.

Evangeliska missionsföreningen begärde och erhöll anslutning till Svenska missionsförbundet.

År 1886 inköptes tomt och byggdes *Betelkyrkan,* som invigdes den 30 jan. 1887. Kyrkan kostade 85,000 kronor och har sittplatser för 1,500 personer.

Ev. missionsföreningen har varit befriad från strider och slitningar, står i ett godt förhållande till öfriga missionsvänner på platsen och intresserar sig varmt för den yttre missionen särskildt den, som utöfvas af Svenska missionsförbundet. Föreningen ledes alltfort af samme ordförande, ingeniör R. F. Berg, och har ännu i sin tjänst predikanten P. E. Dalqvist och äger omkring 510 föreningsmedlemmar.

År 1888 afgick en tredje grupp från Ev. lutherska missionssällskapet, samlad omkring kringresande predikanten Aug. Andersson, och hyrde sig en predikolokal, som kallades »Emanuelskapellet», där verksamhet bedrefs med stor omväxling af predikanter, tills denna förenings medlemmar slöto sig till Evangeliska missionsföreningen (Betelföreningen) den 16 mars 1896.

Äfven år 1893 utgick omkring ett 90-tal af Ev. lutherska missionssällskapets medlemmar med anledning däraf, att sällskapets predikant L. E. Lundvall blifvit utstött ur sällskapets tjänst, och bildade en förening, *Betlehemsföreningen*, med L. E. Lundvall som sin predikant. Vid början af år 1900 såldes den egendom, där föreningen hade sin verksamhet, hvarför en ny lokal, kallad *Salem*, förhyrdes, och under det nya namnet *Emanuelsförsamlingen* flyttade föreningen dit den 14 okt. samma år.

En ung predikant A. Möller har under omkring 4 års tid verkat inom denna förening, tills Gud kallade honom hem.

Emanuelsförsamlingen är ansluten till Svenska missionsförbundet.

Ev. lutherska missionssällskapet, som bildades 1876, och från hvilket ett mindre eller större antal medlemmar vid förut omnämnda olika tider utgått och utgöra större och mindre missionsföreningar inom staden, utförer med oförminskad kraft missionsverksamhet i sin gamla lokal, missionshuset vid Gasverkstorget. Sällskapets ordförande har under många år varit och är ännu målaremästaren August Stoltz, och predikanter dels stationerade såsom L. E. Lundvall och A. Magnusson, dels alternerande från Helgelseförbundet och från Skånes missionssällskap hafva tjänat inom sällskapet.

Den första söndagsskola i Malmö, hvarom man har någon kännedom, hölls uti en privat småbarnsskola och leddes af en fröken Wetterstedt åren 1855—1859. Då upphörde visserligen den skolan, men så fortsatte flera bröder och systrar att dels i egna hem, dels hos andra samla barn omkring ordet, så att vid 1861 års början funnos flera sådana små skolor i staden. Så fortgick detta arbete till 1866, då en större sal för andliga sammankomster hyrdes af missionsföreningen, där sedan en större skola hölls med Norling och Rusell som föreståndare. År 1873 fick denna skola flytta in i en annan större lokal, och verksam-

Betlhelkyrkan i Malmö.

heten utvecklades med stora steg. År 1878 inflyttade söndagsskolan i den rymliga missionssalen vid Gasverkstorget. Tilloppet af barn blef så stort, att de fördelades på två skolor, en på f. m. och en på e. m. med hvar sin föreståndare, Rusell och ingeniör R. F. Berg. År 1885 flyttades Bergs skola till en goodtemplarsal i Rörsjöstaden och år 1887 till Betelkyrkan.

Utom denna söndagsskola finnas 6 andra i staden, nämligen Ev. lutherska missionssällskapets, gamla Ev. lutherska missionsföreningens, baptisternas, metodisternas, Emanuelsförsamlingens och K. F. U. K:s. Alla skolorna ha tillsamman ett barnantal af öfver 3,000 med 209 lärare.

Till de kristliga samfund, hvars tillkomst och utveckling ofvan omtalats, räknas nu omkring 1,200 medlemmar, och därjämte finnas i Malmö vid pass 450 medlemmar uti metodist- och baptistförsamlingarna. Under endast ett halft sekel har Guds nåd fått utföra detta verk, ty, om ock några fromma själar funnos undangömda och af Herren allena kända under den föregående tiden, var nog bådaderas antal litet och deras andelif mindre medvetet samt sällan framträdande i fruktbärande bekännelse. Men Guds nåd har ej varit fruktbärande ensamt för att vinna själar; den har äfven verkat såsom ett ljus i samhället. Vid verksamhetens begynnelse måste man ofta med fara för lif och lem samlas till de andliga mötena, och dessa afbrötos ofta af larmande skaror. Folket hade de vidunderligaste uppfattningar om verksamhetens ändamål, och lefvande kristendom var för dem ett främmande begrepp. Flertalet ansåg läsarne såsom kyrkans och kristendomens fiender. Nu däremot finnes på djupet uti nästan hvarje hjärta en mer eller mindre medveten känsla af, att läsarne äro de, som verkligen hafva en religion, och de kallas ofta kristna just af dem, som mest förakta dem. Kristna eller icke kristna är nu det afgörande. Hatet och kanske ännu mera föraktet är därmed icke mindre än förr, men ställningen är klarare och yttre våld och hotelser sällsynta. Läser man missionsföreningarnas protokoll, finner man äfven, att ordets sanningar fått fostra de troende. Herren Jesu ord om barnen var till en början så förbisedt, att ett formligt beslut fanns, det barnen ej fingo tillträde till mötena, och det dröjde en lång tid, innan föreningen började visa något intresse för söndagsskolorna, som höllos af

Salemskapellet.

enskilda medlemmar. Emot andra trossamfund fanns en sådan motvilja, att minsta samverkan ansågs farlig. Men detta har småningom aftagit, och vid olika tillfällen hafva under flera månader församlingar, som saknat lokal, fått begagna en annan församlings gemensamt med den. Därigenom hafva kärleken och förtroendet stärkts, så att alliansmöten ej sällan anordnats, och dessa hafva vanligen haft till frukt välsignade väckelser.

Den andliga verksamheten i Malmö under åren 1860—1878 gynnades af flera den tillgifna prästmän, såsom pastorn, sedermera kyrkoherden Bager, pastorerna Wihlborg, Trägårdh, Löfvall m. fl., i det att vid de större missionsmötena kyrkorna upplätos och någon präst ledde förhandlingarna samt någon gång deltog och ledde bibelsamtal å missionshusen, men efter 1878, då den fria verksamheten tog en mera bestämd riktning med öfvande af församlingsgemenskap, togo stadens prästmän afstånd från densamma.

Baptistförsamlingen i Malmö bildades den 16 augusti 1870 af den arbetssamme och begåfvade baptistpastorn *Erik Vingren*. Församlingen räknade då 9 medlemmar. Den 5 okt. 1890 invigde församlingen sitt nya kapell, som rymmer omkring 700 personer och har kostat 52,000 kronor. Antalet församlingsmedlemmar är något öfver 200.

Den 1 febr. 1871 började metodistkyrkan verksamhet i Malmö, då pastor *J. P. Hellberg* där stationerades. Efter många svårigheter med gudstjänstlokalers anskaffande inköpte församlingen fastigheten n:r 11—13 Föreningsgatan af aktiebolaget Bethlehem, där äfven ett rymligt och ändamålsenligt kapell var uppfördt, och tillträdde denna fastighet den 1 okt. 1900. Den 14 okt. började församlingen sin verksamhet i denna sin nya lokal. Efter nära 30-årig hemlöshet fick den lilla församlingen sålunda ett eget hus.

I *Limhamn* började den andliga verksamheten af lekmän år 1864. Den förste kolportören där var John Nilsson från Kristianstads traktatsällskap. Kyrkoherden på platsen var vänlig och öppnade till en början skolhusen för lekmannapredikanterna. Predikningar höllos af B. C. Rohde från Göteborg och predikanterna Nils Kåkansson och Jöns Johnsson. Nu blef det svårare att få skolhusen, ty, för hvarje gång de skulle öppnas, skulle en skrifvelse från

skolrådets ordförande cirkulera till rådets alla ledamöter för påskrifning af ja eller nej. Blefvo ja öfvervägande, öppnades skolan, blefvo däremot nej öfvervägande, förblef skolan stängd. Omsider blefvo nej afgörande, och skolhusen stängdes.

Nu samlades man till möten i Anders Nils nybyggda gård i Limhamn. Där verkade predikanterna Magnus Jönsson, Sven Pålsson, Sven Månsson m. fl. till år 1877, då i januari månad det nya missionshuset invigdes. Detta missionshus uppfördes på initiativ af ingeniör R. F. Berg, som för ändamålet bildade ett bolag. En förening bildades, och Berg blef dess ordförande och skräddaren Lars Andersson vice ordförande. År 1881 valdes ingeniör M. Pettersson till föreningens ordförande. Åren 1883—1884 gick en stor väckelse fram öfver samhället. Många själar blefvo frälsta, och ett varmt missionsintresse uppstod på Limhamn. Söndagsskolverksamhet började bland barnen, och evangelistverksamhet bedrefs bland de äldre så väl inom samhället som ock i kringliggande byar.

Limhamns friförsamling har för verksamhetens bedrifvande haft dels stationerade predikanter, dels besök af sådana från Skånes missionssällskap. Den är ansluten till Svenska missionsförbundet, och dess nuvarande föreståndare är Magnus Jönsson.

I början af 1870-talet besöktes *Lomma* af predikanter från Sydvästra Skånes missionssällskap. Bibelläsning och bönestunder höllos här och där i små trånga rum. Under tiden kommo några till tron på Herren. I slutet af 1870- och början af 1880-talet öppnade en änka Larsson sitt hus för andliga sammankomster, som höllos af bokspridaren Ekström, ingeniör R. F. Berg, P. E. Dalqvist m. fl. Nu bildades en liten missionsförening, som år 1881 hyrde en större predikolokal. Predikanter erhöllos från Malmö, och äfven predikanter från Fosterlandsstiftelsen gjorde tillfälliga besök. År 1883 byggde föreningen på initiativ och medverkan af ingeniör R. F. Berg ett eget missionshus. Predikanter från Malmö förkunnade ordet, och föreningens arbete gick framåt ganska kraftigt. År 1895 sålde föreningen sitt missionshus till Frälsningsarmén och byggde ett nytt större invid järnvägsstationen. Predikanter från Malmö evangeliska missionsförening och Skånes missionssällskap uppehålla verksamheten, hvilken under de sista åren haft en glädjande framgång.

Föreningens ordförande har under flera år varit och är ännu förmannen N. Hägg.

En liflig söndagsskolverksamhet bedrifves, som ledes af J. Mathiasson. Trots yttre motstånd och inre svaghet går den andliga verksamheten stadigt framåt på Lomma.

I Ingelstads socken ungefär 10 km. sydväst från Malmö ligger *Brödarps* by. Denna plats besöktes först i slutet af 1860-talet af kringresande lekmän från Sydvästra Skånes missionssällkap och Kristianstads traktatsällskap med evangelii predikan. Till en början fick skolhuset användas vid sammankomsterna. Snart nog stängdes dock skolhuset, ty några af skolrådets ledamöter tyckte icke om denna rörelse, men predikoverksamheten fortsattes här och där i husen. I skolrådet hade emellertid inkommit andra män och ny begäran inlämnades till kyrkoherden att få begagna skolhuset för Guds ords predikan af lekmän. I anledning häraf hölls kyrkostämma. Såsom inledning vid öfverläggningen härom uppläste då kyrkoherden det bekanta stället i Apg. 5: 38: »Ty är detta råd eller verk af människor, så varder det om intet, men är det af Gud, så kunnen I icke slå det neder, så framt I icke viljen finnas strida emot Gud.» Följden blef, att skolan åter öppnades för andliga sammankomster och användes sedan, till dess en ny kyrkoherde kom till platsen. Han tillkännagaf, att han var en fiende till sådan verksamhet, och skolan blef åter stängd. Under tiden hade äfven en söndagsskola kommit till stånd. I förbittringen häröfver förenade sig kyrkoherden med kronofogden på platsen och hotade så väl den, som ledde bönestunderna, som dem, hvilka öppnade sina hus för dem, med böter från och med 50 till och med 300 kronor. De troende svarade: »Vi frukta icke, vi fortsätta.» Nu sammankallades kyrkorådet, och dess ordförandes förslag var förbud för lekmän att uppträda inom församlingen. En af ledermöterna sade då, att han icke kunde vara med om ett sådant förbud, för det första därför att det icke vore i lag förbjudet att komma tillsamman på omförmälda sätt, samt för det andra därför att man icke kunde sitta här och afgöra, huruvida det var villfarande lära, som förkunnades, såsom man ville låta påskina. Rådets beslut blef, att dess medlemmar samtligen skulle infinna sig vid

sammankomsten och sedan fatta beslut, då de pröfvat det de hört. Men det blef sedan alldeles tyst om den saken.

År 1880 blef å samma plats, där förut krogrörelse ägt rum, ett hus inredt till bönesal, hvari de troende på platsen ännu hafva sina sammankomster. Den förste, som predikade där, var f. d. pastor Kerfstedt jämte kyrkoherden P. Lindsjö från Slågarp. Predikanter från Malmö och Trelleborg hafva tjänat och tjäna alltfort den lilla församlingen härstädes med ordets förkunnelse och i fråga om församlingsangelägenheter.

* * *

M. Jönsson.

Predikanten MAGNUS JÖNSSON föddes den 12 augusti 1835 på Abbelsås fiskläge. Vid sex års ålder satt han i kakelugnsbänken och läste sin faders nya testamente. Orden i Jesu bergspredikan: »Edert tal skall vara: 'ja ja, nej nej'; hvad därutöfver är, det är af ondo», gjorde ett djupt intryck på honom. Han tänkte: detta måtte ej vara sant, ty min far svär ofta, då han säger något. Men snart insåg han, att nya testamentet hade rätt men hans far orätt.

Vid 12 års ålder var han mycket nära Jesus, var glad i honom och mycket rädd för synden. Hans fader brukade ofta sitta på krogen. Magnus gick då att hämta hem honom. Medan han väntade på fadern, passade han på och skref med en bit krita på krogdisken korta bibelspråk, t. ex.: »Se, Guds lamm, som borttager världens synder» m. fl. Krogkunderna sade då: »Denne påg (pojke) han borde då bli präst han.» Stundom gick Magnus i stugorna och talade med folket om Herren, huru gärna han ville frälsa syndare, och skref bibelspråk och korta psalmverser i böcker, på dörrar och plank, på det att folket måtte lära känna och tro på Herren.

Vid 20 års ålder, då han var ute på Östersjön på fiske, råkade han ut för en fruktansvärd storm. Då nu döden syntes honom viss, gaf han Gud det löftet: »räddar du mig, skall jag lefva helt för dig». Han blef räddad, och Herren fick göra honom till en människofiskare. Genom läsning af bibeln och

Magnus Jönsson.

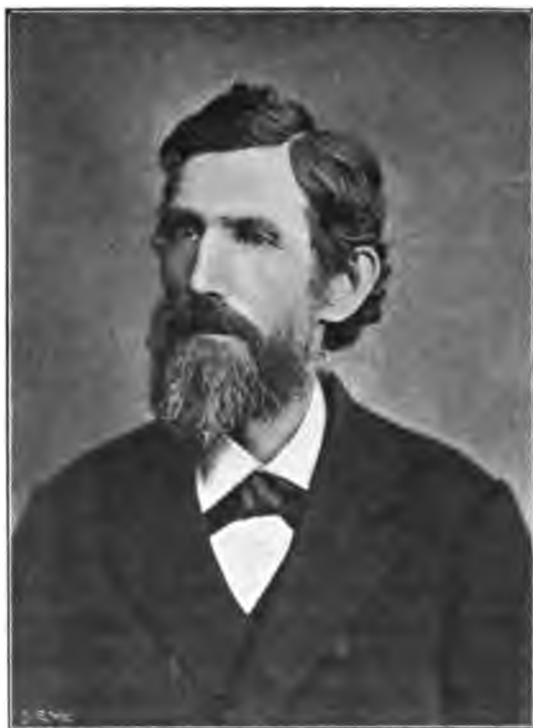
andra goda böcker fick han djupare kännedom om synd och nåd, och år 1862 — han bodde då i Skanör — blef han saligt frigjord genom ordet: »det är fullkomnadt». Hans hjärta fylldes af en öfversvällande glädje. Han måste ut och tala om Guds underbara frälsning för andra i Skanör och Falsterbo. Han skaffade sig Rosenii Pietist och föreläste därur för de ifrigt lyssnande skarorna. Sedan gick han den sex mil långa vägen till sin födelsebygd för att där föreläsa ur Pietisten och vittna om Herren för unga och gamla. Äfven där blefvo många vunna för Herren.

År 1871 invaldes Jönsson till resepredikant i Sydvästra Skånes missionssällskap och tjänade där, tills detta sällskap upplöstes. Sedan valdes han af Ev. lutherska missionssällskapet i Malmö och tjänade detta sällskap till skilsmässan 1885, då han invaldes i Ev. missionsföreningen i Malmö. Där var han anställd som predikant till 1888, då han af Lomma missionsförening valdes till predikant. År 1894 valdes han till församlingsföreståndare för Limhamns friförsamling, hvilken befattning han ännu innehar till församlingens fromma.

* * *

H. Ekström.

Predikanten HENRIK EKSTRÖM, född den 8 febr. 1823 i Gylle församling, blef omvänd år 1854 och fick frid med Gud genom orden i 1 Tim. 1: 15—16. Han var en ifrig bekännare af Jesu namn och framhöll gärna orden: »Mig är barmhärtighet vederfaren.» Åren 1843—1857 var han skånsk husar och från 1858 till 1873 slottskonstapel vid Malmö centralfängelse. Från 1873 till 1894 verkade han som husbesökare, bokspridare och predikant först inom Sydvästra Skånes missionssällskap och sedan inom Ev. lutherska missionssällskapet och slutligen inom Evangeliska missionsföreningen i Malmö, till dess Gud hemförlofvade sin trogne tjänare den 20 september 1894. Hans sista ord till den församling, han så innerligt älskade och så troget tjänat, voro: »Den fasta Guds grund blifver ståndande och har detta insegel: Herren känner de sina» etc. Hans sista ord till

Henrik Ekström.

hustru och barn, som stodo vid hans sjuksäng, voro dessa: »Se, Jesus kommer! nu kommer han!» hvarefter han afsomnade i frid.

Om sitt första verksamhetsår inom sällskapets verkningskrets skrifver Ekström: »Utom besöken i staden och dess närmaste område har jag besökt följande platser — — — — har härtill användt 331 dagar och spridt böcker för tillsamman 598 kronor, däraf 39 biblar, 31 postillor af Retzius, Luther, Rosenius och Waldenström, därtill sångböcker och utdelat 1,100 enkla blad. Och har jag genom den nåd, Gud gifvit mig, och de tillfällen, han beredt mig, samtalat med människorna och bedit med många. Flera hafva lämnat sig åt Gud och blifvit frälsta. Lofvad vare Gud, vår Gud, evinnerligen!»

* * *

P. E. P. Dalqvist.

PER ERIK PERSSON DALQVIST föddes den 7 jan. 1851 i Folkerna socken af Stora Kopparbergs län. Barndomsåren tillbragte han i ett godt och lyckligt föräldrahem, där åtminstone om söndagarna något stycke i bibeln jämte en predikan ur Nohrborgs postilla lästes och psalmer ur svenska psalmboken sjöngos. Detta hade ett godt inflytande på den unge Erik, och han manades ofta till bön i ensamheten, då synd bekändes och bön om frälsning uppsändes till Gud. Någon förvissning om frälsning vanns dock icke ännu. Åren tillbragtes fortfarande i hemmet, där då och då någon missionär, såsom C. J. Carlsson, och kolportörer talade Guds ord, ditkallade af husmodern, som fruktade Gud. Vid 21 års ålder gick Dalqvist för att störa en liten söndagsskola, som hölls af en troende småskollärarinna i hans hem. Väl inkommen i rummet mötte lärarinnan honom och utropade: »Gode Gud, hjälp Erik, ty nu går det till det yttersta!» Dessa ord gjorde ett så djupt intryck i hans själ, att han måste gå ut ur skolrummet och bedja Gud förlåta honom denna och alla andra synder, som nu likt en störtflod rusade fram för hans själs ögon. Efter några dagars själsnöd blef ställningen förtviflad, och ur djupet af hjärtat ropade han: »Gud, fräls mig, om det är möjligt, eljest förgås jag!» Då ljödo orden milda och klara:

P. E. P. Dahlqvist.

»Jag utstryker dina missgärningar såsom ett moln och dina synder såsom en dimma». Ah, tänkte han, det är Herrens ord, och hans själ uppfylldes af salig fröjd och kraft.

Vid åhörandet af en missionspredikan uppväcktes sedan hos Dalqvist åstundan att, om Herren så ville, få blifva missionär. Han omtalade sin önskan för sina älskade föräldrar. Modern sade då: »Ske Guds vilja, min käre son.» Men fadern sade: »Skall jag då få en förlorad son»! Emellertid bevilljade denne sedan sonens önskan, och sommaren 1873 inlämnade Dalqvist ansökan om inträde vid Johannelunds missionsskola. Denna ansökan besvarades med anvisning att söka inträde i den förberedande missionsskolan i Vinslöf i Skåne, för hvilken doktor Bergman var föreståndare. Ansökan sändes dit, och i februari 1874 intogs Dalqvist i denna skola. År 1876 inlämnades en ny ansökan om inträde vid Johannelunds missionsskola, men, emedan Dalqvist i denna ansökan uttalat tvifvel om tre särskilda punkter uti den augsburgska trosbekännelsen, hvilka af lefvande öfvertygelse skulle bekännas af dem, hvilka sökte inträde i missionsskolan, så vägrades Dalqvist inträde.

Doktor Bergman jämte styrelsen för missionsskolan i Vinslöf inbjödo genast, då skrifvelsen om vägradt inträde vid Johannelund anländt, Dalqvist att fortsätta i en större kurs. Denna inbjudning mottog Dalqvist med tacksamhet och reste från sitt hem i Dalarne åter till Skåne och fortsatte i skolan. Sedan han genomgått densamma, och då ingen annan missionsskola fanns i landet, där han kunde få vidare utbildning, antog han kallelse till predikant i det nybildade Skånes missionssällskap, där han tjänade som resepredikant till 1880, då han antog kallelse till predikant i Malmö ev. lutherska missionssällskaps tjänst.

XXVII.

Börringe, Heckeberga och Svedala.

I sydvästra delen af Skåne ligga de två stora herresätena Börringe och Heckeberga, det förra lydande under grefve Beck-Friis och det senare under baron Wrangel. Så väl arrendato-

rerna på dessa gods som deras tjänare lefde vid slutet af 1850-talet ett vildt och utsväfvande lif. Dryckenskap och slagsmål hörde till ordningen för dagen, då de olika godsens underhafvande sammanträffade på sina sedvanliga supgillen och danstillställningar. Någon troende fanns icke då, så vidt kändt är, på orten. Omkring år 1863 inträffade emellertid, att en ung arrendator på hemmanet Perstorp i närheten af Börringe vid namn Nils Jeppsson och hans hustru samt en ogift kvinna Maria Lundgren i Sturup blefvo omvända till Gud. Men de voro ock de enda troende på trakten i många år. Nils Jeppsson och hans hustru voro mycket verksamma för att få evangelium förkunnadt i sin hembygd, sedan de själfva fått smaka dess sötma. Ofta reste Jeppsson den 3 mil långa vägen till Lund eller den nära nog lika långa vägen till Malmö för att hämta någon predikant, som då stannade kvar i 3 à 4 dagar och vittnade om Herren dels i Perstorp, dels hos någon annan arrendator, som öppnade sitt hem för Guds ord. På detta sätt fortsatte han i flera år utan att dock se sina bemödanden krönas med någon frukt.

Omsider blef en hustru vid namn Margareta i Björkesåkra vunnen för Herren och någon tid därefter hennes broder Jöns Jönsson i Malaretorp, hvilken ännu står såsom församlingsföreståndare på platsen. Sedermera kom en f. d. skollärare Ström, som i sina yngre år varit predikant inom Helsingborgs traktatsällskap, till orten och förkunnade sinnesändringens och trons ord. Vid samma tid ankommo ock predikanterna Nils Hall och J. P. Nyström. De gjorde husbesök om dagarna och höllo bönestunder på kvällarna. Gud välsignade deras verksamhet, så att stora väckelser uppstodo, och icke så få kommo till frid med Gud. Nyström arbetade sedan i 9 år såsom Svenska missionsförbundets missionär i Lappland. Numera hafva båda två i flera år verkat som predikanter i Skånes missionssällskaps tjänst.

Efter någon tids förlopp förenade sig de frisinnade troende på platsen i en friförsamling, hvilken numera under namnet *Börringe och Heckeberga friförsamling* är ansluten till Svenska missionsförbundet. Denna församling, som för närvarande räknar omkring 120 medlemmar, har under de senare åren snarare förminskats än växt till, hvilket till väsentlig del berott därpå,

att äfven en baptistförsamling under tiden uppstått på platsen, hvars medlemmar förut till stor del tillhört friförsamlingen, hvarjämte en liten självständig friförsamling bildats vid Börringe järnvägsstation. Börringe och Heckeberga friförsamling, som till en början hade gemensam predikant med Svedala missionsförening, har numera i förening med missionsvännerna i Skurup egen predikant på så sätt, att predikanter från Skånes missionssällskap turvis hvarannan månad verka på platsen. Från denna församling har kongomissionären C. N. Börrison utgått, hvarom ock hans namn gifver antydan.

De stora godsägarne på orten hafva varit vänligt stämda mot lekmannaverksamheten, men prästerna däremot hafva med oblida ögon betraktat densamma. Så inträffade, berättas det, en gång, att vice pastorn i Gustafs socken infann sig hos grefve Beck-Friis och beklagade sig öfver de öfverhandtagande konventiklarna samt bad, att grefven måtte göra slut på dem. Grefvinnan, som satt i rummet bredvid och hörde detta, kom då in och sade: »Hvad är det du säger? Så länge våra arrendatorer samlades på sina hemman och spelade, söpo och slogos, hade du icke ett ord att säga därom, men nu, då de samlas för sin förbättrings skull, kommer du och vill, att det skall förbjudas.» Och läggande sin hand på grefvens axel sade hon: »Min gubbe lille, du gör väl icke, som han säger?» — »Nej», sade grefven, »därför kan du vara lugn. Läsarne sköta sig bäst.» Med detta besked fick prästen aflägsna sig.

Vid ett annat tillfälle, då den ena af grefvens döttrar, grefvinnan Hamilton på Ovesholm, firade sin födelsedag, sade fadern till henne: »Jag vill gifva dig något på din födelsedag. Säg, hvad vill du hafva, så kan du få efter egen önskan.» — »Ack, pappa, då ber jag, att pappa må gifva mig dansbanan, som ligger där ute i skogen!» Dansbanan blef strax upprifven, och platsen fick sedan användas till samlingsplats vid missionsmötena om somrarna, så länge den gamle grefven lefde.

En annan gång kom prästen i Genarp till baronen på Heckeberga och anklagade en af hans arrendatorer, därför att denne icke ville låta sitt barn döpas. Arrendatorn blef då framkallad, och baronen sade till honom: »Konventiklar mån I hålla, men jag tycker, att, hvad sakramenten beträffar, kunnen I rätta

eder efter prästens vilja». — »Efter hvad jag ser i Guds ord», svarade arrendatorn, »kan jag icke göra det, ty jag skulle då handla emot mitt samvete. Då skall jag hellre gå ifrån hemmanet». — »Nej för all del», sade då baronen, »tala icke om att gå från hemmanet. Jag tycker, att läsarne sköta mina hemman bäst». Så skakade han på hufvudet och tillade: »Ja, allting annat kan jag något förstå, men det religiösa har jag icke alls något begrepp om». Och därvid fick det bero.

I *Svedala,* en gammal kyrkoby, numera ett municipalsamhälle, beläget där, hvarest Malmö—Ystads och Lund—Trelleborgs järnvägar korsa hvarandra, har det sedan flera år tillbaka funnits en liten grupp af troende. Tegelmästaren Fr. Andersson från Lund inflyttade hit för längre tid sedan och arrenderade prästgården. Han tillkallade predikanter, som förkunnade evangelii ord så väl i hans hem som ock annorstädes i omnejden. Äfven andra troende inflyttade till samhället, och dessa bildade i förening med de på platsen förut boende kristna vännerna en förening med namnet »Svedala friförsamling», hvilket namn af särskild anledning år 1898 ändrades till *Svedala missionsförening,* som numera är ansluten till Svenska missionsförbundet. Ett missionshus uppfördes, som sedermera två gånger måst utvidgas och tillbyggas. Flera väckelser hafva under årens lopp uppstått på platsen, och församlingen har växt till rätt ansenligt. Söndagsskola hålles icke blott i samhället utan äfven på flera platser utomkring, och äfven bibelskola har anordnats där åtskilliga vintrar. Församlingen, som numera äger egen predikant året om, utöfvar en liflig predikoverksamhet så väl inom samhället som ock på icke så få platser i omnejden, hvarvid den ordinarie predikanten verksamt understödes af åtskilliga evangelister, som af församlingen blifvit särskildt afskilda för denna verksamhet. Dessutom hafva Guds ords vänner här både med medel och personliga krafter tagit liflig del i arbetet för evangelii utbredning så väl i hemlandet för öfrigt som ock i hednavärlden.

XXVIII.

Trelleborg med omnejd.

I Trelleborgs närhet ligger Dalköpinge och Gislöfs pastorat. Här verkade på 1850-talet en ung och nitisk pastor vid namn *Heimer,* hvars kraftiga väckelserop hördes långt utöfver det pastorat, i hvilket han nu var anställd. Många kommo genom hans verksamhet till kännedom om, att de voro syndare, som behöfde frälsas, och, eftersom Heimer själf var en frigjord evangelii förkunnare, blef han också en fridsbudbärare för de fridlösa. Därför blef den ene efter den andre frigjord i Herren och begynte att sjunga Sions visor.

Allt eftersom ryktet spred sig till andra socknar, att Heimer var en rätt herde, kommo utom socknen boende för att höra honom, och det berättas, att dessa skaror blefvo så stora, att de vid de stora högtiderna fyllde kyrkorna, så att församlingsboarne icke kunde komma in. Detta väckte knot och förbittring hos några, och det blef mummel om att hindra de så kallade »hellie» (heliga), som sprungo efter deras pastor, att komma och tränga undan församlingarnas eget folk.

Af någon okänd anledning blef Heimer flyttad därifrån efter endast en kortare tids verksamhet, till mycken saknad för kyrkoherden och folket. Emellertid kom pastor Heimer i mars 1856 för andra gången till förut nämnda pastorat efter endast 5 månaders frånvaro. Orsaken till att han så snart fick komma åter, låg delvis åtminstone i den omständigheten, att kyrkoherden Gadd med all ifver bönföll om att få honom tillbaka. Detta hade till följd, att Heimer två månader senare kom åter. I prästgården bereddes honom ett festligt mottagande, och äfven folket gaf sin glädje tillkänna öfver att hafva honom åter ibland sig.

Den tid, som nu följde, var mycket lycklig för hela orten. Friska nådevindar blåste fram öfver skånska slätten, de, som blifvit troende, stadfästes i nåden, och ännu flera blefvo förda till Herren. En trogen ämbetsbroder och varm själsfrände hade Heimer i den dåvarande pastor Kock i stora och lilla Slågarp,

sedermera kyrkoherde i Engelholm. Dessa unga prästmän voro inom ett rätt stort område de synliga redskapen under denna besökelsetid.

Under sommaren 1856 hade prosten Gadd tjänstledighet en längre tid. Under denna tid, då allt arbete hvilade på Heimer, började han att utom de söndagliga predikningarna på lördagseftermiddagarna hålla bibelförklaringar, till hvilka mycket folk samlades. Äfven det troende tjänstefolket bad om frihet för att besöka dessa sammankomster i kyrkan. Detta väckte några illasinnade personers förföljelselusta, och man gjorde allt för att trakassera honom. Vid en sådan bibelförklaring skulle, som brukligt var, prostens dräng gå upp i tornet för att ringa samman men fann sig då utestängd därifrån med ett stort hänglås. Drängen vände åter till pastorn för att fråga, hvad som var att göra. Den förutnämnde pastor Kock, som vid tillfället var närvarande, svarade: »Slå sönder låset.» Men först när drängen fått Heimers tillsägelse att så göra, blef detta verkställdt. Låset krossades, och ringningen försiggick. Det var en af församlingens mera framstående landtbrukare, som på eget bevåg ditsatt låset för att hindra dessa bibelförklaringar. Denne blef mycket förbittrad och sökte genom upprepade försök hos kontraktsprosten att få slut på dessa bibelförklaringar, som han ansåg vara olagliga, men utan resultat. Heimer fortsatte som förut. När ingenting hjälpte, blef Heimer stämd inför häradsrätten. I stämningspåståendena anklagades han, dels därför att han höll bibelförklaring på veckodagarna, dels därför att han tillåtit socknens skollärare att sköta orgeln och sjunga vid gudstjänster. Det tyckes, att utgången på ett sådant mål på förhand skulle vara gifven, men man lyckades krångla till det så, att Heimer tappade och fick böta 25 rdr. rmt.

Detta lilla nederlag kunde dock ej hämma Heimer i hans verksamhet eller beröfva honom det förtroende, han åtnjöt. Men endast ett halft år till fick denne älsklige pastor stanna inom pastoratet. Gång efter annan märkte prosten, att det blef allt färre åhörare, när han predikade, än när pastorn talade, och detta förhållande ledde därtill, att prosten skref och begärde att få vara ensam.

De troende, som efter pastor Heimers afflyttning stodo utan herde, började nu att söndagligen samlas här och där i stugorna till bön och sång. Vanligen lästes vid dessa tillfällen i någon postilla, hvarvid den förut nämnde drängen från prästgården, numera åboen Mårten Andersson, blef den, som regelbundet föreläste. Rätt många både troende och icke troende kommo till dessa sammankomster.

På 1860-talet började lekmän att komma till orten. Den förste bland dem var Karlsson från Baskemölla, och efter honom kom den ene efter den andre, såsom Sven Månsson, N. Månsson, J. Kvant, P. Svensson, J. Johnsson m. fl.

Omkring år 1868 kom en ung man, som för sjukdom måst afbryta sina studier, som bokhandlare till Trelleborg. Hans namn är *Otto Hallbeck*. Själf en lefvande kristen sökte han de troendes umgänge, samlade dem, talade med och till dem uppmuntrande, förmanande och tröstande. Genom hans kloka ledning kom snart en missionsförening till stånd. Hallbeck blef denna förenings förste ordförande. Föreningen kallades *Gylle missionsförening*. År 1868 hölls hos landtbr. Per Svensson i Gylle det första missionsmötet här på orten. Som predikanter vid detsamma tjänstgjorde d:r Bergman från Vinslöf, P. P. Welinder och konsul P. Olsson i Helsingborg.

Den 1 mars 1869 köpte Gylle missionsförening en byggnadstomt å Mellanköpinge ägor, gränsande intill Trelleborg, på hvilken ett ganska stort missionshus uppfördes under sommaren. Arbetet bedrefs med sådan fart, att man redan på hösten samma år kunde inviga detsamma vid det andra stora missionsmötet på orten. Penningar till uppförande af detta hus samlades genom frivilliga bidrag.

Ofta tjänade Hallbeck föreningen med predikoverksamhet under den tid, han stannade kvar i Trelleborg. Snart nog kunde han dock fortsätta sina studier. Till ordförande efter honom valde missionsföreningen landtbr. *O. Svensson*, som med förstånd och saktmod skött denna ansvarsfulla plats under många år, tills han, tvingad af sjukdom, måste afsäga sig uppdraget. Vid hans afgång valdes folkskolläraren *M. Beckström*, som ännu är föreningens ordförande. Han är säkerligen därtill mycket lämplig,

synnerligen som han vid förefallande behof äfven tjänar som predikant.

I slutet af oktober 1877 började man inom föreningen hålla enskilda nattvardsgångar. Den närmaste orsaken till detta steg är måhända att söka i predikanten N. Månssons kraftiga uttalanden i denna sak. Månsson var under nämnda tid föreningens predikant i 6 månader, sedan var han borta en tid men återvände och kvarstannade till stor välsignelse för föreningen under ytterligare 6 månader.

År 1882 kallades missionseleven *J. A. Eliasson* till predikant i föreningen. Han fann här ett vidsträckt arbetsfält. Det blef till stor del en resepredikantverksamhet, han här fick utföra. Församlingsfrågan låg då i sin linda, men genom Eliassons nit för församlingsordning och ett kristligt församlingslif blef denna sak omfattad på ett dittills inom föreningen okändt sätt. Efter 2 års vistelse här flyttade Eliasson till sin hemtrakt i Västergötland. Till hans efterträdare som predikant kallades missionseleven *K. G. V. Svensson,* sedermera predikant i Skånes missionssällskap. Han stannade endast ett år här men fortsatte under denna tid det evangeliska arbetet på samma sätt som den föregående till föreningens bästa. Sedan dess har föreningen ej haft någon egen predikant utan har den mesta tiden betjänats af predikanter från Skånes missionssällskap.

För öfrigt har föreningen verkat genom att kalla och utsända bokspridare och bibelkvinnor i omkringliggande trakter. En af dessa är predikanten *N. Hall.* Han är född i Maglarps församling, Skytts härad af Malmöhus län den 21 jan. 1857. Han vistades i sitt hem, tills han vid 15 års ålder kom i målarelära. Lärotiden varade i 4 år. Under denna tid vaknade han till medvetande om sin synd och fick se sig som en förlorad syndare, som behöfde frälsas. Efter att en tid hafva gått fridlös och olycklig kom han på nyåret 1875 till frid med Gud. År 1880 erhöll han kallelse af Gylle missionsförening att verka som dess bokspridare och sändes af nämnda förening att verka på Börringe och Heckeberga herregods vintrarna 1880—1882.

Friska nådevindar blåste vid denna tid fram öfver dessa trakter. Hall fortsatte med skriftspridning och predikoverk-

N. Hall.

samhet i föreningens tjänst äfven under vintern 1883 men arbetade som målare under somrarna.

År 1884 sökte han inträde i Svenska missionsförbundets missionsskola i Vinslöf och vistades där från och med höstterminen 1884 till skolans afslutning våren 1886. Samma år erhöll kan kallelse' af Skånes missionssällskap och har sedan dess verkat som detta sällskaps predikant.

År 1898 enades föreningen med Trelleborgs stadsmissionsförening om att hafva en gemensam församlingsföreståndare och predikant och kallades därtill *And. Andersson Aldén* från Vingåker men född i Skåne, som antog kallelsen och tillträdde denna plats i okt. 1898. Aldéns hälsa försvagades emellertid efter en jämförelsevis kort verksamhet här, så att han i mars 1901 måste upphöra därmed till sorg och saknad för föreningen.

Norr ut på 10 km:s afstånd från Trelleborg ligga Stora och Lilla Slågarps pastorat. Här verkade 1856 den förut nämnde pastor Kock med stort nit och mycken angelägenhet om själars frälsning. Ännu i dag minnes man honom med kärlek, och många små berättelser förtäljas om honom, synnerligen om hans stora gifmildhet.

Efter Kock kom till pastoratet den för sin varma gudsfruktan vidt kände kyrkoherden *P. Lindsjö,* som med stor uthållighet verkat till mångas frälsning synnerligen bland ungdomen.

Som naturligt är, har verksamheten från början ända tills nu burit en mera kyrklig prägel, men under rätt många år hafva dock både präster och lekmän varit förenade i det gemensamma arbetet. Detta åter ledde till bildandet af *Skånes centralförening* år 1885.

Lindsjö tog verksam del i nämnda förenings bildande. Han blef också föreningens ordförande, hvilken plats han innehade ända till sin död 1899. Centralföreningen, såsom hon gemenligen kallas, verkar genom resepredikanter, som cirkulera öfver det område eller de platser, som anslutit sig till föreningen.

För att erhålla besök måste den eller de, som därom framställa begäran, ansvara för, att en bestämd årlig afgift från platsen inkommer till föreningen. Dess första predikanter voro A. Persson, som redan ingått i hvilan, och Sandahl. Senare hafva in-

valts Boman, Lindmark, Brun och Edblom. För någon månad hafva de besök af Kristianstads traktatsällskaps predikanter.

I självfva staden *Trelleborg,* där under årens lopp en liten grupp af troende uppstått såsom frukt af den här ofvan skildrade andliga rörelsen, bildades den 8 april 1885 en förening, som bär namnet *Trelleborgs stads missionsförening.* Enligt protokollet från nämnda dag sammankommo då omkring 20 personer, hvilka förbundo sig till ett frivilligt årsbidrag för befrämjande af den nybildade föreningens verksamhet.

Till samhället hade förut inflyttat några för missionens sak intresserade personer, bland andra hamnkaptenen M. Pålsson och stadsingeniörens fru, Maria Götherström, m. fl. Dessa tillsamman med två eller tre inom staden boende familjer, hvilka tillhörde Gylle missionsförening, voro de, som bildade nämnda förening.

Dess förste ordförande blef fotografen *L. H. Borgström,* hvilken utan tvifvel inlagt den största förtjänsten om föreningens bildande. Den nya föreningen förhyrde en f. d. fabrikslokal, som bar namnet »Postmästaresalen», och Gud välsignade verksamheten i denna sal, så att några drogos med på vägen till lifvet. Men eftersom det var en olämplig samlingslokal, så framställdes förslag om anskaffande af annan, lämpligare sådan. Slutligen hyrdes goodtemplarnes nybyggda ordenslokal, men många svårigheter uppkommo till följd däraf. Nykterhetsvännerna voro delade i två grupper, som hade lika rätt i lokalen, och än kom den ena och än den andra af dessa föreningar och ville hafva sina sammanträden vid tiden för missionsföreningens möten, hvarför de ofta trängde ut folket, som var samladt omkring Guds ord.

Vid ett tillfälle — för att anföra ett exempel — då en predikant från Amerika höll på att tala till den i lokalen tätt packade folkskaran, framträdde en af templarne, tog predikanten i armen och bad honom upphöra att tala, ty nu skulle de hafva möte. Den nämnde predikanten blef så bestört däröfver, att han började bedja och ropa till Gud, sägande bl. a.: »Gif dessa vänner ett eget hus», och det blef ett bönerop, som steg till himmelen. Detta grep hela skaran, och dagen därefter var det ett sökande och letande efter lämplig tomt för ett missionshus. Efter några månader var tomt köpt och kontant betald. Nu

gällde det att få penningar för själfva husbygget. Dels genom utsända samlingslistor och kollekter, dels genom stor offervillighet från föreningens sida inflöto nödiga medel för husets byggande, och den 15 okt. 1893 kunde föreningen fira invigningsfest. Det var för evangelii vänner en verklig högtidsdag. Huset hade kostat omkring 8,000 kr., och på detsamma hvilade en skuld af något öfver 2,500 kr., allt det öfriga hade kunnat betalas. Om ett par år visade sig lokalen för trång, och genom Guds underbara ledning kände en landtbrukarehustru sig särskildt manad att skänka en summa penningar till ny tomt. Sommaren 1899 ombyggde föreningen huset för en kostnad af omkring 10,000 kronor, hvaraf en stor del ännu är skuld.

Efter L. H. Borgström, som var föreningens ordförande i 4 år, valdes handl. Nils Jeppsson till denna tjänst, som han sedan innehade en tid af 11 år, tills han till följd af andra göromål år 1901 måste afsäga sig detta uppdrag. Han har under dessa år skött sin tjänst till föreningens sanna bästa. Sergeant B. Weberg blef invald i hans ställe. Som församlingsföreståndare har skomakaremästare M. Lindberg tjänat föreningen under en lång följd af år, synnerligen då ingen stationerad predikant varit på platsen. Föreningen har under hela tiden för sin tillvaro mer eller mindre blifvit betjänad vid ordets predikan af Skånes missionssällskaps predikanter. Så har en af dessa predikanter varit stationerad inom föreningen under 2 år. I samband med Maglarps missionsförening, Kempinge och Skanör och Falsterbo missionsföreningar bildar föreningen en krets inom Skånes missionssällskap, benämnd »Trelleborgs västra krets».

XXIX.

Skanör och Falsterbo.

Före år 1851 hade ingen lekmannaverksamhet bedrifvits i städerna Skanör och Falsterbo. Vid den tiden härskade därför ock i dessa städer en mörk och dyster natt på det andliga området. Visserligen besökte folket gudstjänsten i kyrkan på söndagsför-

middagen, men på eftermiddagen samlades man i danslokalerna, och ingen fanns, som däri såg något orätt. Emellertid skulle äfven här i kraft af Guds frälsarekärlek en andlig daggryning inträda.

En från staden Skanör bördig sjökapten vid namn *P. A. Dyberg,* som vid sina resor till sjös under senare hälften af 1840-talet flera gånger besökt Stockholm, hade där fått höra C. O. Rosenius predika och därigenom erhållit ett djupt och outplånligt intryck af sanningen. Ehuru han själf icke ännu fått förvissning om barnaskap hos Gud, tänkte han likväl understundom, att hans moder och syster, som voro bosatta i Skanör, skulle blifva omvända och lyckliga, om de finge höra det glada budskapet, och att det därför vore hans plikt att göra hvad han kunde, att icke äfven de skulle förblifva på syndens väg. Han vände sig därför till Brittiska och utländska bibelsällskapets kolportör i Stockholm Anders Ljungberg, genom hvars åtgörande han kommit att få höra Rosenius, och sade: »Du vet, att i min hembygd råder ett tjockt andligt mörker. Skulle du ej vilja komma dit ned och predika samt tala med folket där? Om några veckor upphör sjöfarten för året. Jag skall just hem för julhelgen, och, vill du följa med mig hem, så skall du få fri resa och fritt logi m. m.» Ljungberg var villig därtill, och, utrustad med fullmakt af nämnda bibelsällskaps ombud grosshandl. Keijser i Stockholm att under vintern verka bland sjöfolket i Sveriges södra provinser medelst spridning af biblar och andra goda böcker samt försedd med ett tillräckligt antal biblar och Luthers skrifter m. m., anträdde han i sällskap med kapten Dyberg resan till Skanör. Det var vid slutet af år 1850. Sedan Ljungberg först besökt d:r Fjellstedt, som gaf honom en del ex. af Bibelvännen och Lunds missionstidning samt många uppmuntringar för arbetet, begynte han nu sin verksamhet här. Han gick omkring från stuga till stuga, samtalade med människorna om det, som tillhörde deras frälsning, och utdelade skrifter. Då och då höll han på aftonen en bönestund i någon för tillfället upplåten lokal. Sjöfolket var allmänt hemkommet, och många samlades för att höra honom, somliga af nyfikenhet och somliga af verkligt begär att få höra till lif och frid. Det blef nu äfven ett ifrigt spörjande och diskuterande om kolportören och hans verksamhet;

somliga sade: »han är god», andra sade: »han är ond», och kyrkoherden sade: »han förförer folket.» Och för att göra slut på ofoget uppläste kyrkoherden från predikstolen det s. k. konventikelplakatet samt förehöll sina församlingsboar, hurusom konungen stadgat fängelse- samt vatten- och brödstraff för hvar och en, som uppläte sitt hus för läsaresammankomster eller tillställde sådana. Många blödiga hjärtan blefvo då förskräckta, och fienderna jublade. Genom kapten Dybergs och d:r Fjellstedts kraftiga uppträdande till försvar för Ljungberg blefvo motståndarnes anslag om intet, så att han ostördt kunde fortsätta sin verksamhet. Herren bekände sig därtill. Icke så få personer fingo sina ögon öppnade till att icke blott se sin synd och sitt behof af en verklig pånyttfödelse utan ock blicka in i evangelium och se sin benådning i Kristus Jesus. Bland dessa, som sålunda blefvo rättfärdiggjorda genom tron och fingo frid med Gud, voro äfven kapten Dybergs moder och hans syster Maria. Kapten Dyberg kom ock själf samma vinter till evangelii ljus och begynte med Paulus räkna allt sitt eget för afskräde mot det öfverträffande i Jesu Kristi kunskap. För honom hade vägen dit varit lång, under det hans syster »strax föll till», då den himmelska kallelsen kom till henne.

På våren 1851 måste Ljungberg återvända till Stockholm, men Herren fortsatte sitt påbegynta verk i Skanör. Till en början kände sig de troende där öfvergifna såsom får, som icke hade någon herde. Från predikstolen utpekades de såsom en förvillad hop. De hade icke ibland sig en enda mansperson, som kunde till uppbyggelse ordenligt föreläsa, men snart begynte de söndagligen efter att hafva bevistat gudstjänsten i kyrkan samlas hos mamsell Dyberg till gemensam uppbyggelse. Hon var af naturen rikt begåfvad samt ägde ett lugnt och sansadt väsen, och, då nu allt detta blef helgadt af nåden, så kom hon helt naturligt att intaga en ledande ställning vid de nyomvändas sammankomster. Hon föreläste därvid någon predikan ur Luthers postilla eller ett stycke ur någon annan god bok, och så efter gemensam bön skildes de åt. Till en början sökte kyrkoherden göra slut på sammankomsterna, men, då både borgmästaren och flera af kyrkorådsmedlemmarne visade sig obenägna att hjälpa honom härvid, upphörde han med sitt motstånd. Under tiden

grep väckelsen omkring sig, och många frälsningssökande personer äfven från aflägsna platser vände sig till mamsell Dyberg med begäran om råd och vägledning i själens angelägenheter. Under 5 års tid utöfvade hon sålunda i all anspråkslöshet en ganska betydelsefull evangelisk verksamhet i Skanör. Hon afsomnade i tron på Herren den 28 augusti 1855.

Under den följande tiden besöktes Skanör och Falsterbo då och då af resepredikanter, genom hvilkas verksamhet en och annan blef vunnen för Herren. År 1872 ankom till Falsterbo maskinisten Fr. Forsell från Malmö. Han förkunnade med värma frälsningens budskap, och flera personer på denna plats räkna från den tiden sin omvändelse. Till en början hyrdes både i Skanör och Falsterbo danslokaler till samlingsrum vid bönestunderna. År 1869 inköptes i Skanör ett särskildt hus, som inreddes till missionshus, men, som det vid vissa tillfällen befanns vara för litet, uppfördes år 1886 ett nytt missionshus i staden. I Falsterbo byggdes ett missionshus år 1870. Redan före denna tid hade i båda städerna söndagsskolverksamhet blifvit började, som ännu fortgår med välsignelse.

Några svårare lärostrider hafva i allmänhet ej förekommit bland de troende på dessa platser. Men då den nuvarande kyrkoherden O. Pfaff i Skanör, hvilken hade rykte om sig att vara troende, inflyttade till staden, började han med all ifver arbeta på att leda den evangeliska verksamheten in i en strängt kyrklig riktning och sökte för denna sak vinna både missionsföreningen och missionshuset, hvarjämte han tillkallade predikanter endast från Centralföreningen. På grund af de mera frisinnade missionsvännernas vakenhet misslyckades dock denna plan, men följden blef likväl, att de troende i bägge städerna splittrades i två föreningar, och sålunda uppstod vid sidan af den förutvarande verksamheten en ny sådan af mera strängt kyrklig art. Efter någon tid byggde de kyrkligt sinnade vännerna i Skanör ett nytt missionshus. I Falsterbo använda de folkskolan till predikolokal.

De frisinnade troende i Skanör och Falsterbo äro sedan längre tid tillbaka sammanslutna i Skanörs missionsförening och Falsterbo missionsförening, hvilka numera äro anslutna till

Svenska missionsförbundet. Båda dessa föreningar betjänas af predikanter från Skånes missionssällskap, hvarjämte föreningen i Falsterbo erhåller predikobesök från Ev. lutherska föreningen i Malmö.

XXX.

Baptisternas, Helge Åkessons, metodisternas m. fl. frikyrkliga samfunds verksamhet.

Vi hafva redan (se sid. 1270) omnämnt, hurusom det allt ifrån år 1855 i Skåne funnits ett ordnadt *baptistsamfund* med egna predikanter. Detta samfund har utbredt sin verksamhet rätt betydligt och äger nu öfverallt i Skåne större och mindre församlingar. Baptisterna hafva ock rönt rätt mycken förföljelse. Det lär till och med finnas fall, då de blifvit nekade kyrklig vigsel, oaktadt de först vid myndig ålder blifvit baptister och således varit både döpta och konfirmerade enligt statskyrkans ritual. Äfven hafva de blifvit nekade prästerligt biträde vid begrafningar.

Det har äfven ofta inträffat här som annorstädes, att prästerna velat tvinga baptistiska föräldrar att låta döpa sina barn. Men så småningom hafva tiderna förändrat sig. Nu veta vi, att enligt svensk lag sådana, som icke äro döpta eller konfirmerade, kunna få borgerlig vigsel, och att de, som blifvit döpta och konfirmerade inom statskyrkan men sedermera öfvergått till baptisterna, kunna erhålla kyrklig vigsel. Genom denna lag hafva baptisterna blifvit befriade från mycket bråk och många bekymmer. Då baptisterna på senare tider understundom visat, att de själfva kunna begrafva sina döda utan hjälp från statskyrkans präster, hafva dessa senare blifvit mycket uppbragta och till och med fört rättegång därom. Det hände för icke så många år sedan, att en smed i Björnekulla genom döden förlorade sitt barn. Han anmälde dödsfallet för kyrkoherden och begärde hans biträde vid begrafningen. Men då fadern ville begrafva sitt barn en söckendag, vägrade kyrkoherden att biträda. Men påföljande söndag kastade han några skoflar mull på den höljda grafven.

Några år därefter dog å nyo ett barn för samme smed, som då tänkte för sig själf: »Om prästen icke ville biträda mig förra gången, så må han ock nu slippa.» Han anmälde, hvilken dag barnet hade dött, och när han ämnade begrafva det, men begärde icke prästens biträde. Pastorn lät sedan gräfva upp grafven, kastade tre skoflar mull på kistan, lät sedan åter hölja grafven, stämde smeden och — förlorade rättegången. Mer humana präster hafva dock tillåtit baptisterna att själfva begrafva sina döda utan att däraf göra något väsen.

Baptisterna taga stor del i nykterhetsverksamheten, och deras predikanter uppträda ofta som nykterhetstalare. I söndagsskolverksamheten taga de en framstående plats och hafva några söndagsskolmissionärer, hvilka uteslutande resa för söndagsskolan. Förutom stationerade predikanter på åtskilliga större platser hafva de ock resepredikanter, hvilka månatligen besöka de mindre församlingarna. Baptistsällskapet i Skåne är sammanslutet med det stora baptistsamfundet i landet, och gemensamt med detta bedrifva de mission både i hednavärlden och i katolska länder

Äfven från baptistsamfundet har separation ägt rum. *Helge Åkesson* (se sid. 1272 o. f.), en bondson från Stenestads socken i Skåne, hvilken i yngre år studerat till präst, uppträdde med åsikter i försoningsfrågan, hvilka till sina grunddrag öfverensstämde med den af lektor Waldenström framställda läran. Han sade nämligen, att »Jesus icke hade försonat världen med Gud, att Kristi lidande icke var en betalning för världens syndaskuld, att han icke uppfyllt lagen i vårt ställe, och att hans rättfärdighet icke skulle blifva oss tillräknad, utan att vi måste *göras rättfärdiga till vårt väsende.*» Detta ansågs vara en oerhörd villfarelse, så att baptisterna icke kunde tillåta honom att stanna kvar inom sitt samfund. På en årskonferens beslöts ock, att Helge Åkesson skulle uteslutas från samfundet. Då reste sig en gudfruktig och verksam baptistpredikant, *Nils Petter Truedsson* från Hishults socken i Halland, och sade, att han för sin del i allo öfverensstämde med Helge Åkesson, och, då man nu uteslöt honom, så förklarade Truedsson, att han ville själfmant afgå ifrån baptistsamfundet. Har sedan dess någon medlem omfattat Helge

Åkessons meningar, så har han ock genast frivilligt lämnat baptistsamfundet och slutit sig till de s. k. helgeanerna.

Men Helge Åkesson förblef icke overksam. Det visade sig snart, att icke så få af samfundets medlemmar omfattat hans förmenta villfarelse. De ogillade de åtgärder, man vidtagit mot Åkesson, och gingo ut från samfundet och bildade nya församlingar. Så t. ex. öfvergick hela församlingen i västra Broby, halfva församlingen i Oderup och på andra ställen flera eller färre medlemmar till Åkesson. Dessa helgeaner hafva egna predikanter men gifva dem ingen lön. Sina medlemmar erhålla de hufvudsakligen från andra samfund; dock är deras verksamhet bland de oomvända icke helt och hållet fruktlös.

Helge Åkesson är själf mycket mild i sitt omdöme om andra. Men de, som bära namnet efter honom, gå däremot, som vanligt är, längre än mästaren och äro mycket stränga och hårda samt vilja sällan höra några andra än sina egna predikanter. Dock finnas härutinnan vackra undantag.

Beträffande läran om frälsningen från synden i den närvarande tiden går Helge Åkesson mycket långt. För öfrigt säger han, att, om människan blott är trogen det ljus, hon har, så skall Gud föra henne lyckligt fram till målet, hon må för öfrigt vara medlem af hvilket samfund som helst.

Äfven helgeanerna hafva haft svåra strider att utkämpa, särskildt emot sina egna medlemmar. För några år sedan framkommo åtskilliga af deras församlingsföreståndare med, såsom de menade, ett nytt ljus i läran. De lärde, att »det finnes ingen annan nyfödelse än dopet. I dopet går man in på Kristi läras föreskrifter, och det är detta, som liknelsevis kallas födelse. Något lif blir man dock icke delaktig af förrän i uppståndelsen. Ingen är Guds barn, förrän han är döpt. Man kan visserligen hafva gjort sinnesändring, men Guds barn är man dock icke. Men de, som tro och låta döpa sig, äro Guds barn, och de skola delaktiggöras af lifvet i uppståndelsen, men de andra dö och — varda till intet.» De hålla så noga på lärans renhet — efter deras uppfattning — att, om någon varder upplyst om det rätta och icke vill böja sig därför, så anses han icke vara Guds barn, äfven om han är döpt. De anse sig icke heller i en församling kunna stå tillsamman med andra än dem, som i dessa stycken

tänka lika. Därför skilde de sig också ifrån de egentliga helgeanerna och bildade en ny församling, hvars medlemmar efter en viss Johansson kallades johanniter. Detta parti har dock aldrig fått någon större utbredning. Dess medlemmar rekryteras hufvudsakligast ifrån helgeanerna. Dess flesta medlemmar bo i mellersta och västra Skåne.

Äfven *metodister* finnas i Skåne. De hafva dock icke vunnit den utbredning som de öfriga sällskapen. I några religionsstrider hafva de icke inblandat sig utan hafva i detta afseende varit oberörda, på samma gång som de med lif och värma verkat för syndares frälsning. De hafva församlingar med egna pastorer i städerna Malmö, Lund, Landskrona och Helsingborg. Dessutom hafva de smärre kapell, såsom t. ex. i södra Möinge, Teckomatorp, fiskläget Råå och kolgrufvan Bjuf. På de två sistnämnda ställena finnas rätt många medlemmar, hvilka betjänas af pastorn i Helsingborg. I allmänhet hafva metodistförsamlingarnas medlemmar gått ut ur statskyrkan, och deras pastorer äro gärna hörda af andra samfunds troende.

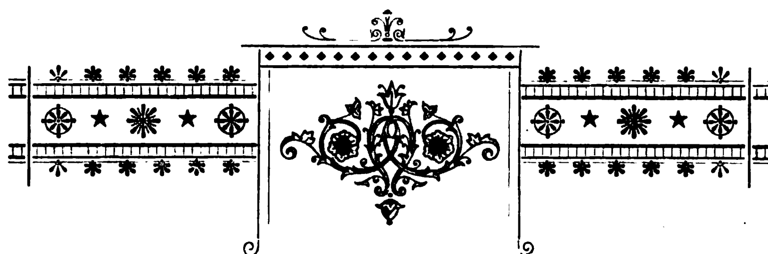
På senare tider har äfven *Helgelseförbundet* börjat verka här och där i Skåne. En af hufvudpunkterna för dess verksamhet har varit Malmö.

Mot slutet af 1880-talet kom äfven *Frälsningsarmén* till Skåne och slog sig ned i Malmö, där den hyrde sig tvenne salar och började bedrifva verksamhet. Denna verksamhet rönte till en början allvarsamt motstånd. Folkmassorna samlades understundom i afsikt att öfva våld på officerarne och förföljde dem alltsom oftast med stenkastning, så att polisen måste gå vid deras sida för att skydda dem för den råa massan. Till sist beslöt myndigheterna, att verksamheten skulle nedläggas, emedan de ej ansågo sig kunna styra folket. Armén rättade sig efter förbudet, nedlade den offentliga verksamheten samt lämnade den ena salen ifrån sig. Två af officerarne kvarstannade dock och höllo möten i den andra salen för soldaterna. Under tiden inlämnade de till Kungl. Maj:t ansökan att åter få rättighet att upptaga arbetet. Denna ansökan beviljades, och sedermera har lugn och ordning inträdt. Armén har en kår i hvar och en af provinsens åtta städer, Lund, Landskrona, Helsingborg, Engelholm, Kristian-

stad, Simrishamn, Ystad och Trelleborg, samt två kårer i Malmö och en i Eslöf.

Till sist vilja vi omnämna ett samfund, hvilket har sitt hufvudsäte i Amerika. Detta samfund underhöll på 1880-talet en missionär vid namn *Hope* i Köpenhamn. Denne Hope reste öfver till Malmö, bosatte sig där för någon tid och började verksamhet. Han vann visserligen några anhängare, men, som arbetet icke tycktes hafva någon större framgång, så begaf han sig åter till Amerika. Han tillsatte dock vid afresan en skomakare *Olsson* från Malmö, hvilken skulle öfvertaga ledningen af denna verksamhet. Ofvannämnde Olsson var mer nitisk än Hope och vann därför flera anhängare. Han begaf sig ut på landet, höll där möten och gjorde husbesök. I allmänhet gaf man honom det vittnesbördet, att han förde ett gudfruktigt lif och var mild i sin umgängelse med andra troende. Han bildade församlingar i Kjeflinge, Hör och Vanneberga. På sistnämnda plats köpte han en egendom och bosatte sig där med sin familj. Efter någon tid begaf sig Olsson öfver till Amerika, och man har anledning misstänka, att denna afresa var föranledd af ett syndafall här i hemlandet. Sedan dess har verksamheten icke gått framåt, fastmer tillbaka. Församlingen i Hör har blifvit upplöst. Den i Kjeflinge lär hafva fört den friskaste tillvaron af dem alla. Ofvannämnda parti är ett slags baptister med en högst egendomlig uppfattning. De döpa nämligen sina medlemmar förmedelst nedsänkning tre gånger, först till fadern, sedan till sonen och sedan till den helige ande. De, som äro döpta förut, kunna få räkna sitt dop till *en* af gudomspersonerna och sedan låta döpa sig till de andra två, om de så vilja. De hafva sluten kommunion, och icke ens baptisterna få deltaga i deras nattvardsgångar. De hafva äfven infört fottvagning vid sina församlingsmöten.

Plymouth-bröderna finnas också både i Malmö och Kristianstad samt några få i Landskrona och Helsingborg, hvilka särskildt omfatta nordöstra Smålands missionsverksamhet.

NITTIONDETREDJE KAPITLET.

Andliga rörelser på Gotland och Öland.

I.

Gotland.

Den första aug. 1860 inköpte Guds ords vänner i Visby en tomt för missionshus i staden. För anskaffande af medel hade en syförening den 6 mars nämnda år börjat sin verksamhet. Samma år ankom på missionsvännernas kallelse diakonissan Kristina Henriksson, en varmhjärtad missions- och barnavän, och började småbarnsskola i staden.

Det var icke tänkbart, att stadens myndigheter skulle hafva upplåtit kyrkan eller något af skolhusen till samlingslokal för de andliga sammankomsterna. Egen sådan lokal måste därför missionsvännerna förskaffa sig. På den förut nämnda tomten uppfördes därför ett missionshus. Arbetet därpå började den 25 okt. 1860 och var den 1 därpå följande maj så långt framskridet, att småskolan kunde däri inrymmas. Sommaren därpå fullbordades det fullständigt. Kostnaderna bestredos genom frivilliga bidrag, insamlade bland missionsvännerna, hvilka alla hörde till de mindre bemedlade. Stockholmsvännerna gjorde ock sin goda insats härvid. I missionshuset samlade man sig regelbundet två

gånger hvarje helgdag och dessutom någon gång i veckan. Ingen ordinarie predikant fanns ännu här. Man läste något kapitel ur bibeln, en predikan ur någon god postilla eller något godt stycke ur Rosenii Pietist, sjöng Rutströms och Ahnfelts sånger samt åkallade flitigt Herrens namn. Både män och kvinnor tackade och lofvade Gud vid sammankomsterna. Så snart någon predikant med godt rykte ankom till staden, mottogs denne med glädje och fick predika i vännernas gemensamma hus. Och Guds ord bar frukt.

Vid denna tid började några af öns bildade personer omfatta Jesu Kristi nåd. En och annan lärjunge vid Visby elementarskola hörde med glädje den evangeliska predikan. Vice pastor V. P. BUDIN i Endre, sedermera kontraktsprost, uppträdde nu i sitt pastorat och predikade med väldighet bättringens predikan. Stora skaror af människor så från staden som från landsbygden kommo och hörde hans predikan, men äldre kristna sade om honom: »Han gör vägen till himmelen alltför lång och besvärlig.» På Fårö var *C. J. Norrby*, sedermera teologie professor i Uppsala, vid denna tid pastorsadjunkt. Han var en begåfvad och för Kristi sak varmt nitälskande predikant. När han besökte staden, predikade han gärna och oförskräckt Guds ord på missionshuset. Då vid denna tid en prästsyssla vid domkyrkan var ledig, blef Norrby, på missionsvännernas hos biskop Anjou framställda begäran, kallad till denna syssla. Så i kyrkan som i missionshuset predikade han på sitt vanliga nitiska sätt samt deltog med intresse i missionsarbetet, och missionsvännerna sågo upp till honom med odeladt förtroende. På hans inrådan uppsade de, ehuru med svidande hjärta, den nitiska lärarinnan Kristina Henriksson för att få en mera kunskapsrik person på samma plats. En sådan erhölls ock men ersattes efter något år med en lärarinna från pastor P. A. Ahlbergs skola.

För att få sin hälsa återställd anträdde pastor Norrby år 1863 en utrikes resa. Före afresan tillkallade han de ledande männen i missionsföreningen för att, såsom han sade, till föreningens betryggande förelägga dem ordentliga stadgar. Dessa innehöllo bland annat bestämmelser därom, att föreningens privatskola skulle ställas under skolrådets uppsikt, samt att ingen annan än präst eller af prästerskapet godkänd predikant finge

hålla predikan i föreningens samlingslokal. På tillstyrkan af d:r A. F. Melander samt lektorerna P. M. Elmblad och A. P. Falk förkastades emellertid pastorns stadgar och vidhöllos redan förut antagna sådana. Efter slutad afskedspredikan i missionshuset, som då var besökt af omkring 400 personer, sade Norrby: »Emedan missionsföreningen, såsom mig nu är bekant, icke vill underordna sig de kyrkliga myndigheterna och den sålunda är inne på en farlig afväg, måste jag i afskedets stund gifva mina åhörare en allvarlig varning för denna verksamhet. Att beträda den kyrkliga söndringens väg därom kan jag under inga villkor vara med. Flyn villfarelse och söndring!»

Denna varning hade åsyftad verkan. Vid sammankomsten följande söndag voro blott närvarande 7 personer, tillhörande endast två familjer. De allra flesta missionsmedlemmarne drogo sig nu tillbaka och kunde sedermera icke förmås att vidare höra någon lekmannapredikan. En mörk tid inträdde för de få trogna medlemmarne af missionsföreningen. Dessa sökte med alla till buds stående kärleksfulla medel återföra sina förra vänner, men förgäfves. Däremot utspridde man om de kvarblifna flerehanda falska rykten, såsom att de blifvit mormoner, förskingrat missionskassan o. s. v., samt sökte med hotelser tvinga dem att upphöra med missionsverksamheten. I senare afseendet voro en riksdagsman och en ung präst synnerligen verksamma.

Under denna pröfningens tid fingo dock missionsvännerna vid olika tillfällen besök af Ev. fosterlandsstiftelsens kolportörer Lindqvist, Nilsson och Andersson, hvilka talade ordet till tröst och vederkvickelse för skrämda och försagda hjärtan. De efter nåd och frihet i Herren trängtande själarna hade efter en tid hunnit sansa sig och började å nyo samlas till sång, bön och predikan. Jesus har sagt till de sina: »Bedjen skördens herre, att han utsänder arbetare till sin skörd» (Matt. 9: 38). Dessa få Herrens vänner gjorde så, och Gud hörde deras bön. Så kom till dem på deras kallelse Ev. fosterlandsstiftelsens kolportör *C. J. Sundin,* en varm, trogen och driftig man i Herrens tjänst. Denne förstod att föda Kristi får med godt bete. Han försålde evangeliska skrifter samt predikade så väl i staden som allestädes på ön, där han vann inträde. Han målade för folket i tilltalande ordalag Kristus och hans kärlek intill korsets död.

Herrens vänner fördes tillsamman, lärde älska hvarandra samt uppväcktes till brinnande nit för nästans räddning undan synd och nöd. Det var hufvudsakligen genom Sundins trogna arbete, som Gotlands missionsvänner fördes till förening med hvarandra. Här och där i socknarna hade uppstått missionsföreningar, hvilka förenades med Visby missionsförening, och dessa föreningar tillsamman fingo namnet *Gotlands missionsförening*. För så väl inre som yttre missionen verkade denna förening. Flera kolportörer och predikanter kallades och utsändes nu kring hela ön, och deras arbete bar frukt i välsignelse.

Två mil sydost från Visby ligger midt på ön Roma kyrka. Ängden häromkring är bördig och härlig. Det var i denna trakt, gotländingarne i 11:te århundradet första gången fingo genom katolska kyrkans sändebud höra Kristi evangelium. Öns första odlade tegar blomstrade en gång här. Munkar sådde här hvete, planterade trädgårdar, byggde kyrka och kloster, och deras fredliga värf bära i både andligt och materielt afseende ännu spår efter sig med välsignelse.

Till Roma kyrka hade år 1865 ett missionsmöte blifvit utlyst. Det var Gotlands missionsförenings första årsmöte, som där då hölls. Missionsvänner och folk från öns alla delar strömmade tillhopa där. Hunger efter Guds ord såsom i nödår efter bröd förspordes allmänt bland de församlade.

Pastorerna P. A. Ahlberg från Småland, V. P. Budin från Endre samt kolportören C. J. Sundin predikade. »Gören bättring», sade de, »och tron evangelium! Ingen kommer till himmelen utan ånger öfver synden och tro på Kristus. Våra synder äro stora och grufliga, och det är endast Guds tålamod, som gör, att vi icke redan blifvit från jorden bortsopade. Öfver dig hvilar all lagens förbannelse men, vill du bli frikänd, så mottag Kristus. Han har i sin blodiga död godtgjordt allt för dig. Tro allenast, så är din synd redan förlåten och du upptagen till Guds barn.»

Sedan man efter predikningarna endräktigt rådgjort om missionsverksamheten på ön, skildes man åt i frid, bedjande Gud för alla folk om barmhärtighet till omvändelse och helgelse.

Följande år, 1866, hölls åter missionsmöte i Roma. Bland dem, som besökte detta mötet, märktes äfven pastor Hans Jakob

Lundborg (sid. 681), hvilken ock var mötets ordförande. En fråga behandlades, om huru en predikant, när han kom till en socken för att predika, borde förhålla sig till prästen på platsen. I samtalet sade någon af predikanterna, att, när man komme till en socken, skulle man först gå till prästen och bedja om lof att predika där. Lundborg reste sig därefter och yttrade bland annat: »Hvar står det i den heliga skrift, att man skall bedja prästerna om lof att predika Kristi evangelium? Vill en predikant gå till prästen, må han göra det och då säga: 'Här är jag för att predika Kristi evangelium'. Vi äro *befallda* af Kristus att predika evangelium, och då skola vi ej bedja människor om lof därtill.»

Sådana fria ord, uttalade den tiden af en prästman, fastnade djupt i många troendes och Herrens vittnens hjärtan och bidrogo kraftigt att lossa dem från fördomarnas och människostadgarnas ok samt föra dem framåt till sann evangelisk frihet.

En väckelsens och vederkvickelsens tid för Gotlands folk inbröt nu och fortgick i nästan ostörd endräkt missionsvännerna emellan under 12 års tid till 1877. Utom Sundin och förut nämnde J. Hjort (se sid. 1295) voro nu många varmhjärtade och nitiska predikanter verksamma bland öns folk. Bland dessa må särskildt nämnas pastor P. Lundgren från Hejde, P. Ahlqvist från Vamlingbo, C. J. Jakobsson från Vall, P. A. Björkdahl från Ejmunds, C. Berg, skolläraren L. N. Enderberg i Hogrän m. fl. Från fastlandet besöktes ön under denna tid af män sådana som d:r P. Fjellstedt, domprosten P. Wieselgren, grefve Stackelberg och lektor P. Waldenström. Deras och i synnerhet den sistnämndes vittnesbörd voro såsom gnistor i en torr skog sommartid. Den heliga elden tändes i hundratals människors bröst, flammade upp, värmde och lyste mångenstädes vida omkring, så att det blef uppenbart för hvar man. Icke så ringa medel till inre och yttre missionen insamlades genom kollekter och syföreningar vid denna tid.

Såsom en mycket viktig härd för den uppflammande andliga elden var vid samma tid d:r Mellanders badanstalt i Visby. Sommartid möttes där i Herren brinnande män och kvinnor ur olika samhällsklasser från Nordens alla land och äfven från Norra Amerika. Doktorn själf hänvisade med sällsynt allvar de sjuka

till Kristus såsom själens och kroppens sanne läkare; och i den grönklädda sluttningen mot det öppna svalkande hafvet samlade man sig på Palissaderna till sång, bön och bibelsamtal. Frisinnade och konservativa personer sammandrabbade här och tuktade hvarandra grundligt med sanningens gissel, hvarvid de frisinnade idéerna som oftast vunno seger. Af synd, sjukdom och skam blödande själar fördes till Guds lamm och funno i hans sår läkedom. Här funno många sin frälsare för första gången och buro sedan med sig utåt ön och till fastlandet fridens glada budskap. En teologie studerande — för att anföra blott ett enda exempel — kom till Visby för att studera dess kyrkoruiner, botanisera och vid badanstalten söka sin hälsa. Så snart han presenterat sig för doktorn, frågade honom denne med en forskande blick: »Säg, har det stora ljuset ännu gått upp för er?» — Studenten stod där förstummad och kände sig såsom fördärfvad till kropp och själ. Sedan läste och uttydde doktorn vid bönestunden i badsalongen en söndagsmorgon Es. 53 kap.: »Sannerligen, han bar vår krankhet och lade på sig vår sveda. — — Han blef sargad för våra öfverträdelser och slagen för våra missgärningar; näpsten lades uppå honom, att vi skulle hafva frid, och genom hans sår blefvo vi helade.» Kristus, Gud son, blef genom dessa ord förklarad för studenten, hvilken i hans sår fann läkedom för själ och kropp, hvarefter han för tusentals andra nödställda fick måla den korsfästes bild.

Det är redan förut sagdt (se sid. 1295), att Reiktnitzer blifvit baptist och bildat baptistförsamling i Visby. Här bör tillläggas, att öns frikyrklige banbrytare Lindelius (se sid. 1284 o. f.) redan tidigt omfattade metodistiska grundsatser. Tillsamman med andra metodister bildade han i början af 1860-talet i Buttle, där han bodde, öns första metodistförsamling.

Den närmast gångna tiden hade varit en såningstid i andligt afseende. Det sådda ordet hade burit frukt i tro och kärlek: de troende hade börjat lära känna och älska hvarandra såsom bröder i Herren. De särskilda behof och intressen, som genom Kristi ord skapas i våra hjärtan, började att här mer och mer göra sig gällande. Man gaf akt på Herrens ord: »Gifven icke det heliga åt hundarna» (Matt. 7: 6). Då till nattvarden i statskyrkan allehanda grofva världsmänniskor fingo tillträde och icke

ens uppenbara bespottare, svärjare, drinkare och bedragare afhöllos därifrån, kunde Kristi vänner icke fördraga ett sådant vanhelgande af den heliga nattvarden. De började då att i detta afseende draga sig tillbaka från statskyrkan och enskildt tillsamman med kända troende vänner hålla Herrens nattvard. Så uppkommo här s. k. nattvardsföreningar, och redan Sundin hade i Visby bildat en sådan. Man började ifrigt hängifva sig åt forskningen i de heliga skrifterna samt underkasta de vedertagna religionsböckerna, såsom katekesen, kyrkohandboken och psalmboken, en allvarlig pröfning efter Guds ord. Dessa böcker och den därpå grundade kyrkoordningen funnos icke stämma öfverens med detta. Och rörande läran om Kristi försoningsverk förkunnade man från predikstolarna här på Gotland såsom i andra delar af vårt land icke så sällan, att Guds vrede blifvit släckt i Kristi blod, att syndare lågo i helvetet med förlåtna synder, och att Gud dömer oss rättfärdiga för Kristi skull, då vi tro på honom. Å andra sidan lade man så mycken vikt vid nådeverkningarna, såsom kallelsen, upplysningen, omvändelsen, tron etc., att det blef för nödställda själar, såsom om man på denna väg skulle själf arbeta sig fram till Gud och förtjäna sig rättfärdighet och evigt lif. Gud bortskymdes, Guds son och hans ord likaså af mänskliga villoläror.

Det var vid den tiden, då i försonings- och rättfärdiggörelseläran framkastades och besvarades den viktiga frågan: »Hvar står det skrifvet?» Med sällsynt klarhet, glädje och hänförelse besvarade man nu i Guds ords klara ljus de hithörande stora frågorna. Och Guds ande hvilade rannsakande, upplysande och frigörande öfver hela vårt folk och äfven öfver Gotlands.

Bland de många, som i början af 1870-talet på ön föllo till Kristi fötter, var pastorn, numera kontraktsprosten *G. Edv. Alfvegren* en. Genom dennes brinnande och troskraftiga vittnesbörd om Guds fria nåd blefvo många gotländingar förda till sanningens kunskap. Natt och dag arbetade han på människors frälsning. I tal, i skrift, i oförvitlig umgängelse bar han vittne till Kristi härliga nåd. Hans bok: »Hvilostunder på vägen», 1:a delen, utkom under denna tid, en bok, hvars innehåll vittnar om stor insikt i Guds ord, friskhet, kraft och frimodighet att sjunga ut med sanningen. Alfvegrens muntliga och skriftliga arbete

välsignade Gud rikligt vid denna tid. Bland Herrens vänner på Gotland talar man ofta om dessa glada och oförgätliga dagar inför Gud. Alfvegren insåg tydligt, att Kristi vänner i andliga ting icke kunna samverka med indifferenta och orättfärdiga människor. Kristi kyrka måste stå på den klippan, som heter tro, verkad af Gud. Därför arbetade han vid denna tid oförtrutet för de lefvande kristnas frigörelse från kyrklig otro och deras förenande med hvarandra till gemensam uppbyggelse och missionsverksamhet. Sålunda var det hufvudsakligen han, som efter endräktig öfverläggning med andra intresserade missionsvänner gaf uppslaget till *Gotländska missionsförbundet,* hvilket bildades i Linde i januari 1878 och har, såsom det heter i 1 § af dess stadgar, »till ändamål att förena kristna medlemmar eller kristna församlingar inom ön till gemensam verksamhet för så väl inre som yttre missionen». Det var ock hufvudsakligen genom denne mans nitiska bemödanden, som de fria kristnas första missionshus, det i Hemse, blef uppfördt och öppnadt för evangelisk verksamhet.

Bildandet af Gotländska missionsförbundet föregicks af en tilldragelse, som jämte mycket annat gaf impulsen därtill. Pastor Alfvegren hade nämligen med lifligt intresse omfattat den, om man så vill säga, nya läran om försoningen och försvarade densamma med lif och lust. Från de kyrkliga och de konservativa missionsvännernas sida uppväxte nu en hotande storm af ovilja mot Alfvegren. På ett missionsmöte i Visby 1877, där pastorn satt ordförande, och där viktiga lärofrågor diskuterades, uppträdde predikanten Sundin m. fl. mot honom och förebrådde honom och de andra fria missionsvännerna med mycken skärpa för falsk lära och separatistiska afvikelser. Striden blef mycket het. Alfvegren nedlade då ordförandeklubban och uppsade därmed samarbetet med Gotlands missionsförening. Hans exempel följde ock föreningens vice ordförande, tre dess predikanter samt därefter många andra troende på Gotland, bland hvilka äfven förut (se sid. 1286) nämnde Siltberg och hans hustru.

»Efter den striden öppnade prästerskapet för oss sina armar», har Sundin sedermera betygat. Gotlands missionsförening ställde sig härefter afgjordt till statskyrkans tjänst, och såsom före-

ningens predikanter under de senare åren nämnas Fosterlandsstiftelsens kolportörer P. A. Björkdahl, K. A. Johansson, L. P. Lindstedt, E. J. Olsson och handl. G. Johansson.

Bland dem, som verksamt deltogo i bildandet af Gotländska missionsförbundet, må äfven nämnas predikanten *P. Ahlqvist.* Han föddes 1838 i Vamlingbo socken på Gotland. Ett grufligt andligt mörker hvilade vid den tiden öfver ön, men redan under hans barnaår började starka bättringsrop höras, och detta grep djupt i det unga barnahjärtat, så att han aldrig fick någon ro i synden. Han förblef dock i sin andliga fångenskap till år 1856, men då blef syndens börda honom för tung, att han icke längre förmådde bära den. Under läsningen af Pietisten fick han påskdagen sagda år sin blick riktad på det sannskyldiga påskalammet, Jesus Kristus. Syndabördan föll af, och hans själ uppfylldes med frid och glädje

Efter att en tid hafva varit en flitig åhörare vid de troendes uppbyggelsestunder började Ahlqvist år 1860 tjäna såsom ledare vid bönemöten och bibelsamtal samt att äfven bedja vid de offentliga sammankomsterna. Efter mötets slut vid ett sådant tillfälle vände sig predikanten Sundin till honom och sade bl. a.: »Jag märker, att Herren hos dig nedlagt gåfvor. Dem bör du använda. När I samlens, så tag ditt testamente, läs ett kapitel och tala till folket frimodigt i Jesu Kristi namn». Från den stunden begynte Ahlqvist offentligt vittna om Herren i sin hembygd. Detta fortgick sedan, och år 1875 kallades han till predikant i Gotlands missionsförening. I denna förenings tjänst verkade han sedermera till år 1878, då han öfvergick till och började sin verksamhet som predikant inom Gotländska missionsförbundet.

Efter brytningen med Gotlands missionsförening blefvo de frisinnade missionsvännerna utan samlingslokal, enär nämnda förening tillvällade sig missionshusen så väl i Visby som i Klintehamn. Man började därför allvarligt tänka på och arbeta för uppförande af ett missionshus i Visby. Enär många frisinnade troende vid den tiden besökte badanstalten under somrarna, fingo äfven dessa ofta vid sina sammankomster under bar himmel känna saknaden af särskild samlingslokal. En troende badgäst skänkte då 2,000 kr. som grundplåt till ett missionshus. En syförening arbetade äfven för samma ändamål, och dess arbeten

försåldes på auktion under badtiden, hvarvid badgästerna alltid voro de villigaste köparne. Det nybildade Gotländska missionsförbundet var äfven intresseradt för, att ett missionshus skulle uppföras i Visby. Emellertid tyckte missionsvännerna i staden, att förbindelsen med Förbundet härutinnan verkade hämmande, hvarför de beslöto att själfva utan Förbundets bemedling uppföra ett hus. För detta ändamål bildades samfundet *Sanning och frid* med uppgift att förena alla troende och bygga en »frikyrka». En studerande från Uppsala vid namn Pettersson, som tjänstgjorde såsom predikobiträde i Rone, och som snart blef beryktad för sina stora predikogåfvor, blef antagen som samfundets predikant. Nu började man umgås med stora planer. En tomtplats inköptes, på hvilken man tänkte uppföra ett fint och ståtligt missionshus. En frikyrklig länstidning skulle ock utgifvas från eget tryckeri. Följden blef, att de troende på landsbygden vände missionsvännerna i staden ryggen. Samfundets predikant lämnade snart nog ön, och den ene efter den andre gick ut ur detsamma, så att till sist endast ordföranden var kvar. Nu fanns visserligen till de frikyrkligas förfogande en tomt, men på denna hvilade en betydlig skuld, och utsikterna att få ett samlingshus voro nu mindre än någonsin.

Vid denna tid bildades en liten friförsamling med den förut nämnde ordföranden till föreståndare, men den förde en mycket ömklig tillvaro. Härtill bidrogo oförstånd i ekonomiens handhafvande, virriga begrepp om den andliga verksamhetens bedrifvande, inre strider och misstroende medlemmarne emellan jämte svåra syndafall m. m. Detta allt gjorde, att Gotländska missionsförbundet helt och hållet förlorade förtroendet för de fria vännerna i staden, och någon samverkan mellan Förbundet och dem kunde icke äga rum. Härtill kom vidare, att fiendskapen utifrån var mycket stor. Metodister, baptister, missionsföreningens medlemmar och de statskyrkligt sinnade enade sig med världen i att fördöma och förkättra de s. k. waldenströmarne.

Under detta virrvarr ankom år 1883 en predikant vid namn *P. A. Wassberg* till badanstalten för sin hälsas vårdande. Han var född i Åmåls socken på Dalsland den 14 dec. 1850 och växte upp i Fröskogs socken likaledes på Dalsland, där fadern, som var en redbar och kraftfull arbetare, arrenderade en

A. Ahlqvist.

mindre hemmansdel. Modern var en rättskaffens och duglig kvinna samt ömhjärtad och kärleksfull. Ehuru vid den tiden fullkomligt främmande för lefvande kristendom, som då var okänd på den trakten, vinnlade hon sig om att uppfostra sina många barn till goda och rättskaffens människor. Tidigt uppmanade hon dem att fly allt syndigt. Hennes inflytande på barnen var ock mycket stort, och de älskade henne med en sällspord tillgifvenhet. Det oaktadt blef den unge gossen af dåliga kamrater tidigt införd på syndens väg. Han erfor dock härunder en inre längtan efter att blifva en gudfruktig människa. Vid konfirmationen steg denna längtan till sin höjd, och, hade han då erhållit någon andlig vägledning, skulle han, såsom han själf bekänner, säkert hafva blifvit vunnen för Gud.

Då Wassberg ännu icke hade fyllt 16 år, drunknade hans fader i en närbelägen sjö, vid hvilket tillfälle äfven han själf var nära att omkomma. Han måste nu träda i sin faders ställe som husbonde. Detta medförde ett ökadt ansvar men ock större frestelser. Han blef nu mera fri och begynte deltaga i både de yngres och äldres nöjen och tillställningar. Det gick nu allt längre och längre utför, och snart försvann hvarje tanke på att blifva gudfruktig. Emellertid hade vid den tiden några få af Wassbergs bekanta blifvit omvända till Gud. Ehuru han aldrig före sin omvändelse blef tilltalad af »läsarne» om Gud och själens frälsning, hade han dock alltid klart för sig, att de hade rätt, och tog dem städse i försvar, då de blefvo föremål för hån och åtlöje. År 1872 ingick Wassberg som volontär vid Vermlands fältjägarekår men tog redan följande år afsked från denna tjänst.

Då Wassberg år 1874 arbetade vid Domnarfvets järnverk, som då var under byggnad, besökte han en afton handelsboden, hvars föreståndarinna var troende. När han gjort sina uppköp där och skulle gå, sade hon helt vänligt till honom: »Det är bön i skolhuset i kväll.» — »Jaså, då skall jag väl gå dit», svarade Wassberg mekaniskt. Han gjorde så. Huset var fullproppadt af folk, så att han nätt och jämt kunde tränga sig in genom dörren, där han blef stående. Predikanten, J. Olsson från Smedjebacken, läste upp och talade öfver Es. 35 kap. Härunder öppnades Wassbergs ögon, så att han tydligt insåg, att han var stadd på olycklig väg, och nu beslöt han att med Guds hjälp

vända om och blifva en annan människa. Detta beslut blef ock genom Kristi nåd förverkligadt.

På hösten 1875 återvände Wassberg till sin födelsebygd, där han på de troendes uppmaning snart begynte hålla söndagsskola samt föreläsa vid sammankomsterna. Snart nog blef han äfven uppmanad att offentligen tala Guds ord och kallades än hit än dit för att på lördags- och söndagskvällarna förkunna ordet. Hungern efter lifvets bröd var vid den tiden liflig, och vid bönestunderna samlades stora människoskaror, bland hvilka äfven några blefvo vunna för Herren. Då Norra Dals östra missionsförening höll sitt årsmöte julen 1876, erhöll Wassberg kallelse att verka som denna förenings predikant. Inom denna vidsträckta förening med dess många i andligt afseende mörka platser verkade han sedan i 3 års tid med så stort nit och varm hänförelse, att hans hälsa blef alldeles nedbruten. Han var då stationerad i Åmål. Därför nödgades han nu helt och hållet upphöra med all predikoverksamhet. På flera bröders inrådan afreste han, såsom ofvan är nämndt, år 1883 till Visby för att vid dess badanstalt söka återvinna sin hälsa.

Wassberg bosatte sig sedan i staden och öppnade en missionsbokhandel samt blef efter återvunnen hälsa anställd som predikant, dock utan lön. En samlingslokal hyrdes på initiativ af en troende handlande, och, alldenstund friförsamlingen hade dåligt rykte om sig, skulle verksamheten med Gotländska missionsförbundets medgifvande bedrifvas i dess namn. Emedan inga kollekter fingo upptagas och något annat icke heller gjordes för att insamla medel, kunde emellertid hyran för salen ej betalas. För att fortfarande få använda salen beslöt nu Wassberg att hyra den på eget ansvar och fortsatte sedan under försakelser och uppoffringar verksamheten därstädes. Tillståndet inom friförsamlingen var nu sådant, att den på vintern 1885 upplöstes. Men efter en kort tid framställdes yrkande af några troende, att en ny friförsamling skulle bildas, och den 27 sept. samma år stiftades den nuvarande *Visby friförsamling*, som då bestod af 10 medlemmar. Wassberg valdes till församlingens föreståndare och predikant, hvilken befattning han sedan innehade och utan lön efter bästa förmåga skötte jämte sin bokhandelsaffär i omkring 5 år, hvarefter han på grund af sjukdom tvangs att afsäga sig den. Härmed hade

P. A. Wassberg.

nu ett mera ordnadt förhållande börjat inträda. Gotländska missionsförbundet begynte intressera sig för den lilla friförsamlingen i staden, och en kommitté tillsattes för att ordna affärerna rörande det länge påtänkta missionshuset. Den förut omtalade tomten såldes för att betäcka de skulder, som hvilade därpå, och en ny tomtplats inköptes i stadens norra del. Genom enig samverkan mellan Förbundet och friförsamlingen uppfördes här ett missionshus, som invigdes på sommaren 1890.

Efter öfverenskommelse med Gotländska missionsförbundet blef *A. P. Fristedt* sagda år anställd som predikant med uppgift att verka dels i staden och dels på ett par andra platser i dess grannskap. Denna samverkan med Förbundet framkallade dock missbelåtenhet hos friförsamlingen i staden, hvadan på en konferens i Visby den 1 okt. 1891 beslut fattades, att hon skulle äga rättighet att välja och anställa egen predikant.

Predikoverksamheten i staden uppehölls nu en tid bortåt af tillfälliga predikanter, bland hvilka särskildt må nämnas distriktsföreståndaren A. G. Lindqvist, som år 1893 inflyttade till Visby och sedan tjänade församlingen i egenskap af predikant och föreståndare till den 1 okt. 1895, då han på grund af utvidgad distriktsföreståndareverksamhet icke längre kunde innehafva platsen. Sedan L. E. Larsson från Oskarshamn därefter en kort tid skött predikantbefattningen, mottog *M. Jönsson,* som allt ifrån sin inflyttning till staden år 1893 i egenskap af friförsamlingens ordförande och föreståndare tagit liflig del i dess angelägenheter och verksamhet, kallelse som predikant och föreståndare och innehar fortfarande denna befattning.

För att åstadkomma mera ordning och reda inom församlingen väcktes vid dess årsmöte den 1 jan. 1894 förslag att antaga stadgar och tillsätta en styrelse. Den 30 mars samma år antog församlingen ett uppsatt förslag till stadgar, och den 3 maj tillsattes dess första styrelse, bestående af O. E. Jakobsson, J. R. Björkqvist, J. Johansson, A. G. Lindqvist och M. Jönsson.

Friförsamlingen har under de senare åren vunnit allt större inre stadga. I förhållande till medlemmarnes ringa antal, som för närvarande icke uppgår till mer än omkr. 65 personer, af hvilka ock de flesta äro mindre bemedlade, är offervilligheten för missionen ovanligt stor. Den länge bedrifna söndagsskolverksamheten om-

besörjes äfven numera helt och hållet af församlingen, som tillsätter lärare och bestrider alla utgifter. Det forna misstroendet från Förbundets sida torde nu få anses helt höra till det förflutna, och äfven bland utomstående i allmänhet har hon tillvunnit sig mera aktning.

Bland befolkningen i Visby råder väl ännu beklagligt nog såsom annorstädes mycken likgiltighet för andliga ting. Men liksom de många kyrkoruinerna vittna om, att man här fordom varit »mycket benägen för gudsdyrkan», så bedrifves ock nu en liflig andlig verksamhet i staden af nästan alla religiösa samfund. Metodisterna hafva länge haft en efter förhållandena stor församling och utöfva ett nitiskt arbete på platsen. Baptisterna äga numera eget kapell, uppfördt på den tomt, som förut tillhörde Gotländska missionsförbundet. Frälsningsarmén har äfven sedan många år tillbaka verksamhet i staden. Statskyrkans prästerskap utöfvar ock utom det rent kyrkliga ett evangeliskt arbete genom sin stadsmission.

Gotlands missionsförening har efter den förut nämnda brytningen alltfort utöfvat verksamhet, som för närvarande är rätt liflig. Föreningens nuvarande predikant K. Nordfeldt är i likhet med öfriga predikanter i staden en fridens man. Ett godt förhållande råder nu mellan denna förening och Visby friförsamling. Man börjar å ömse sidor alltmera förstå, att man i själfva verket arbetar för att nå samma mål, och att de forna striderna haft sin egentliga grund i missförstånd. De troende känna, att de höra tillsamman, och man må hoppas, att den dagen snart skall komma, då all söndring dem emellan skall höra till det, som är förgånget.

Gotländska missionsförbundet intog, ehuru dess stiftare kontraktsprosten Alfvegren snart helt och hållet lämnade Förbundet, sin självständiga, fria ställning, sökande att under missionsarbetet förena med sig alla Kristi sanna vänner. I Förbundets tjänst hafva under senare åren stått såsom predikanter P. Ahlqvist, C. A. Elfström, J. P. Henriksson, M. Jönsson, Th. Schedin, F. E. Söderdahl, A. P. Fristedt, C. J. Jacobsson, P. A. Wassberg, E. Elfgren m. fl. Med. doktor Knut Berg i Hemse, nu i Tranås, har ock deltagit i och kraftigt befordrat den evangeliska verksamheten. Erhnlund, pastor E. Ungerth från Örebro och A. G.

Lindqvist hafva varit distriktsföreståndare på ön. Dessutom hafva distriktsföreståndaren C. J. Nyvall, Joh. Lindholm från Karlskoga, C. F. Kjellin och D. Hagström från Arvika för någon tid verkat här såsom reseombud.

Ordet har burit frukt. Närmare 40 fria församlingar med ett medlemsantal af tillsamman omkring 1,130 personer äro anslutna till Förbundet. Flera ändamålsenliga missionshus äro uppförda på ön, såsom det förut nämnda i Hemse samt i Dalhem, Visby, Ljugarn, Vamlingbo, Väte, Levide, Klintehamn, Hogrän, Hejde och Västkinde.

Kristi vänner på Gotland äro särskildt kända för sin innerliga och hänförande församlingssång. I fråga om sin vandel hafva de i allmänhet ett godt rykte om sig af de utanför stående. Nykterhets- och sedlighetsarbetet har i de lefvande kristna här sina bästa och kraftigaste vänner. Deras tidningsorgan är sedan några år tillbaka Gotlandsposten.

De kristna på ön äro visserligen ännu splittrade i flera partier, såsom de kyrkliga, missionsförbundsvännerna, metodister, baptister jämte Helge Åkessons sekt och Frälsningsarmén. Men förenas alla goda krafter på Gotland till ett i Kristus, skall denna sköna ö snart göra skäl för det namn, man gifvit henne: »Östersjöns pärla», och Kristi församlingar där skola lysa såsom i nattetid blänkfyrarna kring Gotlands kust.

II.

Prinsessan Eugenie.

Utan tvifvel bör icke i en historia sådan som denna saknas en, om ock kort, beskrifning öfver den välsignelserika verksamhet, som PRINSESSAN EUGENIE utöfvat. I det kungliga hemmet hade hon fått den ömmaste uppfostran. Tidigt inskärptes hos henne den konungsliga dygden att glömma sig själf för andra. Hela hennes väsende var anspråkslöst. Hon hade sin glädje i att få sprida en kärlekens doft omkring sig. Gifmildhet var ett utmärkande drag hos henne, och vanligen framställde hon saken så, som beredde mottagaren henne själf den största glädje genom att mottaga en erbjuden skänk.

Ganska tidigt plågades hon af kroppslig sjukdom och svaghet. I slutet af 1850-talet tillbringade hon därför en sommar såsom hyresgäst hos framlidne konsul Eneqvist på hans landtställe Länna, söder om Visby. Vistelsen därstädes stärkte hennes krafter. Hon beslöt därför att någonstädes på ön skaffa sig en egen bostad. Tillfälle därtill erbjöds henne också i närheten af den tvärbranta bergklint, som är belägen tre fjärdedels mil söder ut från Visby, och som bär namnet Högklint. Nära denna egendomliga bergformation påträffade hon en plats, som tilltalade henne, och hvaraf hon sökte att blifva ägarinna. År 1861 inköpte hon sex tunnland af Nygårds strandmark i Väster-Heide församling. Där företogos och fullbordades trädgårdsanläggningar, och ett envåningshus i schweizer-stil uppfördes. Stället fick namnet *Fridhem*. Då hon inflyttat i sin nya villa, helsades hon på aftonen den första dagen med en serenad af sångare och sångerskor från Visby. Sedermera uppfördes en större villabyggnad, dit prinsessan år 1862 inflyttade.

Den, som framför allt utöfvade ett afgörande inflytande på den unga furstinnans själsutveckling, var den hos henne anställda hoffröken *Josefine Hamilton,* sedermera friherrinnan Rudbeck. Denna hade redan förut kommit till frid med Gud och var därför ett passande sällskap för prinsessan, som med allvar börjat söka efter den frid, som världen icke kan gifva. Med sin hoffröken tillbragte hon långa stunder, studerande bibeln och samtalande om de bibliska sanningarna.

Rosenius hade vid denna tid börjat hålla sina predikningar i Betlehemskyrkan, och en af hans åhörare var nämnda hoffröken. Det väckte ett visst uppseende vid hofvet, att hon besökte en sådan plats, hvilken ansågs vara härden för all slags villolära. En gång efter slutad middagsmåltid på slottet berättade tvenne hofherrar för konungen det nämnda förhållandet. De påpekade, huru opassande det var, att en person i fröken Hamiltons ställning till fots besökte dylika sammankomster, där ingen af den högre societeten fanns. De menade ock, att en sådan exalterad religiositet skulle få ett mindre godt inflytande på prinsessan. Stillatigande afhörde konungen deras anförande, hvarefter han med lugn yttrade: »Att fröken Hamilton *går* till Betle-

Prinsessan Eugenie.

hemskyrkan passar icke, därför skall hon hädanefter *åka* dit». Konungen tillsade ock, att vagnen från hofstallet beständigt skulle stå till denna hoffrökens disposition, så ofta hon ville besöka Betlehemskyrkan. Prinsessan hade under samtalet befunnit sig i konungens närhet. Med mycken oro och spänd uppmärksamhet afvaktade hon utgången däraf. När konungen slutat tala, tryckte hon sig tätt intill hans bröst och såg honom med tyst tacksamhet i ögonen. När hon sedan vid ett tillfälle berättade denna tilldragelse, sade hon: »Aldrig har min far stått så älskvärd och konungslig inför mig, som han gjorde den gången.»

Prinsessans lif utvecklade sig allt mer och mer till välsignelse både för henne själf och andra. Hon kände sig manad att verka för de många både andligt och lekamligt nödställda, som bodde rundt omkring Fridhem. Därför upprättade hon för gossar ett barnhem, som kallades *Fridtorp*. Snart anlade hon *Fridtorp* n:r 2 till ett barnhem för flickor. Dagligen besökte prinsessan dessa hem, samtalade med barnen och lärarinnorna. Ofta lekte hon med de små och tog sin vagn full af dem och lät dem åka omkring i trakten. Ibland under somrarna lät hon på en jämn gräsplan framföra en vålm hö, där de små barnhemsbarnen fingo föra ett muntert krig, så att hötapparna flögo om öronen på både gamla och unga, hvarvid icke ens prinsessan skonades. Ett synnerligt stort nöje hade barnen, när de fingo bädda in sin prinsessa i höet, så att endast hufvudet syntes. Då ville jubelropen aldrig taga slut.

Vi vilja ytterligare omnämna några af de stiftelser, hvartill prinsessan lagt grundstenen. År 1863 stiftades *Prinsessan Eugenies skyddsförening i Visby,* hvilken hade till uppgift att lämna arbete åt den fattiga befolkningen. Vidare var hon en trogen beskyddarinna af *Gotlands sedlighetsförening*, hvilken hade stiftats 1879 på initiativ af biskop Anjou. Med intresse ägnade sig prinsessan åt *Visby stadsmission*, hvilken från henne erhöll rikliga bidrag. År 1885 stiftades den *Gotländska föreningen för de blindas väl,* i hvilken hon var den ledande själen.

I Stockholm hafva vi i det s. k. *Eugenia-hemmet* ett minne af hennes välsignelserika verksamhet. Detta hem är en vårdanstalt för fattiga, obotligt sjuka och vanföra barn. Anstalten öppnades på kronoegendomen Norrbacka utanför norrtull den 2 okt. 1886.

Ett varmt intresse visade prinsessan ock för den *Fjellstedtska skolan* i Uppsala, hvilken skola hon rikligt understödde. För *lapparnes* andliga väl verkade hon också genom bildandet af föreningen *Lappska missionens vänner* år 1880.

Ett af hennes sista kärleksverk var grundandet af *Ålderdomshemmet för blinda,* strax invid Eugenia-hemmet inne i den vackra furuskogen vid Norrbacka. Detta hem invigdes kort före jul 1888.

Till sist vilja vi meddela de ord, hvarmed hon inledt sitt år 1885 upprättade testamente: »Tiden ilar. Det lider hvarje dag mot *målet,* dit själen ifrån striden emot kött och värld längtar till evig frid och harmoni. Ja, hvarje solnedgångs sista strålar säga till oss hvar och en, att det lider mot den stora aftonen med hvarje dag. Hvad dagen än inneburit af oro, glädje, försakelse eller sorg, så är ju hvar dag dock en afskedsdag från detta jordelif, där själen nog fått erfara, att Gud talat sanning med heliga läppar, ja, talar så dagligen ännu i sitt heliga ord, då han säger oss, att *vi ej här hafva någon varaktig stad eller här vårt rätta hemland,* utan manar Herren oss med frälsarekärlek att låta oss dragas uppåt alltmera och låta oss renas och helgas i hans blod, så att döden ej må öfverraska oss...

Frid och välsignelse följe alla de kära, som äro af min familj! Frid och hugsvalelse åt alla vänner, som jag lämnar här på jorden, åt alla de små barnen i mina barnhem å Fridtorp på Gotland, de kära sjuka vid Gotlands sjukhem, alla åldriga och blinda och fattiga, som Gud fört i min väg! Herrens starkhets hand lede dem alla i tron till de saligas hem! I *kärlek* och *tacksamhet* till *eder alla,* medlemmar af min familj och alla vänner och bekanta från fastlandet i Sverige och Norge samt på Gotland, min trogna omgifning och mitt tjänstefolk och de kära vänner, med hvilka jag arbetat och bedit, för all kärlek, tillgifvenhet, allt öfverseende och tålamod, jag, ofullkomliga, svaga varelse, i så rikt mått fått mottaga, skall mitt hjärtas pulsar slå i sista andetaget. Gud löne eder!»

Den ädla furstinnan afsomnade fridfullt och stilla i tron på sin frälsare den 23 april 1889.

Hvad hon kunde, det gjorde hon.

III.

Öland.

På Öland (se sid. 1296 o. f.) har i allmänhet ett djupt andligt mörker härskat ända intill den sista tiden. En af de första banbrytarne på ön är predikanten *Erik Lundström*. Han föddes den 17 maj 1839 i Glämminge socken på Öland. På vintern 1862 träffades han af en svår ögonsjukdom, som gjorde honom blind på båda ögonen. Han var vid den tiden tjänstgörande båtsman och blef intagen på flottans sjukhem i Karlskrona, där han under en skicklig läkares vård återvann sina ögons bruk. Under denna tid blef han väckt till besinning om sin själs frälsning och kom sedermera till frid med Gud. Den kroppsliga ögonsjukdomen fick tjäna såsom medel att hos honom väcka medvetandet om hans andliga blindhet och behofvet af den helige andes ögonsalfva.

År 1866 började Lundström på de troendes uppmaning att offentligt vittna om Herren. Han verkade först i 8 år som predikant inom Östra härads missionsförening i Bleking. Efter att sedan under 3 års tid hafva utöfvat predikoverksamhet på norra och mellersta Öland antog han kallelse som predikant inom Kustens missionsförening (se sid. 2593), i hvars tjänst han sedan verkat. När han efter sin omvändelse började så väl inom sin födelsesocken Glämminge som annorstädes på ön, särskildt i dess södra del, förkunna Guds ord här och där i husen, sökte så väl prästerna som befolkningen i allmänhet på allt sätt förhindra denna verksamhet. Vid ett tillfälle lät en kyrkoherde kalla Lundström inför sig och sade då bland annat, att han skulle förflytta honom dit, där han hvarken skulle se sol eller måne. En annan gång blef Lundström under ett föredrag afbruten af en kyrkoherde, som, iklädd kappa och krage, inträdde i rummet och, under det han stampade i golfvet, med barsk ton frågade: »Hvad är du för en? Är du präst eller båtsman?» Efter en stund lade sig kyrkoherdens raseri och Lundström fick fortsätta sin predikan. Då Lundström vid ett tillfälle talade vid en bönestund, framträdde mot honom en berusad karl, som hade

en s. k. slidknif dold i rockärmen. En 22-årig flicka sprang då upp och grep honom med båda händerna om strupen med den verkan, att han föll till golfvet och tappade därvid knifven, hvarefter han öfvermannades och leddes till sitt hem. En kort tid därefter kommo några ynglingar öfverens om, att de skulle »hacka sönder» Lundström under hans hemresa från ett möte, men äfven den gången undgick han genom Guds beskydd fiendernas onda anslag.

I Glämminge har han på egen bekostnad uppfört ett missionshus, som rymmer omkr. 100 personer.

År 1884 inflyttade en troende skollärare vid namn *G. Lindqvist* till Resmo socken, belägen i södra delen af ön. Ingen lekmannapredikant hade då ännu besökt denna trakt. Lindqvist började genast hålla söndagsskola och fick för detta ändamål med kyrkoherde Carlssons tillåtelse använda skolsalen, alldenstund kyrkoherden trodde, att söndagsskola bedrefs på samma sätt som hvardagsskola. Men då denne fick veta, att Lindqvist härvid läste, sjöng andliga sånger, bad och predikade, att icke blott barn utan äfven äldre personer besökte söndagsskolan och det i sådan mängd, att skolsalen ej kunde rymma dem alla, samt att ordet börjat verka till sinnesändring hos åhörarne, så förbjöd han, att skolsalen fick användas för denna verksamhet, af fruktan, som det synes, att folket härigenom skulle dragas ifrån kyrkan. Som ingen annan lokal kunde erhållas, måste söndagsskolan efter omkring 2 månaders verksamhet inställas till mångas både ledsnad och förargelse.

Lindqvist blef nu ombedd att läsa Guds ord här och där i husen. Vid dessa möten samlades mycket folk, i synnerhet fattiga, och ordet bar frukt till rättfärdighet. Som Lindqvists tid var mycket upptagen genom hans skolverksamhet och kantorstjänst, tillkallade han predikanter från andra håll. Till en början vågade ingen öppna sitt hus för dem, hvadan det var svårt att få samlingslokal. Man måste nöja sig med att samlas i de fattigas små hyddor. Emellertid inflyttade till socknen en bonde från Umeåtrakten vid namn Boberg, som köpte en gård i kyrkbyn. Hans hustru var troende, och deras hus blef nu upplåtet för Guds ords predikan. I detta hem höllos sedan talrikt besökta sammankomster, och evangelii ord bevisade sin kraft, så att flera personer kommo till sinnesändring och tro på Gud. Detta upp-

väckte en förfärlig storm bland sanningens motståndare. Vid bönestunderna samlades de utanför huset, slogo med stenar och stockar i väggarna, spelade dragharmonium och dansade samt tjöto och skränade som vildar. I detta förfärliga oväsen deltogo äfven prästens barn och tjänare samt kyrkans tjänstemän, därtill uppmanade af prästen.

Då de troende detta oaktadt fortsatte att samlas omkring Guds ord, blefvo Boberg och Lindqvist jämte deras hustrur en söndag efter gudstjänstens slut inkallade inför kyrkorådet, som samlades i sakristian. Endast Boberg och Lindqvist infunno sig såsom de egentligt åtalade. Men omkring 30 andra personer voro tillstädes såsom åklagare. Det gick stormigt till i sakristian den söndagen. De anklagade blefvo öfverösta med smädelser och skymford. Ordföranden yttrade bl. a.: »Jo, det var en, vi togo till skollärare, då vi valde den där!» En af kyrkovärdarne sade: »Hade vi vetat, att han var en sådan, hade vi aldrig tagit honom.» Och den andre kyrkovärden tillade: »Vi skola snart drifva honom härifrån» o. s. v. På eftermiddagen samma dag hade de troende åter sammankomst för fullt hus. Vid detta tillfälle slogo orostiftarne ut fönster i samlingsrummet. En kort tid därefter blef kyrkoherdens äldste son, som deltagit i dessa våldsgärningar, genom våda skjuten af sin svåger, och icke långt efteråt dog kyrkoherden själf.

Kyrkoherde Carlssons efterträdare uppbjöd all sin förmåga att utplåna frukterna af Lindqvists evangeliska verksamhet. Gång på gång blef han framdragen inför kyrko- och skolrådet, hvarom många protokoll bära vittne. När sedermera Boberg sålde sin gård och ingen annan fanns, som vågade öppna sitt hus för predikanter, blefvo evangelii vänner ställda i valet att antingen nedlägga verksamheten eller ock bygga ett missionshus. Efter många rådplägningar beslöto de sig för det senare. I oktober 1895 tog byggnadsarbetet sin början, och i dec. samma år var huset så nära färdigt, att det kunde invigas. Det kostade omkring 1,700 kr. Såsom exempel på fiendernas bitterhet må nämnas, att man under byggandet om nätterna måste hålla vakt vid huset för att skydda det för åverkan, och, då man satt in fönsterna i huset, blefvo dessa utslagna af våldsverkarne.

Erik Lundström.

I juni 1897 besökte lektor P. Waldenström socknen och predikade då två gånger i missionshuset. Emellertid hade kyrkoherde Lundgren dagen förut från predikstolen varnat folket för honom och sade därvid bl. a., »att Waldenström förnekade rättfärdiggörelsen genom tron och verkade tillsamman med hallelujaflickor och hästskojare» m. m. sådant, och därför vågade icke många komma för att höra honom. Efter detta besök blef det snart omöjligt för Lindqvist att längre stanna kvar i Resmo. Han afflyttade därför i nov. 1900 och mottog skollärarebefattningen i Södra Vi, dit han genom enhälligt val erhållit kallelse.

Inom Långlöts socken uppstod i början af 1850-talet en liflig andlig rörelse genom pastor P. Jonssons väckande predikan därstädes (se sid. 1298). Han verkade sedan med välsignelse i många år såsom kyrkoherde i Böda, där han dog år 1889. Denna lifsrörelse underhölls sedan genom lekmannapredikanter, såsom Axel Ahlberg, en broder till den bekante pastorn med samma namn, Nyström från Högsby, E. Lundström från Glämminge m. fl. Under 1870-talet utöfvade äfven pastor *O. E. Runbäck*, som sedermera tog afsked från prästämbetet, en god evangelisk verksamhet så väl inom denna socken som ock på flera andra platser på ön. Mot slutet af sistnämnda årtionde blef pastor *A. P. Lunell* (se sid. 2592), hvilken såsom vice pastor i Döderhults socken i Småland genom sina predikningar framkallat en djupgående andlig rörelse, kyrkoherde i Långlöt. Han var mycket frisinnad och samverkade gärna med lekmän, för hvilka under hans tid både kyrka och skolhus stodo öppna. Han afsomnade i Herren år 1890.

På mellersta Öland, i trakten kring Borgholm, började de andliga lifsrörelserna år 1879. Före denna tid rådde här andlig död. Men detta år blef *P. A. Bodorff* kallad till komminister i Löt och Alböke socknar från Fliseryd, där han kommit till en sann och lefvande tro. Han kom därför nu med en frimodig bekännelse och predikade Guds ord i andens och kraftens bevisning. Det blef gny bland de döda benen, och ett allmänt uppvaknande begynte förspörjas. Hvar och en tycktes fråga: »Hvad skall jag göra för att blifva frälst?» En följd af Bodorffs stora begåfning som talare var, att kyrkorna blefvo alldeles fullproppade af uppmärksamt lyssnande åhörare. Men han stannade icke med

att söndagligen förrätta sin prästerliga tjänst i kyrkorna utan höll äfven flera gånger i veckan sammankomster här och där i byarna. Det var för honom en särskild glädje att få predika evangelium i enskilda hus, ty han ansåg sig då komma folket närmare än på de höga predikstolarna i de kalla kyrkorna. Han utsträckte sin verksamhet äfven till angränsande socknar, dit han reste på kallelse af personer, som hade sinne för Guds ords predikan. Hans ämbetsbröder sågo detta med allt annat än blida ögon. De tyckte, att han borde stanna hemma i sitt eget pastorat och icke gripa in i deras ämbete. Men Bodorff ansåg icke sockengränsen vara af någon särskild betydelse utan reste gärna, dit han kallades, och ganska många kommo till lif och frid med Gud trots ämbetsbrödernas knorrande.

Vid denna tid verkade på trakten äfven flera lekmannapredikanter, såsom J. Ölander från Böda, Lundgren från södra Öland, E. Lundström från Glämminge, Kalmar läns kretsförenings predikanter m. fl. Som Bodorff intog en vänskaplig ställning till den fria verksamheten och gärna predikade tillsamman med lekmän, ådrog han sig icke så ringa misshag från prästernas och de högkyrkligas sida och blef utskriken såsom en, den där omfattade den »nya läran» och »förvillade folket». Till stor saknad för Guds ords vänner afflyttade Bodorff år 1893 till Halltorp, söder om Kalmar, där han blifvit utnämnd till kyrkoherde.

Sandviken, ett stenhuggeri på norra Öland, är numera en härd för en liflig andlig rörelse. En stenhuggare vid namn P. J. Lundberg från Västergötland har fått tjäna som medel i Guds hand att tända den heliga elden på denna plats. Han begynte att samla barnen kring Guds ord, hvarvid äfven äldre infunno sig. Så småningom kom en ordnad söndagsskolverksamhet till stånd. Vid besök af predikanter öppnades de små stugorna för ordets predikan. Den andliga marken var hård, men en och annan vanns för Herren. År 1893 bildades en missionsförening af 5 personer, som med Guds välsignelse verkat Herrens verk. Den 22 november 1896 bildades »Sandvikens kristna missionsförening», som anslutit sig till Svenska missionsförbundet. Åren 1899 och 1901 hafva väckelser förekommit i Sandviken, hvarigenom några kommo till tron på Herren. Församlingen utgöres för närvarande af 45 medlemmar. Äfven Böda, Ölands

nordligaste socken, är en ljuspunkt i andligt afseende. Här finnes ock en baptistförsamling, den enda på ön.

År 1882 började bland de troende på mellersta Öland den frågan göra sig gällande: Kan det vara rätt att fira Herrens nattvard tillsamman med uppenbart ogudaktiga människor, och kan statskyrkan vara en Guds församling enligt nya testamentets lära? Det blef ett flitigt rannsakande i Guds ord om denna sak. På inbjudan af nämndemannen Johan Andersson i Hörninge, Köpings socken, samlades i hans hem den 30 juli 1882 en liten skara troende för att gemensamt under bön till Gud och Guds ords läsande rådgöra om hvad som härutinnan borde göras, hvarvid följande beslut fattades, »att en förening eller församling borde bildas, i hvilken man enligt Guds ord skulle fira Jesu döds åminnelse, på det att de, som icke utan samvetets förkränkelse kunna fira Herrens heliga nattvard i statskyrkan, må slippa resa till andra orter, där nattvardsföreningar äro bildade.» Det beslöts vidare, att på samma ställe hålla ett nytt möte söndagen den 20 augusti samma år för att då fira Herrens nattvard. Till att betjäna vid detta tillfälle kallades pastor O. E. Runbäck, som då bodde i Kalmar, och infunno sig 15 personer från skilda socknar för att deltaga, hvilka alla kände sig uppbyggda, därför att Herren var nära och välsignade sitt folk.

Vid ett följande möte antogos stadgar och invaldes landtbrukaren Albert Cedergren i Långlöt till församlingsföreståndare, och så var *Mellersta Ölands friförsamling* bildad. Under några år gick församlingen stadigt framåt och medlemsantalet tillväxte betydligt. Men till följd däraf att en del medlemmar bodde mycket aflägset, blef det nödvändigt, att flera församlingar bildades, hvarigenom medlemsantalet i nämnda församling minskades, så att det för närvarande utgör endast omkring 30 personer.

År 1891 begärde och erhöll församlingen anslutning till Svenska missionsförbundet. Flera friförsamlingar äro nu bildade, såsom Borgholms, Köpings, Sandvikens och Gärdslösa missionsföreningar samt Böda friförsamling.

Det första missionshuset på Öland byggdes 1886 i Köpings socken af Köpings missionsförening Betania. Numera finnas

missionshus äfven i Resmo, Borgholm, Böda, Högby, Sandviken, Gärdslösa och Repplinge.

Under en följd af år kallades predikanter dels af enskilda personer och dels af någon förening eller församling att verka kortare eller längre tid, och då blefvo vanligtvis de platser tillgodosedda, där det förut var öppet för Guds ords predikan, och de mörkare orterna blefvo förbisedda. Den andliga verksamheten behöfde således ordnas på ett bättre sätt. För detta ändamål sammankallade handl. Nils Sjöstrand i Löt missionsvännerna på Öland till ett gemensamt möte i Borgholms missionshus den 19 juni 1896. Alla närvarande voro ense om, att en gemensam sammanslutning skulle betydligt befrämja den andliga verksamheten, hvarför en förening bildades med namnet *Ölands kretsförening,* som har till ändamål »att på den heliga skrifts grund förena kristna missionsföreningar och församlingar samt kretsar på Öland till gemensam verksamhet för den inre missionen», på det att man härigenom skulle nå med evangelii predikan icke allenast de platser, som redan voro öppna därför, utan äfven kunna tränga in i de socknar, som ännu voro tillslutna för den fria verksamheten. En styrelse, bestående af 5 personer, valdes för att ordna saken. Predikanten Axel Sjölin i Oskarshamn, som förut under 3 år verkat i Böda på norra Öland, kallades såsom Kretsföreningens förste predikant. Sedan dess hafva under kortare och längre tider följande predikanter verkat i föreningens tjänst: Martin Carlgren, Aug. Paulström, f. d. skolläraren Gust. Jonsson från Mortorp, L. P. Nilsson i Mönsterås, A. Magnusson i Vimmerby, Kristoffersson och Rein. Sandell. För närvarande har Kretsföreningen tvenne predikanter, nämligen J. Westberg från Hänger och W. Felander från Gällaryd.

Flera ställen hafva sedan blifvit öppnade för Guds ords predikan, så att Kretsföreningen nu består af 16 kretsar. Förutom de bidrag, som kretsarna lämna till verksamheten, hafva äfven mycket välkomna bidrag erhållits från Svenska missionsförbundet, Jönköpings missionsförening och Oskarshamns missionsförening. Ett godt missionsarbete är således grundlagdt på Öland, som redan visat sig fruktbärande, och skall i en framtid visa sig vara af stor betydelse.

NITTIONDEFJÄRDE KAPITLET.

Kort öfversikt öfver baptisternas verksamhet.

Såsom förut (se sid. 1339) meddelats, bildades i Göteborg den 22 april 1847 af f. d. sjömannen F. O. Nilsson den första baptistförsamlingen i Sverige. Den bestod då af endast 11 medlemmar. Oberoende af Nilssons verksamhet började mot slutet af 1840-talet baptistiska åsikter göra sig gällande äfven i Stockholm, och den 18 juni 1854 stiftades Stockholms första baptistförsamling, den andra i ordningen inom Sverige, för hvilken pastor A. Wiberg och C. Möllersvärd blefvo utsedda till äldste. Rörande pastor A. Wibergs lif och verksamhet hänvisa vi till hans lefnadsteckning, se sid. 782 o. f. Bland de mera bemärkta banbrytarne för den baptistiska rörelsen i hufvudstaden och utomkring i landet vid denna tid må för öfrigt nämnas bröderna Peter och Erik Johansson (se sid. 1348), bröderna Johannes (se sid. 956 o. f.) och Gustaf (se sid. 1352—1360) Palmqvist samt D. Forssell och P. F. Hejdenberg (se sid. 607 o. f.). Genom D. Forssells och i synnerhet P. F. Hejdenbergs verksamhet bildades vid samma tid baptistförsamlingar i öfra Dala-socknarna Orsa och Älfdalen, vidare i Norrköping samt i Örebro, där en församling uppstod år 1854. År 1855 begaf sig Hejdenberg till

Sundsvall, som sedermera blef medelpunkten för baptisternas verksamhet i hela Norrland.

År 1856 hade Evangeliska alliansen hållit det första frireligiösa möte i hufvudstaden, hvarigenom isen bröts, så att trots alla ännu gällande tvångslagar baptistförsamlingarna kunde 1857 hålla sin första konferens liksom Ev. fosterlandsstiftelsen sitt första årsmöte. Glädjen var allmän, och vid konferensen beslöts att börja samlandet af en kassa, »Baptistförsamlingarnas gemensamma kassa», för inrättande af en skola för predikanter, dessas utsändande, byggande af bönehus och skrifters utgifvande. Under vintern 1857—1858 hölls en skola med N. P. Wahlstedt som lärare och 4 predikanter utsändes.

Verksamheten på olika platser fortgick i landet med det resultat, att baptisterna vid 1858 års slut räknade 3,487 medlemmar i Sverige.

År 1859 utbröt inom samfundet en svår villfarelsens storm; det var syndfrihetsläran i dess första skede. En af högmodets ande besjälad man (sid. 1359), som blifvit utesluten ur församlingen i Sundsvall, ankom till Stockholm. Han vägrades inträde i därvarande församling men förstod att genom samtal om syndfrihetsläran innästla sig hos många af dess medlemmar. Samtidigt uppträdde en af samfundets predikanter i Dalarne med samma lära. De trodde sig hafva upptäckt ett nytt evangelium och lärde syndfrihet i köttet. Alla med dem oliktänkande voro under lagen och blefvo på det strängaste fördömda. I synnerhet i Dalarne grep denna villfarelse omkring sig. Man sjöng och jublade öfver den förmenta andliga friheten men lämnade intet rum för Guds ande att varna, förmana och leda. Följden blef, att af samfundets medlemsantal där, som vid 1858 års slut steg till 741, återstodo efter sållningstiden vid 1861 års slut ej mer än 168 personer. I Stockholm förorsakade denna villolära stort afbräck i verksamheten, som därigenom för ett och annat år förlamades. Äfven till Norrköping, Uppsala, Örebro med flera platser spred sig den andliga smittan och medförde stor skada.

Baptistförsamlingen i Stockholm höll först under några år sina sammankomster i en vid Skärgårdsgatan förhyrd sal, men, då denna lokal sedermera visade sig otillräcklig, trädde tanken på ett eget kapell i förgrunden. Pastor A. Wiberg begaf sig

därför på eftersommaren år 1860 till England, där han på något mindre än ett år lyckades insamla medel till inköp af en tomt för *Betelkapellet,* Genom ytterliga bidrag från England samt genom de medel, som pastor Wiberg under en 3-årig vistelse i Amerika under förra hälften af 1860-talet där insamlade, kunde detta byggnadsföretag bringas till fullbordan.

Då landsförvisningsstraffet för afvikelse från statskyrkans lära år 1860 blef afskaffadt genom en dissenterlag, återvände den förut nämnde F. O. Nilsson genast till Göteborg, och på hans begäran blef den öfver honom år 1851 fällda landsförvisningsdomen nu upphäfd. Strax därefter återkom äfven kapten G. W. Schröder (se sid. 1343) till staden och byggde ett hus, däri en samlingssal inreddes för församlingen i Göteborg, som under de näst följande åren hade F. O. Nilsson till predikant.

Här må ock anmärkas, att enligt 1860 års dissenterlag endast en baptistförsamling sökt kungligt tillstånd att utträda ur statskyrkan, nämligen församlingen i Våmhus. Men äfven denna lagligt erkända församling har nu mera upphört. De öfriga församlingarna ansågo sig icke kunna träda in under denna lag, emedan de därigenom bragtes i ett förhållande till staten, som de ansågo vara stridande mot Guds ord.

Vid baptistsamfundets årskonferens 1861, där F. O. Nilsson var ordförande, beslöts att uppdraga åt förvaltningskommittén att ingifva till regeringen en förklaring, hvarför baptisterna, för hvilkas skull man visste, att lagen till stor del tillkommit, icke sökte kungligt tillstånd att bilda församlingar. Ehuru sedermera en ny dissenterlag af 1873 tillkommit, hafva de icke ansett sig kunna begagna sig af de erbjudna rättigheterna. De stå således i fria baptistförsamlingar inom statskyrkan i likhet med Svenska missionsförbundets församlingar.

Vid nämnda konferens 1861 beslöts vidare att i öfverensstämmelse med ett af F. O. Nilsson uppgjordt förslag bilda sju distriktsföreningar. Af dessa omfattade då Norrlands distrikt 21 församlingar i Medelpad, 6 i Ångermanland, 7 i Jämtland och 9 i Helsingland, hvartill vid årets slut kommo 4 församlingar i Väster- och Norrbotten. Till Stockholms distriktsförening slöto sig några församlingar i Gefleborgs län, södra Dalarne, Västmanland, Uppland och Södermanland. Till Nerikes distriktsföre-

K. O. Broady.

ning hörde utom 15 församlingar i Örebro län några mindre sådana i Västerås och Nyköpings län samt i Östergötland och Vermland. Öfriga distriktsföreningar voro Smålands med 6, Gotlands med 9 och Skånes med 27 församlingar, däraf 3 i Bleking, Göteborg och den äldsta församlingen i Halland.

Vid nämnda årskonferens sysselsatte man sig ock mycket allvarligt med frågan om en varaktig bildningsanstalt för predikanter. I synnerhet F. O. Nilsson samt A. Wiberg, hvilken hade framställt förslag härom, talade med värma för denna sak, och den sistnämnde fick i uppdrag att för en sådan skola söka anskaffa lärare från England eller Amerika. Fem år förflöto dock, innan detta uppdrag hann fullbordas. Under Wibergs här ofvan omtalade och i detta syfte företagna resa i Amerika sammanträffade han med *K. O. Broady*, hvilken efter att förut hafva tjänat som öfverste under inbördeskriget i Amerika nu förenade sig med Wiberg och tog verksam del i insamlingen af medel för Betelkapellet i Stockholm. Wiberg misstog sig ej, då han i Broady såg svaret på sina böner om en man till lärare vid det påtänkta läroverket. Efter bådas återkomst till Sverige år 1866 kunde man vid den samma år hållna fjärde årskonferensen grundlägga *Betelseminariet*, emedan de amerikanska baptisternas missionsförening då åtog sig att understödja baptisterna i Sverige och anslog en årlig summa till det nya seminariet. K. O. Broady utsågs sedermera till föreståndare för denna skola, hvilken befattning han ännu, då detta skrifves, innehar.

Efter 1869 års konferens uppkom i Skåne en ny strömning af syndfrihetsläran genom Helge Åkessons verksamhet, hvarom vi i det föregående (sid. 2828) berättat. Genom ett allvarligt vinnläggande om helgelse trodde man sig kunna uppnå en syndfri fullkomlighet. Ett af de svårare felen i denna nya villolära var, att helgelsen blott blef en yttre iakttagelse af ett visst sätt i kläder o. d. med många stadgar: »kom icke vid det, smaka icke det» o s. v., medan det blef förbisedt, att sann helgelse innebär hjärtats likhet med Gud. I Skåne blef nästan hvarenda församling splittrad i två delar genom denna nya syndfrihetslära. Mycket stor skada åstadkom den äfven på Gotland, i vissa delar af Nerike, Västmanland och södra Dalarne. I norra Dalarne

sammansmälte den nya syndfrihetsläran med lämningarna af den gamla, ehuru de båda riktningarna haft alldeles motsatta utgångspunkter. Äfven denna senare lära har ledt till fritänkeri och modern rationalism. Praktiskt sedt utgöra de helgeanska församlingarna ett sorgligt exempel på uppfyllelsen af apostelns ord: »Om I biten och äten hvarandra» etc. Många af dem hafva alldeles dött ut. Likväl fortfara skadliga verkningar ännu, då ledarne komma till nya ställen, och många medlemmar hafva blifvit ledda alldeles bort ifrån Gud.

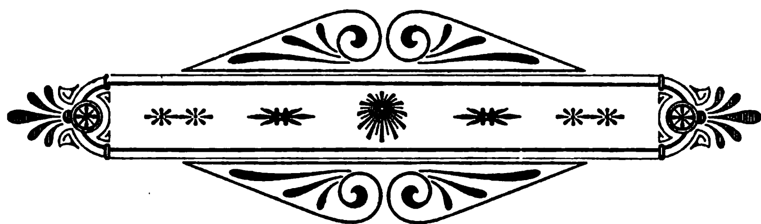
Under de stora väckelserna vid slutet af 1870-talet samt under åren 1882—1886 tillväxte samfundets medlemsantal icke så obetydligt hvarje år, hvarjämte nya distriktsföreningar bildades. Äfven under de senare åren har medlemsantalets ökning varit jämn ehuru ej synnerligt stor. Samfundet bestod vid sekelskiftet, Stockholms stad inberäknad, af 20 distriktsföreningar och räknade omkring 40,000 församlingsmedlemmar. Söndagsskolverksamheten har från början omfattats med intresse inom samfundet, och dess söndagsskolor besökas för närvarande af vid pass 44,000 barn.

Af de svenska baptistmissionsföreningarna har Stockholms missionsförening under årens lopp utfört det mesta arbetet för samfundets utbredning och tillväxt, i synnerhet sedan den erhållit som gåfva ett hus i staden för att med inkomsterna däraf kunna understödja predikanterna. Den största hjälpen för verksamhetens bedrifvande har varit det bidrag, som sedan 1866 lämnats för detta ändamål af Amerikanska baptisternas missionsförening. Men år 1885 tillkännagaf sekreteraren, att de svenska baptisterna finge bereda sig på, att med anledning af hednavärldens större nöd all hjälp till Sverige skulle upphöra. En bevekande framställning af förhållandena föranledde ändring i beslutet för den gången, men man manades härigenom att med större kraft ordna den egna missionen.

För söndagsskolsaken hafva baptisterna från början nitälskat, åtminstone från 1850-talet. För befordrandet af denna viktiga mission hafva flera söndagsskolföreningar bildats.

Vid konferensen 1887 framlades förslag till »Svenska baptistmissionen», hvilket vid nästa konferens 1889 antogs och först då blef bestämmande för verksamheten i hemlandet. För ut-

ländsk mission har samfundet verkat från år 1856 men till en början endast genom att öfversända gåfvor för missionen i Birma. År 1876 väcktes tanken på en egen utländsk missionär, då E. Lund förklarade sig manad att utgå till hednavärlden. Då han sedan trodde sig kallad att i stället gå till Spanien, upptogs denna mission af en särskild konferens-kommitté, tills svenska baptistmissionen blef ordnad. Sedan Lund antagits af det baptistiska sällskapet i Amerika, utsändes i stället K. A. Haglund 1882 och J. Uhr 1886 till Spanien på den svenska baptistmissionens bekostnad. Hednamissionen upptogs år 1890, då C. Wingren utsändes till Kina, dit sedermera E. Lindberg och J. A. Rinell afsändes. År 1891 upptogs den svenska baptistmissionens andra missionsfält, Kongo, i det att E. V. Sjöblom då utgick dit i förening med det amerikanska baptistsällskapet.

NITTIONDEFEMTE KAPITLET.

Kort öfversikt öfver metodisternas verksamhet.

Om metodismens inflytande på de andliga rörelserna i Sverige hafva vi redan talat i 37:de kapitlet af detta arbete. Den metodismens verksamhet, vi där omnämnde, utgick från England och förekommer icke i vårt lands missionshistoria efter pastor Scotts afresa härifrån år 1842.

Men därmed var icke metodistsamfundets verksamhet här afslutad. Redan under John Wesleys lifstid och af honom personligen stiftades en afdelning af metodismen i Nordamerika under namn af metodist-episkopalkyrkan — en rörelse, som där varit så framgångsfull, att dess medlemsantal för närvarande är det största af alla prostestantiska samfunds i nya världen. Såsom vi ock i korta drag antydt, har den amerikanska metodismen på senare tid missionerat å åtskilliga af de större platserna i Sverige och där upprättat församlingar.

Hufvudsakligen genom några sjömän, som i Amerika blifvit omvända under sina besök vid den af från Sverige bördige metodistpredikanten *O. G. Hedström* upprättade Betelskeppsmissionen i New York, och som vid sin återkomst till fäderneslandet vittnade om den frid och sällhet, hvaraf de kommit i be-

sittning, började på västkusten en verksamhet, ehuru af mindre omfattning, och så sändes år 1866 svensken pastor *J. P. Larsson* till Göteborg. Larsson hade blifvit omvänd i Amerika och där förenat sig med metodisterna samt blef efter sin återkomst hem anställd som kolportör i Småland men kallades snart till Norge — där metodistförsamlingar bildats redan år 1853 — och verkade där som predikant. En af metodistkyrkans missionssekreterare hade under ett besök i Göteborg år 1866 förhyrt en lokal för andliga sammankomster, och för att leda dessa blef nu Larsson ditsänd. Så kom metodismen till Göteborg, och ungefär samtidigt kom den till Stockholm genom en metodistpastor *Albert Ericson,* hvilken, kallad till lärare vid en skandinavisk predikantskola i Chicago, vistades i Sverige någon tid för att genomgå en kurs i svensk litteratur. Ericson blef under denna tid en gång anmodad att predika i baptistkapellet, och flera af pastor Scotts gamla vänner samt anhöriga till svenska metodister i Amerika, som fingo kunskap härom, uppsökte nu Ericson och inbjödo honom att predika på en af dem förhyrd sal vid Benikebrinken. Här samlades nu på söndagarna mycket folk, och de, som vunnos för verksamheten, önskade ifrigt, att en metodistpredikant skulle blifva stationerad äfven i hufvudstaden. De anhöllo härom hos metodistkyrkans missionsstyrelse och detta med den följd, att förordnande för Ericson att kvarstanna och verka såsom missionär blef utfärdadt.

När detta förordnande anlände till Stockholm, var emellertid Ericson redan på väg till Amerika, men ungefär samtidigt med hans afresa från Sverige hade en annan metodistpredikant begifvit sig från Amerika hit på ett alldeles tillfälligt besök. Denne var *V. Witting,* anställd såsom redaktör för den i Chicago utkommande veckotidningen »Sändebudet», som var de svenska metodisternas organ. Han kom hit för att besöka sina i Skåne bosatta släktingar och anlände till Göteborg veckan före midsommar, då han genast uppsökte Larsson och predikade å hans lokal. Vistelsen i Göteborg blef emellertid helt kort, men i Skåne stannade Witting fjorton dagar och predikade under tiden så väl i sin födelsestad Malmö som i det närgränsande Lund. I Köpenhamn, som pastor Witting äfven besökte, sammanträffade han med en biskop Kingsley, hvilken var stadd på visitationsresa i Europa och äfven ämnade

besöka Stockholm. Denne uppmanade nu Witting att möta honom där, hvilket Witting lofvade.

Under sin resa till Stockholm tog Witting vägen öfver Visby, där han fann en liten hop af troende själar, som genom en pastor Cederholms verksamhet blifvit vunna. Cederholm hade emellertid aflidit, och hans vänner voro därför något nedslagna, undrande om verksamheten skulle kunna fortsättas eller ej.

Anländ till Stockholm sammanträffade Witting med biskop Kingsley. Superintendenten för de skandinaviska missionerna, C. Willerup, bosatt i Köpenhamn, var biskopen följaktig, och efter vidtagen undersökning funno så väl biskopen som superintendenten, att det i Sverige var dörrar öppnade för metodistisk verksamhet. En predikant för Stockholm efterskrefs från Amerika, Larsson sändes till Visby, och Witting uppmanades att flytta öfver hit, hvartill han samtyckte, och blef stationerad i Göteborg. Den för Stockholm afsedde predikanten kom likväl aldrig till Sverige, utan blef i hans ställe J. Kihlström korad till ledare för den lilla gruppen metodister i hufvudstaden. Kihlström, som på våren 1882 under en järnvägsfärd i Vermland vådligen omkom, var Sveriges förste inom landet till befattningen kallade predikant.

Den egentliga vården af dem, som genom ordets predikan blifvit vunna för Herren och slöto sig tillsamman, utöfvades i hvad som enligt samfundets språkbruk benämnes klasser eller smärre församlingsgrupper, och någon egentlig församling bildades ej i vårt land förrän den 8 januari 1867, då 57 personer i hufvudstaden förenade sig till en metodist-episkopalförsamling, den första i Sverige. Denna hade redan åtta månader därefter tillvuxit så, att den räknade 142 medlemmar. Ungefär samtidigt bildades ock församlingar i Göteborg och Visby samt i Vallda och Släps socknar i Halland.

Verksamheten stod då tillika med missionerna i Norge och Danmark under öfverinseende af en superintendent, pastor C. Willerup i Köpenhamn, men nu ansåg kyrkans missionsstyrelse fältet alltför stort för denne och förordnade därför Witting till superintendent för Sverige.

Under denne nitiske och kraftfulle mans ledning rönte den nya verksamheten en sällspord framgång och utveckling. Från flera håll ingingo till superintendenten bref med anhållan, att

predikanter måtte ditsändas, men det var ej möjligt att tillfredsställa alla uttryckta önskningar i detta afseende.

Efter föredöme af metodistkyrkans årskonferenser, hvarmed man inom samfundet förstår icke blott de på vissa tider återkommande predikantmötena utan äfven föreningar af predikanter, som ställa sig till biskoparnes eller superintendenters disposition med löfte att verka å de platser, till hvilka de tid efter annan blifva sända, organiserades vid det första predikantmötet, som hölls den 17 september 1868 vid Wollmar Yxkullsgatan i Stockholm *Svenska metodistmissionärföreningen.* Som medlemmar antecknade sig predikanterna Victor Witting, J. P. Larsson, J. Kihlström, A. Palm, D. S. Sörlin, S. Hansson och E. Carlsson. Missionen räknade då 7 församlingar, 15 predikoplatser och 424 medlemmar samt 5 söndagsskolor med 354 barn.

För att inför allmänheten klargöra sin ställning samt genom meddelanden från de olika församlingarna stärka deras samhörighetskänsla blef man ganska snart betänkt på utgifvandet af en tidskrift såsom samfundets organ. En sådan började ock från januari månad 1869 att utgifvas med ett nummer i månaden, och har densamma senare utvidgats till halfmånadsskrift och från år 1881 till veckotidning under namn af *Svenska sändebudet.*

Några schismer med anledning af olika lärouppfattningar hafva ej förekommit inom metodistkyrkan i Sverige. Icke heller hafva några partier bildats med afseende på styrelseformen, om man undantager en utbrytning år 1876 i Nerike och Vermland. En af de mera framstående predikanterna gjorde sig under sin verksamhet i Örebro skyldig till handlingar, som föranledde hans uteslutning vid konferensen i Uppsala 1876. Han själf och en stor del af medlemmarne inom hans församling ansågo, att han blifvit orättvist behandlad, emedan han bekände sin synd och sade sig ångra densamma men det oaktadt icke erhöll förlåtelse. Med tillhjälp af åtskilliga krafter, som nu kommo till och erbjödo honom sitt bistånd, bragte han till stånd en rörelse till sin fördel, inför hvilken metodismen skulle afgå med skam, synnerligen emedan den kraftige superintendenten Witting samtidigt lämnade fältet. Icke så få af de gamla metodisterna i Nerike och Vermland samlade sig under upprorsfanan för att åstadkomma en reformering af den svenska metodismen i riktning mot den

V. Willing.

ursprungliga. Emellertid dröjde det ej länge, förrän man insåg sitt misstag och stormen stillades.

Witting stannade i Sverige till hösten 1876, och under denna tid hade verksamheten utvecklat sig, så att den sagda år blef med bifall af kyrkans »generalkonferens» organiserad till årskonferens, hvarmed förstås ett område, inom hvilket ledningen af verksamheten förestås af föreståndare för flera distrikt utan någon superintendent för det hela. Samfundet är uppdeladt i mer än ett hundratal sådana årskonferenser, hvilka till generalkonferenserna, som hållas hvart fjärde år, sända ombud, bestående af både predikanter och »lekmän». Dessa generalkonferenser utgöra så väl den lagstiftande myndigheten som i öfrigt den högsta instansen för alla med samfundets verksamhet förbundna angelägenheter. Det är af dessa allmänna församlingar biskoparne utväljas och ordineras, liksom där också utses styrelser för de gemensamma angelägenheternas förvaltning. Missionen i Sverige understöddes jämförelsevis frikostigt af missionssällskapet, och ännu i dag lämnar detta sällskap anslag till aflönandet af predikanter vid sådana församlingar, som äro ekonomiskt oförmögna att underhålla sina lärare, ehuru dessa anslag på senare tid väsentligt minskats och omsider torde komma att helt och hållet indragas.

Året 1876 blef sålunda ett bemärkelseår i svenska metodismens historia. Superintendenten kallades åter till samfundets hemland, Amerika, och verksamhetsområdet fördelades på tre distrikt. Det fanns då i Sverige icke mindre än 50 metodistförsamlingar med ett sammanlagdt medlemsantal af 5,667 och 55 predikanter i konferensen — däraf 22 ordinerade — samt 59 lokalpredikanter, d. v. s. sådana som söndagligen predikade utan att vara aflönade. 31 kyrkor eller kapell funnos och värderades till 347,365 kronor. Därjämte funnos 125 söndagsskolor med 4,931 barn inskrifna.

Verksamheten kunde sålunda nu sägas hafva fått fast fot inom landet. Genom en kgl. resolution af den 10 mars samma år hade ock församlingar i Stockholm, Uppsala, Gefle, Linköping, Norrköping, Västervik, Motala, Valdemarsvik, Örebro, Eskilstuna, Malmköping, Mörkö, Hallsberg, Odensvi, Lindesberg, Arboga, Lund, Karlskrona, Ronneby, Göteborg, Varberg, Vallda, Kalmar, Oskarshamn, Mönsterås, Nybro, Ryssby, Lovers, Kristinehamn, Ransäter, Nysund, Edsvalla, Visby, Lummelunda och Butle på

ansökan blifvit af staten erkända under de villkor och bestämmelser, som stadgas i kgl. förordningen den 31 oktober 1873, hvarjämte vid församlingarna anställda ordinerade predikanter beviljats rätt att förrätta vigsel med laga verkan. Det var dock först ett par år senare, flertalet af församlingarna efter någon tvekan beslöto begagna sig af det dem lämnade tillståndet, enär icke allt, hvad de i sin underdåniga ansökan begärt, blifvit af regeringen beviljadt. Senare hafva ännu flera församlingar erhållit liknande tillstånd, och visserligen hafva icke alla metodister i Sverige genom formligt utträde skilt sig från statskyrkan, men icke så få utaf dem hafva dock tagit detta steg.

Det blefve alltför vidlyftigt att angifva de närmare omständigheterna vid dessa församlingars bildande, och vi afstå därför från att så göra. Emellertid framgår det af redan framhållna resultat, att metodismens verksamhet under tiden till år 1877 hade en välsignelserik framgång. Denna framgång vanns dock icke utan ihärdigt arbete, och understundom var motståndet ganska häftigt. Många blefvo förföljda och på allt sätt trakasserade, och sorgligt nog gaf sig äfven hos troende kristna partinitet, närdt af fruktan för hvad man ansåg vara en farlig villfarelse, luft i hårda omdömen. Jämförelsevis okänd, som metodismen var i vårt land, betraktades den af många allvarligt gudfruktiga med stor misstro. Man ansåg den farlig såsom en ny syndfrihetslära och till sitt skaplynne olämplig för svenska folket. Då dess förkämpar med eftertryck framhöllo krafvet på helighet hos Kristi läras bekännare och i sin ifver kanske gingo längre, än de vid lugnare eftersinnande skulle hafva gjort, var det ej underligt, att de fingo röna motstånd. Predikan om »full, fri och närvarande frälsning» stack alltför bjärt af mot den riktning, som vid början af den period, hvarom vi nu tala, var så allmän, och enligt hvilken man ansåg, att, hvad som främst borde framhållas, var den mänskliga naturens syndfullhet och totala fördärf, att man alltid, för att stå i nåd hos Gud, måste betrakta sig såsom en »förbannad syndare», hvilken var »svart af synd hvarje afton». Genom ett sådant betraktelsesätt skulle nåden i Kristus komma så mycket mera till heders, ansåg man. Men i samma mån som denna uppfattning alltmer undanträngdes dels genom den uppmärksamhet, som genom metodismens predikan

väckts, dels genom den då med kraft uppträdande frikyrkliga rörelsens inflytande, i samma mån förminskades ock motståndet mot »den nya läran».

Värst var dock motståndet från det statskyrkliga prästerskapets sida. Man fruktade på det hållet, att kyrkan skulle skadas alltför mycket; och därför grep man sig an med kyrkorådsförbud och andra tvångsåtgärder, liksom man ock sökte ingifva massorna fruktan för en villfarelse, som kom från det halft hedniska Amerika och nu sökte vinna fotfäste i det renläriga Sverige, där man ända sedan reformationens tid haft »ren lära och rätta sakrament». Till och med bland pastor Scotts gamla vänner fanns det icke så få präster, som stodo emot den nya rörelsen, som enligt deras påstående var något helt annat än den engelska metodismen, ehuru faktiskt den engelska och den amerikanska wesleyanismen äro fullkomligt ett i läran och äfven med afseende på kyrkostyrelsen hafva mycket med hvarandra gemensamt.

Baptisterna ställde sig nog på det hela taget vänligt mot metodismen. Men äfven bland dem fanns det zeloter, som ansågo sig böra intaga en mindre vänlig hållning, enär ju, enligt deras uppfattning, metodismen icke rättade sig efter bibelns föreskrifter hvarken med afseende på dopet, nattvardens utdelande eller församlingsskicket. Metodistsamfundet hyllar ju barndopet, vägrar ej odöpta tillträde till Herrens bord, när de bekänna sig tro på Kristus, och är för öfrigt, hvad kyrkostyrelsen angår, olikt det baptistiska.

Men motståndet försvagar icke alltid en god sak; tvärt om har det i Guds rikes historia visat sig, att det varit till gagn. Så fostrades också metodismen under denna period och blef stark. Af de nyomvända gjorde sig nog somliga skyldiga till öfverdrifter, och sorgliga syndafall förekommo äfven. Många mänskliga beräkningar kommo på skam, men på det hela taget välsignades verksamheten af Herren. Inom samfundet som sådant vidtogos ock flera åtgärder för dess framtida bestånd och utveckling. Så upprättades en predikantskola, i hvilken sådana unga män, som ansågos hafva begåfning för predikokallet, fingo inhämta det nödvändigaste af för sådan verksamhet erforderliga kunskaper. Denna grundades i Örebro den 1 februari 1874, och

räknade första terminen sjutton elever. År 1876 flyttades hon till Stockholm och år 1883 till Uppsala. År 1889 inköptes för hennes räkning en tomt i sistnämnda stad, men de för uppförandet af skolbyggnader erforderliga medel hafva ännu icke hunnit insamlas, hvadan tomten ännu är obebyggd och undervisningen meddelas i förhyrd lokal. På de allra sista åren har man börjat vidtaga särskilda anordningar för insamlande af medel i och för denna sak.

En understödskassa för ålderstigna predikanter samt aflidna predikanters efterlämnade familjer blef också inrättad. Därjämte bildades en s. k. assuransförening för församlingarnas medlemmar, i hvilken de, som så önska, få genom insättning af medel i form af mindre afgifter tillförsäkra sina efterlefvande ett mindre penningebelopp. En kapellbyggnadsfond har ock inrättats, och i öfrigt hafva åtgärder vidtagits för tillgodoseende af förefintliga behof. Då man besinnar, att de flesta af samfundets medlemmar äro mindre bemedlade, och att deras offervillighet tages i anspråk för församlingarnas löpande utgifter, predikantunderhåll, kyrkobyggnad och välgörande ändamål af flera slag, förefaller det helt naturligt, att de samlade fonderna icke uppgå till synnerligen stora belopp; de äro i allt fall icke att förakta.

Organiserad till årskonferens och sålunda förklarad myndig inför metodistkyrkans auktoriteter samt lagligen erkänd af Sveriges regering kunde metodismen i vårt land tryggare och mera ostördt ägna sig åt den rent andliga verksamheten, hvadan ock intet mera betydande med afseende på organisation förekommit efter 1876 års konferens. Predikanternas årliga sammankomster hafva sedan dess hufvudsakligen sysselsatt sig med pröfning af deras karakter och insikter, hvilka blifvit af kvartalkonferenserna förordade till intagning i reseföreningen (eller årskonferensen) samt granskning af de redan intagnas tillväxt och förkofran, äfvensom därvid förekommit pröfning af framställda klagomål och dylikt.

Därjämte hafva vid dessa konferenser åtskilliga uttalanden gjorts och bestämmelser fattats med afseende på nykterhetssaken, söndagens helighållande, traktat- och bibelspridning, söndagsskolverksamhet, kapellbyggnad, missionssaken o. s. v.; men som beträffande alla dessa saker bestämda och detaljerade föreskrifter

finnas gifna i samfundets kyrkoordning, och då årskonferenserna icke äro lagstiftande församlingar utan endast kunna gifva församlingarna råd och anvisningar, hafva rapporterna från de för ofvannämnda olika ändamål tillsatta kommittéer inskränkt sig till ett påpekande af å ena sidan mer eller mindre förekommande oegentligheter och missuppfattningar och å den andra uttalandet af vissa önskemål och tolkningen af vissa, kanske icke alltid rätt uppfattade föreskrifter i kyrkoordningen. En fullständig statistik utarbetas ock under dessa konferenser, liksom det jämväl vid somliga af dem förekommer val af delegater till generalkonferenserna.

Den 25:te årskonferensen hölls i Stockholm dagarna 15—21 augusti år 1900. Enligt den statistik, som därvid afgafs, var församlingarnas antal 113, medlemmarnes 15,691 i full förening och 1,577 på prof. De anställda predikanternas antal var 112 och lokalpredikanternas 159. Församlingarna ägde då 123 kyrkor och kapell, värderade till 1,484,029 kronor. Det sammanlagda beloppet af i församlingarna insamlade medel för predikantaflöning utgjorde 111,178 kronor och för öfveråriga predikanters underhåll 3,425 kr., hvartill komma för löpande utgifter 98,961 kronor, förutom hvad som insamlats för välgörande ändamål, däraf ensamt för yttre missionen 19,040 kr. Söndagsskolstatistiken visade 201 skolor med 1,168 lärare och lärarinnor samt 18,174 barn.

I sammanhang härmed torde det vara på sin plats att omnämna en man, som vid alla de tjugofem första årskonferenserna, 1876—1900, varit sekreterare och för öfrigt i flera hänseenden befordrat metodismens framgång i Sverige. Hans namn är *Peter Jakob Maximilian Erikson.* Han är född på Gotland den 16 maj 1848 och kom i början af 1871 till tro på Kristus genom metodismens verksamhet samt ingick i Visby metodistförsamling, där han blef klassledare och söndagsskolföreståndare. Den 1 nov. 1871 blef han lokalpredikant samt verkade under närmast följande år dels på Gotland, dels i Karlshamn, där han 1872 grundade en församling, dels i Valdemarsvik, dit han förflyttades på hösten 1874. År 1875 ordinerades han till diakon och 1877 till äldste. Presiderande äldste blef han 1889, hvilken befattning han ännu innehar. För öfrigt har hans kraft användts inom metodistsamfundet på mångfaldigt sätt. Från 1876 har

P. J. M. Erikson.

han varit korresponderande sekreterare i Sverige för Amerikanska missionssällskapet. Från 1876 till 1889 och från 1898 till närvarande tid har han varit redaktör för samfundets tidningar samt bokförlagsföreståndare från 1877—1889 och från 1896 likaledes till närvarande tid. Han är ordförande i missionskommittéen, bokkommittéen, i pensionskassans styrelse och i söndagsskolstyrelsen. Han har som ledamot arbetat i kommittéen för den blifvande skandinaviska predikantskolan samt varit dels ordförande, dels ledamot i skolstyrelsen, traktatkommittéen m. fl. kommittéer. Såsom samfundets ombud har han bevistat Ev. alliansens världskongress i Köpenhamn 1884, Norges konferens i Bergen 1891, konferensen mellan missionerna i Europa i Berlin 1895, generalkonferensen i Cleveland, Ohio, 1896 samt dessutom konferenser i Danmark och Finland. Han har utgifvit »Metodismen i Sverige» 1895 samt redigerat och öfversatt en del andra böcker och skrifter. Han har ock under några år varit en af representanterna i riksdagens Andra kammare för Stockholms stad.

De 113 församlingarna, hvilka, såsom ofvan nämnts, uppgifvas i 1900 års konferens' statistik såsom tillhörande metodistsamfundet, äro fördelade på flera af landets provinser. I hufvudstaden finnas fem, och närmast däromkring finnes en i hvardera af städerna Uppsala, Västerås, Södertälje och Öregrund samt å Mörkö. I Stockholm är S:t Paulsförsamlingen, hvars kyrka är belägen å söder vid Adolf Fredriks torg, som vi nämnt, Sveriges äldsta metodistförsamling och räknar bortåt 600 medlemmar samt förestås af pastor *August Schön.* Därnäst i ålder kommer S:t Peters församling, hvilken helt nyligen låtit uppföra en vacker kyrka strax invid Tegnérlunden i den s. k. Vasastaden. Denna församlings pastor är f. n. *C. P. Carlsson.* Den tredje är Trefaldighetsförsamlingen, som har sin kyrka vid Majorsgatan å Östermalm och nu betjänas af pastor *Fr. Åhgren.* Dessa båda församlingar hafva i det närmaste hvardera lika många medlemmar som S:t Paulsförsamlingen. S:t Markus' och S:t Johannisförsamlingarna hålla sina möten i förhyrda lokaler, och är den sistnämnda helt nyligen afskild från S:t Paulsförsamlingen, till hvilken de flesta af dess medlemmar förut hört. S:t Markusförsamlingen bildades för något öfver ett tiotal år sedan och räknar bortåt 200 medlemmar.

Församlingen i Uppsala är Sveriges största metodistförsamling och räknar öfver 600 medlemmar. Den är ock en af de inflytelserikaste, ty där är samfundets predikantskola förlagd, och, som det öfvervägande antalet af de män, hvilka utbildas till präster i statskyrkan, vid universitetet därstädes idka teologiska studier, erhålla de helt naturligt i många fall sin uppfattning af samfundet och dess verksamhet efter sina iakttagelser från denna församling.

Vid den norr om Uppsala belägna järnvägsstation Heby finns ock en rätt god metodistförsamling. I Västmanland finnas sådana uti städerna Arboga, Köping, Lindesberg och Sala samt dessutom i de större samhällena Norberg och Högfors, Kungsör, Fagersta, Surahammar och Odensvi; i Södermanland uti städerna Eskilstuna och Nyköping; i Dalarne uti Falun, Korsnäs, Borlänge, Grängesberg, Avesta, Mora och Orsa.

I staden Gefle, där verksamheten började redan tidigt, har samfundet en stor församling. På senare tid har dock denna delats i två, hvar och en med sin vackra kyrka. Omkring staden och hufvudsakligen genom nitiska lokalpredikanters verksamhet har man fått till stånd församlingar vid de betydande järnbruken Sandviken, Forsbacka, Valbo och Karlholm samt vid Skutskärs sågverk.

Om vi bortse från Hudiksvall, där verksamheten just begynt, och Söderhamn, dit de ledande männen äro betänkta på att sända predikant, har metodismen icke fått fast fot på flera ställen mellan Gefle och Gellivara än i städerna Sundsvall och Östersund samt vid sågverken Sund, Eriksdal och Bergsforsen vid Indalsälfven samt slutligen i Luleå, Boden och Malmberget.

I södra och västra Sverige däremot finna vi samfundet representeradt på många platser. Så har det starka församlingar i Linköping och Norrköping, i sistnämnda stad t. o. m. två. I Motala stad och omnejd finns ock en församling, liksom vid Boxholms och Lotorps bruk.

Begifva vi oss så in i Småland, så finna vi goda metodistförsamlingar i Jönköping, Oskarshamn, Västervik och Kalmar. Jämförelsevis små äro dock församlingarna i Eksjö och Växjö. Vid stationerna Nässjö, Falerum, Skruf och Hvetlanda samt vid bruken Ankarsrum och Delary äfvensom i Mönsterås köping samt i socknarna Loftahammar och Östra Ed finnas metodistförsamlingar.

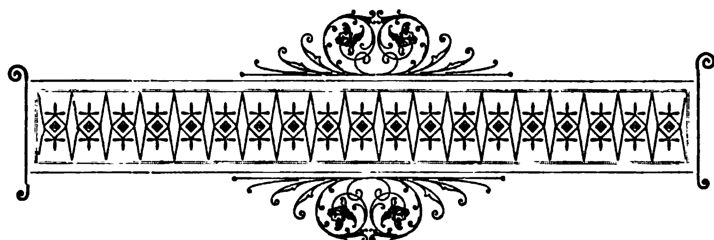
I Skåne och Bleking finna vi sådana uti Malmö, Helsingborg, Lund, Landskrona, Karlskrona och Karlshamn, vid Bjufs grufva, å Limhamns cementbruk och vid Råå fiskläge.

I Vermland och Nerike har verksamheten haft synnerligen god framgång. Församlingar finnas nu i Kristinehamn, Karlstad och Filipstad samt vid Bofors, Degerfors och Munkfors bruk, i Grums och Nor samt Atorp. Örebro stad har en församling, som utvecklat stor verksamhet, och omkring densamma hafva församlingar blifvit bildade i Hallsberg, Kumla, Laxå, Rönneshytta och Lekhyttan.

I Västergötland, Halland och Bohuslän samt Dalsland finnas ock flera metodistförsamlingar. Göteborg har varit och är ännu centralpunkten för denna landsände. I denna Sveriges andra stad började — som vi hafva sett — verksamheten allra först, och där finnas nu icke mindre än fyra metodistförsamlingar, af hvilka två, Emanuelsförsamlingen och S:t Jakobs, hafva ett stort medlemsantal. Både Emanuelsförsamlingen och Efraimsförsamlingen (i Majorna) hafva egna gudstjänsthus och utveckla en framgångsrik verksamhet. Församlingar finnas dessutom i städerna Alingsås, Falköping, Borås, Lidköping, Strömstad, Halmstad, Kungsbacka och Åmål samt i Trollhättan, Seffle, Bengtsfors, Karlanda och Hillringsberg samt Vallda och Släp.

På Gotland har metodistkyrkan en inflytelserik församling i öns enda stad Visby och vid hamnplatserna Slite, Koppelshamn, Klintehamn, Östergarn och Burgsvik, samt i åtskilliga socknar såsom Roma, Follingbo, Butle m. fl. finnas ock organiserade församlingar eller grupper af medlemmar.

För ungdomen har man sörjt genom inrättande af s. k. epwortföreningar i församlingarna. Dessa föreningar räknade vid nyligen hållna årsmötet i Norrköping ett antal af 103 med sammanlagdt 4,894 medlemmar. Deras namn härleder sig från socknen Epworth i England, i hvars prästgård metodismens stiftare John Wesley föddes och i synnerhet under sin gudfruktiga moders vård erhöll en uppfostran, som blef af den allra största betydelse för hans verksamhet. Dessa föreningar utöfva en verksamhet, som är af rätt stor betydelse för samfundet och, såsom vi tro, för Guds rike i allmänhet.

NITTIONDESJETTE KAPITLET.

Kort öfversikt öfver Helgelseförbundets verksamhet.

Det var året 1885. Å godset Torp af Kräklinge socken i Nerike sutto en dag några Kristi vänner, samtalande med hvarandra om ting, som tillhöra Gud. En bland de ledande männen därvid var godsägaren på platsen, sedermera riksdagsmannen *E. M. L. Hedin,* den blifvande ordföranden i Helgelseförbundet. De hade nyss läst skrifter af amerikanaren W. E. Boardman och med afseende på läran om hvilan och glädjen i Jesus samt ett helgadt lif i hans gemenskap funnit i samma skrifter uttalade djupt behjärtansvärda tankar. De hade sett många förr i Herren brinnande själar svalna af, blifva försoffade och tröga, ehuru de fortfarande bekände sig vara lefvande kristna. För öfrigt var den stora massan af människor, som buro det kristna namnet, främmande för ett verkligt heligt lif inför Gud. Detta allt gick de samlade vännerna allvarligt till hjärtat. De föllo då ned inför Guds ansikte, bådo om rik utgjutelse af den helige ande, på det att de själfva måtte erhålla makt att lefva »ett heligt lif med Gud» i helighet och rättfärdighet samt i Kristi namn kunna uppväcka andra därtill. Ett helgadt lif inför Gud och människor — det blef därefter dessa vänners lösen.

Detta var upprinnelsen till Helgelseförbundet. Inom kort slöto sig allt flera till, hvilka med öfverflödande glädje och brinnande nit vittnade om de stora ting, Gud gjort med dem. Hvad godt man själf erfarit af Guds nåd, ville man ock meddela åt andra vida omkring. Så behöfdes vittnen och missionärer. Guds ande hvilade vid den tiden mångenstädes i Nerike med kraft öfver folket, och än här än där hänfördes människor af intresset för ett helgadt lif, ja, för »full frälsning». Man lefde dagligen ett innerligt lif med Gud i bön och åkallan. Det var en riktigt berusande känsla af öfversvallande himmelsk glädje, som bemäktigat sig dessa troende; och de hade svårt att tro, att andra Kristi vänner, som saknade den förnimbara öfverflödande glädjen, verkligen lefde i hans gemenskap. Det stora ämnet om ett helgadt lif inför Gud upptog så helt och hållet deras uppmärksamhet, att de hade föga intresse att samverka med andra än de i detta ämne liktänkande. Så skilde de sig ock snart i mer eller mindre mån från andra fria kristna, anordnade självständiga möten och konferenser, å hvilka Förbundets angelägenheter afhandlades.

Emellertid hade man vid Helgelseförbundets bildande icke närmast tänkt på att sända evangeliet till för Gud främmande människor; hufvudsyftet med Förbundets verksamhet var att uppväcka Guds eget folk till ett sundt, friskt lif i Herren samt till personligt vittnesbörd om undfången nåd enligt det apostoliska ordet: »I ären ett utvaldt släkte, ett konungsligt prästerskap, ett heligt folk, ett egendomsfolk, på det att I skolen förkunna hans dygder, som har kallat eder från mörker till sitt underbara ljus» (1 Petr. 2: 9). Men då inom kort lämpliga gåfvor uppväcktes och erbjödo sig till förkunnandet af evangeliet för människor, som här hemma och i främmande land vandrade i »mörker och dödens skugga», ansåg man denna omständighet vara en vink från Gud att för arbetet till människors omvändelse kalla och utsända missionärer. Förbundet lägger särskild vikt vid att kunna till i andligt afseende mörka orter sända Kristi evangelium.

För bedrifvande af missionsverksamhet behöfdes emellertid något slags organisation. Så antogos för ändamålet uppgjorda stadgar och tillsattes styrelse.

E. M. L. Hedin.

Å titelbladet till dessa stadgar angifves Helgelseförbundets ändamål sålunda: Förbundet »är intet kyrkosamfund utan ett af lefvande troende från olika samfund bildadt, osekteriskt missionssällskap för bedrifvande af inre och yttre mission.»

I Förbundet upptagas emellertid medlemmar. För medlemskap i Helgelseförbundet fordras enligt stadgarna »a) att vara känd som ett Guds barn (1 Petr. 1: 3); b) att man tror och bekänner, att Gud redan i detta lifvet kan och vill rena oss från all köttets och andens besmittelse (2 Kor. 7: 1) samt helga oss allt igenom till ande, själ och kropp» (1 Tess. 5: 23).

Intagning af medlemmar sker efter vederbörlig pröfning genom bön och händers påläggning. Församling får ej såsom sådan ansluta sig till Helgelseförbundet, men, om alla dess medlemmar hvar för sig önska anslutning, är därför intet hinder. Till medlem lämnas vid intagningen ett medlemskort. Medlemsskap upphör på medlems egen begäran eller efter förargelseväckande uppförande, då varning icke blifvit hörsammad.

Den inre missionsverksamheten bedrifves genom evangelister, manliga och kvinnliga, som sändas två och två förnämligast till mörka platser inom vårt land och grannlanden. Dessa, som antingen förut blifvit bepröfvade såsom Herrens vittnen eller genomgått Helgelseförbundets bibelskola och därefter pröfvats dugliga och sändts åstad, få af Förbundet *hvarken lön eller underhåll* utan blott respenningar till platserna, dit de sändas. Deras antagande eller entledigande tillkommer styrelsen.

Till hednalanden utsänder Helgelseförbundet missionärer, så långt Herren gifver personer och medel. »Vi vilja», heter det i stadgarna, »endast utsända sådana syskon, som redan i praktiskt missionsarbete här hemma vunnit själar för Herren. Vi begära ock af dessa, att de äro beredda att lefva *ett mycket försakande lif* bland hedningarne, samt att de under de fyra första åren efter ankomsten till missionsfältet hvarken förlofva eller gifta sig. Hvad deras framtida underhåll beträffar, kan Helgelseförbundet ej ikläda sig några förbindelser men vill samvetsgrant bland dem fördela allt, som för hednamissionen inflyter, och de få se Gud i händerna för sin nödtorft.»

Helgelseförbundets inre ordning öfvervakas och dess missionsverksamhet ordnas och ledes af en genom omröstning årligen

vald styrelse af 7 ledamöter och 3 suppleanter. Styrelsen utser inom sig ordförande, sekreterare och kassaförvaltare samt en af tre personer bildad hednamissionskommitté, som ombesörjer alla till Förbundets hednamission hörande ärenden. Denna kommitté har sin särskilda sekreterare för den utländska brefväxlingen. Kommittéerna hafva beslutande- och handlingsrätt mellan konferenserna.

Evangelisterna tillhållas att ej splittra bestående församlingar. Emellertid har deras verksamhet flerstädes åstadkommit splittring, synnerligast genom kvinnopredikandet. På de platser, där ingen evangelisk verksamhet förefinnes men väckelse uppstått, böra, heter det i stadgarna, de nyomvända tillvaratagas och sammanslutas. För detta ändamål utser styrelsen reseombud, som å dess vägnar resa till de på mörka trakter till Gud omvända och hjälpa dem att bilda församling.

Bofasta ombud samt kretsledare utses, de senare att utöfva den närmaste tillsynen öfver medlemmarnes inom kretsen lif och vandel, anordna möten och insamla medel för Helgelseförbundets verksamhet.

Hufvudorten för Helgelseförbundet är förut nämnda godset Torp, där styrelsen sammanträder och årskonferenserna hållas. Sedan 1895 äger Helgelseförbundet det i närheten liggande ett halft mantal Götabro, där ett evangelisthem är upprättadt, som förestås af pastor Kihlstedt, och där Helgelseförbundets bibelskola hålles samt utarbetade och sjuka evangelister få hvila och vård.

Hvad Helgelseförbundets ledande personer angår, hafva de alla gjort sig kända för stort intresse att förverkliga Förbundets grundsatser. I riksdagsmannen Hedin har detta missionssällskap haft en självuppoffrande och energisk ordförande.

Missionssällskapets v. ordförande *Aug. Karlsson* har en följd af år varit reseombud i Örebro läns ansgariiförening, innan han inträdde i Helgelseförbundets tjänst. Han har gjort sig känd såsom en tänkande, allvarlig kristen och god predikant.

För utbildandet af missionärer för den inre och yttre missionen behöfde Helgelseförbundet en man, som var mäktig att meddela en klar och utförlig undervisning i de heliga skrifterna. En fullt kompetent och duglig person härutinnan fann Helgelseförbundet i komministern i Edsberg *C. J. A. Kihlstedt.* Vid

rannsakandet af nya testamentet hade han i likhet med många sina medtjänare funnit, att Kristi församlingsordning och statskyrkans icke alls stämde öfverens med hvarandra. Det blef honom omöjligt att med godt samvete i strid med Kristi ord behandla icke troende människor såsom »älskliga kristna» och genom sedvanligt dop och konfirmation liksom fabricera »kristna». Så nedlade han år 1889 sitt prästämbete i statskyrkan, redo att för Kristi skull offra »gods och ära, lif och allt». Då nu hans egen läroåskådning väsentligen öfverensstämde med Helgelseförbundets, och då en man med pastor Kihlstedts begåfning och kunskaper mycket väl behöfdes för dess verksamhet, kallades han sist nämnda år till lärare och ledare för Helgelseförbundets evangelister och missionärer.

Under följande år eller år 1890 höll han i Smedstorp i Kräklinge sin första bibel- och evangelistkurs, i hvilken omkring 20 unga män och kvinnor deltogo. Af dessa utgingo 11 såsom evangelister. Sedan hafva dessa bibelkurser år för år fortgått under bön till Gud om sanningens och kraftens ande öfver dem, som där mottagit Guds kunskap.

För sin verksamhet behöfde Helgelseförbundet också ett tidningsorgan. Ett sådant fick det året 1890 i den lilla tidningen *Trons Segrar,* redigerad af pastor Kihlstedt och innehållande goda uppsatser och meddelanden i Helgelseförbundets riktning. På mellantiderna har pastor Kihlstedt gjort längre eller kortare predikoresor.

Såsom medarbetare vid undervisningen i bibelkurserna har pastor Kihlstedt sedan 1893 haft predikanten och styrelseledamoten i Helgelseförbundet *Emil Gustafsson,* till dess han hemkallades i den eviga hvilan.

Emil Gustafsson föddes den 12 juli 1862 vid Norra Folkavi i Kräklinge socken, där han hos sina föräldrar intill sin död den 5 maj 1900 hade sin bostad. Såsom barn kände han sig beroende af Gud, men, då han »gick och läste», blef hans sinne draget bort från de himmelska tingen. Men Gud drog honom snart åter till sig.

Strax efter sin omvändelse började han arbeta i söndagsskolan och omkring år 1884 att predika. »Såsom predikant», säger i Trons Segrar pastor Kihlstedt, »tilldrog han sig stor upp-

C. J. A. Kihlstedt.

märksamhet och hade alltid många åhörare. Hans förtroende var i ständigt stigande, i synnerhet på hans hemtrakt, där han var mest känd. Det var icke blott hans begåfning och tilltalande framställningssätt, som drog folket till sammankomsterna, utan framför allt den ande, som talade genom honom, och det helgjutna kristliga lif, han lefde.»

I sin predikan röjde han ett heligt allvar och en innerlig kärlek till själarna. Tomma ord skydde han. I ett stycke i Trons Segrar säger han: »Den redlösa okunnigheten pratar mycket; den djupa besinningsfulla tanken är vanligen fåordig. Drönarne flyga ut för att surra i solskenet; arbetsbien fly undan våra blickar för att samla honung, och samhällets drottning arbetar i det fördolda.» Han ägde en skarp blick för de inre, mera fördolda afvikelserna och förstod att med fruktansvärdt allvar träffade ömma punkterna hos sina åhörare. Han hade ett ömt och finkänsligt samvete och en hjärtlig ödmjukhet. Han hade ett djupt medvetande om sin egen brist och ofullkomlighet och törstade innerligt efter en allt rikare uppfyllelse af Guds ande för att kunna i sitt lif uppenbara Kristi bild, hans lifs ideal.

Han skonade sig icke själf. Kropp och själ offrade han åt Herrens tjänst. Efter en ansträngande predikoresa till Malmö var det, han lades ned på sjuksängen till den sista hvilan. Vid hans graf stodo många uppriktigt sörjade vänner, som förbida att med honom få del i de rättfärdigas uppståndelse.

Emil Gustafsson ägde en icke ringa poetisk begåfning. Sina talrika alster i det afseendet har han nedlagt i den andliga sångsamlingen »Hjärtesånger».

En annan evangelisk sångare inom Helgelseförbundet är fotografen Eric Bergqvist, hvars sånger till stor del äro intagna i sångsamlingen »Förbundssånger».

Med afseende på den inre missionen vinnlägger sig Helgelseförbundets styrelse att utsända evangelister till i andligt afseende mörka platser i vårt land, där glädjebudskapet föga eller intet förkunnats. Efter denna regel hafva alla provinserna i vårt land blifvit af evangelister besökta.

Vid de stora midsommarkonferenserna på Torp, ledda af riksdagsmannen E. Hedin, pläga tusentals personer från när och fjärran infinna sig. Bland predikanter, som där med glädje och

tacksamhet hörts, må utom de ledande personerna, som pläga vittna, särskildt nämnas missionären Fr. Franson.

Vid midsommarkonferensen 1890 togs, säger sekreteraren, ett steg framåt till förverkligandet af den förut nämnda tanken och önskan att få göra något för hednamissionen. Dess verksamhet har sträckt sig till Kina, Zulu i Sydafrika och till Sydamerika.

Detta i korta drag om Helgelseförbundet. »Såsom framgår», säger dess sekreterare pastor Kihlstedt, »af de omständigheter, hvarunder Helgelseförbundet tillkom, har man väl med detta namn velat gifva uttryck för hvad som blifvit viktigt för hjärtat, nämligen att *tjäna Gud i helighet...* Men vi vilja icke ensidigt predika endast helgelse, utan vi vilja predika Kristus Jesus, som har blifvit för oss till visdom från Gud och till rättfärdighet och till helgelse och till förlossning.

Enligt Guds plan och förutbestämmelse utgör allt Guds folk ett helighetsförbund (1 Petr. 1: 15; 2: 9 m. fl.). Och såsom lemmar tillsamman med alla på Jesus troende i samma Kristi kropp vilja äfven vi i vårt lilla förbund hålla oss till sanningen, i kärlek växa i alla stycken upp till honom, som är hufvudet, Kristus, och efter den verksamhet, som för oss är bestämd, befrämja hela kroppens tillväxt och uppbyggelse i kärlek, under det vi vänta vår Herres och frälsares uppenbarelse, då han kommer för att på den dagen förhärligas i sina heliga och beundras i alla dem, som tro.»

* * *

Nelly Hall.

Fröken *Nelly Hall* har i Helgelseförbundets verksamhet varit med nästan från början och där utöfvat ett ganska vidsträckt och betydelsefullt inflytande. Fröken Hall föddes den 17 juni 1848 i Väderstad af Östergötland. Bland fyra syskon var hon den andra i ordningen. Hennes föräldrar, som innehade ett större landtbruk, voro redbara och bildade människor, men de voro främmande för lifvet i Kristus.

Intill sitt sjuttonde år hade Nelly Hall icke varit i beröring med en verkligt lefvande kristen och knappt hört Guds lefvandegörande ord. Det oaktadt verkade Gud på hennes själ i det fördolda. »Plötsligt», säger hon, »och allvarsamt väckt blef jag vid 17 års ålder och var, utan beröring med lefvande kristna, flera månader i stor oro och ångest för min själ, menande, att knappt någon erfarit, hvad jag erfor». Vid den tiden kom hon till Stockholm och genomgick där med goda betyg Norra seminariet för utbildande af lärarinnor. Därefter fick hon såsom lärarinna plats vid en högre flickskola i Göteborg. Men ännu hade hon icke frid med Gud. Hon fick det först i februari månad 1869. Det var i Göteborg från lekmäns läppar, hon fick höra fridens evangelium.

Vid denna tid drefvo emellertid predikanterna den bekanta uslighetsläran: »Vi kunna intet annat göra än synda; ju längre vi lefva i nåden, ju uslare och svagare känna vi oss.» Om Kristi makt att fria oss från syndens herravälde, helga och skickliggöra oss till det goda hörde man sällan talas. Emellertid hade Nelly Hall med egna ögon sett, hvad Gud lärt i sitt ord om denna sak. Hon hade länge känt sig syndig, nedslagen, missmodig och försagd samt illa tillfreds med den gängse läran om vår ställning till synden. Det var hösten 1879. »Jag sade Herren», så betygar hon själf, »att jag blott önskade att få lefva med och för honom under återstoden af mitt lif; det finge då sedan gå med allt annat, huru det kunde, äfven om jag skulle blifva fattig och förlora de vänner, jag hade. Jag sade honom, att jag ville göra hans vilja i allt, så långt jag förstode densamma i ordet, genom samvetets påminnelser och andens maningar, hvad det än skulle kosta, och jag trodde fullt och fast, att han så skulle gifva mig 'frid som en ström' och stadig segerkraft i allo... Min Gud bevisade sig nu i sanning som den trofaste och som den store heliggöraren. Jag blef alldeles uppfylld af frid och fröjd i Herren och fick som min dagliga erfarenhet ljufligt förstå 1 Joh. 3: 21—23. Jag bar ej mer några bördor. De voro alla lagda på den, som bar äfven mig; jag trycktes ej mer at någon förnimmelse af orenhet och vanmakt, ty Jesus hade renat mig och verkade i mig vilja och gärning efter sitt behag (Fil. 2: 13). Min bägare flödade öfver, och jag kunde ej annat

Nelly Hall.

än för mina många vänner vittna, att Jesus var en långt härligare frälsare, än de trott, och ville frälsa äfven dem från all synd och alla bördor, såsom han gjort med mig.»

Så uppsade fröken Hall sin plats i fröken Rudebecks elementarläroverk i Göteborg, där hon en lång tid undervisat i lefvande språk och andra läroämnen. Det var året 1882. Samma år reste hon öfver till England och arbetade där några månader i Frälsningsarméns tjänst men återvände sedan till Göteborg, där hon i fröken Rudebecks elementarskola och någon gång äfven i Betlehemskyrkans mindre sal höll möten. Hon var fullt viss, att Kristus kallat henne, ty hon hade aldrig hört honom säga till en troende kvinna: »Salig är du, om du gräfver ned ditt pund»; han hade tvärt om till välsignelse brukat många kvinnor i evangelii tjänst. För hennes timliga bärgning skulle han själf sörja, då hon öfvergifvit allt för att följa honom.

Då fröken Hall ofta plägade till helbrägdagörelse bedja för sjuka, fick hon vid nyåret 1883 kallelse till en änkefru i Karlshamn att bedja för henne. Den 11 jan. reste hon, och blef denna resa början till hennes vidsträckta missionsresor. På vägen till och från Karlshamn stannade hon i Jönköping, där i gamla och nya missionshuset höllos talrikt besökta möten, där genom det evangeliska vittnesbördet många troende förnyades och syndare vaknade till besinning.

»Sedan den tiden», säger hon, »har jag oafbrutet varit utgifven åt Guds verk, offentligen och enskildt.» Hon har genomrest många större och mindre städer och orter i Sverige äfvensom stora områden af Norge, Danmark, Finland, Tyskland och Norra Amerika, allestädes förkunnande evangeliet till helgelse och förlossning. »Som Gud lyft mig», säger hon, »öfver gärdesgårdarna mellan de olika samfunden och jag slipper räkna någon menlig eller oren, därför att han är metodist, baptist, frälsningssoldat o. s. v., och jag aldrig samlat till något visst kyrkosamfund utan till Kristus, så har jag blifvit kallad att verka och vittna i så väl det ena som det andra samfundet.» En tid har hon haft i sitt sällskap fröken Ida Nihlén, hvilken medverkat särskildt med god sång. På många platser, där fröken Hall verkat, hafva uppstått omfattande väckelser, och icke få hafva genom hennes arbete vunnits för Gud och hans församling.

I Helgelseförbundet har hon sedan 1890 tjänstgjort såsom sekreterare för den utländska brefväxlingen men har numera afgått från denna plats.

Man har icke utan skäl förebrått fröken Hall, att hon drifvit en i vissa afseenden omogen och öfverspänd helgelselära, hvilken hos mången väl alstrat en »hög bekännelse» men icke däremot svarande rättfärdighetsfrukter. Hon kan icke heller fritagas från att på en eller annan plats hafva åstadkommit söndring i församlingarna. Till följd af hennes uppfattning i frågor, som röra de yttersta tingen, har hennes anslutning till Helgelseförbundet upphört.

NITTIONDESJUNDE KAPITLET.

Fr. Franson.

I den inre missionens historia må ej saknas ett omnämnande af en man, som onekligen med mycket nit och mod efter sin uppfattning af de gudomliga sanningarna verkat för själars frälsning. Hans namn är FR. FRANSON, bekant i hela vårt land.

Fredrik Franson föddes den 17 juni 1852 i bergsmanshemmanet Pershyttan i närheten af Nora stad. Hans föräldrar idkade bergsbruk. Båda voro hängifna Gud och hans ord. Sina kära barn ville de därför gifva den bästa uppfostran. Tillsamman med några andra troende familjer kallade och underhöllo föräldrarne en gudfruktig informator, åt hvilken de öfverlämnade barnens vård och undervisning.

Sedan Fredrik vid tolf års ålder fullbordat sin folkskolekurs, genomgick han Nora pedagogi och fortsatte därefter sina studier i Örebro högre elementarläroverk, där han ägnade sitt största intresse åt studiet af språk, såsom svenska, tyska, franska, engelska, latin och grekiska, i hvilka två sistnämnda han erhöll högsta betygen.

Vid denna tid grep bland vårt folk emigrationsintresset vida omkring sig: tusentals familjefäder emigrerade med de sina

öfver från Sverige till Norra Amerika. Så grep samma intresse äfven Fransons föräldrar, hvilka året 1869 företogo den långa färden öfver till »Nya världen». Fredrik lämnade då sina studier och allt, som i hemlandet var honom kärt, och följde med. Han var då 17 år gammal. Familjen bosatte sig till att börja med i Kansas men flyttade sedan till Nebraska och bosatte sig i närheten af Omaha.

Efter någon tids vistelse i Amerika ådrog sig Fredrik genom förkylning en svår frossa, som väl icke länge höll honom kvar på sjukbädden men hade till följd en längre tids svaghet och kraftlöshet. Därtill kom, att han saknade frid med Gud samt hopp för framtiden och evigheten. Men han började nu söka Gud. Natt och dag frågade han efter de himmelska tingen. Han började att bedja men ville icke tro, med mindre han finge höra Guds egen röst eller se honom själf uppenbarad. Hans troende moders alla försök att lära honom lita på det af Gud gifna ordet syntes alldeles fruktlösa.

Summan af alla sina tvifvel sammanfattade den unge bergsmanssonen, där han gick en främling i ett främmande land, i de bekanta orden: »Hvem skall fara upp till himmelen — att hämta Kristus ned?» Och på den frågan grubblade han bittida och sent. Men svaret kom och kom så bekant: »Ordet är dig nära, i din mun och i ditt hjärta» (Rom. 10: 8). Och det kom med sådan klarhet och öfverbevisande kraft till hans själ, som om en öfver all beskrifning välljudande röst talat ordet in i hans hjärta. Det skedde år 1872. Därmed hade Guds ljus gått upp i den unge mannens själ, och han började därefter vandra såsom ljusets barn. Vid denna tid förnam han ock Guds kallelse att offra sin tid och sina krafter i Kristi tjänst. Nu började han att under ifrig bön studera bibeln och tillägna sig dess innehåll. Därmed fortsatte han under tre års tid jämte det, att han nu och då gaf lifvets ord åt andra.

I dessa dagar spred sig till Fransons hem ryktet om den af Guds ande uppfyllde evangelisten D. L. Moody. Till honom skyndade den unge svensken, förenade sig med den af honom ledda församlingen i Chicago samt fortsatte, styrkt och hänförd af Kristi ande, sitt redan började arbete för människors frälsning. Franson var 23 år gammal, då han började förkunna

glädjebudskapet om Kristi nåd. Hans själ glödde af kärlek till mästaren och själarna.

Under sex år reste han omkring med evangeliet på olika platser i Amerika, af hvilken tid han tillbragte ett år i Utha, där han lärde känna mormonernas lögnaktiga och usla lära och lefverne. Sina tankar om mormonreligionen meddelade han vid den tiden i en liten på norska språket affattad skrift, kallad: »*Förförelsens konstgrepp afslöjade*». Den norska tidningen Missionären aftryckte i sina spalter hela denna skrift och lät dess innehåll på det sättet blifva bekant för dess många läsare. Många blefvo på det sättet i tid varnade och räddade undan Brigham Youngs orena lära och olycksbringande förförelser.

År 1881 den 13—18 april hölls i Chicago på initiativ af Franson och andra liktänkande en s. k. profetisk konferens, därvid frågorna om de yttersta tingen och särskildt Kristi personliga återkomst rannsakades. Konferensen, som i Amerika föregåtts af flera sådana bland engelsk-talande kristna, hölls på svenska och varade i sex dagar. Man betonade, att mötet var »osekteriskt». Också hade därvid infunnit sig bröder från många olika slags kristna församlingar. Franson intog vid mötet en ledande ställning och ådagalade därvid sin tro på Kristi personliga återkomst till sin brud, församlingen, hvilken återkomst *hvilket ögonblick som helst utan alla föregående tecken* vore att vänta. Om man än icke kan gilla allt, som vid denna konferens frambars, bör villigt erkännas, att här uttalades många trosstärkande tankar, hvilka så i Amerika som i andra land kommo församlingarna att vakna och ifrigt åstunda Kristi dag. Förhandlingarna vid konferensen, hvilka upptecknats i Chicago-Bladet, utgåfvos i Sverige af Franson.

Då Franson på hösten 1881 återvände till Sverige, var han där genom Chicago-konferensen redan känd. I hemlandet voro väckelsens tider för handen, och Guds ande hvilade med makt öfver folkskarorna, som samlades till sång, bön och predikan. Då Franson kom hem, kom han mera för att skörda än att så. Då han talade, föllo från hans läppar såsom eldgnistor ned i deras själar, som redan voro beredda för Guds ande; och tusentals hjärtan började brinna af kärlek till Kristus och hans vänner. I städerna såsom på landsbygden förkunnade han ordet, och öfver-

Fr. Franson.

allt samlades stora skaror för att höra. Djärf, hänsynslös, utmanande svängde han från predikstolen andens svärd, och vid eftermötena nödgade, trugade, ja, mången gång pockade han själarna till syndabekännelse och tro. Om af flera, som bekände sig hafva kommit till tron, somliga gingo åter till världen igen, blef dock skörden för Gud och hans församling ingalunda ringa.

Men icke ens alla troende kunde gilla Fransons lärframställning, särskildt i fråga om de yttersta tingen, den de ansågo endels omogen och i en och annan punkt inför Kristi lära ohållbar, och icke heller i alla delar hans arbetsmetod, den man ansåg allt för »obiblisk». Men i det stora hela — nitet för människornas frälsning, väntan efter Guds sons uppenbarelse, de troendes helgelse samt tillväxt i det goda äfvensom deras inbördes samdräkt — voro alla Kristi vänner och bland dem en del troende präster ense med Franson och samarbetade med honom.

Men fiendskapen från en stor del af statskyrkans präster växte med hvarje dag och såg en tid mycket hotande ut. Man tog till hjälp 1868 års konventikelplakat rörande »andliga föredrag, som anses leda till söndring i kyrkligt hänseende eller förakt för den allmänna gudstjänsten eller eljest till undergräfvande af religionens helgd». Så utfärdades mot Franson inom kort tid icke mindre än sju kyrkorådsförbud, åstadkomna genom fientliga prästers åtgöranden. Men ju mer man förbjöd honom, desto ifrigare förkunnade han frälsningens ord.

Franson sökte nu hos vederbörande domkapitel att få kyrkorådsförbuden upphäfda, men nämnda myndigheter stadfästade alltid förbuden. Så snart emellertid saken hänsköts till konungen, upphäfdes förbuden. Där allmänna åklagaren och domstolarna blandade sig i saken, fick den samma utgång: Franson gick fri. De afgörande myndigheterna fattade med berömvärd enighet, att Guds ords förkunnelse icke numera är något lagbrott i vårt land.

Från tiden för förföljelserna mot Franson hänvisa vi till hvad som blifvit berättadt å sid. 2294 o. f. om hans besök i staden Skeninge. Strax efter besöket i Skeninge var Franson i en annan stad och predikade. Där försökte några med arresteringsorder försedda starka karlar att draga den lille predikanten

ut ur predikolokalen, men de förmådde det icke. Hemligheten häri var den, att bland männen var en och annan den förföljdes vän, som hellre stretade emot än drog. Till slut trädde Franson fram ur hopen, drog fram ur fickan sitt amerikanska medborgarbref, talade till dem på engelska och sade: »Om någon gör mig skada, så stå bakom detta papper femtio millioner amerikanska medborgare, med hvilka han får att göra.»

Det främmande språket, det märkliga papperet, den säkra hållningen hos den förföljde — allt förbryllade dem; och då de fingo veta, hvad papperet innehöll, släppte de honom strax och gingo sin väg.

På två års tid hade Franson besökt mer än halfva antalet svenska städer och stora sträckor af kringliggande landsbygd. Vinter och sommar höllos sammankomster, dit stora skaror af människor skyndade. Somliga hörde ordet till frälsning, men andra förbittrades.

Efter sin rundresa i Sverige genomreste Franson de flesta af Norges städer med kringliggande landsbygd, allestädes predikande evangeliet i andens och kraftens bevisning. Gud välsignade äfven i broderlandet sitt ord till mångas uppväckelse och frälsning, men icke heller här uteblef förföljelsen.

Därefter vistades Franson en tid i Danmark och predikade ordet så i hufvudstaden som i landsorten, och äfven i detta land tändes på denna väg sanningens ljus i mångas hjärtan. Såsom i Sverige och Norge så äfven i Danmark blefvo genom Franson ordets förkunnare uppväckta till lifligare intresse för människors frälsning, fria församlingar tillväxte i antal och kraft, och en och annan ny sådan uppstod genom Fransons arbete. Det var ock med anledning af detta arbete, som i Norge den evangeliska tidningen »Missionären» och i Danmark »Morgonstjärnan» framträdde, vann stadga och en ganska omfattande spridning.

I Danmark reste sig emellertid de världsliga prästerna och deras vänner med förbittrad kamp mot Franson och hans arbete. De kunde icke tåla den ande, som talade genom honom. Också funno de snart en kärkommen anledning att anklaga honom. Han plägade ofta bedja för sjuka, smörja dem med olja och bjuda dem vara fria från sin sjukdom. Så hade han i Köpenhamn en dag gjort med en gammal, sjuk kvinna, hvilken, såsom

det sades, af denna behandling tagit skada. Franson anklagades sålunda och kastades i fängelse, där han under rannsakningstiden kvarhölls ända till 38 dygn. Då man emellertid icke kunde finna honom skyldig i den sak, hvarför han anklagades, försattes han i frihet, dock med villkor att han strax lämnade landet.

Såsom landsförvist skyndade Franson genast i väg till protestanternas hemland, Tyskland, att äfven där bjuda människorna sinnesändringens och fridens evangelium. Det var vid midsommartiden 1885, han kom till detta land. Två månader studerade han språket och åhörde samtidigt professor Christliebs föreläsningar i Bonn. Vid samma tid inbjöds han att predika vid ett stort missionsmöte i Barmen-Elberfeld. Därmed var vägen till det tyska folket öppnad för honom. Till och med statskyrkans präster, särskildt i Rhenprovinsen, öppnade nu för honom sina kyrkor. Men då väckelsen bröt lös och människorna började af hjärtat omvända sig till Gud, stängde prästerna kyrkdörrarna, men ordets dörr uppläts dess vidare. Efter af Gud välsignade möten i Würtemberg och Baden höll Franson sådana bland tysktalande i Schweiz, såsom i Zürich, Basel, Bern och andra städer.

Efter fyra månaders studium af franska språket började Franson predika evangelium för det fransktalande Schweiz, hvarefter han höll evangeliska möten i Frankrike, där han predikade i frikyrkorna och i Mc All's missionssalar samt en och annan gång i statskyrkor.

Sedan Franson därefter besökt flera af valdensernas församlingar i Norra Italien, företog han öfver Rom, Neapel, Alexandria och Jaffa sin första resa till Jerusalem och Palestina samt återvände genom Smyrna, Konstantinopel och Ryssland, predikande i de större städerna på engelska, tyska och franska äfvensom genom tolk på flera olika språk Kristi evangelium.

Efter en kort vistelse i Tyskland återvände han 1888 på kallelse till Norge och höll där korta bibelkurser för utbildandet af missionärer, som sedermera gingo ut med glädjebudskapet till mörka orter i samma land. Sådana bibelkurser höll han därefter i Helsingfors i Finland samt på flera större platser i Sverige äfvensom i de tyska städerna Berlin och Barmen.

Vid denna tid vaknade hos Franson ett brinnande intresse för hednafolkens frälsning. Efter bön och öfverläggning med

troende män och kvinnor i Tyskland om denna stora sak grundades 1889 därstädes för missionsarbete i Kina ett missionssällskap, kalladt Kina-Alliansmissionen, hvars tidningsorgan blef Kinabudbäraren. De första af detta sällskap utsända missionärerna ställdes under ledning af den nitiske missionären kandidat Emanuel Olsson från Helsingborg. Franson ledsagade dem till England, hvarest de efter inlärandet af engelska språket förenade sig med Kina-Inland-missionen och började sitt missionsarbete.

På hösten 1890 återvände Franson till Norra Amerika, hvarest han vistades i två år, höll bibelkurser i de större städerna samt talrikt besökta väckelsemöten. Att i Jesu namn kalla missionsarbetare för Kina var denna gången närmaste anledningen till hans resa i Amerika. En konferens af i Shanghai sist nämnda år församlade missionärer med Hudson Taylor i spetsen hade till Kristi vänner i alla land sändt ett varmt upprop med begäran om 1,000 nya missionärer till Kina. En bland dem, som bäst hörde och behjärtade detta upprop, var Franson; och så företog han för detta ändamål sin resa i Norra Amerika. En skara unga män och kvinnor ur olika evangeliska församlingar hörsammade genast kallelsen, och, sedan Franson bland dessa utvalt dem, han funnit dugliga till missionskallet, sändes dessa i början af år 1891 åstad och upptogo efter hvarjehanda pröfningar och motgångar missionsfält i provinsen Shen-si med dess hufvudstad Si-ngan såsom hufvudstation samt i Kan-su. På det sättet uppstod Skandinaviska alliansmissionen. Nya förstärkningar af arbetskrafter tillkommo tid efter annan.

Skandinaviska alliansmissionen har utom i Kina arbetat i Japan, Indien, Mongoliet och Afrika.

Genom bekantskap med d:r A. B. Simpson i New York, ledaren för det amerikanska missionssällskapet »The Christian & Missionary Alliance», mottog Franson 1892 kallelse att i Sverige kalla missionärer till missionsarbete i Kina. Franson gick strax åstad: han skulle samla personer för arbetet; Simpson skulle samla penningmedel därtill. Franson höll i Sverige smärre bibelkurser här och där, och efter en kort tid voro 10 unge män och 10 unga kvinnor färdiga att gå ut. Så uppstod den svenska grenen af The Christian & Missionary Alliance. Efter att i England hafva genomgått en kurs i engelska språket afreste nämnda

missionärer i början af året 1893 till Kina och fingo jämte andra missionsarbetare, som därefter hafva mottagit kallelse, sitt arbetsfält i provinsen Shan-si nordost om Gula floden. De stodo till en början på missionsfältet under ledning af kandidat Emanuel Olsson och kommo i nära förbindelse med Helgelseförbundets missionärer.

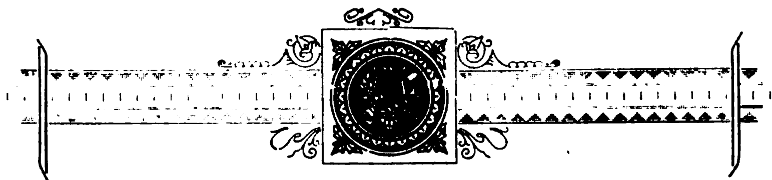
Sedan nu Franson en lång tid varit i verksamhet för att utsända missionärer, önskade han besöka dem på deras arbetsfält. Respenningar inflöto, och så företog Franson i början af 1894 sin långa missions- och inspektionsresa.

Sex månader uppehöll sig Franson i Indien, tre månader i Japan samt sju månader i Kina.

Efter denna tid har Franson genomrest en stor del af de trakter i Amerika och Europa, hvilka han förut besökt, förkunnande evangeliet om Guds rike.

Franson har utom förut omnämnda böcker författat flera evangeliska småskrifter, många tidningsartiklar samt boken »Himla-uret», i hvilken han uttalar sina tankar med afseende på de yttersta tingen.

Fransons missionsverksamhet har blifvit olika bedömd. Man har förebrått honom, och detta icke alldeles utan skäl, för hans stora förkärlek för hastiga omvändelser, för misstag i fråga om kallelse af missionärer utan grundligare förberedelser, för intrång på andra missionsföreningars och missionssällskaps områden och för synnerligen omogna framställningar rörande de yttersta tingen. Andra hafva upphöjt honom till »vår tids Paulus». Oss synes, att man med sanning må säga om honom, att hans lifs mål varit Guds namns förhärligande på jorden till syndares frälsning, men att han saknat den visdomens ande, utan hvilken en brinnande nitälskan lätt kan göra sig skyldig till förlöpningar, som hindra ett arbete, som eljest skulle hafva blifvit mer fruktbringande. Må dock skördens dag bringa många mogna kärfvar af hans verksamhet in i de himmelska ladorna!

NITTIONDEÅTTONDE KAPITLET.

Kort öfversikt öfver Frälsningsarméns verksamhet.

En af de märkligare företeelserna på det andliga området under de sista årtiondena af förra århundradet är utan tvifvel Frälsningsarméns verksamhet. Under 1870-talets senare del hade denna verksamhet börjat i England, synnerligen i London, hvars östra del bebos af tusentals människor, nedsänkta i synd och last, hvilka ställt sig utanför all religiös verksamhet. För dessa behöfde utomordentliga åtgärder företagas för att få dem inom hörhåll för evangelii predikan, och så föddes tanken på bildandet af Frälsningsarmén (Salvation army).

Första anledningen till Frälsningsarméns uppkomst i Sverige gafs sommaren 1878. Utländingar hade beslutit bygga en järnväg mellan Nässjö och Halmstad. I spetsen för detta företag stod en engelsk entreprenör, mr Billups, som hade sin bostad i Vernamo. Han var en religiös man, som var bekant med William Booth, grundläggaren af Frälsningsarmén i England. En dag anlände till Vernamo en ung engelsman, som skulle blifva en gäst i mr Billups familj. Den unge mannen med de allvarliga, intelligenta dragen var MR BRAMWELL BOOTH, en son till mr William Booth. Den unge 24-årige mannen hade såsom sin faders medhjälpare ådragit sig sjuklighet genom ett öfveran-

strängande arbete och skulle nu på inbjudan af mr Billup få, skild från sitt arbete och därmed förenade omsorger, åtnjuta en behöflig rekreation på den svenska landsbygden. Han kunde dock ej finna sig i en fullständig overksamhet utan började snart att planera för att kunna vara till någon välsignelse för sin omgifning. Han sökte därför få till stånd något uppbyggelsemöte, och till det första af detta slag inbjöds fröken *Hanna Ouchterlony,* hvilken i Vernamo hade en liten bokhandel, och som var känd såsom en ifrig »läsare». Mötet kom till stånd och efterföljdes af flera dylika än i mr Billups hem, än i järnvägsstationens väntsal, än i missionshuset och på andra platser i trakten. Mötena utmärktes af en sällspord anderikedom och blefvo till mycken välsignelse för deltagarne. Synnerligen rönte fröken Ouchterlony djupa andliga intryck af mr Bramwell Booths tal och personlighet. Han måste dock snart återvända till England, hvarifrån han underhöll korrespondens med fröken Ouchterlony, som ock genom läsandet af Frälsningsarméns engelska organ »The War Cry» (Stridsropet) med intresse följde dess verksamhet.

Sommaren 1881 besökte fröken Ouchterlony England för första gången och gästade general Booths hem. Om vistelsen här skrifver hon själf följande:

»Under fem veckors tid vistades jag dagligen i general Booths familj, där jag blef i tillfälle att se, hvad ett verkligt utgifvande för Herren är, ett utgifvande icke blott i ord utan i gärning och sanning. Så väl generalen som alla de öfriga i familjen, ända till de yngsta barnen, hade blott ett mål: Guds förhärligande och världens frälsning. I min själ hade länge brunnit ett nit för andras frälsning, hvilket kommit mig att i ångest genomvaka mången natt, men jag hade dock vid dagens inbrott ej mod eller kraft att utföra det, hvartill anden manade mig, ehuru jag dock genom Guds nåd fått verka något för honom, som gaf sitt lif för mig. Få dagar efter min ankomst till England bevistade jag ett möte för arméns officerare, där Guds ande tydligare än någonsin uppenbarade för mig *min personliga ansvarighet* för andras frälsning; då offrade jag mig själf på lydnadens altare och lofvade Gud att gå, hvarthelst han ville sända mig.»

General Booth.

Vid sin återkomst till Sverige började hon genast sin offentliga verksamhet. I Göteborg, där hon landade, höll hon i baptisternas kapell sitt första möte. Äfven hos metodisterna talade hon. På genomresa höll hon i Jönköping ett möte på ynglingaföreningens lokal. Vid hemkomsten till Vernamo inrättade hon den nedra våningen af sitt hus till samlingslokal, där talrika möten höllos under vintern.

I maj 1882 invigdes i London under stora högtidligheter den af Frälsningsarmén förvärfvade Congress Hall. Fröken Ouchterlony inbjöds att öfvervara dessa möten, en inbjudan, som hon med glädje antog. Hon hade tänkt stanna i London 14 dagar, men vistelsen där blef i stället 7 månader. Härunder planerades om upprättandet af en armé för Sverige, och generalen bestämde att sätta henne i spetsen för densamma. Och då ett stort möte hölls i Exeter Hall i London den 28 november samma år, hvarvid 101 officerare erhöllo order att afgå till olika länder, så mottog »major» Ouchterlony ur fru Booths hand den fana, under hvilken hon med två män och två kvinnor skulle begynna »frälsningskriget» i Sverige.

Efter sin återkomst hade hon nu att anskaffa ett »högkvarter» i hufvudstaden. Detta blef förlagdt i två små rum en trappa upp in på gården i huset nr 55 Linnégatan. Antalet besökare blef dock så stort, att ej blott rummen fylldes utan trappuppgången formligen belägrades. Den 1 april 1883 flyttades högkvarteret till Jungfrugatan 23, en trappa upp. Där fick man disponera 4 rum, af hvilka ett dock var mörkt.

Emellertid blef det nödvändigt att få en särskild samlingslokal, och en sådan erhölls, därigenom att Ladugårdslandsteatern fick mot rätt betydlig afgift förhyras en dag i sänder. Här hölls första mötet den 28 december 1883 kl. 3 e. m. Publiken var blandad men iakttog lugn och stillhet. Här redogjorde fröken Ouchterlony för hvad Frälsningsarmén är och hvad den vill. Under följande dagar fortgingo möten både på förmiddagarna och på kvällarna. Nyårsdagen 1884 användes ridhuset vid Grefturegatan för första gången, och sedan begagnades teatern och ridhuset omväxlande. Hyran för ridhuset utgjorde 100 kr. för en söndag och 75 kr. för en hvardagskväll. Vid ett af dessa möten uppträdde den gamle skämtaren och skådespelsförfattaren

Herman Martinsson och höll en ljungande straffpredikan för dem, som sökte störa sammankomsten. Han var då själf bland åhörarne men blef sedermera vunnen för Herrens och Frälsningsarméns sak.

Utom de nu nämnda lokalerna var äfven Mosebacke öfre salong en af valplatserna för arméns första strider. De nyomvändas — bland dessa notoriska drinkare och slagskämpar — framträdande på plattformen gaf signal till utbrott af en mängd störande uppträden. De ledande officerarne förbjödos af myndigheterna att gå till fots hem från mötena af fruktan för upplopp. De måste färdas därifrån i åkdon, som åtföljdes af en åkande polisbevakning. Det medförde svårigheter att få lokaler, enär husvärdarne ej ville utsätta sig för följderna att öppna sådana för armén. Understundom måste därför predikan hållas från upp och nedvända tunnor och lårar på någon gård, som öppnades af någon mot armén välsinnad gårdsägare. Från metodisternas sida visades armén tillmötesgående, i det att åtskilliga kapell öppnades för dess möten.

Ladugårdslandsteatern, som under en tid varit stängd för armén, öppnades åter för densamma mot en hyra af 60—80 kr. per dag och på villkor att kontroll utöfvades genom att på förhand utlämna biljetter till hvarje möte. Sedan hyrdes teatern på ett år mot en hyra af 9,000 kronor. Äfven vid Lill-Jans, Ugglevikskällan och i Friesens park höllos under sommaren friluftsmöten, en anordning, som upprepades flera år, till dess myndigheterna lade svårigheter i vägen för deras hållande.

Redan under det första året af arméns verksamhet upptogs arbetet i Göteborg och Uppsala. I Göteborg förhyrde armén det s. k. Consert du Boulevard. Vidare användes »salen vid Brogatan» samt det s. k. spruthuset vid Haga Nygatan. — I Uppsala nedlades den 11 oktober 1883 grundstenen till den blifvande baracken. Fyra månader därefter öppnade »Arken» sina portar med en invigningsfest den 12 febr. 1884. Innan »arken» var färdig, hade man användt dels »Femöresföreningens» sal i Svartbäcken, dels Uppsala teater.

I september 1883 utkom första numret af arméns tidning »Stridsropet» med ett nummer i månaden, men redan från 1884 års början utkom tidningen med 2 nummer i månaden, och

från 1886 års början utgifves den med ett nummer i veckan. Inkomsten af 1888 års försakelsevecka anslogs till upprättande af eget tryckeri, hvilket sedermera så utvecklats, att armén därå numera trycker alla sina publikationer.

Andra året af Frälsningsarméns verksamhet i Sverige ingick under ganska tryckande omständigheter. Polismakten hade mot slutet af första året utfärdat förbud för armén att utsträcka sina möten efter mörkrets inbrott. Såsom anledning till ett sådant förbud anfördes ett slagsmål på Ladugårdslandstorg, som dock ej lär hafva haft någon gemenskap med arméns möten. Ett vite af 100 kr. bestämdes för hvarje gång förbudet öfverträddes. Emellertid var första årsmötet annonseradt och biljetter sålda till den 28 december, hvadan det svårligen kunde inställas. Det bevistades hufvudsakligen af arméns eget folk och närmaste vänner. Mötet begynte kl. 6, dörrarna stängdes kl. 7, och half 8 bombarderades dörrarna af en hop utanför stående orostiftare, hvilka till sist sprängde dem och rusade in. Ett förskräckligt tumult uppstod både inom och utom hus, som dock stillades genom tillstädeskommande militär. Tiden för de offentliga mötena ordnades sedermera, så att de kunde vara slut före mörkrets inbrott. I stället för Ladugårdslandsteatern, hvarå kontraktet utgick den 1 oktober 1884, fick armén en annan lokal för sig upplåten, och så småningom fick armén mera frihet att hålla sina möten utan att träffas af böter. Ägaren af Florakyrkan, grosshandlaren J. W. Wallin, erbjöd nämligen armén att tills vidare få hålla sina möten hyresfritt i kyrkans nedre sal. Där hölls det första mötet den 28 september. Vid detta tillfälle vanns för Herrens sak bland andra den förr omnämnde H. Martinsson, hvilken i ett och ett halft år träget besökt arméns möten. Under ett och ett halft år fortgingo mötena i Florakyrkan till den 1 april 1886, då herr Wallin behöfde lokalen för sin egen församlings mission.

Under 1884 öppnade armén verksamhet i Norrköping genom att inköpa ett hus, som varit användt till mekanisk verkstad. Sedan har arbetet därstädes utvidgats, så att tvenne kårer hafva opererat därstädes.

Under 1885 började verksamhet i Malmö, Visby, Sundsvall samt på Kungsholmen i Stockholm. I Malmö användes

Hanna Ouchterlony.

Novilla, centralt beläget, och Kassino i södra stadsdelen till samlingslokaler. Efter 3 månaders verksamhet utbröt en storm af ovilja, förenad med våldsamheter mot armén. Upphetsande artiklar i stadens sämre press eggade folkmassorna till ett formligt uppror, så att arméns officerare måste efter nattens inbrott på skilda vägar af polis eskorteras till sina hem. Myndigheterna ansågo det vara bäst, att mötena inställdes under en tid, till dess stormen gick öfver. Under detta uppehåll besöktes andra platser såsom Limhamn, Skurup, Ystad m. fl. Efter en tid kunde så småningom offentliga möten börja att hållas. Sedan Kassino stängts, hade man endast Novilla till samlingslokal. Men den 1 oktober 1891 förhyrdes på ett år goodtemplarsalen i Rörsjöstaden. Den 1 april 1893 kunde armén inflytta i en enkom byggd lokal, centralt belägen.

I Visby öppnades den 16 juni 1885 Visby teater, den s. k. Oskarssalen, för armén. Där blef armén utsatt för myndigheternas ovilja, som i början af 1886 utvecklade sig till en ordentlig förföljelse, som vunnit en sorglig ryktbarhet. Man förbjöd armén att samlas efter kl. 8 e. m., och, som den ansåg sig ej kunna ställa sig detta förbud till efterrättelse, så bötfälldes arméns officerare gång efter annan, hvilka böter måste aftjänas med fängelse. Öfver en dom klagade man i Svea hofrätt, som upphäfde domen såsom olaglig, och, då allmänna åklagaren anförde besvär däröfver hos Kungl. Maj:t, blef Svea hofrätts friande utslag fastställdt. Emellertid hade åtskilliga domar under tiden vunnit laga kraft, så att flera af officerarne måste försona böterna med fängelse. En tidning skref härom: »Visby rådstufvurätt och dess nitiske fiskal hafva kastat några bleka strålar af medeltidsglans öfver den minnesrika hansestaden, som förut varit känd för sin allt igenom fredliga karakter och sina vackra ruiner.» Och i Uppsala hölls ett protestmöte af framstående akademiska medborgare, där följande protest uppsattes: »Mötet protesterar mot det ovärdiga, med församlings- och samvetsfrihetens grundsats oförenliga handlingssätt, som medlemmen af Frälsningsarmén Hellberg måst undergå, samt uttalar den förhoppning, att, om detta behandlingssätt finnes bero på myndigheters maktmissbruk, sådant måtte lagligen beifras.»

I Sundsvall blef goodtemplarsalen på Mon förhyrd, där de första mötena höllos den 12 juli 1885. Vid Tunadal hyrdes en egen sal från den 1 november samma år. I själfva staden hade armén genom köp kommit öfver en obebyggd tomt mellan den afbrunna staden och Stenhammaren, på hvilken uppsattes »det stora Sundsvallstältet», som armén inköpt, till dess den nuvarande baracken uppbyggdes på samma tomt och invigdes den 5 januari 1890. Äfven rundt omkring Sundsvall har armén utposter såsom, utom de förr nämnda, i Svartvik, Vifstavarf och Hæffners.

Slutligen började Stockholms andra kårs verksamhet på Kungsholmen den 12 oktober 1885 i goodtemplarhuset vid Kronobergsgatan. Uti lokalen vid Pipersgatan inflyttade nämnda kår den 1 oktober 1887 och har sedan dess utvecklat sig till en af Sveriges förnämsta kårer.

År 1886 var för armén ett märkligt år. Utom de förföljelser, som då flerstädes rasade mot dess verksamhet, tilldrog sig en händelse af mycket egendomlig beskaffenhet. Miss *Maud Charlesworth,* sedermera gift med generalens näst äldste son, mr Ballington Booth, kom öfver till Sverige från Schweiz, där hon själf varit med under heta förföljelser. Hon uppträdde på flera ställen, och hennes tal verkade hänförande. I hotell W.-6 stora sal i Stockholm hölls ett par föredrag, som väckte stor uppmärksamhet. Stockholms Dagblad säger: »Miss Charlesworth, som är begåfvad med ett synnerligen intagande yttre, visade sig äfven äga en för en kvinna ovanlig talang som talare, och vi kunna väl förstå den hänförelse, hon väckt... Hennes föredrag utmärkte sig för en angenäm moderation och gjorde på de talrikt församlade åhörarne ett odeladt godt intryck.» Hon ombads att i Uppsala äfven hålla ett möte endast för akademiska medborgare. Ett sådant arrangerades ock på »Arken» söndagen den den 18 april kl. 4 e. m. Röda affischer, affattade på latin, uppslagna på husknutarna, kallade akademiska medborgare till mötet. Deras innehåll var följande:

Cives Academici!

Cras, Dominica,
hora IV postmeridiana
in
»Salvationem»
vos omnes venite!
Maud Charlesworth,
Britanna illa,
quæ gloria belli Helvetici floret,
publice loquetur.
Nemo nisi civis academicus in
»Arcam»
aditum habebit.

Öfversättning.

Akademiska medborgare!

Kommen mangrant i morgon, söndag, kl. 4 e. m. till »frälsningen»! Maud Charlesworth, den där engelskan, som är synnerligen populär genom den ära, hon vunnit i det schweiziska kriget, skall tala offentligt. Ingen, som ej är en akademisk medborgare, har tillträde till »Arken».

Då miss Charlesworth kl. 4,15 på söndags eftermiddag trädde upp på »Arkens» plattform, satt och stod framför henne en församling af många hundra personer. Den utgjordes af studenter, docenter, professorer; där voro filosofer, teologer, jurister och medicinare, korteligen män ur alla de olika fakulteterna. Det är någonting i Uppsala universitets historia exempellöst, att studentkåren så mangrant infunnit sig till en religiös sammankomst.

Vi anföra ur Stridsropets rapport öfver mötet följande utdrag:

»Sedan sång och bön afslutats, inledde majoren mötet med några ord samt introducerade miss Charlesworth, som därefter talade under en och en half timme. Ej en hviskning störde hennes föredrag, försäkrades i tidningen »Vårt Land». Då miss Charlesworth satte sig ned, kunde man tydligt känna och erfara, att hon lyckats vinna sin afsikt med mötet, nämligen att komma de församlade att inse och känna behofvet af en religion, som ej består i en massa teorier, dogmer och teologiska spekulationer, hvilka hvarken kunna tillfredsställa förståndet eller hjärtat.»

På grund af framställda önskningar hölls ännu ett möte af samma art påföljande onsdags afton. De närvarandes antal uppskattades till 1,200. Ämnet var: »Världens behof, och huru det kan tillfredsställas.»

En referent till »Nerikes Allehanda» skrifver följande:

»Redan före det utsatta klockslaget var den rymliga salen så fullsatt, att musiken måste taga plats på estraden. Efter sång och en kort bön började fröken C. Hennes tal var af den beskaffenheten, att det eldade åhörarne och ovillkorligen drog dem med. Bäst syntes detta, då fröken Charlesworth kom att vidröra polisens åtgärder mot kåren i Sverige. Hon bad dem, som ogillade polisens åtgörande, resa sig upp, och sannerligen reste sig hela denna skara — kanske med undantag af högst ett tiotal. — — — Fröken C. frågade, om hon tröttade med sitt långa tal. Hundradefaldt nej genljöd det i 'Arken'. Föredraget slöt vid half 12-tiden. Fröken Charlesworth hade önskat höra den svenska studentsången, och efter föredragets slut afsjöng en å läktaren samlad kör några fosterländska sånger. Fröken C. tackade och sade sig aldrig skola glömma det mottagande, hon rönt af Uppsala studenter. Sedan drog nästan hela skaran till fröken C:s bostad och afsjöng nedanför hennes fönster åter ett par sånger. Det var här kvinnan, man ägnade sin gärd». En ur hopen framträdde och höll ett kort tal, hvari han å allas vägnar tackade miss C. för hennes besök samt önskade henne ett hjärtligt »välkommen åter inom kort!» Med blottade hufvuden höjde de därefter ett fyrfaldigt »lefve!» för miss C., som från fönstret ännu en gång tackade dem och önskade dem »god natt», hvarefter skaran aftågade under afsjungande af den vanliga studentsången.

I tidningen »Uppsala» lästes följande offentliga tacksamhetsadress, undertecknad af »studenter».

»Till miss Charlesworth!

Edert uppträdande i Uppsala tro vi hafva medfört en stor seger för en god sak. Hvad vi ha kvar från de stunderna, är ej ett flyktigt intryck af ett öfverlägset framställningssätt hos en sin idé entusiastiskt hängifven kvinna utan djupa och allvarliga känslor, som värma oss för en sak, som trots olikheterna i åsikter blifvit för Eder och oss gemensam. Äfven om många af oss aldrig skola kunna billiga Edra religiösa trosartiklar och Eder kristna lära, skola dock de flesta af oss gifva Eder sitt uppriktiga erkännande och sitt moraliska understöd. Eder kristna verksamhet synes oss, om också i början till formen stötande, dock

för sitt afsedda ändamål mera praktisk än den konventionella, statskyrkligt högtidliga och det lägre folkets behof föga tilltalande, stela kulten. Vi känna oss manade att säga Eder detta och tacka Eder för den fläkt af den sanna religionsfrihetens anda, Ni genom dessa båda föredrag ingjutit i Uppsala studentkår. Det är ej därför, att vi äro ense med Eder i troslärorna — några äro nog det också — men det är därför, att vi äro öfvertygade om, att Edert arbete bland de lager af samhället, hvilka Eder verksamhet närmast afser, verkligen bär goda frukter, och att Ni lyckats föra brottslingar och djupt fallna varelser, som stats och frikyrkliga verksamheten aldrig nått, till sedlighet, dygd och redbarhet, som vi ställa oss på Eder sida, när striden gäller. Att bistå Eder anse vi vara att deltaga i kampen för religionsfriheten — hvarje mans och kvinnas rätt att öfva sin gudstjänst i den form, de anse vara den rättaste, och få handla i öfverensstämmelse med sitt samvetes öfvertygelse. Var viss om, att vi skänka vår aktning och vördnad åt hvar och en, som liksom Ni trots vedervärdigheter och försakelser ej sviker sin tro eller parlamenterar med sitt samvete utan äfven i de mörkaste timmar tror på rättvisans seger.

Det är i denna anda, vi af hjärtat lyckönska Eder till fortsatt framgång i striden för hvad Ni anser vara godt och välsignelsebringande och hoppas, att detta icke var Edert sista besök i Uppsala.»

Ännu ett möte för Uppsala studenter, ett afskedsmöte, höll miss Charlesworth onsdagen den 5 maj, dagen före sin afresa från Stockholm på återväg till England. Efter mötets slut återvände hon med aftontåget till hufvudstaden, uppvaktad vid afresan af ett stort antal studenter.

I början af 1886 höllos de första s. k. *hallelujabegrafningarna.* De väckte naturligtvis till en början stort uppseende men äro numera mycket vanliga. Ofantligt stora människomassor pläga närvara vid dessa tillfällen.

Svårigheter yppade sig gång efter annan för armén att få lämpliga lokaler, synnerligen i Stockholm. Den 1 april 1886 förflyttades högkvarteret till tvenne hus i Lutternsgatans branta backe och en lokal förhyrdes vid Grefturegatan i därvarande ridhus. Mer och mer gjorde sig dock behofvet gällande af en

egen större lokal för högkvarteret med dess många afdelningar. Man hade redan 1885 begynt samla en fond för en dylik byggnad. Och med den ihärdighet och oförskräckthet, som är utmärkande för armén, hade den inom rätt kort tid samlat en fond, som sedermera beständigt växte, och den 25 oktober 1886 inköptes af generalkonsul P. Herzog för 35,000 kr. egendomen nr 14 i kvarteret Bäfvern med adressnummer 33 Östermalmsgatan, och juldagen 1887 invigdes för sitt ändamål det stora byggnadskomplex, som uppförts å nämnda tomt.

Arméns första *försakelsevecka* hölls den 4—10 oktober 1886. Årligen hafva sedermera dylika hållits och tillfört armén mycket stora summor, som samlats ej blott af dess vänner, utan äfven för saken alldeles ointresserade personer hafva måst bidraga, påverkade af de enträgna böner, som framställts af dem, som insamlat medlen.

Under 1886 förhyrde Stockholms tredje kår den beryktade s. k. »Wallmans salong» vid Lilla Glasbruksgatan strax nedanför Mosebacke. Nya kårer öppnade dessutom verksamhet i Linköping, Kristianstad och i Mårdsjön i Jämtland. Den första stora truppmanövern hölls i Stockholm vid midsommaren nämnda år, hvilken bevistades af officerare och soldater från Uppsala, Norrköping, Visby och Sundsvall, hvilka på förhyrda båtar fördes till hufvudstaden.

Den händelse, omkring hvilken det största intresset koncentrerade sig under 1887 var general Booths första besök i Sverige. Den energiske mannen höll under de 12 dygn, han vistades här, 28 möten, färdades 3,000 kilometer, höll tal vid järnvägsstationer, hade rådplägningar med sina officerare, skötte sin korrespondens m. m. Hans mottagande vid Stockholms centralstation var nästan furstligt och föga erinrande om apostolisk enkelhet.

Det nyfikna Stockholm försummade sig ej heller nu. Generalens vistelse här var utan tvifvel af mycket stor betydelse för arméns fortsatta verksamhet; ty med sin energi, parad med en viss makt öfver ordet, är han i stånd att sätta krafter i rörelse för vinnandet af sitt föresatta mål. Hans resor till Sverige hafva nästan årligen upprepats.

Framgångarna 1888 voro betydliga. En mängd nya kårer och verksamhetsfält kommo till stånd landet rundt så väl detta år som under de följande åren. Emedan verksamheten tagit en betydlig utsträckning, indelades landet i distrikt, öfver hvilka distriktsofficerare sattes. De första kadettdepoterna upprättades ock nämnda år.

År 1889 öfvergick löjtnant och fru *Lagercrantz* till armén efter att förut i England tagit reda på Frälsningsarméns verksamhet. Herr Lagercrantz har bragt arméns fältdepartement till en mycket hög grad af utveckling, hvarjämte han under åtskilliga år ägnat sig åt skötandet af handelsdepartementet och den sociala grenen. — Fru Lagercrantz har infört och ordnat den s. k. slumverksamheten i Sverige och haft öfverinseendet af räddningshemmet för fallna kvinnor.

Under år 1890 begyntes fyra nya verksamhetsgrenar: *räddningshemmet, slumarbetet, härberget* och *»sjökriget»*. Dessutom började de årligen återkommande *friluftsdemonstrationerna* vid Södertälje, dit en mängd förhyrda ångbåtar föra en stor människoskara från Stockholm och trakterna däromkring.

Med »sjökriget» afsågs att bringa evangelium till skärgårdsbefolkningen. Af högkvarteret i London hade man fått jakten »Vestalen», och 1891 anskaffades en mindre båt »Glory», afsedd särskildt för den bohusländska skärgården. »Vestalen» har befarit hela svenska kusten från Strömstad upp till Luleå.

De öfriga under 1890 öppnade verksamhetsgrenarna äro utan tvifvel af större betydelse. Vi vilja i korthet kasta en blick på detta arbete.

1. *Slumarbetet.* Fru Lagercrantz hade i London sett det arbete, som utföres där af armén bland den fattigaste och i nöd försjunkna befolkningen. Hennes hjärta brann af nitälskan för att äfven i sitt hemland och särskildt bland nödens barn i hufvudstaden få göra något till deras hjälp och upprättelse. I sällskap med sin man och tvenne af arméns officerare begaf hon sig i slutet af februari 1890 till söder för att bland de många eländets boningar därstädes finna någon lämplig lägenhet för en *slumstation.* En sådan yppade sig snart, och i Katarina Högbergsgata nr *22, 2* tr., förhyrdes två små rum och del i kök. Fem andra familjer skulle ock begagna köket. Det var just detta,

man önskade, emedan man därigenom kom i beröring med husets invånare. Här stationerades tvenne »systrar», hvilka hade att i uppoffrande kärlek komma dem till hjälp andligen och lekamligen. Med fyra händer, två borstar och rent vatten bearbetades snart golfvet, hvilket var en underlig musik för de omkringboende. Så småningom försökte man att hos den sjunkna befolkningen vinna förtroende. Man visade barnen välvilja och deltagande, hvarigenom väg bereddes till föräldrarnes hjärtan. Man höll »grötmöten» för att mätta de hungriga och »lappmöten» för att kläda de nakna.

Sedan denna verksamhet en gång var börjad, växte snart behofvet att få flera slumstationer öppnade. Sådana öppnades ock på flera platser i Stockholm men ej blott där utan ock i flera landsortsstäder såsom Göteborg, Norrköping, Helsingborg m. fl. En sådan verksamhet öppnar hjärtan, som äro stängda för de vanliga predikningarna.

2. *Räddningshemmet* öppnades i januari 1890 i huset nr 62 Luntmakaregatan för i synd och last försjunkna kvinnor. Den 1 oktober samma år förhyrdes ett f. d. barnhem nr 66 Lundtmakaregatan, och den 1 december samma år öfvertog fru Lagercrantz öfverinseendet af räddningshemmet, hvilken verksamhet förenades med slumverksamheten. Vid detta hem utföres åtskilligt arbete såsom trikotstickning, falsning, häftning af böcker, sömnad m. m. På vintern 1891 öppnades ock en ångtvättinrättning vid Engelbrektsgatan, som varit till stor nytta. Härigenom har mången fått lära sig välsignelsen af ett ordnadt arbete och därigenom fått afsmak för utelifvet samt blifvit tillgänglig för evangelii frälsande sanningar.

3. *Härberget.* Härbergsverksamheten afsåg att lämna ett rent och snyggt nattlogis åt sådana, som antingen voro hänvisade att tillbringa natten ute eller på någon af de små, snuskiga »hotell», som finnas i staden mellan broarna. Det första ställe, som apterades till ett härberge, var »hotell Visby», Österlånggatan 20. Sedan det blifvit rengjordt och försedt med järnsängar, filtar och rena lakan, öppnades det den 6 oktober 1890. Första natten kommo fyra spejare för att se, huru det nya »hotellet» var. Rapporterna måtte hafva varit gynnsamma, ty snart belägrades formligen härberget af gäster. Där infunno sig afsig-

komna ur alla samhällsklasser: en prästson, en f. d. predikant, en filosofie doktor, en baron, en medicinare, journalister, bokhållare och arbetare af alla slag. Störst var antalet af f. d. militärer.

Den 9 januari 1891 flyttades härberget från nr 20 till nr 47 Österlånggatan, som inköpts af armén. Ett nytt härberge öppnades den 1 februari 1892 i nr 2 Benikebrinken. Den 26 juli 1892 öppnades en *badstuga* och en *desinfektionsugn*. Badet kostar 15 öre och desinficering af kläder 5 öre. En mindre veddepot öppnades den 5 december 1892 i samband med härberget.

I samband härmed må nämnas, att i början af 1892 ett *ångkök* inrättades, där man dagligen kunde servera mat åt omkring 1,000 personer.

Emedan många, som infunno sig på härbergena, saknade tillfälle att förtjäna något till sitt uppehälle, beslöts att upprätta *vedgårdar*. En sådan inrättades 1891 på det gamla isbolagets tomt vid Djurgårdsbron och sedermera en vid Östra station. Hvar och en kan få hugga ett mått ved på förmiddagen och ett på eftermiddagen. Måttet innehåller $^1/_8$ famn, och till dess sönderhuggande åtgår en och en half timme. Hvarje mått betalas med poletter till ett värde af 25 öre. För 2 mått kan således en person få frukost 10 öre, middag, ärter och fläsk samt en half kaka bröd, 10 öre; kvällsmat 10 öre och logis på härberget 20 öre. Mången begagnar sig ock häraf med tacksamhet.

I härberget 47 Österlånggatan inrättades ock en s. k. *värmestuga*, dit sådana inbjödos, som voro hänvisade att antingen stå och frysa i gathörnen eller söka plats på krogarna. Äfven staden upplät tvenne värmestugor under uppsikt af arméns officerare. Där borde tillhandahållas tidningar och böcker till läsning. En s. k. *verkstuga* skulle ock finnas i samband med värmestugan, där tråd, nål och lappar gratis tillhandahållas dem, som önska lappa sina kläder.

Vi tro oss härmed hafva angifvit de hufvudsakliga yttre konturerna af Frälsningsarméns verksamhet. Under årens lopp hafva åtskilliga förgreningar af verksamheten tillkommit. Så t. ex. öppnades 1895 ett *pensionat- och kvinnohärberge*, och 1896 bildades ett *barmhärtighetsförbund*, hvilket afsåg att medelst hus-

besök hos sjuka och fattiga bereda dem någon både andlig och lekamlig glädje. Äfven bland barn har man upptagit verksamhet och har bildat *barnkårer* under ledning af lärare. Vid 1901 års början fanns det 484 kårer och utposter, 756 officerare, 3,872 underofficerare och musikanter och 100 musikkårer. Af inrättningar funnos 54 sociala institutioner, 12 härbergen och matdepoter, 3 räddningshem, 5 barnkrubbor och 193 barnkårer.

* * *

Under arméns hela verksamhetstid i Sverige hafva följande *kommendörer* stått i spetsen för densamma:

Fröken Hanna Ouchterlony	1883—1891.
Herr W. Ridsdel	1892—1896.
Herr W. E. Oliphant	1896—1901.
Herr William J. Mac Alonan	1891—

Man har ej utan skäl beskyllt denna, som man skulle tycka friaste verksamhet, för den skarpaste hierarki, som möter oss i protestantisk dräkt. Man kan säga, att i generalens hand ligger en envåldsmakt, som trotsar själfva påfvens i Rom. Man finner ock, hurusom hvarje officer måste underteckna en bekännelse, hvars innehåll beträffande stram ortodoxi i intet hänseende står efter de protestantiska kyrkornas bekännelseskrifter.

* * *

Skulle vi till sist våga uttala något omdöme om denna verksamhet, så göra vi det i det medvetande, att Herren ofta välsignar ett arbete, som — om än i många hänseenden bristfullt — dock utföres i innerlig tro på och kärlek till honom. Vi kunna ej neka, att Frälsningsarméns tillvägagående vid sin direkt andliga verksamhet är så mycket som möjligt olikt den andligt nyktra och sansade verksamhet, som möter oss i Jesu och apostlarnes lif, hvadan arméns tillvägagångssätt blir frånstötande för en mängd människor, som äfven i religionens yttersida vill spåra något af det helighetens allvar, som utgör märgen af dess innansida. Och ändock torde, synnerligen i stora städer och i städer eller på platser, där större arbetareskaror äro samlade, just finnas en

publik, som måhända ej han nås af ett väckande samvetsord på någon annan väg än på denna extravaganta. Det visar sig ock, att på landsbygden i allmänhet dess framgång varit obetydlig. Dess verksamhet där har ej samma betydelse som t. ex. i Stockholm och vid större arbetscentra. Men där har dess *sociala* verksamhet en stor och välsignelserik betydelse. Och det är just denna senare verksamhet, som väsentligen gjort, att armén vunnit den framgång, den onekligen haft. Må genom dess arbete — så önska vi — en varaktig vinst blifva för det rike, hvars innersta väsende är rättfärdighet, frid och fröjd i den helige ande.

Slutord.

Härmed har jag kommit till slutet af detta arbete, hvars utgifvande pågått sedan 1896. Hade jag vid dess början kunnat ana, att det skulle erhålla ett sådant omfång, som det fått, skulle jag säkerligen aldrig påbörjat detsamma. Att härvid inga säkra beräkningar ens närmelsevis kunnat göras, har sin grund däri, att Den inre missionens historia är den första i sitt slag, hvadan jag icke hade något föregående arbete, hvarefter jag kunde verkställa några exakta beräkningar. Emellertid är det utan tvifvel en Guds ledning, att detta arbete blef påbörjadt vid sagda tid, ty många af dem, som hörde till den gamla stammen, och som lämnat värderika meddelanden, hvilka dem förutan icke skulle hafva kunnat erhållas, hafva redan slutat vandringen här nere. Och med hvarje år blir naturligtvis svårigheten ännu större att få uppgifter från äldre tider, synnerligen som man då, mindre än nu är händelsen, i tryck bevarade åt eftervärlden mer eller mindre viktiga tilldragelser på det andliga området. Man förde mångenstädes vid sina sammanträden icke ens protokoll öfver de fattade besluten. Det har därför varit af mycket stor betydelse att af minnesgoda män, som lefvat midt uppe i det gamla banbrytarearbetet, få åtminstone reda på det hufvudsakligaste af detta arbetes art och beskaffenhet. Att många i tryck förvarade källskrifter, så väl böcker som tidningar, stått mig till buds, är ju klart. Äfvenså hafva män från den närvarande tiden, spridda här och där i landet, varit behjälpliga att samla nödigt material till den del af detta historiska arbete, som ligger mera inom vår egen tid. Och utan dessas välvilliga medverkan skulle det varit mig omöjligt att fullborda detta verk, synnerligen som min tid af annat maktpåliggande arbete är mycket upptagen.

Att en historia, som är den första i sitt slag, skall förete många brister, i det att mycket blifvit osagdt, som bort sägas, och mycket, som är sagdt, blifvit mindre exakt eller skeft framställdt, därom är jag själf fullt öfvertygad. Och jag skulle till och med finna det högst förunderligt, om så ej vore händelsen. Ty när jag finner, huru t. ex. den allmänna historien eller Sveriges politiska historia behöft utgifvas i flera »förbättrade» upplagor, då förstår jag, att Den inre missionens historia ej kommer att härifrån göra något undantag. Men genom denna första upplaga af nämnda historia har man redan fått en historisk plan att stå på, ett historiskt material att bearbeta, och detta är en synnerligt stor vinst. Jag ämnar ock, om Gud därtill gifver krafter, fortsätta att samla uppgifter för ändringar och tillägg, som kunna vara af värde, om i en framtid en ny »förbättrad» upplaga skall utgifvas.

Mången läsare af Den inre missionens historia torde med ledsnad betrakta det som en mycket stor brist, att *hans* församling och förening eller *hans* namn ej blifvit omnämnda. Därvid får jag erinra, att det ingått i planen för Den inre missionens historia att redogöra för personer och platser, som haft någon särskildt *banbrytande* betydelse. Att därvid åtskilligt blifvit förbisedt, beklagar jag, men det beror oftast därpå, att det varit mig omöjligt att få bättre och säkrare uppgifter, än jag fått, ty jag har alltid vändt mig till sådana, som jag åtminstone trott vara de rätta personerna att lämna pålitliga uppgifter. Men att skildra den andliga utvecklingen i *alla* församlingar och föreningar, där denna varit tämligen enahanda, det har alls icke ingått i min plan med historien. Den skulle dessutom genom ett sådant tillvägagående hafva fördubblats till sitt omfång och blifvit tröttande och onjutbar.

Då jag nu nedlägger pennan, är mitt hjärta uppfylldt af tacksamhet till Herren för all den nåd, som kommit mig och mina medarbetare till del vid fullbordandet af detta verk. Må det läsas af vår tids och kommande tiders för andliga ting intresserade personer och vara ett vittnesbörd om, huru Herren kunnat mången gång genom svaga och skröpliga redskap utföra stora och för hans rikssak betydelsefulla arbeten. Må man lära, att utan strid vinnes ingen seger, och att i Guds andes skola ut-

bildas just de kristna karakterer, som ej sky lidandet för sin herre och frälsare. Må man särskildt lära förstå, hvilket frigörelsearbete utförts i vårt land, synnerligen under senare delen af förra århundradet, samt manas att i ödmjukt sinne bära denna framgång, på det att Herren måtte kunna låta oss och våra efterkommande bevittna ännu större segrar till hans namns förhärligande.

Till sist ett hjärtligt och broderligt tack till alla dem, som i större eller mindre mån lämnat material till denna historia eller på annat sätt medverkat till dess fullbordan. Må medvetandet om, att I på detta sätt medverkat till Guds namns ära, vara eder bästa och varaktigaste belöning.

Stockholm i maj 1902.

E. J. Ekman.

Widener Library
3 2044 105 509 871